

MYKOLO ROMERIO
UNIVERSITETAS

PASAULIO VALSTYBIŲ KONSTITUCIJOS

II TOMAS

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

PASAULIO VALSTYBIŲ KONSTITUCIJOS

II TOMAS

Vilnius
2016

UDK 342.4(100)
Pa305

Recenzavo:

doc. dr. Tomas Berkmanas, Vytauto Didžiojo universitetas

doc. dr. Alvidas Lukošaitis, Vilniaus universitetas

prof. dr. Justinas Žilinskas, Mykolo Romerio universitetas

Versta iš anglų, italų, latvių, lenkų, prancūzų, rusų, vokiečių kalbų.

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės ir administracinės teisės instituto 2014 m. gegužės 29 d. posėdyje (protokolo Nr. 1KATI-9) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto mokslo programos „Teisingumas, saugumas ir žmogaus teisės“ komiteto 2014 m. birželio 9 d. posėdyje (protokolo Nr. MPK5-2) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto tarybos 2014 m. birželio 30 d. posėdyje (protokolo Nr. 1T-26) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto mokslinių-mokomųjų leidinių aprobavimo leidybai komisijos 2014 m. liepos 8 d. posėdyje (protokolo Nr. 2L-11) pritarta leidybai.

Spausdinta versija:
ISBN 978-9955-19-734-8 (bendras)
ISBN 978-9955-19-768-3 (II tomas)

Elektroninė versija:
ISBN 978-9955-19-732-4 (bendras)
ISBN 978-9955-19-767-6 (II tomas)

LEIDINIO „PASAULIO VALSTYBIŲ KONSTITUCIJOS“ II TOMAS

PRATARMIŲ AUTORIAI:

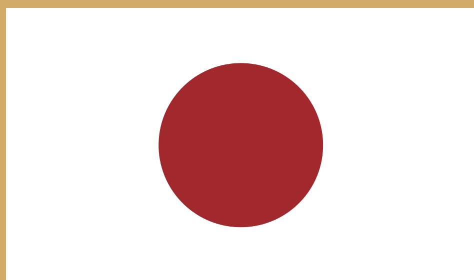
Japonija – *dr. Mantas Varaška*
Jungtinės Amerikos Valstijos – *Indrė Kavoliūnienė, prof. dr. Milda Vainiutė, Tadas Valančius*
Jungtinė Didžioji Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė – *Indrė Kavoliūnienė, prof. dr. Milda Vainiutė*
Kanada – *Paulius Griciūnas*
Kinijos Liaudies Respublika – *prof. dr. Birutė Mikulskienė*
Kipro Respublika – *doc. dr. Elena Vaitiekienė*
Kirgizijos Respublika – *dr. Alvydas Šakočius*
Korėjos Respublika – *doc. dr. Ernestas Spruogis*
Kroatijos Respublika – *Loreta Braždienė, Monika Dumbrytė-Ožiūnienė*
Latvijos Respublika – *prof. dr. Juozas Žilys*
Lenkijos Respublika – *dr. Gintaras Kalinauskas*
Libano Respublika – *lekt. dr. Jolanta Bieliauskaitė*
Lichtenšteino Kunigaikštystė – *prof. dr. Darijus Beinoravičius, prof. dr. Milda Vainiutė*
Liuksemburgo Didžioji Hercogystė – *Dalia Misiūnaitė-Kamarauskienė, dr. Deimilė Prapiestytė, prof. dr. Milda Vainiutė*
Maltos Ordinas – *prof. dr. Jonas Juškevičius, prof. dr. Kazimieras Meilius*
Maltos Respublika – *Laimonas Markauskas*
Moldovos Respublika – *lekt. dr. Živilė Šutavičienė*
Nyderlandų Karalystė – *prof. dr. Toma Birmontienė*
Norvegijos Karalystė – *prof. dr. Vytautas Šlapkauskas*

KONSTITUCIJAS VERTĖ:

Japonija – *dr. Mantas Varaška*
Jungtinės Amerikos Valstijos – *Saulius Jarašiūnas, prof. dr. Gediminas Mesonis, Mindaugas Silkauskas, Tadas Valančius*
Jungtinė Didžioji Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė – *lekt. Helma Jankauskaitė, lekt. Alvyda Liuolienė, lekt. dr. Liudmila Mockienė, lekt. Daiva Užpalienė*
Kanada – *lekt. Rolandas Valančius*
Kinijos Liaudies Respublika – *prof. dr. Birutė Mikulskienė*
Kipro Respublika – *lekt. Vidmantas Jurgaitis, lekt. dr. Eglė Kybartienė*
Kirgizijos Respublika – *doc. dr. Andrejus Novikovas*
Korėjos Respublika – *doc. dr. Ernestas Spruogis*
Kroatijos Respublika – *Monika Dumbrytė-Ožiūnienė, lekt. dr. Ugnius Trumpulis*
Latvijos Respublika – *Asta Kazlauskienė*
Lenkijos Respublika – *Viktorija Staugaitytė*
Libano Respublika – *lekt. dr. Jolanta Bieliauskaitė*
Lichtenšteino Kunigaikštystė – *doc. dr. Gintaras Šapoka*
Liuksemburgo Didžioji Hercogystė – *Dalia Misiūnaitė-Kamarauskienė, dr. Deimilė Prapiestytė, doc. dr. Pavelas Ravluševičius*

Maltos Ordinas – *prof. dr. Kazimieras Meilius, prof. dr. Jonas Juškevičius*
Maltos Respublika – *Laimonas Markauskas*
Moldovos Respublika – *lekt. dr. Živilė Šutavičienė*
Nyderlandų Karalystė – *Indrė Kavoliūnienė*
Norvegijos Karalystė – *prof. dr. Rolandas Krikščiūnas*

TURINYS

JAPONIJA

• PRATARMĖ •

Japonijos teisės sistemos užuomazgos glūdi ~ 600 m. pr. m. e. laikotarpyje. Istoriškai šalies teisinė sistema pergyveno keletą vystymosi tarpsnių. Tai – ankstyvasis feodalizmas ir papročių perkėlimas į rašytinę teisę (*Kuge*, *Buke* (794–1155 m.), viduramžių siogūnatų, pilietinių karų ir valstybės vienijimosi procesas (1155–1868 m.), susidūrimas su tarptautiniais santykiais, Meiji konstitucijos kūrimas bei valstybės tapatybės paieškos (1867–1945 m.) ir galiausiai – Šiuolaikinės Japonijos konstitucinės monarchijos raida (1945–2014 m.)

Antrasis pasaulinis karas baigėsi Japonijos imperijos kapituliacija ir sąjungininkų okupacija. Nors Japonijai nepavyko išvengti atsakomybės už karo nusikaltimus prieš kitas Azijos tautas bei pačius sąjungininkus (1945 m. Potsdamo deklaracija ir 1946 m. Tokijo karo tribunolas), okupacinio režimo tonas buvo gana nuosaikus ir veikiau „auklėjantis“. Sąjungininkų (ypač JAV) interesas buvo jos modernizavimas, ekonominis, socialinis, politinis liberalizavimas, nustatant visuomenės raidos programines gaires ir jas įtvirtinant būsimoje Konstitucijoje. Siektinos reformos – lyčių lygybė, profesinių sąjungų galia, mokslo ir švietimo populiarinimas, liberalaus politinio režimo įtvirtinimas bei laisvos rinkos principu grįsta ekonomika.

Japonijos Konstitucija buvo priimta 1946 m. spalio 6 d. Imperatoriaus pasirašyta lapkričio 3-iąją, ji įsigaliojo 1947 m. gegužės 3 d. – kaip ir buvo numatyta Konstitucijos įsigaliojimo nuostatose (100 str.). Konstitucija tapo pagrindiniu valstybės teisinės sistemos smagračiu. Konstitucijos bruožai – viršenybė kitų teisės aktų atžvilgiu ir privalomumas visiems valstybės asmenims, įskaitant aukščiausius pareigūnus – buvo tiesiogiai įtvirtinti jos normose (98, 99 str.). Konstitucija taip pat atliko ir Japonijos taikios integracijos į tarptautinę bendruomenę funkciją. Konstitucijos preambulės nuostatos pripažino visų pasaulio tautų lygybę, jų teisę į suverenitetą ir taiką, o 98 straipsnis – geranorišką tarptautinių sutarčių laikymąsi.

Odiozinei Imperatoriaus figūrai, per tūkstantmečius telkusiai ir vienijusiai naciją, skirtas pirmasis Konstitucijos skirsnis. Nors valstybės vadovo konstitucinį statusą reglamentuoja aštuonetas straipsnių, jų turinys veikiau

asocijuojasi su visokeriopu imperatoriaus galių siaurinimu. Monarcho instituto trapumą liudija jo ketveriopa priklausomybė nuo tautos (1 str.), Parlamento (2 str.), Vyriausybės (3 str.) bei pačios Konstitucijos (4 str.). Valstybės vadovui suteikti išimtinai ceremoniniai, reprezentaciniai įgaliojimai, o valdžios institucijų formavimas ar Parlamento paleidimas tėra formalus aktas, kurio pradžia ir motyvacija kyla iš Vyriausybės kompetencijos (7 str.).

Per 65 metus valdovo instituto reikšmė valstybėje ir visuomenėje beveik nepakito. Simbolinių monarcho galių santūrus vykdymas padėjo jam išlaikyti visuomenės palankumą ir užtikrinti sosto tęstinumą. Iki šiol tėra viena su sostu susijusi problema. Tai – jo paveldėjimo sistemos reforma, siekiant suteikti galimybę Japonijos valdove tapti moteriai. Šį poreikį skatina trys priežastys: dinastijos vyriškosios lyties įpėdinių trūkumas, įsibėgėjusi emancipacija bei istoriniai precedentai, liudijantys, jog moterys kadaise jau sėdėjo Chrizantemų soste. Nepaisant įvairių konstitucinių komisijų siūlymų (2005, 2012 m.), atitinkamos konstitucinės normos išliko nepakeistos.

Antrasis Konstitucijos skirsnis ryškiai išsiskiria ne tik iš minimo akto konteksto; jis originalus netgi lyginant Japonijos Konstituciją su kitų valstybių pagrindiniais įstatymais. Pažodžiui išverstas skyriaus pavadinimas suprastinas kaip „atsisakymas nuo karo“. Skirsnyje tėra vienas straipsnis (9). Jame taikios, beginklės valstybės statusas nusakomas dvejopai: šalis neturi teisės ginti savo suvereniteto teisės karo būdu, taip pat negali organizuoti jokių karinių dalinių, įskaitant sausumos kariuomenę.

Bėgant laikui ir keičiantis politinei aplinkai (ypač Kinijos, SSRS / Rusijos, Šiaurės Korėjos), 9-asis straipsnis išliko nepakeistas. Tuo tarpu Japonija faktiškai vėl tapo galinga karine valstybe. Tai leido padaryti Japonijos teismų konstitucinė teisena (1973 m. Saporo teismas, pabrėžęs, jog Japonija turi teisę į valstybės suvereniteto gynybą, tačiau, be SP, tai gali daryti ir kitomis priemonėmis). Kita vertus, Japonijoje toliau neatsisakoma minties Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtinti karinių jėgų būties pagrįstumą, tačiau dėl jos keitimo problemų šis siekis lieka neįgyvendintas.

Trečiasis Konstitucijos skirsnis įtvirtina asmens teisių ir laisvių sąrašą (10–40 str.). Šis skyrius puikiai atspindi 1945 m. sąjungininkų interesą. Platus ir socialiai akcentuotas asmens teisių bei laisvių katalogas – vienas iškiliausių Konstitucijos bruožų. Nuosekliai susietas su kitais konstituciniais institutais, jis tampa Konstitucijos vertybiniu centru (pirminės laisvės detaliau konkretizuojamos, pavyzdžiui, numatant laisvą kandidatavimą į parlamentą (44 str.)).

Turinio prasme Japonijos Konstitucijos asmens teisių bei laisvių sąvadas skirstytinas į šešias pagrindines kategorijas. Tai: a) asmenų lygybė prieš įstatymą (14 str. 1 d., 24 str., 44 str.) ir asmenų privilegijavimo draudimas (14 str. 2 ir 3 d.); b) ekonominės darbo (27, 28, 29 str. 1 d.) ir judėjimo laisvės (22 str.) bei jų pažeidimo dėl visuomenės intereso garantijos (29 str. 2 d.). Konstitucijos 22 straipsnio reikšmė paaiškinama, turint omenyje amžius trukusį draudimą išvykti iš šalies; c) socialinės teisės (teisė į minimalų pragyvenimo ir kultūros standartą (25 str.), teisė į valstybės teikiamą socialinę, medicinos pagalbą (26 str.), teisė į laisvą bendrąjį lavinimąsi (27 str.)); d) politinės teisės (teisė rinkti arba atleisti viešojo administravimo funkcijas atliekančius pareigūnus (15 str.), teisė teikti peticiją (16 str.), dalyvauti rinkimuose (44 str.)); e) asmens procesinės teisės ir jo viršenybė prieš valstybę (teisė paduoti valstybę dėl žalos, padarytos neteisėtais pareigūnų ar institucijų veiksmais (17 ir 40 str.); teisė kreiptis į teismą (32 str.), teisė į proceso kokybę (operatyvus, viešas teismo procesas) (33–39 str.)); f) asmeninės teisės ir laisvės (minties ir sąžinės laisvė (19 str.), religinių įsitikinimų laisvė (21 str.), akademinė laisvė (23 str.)).

Asmens santykis su valstybe grindžiamas prigimtinės teisės koncepcija. Konstitucija įpareigoja valstybinę valdžią gerbti asmens teises ir laisves, o patį asmenį – kitų asmenų lygiavertį poreikį. Šį teiginį patvirtina teisių – laisvių ir teisių – imunitetų balansas Japonijos Konstitucijoje.

Konstitucijos „institucinę“ dalį sudaro Parlamentas, Vyriausybė, teismai, savivaldos institucijos. Kaip minėjome, dėl istorinio valdymo formos savitumo, net ir apribotas monarchas Konstitucijos struktūroje išliko atskirtas nuo kitų valdžių ir liko „pagerbtas“ pirmosiose jos eilutėse.

Parlamentas – Japonijos demokratinio politinio režimo pamatas. Tarpukaryje simboliškai „nukonkuravęs“ monarcho didybę, naujojoje Konstitucijoje jis tampa vieninteliu teisėtu tautos suvereniteto reiškėju.

Parlamentą sudaro dveji Rūmai, kiekvieni jų renkami visuotiniuose tiesioginiuose tautos rinkimuose. 1994 m. Parlamento rinkimų teisėje nustatyta mišri rinkimų sistema, sugriežtinti rinkimų agitacijos reikalavimai. Apibrėžta politinės reklamos samprata ir jos draudimai. Konstitucija nenustatytas tikslus Parlamento Rūmų narių skaičiaus. 2000-aisiais įgyvendinta paskutinė Parlamento rinkimų teisės pataisa Atstovų Rūmų skaičių sumažino nuo 500 iki 480. Atitinkamai Tarėjų (aukštesniųjų) Rūmų narių skaičius sumažėjo nuo 252 iki 242 narių. Vadovaujantis galiojančia įstatymo redakcija, renkant Atstovų Rūmus aktyvi rinkimų teisė suteikiama 20-

ies, pasyvi – 25-erių metų sulaukusiems monarchijos pavaldiniams. Tarėjų Rūmų rinkimų teisė suteikiama 20-ies, pasyvi – 30-ies metų sulaukusiems monarchijos pavaldiniams.

Tarėjų Rūmams atmetus įstatymo projektą, Atstovų Rūmai formaliai tebeturi galimybę patvirtinti ir paskelbti projektą savarankiškai, tačiau tam reikalingas 2/3 visų Rūmų posėdžio narių pritarimas. Taigi, Tarėjų Rūmų teisė atmesti Atstovų Rūmų priimtą įstatymo projektą *de facto* vertintina kaip galinga negatyvios įstatymų leidybos prerogatyva. Parlamento Rūmų veikla grindžiama komitetų ir komisijų aktyvumu. Komitetai iš esmės išdiskutuoja Vyriausybės įstatymų projektų pasiūlymus, komisijų veikla daugiau susijusi su parlamentinės kontrolės funkcijomis.

Nustatant Parlamento struktūrą, komitetams teikta daug dėmesio, tikintis, jog JAV Kongreso pavyzdžiu jie taps Parlamento teisėkūros branduoliais. Deja, taip neatsitiko. Formaliai atitikdami JAV Kongreso komitetų struktūras, realiai Japonijos Parlamento komitetai priartėjo prie JK Bendruomenių Rūmų komitetų veiklos modelio. Amerikietiškojo modelio nepasiteisinimo priežastys – skirtingos valstybių valdymo formos bei instituciniai santykiai. Japonijos Vyriausybė, faktiškai daug galingesnė už JAV „sekretoriatą“, ilgainiui tapo Parlamento „maitintoja“. Apie 85 procentai įstatymų projektų Japonijos Parlamentą pasiekia iš Vyriausybės ar jos ministerijų.

Japonijos Vyriausybė – valstybės vykdomąją valdžią įgyvendinanti institucija. Vyriausybės konstituciniai įgaliojimai įtvirtinti valstybės pagrindinio įstatymo V skyriuje, o jos struktūra ir organizaciniai ryšiai – 1947 m. (Nr. 5) Vyriausybės įstatyme. Atkreipus dėmesį į ilgametes Meiji Vyriausybės sąsajas su karine konjunktūra, Konstitucijoje numatyta, jog visi ministrų kabineto nariai turi būti civiliai asmenys (65 str.). Konstitucijoje taip pat reglamentuota grynai parlamentinė Vyriausybės sudarymo tvarka bei jos kolegiali atskaitomybė Tautos atstovybei (66, 67 str. 1 d.). Tiesa, to paties straipsnio tolesnėse dalyse „Parlamento“ sąvoka konkretizuojama. Santykiuose su Vyriausybe pagrindinis vaidmuo suteikiamas Atstovų Rūmams. Nors Japonijos Konstitucija numato, jog Parlamentas yra vienintelė įstatymų leidžiamoji institucija, ji nepabrėžė, jog absoliučiai visos valstybės ir visuomenės veiklos sritys turi būti užtikrinamos įstatymo lygiu. Be to, perimant Jungtinės Karalystės konstitucinę patirtį, įstatymo, kaip pagrindinio teisės šaltinio pozicijos, dar labiau susvyravo. Šios aplinkybės leido po truputį įsibėgėti deleguotajai įstatymų leidybai, nes Konstitucija tiesiogiai nedraudė Parlamentui perduoti savo galias kitoms institu-

cijoms. Lengvinant Vyriausybės padėtį, prieita prie išvados, jog leidžiama viskas, ko nedraudžia įstatymas (Konstitucija).

Valstybės teismų sistemos bruožai įtvirtinti Konstitucijos VI skirsnyje. Pagrindinis įstatymas numato visišką teismų nepriklausomybę nuo kitų valdžios institucijų, teisėjų neliečiamybę, jų skyrimo ir atleidimo tvarką, teismų sistemos struktūrą ir įvairių grandžių tarpusavio sąveiką. Draudžiama valstybėje steigti kitus teismus, nei numatyta Konstitucijoje. Todėl Japonijoje nėra specialių karo tribunolų ar net administracinių teismų. Visos bylos sprendžiamos bendrosios kompetencijos teismuose. Konstitucijos 81 straipsnis Aukščiausiajam Teismui suteikia konstitucinės priežiūros funkciją. Skyrius baigiamas įtvirtinant teisminio nagrinėjimo proceso viešumo principą bei jo taikymo išimtis. Teismų struktūrą sudaro keturios grandys: Aukščiausiasis Teismas, 8 aukštieji teismai, 50 apylinkių ir šeiminių teismų bei 438 sumariniai teismai.

Žemesnių teismų teisėjus skiria Vyriausybė pagal Aukščiausiojo Teismo patvirtintą sąrašą, kuris aptariamas kasmetinėje teisėjų konferencijoje. Aukščiausiojo Teismo teisėjus skiria Vyriausybė teismo pirmininko patarimu. Patį pirmininką skiria imperatorius, ministrų kabineto teikimu. Parlamentas su teisėjų skyrimu susijęs tik tuo, jog rinkimuose tuo pačiu metu balsuojama ir dėl Vyriausybės nominuotų teisėjų pareigybių patvirtinimo. Taigi rinkėjai gali atšaukti skirtą teisėją iš einamų pareigų, tačiau tai – itin reta išimtis. Japonijos teismų sistemoje nepraktikuojamas prisiekusiųjų ar žiuri institutas. Bylas nagrinėja teisėjai bei jų kolegijos. Pasakytina, jog žemiausios grandies – sumarinių teismų teisėjai, neprivalo turėti teisinį išsilavinimą.

Japonijos Konstitucija numato vietos savivaldos valdžios sistemą ir jos santykius su centrine valdžia, įgyvendinant valstybės valdymą. Vietos savivaldos konstitucinis modelis remiasi dviem pagrindiniais principais: savivaldos vienetų autonomija bei savivaldos vieneto (prefektūros) gyventojų teise dalyvauti sprendžiant vietos klausimus.

Pirmasis principas Konstitucijoje laiduojamas savivaldos vienetams užtikrinant teisę savarankiškai disponuoti nuosavybės teise, nustatyti vietos administravimo tvarką. Konstitucija draudžia valstybės parlamentui įstatymu nustatyti savivaldos vieneto teisinio reguliavimo bruožus, išskyrus, kai to pageidauja dauguma savivaldos vieneto gyventojų (95 str.). Parlamentas taip pat gali perduoti vietos savivaldos vienetams dalį savo įstatymų leidžiamosios prerogatyvos galių. Antrasis principas užtikrinamas

savivaldos vieneto gyventojams Konstitucijoje įtvirtinant teisę dalyvauti vietos valdyme, rinkti atstovus bei patiems kelti kandidatūras rinkimuose į vietos valdžios institucijas.

Pažymėtina, jog vietos savivaldos sistema susideda iš kelių lygių administracinių teritorinių vienetų junginių. Japonijos vietinės autonomijos aktas nustato administracinių teritorinių vienetų rūšis ir ribas. Kaip savarankiški vietos savivaldos vienetai išskiriamos seniūnijos (547), miesteliai (1942), miestai (617), specialios teritorijos (23) ir prefektūros (47). Nors Konstitucijoje vietos savivaldos vienetams pripažįstamos plačios savarankiškumo garantijos, centrinė valdžia išlaiko realius vietos savivaldos kontrolės svertus. Pagrindinę priežiūrą atlieka Viešojo valdymo, savivaldybių reikalų ir komunikacijų ministerija, kuri kartu su jai pavaldžiu Vietos administravimo biuru užtikrina sklandžią vietos savivaldos vienetų veiklą. Toks ryšys tarp centrinės ir vietinės valdžios grindžiamas suvokimu, jog tik centrinė valdžia gali valstybės lygiu vieningai ir nuosekliai vykdyti įvairaus pobūdžio vietos savivaldos vienetų reformas.

Apžvalgos pabaigoje dėmesio vertos 1947 m. Konstitucijos keitimo ir papildymo galimybės. Jos ganėtinai sudėtingos net ir formalia prasme. Rengiant Konstituciją JAV teisininkai pasisakė už amerikietiškojo Konstitucijos keitimo scenarijų. Konstitucijos pataisa turėjo būti patvirtinta abejų Rūmų 2/3 balsų dauguma ir pasirašyta imperatoriaus. Skyrėsi tik proceso baigiamoji dalis. Kadangi Japonija – unitarinė valstybė, buvo nuspręsta Parlamento priimtas ir Imperatoriaus pasirašytas pataisas teikti galutiniam tautos pritarimui, organizuojant referendumą. Konstitucinėje tikrovėje tokios sąlygos tapo tikru autentiškos Konstitucijos skydu. Per 65 metus nebuvo priimta nė viena Konstitucijos pataisa, o jos keitimo iniciatyvos žlugdavo dar Parlamento Rūmų svarstymuose. Šio reiškinio priežastis – valstybėje susiklosčiusi ne dvipartinė (kaip JAV), o daugiapartinė sistema. Ji gerokai apsunkino vieningos politinės valios paieškas. Šiandieną Japonijos Konstitucijos keitimo galimybė – miglota. Atkreipus dėmesį į tai, jog visoms Japonijos Konstitucijos normoms nustatytas vienodas keitimo apsaugos režimas, kol kas neįmanoma pakeisti net ir tų Konstitucijos nuostatų, kurios nustato paties akto keitimo tvarką.

1947 METŲ JAPONIJOS KONSTITUCIJA[1]

Mes, japonų tauta, veikdami per mūsų tiesiogiai išrinktus atstovus nacionaliniame Parlamente, patvirtinome, jog turime užtikrinti sau ir savo palikuonims taikų bendradarbiavimą su visomis tautomis ir laisvės puoselėjimą šioje žemėje, nusprendėme, jog daugiau savo valstybės veiksmais neįplieksime karo pavojų, paskelbėme, jog suvereni galia priklauso Tautai ir yra užtikrinta Konstitucijos.

Valstybė yra šventa Tautos patikėtinė, kurios galia kyla iš Tautos valios. Jos galios yra įgyvendinamos per Tautos atstovus, o sukuriama nauda skirta žmonių gerovei. Tai esminis principas, kuris įtvirtinamas šioje Konstitucijoje. Mes atmetame visas konstitucijas, įstatymus, nurodymus ir kitus teisės aktus, prasilenkiančius su juo.

Mes, japonų tauta, visiems laikams siekdami taikos, esame tvirtai įsitikinę dėl bendražmogiškų vertybių plėtojant visuomeninius santykius ir nusprendėme, jog mūsų saugumo ir išlikimo užtikrinimas turi būti pagrįstas teisingumu ir kitų taikaus būvio pasaulio tautų pasitikėjimu. Mes norime užimti garbingą vietą pasaulio tarptautinėje bendruomenėje siekiant taikos užtikrinimo ir vergijos bei tironijos, prievartos ir nepakantumo panaikinimo. Mes pripažįstame, jog visi pasaulio žmonės turi teisę į taikų gyvenimą be baimės ir išnaudojimo.

Mes, japonų tauta, su visa savo nacionaline garbe pareiškiame, jog visų šių minėtų aukštų tikslų sieksime panaudodami visus savo valstybės išteklius.

---

1 Japonijos Konstitucija, paskelbta Japonijos Ministro Pirmininko internetiniame puslapyje http://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html, išversta iš anglų kalbos.

I SKYRIUS
IMPERATORIUS

1 straipsnis

Imperatorius turi būti Tautos ir valstybės vienybės simboliu, savo veiksmais išreiškiantis Tautos valią, kuriai priklauso suvereni galia.

2 straipsnis

Imperatoriaus sostas yra paveldimas. Jo paveldėjimo tvarką nustato Imperatoriaus rūmų įstatymas, priimtas Parlamento.

3 straipsnis

Visi Imperatoriaus priimami teisės aktai, susiję su valstybės klausimų sprendimu, turi būti patvirtinti Vyriausybės, kuri yra už juos atsakinga.

4 straipsnis

Imperatorius gali atlikti tik tokias funkcijas, susijusias su valstybės reikalų sprendimu, kurios yra nustatytos galiojančioje Konstitucijoje. Jis neturi vykdomosios valdžios įgaliojimų. Imperatorius gali perduoti savo teisę leisti teisės aktus, susijusius su valstybės valdymu, kitoms institucijoms teisės aktų nustatyta tvarka.

5 straipsnis

Kai pagal Imperatoriaus rūmų įstatymą veikia sosto regento institutas, regentas leidžia valstybės teisės aktus Imperatoriaus vardu. Šiuo atveju laikomasi anksčiau minėto Konstitucijos straipsnio pirmojo punkto principo.

6 straipsnis

Imperatorius turi skirti Ministrą Pirmininką vadovaudamasis Parlamento teikimu. Imperatorius turi skirti Aukščiausiojo Teismo pirmininką vadovaudamasis Vyriausybės teikimu.

7 straipsnis

Imperatorius Vyriausybės patarimu ir pritarimu vykdo šias funkcijas, susijusias su valstybės ir Tautos reikalais:

- Sušaukia Parlamentą.
- Paleidžia Atstovų Rūmus.

- Skelbia visuotinius Parlamento rinkimus.
- Skiria ir atleidžia valstybės ministrus ir kitus teisės aktuose nurodytus pareigūnus, suteikia ambasadorių ir kitų diplomatinių pareigūnų įgaliojimus.
- Priima sprendimus dėl amnestijos ir malonės suteikimo, bausmės sumažinimo, pažeistų teisių atkūrimo.
- Suteikia valstybinius apdovanojimus.
- Pasirašo ratifikuotas tarptautines sutartis ir kitus teisės aktuose numatytus diplomatinius dokumentus.
- Priima užsienio valstybių ambasadorių ir kitų diplomatinių pareigūnų akreditacinius raštus.
- Vykdo valstybės reprezentacines funkcijas.

8 straipsnis

Imperatoriaus rūmai negali įgyti ar suteikti turto ar nuosavybės, gauti dovanų ar kitokios naudos be Parlamento sutikimo.

II SKYRIUS

ATSIRIBOJIMAS NUO KARO

9 straipsnis

Nuoširdžiai siekdama tarptautinės taikos, pagrįstos teisingumu ir tvarka, japonų tauta amžinai atsisako karo kaip suverenios Tautos teisės, taip pat grasinimo ginkluota jėga ar jos panaudojimo kaip priemonės sprendžiant tarptautinių santykių problemas. Siekiant užtikrinti anksčiau minėtus tikslus, valstybėje niekada nebus kuriamos sausumos, oro, jūrų ar kitokio pobūdžio karinės pajėgos. Teisė skelbti karą valstybės vardu nebus pripažįstama.

III SKYRIUS

ŽMONIŲ TEISĖS IR PAREIGOS

10 straipsnis

Japonijos pilietybės reikalavimai nustatomi įstatymu.

11 straipsnis

Žmogaus teisės ir laisvės, garantuotos šia Konstitucija, negali būti ri-

bojamos. Pagrindinės Konstitucijoje nustatytos žmogaus teisės bei laisvės pripažįstamos visiems asmenims ir jų palikuonims. Jos yra amžinos ir neliečiamos.

12 straipsnis

Žmonėms šia Konstitucija garantuojamos teisės bei laisvės turi būti užtikrinamos nuolatinėmis jų pastangomis, kurios negali pasižymėti piktavališkumu jomis piktnaudžiaujant ar jas pažeidžiant. Kiekvienas yra atsakingas savo teisėmis ir laisvėmis naudotis taip, jog jos neprieštarautų visuomenės gerovei.

13 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi būti pripažįstamas kaip asmenybė. Jo teisė į gyvybę, laisvę ir gerovę, išskyrus atvejus, kai tai pažeidžia visuomenės interesus, turi būti svarbiausias teisėkūros ir kitų valstybinių sprendimų tikslas.

14 straipsnis

Visi žmonės yra lygūs įstatymui. Negali būti jokios politinės, ekonominės ar socialinės diskriminacijos dėl asmens rasės, tikėjimo, lyties, socialinio statuso ar šeiminės padėties. Kilmės ir kitos privilegijos nepripažįstamos.

Valstybiniai, kiti apdovanojimai, garbės laipsniai negali suteikti privilegijų ar pirmenybių asmeniui jų suteikimo metu ar vėliau.

15 straipsnis

Tauta turi neatimamą teisę rinkti savo atstovus, valdžios pareigūnus ir pašalinti juos iš einamų pareigų.

Visi valstybės pareigūnai tarnauja visai visuomenei. Jie negali išimtinai atstovauti konkrečiai socialinei grupei.

Piliečiams garantuojama visuotinė rinkimų teisė, kuri įgyvendinama renkant valdžios pareigūnus.

Visuose rinkimuose turi būti užtikrinamas slapto balsavimo principas. Rinkėjas negali patirti viešo ar privataus poveikio dėl savo balsavimo pasirinkimo.

16 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę į taikią peticiją dėl žalos atlyginimo, valstybės pareigūnų atleidimo, teisėkūros iniciatyvos, teisės aktų panaikinimo

ar pakeitimo ir kitų poreikių; asmuo negali būti diskriminuojamas dėl tokios teisės įgyvendinimo.

17 straipsnis

Kiekvienas asmuo gali kreiptis dėl valstybės ar jos institucijos padarytos žalos ar nuostolių atlyginimo teisės aktų nustatyta tvarka, jei ji kilo dėl neteisėto teisės akto ar valstybės pareigūno sprendimo vykdymo.

18 straipsnis

Joks asmuo negali būti išnaudojamas vergijoje. Priverstinis darbas, išskyrus bausmę už padarytą nusikaltimą, yra draudžiamas.

19 straipsnis

Minties ir sąžinės laisvė yra neliečiama.

20 straipsnis

Tikėjimo laisvė yra pripažįstama visiems. Nė viena religinė organizacija negali gauti privilegijų iš valstybės ar turėti politinių įgaliojimų

Niekas negali būti verčiamas dalyvauti konkrečios religijos veikloje ar renginiuose.

Valstybė ir jos institucijos negali turėti sąsajų su religinėmis organizacijomis ir vykdyti religinio švietimo.

21 straipsnis

Asmenims užtikrinama asociacijų, susirinkimų, spaudos, žodžio ir kitos saviraiškos laisvės. Cenzūra ir asmens privatumo principo pažeidimai yra draudžiami.

22 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę pasirinkti ir keisti savo gyvenamąją vietą tiek, kiek tai neprieštarauja visuomenės interesams.

Asmenų teisė išvykti į kitą šalį ir netekti savo turimos pilietybės yra neliečiama.

23 straipsnis

Akademinė laisvė yra garantuojama.

24 straipsnis

Santuoka turi būti pagrįsta lygiu abiejų lyčių sutarimu ir palaikoma

abipusiu bendradarbiavimu, kuriame sutuoktinių teisinis statusas yra lygus.

Sutuoktinio pasirinkimo, santuokinio gyvenimo, bendrosios nuosavybės santykių, gyvenamosios vietos pasirinkimo, paveldėjimo, skyrybų ir kiti klausimai, susiję su santuoka ir šeima, turi būti reguliuojami vadovaujantis asmens orumo ir lyčių lygybės principais.

25 straipsnis

Visi asmenys turi teisę į minimalų sveikatos apsaugos ir kultūrinio gyvenimo lygį. Valstybė visose savo veiklos srityse turi siekti socialinės gerovės, apsaugos, visuomenės sveikatos stiprinimo.

26 straipsnis

Visi asmenys turi teisę gauti lygų išsilavinimą, atitinkantį jų sugebėjimus, kaip nustatyta įstatymo.

Visi asmenys, nustatyta tvarka auginantys vaikus, privalo jiems suteikti pagrindinį išsilavinimą. Toks būtinas mokymas yra nemokamas.

27 straipsnis

Visi asmenys turi teisę ir pareigą dirbti. Mokesčių, darbo, poilsio ir kitos darbo sąlygos nustatomos įstatymo. Vaikai negali būti verčiami dirbti.

28 straipsnis

Darbuotojams garantuojama profesinių sąjungų bei kolektyvinės veiklos teisė.

29 straipsnis

Teisė įgyti ar turėti nuosavybę yra neliečiama. Nuosavybės teisės nustatomos įstatymu, atsižvelgiant į visuomenės interesus.

Privati nuosavybė gali būti paimta visuomeniniams poreikiams tik už ją teisingai atlyginant.

30 straipsnis

Asmenys moka mokesčius pagal juos nustatančius įstatymus.

31 straipsnis

Nė vienam asmeniui negali būti atimta gyvybė, laisvė, skirta kita bausmė nesilaikant tvarkos ir reikalavimų, nustatytų įstatyme.

32 straipsnis

Nė vienam asmeniui negali būti uždrausta teisė kreiptis į teismą.

33 straipsnis

Nė vienas asmuo negali būti sulaikytas kitaip, nei pagal nustatytą tvarką tokią teisę turinčio pareigūno, nusprendžiančio dėl asmens sulaikymo reikalingumo, įskaitant būtinybę užkirsti kelią galimam nusikaltimui.

34 straipsnis

Niekas negali būti areštuotas ar sulaikytas, iš karto neinformuojant apie jam reiškiamus įtarimus ar kaltinimus, nesuteikiant teisės į teisinę pagalbą; asmuo neturi būti sulaikytas be pakankamos priežasties, o asmens reikalavimu jo sulaikymo pagrindas ir aplinkybės turi būti nedelsiant pateiktos ir įvertintos atvirame teismo posėdyje dalyvaujant jam ar jo teisėtam atstovui.

35 straipsnis

Asmenų teisė į patalpų, turto, informacijos apsaugą nuo sekimo, kratos ar poėmio gali būti pažeista tik kompetentingos institucijos priimtu sprendimu, kuriame turi būti nurodytos tikslios tokių priemonių taikymo ribos, laikantis Konstitucijos 33 straipsnio reikalavimų.

Kiekviena krata ar poėmis turi būti sankcionuota atskiru kompetentingo teismo pareigūno sprendimu.

36 straipsnis

Kankinimų taikymas ar žiaurus elgesys, vykdant valstybės pareigūno įgaliojimus, yra griežtai draudžiamas.

37 straipsnis

Visose baudžiamosiose bylose įtariamasis ar kaltinamais turi teisę į spartų, viešą ir nepriklausomą teismą.

Jam turi būti suteikta teisė pateikti klausimus visiems liudytojams. Esant reikalui įtariamasis gali pareikalauti už valstybės lėšas į teismo procesą įtraukti asmenis, galinčius liudyti jo naudai. Viso teismo proceso metu įtariamasis turi teisę į kompetentingo atstovo pagalbą. Jeigu įtariamasis pats negali pasirūpinti tinkamu savo teisiniu atstovavimu procese, tokį atstovą jam turi užtikrinti valstybė.

38 straipsnis

Nė vienas asmuo negali būti verčiamas liudyti prieš save patį. Prisipažinimas, išgautas per prievartą, taikant kankinimus ar bauginimą, nepagrįstai užtrukusį areštą ar sulaikymą, negali būti laikomas tinkamu kaltės įrodymu.

Niekas negali būti nuteistas ar patrauktas atsakomybėn tais atvejais, kai vienintelis jo kaltės įrodymas yra jo prisipažinimas.

39 straipsnis

Nė vienas asmuo negali būti laikomas kaltu dėl veikos, kuri jos padarymo metu buvo laikoma teisėta, arba dėl kurios jis tuo metu buvo išteisintas arba dėl kurios jis jau buvo nubaustas.

40 straipsnis

Kiekvienas nepagrįstai apkaltintas, teistas, sulaikytas asmuo, įrodžius jo nekaltumą, gali reikalauti jam padarytos valstybės žalos atlyginimo teisės aktų nustatyta tvarka.

IV SKYRIUS

PARLAMENTAS

41 straipsnis

Parlamentas yra aukščiausia valstybės valdžios institucija, turinti išimtinę įstatymų leidybos teisę.

42 straipsnis

Parlamentą sudaro dveji Rūmai, vadinami Atstovų Rūmais ir Senatorių Rūmais.

43 straipsnis

Abejus Rūmus sudaro renkami nariai, atstovaujantys visai Tautai.

Kiekvienų Rūmų narių skaičių nustato įstatymas.

44 straipsnis

Renkamų Rūmų narių ir jų rinkėjų reikalavimus nustato įstatymas. Jokiu atveju rinkimų teisė negali būti varžoma dėl rasės, tikėjimo, lyties, visuomeninės padėties, kilmės, išsilavinimo ar pajamų.

45 straipsnis

Atstovų Rūmų įgaliojimų trukmė yra ketveri metai. Šis terminas gali būti sutrumpintas, jeigu Atstovų Rūmai paleidžiami.

46 straipsnis

Senatorių Rūmų įgaliojimų trukmė yra šešeri metai. Šių Rūmų nariai yra proporcingai perrenkami kas trejus metus.

47 straipsnis

Rinkimų teritoriniai vienetai, balsavimo būdai ir kiti klausimai, susiję su abejų Parlamento Rūmų narių rinkimų tvarka, nustatomi įstatymu.

48 straipsnis

Nė vienas asmuo negali būti abejų Parlamento Rūmų nariu vienu metu.

49 straipsnis

Abejų Parlamento Rūmų nariams teisės aktų nustatyta tvarka iš valstybės biudžeto mokamas atitinkamas metinis atlyginimas.

50 straipsnis

Išskyrus įstatymų numatytus atvejus, abejų Parlamento Rūmų nariai negali būti sulaikyti ar kitaip apribota jų laisvė vykstant Parlamento sesijai. Parlamento Rūmų reikalavimu kiekvienas jo narys, sulaikytas iki sesijos pradžios, turi būti paleistas į laisvę.

51 straipsnis

Abejų Parlamento Rūmų nariai negali būti atsakingi ar persekiojami dėl savo pasisakymų, balsavimų ar diskusijų Parlamente.

52 straipsnis

Eilinė Parlamento Rūmų sesija šaukiama vieną kartą per kalendorinius metus.

53 straipsnis

Vyriausybė gali nuspręsti sušaukti neeilines Parlamento Rūmų sesijas. Vyriausybė privalo sušaukti Parlamento Rūmų neeilines sesijas, jei to reikalauja ne mažiau kaip 1/4 abejų Parlamento Rūmų narių.

54 straipsnis

Kai Atstovų Rūmai paleidžiami, nauji jų rinkimai paskelbiami per keturiasdešimt dienų. Išrinkti naujieji Atstovų Rūmai į pirmąjį posėdį sušaukiami per 30 dienų nuo įvykusių rinkimų datos.

Kai Atstovų Rūmai paleidžiami, tuo pačiu metu sustabdoma Senatorių Rūmų veikla. Išskirtinai svarbiais atvejais Vyriausybė gali sušaukti Senatorių Rūmus į ypatingą sesiją.

Tokio Parlamento sprendimai, priimti teisės aktai yra laikini. Jie praranda savo galią, jeigu išrinkti naujieji Atstovų Rūmai jų nepatvirtina per pirmąsias dešimt dienų nuo naujos Parlamento sesijos pradžios.

55 straipsnis

Kiekvieni Rūmai gali inicijuoti diskusijas dėl savo narių tinkamumo eiti pareigas. Siekiant panaikinti Rūmų nario mandatą, turi būti priimta rezoliucija, ne mažesne kaip 2/3 posėdyje dalyvaujančių Rūmų narių balsų daugumos persvara.

56 straipsnis

Rūmų posėdžiai negali vykti esant mažiau nei 1/3 visų Rūmų narių. Sprendimai priimami posėdyje dalyvaujančių narių paprasta balsų dauguma, išskyrus Konstitucijos numatytus atvejus, taip pat situacijas, kai narių balsai pasiskirsto po lygiai ir lemiamas tampa Rūmų posėdžio pirmininko balsas.

57 straipsnis

Klausimų svarstymai kiekvienuose Rūmuose yra vieši. Uždaras posėdis gali būti surengtas esant ne mažesne kaip 2/3 posėdyje dalyvaujančių Rūmų narių balsų dauguma priimtai rezoliucijai.

Kiekvieni Rūmai turi protokoluoti savo posėdžius. Tokie įrašai turi būti vieši ir laisvai prieinami, išskyrus tuos klausimus, kurie buvo svarstyti uždarame posėdyje arba reikalauja slaptumo.

Esant daugiau nei 1/5 Rūmų posėdyje dalyvaujančių narių pageidavimui, turi būti užtikrinta vardinio balsavimo procedūra.

58 straipsnis

Kiekvieni Rūmai turi išsirinkti savo pirmininkus ir kitus pareigūnus. Kiekvieni Rūmai turi patvirtinti taisykles, apibrėžiančias jų posėdžių, klau-

simų svarstymo, vidaus tvarką ir galimas sankcijas Rūmų nariams dėl tokių taisyklių nesilaikymo. Siekiant panaikinti Rūmų nario mandatą, turi būti priimta rezoliucija ne mažesne kaip 2/3 posėdyje dalyvaujančių Rūmų narių balsų daugumos persvara.

59 straipsnis

Įstatymo projektas laikomas priimtu, kai už jį balsuoja abeji Parlamento Rūmai, išskyrus išimtis, nustatytas Konstitucijoje.

Jeigu Senatorių Rūmai atmeta Atstovų Rūmų priimtą įstatymo projektą, pastarieji Rūmai gali pakartotinai ir galutinai priimti nepakeistą įstatymo projektą ne mažesne kaip 2/3 posėdyje dalyvaujančių Rūmų narių balsų dauguma.

Anksčiau minėtame punkte numatyta Atstovų Rūmų pakartotinio balsavimo teisė neatima jų teisės sušaukti bendrą abejų Rūmų narių derybinį komitetą.

Senatorių Rūmams delsiant priimti sprendimą dėl Atstovų Rūmų pritarto įstatymo projekto ilgiau nei 60 dienų, pastarieji turi teisę preziumuoti, jog Senatorių Rūmai atmetė jų pateiktą įstatymo projektą. Tokiu atveju Atstovų Rūmai gali tęsti įstatymo projekto priėmimą laikydamiesi šio straipsnio antrojo punkto nuostatų.

60 straipsnis

Valstybės biudžetas pirmiausiai pateikiamas Atstovų Rūmams. Svarstant biudžeto projektą ir Parlamento Rūmams nepasiekus kompromiso netgi jungtinio komiteto derybose arba Senatorių Rūmams nepriimant jokio sprendimo per 30 jiems skirtų klausimo svarstymo dienų, laikoma, jog valstybės biudžetas, patvirtintas Atstovų Rūmų sprendimu, yra priimtas viso Parlamento.

61 straipsnis

Biudžeto projekto svarstymo ir Rūmų interesų derinimo tvarka taip pat taikoma ratifikuojant tarptautines sutartis.

62 straipsnis

Kiekvieni Rūmai gali atlikti parlamentinės kontrolės tyrimus dėl Vyriausybės veiklos ir reikalauti jos atstovų dalyvavimo ar būtinų dokumentų, įrašų pateikimo.

63 straipsnis

Ministras Pirmininkas ir kiti Vyriausybės ministrai gali bet kuriuo metu atvykti į bet kuriuos Rūmus, siekiant pristatyti Vyriausybės pateiktus įstatymų projektus ar jiems atstovauti nepriklausomai nuo to, ar jie yra Parlamento nariai. Jie taip pat privalo dalyvauti tuose Parlamento posėdžiuose, kurių metu būtini jų paaiškinimai arba atsakymai.

64 straipsnis

Parlamentas gali sudaryti apkaltos teismą iš savo abejų Rūmų narių siekiant įvertinti teisėjų, prieš kuriuos pradėtas apkaltos procesas, atsakomybės klausimus. Šio proceso pagrindai ir vedimo tvarka nustatomi įstatymu.

V SKYRIUS

VYRIAUSYBĖ

65 straipsnis

Vykdomoji valdžia yra patikėta Vyriausybei.

66 straipsnis

Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas, kuris yra jos vadovas, ir kiti valstybės ministrai, kaip nustatyta įstatyme.

Ministras Pirmininkas ir ministrai privalo būti civiliai.

Vyriausybė, vykdydama savo įgaliojimus, yra solidariai atsakinga Parlamentui.

67 straipsnis

Ministras Pirmininkas yra renkamas iš Parlamento narių priimant atitinkamą rezoliuciją. Ministro Pirmininko skyrimas yra pagrindinis išrinkto Parlamento uždavinys. Svarstant Ministro Pirmininko kandidatūrą ir Parlamento Rūmams nepasiekus kompromiso netgi jungtinio komiteto derybose arba Senatorių Rūmams nepriimant jokio sprendimo per 10 jiems skirtų klausimo svarstymo dienų, laikoma, jog Ministro Pirmininko kandidatūra, patvirtinta Atstovų Rūmų sprendimu, yra priimta viso Parlamento.

68 straipsnis

Ministras Pirmininkas skiria valstybės ministrus. Didžioji jų dalis turi būti parinkta iš Parlamento narių. Ministras Pirmininkas gali pašalinti valstybės ministrus iš pareigų savo sprendimu.

69 straipsnis

Jeigu Atstovų Rūmai priima nepasitikėjimo Vyriausybe rezoliuciją arba atmeta pasitikėjimo ja rezoliuciją, visa Vyriausybė privalo atsistatydinti arba paleisti Parlamentą per 10 dienų nuo nepasitikėjimo pareiškimo datos.

70 straipsnis

Jeigu Ministro Pirmininko pareigybė tampa laisva, taip pat prieš pirmąjį išrinkto naujojo Parlamento posėdį visa Vyriausybė privalo atsistatydinti.

71 straipsnis

Anksčiau minėtais atvejais Vyriausybei priėmus atsistatydinimo sprendimą, ji laikinai vykdo įgaliojimus iki naujo Ministro Pirmininko išrinkimo.

72 straipsnis

Ministras Pirmininkas, atstovaudamas Vyriausybei, Parlamentui teikia įstatymų projektus, vykdomosios valdžios veiklos, užsienio politikos ataskaitas, vykdo žemesnių administravimo grandžių priežiūrą ir kontrolę.

73 straipsnis

Vyriausybė, be kitų administravimo užduočių, atlieka šias funkcijas:

- skaidriai įgyvendina įstatymus, užtikrina valstybės ūkio gerovę;
- įgyvendina užsienio politiką;
- sudaro tarptautines sutartis. Priklausomai nuo jų pobūdžio turi gauti išankstinį arba paskesnįjį Parlamento pritarimą.
- valdo valstybės tarnybą pagal teisės aktuose jai keliamus reikalavimus;
- rengia valstybės biudžeto projektą ir teikia jį Parlamentui;
- leidžia Vyriausybės nutarimus, kurių pagrindu įgyvendina savo konstitucines prerogatyvas ir įstatymus. Vyriausybės nutarimai negali apimti baudžiamosios teisės nuostatų reguliavimo, išskyrus įstatymų leidybos teisės suteikimo atvejus;
- priima sprendimus dėl visuotinės, specialiosios amnestijos, lygtinio paleidimo, bausmės sušvelninimo ir pažeistų teisių atkūrimo.

74 straipsnis

Visi Vyriausybės leidžiami teisės aktai turi būti pasirašyti atsakingo valstybės ministro ir patvirtinti Ministro Pirmininko.

75 straipsnis

Valstybės ministrai savo įgaliojimų laikotarpiu turi teisinę neliečiamybę, ji gali būti panaikinta Ministro Pirmininko sprendimu.

VI SKYRIUS

TEISMINĖ VALDŽIA

76 straipsnis

Pagrindinė teisminė valdžia priklauso Aukščiausiajam Teismui ir žemesnės pakopos teismams, įsteigtiems įstatymo nustatyta tvarka.

Valstybėje negali būti steigiami ypatingieji tribunolai, jokia vykdomosios valdžios institucija negali turėti teisminės valdžios funkcijų.

Visi teisėjai privalo būti nepriklausomi ir spręsdami bylas vadovautis tik savo sąžine, Konstitucija ir galiojančiais įstatymais.

77 straipsnis

Aukščiausiasis Teismas turi teismų praktikos ir konstitucinės jurisprudencijos formavimo teisę. Jos pagrindu taip pat formuojama bylų vedimo tvarka ir taisyklės, advokatūros statusas, vidiniai teismų institucijų santykiai bei teismų administravimo sistema. Valstybės prokurorai vykdydami savo įgaliojimus privalo vadovautis Aukščiausiojo Teismo praktika. Aukščiausiasis Teismas gali pavesti savo teismų praktikos formavimo teisę žemesniosios instancijos teismams.

78 straipsnis

Teisėjų negalima atleisti iš einamų pareigų apkaltos proceso tvarka, išskyrus atvejus, kai asmuo pripažįstamas psichiškai ar fiziškai nepajėgus eiti teisėjo pareigų. Jokia vykdomosios valdžios institucija ar pareigūnas negali vertinti teisėjų veiklos ar kvalifikacijos.

79 straipsnis

Aukščiausiąjį Teismą sudaro jo pirmininkas ir teisėjai, jų skaičių nustato įstatymas. Visus teisėjus, išskyrus Teismo pirmininką, skiria Vyriausybė.

Paskirtus Aukščiausiojo Teismo teisėjus per pirmuosius kitus Atstovų Rūmų rinkimus vertina rinkėjai. Gavus jų pritarimą, tų pačių teisėjų kandidatūros vėl vertinamos praėjus ne mažiau kaip dešimčiai metų tokiu pačiu būdu.

Jeigu ankstesnio punkto numatytu atveju rinkėjai pareiškia nepasitikėjimą teisėju, jis yra atstatydinamas iš einamų pareigų.

Teisėjų kandidatūrų pervertinimo tvarką nustato įstatymas.

Aukščiausiojo Teismo teisėjai netenka savo pareigų, sulaukę įstatyme nustatyto amžiaus.

Visi Aukščiausiojo Teismo teisėjai turi gauti nuolatinį ir jų atsakomybę atitinkantį atlyginimą, jis negali būti sumažintas jų įgaliojimų laikotarpiu.

80 straipsnis

Žemesniųjų grandžių teismų teisėjai skiriami Vyriausybės sprendimu iš Aukščiausiojo Teismo pateiktų kandidatų sąrašo. Visi teisėjai į pareigas skiriami dešimčiai metų su teise būti pakartotinai patvirtinti, pasibaigus pirmojo paskyrimo laikotarpiui. Teisėjai netenka savo pareigų sukakus įstatyme numatytam amžiui.

Visi žemesniųjų grandžių teismų teisėjai turi gauti nuolatinį ir jų atsakomybę atitinkantį atlyginimą, jis negali būti sumažintas jų įgaliojimų laikotarpiu.

81 straipsnis

Aukščiausiasis Teismas yra paskutiniosios instancijos teismas, turintis teisę priimti galutinius sprendimus visose svarstomose bylose ir spręsti visų ginčijamų teisės aktų konstitucingumą.

82 straipsnis

Teismų procesai ir jų sprendimai privalo būti vieši. Jeigu teismas vieningai nusprendžia, jog nagrinėjama byla ar joje skelbiamas sprendimas gali pažeisti visuomenės saugumą, moralę, teismo procesas gali būti uždaras. Teismų posėdžiai, kuriuose nagrinėjami politiniai nusižengimai, klausimai, susiję su spaudos laisvės ar Konstitucijos III skirsnyje įtvirtintų žmogaus teisių suvaržymais, visada yra atviri.

VII SKYRIUS

FINANSAI

83 straipsnis

Valstybės finansų priežiūrą atlieka Parlamento sprendimu įgaliotos institucijos.

84 straipsnis

Nauji mokesčiai gali būti įvesti ar esami mokesčiai pakeisti tik įstatymu ar įstatymo nustatytomis sąlygomis.

85 straipsnis

Valstybės finansiniai įsipareigojimai priimami ir vykdomi Parlamento sprendimu.

86 straipsnis

Vyriausybė turi pateikti Parlamentui kiekvienų fiskalinių metų biudžeto projektą ir gauti jo sutikimą.

87 straipsnis

Esant poreikiui užtikrinti biudžeto išlaidas, Parlamentas gali nustatyti papildomą finansinį fondą, kurio naudojimo atsakomybę prisiima Vyriausybė. Naudodama tokio fondo lėšas Vyriausybė dėl visų atliktų mokėjimų turi gauti paskesnįjį Parlamento sutikimą.

88 straipsnis

Visa Imperatoriaus Rūmų nuosavybė priklauso valstybei. Visos Imperatoriaus Rūmams išlaikyti reikalingos išlaidos turi atsispindėti Parlamento patvirtintame valstybės biudžete.

89 straipsnis

Jokie valstybės finansai ar turtas negali būti naudojami arba perduoti religinio pobūdžio organizacijai, jos vykdomiems renginiams ar bet kokiai kitai labdaringai, šviečiamajai organizacijai, kuri nėra pavaldi vykdomajai valdžiai.

90 straipsnis

Galutinės valstybės biudžeto pajamų ir išlaidų ataskaitos kasmet nagrinėjamos Audito komiteto ir Vyriausybės pateikiamos Parlamentui kartu su Audito komiteto išvada iš karto pasibaigus ataskaitiniams finansiniams metams.

Audito komiteto struktūrą ir kompetenciją nustato įstatymas.

91 straipsnis

Vyriausybė reguliariai, tačiau ne rečiau kaip kartą per metus turi pateikti viešą ataskaitą Parlamentui ir Tautai apie valstybės finansų padėtį.

VIII SKYRIUS

VIETOS SAVIVALDA

92 straipsnis

Vietos savivaldos teritorinių vienetų struktūrą ir funkcijas nustato įstatymas, užtikrindamas vietinio savarankiškumo principą.

93 straipsnis

Vietos savivaldybės veikia sukurdamos savo tarybas kaip atstovaujamąsias institucijas įstatymo nustatyta tvarka.

Pagrindiniai vietos savivaldos institucijų pareigūnai, tarybų nariai ir kiti tarnautojai, numatyti įstatyme, turi būti renkami tiesioginiuose visuotiniuose rinkimuose iš vietinių bendruomenių narių.

94 straipsnis

Vietos savivaldybės turi teisę savarankiškai valdyti savo nuosavybę, spręsti vietos valdymo reikalus ir leisti savivaldai būtinus teisės aktus, atitinkančius įstatymų reikalavimus.

95 straipsnis

Specialus Parlamento įstatymas, taikytinas išskirtinai vienai savivaldybei, negali būti priimtas be teisės aktų nustatyta tvarka gauto tos savivaldybės gyventojų, turinčių rinkimų teisę, daugumos pritarimo.

IX SKYRIUS

KONSTITUCIJOS KEITIMAS

96 straipsnis

Šios Konstitucijos pataisos gali būti inicijuotos Parlamento, pritariant ne mažiau kaip 2/3 visų abejų Rūmų narių daugumai. Konstitucijos nustatyta tvarka Rūmams pritarus jos pataisoms, inicijuojamas visuotinis referendumas arba specialūs rinkimai, kur rinkėjai turi pritarti teikiamiems Konstitucijos keitimo pasiūlymams tokia pačia balsų dauguma kaip ir Parlamento Rūmuose.

Galutinai patvirtinti Konstitucijos pakeitimai turi būti nedelsiant pasirašyti Imperatoriaus Tautos vardu ir tampa sudedamąja Konstitucijos dalimi.

X SKYRIUS

AUKŠČIAUSIOJI TEISĖ

97 straipsnis

Pagrindinės žmogaus teisės Japonijos Tautai garantuojamos šios Konstitucijos, yra ilgaamžio žmogaus laisvės siekio rezultatas; jos patyrė įvairius sudėtingus išbandymus ir yra teikiamos dabartinei ir būsimoms kartoms tikint, jog niekada nebus pažeistos ar paneigtos.

98 straipsnis

Ši Konstitucija yra laikoma aukščiausiu Tautos įstatymu ir joks kitas jai prieštaraujantis įstatymas, nutarimas, imperatoriškas nurodymas ar kiti valdžios priimti aktai neturi teisinės galios ir yra neteisėti.

Japonijos ir kitų valstybių įstatymais patvirtintos tarptautinės sutartys bus atsakingai vykdomos.

99 straipsnis

Imperatorius, sosto regentas, valstybės ministrai, Parlamento nariai, teisėjai, kiti valstybės pareigūnai privalo gerbti ir vykdyti Konstituciją.

XI SKYRIUS

BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

100 straipsnis

Ši Konstitucija įsigalioja praėjus šešiems mėnesiams nuo jos paskelbimo datos.

Konstitucijos įsigaliojimui reikalingi teisės aktai, Senatorių Rūmų išrinkimas, Parlamento Rūmų sušaukimas ir kitos parengiamosios procedūros, reikalingos šios Konstitucijos įtvirtinimui, gali būti vykdomos iki jos įsigaliojimo datos, numatytos pirmajame straipsnio punkte.

101 straipsnis

Jeigu Senatorių Rūmai nėra išrenkami iki Konstitucijos įsigaliojimo momento, Atstovų Rūmai funkcionuos kaip visas Parlamentas, kol Senatorių Rūmai bus suformuoti.

102 straipsnis

Pirmą kartą išrinktų Senatorių Rūmų pusės narių įgaliojimai truks trejus metus. Konkrečiai tokiam laikotarpiui renkamų Senatorių Rūmų narių požymius apibrėš specialus įstatymas.

103 straipsnis

Valstybės ministrai, Atstovų Rūmų nariai, teisėjai ir kiti valstybės pareigūnai, einantys savo pareigas Konstitucijos įsigaliojimo metu, išsaugos jas, išskyrus įstatymų numatytus atvejus. Minėti pareigūnai neteks savo įgaliojimų, kai jų pareigas perimantys asmenys bus išrinkti ar paskirti Konstitucijos nustatyta tvarka.

JUNGTINĖS AMERIKOS VALSTIJOS

• PRATARMĖ •

1787 m. Jungtinių Amerijos Valstijų (toliau – JAV) Konstitucijos priėmimas – pirmasis konstitucionalizmo įsitvirtinimo valstybės gyvenime bandymas. Ši Konstitucija žymi pirmojo konstitucijų raidos etapo, kuris truko iki Pirmojo pasaulinio karo, pradžią. JAV Konstituciją per keturis mėnesius parengė, darbus pradėjus 1787 m. gegužės 25 d., ir priėmė Filadelfijos Kongresas, kurį sudarė 55 atstovai, vadovaujami Džordžo Vašingtono. Ši Konstitucija buvo vienas iš konstitucijų priėmimo atvejų, siejamų su naujos valstybės atsiradimu, kai konstitucija yra valstybę ir jos valdžią tiesiogiai steigiantis aktas, įtvirtinantis naujos valstybės atsiradimą[1]. Pagrindinis Filadelfijos Kongreso tikslas buvo reformuoti egzistavusią konfederaciją, sudarytą iš 13 valstijų, sukurtą 1777 m. lapkričio 15 d., konstitucijos, kuri vadinosi „Konfederacijos ir amžinos sąjungos straipsniai", pagrindu, ir sustiprinti valstybės valdžią[2]. Naujoji Konstitucija įsigaliojo 1789 m., kai ją ratifikavo devynios iš trylikos valstijų.

JAV Konstitucija yra palyginti neilgas dokumentas:[3] ją sudaro preambulė, 7 straipsniai, skirstomi į skyrius, ir 27 pataisos. Konstitucijos preambulėje skelbiama, kad ji yra priimama tautos vardu, ir nurodomi pagrindiniai jos tikslai – sukurti tobulesnę sąjungą, įtvirtinti teisingumą, užtikrinti rimtį šalyje, organizuoti bendrą gynybą, rūpintis visų gerove ir išsaugoti laisvės teikiamą gėrį. Iš esmės tai tam tikro valstybinio gyvenimo modelio postulavimas. Čia dominuoja pozityvūs siekiai, noras sustiprinti tai, kas pasiekta iškovojus nepriklausomybę.

Kaip svarbiausi šios Konstitucijos ypatumai paminėtina tai, kad ji nustatė respublikinę valstybės valdymo formą, įtvirtinant respublikos prezidento kaip valstybės vadovo postą (nustatyta prezidentinė valstybės valdy-

---

[1] Jarašiūnas, E. Daugybė šiuolaikinės konstitucijos veidų: bendri ir individualūs bruožai. *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 30–31.

[2] Jarašiūnas, E. Apie pirmąsias konstitucijas ir jų reikšmę. *Jurisprudencija.* 2010, 2 (120), p. 29.

[3] Konstituciją sudaro apytiksliai 7 tūkstančiai žodžių.

mo forma), reglamentuotas stabdžių ir atsvarų mechanizmas, nustatyta federacinė valstybės teritorinė sandara. Be to, ši Konstitucija yra vienas sektinų konstitucijos stabilumo pavyzdžių. Neatsitiktinai teigiama, kad „šios konstitucijos pastovumas tiesiog kelia susižavėjimą. Praktiškai nepakitusi ji pergyveno ne tik JAV išsiplėtimą per visą Šiaurės Amerikos kontinentą, ne tik pasaulio valstybių sąrašo gale buvusio agrarinio krašto virtimą galingiausia Žemės industrine šalimi, bet ir pilietinį karą bei du pasaulinius karus“[4]. Galima teigti, kad Konstitucijos pastovumą lėmė ir griežta jos keitimo tvarka. Konstitucijos kūrėjai jos tekste įtvirtino labai sudėtingą konstitucijos keitimo tvarką. Konstitucijos pataisos gali būti priimtos tik ne mažiau kaip dviejų trečdalių abejų Kongreso rūmų arba specialaus kongreso, kurį gali sušaukti ne mažiau kaip du trečdaliai visų šalies valstijų, narių pritarimu. Vienu ar kitu būdu priimta Konstitucijos pataisa turi būti ratifikuojama. Jas ratifikuoti turi valstijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos ne mažiau kaip trijų ketvirtadalių balsų dauguma arba tokią balsų daugumą turi surinkti konventas, kurį sušaukti gali visos šalies Kongresas. Be to, JAV Konstitucijos stabilumui įtakos turi ir teisinės sistemos ypatumas – precedentinė teisė bei Aukščiausiojo Teismo gebėjimas Konstituciją aiškinti pagal jos dvasią, valstybės ir tautos raidą, nesivadovaujant tik gramatiniu ar sisteminiu aiškinimu. Štai kaip dar 1819 m. JAV Aukščiausiojo Teismo teisėjas J. Marshallas apibūdino Konstitucijos priedermę ir jos raidą: „Konstitucija kuriama tikintis, kad ji išliks ateinančius amžius ir prisitaikys prie įvairių žmonijos raidos krizių.“[5] Apie Konstitucijos pataisų sudėtingumą byloja jau minėtas faktas, kad iki šiol buvo priimtos tik 27 Konstitucijos pataisos, nors pasiūlymai keisti Konstituciją skaičiuojami tūkstančiais[6]. Teisinės technikos požiūriu būdinga, kad pataisomis nekei-

[4] Zweigert, K.; Kotz, H. (vertė Gečienė, D.; Nekrošius, V.). *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 207.

[5] *M'Culloch v. State of Maryland*, 1819 <http://caselaw.lp.findlaw.com/>

[6] Pirmosios dešimt Konstitucijos pataisų buvo priimtos 1789 m. ir ratifikuotos 1791 m. Jos istorijoje žinomos kaip Teisių bilis, įtvirtinantis būtiniausių asmens teisių, kurias aptarsime kiek vėliau, apsaugą. Po pirmųjų dešimties Konstitucijos pataisų palyginti greitai buvo priimtos dar dvi: 1795 m. priimta XI pataisa patikslino teismų valdžios galimybes, o 1804 m. – XII pataisa papildė Prezidento rinkimų procedūrą, numatydama atskirą balsavimą, renkant rezidentą ir viceprezidentą. Vergijos panaikinimas buvo įformintas Konstitucijos XIII pataisa, priimta 1865 m. XIV pataisa, kuri buvo priimta 1868 m., uždraudė diskriminacinio pobūdžio valstijų įstatymus, kurie galėtų įtvirtinti piliečių nelygiateisiškumą. XV pataisa (1670 m.) draudė rasiniu pagrindu atimti ar apriboti rinkimų teisę. XVI pataisa (1913 m.) išplėtė finansines federacijos institucijų

čiamas pirminis Konstitucijos tekstas, jos išreiškiamos atskirų papildomų straipsnių forma.

Taigi pradiniame JAV Konstitucijos tekste asmens teisės ir laisvės nebuvo reglamentuotos, nes jos buvo įtvirtintos valstijų konstitucijose. Be to, pagrindinis Filadelfijos Kongreso priimtos Konstitucijos tikslas buvo sukurti valstybės valdžios institucijų sistemą. Tačiau tokia situacija kėlė tautos nepasitenkinimą ir tai grėsė Konstitucijos ratifikavimo procesui. Tokios situacijos išdava – priimtos pirmosios dešimt Konstitucijos pataisų, kuriose ir buvo įtvirtintos žmogaus teisės ir laisvės. Taigi Teisių bilis laikomas svarbiausia Konstitucijos dalimi, vėliau ji buvo papildyta ir kitomis nuostatomis, kurių pagrindu laikomas pripažinimas, kad žmogaus teisės, visų pirma – lygybė ir laisvė, yra prigimtinės ir neatimamos. Atimti žmogaus gyvybę, laisvę ir nuosavybę galima tik nepriklausomo teismo sprendimu, o teisių apsauga turi būti svarbiausia valstybės pareiga[7].

Konstitucijos I pataisa įtvirtina žodžio, spaudos, sąžinės, taikių susirinkimų laisvę ir asmens teisę kreiptis į Vyriausybę su peticija. Atsižvelgiant į tai, kad šios teisės ir laisvės buvo traktuojamos kaip prigimtinės, t. y. jos neturi būti įtvirtintos teisės akte, pataisa suformuluota kaip draudžianti Kongresui priimti kokius nors įstatymus, kurie ribotų šias teises ir laisves. Iš šios pataisos teksto išplaukia, kad neturi būti valstybinės religijos, kad

---

teises – suteikė Kongresui teisę nustatyti ir rinkti mokesčius nuo pajamų, gaunamų iš bet kokio šaltinio, neskirstant šių mokesčių valstijoms ir neatsižvelgiant į jokius gyventojų surašymus ar apskaitas. XVII pataisa, kuri buvo priimta taip pat 1913 m., nustatė Senato narių rinkimų tvarką. Paminėtinos dvi viena kitą naikinančios pataisos: XVIII pataisa (1919 m.) uždraudė vartoti alkoholinius gėrimus, o 1933 m. priimta XXI pataisa ją panaikino. Panaikinant rinkimų teisės apribojimus lyties pagrindu, teisė dalyvauti rinkimuose moterims buvo suteikta 1920 m. priėmus Konstitucijos XIX pataisą. Keturios pataisos susijusios su prezidento teisiniu statusu: XX pataisa (1932 m.) sutrumpino laiką nuo Prezidento išrinkimo iki tol, kol jis pradeda eiti savo pareigas, nustatė, kad niekas negali būti išrinktas į Prezidento pareigas daugiau nei dviem kadencijoms, įskaitant ir ilgiau nei dvejus metus trukusį prezidentavimą už kitą į šias pareigas išrinktą asmenį (1951 m., XXII pataisa), federacinei Kolumbijos apygardai suteikė savarankišką teisę dalyvauti Prezidento rinkimuose, išrenkant tris savo rinkikus (1961 m., XXIII pataisa), o XXV pataisa (1967 m.) nustatė, kad Prezidentui mirus arba negalint eiti savo pareigų jas likusiu iki rinkimų laiku eina viceprezidentas. XXVI pataisa (1971 m.) buvo sumažintas rinkėjų amžiaus cenzas iki 18 m. Paskutinė XXVII Konstitucijos pataisa, priimta 1992 m., uždraudė iki kitų Atstovų Rūmų rinkimų keisti Senato ir Atstovų Rūmų narių atlyginimą.

7 *Конституционное право зарубежных стран* (под ред. Баглая М. В., Лейбо Ю. И., Этнина Л. М.). Москва: Норма, 1999, с. 356–357.

turi būti skatinamas religinis pakantumas ir Bažnyčia atskiriama nuo valstybės.

Konstitucijos II pataisa įtvirtino teisę turėti ir nešioti šaunamąjį ginklą. Nors šios nuostatos tikslas – gerai organizuota policija, būtina šalies saugumui, tačiau ši teisė suprantama ir kaip privačių asmenų konstitucinė teisė turėti ir nešioti šaunamąjį ginklą, jų įsigijimo ir naudojimo tvarką nustatant federaliniais įstatymais.

Konstitucijos III pataisoje nustatyta, jog taikos metu nė vienas kareivis negali būti apgyvendintas kieno nors namuose be savininko sutikimo, o karo metu tai leidžiama daryti tik įstatymo nustatyta tvarka. Ši nuostata buvo aktuali Nepriklausomybės karo metu, o šiandien ji yra traktuojama kaip būsto neliečiamybės principas.

Konstitucijos IV pataisoje garantuota gyventojų teisė į asmens, būsto, dokumentų ir turto neliečiamybę, apsaugą nuo nepagrįstų kratų ir areštų. Kratos ir arešto orderiai išduodami tik esant pakankamam pagrindui, kurį gali patvirtinti priesaika ar iškilmingas pasižadėjimas. Šios garantijos, atsižvelgiant į jų išaiškinimą, suprantamos kaip privačios nuosavybės, piliečių asmeninio gyvenimo apsauga, taip pat apsauga nuo policijos savivalės.

Konstitucijos V pataisa nustatė pagrindinius procesinius principus ir kai kurias pilietines teises: galimybė kai kurias baudžiamąsias bylas nagrinėti prisiekusiųjų teisme, draudimas bausti už tą patį nusižengimą pakartotinai, versti duoti parodymus prieš save, atimti gyvybę, laisvę ar turtą be teisėto teisminio proceso, paimti asmens nuosavybę visuomeninais tikslais už ją teisingai neatlyginus. Šios nuostatos leido suformuluoti tokius svarbius demokratiškus baudžiamojo proceso principus kaip nekaltumo prezumpcija, kaltės įrodinėjimo pareigos priskyrimas atitinkamiems subjektams. Dar svarbesnis suformuluotas „teisėto teisminio proceso“ principas, kuris tapo reikšmingiausiu visos JAV teisinės sistemos principu.

Konstitucijos VI pataisa nustatė kai kuriuos bendruosius teismų veiklos principus: kaltinamojo teisė bet kokioje baudžiamojoje byloje į greitą ir viešą nešališką prisiekusiųjų teismą, taip pat kaltinamojo teisė reikalauti susipažinti su kaltinimo esme ir priežastimis, teisė reikalauti akistatos su liudytojais, duodančiais prieš jį parodymus, teisė kviesti savo liudytojus ir gynybai naudotis advokato paslaugomis. Taigi šios teisės garantavo teisminio proceso viešumą, kaltinamajam suteikė pagrindines procesines teises. Jie tapo JAV baudžiamojo proceso pagrindais.

Konstitucijos VII pataisa nustatė, kad ne tik baudžiamosios, bet ir civilinės bylos gali būti nagrinėjamos prisiekusiųjų teismo.

Konstitucijos VIII pataisa reglamentuoja, kad draudžiama reikalauti pernelyg didelių užstatų, skirti dideles baudas ar žiaurias ir neįprastas priemones. Ši pataisa vis dėlto nereiškė, kad panaikinama mirties bausmė.

Konstitucijos IX pataisa nustatė, kad tam tikrų teisių išvardijimas Konstitucijoje neturi būti vertinamas kaip kitų žmonių teisių paneigimas ar sumažinimas. Taip patvirtinama, kad išvardytos teisės ir laisvės nėra baigtinis jų sąrašas, taigi negalima riboti ir tų teisių, kurios nėra išvardytos Teisių bilyje.

Konstitucijos X pataisa nustatė federacijos ir valstijų įgaliojimų ribas tuo požiūriu, kad federacijai neperduotos teisės lieka galioti valstijoms ir jų žmonėms.

JAV pagal valstybės valdymo formą yra laikoma prezidentine respublika, pagal valstybės sandaros formą – federacinė valstybė, jos režimas – demokratinis. Taigi JAV teisinėje ir politinėje literatūroje laikomos tipiškiausiu prezidentinės respublikos pavydžiu, kurios vadovą – prezidentą – visuotiniais rinkimais renka tauta; jis vykdo ir valstybės vadovo, ir vyriausybės vadovo funkcijas. Prezidentinis valdymo modelis atskleidžia griežtą valdžių padalijimo principą, o jis JAV buvo sėkmingai realizuotas. JAV sukurtas valdžių padalijimo modelis yra unikalus dėl dviejų aspektų: pirma, šis modelis įgavo juridinę išraišką, t. y. jis nustojo būti tik teorija, antra, jis nepaprastai sėkmingai pasiteisino praktikoje valdžių padalijimo teoriją paversdamas iš utopinės praktine[8].

Jau rengiant Konstitucijos projektą ne politinės sistemos efektyvumas, bet vengimas valdžią sutelkti vienose rankose ir kartu draudimas piktnaudžiauti valdžia buvo vienas iš svarbiausių diskutuotų klausimų[9]. Taigi JAV Konstitucijoje yra aiškiai išreikštos trys valdžios šakos, turinčios joms būdingus įgaliojimus bei galimybes turėti įtakos kitų valdžios šakų veiklai, jei jos viršija savuosius įgaliojimus. Įgaliojimai, suteikti vienai iš šakų, atsveriami kitų dviejų šakų įgaliojimais.

Konstitucinėje praktikoje žinomi įvairūs valdžių pusiausvyros institucinio užtikrinimo būdai. Suvokiant, kad visiškas (grynasis) valdžios funkci-

8 Mesonis, G. *Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste.* Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 41.

9 Oldopp, B. *Das politische System der USA: Eine Einführung.* 1. Auflage. Wiesbaden, 2005, S. 17.

jų padalijimas ir atskyrimas negalimas, o valdžių padalijimo principas nėra statinė kategorija, JAV buvo ieškoma būdų (stabdžių ir atsvarų), leidžiančių užtikrinti nepertraukiamą valdžios modelio veikimą ir valdžios šakų tarpusavio pusiausvyrą[10]. Taigi JAV Konstitucijoje įtvirtinta vadinamoji stabdžių ir atsvarų sistema. Stabdžių ir atsvarų sistemos paskirtis – sukurti tokį mechanizmą, kuris užtikrintų, kad kiekviena valdžia turėtų galimybę užkirsti kelią kitos valdžios bandymams pasisavinti jai nepriklausančią valdžią, neteisėtai išplėsti savo galias, tai galimybė „neutralizuoti" vienai kitą[11]. Ši sistema remiasi keliais principais: pirma, visos valdžios šakos turi skirtingą formavimo šaltinį; antra, visų valstybinės valdžios institucijų įgaliojimų laikas skirtingas; trečia, kiekviena iš valdžios šakų turi galimybę neutralizuoti kitų institucijų uzurpatoriškas pretenzijas[12]. Šiuos principus galima iliustruoti tuo, kad Konstitucijoje Prezidentas kaip vykdomoji valdžia yra nepriklausomas nuo įstatymų leidžiamosios valdžios – Kongreso, numatant skirtingą Prezidento ir Kongreso rinkimų tvarką bei nurodant aplinkybes, kurioms esant galima nušalinti Prezidentą. Taigi vykdomoji valdžia įgyvendina įgaliojimus, neatsižvelgdama į Kongreso pasitikėjimą – būtent tai yra laikoma vienu iš svarbiausių prezidentinės valstybės valdymo formos bruožų. Nors Konstitucijoje nurodoma, kad visi įstatymų leidybos įgaliojimai priklauso Kongresui, Prezidentas, kaip stabdžių ir atsvarų mechanizmo dalis, turi svarbių įgaliojimų įstatymų leidyboje. Prezidentas gali pasinaudoti veto teise, nepasirašyti Kongreso priimtų įstatymų, o Prezidento savarankiškai priimami sprendimai užsienio politikoje kai kuriose Europos šalyse gali būti lengvai prilyginami įstatymų leidžiamosios valdžios funkcijai. Nors Prezidentas turi teisę skirti federacijos teisėjus ir Aukščiausiojo Teismo narius, tačiau juos tvirtinti turi Senatas ir kartu neutralizuoti galimą vykdomosios valdžios įtaką teismams. Aukščiausiojo Teismo kompetencijai būdinga tai, kad jis vykdo įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo kontrolę, o tai irgi yra svarbi valstybės valdžios institucijų pusiausvyros garantija. Dėl to amerikietiškąjį valdžių

[10] Kalinauskas, G. Parlamentinės kontrolės modelis ir jo įtvirtinimo ypatumai Jungtinėse Amerikos Valstijose: doktrininis ir praktinis požiūriai. *Jurisprudencija.* 2006, 2 (80), p. 51.

[11] Jarašiūnas, E. Valdžių padalijimo principas: samprata ir keletas interpretavimo problemų konstitucinėje jurisprudencijoje. *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 138.

[12] Mesonis, G. Valdžių padalijimo teorija ir jos įgyvendinimo modeliai: kriterijų kokybės paieška. *Jurisprudencija.* 2004, 61(53), p. 11.

padalijimo principą dėl puikiai išreikšto stabdžių ir atsvarų mechanizmo galima vadinti klasikiniu[13].

Kaip jau minėta, JAV yra federacinė valstybė. Ją sudaro 50 valstijų. Ši federacija yra laikoma sutartine, nes ji atsirado, kai trylika buvusių Britanijos kolonijų Šiaurės Amerikoje nutarė įkurti valstybę – Jungtines Amerikos Valstijas. Visos valstijos yra lygios, jos neturi valstybinio suvereniteto ir neturi secesijos teisės. Tuo yra paaiškinamos ir vis didėjančios unitarizmo tendencijos šalyje, t. y. vis stiprėjančios centrinės valdžios galios.

Toliau aptariant pagrindinius JAV konstitucinius principus paminėtina, kad demokratijos principą atskleidžia, be kita ko, ir tai, kad tai pirmoji Konstitucija pasaulyje, priimta tautos vardu: „Mes, JAV tauta <...> priimame šią JAV Konstituciją.“ Tauta valdžią įgyvendina per savo atstovus, išrinktus į Kongresą (atstovaujamoji demokratija) ir išrinktą valstybės vadovą (JAV Prezidentą). Demokratiniu keliu formuojama vykdomoji ir teisminė valdžia.

Teisinės valstybės principas JAV pasireiškia kaip teisės viešpatavimas, o tai reiškia teisės viršenybę ir valstybės valdžios institucijų pareigą veikiant remtis įstatymais ir kitais teisės aktais. Teisinė valstybė – tai ir konstitucinė valstybė, kurioje visos valdžios institucijos turi paklusti Konstitucijai, ją saugoti ir veikti pagal jos nuostatas.

Pasakytina, kad, skirtingai nei daugelis kitų išsivysčiusių šalių, JAV nesiskelbia esanti socialinė valstybė. Konstitucijoje nėra įtvirtinta jokių piliečių socialinių teisių, nėra nurodyta, kad valstybės valdžios institucijų veiklos kryptis būtų kokiu nors būdu socialiai orientuota.

Jau minėta, kad JAV įtvirtintas „griežtas“ valdžių padalijimo principo modelis, kuris apskirtai būdingas visoms prezidentinėms respublikoms. Šioje valstybėje funkcionuoja trys viena nuo kitos nepriklausomos valdžių sistemos: įstatymus leidžia Kongresas, kurį sudaro Atstovų Rūmai ir Senatas (I straipsnis), vykdomoji valdžia patikėta Prezidentui ir jam pavaldiems pareigūnams (II straipsnis), teisingumą vykdo teismai (III straipsnis).

Taigi parlamentą – Kongresą – sudaro dveji rūmai: Atstovų Rūmai ir Senatas. JAV piliečiai šiuos abejus rūmus renka remdamiesi visuotinių, lygių, tiesioginių rinkimų teise slaptu balsavimu. Kongresas privalo atstovauti visos tautos, t. y. valstijų gyventojų, interesams. Abeji rūmai formaliai yra lygūs, tačiau kiekvieni iš jų turi specialią kompetenciją ir skirtin-

[13] Mesonis, G. Valdžių padalijimas: teisinės valstybės charakteristika. *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 117.

gai atstovauja šalies gyventojams (Atstovų Rūmai – proporcingai valstijų gyventojų skaičiui, o Senatas – remiantis valstijų atstovavimo lygybės principu). Senatas, išreikšdamas valstybės federalinį pobūdį, federacijos valstybinės valdžios sistemai suteikia stabilumo: senatorių įgaliojimų laikas – 6 metai, tuo tarpu JAV Prezidento – 4 metai, o Atstovų Rūmų narių – 2 metai. Senato kaip aukštųjų parlamento rūmų statusas pasireiškia ir tuo, kad renkant jo narius keliami aukštesni reikalavimai (amžiaus ir pilietybės cenzai). Konstitucijoje nėra numatyta apribojimų senatoriams ir Atstovų Rūmų nariams kandidatuoti į šias atstovybes daugiau negu vieną ar du kartus, tai suteikia galimybę daugumai iš jų dirbti šiose institucijose kelis dešimtmečius.

Senatą, kuris dar vadinamas aukštaisiais Kongreso rūmais, renka valstijų gyventojai (I str. 3 sk.). Nuo kiekvienos iš 50 valstijų, nepriklausomai nuo jų gyventojų skaičiaus, renkama po 2 senatorius. Į Senato sudėtį taip pat įeina JAV viceprezidentas, kuris pagal Konstituciją yra Senato pirmininkas. Visi senatoriai renkami 6 metų laikotarpiui, bet visas Senatas niekada nėra visiškai atnaujinamas: kas dveji metai yra perrenkama trečdalis Senato. Tokia tvarka suteikia senatoriams daugiau laisvės ir nepriklausomumo. Senatoriumi gali būti išrinktas JAV pilietis, turintis ne mažesnį kaip devynerių metų pilietybės stažą ir ne jaunesnis kaip 30 metų amžiaus. Kandidatas į senatorius turi gyventi tos valstijos, kuriai rengiasi atstovauti Senate, teritorijoje. Viceprezidentas, kaip minėta, pirmininkauja Senatui, jis perduoda įstatymų projektus komitetams, pasirašo Senato priimtus įstatymus, bet balsuoti turi teisę tik tada, kai senatorių balsai pasiskirsto po lygiai.

Atstovų Rūmai yra žemieji Kongreso rūmai, juos sudaro 435 asmenys (Puerto Riko atstovauja rezidentas, kuris dalyvauja diskusijose, bet neturi balsavimo teisės) (I str. 2 sk.). Jų įgaliojimų laikas – dveji metai. Atstovų Rūmų nariu gali būti renkamas JAV pilietis, turintis ne mažesnį kaip septynerių metų pilietybės stažą, sulaukęs 25 metų ir gyvenantis toje valstijoje, kuriai turės atstovauti. Atstovų Rūmams vadovauja pirmininkas (spikeris), kurį renka patys Atstovų Rūmų nariai. Jis yra laikomas trečiuoju asmeniu valstybėje (po Prezidento ir viceprezidento). Jis turi pakankamai plačių įgaliojimų: veda posėdžius, perduoda įstatymų projektus komitetams, turi balsavimo teisę, palaiko ryšius su Prezidentu ir kt.

Kiekvienuose rūmuose yra sudaromos daugumos ir mažumos frakcijos, kurioms vadovauja jų lyderiai, renkami frakcijų susirinkimuose. Ypač

svarbus vaidmuo tenka daugumos frakcijos lyderiui, nuo kurio daugeliu atvejų priklauso vieno ar kito įstatymo priėmimas. Kiekvienuose rūmuose veikia daug nuolatinių ir laikinųjų komitetų bei komisijų. Juose svarstomi įstatymų projektai, vyksta tyrimai. Kiekvieno komiteto kompetencija yra nustatyta rūmų reglamentuose. Ypatingai svarbūs nuolatiniai komitetai. Jie turi teisę iš valstybės valdžios institucijų gauti bet kokią informaciją, pakviesti į savo posėdžius ministrus ir kitus vykdomosios valdžios atstovus, vykdyti pagal savo veiklos kryptį šių institucijų priežiūrą. Vis dėlto svarbiausia jų veikla yra susijusi su įstatymų projektų rengimu ir svarstymu. Dažnai Senatas ir Atstovų Rūmai sudaro jungtinius komitetus, kuriuose yra svarstomi įstatymų projektai, kartu aptariami kai kurie klausimai. Nesutarimams įveikti sudaromi vadinamieji derinamieji komitetai. Taip pat egzistuoja ir tokia veiklos forma kaip abejų rūmų komitetas.

Aptariant senatorių ir Atstovų Rūmų narių teisinį statusą, paminėtina, kad jie negali eiti jokių kitų pareigų valstybės valdžios institucijose. Abejų rūmų nariai naudojasi imuniteto ir indemniteto teise, turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę. Kongreso nariai yra nepriklausomi, o tai reiškia, kad abeji rūmai negali būti paleisti, nepasibaigus įgaliojimų laikui. Jų mandatas yra laisvas, o tai reiškia, kad jie atstovauja visai tautai, ne tik savo rinkėjams.

Konstitucijos I straipsnio 8 ir 9 skyriuose yra nustatyta įstatymų leidžiamosios valdžios kompetencija, t. y. tos sritys, kurias reglamentuojant gali būti priimami įstatymai, ir sritys, kurių reglamentuoti negalima. Kongreso kompetencija gali būti skirstoma į bendrąją ir specializuotą. Pirmuoju atveju abeji rūmai priima įstatymus ir rezoliucijas Konstitucijoje nustatytais klausimais bendru sprendimu. Kiekvieni rūmai taip pat turi savo specialius įgaliojimus, taigi tokiu atveju įstatymus kiekvieni rūmai priima atskirai. Visus Kongresui priskirtus įgaliojimus, dėl kurių gali būti priimami įstatymai ir rezoliucijos, galima skirstyti į kelias grupes.

Grupė įgaliojimų yra susijusi su finansais ir biudžetu (nustatyti ir rinkti mokesčius, muitus ir akcizus, grąžinti įsiskolinimus, skolintis pinigų JAV vardu, kaldinti monetas ir kt.). Kongresui pavesta spręsti su ekonomika susijusius klausimus (reguliuoti prekybą su užsienio valstybėmis, tarp atskirų valstijų ir su indėnų gentimis ir kt.). Jis taip pat turi spręsti su gynyba ir išoriniais santykiais susijusius klausimus (skelbti karą, rinkti ir išlaikyti kariuomenę, įkurti ir išlaikyti karo laivyną, priimti sausumos ir jūrų pajėgų valdymo ir tvarkymo taisykles, duoti nurodymus sukviesti

policiją, kai to reikia Federacijos įstatymams vykdyti, sukilimams malšinti ir užpuolimams atremti ir kt.). Kita svarbi sritis – su valstybės vidaus reikalais susiję klausimai, t. y. pavesta įstatymais reguliuoti teismų, pavaldžių Aukščiausiajam Teismui, ir pašto įstaigų steigimą bei pašto kelių tiesimą, remti mokslo ir taikomojo meno vystymąsi ir kt. Be to, jo kompetencijai priskirti ir su apkalta susiję klausimai (šis Kongreso įgaliojimas skirstomas į specialius abejų rūmų įgaliojimus: iškelti apkaltos klausimą gali Atstovų Rūmai; Senatui priklauso išimtinė teisė svarstyti visas apkaltos bylas). Kongresas taip pat kai kuriais atvejais turi teisę rinkti Prezidentą ir viceprezidentą. Šis įgaliojimas numatytas tam atvejui, jei nė vienas kandidatas į Prezidento ir viceprezidento pareigas nesurinktų balsų daugumos, tada pagal Konstitucijos XII pataisą teisę išrinkti Prezidentą turėtų Atstovų Rūmai, o viceprezidentą – Senatas.

Abejų rūmų organizavimas numatytas skirtinguose įstatymuose ir reglamentuose, kuriuos jie priima atskirai. Juose nustatyta įstatymų priėmimo procedūros, diskusijų vedimo, komitetų darbo, balsavimo tvarka ir kt. Pagrindiniai teisės aktai, kuriuos priima Kongresas, yra įstatymai ir bendros rezoliucijos.

Konstitucijos II straipsnio 1 skyriuje įtvirtinta, kad vykdomoji valdžia priklauso JAV Prezidentui, kuris yra ne tik valstybės, bet ir vykdomosios valdžios vadovas[14]. Junginių Valstijų Prezidentu gali būti renkamas asmuo, kuris šalies pilietybę įgijo gimdamas (natūralizacijos būdu įgijęs pilietybę asmuo negali tapti Prezidentu), yra 35 metų amžiaus ir paskutinius 14 metų gyvena Valstijose. Konstitucijoje taip pat nurodyta, kad Prezidentas ir veceprezidentas negali būti tos pačios valstijos gyventojai. Be abejo, reikalavimų, keliamų kandidatams, yra ir daugiau, tačiau jie nėra eksplicitiškai suformuluoti. Prezidentas yra renkamas ketverių metų kadencijai. Rinkimai vyksta kiekvienais kelintiniais metais, lapkričio mėnesio pirmąjį antradienį, einantį po pirmojo pirmadienio. Prezidentas renkamas netiesioginiu būdu. Šalies piliečiai renka rinkikų kolegiją, kuri po to renka Prezidentą. Kiekvienoje valstijoje renkama tiek rinkikų kolegijos narių, kiek valstija turi narių Senate ir Atstovų Rūmuose. Tris rinkikus renka Kolumbijos apygarda, taigi bendras rinkikų skaičius – 538. Iš pradžių rinkėjai balsuoja už savo valstijos rinkikus, kurie atstovauja vienai arba kitai partijai. Taigi rinkėjai balsuoja už vieną arba kitą rinkikų sąrašą. Tokiu atveju

[14] Butvilavičius, D. JAV Prezidento konstitucinis statusas. *Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje*. Vilnius: leidykla MES, 2011, p. 382–404.

užtenka santykinės balsų daugumos. Renkant Prezidentą, jau reikia absoliučios balsų daugumos, t. y. ne mažiau kaip 270. Tokiai sudėtingai rinkimų sistemai yra būdingas formalus pobūdis, nes rinkikai turi balsuoti už tos partijos kandidatą, pagal kurios sąrašą jie ir buvo išrinkti. Jei rinkikų kolegija Prezidento dėl kokių nors aplinkybių neišrenka, pagal Konstitucijos XII tokia teisė tenka Atstovų Rūmams (renkama iš trijų kandidatų, kurie gavo daugiausia rinkikų balsų), o viceprezidentą renka Senatas (renkama iš dviejų daugiausia balsų surinkusių kandidatų).

Pagrindiniai Prezidento įgaliojimai yra įtvirtinti Konstitucijos II straipsnio 2 skyriuje. Visus jam priskiriamus įgaliojimus galima suskirstyti į kelias grupes. Vieni iš jų susiję su jo kaip valstybės vadovo atstovavimu šalies viduje ir tarptautiniuose santykiuose. Prezidentas turi teisę atidėti nuosprendžių baudžiamosiose bylose įsigaliojimą, jam suteikta teisė teikti malonę nuteistiesiems. Jis skelbia ir amnestiją. Prezidentas dalyvauja įvairiose ceremonijose, iškilmėse. Jis teikia karinius ir kitus apdovanojimus.

Kita svarbi Prezidento veiklos sritis – tai jo dalyvavimas įstatymų leidyboje. Nors Konstitucijos II straipsnyje *expressis verbis* nėra minimos Prezidento teisės ir pareigos įstatymų leidybos procese, tačiau šią „spragą“ užpildo įstatymų leidybos konstitucinius principus apibrėžiantis jos I straipsnio 7 skyrius. Jame nurodoma, kad kiekvienas bilis, kurį priėmė Atstovų Rūmai ir Senatas, prieš tapdamas įstatymu turi būti pateiktas JAV Prezidentui.

Kasmet Prezidentas rengia valstybės vidaus padėties ir jos santykių su užsienio valstybėmis apžvalgas. Tokį pranešimą, kuriame Kongresui rekomenduojama priimti ir tam tikrus įstatymus, jis asmeniškai (paprastai sausio mėn.) pateikia bendrame abejų rūmų posėdyje. Be to, jis kasmet Kongresui pateikia pranešimą apie ekonomiką ir federalinio biudžeto projektą. Prezidentas neturi teisės sušaukti Kongreso arba jį paleisti, tačiau ypatingais atvejais, esant nesutarimų ir kt., gali sukviesti abejus rūmus.

Galima išskirti dar vieną Prezidento veiklos sritį, susijusią su kariniais įgaliojimais. Prezidentas yra ginkluotųjų pajėgų ir laivyno vadas. Jis neturi teisės skelbti karo, tačiau gali siųsti karius į užsienį dalyvauti taikos palaikymo ar panašiose operacijose. Valstybės vadovas turi teisę teikti aukščiausius karinius laipsnius, skirti karo vadus ir kt.

Prezidentas formuoja ir įgyvendina daugelį įgaliojimų vidaus politikos srityje, jis pats arba per savo atstovus vadovauja deryboms su užsienio šalimis. Prezidentui taip pat suteikti įgaliojimai skirti daugybę aukščiausių

valstybės pareigūnų. Juos, t. y. ministrus (sekretorius), Aukščiausiojo Teismo ir kitų federalinių teismų teisėjus, pasiuntinius ir kt., Prezidentas gali skirti tik gavęs Senato patarimą ir pritarimą. Tačiau pašalinti juos iš pareigų Prezidentas gali savo sprendimu. Be to, Prezidentas turi teisę skelbti nepaprastąją padėtį ir visos federacijos mastu, ir atskirose valstijose, tačiau apie tokius sprendimus jis privalo nedelsdamas informuoti Kongresą.

Įgyvendindamas savo įgaliojimus, Prezidentas leidžia įvairius teisės aktus, daugeliu atvejų jie yra norminio pobūdžio. Taigi Prezidentas leidžia vykdomuosius įsakymus, kurie priimami remiantis įstatymais arba deleguotais įgaliojimais, ir reglamentuoja daugelį svarbių valstybinio valdymo klausimų, reorganizacinius planus, kuriais keičiama vykdomosios valdžios institucijų sistema (tiesa, po to juos tvirtina Kongresas), taip pat įvairaus pobūdžio instrukcijas, direktyvas, proklamacijas, taisykles, nuostatus.

Konstitucijoje nėra nuostatų apie kolegialią vyriausybę arba vykdomosios valdžios institucijų sistemą – čia vartojamas administracijos terminas. Prezidento administraciją sudaro trys grandys: kabinetas ir departamentai, Prezidento vykdomasis aparatas ir vykdomosios agentūros.

Prezidento įgaliojimai gali nutrūkti anksčiau laiko pagal Konstitucijos XXV pataisą, kai jis pašalinamas iš pareigų, miršta arba atsistatydina. Nuo pareigų Prezidentas gali būti nušalintas tik apkaltos proceso tvarka. Tuo atveju, jei Prezidento įgaliojimai baigiasi pirma laiko (dėl mirties, atsistatydinimo ar nušalinimo nuo pareigų), jo funkcijas iki rinkimų vykdo viceprezidentas, kuris iki to laiko atlieka įvarius Prezidento pavedimus, be to, jis pirmininkauja Senatui. Jei viceprezidento vieta lieka laisva, tada jis viceprezidentą paskiria jį patvirtinus abejų rūmų balsų dauguma.

Valdžių padalijimo ir teisinės valstybės principais grįstoje valstybėje savarankiškai ir nepriklausomai teisminei valdžiai tenka ypatingas vaidmuo – neatsitiktinai ir JAV valdžios struktūroje šiai valdžiai tenka svarbi vieta. Aukščiausiojo Teismo vadovaujami šalies teismai sudaro savarankišką valdžios šaką. Konstitucijos III straipsnio 1 skyriuje suformuluota, kad teisminė valdžia JAV priklauso Aukščiausiajam Teismui ir tiems teismams, kuriuos įsteigia ir paskiria Kongresas.

Konstitucijoje nustatyta gana plati teismų jurisdikcija, t. y. pagal Konstitucijos III straipsnio 2 skyrių jie sprendžia visas bylas, kylančias dėl šios Konstitucijos, JAV įstatymų ir sutarčių, kurios yra arba bus JAV sudarytos; visas užsienio šalių pasiuntinių, kitų oficialių atstovų ir konsulų bylas; visas admiraliteto ir jūrų jurisdikcijos bylas; bylas, kuriose viena

ginčo šalis yra JAV; bylas tarp vienos ir daugiau valstijų; bylas tarp kurios nors vienos valstijos ir kitos valstijos piliečių; tarp įvairių valstijų piliečių; tarp vienos valstijos piliečių dėl žemės, kurią skyrė kita valstija; tarp valstijos arba piliečių ir užsienio valstybių, jų piliečių ir pavaldinių. Teisminė valdžia pagal minėtą Konstitucijos nuostatą įgyvendinama vadovaujantis teise ir teisingumu. Konstitucijos III skyriaus 2 skyriuje taip pat nustatyta, kad bylos dėl visų nusikaltimų, išskyrus iškeltąsias apkaltos tvarka, yra teismingos prisiekusiųjų teismui. Jos privalo būti nagrinėjamos toje valstijoje, kur buvo padaryti šie nusikaltimai. Tačiau, kaip nurodoma Konstitucijoje, jeigu jie padaryti ne kurios nors valstijos teritorijoje, bylos nagrinėjamos toje vietoje ar vietose, kurios bus nustatytos Kongreso priimtame įstatyme.

Kaip vieną iš JAV teisminės sistemos ypatumų galima nurodyti jos dualizmą: kiekvienos valstijos teritorijoje veikia ir tos valstijos, ir federaliniai teismai. Valstijų teismai išsaugojo istoriškai susiformavusį jų autonomiškumą, tačiau Aukščiausiasis Teismas yra pripažintas aukščiausiąja visos teisminės valdžios institucija. Tai vienintelis teismas, kurį įsteigti buvo numatyta Konstitucijoje, jo sprendimai negali būti apskųsti jokiam kitam teismui. Nors Kongresas ir turi teisę nustatyti šio teismo teisėjų skaičių, kai kuriais atvejais ir kokias bylas jis turi nagrinėti, tačiau jis negali pakeisti įgaliojimų, kuriuos Aukščiausiajam Teismui suteikė pati Konstitucija[15].

Federacinė teismų sistema yra sudarytą iš trijų pakopų teismų – apygardų teismų, apeliacinių teismų ir Aukščiausiojo Teismo. Apygardų teismai yra žemiausia federalinės teismų sistemos grandis. Jie pirmąja instancija nagrinėja baudžiamąsias ir civilines bylas. Apygardų teismų ir teisėjų skaičių nustato Prezidentas Senato patarimu ir pritarimu. Iš esmės kiekvienoje valstijoje veikia vienas ar daugiau (didesnėse valstijose – iki keturių) teismų. Apeliaciniai teismai tikrina apygardų teismų sprendimus, taip pat nagrinėja skundus dėl kai kurių administracinių institucijų sprendimų. Tokių teismų šalyje yra dvylika. Bylos nagrinėjamos trijų teisėjų sudėties teismo, vienas iš jų skiriamas vyriausiuoju teisėju.

Svarbiausią vaidmenį teismų sistemoje, kaip minėta, vaidina Aukščiausiasis Teismas. Šis teismas pagal savo padėtį valstybės valdžių sistemoje yra lygiavertis Kongresui ir Prezidentui. Jis turi galimybę daryti įtaką ir įstatymų leidžiamajai, ir vykdomajai valdžiai. Aukščiausiąjį Teismą sudaro devyni teisėjai. Juos skiria Prezidentas Senato patarimu ir pritarimu. Juos

[15] Mesonis, G. Valdžių padalijimas: teisinės valstybės charakteristika. *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 119.

iš pareigų galima pašalinti tik apkaltos proceso tvarka. Teismas sprendimus priima visos sudėties balsų dauguma. Reikia paminėti, kad Aukščiausiasis Teismas turi teisę aiškinti Konstituciją, tai jis atlieka vykdydamas federalinių ir valstijų įstatymų konstitucinę kontrolę. Vis dėlto formaliai žiūrint, kaip žinoma, Aukščiausiasis Teismas nėra Konstitucinis Teismas, tai – „normalus“ teismas, kuris sprendžia konkrečius ginčus, nepasisako dėl hipotetinio įstatymų konstitucingumo ir neteikia dėl to išvadų, t. y. neatlieka abstrakčiosios teisės aktų kontrolės[16].

Jungtinėse Valstijose yra įsteigta ir specialių teismų, kurie nagrinėja bylas, susijusias su administraciniais ginčais (pvz., pretenzijų teismas, kuris nagrinėja privačių asmenų ieškinius JAV vyriausybei, mokesčių teismas ir kt.), kurie turi atskirą kompetenciją ir priima galutinius sprendimus, tačiau atskiros administracinių teismų sistemos šioje valstybėje nėra.

Atskirose valstijose jų konstitucijų pagrindu yra sudaromos atskiros, labai vienos nuo kitų besiskiriančios teismų sistemos. Būtent šiuose teismuose yra nagrinėjama dauguma baudžiamųjų ir civilinių bylų.

Taip pat svarbu tai, kad teismai, jei panašus ginčas buvo išspręstas anksčiau, nagrinėdami bylas privalo vadovautis argumentais, naudotais ankstesniame spendime, ir priimti analogišką sprendimą. Vėliau naujasis sprendimas tampa precedentu ir įpareigoja ateityje teismuose nagrinėti analogiškas bylas, vadovaujantis *stare decisis* principu[17].

Kalbant apie konstitucinę justiciją, reikia pasakyti, kad visuotinai pripažįstama, jog konstitucinės kontrolės ištakos yra JAV teisinėje sistemoje. Šioje šalyje konstitucinės kontrolės funkcija buvo įtvirtinta ne konstitucinio reguliavimo būdu, bet teisminių precedentų pagrindu. Pagal garsiojoje byloje *Marbury v. Madison* suformuluotą principą, įstatymų atitikties konstitucijai problema yra teisminės valdžios funkcija. Taigi Aukščiausiasis Teismas turi teisę atlikti konstitucinę priežiūrą tik nagrinėdamas konkrečią bylą.

Svarbu pabrėžti, kad JAV Aukščiausiasis Teismas atlieka dar vieną svarbią funkciją – dėl išmintingos Konstitucijos interpretacijos šis aktas nesensta, nors šalyje galioja jau daugiau nei du šimtus metų. Remiantis ja sėkmingai sprendžiamos sudėtingiausios šių dienų problemos. Ilgainiui Konstitucijos gyvybingumui pabrėžti nacionalinėje teisės doktrinoje imta

---

16 Shell, K. L. Der Oberste Gerichtshof. Jeger, W.; Haas, Ch. M.; Welz, W. *Regierungssystem der USA*. Lehr- und Handbuch, 3. Auflage, 2007, München, S. 174.

17 Baublys, L., *et al. Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Leidykla MES, 2010, p. 25.

vartoti „interpretatyvizmo“[18] sąvoką. Trečiasis JAV Prezidentas ir vienas pagrindinių Konstitucijos kūrėjų Tomas Džefersonas teigė, kad teisė ją interpretuoti turėtų priklausyti kiekvienam JAV piliečiui. Tačiau pagrindinę galią tai daryti savo rankose yra sutelkęs Aukščiausiasis Teismas. Ypač aiškiai Konstitucijos aktualizavimas ir plati jos teksto interpretacija pastebėtina žmogaus teises įtvirtinančiose nuostatose. Dėl to dalis teisės normų ne tik tapo tinkamos spręsti nūdienos problemas, bet tokiu būdu suformuluoti ir fundamentalūs teisiniai principai. Byloje *United States v. Miller*, aiškindamas Konstitucijos II pataisą dėl asmenų teisės turėti ir nešiotis šaunamąjį ginklą, Aukščiausiojo Teismo išaiškinimas, kad: „<...> miliciją pirmiausia sudarė civiliai asmenys, o kariai į ją kviesti tik prireikus <...>“[19], praėjus daugiau nei šimtmečiui nuo pataisos įsigaliojimo, garantavo asmenims teisę prireikus apsiginti ginklu. Spręsdamas dėl asmens teisės į nuosavybės neliečiamybę byloje *Chimel v. California* Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad Konstitucijos IV pataisos nuostatos dėl draudimo įsiveržti į būstą be teisinę galią turinčio įgaliojimo paspartino nepriklausomybės paskelbimą, todėl drauge atspindi ir pamatinę piliečių teisę[20]. „Teisėto teisminio proceso principas“, kylantis iš Konstitucijos V pataisos ir tapęs pagrindiniu nacionalinės teisinės sistemos principu, pasak Aukščiausiojo Teismo, yra „istorinės raidos rezultatas“[21]: „<...> pastatytas ant tautos moralinių principų, pamatinių vertybių ir yra taip giliai persmelktas tautos tradicijų, kad gali būti siejamas su civilizuotos visuomenės bruožu.“[22]

Taigi ne tik šioje Konstitucijoje įtvirtintas griežtas valdžių padalijimo modelis, stabdžių ir atsvarų užtikrinimo pavyzdys, bet ir Konstitucijos taikymas, Aukščiausiojo Teismo Konstitucijos aiškinimo praktika („gyvosios“ Konstitucijos idėja), konstitucinės justicijos įtvirtinimas – svarbūs konstitucionalizmo įtvirtinimo aspektai, turėję didelę įtaką daugeliui pasaulio valstybių.

---

[18] Robert W. Bennet, “Interprepretivism“. The Encyclopedia of the American Constitution. Ed. Kenneth L. Karst, Leonard W. Levy, and Dennis J. Mahoney. 267. New York: Macmillan, 1986.

[19] *United States v. Miller*, 307 U.S. 174 (1939). Killian, Johnny H and Leland E. Beck, The Constitution of the United States of America: Analysis and Interpretation: Annotations of Cases Decided By the Supreme Court of the United States to July 2, 1982. 1148 Washington: U.S. G.P.O, 1987.

[20] *Chimel v. California*, 395 U.S. 752, 761 (1969). *Ibid*. 1158.

[21] *Jackman v. Rosenbaum Co.,* 260 U.S. 22, 31 (1922). *Ibid*. 1281.

[22] *Solesbee v. Balkcom,* 339 U.S. 9, 16 (1950). *Ibid*.

JUNGTINIŲ AMERIKOS VALSTIJŲ KONSTITUCIJA[23]

Mes, Jungtinių Valstijų tauta, siekdami sukurti tobulesnę sąjungą, įtvirtinti teisingumą, užtikrinti rimtį šalyje, organizuoti bendrą gynybą, rūpintis visų gerove ir išsaugoti laisvės teikiamus gėrius mums bei mūsų ainiams, nustatome ir priimame šią Jungtinių Amerikos Valstijų Konstituciją.

I straipsnis

1 skyrius. Visi čia nustatyti įstatymų leidžiamosios valdžios įgaliojimai priklauso Jungtinių Valstijų Kongresui, kurį sudaro Senatas ir Atstovų Rūmai.

2 skyrius. Atstovų Rūmus sudaro nariai, kuriuos renka atskirų valstijų gyventojai kas dveji metai; kiekvienos valstijos rinkėjai turi atitikti reikalavimus, keliamus valstijos įstatymų leidžiamojo susirinkimo gausiausių rūmų rinkėjams.

Atstovu negali būti asmuo, jaunesnis nei dvidešimt penkerių metų, neišbuvęs septynerius metus Jungtinių Valstijų piliečiu ir rinkimų metu negyvenantis toje valstijoje, kurioje yra renkamas.

Atstovų skaičius ir mokesčiai paskirstomi tarp valstijų, kurios gali būti priimtos į šią Sąjungą proporcingai jose gyvenančių žmonių skaičiui (kuris turi būti nustatomas prie visų laisvų asmenų pridedant tris penktadalius visų kitų asmenų, įskaitant asmenis, privalančius atlikti nustatyto laiko tarnybą, ir neįskaitant nemokančių mokesčių indėnų). Gyventojų apskai-

[23] JAV Konstitucija, paskelbta Constitutions of the Countries of the World, vol. XIX, Release 96-2, Issued March 1996, Oceana Publications, Inc.; Dobbs Ferry: New York, 1996, išversta iš anglų kalbos.
Aktualizuotas JAV Konstitucijos vertimas. *Užsienio šalių konstitucijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.

ta atliekama trejų metų laikotarpiu po pirmosios Jungtinių Valstijų Kongreso sesijos, o paskui jos rengiamos kas dešimt metų įstatyme nustatyta tvarka. Vienas atstovas turi būti renkamas ne daugiau kaip nuo trisdešimt tūkstančių gyventojų, tačiau kiekviena valstija privalo turėti bent vieną atstovą; iki tokios apskaitos surengimo Naujojo Hampšyro valstija turi teisę rinkti tris atstovus, Masačusetso – aštuonis, Rod Ailendo ir Providenso kolonija – vieną, Konektikuto – penkis, Niujorko – šešis, Naujojo Džersio – keturis, Pensilvanijos – aštuonis, Delavero – vieną, Merilendo – šešis, Virdžinijos – dešimt, Šiaurės Karolinos – penkis, Pietų Karolinos – penkis ir Džordžijos – tris.

Jeigu kurios nors valstijos atstovybėje atsirastų laisvų vietų, jos vykdomoji valdžia privalo surengti rinkimus tokioms laisvoms vietoms užimti.

Atstovų Rūmai išsirenka savo pirmininką (spikerį) bei kitus pareigūnus; tik šie Rūmai turi išimtinę teisę traukti atsakomybėn apkaltos tvarka.

3 skyrius. Jungtinių Valstijų Senate kiekvienai valstijai atstovauja du senatoriai, kuriuos renka šių valstijų įstatymų leidžiamieji susirinkimai šešeriems metams; kiekvienas senatorius turi vieną balsą.

Po pirmųjų rinkimų susirinkę senatoriai suskirstomi į tris kiek galima lygesnes grupes. Pirmosios grupės senatorių įgaliojimai baigiasi po dvejų metų, antrosios grupės – po ketverių metų, o trečiosios – po šešerių, taigi Senatas kas dveji metai trečdaliu atsinaujina; jeigu senatoriui atsistatydinus arba dėl kitos priežasties atsirastų laisvų vietų, kai valstijos įstatymų leidžiamasis susirinkimas yra padaręs pertrauką tarp sesijų, valstijos vykdomoji valdžia gali paskirti senatorius laikinai – iki kitos įstatymų leidžiamojo susirinkimo sesijos, per kurią tos laisvos vietos būtų užimtos.

Senatoriumi gali būti asmuo, kuriam yra sukakę trisdešimt metų, kuris devynerius metus yra Jungtinių Valstijų pilietis ir rinkimų metu gyvena toje valstijoje, kurioje jis renkamas.

Jungtinių Valstijų viceprezidentas yra Senato pirmininkas, kuriam draudžiama balsuoti, nebent balsai pasiskirstytų po lygiai.

Senatas išsirenka kitus savo pareigūnus ir laikinąjį pirmininką viceprezidentui išvykus arba pradėjus eiti Jungtinių Valstijų Prezidento pareigas.

Senatui priklauso išimtinė teisė svarstyti visas apkaltos bylas. Tokiais atvejais posėdžiaujantys senatoriai privalo prisiekti ar iškilmingai pasižadėti. Jei apkalta taikoma Jungtinių Valstijų Prezidentui, posėdžiui pirmininkauja Aukščiausiojo Teismo pirmininkas; nė vienas pareigūnas negali

būti nuteistas, jeigu tam pritaria mažiau nei du trečdaliai dalyvaujančių Senato narių.

Apkaltos tvarka priimtais sprendimais galima tik atleisti iš pareigų ir atimti teisę eiti kokias nors garbės, pasitikėjimo ar mokamas pareigas Jungtinių Valstijų tarnyboje. Tokiu būdu asmuo taip pat gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, teisiamas ir baudžiamas teismo nuosprendžiu įstatymų nustatyta tvarka.

4 skyrius. Senatorių ir atstovų rinkimų laiką, vietą ir tvarką kiekvienoje valstijoje nustato jos įstatymų leidžiamasis susirinkimas; bet Kongresas gali bet kada priimti įstatymą, nustatantį arba keičiantį rinkimų taisykles, išskyrus tas, kuriomis nustatyta senatorių rinkimų vieta.

Kongresas renkasi ne rečiau kaip vieną kartą per metus, o jo sesijos prasideda pirmąjį gruodžio pirmadienį, jeigu Kongresas priimtu įstatymu nenustatys kitokios dienos.

5 skyrius. Kiekvieni rūmai patys sprendžia dėl savo narių rinkimų, jų rezultatų bei narių įgaliojimų teisėtumo; kiekvienuose rūmuose kvorumą, reikalingą spręsti klausimus, sudaro rūmų narių dauguma, bet nesant kvorumo rūmai gali perkelti posėdį į kitą dieną bei nedalyvaujančius narius priversti atvykti į posėdžius rūmų numatytomis priemonėmis ir nuobaudomis.

Kiekvieni rūmai gali nustatyti savo posėdžių reglamentą, bausti pažeidusius tvarką narius ir dviejų trečdalių visų narių sutikimu pašalinti juos iš posėdžio.

Kiekvieni rūmai protokoluoja posėdžius ir gali kartkartėmis viešai skelbti šiuos protokolus, išskyrus tas jų dalis, kurios, rūmų nuomone, turi būti laikomos paslaptyje. Vieno penktadalio dalyvaujančių narių pageidavimu į protokolus įrašomos „už“ ir „prieš“ kokiu nors klausimu balsavusių kiekvienų rūmų narių pavardės.

Nė vieni iš abejų rūmų per Kongreso sesiją negali be kitų rūmų sutikimo atidėti savo posėdžių daugiau kaip trims dienoms arba perkelti juos iš vietos, kurioje posėdžiauja abeji rūmai.

6 skyrius. Senatoriams ir atstovams už tarnybą mokamas atlyginimas, kurį nustato įstatymas ir kuris yra išmokamas iš Jungtinių Valstijų iždo. Jie negali būti suimti, išskyrus valstybės išdavimo, sunkaus nusikaltimo ir viešosios tvarkos pažeidimo atvejus, kai dalyvauja atitinkamų rūmų sesijoje arba kai vyksta į rūmus ar grįžta iš jų; už savo kalbas ar pasisakymus per debatus bet kuriuose iš abejų rūmų jie negali būti apklausiami jokioje kitoje vietoje.

Joks senatorius ar atstovas savo kadencijos laikotarpiu negali eiti jokių

pareigų Jungtinių Valstijų civilinėje tarnyboje, kuri būtų įsteigta arba kurioje būtų padidintas atlyginimas šios kadencijos laikotarpiu; joks asmuo, einantis kokias nors pareigas Jungtinių Valstijų tarnyboje, negali tapti nė vienų rūmų nariu, kol eina tas pareigas.

7 skyrius. Visus pajamų įstatymų projektus turi siūlyti Atstovų Rūmai, tačiau Senatas, kaip ir kitiems įstatymų projektams, gali jiems pritarti arba siūlyti jų pataisas.

Visi įstatymų projektai, priimti Atstovų Rūmų ir Senato, iki jų įsigaliojimo turi būti pateikti Jungtinių Valstijų Prezidentui. Jeigu Prezidentas įstatymo projektui pritaria, jį pasirašo, o jeigu ne, grąžina su savo pastabomis šį įstatymo projektą pasiūliusiems rūmams; šie rūmai įrašo prezidento pastabas į savo protokolą ir įstatymo projektą svarsto iš naujo. Po to, kai įstatymo projektas dar kartą priimamas dviejų trečdalių tų rūmų narių balsų dauguma, jis su Prezidento pastabomis siunčiamas į kitus rūmus, kurie jį irgi svarsto iš naujo. Pritarus jam dviem trečdaliams šių rūmų narių, įstatymo projektas tampa įstatymu. Visais tokiais atvejais abejuose rūmuose nariai balsuos „už“ ir „prieš“, o balsavusių „už“ ir „prieš“ asmenų pavardės įrašomos į atitinkamų rūmų protokolus. Jeigu Prezidentas įstatymo projekto negrąžintų Kongresui per dešimt dienų, neskaičiuojant sekmadienių, po to, kai jis jam buvo pateiktas, įstatymo projektas tampa įstatymu ir be jo parašo, išskyrus atvejus, kai Kongresui negalima grąžinti įstatymo projekto dėl to, kad atidedama sesija; tuomet įstatymo projektas netampa įstatymu.

Visi potvarkiai, nutarimai ir sprendimai, kuriems priimti būtinas ir Senato, ir Atstovų Rūmų sutikimas (išskyrus sesijos atidėjimo klausimą), turi būti pateikiami Jungtinių Valstijų Prezidentui ir įsigalios tik jam pritarus. Jeigu Prezidentas juos atmestų, jie vėl gali būti priimti dviem trečdaliais Senato ir Atstovų Rūmų balsų laikantis taisyklių ir sąlygų, taikomų įstatymo projekto priėmimo atveju.

8 skyrius. Kongresas turi teisę: nustatyti ir rinkti mokesčius, muitus ir akcizus, kad grąžintų įsiskolinimus bei laiduotų bendrą Jungtinių Valstijų gynybą ir visų gerovę; visi mokesčiai, muitai ir akcizai privalo būti vienodi visoje Jungtinių Valstijų teritorijoje;

skolintis pinigų Jungtinių Valstijų vardu;

reguliuoti prekybą su užsienio valstybėmis, tarp atskirų valstijų ir su indėnų gentimis;

visoje Jungtinių Valstijų teritorijoje nustatyti vienodas natūralizacijos taisykles ir priimti vienodus bankroto įstatymus;

kaldinti monetas, nustatyti jų bei užsienio monetų vertę, nustatyti svorio ir saiko matų standartus;

bausti už valstybinių vertybinių popierių ir Jungtinių Valstijų apyvartoje esančių pinigų padirbinėjimą;

steigti pašto įstaigas ir tiesti pašto kelius;

remti mokslo ir taikomojo meno vystymąsi, garantuojant tam tikram laikui autorių ir išradėjų teisių į jų kūrinius ir atradimus apsaugą;

steigti teismus, pavaldžius Aukščiausiajam Teismui;

nustatyti ir skirti bausmes už piratavimą ir sunkius nusikaltimus jūroje, taip pat už tarptautinės teisės pažeidimus;

skelbti karą, išduoti leidimus kaperio veiklai ir represalijoms, nustatyti taisykles dėl karo grobio sausumoje ir jūroje;

rinkti ir išlaikyti kariuomenę; bet asignavimai šiems tikslams neturi būti skiriami ilgesniam nei dvejų metų laikotarpiui;

įkurti ir išlaikyti karo laivyną;

priimti taisykles dėl sausumos ir jūrų pajėgų valdymo ir tvarkymo;

duoti nurodymus sukviesti miliciją, kai to reikia Sąjungos įstatymams vykdyti, sukilimams malšinti ir užpuolimams atremti;

imtis priemonių milicijai organizuoti, ją apginkluoti ir apmokyti bei vadovauti tai jos daliai, kuri gali būti naudojama Jungtinių Valstijų tarnyboje, paliekant valstijoms teisę skirti karininkus ir mokyti miliciją, laikantis Kongreso nustatytų drausmės taisyklių;

naudotis išimtine teise leisti įstatymus toje apygardoje (ne didesnėje kaip dešimties kvadratinių mylių), kuri, perleista atskirų valstijų ir priimta Kongreso, bus Jungtinių Valstijų vyriausybės buveinė, taip pat naudotis tokia pačia teise visose žemėse, kurios, atitinkamų valstijų įstatymų leidžiamųjų susirinkimų pritarimu, įgytos fortams, sandėliams, dokams ir kitiems statiniams statyti;

leisti visus įstatymus, kurie bus reikalingi ir tinkami išvardytiems įgaliojimams vykdyti, ir taip pat visiems kitiems įgaliojimams, kuriuos ši Konstitucija suteikia Jungtinių Valstijų vyriausybei arba kokiai nors jos daliai ar pareigūnui.

9 skyrius. Iki 1808 metų Kongresas negali uždrausti asmenų imigracijos arba įvežimo, jeigu tai bet kuri iš dabartinių valstijų laikys esant reikalinga; bet tokiam įvežimui gali būti nustatytas mokestis arba muitas, ne didesnis kaip dešimt dolerių už kiekvieną asmenį.

Draudžiama sustabdyti *Habeas Corpus*[24] įstatymo veikimą, nebent to reikėtų visuomenės saugumui, kilus sukilimui ar įsiveržus kitai šaliai, užtikrinti.

Draudžiama priimti bet kokius įstatymo projektus dėl asmens baudimo be teismo ir atgaline data galiojančius įstatymus.

Draudžiama nustatyti pagalvės mokestį ar kitus tiesioginius mokesčius kitaip, nei remiantis gyventojų visuotine apskaita arba anksčiau nurodyto gyventojų skaičiavimo duomenimis.

Draudžiama numatyti mokesčius arba muitus prekėms, išvežamoms iš bet kurios valstijos.

Draudžiama teikti pirmenybę kokių nors valstijų uostams priimant prekybos ar mokesčių potvarkius. Draudžiama įpareigoti laivus, plaukiančius į kurią nors valstiją arba iš valstijos, įplaukti į kitos valstijos uostą, ten iškrauti kroviniį ir mokėti muitus.

Visos lėšos iš iždo skiriamos tik pagal įstatymu nustatytus asignavimus; privaloma reguliariai ir viešai skelbti visų valstybės lėšų įplaukų ir išlaidų ataskaitas.

Jungtinės Valstijos neteikia jokių kilmingųjų titulų; nė vienas asmuo, einantis kokias nors mokamas ar oficialias pareigas Jungtinių Valstijų tarnyboje, negali be Kongreso sutikimo priimti jokios dovanos, užmokesčio, pareigų ar titulo iš kokio nors karaliaus, princo ar užsienio valstybės.

10 skyrius. Nė viena valstija negali sudaryti sutarčių, stoti į sąjungas ar konfederacijas, išduoti pažymėjimų kaperio veiklai ar represalijoms, kaldinti monetų, spausdinti pinginių banknotų, apmokėti skolų kitaip nei auksinėmis ir sidabrinėmis monetomis, priimti įstatymų, numatančių bausmės skyrimą be teismo, taip pat įstatymų, veikiančių atgaline data, bei įstatymų, pažeidžiančių sutartyse įtvirtintus įsipareigojimus, taip pat teikti kilmingųjų titulų.

Valstijos negali be Kongreso sutikimo nustatyti mokesčių ar muitų įvežamoms ar išvežamoms prekėms, išskyrus atvejus, kai tai neišvengiamai būtina valstijos įstatymams dėl prekių patikrinimo vykdyti. Grynosios pajamos iš visų muitų ir mokesčių, valstijų nustatytų už prekių įvežimą ar išvežimą, perduodamos Jungtinių Valstijų iždui. Visus tokio pobūdžio įstatymus kontroliuoja ir keičia Kongresas.

Be Kongreso sutikimo valstijos neturi teisės nustatyti tonažo rinkliavų, laikyti kariuomenės ar karo laivų taikos metu, sudarinėti sutarčių ar

[24] Asmens neliečiamybės įstatymas.

susitarimų su kita valstija ar užsienio valstybe arba pradėti karą, nebent būtų užpulta arba jai grėstų toks tiesioginis pavojus, kai delsti negalima.

II straipsnis

1 skyrius. Vykdomoji valdžia priklauso Jungtinių Amerikos Valstijų Prezidentui. Jis eina pareigas ketverius metus ir kartu su viceprezidentu, renkamu tokiam pat laikui, yra išrenkamas čia toliau nustatytu būdu.

Kiekviena valstija jos įstatymų leidžiamojo susirinkimo nustatyta tvarka paskiria tiek rinkikų, kiek ta valstija turi Kongrese senatorių ir atstovų. Rinkikais negali būti skiriami nei senatoriai, nei atstovai, nei asmenys, einantys oficialias ar mokamas pareigas Jungtinių Valstijų tarnyboje.

Rinkikai renkasi savo valstijoje ir balsuodami biuleteniais renka du asmenis, kurių bent vienas turi būti iš kitos valstijos nei ta, iš kurios yra rinkikai. Paskui jie sudaro sąrašą visų asmenų, už kuriuos buvo balsuota, nurodydami balsų skaičių, kurį gavo kiekvienas; tą sąrašą jie pasirašo, patvirtina ir užantspauduotą siunčia į Jungtinių Valstijų vyriausybės buveinę Senato pirmininkui. Senato pirmininkas, dalyvaujant Senato ir Atstovų Rūmų nariams, atplėšia visus sąrašus, ir tada skaičiuojami balsai. Asmuo, gavęs daugiausia balsų, tampa Prezidentu, tik jeigu tas balsų skaičius sudaro visų paskirtų rinkikų balsų daugumą. Jeigu balsų daugumą surinko daugiau nei vienas asmuo ir jų gautų balsų skaičius vienodas, Atstovų Rūmai nedelsdami slaptu balsavimu vieną iš jų renka Prezidentu; jei nė vienas asmuo negavo balsų daugumos, minėti Rūmai tokia pat tvarka renka prezidentą iš penkių asmenų, gavusių daugiausia balsų. Tačiau renkant prezidentą balsuojama valstijomis, ir kiekvienos valstijos atstovai turi vieną balsą; kvorumą tokiu atveju sudaro rūmų nariai iš dviejų trečdalių valstijų; prezidentui išrinkti būtina visų valstijų balsų dauguma. Asmuo, gavęs daugiausia balsų po Prezidento, visada tampa viceprezidentu. Jeigu du ar daugiau asmenų gautų po lygiai balsų, Senatas iš jų rinktų viceprezidentą balsuodamas biuleteniais. Kongresas gali nustatyti rinkikų rinkimų dieną ir laiką; visoje Jungtinių Valstijų teritorijoje balsuojama tą pačią dieną.

Prezidentu negali tapti asmuo, kuris nėra gimęs Jungtinių Valstijų piliečiu arba juo nebuvo šios konstitucijos priėmimo metu; taip pat į šias pareigas negali būti renkamas asmuo, kuriam nesukako trisdešimt penkeri metai ir kuris per pastaruosius keturiolika metų nuolat negyveno Jungtinėse Valstijose.

Jei prezidentas nušalinamas nuo pareigų, miršta, atsistatydina arba nebegali toliau eiti savo pareigų, jo įgaliojimus vykdo viceprezidentas. Jeigu nušalinami nuo pareigų, miršta, atsistatydina arba nebegali toliau eiti savo pareigų ir Prezidentas, ir viceprezidentas, Kongresas gali priimti įstatymą, numatantį, koks pareigūnas tokiu atveju vykdys Prezidento įgaliojimus, kol bus pašalintos priežastys, trukdančios Prezidentui eiti savo pareigas, arba kol bus išrinktas naujas Prezidentas.

Už savo tarnybą Prezidentas nustatytu laiku gauna atlyginimą, jis negali būti nei padidintas, nei sumažintas jo kadencijos laikotarpiu, ir per šį laikotarpį jis negali gauti jokio kito atlyginimo iš Jungtinių Valstijų ar iš kurios nors valstijos.

Prieš pradėdamas eiti savo pareigas, Prezidentas duoda priesaiką arba pasižadėjimą: „Aš iškilmingai prisiekiu (arba pasižadu), kad garbingai vykdysiu Jungtinių Valstijų Prezidento pareigas ir visomis savo jėgomis gerbsiu, saugosiu ir ginsiu Jungtinių Valstijų Konstituciją.“

2 skyrius. Prezidentas yra vyriausiasis Jungtinių Valstijų kariuomenės ir jūrų laivyno, taip pat ir valstijų milicijos, kai ji šaukiama atlikti Jungtinių Valstijų tikrąją tarnybą, vadas. Jis gali reikalauti kiekvieno vykdomosios valdžios departamento vadovo pareikšti nuomonę raštu bet kuriuo jo kompetencijos klausimu; jis turi teisę atidėti sprendimų vykdymą ar teikti malonę asmenims, pažeidusiems Jungtinių Valstijų įstatymus, išskyrus sprendimus dėl apkaltos.

Senato siūlymu ir pritarimu jis turi teisę sudaryti sutartis, jei joms pritaria du trečdaliai posėdyje dalyvaujančių senatorių. Prezidentas, Senato siūlymu ir pritarimu, skiria ambasadorius, kitus oficialius tarnautojus ir konsulus, Aukščiausiojo Teismo teisėjus ir visus kitus Jungtinių Valstijų pareigūnus, kurių skyrimo nenumato Konstitucija ir kurių pareigas nustato įstatymas. Tačiau Kongresas įstatymu paveda skirti tokius žemesniuosius pareigūnus, kuriuos mano esant reikalinga taip skirti Prezidentui, teismams arba departamentų vadovams.

Prezidentas turi teisę skirti pareigūnus į visas laisvas tarnybos vietas, kurios atsiranda tarp Senato sesijų, suteikdamas jiems įgaliojimus laikotarpiui iki artimiausios sesijos pabaigos.

3 skyrius. Prezidentas reguliariai informuoja Kongresą apie Sąjungos padėtį ir rekomenduoja jam svarstyti tai, ką laiko reikalinga ir naudinga įgyvendinti. Ypatingais atvejais Prezidentas pats gali sušaukti vienus ar abejus rūmus, o jeigu rūmai nesutaria dėl sesijos perkėlimo

laiko, gali sušaukti juos tokiu laiku, koks jam atrodys tinkamas. Prezidentas priima pasiuntinius ir kitus oficialius pareigūnus bei rūpinasi, kad įstatymai būtų tinkamai vykdomi, tvirtina visų Jungtinių Valstijų pareigūnus.

4 skyrius. Prezidentas, viceprezidentas ir visi Jungtinių Valstijų pareigūnai gali būti nušalinami iš pareigų, jei apkaltos procedūra pripažinti kaltais dėl valstybės išdavimo, kyšininkavimo ar kito sunkaus arba nesunkaus nusikaltimo padarymo.

III straipsnis

1 skyrius. Teisminė valdžia Jungtinėse Valstijose priklauso Aukščiausiajam Teismui ir tiems žemesniems teismams, kuriuos įsteigia ir patvirtina Kongresas. Aukščiausiojo Teismo bei žemesniųjų teismų teisėjai eina savo pareigas iki gyvos galvos, jei jų elgesys nepriekaištingas. Jie nustatytu laiku gauna atlyginimą, kurio negalima sumažinti, kol teisėjai eina savo pareigas.

2 skyrius. Teisminė valdžia, vadovaujantis teise ir teisingumu, įgyvendinama visose bylose, kylančiose dėl šios Konstitucijos, Jungtinių Valstijų įstatymų ir sutarčių, kurios yra arba bus Jungtinės Valstijos sudarytos; visose užsienio šalių pasiuntinių, kitų oficialių atstovų ir konsulų bylose; visose admiraliteto ir jūrų jurisdikcijos bylose; bylose, kuriose viena ginčo šalimi yra Jungtinės Valstijos; bylose tarp dviejų ar daugiau valstijų; bylose tarp kurios nors valstijos ir kitos valstijos piliečių; tarp įvairių valstijų piliečių; tarp vienos valstijos piliečių dėl žemės, kurią skyrė kita valstija; tarp valstijos arba jos piliečių ir užsienio valstybių, jų piliečių ar pavaldinių.

Visose bylose, kurios yra susijusios su ambasadoriais, kitais oficialiais atstovais ir konsulais, taip pat tose, kuriose viena iš bylos šalių yra valstija, Aukščiausiajam Teismui priskiriama pirmosios instancijos teismo jurisdikcija. Visose kitose jau minėtose bylose Aukščiausiasis Teismas įgyvendina apeliacinę jurisdikciją tiek teisės, tiek praktinio veikimo klausimais, darydamas išimtis ir remdamasis Kongreso nustatytomis taisyklėmis.

Bylos dėl visų nusikaltimų, išskyrus iškeltas apkaltos tvarka, yra teismingos prisiekusiųjų teismui. Jos privalo būti nagrinėjamos toje valstijoje, kur buvo padaryti šie nusikaltimai; bet jeigu jie padaryti ne kurios nors valstijos teritorijoje, bylos nagrinėjamos toje vietoje, kaip nustatyta Kongreso priimtame įstatyme.

3 skyrius. Valstybės išdavimu Jungtinėse Valstijose laikomas tiktai karas su jomis arba prisidėjimas prie jų priešų, pagalbos ir paramos jiems teikimas. Niekas negali būti nuteistas dėl valstybės išdavimo, jeigu tokio aiškaus fakto nepatvirtins du liudytojai arba to neprisipažins pats kaltinamasis viešame teismo posėdyje.

Kongresas turi teisę nustatyti bausmę už valstybės išdavimą, tačiau nuteisimas už išdavimą negali būti susietas su tokio asmens palikuonių teisių atėmimu ar turto konfiskavimu, kai nuteistasis yra miręs.

IV straipsnis

1 skyrius. Kiekvienoje valstijoje turi būti pripažįstami kitų valstijų oficialūs aktai, dokumentai ir teismų bylų medžiagos ir visiškai jomis pasitikima. Kongresas bendraisiais įstatymais gali numatyti šių aktų, dokumentų ir teismų bylų medžiagų tikrumo bei jų teisinės galios nustatymo procedūras.

2 skyrius. Kiekvienos valstijos piliečiams pripažįstama teisė naudotis visomis kitų valstijų piliečių privilegijomis ir laisvėmis.

Kiekvienas asmuo, kurioje nors valstijoje apkaltintas valstybės išdavimu, sunkiu nusikaltimu ar kitu nusikaltimu ir pasislėpęs nuo teismo ir surastas kitoje valstijoje, valstijos, iš kurios pabėgo, vykdomosios valdžios reikalavimu turi būti perduotas tai valstijai, kurios jurisdikcijai tas nusikaltimas yra priskirtas.

Joks asmuo, privalantis pagal valstijos įstatymus atlikti tarnybą ar dirbti ir pabėgęs į kitą valstiją, negali būti šios valstijos įstatymais ar nutarimais atleistas nuo tarnybos ar darbo ir turi būti išduotas tai šaliai, kuri turi teisę reikalauti atlikti tarnybą ar darbą.

3 skyrius. Naujas valstijas į šią Sąjungą gali priimti Kongresas, tačiau negalima naujos valstijos sudaryti ar ją įsteigti kitos valstijos teritorijoje; jokia valstija negali būti sukurta susijungus dviem ar daugiau valstijų arba valstijų dalių be šių valstijų įstatymų leidžiamųjų susirinkimų ir Kongreso sutikimo.

Kongresui priklauso teisė disponuoti teritorija ar kita Jungtinėms Valstijoms priklausančia nuosavybe ir nustatyti šiais klausimais visas reikalingas taisykles ir priimti nutarimus; šioje Konstitucijoje nieko negalima aiškinti taip, kad būtų galima pakenkti kokioms nors Jungtinių Valstijų ar kurios nors valstijos teisėms.

4 skyrius. Jungtinės Valstijos garantuoja kiekvienai valstijai, esančioje

šioje Sąjungoje, respublikinę valdymo formą ir gina kiekvieną valstiją nuo priešo įsiveržimo, o įstatymų leidžiamojo susirinkimo prašymu arba, kai įstatymų leidžiamojo susirinkimo neįmanoma sušaukti, vykdomosios valdžios prašymu gina ir nuo smurto valstijos viduje.

V straipsnis

Kongresas dviejų trečdalių abejų rūmų narių pritarimu gali siūlyti šios Konstitucijos pataisas arba dviejų trečdalių valstijų įstatymų leidžiamųjų susirinkimų prašymu gali sušaukti Konventą siūlyti Konstitucijos pataisas; abiem atvejais tokios pataisos įsigalioja kaip šios Konstitucijos dalis, jeigu jas ratifikuos trijų ketvirtadalių valstijų įstatymų leidžiamieji susirinkimai arba trijų ketvirtadalių valstijų konventai – pagal tai, kokią ratifikavimo formą pasiūlys Kongresas; be to, jokia pataisa, kuri gali būti priimta iki 1808 metų, neturi kokiu nors būdu būti susijusi su pirmojo straipsnio devinto skyriaus pirmu ir ketvirtu punktais; nė viena valstija be jos sutikimo negali netekti lygaus atstovavimo Senate.

VI straipsnis

Visos skolos ir įsipareigojimai, buvę iki šios Konstitucijos priėmimo, galioja Jungtinėms Valstijoms pagal šią Konstituciją taip pat, kaip jie galiojo Konfederacijai.

Ši Konstitucija ir Jungtinių Valstijų įstatymai, priimti ją įgyvendinant, taip pat visos sutartys, kurias Jungtinės Valstijos sudarė arba sudarys, yra aukščiausioji šalies teisė; visų valstijų teisėjai privalo ją taikyti, nors jai ir prieštarautų kurios nors valstijų konstitucijų ir įstatymų nuostatos.

Anksčiau minėti senatoriai ir atstovai, valstijų įstatymų leidžiamųjų susirinkimų nariai, taip pat visi Jungtinių Valstijų ir atskirų valstijų vykdomosios bei teisminės valdžios pareigūnai privalo prisiekti arba iškilmingai pasižadėti laikytis šios Konstitucijos. Draudžiama atsižvelgti į asmens religiją kaip į sugebėjimų eiti kokias nors pareigas ar užimti oficialų postą Jungtinėse Valstijose kriterijų.

VII straipsnis

Kad ši Konstitucija įsigaliotų, ją turi ratifikuoti bent devynių valstijų konventai; šiuo būdu valstijos ją tvirtina.

Konstitucija priimta konvente vienbalsiai tam pritariant dalyvaujan-

čioms valstijoms 1787 metų nuo mūsų Viešpaties gimimo rugsėjo 17 dieną ir dvyliktaisiais Jungtinių Amerikos Valstijų nepriklausomybės metais.

Tai patvirtiname savo parašais.

Go. Washington
Prezidentas ir Virdžinijos delegatas
[Toliau – 38 delegatų parašai]

Tikra: Williams Jackson, sekretorius

PATAISOS

I pataisa

Kongresas neturi leisti įstatymų, įtvirtinančių kurią nors religiją arba draudžiančių ją laisvai išpažinti, arba varžančių žodžio ar spaudos laisvę; arba žmonių teisę taikiai rinktis ir kreiptis su peticijomis į Vyriausybę dėl nuostolių atlyginimo.

II pataisa

Kadangi siekiant garantuoti laisvos šalies saugumą būtina gerai organizuota milicija[25], piliečių teisė laikyti ir nešiotis ginklą nevaržoma.

III pataisa

Taikos metu nė vienas kareivis negali būti apgyvendintas kieno nors namuose be jo savininko sutikimo. Karo metu tai leidžiama daryti tik įstatymo numatyta tvarka.

IV pataisa

Gyventojų teisė į asmens, būsto, dokumentų ir turto neliečiamybę nuo nepagrįstų kratų ir areštų neturi būti pažeidžiama. Kratos ir arešto orderiai išduodami, tik esant pakankamam pagrindui, kurį patvirtintų priesaika ar iškilmingas pasižadėjimas; be to, orderyje turi būti detaliai aprašyta kratos vieta bei areštuojami asmenys ar daiktai.

V pataisa

Niekas negali būti traukiamas atsakomybėn už baudžiamąjį ar kitokį žeminantį nusikaltimą kitaip, nei prisiekusiųjų žiuri iniciatyva ar kaltini-

[25] Milicija (angl. „Militia“) – nacionalinė gvardija.

mu, išskyrus atvejus, kai byla keliama sausumos ir jūrų pajėgoms arba milicijai, kai ji vykdo tikrąją tarnybą karo ar visuomenei iškilusio pavojaus metu, niekas negali du kartus atsakyti gyvybe ar kūno neliečiamybe už tą patį nusikaltimą, niekas negali būti verčiamas jokioje byloje duoti parodymus prieš save patį; niekam negalima atimti gyvybės, laisvės ar turto be tinkamo teisinio proceso; asmens nuosavybė visuomeniniam naudojimui gali būti paimama tik už ją teisingai atlyginus.

VI pataisa

Kaltinamasis baudžiamojoje byloje turi teisę į greitą ir viešą, nešališką prisiekusiųjų teismą valstijoje ar iki to teismo momento apibrėžtoje įstatyme apygardoje, kur buvo padarytas nusikaltimas; kaltinamasis turi teisę reikalauti susipažinti su kaltinimo esme ir priežastimis, jis turi teisę reikalauti akistatos su liudytojais, duodančiais prieš jį parodymus, gali reikalauti iškviesti savo liudytojus ir gynybai naudotis advokato pagalba.

VII pataisa

Turi būti suteikiama teisė bendrosios teisės ginčus, kai ieškinys didesnis nei dvidešimt dolerių, nagrinėti prisiekusiųjų teisme. Joks prisiekusiųjų teismo išnagrinėtas faktas negali būti peržiūrėtas kurio nors kito Jungtinių Valstijų teismo kitaip nei pagal bendrosios teisės taisykles.

VIII pataisa

Draudžiama reikalauti pernelyg didelių užstatų, skirti per dideles baudas ar žiaurias ir neįprastas bausmes.

IX pataisa

Išvardijimas Konstitucijoje tam tikrų teisių neturi būti vertinamas kaip paneigiantis ir sumažinantis kitų žmonių turimas teises.

X pataisa

Tie įgaliojimai, kurių Konstitucija neperduoda Jungtinėms Valstijoms ir kuriais Konstitucija nedraudžia naudotis valstijoms, lieka valstijoms ir žmonėms.

XI pataisa

Negalima aiškinti Jungtinių Valstijų teismų jurisdikcijos taip, kad jai priklausytų visos bylos, sprendžiamos pagal teisę ar teisingumą, iškeltos vienai iš valstijų kitos valstijos piliečių ar užsienio valstybės piliečių arba valdinių.

XII pataisa

Rinkikai renkasi savo valstijose ir balsuodami biuleteniais renka Prezidentą ir viceprezidentą, kurių bent vienas neturi būti tos pačios valstijos kaip rinkikai gyventojas; jie nurodo savo biuleteniuose asmenį, už kurį balsuoja kaip už Prezidentą, o atskiruose biuleteniuose – asmenį, už kurį balsuoja kaip už viceprezidentą; jie taip pat sudaro atskirus sąrašus visų asmenų, už kuriuos balsavo kaip už Prezidentą, ir visų asmenų, už kuriuos balsavo kaip už viceprezidentą, nurodydami, kiek balsų gavo kiekvienas jų; šiuos sąrašus jie pasirašo, patvirtina ir siunčia užantspauduotus į Jungtinių Valstijų vyriausybės buveinę Senato pirmininkui. Senato pirmininkas, dalyvaujant Senato ir Atstovų Rūmų nariams, atplėšia užantspauduotus sąrašus, tada skaičiuojami balsai. Asmuo, gavęs didžiausią skaičių balsų balsuojant už Prezidentą, tampa Prezidentu, jeigu tas skaičius sudaro visų paskirtų rinkikų balsų daugumą; jeigu nė vienas asmuo negaus tokios daugumos, tada iš daugiausiai balsų gavusių asmenų (ne daugiau kaip trijų iš tų, už kuriuos buvo balsuota kaip už prezidentą) Atstovų Rūmai nedelsiant balsuodami biuleteniais renka Prezidentą. Renkant Prezidentą balsuojama valstijomis, ir kiekviena valstija turi po vieną balsą; tokiu atveju kvorumą sudaro Atstovų Rūmų nariai iš dviejų trečdalių valstijų, o Prezidentui išrinkti būtina visų valstijų balsų dauguma. Jeigu Atstovų Rūmai, kai teisė rinkti pereina jiems, neišrenka Prezidento iki kito kovo mėnesio ketvirtos dienos, tada Prezidento pareigas eina viceprezidentas, kaip ir Prezidento mirties ar kitais Konstitucijoje nurodytais Prezidento negalėjimo eiti pareigas atvejais.

Asmuo, gavęs didžiausią skaičių balsų balsuojant už viceprezidentą, tampa viceprezidentu, jeigu šis skaičius sudaro visų rinkikų balsų daugumą; jeigu nė vienas asmuo negaus tokios daugumos, tada iš dviejų daugiausiai balsų gavusių kandidatų viceprezidentą renka Senatas; tokiu atveju kvorumą sudaro du trečdaliai visų senatorių, o viceprezidentui išrinkti būtina visų senatorių balsų dauguma.

Tačiau asmuo, kuris pagal Konstituciją negali būti renkamas Prezidentu, negali būti renkamas ir Jungtinių Valstijų viceprezidentu.

XIII pataisa

1 skyrius. Nei Jungtinėse Valstijose, nei kurioje kitoje vietoje, priklausančioje jų jurisdikcijai, negali būti nei vergijos, nei priverčiamo pobūdžio tarnystės, išskyrus atvejus, kai tai yra bausmė už nusikaltimą, už kurį asmuo buvo atitinkamai nubaustas.

2 skyrius. Kongresas turi teisę vykdyti šį straipsnį priimdamas tam tikrus įstatymus.

XIV pataisa

1 skyrius. Visi asmenys, kurie yra gimę ar natūralizavęsi Jungtinėse Valstijose ir priklausantys jų jurisdikcijai, yra Jungtinių Valstijų ir jų gyvenamosios valstijos piliečiai. Jokia valstija negali priimti ar taikyti įstatymų, varžančių Jungtinių Valstijų piliečių privilegijas ir lengvatas, taip pat jokia valstija negali niekam atimti gyvybės, laisvės ar nuosavybės be tinkamo teisinio proceso ar atsisakyti kokiam nors asmeniui suteikti lygią įstatymo apsaugą savo jurisdikcijos ribose.

2 skyrius. Atstovų skaičius paskirstomas tarp valstijų proporcingai jų gyventojų skaičiui, kuris nustatomas suskaičiavus visus valstijos gyventojus, išskyrus nemokančius mokesčių indėnus. Bet jeigu renkant Jungtinių Valstijų Prezidentą ir viceprezidentą, Kongreso narius, valstijos vykdomosios ir teisminės valdžios pareigūnus arba valstijos įstatymų leidžiamojo susirinkimo narius atimama rinkimų teisė kam nors iš valstijos vyriškos lyties gyventojų, sukakusių dvidešimt vienerius metus, arba ši teisė kaip nors suvaržoma, išskyrus tuos atvejus, kai tai daroma dėl dalyvavimo sukilime arba kitame nusikaltime, toje valstijoje atstovavimo bazė turi būti sumažinta tokiu santykiu, kokiu minėtų vyriškos lyties piliečių skaičius atitinka visų tos valstijos dvidešimt vienerius metus sukakusių vyriškos lyties piliečių skaičių.

3 skyrius. Joks asmuo negali būti senatoriumi ar atstovu Kongrese, arba Prezidento ir viceprezidento rinkiku, arba eiti kokias nors pareigas, civilines ar karines, Jungtinių Valstijų arba kurios nors valstijos tarnyboje, jeigu jis, anksčiau prisiekęs kaip Kongreso narys arba Jungtinių Valstijų pareigūnas, arba kaip kurios nors valstijos įstatymų leidžiamojo susirinkimo narys, arba kaip kurios nors valstijos vykdomosios ar teisminės valdžios pareigūnas, kad rems JAV Konstituciją, vėliau dalyvaus maište ar sukilime prieš Jungtines Valstijas arba suteiks pagalbą ar paramą jų priešams. Kongresas gali dviem trečdaliais kiekvienų rūmų balsų panaikinti tokį draudimą.

4 skyrius. Negali būti ginčijamas teisėtumas įstatymu sankcionuotos JAV valstybės skolos, įskaitant skolas, susidariusias mokant pensijas ir atlyginimus už maišto ar sukilimo nuslopinimą. Nei Jungtinės Valstijos, nei jokia valstija neturi prisiimti jokių prievolių ar skolų, susijusių su pagalbos teikimu maištui ar sukilimui prieš Jungtines Valstijas, arba pripažinti

kokių nors pretenzijų, susijusių su vergų netekimu ar išlaisvinimu; visos tokios skolos, prievolės ir pretenzijos turi būti laikomos neteisėtomis ir negaliojančiomis.

5 skyrius. Kongresas turi teisę vykdyti šį straipsnį priimdamas tam tikrus įstatymus.

XV pataisa

1 skyrius. Jungtinių Valstijų piliečiams teisė balsuoti negali būti atimama arba varžoma nei Jungtinių Valstijų, nei jokios valstijos dėl rasės, odos spalvos ar buvusios laisvės apribojimo.

2 skyrius. Kongresas turi teisę įgyvendinti šį straipsnį priimdamas tam tikrus įstatymus.

XVI pataisa

Kongresas turi teisę nustatyti ir rinkti mokesčius nuo pajamų, gaunamų iš bet kokio šaltinio, neskirstydamas šių mokesčių tarp valstijų ir neatsižvelgdamas į jokius gyventojų surašymus ar apskaitas.

XVII pataisa

Jungtinių Valstijų Senate kiekviena valstija turi po du senatorius, renkamus jų gyventojų šešeriems metams; kiekvienas senatorius turi vieną balsą. Kiekvienos valstijos rinkėjai turi atitikti reikalavimus, nustatytus gausiausių valstijos įstatymų leidžiamojo susirinkimo rūmų rinkėjams.

Jei kurios nors valstijos atstovybėje Senate atsiranda laisvų vietų, šios valstijos vykdomoji valdžia privalo priimti sprendimą surengti rinkimus tokioms laisvoms vietoms užimti; valstijos įstatymų leidžiamasis susirinkimas gali įgalioti valstijos vykdomąją valdžią paskirti senatorius laikinai – kol gyventojai išrinks tuos atstovus rinkimuose, surengtuose pagal įstatymų leidžiamojo susirinkimo nustatytą tvarką.

Ši pataisa neturi būti aiškinama kaip taikytina dėl tų senatorių išrinkimo ar jų kadencijos laiko, jeigu jie buvo išrinkti prieš tai, kai pataisa įsigalios kaip konstitucijos dalis.

XVIII pataisa

1 skyrius. Po šio straipsnio ratifikavimo praėjus vieniems metams bus uždrausta Jungtinėse Valstijose ir visose teritorijose, esančiose jų jurisdikcijoje, gaminti, pardavinėti ar pervežti svaiginamuosius gėrimus, taip pat įvežti juos į Jungtines Valstijas arba išvežti iš jų tuo pačiu tikslu.

2 skyrius. Kongresas ir atskiros valstijos turi teisę kartu vykdyti šio straipsnio reikalavius, priimdami tam tikrus įstatymus.

3 skyrius. Šis straipsnis neįsigalios, jeigu jo neratifikuos kaip Konstitucijos pataisos septynių valstijų įstatymų leidžiamieji susirinkimai – kaip kad tai numatyta Konstitucijoje – per septynerius merus nuo tos dienos, kai Kongresas jį pateiks valstijoms pritarti.

XIX pataisa

Jungtinių Valstijų piliečių balsavimo teisė negali būti atimta arba suvaržyta nei Jungtinių Valstijų, nei kokios nors valstijos dėl asmens lyties. Kongresas turi teisę vykdyti šio straipsnio reikalavimą priimdamas atitinkamus įstatymus.

XX pataisa

1 skyrius. Prezidento ir viceprezidento įgaliojimų laikas baigiasi sausio 20 d. vidurdienį, o senatorių ir atstovų įgaliojimų laikas – sausio 3 d. vidurdienį tais metais, kai tokių įgaliojimų laikas būtų pasibaigęs, jeigu šis straipsnis nebūtų buvęs ratifikuotas; nuo to paties laiko prasideda jų pareigų perėmėjų įgaliojimų laikas.

2 skyrius. Kongresas renkasi bent vieną kartą per metus, ir tokia sesija prasideda sausio 3 d. vidurdienį, jeigu Kongresas įstatymu nenustatys kitos dienos.

3 skyrius. Jeigu iki nustatyto Prezidento įgaliojimų laiko pradžios išrinktasis Prezidentas miršta, Prezidentu tampa išrinktasis viceprezidentas. Jeigu Prezidentas nebuvo išrinktas iki nustatyto jo įgaliojimų pradžios arba jeigu išrinktasis Prezidentas neatitinka nustatytų šioms pareigoms reikalavimų, tada išrinktasis viceprezidentas eina Prezidento pareigas tol, kol Prezidentas atitiks tokius reikalavimus; jeigu nei išrinktasis Prezidentas, nei išrinktasis viceprezidentas neatitinka jų pareigoms nustatytų reikalavimų, Kongresas gali priimti įstatymą, numatantį, kas tuomet eis Prezidento pareigas, arba nustatantį tvarką, pagal kurią toks asmuo bus renkamas, ir pastarasis eis šias pareigas tol, kol Prezidentas ar viceprezidentas atitiks jų pareigoms numatytus reikalavimus.

4 skyrius. Kongresas gali įstatymu nustatyti priemones tam atvejui, kai mirus kuriam nors iš asmenų, iš kurių Atstovų Rūmai, kai rinkimų teisė pereina jiems, gali išrinkti Prezidentą, ir mirus kuriam nors iš asmenų, iš kurių Senatas, kai rinkimų teisė pereina jam – gali išrinkti viceprezidentą.

5 skyrius. 1 ir 2 skyriai įsigalios artimiausią spalio mėnesio 15 dieną po šio straipsnio ratifikavimo.

6 skyrius. Šis straipsnis neįsigalios, jeigu jo neratifikuos kaip Konstitucijos pataisos trys ketvirtadaliai valstijų įstatymų leidžiamųjų susirinkimų per septynerius metus nuo tos dienos, kai Kongresas jį pateiks valstijoms.

XXI pataisa

1 skyrius. JAV Konstitucijos aštuonioliktoji pataisa panaikinama.

2 skyrius. Draudžiamas pervežimas ar įvežimas į kurią nors Jungtinių Valstijų valstiją, teritoriją ar valdą svaiginamųjų gėrimų turint tikslą perduoti ar vartoti, jeigu tai pažeidžia ten galiojančius įstatymus.

3 skyrius. Šis straipsnis neįsigalios, jeigu jo neratifikuos kaip Konstitucijos pataisos septynių valstijų įstatymų leidžiamieji susirinkimai – kaip numatyta Konstitucijoje – per septynerius metus nuo tos dienos, kai Kongresas jį pateiks valstijoms pritarti.

XXII pataisa

1 skyrius. Joks asmuo negali būti renkamas Prezidento pareigoms daugiau nei du kartus, ir joks asmuo, kuris užėmė Prezidento postą ar ėjo jo pareigas ilgiau nei dvejus metus per laiką, kurį Prezidentu buvo išrinktas kitas asmuo, negali būti renkamas Prezidento pareigoms daugiau nei vieną kartą. Tačiau šis straipsnis negalioja asmeniui, užimančiam Prezidento pareigas tuo metu, kai šis straipsnis buvo Kongreso pasiūlytas, ir netrukdo kuriam kitam asmeniui, užimančiam ar einančiam Prezidento pareigas, per laiką, kurio metu įsigalios šis straipsnis, užimti arba eiti Prezidento pareigas per likusią šio laiko dalį.

2 skyrius. Šis straipsnis neįsigalios, jeigu jo neratifikuos kaip Konstitucijos pataisos trys ketvirtadaliai valstijų įstatymų leidžiamųjų susirinkimų per septynerius metus nuo tos dienos, kai Kongresas pateiks jį valstijoms pritarti.

XXIII pataisa

1 skyrius. Apygarda, kurioje yra įsikūrusi Jungtinių Valstijų vyriausybė, Kongreso nustatyta tvarka skiria tokį skaičių Prezidento ir viceprezidento rinkikų, kokį skaičių senatorių ir atstovų galėtų rinkti į Kongresą apygarda, jeigu ji būtų valstija, bet jokiu būdu ne daugiau, negu renka mažiausiai gyventojų turinti valstija; jie papildo valstijų paskirtus rinkikus, tačiau renkant Prezidentą ir viceprezidentą jie turi būti laikomi valstijos

paskirtais rinkikais; jie susirenka apygardoje ir vykdo pareigas, nurodytas XII pataisoje.

2 skyrius. Kongresas turi teisę vykdyti šį straipsnį priimdamas tam tikrus įstatymus.

XXIV pataisa

1 skyrius. Jungtinių Valstijų piliečių teisė balsuoti kokiuose nors pirminiuose ar kitokiuose Prezidento ar viceprezidento rinkimuose už Prezidento ar viceprezidento rinkikus arba už senatorius ar atstovus Kongrese negali būti paneigta arba suvaržyta nei Jungtinių Valstijų, nei jokios valstijos dėl to, kad nesumokėtas rinkimų ar kitoks mokestis.

2 skyrius. Kongresas turi teisę vykdyti šį straipsnį priimdamas atitinkamus įstatymus.

XXV pataisa

1 skyrius. Atvejais, kai Prezidentas nušalinamas nuo pareigų arba jis miršta ar atsistatydina, viceprezidentas tampa Prezidentu.

2 skyrius. Jei iš savo pareigų atsistatydina viceprezidentas, Prezidentas paskiria viceprezidentą, kuris pradeda eiti pareigas pritarus abejiems Kongreso rūmams dauguma balsų.

3 skyrius. Jeigu Prezidentas raštu praneša Senato *pro tempore*[26] pirmininkui ir Atstovų rūmų pirmininkui, kad jis negali vykdyti savo įgaliojimų ir pareigų, jo įgaliojimus ir pareigas vykdo viceprezidentas kaip Einantis Prezidento pareigas, tol, kol Prezidentas neįteiks jiems priešingo turinio raštiško pareiškimo.

4 skyrius. Jeigu viceprezidentas ir dauguma aukščiausių vykdomosios valdžios departamentų ar kito įstatyme Kongreso nustatyto organo pareigūnų įteikia Senato *pro tempore* pirmininkui ir Atstovų Rūmų pirmininkui raštišką pareiškimą, kad Prezidentas negali vykdyti savo įgaliojimų ir pareigų, viceprezidentas tuoj pat perima šiuos įgaliojimus ir pareigas kaip einantis Prezidento pareigas.

Po to, kai Prezidentas perduoda Senato *pro tempore* pirmininkui ir Atstovų Rūmų pirmininkui raštišką pareiškimą, jog pasibaigė negalėjimas eiti pareigas, jis vėl pradeda vykdyti savo įgaliojimus ir pareigas, išskyrus atvejį, kai viceprezidentas ir dauguma aukščiausių vykdomosios valdžios departamentų ar kito įstatymu Kongreso nustatyto organo pareigūnų įtei-

[26] *Pro tempore* – laikinajam.

kia per keturias dienas Senato *pro tempore* pirmininkui ir Atstovų Rūmų pirmininkui raštišką pareiškimą, jog Prezidentas negali vykdyti savo įgaliojimų ir pareigų. Tada Kongresas turi spręsti tą klausimą susirinkęs per keturiasdešimt aštuonias valandas, jeigu tuo metu nevyksta jo sesija. Jeigu Kongresas, gavęs tokį raštišką pareiškimą, per dvidešimt vieną dieną arba, jeigu tuo metu nevyksta jo sesija, per dvidešimt vieną dieną nuo Kongreso sušaukimo, nusprendžia dviem trečdaliais abejų rūmų balsų, kad Prezidentas negali vykdyti savo įgaliojimų ir pareigų, viceprezidentas toliau vykdo jas kaip einantis Prezidento pareigas. Priešingu atveju Prezidentas vėl pradeda vykdyti savo įgaliojimus ir pareigas.

XXVI pataisa

1 skyrius. Jungtinių Valstijų piliečių, sukakusių aštuoniolika metų ir vyresnių, teisė balsuoti negali būti paneigiama arba suvaržoma nei Jungtinių Valstijų, nei kokios nors valstijos dėl amžiaus.

2 skyrius. Kongresas turi teisę vykdyti šį straipsnį priimdamas tam tikrus įstatymus.

XXVII pataisa

Joks įstatymas, kuriuo keičiamas atlyginimų už tarnybą dydis senatoriams ir atstovams, negali įsigalioti iki tol, kol neįvyks atstovų rinkimai.

Pastaba: *pirmosios dešimt JAV Konstitucijos pataisų buvo priimtos kartu 1795 m. ir sudaro Teisių bilį. XI pataisa priimta 1795 m., XII pataisa – 1804 m., XIII pataisa – 1865 m., XIV pataisa – 1868 m., XV pataisa – 1870m., XVI pataisa – 1913 m., XVII pataisa – 1913 m., XVIII pataisa – 1919 m., XIX pataisa – 1920 m., XX pataisa – 1933 m., XXI pataisa – 1933 m., XXII pataisa –1951m., XXIII pataisa – 1961 m., XXIV pataisa – 1964 m., XXV pataisa – 1967 m., XXVI pataisa – 1971 m., XXVII pataisa – 1992 m.*

JUNGTINĖ DIDŽIOSIOS BRITANIJOS IR ŠIAURĖS AIRIJOS KARALYSTĖ

• PRATARMĖ •

Atsižvelgiant į Jungtinės Karalystės Konstitucijos ypatumus, pateikiami tradiciniai Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės konstitucinę santvarką reglamentuojantys konstituciniai dokumentai. Tai aktai, kurie visuomet minimi teisinėje literatūroje, nagrinėjant Jungtinės Karalystės Konstituciją, kaip turintys ypatingą reikšmę Jungtinės Karalystės konstitucinei sistemai, išskiriami iš daugybės Jungtinės Karalystės Konstituciją sudarančių šaltinių.[1]

Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė – unitarinė valstybė, susidedanti iš keturių kraštų: Anglijos, Škotijos, Velso ir Šiaurės Airijos, su egzistuojančiomis trimis atskiromis teisinėmis sistemomis bei atskiromis jurisdikcijomis: Anglijos ir Velso (šiuos du kraštus jungia bendra jurisdikcinė sistema), Šiaurės Airijos bei Škotijos. Nepaisant egzistuojančių atskirų teisinių sistemų bei jurisdikcijų, visą Jungtinę Karalystę jungia viena bendra konstitucinė sistema, įtvirtinta Jungtinės Karalystės Konstitucijoje, kuri pripažįstama viena seniausių Europoje.

Jungtinės Karalystės Konstitucija tradiciškai laikoma vienu tipiškiausių nerašytinės konstitucijos pavyzdžių[2]. Ji taip pat priskirtina prie nekonsoliduotųjų konstitucijų, atsižvelgiant į tai, jog konstitucinio turinio normos yra įtvirtintos skirtingos formos teisės šaltiniuose. Pagal susiformavusią sampratą Jungtinėje Karalystėje sąvoka „konstitucija“ apima visumą įstatymų (statutų), teismo precedentų ir konstitucinių susitarimų, arba

[1] Pažymėtina, kad Jungtinės Karalystės konstitucinė sistema jau buvo gana išsamiai nagrinėta šio straipsnio bendraautorių I. Kavoliūnienės bei M. Vainiutės leidinyje, skirtame Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinėms sistemoms apžvelgti, todėl šiame straipsnyje yra naudojamasi didele dalimi minėtame leidinyje autorių pateiktos informacijos. Kavoliūnienė, I.; Vainiutė, M. Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės konstitucinė sistema. *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 380–415.

[2] Plačiau apie konstitucijų klasifikavimo kriterijus žr.: Kavoliūnienė, I.; Vainiutė, M. Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės konstitucinė sistema. *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 381–382.

konvencijų (angl. *constitutional conventions*), kurie nustato valstybės institucijų formavimo tvarką ir jų įgaliojimus, valstybės institucijų tarpusavio santykių principus ir valstybės ir piliečių santykius. Atsižvelgiant į tai paprastai laikoma, kad Jungtinės Karalystės Konstituciją sudaro trys pagrindinės dalys: statutinė teisė (angl. *statute law*), bendroji teisė (angl. c*ommon law*), kurios pagrindinis šaltinis yra teismų precedentai, ir konstituciniai susitarimai, arba konstitucinės konvencijos[3]. Be minėtųjų, mokslinėje teisinėje literatūroje nurodomi ir kiti šaltiniai: istoriniai konstituciniai dokumentai[4], teismų priimti sprendimai (angl. *case law*) ir Parlamento taisyklės bei procedūros[5], taip pat doktrininiai šaltiniai, visuotinai pripažintos konstitucinės interpretacijos, t. y. žymių mokslininkų nuomonės konstitucinės teisės klausimais (angl. *works of authority*), bei Europos Sąjungos teisė (angl. *European Union law*)[6].

Gana išsamią Jungtinės Karalystės Konstituciją plačiąja prasme sudarančių šaltinių klasifikaciją pateikė britų mokslininkas M. Ryanas[7]. Visus konstitucinius šaltinius jis suskirstė į dvi dideles teisinių ir neteisinių šaltinių grupes. Prie pirmosios, teisinių šaltinių, grupės šis autorius priskyrė tokius teisės šaltinius: 1) vidaus teisės aktai (angl. *domestic legislation*), kurie savo ruožtu gali būti skirstomi į pirminius (angl. *primary legislation*) arba deleguotuosius (angl. *delegated legislation*). Prie pirminių teisės aktų priskiriami abejų Jungtinės Karalystės Parlamento Rūmų bendru sutarimu priimti aktai, paprastai vadinami statutais, reglamentuojantys valstybės valdžios organų veiklą[8] arba asmens teisinį statusą (jie gali būti skirstomi į asmens teises suteikiančius[9] ir asmens laisves ribojančius[10] aktus). Deleguotaisiais

[3] Jarašiūnas, E. Daugybė šiuolaikinės konstitucijos veidų: bendri ir individualūs bruožai. *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 23.

[4] Teisinėje literatūroje jie gali būti priskiriami ir statutinei teisei.

[5] <http://www.verfassungen.eu/gb/gb1.htm> [žiūrėta 2012-02-01]

[6] Krumm, T.; Noetzel, T. *Das Regierungsystem Großbritanniens*. München, 2006, p. 15.

[7] Ryan, M., Foster; S. *Unlocking Constitutional and Administrative Law.* Hodder Arnold, 2007, p. 43–44, 77.

[8] Jiems priskiriami ir istoriniai, ir pastarojo amžiaus statutai: 1215 m. Didžioji laisvių chartija, 1689 m. Teisių bilis, 1706 m. Sąjungos su Škotija aktas, 1800 m. Sąjungos su Airija aktas, 1911 m. Parlamento aktas, 1972 m. Europos Bendrijų aktas, 1975 m. Bendruomenių Rūmų diskvalifikacijos aktas, 1998 m. Velso vyriausybės aktas, 1999 m. Lordų Rūmų aktas, 2005 m. Konstitucinės reformos aktas.

[9] Šiai statutų kategorijai priklauso: 1975 m. Lyčių diskriminacijos aktas, 1976 m. Rasių santykių aktas, 1983 m. Tautos atstovavimo aktas, 1998 m. Žmogaus teisių aktas.

[10] Tokiems priskiriami 1911 m. Priesaikos sulaužymo aktas, 1986 m. Viešosios tvarkos aktas, 2005 m. Terorizmo prevencijos aktas, 2005 m. Sunkių organizuotų nusikaltimų

teisės aktais vadinami antriniai teisės aktai, priimami pirminių statutų pagrindu. Deleguotosios teisės aktų leidybos teisė yra suteikta vykdomajai valdžiai, pavyzdžiui, Vyriausybės ministrams ar vietos valdžios institucijoms (angl. *local authorities and devolved institutions*); 2) Europos Bendrijos teisės aktai (angl. *European Community legislation*), kurie tapo Jungtinės Karalystės teisės dalimi po 1972 m. Europos Bendrijų akto. Jungtinės Karalystės konstituciniams šaltiniams priskiriami ir pirminiai, ir antriniai Europos Bendrijos teisės šaltiniai; 3) vidaus teismų sprendimai (angl. *domestic case law*), apimantys bendrąją teisę (angl. *common law*), statutų išaiškinimus (angl. *interpreting statutes*) bei karališkąsias privilegijas (angl. *the Royal prerogative*); 4) Europos Bendrijos teismų praktika, susidedanti iš Europos Teisingumo Teismo priimtų sprendimų (angl. *European Community case law*) bei Europos Žmogaus Teisių Teismo priimtų sprendimų (angl. *European Convention case law*); 5) Parlamento privilegijos (angl. *the law and custom of Parliament*), t. y. Parlamento teisės, nustatytos paties Parlamento priimtų statutų pagrindu arba susiformavusios bendrosios teisės pagrindu, t. y. statutuose neįtvirtintos, tačiau teismų sprendimais pripažintos Parlamento teisės; 6) tarptautinės sutartys ir tarptautinė teisė (angl. *treaties and International law*). Prie antrosios, neteisinių šaltinių, grupės minėtas autorius priskiria konstitucines konvencijas (angl. *constitutional conventions*) bei mokslininkų darbus[11] (angl. *academic writings*).

Nors skirtingi autoriai nurodo skirtingus Jungtinės Karalystės Konstituciją sudarančius šaltinius, vis dėlto pagrindiniais Jungtinės Karalystės Konstituciją sudarančiais šaltiniais laikytini trys: statutai, teismų precedentai ir konstitucinės konvencijos, iš jų vienas šaltinis visuomet įvardijamas kaip svarbiausias – tai Parlamento priimti aktai – statutai, kurių visuma sudaro statutinę teisę. Konstituciniais statutais reguliuojami ypač svarbūs visuomeniniai ir politiniai klausimai: valstybės valdymo forma ir jos teritorinis sutvarkymas, aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų sistema, jų sudarymo tvarka, asmens konstitucinis statusas ir kt.[12] Kriterijų,

ir policijos aktas.

[11] Visuotinai pripažintais Jungtinės Karalystės teisės mokslininkais, kurių darbai, kaip manoma, daro įtaką Jungtinės Karalystės Konstitucijai, be kitų autorių, tradiciškai įvardijami žymūs akademikai W. Blackstone'as ir A. Dicey.

[12] Tokie aktai reguliuoja: monarcho statusą (1701 m. Santvarkos aktas), Parlamento, Parlamento Rūmų, parlamentarų statusą (1911 m. ir 1949 m. aktai dėl Parlamento, 1958 m. ir 1963 m. aktai dėl perų, 1978 m. Aktas dėl Bedruomenių Rūmų, 2000 m. Aktas dėl Lordų Rūmų), Vyriausybės teisinį statusą (1937 m., 1964 m., 1975 m. aktai dėl

kuriais remiantis vienas ar kitas statutas laikomas konstituciniu, nėra, nes visi Parlamento priimti aktai turi vienodą teisinę galią, jie priimami ir keičiami ta pačia tvarka. Konstituciniais jie laikomi tik dėl turinio, dėl teisinio reglamentavimo objekto svarbos valstybės pagrindams, nors jų reguliavimo sritis jokiame teisės akte nėra nustatyta[13]. Pasakytina, jog egzistuoja tik tam tikri nedideli praktiniai statutų leidybos procedūros skirtumai: nors formaliai yra įtvirtinta viena visų Parlamento leidžiamų statutų leidybos procedūra, tačiau laikomasi nerašytinės konstitucinės konvencijos, jog Jungtinės Karalystės Parlamento Bendruomenių Rūmuose konstitucinius statutus prieš priimant svarsto visų Rūmų komitetas (angl. *Committee of the Whole of the House*), kitaip nei paprastuosius statutus, kurie svarstomi tik bendrajame komitete (angl. *general committee*)[14]. Bendro konstitucinių statutų sąrašo, nurodančio statutus, turinčius konstitucinį statusą ir sudarančius Jungtinės Karalystės Konstitucijos rašytinę dalį, nėra[15]. Būtent dėl to, kad nėra esminio konstitucinių ir paprastųjų įstatymų leidybos skirtumo, Jungtinės Karalystės Konstitucija dažnai laikoma ir tradiciniu itin lanksčios konstitucijos pavyzdžiu: ko gero, nė viena konstitucija lankstumu negali pralenkti Jungtinės Karalystės Konstitucijos, kuri puikiai dera prie besikeičiančių gyvenimo sąlygų ir kartu išsaugo konstitucinės santvarkos stabilumą ir valstybinės valdžios autoritetą.

Paprastai teisinėje literatūroje statutinei teisei priskiriami ir itin svarbiais Jungtinės Karalystės konstitucinės teisės šaltiniais laikomi šie istoriniai dokumentai: 1215 m. Didžioji laisvių chartija, 1679 m. *Habea Corpus* aktas, 1689 m. Teisių bilis, 1701 m. Santvarkos aktas bei keletas kitų istorinių dokumentų. Atsižvelgiant į šių dokumentų svarbą Jungtinės Karalystės konstitucinės teisės vystymosi istorijoje, pateikiami visų minėtų dokumentų vertimai iš originalo kalbos į lietuvių kalbą.

Karūnos ministrų), dėl rinkimų ir referendumų organizavimo (1949 m., 1969 m., 1974 m., 1983 m., 1985 m., 1989 m., 2000 m. tautos atstovavimo aktai), aktai dėl pilietybės (1948 m., 1964 m., 1981 m.), aktai dėl valstybės teritorinio organizvimo ir vietos savivaldos (1972 m., 1985 m., 1999 m.) ir kt.

13 Maksimaits, M. *Užsienio teisės istorija*. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 2002, p. 276.

14 Ryan, M.; Foster, S. *Unlocking Constitutional and Administrative Law.* Hodder Arnold, 2007, p. 41.

15 First Report of Session 2001–2002 of the House of Lords Select Committee on the Constitution, *Reviewing the constitution: Terms of reference and method of working,* HL Paper 11 (2001), p. 8.

Ne mažiau svarbūs Jungtinės Karalystės Konstituciją sudarantys šaltiniai – teismų precedentai. Anglosaksų teisinei sistemai būdinga tai, jog svarbų vaidmenį valstybės valdžios institucijų sistemoje vaidina teismai, interpretuodami Parlamento priimtus įstatymus Parlamento ketinimų prasme. Parlamento priimti įstatymai turi viršenybę kitų teisės formų ir šaltinių atžvilgiu. Kad išvengtų skirtingo įstatymų teksto aiškinimo, teisėjai turi remtis suformuluotais teismų precedentais. Taip teismų praktikoje suformuluojami svarbūs konstitucinės teisės principai[16], sudarantys svarbią konstitucinės teisės šaltinių dalį – bendrąją teisę (angl. *common law*).

Remiantis vidaus teismų sprendimais nustatytos anksčiau minėtos karališkosios privilegijos – tai iš bendrosios teisės kylantys teismų apibrėžti įgaliojimai, kurie, nors istoriškai ir suteikti monarchui, tačiau praktikoje Karalienės vardu yra įgyvendinami vykdomosios valdžios institucijų[17].

Pažymėtina, jog Jungtinėje Karalystėje, lyginant su kitomis valstybėmis, nėra specialaus konstitucinio ar aukščiausiojo teismo, išimtinai atsakingo už konstitucinių bylų nagrinėjimą, kaip, pavyzdžiui, Jungtinėse Valstijose ar Airijoje, kur išimtinę teisę nagrinėti konstitucinius ginčus bei oficialiai aiškinti konstituciją turi Aukščiausiasis Teismas (angl. *Supreme Court*). Jungtinėje Karalystėje, kitaip nei minėtose valstybėse, konstituciniai principai gali būti formuluojami visų be išimties teismų, nagrinėjant ir civilines, ir baudžiamąsias bylas.

Trečioji pagrindinių konstitucinių šaltinių grupė – tai konstitucinės konvencijos, apibūdinamos kaip tam tikros elgesio ir procedūrų taisyklės, kurios, nors ir nėra įtvirtintos teisės normose, tačiau garantuoja reikiamų politinių sprendimų priėmimą. Tai tarsi politinės ar konstitucinės moralės principai, kurie, nors ir įpareigojantys, tačiau jų įgyvendinimas nėra užtikrintas jokiomis teisinėmis priemonėmis[18] ir negali būti skundžiamas teisme. Nepaisant to, jų nesilaikymas gali sukelti sunkių ir kritiškai vertinamų

[16] Įdomu tai, jog svarbiausiu konstituciniu principu Jungtinės Karalystės Konstitucijoje laikomas Parlamento įstatymų leidybos suvereniteto principas yra išvestas būtent iš teismų suformuluotos doktrinos (Ryan, M.; Foster, S. *Unlocking Constitutional and Administrative Law.* Hodder Arnold, 2007, p. 54).

[17] Pavyzdžiui, Ministro Pirmininko ir ministrų skyrimas, karališkasis pritarimas Parlamento leidžiamiems biliams, tarptautinių sutarčių ratifikavimas, karo padėties paskelbimas, kt.

[18] Barendt, E. Fundamental Principles. In Feldman, D. (*ed*). *English Public Law.* Oxford University Press, 2004, p. 14.

politinių pasekmių[19], teisėtą kritiką dėl nekonstitucinio elgesio[20]. Apskritai konstitucinėms konvencijoms Jungtinės Karalystės konstitucinėje sistemoje skiriamas gana svarbus vaidmuo. Konstitucinės konvencijos papildo konstitucines teisės normas; jų tikslas – užtikrinti nuolatinį konstitucijos vystymąsi, padedant prisitaikyti prie laikui bėgant kintančių principų bei visuomeninių vertybių, užtikrinti tuometinius visuomenės poreikius[21].

Taigi, apžvelgus Jungtinės Karalystės konstitucinės teisės šaltinius, galima pritarti šios valstybės konstitucijos apibūdinimui, jog ji – konstitucinis teisinis junginys[22]. Apskritai jai būdingas fragmentiškumas, skirtingi jos šaltiniai reglamentuoja tik atskirus klausimus, dažnai – tik iš dalies; daugelis svarbių valstybės santvarkos klausimų, žmogaus teisių ir kt. nėra sureguliuota. Konstitucijos archaiškumas, sunkumai ją taikant neatsitiktinai šalyje kelia diskusijas dėl konstitucinės reformos. Tačiau vis dėlto ji sudaro tinkamas prielaidas šalies raidai.

Visuotinai pripažįstama, kad Jungtinė Karalystė yra parlamentinė monarchija. Pagrindiniai požymiai, leidžiantys vieną ar kitą valstybę apibūdinti egzistuojant pagal šį valdymo modelį, yra tai, jog čia monarcho galios apribotos, jam suteikiant ceremonialaus pobūdžio funkcijas. Pagrindinius valdymo įgaliojimus vykdo nuo Parlamento pasitikėjimo priklausantis kabinetas, o monarchas – tai tautos vienybės simbolis. Monarchas, esant parlamentinei valstybės valdymo formai, gali legitimuoti tik rinkimus laimėjusios partijos, kuri formuoja Vyriausybę, veiksmus[23]. Vis dėlto Jungtinėje Karalystėje dėl istorinės konstitucinės raidos išsaugoti monarcho įgaliojimai „peržengia parlamentinės monarchijos ribas“[24], taigi monarchas šioje šalyje turi daugiau įgaliojimų nei kiti Europos valstybių monarchai.

Jungtinė Karalystė, ko gero, yra seniausia, jau nuo XVII a. egzistuojanti parlamentinio valdymo modelio šalis. Britų valdymo modelis remiasi parlamento suvereniteto doktrina, kuriam būdingi tokie bruožai: pirma,

---

19 <http://www.verfassungen.eu/gb/gb1.htm> [žiūrėta 2012-02-10].

20 Barnett, H. *Constitutional and Administrative Law.* 6th Edition, Routledge-Cavendish, 2006, p. 30.

21 Ryan, M.; Foster, S. *Unlocking Constitutional and Administrative Law.* Hodder Arnold, 2007, p. 67.

22 Jarašiūnas, E. Daugybė šiuolaikinės konstitucijos veidų: bendri ir individualūs bruožai. *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. p. 23–24.

23 Schwacke, P.; Schmidt, G. *Staatsrecht*, 5. Auflage. Stuttgart, 2007, S. 20.

24 Kovačiov, D. A. *Konstitucionnoe pravo gosudarstv Evropi*. Moskva, 2005, c. 195.

įstatymų leidžiamoji valdžia turi teisę keisti bet kuriuos pagrindinius įstatymus taip pat laisvai ir tokiu būdu, kaip visus kitus įstatymus; antra, nėra jokio teisinio pobūdžio skirtumo tarp konstitucinių ir kitų įstatymų; trečia, nėra jokios teisminės ar kitos valdžios, kuri turėtų teisę paskelbti Parlamento aktą negaliojančiu ar prieštaraujančiu Konstitucijai[25].

Esminis Jungtinėje Karalystėje egzistuojančiai valdymo formai būdingas parlamentinės monarchijos bruožas – Vyriausybės politinė atsakomybė Parlamentui už savo veiklą. Vyriausybė turi turėti Bendruomenių Rūmų daugumos palaikymą, be jo ji negali išlikti veiksminga. Vyriausybė ir Ministras Pirmininkas yra priklausomas nuo Bendruomenių Rūmų daugumos. Nors tai reikštų, kad klasikinio valdžių padalijimo šioje valstybėje nėra, nes Parlamentas, atrodytų, yra nekontroliuojamas, tačiau vis dėlto susiformavę konstituciniai papročiai ir įstatymai numato jo galių ribojimą. Visų pirma, Bendruomenių Rūmams atsvara yra Lordų Rūmai, o dar labiau – teismai[26]. Taigi Parlamento suverenitetas ir teisės viešpatavimas – svarbiausi eksplicitiškai ir implicitiškai nustatyti Jungtinės Karalystės konstituciniai principai; jiems priskirtinas ir išskirtinis žemųjų rūmų statusas, nes šalyje negalimas joks kitas aukštesnis legitimumo šaltinis[27].

Pasak R. Sturmo, iš Parlamento suvereniteto doktrinos kyla ir tai, kad Jungtinė Karalystė gali egzistuoti tik kaip unitarinė valstybė, nes Parlamento suverenitetas yra nedalomas, jis paneigia bet kokį vertikalų valdžių padalijimą. Suverenus Parlamentas vykdyti valstybės valdžią ar atlikti tam tikras užduotis gali pavesti tik vietiniams ar regioniniams dariniams[28]. Šiame kontekste paminėtina, kad nors valstybė yra unitarinė, tačiau Šiaurės

[25] Dicey, A.V. *Konstitucinės teisės studijų įvadas*. Antrasis leidimas. Vilnius: Eugrimas, 1999, p. 67.

[26] Mesonis, G. Valdžių padalijimas: teisinės valstybės charakteristika. *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*. Monografija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 120–121; Mesonis, G. *Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 74–76.

[27] Krumm, T.; Noetzel, T. *Das Regierungsystem Großbritanniens*. München, 2006, S. 24.

[28] Sturm, R. Das politische System Großbritanniens. Ismayr, W. (Hrsg.) *Die politischen Systeme Westeuropas*, 4., aktualisierte und überarbeitete Auflage. Wiesbaden, 2009, S. 267.

Airijai[29] ir Škotijai[30] yra suteikta politinė, o Velsui[31] – administracinė autonomija, taigi nuo 2000 m. šalį sudaro keturi regionai. Jungtinės Karalystės Vyriausybėje įsteigtos valstybės sekretorių pareigybės Škotijos, Velso ir Šiaurės Airijos klausimams. Ypatingą statusą turi keletas salų (Sarko, Meno, Normandijos), kuriose veikia įstatymų leidybos institucijos (leidžia aktus vietos klausimais). Be to, Jungtinė Karalystė turi valdų – tai Šv. Elenos sala, Gibraltaras, Folklando salos. Į jas skiriami gubernatoriai.

Jungtinės Karalystės politinei sistemai būdinga dvipartinė sistema[32]. Tiesa, šalyje veikia ir kitos partijos, jų Parlamento rinkimuose dalyvauja daugiau nei dešimt. Rinkimai vykdomi vadovaujantis visuotinių, lygių, tiesioginių, laisvų rinkimų ir slapto balsavimo principais. Parlamento rinkimai ypatingi tuo, kad iš esmės renkami tik žemieji rūmai – Bendruomenių Rūmai, o Lordų Rūmai renkami tik dalinės sudėties. Taip pat renkamos ir vietos savivaldos institucijos – tarybos. Parlamento suvereniteto koncepcijai prieštaraujantis referendumo institutas ilgai nebuvo taikomas. Pirmąkart Jungtinės Karalystės istorijoje referendumas buvo surengtas 1975 m. dėl jos tolesnės narystės Europos Bendrijoje (sprendimas buvo teigiamas). 1979 m. tuo pačiu metu buvo suorganizuoti du regioniniai referendumai – Škotijoje ir Velse – dėl šių regionų autonomijos klausimo[33].

Jungtinėje Karalystėje žmogaus teisių ir laisvių reglamentavimas, lyginant jį su kitų šalių, turi tam tikrų ypatumų. Čia teisės ir laisvės nėra skirstomos į konstitucines ar kitokias, jos visos yra laikomos lygiavertėmis ir vienodai saugomomis. Tai pirmiausia lemia šios šalies Konstitucijos specifika, apie kurią jau kalbėta. Jos taip pat nėra tradiciškai klasifikuojamos

---

[29] Šiaurės Airijai politinė (įstatymų leidybos) autonomija buvo suteikta 1920 m., bet nuo 1972 m. dėl įvairių peripetijų parlamentas ten neveikė, todėl buvo valdoma tiesiogiai iš Londono. 2000 m. buvo priimtas įstatymas dėl Šiaurės Airijos; sudaryta Šiaurės Airijos asamblėja, kuri turi teisę leisti vietinius įstatymus dėl ūkio, finansų, vietinių mokesčių, sveikatos apsaugos, švietimo ir kitų klausimų; veikia ir vykdomoji institucija.

[30] 1998 m. priėmus įstatymą dėl Škotijos, nuo 2000 m. Škotijai suteikta politinė autonomija, čia parlamentas taip pat leidžia įstatymus ūkio, finansų, vietinių mokesčių, sveikatos apsaugos, švietimo ir kitais klausimais.

[31] Velsui politinė autonomija suteikta nuo 2000 m., vadovaujantis 1998 m. priimtu įstatymu. Velso nacionalinė asamblėja (susirinkimas) įstatymų neleidžia, jis priima nutarimus autonomijos ekonominės raidos, švietimo, kultūros, ekologiniais ir kitais klausimais.

[32] Konservatorių partija – dešinėje šalies politinio spektro pusėje, o leiboristų partija – kairėje.

[33] Pasiūlymui rinkėjai nepritarė, nors pačioje Škotijoje už autonomiją pasisakė dauguma rinkimuose dalyvavusių rinkėjų.

į asmenines, politines, ekonomines, socialines ir kt. Be to, ypatingas žmogaus teisių ir laisvių reglamentavimas pasireiškia tuo, kad jas daugeliu atvejų nustato ne įstatymai, bet konstitucinės konvencijos ir teisminiai precedentai. Net jei jos įtvirtintos ir statutuose, taikomas negatyvus jų formulavimas, t. y. jos ne įvardijamos, bet įtvirtinamos tik jų ribos ir įgyvendinimo garantijos. Angliškoje doktrinoje žmogaus teisės ir laisvės suprantamos kaip individo teisės, kurios yra ribojamos remiantis valstybės visuomenine sutartimi. Nemažą reikšmę turi ir prigimtinės teisės teorijos idėjos, pagal kurią žmogaus teisės neturi būti nustatomos įstatyme, įstatymo paskirtis – garantuoti jų apsaugą ir gynybą. Todėl čia pagrindinis žmogaus teisinio statuso principas yra teiginys: leidžiama viskas, kas tiesiogiai neuždrausta teisės normomis[34].

Žmogaus teisių ir laisvių reglamentavimui ir jų įgyvendinimui turėjo reikšmės ir tarptautiniai teisės aktai. Reikėtų paminėti 1998 m. priimtą Žmogaus teisių aktą, kuriame, galima sakyti, pakartotos Europos žmogaus teisių chartijos nuostatos. Tai pirmas tokio pobūdžio konstitucinis aktas Jungtinėje Karalystėje, įtvirtinantis socialines, ekonomines, politines ir asmenines teises ir atitinkantis tarptautinius standartus.

Jungtinėje Karalystėje veikia ir keletas Parlamento komisarų, ombudsmenų, kurie tiria skundus dėl neteisėtų aktų, priimtų dėl neteisėto valdymo ir kt. Žmogaus teisių ir laisvių gynybai taip pat svarbus šalyje veikiantis peticijų institutas, suteikiantis teisę kreiptis į Parlamentą (Bendruomenių Rūmus). Jų per metus pateikiama apie tūkstantį. Nuo 2001 m. šalyje veikia administracinis teismas, kuris tiria skundus dėl valdininkų veiksmų.

Monarchas Jungtinėje Karalystėje – tai valstybės vadovas, suverenios valdžios šaltinis ir tautos vienybės simbolis. Tai įkūnyti jam padeda politinis neutralumas (jis negali priklausyti jokiai politinei partijai, privalo laikytis tam tikrų gyvenimo normų), taip pat tokios savybės kaip informuotumas valdymo klausimais ir kompetencija, kurią jis paprastai įgyja tam rengdamasis nuo vaikystės, be to, privalomumas išpažinti tą tikėjimą, kurį išpažįsta didžioji tautos dalis[35]. Valstybės valdžios institucijų sistemoje monarchas užima aukščiausią poziciją. Pagal 1701 m. Santvarkos aktą Jungtinėje Karalystėje veikia kastiliškoji, dar vadinama ispaniškąja, sosto

[34] Osavieliuk, A. M. *Konstitucionnoe pravo zarubežnych stran*. Moskva, 2010, C. 324.

[35] Jungtinės Karalystės monarchas gali išpažinti tik protestantų tikėjimą (negali būti katalikų tikėjimo; šio tikėjimo negali išpažinti ir jo sutuoktinis arba sutuoktinė).

paveldėjimo sistema[36]. Nors monarcho padėtis valstybės valdžios institucijų sistemoje apibūdinama posakiu „karaliauja, bet nevaldo“, tačiau formaliai monarchas turi svarbių įgaliojimų ir daro įtaką kitų valdžios institucijų funkcionavimui. Dauguma monarcho įgaliojimų suprantami kaip „karališkosios prerogatyvos“, kiti – įtvirtinti įstatymuose.

Kaip jau buvo minėta, karališkoji prerogatyva – tai monarcho įgaliojimų visuma pagal bendrąją teisę. Anglijos istorijoje tokie įgaliojimai buvo traktuojami ir kaip prigimtiniai, neatimami, kurių negali apriboti net Parlamentas. Tačiau po 1688 m. karališkoji prerogatyva imta riboti įstatymais ir nustatoma teismine praktika. Dabar bet kuris monarcho įgaliojimas, esantis monarcho prerogatyva, gali būti Parlamento teisėkūros objektu. Anglijos konstitucinėje teisėje skiriamos dvi monarcho prerogatyvų rūšys: asmeninės ir politinės. Asmeninės prerogatyvos susijusios su taisyklėmis, užtikrinančiomis jo imunitetą ir nuosavybės teisę. Pavyzdžiui, posakis „monarchas niekada nemiršta“ reiškia, kad pagal bendrąją teisę egzistuojanti sosto paveldėjimo sistema užtikrina nuolatinį monarcho instituto funkcionavimą. Kitas asmeninės prerogatyvos pavyzdys gali būti taisyklė, skelbianti, kad „monarchas negali neteisingai pasielgti“. Praktikoje tai reiškia monarcho asmens teisminį imunitetą. Asmeninėms monarcho prerogatyvoms priskirtina ir jo teisė turėti monarchinės valdžios atributus (titulą, karūną, skeptrą, mantiją, sostą ir kt.), teisė turėti rūmus, gauti lėšų asmeniniam išlaikymui (įskaitant ir rūmams). Kaip karališkoji prerogatyva įvardijama monarcho teisė savarankiškai paskirti savo įpėdinį iš savo palikuonių. Politinės monarcho prerogatyvos gali būti skirstomos į įgaliojimus vidaus ir užsienio politikoje[37].

[36] Pirmenybė teikiama vyriškajai linijai (vyriausiajam sūnui), o jei nėra vyriškos lyties palikuonių, sostą gali užimti moteris (vyriausioji duktė).

[37] Vidaus politikoje jo prerogatyvos apima įgaliojimus valdymo srityje, santykiuose su teismine valdžia ir įstatymų leidybos srityje. Valdymo srityje monarcho prerogatyvos reiškia jo teisę skirti ir atleisti Ministrą Pirmininką ir jo siūlymu – ministrus, vadovauti ginkluotosioms pajėgoms, valdyti Karūnos nuosavybę, skirti vyskupus, taip pat jam suteikiami ypatingieji įgaliojimai ir įgaliojimai gynybos srityje. Teisminėje srityje monarcho prerogatyva remiasi taisykle „monarchas – teisingumo šaltinis“. Teisėjai įgyvendina teisingumą monarcho vardu, jie skiriami laikantis procedūrų, numatytų įstatymuose. Praktiškai teisminės monarcho prerogatyvos pasireiškia tuo, kad jis turi amnestijos ir malonės suteikimo teisę, aktyviai dalyvaujant ir vidaus reikalų ministrui. Įstatymų leidybos srityje karališkoji prerogatyva pasireiškia dvejopai: pirma, tai monarcho teisė sušaukti ir paleisti Parlamento žemuosius rūmus (tik Ministro Pirmininko siūlymu), antra, jis pasirašo Parlamento priimtus įstatymus. Išorinės politikos

Dar vienas veiksnys, apibūdinantis tikrąją monarcho padėtį, – tai kontrasignavimo institutas, reiškiantis, kad visi monarcho aktai turi būti patvirtinami Ministro Pirmininko arba atitinkamo ministro parašu. Ši taisyklė buvo įtvirtinta jau 1701 m. Santvarkos akte, o vėliau plačiai paplito įvairių šalių konstitucinėje teisėje. Tradiciškai laikoma, kad taip teisiškai patvirtinamas monarcho „silpnumas“.

Įstatymų leidžiamoji valdžia Jungtinėje Karalystėje priklauso Parlamentui, kuris susideda iš monarcho, Bendruomenių Rūmų ir Lordų Rūmų. Laikoma, kad šios šalies Parlamentas yra seniausias pasaulyje: jis sudarytas 1265 metais.

Žemieji rūmai – Bendruomenių Rūmai (angl. *House of Commons*) – tai bendranacionalinė atstovaujamoji institucija, renkama tiesioginiuose ir laisvuose rinkimuose penkerių metų kadencijai taikant santykinės daugumos mažoritarinę sistemą. Aktyvioji rinkimų teisė suteikiama piliečiams nuo 18 metų, o pasyvioji – nuo 21 metų. Iš kiekvienos rinkimų apygardos renkama po vieną deputatą. Nuo 2010 m. Bendruomenių Rūmus sudaro 650 deputatų.

Bendruomenių Rūmams vadovauja pirmininkas (spikeris), kuris turi gana daug įgaliojimų organizuojant Parlamento darbą (vadovauja Bendruomenių Rūmams, prižiūri ir garantuoja, kad būtų laikomasi Bendruomenių Rūmų posėdžių tvarkos taisyklių, patvirtina procedūros teisėtumą, kuria buvo įveiktas Lordų Rūmų veto ir kt.). Bendruomenių Rūmų pirmininką renka naujos sudėties Bendruomenių Rūmai, o jei jis po naujų rinkimų išsaugo deputato vietą, tradiciškai perrenkamas naujai kadencijai. Siekiant garantuoti jo nešališkumą, numatyta, jog jis negali dalyvauti parlamentiniuose debatuose, priklausyti jokiai politinei partijai. Svarbi vieta Rūmų veikloje tenka Parlamento komitetams, kurie gali būti nuolatiniai[38] ir laikinieji, taip pat veikia ir visų Rūmų komitetas. Pirmojo spikerio pavaduotojo vadovaujamame visų Rūmų komitete, kuriam priklauso visi jų nariai, svarstomi svarbiausi konstitucinio, finansinio ir kt. pobūdžio

srityje karališkosios prerogatyvos – tai teisė sudaryti tarptautines sutartis, teisė skirti ir akredituoti diplomatinius atstovus, teisė pripažinti užsienio valstybes ir vyriausybes ir kt. Šiuos įgaliojimus monarchas įgyvendina dalyvaujant Vyriausybės ministrams jų patarimu.

[38] Nuolatiniai komitetai savo ruožtu skirstomi į specializuotuosius ir nespecializuotuosius. Specializuotieji komitetai sudaromi siekiant įgyvendinti Vyriausybės parlamentinę kontrolę (parlamentiniams tyrimams ir klausymams). Nespecializuotieji sudaromi išankstiniam įstatymų projektų svarstymui.

klausimai. Rūmų veikloje svarbų vaidmenį vaidina ir partinės frakcijos, svarbesnės iš jų – valdančiosios partijos ir opozicijos. Opozicine laikoma antroji pagal savo narių skaičių frakcija.

Lordų Rūmai (angl. *House of Lords*) – tai aukštieji Jungtinės Karalystės Parlamento rūmai. Tradiciškai jiems priklausė perai (paveldėję titulą), dvasiniai lordai (anglikonų bažnyčios arkivyskupai ir vyskupai), lordai – teisininkai, didžiausią dalį sudarė kilmingi lordai (pagal kilmę paveldėję titulą ir narystę Lordų Rūmuose) ir lordai, kuriems titulą už nuopelnus suteikė monarchas. Bendras šių Rūmų narių skaičius buvo daugiau nei 1 200.

Nuo XX a. vidurio imtasi reformuoti Lordų Rūmų sudėtį. 1958 m. priėmus Perų iki gyvos galvos aktą pirmą kartą teisė tapti Lordų Rūmų narėmis suteikta moterims bei apskritai išplėstas kandidatų tapti Lordų Rūmų nariais ratas, suteikiant galimybę Lordų Rūmuose užimti pozicijas ne tik asmenims, priklausantiems tam tikrai partijai, tačiau ir įvairių sričių ekspertams, galintiems savo veikla prisidėti prie bendros Lordų Rūmų gerovės. 1999 m. priimtas Lordų Rūmų aktas, turėjęs reikšmės keleto svarbių pasikeitimų atsiradimui: pirmiausia, juo sumažintas Lordų Rūmų narių, turinčių paveldimųjų perų titulus, skaičius iki 92 narių; šis aktas turėjo įtakos tam, kad šiandien visi kiti perai, įeinantys į Lordų Rūmų sudėtį (išskyrus likusiuosius paveldimuosius perus), nebepaveldi titulo gimdami, o yra renkami. Minėtu aktu taip pat imtasi priemonių užkirsti kelią aukštuosiuose Parlamento rūmuose susiformuoti partinei daugumai.

2005 m. priėmus Konstitucinės reformos aktą, šie Rūmai neteko ir teisminių įgaliojimų. Pagal minėtą Aktą aukščiausiąja teismine instancija, kaip ir kitose Europos valstybėse, tapo Aukščiausiasis Teismas. Lordai teisininkai, ilgą laiką (nuo 1876 m. Apeliacinės jurisdikcijos akto) buvę Lordų Rūmų nariais ir atlikę teismines funkcijas, nuo 2009 m. spalio mėnesio neteko Lordų Rūmų narių statuso ir tapo Konstitucinės reformos akto pagrindu įsteigto Aukščiausiojo Teismo teisėjais. Taigi šiuo metu Lordų Rūmus sudaro per 700 narių, priklausančių vienai iš trijų kategorijų: perai iki gyvos galvos, paveldimieji perai ir Anglijos Bažnyčios arkivyskupai bei vyskupai. Aktyviai šių Rūmų veikloje dalyvauja tik nedidelė dalis narių.

Lordų Rūmams vadovauja Lordas kancleris, kuris įeina ir į kabineto sudėtį. Jį skiria monarchas Ministro Pirmininko siūlymu. Kadangi jo Rūmai nerenka, jis neturi tokių įgaliojimų, kokie yra suteikti spikeriui, tačiau jis nėra tik nominali figūra ir gali įgyvendinti svarbias funkcijas įvairiose

valstybinio gyvenimo srityse[39]. Lordų Rūmuose sudaromi tik nespecializuoti komitetai, nes šiems Rūmams nėra suteikta Vyriausybės kontrolės funkcija. Sudaryti frakcijas šiuose Rūmuose draudžiama.

Svarbesnius įgaliojimus ir didesnį vaidmenį įstatymų leidybos procese, taip pat ir įgyvendinant parlamentinę kontrolę, turi Bendruomenių Rūmai. Pavyzdžiui, dauguma įstatymų projektų pateikiama būtent šiems Rūmams, o finansinių įstatymų projektai, kaip jau buvo minėta anksčiau, apskritai gali būti pateikti tik šiems Rūmams[40]. Tik šie Rūmai gali pareikšti Vyriausybei nepasitikėjimą. Lordų Rūmai įstatymų leidybos procese laikomi „silpnesniais“: nesutariant dėl įstatymo projekto, kurį priėmė žemieji rūmai, jie gali tik nukelti jo priėmimo laiką, nes Bendruomenių Rūmai turi teisę įveikti aukštųjų rūmų prieštaravimą. Atsižvelgiant į 1911 m. ir 1949 m. Parlamento aktus, Lordų Rūmų prieštaravimai dėl paprastųjų įstatymų įveikiami balsuojant žemuosiuose rūmuose: jei du kartus po to, kai aukštieji rūmai atmetė įstatymą, Bendruomenių Rūmai jį priima pirminės redakcijos, įstatymas laikomas priimtu ir pateikiamas monarchui pasirašyti. Dar operatyviau įveikiami Lordų Rūmų prieštaravimai dėl finansinių įstatymų: jei per mėnesį Bendruomenių Rūmai nepritaria tokiam prieštaravimui, jis laikomas įveiktu, net Bendruomenių Rūmams pakartotinai neperžiūrėjus įstatymo projekto.

Nors, kaip minėta, Lordų Rūmų įgaliojimai yra siauresni, palyginti su Bendruomenių Rūmais, tačiau jokiu būdu negalima nuvertinti Lordų Rūmų vaidmens svarbos Jungtinės Karalystės konstitucinėje sistemoje dėl jų vykdomos konstitucinės apsaugos, atliekant keletą svarbių funkcijų. Pirmiausia, Lordų Rūmai turi absoliučią teisę atmesti įstatymo projektą, kuriuo būtų siūloma pratęsti Parlamento įgaliojimų laiką, viršijantį įtvirtintą penkerių metų terminą. Šios nuostatos įtvirtinimo tikslas pirmiau-

[39] Jis turi teisę dalyvauti debatuose ir pasisakyti Vyriausybės vardu, kai Lordų Rūmai posėdžiauja kaip visų Rūmų komitetas, pataria Vyriausybei teisingumo ir konstituciniais klausimais, dalyvauja skiriant teisėjus, jo įsakymu šaukiamos Lordų Rūmų sesijos bei skelbiami Parlamento rinkimai ir kt.

[40] Įstatymų projektai yra svarstomi trimis skaitymais. Pirmajame iš jų paprastai jis pateikiamas ir išdalijamas deputatams susipažinti. Po dviejų ar trijų savaičių rengiamas antrasis skaitymas. Jo metu aptariamos bendrosios įstatymo projekto nuostatos, vėliau perduodamas svarstyti komitetams, juose deputatai ir ekspertai detaliai jį išnagrinėja. Trečiojo svarstymo metu plenariniame Rūmų posėdyje pateikiama Pagrindinio komiteto nuomonė. Dėl projekto gali būti diskutuojama, po to balsuojama. Jei projektui pritariama, jis perduodamas kitiems Rūmams.

sia buvo panaikinti galimybę pratęsti išrinktos valdžios gyvavimo terminą neribotam laikui, kaip tai buvo istoriškai praktikuojama abiejų pasaulinių karų metais. Kitas svarbus Lordų Rūmų įgaliojimas yra susijęs su privalomu Lordų Rūmų pritarimu, atleidžiant iš pareigų Aukštojo, Apeliacinio bei Aukščiausiojo Teismo teisėjus. Nurodytos Lordų Rūmų funkcijos yra itin svarbios atsižvelgiant į tai, jog Jungtinė Karalystė neturi vienos rašytinės konstitucijos, kuri užtikrintų privalomą reguliarių rinkimų rengimą bei teisminės valdžios nepriklausomumą. Be šių Lordų Rūmų įgaliojimų Jungtinės Karalystės politinėje sistemoje grėstų atsirasti pavojinga spraga galimam piktnaudžiavimui valdžia rinkimų bei teisminiame procesuose. Taigi šiuo metu Lordų Rūmai yra vienintelė institucija, galinti užkirsti kelią neteisėtiems Bendruomenių Rūmų valdančiosios daugumos veiksmams, neribotai pratęsiant valdžios įgaliojimus arba pašalinant valdžiai nepalankius teisėjus[41].

Parlamento kompetencija nėra apibrėžta. Laikoma, kad jis gali reguliuoti visus klausimus. Įstatymų projektai, kurie svarstomi Parlamente, skirstomi į tris grupes: viešieji biliai[42], privatūs biliai[43] ir mišrūs įstatymų projektai[44]. Parlamento priimami teisės aktai yra aukščiausios teisinės galios. Paminėtina ir tai, kad pagal konstitucines konvencijas monarchas neturi abejų Parlamento Rūmų, o kai kuriais atvejais ir tik žemųjų rūmų priimtų įstatymų veto teisės. Jiems pritariama „patarus“ kompetentingam ministrui. Žemųjų rūmų spikeris praneša Parlamentui, kad karalienė įstatymą pasirašė, tačiau ir tai pagal konstitucines konvencijas – tik formali procedūra[45].

---

[41] Bogdanor, V. *The New British Constitution.* Oxford, Portland (Oregon): Hart Publishing, 2009, p. 147.

[42] Tai įstatymų projektai, turintys didesnės visuomeninės reikšmės, reguliuojantys santykius, susijusius su visuotiniais interesais. Iniciatyvos teisę dėl tokių projektų turi abejų Parlamento Rūmų deputatai, ir tie deputatai, kurie yra Vyriausybės nariai. Tokie projektai vadinami Vyriausybės įstatymų projektais ir svarstomi taikant prioritetą laiko atžvilgiu.

[43] Tai įstatymų projektai, kurie reglamentuoja santykius, aktualius tik tam tikrai grupei žmonių arba tam tikrų teritorijų gyventojams. Tokių įstatymų projektų iniciatoriai gali būti vietos savivaldos institucijos arba asmenų grupės. Juos priimant taikoma speciali jų svarstymo ir priėmimo procedūra.

[44] Mišrūs įstatymų projektai turi ir viešiesiems, ir privatiesiems įstatymų projektams būdingų bruožų. Nėra vienareikšmiškų kriterijų, pagal kuriuos įstatymų projektus būtų galima priskirti mišriųjų įstatymų projektų grupei.

[45] Saalfeld, T. Gesetzgebung im politischen System Großbritanniens. Ismayr, W. (Hrsg.) *Gesetzgebung in Westeuropa: EU-Staaten und Europäische Union*, 1. Auflage. Berlin, 2008. S. 183.

Bendruomenių Rūmų deputatai naudojasi imuniteto teise. Bendruomenių Rūmų deputatai už savo veiklą iš valstybės biudžeto gauna atlyginimą ir kompensaciją už transporto, pašto išlaidas, padėjėjų darbo apmokėjimą, o lordai to negauna.

Jungtinėje Karalystėje vykdomoji valdžia pasižymi sudėtinga struktūra ir konstruojama pagal anglosaksų sistemą: šalyje egzistuoja Vyriausybė, kurią sudaro Ministras Pirmininkas ir apie 100 ministrų. Vyriausybės nariai pagal savo teisinį statusą, vykdomas funkcijas ir turimus įgaliojimus skirstomi į keturias grupes. Pirmąją Vyriausybės ministrų grupę sudaro nariai, kurie vadovauja konkrečioms ministerijoms. Vyriausybės sudėtyje veikia Kabinetas, kurį sudaro apie 20–26 ministrai, kurie vadovauja svarbiausioms žinyboms. Kabinetas reguliariai posėdžiauja, priima sprendimus ir Vyriausybės vardu vadovauja šaliai. Ministrai į Ministrų kabinetą skiriami Ministro Pirmininko iniciatyva. Vyriausybės nariai, neįeinantys į Kabineto sudėtį, be Ministro Pirmininko kvietimo negali dalyvauti jos posėdžiuose. Nors Kabinetui suteiktas toks svarbus teisinis statusas, jis veikia pagal susiformavusius papročius. Iš Kabineto narių sudaroma kolegija (penki šeši asmenys), vadinamasis vidinis kabinetas, svarstantis ypač svarbius valdymo klausimus, kuriam priklauso ypatingą Ministro Pirmininko pasitikėjimą turintys asmenys. Vyriausybės nariai, nevadovaujantys atskiroms žinyboms (antroji grupė), – tai vadinamieji ministrai be portfelių, kurie vykdo specialius Ministro Pirmininko pavedimus. Kai kurie iš jų priklauso Kabinetui. Trečiąją grupę sudaro valstybės ministrai, kurie yra ministrų pavaduotojai. Kai kurie ministrai (užsienio reikalų, vidaus reikalų, gynybos) turi po keletą pavaduotojų. Pagaliau ketvirtąją grupę sudaro vadinamieji jaunieji ministrai – Parlamento sekretoriai, kurie palaiko ministrų ryšį su Parlamentu. Pastaraisiais dešimtmečiais paskutiniųjų dviejų grupių narių skaičius žymiai padidėjo ir jau viršija ministrų ir Kabineto narių skaičių.

Vyriausybė formuojama po kiekvienų Parlamento rinkimų. Jau minėta, kad Ministru Pirmininku skiriamas parlamentinę daugumą turinčios partijos lyderis, ministrais – kiti įtakingi nariai. Į šias pareigas skiria monarchas: Ministras Pirmininkas skiriamas atsižvelgiant į Parlamento rinkimų rezultatus, o ministrus jis skiria Ministro Pirmininko siūlymu. Ministrui Pirmininkui suteikti gana platūs įgaliojimai. Jis turi suformuoti Vyriausybę ir vadovauti jos veiklai, palaikyti nuolatinius ryšius tarp Ministrų kabineto ir monarcho, jam patarti politikos klausimais, atstovauti Vyriausybei Parlamento diskusijose ir atsakyti į klausimus apie Vyriausybės

vykdomą politiką, dalyvauti priimant sprendimus dėl aukštų valstybės pareigūnų skyrimo ir kt. Vyriausybė veikia monarcho vardu (jis ir laikomas jo kabinetu), tačiau tik ji (bet ne monarchas) atsako Parlamentui.

Faktiškai aukščiausią vykdomąją valdžią šalyje įgyvendina Kabinetas. Jis vadovauja atskiroms valstybinio aparato sritims, parengia svarbiausius įstatymų projektus ir vyriausybines socialinės-ekonominės raidos programas, sprendžia vidaus politikos klausimus. Visus Vyriausybės įgaliojimus galima skirstyti į tris pagrindines grupes. Pirmiausia Ministrų kabinetas atsakingas už politinio valstybės raidos kurso nustatymą ir jo pateikimą Parlamentui. Jis taip pat turi kontroliuoti, kad vykdomoji valdžia veiktų pagal Parlamento nubrėžtą politinės veiklos kryptį. Be to, jis privalo koordinuoti ministerijų ir kitų žinybų veiklą.

Vyriausybė Jungtinėje Karalystėje gali įgyvendinti ne tik vykdomąją, bet ir įstatymų leidžiamąją valdžią: Parlamentas dažnai perduoda Vyriausybei įstatymų leidybos įgaliojimus (deleguotosios įstatymų leidybos aktai). Visos vyriausybės veiklai būdingi tokie bruožai: visų pirma, kiekvieno ministro atsakomybė už tinkamą vadovavimą ministerijai, atliekamų užduočių įvykdymą; kolektyvinė Ministrų kabineto atsakomybė už Vyriausybės sprendimus; Ministro Pirmininko dominavimas.

Jungtinės Karalystės teismų sistema buvo ne kartą reformuota, tačiau iki šiol ji išliko decentralizuota, sudėtinga ir gana paini. Dėl istorinių aplinkybių ir šalyje gyvuojančių kelių teisinių sistemų ši valstybė neturi vienos teismų sistemos. Susiklostė trys teisinės ir teismų sistemos: Anglijos ir Velso, Škotijos ir Šiaurės Airijos.

Teismų sistema yra hierarchinė. Ją sudaro teismai, kurių jurisdikcija apima visą Jungtinę Karalystę, ir aukščiausieji teismai, veikiantys tik Anglijos ir Velso, Škotijos bei Šiaurės Airijos teritorijoje.

Anglijos ir Velso teismų sistemą sudaro šie teismai: Apeliacinis teismas, Aukštasis teismas, Karūnos teismas bei magistratų ir grafysčių teismai. Apeliacinis teismas nagrinėja skundus civilinėse ir baudžiamosiose bylose, tad teisme yra baudžiamųjų ir civilinių bylų skyriai. Apeliacinio teismo Civilinių bylų skyrius daugiausia nagrinėja apeliacijas dėl Aukštojo ir grafysčių teismų sprendimų. Apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyrius nagrinėja apeliacijas dėl Karūnos teismo sprendimų. Aukštasis teismas skirstomas į tris skyrius: Kanclerio, Karaliaus suolo ir Šeimos reikalų. Aukštojo teismo Kanclerio skyrius pirmąja instancija nagrinėja bylas, susijusias su ginčais dėl nekilnojamojo turto, paveldėjimo turto valdymo, mo-

kesčių išieškojimo. Būdamas ir apeliacinė instancija, šis skyrius nagrinėja skundus dėl grafysčių teismų sprendimų, susijusių su žemės registravimo ir bankroto klausimais. Karaliaus suolo teismas pirmąja instancija nagrinėja civilines bylas, susijusias su sandoriais ir deliktais. Kaip apeliacinė instancija, jis nagrinėja skundus baudžiamosiose bylose, kai skundžiami Karūnos ir magistratų teismų sprendimai. Šeimos reikalų skyrius pirmąja instancija nagrinėja bylas, susijusias tik su šeimos klausimais. Kaip apeliacinė instancija šis Aukštojo teismo skyrius nagrinėja skundus dėl magistratų, grafysčių ir Karūnos teismo sprendimų, susijusių su įvaikinimo, globos, tėvystės ir motinystės nustatymo klausimais. Karūnos teismas įsteigtas palyginti neseniai, t. y. remiantis 1971 m. Aktu dėl teismų. Jis nagrinėja sunkias baudžiamąsias bylas ir bylas, susijusias su licencijų klausimais. Šio teismo ypatybė ta, jog teismui nagrinėjant bylas pirmąja instancija posėdžiuose dalyvauja prisiekusieji. Aukštojo teismo ir Karūnos teismo sprendimai gali būti skundžiami Apeliaciniam teismui.

Anglijos ir Velso teismų sistemos pagrindą sudaro magistratų teismai ir grafysčių teismai, kurie laikomi žemiausios grandies teismais. Magistratų teismai nagrinėja civilines ir nelabai pavojingas baudžiamąsias bylas. Šių teismų teisėjai nebūtinai būna teisininkai. Jais gali būti didelį autoritetą ir gyvenimo patirtį turintys asmenys. Grafysčių teismai, organizuoti vadovaujantis teritoriniu principu, nagrinėja bylas dėl sutarčių nevykdymo ir teisės pažeidimų, susijusių su kompensavimo problema. Be minėtų teismų, Anglijoje ir Velse veikia bažnytiniai ir karo teismai.

Šiaurės Airijos teismų sistemą sudaro analogiški teismai kaip Anglijoje ir Velse, t. y. Apeliacinis teismas, Aukštasis teismas ir Karūnos teismas.

Škotijoje veikia šie teismai: Aukštasis justiciarijų teismas bei Sesijų teismas. Aukštasis justiciarijų teismas – tai aukščiausias Škotijos kriminalinis teismas, narinėjantis baudžiamąsias bylas, kurio sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami. Šis teismas yra pirmoji instancija byloms dėl sunkių nusikaltimų, taip pat nagrinėja apeliacinius skundus dėl šerifų ir rajonų teismų sprendimų. Sesijų teismas – aukščiausias civilinis teismas, nagrinėjantis civilines bylas tiek pirmąja, tiek apeliacine instancija. Škotijos teismų sistemos žemesnieji teismai – tai šerifų teismai, nagrinėjantys tiek baudžiamąsias, tiek civilines bylas, ir rajoniniai teismai, nagrinėjantys tik baudžiamąsias bylas.

Aukščiausios teisminės institucijos, kurių jurisdikcija apima visą šalį, yra Aukščiausiasis Teismas, 2009 m. spalio 1 d. pakeitęs Lordų Rūmus (kaip

apeliacinę instituciją), ir Slaptosios tarybos Teisminis komitetas, įsteigtas 1833 m., kuriam vadovauja monarchas. Nors pastarosios teisminės institucijos funkcijos laikui bėgat siaurėjo, tačiau dar ir šiandien ši prie monarcho veikianti institucija yra pakankamai autoritetinga, jos nuomonė ir sprendimai teisės srityje yra gerbiami ir įtakingi. Slaptosios tarnybos Teisminis komitetas yra bažnytinių teismų ir medicinos tribunolų paskutinė apeliacinė instancija[46]. Komitetą sudaro tie patys Aukščiausiojo Teismo teisėjai, jis yra aukščiausia apeliacinė teismų sprendimų, priimtų nepriklausomose valstybėse, įeinančiose į Bendriją, Jungtinės Karalystės užjūrio teritorijose bei Jungtinės Karalystės valdose, instancija. Aukščiausiasis Teismas yra galutinė šalies teisminė instancija civilinėse bylose, o kriminalinėse bylose – galutinė instancija dėl Anglijos, Velso ir Šiaurės Airijos aukščiausiųjų teismų sprendimų, t. y. išskyrus Škotiją. Aukščiausiąjį Teismą sudaro 12 teisėjų.

Lordų Rūmai iki 2005 m. konstitucinės reformos pagal 1876 m. įstatymą dėl apeliacinės jurisdikcijos nagrinėjo civilines ir baudžiamąsias bylas pagal apeliacinius skundus dėl Anglijos ir Velso apeliacinio teismo ir Aukštojo teismo bei Šiaurės Airijos sprendimų; civilines bylas – pagal skundus dėl Škotijos sesijų teismo sprendimų. Apeliacinio skundo pagrindu civilinėse bylose galėjo būti ir fakto, ir teisės klausimai, baudžiamosiose bylose – tik teisės klausimai. Lordų Rūmus, kaip teisminę instituciją, sudarė Lordas kancleris, apeliacijų lordai (skiriami Apeliacinio teismo teisėjai) bei lordai, anksčiau dirbę teismuose[47]. 2005 m. Konstitucinės reformos aktas panaikino lordų teisininkų pareigybę, taip pat pasikeitė ir Lordo kanclerio vaidmuo, kuris iki reformos buvo laikomas ir vyriausiuoju teisėju bei Anglijos ir Velso teismų sistemos vadovu. Po minėtos konstitucinės reformos visas jo iki tol vykdytas teismines funkcijas perėmė lordas vyriausiasis teisėjas, po reformos gavęs ir Anglijos bei Velso teismų prezidento vardą. Lordas vyriausiasis teisėjas yra atsakingas už teisėjų rengimą (mokymą) ir jų veiklos koordinavimą bei reprezentuoja visą Anglijos ir Velso teismų sistemą palaikant ryšius su kitomis valdžios institucijomis.

Jungtinės Karalystės teismai – valdžia, dalyvaujanti kuriant teisę. Būtent Anglijoje susiformavo bendrosios teisės, arba anglosaksų, tradicija, dar vadinama anglų-amerikiečių teisės tradicija, kaip teisėjų kuriama teisė, kurioje galioja *stare decisis* principas – vienodos bylos turi būti sprendžiamos vienodai. Tokie teisminės valdžios įgaliojimai skiriasi nuo teismų ci-

[46] Vaitiekienė, E.; Mesonis, G. *Lyginamoji konstitucinė teisė*. Vilnius: Justitia, 2011, p. 269.
[47] *Ibid.*, p. 269.

vilinės, arba romanų-germanų, teisės tradicijos šalyse, kur teismams nuo seno buvo paliekama tik konkretaus konflikto (bylos) sprendimo funkcija, remiantis ne precedentais, bet teisės aktais.

Jungtinės Karalystės valdžių sistemoje vienu svarbiausių konstitucinių principų laikomas teisminės valdžios nepriklausomumo principas. Šio principo užtikrinimui daug dėmesio skirta ir 2005 m. Konstitucinės reformos akte, siekiant užtikrinti ne tik teismų priimamų sprendimų nepriklausomumą nuo kitų valdžios institucijų (pirmiausia – vykdomosios valdžios) įtakos, tačiau ir pačių teisėjų nepriklausomumą. Nepriklausomumo principas yra užtikrinamas tam tikromis teisėjams suteikiamomis garantijomis. Viena tokių garantijų yra, pavyzdžiui, teisėjų darbo nepertraukiamumo užtikrinimas, t. y. nors vykdomoji valdžia dalyvauja teisėjų skyrimo į pareigas procese, tačiau atleisti iš pareigų vyresniųjų teisėjų ji neturi teisės, kadangi tam reikalingas abejų Parlamento Rūmų pritarimas. Pažymėtina, jog šios garantijos galioja tik vyresniesiems teisėjams, tačiau nėra taikomos žemesniųjų grandžių teisėjams, kurie net ir po konstitucinės reformos gali būti pašalinami Lordo kanclerio sprendimu. Kita paminėtina teisėjų nepriklausomumo garantija susijusi su teisėjų imuniteto privilegija. Siekiant užtikrinti teisėjų veiklos efektyvumą, teisėjams taikomas iš bendrosios teisės kylantis teisėjų imuniteto principas, garantuojantis teisėjams imunitetą nuo teisinės atsakomybės dėl nuomonės bei pasisakymų teismo proceso metu.

Taigi Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės konstitucinis reguliavimas yra išskirtinis aptariant tokius svarbius klausimus kaip Konstitucijos forma ir valstybės valdymo forma. Jungtinė Karalystė – tai šalis, pagal atitinkamą klasifikavimą turinti nerašytinę, nekonsoliduotą ir nekodifikuotą Konstituciją. Išskirtinis šios valstybės bruožas yra tas, kad ji gali būti apibūdinama kaip parlamentarizmo, konstitucionalizmo idėjų ir doktrinų raidos lyderė. Jungtinė Karalystė yra tipiška šiuolaikinė parlamentinė monarchija, grindžiama Parlamento suvereniteto doktrina, kurioje politiniai sprendimai priimami remiantis reprezentatyviosios demokratijos principais.

DIDŽIOJI CHARTIJA (1297)[48]

Didžioji Anglijos laisvių ir miškų laisvių chartija; patvirtinta Karaliaus Eduardo dvidešimt penktais jo karaliavimo metais 1297, 9, 25 skyrius, Karaliaus Eduardo Pirmojo įstatymas, 1, 9, 29 straipsniai

EDUARDAS, Dievo valia Anglijos Karalius, Airijos Valdovas ir Gajanos Hercogas visiems arkivyskupams, vyskupams ir t. t. Mes esame matę Valdovo Henrio, kuris kadaise buvo Anglijos Karalius, mūsų tėvas, Didžiąją Anglijos laisvių chartiją, parašytą tokiais žodžiais:

HENRIKAS, Dievo valia Anglijos Karalius, Airijos Valdovas, Normandijos ir Gajanos hercogas, Anžu grafas, sveikina visus arkivyskupus, vyskupus, abatus, vienuolynų vyresniuosius, grafus, baronus, šerifus, klebonus, pareigūnus ir visus dvarų valdytojus bei kitus mūsų ištikimus valdinius, kurie pamatys šią Chartiją: žinokite, kad mes, visagalio Dievo garbei ir siekdami išgelbėti savo protėvių ir įpėdinių (Anglijos karalių) sielas, išaukštinti Šventąją Bažnyčią ir patobulinti mūsų Karalystės santvarką, tik savo laisva valia davėm ir suteikėm visiems šios Karalystės arkivyskupams, vyskupams, abatams, vienuolynų vyresniesiems, grafams, baronams ir visiems laisviems žmonėms šias laisves, kurių bus laikomasi mūsų Anglijos Karalystėje, visiems laikams.

I. Laisvių patvirtinimas

PIRMA, mes sutikome prieš Dievą ir šia Chartija patvirtinome savo ir savo įpėdinių vardu visiems laikams, kad Anglijos Bažnyčia būtų laisva ir kad visos jos laisvės ir teisės būtų neliečiamos. Mes taip pat sutikome ir

[48] Didžioji chartija, paskelbta Jungtinės Karalystės Parlamento internetiniame puslapyje http://www.legislation.gov.uk/aep/Edw1cc1929/25/9/contents, išverstas iš anglų kalbos.

suteikėme visiems šios Karalystės laisviems žmonėms savo ir savo įpėdinių vardu visiems laikams toliau išdėstytas laisves, kurias turėtų ir kuriomis naudotųsi patys bei jų palikuonys savo ir savo įpėdinių vardu visiems laikams.

IX. Londono laisvės ir t. t.

Londono miestas turi turėti visas senąsias laisves ir papročius, kuriuos turėjo anksčiau. Be to, mes pareiškiame savo valią ir sutikimą, kad visi kiti miestai, miesteliai ir penkių uostų bei kitų uostų baronai, turėtų visas savo laisves ir laisvus papročius.

XXIX. Įkalinimas ir t. t. prieštaraujant įstatymui. Teisingumo vykdymas

Joks laisvas žmogus negali būti suimtas ar įkalintas, ar netekti savo turto, laisvių ar laisvų papročių, ar būti pripažintas už įstatymo ribų, ar ištremtas, ar bet kokiu kitu būdu nuskriaustas; ir mes nespręsim jo klausimo ir nepasmerksim jo kitaip nei remdamiesi lygių jam asmenų teisėtu sprendimu ar šios šalies įstatymu. Mes niekam nepardavinėsim teisumo ar teisingumo ir iš nieko jų neatimsim ir jų nevilkinsim.

TEISIŲ BILIS (1689)[49]

Aktas, kuriame deklaruojamos valdinių teisės ir laisvės bei užtikrinamas Karūnos paveldėjimas

Kadangi dvasiniai ir kilmingieji lordai bei Bendruomenių Rūmai, susirinkę šiame Parlamente, teisėtai, visiškai ir laisvai atstovaujantys visiems šios Karalystės žmonių luomams, vasario tryliktą dieną mūsų Viešpats tūkstantis šeši šimtai aštuoniasdešimt aštuntais metais (pagal seną stilių) pateikė Jūsų Didenybėms, tada vadinamiems ir tituluojamiems kaip Vilhelmas ir Marija, Oranijos princas ir princesė, jų asmenims esant, tam tikrą deklaraciją raštu, sudarytą minėtųjų Lordų ir Bendruomenių Rūmų tokiais žodžiais, t. y.:

Lordų ir Bendruomenių Rūmų deklaracijos esminiai teiginiai

Kadangi paskutinysis Karalius Jokūbas Antrasis, talkinamas įvairių jo pasamdytų piktavalių patarėjų, teisėjų ir tarnautojų, bandė sugriauti ir išnaikinti protestantų religiją ir šios Karalystės įstatymus ir laisves.

Atleidimo nuo įstatymų ir jų sustabdymo galia

Prisiimdamas sau galią ir naudodamasis ja atleisdavo nuo įstatymų taikymo ir vykdymo ir sustabdydavo jų veikimą nesant Parlamento sutikimo.

Prelatų įkalinimas

Įkalindavo ir persekiojo kai kuriuos gerbiamus prelatus už jų nuolankius prašymus atleisti juos nuo sutikimo vykdyti minėtąją prisiimtą galią.

[49] Teisių bilis, paskelbtas Jungtinės Karalystės Parlamento internetiniame puslapyje http://www.legislation.gov.uk/aep/WillandMarSess2/1/2/introduction, išverstas iš anglų kalbos.

Bažnyčios komisija

Suteikė ir privertė įgyvendinti Didžiuoju antspaudu patvirtintą įgaliojimą įsteigti teismą, vadinamą Komisarų teismu Bažnyčios reikalams.

Rinkliavų rinkimas

Rinko rinkliavas Karūnos naudai ir naudojimui pasisavintos prerogatyvos pagrindu už kitus laikotarpius ir kitais būdais, negu buvo nustatyta Parlamento.

Nuolatinė armija

Rinko ir išlaikė nuolatinę armiją šioje Karalystėje taikos metu nesant Parlamento sutikimo ir paskirstydavo karius apgyvendinti prieštaraujant įstatymui.

Protestantų nuginklavimas ir t. t.

Įsakinėjo nuginkluoti daugelį dorų valdinių, kurie buvo protestantai, tuo tarpu katalikai buvo ir ginkluoti, ir samdomi prieštaraujant įstatymui.

Rinkimų pažeidimas

Pažeidė Parlamento narių rinkimų laisvę.

Neteisėtas persekiojimas

Nagrinėjo Karališkojo suolo teisme bylas ir ieškinius, kurie esą priklauso tik Parlamento jurisdikcijai, ir taikė įvairias kitas savavališkas ir neteisėtas priemones.

Prisiekusiųjų teismai

Ir kadangi pastaraisiais metais į prisiekusiųjų gretas, ypač teisminiuose nagrinėjimuose dėl valstybės išdavystės, buvo įtraukiami šališki, paperkami ir neatitinkantys reikalavimų asmenys, kurie nebuvo nekilnojamojo turto valdytojai.

Nepagrįstai didelis užstatas

Ir nepagrįstai didelio užstato buvo reikalaujama iš asmenų, sulaikytų baudžiamosiose bylose, apeinant įstatymus, kurie užtikrina valdinių laisvę.

Baudos

Ir buvo skiriamos nepagrįstai didelės baudos.

Bausmės

Ir buvo skiriamos neteisėtos ir žiaurios bausmės.

Baudų suteikimas ir t. t. iki nuteisimo ir t. t.

Ir buvo suteikiamos ir pažadamos kompensacijos ir konfiskacijos iki asmenų, iš kurių šias rinkliavas turėjo išieškoti, nuteisimo ar teismo sprendimo.

Visi šie veiksmai visiškai ir tiesiogiai prieštarauja šios Karalystės galiojantiems įstatymams, statutams ir laisvėms.

Konstatuojama, kad velionis Karalius Jokūbas Antrasis buvo nušalintas nuo valdymo, ir sostas liko laisvas, ir kad Oranijos princas parašė raštus Lordų ir Bendruomenių Rūmams dėl Parlamento atstovų rinkimų.

Ir kadangi minėtasis velionis Karalius Jokūbas Antrasis buvo nušalintas nuo valdymo ir dėl to sostas liko laisvas, Jo Aukštybė Oranijos princas (kurį Visagalio Dievo malonė išrinko būti savo šlovingu įrankiu išlaisvinant šią Karalystę nuo katalikybės ir savivalės) įsakė (pritarus kilmingiems ir dvasiniams lordams ir kai kuriems pagrindiniams Bendruomenių Rūmų asmenims) parašyti raštus kilmingiems ir dvasiniams lordams, kurie yra protestantai, ir kitus raštus keletui grafysčių, miestų, universitetų, miestelių ir penkiems uostams, kad išrinktų tokius asmenis jiems atstovauti, kurie yra tinkami vykti į Parlamentą, susirinkti ir posėdžiauti Vestminsteryje tūkstantis šeši šimtai aštuoniasdešimt aštuntų metų sausio dvidešimt antrą dieną (pagal seną stilių), tam, kad būtų užtikrinta tokia santvarka, kai jų religija, įstatymai ir laisvės daugiau nepatirtų grėsmės būti išnaikintos, ir kuriais remiantis rinkimai buvo atitinkamai surengti.

Valdinių teisės

Ir dėl to minėtieji kilmingieji ir dvasiniai lordai ir Bendruomenių Rūmai, remiantis atitinkamais raštais ir rinkimais, dabar yra sukviesti kaip visiškai ir laisvai atstovaujantys šiai tautai, nuodugniai apsvarsčius geriausias priemones minėtiems tikslams pasiekti, visų pirma (kaip tokiais atvejais paprastai darydavo jų protėviai) tam, kad apgintų ir pareikštų savo senovines teises, skelbia:

Atleidimo nuo įstatymų vykdymo galia

Kad pretenzijos į galią sustabdyti įstatymus ar jų vykdymą karališkuoju nurodymu nesant Parlamento sutikimo yra neteisėtos.

Pastaruoju metu taikoma atleidimo nuo įstatymų vykdymo galia

Kad pretenzijos į galią atleisti nuo įstatymų ar jų vykdymo karališkuoju nurodymu nesant Parlamento sutikimo taip, kaip ši galia buvo pasisavinta ir naudojama, yra neteisėtos.

Bažnyčios tesimų pripažinimas neteisėtais

Kad įgaliojimas įsteigti buvusį Komisarų teismą Bažnyčios reikalams ir visi kiti tokio pobūdžio įgaliojimai ir teismai yra neteisėti ir žalingi.

Rinkliavų rinkimas

Kad rinkliavų rinkimas Karūnos naudai ir naudojimui pasisavintos prerogatyvos pagrindu nesant Parlamento sutikimo už ilgesnius laikotarpius ar kitais būdais, negu yra ar bus nustatyta, yra neteisėtas.

Peticijos teisė

Kad kreipimasis į Karalių su peticija yra valdinių teisė ir kad bet koks sulaikymas ir persekiojimas už tokias peticijas yra neteisėtas.

Nuolatinė armija

Kad nuolatinės armijos sušaukimas ir išlaikymas šioje Karalystėje taikos metu, nebent tam būtų Parlamento sutikimas, prieštarauja įstatymui.

Valdinių ginklai

Kad valdiniai, kurie yra protestantai, gali turėti ginklus savo gynybai, kaip leidžia jų padėtis ir įstatymas.

Rinkimų laisvė

Parlamento narių rinkimai privalo būti laisvi.

Žodžio laisvė

Kad už žodžio laisvę, svarstymus ar veiklą Parlamente neturi būti kaltinama ar tardoma bet kuriame teisme ar vietoje, išskyrus Parlamentą.

Nepagrįstai didelis užstatas

Kad neturi būti reikalaujama nepagrįstai didelio užstato, neturi būti numatomos nepagrįstai didelės baudos ir neturi būti paskiriamos žiaurios ir neįprastos bausmės.

Prisiekusieji

Kad prisiekusiųjų sąrašai turi būti tinkamai sudaromi ir atrenkami.

Konfiskacijos

Kad visos suteikiamos ir pažadamos kompensacijos ir konfiskacijos iš asmenų iki jų nuteisimo yra neteisėtos ir negaliojančios.

Dažni Parlamento susirinkimai

Ir tam, kad būtų užkirstas kelias piktnaudžiauti valdžia ir kad įstatymai būtų tobulinami, stiprinami ir apsaugomi, Parlamentas turi susirinkti dažnai.

Minėtų teisių pareiškimas. Karūnos pasiūlymas. Naudojimasis karališkąja galia. Karūnos apribojimai

Ir jie pareiškia, pretenduoja ir primygtinai reikalauja visų šių anksčiau nurodytų punktų kartu ir atskirai po vieną, kaip savo neabejotinų teisių ir laisvių; bei tvirtina, kad jokie pareiškimai, sprendimai, veiksmai ar procedūros, kenkiantys tautai pagal bet kurį anksčiau nurodytą punktą, negali būti taikomi ateityje ar būti pavyzdys; pareikšti tokias savo teises jie buvo paskatinti Jo Aukštybės Oranijos princo deklaracija kaip vieninteliam būdui visiškai ištaisyti ir pašalinti anksčiau nurodytą piktnaudžiavimą valdžia.

Ir būdami visiškai užtikrinti, kad Jo Aukštybė Oranijos princas užbaigs išlaisvinimo veiksmus, kuriuos plėtodamas jis jau taip toli pažengęs, ir kad ir toliau jis saugos juos ir jų teises, kurias jie čia yra pareiškę, nuo pažeidimų ir nuo kitų pasikėsinimų į jų religiją, teises ir laisves, minėtieji kilmingieji ir dvasiniai lordai ir Bendruomenių Rrūmai, susirinkę Vestminsteryje, nusprendžia, kad Vilhelmas ir Marija, Oranijos princesė ir princas, tapo ir yra skelbiami Anglijos, Prancūzijos ir Airijos karalysčių bei joms priklausančių dominionų Karaliumi ir Karaliene taip, kad šių karalysčių ir dominionų Karūna ir karališkasis orumas priklausytų jiems, princui ir princesei, jų gyvavimo kartu metu ir toliau pereitų vienam iš jų išgyvenusiam, o po jų mirties šių karalysčių ir dominionų Karūna ir karališkasis orumas turi pereiti minėtos princesės tiesioginiams įpėdiniams, o tuo atveju, jeigu tokių nebūtų – Jos Karališkajai Šviesybei Princesei Anai Danei ir jos tiesioginiams įpėdiniams, o jeigu tokių nebūtų – minėtojo Oranijos princo Didenybės tiesioginiams įpėdiniams. Ir kilmingieji, ir dvasiniai lordai bei Bendruomenių Rūmai prašo princą ir princesę priimti sostą atsižvelgiant į tai, kas anksčiau pasakyta.

Nauja ištikimybės priesaika ir t. t.

Ir kad toliau pateiktą priesaiką turi duoti visi asmenys, kurie privalo duoti ištikimybės ir pavaldumo priesaiką pagal įstatymą, vietoj ankstesnės priesaikos; ir kad ankstesnė ištikimybės ir pavaldumo priesaika yra panaikinama.

Ištikimybė

Aš, A. B., nuoširdžiai pažadu ir prisiekiu, kad aš būsiu ištikimas ir lojalus Jų Didenybėms Karaliui Vilhelmui ir Karalienei Marijai. Tepadeda man Dievas.

Pavaldumas

Aš, A. B., prisiekiu, kad iš visos širdies neapkęsiu, nepakęsiu ir išsižadėsiu kaip bedievių ir eretiškų šių bjaurių doktrinos ir pozicijos, kad valdovus, kuriuos ekskomunikavo ar kurių atsižadėjo Popiežius ar Romos Sosto valdžia, gali nuversti ar nužudyti jų pavaldiniai ar bet kas kitas. Ir aš pareiškiu, kad joks svetimas princas, asmuo, prelatas ar valdovas neturės ar negalės turėti jurisdikcijos, galios, viršenybės, pranašumo ar valdžios šioje Karalystėje. Tepadeda man Dievas.

Karūnos priėmimas. Dvejų Rūmų posėdžiai. Pavaldinių laisvių pripažinimas ir tarnautojų pareigos atsižvelgiant į tai. Vilhelmas ir Marija skelbiami Karaliumi ir Karaliene. Karūnos apribojimai. Katalikai neprileidžiami prie Karūnos. Kiekvienas Karalius ir t. t. turi deklaruoti Čarlzo II įstatymą. Jei asmeniui nėra 12 metų, tai turi būti padaryta pasiekus šį amžių. Karaliaus ir Karalienės sutikimas.

Po to Jų Didenybės priėmė Anglijos, Prancūzijos ir Airijos karalysčių bei joms priklausančių dominionų Karūną ir karališkąjį orumą pagal Lordų ir Bendruomenių Rūmų sprendimą ir pageidavimą, išreikštą anksčiau pateiktoje deklaracijoje.

Ir po to jų Didenybės išreiškė pageidavimą, kad kilmingieji ir dvasiniai lordai bei Bendruomenių Rūmai, kurie sudaro dvejus Parlamento Rūmus, turi posėdžiauti ir toliau ir kartu su Jų Didenybių karališkuoju pritarimu imtis efektyvių veiksmų užtikrinant šios Karalystės religiją, įstatymus ir laisves tam, kad šie ateityje nepatektų į pavojų ir nebūtų panaikinti, ir su tuo kilmingieji ir dvasiniai lordai bei Bendruomenių Rūmai sutiko ir toliau veiks atitinkamai.

Šiuo metu, remdamiesi tuo, kas anksčiau pasakyta, kilmingieji ir dvasiniai lordai bei Bendruomenių Rūmai, susirinkę ratifikuoti, patvirtinti ir nustatyti minėtąją Deklaraciją ir jos straipsnius, sąlygas, pastraipas ir punktus, suteikiant šiems įstatymo galią, deramai priimtą Parlamento, prašo, kad būtų paskelbta ir įteisinta, kad visos šioje Deklaracijoje pareikštos ir įtvirtintos teisės ir laisvės, visos kartu ir atskirai po vieną, yra tikrosios, senovinės ir neginčijamos šios Karalystės žmonių teisės ir laisvės ir kad jos turi būti vertinamos, suteikiamos, pripažįstamos ir laikomos tokiomis; ir kad visi anksčiau išdėstyti punktai turi būti griežtai vykdomi ir jų tvirtai laikomasi taip, kaip jie yra išdėstyti šioje Deklaracijoje, ir visi pareigūnai ir tarnautojai turi tarnauti Jų Didenybėms ir jų įpėdiniams, laikantis šios Deklaracijos, visais laikais.

Ir minėtieji kilmingieji ir dvasiniai lordai bei Bendruomenių Rūmai, pagarbiai atsižvelgdami į tai, kad Visagalio Dievo dangiškoji apvaizda, gailestingoji malonė šiai tautai ir valia, didžiausiai laimei, buvo išrinkti ir išsaugoti Jų Didenybių asmenys valdyti mus iš jų protėvių sosto, už ką jam iš širdies gelmių nuolankiai dėkodami ir jį garbindami, nuoširdžiai, tvirtai, užtikrintai ir iš visos širdies mano ir dėl to pripažįsta, patvirtina ir skelbia, kad kadangi Karalius Jokūbas Antrasis buvo nušalintas nuo valdymo, o Jų Didenybės priėmė karūną ir karališkąjį orumą, kaip pasakyta anksčiau, minėtosios Didenybės tapo, yra ir turi būti pagal šios Karalystės įstatymus mūsų suverenūs valdovai, Anglijos, Prancūzijos ir Airijos karalysčių bei joms priklausančių dominionų Karaliumi ir Karaliene, ir kad minėtų karalysčių karališkasis titulas, karūna ir orumas bei visi susiję ir priklausantys apdovanojimai, vardai, titulai, regalijos, prerogatyvos, galios, jurisdikcijos ir valdžia visiškai, teisėtai ir nedalomai suteikiami ir įkūnijami, sujungiami ir sutelkiami jų idinguose asmenyse. Ir tam, kad būtų išsklaidytos visos abejonės ir nesutarimai šioje Karalystėje dėl pretenzijų į Karūną ir kad būtų užtikrintas sosto paveldėjimas, nuo kurio su Dievo pagalba visiškai priklauso šios tautos vientisumas, taika, ramybė ir saugumas, minėtieji kilmingieji ir dvasiniai lordai bei Bendruomenių Rūmai prašo Jų Didenybių įteisinti, nustatyti ir paskelbti, kad šių karalysčių ir dominionų su viskuo, kas su jais yra susiję ir jiems priklauso, karūna ir karališkoji valdžia turi priklausyti Jų Didenybėms jų gyvavimo metu ir toliau pereiti vienam iš jų išgyvenusiam, ir kad neribotas, absoliutus ir visiškas naudojimasis karališkąja galia ir valdžia turi priklausyti ir turi būti įgyvendinamas tik Jo Didenybės abiejų Jų Didenybių vardu jų abiejų gyvavimo metu; o po jų mirties

karūna ir viskas, kas jai priklauso, turi pereiti ir priklausyti Jos Didenybės tiesioginiams įpėdiniams, o tuo atveju, jeigu tokių nebūtų – jos Karališkajai Šviesybei Princesei Anai Danei ir jos tiesioginiams įpėdiniams, o jeigu tokių nebūtų – Jo Didenybės tiesioginiams įpėdiniams; ir tokiai tvarkai minėtieji kilmingieji ir dvasiniai lordai bei Bendruomenių Rūmai visų žmonių vardu nuolankiai ir ištikimai paklūsta patys, taip pat ir jų įpėdiniai ir palikuonys visiems laikams ir nuoširdžiai pažada, kad jie rems, palaikys ir gins Jų Didenybes ir šiame akte nurodytus ir esančius apribojimus ir Karūnos paveldėjimą visomis savo galiomis, gyvybėmis ir turtais prieš visus asmenis, kurie bandys veikti atvirkščiai.

Ir kadangi patirtis rodo, kad šios protestantų Karalystės saugumas ir gerovė nesuderinami su kataliko valdovo valdymu ar su Karaliaus ar Karalienės santuoka su kataliku, minėtieji kilmingieji ir dvasiniai lordai bei Bendruomenių Rūmai taip pat prašo įteisinti, kad kiekvienas asmuo ir asmenys, kurie yra ar bus susitaikę, ar palaikys ryšį su Šventuoju Sostu ar Romos Bažnyčia, ar išpažins katalikų religiją, ar sudarys santuoką su kataliku ar katalike, bus nušalinti ir niekada negalės paveldėti, turėti ir valdyti šios Karalystės ir Airijos bei joms priklausančių dominionų ar kitų teritorijų Karūną ir valdžią, ar turėti ar naudotis karališkąja galia, valdžia ar jurisdikcija jų ribose; ir kiekvienu tokiu atveju ar atvejais šių karalysčių žmonės turi būti ir yra atleidžiami nuo savo ištikimybės priesaikos; ir kad ši Karūna ir valdžia kartkarčiais bus paveldimos ir priklausys asmeniui ar asmenims, kurie yra protestantai ir kurie būtų paveldėję ir valdę Karalystę, jei minėtasis asmuo ar asmenys būtų mirę natūralia mirtimi, arba susitaikę, palaikę ryšį, išpažinę religiją ar sudarę santuoką, kaip nurodyta anksčiau; ir kad kiekvienas šios Karalystės Karalius ar Karalienė, kurie užims ir paveldės šios Karalystės imperinę Karūną, pirmo Parlamento pirmąją susitikimo dieną po to, kai užims sostą, sėdėdami savo soste Lordų Rūmuose esant ten susirinkusiems lordams ir bendruomenėms, arba jo ar jos karūnavimo metu ar duodami karūnavimo priesaiką (tai turi įvykti pirmiausia) esant asmeniui ar asmenims, kurie administruoja karūnavimo priesaiką, turi parengti, pasirašyti ir garsiai perskaityti deklaraciją, nurodytą Statute, kurį priėmė Karalius Čarlzas Antrasis tryliktais savo valdymo metais, pavadinimu „*Aktas dėl efektyvesnio Karaliaus asmens ir valdžios užtikrinimo atimant iš katalikų teisę posėdžiauti bet kuriuose Parlamento Rūmuose*“. Bet jei atsitiktų taip, kad toks Karalius ar Karalienė, paveldėję šios Karalystės sostą, bus jaunesnis nei dvylikos metų, toks Karalius ar

Karalienė turi parengti, pasirašyti ir garsiai perskaityti šią deklaraciją savo karūnavimo metu arba pirmo Parlamento pirmąją susitikimo dieną, kaip nurodyta anksčiau, kai tik jam ar jai sukaks dvylika metų.

Ir viskas, ką tvirtina ir ko pageidauja Jų Didenybės, turi būti paskelbta, įteisinta ir įtvirtinta šio esamo Parlamento valdžia ir turi galioti, išlikti ir būti šios Karalystės įstatymu visiems laikams; ir tai yra atitinkamai skelbiama, įteisinama ir įtvirtinama Jų Didenybių, esant kilmingųjų ir dvasinių lordų bei Bendruomenių Rūmų, susirinkusių Parlamente, pritarimui ir sutikimui.

II *Non obstantes* negaliojimas

Joks atleidimas nuo bet kurio statuto ar bet kurios jo dalies įgyvendinimo taikant *Non obstante* yra panaikinamas ir neturi galios, išskyrus atvejus, kai toks atleidimas numatytas pačiame statute.

SOSTO PAVELDĖJIMO (SANTVARKOS) AKTAS 1701 M.[50]

Aktas dėl tolesnio Karūnos apribojimo ir valdinių teisių ir laisvių geresnio užtikrinimo

I. Konstatuojamas Statutas „Stat. 1 W. & M. Sess. 2. c. 2. §2." ir kad Glosterio Karalienė ir Kunigaikštis yra mirę; ir kad Jo Didenybė pavedė toliau užtikrinti Karūnos paveldėjimą protestantų įpėdinių. Princesės Sofijos, Hanoverio kurfiurstės ir kunigaikštienės našlės, mirusios Bohemijos Karalienės dukros, Karaliaus Džeimso Pirmojo dukros paveldėjimo teisė po Karaliaus ir Princesės Anos, nesant šios Princesės ir Jo Didenybės palikuonių, atitinkamai, ir jos tiesioginių įpėdinių, kurie yra protestantai.

Atsižvelgiant į tai, kad pirmaisiais Jūsų Didenybės ir mūsų mirusios maloningosios aukščiausios valdovės Karalienės Marijos (šviesaus atminimo) karaliavimo metais buvo priimtas Parlamento aktas pavadinimu „Aktas, kuriame deklaruojamos valdinių teisės ir laisvės bei užtikrinamas Karūnos paveldėjimas", kuriuo (be kita ko) buvo priimta, nustatyta ir pareikšta, kad Anglijos, Prancūzijos ir Airijos karalysčių bei joms priklausančių dominionų Karūna ir karališkoji valdžia turi priklausyti ir toliau pereiti Jūsų Didenybei ir minėtai mirusiai Karalienei Jūsų Didenybės ir minėtos Karalienės gyvavimo kartu metais ir toliau pereiti vienam iš Jūsų išgyvenusiam: o po Jūsų Didenybės ir minėtos Karalienės mirties Karūna ir karališkoji valdžia turi pereiti ir priklausyti minėtos mirusios Karalienės tiesioginiams įpėdiniams, o tuo atveju, jeigu tokių nebūtų – jos Karališkajai Šviesybei Princesei Anai Danei ir jos tiesioginiams įpėdiniams, o jeigu tokių nebūtų – Jūsų Didenybės tiesioginiams įpėdiniams.

[50] Sosto paveldėjimo (Santvarkos) aktas, paskelbtas Jungtinės Karalystės Parlamento internetiniame puslapyje http://www.legislation.gov.uk/aep/Will3/12-13/2/contents, išverstas iš anglų kalbos.

Šiuo Aktu taip pat buvo priimta, kad kiekvienas asmuo ir visi asmenys, kurie kada nors susitaikė, arba vėliau susitaikytų, ar palaikytų ryšį su Šventuoju Sostu ar Romos Bažnyčia, ar išpažintų katalikų religiją, ar sudarytų santuoką su kataliku ar katalike, turi būti nušalinti ir yra šiuo Aktu pripažįstami visiems amžiams kaip negalintys paveldėti, turėti ar naudoti šios Karalystės, Airijos, bei Karalystei priklausančių dominionų ar bet kurios šių dalies Karūna ir valdžia, arba turėti karališkąją galią, valdžią ar jurisdikciją ar ja naudotis šių ribose; ir dėl šios priežasties kiekvienu tokiu atveju šių karalysčių žmonės turi būti ir yra atleidžiami nuo savo ištikimybės priesaikos, ir ši Karūna ir valdžia kartkarčiais bus paveldimos ir priklausys asmeniui ar asmenims, kurie yra protestantai ir kurie būtų paveldėję ir valdę Karalystę, jei minėtasis asmuo ar asmenys būtų mirę natūralia mirtimi arba susitaikę, palaikę ryšį, išpažinę religiją ar sudarę santuoką, kaip nurodyta anksčiau.

Priėmus šį Statutą ir jame numatytą santvarką, Jūsų Didenybės nuolankūs valdiniai, kuriems buvo sugrąžinta visa ir laisva teisė turėti savo religiją, teises ir laisves, su Dievo apvaizda, kuri suteikė sėkmę Jūsų Didenybės teisingiems darbams ir nenuilstamoms pastangoms, skirtoms šiam tikslui pasiekti, neturėjo didesnės žemiškos palaimos, nei tikėtis ar pageidauti pamatyti Jūsų Didenybės, kuriai (Dievo valia) jie dėkingi už savo ramybę ir kurios protėviai daugelį metų buvo pagrindiniai reformuotos religijos ir Europos laisvių gynėjai, ir mūsų minėtosios maloningosios aukščiausiosios Valdovės, atsiminimai apie kurią visada bus brangūs šių karalysčių valdiniams, karališkuosius palikuonius: ir kadangi tokia buvo Visagalio Dievo valia pasiimti mūsų minėtąją maloningąją aukščiausiąją Valdovę ir taip pat daugiausia vilčių suteikiantį princą Vilhelmą, Glosterio kunigaikštį (vienintelį išlikusį Jos Karališkosios Didenybės Princesės Anos Danės palikuonį), Jūsų Didenybės ir jūsų nuolankių valdinių neišsakomam sielvartui ir liūdesiui, kuriems esant tokiam netekimui primenama, kad tik nuo Visagalio Dievo malonės priklauso pratęsti Jūsų Didenybės ir Jos Karališkosios Didenybės gyvenimą ir suteikti Jūsų Didenybei ir Jos Karališkajai Didenybei tokį palikuonį, kuris galėtų paveldėti anksčiau minėtąsias Karūną ir karališkąją valdžią pagal atitinkamus apribojimus, išdėstytus šiame Akte, nuolat meldžia dieviškąją malonę dėl šių palaiminimų: ir minėtieji Jūsų Didenybės valdiniai, kasdien patiriantys Jūsų karališkąją globą ir rūpestį dėl esamos ir būsimos šių karalysčių gerovės, ypač norėtų, kad Jūsų sostas toliau užtikrintų Karūnos pavel-

dėjimą protestantų palikuoniams, o tai užtikrintų tautos laimę ir mūsų religijos saugumą; ir šios Karalystės saugumui, taikai ir ramybei yra neabejotinai būtina išsklaidyti visas abejones ir nesutarimus šioje Karalystėje dėl pretenzijų į Karūną ir užtikrinti sosto, į kurį Jūsų valdiniai gali saugiai kreiptis dėl globos, paveldėjimo apibrėžtumą, kaip nustato šiame Akte išdėstyti apribojimai.

Dėl šios priežasties tam, kad būtų užtikrintas Karūnos paveldėjimas protestantų palikuoniams, mes, Jūsų Didenybės pareigingiausi ir ištikimiausi valdiniai, kilmingieji ir dvasiniai lordai bei Bendruomenių Rūmai, susirinkę šiame Parlamente, prašome Jūsų Didenybės, kad būtų įstatymu priimta ir paskelbta, ir tebūna įstatymu priimta ir paskelbta Karaliaus aukščiausiąja didybe, esant kilmingųjų ir dvasinių lordų bei Bendruomenių Rūmų, surinktų Parlamente, pritarimui ir sutikimui, ir jiems suteikta valdžia, kad didingoji Princesė Sofija, Hanoverio kurfiurstė ir kunigaikštienė našlė, mūsų didingojo mirusio aukščiausiojo valdovo, šviesaus atminimo Karaliau Džeimso Pirmojo, dukra, bus ir yra šiuo aktu skelbiama kita pretendente eilėje pagal paveldėjimą tarp protestantų paveldėtojų į minėtų Anglijos, Prancūzijos ir Airijos karalysčių su joms priklausančių dominionų ir teritorijų imperinę Karūną ir orumą po Jo Didenybės ir Princesės Anos Danės ir nesant minėtosios Princesės Anos ar Jo Didenybės palikuonių atitinkamai: ir kad nuo ir po Jo Didenybės, mūsų dabartinio aukščiausiojo valdovo, ir Jos Karališkosios Didenybės Princesės Anos Danės ir nesant minėtosios Princesės Anos ar Jo Didenybės palikuonių atitinkamai, Anglijos, Prancūzijos ir Airijos karalysčių su joms priklausančių dominionų ir teritorijų Karūna ir karališkoji valdžia, ir minėtų karalysčių karališkasis orumas bei visi susiję ir priklausantys apdovanojimai, vardai, titulai, regalijos, galios, jurisdikcijos ir valdžia turi būti, išlikti ir toliau priklausyti minėtajai didingajai Princesei Sofijai ir jos tiesioginiams įpėdiniams, kurie yra protestantai: ir jiems minėtieji kilmingieji ir dvasiniai lordai bei Bendruomenių Rūmai, kaip ir jų įpėdiniai ir palikuonys, visų šios Karalystės žmonių vardu nuolankiausiai ir ištikimiausiai paklūsta ir paklus, ir ištikimai pažada, kad po Jo Didenybės ir Jos Karališkosios Didenybės mirties ir nesant jų tiesioginių įpėdinių remti, palaikyti ir ginti minėtąją Princesę Sofiją ir jos tiesioginius įpėdinius, kurie yra protestantai, pagal šiame Akte nurodytus ir esančius apribojimus ir Karūnos paveldėjimą visomis savo galiomis, gyvybėmis ir turtais prieš visus asmenis, kurie bandys veikti atvirkščiai.

II. Asmenų, turinčių paveldėjimo teisę pagal šį Aktą, kurie palaiko ryšį su Romos Bažnyčia, pripažinimas neveiksniais pagal buvusį Aktą; karūnavimo priesaikos nustatymas pagal Statutą 1 W. & M. c. 6.

Įsigaliojus šiam Aktui ir visiems laikams kiekvienas asmuo ir asmenys, kurie užims ar paveldės, ar gali užimti ar paveldėti minėtąją Karūną dėl apribojimų, numatytų šiame Akte, ir yra ar bus susitaikę ar palaikys ryšį su Šventuoju Sostu ar Romos Bažnyčia, ar išpažins katalikų religiją, ar sudarys santuoką su kataliku ar katalike, bus pripažinti neveiksniais, kaip tokiu atveju ar atvejais numatyta, priimta ir nustatyta pagal minėtą išdėstytą Aktą; ir kad kiekvienas šios Karalystės Karalius ir Karalienė, kurie ateis ir paveldės šios Karalystės imperinę Karūną, pagal šį Aktą turės duoti karūnavimo priesaiką savo karūnavimo metu pagal pirmais Jo Didenybės ir minėtosios Karalienės Marijos valdymo metais Parlamento priimtą aktą pavadinimu „Aktas dėl karūnavimo priesaikos nustatymo“ ir turės parengti, pasirašyti ir perskaityti pareiškimą, nurodytą Akte, išdėstytame anksčiau, jame numatyta tvarka ir forma.

III. Nuostatos dėl karalysčių religijos, įstatymų ir laisvių užtikrinimo.

Ir kadangi yra reikalinga ir būtina taip pat užtikrinti mūsų religijos, įstatymų ir laisvių gerovę ir klestėjimą ir po Jūsų Didenybės ir Princesės Anos Danės mirties tuo atveju, jei nei Princesė, nei Jūsų Didenybė nepaliktų palikuonių, Karaliaus aukščiausiąja didybe, esant dvasinių ir kilmingųjų lordų bei Bendruomenių Rūmų, surinktų Parlamente, pritarimui ir sutikimui, ir jiems suteikta valdžia yra nustatoma, kad bet kuris asmuo, paveldintis šią Karūną, turi prisijungti prie Anglijos Bažnyčios, kuri yra įtvirtinta įstatyme;

Kad tuo atveju, jei šios Karalystės Karūna ir imperinis orumas pereis bet kuriam asmeniui, kuris nėra gimęs Anglijos Karalystėje, jos tauta negali būti įpareigota dalyvauti bet kuriame kare ginant dominionus ar teritorijas, kurios nepriklauso Anglijos Karūnai, be Parlamento pritarimo;

Kad įsigaliojus šiame Akte nurodytam apribojimui joks asmuo, gimęs už Anglijos, Škotijos ar Airijos karalysčių ar joms priklausančių dominionų ribų (nors toks ir taptų šalies gyventoju (išskyrus atvejus, kai abu tėvai yra anglai)), negalės būti Slaptosios tarnybos nariu arba bet kurių Parlamento Rūmų nariu, arba užimti atsakingas pareigas, civilines ar karines, arba gauti iš Karūnos žemes, nekilnojamąjį ar paveldimą turtą pats arba pagal patikėjimo teisę;

Kad jokia malonė pagal Anglijos Didįjį antspaudą negali būti suteikta apkaltos, pradėtos Parlamento Bendruomenių Rūmuose, atveju.

IV. Karalystės įstatymų ir statutų patvirtinimas

Ir kadangi Anglijos įstatymai yra prigimtinė jos žmonių teisė ir visi karaliai ir karalienės, kurios užims šios Karalystės sostą, privalo valdyti Karalystę pagal minėtus įstatymus, ir visi pareigūnai ir tarnautojai privalo tarnauti jiems atsižvelgiant į šiuos įstatymus, tai minėti kilmingieji ir dvasiniai lordai bei Bendruomenių Rūmai nuolankiai prašo, kad visi Karalystės įstatymai ir statutai dėl įtvirtintos religijos bei žmonių teisių ir laisvių užtikrinimo ir visi šiuo metu galiojantys Karalystės įstatymai ir statutai būtų ratifikuoti ir patvirtinti; taigi šie įstatymai ir statutai Jūsų Didenybės, esant kilmingųjų ir dvasinių lordų bei Bendruomenių Rūmų pritarimui ir sutikimui, ir jiems suteikta valdžia yra atitinkamai ratifikuojami ir patvirtinami.

ŽMOGAUS TEISIŲ AKTAS 1988[51]

1988, 42 SKYRIUS

Aktas priimtas, siekiant toliau įgyvendinti teises ir laisves, garantuojamas Europos žmogaus teisių konvencijos; sukurti nuostatą, atsižvelgiant į einančius oficialias teisines pareigas asmenis, tapusius Europos Žmogaus Teisų Teismo teisėjais; ir kitiems susijusiems tikslams.

[Lapkričio 9, 1988]

Priimtas Jos Prakilniausiosios Didenybės Karalienės, patariant ir pritariant pagal įgaliojimus dvasiniams ir pasaulietiniams lordams, Bendruomenių Rūmams ir išrinktam dabartiniam Parlamentui, jis yra toks:

Įžanga

1. Konvencijos teisės

(1) Šiame Akte „Konvencijos teisės" reiškia teises ir fundamentalias laisves, išdėstytas

(a) 2-ame – 12-ame ir 14-ame Konvencijos straipsniuose,

(b) pirmo protokolo 1-ame – 3-iame straipsniuose ir

(c) 1-ame trylikto protokolo straipsnyje, pagal Konvencijos 16-ą – 18-ą straipsnius.

(2) Tie straipsniai turi padaryti poveikį šio Akto tikslams priklausomai nuo bet kokios nurodytos išlygos ar sąlygos (o kurios – žr. 14-oje ir 15-oje dalyse).

(3) Straipsniai yra išdėstyti 1-ame sąraše.

(4) Valstybės sekretorius pagal įsakymą gali padaryti tokias pataisas

[51] Žmogaus teisių aktas, paskelbtas Jungtinės Karalystės Parlamento internetiniame puslapyje http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/42, išverstas iš anglų kalbos.

šiame Akte, jeigu jis manys, kad būtina atspindėti protokolo poveikį, susijusį su Jungtine Karalyste.

(5) 4-ame poskyryje „protokolas“ reiškia Konvencijos protokolą,

(a) kurį Jungtinė Karalystė ratifikavo, arba

(b) kurį Jungtinė Karalystė pasirašė siekdama ratifikuoti.

(6) Įsakymu negalima padaryti jokių pataisų pagal 4-ą poskyrį, kad jos įsigaliotų prieš minėto protokolo įsigaliojimą, susijusį su Jungtine Karalyste.

2. Konvencijos teisių interpretacija

(1) Teismas ar tribunolas, spręsdamas klausimą, kuris iškilo ryšium su Konvencijos teise, turi atsižvelgti į

(a) Europos Žmogaus Teisių Teismo nuosprendį, sprendimą, deklaraciją ar patariamąją nuomonę,

(b) Komisijos nuomonę, pateiktą pranešime, priimtame pagal Konvencijos 31-ą straipsnį,

(c) Komisijos sprendimą, susijusį su Konvencijos 26-u arba 27(2)-u straipsniu, arba

(d) Ministrų komiteto nutarimą, priimtą pagal Konvencijos 46-ą straipsnį,

bet kada padarytą ar pateiktą, kiek jie susiję su teismo ar tribunolo nuomone ir teismo procesu, kuriame tas klausimas iškilo.

(2) Bet kurio nuosprendžio, sprendimo, deklaracijos ar nuomonės, į kuriuos turi būti atsižvelgta pagal šį skirsnį, įrodymas turi būti pateiktas teismo procese bet kuriam teismui ar tribunolui tokiu būdu, kuris neprieštarautų taisyklėms.

(3) Šiame skirsnyje „taisyklės“ reiškia teismo taisykles arba tribunolo teismo proceso taisykles, specialiai šiai daliai priimtas,

(a) Lordo kanclerio arba Valstybės sekretoriaus ryšium su bet kokiu teismo procesu, nesusijusiu su Škotija,

(b) Valstybės sekretoriaus ryšium su bet kokiu teismo procesu, susijusiu su Škotija, arba

(c) Šiaurės Airijos departamento, susijusio su tribunolo teismo procesu Šiaurės Airijoje,

(i) kuris susijęs su perduotais reikalais, ir

(ii) kuriam negalioja taisyklės, priimtos pagal (a) paragrafą.

Įstatymai

3. Įstatymų interpretacija

(1) Kiek tik įmanoma, įstatymai ir jų lydimieji teisės aktai turi būti suvokiami ir jiems suteikiama galia tokiu būdu, kuris neprieštarauja Konvencijos teisėms.

(2) Ši dalis

(a) taikoma įstatymams ir jų lydimiesiems teisės aktams juos priimant;

(b) nepaveikia bet kokių nesuderinamų įstatymų galiojimo, tolesnio veikimo ar vykdymo; ir

(c) nepaveikia bet kokių nesuderinamų lydimųjų teisės aktų galiojimo, tolesnio veikimo ar vykdymo, jeigu (nepaisant bet kokios jų atšaukimo galimybės) įstatymai trukdo pašalinti nesuderinamumą.

4. Nesuderinamumo deklaracija

(1) (2) poskyris taikomas bet kuriame teismo procese, kuriame teismas nusprendžia, ar įstatymo nuostata atitinka Konvencijos teisę.

(2) Jeigu teismas yra įsitikinęs, kad nuostata neatitinka Konvencijos teisės, jis gali deklaruoti tą neatitikimą.

(3) (4) poskyris taikomas bet kuriame teismo procese, kuriame teismas nusprendžia, ar įstatymų lydimojo teisės akto, priimto naudojantis įstatymo galia, suteikta lydimajam teisės aktui, nuostata atitinka Konvencijos teisę.

(4) Jeigu teismas yra įsitikinęs,

(a) kad nuostata nesuderinama su Konvencijos teise, ir

(b) kad (nepaisant bet kokios jų atšaukimo galimybės) tam tikri įstatymai užkerta kelią pašalinti nesuderinamumą, jis gali pateikti nesuderinamumo deklaraciją.

(5) Šiame straipsnyje „teismas“ reiškia

(a) Aukščiausiąjį Teismą;

(b) Slaptosios tarybos Teisinių reikalų komitetą;

(c) Karo teismo apeliacinį teismą;

(d) Škotijoje Aukštąjį teisingumo teismą, posėdžiaujantį kitaip negu Bylų teismas ar Sesijos teismas;

(e) Anglijoje ir Velse arba Šiaurės Airijoje Aukštąjį teismą arba Apeliacinį teismą;

(f) Apsaugos teismą, bet kuriuo atveju klausimus sprendžiant Šeimos skyriaus pirmininkui, vice-kancleriui arba Aukštojo teismo teisėjui.

(6) Pagal šią dalį deklaracija („nesuderinamumo deklaracija“)

(a) nepaveikia tam tikros nuostatos galiojimo, tolesnio veikimo ar vykdymo, dėl kurio ji padaroma; ir

(b) yra neprivaloma bylos šalims teismo procese, kuriame ji padaroma.

5. Karūnos teisė įsiterpti

(1) Kai teismas svarsto, ar pateikti nesuderinamumo deklaraciją, Karūna turi teisę išsakyti pastabas, atitinkančias teismo taisykles.

(2) Bet kuriuo atveju, kuriam tinka (1) poskyris,

(a) Karūnos ministras (arba jo paskirtas asmuo),

(b) Škotijos vykdomosios valdžios narys,

(c) Šiaurės Airijos ministras,

(d) Šiaurės Airijos departamentas

turi teisę, išsakęs pastabas, neprieštaraujančias teismo taisyklėms, prisijungti prie teismo proceso kaip bylos šalis.

(3) Pastabos pagal (2) poskyrį gali būti išsakytos bet kuriuo teismo proceso metu.

(4) Asmuo, paskirtas būti bylos šalimi baudžiamajame procese (išskyrus Škotiją), išsakęs pastabas pagal (2) poskyrį, gavęs leidimą, gali pateikti apeliaciją Aukščiausiajam Teismui dėl nesuderinamumo deklaracijos, pateiktos teismo proceso metu.

(5) (4) poskyryje

„baudžiamasis teismo procesas“ apima visus teismo procesus Karo teismo apeliaciniame teisme; o „leidimas“ reiškia leidimą, suteiktą teismo, pateikiančio nesuderinamumo deklaraciją, arba Aukščiausiojo Teismo.

6. Valdžios institucijų veiksmai

(1) Valdžios institucijos veiksmai, prieštaraujantys Konvencijos teisei, yra neteisėti.

(2) (1) poskyris netaikomas veiksmui, jeigu

(a) dėl vienos ar daugiau įstatymo nuostatų valdžios institucija negalėjo pasielgti kitaip; arba

(b) tais atvejais, kai vienos ar daugiau įstatymų arba lydimųjų teisės aktų nuostatų, kurių negalima suprasti arba įgyvendinti taip, kad jos neprieštarautų Konvencijos teisėms, valdžios institucija veikė taip, kad įgyvendintų šias nuostatas.

(3) Šiame straipsnyje „valdžios institucija“ apima

(a) teismą arba tribunolą ir

(b) bet kurį asmenį, kurio funkcijos yra viešo pobūdžio funkcijos,

bet neapima nė vienų Parlamento Rūmų ar asmens, atliekančio funkcijas, susijusias su Parlamento procedūrine tvarka.

(4) . . . .

(5) Kalbant apie tam tikrą veiksmą, asmuo nėra valdžios institucija tik pagal (3) (b) poskyrį, jeigu tas veiksmas yra privataus pobūdžio.

(6) „Veiksmas" apima neveikimą, bet neapima neveikimo

(a) inicijuoti arba pateikti Parlamentui įstatymo projektą; arba

(b) priimti bet kokį pirminį įstatymą arba taisantįjį įsakymą.

7. Teismo procesas

(1) Asmuo, teigiantis, kad valdžios institucija veikė (ar siekė veikti) tokiu būdu, kuris tampa neteisėtas dėl 6 (1) dalies, gali

(a) pradėti teismo procesą prieš valdžios instituciją remiantis šiuo aktu atitinkamame teisme ar tribunole, arba

(b) remtis atitinkama Konvencijos teise ar teisėmis bet kokiame teismo procese, bet tik tada, jeigu jis yra (ar būtų) nukentėjusysis dėl neteisėto veiksmo.

(2) (1) (a) poskyryje „atitinkamas teismas ar tribunolas" reiškia tokį teismą ar tribunolą, kuris gali būti apibrėžtas pagal taisykles; teismo procesas prieš valdžios instituciją apima ir priešieškinį ar panašų procesą.

(3) Jeigu teismo procesas pradedamas pateikus pareiškimą teisminei peržiūrai, pareiškėjas turi turėti pagrįstą interesą, susijusį su neteisėtu veiksmu, tik jeigu jis yra ar būtų nukentėjęs dėl to veiksmo.

(4) Jeigu teismo procesas pradedamas pateikus peticiją teisminei peržiūrai Škotijoje, pareiškėjas turi turėti teisę ir interesą pateikti ieškinį dėl neteisėto veiksmo tik tada, jeigu jis yra ar būtų nukentėjęs dėl to veiksmo.

(5) Teismo procesas pagal (1) (a) poskyrį turi būti pradėtas baigiantis

(a) vienerių metų laikotarpiui nuo tos datos, kai buvo padarytas veiksmas, dėl kurio skundžiamasi; arba

(b) tokiam ilgesniam laikotarpiui, kurį teismas ar tribunolas laiko tinkamu, atsižvelgiant į visas aplinkybes, bet jam taikoma bet kokia taisyklė, skirianti griežtesnį laiko limitą tame teismo procese.

(6) (1) (b) poskyryje „teismo procesas" apima

(a) teismo procesą, pradėtą valdžios institucijos iniciatyva; ir

(b) apeliaciją dėl teismo ar tribunolo sprendimo.

(7) Taikant šią dalį, asmuo yra nukentėjusysis nuo neteisėto veiksmo tik tada, jeigu jis būtų nukentėjusysis pagal Konvencijos 34 straipsnį ir jeigu teismo procesas dėl šio veiksmo būtų pradėtas Europos_Žmogaus Teisių Teisme.

(8) Niekas pagal šį Aktą negali padaryti baudžiamojo nusižengimo.

(9) Šioje dalyje „taisyklės“ reiškia

(a) su teismo procesu teisme ar tribunole (išskyrus Škotiją) susijusias taisykles, priimtas Lordo kanclerio arba Valstybės sekretoriaus šiai daliai, arba teismo taisykles;

(b) su teismo procesu teisme ar tribunole Škotijoje susijusias taisykles, priimtas Valstybės sekretoriaus tiems tikslams;

(c) ryšium su teismo procesu tribunole Šiaurės Airijoje;

(i) kuris susijęs su perduotais spręsti klausimais; ir

(ii) kuriam nebuvo priimta galiojančių taisyklių pagal (a) paragrafą, taisykles, priimtas Šiaurės Airijos departamento tiems tikslams, ir apima nuostatą, priimtą įsakymu pagal 1990 Teismų ir teisinių paslaugų akto 1-ą dalį.

(10) Priimant taisykles, turi būti atsižvelgta į 9-ą dalį.

(11) Ministras, turintis įgaliojimus priimti taisykles tam tikram tribunolui, gali tam tikra apimtimi, kurią jis laiko reikiama, užtikrinti, kad tribunolas galėtų suteikti tinkamą teisės gynimo būdą, susijusį su valdžios institucijos veiksmu (ar siūlomu veiksmu), kuris yra (ar būtų) neteisėtas dėl 6 (1) dalies, įsakymu prisidėdamas prie

(a) žalos atlyginimo ar teisės gynimo būdų, kuriuos tribunolas gali priteisti; arba

(b) pagrindo, kuriuo jis gali priteisti bet kurį iš jų.

(12) Įsakymas, duotas pagal 11-ą poskyrį, gali turėti tokią atsitiktinę, papildomą, logiškai išplaukiančią ar laikiną nuostatą, kurią ministras, priimdamas ją, laiko tinkama.

(13) „Ministras“ apima atitinkamą Šiaurės Airijos departamentą.

8. Teisės gynimo būdai

(1) Dėl bet kokio valdžios institucijos veiksmo (arba siūlomo veiksmo), kurį teismas pripažįsta (arba pripažintų) neteisėtu, jis gali priteisti tokį žalos atlyginimą arba teisės gynimo būdą, arba priimti tokį įsakymą pagal savo įgaliojimus, kurį jis mano esant teisingą ir tinkamą.

(2) Bet nuostolius gali priteisti tik toks teismas, kuris turi įgaliojimus priteisti nuostolius arba įsakyti sumokėti kompensaciją civilinėse bylose.

(3) Nuostoliai negali būti priteisti, nebent, atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes, tarp jų

(a) priteistą bet kokį kitą žalos atlyginimą arba priimtą įsakymą, susijusį su minimu veiksmu (to ar kito teismo); ir

(b) (to ar kito teismo) bet kokio sprendimo, susijusio su tuo veiksmu, pasekmes, teismas yra įsitikinęs, kad nuostolių priteisimas yra būtinas gauti teisėtą satisfakciją asmeniui, kurio interesais ji yra suteikta.

(4) Spręsdamas,

(a) ar priteisti nuostolius ir

(b) nuostolių dydį, teismas turi atsižvelgti į principus, taikomus Europos Žmogaus Teisių Teisme ryšium su kompensacijos priteisimu pagal Konvencijos 41 straipsnį.

(5) Valdžios institucija, dėl kurios veiksmo priteisti nuotoliai, turi būti traktuojama

(a) Škotijoje pagal 1940 Teisės reformos (įvairių nuostatų) aktą taip, lyg atlyginta priteisiant nuostolius valdžios instituciją pripažįstant atsakingą dėl žalos asmeniui, kuriam ji yra atlyginama;

(b) pagal 1978 Civilinės atsakomybės (įmokų) aktą atsakinga dėl žalos, patirtos asmens, kuriam nuostoliai yra atlyginami.

(6) Šioje dalyje

„teismas" apima ir tribunolą;

„nuostoliai" reiškia nuostolius dėl neteisėto valdžios institucijos veiksmo; ir

„neteisėtas" reiškia „neteisėtą" pagal 6 (1) dalį.

9. Teisminiai veiksmai

(1) Teismo procesas pagal 7 (1) dalį atsižvelgiant į teisinį veiksmą gali būti pradėtas tiktai

(a) pasinaudojant apeliacijos teise;

(b) padavus apeliaciją (Škotijoje peticiją) dėl teisminės peržiūros; arba

(c) tokiame forume, kurį galima numatyti taisyklėse.

(2) Tai nepaveikia teisės akto, kuris užkerta kelią teismui būti teisminės peržiūros subjektu.

(3) Byloje pagal šį Aktą atsižvelgiant į teisinį veiksmą, padarytą sąžiningai, nuotoliai gali būti nepriteisti, nebent reikėtų kompensuoti asmeniui tokia apimtimi, kokios reikalauja Konvencijos 5 (5) straipsnis.

(4) Nuostolių atlyginimas dėl Karūnos veiksmų galimas pagal (3) dalį,

bet atlyginimas nepriteisiamas, nebent prisijungia atitinkamas asmuo, kuris nėra proceso bylos šalis.

(5) Šioje dalyje

„atitinkamas asmuo“ reiškia ministrą, atsakingą už atitinkamą teismą, arba jo paskirtą asmenį, arba Vyriausybės departamentą;

„teismas“ apima ir tribunolą;

„teisėjas“ apima tribunolo narį, taikos teisėją (arba Šiaurės Airijoje neprofesionalų teisėją magistratą) ir valdininką ar kitą pareigūną, turintį teisę pasinaudoti teismo jurisdikcija;

„teisminis veiksmas“ reiškia teismo teisminį veiksmą ir apima veiksmą, atliktą pagal instrukcijas arba teisėjo vardu; o

„taisyklės“ turi tą pačią reikšmę, kaip ir 7 (9) dalyje.

Žalą atlyginamieji veiksmai

10. Įgaliojimai imtis žalos atlyginamųjų veiksmų

(1) Ši dalis taikoma, jeigu

(a) įstatymo nuostata pagal 4 dalį buvo paskelbta nesuderinama su Konvencijos teise ir jeigu galima paduoti apeliaciją;

(i) visi asmenys, kurie gali paduoti apeliaciją, patvirtino raštu, kad jie neketina to daryti;

(ii) pasibaigė laikas paduoti apeliaciją ir tuo metu jokia apeliacija nebuvo paduota; arba

(iii) tuo metu paduota apeliacija buvo patvirtinta arba jos atsisakyta; arba

(b) Karūnos ministrui arba Jos Didenybei Taryboje pasirodo, kad, atsižvelgiant į Europos Žmogaus Teisių Teismo išvadą, padarytą šiai daliai įsigaliojus byloje prieš Jungtinę Karalystę, įstatymo nuostata yra nesuderinama su Jungtinės Karalystės įsipareigojimu, kylančiu iš Konvencijos.

(2) Jeigu Karūnos ministras mano, kad yra įtikinamos priežastys teismo procesui pagal šią dalį, jis gali įsakymu padaryti tokias įstatymo pataisas, kokias jis laiko esant būtinas panaikinti tą nesuderinamumą.

(3) Jeigu, esant įstatymo lydimiesiems teisės aktams, Karūnos ministras mano,

(a) kad yra būtina padaryti pataisas pirminiame įstatyme, pagal kurį buvo priimtas atitinkamas įstatymo lydimasis teisės aktas, tam, kad būtų panaikintas nesuderinamumas, ir

(b) kad yra įtikinamos priežastys toliau veikti pagal šią dalį,

jis gali įsakymu padaryti pirminiame įstatyme tokias pataisas, kokias jis laiko esant būtinas.

(4) Ši dalis taip pat taikoma tada, kai atitinkama nuostata yra įstatymo lydimajame teisės akte ir buvo panaikinta arba paskelbta negaliojančia dėl nesuderinamumo su Konvencija ir ministras siūlo toliau veikti pagal 2 sąrašo 2(b) paragrafą.

(5) Jeigu įstatymas yra Tarybos įsakymas, įgaliojimai, suteikti pagal (2) arbe (3) poskyrį, yra vykdomi Jos Didenybės Taryboje.

(6) Šioje dalyje „įstatymas“ neapima Bažnyčios asamblėjos ir Anglijos visuotinio sinodo nutarimo.

(7) 2-as sąrašas numato tolesnes nuostatas dėl žalos atlyginamųjų įsakymų.

Kitos teisės ir teismo procesas

11. Esamų žmogaus teisių apsauga

Asmens rėmimasis Konvencijos teise neapriboja

(a) jokios kitos teisės ar laisvės, suteiktos jam įstatymo ar pagal bet kurį įstatymą, galiojantį bet kurioje Jungtinės Karalystės dalyje, arba

(b) jo teisės pareikšti bet kokį ieškinį ar pradėti teismo procesą, kurį jis galėtų pareikšti ar pradėti, išskyrus nuo 7 iki 9 dalies.

12. Saviraiškos laisvė

(1) Ši dalis taikoma, jeigu teismas svarsto, ar priteisti žalos atlyginimą, kuris, jeigu būtų priteistas, galėtų paveikti naudojimąsi Konvencijos teise į saviraiškos laisvę.

(2) Jeigu asmuo („respondentas“), kuriam pateiktas ieškinys dėl žalos atlyginimo, nedalyvauja arba nėra atstovaujamas, žalos atlyginimas negali būti priteisiamas, nebent jeigu teismas yra įsitikinęs,

(a) kad pareiškėjas ėmėsi visų įmanomų veiksmų informuoti respondentą; arba

(b) kad yra įtikinamos priežastys, kodėl respondentas negalėtų būti informuotas.

(3) Joks žalos atlyginimas negali būti priteistas tam, kad būtų apribojamas paviešinimas prieš bylos nagrinėjimą, nebent teismas yra įsitikinęs, kad pareiškėjas gali įrodyti, kad paviešinimas neturėtų būti leidžiamas.

(4) Ypač teismas dėmesį turi atkreipti į Konvencijos teisę į raiškos laisvę, o kai byla susijusi su medžiaga, kuri, respondento teigimu arba teismo požiūriu, yra žurnalistinė, literatūrinė arba meno srities medžiaga (arba su veiksmais, susijusiais su tokia medžiaga), į

(a) mastą, kuriuo –

(i) medžiaga tapo ar gali tapti prieinama visuomenei; ar

(ii) visuomenė suinteresuota medžiagą publikuoti;

(b) bet kurį galiojantį asmens duomenų apsaugos kodeksą.

(5) Šiame skyriuje

„teismas“ apima ir tribunolą; o

„lengvata“ reiškia bet kokį sprendimą arba nutartį (išskyrus baudžiamojoje byloje).

13. Minties, sąžinės ir religijos laisvė

(1) Jei teismo nuostata bet kokiu klausimu, kylančiu iš šio Akto, gali paveikti religinės organizacijos (arba visų jos narių) minties, sąžinės ir religijos laisvę, kurią garantuoja Konvencija, šios teisės svarbai turi būti teikiamas ypatingas dėmesys.

(2) Šiame skyriuje „teismas“ reiškia ir tribunolą.

Leidžiančios nukrypti nuostatos ir išlygos

14. Leidžiančios nukrypti nuostatos

(1) Šiame Akte „tiksliniai nukrypimai“ yra –

bet koks Jungtinės Karalystės nukrypimas nuo šios Konvencijos straipsnio arba bet kurio Konvencijos protokolo, leidžiamas Valstybės sekretoriaus šio Akto tikslams.

(3) Jeigu tikslinis nukrypimas yra pataisomas arba pakeičiamas kitu, jis nustoja būti tiksliniu nukrypimu.

(4) Tačiau (3) skirsnis netrukdo Valstybės sekretoriui naudotis savo teise, numatyta (1) F 19... skirsnyje, dėl atitinkamo straipsnio pateikti naują tikslinį sprendimą.

(5) Valstybės sekretorius 3 priede turi pagal įsakymą padaryti, jo manymu, tinkamus pakeitimus, kurie atspindėtų –

(a) bet kurį tikslinį sprendimą; arba

(b) (3) skirsnio poveikį.

(6) Tikslinis sprendimas gali būti padarytas tikintis, kad Jungtinė Karalystė priims siūlomą nukrypimą.

15. Išlygos

(1) Šiame Akte „tikslinė išlyga“ reiškia –

(a) Jungtinės Karalystės konvencijos Pirmojo protokolo 2 straipsnio išlygą; ir

(b) visas kitas Jungtinės Karalystės Konvencijos straipsnio ar Konvencijos protokolų išlygas, daromas šiam Aktui Valstybės sekretoriaus nustatyta tvarka.

(2) Išlygos, minimos (1) (a) skirsnyje, tekstas yra pateiktas 3 priedo II dalyje.

(3) Jeigu visa arba dalis tikslinės išlygos yra panaikinama, ji nustoja būti tiksline išlyga.

(4) Tačiau (3) skirsnis netrukdo Valstybės sekretoriui pasinaudoti savo galiomis pagal (1) (b) skirsnį

Dėl tam tikro straipsnio priimti naują tikslinį sprendimą.

(5) Valstybės sekretorius įsakymu turi padaryti tokius Akto pakeitimus, kurie, jo manymu, yra reikalingi atspindėti –

(a) bet kurį tikslinį sprendimą; arba

(b) (3) skirsnio įtaką.

16. Tikslinių nukrypimų galiojimo laikas

(1) Jei anksčiau Jungtinėje Karalystėje nebuvo atšauktas, tikslinis nukrypimas nustoja galioti šiam Aktui, pasibaigus penkerių metų laikotarpiui nuo sprendimo dienos.

(2) Bet kuriuo metu iki –

(a) (1) skirsnyje nustatyto laikotarpio... arba

(b) įsakymu šiame skirsnyje pratęsto laikotarpio

pabaigos valstybės sekretorius gali įsakymu pratęsti jį dar penkeriems metams.

(3) Įsakymas pagal 14(1) skyrių nustoja galioti pasibaigus svarstymo laikotarpiui, jeigu nė vieni Rūmai neišleidžia įsakymą patvirtinančios rezoliucijos.

(4) (3) skirsnis negalioja –

(a) tam, kas atliekama remiantis įsakymu, arba

(b) galiai išleisti naują įsakymą pagal 14 (1) skyrių.

(5) (3) skirsnyje „svarstymo laikotarpis“ reiškia keturiasdešimties dienų laikotarpį skaičiuojant nuo įsakymo išleidimo dienos.

(6) Nustatant svarstymo laikotarpį neskaičiuojamas laikas, kai –

(a) Parlamentas paleidžiamas arba jo darbe daroma pertrauka; arba

(b) abeji Rūmai uždaromi daugiau nei keturioms dienoms.

(7) Jei tikslinis nukrypimas yra Jungtinėje Karalystėje panaikinamas, Valstybės sekretorius turi įsakymu atlikti tokius šio Akto pakeitimus, kurie, jo manymu, yra reikalingi siekiant atspindėti šį panaikinimą.

17. Periodinės tikslinių išlygų peržiūros

(1) Atitinkamas ministras turi peržiūrėti tikslinę išlygą, nurodytą 15 skyriaus (1) (a) skirsnyje,

(a) prieš pasibaigiant penkerių metų laikotarpiui, skaičiuojant nuo 1 (2) skyriaus įsigaliojimo dienos; ir

(b) jei ši tikslinė išlyga dar galioja, prieš pasibaigiant penkerių metų laikotarpiui, skaičiuojant nuo dienos, kai pagal (3) skirsnį buvo pateikta paskutinė ataskaita apie ją.

(2) Atitinkamas ministras turi peržiūrėti kiekvieną kitą (jei tokių yra) tikslinę išlygą –

(a) prieš pasibaigiant penkerių metų laikotarpiui nuo dienos, kai pirmą kartą įsigaliojo nustatantis išlygą įsakymas; ir

(b) jei ši tikslinė išlyga dar galioja, prieš pasibaigiant penkerių metų laikotarpiui, skaičiuojant nuo dienos, kai pagal (3) skirsnį buvo pateikta paskutinė ataskaita apie ją.

(3) Atliekantis peržiūrą ministras turi parengti šios peržiūros rezultatų ataskaitą ir pateikti jo kopiją kiekvieniems Parlamento Rūmams.

Europos Žmogaus Teisių Teismo Teisėjai

18. Paskyrimas į Europos Žmogaus Teisių Teismą

(1) Šiame skyriuje „teisminės pareigos“ reiškia –

(a) Apeliacinio teismo teisėjo, Aukščiausiojo Teismo teisėjo ir apygardos teismo teisėjo įstaigas Anglijoje ir Velse;

(b) Aukščiausiojo civilinio teismo ar šerifo įstaigą Škotijoje;

(c) Apeliacinio teismo teisėjo, Aukščiausiojo Teismo teisėjo ir apygardos teismo teisėjo įstaigas Šiaurės Airijoje.

(2) Einantysis teismines pareigas gali tapti Europos Žmogaus Teisių Teismo („Teismo“) teisėju nereikalaujant atsisakyti savo pareigų.

(3) Bet neprivalo atlikti savo teisminių pareigų, kol yra „Teismo“ teisėjas.

(4) Bet kuriuo laikotarpiu, per kurį asmuo yra „Teismo“ teisėjas –

(a) Apeliacinio teismo teisėjas arba Aukščiausiojo Teismo teisėjas nelaikytinas nei atitinkamo teismo teisėju pagal 1981 Aukščiausiųjų teismų akto 2 (1) arba 4 (1) skyrius (maksimalus teisėjų skaičius), nei Aukščiausiųjų teismų teisėjų akto 12 (1) skyriaus 6 tikslą (darbo užmokestis ir kt.).

(b) Škotijos aukščiausiojo civilinio teismo teisėjas nelaikytinas to teismo teisėju pagal Škotijos 1988 Aukščiausiojo civilinio teismo akto 1(1) skyrių (maksimalus teisėjų skaičius) arba 1973 M5 Teismų administravimo akto („1973 aktas“) 9 (1) (c) skyrių (darbo užmokestis ir kt.);

(c) Apeliacinio teismo teisėjas arba Aukščiausiojo Teismo teisėjas Šiaurės Airijoje nelaikytinas nei atitinkamo teismo teisėju pagal 1978 Teismų akto (Šiaurės Airija) 2 (1) arba 3 (1) skyrių (maksimalus teisėjų skaičius), nei Teisingumo teismo Šiaurės Airijoje teisėju pagal 1973 Akto 9 (1) (d) skyrių (darbo užmokestis ir kt.);

(d) Apygardos teisėjas nelaikytinas tokiu pagal 1971 Teismų akto 18 skyrių (darbo užmokestis ir kt.);

(e) šerifas nelaikytinas tokiu pagal 1907 M8 Šerifo teismų akto (Škotija) 14 skyrių (darbo užmokestis ir kt.);

(f) apygardos teismo teisėjas Šiaurės Airijoje nelaikytinas tokiu taikant 1959 M9 Apskričių teismų įstatymo (Šiaurės Airija) 106 skyrių (darbo užmokestis ir kt.).

(5) Jeigu vyriausiasis šerifas yra paskiriamas „Teismo“ teisėju, yra taikomas 1971 Šerifo teismų (Škotija) įstatymo 11(1) skyrius (laikinas vyriausiojo šerifo paskyrimas) ir jo paskyrimo laikotarpiu jo pozicija laikoma laisva.

(6) 4 priede pateikiamos nuostatos dėl „Teismo“ teisėjo pareigas einančių teisėjų pensijų.

(7) Lordas kancleris ar Valstybės sekretorius gali įsakymu įtvirtinti tik tokias pereinamąsias nuostatas (įskaitant, visų pirma, teikimą laikinai padidinti maksimalų teisėjų skaičių), jei mano esant tinkama, bet kurio einančio teismines pareigas teisėjo, kuris baigė Teisingumo Teismo teisėjo kadenciją, naudai.

Šie punktai taikomi priimant įsakymą pagal (7) skirsnį dėl einančiųjų teismines pareigas, išvardintų (1) (a) skirsnyje –

(a) prieš nuspręsdamas, kokias pereinamąsias nuostatas įtvirtinti, rengiantis įsakymą asmuo turi konsultuotis su lordu vyriausiuoju Anglijos ir Velso teisėju;

(b) prieš priimdamas įsakymą tas asmuo turi konsultuotis su lordu vyriausiuoju Anglijos ir Velso teisėju.

(7B) Šie punktai taikomi priimant įsakymą pagal (7) skirsnį dėl einančiųjų teismines pareigas, išvardintų (1) (c) skirsnyje –

(a) prieš nuspręsdamas, kokias pereinamąsias nuostatas numatyti, rengiantis įsakymą asmuo turi konsultuotis su lordu vyriausiuoju Šiaurės Airijos teisėju;

(b) prieš priimdamas įsakymą tas asmuo turi konsultuotis su lordu vyriausiuoju Šiaurės Airijos teisėju.

(7C) Lordas vyriausiasis Anglijos ir Velso teisėjas gali paskirti asmenį, einantį teismines pareigas (pagal 2005 Konstitucinės reformos akto 109 (4) skyrių) vykdyti šiame skyriuje numatytas funkcijas.

(7D) Lordas vyriausiasis Šiaurės Airijos teisėjas gali paskirti vykdyti numatytas šiame skyriuje funkcijas:

(a) einantįjį vienas iš pareigų, išvardytų 2002 Teismų įstatymo (Šiaurės Airija) 1 priede;

(b) Apeliacinio teismo teisėją (numatyta Įstatymo 88 skyriuje).

Parlamentinė procedūra

19. Suderinamumas

(1) Jos Didenybės ministras, atsakingas už įstatymo projektą, prieš antrąjį įstatymo projekto skaitymą abejuose Parlamento Rūmuose privalo:

(a) padaryti pareiškimą, kad, jo manymu, įstatymo projekto nuostatos yra suderinamos su Teisių konvencija („pareiškimas apie suderinamumą“); arba

(b) padaryti pareiškimą, kad nors jis negali pateikti „pranešimo apie suderinamumą“, Vyriausybė ragina Rūmus toliau nagrinėti projektą.

(2) Pareiškimas turi būti pateiktas raštu ir skelbiamas taip, kaip ministras mano esant tinkama.

Papildymai

20. Šį Aktą lydintys įsakymai ir kt.

(1) Jos Didenybės ministro galia leisti įsakymus realizuojama įstatymų leidžiamuoju aktu.

(2) Lordo kanclerio arba Valstybės sekretoriaus galios nustatyti tvarką

(išskyrus teisminę tvarką), numatytą 2 (3) arba 7 (9) skyriuje, realizuojama įstatymų leidžiamuoju aktu.

(3) Kiekvienas įstatymų leidžiamasis aktas, sudarytas pagal 14, 15 arba 16 (7) skyriaus nuostatas, turi būti pateiktas Parlamentui svarstyti.

(4) Joks Lordo kanclerio ar Valstybės sekretoriaus įsakymas, parengtas pagal 1 (4), 7 (11) arba 16 (2) straipsnį, negali būti išleistas, jeigu jo projektas nebuvo pateiktas Parlamentui svarstyti ir jam nebuvo pritarta abejuose Parlamento Rūmuose.

(5) Kiekvienas įstatymų leidžiamasis aktas pagal 18 (7) skyrių arba 4 priedą, kuriam taikomas (2) poskyris, gali būti panaikintas vienų iš Parlamento Rūmų sprendimu.

(6) Šiaurės Airijos galios nustatyti –

(a) tvarką pagal 2 (3) (c) arba 7 (9) (c) skyrių, arba

(b) išleisti įstatymus pagal 7 (11) skyrių

yra realizuojamos 1979 Įstatymų leidžiamuoju aktu įstatymų leidžiamųjų aktų tvarka (Šiaurės Airija).

(7) Visoms pagal 2 (3) (c) arba 7 (9) (c) skyrių parengtoms tvarkoms gali būti taikoma neigiamo sprendimo tvarka; o 41(6) skyrius (Šiaurės Airija, 1954 Aiškinimo aktas) („neigiamo sprendimo taikymas“) bus taikomas taip, lyg teisė nustatyti tvarką būtų suteikta Šiaurės Airijos asamblėjos aktu.

(8) Šiaurės Airijos departamentas gali nustatyti tvarką pagal 7 (11) skyrių, jeigu jos projektas buvo pateiktas ir patvirtintas Šiaurės Airijos asamblėjos.

21. Aiškinimas ir t.t.

(1) Šiame Akte –

„iš dalies pakeisti“ apima ir panaikinti, ir taikyti (su pataisomis arba be jų);

„atitinkamas ministras“ reiškia Jos Didenybės ministrą, atsakingą už atitinkamai įgaliotą Vyriausybės departamentą (atitinka 1947 Karališkojo proceso kodeksą);

„Komisija“ reiškia Europos žmogaus teisių komisiją;

„Konvencija“ reiškia Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, kuriai 1950 m. lapkričio 4 d. Romoje pritarė Europos Vadovų Taryba ir kuri šiuo metu galioja Jungtinėje Karalystėje;

„neatitikimo deklaracija“ reiškia deklaraciją, apibrėžtą 4 skyriuje;

„Jos Didenybės ministras“ turi tokią pat reikšmę, kaip Jos Didenybės ministrai 1975 Karališkojoje teisėje;

„Šiaurės Airijos ministras“ apima Šiaurės Airijos ministrą pirmininką ir viceministrą pirmininką;

„pirminiai teisės aktai“ reiškia:

(a) bendrosios teisės aktus;

(b) vietinius ir asmens teisės aktus;

(c) privatinės teisės aktus;

(d) Bažnyčios Asamblėjos įstatymą;

(e) Anglikonų Bažnyčios Generalinio sinodo įstatymą;

(f) Vyriausybės dekretą –

(i) išleidžiamą įgyvendinant Jos Didenybės karališkąją prerogatyvą;

(ii) priimamą pagal Šiaurės Airijos 1973 konstitucinio akto 38 (1) (a) skyrių arba atitinkamas 1998 Šiaurės Airijos įstatymų nuostatas; arba

(iii) iš dalies keičiant paragrafuose (a), (b) ar (c) minimą aktą;

ir apima įstatymą ar kitą teisinę priemonę, esančią lydimuoju pirminės teisės aktu (o ne Velso vyriausybės, Velso ministro pirmininko, Velso asamblėjos vyriausybės generalinio patarėjo, Škotijos vykdomosios valdžios atstovo, Šiaurės Airijos ministro ar Šiaurės Airijos departamento) ir veikiančią, kad leistų įsigalioti vieną ar keletą tų teisės aktų nuostatų arba iš dalies keičiant pirminius teisės aktus;

„Pirmasis protokolas“ reiškia 1952 m. kovo 20 d. Paryžiaus konvencijos protokolą;

„Vienuoliktasis protokolas“ reiškia 1994 m. gegužės 11 d. Strasbūro konvencijos protokolą (Konvencijos kontrolės mechanizmo reorganizavimas);

„Tryliktasis protokolas“ reiškia 2002 m. gegužės 3 d. Vilniaus konvencijos protokolą (dėl mirties bausmės panaikinimo visais atvejais);

„procesinis nurodymas“ (Žalos atlyginimo įstatymas) reiškia 10 skyriuje apibrėžtą nurodymą;

„poįstatyminiai aktai“ reiškia –

(a) vyriausybės dekretą, išskyrus –

(i) išleistus vykdant Jos Didenybės karališkąją prerogatyvą;

(ii) išleistus pagal 1973 Šiaurės Airijos konstitucinio akto 38 (1) (a) skyrių arba atitinkamą 1998 Šiaurės Airijos konstitucinio akto nuostatą; arba

(iii) iš dalies pakeičiančius aktą, atitinkantį pirminių teisės aktų apibrėžimą;

(b) Škotijos parlamento aktą;

(ba) Velso nacionalinės asamblėjos įstatymą;

(bb) Velso nacionalinės asamblėjos aktą;

(c) Šiaurės Airijos parlamento aktą;

(d) Asamblėjos, įsteigtos pagal 1973 M16 Šiaurės Airijos asamblėjos akto 1 skyrių, įstatymą;

(e) Šiaurės Airijos asamblėjos aktą;

(f) įsakymus, taisykles, reglamentus, schemas, pažymas, įstatymų normas ar kitas teisines priemones, kylančias iš pirminių teisės aktų (išskyrus, kai jie taikomi, kad įsigaliotų viena ar daugiau pirminių teisės aktų nuostatų, arba iš dalies keičia pirminius teisės aktus);

(g) įsakymus, taisykles, reglamentus, schemas, pažymas, įstatymų normas ar kitas teisines priemones, kylančias iš teisės aktų, minimų (b), (c), (d) ar (e) paragrafuose arba išleistų Vyriausybės dekretu ir taikomų tik Šiaurės Airijoje;

(h) įsakymus, taisykles, reglamentus, schemas, pažymas, įstatymų normas ar kitas teisines priemones, išleistas Škotijos vykdomosios valdžios, Velso ministrų, Velso ministro pirmininko, Velso asamblėjos vyriausybės generalinio patarėjo, Šiaurės Airijos ministrų ar Šiaurės Airijos departamentų, vykdant prerogatyvą ar kitas vykdomąsias Jos Didenybės funkcijas, kurias vykdo asmuo Jos Didenybės vardu;

„perdavimo klausimai“ turi tokią pat reikšmę, kaip 1998 Šiaurės Airijos akte;

„tribunolas“ reiškia tribunolą, kuriame vykdomi teisiniai veiksmai.

(2) 2 (1) skyriaus (b) ir (c) paragrafų nuorodos į straipsnius yra nuorodos į Konvencijos straipsnius, kurie galiojo tiesiogiai prieš įsigaliojant Vienuoliktajam protokolui.

(3) 2 (1) skyriaus (d) paragrafo nuoroda į 46 straipsnį yra nuorodos į Konvencijos 32 ir 54 straipsnius, kurie galiojo tiesiogiai prieš įsigaliojant Vienuoliktajam protokolui.

(4) 2 (1) skyriaus nuorodos į Komisijos ataskaitą ar sprendimą arba į Ministrų Komiteto sprendimą apima ir nuorodas į ataskaitą ar sprendimą, priimtus pagal Vienuoliktojo protokolo 5 straipsnio 3, 4 ir 6 paragrafus (pereinamosios nuostatos).

22. Sutrumpintas pavadinimas, įsigaliojimas, taikymo sritis ir apimtis

(1) Šis Aktas gali būti cituojamas kaip 1998 Žmogaus teisių aktas.

(2) 18, 20 ir 21 (5) ir šis skyrius įsigalioja priėmus šį Aktą.

(3) Kitos šio Akto nuostatos įsigalioja nuo dienos, kurią gali įsakymu paskirti Valstybės sekretorius; ir skirtingiems tikslams gali būti skirtos skirtingos dienos.

(4) 7 skyriaus (7) poskyrio (b) paragrafas taikomas procesiniams veiksmams, iškeltiems viešosios valdžios institucijų iniciatyva, kai toks veiksmas įvyko; tačiau šis poskyris negalioja veiksmams, įvykusiems prieš įsigaliojant šiam skyriui.

(5) Šis Aktas saisto Karūną.

(6) Aktas galioja Šiaurės Airijoje.

PRIEDAI

1(3) skirsnis

1 PRIEDAS. Straipsniai

I dalis. Konvencijos teisės ir laisvės

2 straipsnis. Teisė į gyvybę

1. Kiekvieno asmens teisę į gyvybę saugo įstatymas. Negalima tyčia atimti niekieno gyvybės, išskyrus vykdant teismo nuosprendį dėl nusikaltimo, už kurį tokią bausmę nustato įstatymas.

2. Gyvybės atėmimas nėra laikomas šio straipsnio pažeidimu, jeigu tai padaroma nepanaudojant daugiau jėgos, negu neišvengiamai būtina:

a) ginant kiekvieną asmenį nuo neteisėto smurto;

b) teisėtai suimant arba sutrukdant teisėtai sulaikytam asmeniui pabėgti;

c) pagal įstatymą malšinant riaušes ar sukilimą.

3 straipsnis. Kankinimo uždraudimas

Niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba tokiu būdu būti baudžiamas.

4 straipsnis. Vergijos ir priverčiamojo darbo uždraudimas

1. Niekas negali būti laikomas vergijoje ar nelaisvėje.

2. Niekas negali būti verčiamas dirbti priverčiamąjį ar privalomąjį darbą.

3. Šiame straipsnyje „priverčiamasis ar privalomasis darbas“ nereiškia:

a) bet kokio darbo, kurį paprastai reikalaujama atlikti kalinimo metu pagal šios Konvencijos 5 straipsnio nuostatas arba lygtinio atleidimo nuo kalinimo laikotarpiu;

b) bet kokios karinės tarnybos ar tarnybos, kurios reikalaujama iš asmenų, atsisakančių privalomosios karinės tarnybos dėl įsitikinimų, vietoj karinės tarnybos tose šalyse, kur toks atsisakymas yra pripažįstamas;

c) bet kokios tarnybos, būtinos nepaprastosios padėties ar nelaimių, keliančių pavojų visuomenės egzistavimui ir gerovei, atvejais;

d) bet kokio darbo ar tarnybos, kurie yra įprastinių pilietinių pareigų dalis.

5 straipsnis. Teisė į laisvę ir saugumą

1. Kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir saugumą. Laisvė negali būti niekam atimta kitaip, kaip šiais atvejais ir įstatymo nustatyta tvarka:

a) kai asmuo teisėtai kalinamas pagal kompetentingo teismo nuosprendį;

b) kai asmuo teisėtai sulaikomas ar suimamas dėl to, kad neįvykdė teismo teisėto sprendimo, arba kai norima garantuoti kokios nors įstatymo numatytos prievolės vykdymą;

c) kai asmuo teisėtai sulaikomas ar suimamas, kad būtų pristatytas kompetentingai teismo institucijai, pagrįstai įtariant jį padarius nusikaltimą, ar kai pagrįstai manoma, jog būtina užkirsti kelią padaryti nusikaltimą, arba manoma, jog asmuo, padaręs tokį nusikaltimą, gali pabėgti;

d) kai nepilnamečiui laisvė atimama pagal teisėtą sprendimą atiduoti jį auklėjimo priežiūrai, arba kai jis teisėtai suimamas, kad būtų pristatytas kompetentingai institucijai;

e) kai teisėtai sulaikomi asmenys, galintys platinti užkrečiamąsias ligas, psichiškai nesveiki asmenys, alkoholikai, narkomanai ar valkatos;

f) kai asmuo teisėtai sulaikomas ar suimamas dėl to, kad negalėtų be leidimo įvažiuoti į šalį, arba kai pradėtas jo deportavimo ar išdavimo kitai valstybei procesas.

2. Kiekvienam suimtajam turi būti nedelsiant jam suprantama kalba pranešta, dėl ko jis suimtas ir kuo kaltinamas.

3. Kiekvienas sulaikytas ar suimtas asmuo pagal šio straipsnio 1 dalies c punkto nuostatas turi būti skubiai pristatytas teisėjui ar kitam pareigūnui, kuriam įstatymas yra suteikęs teisę vykdyti teismines funkcijas, ir turi teisę į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką arba teisę būti

paleistam proceso metu. Paleidimas gali būti grindžiamas garantijomis, kad jis atvyks į teismą.

4. Kiekvienas asmuo, kuriam atimta laisvė jį sulaikius ar suėmus, turi teisę kreiptis į teismą, kad šis greitai priimtų sprendimą dėl sulaikymo ar suėmimo teisėtumo ir, jeigu asmuo kalinamas neteisėtai, nuspręstų jį paleisti.

5. Kiekvienas asmuo, kuris yra sulaikymo, suėmimo ar kalinimo auka, pažeidžiant šio straipsnio nuostatas, turi teisę į nuostolių atlyginimą.

6 straipsnis. Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą

1. Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar jam pareikšto kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas. Teismo sprendimas paskelbiamas viešai, tačiau demokratinėje visuomenėje moralės, viešosios tvarkos ar valstybės saugumo interesais spaudos atstovams ar visuomenei gali būti neleidžiama dalyvauti per visą procesą ar jo dalį, kai tai būtina dėl nepilnamečių ar bylos šalių privataus gyvenimo apsaugos, arba tiek, kiek, teismo nuomone, yra būtina dėl ypatingų aplinkybių, dėl kurių viešumas pakenktų teisingumo interesams.

2. Kiekvienas nusikaltimo padarymu kaltinamas asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą.

3. Kiekvienas nusikaltimo padarymu kaltinamas asmuo turi šias pagrindines teises:

a) būti skubiai ir išsamiai jam suprantama kalba informuotas apie pateikiamo jam kaltinimo pobūdį ir pagrindą;

b) turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti savo gynybai;

c) gintis pats arba padedamas savo paties pasirinkto gynėjo, arba, jei neturi pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti ir kai tai reikalinga teisingumo interesams, nemokamai gauti advokato pagalbą;

d) pats apklausti kaltinimo liudytojus arba turėti galimybę, kad tie liudytojai būtų apklausti ir kad gynybos liudytojai būtų iškviesti ir apklausti tomis pat sąlygomis, kokios taikomos kaltinimo liudytojams;

e) nemokamai naudotis vertėjo pagalba, jeigu nesupranta ar nekalba teismo procese vartojama kalba.

7 straipsnis. Nėra bausmės be įstatymo

1. Niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie pagal jų padarymo metu galiojusius valstybės įstatymus arba tarptautinę tei-

sę nebuvo laikomi nusikaltimais. Taip pat negali būti skiriama sunkesnė bausmė negu ta, kuri galėjo būti taikyta nusikaltimo padarymo metu.

2. Šis straipsnis nekliudo teisti ir nubausti kiekvieną asmenį už kokius nors veiksmus ar neveikimą, kurie jų padarymo metu pagal civilizuotų tautų visuotinai pripažintus bendrus teisės principus buvo laikomi nusikaltimais.

8 straipsnis. Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą

1. Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas.

2. Valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės saugos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti.

9 straipsnis. Minties, sąžinės ir religijos laisvė

1. Kiekvienas turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę; ši teisė apima laisvę keisti savo religiją ar tikėjimą, taip pat laisvę išpažinti ir skelbti savo religiją ar tikėjimą tiek vienam, tiek kartu su kitais, viešai ar privačiai, laikant pamaldas, atliekant apeigas, praktikuojant tikėjimą ar mokant jo.

2. Laisvė skelbti savo religiją ar tikėjimą gali būti apribojama tik tiek, kiek yra nustatęs įstatymas ir tik tada, kai tai būtina demokratinėje visuomenėje jos saugumo interesams, viešajai tvarkai, žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti.

10 straipsnis. Kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę

1. Ši teisė apima laisvę turėti savo nuomonę, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas valdžios institucijų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų. Šis straipsnis netrukdo valstybėms licencijuoti radijo, televizijos ar kino įstaigų.

2. Naudojimasis šiomis laisvėmis, kadangi tai yra susiję ir su pareigomis bei atsakomybe, gali būti priklausomas nuo tam tikrų formalumų, sąlygų, apribojimų ar sankcijų, kurias nustato įstatymas ir kurios demokratinėje visuomenėje yra būtinos valstybės saugumo, teritorinio vientisumo ar visuomenės apsaugos, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę, taip pat kitų asmenų garbę ar teises, užkirsti kelią atskleisti įslaptintą informaciją arba užtikrinti teisminės valdžios autoritetą ir nešališkumą.

11 straipsnis. Susirinkimų ir asociacijos laisvė

1. Kiekvienas turi teisę į taikių susirinkimų laisvę, taip pat laisvę jungtis į asociacijas kartu su kitais, įskaitant teisę steigti ir stoti į profesines sąjungas savo interesams ginti.

2. Naudojimuisi šiomis teisėmis netaikomi jokie apribojimai, išskyrus tuos, kuriuos numato įstatymas ir kurie yra būtini demokratinėje visuomenėje dėl valstybės saugumo ar visuomenės apsaugos, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę arba kitų asmenų teises ir laisves. Šis straipsnis nekliudo įvesti teisėtus apribojimus naudojimuisi šiomis teisėmis asmenims, tarnaujantiems ginkluotosiose pajėgose, policijoje ar valstybės tarnyboje.

12 straipsnis. Teisė į santuoką

Vyras ir moteris, sulaukę santuokinio amžiaus, turi teisę tuoktis ir sukurti šeimą pagal naudojimąsi šia teise reguliuojančius valstybės įstatymus.

14 straipsnis. Diskriminacijos uždraudimas

Naudojimasis šioje Konvencijoje pripažintomis teisėmis ir laisvėmis yra užtikrinamas nepriklausomai nuo asmens lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitais pagrindais.

16 straipsnis. Užsieniečių politinės veiklos suvaržymai

Jokia 10, 11 ir 14 straipsnių nuostata negali būti laikoma kliūtimi Aukštosioms Susitariančioms Šalims taikyti užsieniečių politinės veiklos suvaržymus.

17 straipsnis. Piktnaudžiavimo teisėmis uždraudimas

Jokia šios Konvencijos nuostata negali būti aiškinama kaip suteikianti kuriai nors valstybei, grupei ar asmeniui teisę vykdyti kokią nors veiklą ar atlikti kokį nors veiksmą, kuriais siekiama panaikinti kokias nors šioje Konvencijoje numatytas teises ir laisves ar jas apriboti daugiau nei numatyta šioje Konvencijoje.

18 straipsnis. Teisių apribojimų ribos

Pagal šią Konvenciją joje skelbiamų teisių ir laisvių apribojimai netaikomi jokiais kitais tikslais, išskyrus tuos, kurių siekiant šie apribojimai buvo nustatyti.

II dalis. Pirmas protokolas

1 straipsnis. Nuosavybės apsauga

Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo turi teisę netrukdomas naudo-

tis savo nuosavybe. Iš niekieno negali būti atimta jo nuosavybė, išskyrus tuos atvejus, kai tai yra būtina visuomenės interesams ir tiktai įstatymo numatytomis sąlygomis bei vadovaujantis bendraisiais tarptautinės teisės principais.

Tačiau ankstesnės nuostatos jokiu būdu neriboja valstybės teisės taikyti tokius įstatymus, kokie, jos manymu, jai reikalingi, kad galėtų kontroliuoti nuosavybės naudojimą atsižvelgdama į bendrąjį interesą arba kad garantuotų mokesčių, kitų rinkliavų ar baudų mokėjimą.

2 straipsnis. Teisė į mokslą

Niekam neturi būti atimta teisė į mokslą. Valstybė, rūpindamasi švietimu ir mokymu, įsipareigoja gerbti tėvų teisę laisvai parinkti savo vaikams švietimą ir mokymą pagal savo religinius ir filosofinius įsitikinimus.

3 straipsnis. Teisė į laisvus rinkimus

Aukštosios Susitariančios Šalys įsipareigoja pagrįstais terminais organizuoti laisvus rinkimus, slaptai balsuojant, sudarydamos tokias sąlygas, kurios garantuotų žmonių nuomonės išraiškos laisvę renkant įstatymų leidybos institucijas.

Tryliktas protokolas

1 straipsnis. Mirties bausmės panaikinimas

Mirties bausmė panaikinama. Niekas negali būti nubaustas mirties bausme ir ji niekam nevykdoma.

10 skirsnis

2 PRIEDAS. Pataisomieji įsakymai

Įsakymai

1 (1) Žalas atlyginantis įsakymas gali –

a) turėti atsitiktinę, papildomą, priežastinę, tarpinę nuostatą, kurią ją pateikęs asmuo mano esant tinkamą;

b) būti parengtas taip, kad įsigalioja nuo ankstesnės, nei jis buvo parengtas, datos;

c) numatyti nuostatas dėl specialiųjų funkcijų perdavimo;

d) numatyti įvairias nuostatas įvairiems atvejams.

2) Įgaliojimai, suteikti pagal paragrafo (1) (a) pastraipą, susideda iš –

a) įgaliojimų keisti pirminius įstatymus (tarp jų ir kitus išleistus pir-

minius įstatymus, ne vien tuos, kuriuose yra nesuderinama nuostata); ir

b) įgaliojimų keisti arba atšaukti išleistus įstatymų aktus (taip pat ir kitus išleistus įstatymų aktus, ne vien tuos, kuriuose yra nesuderinama nuostata).

(3) Žalas atlyginantis įsakymas gali būti parengtas taip, kad turėtų tokį patį taikymo mastą kaip ir įstatymų leidyba, kuriai jis daro poveikį.

(4) Joks asmuo nėra kaltas padaręs nusižengimą vien tik dėl žalą atlyginančio įsakymo taikymo atgaline data.

Procedūra

2 Joks žalas atlyginantis įsakymas negali būti parengtas, išskyrus kai –

a) įsakymo projektas yra patvirtintas abejų Parlamentų Rūmų rezoliucija, priimta pasibaigus 60 dienų laikotarpiui nuo pradžios dienos, kai projektas buvo pateiktas.

b) įsakyme yra deklaruojama, kad asmuo, kuris jį rengia, dėl klausimo skubumo mano, kad yra būtina tai padaryti ir be įsakymo projekto patvirtinimo.

Įsakymai, išdėstyti projekte

3 (1) Joks projektas negali būti pateiktas pagal 2(a) paragrafą, išskyrus kai –

(a) asmuo, siūlantis parengti įsakymą, pateikė Parlamentui dokumentą, kuriame yra siūlomo įsakymo projektas ir reikalinga informacija; ir

(b) 60 dienų laikotarpis nuo dienos, kai dokumentas, reikalingas pagal šio paragrafo pastraipą, buvo pateiktas, yra pasibaigęs.

(2) Jei yra oficialiai kreiptasi tuo laikotarpiu, pagal 2 (a) paragrafą parengtas projektas privalo būti pateiktas kartu su trumpu pareiškimu, kuriame yra –

(a) oficialaus kreipimosi santrauka; ir

(b) su pasikeitimais susijusi smulkesnė informacija, jeigu dėl oficialaus kreipimosi siūloma tvarka yra pasikeitusi.

Skubūs atvejai

4 (1) Jei žalas atlyginantis įsakymas („pirminis įsakymas“) yra parengtas nepatvirtinus jo projekte, jį rengiantis asmuo privalo pateikti jį Parlamentui kartu su reikalinga informacija po to, kai jis yra parengtas.

(2) Jei buvo kreiptasi 60 dienų laikotarpiu nuo dienos, kai pirminis

įsakymas buvo parengtas, jį rengęs asmuo privalo (pasibaigus šiam laikotarpiui) pateikti Parlamentui pareiškimą, kuriame yra –

a) kreipimosi santrauka; ir

(b) su pasikeitimais susijusios detalės, jei jis mano, kad dėl kreipimosi tikslinga atlikti pirminio įsakymo pakeitimus;

(3) jei yra taikoma paragrafo (2) (a) pastraipa, pareiškimą pateikiantis asmuo privalo –

(a) parengti kitą žalas atlyginantį įsakymą, kuris pakeistų pirminį įsakymą; ir

(b) pateikti pakeistąjį įsakymą Parlamentui.

(4) jei, pasibaigus 120 dienų laikotarpiui nuo dienos, kai pirminis įsakymas buvo parengtas, rezoliucija, patvirtinanti pirminį arba pakeistąjį įsakymą, nebuvo priimta abejų Parlamento Rūmų, įsakymas nustoja galiojęs (bet neturi įtakos, nei kas buvo atlikta pagal įsakymą, nei įgaliojimams parengti naują žalas atlyginantį įsakymą).

Apibrėžimai

5 **šio dokumento priede** –

„Oficialus kreipimasis" reiškia, kad dėl žalas atlyginančio įsakymo (arba dėl siūlomo žalas atlyginančio įsakymo) buvo kreiptasi į jį rengiantį asmenį (arba kuris siūlosi jį parengti) ir apima bet kuriuos aktualius Parlamento protokolus ar rezoliuciją; ir

„reikalinga informacija reiškia" –

(a) paaiškinimą neatitikimo, kurį įsakymas (arba siūlomas įsakymas) siekia panaikinti, taip pat smulkesnę informaciją, tiesiogiai susijusią su deklaracijomis, išvadomis ar tvarka; ir

(b) pranešimą, paaiškinantį veiksmų priežastis pagal 10 skyrių ir pagrindžiantį įsakymo parengimą nurodytais terminais.

Laikotarpių skaičiavimas

6 Skaičiuojant bet kurį laikotarpį siekiant šio Dokumento priedo tikslų, yra neatsižvelgiama į laiką, kai

(a) Parlamentas yra paleistas arba nutraukęs darbą; arba

(b) abeji Rūmai padarė ilgesnę negu keturių dienų pertrauką.

(1) Šis paragrafas taikomas dėl –

a) bet kokio žalas atlyginančio įsakymo parengimo ir tokio pasiūlyto įsakymo bet kokio projekto parengimo –

(i) Škotijos ministrų; arba

(ii) įgytos kompetencijos neviršijimo (1988 pagal Škotijos įstatymą) Jos Didenybės Taryboje; ir

(b) bet kurio dokumento ar pareiškimo, pateikto dėl tokio įsakymo (ar siūlomo įsakymo).

(2) Šio dokumento priedas turi poveikį kiekvienam tokiam įsakymui (ar siūlomam įsakymui), dokumentui ar pareiškimui, kurie yra tolesnių pakeitimų subjektai.

(3) Bet kokia informacija Parlamentui, Parlamento Rūmams ar abejiems Parlamento Rūmams bus interpretuojama kaip informacija Škotijos parlamentui.

(4) Skaičiuojant bet kurį laikotarpį siekiant šio Dokumento priedo tikslų, 6 paragrafas netaikomas ir neatsižvelgiama į laiką, kurį Škotijos parlamentas yra paleistas arba padaręs ilgesnę negu keturių dienų pertrauką.

II DALIS. Nuostata

Tuo metu, kai dabartinis (Pirmasis) Protokolas yra pasirašomas, aš skelbiu, kad principas, patvirtintas 2 straipsnio antrame sakinyje, tam tikrų švietimo teisės aktų nuostatų Didžiojoje Britanijoje atžvilgiu yra pripažintas Didžiosios Britanijos tiek, kiek jis atitinka kvalifikuoto instruktavimo ar mokymų ir nepateisinamo valstybės išlaidų vengimo nuostatą.

1952 m. kovo 20 d.

Parengta Jungtinės Karalystės nuolatinio atstovo Europos Tarybos atstovui.

18(6) skyrius

4 dokumento priedas. TEISMO PENSIJOS

Prievolė parengti pensijų įsakymus

(1) Atitinkamas ministras pagal įstatymą privalo parengti nuostatas dėl mokamų pensijų teismo įstaigos teisėjui arba bet kuriam teismo įstaigos teisėjui, kuris eina pareigas kaip Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjas.

(2) Pensijų įsakymas turi numatyti tokias nuostatas, kokias jas rengiantis ministras mano yra svarbu užtikrinti, kad –

(a) Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjas, kuris prieš pat jo paskyrimą Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėju buvo teismo pensijų fondo nariu, turi teisę išlikti šio fondo nariu.

(b) sąlygos, kurių pagrindu jis pasilieka fondo nariu, yra tos, kurios būtų taikomos, jeigu jis ir nebūtų paskirtas EŽTT teisėju; ir

(c) teisė į išmokas, mokamas per fondą, ir toliau išliks, kaip dirbant EŽTT teisėju, jo atlyginimas bus toks, koks jam būtų buvęs mokamas (18 (4) skirsnis), jei tęstų darbą kaip teismo įstaigos teisėjas.

Įmokos

2A pensijų įsakymas gali detaliai numatyti priemones –

(a) bet kurioms įmokoms, kurios yra mokamos žmogaus, kuris dėl įsakymo lieka fondo nariu, ir kurios šiaip būtų mokamos išskaičiuojant iš jo atlyginimo, pasielgti priešingai, negu išskaičiuojant iš jo kaip EŽTT teisėjo atlyginimo; ir

(b) tokioms įmokoms būti surinktoms tokiu būdu, kaip ir fondo administratorių galimai nustatyta tvarka.

Kitų įstatymo potvarkių pataisos

3A pensijų įsakymas gali pataisyti bet kurią Pensijų įstatymo nuostatą arba nuostatą, parengtą pagal Pensijų įstatymą, tokiu būdu ir lygiu, kokiu įsakymą rengiantis ministras mano esant reikalinga arba tikslinga, kad būtų užtikrintas bet kurio fondo, su kuriuo įsakymas yra susijęs, administravimas.

Apibrėžimai

4 Šiame Dokumento priede

„Atitinkamas“ ministras reiškia –

(a) bet kurią teismo įstaigą, kurios jurisdikcija yra vykdoma tik Škotijos Valstybės sekretoriaus atžvilgiu; ir

(b) kitais atvejais Lordą kanclerį;

„EŽTT teisėjas“ reiškia teismo įstaigos teisėją, kuris dirba kaip teismo teisėjas;

„teismo pensijų fondas“ reiškia fondą, įsteigtą Pensijų įstatymo pagrindu ir vadovaujantis Pensijų įstatymu;

„Pensijų įstatymas“ reiškia –

(a) Šiaurės Airijos grafystės teismo įstatymą;

(b) 1961 Šerifo pensijos (Škotija) įstatymą;

(c) 1981 Teismo pensijų įstatymą; arba

(d) 1993 Teismo pensijų ir išėjimo į pensiją įstatymą; ir

„pensijų įsakymas“ reiškia įsakymą, parengtą pagal 1 paragrafą.

KANADA

• PRATARMĖ •

Kanados konstitucinės istorijos pradžia sietina su 1867 m., kai „Kanados Sąjunga[1], Naujoji Škotija ir Naujasis Bransvikas pareiškė norą būti federališkai susijungę Didžiosios Britanijos ir Airijos Jungtinės Karalystės vienoje dominijoje[2] su konstitucija, principu panašia į Jungtinės Karalystės“[3], o Jungtinės Karalystės Parlamentas 1867 m. kovo 29 d. priėmė 1867 m. Britų Šiaurės Amerikos aktą[4]. Šis Aktas buvo priimtas kitos valstybės parlamento, ir keisti jį galėjo tik Aktą priėmęs subjektas, t. y. Jungtinės Karalystės Parlamentas. Daug vėliau, tik 1949 m., Britų Šiaurės Amerikos aktas Nr. 2[5] numatė, kad Kanados Parlamentas gali daryti ribotus konstitucinius pakeitimus. 1867 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas iki 1982 m. buvo keistas iš viso 20 kartų[6], iš jų 5 pakeitimus[7] atliko Kanados Parlamentas. Visi 1867 m. Britų Šiaurės Amerikos akto pakeitimai yra išvardinti 1982 m. Konsti-

1 Nuo 1867 m. – Ontarijas ir Kvebekas (žr. 1867 m. Britų Šiaurės Amerikos akto 6 dalį).

2 Sąvokos „dominija“ turinys atskleidžiamas retai. Aptariamos temos kontekste sąvoka „dominija“ yra vartojama taip, kaip šios sąvokos turinys yra pateikiamas 1926 m. Balfūro deklaracijoje: „Jos (dominijos – *aut.*) yra autonominės bendrijos Britų imperijoje, lygios statusu, jokiu būdu nepavaldžios viena kitai nė vienu vidaus ar išorės reikalų aspektu, tačiau jungiamos bendros ištikimybės Karūnai ir laisvai asocijuotos kaip Britų Tautų Sandraugos narės.“ <http://foundingdocs.gov.au/resources/transcripts/cth11_doc_1926.pdf >.

3 1867 m. Britų Šiaurės Amerikos akto preambulė.

4 Šis aktas vėliau ne kartą buvo keistas, o jį keičiantis aktas visuomet vadinosi Šiaurės Amerikos aktu, kartu akto pavadinime nurodant ir šio akto priėmimo metus. Du kartus tais pačiais metais buvo daromas ir antrasis pakeitimas, tuomet šis aktas papildomai pavadinime turėdavo dar ir numerį.

5 Neteko galios 1982 m., jo inkorporavimą primena dabartinio 1867 m. Konstitucijos akto 91 dalies 1 punkto žyma.

6 1871, 1886, 1907, 1915, 1916, 1930, 1940, 1943, 1946, 1949, 1949 (Nr. 2), 1951, 1952, 1960, 1964, 1965, 1974, 1975 (Nr. 1) ir 1975 (Nr. 2) metais.

7 1952, 1965, 1974, 1975 (Nr. 1) ir 1975 (Nr. 2). Pakeitimą priėmusį subjektą identifikuoti galima keliais būdais: arba pagal akto preambulę, nurodančią aktą priimantį subjektą, arba pagal 1982 m. Konstitucijos akto priedą (*schedule*), kuriame prie aktų, priimtų Jungtinės Karalystės, naudojama santrumpa „(U.K.)“, o prie aktų, priimtų Kanados Parlamento – santrumpa „(Can.)“.

tucijos akto priede (angl. *schedule*), tačiau vieno akto, būtent 1916 m. Britų Šiaurės Amerikos akto, dėl Pirmojo pasaulinio karo numačiusio Kanados dvyliktojo Parlamento kadencijos pratęsimą, jame nėra. Minėtame 1982 m. Konstitucijos akto priede išvardinta 11 buvusių Konstitucijos aktų (taigi, iš viso 30 aktų, buvusių sudėtine Kanados Konstitucijos dalimi). 1867 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas ir jį keitę aktai savo originalius pavadinimus išlaikė iki pat 1982 m., kai šio akto (o atitinkamai ir jį keitusių aktų) pavadinimas buvo pakeistas ir tapo 1867 m. Konstitucijos aktu. Kaip ir galima numanyti, 1982 m. buvo kita itin svarbi Kanados konstitucinei istorijai data, tačiau prieš tai glaustai apžvelgsime ją lėmusias aplinkybes.

Jungtinės Karalystės Parlamento 1931 m. priimto Vestminsterio statuto 4 dalis nustatė bendrą visoms dominijoms principą, kad „joks Jungtinės Karalystės Parlamento aktas nuo šio teisės akto įsigaliojimo dienos neturi galioti ar būti laikomas galiojančiu dominijai, kaip dominijos teisės dalis, nebent tokiame akte būtų aiškiai paminėta, kad dominija tokio akto paprašė arba sutiko su jo priėmimu". Tačiau to paties Statuto 7 dalies, skirtos specialiai Kanadai, 1 punktas nustatė, kad „niekas šiame akte nebus laikoma netekusiu galios, 1867–1930 Britų Šiaurės Amerikos aktų arba jų pagrindu priimtų įsakymų, taisyklių ar įsakų pataisa ar pakeitimu"[8]. Vestminsterio statutas, beje, ir dabar esantis sudėtine Kanados Konstitucijos dalimi, sudarė teisines prielaidas Kanadai „susigrąžinti" Konstituciją, tačiau šio Statuto 4 straipsnyje vartojama „dominijos" sąvoka nenustatė federalinės valdžios ir provincijų dalyvavimo principų (formulės) keičiant Konstituciją. Šios diskusijos, prasidėjusios dar 1927 m. dominijos ir provincijų konferencijoje, realius apmatus įgavo tik 1964 ir 1971 m., tačiau sutarimo nebuvo pasiekta. Tokios ilgos politinės-teisinės diskusijos tęsėsi iki pat 1981 m., o jų rezultatu tapo (be priedų) lakoniškas, tačiau teisiškai itin išsamus 1982 m. Jungtinės Karalystės Parlamento priimtas 1982 m. Kanados aktas[9].

1982 m. Kanados akto pirmąja dalimi, kaip priedas B, buvo patvirtintas 1982 m. Konstitucijos aktas (kaip priedas A buvo patvirtinta 1982 m.

[8] Tikslumo dėlei paminėtina, kad Vestminsterio statute vartojamos sąvokos „*order, rule or regulation*", tuo tarpu prancūziškame tekste vartojama tiesiog „*de leurs textes d'application*" – t. y. jų taikymo aktai. <http://canada.justice.gc.ca/fra/pr-rp/sjc-csj/constitution/loireg-lawreg/p1t171.html>.

[9] Tiek 1867 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas, tiek ir 1982 m. Kanados aktas buvo priimti tą pačią, kovo 29, dieną. Manytina, kad tai – labai gerai įvertinta aplinkybė, nesudaranti prielaidų skaidyti Konstituciją ar kalbėti apie keletą konstitucijų.

Kanados akto prancūziškoji versija), o antrojoje dalyje pripažinta, kad jokio Jungtinės Karalystės Parlamento išleisto akto galiojimas nebeišplečiamas Kanadai. Ne ką mažiau svarbus buvo ir 1982 m. Kanados akto paties priedo (t. y. 1982 m. Konstitucijos akto) turinys, kurio svarbiausia dalimi laikytina Kanados teisių ir laisvių chartija. 1982 m. Konstitucijos akto įsigaliojimą pagal 1982 m. Konstitucijos akto 58 dalį paskelbusi Proklamacija taip pat laikoma sudėtine Konstitucijos dalimi. Tad 1982 m. antrojoje pusėje Kanados Konstitucija apėmė[10] 27 konstitucinius dokumentus:

i) 1982 m. Kanados aktas (kurio sudėtinė dalis yra ir 1982 m. Konstitucijos aktas);

ii) Po 1982 m. likę galioti 13 Konstitucijos aktų (anksčiau besivadinusių Britų Šiaurės Amerikos aktais), išvardintų 1982 m. Konstitucijos akto priede;

iii) 11 kitų aktų, išvardintų 1982 m. Konstitucijos akto priede;

iv) Proklamacija dėl 1982 m. Konstitucijos akto įsigaliojimo.

1982 m. Kanados aktas (nors iš esmės aptariamame kontekste taip pat galima būtų teigti, kad 1982 m. Konstitucijos aktas) tapo paskutiniu reikšmingu Konstitucijos pakeitimu, tačiau ne paskutiniu Kanados Konstitucijos pakeitimu apskritai. Po 1982 m. buvo padaryta dar 11 Konstitucijos pakeitimų (iš jų vienas jau netekęs galios), paskutinis jų – 2011 m. Todėl apibendrinant galima teigti, kad šiame tekste nagrinėdami aktualią Kanados Konstitucijos rašytinę dalį iš viso nagrinėjame 36 aktų[11] visumą.

---

[10] Tekste angl. „*includes*“; pranc. „*comprend*“ – tokia nebaigtinio (atviro) sąrašo konstrukcija vertintina kaip nuostata, sukonstruota, viena vertus, nurodant apibrėžtą aktų ir įsakymų ratą, tačiau, antra vertus, tuo pat metu paliekant erdvės ir kitoms sudedamosioms Konstitucijos dalims – konstitucinei jurisprudencijai bei nerašytinei Konstitucijai.

[11] Nurodytas aktų skaičius – 36, vienu aspektu galėtų būti laikytinas diskutuotinu. 1975 m. Konstitucijos aktą Nr. 1, kuris keitė tik 1867 m. Konstitucijos akto (su vėlesniais pakeitimais) 51 dalies 2 punktą, visa apimtimi pakeitė 1999 m. Konstitucijos aktas. Nagrinėjant 1982 m. Konstitucijos akto priedą matyti, kad tik šį punktą keitusios konstitucijos aktų nuostatos buvo pripažintos „netekusiomis galios ir vietoj jų įrašytos“ (*repealed and the following substituted therefor*). Tačiau, pirma, 1982 m. Konstitucijos akto 52 dalies 2 punkto *b* papunktis numato, kad Konstitucijos dalis yra priede numatytų aktų pakeitimai, t. y. eksplicitiškai nenumato jų panaikinimo galimybės. Antra, pačiame 1999 m. Konstitucijos akte ta apimtimi, kuria keičiamas 1867 m. Konstitucijos akto 51 dalies 2 punktas, vartojama formuluotė „pakeičiama taip“ (*replaced by the following*). Trečia, nebuvo tikslintas 1982 m. Konstitucijos akto priedas. Remiantis tuo, kas išdėstyta, 1975 m. Konstitucijos aktas Nr. 1 vis dėlto laikytinas atskira (nors ir aktualia tik istoriniu aspektu) Konstitucijos rašytinės dalies sudedamąja dalimi.

Nors, paminėtina, yra ir siauresnių Kanados Konstitucijos traktuočių[12].

Vertinti Kanados Konstituciją pagal atskiras tipologijas nėra paprasta, tačiau tai – galimybė atskleisti Kanados Konstitucijos savitumą, unikalumą ir, jeigu tokią kategoriją būtų galima pavartoti, konstitucinę estetiką.

Vertindami Kanados Konstituciją *pagal formą*, turėtumėme ją klasifikuoti kaip iš dalies rašytinę. Kanados Aukščiausiojo Teismo vertinimu, Kanados Konstitucija „pirmiausiai yra rašytinė"[13]. Be jau aptartos aktų visumos, sudarančios Kanados rašytinę Konstituciją, rašytinės Konstitucijos dalimi laikytini ir Kanados teismų, visų pirma aukštųjų instancijų, sprendimai, susiję su Konstitucijos interpretavimu, ir taip pat Jungtinės Karalystės slaptosios tarybos Teisminio komiteto sprendimai, skirti Kanadai (paskutinis – 1959 m.). Dalis Kanados Konstitucijos neturi rašytinės formos. Kaip minėta, 1867 m. Konstitucijos akto preambulėje nustatyta, kad provincijos „pareiškė norą būti federališkai susijungusios <...> vienoje dominijoje su konstitucija, principu panašia į Jungtinės Karalystės". „Mokslinėje literatūroje, nagrinėjančioje britų valstybės valdymo sistemą, dažnai nurodoma, kad Jungtinė Karalystė rašytinės konstitucijos neturi."[14] Tad Kanados Konstitucija, sukonstruota „principu panaši" į Jungtinės Karalystės, perėmė ir dalį šios valstybės konstitucinės specifikos. Manytina, kad būtent dalį specifikos, nes, Kanados Aukščiausiojo Teismo nuomone, Kanados Konstitucija „principu panaši, nereiškia, kad identiška"[15]. Ryški „principu panašios" konstitucijos iliustracija yra konstitucinės konvencijos[16], kurių tradicijos ir tęstinumas sietinas su Jungtinės Karalystės, kaip

[12] Pvz., „Kanados Konstituciją sudaro ne tik 1982 m. Konstitucinis aktas, pakeitęs 1867 m. Britų Šiaurės Amerikos aktą, bet ir aktai, išvardinti jo priedėlyje". Birmontienė, T., *et. al. Lietuvos konstitucinė teisė.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 33. Toks požiūris, manytina, nėra visiškai tikslus keliais aspektais: pirma, 1982 m. Konstitucijos aktas nepakeitė 1867 m. Šiaurės Amerikos akto, t. y. galioja šie abu aktai; antra „ir aktai, išvardinti jo priedėlyje" gali būti suprantama kaip formuluotė, neapimanti paskesnių Konstitucijos pakeitimų.

[13] *Reference re Secession of Quebec.* <http://scc-csc.lexum.com/decisia-scc-csc/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do>.

[14] Beinoravičius, D., *et. al. Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 380–381.

[15] *New Brunswick Broadcasting Co. v. Nova Scotia (Speaker of the House of Assembly).* <http://scc-csc.lexum.com/decisia-scc-csc/scc-csc/scc-csc/en/item/957/index.do>.

[16] Ši sąvoka mokslininkų vartojama įvairiai, pvz., „konstituciniai susitarimai arba konvencijos" (Beinoravičius, D., *et. al. Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012 p. 382), „*konstitucinis* paprotys (konvencija)" (Mesonis, G. Konstitucinis paprotys konstitucijos interpretavimo procese. *Jurisprudencija.* 2010, 2 (120), p. 59).

unitarinės valstybės, konstitucinėmis konvencijomis, adaptuotomis federalinėje valstybėje. Jeigu į konstituciją „galima žvelgti kaip į „visų pirma principų rinkinį“[17], tai Kanados Konstitucijos atveju paminėtini ir nerašytiniai konstituciniai principai, pavyzdžiui, teismų nepriklausomumo[18].

Kaip (pirmiausiai) rašytinė konstitucija, Kanados Konstitucija vertintina *kodifikavimo aspektu*. Anksčiau minėta 36 teisės aktų visuma leidžia daryti išvadą, kad Kanados Konstitucija nėra kodifikuota, ji „sudaryta iš įstatymo galią turinčių statutų bei, be Britų Šiaurės Amerikos akto, kitų įvairių aktų (angl. *enactments*)“[19]. Nepriklausomai nuo tokio Konstitucijos pobūdžio ir kad Kanados Konstituciją sudaro ne vienas ar keli teisės aktai, Kanados Aukščiausiojo Teismo vertinimu, „Konstitucija turi būti skaitoma kaip vieninga visuma“[20]. Skaitytojų patogumui šioje knygoje pateikiamas Kanados teisingumo departamento suvestinis rašytinės Konstitucijos dalies variantas, tačiau jį analizuojant detaliau reiktų įvertinti ir kai kurių Konstitucijos straipsnių istorinį kontekstą[21].

Klasikiniu požiūriu *pagal struktūrą* yra vertinamos kodifikuotos konstitucijos. Minėta, kad Kanados Konstitucija nėra kodifikuota. Nepabūgstant galimos pagrįstos kritikos vis dėlto abejotina, ar minėta Kanados Aukščiausiojo Teismo „vieninga visuma“ negali būti vertinama kaip turinti struktūrą. Pirma, Kanados Aukščiausiasis Teismas savo jurisprudencijoje

[17] Kūris, E. Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Iš *Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje*: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio teismo Tribunolo konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002, p. 22.

[18] *Ell v. Alberta* <http://scc-csc.lexum.com/decisia-scc-csc/scc-csc/scc-csc/en/item/2067/index.do>.

[19] *Resolution to amend the Constitution* <http://scc-csc.lexum.com/decisia-scc-csc/scc-csc/scc-csc/en/item/2519/index.do>. Vis dėlto atkreiptinas dėmesys, kad šis Kanados Aukščiausiojo Teismo sprendimas buvo priimtas iki 1982 m. Kanados akto priėmimo, tačiau, antra vertus, būtent šis sprendimas nulėmė sutarimą dėl 1982 m. konstitucinių pakeitimų.

[20] *Ref re Remuneration of Judges of the Prov. Court of P.E.I.; Ref re Independence and Impartiality of Judges of the Prov. Court of P.E.I.* <http://scc-csc.lexum.com/decisia-scc-csc/scc-csc/scc-csc/en/item/1541/index.do>.

[21] Kaip pavyzdys pateiktinas 1867 m. Konstitucijos akto 93 straipsnis, numatantis kiekvienos provincijos įstatymų leidėjui išimtines teises priimti įstatymus, susijusius su švietimu. Ši akto dalis susideda iš 4 punktų. Tačiau 1870 m. Manitobos aktas, Albertos aktas (1905 m.), Saskačevano aktas (1905 m.) numatė atitinkamoms provincijoms specialias nuostatas. Tokias specialias normas numatė ir 1949 m. Niufaundlendo aktas, tačiau ir jis dar buvo keistas 1987 m. Konstitucijos pakeitimo proklamacija, o ši savo ruožtu pakeista 1999 m. Konstitucijos pakeitimo proklamacija (Niufaundlendo aktu).

vartoja tokias kategorijas kaip „konstitucinis tekstas“[22], „pagrindinė konstitucijos struktūra“[23], „konstitucinio teksto struktūra“[24] ir pagaliau „vidinė Konstitucijos architektūra“[25]. Antra, nepaisant to, kad Konstitucija nėra kodifikuota, vis dėlto visų Konstituciją sudarančių aktų visuma leidžia nustatyti ir vertinti bent jau santykinėmis laikytinas struktūrines dalis[26]. Trečia, svarstytina, ar vien tik formalioji Konstitucijos neatitiktis kodifikavimo kriterijui leistų visa apimtimi vertinti Kanados Konstituciją kaip neturinčią struktūros[27]. Ši Konstitucija turi preambulę, turi skirsnius (dalis)[28], kurie savo ruožtu turi teisės aktui būdingas smulkesnes struktūrines dalis, turėjo (neteko galios) pereinamąsias nuostatas, turi priedus. Todėl, turint omenyje Kanados Konstitucijos specifiką ir atsižvelgiant į minėtas Kanados Aukščiausiojo Teismo kategorijas, darytina išvada, kad nepaisant to, kad ši Konstitucija nėra kodifikuota, vertinant ne vien formaliuoju, o ir sisteminiu loginiu požiūriu, teigtina, kad šis *konstitucinis tekstas* vis dėlto turi savo struktūrą.

Konstituciją vertinant *pagal priėmimo laikotarpį*, būtent 1867 m., ji klasifikuotina kaip priimtoji iki Pirmojo pasaulinio karo. Kaip ir minėta, Kanados Konstitucijos atitiktis vertinimams yra gana santykinė, tačiau šis kriterijus laikytinas vienu iš aiškiausiai įvertinamų. Gali kilti abejonių, ar 1982 m. Aktas nėra naujoji arba antroji konstitucija. Manytina, kad tai tėra

[22] *New Brunswick Broadcasting Co. v. Nova Scotia*, *supra* note 15.

[23] *Westbank First Nation v. British Columbia Hydro and Power Authority* <http://scc-csc.lexum.com/decisia-scc-csc/scc-csc/scc-csc/en/item/1727/index.do>.

[24] *Reference Re Public Service Employee Relations Act (Alta.)* <http://scc-csc.lexum.com/decisia-scc-csc/scc-csc/scc-csc/en/item/205/index.do>.

[25] *Reference re Secession of Quebec*, *supra* note 13.

[26] Pavyzdžiui, tokie 1867 m. Konstitucijos akto skirsniai kaip „Vykdomoji valdžia“, „Įstatymų leidžiamoji valdžia“, „Provincijų konstitucijos“, „Įstatymų leidžiamosios galios padalinimas“, „Teismai“, „Pajamos, skolos, turtas, mokesčiai“, taip pat 1982 m. Konstitucijos akto dalys „Kanados teisių ir laisvių chartija“, „Kanados čiabuvių teisės“, „Konstitucijos keitimo procedūra“. Paminėtina, kad 1982 m. Konstitucijos akto reguliavimo turinys yra visiškai skirtingas nuo 1867 m. Konstitucijos akto reguliavimo turinio.

[27] Formalusis požiūris reikštų, kad, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucijos, jeigu ji būtų visiškai identiškos struktūros, kaip dabar galiojanti, tačiau priimta keletu atskirų aktų, vertinti pagal struktūrą jau nebegalėtumėme, nors loginė ir sisteminė struktūra liktų visiškai ta pati.

[28] 1982 m. Konstitucijos akto struktūrinės dalys, autoriaus supratimu, vadintinos skirsniais, tačiau pačiame tekste vartojamas žodis „dalis“ (angl. *part*). Paminėtina, kad 1982 m. Konstitucijos akte trys dalys, o 1867 m. Konstitucijos akte vienas skirsnis yra netekęs galios.

išoriškai atrodanti galimybė. Viena vertus, formaliuoju teisiniu požiūriu pats 1982 m. Konstitucijos aktas nustatė, kad 1867 m. Konstitucijos aktas yra Konstitucijos dalis. Antra vertus, Kanados Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija pagrindžia Konstitucijos vientisumą. Teismas teigia, kad „Konstitucijos pagrindinė struktūra buvo įtvirtinta 1867 m. Konstitucijos aktu“[29], taigi, nekalba apie jokią naują struktūrą. Konstitucinis tęstinumas atskleidžiamas teismo jurisprudencijoje, kurioje pažymima, kad Konstitucija yra „131 metų evoliucijos produktas“[30], taigi, nekalbama apie konstitucijas arba apie naująją ir (ar) senąją konstituciją. Trumpai apibendrinant galima daryti išvadą, kad Kanados Konstitucijos priėmimo data turėtų būti laikomi 1867 m., o vėlesni aktai laikytini istorinio Konstitucijos vystymosi etapais. Turbūt geriausiai Kanados Konstitucijos raidą (o kartu ir pobūdį) dar 1929 m. spalio 18 d. sprendime *Henrietta Muir Edwards and others v. The Attorney General of Canada* apibūdino Jungtinės Karalystės slaptosios tarybos Teisminis komitetas: „Britų Šiaurės Amerikos aktas pasodino Kanadoje gyvą medį, galintį augti ir plėstis savo tikrose ribose.“[31] Gyvojo, arba augančio, medžio (angl. *living tree*) koncepcija tapo vienu kertinių Kanados konstitucinės teisės principų.

Pagal priėmimo būdą Kanados Konstitucija laikytina neatitinkanti klasikinių (monarcho arba valstybės vadovo, atstovaujamosios institucijos ar tiesiogiai tautos) konstitucijos priėmimo kriterijų. Vertindamas Kanados Konstituciją M. Römeris yra pažymėjęs, kad „konstitucija nėra pačios Kanados aktas, bet yra anglų parlamento aktas“[32]. Todėl būtų galima teigti, kad Kanados Konstitucija yra kitos valstybės atstovaujamosios institucijos priimtas aktas. Tačiau ir toks teiginys nebūtų preciziškai teisingas. Juk vienos valstybės parlamentas priėmė kitos valstybės konstituciją, tačiau antroji valstybė (konstitucijos priėmimo metu) nebuvo lygiavertis subjektas – Kanada buvo dominija. 1867 m. Konstitucijos aktas savo prigimtimi galbūt įvardintinas kaip paskirtosios, jeigu įvestume tokią kategoriją, konstitucijos požymis. Tačiau ir tai nebūtų tikslu. Kaip ir buvo minėta, Kanados Konstitucija evoliucionavo. Todėl dabartinę Kanados Konstituciją vertinti

[29] *Ontario (Attorney General) v. OPSEU* <http://scc-csc.lexum.com/decisia-scc-csc/scc-csc/scc-csc/en/item/234/index.do>.

[30] *Reference re Secession of Quebec, supra* note 13.

[31] <http://www.bailii.org/uk/cases/UKPC/1929/1929_86.pdf >.

[32] Römeris, M. *Unitarinė valstybė ir valstybiniai junginiai.* Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008, p. 92.

(tik) pagal beveik 150 metų senumo istorines aplinkybes būtų netikslu ir neteisinga. 1981–1982 m. Kanados konstitucinės raidos istorijoje pažymėti labai svarbiais pokyčiais, aptartais anksčiau. 1982 m. Kanados aktas buvo priimtas Jungtinės Karalystės Parlamento. Tačiau jau visiškai kitomis politinėmis ir teisinėmis aplinkybėmis, o būtent tokiomis sąlygomis, kurias numatė Kanada. Su šio akto priėmimu susijęs vienas geriausiai žinomų Kanados Aukščiausiojo Teismo sprendimų *Re: Resolution to amend the Constitution*[33], kuriame Teismas nusprendė, kad Konstitucijos pakeitimui reikia ne tik federalinio Parlamento, tačiau ir „esminės dalies" provincijų pritarimo[34]. 1982 m. Konstitucijos aktas buvo *de jure* priimtas Jungtinės Karalystės Parlamento, tačiau *de facto* – pačios Kanados Parlamento. Sunku būtų rasti formuluotę, įvertinančią ir apimančią visas nurodytas aplinkybes. Kanados Aukščiausiasis Teismas minėtoje byloje Konstitucijos keitimo procesą apibūdino kaip konstitucijos *patriaciją*. Todėl pagal priėmimo būdą Kanados Konstitucija tiksliausiai būtų vertintina kaip (atstovaujamosios institucijos) susigrąžinta konstitucija.

Kiti Kanados Konstitucijos tipologiniai vertinimai iš esmės nėra tokie diskusiniai ir plačiau nekomentuotini. Tokie vertinimai nuosekliai pagrindžiami šiame tekste. *Pagal poveikį visuomeniniams santykiams* Kanados Konstitucija neabejotinai laikytina realia, galima paminėti vien tai, kad kiekvienas asmuo neperžengdamas teismingumo ribų gali kreiptis į bet kurį teismą motyvuodamas, kad jo atžvilgiu yra pažeista Konstitucija. *Pagal galiojimo laiką* Kanados Konstitucija vertintina kaip nuolatinė, o *pagal valstybės formą* formaliai vertintina kaip monarchijos konstitucija. Tačiau vertinant pagal Konstitucijos reguliavimo turinį atkreiptinas dėmesys, kad monarcho vaidmuo Kanados teisinėje politinėje sistemoje yra labiau simbolinis ar tradicinis. Tačiau valstybės formos kriterijus plačiau neaptartinas, kaip ir klasifikuojant *pagal valstybės sandarą* – Kanados Konstitucija yra federalinė, o *pagal politinį režimą* – demokratinė.

Gana sudėtinga Kanados Konstituciją klasifikuoti ir *pagal pataisų priėmimo procedūrą*. Tradiciškai pagal šį kriterijų konstitucijos skirstomos į lanksčias ir griežtas. Kanados Konstitucijos keitimo procedūra numatyta 1982 m. Konstitucijos akte. Įdomu tai, kad nustatytos įvairios Konstitucijos

---

[33] S*upra* note 19.

[34] Žinotina, kad tokią nuostatą Teismas kildino ne iš rašytinės Konstitucijos dalies. Priešingai, Teismas konstatavo, kad rašytinė teisė to nereikalauja, tačiau įpareigojimas derinti Konstitucijos pakeitimus su provincijomis kyla iš konstitucinės konvencijos.

keitimo procedūros priklausomai nuo pataisos reglamentavimo apimties ir turinio:

i) bendroji Konstitucijos keitimo tvarka nustatyta Akto 38 dalyje – Konstitucija keičiama federalinio Parlamento ir ne mažiau kaip dviejų trečdalių provincijų, sudarančių ne mažiau kaip pusę visų Kanados gyventojų, teisėkūros asamblėjų rezoliucija. Konstitucijos nuostatos, kurių pakeitimui taikytina tokia keitimo procedūros, išvardintos Akto 42 dalyje. Be abejonės, tokia tvarka yra iš tiesų griežta. Nuo 1982 m. ši procedūra taikyta tik vieną kartą – priimant 1983 m. Konstitucijos pakeitimo proklamaciją, susijusią su čiabuvių[35] teisėmis.

ii) Atskira keitimo tvarka nustatyta klausimams, susijusiems su daugiau kaip viena, bet ne visomis provincijomis. Akto 43 dalis, nustatanti šia tvarka galimas keisti Konstitucijos nuostatas, numato, kad tokios pataisos priimamos federalinio Parlamento ir provincijų, kurioms taikytina ši pataisa, teisėkūros asamblėjų. Tokia tvarka, ypač federalinės konstitucijos kontekste, vertintina kaip santykinai griežta. Po 1982 m. priimtos septynios tokios pataisos, viena iš jų neteko galios.

iii) Pagal Akto 44 dalį, Konstitucijos nuostatas, susijusias išimtinai su federalinės vykdomosios valdžios bei Parlamento kompetencija, gali keisti vien tik Parlamentas. Tokia keitimo tvarka vertintina kaip santykinai lanksti. Tačiau nepaisant santykinio lankstumo po 1982 m. būta tik trijų tokių pataisų.

iv) Paskiausiai aptartina Akto 41 dalyje numatyto teisinio reguliavimo, galimo spręsti Konstitucijos pakeitimais, sritys[36]. Šiose srityse Konstitucijos pakeitimai galimi tik federalinio Parlamento ir kiekvienos iš visų provincijų teisėkūros asamblėjų rezoliucija. Tokia tvarka vertintina kaip itin griežta, buvo tik du – 1987 m. ir 1992 m. – nesėkmingi bandymai keisti Konstituciją pagal šią tvarką.

Atsižvelgiant į pataisų dažnumą Kanados Konstitucija vertintina kaip griežta, tačiau lygiai taip pat nagrinėjamu aspektu ją būtų galima priskirti ir prie mišraus pobūdžio[37] konstitucijų. Atsižvelgiant į keitimo procedūrų

[35] Tekste angl. „*aboriginal*", pranc. „*autochtones*".

[36] Autorius vartoja sąvoką „sritys", nes, pavyzdžiui, Kanados Aukščiausiojo Teismo sudėtis, kuri yra viena tokių 41 dalyje numatytų sričių, nėra Kanados Konstitucijos reguliavimo dalykas. Tai trumpai aptariama tekste toliau.

[37] Pavyzdžiui, tokią klasifikaciją pateikia Vaitiekienė, E., Mesonis, G. *Lyginamoji konstitucinė teisė*. Vilnius: Justitia, 2011, p. 81.

įvairovę Kanados Konstitucija galėtų būti vertinama kiek nukrypstant nuo tradicinių (tik) dviejų galimų alternatyvų kaip kintamai griežta.

Pagal *valstybės valdymo formą* Kanada priskirtina konstitucinei monarchijai. Jungtinės Karalystės monarchas yra Kanados valstybės vadovas. Turint omenyje monarcho statusą Jungtinėje Karalystėje, Kanados atžvilgiu monarcho vaidmuo laikytinas dar simboliškesniu. Pakankamai aiškiai monarcho statusą apibūdina principas „karalius vadovauja, bet ne valdo“[38]. Jungtinės Karalystės konstitucionalizmo klasiku laikomas W. Bagehotas monarcho teises apibūdino kaip „teisę būti patartam, teisę padrąsinti, teisę įspėti“[39]. Jungtinės Karalystės monarchas yra atstovaujamas abiejuose lygmenyse – federaliniame lygmenyje Generalgubernatoriaus bei provincijų (kiekvienoje jų) lygmenyje gubernatoriaus[40]. Kanados *valstybės režimas* apibrėžtinas kaip parlamentinė demokratija.

Kanadą sudaro 10 provincijų ir trys federalinės teritorijos, priskirtinos federalinei jurisdikcijai. Pagal *teritorinę sandarą* Kanada – federalinė sąjunga[41]. Slaptosios tarnybos Teisminis komitetas dar 1892 m. liepos 2

[38] Monarcho statusą konstitucinėje monarchijoje nusakantys principai „*Le roi règne mais ne gouverne pas*“ bei „*Le roi n'administre pas, ne gouverne pas, il règne*“ buvo išpopuliarinti prancūzo A. Thierso 1830 m. (su jo tekstais, pateikiamais kaip priedai, galima susipažinti Duvergier de Hauranne, P. *De la réforme parlementaire et de la réforme électorale.* Paris, 1847 (<http://www.droitpolitique.com/spip.php?rubrique40>). Reikia pripažinti, kad lietuvių kalboje vargu ar yra žodis, tiksliai perteikiantis pranc. „*régner*“, angl. „*reign*“ vertimą. Žodžiai „karaliauti“ bei „viešpatauti“ tinkami vartoti šnekamojoje kalboje, tačiau teisiškai nėra tikslūs. Moksliniuose darbuose vartojamas vertimas „monarchas karaliauja, bet ne valdo“, pavyzdžiui, Beinoravičius, D., *et. al. Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012 p. 399; 580. Įvertintina, kad Lietuvių kalbos žodynas žodžio „karaliauja“ reikšmę aiškina žodžiu „viešpatauja“, taip pat ir *Sinonimų žodyne* žodžiai „karaliauti“ ir „viešpatauti“ pateikiami kaip sinonimai. Manytina, kad konstrukcija „monarchas karaliauja“, „monarchas viešpatauja“ labiau tiktų absoliutinei monarchijai apibūdinti. Autoriaus nuomone, konstrukcija „karalius vadovauja“ taip pat laikytina teisiškai ne itin tikslia, tačiau galimai tiksliau atspindinčia monarcho kaip (kad ir nominalaus) valstybės vadovo statusą.

[39] „*[T]he right to be consulted, the right to encourage, the right to warn*“ – Bagehot, W. *The English Constitution*, 1873, Second edition, p. 85 <http://socserv.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/bagehot/constitution.pdf>.

[40] Konstitucijos tekste vartojamos sąvokos „*Governor general*“ ir „*Governor lieutenant*“.

[41] *Resolution to amend the Constitution, supra* note 19, Kanados Aukščiausiojo Teismo nuomone, „Kanada yra federalinė sąjunga. B.N.A. (1867 m. Konstitucijos aktas – *aut. past.*). Akto preambulėje nurodyta, kad „Kanados, Naujosios Škotijos, Naujojo Bransviko provincijos pareiškė norą federališkai susijungti. Kanados Konstitucijos federalinis charakteris buvo pripažintas nesuskaičiuojamuose teisminiuose motyvuose.“

d. byloje *Liquidators of the Maritime Bank of Canada v. Receiver- General of New Brunswick*[42] priėmė sprendimą (jis cituojamas dešimtyse Kanados Aukščiausiojo Teismo sprendimų), kuriame nurodė: „Akto (1867 m. – *aut. past.*) tikslas buvo ne sujungti provincijas į vieną, provincijų vyriausybes padaryti pavaldžias centrinei valdžiai, o sukurti Federalinę Vyriausybę, kurioje visi būtų atstovaujami, kuriai būtų išimtinai pavestas bendrų interesų administravimas, kiekvienai provincijai išlaikant savo nepriklausomybę ir autonomiją.“ Nepaisant Kanados teritorinės sandaros, federalinis principas Konstitucijoje nėra įtvirtintas eksplicitiškai[43]. „Sąvokos „lankstus federalizmas“ ir „bendradarbiaujantis federalizmas“ dažnai vartojamos jurisprudencijoje, taip akcentuojant, kad dviejų valdymo lygių atskirtis nėra absoliuti.“[44] Federalinės ir provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios kompetencijos atribotos 1867 m. Konstitucijos akto VI skirsnyje.

Aptartinos Kanados pagrindinės institucijos. Kaip jau minėta, Kanados *valstybės vadovas* yra Jungtinės Karalystės monarchas, tačiau tai – labiau simbolinis arba nominalus vadovas. Pagal Konstituciją Karalienė yra viena iš Parlamento dalių (1867 m. Konstitucijos akto 17 dalis), vykdomoji valdžia priklauso Karalienei (1867 m. Konstitucijos akto 9 dalis), Karalienė yra Kanados ir Kanadoje esančių sausumos ir jūrų karinių pajėgų bei sausumo ir jūrų atsargos kariuomenės vyriausiasis vadas (1867 m. Konstitucijos akto 15 dalis). Nuo 1947 m. Jungtinės Karalystės monarchui atstovauja ir jo funkcijas atlieka Generalgubernatorius[45]. Jo kadencijos trukmė nėra numatyta, tačiau ji paprastai (tai irgi viena iš konstitucinių konvencijų) trunka 5 metus. Penkerių metų gubernatorių kadencija numatyta 1867 m. Konstitucijos akto 59 dalyje.

Įstatymų leidžiamąją valdžią – Parlamentą sudaro Karalienė, Senatas, kaip aukštieji rūmai, ir Bendruomenių Rūmai, kaip žemieji rūmai (1867 m. Konstitucijos akto 17 dalis). Parlamentarų imunitetas ir privilegijos nusta-

---

[42] <http://www.bailii.org/uk/cases/UKPC/1892/1892_34.html>.

[43] Pavyzdžiui, *Quebec (Attorney General) v. Lacombe*: „Nerašytas konstitucinis federalizmo principas ir jį pagrindžiantys bendradarbiaujančio federalizmo ir subsidiarumo principai“ < http://scc-csc.lexum.com/decisia-scc-csc/scc-csc/scc-csc/en/item/7880/index.do>.

[44] Brouillet, E. Canadian Federalism and the Principle of Subsidiarity: Should We Open Pandora‘s Box. *Supreme Court Law Review.* 2011, No. 54, p. 616–617.

[45] 1947 m. spalio 1 d. buvo išleistas karališkasis pavedimas (*letters patent*), steigiantis Kanados generalgubernatoriaus įstaigą <http://www.collectionscanada.gc.ca/obj/001060/f2/1940/cgc_p2-0_v081_n012_t002_000_19471001_p00000.pdf>.

tomos paties Parlamento, tačiau neturi būti didesnės apimties negu kad taikomos Jungtinės Karalystės parlamentarams (1867 m. Konstitucijos akto 18 dalis). Parlamentas yra aukščiausia valdžios institucija, tačiau parlamento galios, apibrėžtos 1867 m. Konstitucijos akto 91 dalyje, nėra tokios ryškios kaip Jungtinėje Karalystėje. Tai lemia federacinis valstybės modelis, pagal kurį dalis įstatymų leidžiamosios valdžios kompetencijos, nustatytos 1867 m. Konstitucijos akto 92 dalyje, priklauso provincijų parlamentams.

Senatą sudaro 105 senatoriai (1867 m. Konstitucijos akto 21 dalis), skiriami proporcingo atstovavimo principu[46], tačiau senatorių niekada negali būti daugiau nei 113 (1867 m. Konstitucijos akto 28 dalis). Tai paaiškintina 1867 m. Konstitucijos akto 26 dalies nuostata, kad papildomai gali būti skiriami 4 arba 8 laikini (pakviestieji) senatoriai, skiriami proporcingo atstovavimo principu. Ši priemonė taikytina situacijai, kai Senatas patenka į teisėkūros (politinę) aklavietę. Ji praktikoje nuo 1867 m. buvo panaudota tik vieną kartą – 1990 m. Senatorius skiria Generalgubernatorius (1867 m. Konstitucijos akto 24 dalis), tačiau faktiškai juos rekomenduoja Ministras Pirmininkas, o Generalgubernatorius neprieštarauja (konstitucinė konvencija). Iš senatorių tokia pat tvarka skiriamas Senato pirmininkas. Asmuo, siekiantis būti senatoriumi, turi atitikti numatytus reikalavimus[47]. Senatoriai savo pareigas eina, kol jiems sukanka 75 metai (1867 m. Konstitucijos akto 29(2) dalis), arba įgaliojimai nutrūksta kitais pagrindais, numatytais 31 dalyje.

Bendruomenių Rūmus sudaro 308 nariai, atstovų skaičius proporcingas gyventojų provincijoje skaičiui[48] (1867 m. Konstitucijos akto 37 dalis), tačiau provincija negali turėti mažiau atstovų Bendruomenių Rūmuose negu turi senatorių (1867 m. Konstitucijos akto 51A dalis). Bendruomenių

[46] Ontarijas ir Kvebekas turi po 24 senatorius, Naujoji Škotija ir Naujasis Bransvikas turi po 10 senatorių, Manitoba, Britų Kolumbija, Saskačevanas, Alberta bei Niufaundlendas ir Labradoras – po 6, Princo Edvardo sala – 4, Šiaurės Vakarų teritorija, Jukono teritorija ir Nunavutas – po 1.

[47] Ne jaunesni nei 30 metų Kanados piliečiai ir gyvenantys atstovaujamoje provincijoje, turintys jų atstovaujamoje provincijoje žemės valdą vertės, atskaičiavus visus su šia valda susijusius įsipareigojimus ir apsunkinimus, ne mažesnės negu 4 tūkstančių dolerių, bei nekilnojamojo ar kito turto vertės, ne mažesnės negu 4 tūkstančių dolerių (1867 m. Konstitucijos akto 23 dalis).

[48] Ontarijas – 106, Kvebekas – 75, Britų Kolumbija – 36, Alberta – 28, Manitoba ir Saskačevanas – po 14, Naujoji Škotija –11, Naujasis Bransvikas – 10, Niufaundlendas ir Labradoras – 7, Princo Edvardo sala – 4, Šiaurės Vakarų teritorija, Jukono teritorija ir Nunavutas – po 1.

Rūmų nariai renkami atskirose rinkimų apygardose tiesiogiai, rinkimuose dalyvavusių balsų dauguma. Jų kadencijos laikas – 5 metai (1867 m. Konstitucijos akto 50 dalis). Negalima būti abejų Parlamento Rūmų nariais (1867 m. Konstitucijos akto 39 dalis). Bendruomenių Rūmai laikomi stipresniaisiais rūmais, tik šių Rūmų atstovai yra vadinami parlamento nariais, tačiau, kita vertus, joks įstatymas negali būti patvirtintas be aukštųjų rūmų pritarimo. Formaliai Parlamento priimtą aktą patvirtina Karalienė arba Generalgubernatorius jos vardu.

Provincijose veikia vienerių rūmų provincijų parlamentai – teisėkūros asamblėjos[49]. Kaip Karūnos atstovai šiuose parlamentuose veikia gubernatoriai, išskyrus teritorijas, kuriose komisarai atstovauja ne Karūnai, o federalinei valdžiai. Provincijų parlamentų priimti aktai taip pat turi būti patvirtinti Karūnos.

Vykdomoji valdžia, kaip jau buvo minėta, kyla iš Karūnos. Konstitucijoje vykdomosios valdžios formavimas ir funkcijos yra praktiškai neapibrėžtos – visas Vyriausybės veiklos organizavimas grindžiamas konstitucinėmis konvencijomis. Ministro Pirmininko institutas pirmą kartą Konstitucijoje buvo paminėtas tik 1982 m. Konstitucijos akto VI ir VI. I dalyse, netekusiose galios atitinkamai 1983 ir 1987 m. Vykdomąją valdžią vykdo Ministras Pirmininkas, kuris iš esmės yra faktiškasis valstybės vadovas, ir ministrų kabinetas. Ministras Pirmininkas pasirenka ministrus. Ministrų kabineto nariais gali būti ir Senato (paprastai būna bent vienas senatorius), ir Bendruomenių Rūmų nariai. Ministras Pirmininkas atsiskaito tik Bendruomenių Rūmams. Vyriausybė privalo turėti Bendruomenių Rūmų pasitikėjimą. Jeigu Vyriausybė netenka pasitikėjimo, Ministras Pirmininkas arba atsistatydina, arba siekia Parlamento paleidimo. Ministras Pirmininkas turi didelę politinę įtaką Parlamentui. Kaip galima matyti, nėra itin aiškių valdžios atskyrimo ribų, vykdomoji valdžia kartu yra ir įstatymų leidžiamosios valdžios dalis ir yra jai atskaitinga. Provincijose panašiu principu veikia provincijų vyriausybės, jų vadovas vadinamas pirmuoju ministru.

Savarankiškiausia yra *teisminė valdžia*, kuri taip pat atspindi valstybės federacinį modelį –Kanadoje yra dviejų lygių teismai – federaliniai ir provincijų (teritorijų). 1867 m. Konstitucijos aktas teismų sistemą konstituciniu

[49] (angl. *Legislative Assembly*), išskyrus Naująją Škotiją bei Niufaundlendą ir Labradorą, jų parlamentai vadinasi Asamblėjos rūmai, taip pat Kvebeką, kurio parlamentas vadinasi Nacionalinė asamblėja.

lygmeniu reglamentuoja gana siaurai. Numatyta, kad Generalgubernatorius skiria aukštesniųjų teismų, tarp jų ir provincijų teismų, teisėjus, o teisėjų atlyginimo dydį nustato Kanados Parlamentas. Teisėjai skiriami eiti pareigas iki jiems sueis 75 metai, tačiau gali būti Parlamento pašalinti iš pareigų dėl teisėjui netinkamo elgesio (1867 m. Konstitucijos akto 96–100 dalys).

Pradžioje apžvelgtina *federalinė teismų sistema*, kurios konstitucinis pagrindas yra 1867 m. Konstitucijos akto 101 dalis, numatanti, kad Kanados Parlamentas imasi priemonių steigti, palaikyti ir organizuoti bendro visai Kanadai Apeliacinio teismo ir kitų papildomų teismų geresniam Kanados įstatymų vykdymui. Kanados Aukščiausiasis Teismas buvo įsteigtas Parlamento 1875 m. Kanados Aukščiausiojo ir iždo teismo aktu, tačiau aukščiausia teismine instancija iki Vestminsterio statuto suponuotų pokyčių buvo Jungtinės Karalystės slaptosios tarybos Teisminis komitetas. Vestminsterio statutas lėmė, kad 1933 m. Kanados Aukščiausiasis Teismas, priėmus Kanados baudžiamojo kodekso pakeitimus[50], taptų galutine teismine instancija baudžiamosiose bylose, o civilinėse bylose Kanados Aukščiausiasis Teismas paskutine instancija tapo tik 1949 m., priėmus Aukščiausiojo Teismo pakeitimo aktą[51]. Paminėtina, kad nei 1867 m. Konstitucijos aktas, nei 1982 m. Konstitucijos aktas tiesiogiai neįsteigė aukščiausios Kanados teisminės institucijos. Aukščiausiojo Teismo aktas nėra ir tarp aktų, išvardintų 1982 m. Konstitucijos akto priede, tačiau, kaip jau buvo minėta, 1982 m. Konstitucijos akte numatyta, kad Aukščiausiojo Teismo sudėtis gali būti keičiama tik šio akto 41 dalies nustatyta, t. y. pačia griežčiausia tvarka. Kadangi bandymas suteikti Aukščiausiajam Teismui

---

[50] Vis dėlto tiksliau būtų teigti „pakartotinai priėmė", nes pirmą kartą tokie pakeitimai buvo padaryti 1888 m., dar iki Vestminsterio statuto įsigaliojimo, tačiau Slaptosios tarybos Teisminis komitetas 1926 m. byloje *Frank Nadan v. The King* nusprendė, kad tokie pakeitimai yra prieštaraujantys 1865 m. Kolonijos įstatymų galiojimo aktui. <http://www.bailii.org/uk/cases/UKPC/1926/1926_13.html>.

[51] Paminėtina, kad minėti 1933 m. ir 1949 m. pakeitimai, numatę Kanados Aukščiausiojo Teismo sprendimų neskundžiamumą, buvo „patikrinti" Slaptosios tarybos Teisminio komiteto sprendimais, atitinkamai *ex-post* 1935 m. byloje *British Coal Corporation and others (Petition) v. The King (Quebec)* (<http://www.bailii.org/uk/cases/UKPC/1935/1935_33.html) ir ex-ante 1947 m. byloje *The Attorney-General of Ontario and others v. The Attorney-General of Canada and others and The Attorney-General of Quebec* (http://www.bailii.org/uk/cases/UKPC/1947/1947_1.html>). Šios teisminės instancijos paskutinis sprendimas Kanadai byloje *Ponoka-Calmar oils Ltd. and another (Appeal No. 7 of 1959) v. Earl F. WakefieldCo. And others (Canada)* buvo priimtas, kaip ir minėta anksčiau, 1959 m.

konstitucinį statusą 1987 m. nebuvo sėkmingas, dėl Aukščiausiojo Teismo statuso vyksta mokslinis diskursas, kurį yra išsamiai apžvelgęs W. J. Newmanas[52]. Savo ruožtu Kanados Aukščiausiojo Teismo teisėjo I. Binnie nuomone, iki 1982 m. Aukščiausiasis Teismas neturėjo konstitucinio statuso, tačiau po 1982 m. Teismas tapo „nuolatinai įtvirtintas"[53]. Paminėtina, kad ir Lietuvos Konstitucinis Teismas savo konstitucinėje jurisprudencijoje[54] yra rėmęsis Kanados Aukščiausiojo Teismo sprendimais.

Federalinis apeliacinis teismas yra apeliacinė instancija Federaliniam teismui ir Mokesčių teismui. Bendrąją jurisdikciją nustato Federalinių teismų akto[55] 27 dalis. Taip pat peržiūri federalinių valdybų, komisijų ar specialiosios jurisdikcijos teismų, nustatytų Federalinių teismų akto 28 dalyje, sprendimus. Federalinis apeliacinis teismas laikytinas panašaus lygmens teismu kaip ir provincijos apeliacinis teismas.

Federalinis teismas, kurio bendrąją jurisdikciją (imigracijos, intelektinės nuosavybės, jūrų teisės ir kt.) nustato Federalinių teismų akto 17 dalis bei specialiuose federaliniuose įstatymuose numatyta jurisdikcija. Šis teismas taip pat peržiūri federalinių valdybų, komisijų ar specialiosios jurisdikcijos teismų sprendimus, išskyrus tuos subjektus, kurių sprendimų peržiūra pavesta Federaliniam apeliaciniam teismui. Federalinis teismas laikytinas panašaus lygmens teismu kaip ir provincijos aukštesnysis teismas.

Mokesčių teismas laikytinas „jauniausiu"[56] iš aukštesniosios instancijos teismų, jo jurisdikcija[57] vertintina kaip siauresnė ir labiau specializuota lyginant, pavyzdžiui, su Federalinio teismo jurisdikcija.

Provincijų[58] *teismų sistema* sudaryta iš trijų pakopų[59] teismų. *Provin-*

---

52 Newman, W. J. The Constitutional Status of the Supreme Court of Canada. *The Supreme Court Law Review.* 2009,.No. 47.

53 Binnie, I. *Judicial Independence in Canada*, p. 9–10 <http://www.venice.coe.int/wccj/rio/papers/can_binnie_e.pdf>. Kita vertus, kiti Aukščiausiojo Teismo veiklos aspektai (pvz., teismo administravimas) neturi aiškios konstitucinės apsaugos.,

54 2001 m. liepos 12 d. ir 2008 m. spalio 1 d. nutarimai bei 2000 m. sausio 12 d. sprendimas.

55 <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/F-7/>.

56 Šis teismas buvo įsteigtas 1983 m., formaliai Federalinis apeliacinis teismas kaip atskiras teismas buvo įsteigtas tik 2003 m., tačiau iš esmės funkcijos nepakito, nes anksčiau apeliacinė funkcija buvo atskirta ir vykdoma tame pačiame Federaliniame teisme.

57 Kanados mokesčių teismo akto 12 dalis <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/T-2/>.

58 Paminėtina, kad minint (dešimties) provincijų teismus, omenyje turimi ir (trijų) teritorijų teismai.

59 Išskyrus Nunavutą, kuriame yra tik dviejų instancijų teismai – Teisingumo teismas, iš esmės apimantis ir provincijos teismo ir aukštesniojo teismo jurisdikciją, bei Apeliacinis teismas.

cijos teismai[60] nagrinėja didžiąją dalį šeimos teisės klausimų (įvaikinimas, globa, vaiko apsauga ir kt.), labai didelę dalį (90–95 proc.) baudžiamųjų bylų, išskyrus sunkiausius nusikaltimus, mažesnių sumų[61] civilines bylas, kelių eismo taisyklių pažeidimus. Sprendimai apeliacine tvarka skundžiami provincijos aukštesniajam teismui. Provincijos teismų teisėjų skyrimas yra provincijos kompetencija, visų kitų instancijų provincijos teismų ir federalinių teismų teisėjų skyrimas yra federalinės valdžios kompetencija.

Provincijos aukštesnieji teismai[62] – teisminė instancija, kuri nagrinėja šeimos teisės klausimus (skyrybos, turto dalybos, vaiko ar sutuoktinio išlaikymo klausimai ir kt.), sunkiausių nusikaltimų bylas, provincijos teismams nežinybingas civilines bylas. Provincijos aukštesnysis teismas nagrinėja apeliacine tvarka provincijos teismų bylas, taip pat peržiūri provincijos valdybų, komisijų ar specialiosios jurisdikcijos teismų sprendimus. Provincijos aukštesniojo teismo sprendimai (ir tose bylose, kurios nagrinėtos apeliacine instancija) gali būti apeliacine tvarka skundžiami provincijos apeliaciniam teismui.

Provincijos apeliaciniai teismai[63] – teisminė instancija, tik peržiūrinti kitų instancijų teismų sprendimus. Šių teismų sprendimai gali būti apeliacine tvarka skundžiami tik Kanados Aukščiausiajam Teismui.

Kaip atskira teismų rūšis paminėtini *kariniai teismai*, įsteigti ir vei-

---

60 Provincijų teismai turi skirtingus pavadinimus, paprastai provincijose vartojamas teismo pavadinimas „Provincijos teismas“, išskyrus Kvebeką (Kvebeko teismas), Ontariją, Nunavutą (Teisingumo teismas), Jukoną ir Šiaurės Vakarų teritoriją (Teritorinis teismas).

61 Mažesnėmis sumomis santykinai galima laikyti sumas iki 25 tūkst. CAD (apie 16,75 tūkst. EUR).

62 Atkreiptinas dėmesys į teisės tradicijų (ir atitinkamai vartojamos terminijos) Kanadoje ir Lietuvoje skirtumus, kurie gali atrodyti klaidinančiai. Šiame tekste siekiant aiškumo vartojama sąvoka „aukštesnysis teismas“, iš tiesų šios instancijos teismai vadinami įvairiai: Aukščiausiasis Teismas (Britų Kolumbija, Niufaundlendas ir Labradoras, Šiaurės Vakarų teritorija, Jukonas, Naujoji Škotija, Princo Edvardo sala), Aukštesnysis teismas (Ontarijas, Kvebekas) ir Karalienės suolo (angl. *Queen's Bench;* pranc. *Banc de la Reine*) teismas arba anksčiau minėtas Nunavuto specifinis Teisingumo teismas. Tad provincijos apeliacinis teismas yra aukštesnės instancijos teismas nei provincijos aukščiausiasis teismas; taip pat nėra „kasacijos“ sąvokos – vartojama „apeliacijos“ sąvoka, dar kartais vartojama ir „paskutinės apeliacijos“ sąvoka, taip išskiriant apeliaciją Kanados Aukščiausiajam Teismui.

63 Provincijoje gali ir nebūti atskiro apeliacinio teismo, pavyzdžiui, Niūfaundlendo ir Labradoro provincijoje apeliacinio teismo funkcijas atlieka Niūfaundlendo ir Labradoro aukščiausiojo teismo apeliacinis skyrius.

kiantys pagal Nacionalinį gynybos aktą[64]. Šių teismų sistemą sudaro įvairūs kariniai teismai bei Karinio teismo apeliacinis teismas, apeliacine tvarka nagrinėjantis kitų karinių teismų sprendimus. Karinio teismo apeliacinio teismo sprendimai apeliacine tvarka gali būti skundžiami Kanados Aukščiausiajam Teismui.

Baigiant trumpai paminėtinas konstitucinės priežiūros aspektas. 1982 m. Konstitucijos akto 52(1) dalis nustato, kad Kanados Konstitucija yra aukščiausias teisės aktas Kanadoje ir jokia teisė, prieštaraujanti Konstitucijos nuostatoms, neturi galios ir poveikio visa prieštaravimo apimtimi. Kanadoje nėra atskiro teismo, kuriam būtų priskirtina išskirtinai konstitucinė kontrolės funkcija. „Visi Kanados teismai (ir tribunolai, sprendžiantys teisės klausimus) gali nagrinėti bet kurį proceso šalių iškeltą konstitucinį klausimą.“[65]

---

64 <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/n-5/>.
65 Binnie, I., s*upra* note 53, p. 4.

1867 M. KONSTITUCIJOS AKTAS[66]

30 ir 31 Viktorija, c. 3 (Jungtinė Karalystė)

Aktas dėl Kanados, Naujosios Škotijos ir Naujojo Bransviko Sąjungos ir jos Vyriausybės bei su tuo susijusių tikslų

(1867 m. kovo 29 diena)

kadangi Kanados provincijos, Naujoji Škotija ir Naujasis Bransvikas išreiškė norą būti sujungti federaliniu ryšiu į vieną Dominiją po Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Airijos Karalystės karūna su į Jungtinės Karalystės iš esmės panašia Konstitucija:

ir kadangi tokia Sąjunga prisidėtų prie provincijos gerovės ir skatintų Britų imperijos interesus:

ir kadangi steigti Sąjungą Parlamento galiomis yra tikslinga, bus numatyta ne tik Dominijos įstatymų leidžiamosios valdžios sudėtis, bet ir jos vykdomosios valdžios pobūdis:

ir kadangi yra tikslinga priimti nuostatą dėl galimo kitų Britų Šiaurės Amerikos dalių priėmimo į Sąjungą:

I. ĮŽANGA

Trumpa antraštė

1. Šis Aktas gali būti nurodomas kaip 1867 m. Konstitucijos aktas.
2. Panaikinta.

[66] Kanados Konstitucija, paskelbta Kanados teisingumo departamento internetiniame puslapyje http://laws.justice.gc.ca/eng/Const/FullText.html, išversta iš anglų kalbos.

II. SĄJUNGA

Sąjungos paskelbimas

3. Karalienė turi teisę, patariama Jos Didenybės labiausiai gerbiamos Slaptosios tarybos, viešai paskelbti, kad nurodytą dieną ir vėliau, praėjus ne daugiau kaip šešiems mėnesiams nuo šio Akto priėmimo, Kanados provincijos, Naujoji Škotija ir Naujasis Bransvikas turi sudaryti ir būti viena Dominija, turinčia Kanados pavadinimą; ir tą dieną bei vėliau tos trys provincijos turi sudaryti ir būti viena Dominija su atitinkamu pavadinimu.

Paskesnių akto nuostatų aiškinimas

4. Jei nėra išreikšta arba numanoma kitaip, Kanados pavadinimas turi reikšti Kanadą, kaip nustatyta pagal šį Aktą.

Keturios provincijos

5. Kanada yra padalyta į keturias provincijas, vadinamas Ontariju, Kvebeku, Naująja Škotija ir Naujuoju Bransviku.

Ontarijo ir Kvebeko provincijos

6. Kanados provincijos dalys (tokios, kokios jos yra priimant šį Aktą), kurios anksčiau buvo atitinkamai Aukštutinės Kanados ir Žemutinės Kanados provincijos, yra laikomos atskirtomis ir sudaro dvi atskiras provincijas. Dalis, kuri anksčiau buvo Aukštutinės Kanados provincija, sudarys Ontarijo provinciją; ir dalis, kuri anksčiau buvo Žemutinės Kanados provincija, sudarys Kvebeko provinciją.

Naujosios Škotijos ir Naujojo Bransviko provincijos

7. Naujosios Škotijos ir Naujojo Bransviko provincijos ribos lieka tos pačios, kaip šio Akto priėmimo metu.

Dešimtmečio surašymas

8. Visuotinis Kanados gyventojų surašymas turi būti atliktas vienas tūkstantis aštuoni šimtai septyniasdešimt pirmaisiais metais ir kas dešimt metų po to, atitinkamai nustatant gyventojų skaičių keturiose provincijose.

III. VYKDOMOJI VALDŽIA

Deklaracija dėl Karalienės vykdomosios valdžios

9. Kanados vykdomoji valdžia ir galia pripažįstama ir toliau pavedama Karalienei.

Nuostatų, susijusių su Generalgubernatoriumi, taikymas

10. Šio Akto nuostatos, susijusios su Generalgubernatoriumi, išplečiamos ir taikomos dabartiniam Kanados Generalgubernatoriui ar kitam dabartiniam vyriausiajam vykdančiajam pareigūnui arba valdytojui, Karalienės vardu vadovaujančiam Kanados Vyriausybei, nesvarbu, koks jo pareigų pavadinimas.

Slaptosios tarybos Kanados reikalams sandara

11. Teikti pagalbą ir patarti Kanados Vyriausybei turi būti įsteigta Taryba, kuri vadinsis Karalienės slaptoji taryba Kanados reikalams; ir asmenis, kurie bus šios Tarybos nariai, retkarčiais pasirinks ir sušauks Generalgubernatorius, ir prisaikdins kaip Tarybos narius, ir jos narius Generalgubernatorius retkarčiais gali pašalinti.

Visi įgaliojimai, kurie pagal Aktą suteikiami Generalgubernatoriui veikti patariamam Slaptosios tarybos arba savarankiškai

12. Visos galios, valdžia ir funkcijos pagal bet kurį Didžiosios Britanijos Parlamento arba Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Airijos Karalystės Parlamento, arba Aukštutinės Kanados, Žemutinės Kanados, Naujosios Škotijos ar Naujojo Bransviko įstatymų leidžiamosios valdžios aktą suteikiamos Sąjungai arba vykdomos atitinkamų provincijų gubernatorių arba vicegubernatorių, patariant arba patariant ir sutinkant atitinkamoms vykdomosioms taryboms, arba kartu su šiomis tarybomis, arba su bet kokiu jų narių skaičiumi, arba gubernatoriai ar vicegubernatoriai jas vykdo savarankiškai, kol jos toliau gyvuos ir galės būti įgyvendintos Sąjungoje Kanados Vyriausybės atžvilgiu, suteikiama ir vykdoma Generalgubernatoriaus, patariant ar patariant ir sutinkant, arba kartu su Karalienės slaptąja taryba Kanados reikalams, arba bet kuriais jos nariais, arba Generalgubernatoriaus savarankiškai, kaip tuo atveju reikalaujama, nebent, jei tai (išskyrus, kai tai numatyta Didžiosios Britanijos Parlamento arba Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Airijos Karalystės Parlamento aktuose) panaikintų arba pakeistų Kanados Parlamentas.

Nuostatų, susijusių su Generalgubernatoriumi, taikymas Taryboje

13. Šio Akto nuostatos, susijusios su Generalgubernatoriumi, Tarybos turi būti aiškinamos taip, tarsi Generalgubernatorius veiktų patariamas Karalienės slaptosios tarybos Kanados reikalams.

Jos Didenybės galia suteikti įgaliojimus Generalgubernatoriui skirti pavaduotojus

14. Jei Jos Didenybė mano esant reikalinga, Karalienė turi teisę suteikti įgaliojimus Generalgubernatoriui retkarčiais bet kurį asmenį ar asmenis skirti jo pavaduotoju ar pavaduotojais, kartu arba atskirai, bet kurioje Kanados dalyje ar dalyse, ir naudojantis šia kompetencija pagal Generalgubernatoriaus pageidavimą priskirti jam ar jiems įgyvendinti tokias galias, valdžią ir funkcijas, kurias Generalgubernatorius laiko esant reikalingomis ar tikslingomis, ir ribojamas bet kokių Karalienės išreikštų ar suteiktų apribojimų ar nurodymų; tačiau tokio pavaduotojo ar pavaduotojų skyrimas neturi įtakos paties Generalgubernatoriaus galiai, valdžiai ar funkcijoms.

Tolesnis vadovavimo ginkluotosioms pajėgoms priklausymas Karalienei

15. Vyriausiojo Kanados sausumos ir jūrų milicijos, ir visų karinio jūrų laivyno ir karinių pajėgų Kanadoje vado įgaliojimai nuo šiol skelbiami toliau priklausantys Karalienei.

Kanados Vyriausybės posėdžių vieta

16. Kanados Vyriausybė turi posėdžiauti Otavoje, kol Karalienė nenuspręs kitaip.

IV. ĮSTATYMŲ LEIDŽIAMOJI VALDŽIA

Kanados Parlamento sandara

17. Kanadoje yra vienas Parlamentas, sudarytas iš Karalienės, aukštųjų rūmų, vadinamų Senatu, ir Bendruomenių Rūmų.

Rūmų privilegijos ir kita.

18. Privilegijos, imunitetai ir galios, kuriuos turi, jais naudojasi ir įgyvendina Senatas ir Bendruomenių Rūmai bei atitinkamai jų nariai, retkarčiais turi būti apibrėžiami Kanados Parlamento aktu, tačiau taip, kad kiekvienas Kanados Parlamento aktas, apibrėžiantis tokias privilegijas, imunitetus ir galias, nesuteiktų jokių privilegijų, imunitetų ar galių, viršijančių

tuos, kuriuos turi, naudojasi ir įgyvendina Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Airijos Karalystės Parlamento Bendruomenių Rūmai ir jų nariai.

Pirmoji Kanados Parlamento sesija

19. Kanados Parlamentas sušaukiamas ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo Sąjungos sukūrimo.

20. Panaikinta.

Senatas

Senatorių skaičius

21. Vadovaujantis šio Akto nuostatomis, Senatą sudaro vienas šimtas penki nariai, kurie vadinami senatoriais.

Provincijų atstovimas Senate

22. Pagal Senato sandarą laikoma, kad Kanadą sudaro keturios dalys:

1. Ontarijas;

2. Kvebekas;

3. Jūrų provincijos – Naujoji Škotija ir Naujasis Bransvikas, bei Princo Edvardo sala;

4. Vakarų provincijos – Manitoba, Britų Kolumbija, Saskačevanas ir Alberta.

Šios keturios dalys turi būti (taikant šio Akto nuostatas) vienodai atstovaujamos Senate taip:

Ontarijo skyrius atstovaujamas dvidešimt keturių senatorių; Kvebeko – dvidešimt keturių senatorių; Jūrų provincijos ir Princo Edvardo sala – dvidešimt keturių senatorių, iš jų dešimt atstovauja Naujajai Škotijai, dešimt – Naujajam Bransvikui ir keturi – Princo Edvardo salai; Vakarų provincijos atstovaujamos dvidešimt keturių senatorių, iš jų šeši atstovauja Manitobai, šeši – Britų Kolumbijai, šeši – Saskačevanui ir šeši – Albertai; Niūfaundlendas turi teisę būti atstovaujamas šešių Senato narių; Jukonas, Šiaurės Vakarų teritorijos ir Nunavutas turi teisę būti atstovaujami po vieną Senato narį.

Kvebeko atveju kiekvienas iš šiai provincijai atstovaujančių dvidešimt keturių senatorių bus skiriamas nuo vienos iš dvidešimt keturių Žemutinės Kanados rinkimų dalių, nurodytų suvestinių Kanados įstatymų pirmojo skyriaus A priede.

Senatoriaus kvalifikacija

23. Reikalavimai Senatoriaus kvalifikacijai yra šie:

(1) jis turi būti sulaukęs trisdešimties metų;

(2) jis turi būti arba gimęs Karalienės pavaldiniu, arba tapęs Karalienės pavaldiniu natūralizacijos būdu pagal Didžiosios Britanijos Parlamento arba Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Airijos Karalystės Parlamento, arba Aukštutinės Kanados, Žemutinės Kanados, Naujosios Škotijos ar Naujojo Bransviko įstatymų leidžiamosios valdžios aktą, prieš Sąjungos įsteigimą, arba pagal Kanados Parlamento aktą įsteigus Sąjungą;

(3) jis privalo turėti savo naudojimui ir naudai kaip savininkas pagal įstatymą arba pagal teisingumo teisę žemėmis ar valdomis, naudojamomis pagal laisvo ir bendro naudojimo teisę, arba turėti savo naudojimui ir naudai alodo teise arba laisvo naudojimo teise provincijoje, nuo kurios yra paskirtas, vertės keturių tūkstančių dolerių virš visų rentų, įsipareigojimų, skolų, hipotekos ir apsunkinimų, priskaičiuojamų ar mokamų nuo jų arba su jomis susijusių;

(4) jo nekilnojamas ir asmeninis turtas kartu vertas keturiais tūkstančiais dolerių daugiau už jo skolas ir įsipareigojimus;

(5) jis gyvena provincijoje, kuriai jis yra paskirtas;

(6) Kvebeko atveju jo nekilnojamasis turtas yra rinkimų dalyje, kurioje jis yra paskirtas, arba jis šioje dalyje gyvena.

Senatorių sušaukimas

24. Generalgubernatorius Karalienės vardu retkarčiais pagal Didžiuoju Kanados antspaudu patvirtintą dokumentą turi sušaukti tinkamus asmenis į Senatą; ir, atsižvelgiant į šio Akto nuostatas, kiekvienas tokiu būdu pakviestas asmuo turi tapti ir būti Senato nariu ir senatoriumi.

25. Panaikinta.

Papildomas senatorių skyrimas tam tikrais atvejais

26. Jei kuriuo nors metu rekomendavus Generalgubernatoriui Karalienė mano esant reikalinga nurodyti, kad keturi ar aštuoni nariai būtų įtraukti į Senatą, Generalgubernatorius gali sušaukti keturis arba aštuonis tinkamus asmenis (jei tai reikalinga), kurie lygiai atstovauja keturioms Kanados dalims, ir atitinkamai jais papildyti Senatą.

Senato sumažinimas iki normalios sudėties

27. Jei toks papildymas būtų kada nors padarytas, Generalgubernatorius neturi kviesti į Senatą jokio asmens, nebent, esant tokiai rekomendacijai, kitaip nurodys Karalienė, atstovauti vienai iš keturių dalių iki tol, kol ši dalis bus atstovaujama ne daugiau kaip dvidešimt keturių senatorių.

Didžiausias senatorių skaičius

28. Senatorių skaičius niekada neturi būti didesnis nei vienas šimtas trylika.

Vietos Senate išlaikymo terminas

29. (1) Atsižvelgiant į (2) poskirsnį, pagal šio Akto nuostatas senatorius turi vietą Senate iki gyvos galvos.

Išėjimas į pensiją sulaukus septyniasdešimt penkerių metų

(2) Senatorius, pakviestas į Senatą po šio poskirsnio įsigaliojimo, atsižvelgiant į ši Aktą, išsaugo savo vietą Senate, kol jam sukaks septyniasdešimt penkeri metai.

Atsistatydinimas iš Senato

30. Senatorius gali raštu kreiptis į Generalgubernatorių dėl atsistatydinimo iš Senato ir nuo to momento jo vieta tampa laisva.

Senatorių pašalinimas

31. Senatoriaus vieta tampa laisva šiais atvejais:

(1) jei jis dviejose iš eilės Parlamento sesijose nedalyvauja Senate;

(2) jei jis prisiekia arba paskelbia, arba patvirtina ištikimybę, paklusnumą ar atsidavimą užsienio valstybei, arba atlieka veiksmą, kuriuo jis tampa užsienio valstybės pavaldiniu arba piliečiu, arba įgyja pavaldinio arba piliečio teises ar privilegijas;

(3) jei jis yra pripažintas bankrutavusiu arba nemokiu, arba prašo jam taikyti bet kokią teisę, susijusią su nemokiais skolininkais, arba pripažįstamas kaltu dėl viešojo turto pasisavinimo.

(4) jei jis padarė išdavystę ar nuteistas už nusikaltimą arba negarbingą nusikaltimą;

(5) jei jis nebeatitinka priklausančio turto arba gyvenamosios vietos reikalavimų; su sąlyga, kad senatorius nebus laikomas neatitinkančiu gyvenamosios vietos reikalavimo, jei jis gyvena Kanados Vyriausybės posėdžia-

vimo vietoje tuo metu, kai jis eina pareigas toje Vyriausybėje ir jo buvimas ten yra būtinas.

Šaukimas į laisvas Senato vietas

32. Kai dėl atsistatydinimo, mirties arba kitos priežasties Senate atsiranda laisva vieta, Generalgubernatorius turi pakviesti tinkamą ir kompetentingą asmenį užimti šią vietą.

Klausimai dėl kompetencijų ir laisvų vietų Senate

33. Kilus klausimui dėl senatoriaus kompetencijos ar laisvos vietos Senate, jis turi būti aptartas ir išspręstas Senate.

Senato pirmininko skyrimas

34. Generalgubernatorius gali retkarčiais pagal Didžiuoju Kanados antspaudu patvirtintą dokumentą paskirti senatorių eiti Senato pirmininko pareigas, gali jį atšaukti ir paskirti kitą vietoj jo.

Senato kvorumas

35. Kol Kanados Parlamentas nustatys kitaip, Senato posėdžio įgaliojimams vykdyti būtina, kad jame dalyvautų ne mažiau kaip penkiolika senatorių, įskaitant Senato pirmininką.

Balsavimas Senate

36. Senatas svarstomus klausimus sprendžia balsų dauguma, ir Senato pirmininkas visais atvejais turi balso teisę, ir jeigu balsai pasidalina po lygiai, laikoma, kad sprendimui nepritarta.

Bendruomenių Rūmai

Kanados Bendruomenių Rūmų sandara

37. Atsižvelgiant į šio Akto nuostatas, Bendruomenių Rūmus sudaro trys šimtai aštuoni nariai, iš kurių vieną šimtą šešis narius renka Ontarijas, septyniasdešimt penkis – Kvebekas, vienuolika – Naujoji Škotija, dešimt – Naujasis Bransvikas, keturiolika – Manitoba, trisdešimt šešis – Britų Kolumbija, keturis – Princo Edvardo sala, dvidešimt aštuonis – Alberta, keturiolika – Saskačevanas, septynis – Niufaundlendas, vieną – Jukonas, vieną – Šiaurės Vakarų teritorijos ir vieną – Nunavutas.

Bendruomenių Rūmų sušaukimas

38. Generalgubernatorius Karalienės vardu retkarčiais pagal Didžiuoju Kanados antspaudu patvirtintą dokumentą sušauks ir sukvies kartu Bendruomenių Rūmus.

Draudimas senatoriams posėdžiauti Bendruomenių Rūmuose

39. Senatorius neturi teisės būti renkamas, posėdžiauti ar balsuoti kaip Bendruomenių Rūmų narys.

Keturių provincijų rinkimų apygardos

40. Kol Kanados Parlamentas nustatys kitaip, Bendruomenių Rūmų narių rinkimų tikslu Ontarijas, Kvebekas, Naujoji Škotija ir Naujasis Bransvikas suskirstomi į šias rinkimų apygardas:

1. Ontarijas

Ontarijas skirstomas į grafystes, grafysčių raidingus, miestus, miestų dalis ir miestelius, išvardintus šio Akto pirmame priede, kiekvienas iš jų laikomas rinkimų apygarda, ir kiekviena apygarda, kaip jos sunumeruotos tame priede, turi tiesę rinkti vieną narį.

2. Kvebekas

Kvebekas padalinamas į šešiasdešimt penkias rinkimų apygardas, sudarytas iš šešiasdešimt penkių rinkimų dalių, į kurias Žemutinė Kanada yra suskirstyta šio Akto priėmimo metu pagal Kanados konsoliduotų statutų antrąjį skyrių, Žemutinės Kanados konsoliduotų statutų septyniasdešimt penktąjį skyrių ir dvidešimt trečių Karalienės metų Kanados provincijos akto pirmąjį skyrių arba pagal bet kokį juos keičiantį Sąjungos aktą taip, kad kiekviena iš šių rinkimų dalių pagal šį Aktą turėtų tiesę rinkti vieną narį.

3. Naujoji Škotija

Kiekviena iš aštuoniolikos Naujosios Škotijos grafysčių yra rinkimų apygarda. Halifakso grafystė turi teisę rinkti du narius, o visos kitos grafystės – po vieną.

4. Naujasis Bransvikas

Kiekviena iš keturiolikos Naujojo Bransviko grafysčių, įskaitant Sent Džono miestą ir grafystę, yra rinkimų apygarda. Sent Džono miestas taip pat yra atskira rinkimų apygarda. Kiekviena iš šių penkiolikos rinkėjų apygardų turi tiesę rinkti vieną narį.

Esamų rinkimų įstatymų galiojimas, kol Kanados Parlamentas nustatys kitaip

41. Kol Kanados Parlamentas nustatys kitaip, visi keliose Sąjungos provincijose galiojantys įstatymai, susiję su šiais klausimais ar su kuriuo nors iš jų, t. y. – kompetencija ir pašalinimu asmenų, kurie yra renkami, posėdžiauja ar balsuoja kaip Susirinkimų rūmų arba įstatymų leidybos susirinkimų nariai keliose provincijose, tokių narių rinkimuose dalyvaujančiais rinkėjais, priesaikomis, kurių turi laikytis rinkėjai, rinkimų pareigūnais, jų įgaliojimais ir pareigomis, rinkimų procedūromis, laikotarpiais, kai rinkimai gali vykti, ginčijamų rinkimų sprendimu, ir su šiais klausimais susijusiomis procedūromis, laisvomis vietomis ir raštais dėl naujų rinkimų sušaukimo, kai laisvos vietos atsiranda kitu pagrindu, nei paleidus Rūmus, – atitinkamai taikomi Bendruomenių Rūmų narių rinkimams tose pačiose keliose provincijose.

Kol Kanados Parlamentas nustatys kitaip, bet kuriuose Bendruomenių Rūmų nario rinkimuose Algomos apygardoje, be asmenų, galinčių balsuoti pagal Kanados provincijos teisę, teisę balsuoti taip pat turi kiekvienas Britanijos pavaldinys vyras, sulaukęs dvidešimt vienerių ar daugiau metų ir turintis namus.

42. Panaikinta.

43. Panaikinta.

Dėl Bendruomenių Rūmų pirmininko rinkimų

44. Pirmą kartą po visuotinių rinkimų susirinkę Bendruomenių Rūmai kaip įmanoma greičiau pirmininku išrenka kitą savo narį.

Dėl Laisvų pirmininko pareigų užėmimo

45. Kai pirmininko vieta tampa laisva jam mirus, atsistatydinus arba dėl kitų priežasčių, Bendruomenių Rūmai kaip įmanoma greičiau pirmininku išrenka kitą savo narį.

Pirmininko pirmininkavimas

46. Pirmininkas pirmininkauja visiems Bendruomenių Rūmų posėdžiams.

Nuostata nesant pirmininko

47. Kol Kanados Parlamentas nustatys kitaip, jei dėl kokios nors priežasties Bendruomenių Rūmų pirmininkas neatlieka savo pareigų keturiasdešimt aštuonias valandas iš eilės, Rūmai gali išrinkti kitą savo narį eiti pirmininko pareigas, ir taip išrinktas narys turi ir vykdo visas jo galias, privilegijas ir pareigas visą laiką, kol nėra pirmininko.

Bendruomenių Rūmų kvorumas

48. Bendruomenių Rūmų posėdžio įgaliojimams vykdyti būtina, kad jame dalyvautų ne mažiau kaip dvidešimt narių, ir šiuo tikslu pirmininkas yra laikomas nariu.

Balsavimas Bendruomenių Rūmuose

49. Bendruomenių Rūmų svarstomi klausimai sprendžiami balsų dauguma, nebalsuojant pirmininkui, o kai balsai pasiskirsto po lygiai, pirmininkas turi teisę balsuoti.

Bendruomenių Rūmų trukmė

50. Kiekvieni Bendruomenių Rūmai veikia ne ilgiau kaip penkerius metus, skaičiuojant nuo tos dienos, kai grąžinami raštai dėl Rūmų rinkimų sušaukimo (jei Generalgubernatorius Rūmus paleido anksčiau).

Bendruomenių atstovavimo pertvarkymas

51. (1) Bendruomenių Rūmų narių skaičius ir provincijų atstovavimas juose, atlikus kas dešimt metų vykstantį surašymą, retkarčiais pertvarkomas tokios valdžios, tokiu būdu ir laiku, kuriuos nustato Kanados Parlamentas, laikydamasis šių taisyklių:

Taisyklės

1. Kiekvienai provincijai priskiriamas narių skaičius lygus skaičiui, gautam padalijus provincijos gyventojų skaičių iš rinkimų koeficiento ir suapvalinus trupmenos likutį iki vieneto.

2. Jei taikant 1 taisyklę ir 51A skyrių provincijai priskirtų narių skaičius yra mažesnis už *1985 m. Konstitucinio akto (Atstovavimas)* įsigaliojimo dieną nustatytą bendrą provincijai priskirtų narių skaičių, prie šio paskirtų narių skaičiaus pridedamas toks skaičius, koks jis būtų provincijoje, turinčioje tą patį narių skaičių, koks jis buvo nustatytas tą dieną.

3. Pritaikius 1 ir 2 taisykles ir 51A skyrių, kiekvienoje provincijoje, kuri atitinka 4 taisyklėje keliamą sąlygą, esant reikalui, turi būti pridėtas toks narių skaičius, kuris po pertvarkymo būtų lygus skaičiui, gautam provincijai priskirtų narių skaičių padalijus iš bendro visoms provincijoms priskirtų narių skaičiaus, kuris turi būtų kuo artimesnis (bet ne mažesnis) skaičiui, gautam padalijus provincijos gyventojų skaičių iš bendro visų provincijų gyventojų skaičiaus.

4. Provincijai taikoma 3 taisyklė, jeigu po ankstesnio pertvarkymo skaičius, gautas padalijus provincijai priskirtų narių skaičių iš bendro visoms provincijoms priskirtų narių skaičiaus, yra lygus arba didesnis už skaičių, gautą padalijus provincijos gyventojų skaičių iš bendro visų provincijų gyventojų skaičiaus, kiekvienos provincijos gyventojų skaičius nustatomas pagal kas dešimt metų vykstančio surašymo metais liepos 1 d. buvusį gyventojų skaičių, kuris buvo atliekamas prieš pertvarkymą, remiantis pertvarkymui parengtu apskaičiavimu.

5. Išskyrus atvejus, kai situacija reikalauja elgtis kitaip, šiose taisyklėse provincijos gyventojų skaičius apskaičiuojamas pagal paskutinio kas dešimt metų vykstančio surašymo metais liepos 1 d. buvusį gyventojų skaičių.

6. Šiose taisyklėse „rinkimų koeficientas“ reiškia:

(a) 111.166 atsižvelgiant į pertvarkymą, 2011 m. atlikus kas dešimt metų vykstantį gyventojų surašymą, ir

(b) atsižvelgiant į pertvarkymus, atliktus po vėlesnių kas dešimt metų vykstančių gyventojų surašymų, skaičius apskaičiuojamas dauginant ankstesnio pertvarkymo metu taikytą rinkimų koeficientą iš skaičiaus, kuris yra skaičių, gaunamų padalijus kiekvienos provincijos gyventojų skaičių iš paskutinio kas dešimt metų vykstančio surašymo metais liepos 1 d. buvusio tos provincijos gyventojų skaičiaus, vidurkis, remiantis anksčiau

įvykusiems pertvarkymams parengtais apskaičiavimais ir suapvalinus šios sandaugos trupmenos likutį iki vieneto.

Gyventojų skaičiaus apskaičiavimas

(1.1) Vadovaujantis (1) skyriaus taisyklėmis, Kanados ir kiekvienos provincijos gyventojų skaičius turi būti apskaičiuotas 2001 m. liepos 1 d., 2011 m. liepos 1 d. ir visų po 2011 m. einančių metų, kuriais atliekamas kas dešimt metų vykstantis gyventojų surašymas, liepos 1 d. tokios valdžios, tokiu būdu ir laiku, kuriuos retkarčiais nustato Kanados Parlamentas.

Jukono teritorija, Šiaurės Vakarų teritorijos ir Nunavutas

(2) Jukono teritorija turi teisę rinkti vieną narį, kaip tai nustatyta ir aprašyta 1985 m. pataisytame Kanados statutų Y-2 skyriaus priede, Šiaurės Vakarų teritorijos turi teisę rinkti vieną narį, kaip tai nustatyta ir aprašyta 1985 m. pataisyto Kanados statutų N-27 skyriaus 2 dalyje, su pakeitimais, padarytais 1993 m. Kanados statutų 28 skyriaus 77 dalyje, ir Nunavutas turi teisę į vieną narį, kaip tai nustatyta ir aprašyta 1993 m. Kanados statutų 28 skyriaus 3 dalyje.

Bendruomenių Rūmų sandara

51A. Nepaisant šio Akto nuostatų, provincija visada turės teisę rinkti ne mažiau Bendruomenių Rūmų narių, nei yra šiai provincijai atstovaujančių senatorių.

Bendruomenių Rūmų narių skaičiaus padidinimas

52. Nepažeisdamas šiame Akte nustatyto proporcingo provincijų atstovavimo principo, Kanados Parlamentas turi teisę retkarčiais padidinti Bendruomenių Rūmų narių skaičių.

Balsavimai dėl pinigų; Karališkasis pritarimas

Asignavimai ir mokesčių įstatymų projektai

53. Bet kokie įstatymų projektai dėl biudžeto asignavimų, mokesčių ar muitų nustatymo rengiami Bendruomenių Rūmuose.

Rekomendacijos balsavimams dėl pinigų

54. Bendruomenių Rūmai neturi teisės balsuoti arba priimti rezoliucijos, kreipimosi ar įstatymo projekto dėl biudžeto asignavimų, mokesčių

ar muitų, siekdami kitų tikslų, nei buvo pateikti Bendruomenių Rūmams adresuotame Generalgubernatoriaus teikime sesijoje, kurios metu siūloma balsuoti arba priimti rezoliuciją, kreipimąsi ar įstatymo projektą.

Karališkasis pritarimas įstatymų projektams

55. Tais atvejais, kai Parlamento Rūmų priimtas įstatymo projektas pateikiamas Generalgubernatoriui Karalienės pritarimui gauti, jis savo nuožiūra, tačiau vadovaudamasis šio Akto nuostatomis ir Jos Didenybės nurodymais, praneša, kad jis Karalienės vardu pritaria arba nesuteikia Karalienės pritarimo, arba kad jis palieka įstatymų projektą pasirašyti Karalienei.

Akto, kuriam pritarė Generalgubernatorius, panaikinimas Tarybos įsakymu

56. Jei Generalgubernatorius Karalienės vardu pritaria įstatymo projektui, jis pirma tinkama proga siunčia autentišką Akto kopiją vienam iš jos Didenybės vyriausiųjų valstybės sekretorių, ir jei Karalienė Taryboje per dvejus metus, kai jį gavo valstybės sekretorius, nusprendžia nepritarti aktui, toks nepritarimas (su dienos, kai valstybės sekretorius gavo aktą, įrašu), pasirašytas Generalgubernatoriaus, žodžiu ar laišku išsiunčiamas abejiems Parlamento Rūmams arba viešai paskelbiant panaikina aktą nuo dienos, kai aktas buvo pasirašytas.

Karalienei palikto įstatymo projekto pasirašymas

57. Įstatymo projektas, kuris yra skirtas Karalienei pasirašyti, neturi jokios galios, nebent ne vėliau kaip per dvejus metus nuo tos dienos, kurią jis buvo pateiktas Generalgubernatoriui Karalienės pritarimui gauti, Generalgubernatorius pasirašo, ir žodžiu ar laišku praneša abejiems Parlamento Rūmams arba viešai paskelbiama, kad jis gavo Karalienės Taryboje pritarimą.

Apie kiekvieną tokią kalbą, laišką ar viešą paskelbimą įrašoma abejų Parlamento Rūmų žurnaluose, o tinkamai patvirtinta įrašo kopija turi būti pateikta saugoti atitinkamam pareigūnui tarp Kanados įrašų.

V. PROVINCIJŲ KONSTITUCIJOS

Vykdomoji valdžia

Provincijos vicegubernatorių skyrimas

58. Kiekvienoje provincijoje turi būti Generalgubernatoriaus Taryboje pagal Didžiuoju Kanados antspaudu patvirtintą dokumentą paskirtas pareigūnas, vadinamas vicegubernatoriumi.

Vicegubernatoriaus kadencijos trukmė

59. Vicegubernatorius eina pareigas pagal Generalgubernatoriaus pageidavimą; tačiau bet kuris vicegubernatorius, paskirtas prasidėjus pirmajai Kanados Parlamento sesijai, neturi būti keičiamas penkerius metus nuo jo paskyrimo, išskyrus dėl priežasčių, apie kurias jam pranešama raštu per vieną mėnesį po įsakymo dėl jo pašalinimo priėmimo, taip pat laišku pranešama Senatui ir Bendruomenių Rūmams per vieną savaitę po to, jei Parlamentas tuo metu posėdžiauja, o jei tuo metu neposėdžiauja – per vieną savaitę nuo Parlamento sesijos pradžios.

Vicegubernatorių atlyginimai

60. Vicegubernatorių atlyginimus nustato ir teikia Kanados Parlamentas.

Vicegubernatorių priesaikos ir kita

61. Prieš pradėdamas eiti tarnybos pareigas kiekvienas vicegubernatorius prieš Generalgubernatoriaus įgaliotą asmenį prisiekti ir pasirašyti lojalumo ir tarnybos priesaiką, tapačią Generalgubernatoriaus priesaikai.

Su vicegubernatoriais susijusių nuostatų taikymas

62. Su vicegubernatoriais susijusios šio Akto nuostatos išplečiamos ir taikomos kiekvienos provincijos vicegubernatoriui ar kitam vyriausiajam vykdomajam pareigūnui arba administratoriui, valdančiam provinciją, nesvarbu, kaip vadinasi jų pareigos.

Ontarijo ir Kvebeko vykdomųjų pareigūnų skyrimas

63. Ontarijo ir Kvebeko vykdomąsias tarybas sudaro vicegubernatoriaus retkarčiais paskirti tinkami asmenys, ir visų pirma šie pareigūnai – generalinis prokuroras, provincijos sekretorius, archyvaras, provincijos iž-

dininkas, Karūnos žemių komisaras, žemės ūkio ir viešųjų darbų komisaras, o Kvebeke – Įstatymų leidžiamosios tarybos pirmininkas ir generalinio prokuroro pavaduotojas.

Naujosios Škotijos ir Naujojo Bransviko vyriausybės

64. Atsižvelgiant į šio Akto nuostatas, Naujosios Škotijos ir Naujojo Bransviko provincijų vykdomosios valdžios galios Sąjungoje išlieka tokios pat, kol bus pakeistos pagal šį Aktą.

Ontarijo ir Kvebeko vicegubernatorių įgaliojimai, veikiant su patarimu ar savarankiškai

65. Visos galios, valdžia ir funkcijos, kurios pagal bet kurį Didžiosios Britanijos Parlamento, Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Airijos Karalystės Parlamento, Aukštutinės Kanados, Žemutinės Kanados arba Kanados įstatymų leidžiamosios valdžios aktą yra arba buvo suteiktos prieš įkuriant Sąjungą, yra suteiktos įkūrus Sąjungą arba vykdomos atitinkamų provincijų gubernatorių ar vicegubernatorių, patariant, patariant ir sutinkant atitinkamoms vykdomosioms jų taryboms, kartu su šiomis tarybomis, bet kokiu jų narių skaičiumi, arba gubernatoriams ar vicegubernatoriams savarankiškai, tiek, kiek tai įmanoma vykdyti Kvebeko ir Ontarijo vyriausybės atžvilgiu po Sąjungos įkūrimo, suteikiamos ir vykdomos Ontarijo ir Kvebeko vicegubernatorių, patariant, patariant ir sutinkant arba kartu su atitinkamomis vykdomosiomis tarybomis, bet kuriais jų nariais arba vicegubernatorių savarankiškai, kaip to reikalauja aplinkybės, nebent jei tai (išskyrus, kai taip numatyta Didžiosios Britanijos Parlamento arba Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Airijos Karalystės Parlamento aktuose) panaikintų arba pakeistų atitinkamai Ontarijo ir Kvebeko įstatymų leidžiamoji valdžia.

Su vicegubernatoriumi susijusių nuostatų taikymas taryboje

66. Šio Akto nuostatos dėl vicegubernatoriaus taryboje turi būti aiškinamos taip, tarsi minėtas provincijos vicegubernatorius veiktų patariamas provincijos vykdomosios tarybos.

Valdymas nesant vicegubernatoriaus ir kita

67. Generalgubernatorius Taryboje retkarčiais gali paskirti valdytoją eiti vicegubernatoriaus pareigas ir vykdyti jo funkcijas, kai jo nėra dėl ligos ar kitos negalios.

Provincijos vyriausybių posėdžių vietos

68. Nebent ir kol bet kurios provincijos vykdomoji vyriausybė dėl tos provincijos nuspręs kitaip, provincijos vyriausybių posėdžių vietos bus šios: Ontarijo – Toronto mieste; Kvebeko – Kvebeko mieste; Naujosios Škotijos – Halifakso mieste ir Naujojo Bransviko – Frederiktono mieste.

Įstatymų leidžiamoji valdžia

1. Ontarijas

Ontarijo įstatymų leidžiamoji valdžia

69. Ontarijo įstatymų leidžiamąją valdžią sudaro vicegubernatorius ir vieni rūmai, vadinami Ontarijo įstatymų leidybos susirinkimu.

Rinkimų apygardos

70. Ontarijo įstatymų leidybos susirinkimą sudaro aštuoniasdešimt du nariai, kurie renkami atstovauti aštuoniasdešimt dviem rinkimų apylinkėms, išdėstytoms šio Akto pirmame priede.

2. Kvebekas

Kvebeko įstatymų leidžiamoji valdžia

71. Kvebeko įstatymų leidžiamąją valdžią sudaro vicegubernatorius ir dveji rūmai, vadinami Kvebeko įstatymų leidybos taryba ir Kvebeko įstatymų leidybos susirinkimu.

Įstatymų leidybos tarybos sandara

72. Kvebeko įstatymų leidybos tarybą sudaro dvidešimt keturi nariai, Karalienės vardu paskirti vicegubernatoriaus pagal Didžiuoju Kvebeko antspaudu patvirtintą dokumentą, kurių kiekvienas atstovauja vienai iš šiame Akte nurodytų dvidešimt keturių Žemutinės Kanados rinkimų apygardų, ir kiekvienas eina pareigas iki gyvos galvos, nebent pagal šį Aktą Kvebeko įstatymų leidžiamoji valdžia numatytų kitaip.

Įstatymų leidybos tarybos narių kvalifikacija

73. Kvebeko įstatymų leidybos tarybos narių kvalifikacija yra tapati Kvebeko senatorių kvalifikacijai.

Atsistatydinimas, pašalinimas ir kita

74. Kvebeko įstatymų leidybos tarybos nario vieta tampa laisva tais atvejais, kai *mutatis mutandis* senatoriaus vieta tampa laisva.

Laisvos vietos

75. Kai Kvebeko įstatymų leidybos tarybos nario vieta tampa laisva dėl jo atsistatydinimo, mirties arba dėl kitų priežasčių, Karalienės vardu vicegubernatorius pagal didžiuoju Kvebeko antspaudu patvirtintą dokumentą skiria tinkamą ir kvalifikuotą asmenį užimti laisvą vietą.

Klausimai dėl laisvų vietų

76. Iškilę klausimai dėl Kvebeko įstatymų leidybos tarybos nario kvalifikacijos arba dėl laisvos Kvebeko įstatymų leidybos tarybos nario vietos turi būti išnagrinėti ir išspręsti Įstatymų leidybos taryboje.

Įstatymų leidybos tarybos pirmininkas

77. Vicegubernatorius pagal didžiuoju Kvebeko antspaudu patvirtintą dokumentą retkarčiais gali Kvebeko įstatymų leidybos tarybos narį paskirti jos pirmininku, gali jį atšaukti ir paskirti vietoj jo kitą tarybos narį.

Įstatymų leidybos tarybos kvorumas

78. Kol Kvebeko įstatymų leidžiamoji valdžia nustatys kitaip, įstatymų leidybos tarybos posėdžio įgaliojimams vykdyti būtina, kad jame dalyvautų bent dešimt narių, tarp jų ir pirmininkas.

Balsavimas įstatymų leidybos taryboje

79. Klausimai Kvebeko įstatymų leidybos taryboje sprendžiami balsų dauguma, ir pirmininkas visais atvejais turi balso teisę, o jeigu balsai pasiskirsto po lygiai, laikoma, kad sprendimui nepritarta.

Kvebeko įstatymų leidybos susirinkimo sandara

80. Kvebeko įstatymų leidybos susirinkimą sudaro šešiasdešimt penki nariai, kurie išrinkti atstovauti šešiasdešimt penkiems šiame Akte nurodytiems Žemutinės Kanados rinkimų skyriams ar apygardoms, atsižvelgiant į Kvebeko įstatymų leidžiamosios valdžios atliktus pakeitimus: nustatoma, kad draudžiama pateikti Kvebeko vicegubernatoriaus pritarimui įstatymo projektą, keičiantį šio Akto antrame priede nurodytų rinkimų skyrių ar apygardų ribas, nebent per antrąjį ir trečiąjį tokio įstatymo projekto svars-

tymą Kvebeko įstatymų leidybos susirinkime jam pritarė dauguma susirinkimo narių, atstovaujančių visiems šiems rinkimų skyriams ir apygardoms, ir tokiam įstatymo projektui nebus pritarta, nebent Įstatymų leidybos susirinkimas kreipsis į vicegubernatorių, patvirtindamas, kad įstatymo projektas buvo tinkamai priimtas.

3. Ontarijas ir Kvebekas

81. Panaikinta.

Įstatymų leidybos susirinkimų sušaukimas

82. Ontarijo ir Kvebeko vicegubernatoriai Karalienės vardu pagal didžiuoju provincijos antspaudu patvirtintą dokumentą retkarčiais surenka ir sušaukia provincijos įstatymų leidybos susirinkimą.

Apribojimas rinkti tam tikras pareigas einančius asmenis

83. Kol Ontarijo ar Kvebeko įstatymų leidžiamoji valdžia nustatys kitaip, Ontarijuje ir Kvebeke sutinkantis eiti ar einantis bet kokias pareigas, atliekantis pavedimus ar darbą asmuo, kuriam vicegubernatoriaus pavedimu provincija nuolat arba laikinai moka metinį atlyginimą, bet kokios rūšies ir dydžio mokesčius, pašalpas, pajamas ar pelną, neturi teisės būti atitinkamos provincijos įstatymų leidybos susirinkimo nariu, taip pat posėdžiauti ar balsuoti; tačiau jokia šio skyriaus nuostata neatima iš asmens teisės būti atitinkamos provincijos vykdomosios tarybos nariu, taip pat eiti kurių nors iš šių pareigų, t. y. generalinio prokuroro, provincijos sekretoriaus, archyvaro, provincijos iždininko, Karūnos žemių komisaro, žemės ūkio ir viešųjų darbų komisaro, o Kvebeke – generalinio prokuroro pavaduotojo pareigų, tačiau asmuo neturi dalyvauti Rūmų, kurių nariu jis išrinktas, posėdžiuose ir balsavimuose, jeigu jis išrenkamas, kol eina šias pareigas.

Esamų rinkimų įstatymų galiojimas

84. Kol Ontarijo ir Kvebeko įstatymų leidžiamoji valdžia nustatys kitaip, visi atitinkamose provincijose galiojantys Sąjungos įstatymai, susiję su šiais reikalais arba kuriuo nors iš jų, t. y. – su asmenų tinkamumu ar netinkamumu būti renkamiems Kanados susirinkimo nariais, posėdžiauti ar balsuoti, tinkamumu ar netinkamumu būti rinkėjais, rinkėjų priesaikomis, grįžtančiais pareigūnais, jų galiomis ir pareigomis, rinkimų vykdymu, laikotarpiais, per kuriuos tokie rinkimai gali vykti, teismais dėl ginčijamų rinkimų ar bylos eiga, laisvomis narių vietomis, nurodymų dėl naujų rinki-

mų sušaukimo išleidimu ir vykdymu, kai narių vietos tampa laisvos kitaip nei paleidus susirinkimą, – atitinkamai taikomi Ontarijo ir Kvebeko įstatymų leidybos susirinkimų narių rinkimams.

Kol Ontarijo įstatymų leidžiamoji valdžia nustatys kitaip, Ontarijo įstatymų leidybos susirinkimo nario rinkimuose Algomos apygardoje, be asmenų, galinčių balsuoti pagal Kanados provincijos teisę, teisę balsuoti taip pat turi kiekvienas Britanijos pavaldinys vyras, sulaukęs dvidešimt vienerių ar daugiau metų ir turintis namus.

Įstatymų leidybos susirinkimų trukmė

85. Kiekvienas Ontarijo įstatymų leidybos susirinkimas ir kiekvienas Kvebeko įstatymų leidybos susirinkimas trunka ne ilgiau kaip ketverius metus, skaičiuojant nuo tos dienos, kai grąžinami nurodymai dėl jų rinkimų sušaukimo (nebent, jei provincijos vicegubernatorius Ontarijo įstatymų leidybos susirinkimą ar Kvebeko įstatymų leidybos susirinkimą paleido anksčiau).

Kasmetinės įstatymų leidžiamosios valdžios sesijos

86. Ontarijo ir Kvebeko įstatymų leidžiamosios valdžios sesijos turi vykti bent kartą per metus taip, kad nuo provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios paskutinio sesijos posėdžio iki pirmojo kitos sesijos posėdžio nebūtų praėję dvylika mėnesių.

Pirmininkas, kvorumas ir kita

87. Šio Akto nuostatos dėl Kanados Bendruomenių Rūmų išplečiamos ir taikomos Ontarijo ir Kvebeko įstatymų leidybos susirinkimams, t. y. nuostatos, susijusios su pirmaisiais pirmininko rikimais, rinkimais atsilaisvinus jo vietai, pirmininko pareigomis, pirmininko nebuvimu, kvorumu ir balsavimo būdu, taip, tarsi tos nuostatos buvo iš naujo priimtos ir pritaikytos kiekvienam iš šių įstatymų leidybos susirinkimų.

4. Naujoji Škotija ir Naujasis Bransvikas

Naujosios Škotijos ir Naujojo Bransviko įstatymų leidžiamosios valdžios sandara

88. Atsižvelgiant į šio Akto nuostatas, Naujosios Škotijos ir Naujojo Bransviko provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios sandara Sąjungoje išlieka tokia pati, kol ji bus pakeista pagal šį Aktą.

5. Ontarijas, Kvebekas ir Naujoji Škotija

89. Panaikinta.

6. Keturios provincijos

Nuostatų, susijusių su balsavimu dėl pinigų, taikymas įstatymų leidybai ir kita

90. Atsižvelgiant į šį Aktą, nuostatos, taikomos Kanados Parlamentui, t. y. susijusios su asignavimų ir mokesčių įstatymų projektais, rekomendacijomis dėl balsavimo dėl lėšų, pritarimu įstatymų projektams, įstatymų nepripažinimu ir įstatymų projektų pasirašymo atidėjimu pagal pageidavimą, išplečiamos ir taikomos kelių provincijų įstatymų leidžiamajai valdžiai taip, tarsi tos nuostatos buvo iš naujo priimtos ir pritaikytos kiekvienai provincijai ir jos įstatymų leidžiamajai valdžiai, Generalgubernatorių atitinkamai pakeičiant provincijos vicegubernatoriumi, Karalienę ir valstybės sekretorių – Generalgubernatoriumi, dvejus metus – vieneriais metais, o Kanadą – provincija.

VI. ĮSTATYMŲ LEIDYBOS GALIŲ PASKIRSTYMAS

Parlamento įgaliojimai

Kanados Parlamento įstatymų leidybos galios

91. Patariant ir sutinkant Senatui ir Bendruomenių Rūmams, Karalienė turi teisę priimti įstatymus dėl taikos, tvarkos ir rūpestingo Kanados valdymo visais klausimais, kurie šiuo Aktu nėra priskirti išimtinai provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios dalykų ratui; ir siekiant didesnio aiškumo, tačiau neapribojant anksčiau šiame poskyryje išdėstytų sąlygų vientisumo (nepaisant šio Akto) nustatoma, kad išimtinė Kanados Parlamento įstatymų leidybos galia apima visus klausimus dėl toliau išvardytų dalykų; t. y.

1. Panaikinta.

1A. Valstybės skola ir nuosavybė.

2. Verslo ir prekybos reguliavimas.

2A. Draudimas nedarbo atveju.

3. Lėšų rinkimas bet kokiais apmokestinimo būdais ar sistemomis.

4. Pinigų skolinimasis valstybės skolon.

5. Pašto paslaugos.

6. Gyventojų surašymas ir statistikos.

7. Milicijos, karinė ir karinio jūrų laivyno tarnyba ir gynyba.

8. Atlyginimų ir pašalpų nustatymas bei teikimas Kanados Vyriausybės tarnautojams ir kitiems pareigūnams.

9. Signaliniai žiburiai, plūdurai, švyturiai ir Seiblo sala.

10. Navigacija ir laivyba.

11. Karantinas ir jūrų ligoninių steigimas bei išlaikymas.

12. Žuvininkystė jūros pakrantėse ir vidaus vandenyse.

13. Keltų eismas tarp provincijos ir bet kokios Britanijos ar užsienio valstybės, arba tarp dviejų provincijų.

14. Valiuta ir monetų kaldinimas.

15. Bankininkystė, bankų registravimas ir popierinių pinigų leidyba.

16. Taupomosios kasos.

17. Svoriai ir matai.

18. Įsakomieji ir paprastieji vekseliai.

19. Palūkanos.

20. Teisėtos mokėjimo priemonės.

21. Bankrotas ir nemokumas.

22. Išradimų ir atradimų patentai.

23. Autorių teisės.

24. Indėnai ir indėnams paskirtos žemės.

25. Natūralizacija ir užsieniečiai.

26. Santuoka ir ištuoka.

27. Baudžiamoji teisė, išskyrus baudžiamosios jurisdikcijos teismų sandarą, tačiau įskaitant procesą baudžiamosiose bylose.

28. Pataisos namų steigimas, išlaikymas ir valdymas.

29. Toks dalykų ratas, kuris pagal šį Aktą aiškiai nepriskiriamas išimtiniam provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios dalykų ratui.

Taip pat bet koks klausimas, patenkantis į bet kurį iš šiame poskyryje išvardytų dalykų sąrašą, nebus laikomas vietos ar privataus pobūdžio klausimu, kuris pagal šį Aktą priskiriamas išimtiniam provincijų įstatymų leidybos dalykų ratui.

Išskirtinės provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios galios

Išskirtiniai provincijos įstatymų leidybos dalykai

92. Kiekvienoje provincijoje įstatymų leidžiamoji valdžia turi išimtinę teisę priimti įstatymus dėl toliau išvardytų dalykų, t. y.

1. Panaikinta.

2. Tiesioginis apmokestinimas provincijoje siekiant surinkti biudžeto pajamas provincijos reikmėms.

3. Pinigų skolinimasis išimtinai provincijos skolon.

4. Provincijos įstaigų steigimas ir išlaikymas bei provincijos pareigūnų skyrimas bei apmokėjimas.

5. Provincijai priklausančios valstybinės žemės, miško ir medienos valdymas bei pardavimas.

6. Valstybinių kalėjimų bei pataisos namų nepilnamečiams provincijoje steigimas, priežiūra ir valdymas.

7. Ligoninių (išskyrus jūrines ligonines), prieglaudų ir labdaros organizacijų provincijoje steigimas, priežiūra ir valdymas.

8. Savivaldybės institucijos provincijoje.

9. Parduotuvės, salūno, smuklės, aukciono ir kitos licencijos, siekiant gauti pajamų provincijos, vietos arba savivaldybės reikmėms.

10. Vietos darbams ir reikalams, išskyrus nurodytus:

(a) garo arba kitų laivų, geležinkelių, kanalų, telegrafo linijoms ir kitiems darbams ir reikalams užtikrinti provincijos susisiekimui su bet kuria kita ar kitomis provincijų, arba už provincijos ribų;

(b) garo laivų linijos tarp provincijos ir bet kokios britų arba užsienio šalies;

(c) tokie darbai, nors ir iki galo atliekami provincijoje, prieš ar po jų atlikimo paskelbti Kanados Parlamento, kaip teikiantys bendrą naudą Kanadai arba dviem ar daugiau provincijų.

11. Įmonių su provincijos objektais registravimas.

12. Santuokos sudarymas provincijoje.

13. Nuosavybė ir pilietinės teisės provincijoje.

14. Teisingumo vykdymas provincijoje, įskaitant provincijos civilinės ir baudžiamosios jurisdikcijos teismų sudarymą, išlaikymą ir veiklos organizavimą, taip pat šiuose teismuose vykdomą procesą civilinėse bylose.

15. Nubaudimo įgyvendinimas baudomis, bausmėmis arba laisvės atėmimu, vykdant provincijos įstatymus, susijusius su bet kokiu klausimu, patenkančiu į šiame skyriuje išvardytų dalykų ratą.

16. Apskritai visi vietos ar privataus pobūdžio provincijos klausimai.

Neatsinaujinantys gamtos ištekliai, miškų ištekliai ir elektros energija

Neatsinaujinančius gamtos išteklius, miškų ūkio išteklius ir elektros energiją saugantys įstatymai

92A. (1) Kiekvienoje provincijoje įstatymų leidžiamoji valdžia turi išimtinę teisę priimti įstatymus dėl

(a) neatsinaujinančių gamtinių išteklių žvalgybos provincijoje;

(b) neatsinaujinančių gamtos išteklių ir miškų ūkio išteklių provincijoje vystymo, išsaugojimo ir tvarkymo, įskaitant įstatymus dėl pirminės produkcijos apimties provincijoje;

(c) elektros energijos gamybos vietų ir įrenginių provincijoje plėtros, apsaugos ir valdymo.

Provincijos išteklių eksportas

(2) Kiekvienoje provincijoje įstatymų leidžiamoji valdžia gali priimti įstatymus dėl provincijos pirminės produkcijos iš neatsinaujinančių gamtos išteklių ir miškų ūkio išteklių bei elektros energijos įrenginių produkcijos eksporto iš provincijos į kitą Kanados dalį, tačiau tokie įstatymai negali leisti arba numatyti skirtingas į kitą Kanados dalį eksportuojamos produkcijos kainas ar apimtis.

Parlamento galios

(3) Jokia (2) poskyrio nuostata nevaržo Parlamento galių leisti įstatymus dėl šiame poskyryje nurodytų klausimų ir, jei kyla prieštaravimas tarp tokio Parlamento įstatymo ir provincijos įstatymo, Parlamento įstatymas turi viršenybę.

Išteklių apmokestinimas

(4) kiekvienoje provincijoje įstatymų leidžiamoji valdžia gali priimti įstatymus dėl lėšų rinkimo bet kokiu būdu ar apmokestinimo sistema, už

(a) neatsinaujinančius provincijos gamtos išteklius, miškų ūkio išteklius ir pirminę produkcija iš jų, bei

(b) provincijos elektros energijos gamybos vietas ir įrenginius bei jų produkciją,

nesvarbu, ar produkcija iš provincijos yra eksportuojama visa ar iš dalies, tačiau tokie įstatymai negali leisti ar nustatyti skirtingo apmokestinimo produkcijai, eksportuojamai į kitą Kanados dalį, ir produkcijai, kuri lieka provincijoje.

„Pirminė produkcija“

(5) „Pirminės produkcijos“ sąvoka apibrėžta Šeštame priede.

Esamos galios ir teisės

(6) Jokia (1) – (5) poskyrių nuostata nevaržo provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios ar Vyriausybės galių ar teisių, kurias provincijos įstatymų leidžiamoji valdžia ar Vyriausybė turėjo prieš įsigaliojant šiam skyriui.

Švietimas

Švietimo įstatymų leidyba

93. Kiekvienos provincijos įstatymų leidžiamoji valdžia turi išimtinę teisę priimti įstatymus dėl švietimo, vadovaudamasi šiomis pateiktomis nuostatomis:

(1) jokia nuostata tokiame įstatyme negali paveikti jokių teisių ar privilegijų, susijusių su religinių mokyklų, kurias bet kokie asmenys lanko pagal Sąjungos provincijos įstatymus;

(2) visos galios, privilegijos ir pareigos, kurios Sąjungoje taikomos atskiroms Aukštutinės Kanados mokykloms ir Karalienės Romos katalikų pavaldinių mokyklų valdytojams, išplečiamos ir taikomos Kvebeko Karalienės protestantų ir Romos katalikų subjektams;

(3) kai bet kurioje provincijoje atskiros ar kitaminčių mokyklų sistemos pagal Sąjungos įstatymą veikia arba įkurtos provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios, kreipiamasi į Generalgubernatorių Taryboje dėl bet kokio provincijos valdžios akto ar sprendimo, darančio įtaką bet kokių Karalienės pavaldinių protestantų ir Romos katalikų mažumų švietimui;

(4) jei tokiuose provincijos įstatymuose esančių nuostatų retkarčiais Generalgubernatorius Taryboje tinkamai neįgyvendina arba jei bet kokį Generalgubernatoriaus Taryboje sprendimą dėl bet kokio šiame skyriuje nurodyto kreipimosi įgaliota provincijos valdžia vykdo netinkamai, tada

kiekvienu tokiu atveju ir tik ta apimtimi, kiek to reikalauja aplinkybės, Kanados Parlamentas gali priimti taisomuosius įstatymus dėl tinkamų šio skyriaus nuostatų ir bet kokio Generalgubernatoriaus Taryboje sprendimo įgyvendinimo.

Kvebekas

93A. 93 skyriaus (l) – (4) pastraipos Kvebekui netaikomos.

Ontarijo, Naujosios Škotijos ir Naujojo Bransviko įstatymų suvienodinimas

Trijų provincijų įstatymų leidybos vienodumas

94. Nepaisant šio Akto nuostatų, Kanados Parlamentas gali priimti nuostatą suvienodinti visus ar bet kuriuos įstatymus dėl Ontarijuje, Naujojoje Škotijoje ir Naujajame Bransvike esančios nuosavybės ir galiojančių pilietinių teisių, taip pat dėl visų arba bet kurio šių trijų provincijų teismo procedūrų, ir nuo bet kokio tokio pobūdžio Akto priėmimo Kanados Parlamento galios priimti įstatymus bet kuriuo tokiame akte paminėtu klausimu neribojamos, nepaisant šio Akto nuostatų; tačiau bet kuris Kanados Parlamento aktas, įtvirtinantis nuostatą dėl tokio suvienodinimo provincijoje, negalioja, nebent iki tol, kai jis bus patvirtintas ir priimtas jos įstatymų leidžiamosios valdžios.

Senatvės pensijos

Įstatymų dėl senatvės pensijų ir papildomų išmokų leidyba

94A. Kanados Parlamentas gali priimti įstatymus dėl senatvės pensijų ir papildomų išmokų, įskaitant maitintojo netekimo ir neįgalumo išmokas nepriklausomai nuo amžiaus, tačiau toks įstatymas neturi įtakos jokio dabar galiojančio įstatymo veikimui ar provincijos įstatymų leidžiamajai valdžiai šiais klausimais ateityje.

Žemės ūkis ir imigracija

Esamos įstatymų leidybos galios dėl žemės ūkio ir kita

95. Kiekvienoje provincijoje įstatymų leidžiamoji valdžia gali priimti įstatymus dėl provincijos žemės ūkio ir imigracijos į provinciją; nustatoma,

kad Kanados Parlamentas retkarčiais gali priimti įstatymus dėl visų ar bet kurios provincijos žemės ūkio, imigracijos į visas ar bet kurią provinciją; ir bet kuris provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios įstatymas dėl žemės ūkio arba imigracijos provincijoje galioja, kol ir kiek jis neprieštarauja nė vienam Kanados Parlamento aktui.

VII. TEISINGUMO VYKDYMAS

Teisėjų skyrimas

96. Generalgubernatorius skiria kiekvienos provincijos aukštesniojo, apygardos ir grafystės teismų teisėjus, išskyrus Naujosios Škotijos ir Naujojo Bransviko testamento teismus.

Ontarijo ir kitų teisėjų atranka

97. Kol įstatymai dėl Ontarijuje, Naujojoje Škotijoje ir Naujajame Bransvike esančios nuosavybės, pilietinių teisių bei provincijų teismų procedūrų bus suvienodinti, Generalgubernatoriaus skiriami provincijų teismų teisėjai atrenkami iš šių provincijų advokatūrų.

Kvebeko teisėjų atranka

98. Kvebeko teismų teisėjai atrenkami iš provincijos advokatūros.

Teisėjų pareigų trukmė

99. (1) Atsižvelgiant į šio skyriaus (2) poskyrį, aukštesniųjų teismų teisėjai užima pareigas tol, kol jas vykdo tinkamai, tačiau generalgubernatorius gali juos pašalinti iš pareigų, gavęs Senato ir Bendruomenių Rūmų prašymą.

Tarnybos nutraukimas sulaukus 75 metų amžiaus

(2) Aukštesniojo teismo teisėjas, nepriklausomai nuo to, ar jis buvo paskirtas į pareigas prieš ar po šio skyriaus įsigaliojimo, nustoja eiti savo pareigas, jei jam sukanka septyniasdešimt penkeri metai, arba, jei įsigaliojus šiam skyriui, jis jau sulaukė tokio amžiaus.

Teisėjų atlyginimai ir kita

100. Atlyginimus, išmokas ir pensijas Aukštesniojo, apygardos, grafystės teismų (išskyrus Naujosios Škotijos ir Naujojo Bransviko testamento teismus) ir Admiraliteto teismo teisėjams tais atvejais, kai šiems teisėjams yra mokamas atlyginimas, nustato ir suteikia Kanados Parlamentas.

Bendrasis apeliacinis teismas ir kita

101. Kanados Parlamentas, nepaisydamas šio Akto nuostatų, retkarčiais gali nustatyti Kanados bendrojo apeliacinio teismo sandarą, išlaikymą ir veiklos organizavimą, taip pat steigti bet kokius papildomus teismus tam, kad užtikrintų geresnį Kanados įstatymų įgyvendinimą.

VIII. PAJAMOS, ĮSISKOLINIMAI, TURTAS IR APMOKESTINIMAS

Konsoliduotų pajamų fondo sukūrimas

102. Visi muitai ir pajamos, kuriuos prieš Sąjungos įsteigimą ir po jo turėjo ir turi galią rinkti atitinkamai Kanados, Naujosios Škotijos ir Naujojo Bransviko įstatymų leidžiamoji valdžia (išskyrus tas dalis, kurios šio Akto išimtinai priskirtos atitinkamų provincijų įstatymų leidžiamajai valdžiai), arba renkamų pagal šio Akto suteiktus specialiuosius įgaliojimus, sudaro vieną Konsoliduotą biudžeto pajamų fondą, kuriame kaupiamos lėšos Kanados viešosioms paslaugoms, atsižvelgiant į šiame Akte numatytus mokesčius.

Rinkimo išlaidos ir kita

103. Kanados konsoliduoto biudžeto pajamų fondas nuolat apmoka išlaidas, mokesčius ir jų rinkimo, valdymo ir gavimo išlaidas, taip pat jis turi pirmos eilės reikalavimus į juos, prižiūrint ir atliekant fondo auditą taip, kaip nurodo generalgubernatorius Taryboje, kol Parlamentas nuspręs kitaip.

Provincijos viešųjų įsiskolinimų palūkanos

104. Kelių Kanados provincijų, Naujosios Škotijos ir Naujojo Bransviko viešųjų įsiskolinimų metinės palūkanos Sąjungoje sudarys antrąjį Kanados konsoliduoto biudžeto išlaidų straipsnį.

Generalgubernatoriaus atlyginimas

105. Nebent Kanados Parlamentas pakeistų šią nuostatą, generalgubernatoriaus mėnesinės algos dydis yra dešimt tūkstančių Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Airijos Karalystės svarų sterlingų, kurie mokami iš Kanados konsoliduoto biudžeto pajamų fondo, ir tai sudaro trečiosios eilės reikalavimą.

Nenuolatiniai asignavimai

106. Atsižvelgiant į kelias šiuo Aktu nustatytas išmokas iš Kanados konsoliduoto biudžeto pajamų fondo, Kanados Parlamentas tas pačias išmokas skiria ir viešosioms paslaugoms.

Atsargų perdavimas ir kita

107. Steigiant Sąjungą visos provincijoms priklausančios atsargos, grynieji pinigai, banko likučiai ir vertybiniai popieriai, išskyrus paminėtus šiame Akte, tampa Kanados nuosavybe ir naudojami sumažinti atitinkamų provincijų įsiskolinimus Sąjungai.

Priede nurodytos nuosavybės perdavimas

108. Kiekvienoje provincijoje vykdomi viešieji darbai ir nuosavybė, išvardinta šio Akto trečiajame priede, tampa Kanados nuosavybe.

Žemių, kasyklų ir kita nuosavybė

109. Visos žemės, kasyklos, mineralai ir atskaitymai žemių savininkui, Sąjungoje priklausantys kelioms Kanados provincijoms, Naujajai Škotijai ir Naujajam Bransvikui, ir visos priklausančios ar mokėtinos sumos už tokias žemes, kasyklas, mineralus arba atskaitymai žemių savininkui priklauso Ontarijo, Kvebeko, Naujosios Škotijos ir Naujojo Bransviko provincijoms, kuriose ši nuosavybė yra arba kyla, atsižvelgiant į bet kokias jos atžvilgiu esančias patikėjimo teises ir palūkanas, nepriklausančias provincijai.

Su provincijos įsiskolinimais susijęs turtas

110. Visas turtas, kurį kiekviena provincija laiko susijusiu su provincijos viešojo įsiskolinimo dalimis, priklauso provincijai.

Kanados atsakomybė už provincijos įsiskolinimus

111. Kanada yra atsakinga už Sąjungoje esančius kiekvienos provincijos įsiskolinimus ir įsipareigojimus.

Ontarijo ir Kvebeko įsiskolinimai

112. Ontarijas ir Kvebekas solidariai atsakingi Kanadai suma (jei tokia yra), kuria Kanados provincijos įsiskolinimas Sąjungoje viršija šešiasdešimt du milijonus penkis šimtus tūkstančių dolerių ir kuri apmokestinama penkių procentų dydžio metinėmis palūkanomis.

Ontarijo ir Kvebeko turtas

113. Šio Akto ketvirtajame priede išvardintas Kanados provincijai Sąjungoje priklausantis turtas yra bendra Ontarijo ir Kvebeko nuosavybė.

Naujosios Škotijos įsiskolinimas

114. Naujoji Škotija atsakinga Kanadai suma (jei tokia yra), kuria jos įsiskolinimas Sąjungoje viršija aštuonis milijonus dolerių ir kuri apmokestinama penkių procentų dydžio metinėmis palūkanomis.

Naujojo Bransviko įsiskolinimas

115. Naujasis Bransvikas atsakingas Kanadai suma (jei tokia yra), kuria jo įsiskolinimas Sąjungoje viršija septynis milijonus dolerių ir kuri apmokestinama penkių procentų dydžio metinėmis palūkanomis

Naujosios Škotijos ir Naujojo Bransviko palūkanų mokėjimas

116. Jei Naujosios Škotijos ir Naujojo Bransviko viešieji įsiskolinimai Sąjungoje atitinkamai nesudaro aštuonių milijonų ir septynių milijonų dolerių, jie kas pusę metų atitinkamai gauna išankstines pusmetines Kanados Vyriausybės išmokas, penkių procentų dydžio metinėmis palūkanomis atitinkamai apmokestinant faktinių jų įsiskolinimų sumos ir numatytos sumos skirtumą.

Provincijos viešoji nuosavybė

117. Kelios provincijos išsaugo visą savo viešąją nuosavybę, kuri nėra perleista šiuo Aktu, atsižvelgdamos į Kanados teisę perimti bet kokias žemes ar viešąją nuosavybę įtvirtinimų statybai ar šalies gynybai.

118. Panaikinta.

Paskesnės dotacijos Naujajam Bransvikui

119. Dešimt metų nuo Sąjungos įsteigimo kas pusę metų Naujasis Bransvikas iš Kanados gauna papildomas šešiasdešimt trijų tūkstančių dolerių dydžio išmokas per metus; tačiau kol šios provincijos viešasis įsiskolinimas neviršija septynių milijonų dolerių, šešiasdešimt trijų tūkstančių dolerių dydžio išmoka mažinama penkiais procentais, skaičiuojant nuo sumos, trūkstamos iki septynių milijonų.

Mokėjimų forma

120. Visi mokėjimai, kuriuos nustato šis Aktas arba atsiradę vykdant atitinkamai Kanados provincijų, Naujosios Škotijos ir Naujojo Bransviko

aktuose numatytus įsipareigojimus, kuriuos Kanados provincijos prisiėmė, bus atliekami tokia forma ir būdu, kaip retkarčiais gali nurodyti generalgubernatorius Taryboje, kol Kanados Parlamentas nenustatys kitaip.

Kanados gamintojai ir kita

121. Visi augalininkystės, maisto ar pramonės produktai iš bet kurios provincijos nuo Sąjungos įsteigimo ir po jo laisvai priimami kiekvienoje provincijoje.

Muitų ir akcizų įstatymų tęstinumas

122. Atsižvelgiant į šio akto nuostatas, muitų ir akcizų įstatymai kiekvienoje provincijoje lieka galioti tol, kol juos pakeis Kanados Parlamentas.

Eksportas ir importas tarp dviejų provincijų

123. Kai bet kurioje iš dviejų provincijų daiktams, gaminiams ar prekėms taikomas Sąjungos muito mokestis, šie daiktai, gaminiai ar prekės nuo Sąjungos įsteigimo ir po jo gali būti importuojami iš vienos provincijos į kitą turint įrodymus dėl minėto muito sumokėjimo eksportuojančioje provincijoje ir tokios papildomos sumos (jei ji yra) muito mokesčio sumokėjimo importuojančioje provincijoje.

Pjautinės medienos rinkliava Naujajame Bransvike

124. Nė viena šio Akto nuostata neapriboja Naujojo Bransviko teisės apmokestinti pjautinę medieną pagal pataisytų Bransviko aktų trečiosios antraštinės dalies penkioliktą skyrių arba pagal bet kokį jį pakeitusį aktą prieš Sąjungos įsteigimą ar po jo nedidinti tokių mokesčių; bet kitų nei Naujojo Bransviko provincijų pjautinei medienai tokie mokesčiai netaikomi.

Valstybės žemių atleidimas nuo mokesčių ir kita

125. Kanadai ar jos provincijai priklausanti žemė ar nuosavybė neapmokestinamos.

Provincijos konsoliduotų pajamų fondas

126. Tos mokesčių ir pajamų dalys, kurias prieš Sąjungos įsteigimą turėjo galią rinkti atitinkamai Kanados, Naujosios Škotijos ir Naujojo Bransviko įstatymų leidžiamoji valdžia, kaip tokia teisė šio Akto nustatyta provincijų įstatymų leidžiamajai valdžiai ir vyriausybėms, taip pat visi mokesčiai ir pajamos, kurie renkami pagal šio Akto suteiktus specialiuosius

įgaliojimus, sudaro vieną konsoliduotą biudžeto pajamų fondą, kuriame kaupiamos lėšos provincijos viešosioms paslaugoms.

IX. KITOS NUOSTATOS

BENDROSIOS NUOSTATOS

127. Panaikinta.

Ištikimybės priesaika ir kita

128. Kiekvienas Kanados Senato ar Bendruomenių Rūmų narys, prieš pradėdamas eiti pareigas, prisiekia prieš Generalgubernatorių ar jo įgaliotą asmenį ir pasirašo, taip pat kiekvienas provincijos Įstatymų leidybos tarybos ar Įstatymų leidybos susirinkimo narys, prieš pradėdamas eiti pareigas, prisiekia prieš vicegubernatorių ar jo įgaliotą asmenį ir pasirašo ištikimybės priesaiką, nurodytą šio Akto penktame priede; ir kiekvienas Kanados Senato narys ir kiekvienas Kvebeko įstatymų leidybos tarybos narys taip pat, prieš pradėdami eiti pareigas, patvirtina prieš Generalgubernatorių ar jo įgaliotą asmenį ir pasirašo pareiškimą apie tinkamumą, nurodytą minėtame priede.

Įstatymų, teismų ir pareigūnų ir kitos veiklos

129. Nebent šis Aktas numato kitaip, visi Kanados, Naujosios Škotijos ir Naujojo Bransviko Sąjungoje galiojantys įstatymai, visi Sąjungoje veikiantys civilinės ir baudžiamosios jurisdikcijos teismai, visos teisės komisijos, įgaliojimai, valdžios institucijos ir visi teismo, viešojo administravimo ir ministerijų pareigūnai ir toliau atitinkamai veiks Ontarijuje, Kvebeke, Naujojoje Škotijoje ir Naujajame Bransvike, tarsi Sąjunga nebūtu įkurta; nepaisant to (išskyrus, kai juos priėmė arba jie galioja pagal Didžiosios Britanijos Parlamento arba Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Airijos Karalystės Parlamento aktus) turi būti Kanados Parlamento arba atitinkamų provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios atšaukti, panaikinti arba pakeisti, atsižvelgiant į šiame Akte nustatytus Parlamento arba įstatymų leidžiamosios valdžios įgaliojimus.

Pareigūnų perkėlimas į Kanadą

130. Kol Kanados Parlamentas numatys kitaip, visi kelių provincijų pareigūnai, einantys pareigas, susijusias su klausimais, kurie nėra įtraukti

į šiame Akte išimtinai provincijos įstatymų leidžiamajai valdžiai priskirtų dalykų ratą, yra Kanados pareigūnai ir toliau eina pareigas, turi tas prievoles, atsakomybę ir sankcijas, kurios būtų, jei Sąjunga nebūtų įkurta.

Naujų pareigūnų skyrimas

131. Kol Kanados Parlamentas numatys kitaip, generalgubernatorius Taryboje gali retkarčiais paskirti tokius pareigūnus, kuriuos skirti generalgubernatorius Taryboje mano esant būtina ir tinkama, kad veiksmingai įgyvendinti šį Aktą.

Sutartiniai įsipareigojimai

132. Kanados Parlamentas ir Vyriausybė, kaip Britų imperijos dalis, turi visas būtinas ir tinkamas galias vykdyti Kanados arba bet kurios provincijos įsipareigojimus užsienio šalims, kylančius iš imperijos ir šių užsienio šalių tarpusavio sutarčių.

Anglų ir prancūzų kalbų vartojimas

133. Anglų arba prancūzų kalbą bet kuris asmuo gali vartoti Kanados Parlamento Rūmų ir Kvebeko įstatymų leidžiamosios valdžios rūmų diskusijose; ir abejomis šiomis kalbomis daromi įrašai atitinkamų Rūmų žurnaluose; ir vieną iš tų kalbų bet kuris asmuo gali vartoti bet kuriame šiuo Aktu įkurtame Kanados teisme, taip pat visuose ar bet kuriame Kvebeko teisme, taip pat jiems teikiamuose prašymuose ar juose vykstančio proceso metu.

Kanados Parlamento ir Kvebeko įstatymų leidžiamosios valdžios aktai spausdinami ir skelbiami abejomis tomis kalbomis.

ONTARIJAS IR KVEBEKAS

Ontarijo ir Kvebeko vykdančiųjų pareigūnų skyrimas

134. Kol Ontarijo ar Kvebeko įstatymų leidžiamoji valdžia numatys kitaip, Ontarijo ir Kvebeko vicegubernatoriai pagal Didžiuoju provincijos antspaudu patvirtintą dokumentą gali skirti eiti šias pareigas šiuos pareigūnus, t. y. generalinį prokurorą, provincijos sekretorių ir archyvarą, provincijos iždininką, Karūnos žemių komisarą, žemės ūkio ir viešųjų darbų komisarą, o Kvebeke – generalinio prokuroro pavaduotoją, taip pat vicegubernatoriaus Taryboje įsakymu retkarčiais gali nustatyti šių pareigūnų pareigas ir žinybas, kurioms šie pareigūnai vadovaus ar priklausys, bei jų

tarnautojus, taip pat savo nuožiūra gali paskirti eiti pareigas kitus ir papildomus pareigūnus ir retkarčiais gali nustatyti šių pareigūnų pareigas ir žinybas, kurioms šie pareigūnai vadovaus ar priklausys, bei jų tarnautojus.

Vykdančiųjų pareigūnų galios, pareigos ir kita

135. Kol Ontarijo ar Kvebeko įstatymų leidžiamoji valdžia numatys kitaip, visos teisės, galios, pareigos, funkcijos, atsakomybė arba valdžia, kurios šio Akto priėmimo metu perduotos arba taikomos generaliniam prokurorui, generalinio prokuroro pavaduotojui, Kanados provincijos sekretoriui ir archyvarui, finansų ministrui, Karūnos žemių komisarui, viešųjų darbų komisarui, žemės ūkio ministrui ir generaliniam teismo vykdytojui, pagal Aukštutinės Kanados, Žemutinės Kanados arba Kanados įstatymą, įstatus ar potvarkį, neprieštaraujančius šiam Aktui, yra perduodamos ir taikomos bet kurio vicegubernatoriaus skiriamo pareigūno minėtoms funkcijoms arba kuriai nors iš jų vykdyti; žemės ūkio ir viešųjų darbų komisaras atlieka žemės ūkio ministro bei viešųjų darbų komisaro pareigas ir funkcijas, kurios šio Akto priėmimo metu taikomos pagal Kanados provincijos įstatymą.

Didieji antspaudai

136. Kol vicegubernatorius Taryboje tai pakeis, Ontarijo ir Kvebeko didieji antspaudai bus tapatūs arba to paties dizaino, kaip naudojami atitinkamai Aukštutinės Kanados ir Žemutinės Kanados provincijų iki jų tapimo Kanados provincijomis Sąjungoje.

Laikinųjų aktų kūrimas

137. Žodžiai „ir nuo to iki kitos įstatymų leidžiamosios valdžios sesijos pabaigos“ arba tą pačią reikšmę turintys žodžiai, pavartoti bet kuriame laikiname Kanados provincijos akte, galiojusiame iki Sąjungos įsteigimo, aiškinami kaip pratęsiami ir taikomi iki kitos Kanados Parlamento sesijos, jei klausimo objektas yra jo kompetencija, kaip tai apibrėžta šiame Akte, arba kitų atitinkamai Ontarijo ir Kvebeko įstatymų leidžiamosios valdžios sesijų, jei klausimo objektas yra pastarųjų kompetencija, kaip tai apibrėžta šiame Akte.

Dėl klaidų pavadinimuose

138. Nuo Sąjungos įsteigimo ir vėliau žodžių „Aukštutinė Kanada“ vietoj „Ontarijo“, arba „Žemutinė Kanada“ vietoj „Kvebeko“ vartojimas,

atliekant bet kokius veiksmus, šaukime, procese, pareiškime, dokumente, klausime, ar dalyke, nedarys jų negaliojančiais.

Dėl deklaracijų, paskelbtų iki Sąjungos įsteigimo, vykdymo po Sąjungos įsteigimo

139. Bet kokia Didžiuoju Kanados provincijos antspaudu patvirtinta deklaracija, išleista iki Sąjungos įsteigimo ir turėjusi įsigalioti po Sąjungos įsteigimo, susijusi su ta provincija, Aukštutine Kanada ar Žemutine Kanada, taip pat keletu joje paminėtų klausimų ir dalykų, turi būti ir toliau atitinkamai galioti taip, tarsi Sąjunga nebuvo įsteigta.

Dėl deklaracijų skelbimo įsteigus Sąjungą

140. Bet kokia Kanados provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios aktu leista deklaracija, patvirtinta Didžiuoju Kanados provincijos antspaudu ir susijusi su ta provincija, Aukštutine Kanada, ar Žemutine Kanada, kuri nebuvo išleista prieš įsteigiant Sąjungą, esant reikalui, gali būti išleista Ontarijo ar Kvebeko vicegubernatoriaus, patvirtinus Didžiuoju antspaudu; ir po tokios deklaracijos išleidimo tas pats bei keletas joje paminėtų klausimų ir dalykų turi ir toliau atitinkamai galioti Ontarijuje ir Kvebeke taip, tarsi Sąjunga nebuvo įsteigta.

Pataisos namai

141. Kol Kanados Parlamentas numatys kitaip, Kanados provincijos pataisos namai yra ir toliau lieka Ontarijo ir Kvebeko pataisos namais.

Skolų arbitražas ir kita

142. Aukštutinės Kanados ir Žemutinės Kanados skolų, kreditų, įsipareigojimų, nuosavybės ir turto padalinimas ir sureguliavimas vykdomas arbitraže, sudarytame iš trijų arbitrų, kurių vieną išrenka Ontarijo vyriausybė, vieną – Kvebeko vyriausybė ir vieną – Kanados Vyriausybė; arbitrų atranka nevyksta, kol nesusitinka Kanados Parlamentas ir Ontarijo bei Kvebeko įstatymų leidžiamoji valdžia; Kanados Vyriausybės išrinktas arbitras negali būti Ontarijo arba Kvebeko gyventojas.

Įrašų padalijimas

143. Generalgubernatorius Taryboje retkarčiais gali pareikalauti, kad tam tikros rūšies ir skaičiaus Kanados provincijos įrašai, knygos ir dokumentai, kuriuos mano esant būtina, turi būti paimti ir pristatyti į Ontari-

ją arba Kvebeką, ir nuo to laiko tai tampa tos provincijos nuosavybe; bet kokia jų kopija arba išrašas, tinkamai patvirtinti pareigūno, atsakingo už originalą, laikomi įrodymu.

Kvebeko gyvenviečių nustatymas

144. Kvebeko vicegubernatorius Didžiuoju provincijos antspaudu patvirtintu dokumentu, įsigaliojančiu nuo nustatymo dienos, retkarčiais gali įsteigti gyvenvietes tose Kvebeko provincijos dalyse, kuriose gyvenvietės dar nėra įsteigtos, taip pat įtvirtinti pasienio ženklus ir jų ribas.

X. TARPKOLONIJINIS GELEŽINKELIS

145. Panaikinta.

XI. KITŲ KOLONIJŲ PRIĖMIMAS

Įgaliojimai priimti Niufaundlendą ir kitus į Sąjungą

146. Karalienė turi teisę, patariama Jos Didenybės labiausiai gerbiamos Slaptosios tarybos, esant Kanados Parlamento Rūmų, taip pat atitinkamų Niufaundlendo, Princo Edvardo salos ir Britų Kolumbijos kolonijų ir provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios kreipimuisi, priimti šias kolonijas ar provincijas, arba bet kurias iš jų į Sąjungą, taip pat vadovaujantis Kanados Parlamento Rūmų kreipimusi priimti Ruperto Žemę ir Šiaurės Vakarų teritoriją arba bet kurią iš jų į Sąjungą, kiekvienu atveju nustatant tokius terminus ir sąlygas, kokie nurodyti kreipimesi, ir kokius Karalienė mano esant tinkama patvirtinti, atsižvelgdama į šį Aktą; ir bet kokios tokio įsakymo Taryboje nuostatos galioja, tarsi jas būtų priėmęs Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Airijos Karalystės Parlamentas.

Dėl Niufaundlendo ir Princo Edvardo salos atstovavimo Senate

147. Niufaundlendo, Princo Edvardo salos ar bet kurio iš jų priėmimo atveju kiekvienas jų Kanados Senate turi teisę būti atstovaujamas keturių narių, ir (nepaisant jokių šio Akto nuostatų) Niufaundlendo priėmimo atveju normalus senatorių skaičius bus septyniasdešimt šeši, o didžiausias skaičius – aštuoniasdešimt du; tačiau priimta Princo Edvardo sala bus laikoma esanti trečiojoje iš trijų apygardų, į kurias Kanada suskirstyta šiuo Aktu pagal Senato sandarą, ir atitinkamai, priėmus Princo Edvardo salą, nepaisant to, ar Niufaundlendas yra priimtas, Naujosios Škotijos ir Naujojo Bransviko atstovavimas Senate, kai atsiranda laisvų vietų, turi būti suma-

žintas atitinkamai nuo dvylikos iki dešimties narių, ir kiekvienos iš provincijų atstovavimas niekada nedidinamas virš dešimties narių, išskyrus šio Akto nuostatas dėl trijų ar šešių papildomų senatorių skyrimo nurodžius Karalienei.

Pirmasis priedas

ONTARIJO RINIKIMŲ APYGARDOS

A. Esamos rinkimų apylinkės

Grafystės

1. Preskoto.
2. Glengario.
3. Stomonto.
4. Dundaso.
5. Raselo.
6. Kaletono.
7. Princo Edvardo.
8. Haltono.
9. Esikso.

Grafysčių raidingai

10. Lanako Šiaurės raidingas.
11. Lanako Pietų raidingas.
12. Lydso Šiaurės raidingas ir Grenvilio Šiaurės raidingas.
13. Lydso Pietų raidingas.
14. Grenvilio Pietų raidingas.
15. Nortumberlando Rytų raidingas.
16. Nortumberlando Vakarų raidingas (išskyrus Pietų Monagano miestelį).
17. Durimo Rytų raidingas.
18. Durimo Vakarų raidingas.
19. Ontarijo Šiaurės raidingas.
20. Ontarijo Pietų raidingas.
21. Jorko Rytų raidingas.
22. Jorko Vakarų raidingas.

23. Jorko Šiaurės raidingas.
24. Ventvoto Šiaurės raidingas.
25. Ventvoto Pietų raidingas.
26. Elgano Rytų raidingas.
27. Elgano Vakarų raidingas.
28. Vaterlo Šiaurės raidingas.
29. Vaterlo Pietų raidingas.
30. Branto Šiaurės raidingas.
31. Branto Pietų raidingas.
32. Oksfordo Šiaurės raidingas.
33. Oksfordo Pietų raidingas.
34. Midlesekso Rytų raidingas.

Miestai, miestų dalys ir miesteliai

35. Vakarų Torontas.
36. Rytų Torontas.
37. Hamiltonas.
38. Otava.
39. Kingstonas.
40. Londonas.
41. Brokvilo miestelis su Elizabetauno gyvenviete prie jo.
42. Niagaros miestelis su Niagaros gyvenviete prie jo.
43. Konvalo miestelis su Konvalo gyvenviete prie jo.

B. Nauji rinkimų padaliniai

44. Algomos laikinoji teisminė apygarda.

Briuso grafystė suskirstyta į du raidingus, atitinkamai vadinamus Šiaurės ir Pietų raidingais:

45. Briuso Šiaurės raidingą sudaro Berio, Linsio, Ystnoro, Albemalio, Eimeblo, Arano, Briuso, Eldeslio, Sogyno miesteliai ir Sautamptono kaimas.

46. Briuso Pietų raidingą sudaro Kinkardinas (įskaitant Kinkardino kaimą), Grynoko, Branto, Hiurono, Kinloso, Kalroso ir Karicko miesteliai.

Hurono grafystė, suskirstyta į du raidingus, atitinkamai vadinamus Šiaurės ir Pietų raidingais:

47. Šiaurės raidingą sudaro Ašfildo, Vavanošo, Tenberio, Hoviko, Moriso, Grėjaus, Kolbono, Haleto, įskaitant Klintono kaimą, ir Makilopo miesteliai.

48. Pietų raidingą sudaro Goderičo miestas ir Goderičo, Takesmito, Stenlio, Hėjaus, Asbono bei Styveno miesteliai.

Midlesekso grafystė suskirstyta į tris raidingus, atitinkamai vadinamus Šiaurės, Vakarų, ir Rytų raidingais:

49. Šiaurės raidingą sudaro Magilavrėjaus, Bidulfo (priskirta iš Hiurono grafystės), Viljamso Rytų, Viliamso Vakarų, Adelaidės ir Lobo miesteliai.

50. Vakarų raidingą sudaro Delavero, Keradoko, Metkalfo, Mosos ir Ekfrydo miesteliai ir Stratrojaus kaimas.

[Rytų raidingą sudaro miesteliai, kuriuos jis apima ir su esamomis ribomis.]

51. Lamtono grafystę sudaro Bosankveto, Vorviko, Plimptono, Sarnijos, Moro, Eniskileno ir Bruko miesteliai ir Sarnijos miestas.

52. Kento grafystę sudaro Čatamo, Doverio, Rytų Tilburio, Romnio, Ralio ir Harvičo miesteliai bei Čatamo miestas.

53. Botvelo grafystę sudaro Sombros, Dono, Eufimijos (priskirta iš Lamtono grafystės), Zono, Kamdeno su jų sklypais, Orfordo ir Hovardo (priskirta iš Kento grafystės) miesteliai.

Grėjaus grafystė suskirstyta į du raidingus, atitinkamai vadinamus Pietų ir Šiaurės raidingais:

54. Pietų raidingą sudaro Bentinko, Glenelgo, Artemizijos, Osprėjaus, Normanbio, Egremonto, Protono ir Melanktono miesteliai.

55. Šiaurės raidingą sudaro Kolingvudo, Eufrazijos, Holando, Sent Vinsento, Sidenamo, Salivano, Derbio ir Kepelo, Siraviko ir Bruko miesteliai bei Ovensaundo miestas.

Perto grafystė suskirstyta į du raidingus, atitinkamai vadinamus Pietų ir Šiaurės raidingais:

56. Šiaurės raidingą sudaro Valaso, Elmos, Logano, Eliso, Moningtono ir Šiaurės Astupo miesteliai bei Stratfordo miestas.

57. Pietų raidingą sudaro Blančardo, Daunio, Pietų Astupo, Fulatono, Hibito ir Mičelo ir Sentmerio miesteliai.

Velingtono grafystė suskirstyta į tris raidingus, atitinkamai vadinamus Šiaurės, Pietų ir Centro raidingais:

58. Šiaurės raidingą sudaro Amaranto, Arturo, Liuterio, Minto, Mariboro, Pylo miesteliai ir Mauntforesto kaimas.

59. Centro raidingą sudaro Garafraksos, Erino, Eramosos, Nikolo, Pilkingtono miesteliai ir Ferguso bei Eloros kaimai.

60. Pietų raidingą sudaro Gvelfo miestas ir Gvelfo bei Paslinčo miesteliai.

Norfolko grafystė suskirstyta į du raidingus, atitinkamai vadinamus Pietų ir Šiaurės raidingais:

61. Pietų raidingą sudaro Šarlotvilio, Hotono, Valsingamo, Vudhauso miestelių su jų sklypais.

62. Šiaurės raidingą sudaro Midletono, Taunzendo, Vindamo miesteliai ir Simko miestas.

63. Haldimando grafystę sudaro Onaidos, Senekos, Šiaurės Kajugos, Pietų Kajugos, Reinamo, Volpolio ir Dano miesteliai.

64. Monko grafystę sudaro Kanbero, Moltono, Šebruko miesteliai ir Danvilio kaimas (priskirta iš Haldimando grafystės), Keisterio ir Geinsboro miesteliai (priskirta iš Linkolno grafystės), ir Pelemo bei Veinflyto miesteliai (priskirta iš Velando grafystės).

65. Linkolno grafystę sudaro Klintono, Grantamo, Grimsbio, Lauto miesteliai ir Šventosios Kotrynos miestas.

66. Velando grafystę sudaro Berčio, Krolando, Hamberstono, Stamfordo, Toroldo, Vilobio miesteliai ir Čipevos, Kliftono, Foterio, Toroldo ir Velando kaimai.

67. Pylo grafystę sudaro Čingvikosio, Toronto miesteliai ir Toronto sklypai bei Bramptono ir Strytsvilio kaimai.

68. Kardvelo grafystę sudaro Albiono ir Keildono miesteliai (priskirta iš Pylo grafystės) bei Adžeilos ir Mono miesteliai (paimta iš Simko grafystės).

Simko grafystė suskirstyta į du raidingus, atitinkamai vadinamus Pietų ir Šiaurės raidingais:

69. Pietų raidingą sudaro Vakarų Gvilimburio, Tikamsio, Inisfilo, Esos, Tosorontijo, Mulmo miesteliai ir Bradfordo kaimas.

70. Šiaurės raidingą sudaro Notavasagos, Sanideilo, Vespros, Floso, Oro, Medonto, Orilijos ir Mačedašo, Tainio ir Tei, Balaklavos ir Robinsono miesteliai bei Bario ir Kolingvudo miestai.

Viktorijos grafystė suskirstyta į du raidingus, atitinkamai vadinamus Pietų ir Šiaurės raidingais:

71. Pietų raidingą sudaro Opso, Maripozos, Emili, Veralimo miesteliai ir Linsio miestas.

72. Pietų raidingą sudaro Ansono, Bekslio, Kardeno, Doltono, Digbio, Eldono, Fenelono, Hindeno, Lakstono, Latevorto, Makolėjaus ir Dreiperio, Somervilio, Morisono, Maskokos, Monko ir Vato (priskirta iš Simko gra-

fystės), ir visi kiti aprašyti miesteliai, esantys į šiaurę nuo minėto Šiaurės raidingo.

Piterboro grafystė suskirstyta į du raidingus, atitinkamai vadinamus Vakarų ir Rytų raidingais:

73. Vakarų raidingą sudaro Pietų Monagano (priskirta iš Nortumberlando grafystės), Šiaurės Monahano, Smito, Enismorio miesteliai ir Piterboro miesto.

74. Rytų raidingą sudaro Asfodelo, Belmonto ir Metiueno, Doro, Damero, Golvėjaus, Harvio, Maindeno, Stanhoupo ir Disarto, Otonabio, ir Snoudeno miesteliai bei Ašbenamo kaimas ir visi kiti aprašyti miesteliai, esantys į šiaurę nuo minėto Rytų raidingo.

Heistingso grafystė suskirstyta į tris raidingus, atitinkamai vadinamus Vakarų, Rytų ir Šiaurės raidingais:

75. Vakarų raidingą sudaro Belvilio miestas, Sidnėjaus miestelis ir Trentono kaimas.

76. Rytų raidingą sudaro Terlovo, Taindenagos ir Hangefordo miesteliai.

77. Šiaurės raidingą sudaro Rodono, Hantingdono, Madoko, Elzeviro, Tiudoro, Mamoros ir Leiko miesteliai, Sterlingo kaimas ir visi kiti aprašyti miesteliai, esantys į šiaurę nuo minėto Šiaurės raidingo.

78. Lenokso grafystę sudaro Ričmondo, Adolfustauno, Šiaurės Fredriksbergo, Pietų Fredriksbergo miesteliai, Ernesto miestas, Amhesto sala ir Napanio kaimas.

79. Adingtono grafystę sudaro Kamdeno, Portlando, Šefildo, Hinčinbruko, Kaladaro, Kenebeko, Oldeno, Oso, Anglsio, Bario, Klarendono, Pamestono, Efingamo, Abindžerio, Milerio, Kenonto, Denbio, Lafboro ir Bedfordo miesteliai.

80. Frantenako grafystę sudaro Kingstono, Vulfo salos, Pitsbergo, Hauvo salos ir Storingtono miesteliai.

Renfrio grafystė suskirstyta į du raidingus, atitinkamai vadinamus Pietų ir Šiaurės raidingais:

81. Pietų raidingą sudaro Maknabo, Bagato, Blitfildo, Bruimo, Hortono, Admastono, Gratano, Matavočano, Grifito, Lindoko, Raglano, Radklifo, Brudinelo, Sebastopolio miesteliai ir Arnprajo bei Renfrio kaimai.

82. Šiaurės raidingą sudaro Roso, Bromlio, Vestmido, Stafordo, Pembruko, Vilberforso, Aliso, Petavavos, Biukanano, Pietų Algonos, Šiaurės Algonos, Freizerio, Makėjaus, Vailio, Rolfo, Hedo, Marijos, Klaros, Hager-

čio, Šervudo, Bernso ir Ričardso mieteliai ir visi kiti aprašyti miesteliai, esantys į šiaurės vakarus nuo minėto Šiaurės raidingo.

Kiekvienas miestas ir prijungtas kaimas, esantys Sąjungoje, specialiai nepaminėti šiame priede, turi būti priskirti grafystės ar raidingo, kuriame jie yra, dalimi.

Antrasis priedas

SPECIALIAI NUSTATYTOS KVEBEKO RINKIMŲ APYGARDOS

Grafystės –

Pontiako.
Otavos.
Ardžentilio.
Hantingdono.
Misiskvio.
Bromo.
Šefordo.
Stanstedo.
Komptono.
Volfo ir Ričmondo.
Megantiko.
Šebruko miesto.

Trečiasis priedas

PROVINCIJŲ VIEŠIEJI DARBAI IR TURTAS, ESANTYS KANADOS NUOSAVYBĖ

1. Kanalai kartu su susijusiomis žemėmis ir vandens energija.
2. Valstybiniai uostai.
3. Švyturiai, prieplaukos ir Seiblo sala.
4. Garlaiviai, žemkasės ir valstybiniai laivai.
5. Upės ir ežero patobulinimai.
6. Geležinkeliai ir geležinkelio atsargos, paskolos ir kitos geležinkelių įmonių skolos.
7. Karo keliai.
8. Muitinės, pašto skyriai ir visi kiti valstybiniai pastatai, išskyrus Ka-

nados Vyriausybės pastatus, paskirtus naudoti provincijų įstatymų leidžiamajai valdžiai ir vyriausybėms.

9. Imperijos valdžios perleistas turtas, žinomas kaip artilerijos turtas.

10. Ginklinės, rikiuotės angarai, karinė apranga, karinė ginkluotė ir žemės, išskirtos bendrosioms valstybės reikmėms.

Ketvirtasis priedas

TURTAS, ESANTIS BENDRA ONTARIJO IR KVEBEKO NUOSAVYBĖ

Aukštutinės Kanados statybų fondas.
Pamišėlių prieglaudos.
Įprastinės mokyklos.
Elmero, Monrealio, Kamuraskos, Žemutinės Kanados teismų rūmai.
Aukštutinės Kanados teisės draugija.
Monrealio Ternpaiko trestas.
Nuolatinis universiteto fondas.
Karališkoji institucija.
Aukštutinės Kanados konsoliduotas savivaldybės paskolų fondas.
Žemutinės Kanados konsoliduotas savivaldybės paskolų fondas.
Žemutinės Kanados Žemės ūkio draugija.
Žemutinės Kanados teisės aktais nustatytų muitų fondas
Kvebeko gaisro paskola.
Temiskvotos pažangos sąskaita.
Kvebeko Ternpaiko trestas.
Švietimas – Rytai.
Žemutinės Kanados statybos ir žiuri fondas.
Savivaldybių fondas.
Žemutinės Kanados aukštesniojo išsilavinimo pajamų fondas.

Penktasis priedas

IŠTIKIMYBĖS PRIESAIKA

Aš, A. B., prisiekiu, kad būsiu ištikimas ir būsiu lojalus Jos Didenybei Karalienei Viktorijai.

Pastaba. Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Airijos Karalystės Karaliaus ar Karalienės vardas retkarčiais keičiamas, tinkamai laikantis čia išdėstytų terminų.

TINKAMUMO DEKLARACIJA

Aš, A. B., skelbiu ir liudiju, kad aš pagal įstatymą esu tinkamas būti paskirtas Kanados Senato (arba kitu) nariu ir kad aš turiu savo naudojimui ir naudai kaip savininkas pagal įstatymą arba pagal teisingumo teisę žemes ar valdas, naudojamas pagal laisvo ir bendro naudojimo teisę, [arba turiu savo naudojimui ir naudai alodo teise arba laisvo naudojimo teise (arba kita)], Naujosios Škotijos provincijoje [arba kitų], vertas keturių tūkstančių dolerių virš visų rentų, įsipareigojimų, skolų, hipotekos ir apsunkinimų, priskaičiuojamų ar mokamų nuo jų arba su jomis susijusių; ir kad aš slaptai arba tariamai negavau nuosavybėn arba valdyti minėtų žemių ir išnuomotų žemių ar kokios nors jų dalies, siekdamas įgyti galimybę tapti Kanados Senato [arba kitu] nariu, taip pat kad mano nekilnojamas ir asmeninis turtas kartu vertas keturiais tūkstančiais dolerių daugiau nei mano skolos ir įsipareigojimai.

Šeštasis priedas

PIRMINĖ PRODUKCIJA IŠ NEATSINAUJINANČIŲ GAMTOS IŠTEKLIŲ IR MIŠKŲ ŪKIO IŠTEKLIŲ

1. Pagal šio Akto 92A skyrių,

(a) produkcija iš neatsinaujinančių gamtinių išteklių laikoma pirminė produkcija, jei

(i) yra tos pačios formos, kokios ji buvo jos išgavimo ar atskyrimo nuo jos natūralaus būvio metu, arba

(ii) ji yra išteklių apdorojimo ar perdirbimo produktas ir nėra pagamintas produktas ar produktas, gautas valant naftą, valant patobulintą sunkiąją žalią naftą, valant dujas ar skysčius, gautus iš anglies arba valant sintetinį žaliosios naftos ekvivalentą; ir

(b) iš miškų ūkio išteklių gauta produkcija laikoma pirmine produkcija, jei ją sudaro rastai, poliai, mediena, medienos drožlės, pjuvenos, kiti pirminiai medienos produktai arba medienos masė, ir tai nėra produktas, pagamintas iš medienos.

1982 M. KONSTITUCIJOS AKTAS

1982 m. c. 11 (Jungtinė Karalystė), B priedas

I DALIS

KANADOS TEISIŲ IR LAISVIŲ CHARTIJA

kadangi Kanada yra įkurta vadovaujantis Dievo viršenybės ir teisinės valstybės principais:

Teisių ir laisvių garantija

Teisės ir laisvės Kanadoje

1. Kanados teisių ir laisvių chartija užtikrina joje nustatytas teises ir laisves, pavaldžias tik įstatymo nustatytiems pagrįstiems apribojimams, kai tai gali būti akivaizdžiai pateisinama laisvoje ir demokratinėje visuomenėje.

Pagrindinės laisvės

Pagrindinės laisvės

2. Kiekvienas turi šias pagrindines laisves:

(a) sąžinės ir religijos laisvę;

(b) minties, tikėjimo, nuomonės ir saviraiškos laisvę, įskaitant spaudos ir kitų visuomenės informavimo priemonių laisvę;

(c) taikių susirinkimų laisvę; ir

(d) laisvę burtis į grupes.

Demokratinės teisės

Demokratinės piliečių teisės

3. Kiekvienas Kanados pilietis turi teisę balsuoti Bendruomenių Rūmų ar įstatymų leidybos asamblėjos narių rinkimuose, taip pat būti tinkamu narystei juose.

Ilgiausia įstatymų leidybos institucijos kadencija

4. (1) Jokie Bendruomenių Rūmai ir joks įstatymų leidybos susirinkimas netruks ilgiau nei penkerius metus nuo dienos, kuri nustatyta jų nariams grąžinti raštus dėl visuotinių rinkimų sušaukimo.

Pratęsimas ypatingomis aplinkybėmis

(2) Karo ar jo grėsmės, invazijos ar sukilimo metu Bendruomenių Rūmų kadenciją gali pratęsti Parlamentas, o įstatymų leidybos susirinkimą gali pratęsti įstatymų leidžiamoji valdžia ilgiau nei penkeriems metams, jei tokiam pratęsimui, esant reikalui, neprieštarauja daugiau nei trečdalis Bendruomenių Rūmų arba įstatymų leidybos susirinkimo narių.

Kasmetinis įstatymų leidybos institucijų posėdis

5. Parlamento ir kiekvienos įstatymų leidžiamosios valdžios posėdis turi vykti ne rečiau kaip kartą per dvylika mėnesių.

Judėjimo teisės

Piliečių judėjimas

6. (1) Kiekvienas Kanados pilietis turi teisę atvykti, pasilikti ir išvykti iš Kanados.

Kilnojimosi teisė ir teisė užsidirbti pragyvenimui

(2) Kiekvienas Kanados pilietis ir kiekvienas asmuo, kuris turi nuolatinio Kanados gyventojo statusą, turi teisę

(a) persikelti ir apsigyventi bet kurioje provincijoje; ir

(b) bet kurioje provincijoje siekti užsidirbti pragyvenimui.

Apribojimas

(3) 2 poskyryje nurodytas teises gali riboti

(a) bet kokie provincijoje galiojantys įstatymai ar bendroji praktika, išskyrus tuos, kurie išskiria asmenis visų pirma pagal esamos ar buvusios gyvenamosios vietos provinciją; ir

(b) bet kokie įstatymai, numatantys pagrįstus gyvenamosios vietos reikalavimus, suteikiančius teisę gauti viešai teikiamas socialines paslaugas.

Pozityvios veiklos programos

(4) (2) ir (3) poskyriai nesudaro kliūčių įstatymui, programai ar veiklai, kuriais siekiama pagerinti sąlygas provincijoje socialiai ir ekonomiš-

kai pažeidžiamiems asmenims, jeigu užimtumas toje provincijoje yra mažesnis nei Kanadoje.

Teisinės garantijos

Asmens gyvybė, laisvė ir saugumas

7. Kiekvienas turi teisę į gyvybę, laisvę ir asmens saugumą, taip pat teisę, kad minėtos teisės nebūtų atimtos, išskyrus, kai tai atliekama vadovaujantis pamatinio teisingumo principu.

Krata ar poėmis

8. Kiekvienas turi teisę būti apsaugotas nuo nepagrįstos kratos ar poėmio.

Sulaikymas ar įkalinimas

9. Kiekvienas turi teisę nebūti savavališkai sulaikytas ar įkalintas.

Suėmimas ar sulaikymas

10. Suėmimo ar kalinimo metu kiekvienas turi teisę:

(a) nedelsiant būti informuotas apie jų taikymo motyvus;

(b) nedelsiant pasisamdyti ir pranešti advokatui bei būti informuotas apie šią teisę; ir

(c) reikalauti, kad dėl sulaikymo pagrįstumo būtų sprendžiama taikant *habeas corpus*, ir būti paleistas, jei sulaikymas yra neteisėtas.

Baudžiamasis ir bausmių procesas

11. Bet kuris nusikaltimo padarymu kaltinamas asmuo turi teisę:

(a) be pagrįstų atidėliojimų būti informuotas apie konkretų nusikaltimą;

(b) būti teisiamas per pagrįstą laiką;

(c) nebūti verčiamas būti liudytoju byloje dėl savo paties padaryto nusikaltimo;

(d) būti laikomas nekaltas, kol jo kaltumas neįrodytas pagal įstatymą sąžiningame ir teisingame viešame nepriklausomo ir nešališko teismo posėdyje;

(e) kad be pagrįstos priežasties nebūtų atmestas laidavimo prašymas;

(f) išskyrus karinio įstatymo numatytą nusikaltimą, kurį nagrinėja karinis tribunolas, teisme pasinaudoti žiuri, kai už šį nusikaltimą didžiau-

sia numatyta bausmė yra laisvės atėmimas penkeriems metams arba ilgesniam terminui;

(g) nebūti pripažintas kaltu dėl bet kokio veikimo ar neveikimo, išskyrus, jeigu to veikimo ar neveikimo metu tai buvo nusikaltimas pagal Kanados arba tarptautinės teisės nuostatas arba buvo nusikalstami vadovaujantis Tautų bendrijos pripažintais bendrais teisės principais;

(h) jei galiausiai išteisinamas dėl nusikaltimo, nebūti teisiamas už jį dar kartą ir, jei galiausiai pripažįstamas kaltu ir nubaudžiamas už nusikaltimą, nebūti teisiamas ar baudžiamas už jį dar kartą;

(i) jei pripažįstamas kaltu dėl nusikaltimo ir jei bausmė už nusikaltimą padarymo metu ir priimant nuosprendį skyrėsi, kad būtų taikoma mažesnė bausmė.

Elgesys ar bausmė

12. Kiekvienas turi teisę nepatirti žiauraus ir neįprasto elgesio arba bausmės.

Savęs apkaltinimas

13. Liudytojas, duodantis parodymus bet kuriame teismo procese, turi teisę, kad tokiu būdu pateikti apkaltinantys įrodymai nebūtų panaudoti prieš tą liudytoją bet kuriame kitame teismo procese, išskyrus baudžiamąjį persekiojimą dėl melagingų parodymų ar prieštaringų įrodymų teikimo.

Vertėjas

14. Šalis ar liudytojas bet kuriame teismo procese, kuris nesupranta arba nekalba ta kalba, kuria vyksta procesas, arba kuris yra kurčias, turi teisę naudotis vertėju.

Lygios teisės

Lygybė prieš ir pagal įstatymą bei vienoda įstatymo apsauga ir privilegijos

15. (1) Kiekvienas asmuo yra lygus prieš ir pagal įstatymą ir turi teisę į lygią apsaugą bei vienodas įstatymo privilegijas be jokios diskriminacijos, ypač diskriminacijos dėl rasės, tautinės ar etninės kilmės, spalvos, religijos, lyties, amžiaus ar psichinės ar fizinės negalios.

Pozityvios veiklos programos

(2) (1) poskyris nesudaro kliūčių įstatymui, programai ar veiklai, kuriais siekiama pagerinti sąlygas į nepalankią padėtį patekusiems asmenims arba grupėms, įskaitant tuos, kurių padėtis nepalanki dėl rasės, tautinės arba etninės kilmės, spalvos, religijos, lyties, amžiaus ar psichinės ar fizinės negalios.

OFICIALIOS KALBOS KANADOJE

Oficialios kalbos Kanadoje

16. (1) Anglų ir prancūzų kalbos yra oficialios Kanados kalbos ir turi vienodą statusą bei lygias teises ir privilegijas būti vartojamos visose Kanados Parlamento ir Vyriausybės institucijose.

Oficialios kalbos Naujajame Bransvike

(2) Anglų ir prancūzų kalbos yra oficialios Naujojo Bransviko kalbos ir turi vienodą statusą bei lygias teises ir privilegijas būti vartojamos visose Naujojo Bransviko įstatymų leidžiamosios valdžios ir vyriausybės institucijose.

Lygybės vystymas

(3) Jokia šios chartijos nuostata neriboja Parlamento arba įstatymų leidžiamosios valdžios galių sudaryti palankesnes sąlygas siekiant vienodo anglų ir prancūzų kalbų statuso arba jų vartojimo.

Naujojo Bransviko anglų ir prancūzų kalbinės bendruomenės

16.1 (1) Naujojo Bransviko anglų kalbinė bendruomenė ir prancūzų kalbinė bendruomenė turi vienodą statusą ir lygias teises ir privilegijas, tarp jų teisę į atskiras švietimo institucijas ir tokias atskiras kultūros institucijas, kurios būtinos šioms bendruomenėms išsaugoti ir remti.

Naujojo Bransviko įstatymų leidžiamosios valdžios ir vyriausybės vaidmuo

(2) Patvirtinamas Naujojo Bransviko įstatymų leidžiamosios valdžios ir vyriausybės vaidmuo – saugoti ir remti (1) poskyryje nurodytą statusą, teises ir privilegijas.

Parlamento procedūros

17. (1) Kiekvienas turi teisę vartoti anglų arba prancūzų kalbą bet kokiose Parlamento diskusijose ir kitose procedūrose.

Naujojo Bransviko įstatymų leidžiamosios valdžios procedūros

(2) Kiekvienas turi teisę vartoti anglų arba prancūzų kalbą bet kokiose Naujojo Bransviko įstatymų leidžiamosios valdžios diskusijose ir kitose procedūrose.

Parlamento statutai ir įrašai

18. (1) Parlamento statutai, įrašai ir žurnalai spausdinami ir skelbiami anglų ir prancūzų kalbomis, ir abiejų kalbų versijos yra autentiškos.

Naujojo Bransviko įstatai ir įrašai

(2) Naujojo Bransviko įstatymų leidžiamosios valdžios statutai, įrašai ir žurnalai spausdinami ir skelbiami anglų ir prancūzų kalbomis, ir abiejų kalbų versijos yra autentiškos.

Procesas Parlamento įsteigtuose teismuose

19. (1) Vartoti anglų arba prancūzų kalbą gali bet kuris asmuo, bet kokiuose pareiškimuose ar procese, vykstančiame bet kuriame Parlamento įsteigtame teisme.

Procesas Naujojo Bransviko teismuose

(2) Vartoti anglų arba prancūzų kalbą gali bet kuris asmuo, bet kokiuose pareiškimuose ar procese, vykstančiame bet kuriame Naujojo Bransviko teisme.

Visuomenės bendravimas su federalinėmis institucijomis

20. (1) Bet kuris Kanados visuomenės narys turi teisę bendrauti ir gauti prieinamas paslaugas anglų arba prancūzų kalba bet kurioje vadovaujančioje ar centrinėje Kanados Parlamento ar Vyriausybės institucijos įstaigoje ir turi tokią pačią teisę bet kurios kitos tokio pobūdžio institucijos įstaigos atžvilgiu, jeigu

(a) yra svarbi būtinybė bendrauti ir gauti paslaugas iš tos įstaigos tokia kalba; arba

(b) dėl įstaigos pobūdžio tikslinga, kad bendravimas su ta įstaiga ir jos teikiamos paslaugos būtų prieinamos anglų ir prancūzų kalbomis.

Visuomenės bendravimas su Naujojo Bransviko institucijomis

(2) Bet kuris Naujojo Bransviko visuomenės narys turi teisę bendrauti ir gauti prieinamas paslaugas anglų arba prancūzų kalba bet kurioje Naujojo Bransviko įstatymų leidžiamosios valdžios ar vyriausybės institucijos įstaigoje.

Esamų konstitucinių nuostatų tęstinumas

21. Jokia 16–20 skyrių nuostata nepanaikina ir nevaržo jokių pagal bet kurią kitą Kanados Konstitucijos nuostatą egzistuojančių ar besitęsiančių teisių, privilegijų ar įsipareigojimų dėl anglų ir prancūzų kalbų arba kurios nors iš jų.

Išsaugotos teisės ir privilegijos

22. Jokia 16–20 skyrių nuostata nepanaikina ir nevaržo jokių iki ar po šios Chartijos įsigaliojimo įgytų ar turimų įstatymo numatytų arba paprotinių teisių ar privilegijų dėl bet kurios kalbos, kuri nėra anglų ar prancūzų kalba.

Švietimo mažumos kalba teisės

Mokymo kalba

23. (1) Kanados piliečiai

(a) kurių išmokta ir vis dar suprantama gimtoji kalba yra jų gyvenamos provincijos anglų ir prancūzų kalbinės gyventojų mažumos kalba, arba

(b) kurie Kanados pradinėje mokykloje mokėsi anglų arba prancūzų kalbomis ir gyvena provincijoje, kurioje ta kalba, kuria jie mokėsi, yra provincijos anglų ir prancūzų kalbinės gyventojų mažumos kalba,

turi teisę, kad jų vaikai ta kalba būtų mokomi tos provincijos pradinėje ir vidurinėje mokykloje.

Kalbos mokymosi tęstinumas

(2) Kanados piliečiai, kurių bet kuris vaikas Kanadoje pradinėje ar vidurinėje mokykloje mokėsi arba mokosi anglų ar prancūzų kalba, turi teisę, kad visi jų vaikai pradinėje ir vidurinėje mokykloje mokytųsi ta pačia kalba.

Taikymas esant pakankamam skaičiui

(3) (1) ir (2) poskyriuose nurodyta Kanados piliečių teisė, kad jų vaikai pradinėje ir vidurinėje mokykloje mokytųsi provincijos anglų arba prancūzų kalbinės gyventojų mažumos kalba,

(a) taikoma, kai provincijoje piliečių, kurie turi tokią teisę, vaikų skaičius yra pakankamas pagrįsti mokymą mažumos kalba valstybės lėšomis; ir

(b) taip pat, kai šių vaikų skaičius tai pagrindžia, teisę juos mokyti mažumos kalba užtikrina valstybės lėšomis finansuojamos švietimo įstaigos.

Įgyvendinimas

Garantuotų teisių ir laisvių įgyvendinimas

24. (1) Kiekvienas, kurio šioje Chartijoje garantuotos teisės arba laisvės buvo pažeistos ar paneigtos, gali kreiptis į kompetentingos jurisdikcijos teismą, kad teisė būtų apginta, kaip, teismo nuomone, yra tinkama ir teisinga, esant tokioms aplinkybėms.

Įrodymų, užtraukiančių teisingumo vykdymui blogą reputaciją, pašalinimas

(2) Kai pagal (1) poskyrį prasidėjusiame procese teismas nusprendžia, kad įrodymai buvo gauti pažeidžiant arba paneigiant šioje Chartijoje garantuotas teises ar laisves, tokie įrodymai pašalinami, jei nustatoma, kad, atsižvelgiant į visas aplinkybes, jų priėmimas procese užtrauks teisingumo vykdymui blogą reputaciją.

Bendra

Chartijos neįtakojamos čiabuvių teisės ir laisvės

25. Šioje Chartijoje nustatytos tam tikrų teisių ir laisvių garantijos negali būti aiškinamos kaip panaikinančios ar varžančios kokias nors čiabuvių, sutartines arba kitas teises ar laisves, susijusias su Kanados čiabuvių tautomis, įskaitant

(a) bet kokias teises ar laisves, pripažintas 1763 m. spalio 7 d. Karališkąja deklaracija; ir

(b) bet kokias teises ar laisves, galiojančias arba įgyjamas pagal susitarimus dėl žemės reikalavimų.

Kitos chartijos neįtakojamos teisės ir laisvės

26. Šioje chartijoje nustatytos tam tikrų teisių ir laisvių garantijos negali būti aiškinamos kaip neigiančios kokias nors kitas Kanadoje galiojančias teises ar laisves.

Daugiakultūris paveldas

27. Ši chartija aiškinama taip, kad būtų tausojamas ir stiprinamas kanadiečių daugiakultūris paveldas.

Abiem lytims užtikrinamos lygios teisės

28. Nepaisant jokių šios chartijos nuostatų, joje nurodytos teisės ir laisvės yra vienodai užtikrinamos vyrams ir moterims.

Tam tikrų mokyklų teisių išlikimas

29. Jokia šios Chartijos nuostata nepanaikina ir nevaržo jokių Kanados Konstitucijos garantuotų teisių ar privilegijų dėl religinių, atskirųjų arba kitaminčių mokyklų.

Taikymas teritorijoms ir teritorijų valdžiai

30. Laikoma, kad šioje Chartijoje esanti nuoroda į provinciją, provincijos įstatymų leidybos susirinkimą ar įstatymų leidžiamąją valdžią apima nuorodą į Jukono teritoriją ir Šiaurės Vakarų teritorijas arba, priklausomai nuo atvejo, jų atitinkamą įstatymų leidžiamąją valdžią.

Įstatymų leidybos galių nesuteikimas

31. Jokia šios Chartijos nuostata nesuteikia įstatymų leidybos galių jokiam asmeniui ar valdžiai.

Chartijos taikymas

Chartijos taikymas

32. (1) Ši Chartija taikoma

(a) Kanados Parlamentui ir Vyriausybei dėl visų Parlamento galioje esančių klausimų, tarp jų visų klausimų, susijusių su Jukono teritorija ir Šiaurės Vakarų teritorijomis; ir

(b) kiekvienos provincijos įstatymų leidžiamajai valdžiai ir vyriausybei dėl visų kiekvienos provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios galioje esančių klausimų.

Išimtis

(2) Nepaisant (1) poskyrio, 15 skyrius pradedamas taikyti praėjus trejiems metams po šio skyriaus įsigaliojimo.

Aiškiai pareikšta išimtis

33. (1) Parlamentas ar provincijos įstatymų leidžiamoji valdžia gali Parlamento arba įstatymų leidžiamosios valdžios išleistu aktu atskirais atvejais aiškiai pareikšti, kad aktas ar jo nuostata bus taikoma, nepaisant šios Chartijos 2 arba 7–15 skyrių nuostatų.

Išimties veikimas

(2) Aktas ar akto nuostata, dėl kurios priimtas pareiškimas pagal šį skyrių, veikia taip, kaip turėtų, išskyrus pareiškime nurodytas šios Chartijos nuostatas.

Penkerių metų apribojimas

(3) Pareiškimas, priimtas pagal (1) poskyrį, nustoja veikti praėjus penkeriems metams po jo įsigaliojimo arba anksčiau, jei taip nurodyta pareiškime.

Pakartotinis priėmimas

(4) Parlamento arba provincijos įstatymų leidžiamoji valdžia gali pakartotinai priimti anksčiau pagal (1) poskyrį priimtą pareiškimą.

Penkerių metų apribojimas

(5) (3) poskyris taikomas (4) poskyryje nurodytam pakartotiniam priėmimui.

Įvardijimas

Įvardijimas

34. Ši dalis gali būti įvardijama Kanados teisių ir laisvių chartija.

II DALIS

KANADOS ČIABUVIŲ TAUTŲ TEISĖS

Esamų čiabuvių ir sutartinių teisių pripažinimas

35. (1) Šiuo Aktu pripažįstamos ir patvirtinamos esamos čiabuvių ir sutartinės Kanados čiabuvių tautų teisės.

„Kanados čiabuvių tautų“ apibrėžimas

(2) Šiame Akte „Kanados čiabuvių tautos“ apima Kanados indėnų, eskimų ir metisų tautas.

Žemės reikalavimų susitarimai

(3) Siekiant didesnio aiškumo, (1) poskyrio „sutartinės teisės“ apima teises, galiojančias arba įgyjamas pagal susitarimus dėl žemės reikalavimų.

Čiabuvių ir sutartinių teisių vienodas užtikrinimas abiem lytims

(4) Nepaisant jokių kitų šio Akto nuostatų, (1) poskyryje išdėstytos čiabuvių ir sutartinės teisės vienodai užtikrinamos vyriškos ir moteriškos lyties asmenims.

Įsipareigojimas dalyvauti konstituciniame pasitarime

35.1 Kanados Vyriausybė ir provincijų vyriausybės įsipareigoja, kad prieš keičiant 1867 m. Konstitucijos akto 91 skyriaus 24 punktą, šio Akto 25 skyrių arba šią dalį,

(a) Kanados Ministras Pirmininkas sušauks konstitucinį pasitarimą, kurio darbotvarkėje įtraukiamas pasiūlymas dėl pakeitimo, ir kuriame dalyvauja Kanados Ministras Pirmininkas ir pirmieji provincijos ministrai; ir

(b) Kanados Ministras Pirmininkas pakvies Kanados čiabuvių tautų atstovus dalyvauti diskusijose dėl šio pasiūlymo.

III DALIS

SUVIENODINIMAS IR REGIONŲ SKIRTUMAI

Įsipareigojimas skatinti lygias galimybes

36. (1) Nekeičiant Parlamento ar provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios įstatymų leidybos įgaliojimų ar bet kurios iš jų teisių naudotis įstatymų leidybos įgaliojimais, Parlamentas ir įstatymų leidžiamoji valdžia, kartu su Kanados Vyriausybe ir provincijos vyriausybėmis, įsipareigoja

(a) skatinti lygias kanadiečių galimybes siekti gerovės;

(b) palaikyti ekonominę plėtrą mažinančią galimybių skirtumus; ir

(c) visiems kanadiečiams teikti deramos kokybės būtinąsias viešąsias paslaugas.

Įsipareigojimas dėl viešųjų paslaugų

(2) Kanados Parlamentas ir Vyriausybė įsipareigoja suvienodinti atsiskaitymus, užtikrinančius, kad provincijų vyriausybės turėtų pakankamai pajamų teikti pagrįstai panašaus lygio viešąsias paslaugas esant pagrįstai panašiam apmokestinimo lygiui.

IV DALIS

KONSTITUCINIS PASITARIMAS

37. Panaikinta.

IV. I DALIS

KONSTITUCINIAI PASITARIMAI

37.1 Panaikinta.

V DALIS

KANADOS KONSTITUCIJOS PAKEITIMO PROCEDŪRA

Bendra Kanados Konstitucijos pakeitimo procedūra

38. (1) Kanados Konstituciją pagal oficialų Didžiuoju Kanados antspaudu patvirtintą generalgubernatoriaus pranešimą galima pakeisti tik tada, kai tai leidžia

(a) Senato ir Bendruomenių Rūmų nutarimai; ir

(b) bent dviejų trečdalių provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios nutarimai, kurių, vadovaujantis tuo metu vėliausiu visuotiniu surašymu, gyventojai iš viso sudaro ne mažiau kaip penkiasdešimt procentų visų provincijų gyventojų.

Narių dauguma

(2) Pakeitimui, padarytam pagal (1) poskyrį, kuris suvaržo provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios arba Vyriausybės teisės aktų leidybos galias, nuosavybės teises arba bet kokias kitas teises ar privilegijas, reika-

lingas nutarimas, kuriam pritaria (1) poskyryje nurodyta kiekvieno Senato, Bendruomenių Rūmų ir įstatymų leidybos susirinkimo narių dauguma.

Nepritarimo pareiškimas

(3) (2) poskyryje nurodytas pakeitimas negalios provincijoje, kurios įstatymų leidybos susirinkimas jam nepritarė nutarimu, kurį palaikė dauguma jo narių prieš išleidžiant su pakeitimu susijusį oficialų pranešimą, nebent šis įstatymų leidybos susirinkimas vėliau nutarimu, kurį palaiko dauguma jo narių, panaikina savo nepritarimą ir pritaria pakeitimui.

Nepritarimo panaikinimas

(4) Pagal (3) poskyrį priimtas nutarimas dėl nepritarimo gali būti panaikintas bet kuriuo metu prieš arba po su juo susijusio oficialaus pranešimo paskelbimo.

Oficialaus pranešimo apribojimas

39. (1) 38 (1) poskyryje numatytas oficialus pranešimas skelbiamas ne anksčiau kaip praėjus vieneriems metams nuo pakeitimo procedūrą inicijuojančio nutarimo priėmimo, nebent įstatymų leidybos susirinkimas kiekvienoje provincijoje nutarimą dėl pritarimo arba nepritarimo būtų priėmęs anksčiau.

Tas pats

(2) Praėjus trejiems metams nuo pakeitimo procedūrą inicijuojančio nutarimo priėmimo, oficialus pranešimas pagal 38 (1) poskyrį nebeskelbiamas.

Kompensacija

40. Kai pagal 38 (1) poskyrį padaromas pakeitimas, kuris iš provincijos įstatymų leidėjo perkelia Parlamentui su švietimo ar kitais kultūros klausimais susijusias provincijos įstatymų leidybos galias, Kanada teikia deramą kompensaciją provincijai, kuriai pakeitimas netaikomas.

Pakeitimas esant vieningam pritarimui

41. Kanados Konstitucijos pakeitimas, susijęs su toliau nurodytais klausimais, gali būti padarytas pagal oficialų Didžiuoju Kanados antspaudu patvirtintą Generalgubernatoriaus pranešimą tik tada, kai tam nuta-

rimais pritaria Senatas, Bendruomenių Rūmai ir kiekvienos provincijos įstatymų leidybos susirinkimas:

(a) Karalienės, Generalgubernatoriaus ir provincijos vicegubernatoriaus pareigos;

(b) provincijos teisė, kad Bendruomenių Rūmų narių skaičius būtų ne mažesnis nei senatorių, kurie atstovauja provincijai šios Dalies įsigaliojimo metu;

(c) anglų arba prancūzų kalbos vartojimas, atsižvelgiant į 43 skyrių;

(d) Kanados Aukščiausiojo Teismo sudėtis; ir

(e) šios dalies pakeitimas.

Pakeitimas pagal bendrąją procedūrą

42. (1) Kanados Konstitucijos pakeitimas, susijęs su toliau nurodytais klausimais, gali būti padarytas tik vadovaujantis 38 (1) poskyriu:

(a) Kanados Konstitucijoje nustatytas proporcingo provincijų atstovavimo Bendruomenių Rūmuose principas;

(b) Senato galios ir senatorių atrankos būdas;

(c) narių, kurių provincija turi teisę būti atstovaujama Senate, skaičius ir senatorių gyvenamosios vietos tinkamumas;

(d) atsižvelgiant į 41 (d) pastraipą, Kanados Aukščiausiasis Teismas;

(e) esamų provincijų išplėtimas į teritorijas; ir

(f) nepaisant kitų teisės aktų ar praktikos, naujų provincijų sukūrimas.

Išimtis

(2) 38 2–4 poskyriai netaikomi pakeitimams, susijusiems su (1) poskyryje nurodytais klausimais.

Pakeitimai dėl nuostatų, susijusių su kai kuriomis, bet ne visomis provincijomis

43. Kanados Konstitucijos pakeitimas, susijęs su bet kokia nuostata, kuri taikoma vienai ar daugiau, bet ne visoms provincijoms, tarp jų

(a) bet kokie provincijų ribų pakeitimai, ir

(b) bet koks nuostatų, susijusių su anglų arba prancūzų kalbos vartojimu provincijoje, pakeitimas

gali būti padarytas pagal oficialų Didžiuoju Kanados antspaudu patvirtintą Generalgubernatoriaus pranešimą tik tada, kai tam nutarimais pritaria Senatas, Bendruomenių Rūmai ir kiekvienos provincijos, kuriai taikomas pakeitimas, įstatymų leidybos susirinkimas.

Parlamento pakeitimai

44. Pagal 41 ir 42 skyrius tik Parlamentas gali priimti Kanados Konstituciją keičiančius įstatymus dėl Kanados vykdomosios valdžios, Senato ir Bendruomenių Rūmų.

Provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios pakeitimai

45. Pagal 41 skyrių, tik kiekvienos provincijos įstatymų leidžiamoji valdžia gali priimti įstatymus, keičiančius provincijos sandarą.

Pakeitimo procedūros inicijavimo tvarka

46. (1) Pakeitimų pagal 38, 41, 42 ir 43 skyrius procedūras gali inicijuoti Senatas, Bendruomenių Rūmai arba provincijos įstatymų leidybos susirinkimai.

Leidimo panaikinimas

(2) Šios Dalies tikslais priimtas nutarimas dėl pritarimo gali būti panaikintas bet kuriuo metu prieš išleidžiant jo įgalintą oficialų pranešimą.

Pakeitimai nesant Senato nutarimo

47. (1) Kanados Konstitucijos pakeitimas, padarytas pagal oficialų pranešimą, vadovaujantis 38, 41, 42 ir 43 skyriais, gali būti atliktas nesant Senato nutarimo, įgalinančio išleisti oficialų pranešimą, jei per šimtą aštuoniasdešimt dienų nuo jį išleisti įgalinančio Bendruomenių Rūmų nutarimo priėmimo Senatas nepriima tokio nutarimo ir jei bet kuriuo metu, pasibaigus šiam laikotarpiui, Bendruomenių Rūmai vėl priima nutarimą.

Laikotarpio skaičiavimas

(2) Bet koks laikas, kai Parlamentas nutraukia posėdžius arba yra paleistas, nėra įskaičiuojamas į (1) skyriuje nurodytą šimto aštuoniasdešimties dienų laikotarpį.

Patarimas išleisti oficialų pranešimą

48. Karalienės slaptoji taryba Kanados reikalams pataria Generalgubernatoriui nedelsiant išleisti šioje Dalyje nurodytą oficialų pranešimą priėmus nutarimus, reikalingus pagal šioje Dalyje nurodytą oficialų pranešimą padarytam pakeitimui.

48. Karalienės slaptoji taryba Kanados reikalams pataria generalgubernatoriui, kaip nurodyta šioje dalyje, išleisti Proklamaciją priėmus rezo-

liucijas, reikalingas priimti pakeitimus, išleidžiant Proklamaciją, numatytą šioje dalyje.

Konstitucinis pasitarimas

49. Per penkiolika metų nuo šios Dalies įsigaliojimo Kanados Ministras Pirmininkas peržiūrėti šios Dalies nuostatoms sušauks konstitucinį pasitarimą, sudarytą iš Kanados Ministro Pirmininko ir pirmųjų provincijos ministrų.

VI DALIS

1867 M. KONSTITUCIJOS AKTO PAKEITIMAS

50. Šio pakeitimo tekstas išdėstytas 1867 m. Konstitucijos Akto 92A straipsnyje.

51. Šio pakeitimo tekstas išdėstytas 1867 m. Konstitucijos Akto Šeštajame priede.

VII DALIS

BENDRA

Kanados Konstitucijos viršenybė

52. (1) Kanados Konstitucija yra aukščiausias Kanados įstatymas, ir bet koks įstatymas, kuris prieštarauja Konstitucijos nuostatomis, neturės galios ir poveikio tiek, koks yra prieštaravimo mastas.

Kanados Konstitucija

(2) Kanados Konstituciją sudaro:

(a) 1982 m. Kanados aktas, įskaitant šį Aktą;

(b) priede nurodyti aktai ir įsakymai; bei

(c) bet kuris (a) arba (b) pastraipoje nurodyto akto ar įsakymo pakeitimas.

Kanados Konstitucijos pakeitimai

(3) Kanados Konstitucijos pakeitimai atliekami tik vadovaujantis Kanados Konstitucijos nustatytais įgaliojimais.

Panaikinimai ir nauji pavadinimai

53. (1) Priedo I stulpelyje nurodyti teisės aktai yra panaikinti arba pakeisti taip, kaip nurodyta Priedo II stulpelyje, toliau galioja Kanadoje kaip teisės aktai, kurių pavadinimai nustatyti Priedo III stulpelyje, nebent jie buvo panaikinti.

Paskesni pakeitimai

(2) Kiekvienas teisės aktas, išskyrus 1982 m. Kanados aktą, kuriame pateikta nuoroda į teisės aktą, kurio pavadinimas nurodytas Priedo I stulpelyje, yra keičiamas, jo pavadinimą pakeičiant atitinkamu Priedo III stulpelyje nurodytu pavadinimu, ir bet kuris Britų Šiaurės Amerikos aktas, kuris nėra nurodytas šiame priede, gali būti įvardijamas kaip konstitucijos aktas, nurodant jo priėmimo datą ir numerį, jei toks yra.

Panaikinimas ir paskesni pakeitimai

54. Praėjus vieneriems metams nuo šios dalies įsigaliojimo, IV dalis pripažįstama netekusia galios, šis skyrius gali būti panaikintas, o šis Aktas iš naujo sunumeruotas, todėl dėl IV dalies ir šio skyriaus panaikinimo išleidžiamas oficialus Didžiuoju Kanados antspaudu patvirtintas Generalgubernatoriaus pranešimas.

54.1 Panaikinta.

Prancūziška Kanados Konstitucijos versija

55. Kanados teisingumo ministras kaip įmanoma greičiau parengia Priede nurodytų Kanados Konstitucijos dalių versiją prancūzų kalba, ir kai tokia dalis, pakankama užtikrinti veiksmams, kurių buvo imtasi, yra parengiama, ji pateikiama priėmimui pagal oficialų Didžiuoju Kanados antspaudu patvirtintą Generalgubernatoriaus pranešimą, vadovaujantis tuo metu tų pačių Kanados Konstitucijos nuostatų pakeitimui taikomomis procedūromis.

Angliška ir prancūziška tam tikrų konstitucinių tekstų versijos

56. Jeigu kuri nors Kanados Konstitucijos dalis buvo ar yra priimta anglų ir prancūzų kalbomis, arba kai bet kurios Konstitucijos dalies versija prancūzų kalba yra priimta pagal 55 skyrių, tos Konstitucijos dalies versijos anglų ir prancūzų kalbomis yra autentiškos.

Angliška ir prancūziška šio Akto versijos

57. Šio Akto versijos anglų ir prancūzų kalbomis yra vienodai autentiškos.

Įsigaliojimas

58. Pagal 59 skyrių šis Aktas įsigalioja tą dieną, kuri nustatyta oficialiame Didžiuoju Kanados antspaudu patvirtintame Karalienės arba Generalgubernatoriaus pranešime.

23(1) (a) pastraipos dalies įsigaliojimas Kvebeke

59. (1) 23(1) (a) pastraipa įsigalioja Kvebeke tą dieną, kuri nustatyta oficialiame Didžiuoju Kanados antspaudu patvirtintame Karalienės arba generalgubernatoriaus pranešime.

Kvebeko leidimas

(2) Pagal (1) poskyrį oficialus pareiškimas išleidžiamas tik tuomet, kai leidimą suteikia Kvebeko įstatymų leidybos susirinkimas arba vyriausybė.

Šio skyriaus panaikinimas

(3) Šis skyrius gali būti panaikintas 23(1) (a) pastraipos įsigaliojimo Kvebeke dieną, o šis Aktas pakeistas ir iš naujo sunumeruotas, todėl dėl šio skyriaus panaikinimo išleidžiamas oficialus Didžiuoju Kanados antspaudu patvirtintas Karalienės ar generalgubernatoriaus pranešimas.

Trumpas pavadinimas ir citatos

60. Šis Aktas gali būti įvardijamas kaip 1982 m. Konstitucijos aktas, o Konstitucijos aktai nuo 1867 iki 1975 m. (Nr. 2) ir šis Aktas kartu gali būti įvardijami kaip Konstitucijos įstatymai nuo 1867 iki 1982 metų.

Nuorodos

61. Nuoroda į „Konstitucijos aktus nuo 1867 iki 1982 m.“ laikoma apimanti nuorodą į „1983 m. Konstitucijos pakeitimo paskelbimą“.

1982 M. KONSTITUCIJOS AKTO PRIEDAS (53 DALIS)

KONSTITUCIJOS MODERNIZAVIMAS

Nr.	I stulpelis Paveiktas teisės aktas	II stulpelis Pakeitimas	III stulpelis Naujas pavadinimas
1.	1867 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas, 30–31 Vict., c. 3 (J.K.)	• (1) 1 skyrius panaikinamas ir toliau pakeičiama taip: o „1. Šis aktas gali būti įvardijamas kaip 1867 m. Konstitucijos aktas.“ • (2) 20 skyrius panaikinamas. • (3) 91 skyriaus 1 punktas panaikinamas. • (4) 92 skyriaus 1 punktas panaikinamas.	1867 m. Konstitucijos aktas
2.	1870 m. aktas, keičiantis ir pratęsiantis 32–33 Victoria akto 3 skirsnį; ir įkuriantis bei suteikiantis Manitobos provincijai vyriausybę, 33 Vict., c. 3 (Kan.)	• (1) Ilgasis pavadinimas panaikinamas ir toliau jis pakeičiamas taip: „1870 m. Manitobos aktas“ • (2) 20 skyrius panakinamas.	1870 m. Manitobos aktas
3.	Jos Didenybės Taryboje 1870 m. birželio 23 d. įsakymas priimti Ruperto Žemę ir Šiaurės Vakarų teritoriją į Sąjungą		Įsakymas dėl Ruperto Žemės ir Šiaurės Vakarų teritorijos
4.	Jos Didenybės Taryboje 1871 m. gegužės 16 d. įsakymas priimti Britų Kolumbiją į Sąjungą		Britų Kolumbijos Sąjungos sąlygos
5.	1871 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas, 34–35 Vict., c. 28 (J.K.)	1 skyrius panaikinamas ir toliau pakeičiama taip: • „1. Šis aktas gali būti įvardijamas kaip 1871 m. Konstitucijos aktas.“	1871 m. Konstitucijos aktas

Nr.	I stulpelis Paveiktas teisės aktas	II stulpelis Pakeitimas	III stulpelis Naujas pavadinimas
6.	Jos Didenybės Taryboje 1873 m. birželio 26 d. įsakymas priimti Princo Edvardo salą į Sąjungą		Princo Edvardo salos Sąjungos sąlygos
7.	1875 m. Kanados parlamento aktas, 38–39 Vict., c. 38 (J.K.)		1875 m. Kanados Parlamento aktas
8.	Jos Didenybės Taryboje 1880 m. liepos 31 d. įsakymas priimti visą britų turtą ir teritorijas Šiaurės Amerikoje ir jai gretimas salas į Sąjungą		Įsakymas dėl gretutinių salų
9.	1886 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas, 49–50 Vict., c. 35 (J.K.)	3 skyrius panaikinamas ir toliau pakeičiama taip: • „1. Šis aktas gali būti įvardijamas kaip 1886 m. Konstitucijos aktas.“	1886 m. Konstitucijos aktas
10.	1889 m. Kanados (Ontarijo ribos) aktas, 52–53 Vict., c. 28 (J.K.)		1889 m. Kanados (Ontarijo ribos) aktas
11.	1895 m. Kanados Parlamento pirmininko (pavaduotojo paskyrimo) aktas, II sesij., 59 Vict., c. 3 (J.K.)	Aktas panaikintas	
12.	1905 m. Albertos aktas, 4–5 Edw. VII, c. 3 (Kan.)		Albertos aktas
13.	1905 m. Saskačevano aktas, 4–5 Edw. VII, c. 42 (Kan.)		Saskačevano aktas
14.	1907 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas, 7 Edw. VII, c. 11 (J.K.)	2 skyrius panaikinamas ir toliau pakeičiama taip: • „2. Šis aktas gali būti įvardijamas kaip 1907 m. Konstitucijos aktas.“	1907 m. Konstitucijos aktas

Nr.	I stulpelis Paveiktas teisės aktas	II stulpelis Pakeitimas	III stulpelis Naujas pavadinimas
15.	1915 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas, 5–6 Geo. V, c. 45 (J.K.)	3 skyrius panaikinamas ir toliau pakeičiama taip: • „3. Šis Aktas gali būti įvardijamas kaip 1915 m. Konstitucijos aktas.“	1915 m. Konstitucijos aktas
16.	1930 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas, 20–21 Geo. V, c. 26 (J.K.)	3 skyrius panaikinamas ir toliau pakeičiama taip: • „3. Šis Aktas gali būti įvardijamas kaip 1930 m. Konstitucijos aktas.“	1930 m. Konstitucijos aktas
17.	1931 m. Vestminsterio statutas, 22 Geo. V, c. 4 (J.K.)	Kiek tai taikoma Kanadai, • (*a*) 4 skyrius panaikinamas; ir • (*b*) 7(1) poskyris panaikinamas	1931 m. Vestminsterio statutas
18.	1940 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas, 3–4 Geo. VI, c. 36 (J.K.)	2 skyrius panaikinamas ir toliau pakeičiama taip: • „2. Šis Aktas gali būti įvardijamas kaip 1940 m. Konstitucijos aktas.“	1940 m. Konstitucijos aktas
19.	1943 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas, 6–7 Geo. VI, c. 30 (J.K.)	Aktas panaikintas	
20.	1946 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas, 9–10 Geo. VI, c. 63 (J.K.)	Aktas panaikintas	
21.	1949 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas, 12–13 Geo. VI, c. 22 (U.K.)	3 skyrius panaikinamas ir toliau pakeičiama taip: • „3. Šis Aktas gali būti įvardijamas kaip Niufaundlendo aktas.“	Niufaundlendo aktas
22.	1949 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas (Nr. 2), 13 Geo. VI, c. 81 (J.K.)	Aktas panaikintas	
23.	1951 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas, 14–15 Geo. VI, c. 32 (J.K.)	Aktas panaikintas	

Nr.	I stulpelis Paveiktas teisės aktas	II stulpelis Pakeitimas	III stulpelis Naujas pavadinimas
24.	1952 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas, 1 Eliz. II, c. 15 (Kan.)	Aktas panaikintas	
25.	1962 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas, 9 Eliz. II, c. 2 (J.K.)	2 skyrius panaikinamas ir toliau pakeičiama taip: • „2. Šis Aktas gali būti įvardijamas kaip 1960 m. Konstitucijos aktas.“	1960 m. Konstitucijos aktas
26.	1964 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas, 12–13 Eliz. II, c. 73 (J.K.)	2 skyrius panaikinamas ir toliau pakeičiama taip: • „2. Šis Aktas gali būti įvardijamas kaip 1964 m. Konstitucijos aktas.“	1964 m. Konstitucijos aktas
27.	1965 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas, 14 Eliz. II, c. 4, Part I (Kan.)	2 skyrius panaikinamas ir toliau pakeičiama taip: • „2. Šis Aktas gali būti įvardijamas kaip 1965 m. Konstitucijos aktas.“	1965 m. Konstitucijos aktas
28.	1974 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas, 23 Eliz. II, c. 13, Part I (Kan.)	3 skyrius, kaip pakeista 25–26 Eliz. II, c. 28, s. 38(1) (Kan.), panaikinamas ir toliau pakeičiama taip: • „3. Šis Aktas gali būti įvardijamas kaip 1974 m. Konstitucijos aktas.“	1974 m. Konstitucijos aktas
29.	1975 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas, 23–24 Eliz. II, c. 28, Part I (Kan.)	3 skyrius, kaip pakeista 25–26 Eliz. II, c. 28, s. 31 (Kan.), panaikinamas ir toliau pakeičiama taip: • „3. Šis Aktas gali būti įvardijamas kaip 1975 m. Konstitucijos aktas (Nr. 1).“	1975 m. Konstitucijos aktas (Nr. 1)
30.	1975 m. Britų Šiaurės Amerikos aktas (Nr. 2), 23–24 Eliz. II, c. 53 (Kan.)	3 skyrius panaikinamas ir toliau pakeičiama taip: • „3. Šis Aktas gali būti įvardijamas kaip 1975 m. Konstitucijos aktas (Nr. 2).“	1975 m. Konstitucijos aktas (Nr. 2)

KINIJOS LIAUDIES RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Kinija – senos kultūros šalis, kuri pagrįstai didžiuojasi savi ilgamete istorija, tai pabrėždama ir savo konstitucijos preambulėje.

Kinijos Liaudies Respublikos Konstituciją sudaro keturi skyriai. Konstitucija pradedama preambule, kurioje apžvelgiama Kinijos istorija nuo XIX a., pabrėžiama Kinijos revoliucijos svarba išsivaduojant kinų tautai iš svetimų valstybių valdymo, kuriant socialistinę valstybę, akcentuojama Kinijos nuo 1911 m. pasiekta pažanga įvairiose pramonės, mokslo, švietimo ir kultūros srityse. Visi šie laimėjimai siejami su Kinijos komunistų partijos vadovaujamu vaidmeniu ir marksizmo-leninizmo, Mao Zedongo, Deng Xiaopingo idėjų poveikiu kuriant demokratiją ir kiniškojo tipo socializmą. Teigiama, jog ši revoliucija padėjo užbaigti privačios nuosavybės transformaciją į socialistinę, panaikinta žmogaus išnaudojimo sistema ir sukurta socialistinė sistema, veikianti visos liaudies interesais. Konstitucija ir visos pagrindinės jos normos kuriamos socializmui toliau plėtoti ir stiprinti, jį laikant idėjiniu, politiniu, ekonominiu kinų tautos ateities laimėjimų pagrindu ir garantu. Socializmas traktuojamas kaip tampanti politinė, ekonominė sistema, kurios tolesnis modernizavimas skelbiamas pagrindiniu liaudies tikslu. Taivanas laikomas „šventa“ Kinijos Liaudies Respublikos dalimi, o tėvynės susivienijimas – didžiąja kinų tautos ir Taivano patriotų pareiga ir užduotimi.

Pirmasis Konstitucijos skyrius skirtas bendriems valstybės ir visuomenės gyvavimo principams apibrėžti. Čia kalbama apie valstybės santvarkos tipą (socialistinę valstybę, kur valdžia priklauso liaudžiai, o įgyvendinama darbininkų ir valstiečių aljansu), nustatoma Konstitucijos ir įstatymo viršenybė, visų lygių valdymas grindžiamas demokratinio centralizavimo principu, tautybių lygybe, bendrojo (viešojo) intereso, o ekonomika – kolektyvinės socialistinės nuosavybės viršenybe.

Valstybė pristatoma kaip sudaryta iš įvairių autonominių regionų, su atskira savivalda ir pavaldumu centrinėms valstybės institucijoms. Kinijos valstybėje gyvenančių tautų vienybė laikoma vienu iš svarbiausių valsty-

bės tikslų. Tautinėms mažumoms pripažįstamos teisės naudoti ir vystyti savo šnekamąją ir rašytinę kalbą, saugoti arba pertvarkyti savo tradicijas ir papročius, draudžia piliečius diskriminuoti tautybės pagrindu, taip pat veiksmus, kuriais kenkiama Kinijos tautų vienybei arba kurstoma kurios nors tautybės atskirtis. Tautinių mažumų santykiai su valstybe grindžiami vienybe ir abipuse pagalba. Visoms tautinėms mažumoms pripažįstama teisė būti atstovaujamoms įvairiose valdžios ir valdymo institucijose.

Kinijos Liaudies Respublikos ekonominės sistemos gyvybingumas siejamas su socialistine gamybos priemonių nuosavybe kaip vyraujančia. Ji vadinama kolektyvine darbo žmonių nuosavybe, padedančia išvengti žmogaus išnaudojimo, pabrėžiamas jos neliečiamumo principas. Gamybos ir nacionalinio produkto paskirstymo santykiai formuojami principu „iš kiekvieno pagal sugebėjimus, kiekvienam pagal jo darbą", nors pripažįstamos ir kitokios nuosavybės formos bei kitokie nacionalinio produkto persiskirstymo būdai.

Valstybei pripažįstamas aktyvus vaidmuo garantuojant ekonomikos konsolidavimą ir augimą. Jai nustatomos pareigos ir atsakomybė už darbo našumo kėlimą, santaupų ir vartojimo valdymą, socialinės apsaugos sistemos plėtrą (pastaroji siejama su ekonomikos augimo lygiu) ir kitų socialinės veiklos sričių pažangą. Socialistinis valstybės ir visuomenės reguliavimas puoselėjant mokslą, literatūrą, meną, medicinos ir sveikatos paslaugas pabrėžiamas kaip pažangos vertybė. Šeimos planavimas pateikiamas atskiru straipsniu ir formuluojamas kaip piliečių pareiga.

Kinijos Liaudies Respublikos Konstitucija įtvirtina pagrindines demokratinėms visuomenėms įprastas piliečių teises: visų piliečių lygybę įstatymui, teisę į busto ir privataus gyvenimo neliečiamumą, teisę balsuoti (nuo 18 metų) ir būti renkamiems į įvairaus lygio valstybines ir visuomenines institucijas, nepriklausomai nuo tautybės, rasės, lyties, profesijos, šeimos, religinių įsitikinimų, išsilavinimo, turtinės padėties arba išgyvento laiko šalyje, taip pat žodžio, spaudos, korespondencijos privatumo, susirinkimų, asociacijų, eitynių ir demonstracijų, religijų išpažinimo teises (35 str.). Konstitucijos lygiu draudžiama versti piliečius išpažinti kurią nors religiją arba jos išsižadėti, arba diskriminuoti piliečius kurios nors religijos išpažinimo ar neišpažinimo pagrindu. Pripažįstama piliečiams teisė kritikuoti valdžios institucijas, jų pareigūnus, persekiojimas už kritiką draudžiamas. Kartu draudžiama ir šmeižti ar melagingai apkaltinti valstybės institucijas ar pareigūnus fabrikuojant ar iškraipant faktus. Garantuojama

vyrų ir moterų lygybė įgyjant išsilavinimą, priimant į darbą, gaunant vienodą atlyginimą už vienodą darbą (48 str.). Pripažįstamas piliečio laisvės neliečiamumas: nė vienas pilietis negali būti suimtas kitaip, kaip tik gavus liaudies prokuratūros arba liaudies teismo sankciją.

Skiriamasis Konstitucijos bruožas – jos plati socialinė piliečių apsauga, pripažįstant tokias asmens socialines teises kaip teisė į darbą, į poilsį, į socialinę paramą senatvėje, į socialines išmokas asmens negalios atveju. Joms garantuoti Konstitucija uždeda valstybei gana plačias socialines pareigas: valstybė privalanti įvairiais būdais padėti savo piliečiams, ypač neįgaliesiems, įsigyti išsilavinimą, kelti kvalifikaciją, įsidarbinti, rūpintis darbuotojų sveikata, gerinti darbo sąlygas, gamybos augimo atveju didinti darbo užmokestį ir socialines išmokas.

Žmogaus teisių apsaugos požiūriu svarbus yra ir Konstitucijos 41 straipsnis, pripažįstantis piliečiams teisę įstatymo nustatyta tvarka reikalauti iš valstybės atlyginti žalą, atsiradusią valstybės institucijoms ar pareigūnams pažeidus piliečių teises.

Kartu su asmens teisėmis Konstitucija nustato ir pagrindines jo pareigas, pirmiausia pareigą dirbti (darbas laikomas kiekvieno galinčio dirbti piliečio garbės reikalu), planuoti šeimą, saugoti visų Kinijos tautybių vienybę, mokėti mokesčius, tausoti visuomenės turtą, laikytis darbo drausmės, gerbti socialistinę etiką, tarnauti kariuomenėje, ginti valstybę ir šalies vientisumą. Tėvams nustatoma pareiga išlaikyti ir auklėti savo nepilnamečius vaikus, o užaugusiems vaikams – padėti savo tėvams, juos remti.

Šalies valdymas grindžiamas demokratinio centralizmo principu, kur žemesnių institucijų veikla pavaldi aukštesnės valdžios sprendimams ir skiriama tiems sprendimams įgyvendinti. Valstybinės valdžios hierarchizavimas, aukštas jos institucijų kompetencijos detalizavimo laipsnis rodo tą valstybinio valdymo svarbą ir sudėtingumą, su kuriuo susiduria valstybės valdymas, kuriam „socialistinę sistema kaip pagrindinę Kinijos Liaudies Respublikos sistemą“ tenka derinti su kai kuriais rinkos ekonomikos elementais.

Nors pagrindiniai Konstitucijos principai skelbia, kad valdžia priklauso liaudžiai (2 str.), kad „liaudis administruoja visus valstybės ir socialinius reikalus, ekonomiką, plėtoja kultūrą“, tačiau visa praktinė įstatymų leidžiamoji galia remiasi išimtinai atstovaujamajai demokratijai būdinga tvarka: konstatuojama, kad liaudis įgyvendina savo valdžią tik per savo atstovaujamąsias institucijas: Nacionalinį Liaudies Kongresą ir visų lygių

vietinius liaudies kongresus. Pati atstovaujamoji demokratija vadinama „Liaudies demokratine diktatūra, grindžiama darbininkų ir valstiečių aljansu“, o valstybės institucijos sąveika – demokratiniu centralizmu (3 str.). Todėl apie tiesioginę demokratiją Konstitucijoje nėra net užuominos: piliečiams nepripažįstama nei įstatymų iniciatyvos, nei referendumų teisė, nors ir teigiama, kad „Nacionalinis Liaudies Kongresas ir įvairių lygių vietiniai liaudies kongresai atsakingi liaudžiai ir yra liaudies prižiūrimi“ (3 str.), o visos valstybinės institucijos ir valdininkai įpareigojami „palaikyti glaudžius ryšius su žmonėmis, paisyti jų nuomonės ir pasiūlymų, pripažinti žmonių vykdomą jų atžvilgiu kontrolę, būti jiems naudingiems“ (27 str.).

Aukščiausios valdžios galias įgyvendinanti institucija yra piliečių netiesiogiai renkamas Kinijos Liaudies Respublikos Nacionalinis Liaudies Kongresas. Nacionalinis Liaudies Kongresas – tai parlamentinė, aukščiausia įstatymų leidžiamosios ir visą valdymo sistemą prižiūrinčios ir kontroliuojančios valdžios institucija, renkama penkerių metų kadencijai (60 str.) ir veikianti sesijomis. Nacionalinis Liaudies Kongresas susideda iš deputatų, renkamų įvairių autonominių ir administracinių regionų atstovavimo principu. Nacionalinis Liaudies Kongresas renkamas keliais etapais. Liaudis renka atstovus į vietinius liaudies kongresus. Šių kongresų deputatai renka atstovus į aukštesnį kongresą ir taip toliau, kol yra išrenkamas Nacionalinis Liaudies Kongresas. Deputatų rinkimus į Nacionalinį Liaudies Kongresą organizuoja ir jų sesijas skelbia Nacionalinio Liaudies Kongreso sudarytas ir jo kontroliuojamas Nuolatinis Komitetas. Išrinktas Nacionalinis Liaudies Kongresas savo funkcijoms vykdyti sudaro įvairius komitetus, tarp jų ir Tautybių komitetą. Šie specialūs komitetai tarp Kongreso sesijų dirba vadovaujami Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatinio Komiteto (70 str.).

Kadangi Kongreso deputatai renkasi į sesiją kartą per metus, Nacionalinis Liaudies Kongresas sudaro nuolat veikiančią instituciją – Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatinį Komitetą su dideliais įgaliojimais. Būtent šioms dviem institucijoms ir priklauso visa valstybinės teisėkūros ir valdymo kontrolės valdžia.

Nacionaliniam Liaudies Kongresui, kaip aukščiausiai valdžios institucijai, suteikiama teisė keisti Konstituciją, prižiūrėti jos vykdymą (62 str.), priimti ir keisti pagrindinius įstatymus, keisti arba panaikinti Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatinio Komiteto sprendimus; steigti aukščiausias valstybinės valdžios institucijas ir skirti aukščiausius valstybės pareigūnus, taip pat rinkti Kinijos Liaudies Respublikos Prezidentą ir viceprezidentus.

Teisė siūlyti Konstitucijos pakeitimus pripažįstama tik dviem subjektams: 1) 1/5 Nacionalinio Liaudies Kongreso deputatų ir 2) Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatiniam Komitetui. Konstitucijos pakeitimai laikomi priimtais, jei už juos balsavo daugiau nei du trečdaliai visų Kongreso deputatų (64 str.). Įstatymai ir nutarimai priimami visų Nacionalinio Liaudies Kongreso deputatų balsų dauguma.

Nacionalinio Liaudies Kongreso deputatai įpareigojami savo visuomenine, gamybine ir kitokia veikla rodyti visuomenei pavyzdį gerbiant Konstituciją ir įstatymus, jie privalo palaikyti glaudžius ryšius su juos išrinkusiais gyventojais pagal rinkimų geografines vietoves, paisyti ir perteikti jų nuomonę ir poreikius, nuoširdžiai dirbti gyventojų atstovaujamąjį darbą (76 str.).

Nacionalinio Liaudies Kongreso deputatai yra kontroliuojami tų vienetų, kurie juos išrinko. Rinkimų vienetai turi teisę įstatymų nustatyta tvarka atšaukti savo išrinktus delegatus (77 str.). Nacionalinio Liaudies Kongreso (69 str.) ir Nuolatinio Komiteto nariams neleidžiama eiti pareigų jokioje kitoje Valstybės administracijos, teismo ar prokuratūros institucijoje.

Nacionalinio Liaudies Kongreso sudaromas Nuolatinis Komitetas renkamas tam pačiam penkerių metų laikotarpiui kaip ir Nacionalinis Liaudies Kongresas (66 str.). Nuolatiniam Komitetui, kaip aukščiausiai ir nuolat veikiančiai vykdomosios valdžios institucijai, pavedama vykdanti Kongreso priimtus įstatymus, direktyvas, prižiūrėti Konstitucijos vykdymą ir atsiskaityti už savo veiklą Nacionaliniam Liaudies Kongresui. Konstitucijos 67 straipsnis suteikia Nuolatiniam Komitetui gana plačius įgaliojimus. Nuolatinis Komitetas turi teisę tarp Nacionalinio Liaudies Kongreso sesijų iš dalies papildyti ar pakeisti Nacionalinio Liaudies Kongreso priimtus įstatymus su sąlyga, kad nebus pažeisti keičiamų ar papildomų įstatymų pagrindiniai principai. Kadangi Konstitucijoje nėra specialios institucijos teisės aktų konstituciniam teisėtumui garantuoti, tai Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatiniam Komitetui suteikiama teisė aiškinti Konstituciją ir įstatymus, taip pat teisė panaikinti Valstybės Tarybos administracinius reglamentus, sprendimus ar įsakymus, provincijų, autonominių regionų ir Centrinei Vyriausybei pavaldžių savivaldybių vietinius reglamentus arba sprendimus, prieštaraujančius Konstitucijai, įstatymams ar kitiems teisės aktams. Jam pavedama prižiūri Valstybės Tarybos, Centrinės karinės komisijos, Aukščiausiojo Liaudies Teismo ir Aukščiausiosios liaudies prokuratūros darbą. Jis ratifikuoja arba panaikina sutartis su užsienio valstybėmis,

tarp Nacionalinio Liaudies Kongreso sesijų priima sprendimus dėl karo padėties paskelbimo šalies ginkluoto užpuolio atveju, skelbia nepaprastąją padėtį visoje šalies teritorijoje ar konkrečiose provincijose, autonominiuose regionuose arba Centrinei Vyriausybei pavaldžiose savivaldybėse.

Be Nuolatinio Komiteto, vykdomąją valdžią vykdo ir Liaudies Respublikos Prezidentas, Premjeras, ministrai, skiriami ir atleidžiami Nacionalinio Liaudies Kongreso. Kinijos Liaudies Respublikos Prezidentą ir viceprezidentus renka Nacionalinis Liaudies Kongresas (79 str.) penkeriems metams ir ne daugiau kaip dviem kadencijoms. Prezidentu gali būti renkamas Kinijos Liaudies Respublikos pilietis, sulaukęs 45 metų. Kinijos Liaudies Respublikos Prezidentas skelbia įstatymus, skiria ir atleidžia premjerą, vicepremjerus, Valstybės Tarybos narius, atsakingų ministerijų ar komisijų ministrus, generalinį auditorių ir Valstybės Tarybos generalinį sekretorių; suteikia valstybinius medalius ir garbės vardus; leidžia įsakymus dėl malonės suteikimo, ratifikuoja arba panaikina tarptautines sutartis ir susitarimus.

Premjeras vadovauja Valstybės Tarybai, kuri nustato ir paskirsto žemesniems valdymo padaliniams funkcijas ir įgaliojimus, rengia ir įgyvendina šalies ekonomikos ir socialinės plėtros bei Valstybės biudžeto planus. Todėl visus šalies finansinius klausimus realiai sprendžia ne Nacionalinis Liaudies Kongresas, bet Valstybės Taryba. Ši, turėdama teisę nustatyti vietos administracinių teritorijų dydžius, įgyja teisę susiaurinti autonominių vienetų teises ir centralizuoti sprendimų priėmimą.

Nors deklaruojama, kad jokie įstatymai, tiek administraciniai, tiek ir vietos teisės aktai, negali prieštarauti Konstitucijai, o Nacionalinio Liaudies Kongreso deputatai įpareigojami gerbti Konstituciją, bet joks straipsnis nekalba apie institucijos teisę panaikinti Konstitucijai prieštaraujantį įstatymą. Iš esmės pripažįstama, kad Konstitucijai gali prieštarauti tik tie teisės aktai, kurie yra priimami Nacionaliniam Liaudies Kongresui ir jo Nuolatiniam Komitetui pavaldžių institucijų. Nuolatinio Komiteto teisė tarp Kongreso sesijų pakeisti Kongreso įstatymus nesiejama su galimu jų prieštaravimu Konstitucijai, nes Kongreso įstatymų keitimas, kaip minėta, neturi siekti keičiamų įstatymų esmės („principų). Tai reiškia, kad Konstitucijos viršenybė čia turi daugiau moralinę negu teisinę prasmę. Be to, Konstitucijos ir kitų įstatymų bei administracinių taisyklių laikymąsi ir įgyvendinimą atitinkamoje administracinėje teritorijoje 99 straipsnis paveda užtikrinti įvairaus lygmens vietiniams liaudies kongresams. Tai sudaro prielaidas skirtinguose regionuose nevienodai aiškinti Konstituciją ir ją įgyvendinti.

Šiuo Konstitucijos skirsniu yra nustatomas ir įvairių vietos savivaldos liaudies kongresų, kaip vietinės valdžios institucijų, sudarymo ir kompetencijos statusas. Sudarant liaudies komitetus, pripažįstami ir tiesioginiai rinkimai. Provincijų, savivaldybių, tiesiogiai pavaldžių Centrinei Vyriausybei, miestų, suskirstytų į rajonus, liaudies kongresų deputatus renka artimiausi žemesnio lygio liaudies kongresai, o apskričių, rajonais neskirstomų miestų, rajonų savivaldybių, miestelių, tautinių miestelių ir miestų liaudies kongreso deputatus tiesiogiai renka rinkėjai (97 str.). Bet iš čia išsaugomi hierarchinio pavaldumo ryšiai, nes egzistuoja įvairaus administracinio lygmens liaudies kongresai. Kiekvienas žemesnio lygmens veikiantis liaudies kongresas yra pavaldus aukštesnio lygmens kongresui pagal principą: liaudies kongresai ir liaudies vyriausybės kuriamos Centrinei Vyriausybei tiesiogiai pavaldžiose provincijose, savivaldybėse, apskrityse, miestuose, savivaldybių rajonuose, miesteliuose, tautiškuose miesteliuose ir miestuose (95 str.).

Prokuratūros ir teismų sistemos taip pat susiejamos su bendra hierarchine organizacine struktūra, nors ir pripažįstama jų nepriklausomybė priimant sprendimus. Teismų sistemą čia sudaro Aukščiausiasis Liaudies Teismas (aukščiausia teisminė institucija) ir įvairaus lygmens vietos liaudies teismai, karo teismai ir kitokie specializuoti liaudies teismai. Liaudies teismai vykdo savo funkcijas vadovaudamiesi įstatymais ir yra nepriklausomai nuo jokios administracinės institucijos, visuomeninės organizacijos arba asmens valios (126 str.). Aukščiausiasis Liaudies Teismas prižiūri įvairaus vietos lygmens liaudies teismų ir specialių liaudies teismų vykdomą teisingumą, o aukštesnieji liaudies teismai – žemesnių liaudies teismų teisingumo vykdymą. Čia taip pat išsaugomi pavaldumo ir atskaitomybės ryšiai: Aukščiausiasis Liaudies Teismas atsiskaito Nacionaliniam Liaudies Kongresui ir jo Nuolatiniam Komitetui, o įvairaus lygmens vietiniai liaudies teismai – juos įsteigusioms valstybinės valdžios institucijoms (128 str.). Kaltinamajam pripažįstama teisė į gynybą (125 str.). Panašia tvarka veikia ir prokuratūros sistema, kuriai vadovauja generalinis prokuroras. Aukštesnio lygmens liaudies prokuratūros vadovauja žemesnio lygmens prokuratūrų darbui. Aukščiausioji liaudies prokuratūra atsiskaito Nacionaliniam Liaudies Kongresui ir jo Nuolatiniam Komitetui, o įvairaus vietos lygmens liaudies prokuratūros – jas įsteigusioms valstybinės valdžios institucijoms ir aukštesnio lygmens liaudies prokuratūroms. Generalinis prokuroras gali užimti pareigas ne daugiau kaip dvi kadencijas iš eilės. Aukš-

čiausiojo Liaudies Teismo ir generalinio prokuroro kadencija yra tokia pat, kaip ir Nacionalinio Liaudies Kongreso.

Ši tvarka garantuoja, kad po kiekvienų Nacionalinio Liaudies Kongreso rinkimų gali keistis Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, generalinis prokuroras ir kiti aukščiausi pareigūnai, net ir Kinijos Liaudies Prezidentas. Specifiška prokuratūros ir teismų sistemoje yra tai, kad apskrities arba aukštesnio lygmens vietos liaudies kongresams suteikta teisė rinkti ir atšaukti liaudies teismų pirmininkus ir liaudies prokuratūros vyriausiuosius prokurorus. Apie liaudies prokuratūros vyriausiųjų prokurorų išrinkimą arba jų atšaukimą šie kongresai privalo pranešti aukštesnio lygmens liaudies prokuratūros vyriausiajam prokurorui, kad šis informuotų Nacionalinio Liaudies Kongreso nuolatinius komitetus, kuriuose šie sprendimai yra tvirtinami.

Teismo procesuose konstitucija pripažįsta visų Kinijos tautybių piliečiams teisę vartoti savo gimtąją šnekamąją ir rašytinę kalbą. Liaudies teismai ir liaudies prokuratūros įpareigoti parūpinti kalbų vertimą bet kuriai teismo proceso šaliai, kuri nesupranta toje vietovėje dažniausiai vartojamos šnekamosios ar rašytinės kalbos (134 str.).

Konstitucijos įtvirtintas daugiapakopis, hierarchinis, įvairių lygmenų institucinis valdymas dėl savo struktūrinio sudėtingumo gali būti praktiškai suvokiamas kaip apsunkinantis piliečių galimybes pasinaudoti tokia valdymo ir piliečių teisių gynimo bei įgyvendinimo sistema. Tačiau tokia valdymo sistemos būtinybė iš dalies išplaukia iš Kinijos Liaudies Respublikos gyventojų struktūros, daugiatautiškumo, administracinio suskirstymo specifikos ir kartu iš Konstitucijoje įtvirtinto didelio valstybės aktyvumo, valstybei skiriamų plačių pareigų organizuoti, skatinti ir materialiai aprūpinti pagrindines šalies politinio, ekonominio, socialinio, švietimo, kultūros gyvenimo sritis, užtikrinti tautinių mažumų teises, jų dalyvavimą valstybės arba savivaldos gyvenime, išsaugoti bendrą teisinę tvarką, grindžiamą Konstitucija, vienodais įstatymais ir galiausiai – palaikyti krašte socialinę taiką ir skirtingų tautybių sugyvenimą. Šių tikslų įgyvendinimą ir socialinės tvarkos integralumą tokioje sudėtingoje savo nacionaline, ūkine, kultūrine etine struktūra šalyje, kokia yra Kinija, Konstitucija siekia grįsti valstybės ir viešojo intereso prioritetais.

KINIJOS LIAUDIES RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[1]

(Visas tekstas po 2004 m. kovo 14 d. taisymo)

Patvirtinta penktojo Nacionalinio Liaudies Kongreso penktojoje sesijoje ir paskelbta 1982 gruodžio 4 d.

Pakeitimai, atitinkantys Kinijos Liaudies Respublikos konstitucijos pakeitimus, patvirtintus 1988 m. balandžio 12 d. septintojo Nacionalinio Liaudies Kongreso pirmojoje sesijoje, 1993 m. kovo 29 d. aštunto Nacionalinio Liaudies Kongreso pirmojoje sesijoje, 1999 m. kovo 15 d. devintojo Nacionalinio Liaudies Kongreso antrojoje sesijoje ir 2004 m. kovo 14 d. dešimto Liaudies Kongreso antrojoje sesijoje.

PREAMBULĖ

Kinija yra seniausios istorijos šalis pasaulyje. Visų tautybių Kinijos liaudis drauge kūrė didingą kultūrą ir turi šlovingos revoliucijos tradiciją.

Po 1840 m. feodalinė Kinija laipsniškai virto pusiau kolonijine ir feodaline šalimi. Siekdami tautinės nepriklausomybės, laisvės ir demokratijos kinai pasiekė daug reikšmingų pergalių.

Didingi ir šalį sukrėtę istoriniai pokyčiai Kinijoje įvyko dvidešimtajame amžiuje.

1911 m. revoliucija, vadovaujama dr. Sun Yat-seno, panaikino feodalinę monarchiją ir sukūrė pagrindus atsirasti Kinijos Respublikai. Tačiau istorinė Kinijos liaudies misija įveikti imperializmą ir feodalizmą liko neužbaigta.

Po ilgai trukusios ir daug aukų pareikalavusios ginkluotos kovos visų tautybių kinai, remdamiesi išmintinga strategija, vadovaujami Kinijos ko-

[1] Kinijos Liaudies Respublikos Konstitucija, paskelbta Kinijos Nacionalinio Liaudies Kongreso internetiniame puslapyje http://www.npc.gov.cn/ englishnpc/Constitution/ node_2825.htm, išversta iš anglų kalbos.

munistų partijos ir jos pirmininko Mao Zedongo, pagaliau 1949 m. nuvertė imperialistinę, feodalinę ir biurokratinę-kapitalistinę valdžią, laimėjo didžiąją naujosios demokratinės revoliucijos kovą ir sukūrė Kinijos Liaudies Respubliką. Nuo tada kinai perėmė Valstybės kontrolę ir tapo savo šalies šeimininkai.

Įkūrus Liaudies Respubliką, Kinija palaipsniui perėjo nuo Naujos demokratijos prie socialistinės visuomenės. Privatinės gamybos priemonių nuosavybės transformacija į socialistinę užbaigta, žmogaus išnaudojimo sistema panaikinta ir sukurta socialistinė sistema – darbo klasės vadovaujama Liaudies demokratinė diktatūra, kurios pagrindas yra darbininkų ir valstiečių aljansas. Kinai ir Kinų liaudies išsivadavimo armija nugalėjo imperializmo ir hegemonų agresiją, sabotavo ir priešinosi provokacijoms ir taip apsaugojo Kinijos Nacionalinę nepriklausomybę ir sustiprino savo nacionalinį saugumą. Pagrindiniai laimėjimai buvo pasiekti ekonominės raidos srityje. Iš esmės buvo sukurta nepriklausoma ir iš dalies išsami socialistinė pramonės sistema. Išskirtiniai laimėjimai pasiekti žemės ūkio, švietimo, mokslo ir kultūros srityse, liudijantys apie socialistinės ideologijos galimybes. Žmonių gyvenimas pagerėjo iš esmės.

Visų tautybių Kinijos liaudis, vadovaujama Komunistų partijos ir remdamasi marksizmo leninizmo bei Mao Zedongo idėjomis, siekdama tiesos, šalindama klaidas ir įveikdama daugelį sunkumų ir išbandymų, pasiekė naujosios demokratinės Kinijos ir socializmo revoliucijos pergalę. Kinija dar ilgą laiką išliks pirmosios socializmo pakopos valstybe. Pagrindinis tautos uždavinys yra sumoderninti socializmą ir kiniškojo tipo socializmą. Vadovaujant Kinijos komunistų partijai ir remiantis Marksizmo-leninizmo, Mao Zedongo, Dengo Xiaopingo idėjomis, visų tautų kinai plėtos liaudies demokratinę diktatūrą ir stiprins pasirinktą socialistinės raidos kelią, atkakliai vykdys reformas, atsivers pasauliui, nuolat tobulins socialistines institucijas, socialistinės rinkos ekonomiką, socialistinę demokratiją, socialistinę teisinę sistemą, uoliai dirbdami ir pasitikėdami savimi, toliau modernizuos šalies pramonę, žemės ūkį, nacionalinę gynybą, mokslą, technologijas, skatins koordinuotą išteklių, civilizacijos pažangos politiką, kad paverstų socialistinę Kinijos valstybę klestinčią, galingą, demokratinę ir kultūros požiūriu pažangią.

Klasinis žmogaus išnaudojimas mūsų šalyje panaikintas. Ši klasių kova dar nėra baigta ir kinų liaudis privalo toliau kovoti su visomis tomis vidaus ir užsienio jėgomis, kurios yra priešiškos Kinijos socialistinei sistemai.

Taivanas yra šventa Kinijos Liaudies Respublikos dalis. Tai neatšaukiama kinų tautos pareiga kartu su Taivano patriotais įgyvendinti didžiąją tėvynės suvienijimo užduotį.

Kuriant socializmą, svarbu pasitikėti darbininkais, valstiečiais ir intelektualais, vienyti visų jėgas. Ilgai trukusios revoliucijos ir kuriamojo darbo metu, vadovaujant Kinijos komunistų partijai, buvo sudarytas platus demokratinių partijų ir Liaudies organizacijų patriotinis aljansas, sujungęs visą socialistinę darbo liaudį, visus socializmo kūrėjus, patriotus, rėmusius socializmą ir tėvynės suvienijimą. Šis aljansas toliau tęs tautos konsolidavimo ir plėtojimosi darbą. Kinų liaudies politinės konsultacinės konferencijos pagrindu sudarytas vieningas organizacijų aljansas suvaidino ir toliau vaidins reikšmingą istorinį vaidmenį, skatinant šalies politiniame ir socialiniame gyvenime draugiškus santykius su kitomis šalimis, toliau modernizuojant socialistinę sistemą, vienijant šalį ir stiprinant jos vienybę. Daugiapartinė bendradarbiavimo ir konsultavimosi sistema, vadovaujama Kinijos komunistų partijos, gyvuos ir plėtosis amžinai.

Kinijos Liaudies Respublika yra vieninga daugiatautė Valstybė, sukurta visų jos tautų Liaudies pastangomis. Socialistinės vertybės, tokios kaip lygiateisiškumas, vienybė ir abipusė pagalba, įkūnytos tautybių tarpusavio santykiuose, ir toliau bus stiprinamos. Kova dėl tautų vienybės išsaugojimo bus tęsiama kartu su kova tiek prieš didžiųjų valstybių šovinizmą (pvz., HAN šovinizmą), tiek ir prieš vietinį šovinizmą. Valstybė sieks stiprinti bendrąją visų [Kinijos] tautų nuosavybę.

Kinijos revoliucijos ir kuriamojo darbo pasiekimai neatsiejami nuo viso pasaulio liaudies paramos. Kinijos ateitis glaudžiai susijusi su pasaulio ateitimi. Kinija vykdo nepriklausomą užsienio politiką ir laikosi penkių tarpusavio pagarbos principų: suverenumo, teritorinio integralumo, agresijos neleistinumo, nesikišimo į valstybių viena kitos vidaus reikalus, teisingumo, abipusės naudos ir taikaus sugyvenimo plėtojant su kitomis šalimis demokratinių ryšių pagrindu ekonominius ir kultūrinius mainus. Kinija nuolat priešinasi imperializmui, hegemonijai ir kolonializmui, siekia stiprinti kitų šalių liaudies vienybę, remia engiamas ir besivystančias tautas, jų siekius atkurti ir išsaugoti savo nacionalinę nepriklausomybę, plėtoti savo nacionalinę ekonomiką, siekia išsaugoti pasaulyje taiką ir stiprinti visa tai, kas skatina žmonijos pažangą.

Konstitucija įtvirtina visų kinų liaudies tautų pasiekimus ir nustato pagrindinę Valstybės sistemą ir pagrindinius jos uždavinius. Konstitucija

– tai fundamentalus Valstybės teisės aktas, skirtas valdžios teisiniams pagrindams nustatyti. Visų tautų liaudis, visos Valstybės institucijos, ginkluotosios pajėgos, visos politinės jėgos ir viešos organizacijos, visos įmonės ir institucijos šalyje privalo vadovautis Konstitucija kaip pagrindiniu elgesio standartu, gerbti Konstitucijos orumą ir užtikrinti jos įgyvendinimą.

I SKYRIUS. Bendrieji principai

1 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublika yra socialistinė Valstybė, valdoma darbo žmonių liaudies demokratinės diktatūros, grindžiamos darbininkų ir valstiečių aljansu.

Socialistinė sistema yra pagrindinė Kinijos Liaudies Respublikos sistema. Bet kokios organizacijos ar individų pastangos griauti socialistinę sistemą yra draudžiamos.

2 straipsnis

Visa Kinijos Liaudies Respublikos valdžia priklauso liaudžiai.

Nacionalinis Liaudies Kongresas ir visų lygių vietiniai liaudies kongresai yra institucijos, kuriomis liaudis vykdo savo valdžią.

Liaudis administruoja visus valstybės ir socialinius reikalus, ekonomiką, plėtoja kultūrą remiantis įstatymu.

3 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos Valstybės institucijos vadovaujasi demokratinio centralizmo principu.

Nacionalinis Liaudies Kongresas ir įvairių lygių vietiniai Liaudies Kongresai sudaromi demokratinių rinkimų būdu. Jie atsakingi liaudžiai ir yra liaudies prižiūrimi.

Visos Valstybės administracinės institucijos, teismai ir prokuratūra yra kuriami Liaudies Kongreso, kuriam jie atskaitingi ir kurio jie yra prižiūrimi.

Funkcijų ir įgaliojimų padalijimas tarp centrinės ir vietinės valdžios institucijų remiasi principu, pagal kurį vietos valdžiai suteikiamos visos galimybės pasireikšti iniciatyvai ir entuziazmui išsaugant vieningą centrinės valdžios vadovavimą.

4 straipsnis

Visos Kinijos Liaudies Respublikos tautybės yra lygios.

Valstybė gina tautinių mažumų įstatymu apibrėžtas teises ir interesus, puoselėja ir vysto tarp Kinijos tautybių santykius, grindžiamus lygybe, vienybe ir abipuse pagalba. Diskriminacija ar bet kurios tautybės engimas yra draudžiamas; bet koks veiksmas, kenkiantis tautų vienybei ir kurstantis atskirtį yra draudžiamas.

Valstybė remia atskirose vietovėse gyvenančias tautines mažumas, skatina jų ekonominę ir kultūrinę raidą atsižvelgiant į tautinių mažumų savitumus ir poreikius.

Regioninė autonomija – tai sritys, kuriose tankiai gyvena tautinių mažumų bendruomenės. Jų savivaldos institucijos kuriamos autonomijos teisėms įgyvendinti. Visos nacionalinės autonomijos sritys yra Kinijos Liaudies Respublikos sudedamosios dalys.

Visos tautybės gali laisvai vartoti ir vystyti savo šnekamąją ir rašytinę kalbą, saugoti arba pertvarkyti savo tradicijas ir papročius.

5 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublika valdo šalį įstatymų nustatyta tvarka ir taip kuria socialistinę Valstybę, įgrindžiamą įstatymais.

Valstybė gina socialistinės teisinės sistemos vientisumą ir orumą.

Jokie įstatymai, tiek administraciniai, tiek ir vietos teisės aktai, negali prieštarauti Konstitucijai.

Visos valstybinės institucijos, ginkluotosios pajėgos, politinės partijos ir visuomeninės organizacijos, visos įmonės ir jų valdybos privalo laikytis Konstitucijos ir kitų įstatymų. Visi veiksmai, pažeidžiantys Konstituciją ar įstatymus, turi būti tiriami.

Jokia organizacija ar asmuo negali būti aukščiau už Konstituciją ar kitus įstatymus.

6 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos socialistinės ekonominės sistemos esmė yra gamyba, paremta socialistinė gamybos priemonių nuosavybe. Socialistinės Valstybės nuosavybės sistema padeda išvengti žmogaus išnaudojimo, nes taikomas principas „iš kiekvieno pagal sugebėjimus, kiekvienam pagal jo darbus“.

Pradiniame socializmo etape Valstybė gina pagrindinę ekonomikos sistemą, kurioje vyrauja bendroji nuosavybė, kartu pripažįstamos ir įvairios kitos nuosavybės formos. [Nacionalinio produkto] paskirstymas iš esmės vyksta pagal darbą, bet pripažįstami ir kitokie persiskirstymo būdai.

7 straipsnis

Nacionalinės ekonomikos varomoji jėga yra Valstybės valdoma socialistinė ekonomika, besiremianti visaliaudine nuosavybe. Valstybė užtikrina valstybinės ekonomikos konsolidavimą ir augimą.

8 straipsnis

Kaimo kolektyvinės ekonominės organizacijos derina centralizuotą ir decentralizuotą valdymą, sutarčių pagrindu plėtoja santykius su namų ūkiais. Kaimo vietovėse visos kooperatinės ekonomikos formos, tokios kaip gamintojų, tiekimo ir prekybos, kredito ir vartotojų kooperatyvai, priklauso socialistinės ekonomikos sektoriui ir funkcionuoja kolektyvinės dirbančių žmonių nuosavybės pagrindu. Darbininkai, kurie yra kaimo ekonomikos kolektyvo nariai, turi teisę, neperžengdami įstatymo nustatytų ribų, naudotis asmeniniais tikslais žemės ūkio sklypais, taip pat teisę užsiimti papildoma namų ūkio gamybine veikla, privačiai auginti gyvulius.

Miestuose ir miesteliuose įvairios kooperacinės ekonomikos formos, tokios kaip amatai, pramonė, statyba, transportas, komercinė ir paslaugų veikla priklauso socialistinės ekonomikos sektoriaus darbininkams kolektyvinės nuosavybės teise.

Valstybė saugo miestų ir kaimo ūkines bendrijas, įstatymu ginamas jų teises ir teisėtus interesus, vadovauja ir padeda augti ūkinėms bendrijoms.

9 straipsnis

Visi mineraliniai ištekliai, vanduo, miškai, kalnai, laukai, neįdirbta žemė, paplūdimiai ir kiti gamtos ištekliai priklauso Valstybei, o kartu ir visai liaudžiai, išimtį sudaro tik tie miškai, kalnai, laukai, neįdirbtos žemės ir paplūdimiai, kurie įstatymo nustatyta tvarka priskiriami kooperatyvams.

Valstybė garantuoja racionalų gamtos išteklių naudojimą ir saugo retuosius gyvūnus ir augalus. Asmenų ar organizacijų bandymas bet kokia forma pasisavinti ar sunaikinti gamtos išteklius yra draudžiamas.

10 straipsnis

Miestų žemė priklauso Valstybei.

Priemiesčių ir kaimo vietovių žemė priklauso kooperatyvams, išskyrus tas vietoves, kurios įstatymo nustatyta tvarka priklauso Valstybei; gyvenamieji namai ir privatūs ūkiai bei kalvota žemė taip pat priklauso kooperatyvams.

Valstybė, vadovaudamasis viešuoju interesu, turi teisę įstatymų pagrindu nusavinti ar rekvizuoti žemę Valstybės naudai ir už šią žemę kompensuoti.

Jokia organizacija ar asmuo negali pasisavinti, pirkti, parduoti ar kitaip disponuoti žeme. Teisė naudotis žeme gali būti perleidžiama pagal įstatymą.

Visos organizacijos ir asmenys, besinaudojantys žeme, privalo tai daryti racionaliai.

11 straipsnis

Privatūs ir individualus ekonomikos sektoriai, veikiantys įstatymo numatytose ribose, yra svarbūs socialistinės ekonomikos rinkos dalyviai.

Valstybė gina nevalstybinės ekonomikos sektoriaus (individualaus ir privataus) įstatymu apibrėžtas teises ir interesus. Valstybė skatina ir remia privataus sektoriaus ekonomikos plėtrą, nustato jos gaires ir vykdo įstatymais nustatytą privataus ekonomikos sektoriaus priežiūrą ir kontrolę.

12 straipsnis

Socialistinė visuomenės nuosavybė yra neliečiama.

Valstybė gina socialistinę visuomenės nuosavybę. Organizacijų ar individų pastangos bet kokiomis formomis savintis ar naikinti valstybinę ar kolektyvinę nuosavybės draudžiamos.

13 straipsnis

Piliečių teisėta privati nuosavybė yra neliečiama.

Valstybės įstatymai gina piliečių teises į privačią nuosavybę ir jos paveldėjimą.

Valstybė, vadovaudamasi viešuoju interesu, įstatymų nustatyta tvarka turi teisę nusavinti ar rekvizuoti privačią nuosavybę Valstybės naudai ir skirti kompensaciją už privačios nuosavybės nusavinimą ar rekvizavimą.

14 straipsnis

Valstybė nuolat kelia darbo našumą, plėtoja ekonomiją ir jos pajėgumas, skatina darbininkų iniciartyvas, tobulina jų techninius įgūdžius, skleidžia pažangias mokslo ir technologijų naujoves, tobulina ekonomikos administravimą, įmonių valdymą, įrenginių eksploatavimą ir darbo organizavimą, įvairiomis formomis skatina ūkio subjektų atsakomybę.

Valstybė įgyvendina taupiąją ekonomiką ir kovoja su atliekomis.

Valstybė tinkamai paskirsto santaupas ir valdo vartojimą, rūpinasi žmonių kolektyviniais ir asmeniniais interesais, taip pat ir Valstybės interesais. Didindama gamybą, laipsniškai gerina materialų ir kultūrinį žmonių gyvenimą.

Valstybė nustato saikingą socialinės apsaugos sistemą, suderintą su ekonomikos augimo lygiu.

15 straipsnis

Valstybė plėtoja socialistinės rinkos ekonomiką.

Valstybė stiprina ekonomikos teisinę bazę, gerina makroekonomikos reguliavimą ir kontrolę.

Valstybė įstatymais draudžia bet kuriai organizacijai ar individui pažeisti socialinę ir ekonominę tvarką.

16 straipsnis

Įstatymų nustatytose ribose valstybės valdomos įmonės turi teisę priimti sprendimus savo ūkinės veiklos klausimais.

Valstybės įmonių demokratinis valdymas įgyvendinamas remiantis darbininkų ir darbuotojų kongresais ir kitais įstatymo numatytais būdais.

17 straipsnis

Įstatymų nustatytose ribose ūkinės bendrijos, vykdydamos savo veiklą, turi operatyvinio sprendimo teisę.

Ūkinės bendrijos, vadovaudamosi demokratiniu valdymu, pagal įstatymą turi teisę rinkti ir nušalinti jų valdymo personalą, taip pat spręsti kitus svarbiausius savo veiklos ir vadybos klausimus.

18 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublika leidžia užsienio įmonėms, kitoms užsienio ūkinėms bendrijoms ir užsieniečiams investuoti Kinijoje ir įvairiomis

ekonominėmis formomis bendradarbiauti su Kinijos įmonėmis ir kitomis Kinijos ūkinėmis organizacijomis, laikantis Kinijos Liaudies Respublikos įstatymų.

Visos užsienio įmonės, kitos užsienio ekonominės organizacijos, taip pat Kinijos ir užsienio bendros įmonės Kinijos teritorijoje turi laikytis Kinijos Liaudies Respublikos įstatymų. Jų teisės ir interesai yra ginami Kinijos Liaudies Respublikos įstatymų.

19 straipsnis

Valstybė, siekdama pakelti visos tautos mokslo ir kultūros lygį, įsipareigoja vystyti socialistinį švietimą ir gamybą,

Valstybė nustato ir administruoja įvairius mokyklų tipus, įtvirtina visuotinai privalomą pradinį išsilavinimą, skatina vidurinį, profesinį ir aukštąjį išsilavinimą, taip pat ir ikimokyklinį ugdymą.

Valstybė plėtoja švietimo įstaigas siekiant panaikinti neraštingumą, kuria sąlygas darbininkams, valstiečiams, Valstybės valdininkams ir kitiems dirbantiesiems įsigyti politinį, mokslinį, techninį ir profesinį išsilavinimą. Ji skatina žmones siekti išsilavinimo mokantis savarankiškai.

Valstybė skatina kolektyvines ekonomines organizacijas, valstybines įmones ir įstaigas ir kitus visuomenės sektorius steigti įstatymų pagrindu veikiančias įvairių tipų švietimo įstaigas.

Valstybė skatina šalyje vartoti Putonghua [bendrinė kalba, paremta Pekino tarimu].

20 straipsnis

Valstybė skatina fizinių ir socialinių mokslų plėtrą, skleidžia žinias apie mokslą ir technologijas, vertina ir apdovanoja asmenis už mokslinius pasiekimus, technologines naujoves ir išradimus.

21 straipsnis

Valstybė plėtoja medicinos ir sveikatos priežiūros paslaugas, skatina modernią ir tradicinę kinų mediciną, ragina ir remia kaimo ekonominius kolektyvus, valstybines įmones ir institucijas bei kaimo organizacijas steigti įvairias medicinos ir sveikatos priežiūros įstaigas, skatina masinio pobūdžio sveikatingumo ir sanitarijos veiklą.

Valstybė, siekdama pagerinti žmonių fizinę savijautą, plėtoja kūno kultūrą, remia masinę sporto veiklą.

22 straipsnis

Valstybė skatina meno ir literatūros, spaudos, radijo ir televizijos programų transliavimo, publikavimo ir platinimo paslaugų, bibliotekų, muziejų, kultūros centrų ir kitų kultūros subjektų veiklą, skirtą tarnauti žmonėms ir socializmui, remia masinius kultūrinius renginius.

Valstybė saugo vaizdingas ir istorinės reikšmės vietoves, vertingų kultūros paminklų ir reliktų ir kitų svarbių Kinijos istorijos elementų ir kultūros paveldą.

23 straipsnis

Valstybė remia visose srityse besispecializuojantį personalą, kuris tarnauja socializmui, plečia intelektualų gretas, siekia suteikti jiems visišką laisvę ir sudaryti sąlygas reikštis socializmo modernizavimo tikslais.

24 straipsnis

Valstybė organizuoja kuriamąjį socialistinės visuomenės darbą, besiremiantį aukštųjų idealų švietimu, etika, bendrųjų žinių prieinamumu, drausme, teisine sistema, laikantis bendrųjų elgesio taisyklių ir įsipareigojimų tarp įvairių miesto ir kaimo gyventojų.

Valstybė gina tokias pilietines vertybes kaip meilė tėvynės tėvynei, žmonėms, darbui, mokslui, socializmui. Ji organizuoja žmonių patriotizmo ir kolektyvizmo, internacionalizmo ir komunizmo, dialektinio ir istorinio materializmo švietimą, siekiant įveikti kapitalistines, feodalines ir kitas atgyvenusias idėjas.

25 straipsnis

Valstybė skatina šeimos planavimą derinant gyventojų skaičiaus augimą su ekonominės, socialinės raidos planais.

26 straipsnis

Valstybė saugo ir gerina ekologinę aplinką, kurioje žmonės gyvena, kontroliuoja taršą ir kitus bendruosius pavojus.

Valstybė organizuoja ir skatina miškų įveisimą ir miškų apsaugą.

27 straipsnis

Siekiant nuolat gerinti darbo kokybę ir našumą bei kovoti su biurokratizmu, visos valstybinės institucijos vadovaujasi paprasto ir veiksmingo administravimo, atsakomybės už darbą, valdininkų mokymo bei jų veiklos vertinimo principais.

Visos valstybinės institucijos ir valdininkai turi remtis žmonių parama, palaikyti glaudžius ryšius su jais, paisyti jų nuomonės ir pasiūlymų, pripažinti žmonių vykdomą jų atžvilgiu kontrolę, būti jiems naudingiems.

28 straipsnis

Valstybė palaiko viešąją tvarką ir slopina išdavikiškas ir kitokias nusikalstamas veikas, keliančias pavojų Valstybės saugumui; ji baudžia už nusikaltimus visuomenės saugumui, socialistinei ekonomikai ir kitokias nusikalstamas veiklas; kartu siekia perauklėja nusikaltėlius.

29 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos ginkluotosios pajėgos priklauso liaudžiai. Jų užduotis – stiprinti Nacionalinę gynybą, priešintis agresijai, ginti tėvynę, saugoti žmonių taikų darbą, dalyvauti nacionalinėje pertvarkoje ir būti naudingiems žmonėms.

Siekiant padidinti nacionalinės gynybos pajėgumą, Valstybė vykdo ginkluotųjų pajėgų pertvarką ir modernizavimą.

30 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublika suskirstyta į šiuos administracinius vienetus:

(1) į provincijas, autonominius regionus ir Centrinei Vyriausybei tiesiogiai pavaldžias savivaldybes;

(2) Provincijos ir autonominiai regionai yra suskirstyti į savarankiškas prefektūras, apskritis, autonomines apskritis ir miestus.

(3) Apskritys ir autonominės apskritys skirstomos į miestelius, tautinius miestelius ir gyvenvietes.

Centrinei Vyriausybei pavaldžios savivaldybės ir didieji miestai yra padalinti į rajonus ir apskritis. Autonominės prefektūros yra suskirstytos į apskritis, autonomines apskritis ir miestus.

Visi autonominiai regionai, autonominės prefektūros ir autonominės apskritys yra aacionalinės autonominės zonos.

31 straipsnis

Esant reikalui, Valstybė gali nustatyti specialius administracinius regionus. Atsižvelgiant į tokių regionų specifines sąlygas, jiems administruoti Nacionalinis Liaudies Kongresas gali steigti atitinkamas institucijos, veikiančias įstatymo pagrindu.

32 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublika gina įstatymu nustatytas užsieniečių teises ir interesus Kinijos teritorijoje; užsieniečiai Kinijos teritorijoje privalo laikytis Kinijos Liaudies Respublikos įstatymų.

Kinijos Liaudies Respublika gali suteikti politinį prieglobstį užsieniečiams, jo prašantiems dėl politinių priežasčių.

II SKYRIUS. Fundamentinės piliečių teisės ir pareigos

33 straipsnis

Visi asmenys, turintys Kinijos Liaudies Respublikos pilietybę, yra Kinijos Liaudies Respublikos piliečiai.

Visi Kinijos Liaudies Respublikos piliečiai yra lygūs įstatymui.

Valstybė gerbia ir saugo žmogaus teises.

Kiekvienas pilietis turi teises ir kartu privalo vykdyti Konstitucijos ir kitais įstatymais nustatytas pareigas.

34 straipsnis

Visi Kinijos Liaudies Respublikos piliečiai, sulaukę 18 metų amžiaus, turi teisę balsuoti ir būti renkami, nepriklausomai nuo tautybės, rasės, lyties, profesijos, šeimos, religinių įsitikinimų, išsilavinimo, turtinės padėties arba laikotarpio, praleisto šalyje, išskyrus asmenis, netekusius pagal įstatymą politinių teisių.

35 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos piliečiai turi žodžio, spaudos, susirinkimų, asociacijų, eitynių ir demonstracijų teisę.

36 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos piliečiai turi tikėjimo laisvę. Nė viena Valstybės institucija, visuomeninė organizacija ar asmuo negali priversti piliečius išpažinti kurią nors religiją arba jos išsižadėti, arba kitaip diskriminuoti piliečius, kurie išpažįsta ar neišpažįsta kurią nors religiją.

Valstybė saugo įprastą religinę veiklą. Niekas negali, pasinaudojant religija, imtis veiklos, kuri sutrikdytų viešąją tvarką, paveiktų piliečių sveikatą ar kuria būtų kišamasi į Valstybės švietimo sistemą.

Religinės įstaigos ir religiniai reikalai negali būti pagrindas vyrauti užsienio subjektams.

37 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos piliečių asmens laisvė yra neliečiama.

Nė vienas pilietis negali būti suimtas kitaip, kaip tik gavus liaudies prokuratūros arba liaudies teismo sankciją, o skirti areštą turi teisę visuomenės saugumo institucijos.

Piliečių neteisėtas sulaikymas, įkalinimas arba kitomis priemonėmis asmens laisvės apribojimas yra uždrausti; neteisėtas piliečių apieškojimas yra draudžiamas.

38 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos piliečių asmens orumas yra neliečiamas. Įžeidimas, šmeižtas, klaidingas kaltinimas arba apkaltinimas, nukreiptas prieš piliečius bet kokiomis priemonėmis, yra draudžiama.

39 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos piliečių gyvenamosios vietos yra neliečiamos. Neteisėta krata arba įsibrovimas į piliečio gyvenamąsias patalpas yra draudžiama.

40 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos piliečių laisvė ir korespondencijos privatumas yra saugomi įstatymu. Jokia organizacija ar asmuo negali jokiu pretekstu pažeisti piliečių laisvės ir korespondencijos privatumo, išskyrus atvejus, kai piliečio atžvilgiu vykdomas baudžiamasis tyrimas ir visuomenės saugumo ar prokuratūros institucijos leidžia įstatymo nustatyta tvarka cenzūruoti susirašinėjimą

41 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos piliečiai turi teisę kritikuoti Valstybės institucijas ir valdininkus, teikti siūlymus jų veiklai pagerinti, atskleisti bet kurių Valstybės institucijų ar valdininkų pareigų nevykdymo, įstatymų pažeidimo faktus, bet draudžiama apšmeižti ar melagingai apkaltinti valstybės institucijas ar pareigūnus fabrikuojant ar iškraipant faktus.

Atitinkama Valstybės institucija privalo atsakingai išsiaiškinti piliečių pateiktus faktus, nagrinėti skundus, kaltinimus ar demaskavimus. Niekas neturi teisės tokius skundus, kaltinimus ir demaskavimus nuslėpti ar tuo pagrindu imtis represijų prieš piliečius.

Piliečiai, kurie patyrė nuostolių pažeidus jų pilietines teises dėl Valstybės institucijos ar pareigūno veiksmų, turi teisę į kompensaciją įstatymo numatyta tvarka.

42 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos piliečiai turi teisę ir pareigą dirbti.

Valstybė kuria įvairias sąlygas piliečiams įsidarbinti, rūpinasi darbuotojų sveikata, jų sauga darbo vietose, gerina darbo sąlygas, o augant gamybai didina darbo užmokestį ir socialines išmokas.

Darbas yra kiekvieno pajėgiančio dirbti piliečio garbės reikalas. Visi valstybinių įmonių, miesto ir kaimo ekonominių kolektyvų darbo žmonės orientuojami žiūrėti į savo darbą kaip šalies šeimininkai. Valstybė skatina socialistinį darbo lenktyniavimą, vertina ir apdovanoja pavyzdingus ir pažangius darbuotojus. Valstybė skatina piliečius savanoriškai dalyvauti visuomeninėje veikloje.

Valstybė, prieš įdarbindama asmenis, siekia suteikti jiems reikiamą profesinį mokymą.

43 straipsnis

Darbo žmonės Kinijos Liaudies Respublikoje turi teisę į poilsį.

Valstybė plečia poilsio ir jėgų atstatymo paslaugas darbo žmonėms ir nustato darbuotojams ir personalui darbo valandas ir atostogas.

44 straipsnis

Valstybė įstatymais nustato darbininkų, įmonių bei įstaigų darbuotojų, Valstybės institucijų tarnautojų išėjimo į pensiją sistemą. Į pensiją išėjusių asmenų pragyvenimą užtikrina Valstybė ir visuomenė.

45 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos piliečiai, sulaukę senatvės, susirgę ar tapę neįgalūs, turi teisę gauti iš Valstybės ir visuomenės materialinę pagalbą. Tuo tikslu Valstybė plėtoja socialinį draudimą, socialinę pagalbą ir būtinas medicinos ir sveikatos priežiūros paslaugas.

Valstybė ir visuomenė užtikrina ginkluotųjų pajėgų neįgaliesiems nariams išlaikymą, teikia pensijas pasiaukojusiųjų šeimoms, o medicos pagalbos pirmumą – kariškių šeimoms.

Valstybė ir visuomenė padeda akliesiems, kurtiesiems ir kitiems neįgaliesiems piliečiams įsidarbinti, įgyti išsilavinimą ir gauti lėšų pragyventi.

46 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos piliečiai turi teisę įsigyti išsilavinimą ir kartu jiems nustatoma pareiga siekti išsilavinimo.

Valstybė skatina visapusišką moralinį, intelektualinį ir fizinį vaikų ir jaunimo vystymąsi.

47 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos piliečiai turi teisę užsiimti moksliniais tyrimais, literatūros, meno ir kitokia kūrybine veikla. Valstybė skatina ir remia piliečių pastangas įsitraukti į mokymosi, mokslo, technologijų, literatūros ir kitas kūrybines veiklas, tarnaujančias liaudies interesams.

48 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikoje moterys turi lygias teises su vyrais visose gyvenimo sferose: politikoje, ekonomikoje, kultūroje, socialiniame ir šeimos gyvenime.

Valstybė gina moterų teises ir interesus, taiko lygių teisių principą mokant atlyginimą, priimant į darbą, įsigyjant išsilavinimą.

49 straipsnis

Santuoka, šeima, motina ir vaikas yra saugomi Valstybės.

Tiek vyras, tiek ir žmona turi pareigą planuoti šeimą.

Tėvai turi pareigą auginti ir auklėti savo vaikus, kol jie yra nepilnamečiai, o išaugę vaikai – remti tėvus ir jiems padėti.

Draudžiama pažeisti santuokos laisvę. Blogas elgesys su senais žmonėmis, moterimis ir vaikas yra draudžiamas.

50 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublika gina užsienyje gyvenančių kinų įstatymu numatytas teises ir teisėtus interesus, saugo grįžusių į tėvynę kinų ir jų šeimų narių įstatymu numatytas teises ir interesus.

51 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos piliečiai, įgyvendindami savo laisves ir teises, privalo nesikėsinti į Valstybės, visuomenės, kolektyvo ar kitų piliečių įstatymu saugomas teises ir laisves.

52 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos piliečių pareiga ginti šalies vientisumą ir visų jos tautybių vienybę.

53 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos piliečiai turi laikytis Konstitucijos ir kitų įstatymų, saugoti Valstybės paslaptis, tausoti visuomenės turtą, laikytis darbo drausmės, viešosios tvarkos ir gerbti socialistinę etiką.

54 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos piliečių pareiga užtikrinti tėvynės saugumą, garbę ir tėvynės interesus; jie privalo susilaikyti nuo žalingų tėvynės saugumui, garbei ir interesams veiksmų.

55 straipsnis

Kiekvieno Kinijos Liaudies Respublikos piliečio šventa pareiga ginti tėvynę ir atremti agresiją.

Kinijos Liaudies Respublikos piliečiams yra garbės reikalas atlikti įstatymų tvarka nustatytą karinę tarnybą ir prisijungti prie atsargos kariuomenės.

56 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos piliečių pareiga mokėti įstatymu nustatytus mokesčius.

III SKYRIUS. Valstybės struktūra

1 SKIRSNIS. Nacionalinis Liaudies Kongresas

57 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos Nacionalinis Liaudies Kongresas yra aukščiausia Valstybinės valdžios institucija. Nuolat veikianti Kongreso institucija yra Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatinis Komitetas.

58 straipsnis

Nacionalinis Liaudies Kongresas ir jo Nuolatinis Komitetas vykdo valstybinę teisėkūros valdžią.

59 straipsnis

Nacionalinis Liaudies Kongresas susideda iš deputatų, kuriuos renka autonominiai regionai, Centrinei Vyriausybei tiesiogiai pavaldžios savivaldybės, specialūs administraciniai regionai bei ginkluotųjų pajėgų provincijos. Visoms tautinėms mažumoms yra suteikiama teisė būti tinkamai atstovaujamoms.

Deputatų rinkimus į Nacionalinį Liaudies Kongresą vykdo Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatinis Komitetas.

Nacionalinio Liaudies Kongreso narių skaičius ir jų išrinkimo tvarka nustatoma įstatymu.

60 straipsnis

Nacionalinis Liaudies Kongresas renkamas penkerių metų kadencijai.

Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatinis Komitetas turi užtikrinti, kad į naują Nacionalinio Liaudis Kongresą renkamų deputatų rinkimai būtų baigti likus dviem mėnesiams iki esamo Nacionalinio Liaudies Kongreso kadencijos pabaigos. Ypatingoms aplinkybėms susiklosčius, tokių rinkimų terminas gali būti atidėtas, o veikiančio Nacionalinio Liaudies Kongreso kadencija pratęsiama, jei tam pritaria du trečdaliai visų tuo metu veikiančio Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatinio Komiteto narių. Naujo Nacionalinio Liaudies Kongreso narių rinkimai turi būti baigti per vienerius metus po to, kai išnyko ypatingos aplinkybės.

61 straipsnis

Nacionalinis Liaudies Kongresas renkasi į sesiją kartą per metus, ir ją šaukia Nuolatinis Komitetas. Nacionalinio Liaudies Kongreso sesija gali būti sušaukta bet kuriuo metu Nuolatinio Komiteto sprendimu arba kai tai siūlo daugiau kaip 1/5 dalis Nacionalinio Liaudies Kongreso deputatų.

Kai Nacionalinis Liaudies Kongresas susirenka, jis išrenka Prezidiumą sesijoms vesti.

62 straipsnis

Nacionalinis Liaudies Kongresas vykdo šias funkcijas ir įgaliojimus:

(1) iš dalies keičia Konstituciją;

(2) prižiūri Konstitucijos vykdymą;

(3) priima ir keičia pagrindinius įstatymus, reglamentuojančius veikų baudžiamumo, civilinių reikalų tvarkymo, Valstybės institucijų organizavimo ir kitus klausimus;

(4) išrenka Kinijos Liaudies Respublikos Prezidentą ir prezidento pavaduotoją;

(5) išrinkus Kinijos Liaudies Respublikos Prezidentą, siūlomos Valstybės Tarybos premjero ir premjero pavaduotojo, Valstybės Tarybos narių, ministrų, atsakingų ministerijų ar komisijų, generalinio auditoriaus, o išrinkus premjerą – Valstybės Tarybos generalinio sekretoriaus kandidatūros;

(6) renka Centrinės karinės komisijos pirmininką ir tos komisijos narius;

(7) išrenka Aukščiausiojo Liaudies Teismo pirmininką;

(8) išrenka Aukščiausiosios liaudies prokuratūros generalinį prokurorą;

(9) nagrinėja ir tvirtina nacionalinį ekonomikos ir socialinės plėtros planą bei plano įvykdymo ataskaitą;

(10) nagrinėja ir tvirtina Valstybės biudžetą ir jo vykdymo ataskaitą;

(11) keičia arba panaikina netinkamus Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatinio Komiteto sprendimus;

(12) patvirtina provincijų, autonominių regionų ir Centriniai Vyriausybei tiesiogiai pavaldžių savivaldybių kūrimą;

(13) sprendžia specialių administracinių regionų ir sistemų įsteigimo klausimus;

(14) sprendžia karo ir taikos klausimus;

(15) kaip aukščiausia valstybinės valdžios institucija vykdo ir kitas funkcijas bei įgaliojimus.

63 straipsnis

Nacionalinis Liaudies Kongresas turi teisę pašalinti iš pareigų šiuos asmenis:

(1) Kinijos Liaudies Respublikos Prezidentą ir viceprezidentus;

(2) Premjerą, premjero pavaduotoją, Valstybės Tarybos narius, ministrus, atsakingus už ministerijas ar komisijas, generalinį auditorių ir Valstybės Tarybos generalinį sekretorių;

(3) Centrinės karinės komisijos premjerą ir kitus Komisijos narius;

(4) Aukščiausiojo Liaudies Teismo prezidentą;

(5) Aukščiausiosios liaudies prokuratūros generalinį prokurorą.

64 straipsnis

Konstitucijos pakeitimus turi teisę siūlyti Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatinis Komitetas arba daugiau nei vienas penktadalis Nacionali-

nio Liaudies Kongreso deputatų. Siūlomi pakeitimai priimami, jei už juos balsavo daugiau nei du trečdaliai visų Kongreso deputatų.

Įstatymai ir nutarimai turi būti priimami visų Nacionalinio Liaudies Kongreso deputatų balsų dauguma.

65 straipsnis

Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatinį Komitetą sudaro:

pirmininkas;

pirmininko pavaduotojai;

generalinis sekretorius ir nariai.

Garantuojama mažumos tautybių teisė turėti savo atstovus Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatiniame Komitete.

Nacionalinis Liaudies Kongresas renka Nuolatinio Komiteto narius ir turi teisę juos atšaukti.

Niekas iš Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatinio Komiteto narių negali eiti pareigų jokioje kitoje Valstybės administracijos, teismo ar prokuratūros institucijoje.

66 straipsnis

Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatinis Komitetas renkamas tam pačiam laikotarpiui kaip ir Nacionalinis Liaudies Kongresas; jis vykdo savo funkcijas ir įgaliojimus, kol naujai suformuotas Nacionalinis Liaudies Kongresas išrenka naują Nuolatinį Komitetą.

Nuolatinio Komiteto pirmininkas ir vicepirmininkai gali būti išrinkti ne daugiau kaip dviem kadencijoms iš eilės.

67 straipsnis

Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatinis Komitetas vykdo šias funkcijas ir įgaliojimus:

(1) aiškina Konstituciją ir prižiūri jos vykdymą;

(2) priima ir iš dalies keičia teisės aktus, išskyrus tuos, kurie turėtų būti priimti Nacionalinio Liaudies Kongreso;

(3) tarp Nacionalinio Liaudies Kongreso sesijų iš dalies papildo ir pakeičia Nacionalinio Liaudies Kongreso priimtus įstatymus, nepažeidžiant tų įstatymų esmės (pagrindinių principų);

(4) aiškina įstatymus;

(5) tarp Nacionalinio Liaudies Kongreso sesijų įveda ir patvirtina kai kuriuos šalies ekonominės ir socialinės plėtros plano ar Valstybės biudžeto

patikslinimus, paaiškėjus įgyvendinimo metu jų būtinybei.

(6) prižiūri Valstybės Tarybos, Centrinės karinės komisijos, Aukščiausiojo Liaudies Teismo ir Aukščiausiosos liaudies prokuratūros darbą;

(7) panaikina Valstybės Tarybos administracinius reglamentus, sprendimus ar įsakymus, neatitinkančius Konstitucijos ar kitų teisės aktų;

(8) naikina provincijų, autonominių regionų ir Centrinei Vyriausybei pavaldžių savivaldybių vietinius reglamentus arba sprendimus, prieštaraujančius Konstitucijai, įstatymams ar kitiems teisės aktams;

(9) tarp Nacionalinio Liaudies Kongreso sesijų teikia Valstybės Tarybos premjerui atsakingų ministerijų ar komisijų, generalinio auditorius arba Valstybės Tarybos generalinio sekretoriaus kandidatūras;

(10) tarp Nacionalinio Liaudies Kongreso sesijų teikia Centrinės karinės komisijos narių kandidatūras; iš pateiktų kandidatų Komisijos nariais skiria tos Komisijos pirmininkas.

(11) pagal Aukščiausiojo Liaudies Teismo pirmininko rekomendaciją skiria arba atkleidžia Aukščiausiojo Liaudies Teismo vicepirmininkus ir teisėjus, Teisėjų komiteto narius ir Karo teismo prezidentą;

(12) pagal Aukščiausiosios liaudies prokuratūros generalinio prokuroro rekomendaciją paskiria arba atleidžia generalinio prokuroro pavaduotojus ir Aukščiausiosios liaudies prokuratūros prokurorus, prokuratūros komiteto narius ir vyriausiąjį Karo prokuratūros prokurorą ir patvirtina provincijų, autonominių regionų ir Centrinei Vyriausybei tiesiogiai pavaldžių savivaldybių prokurorus;

(13) skiria ir atšaukia įgaliotus atstovus užsieniui;

(14) ratifikuoja arba panaikina sutartis su užsienio valstybėmis,

(15) steigia titulų sistemas, karinių ir diplomatinių darbuotojų laipsnius ir kitus specifinius titulus ir laipsnius;

(16) steigia Valstybės medalius ir garbės vardus, priima sprendimą dėl jų suteikimo;

(17) sprendžia malonės suteikimo klausimus;

(18) tarp Nacionalinio Liaudies Kongreso sesijų priima sprendimus dėl karo padėties paskelbimo šalies ginkluoto užpuolio atveju arba dėl tarptautinių įsipareigojimų vykdymo bendros gynybos prieš agresiją atveju;

(19) skelbia visuotinę arba dalinę mobilizaciją;

(20) skelbia nepaprastąją padėtį visoje šalies teritorijoje ar konkrečiose provincijose, autonominiuose regionuose arba Centrinei Vyriausybei tiesiogiai pavaldžiose savivaldybėse,

(21) pavedus Nacionaliniam Liaudies Kongresui vykdo ir kitas funkcijas bei įgaliojimus.

68 straipsnis

Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatinio Komiteto pirmininkas vadovauja Nuolatinio Komiteto darbui ir šaukia posėdžius. Pirmininko pavaduotojai ir generalinis sekretorius padeda pirmininkui atlikti jo pareigas.

Pirmininkas, pirmininko pavaduotojai ir generalinis sekretorius sudaro Pirmininkų tarybą, kuri organizuoja kasdieninę Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatinio Komiteto veiklą.

69 straipsnis

Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatinis Komitetas yra atskaitingas Nacionaliniam Liaudies Kongresui ir Kongresui teikia ataskaitas.

70 straipsnis

Nacionalinis Liaudies Kongresas steigia tautybių komitetą, Įstatymų komitetą, Finansų ir ekonomikos komitetą, Švietimo, mokslo, kultūros ir visuomenės sveikatos komitetą, Užsienio reikalų, Užsienio kinų komitetą bei kitus specialius komitetus, kurie yra būtini. Kai nevyksta Kongreso sesijos, šie specialūs komitetai dirba vadovaujami Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatinio Komiteto.

Specialūs komitetai išnagrinėja, apsvarsto ir parengia atitinkamus įstatymų ir rezoliucijų projektus, vadovaujant Nacionaliniam Liaudies Kongresui ir jo Nuolatiniam Komitetui.

71 straipsnis

Nacionalinis Liaudies Kongresas ir jo Nuolatinis Komitetas turi teisę, esant reikalui, paskirti tyrimo komitetus konkretiems klausimams ir, atsižvelgiant į jų ataskaitas, priimti atitinkamus nutarimus.

Visos valstybinės institucijos, visuomeninės organizacijos ir piliečiai privalo teikti visą reikiamą informaciją tyrimo komitetams, atliekantiems tyrimus.

72 straipsnis

Nacionalinio Liaudies Kongreso deputatai ir Nuolatinio Komiteto nariai turi teisę, laikantis įstatymų nustatytų procedūrų, pateikti įstatymo

projektus ir pasiūlymus, atitinkamus Nacionalinio Liaudies Kongreso ir jo Nuolatinio Komiteto veiklos funkcijas ir įgaliojimus.

73 straipsnis

Nacionalinio Liaudies Kongreso delegatai ir Nuolatinio Komiteto nariai turi teisę Kongreso sesijų metu ir Komiteto posėdžių metu kelti klausimus Valstybės Tarybai, Valstybės Tarybos ministerijoms ir komisijoms, o šios įstatymų nustatyta tvarka privalo atsakingai atsakyta į tuos klausimus.

74 straipsnis

Nacionalinio Liaudies Kongreso deputatai negali būti suimti arba patraukti baudžiamojon atsakomybėn be veikiančio Nacionalinio Liaudies Kongreso prezidiumo pritarimo arba, jei nevyksta Nacionalinio Liaudies Kongreso sesijos, be Nuolatinio Komitetas sutikimo.

75 straipsnis

Nacionalinio Liaudies Kongreso deputatai negali būti patraukti teisinėn atsakomybėn už savo pasisakymus ar balsavimą posėdžiuose.

76 straipsnis

Nacionalinio Liaudies Kongreso deputatai savo visuomenine, gamybine ir kitokia veikla privalo rodyti pavyzdį gerbiant Konstituciją ir įstatymus, saugoti Valstybės paslaptį, talkinti vykdant Konstituciją bei kitus teisės aktus.

Nacionalinio Liaudies Kongreso deputatai privalo palaikyti glaudžius ryšius su juos išrinkusiais gyventojais pagal rinkimų geografines vietoves, paisyti ir perteikti jų nuomonę ir poreikius, nuoširdžiai dirbti jų atstovavimo darbą.

77 straipsnis

Nacionalinio Liaudies Kongreso deputatai yra kontroliuojami tų vienetų, kurie juos išrinko. Rinkimų vienetai turi teisę įstatymų nustatyta tvarka atšaukti savo išrinktus delegatus.

78 straipsnis

Nacionalinio Liaudies Kongreso ir jo Nuolatinio Komiteto veiklos organizavimas ir darbo procedūros yra nustatomos įstatymu.

2 SKIRSNIS. Kinijos Liaudies Respublikos Prezidentas

79 straipsnis

Nacionalinis Liaudies Kongresas renka Kinijos Liaudies Respublikos Prezidentą ir viceprezidentus.

Kinijos Liaudies Respublikos Prezidentu ar viceprezidentu turi teisę būti reankami Kinijos Liaudies Respublikos piliečiai, turintys aktyviąją ir pasyviąją rinkimų teisę ir kuriems yra sukakę 45 metai.

Kinijos Liaudies Respublikos Prezidento ir viceprezidento kadencija yra tokia pat kaip ir Nacionalinio Liaudies Kongreso, jie gali dirbti ne daugiau kaip dvi kadencijas iš eilės.

80 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos Prezidentas, vadovaudamasis Nacionalinio Liaudies Kongreso ir jo Nuolatinio Komiteto sprendimais, skelbia įstatymus, skiria ir atleidžia premjerą, vicepremjerus, Valstybės Tarybos narius, atsakingų ministerijų ar komisijų ministrus, generalinį auditorių ir Valstybės Tarybos generalinį sekretorių; suteikia valstybinius medalius ir garbės vardus; leidžia įsakymus dėl malonės suteikimo; skelbia nepaprastąją padėtį, karo padėtį ir mobilizaciją.

81 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos vardu Kinijos Liaudies Respublikos Prezidentas užsiima veikla, susijusia su Valstybės reikalais, priima užsienio diplomatinius atstovus ir, vykdydamas Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatinio Komiteto sprendimus, skiria arba atšaukia įgaliotuosius atstovus užsienyje ir ratifikuoja arba panaikina sutartis ir susitarimus su užsienio valstybėmis.

82 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos viceprezidentas padeda Prezidentui vykdyti pareigas.

Kinijos Liaudies Respublikos viceprezidentas vykdo Prezidento jam pavestus funkcijas ir įgaliojimus.

83 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas vykdo savo funkcijas ir įgaliojimus tol, kol naujo Nacionalinio Liaudies Kongreso išrinktas Prezidentas ir viceprezidentai pradeda eiti pareigas.

84 straipsnis

Tais atvejais, kai Kinijos Liaudies Respublikos Prezidento pareigybė tampa laisva, jį pakeičia viceprezidentas.

Tais atvejais, kai Kinijos Liaudies Respublikos viceprezidento pareigybė tampa laisva, Nacionalinis Liaudies Kongresas išrenka naują viceprezidentą laisvai vietai užpildyti.

Tais atvejais, kai Kinijos Liaudies Respublikos Prezidento ir viceprezidento pareigybės tampa laisvos, Nacionalinis Liaudies Kongresas išrenka naują Prezidentą ir viceprezidentą. Prieš šiuos rinkimus Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatinio Komiteto pirmininkas laikinai eina Kinijos Liaudies Respublikos Prezidento pareigas.

3 SKIRSNIS. Valstybės Taryba

85 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos Valstybės Taryba, kaip pagrindinė liaudies vyriausybė, yra aukščiausios valstybinės valdžios vykdomoji institucija.

86 straipsnis

Valstybės Tarybą sudaro:
premjeras;
vicepremjerai;
Valstybinės Tarybos nariai;
Ministrai, atsakingi už ministerijas;
Ministrai, atsakingi už komisijas;
generalinis auditorius; ir
generalinis sekretorius.

Premjerui tenka atsakomybė už Valstybės Tarybos darbą. Ministrai prisiima bendrą atsakomybę už ministerijų ir komisijų darbą. Valstybės Tarybos struktūra nustatyta įstatymu.

87 straipsnis

Valstybės Tarybos kadencija yra tokia pati, kaip ir Nacionalinio Liaudies Kongreso.

Premjeras, vicepremjerai ir Valstybės Tarybos nariai gali eiti pareigas ne daugiau kaip dvi kadencijas iš eilės.

88 straipsnis

Premjeras vadovauja Valstybės Tarybos darbui. Vicepremjerai ir Valstybės Tarybos nariai padeda premjerui eiti pareigas.

Valstybės Tarybos vykdomuosiuose posėdžiuose turi dalyvauti premjeras, vicepremjerai, Valstybės Tarybos nariai ir Valstybės Tarybos generalinis sekretoriaus.

Premjeras kviečia Valstybės Tarybos vykdomuosius ir plenarinius posėdžius ir jiems pirmininkauja.

89 straipsnis

Valstybės Taryba vykdo šias funkcijas ir įgaliojimus:

(1) remiantis Konstitucija ir kitais teisės aktais, vykdo administracinį reguliavimą, nustato jo priemones, priima sprendimus bei įsakymus;

(2) teikia siūlymus Nacionalinio Liaudies Kongresui ar jo Nuolatiniam Komitetui;

(3) nustato Valstybės Tarybos ministerijoms ir komisijoms užduotis ir pareigas, vieningai vadovauja ministerijų ir komisijų darbui ir kitokiam administraciniam darbui, kuris nepatenka į ministerijų ir komisijų atsakomybės ribas;

(4) užtikrina vieningą Valstybės administravimo vadovavimą šalyje, nustato įgaliojimų ir funkcijų padalijimo tarp Centrinės Vyriausybės ir Valstybės administravimo institucijų provincijose, autonominiuose regionuose, Centrinei Vyriausybei tiesiogiai pavaldžiose savivaldybėse;

(5) parengia ir įgyvendina šalies ekonomikos ir socialinės plėtros bei Valstybės biudžeto planus;

(6) sprendžia ir administruoja ekonominius, miesto ir kaimo plėtros reikalus;

(7) sprendžia ir tvarko švietimo, mokslo, kultūros, visuomenės sveikatos, kūno kultūros ir šeimos planavimo reikalus;

(8) sprendžia ir administruoja civilinių reikalų, visuomenės saugumo, teismų administravimo reikalus ir kitus su tuo susijusius klausimus, vykdo priimtų sprendimų priežiūrą;

(9) tvarko užsienio reikalus ir sudaro sutartis bei susitarimus su užsienio valstybėmis;

(10) vadovauja krašto apsaugai;

(11) sprendžia skirtingų tautybių sąveikos klausimus, užtikrina tautinių mažumų lygias teises ir garantuoja jų teisę turėti savo nacionalines autonomines sritis;

(12) saugo užsienyje gyvenančių Kinijos piliečių teises ir teisėtus interesus, taip pat grįžtančių iš užsienio kinų šeimų narių įstatymu nustatytas teises ir interesus;

(13) keičia arba panaikina netinkamus ministerijų ar komisijų išleistus vykdomuosius raštus, direktyvas ir reglamentus, taip pat neteisėtus įvairaus lygmens Valstybės administravimo vietos valdžios išleistus sprendimus ir įsakymus;

(14) patvirtina provincijų, autonominių regionų ir savivaldybių, tiesiogiai pavaldžių centrinei valdžiai, geografinį pasiskirstymą ir tvirtina autonominės prefektūros, apskričių, autonominių apskričių ir miestų steigimą bei geografinį pasiskirstymą;

(15) įstatymų nustatyta tvarka priima sprendimą dėl nepaprastosios padėties paskelbimo Centrinei Vyriausybei tiesiogiai pavaldžiose savivaldybėse provincijose, autonominiuose regionuose;

(16) priima sprendimus dėl administracinių regionų dydžio; įstatymų nustatyta tvarka skiria arba atšaukia administracijos pareigūnus, organizuoja jų mokymus, vertina jų veiklos rezultatus ir skiria apdovanojimus arba nuobaudas;

(17) vykdo Nacionalinio Liaudies Kongreso arba Nuolatinio Komiteto paskirtas funkcijas bei įgaliojimus.

90 straipsnis

Valstybės Tarybos ministerijų ar komisijų ministrai yra atsakingi už atitinkamų departamentų darbą, jie šaukia savo ministerijų darbuotojų susirinkimus ar komisijų bendruosius ir vykdomuosius posėdžius tų padalinių pagrindinėms darbo problemoms aptarti ir pirmininkauja posėdžiams.

Ministerijos ir komisijos, remiantis Valstybės Tarybos teisės aktais ir administracinėmis nuorodomis, pagal savo kompetenciją leidžia įsakymus, direktyvas ir reglamentus, nutarimus ir nutartis.

91 straipsnis

Valstybės Taryba steigia audito instituciją, skirtą atlikti visų Valstybės Tarybos departamentų ir savivaldybių, Valstybės finansinių ir monetarinių organizacijų, įmonių ir įstaigų pajamų ir išlaidų patikrą.

Audito institucija vykdo savo įgaliojimus vadovaujama Valstybės Tarybos Premjero ir laikydamasi įstatymų; jokios administracinės institucijos, visuomeninės organizacijos ar asmenys neturi teisės trukdyti jai vykdyti savo funkcijas.

92 straipsnis

Valstybės Taryba už savo veiklą atsiskaito Nacionaliniam Liaudies Kongresui, o tarp sesijų – jo Nuolatiniam Komitetui.

4 SKIRSNIS. Centrinės karinės komisijos

93 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos centrinė karinė komisija vadovauja šalies ginkluotosioms pajėgoms.

Centrinę karinę komisiją sudaro:

pirmininkas;

pirmininko pavaduotojai ir nariai.

Pirmininkas prisiima bendrą atsakomybę už Centrinės karinės komisijos darbą.

Centrinės karinės komisijos kadencija yra tokia pat, kaip ir Nacionalinio Liaudies Kongreso.

94 straipsnis

Centrinės karinės komisijos pirmininkas atsiskaito Nacionaliniam Liaudies Kongresui.

5 SKIRSNIS. Vietiniai liaudies kongresai ir įvairių lygmenų vietos liaudies vyriausybės

95 straipsnis

Liaudies kongresai ir liaudies vyriausybės kuriamos Centrinei Vyriausybei tiesiogiai pavaldžiose provincijose, savivaldybėse, apskrityse, mies-

tuose, savivaldybių rajonuose, miesteliuose, tautiškuose miesteliuose ir miestuose.

Įvairaus lygmens vietinių liaudies kongresų ir vietinių liaudies vyriausybių organizavimą nustato įstatymas.

Savivaldos institucijos yra steigiamos autonominiuose regionuose, autonominėse prefektūrose ir autonominėse apskrityse. Savivaldos institucijų veiklos organizavimas ir veiklos procedūros nustatomos pagal Konstitucijos III skyriaus 5 ir 6 skirsnių pagrindinius principus.

96 straipsnis

Įvairaus lygmens vietiniai liaudies kongresai yra vietos valdžios institucijos.

Apskrities arba aukštesnio lygmens vietiniai liaudies kongresai steigia nuolatinius komitetus.

97 straipsnis

Centrinei Vyriausybei tiesiogiai pavaldžių provincijų, savivaldybių, miestų, suskirstytų į rajonus, liaudies kongresų deputatus renka artimiausiai žemesnio lygio liaudies kongresai; apskričių, miestų, nesuskirstytų į rajonus, rajonų savivaldybių, miestelių, tautinių miestelių ir miestų liaudies kongreso deputatus tiesiogiai renka rinkėjai.

Įvairaus lygmens vietinių liaudies kongresų deputatų skaičių, jų išrinkimo tvarką nustato įstatymas.

98 straipsnis

Įvairių lygmenų vietinių liaudies kongresų kadencija yra penkeri metai.

99 straipsnis

Konstitucijos, kitų įstatymų bei administracinių taisyklių laikymąsi ir įgyvendinimą atitinkamoje administracinėje teritorijoje užtikrina įvairaus lygmens vietiniai liaudies kongresai. Neviršydami įstatymais numatytos kompetencijos ribų, jie priima sprendimus dėl vietos ekonominio, kultūrinio vystymosi bei viešųjų paslaugų plėtros planų.

Apskrities arba aukštesnio lygmens vietiniai liaudies kongresai nagrinėja ir patvirtina atitinkamų administracinių teritorijų ekonominės ir socialinės plėtros ir biudžetų planus bei tų planų įgyvendinimo ataskaitas. Jie turi teisę pakeisti arba panaikinti savo nuolatinių komitetų netinkamus sprendimus.

Tautinių miestelių liaudies kongresai pagal įstatymu numatytą kom-

petenciją turi teisę imtis konkrečių priemonių tautiniams poreikiams įgyvendinti.

100 straipsnis

Centrinei Vyriausybei tiesiogiai pavaldžių provincijų ir savivaldybių liaudies kongresai, jų nuolatiniai komitetai turi teisę priimti vietinės reikšmės taisykles, kurios neturi prieštarauti Konstitucijai, įstatymams bei kitiems teisės aktams. Siekiant išvengti neaiškumo, apie tokias priimtas vietinės reikšmės taisykles (reglamentus) šie komitetai privalo informuoti Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatinį Komitetą.

101 straipsnis

Vietos liaudies kongresai turi teisę rinkti ir atšaukti jų kompetencijai priklausančius valdytojus ir valdytojų pavaduotojus arba merus ir merų pavaduotojus, arba apskričių, rajonų, gyvenviečių ir miestų viršininkus ir viršininkų pavaduotojus.

Apskrities arba aukštesnio lygmens vietos liaudies kongresai turi teisę rinkti ir atšaukti liaudies teismų pirmininkus ir liaudies prokuratūros vyriausiuosius prokurorus. Apie liaudies prokuratūros vyriausiųjų prokurorų išrinkimą arba jų atšaukimą šie kongresai privalo pranešti aukštesnio lygmens liaudies prokuratūros vyriausiajam prokurorui, kad šis informuotų liaudies kongresų nuolatinius komitetus, kuriuose šie sprendimai yra tvirtinami.

102 straipsnis

Centrinei Vyriausybei tiesiogiai pavaldžių provincijų, savivaldybių, miestų padalintų į rajonus, liaudies kongresų delegatai yra prižiūrimi tų subjektų, kurie juos išrinko. Apskričių, miestų, kurie neturi rajoninio padalijimo, rajonų savivaldybių, seniūnijų, tautinių miestelių ir gyvenviečių liaudies kongresų deputatai atsiskaito savo rinkėjams.

Subjektai, kurie išrenka deputatus į įvairaus lygmens vietinius liaudies kongresus, turi teisę įstatymų nustatyta tvarka atšaukti deputatus.

103 straipsnis

Vietinio liaudies kongreso nuolatinis komitetas arba toks pat aukštesnio lygmens apskrities nuolatinis komitetas, sudarytas iš pirmininko, pirmininko pavaduotojo, narių, už savo veiklą atsiskaito atitinkamo lygmens liaudies kongresui.

Vietinis liaudies kongresas arba toks pat aukštesnio lygmens apskrities komitetas turi teisę rinkti ir atšaukti savo nuolatinio komiteto narius.

Niekas iš vietinio liaudies kongreso nuolatinio komiteto arba aukštesnio apskrities lygio nuolatinio komiteto narių neturi teisės eiti pareigų Valstybės administracijos, teismo ir prokuratūros institucijose.

104 straipsnis

Vietinio liaudies kongreso nuolatinis komitetas arba toks pat aukštesnio lygmens apskričių nuolatinis komitetas svarsto ir priima sprendimus visais svarbiausiais tos administracinės teritorijos gyvenimo klausimais, taip pat prižiūri atitinkamo lygmens liaudies vyriausybės, liaudies teismo ir liaudies prokuratūros veiklą, panaikina atitinkamo lygmens liaudies vyriausybės neteisėtus sprendimus ir įsakymus, taip pat žemesnio lygmens liaudies kongreso neteisėtus nutarimus; pagal įstatymo nustatytą kompetenciją skiria ar atšaukia valstybės institucijų pareigūnus. Tarp atitinkamo lygmens liaudies kongreso sesijų atskirus liaudies kongreso deputatus atšaukia ir naujus deputatus laisvoms vietoms liaudies kongrese užimti renka vietinio liaudies kongreso nuolatinis komitetas.

105 straipsnis

Įvairaus lygmens vietos liaudies vyriausybės yra sudaromos tiek valstybinės valdžios, tiek ir Valstybės administracijos, vietos savivaldos vykdomųjų institucijų lygmeniu.

Apskričių, rajonų, gyvenviečių ir miestų valdytojai, merai ir viršininkai prisiima visą atsakomybę už įvairaus lygmens vietos liaudies vyriausybes.

106 straipsnis

Įvairaus lygmens vietos liaudies vyriausybių kadencija yra tokia pat, kaip ir atitinkamo lygmens liaudies kongresų kadencija.

107 straipsnis

Pagal įstatymo nustatytą kompetenciją atitinkamo lygmens vietos liaudies vyriausybės administruoja ekonomikos, švietimo, mokslo, kultūros, visuomenės sveikatos, kūno kultūros, miestų ir kaimo plėtros, finansų, viešojo saugumo, civilinio gyvenimo, tautybių reikalus, taip pat vykdo atitinkamoje administracinėje teritorijoje teismų administravimo, šeimos planavimo priežiūrą; leidžia nutarimus ir įsakymus; skiria arba atšaukia

administracijos tarnautojus, kelia jų kvalifikaciją, vertina jų darbo efektyvumą, juos apdovanoja ar baudžia.

Gyvenviečių, tautinių miestelių ir miestų liaudies vyriausybės vykdo atitinkamo lygmens liaudies kongresų rezoliucijas, taip pat aukštesnio lygmens Valstybės administracinių institucijų nutarimus ir įsakymus bei administruoja atitinkamas administracines teritorijas.

Provincijų ir savivaldybių, tiesiogiai pavaldžių Centrinei Vyriausybei, liaudies vyriausybės priima nutarimus dėl gyvenviečių, tautinių miestelių ir miestų įsisteigimo ir geografinio padalijimo.

108 straipsnis

Vietos liaudies vyriausybės ar aukštesnio apskrities lygmens liaudies vyriausybės vadovauja joms pavaldžių departamentų ir žemesnio lygmens liaudies vyriausybių darbui, turi teisę pakeisti arba panaikinti netinkamus joms pavaldžių departamentų ir žemesnio lygmens liaudies vyriausybių sprendimus.

109 straipsnis

Vietos liaudies vyriausybės arba aukštesnio apskričių lygmens liaudies vyriausybės steigia audito institucijas, kurios yra nepriklausomos, įstatymų nustatyta tvarka atlieka auditą, atsiskaito atitinkamo lygmens liaudies vyriausybei ir aukštesnio lygmens audito įstaigai.

110 straipsnis

Įvairaus lygmens vietinės liaudies vyriausybės teikia ataskaitas apie savo veiklą atitinkamo lygmens liaudies kongresams. Kai nevyksta liaudies kongresų sesijos, vietinės liaudies vyriausybės teikia ataskaitas apie savo veiklą atitinkamo lygmens liaudies kongresų nuolatiniams komitetams.

Įvairaus lygmens vietos liaudies vyriausybės teikia ataskaitas apie savo veiklą aukštesnio lygmens Valstybės administracinėms institucijoms. Esant visoje šalyje vieningam Valstybės Tarybos vadovavimui, įvairaus lygmens vietos liaudies vyriausybės yra Valstybės administracinės institucijos, pavaldžios Valstybės Tarybai.

111 straipsnis

Gyventojų ir kaimų komitetai, įsteigti miesto ir kaimo gyventojų pagal jų gyvenamąją vietą, yra stambios vietinio lygmens savivaldos organizacijos. Tokių komitetų pirmininkus, pirmininkų pavaduotojus ir narius

renka gyventojai. Santykius tarp gyventojų ir kaimų komitetų bei valstybinės valdžios institucijų reguliuoja įstatymas.

Gyventojų ir kaimelių komitetai steigia pakomitečius, kurie vykdo tarpininkavimo funkcijas sprendžiant visuomenės saugumo, visuomenės sveikatos ir kitus klausimams, taip pat siekia savo teritorijoje padėti valdyti viešuosius reikalus ir socialines paslaugas, tarpininkauti civiliniuose ginčuose, padėti palaikyti viešąją tvarką bei teikti pasiūlymus liaudies vyriausybei.

6 SKIRSNIS. Autonominių nacionalinių teritorijų savivaldos institucijos

112 straipsnis

Nacionalinių autonominių sričių savivaldos institucijos yra liaudies kongresai ir autonominių regionų, autonominės prefektūros ir autonominių apskričių liaudies vyriausybės.

113 straipsnis

Savarankiško regiono autonominės prefektūros ar autonominės apskrities liaudies kongrese teisę būti tinkamai atstovaujamos turi ne tik nacionalinių autonominių regionų administracinės teritorijos deputatai, bet ir kitos tame regione gyvenančios tautybės.

Be savarankiško regiono autonominės prefektūros ar savarankiškos apskrities liaudies kongreso nuolatinio komiteto pirmininko ir vicepirmininkų, tose institucijose dar turi būti vienas ar keli piliečiai, atstovaujantys autonominio regiono tautybei arba tautybėms.

114 straipsnis

Autonominio regiono pirmininkas, savarankiškos prefektūros prefektas arba autonominės apskrities viršininkas turi būti tos tautybės, kuri dominuoja regioninės autonomijos teritorijoje.

115 straipsnis

Autonominių regionų, autonominės prefektūros ir autonominių apskričių savivaldos institucijos vykdo Valstybės vietos institucijų funkcijas ir įgaliojimus pagal Konstitucijos III skyriaus 5 skirsnio normų nustatytą tvarką. Šios institucijos, vadovaujantis Konstitucija, Kinijos Liaudies Respublikos regioninės nacionalinės autonomijos įstatymu ir kitais teisės aktais,

pagal savo kompetenciją įgyvendina autonomijos teises, Valstybės įstatymus ir politiką.

116 straipsnis

Nacionalinių autonominių sričių liaudies kongresai, atsižvelgdami į atitinkamų rajonų politines, ekonomines ir kultūrines, tautines savybes, turi teisę priimti reglamentus dėl autonomijos ir kitokias atskiras taisykles. Autonomijos ir kitų atskirų autonominių regionų reglamentai, iki jiems įsigalint, turi būti pateikti Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatiniam Komitetui tvirtinti. Autonominės prefektūros ir apskritys turi pripažinti provincijų ar autonominių regionų liaudies kongresų nuolatinių komitetų viršenybę tvirtinant jų teisės aktus ir užkertant kelią neaiškumams. Autonominės prefektūros ir apskritys privalo teikti ataskaitas Nacionalinio Liaudies Kongreso Nuolatiniam Komitetui.

117 straipsnis

Nacionalinių autonominių sričių savivaldos institucijos turi teisę savo rajonuose savarankiškai administruoti finansus. Visas pajamas, įgytas nacionalinėje autonominėje srityje pagal Valstybės finansų sistemą, savivaldos institucijos valdo ir naudoja savarankiškai.

118 straipsnis

Nacionalinių autonominių sričių savivaldos institucijos savarankiškai organizuoja ir administruoja vietos ekonominę plėtrą pagal bendrus Valstybės planus.

Naudojant gamtinius išteklius ir kuriant įmones nacionalinėse autonominėse srityse, Valstybė atsižvelgia į tų sričių interesus.

119 straipsnis

Nacionalinių autonominių sričių savivaldos institucijos savarankiškai administruoja atitinkamose teritorijose švietimo, mokslo, kultūros, visuomenės sveikatos, kūno kultūros reikalus, saugo ir kruopščiai prižiūri tautinį kultūros paveldą bei energingai jį plėtoja.

120 straipsnis

Nacionalinių autonominių sričių savivaldos institucijos, atsižvelgdamos į esamą Valstybės karinę sistemą ir praktinius vietos poreikius, taip pat gavusios Valstybės Tarybos pritarimą, turi teisę organizuoti vietos viešojo saugumo pajėgas viešajai tvarkai palaikyti.

121 straipsnis

Nacionalinių autonominių sričių savivaldos institucijos, vykdydamos savo funkcijas, vartoja vietinę šnekamąją ir rašytinę kalbą arba kalbas.

122 straipsnis

Valstybė teikia finansinę, materialinę ir techninę paramą tautinėms mažumoms, siekiant pagreitinti jų ekonominę ir kultūrinę raidą.

Valstybė padeda įvairaus lygmens nacionalinėms autonominėms sritims kelti įvairių tautybių, įvairių profesijų ir verslo darbuotojų kvalifikaciją, o kvalifikuotiems darbininkams specializuotis.

7 SKIRSNIS. Liaudies teismai ir liaudies prokuratūros

123 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos liaudies teismai yra Valstybės institucijos.

124 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos steigia Aukščiausiąjį Liaudies Teismą ir įvairaus vietos lygmens liaudies teismus, karo teismus ir kitus specialiuosius liaudies teismus.

Aukščiausiojo Liaudies Teismo pirmininko kadencija yra tokia pati, kaip ir Nacionalinio Liaudies Kongreso. Pirmininkas gali eiti pareigas ne daugiau kaip dvi kadencijas iš eilės.

Liaudies teismų sistema yra nustatyta įstatymu.

125 straipsnis

Išskyrus ypatingas, įstatymuose nurodytas aplinkybes, visais kitais atvejais liaudies teismai savo nutarimus skelbia viešai. Kaltinamasis turi teisę į gynybą.

126 straipsnis

Liaudies teismai vykdo savo funkcijas vadovaudamiesi įstatymais ir yra nepriklausomi nuo jokios administracinės institucijos, visuomeninės organizacijos arba asmens valios.

127 straipsnis

Aukščiausiasis Liaudies Teismas yra aukščiausia teisminė institucija.

Aukščiausiasis Liaudies Teismas prižiūri įvairaus vietos lygmens

liaudies teismų ir specialių liaudies teismų vykdomą teisingumą. Aukštesnieji liaudies teismai prižiūri žemesnių liaudies teismų teisingumo vykdymą.

128 straipsnis

Aukščiausiasis Liaudies Teismas atsiskaito Nacionaliniam Liaudies Kongresui ir jo Nuolatiniam Komitetui. Įvairaus lygmens vietiniai liaudies teismai atsiskaito juos įsteigusioms valstybinės valdžios institucijoms.

129 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos liaudies prokuratūros yra Valstybės institucijos, vykdančios teisinę priežiūrą.

130 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublika steigia Aukščiausiąją liaudies prokuratūrą ir įvairias vietines liaudies prokuratūras, karines prokuratūras ir kitas specialias liaudies prokuratūras.

Aukščiausiosios liaudies prokuratūros generalinio prokuroro kadencija yra tokia pat, kaip Nacionalinio Liaudies Kongreso; generalinis prokuroras gali užimti pareigas ne daugiau kaip dvi kadencijas iš eilės.

Liaudies prokuratūros organizuojamos įstatymų nustatyta tvarka.

131 straipsnis

Liaudies prokuratūros vykdo prokurorines funkcijas remiantis įstatymais ir nepriklausomai nuo jokios administracinės institucijos, visuomeninės organizacijos arba asmens valios.

132 straipsnis

Aukščiausioji liaudies prokuratūra yra aukščiausia prokuratūros institucija.

Ji vadovauja įvairių vietos liaudies prokuratūrų darbui ir specialioms liaudies prokuratūroms. Aukštesnio lygmens liaudies prokuratūros vadovauja žemesnio lygmens prokuratūrų darbui.

133 straipsnis

Aukščiausiosios liaudies prokuratūros atsiskaito Nacionaliniam Liaudies Kongresui ir jo Nuolatiniam Komitetui. Įvairios vietinėss liaudies prokuratūros atsiskaito jas įsteigusioms valstybinės valdžios institucijoms ir aukštesnio lygmens liaudies prokuratūroms.

134 straipsnis

Visų Kinijos tautybių piliečiai turi teisę teismo procesuose vartoti savo gimtąją šnekamąją ir rašytinę kalbas. Liaudies teismai ir liaudies prokuratūros privalo suteikti kalbų vertimą bet kuriai teismo proceso šaliai, kuri nesupranta toje vietovėje dažniausiai vartojamos šnekamosios ar rašytinės kalbos.

Rajonuose, kur tautinių mažumų žmonės gyvena tankiomis bendruomenėmis arba kur daugelis tautybių gyvena kartu, teismo posėdžiai vedami kalba arba kalbomis, kurios dažniausiai yra toje vietovėje vartojamos. Atsižvelgiant į realius poreikius, kaltinimai, sprendimai, pranešimai ir kiti dokumentai skelbiami ta kalba, kuri toje vietovėje dažniausiai vartojama.

135 straipsnis

Tiriant baudžiamąsias bylas, liaudies teismai, liaudies prokuratūros ir visuomenės saugumo institucijos pasidalina savo funkcijas, kiekviena prisiimdama atsakomybę už savo darbą, ir, koordinuodamos bendras pastangas, kontroliuoja viena kitą, siekdamos užtikrinti teisingą ir veiksmingą teisės įgyvendinimą.

IV SKYRIUS. Nacionalinė vėliava, himnas, herbas ir sostinė

136 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos nacionalinė vėliava yra raudona vėliava su penkiomis žvaigždėmis.

Kinijos Liaudies Respublikos himnas yra *Savanorių maršas*.

137 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos herbą sudaro centre esantis Tian'anmeno atvaizdas, apšviestas penkių žvaigždučių ir apsuptas grūdų varpų ir krumpliaračio.

138 straipsnis

Kinijos Liaudies Respublikos sostinė yra Pekinas.

KIPRO RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Nepriklausoma valstybe Kipro Respublika tapo 1960 m. rugpjūčio 16 d. Tą pačią dieną Kipro Respublikos Konstituciją[1] pasirašė Kipro kolonijos gubernatorius Hugh'o Footas, Graikijos Karalystės ir Turkijos Respublikos generaliniai konsulai, Kipro graikų ir turkų bendruomenės vardu – arkivyskupas Makarios ir Fazilas Kutchukas. Per oficialią valstybės nepriklausomybės paskelbimo ceremoniją Kipro kolonijos gubernatorius Hugh'o Footas valdžią perdavė pirmajam nepriklausomos Kipro Respublikos Prezidentui arkivyskupui Makarios ir pirmajam šalies viceprezidentui Fazilui Kutchukui, kurie buvo išrinkti į šias pareigas pirmuosiuose prezidento rinkimuose 1959 m. gruodžio 13 d., surengtuose vadovaujantis kolonijinio laikotarpio įstatymais.

Konstituciją rengė jungtinė komisija, sudaryta remiantis 1959 m. vasario 19 d. Londono susitarimu, numatančiu paskelbti nepriklausomą Kipro Respubliką, kurį pasirašė Jungtinė Karalystė, Graikijos Karalystė, Turkijos Respublika ir Kipro graikų ir turkų bendruomenių atstovai. Į komisijos sudėtį įėjo Graikijos ir Turkijos bei Kipro graikų ir Kipro turkų bendruomenių atstovai. Konstitucija buvo rengiama pagal 1959 m. vasario 11 d. Ciuricho susitarimą tarp Graikijos ir Turkijos atsižvelgiant į 1951 m. Graikijos Konstitucijos bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos nuostatas. Konstitucijos projektas buvo parengtas ir pasirašytas rengėjų 1960 m. balandžio 6 d. Nikosijoje.

Konstitucijos struktūrą ir turinį lėmė dvi principinės nuostatos, įtvirtintos Ciuricho-Londono susitarimuose: pirma, pripažinti, kad Kipre egzistuoja dvi lygiateisės tautinės bendruomenės – graikų ir turkų; antra, kiekvienai iš šių bendruomenių užtikrinti lygias teises dalyvauti įgyvendinant valstybės valdžią, garantuoti, kad tvarkant šalies administracinius reikalus nedominuotų gausesnė graikų bendruomenė. Skirtingai nei kitų demokratinių valstybių konstitucijos, Kipro Konstitucija nebuvo tautos valios aktas. Tai Ciuricho-Londono susitarimų tarp trijų valstybių (Graikijos,

[1] The Constitution of the Republic of Cyprus < http://www.presidency.gov.cy/>.

Turkijos ir Jungtinės Karalystės) bei Kipro graikų ir Kipro turkų bendruomenių vadovų kompromisų rezultatas. Deja, Konstitucijos rengėjų siekio suderinti Kipro graikų ir Kipro turkų bendruomenių interesus nepavyko įgyvendinti.

Jau 1963 m. lapkričio mėn. šalies Prezidentas Makarios parengė trylika Konstitucijos pataisų, kuriomis pasiūlė atsisakyti valstybės ir vietos valdžios sutvarkymo, pagrįsto etniniu principu. Prezidentas savo memorandume (aiškinamajame rašte) pažymėjo, kad treji Konstitucijos galiojimo metai parodė, kad toks konstitucinis šalies sutvarkymas, koks numatytas Konstitucijoje pagal Ciuricho-Londono susitarimus, trikdo normalų valstybės gyvenimą ir jos vystymąsi, skatina turkų ir graikų nesantaiką[2]. Tokie vienašališki Prezidento veiksmai dar labiau pakurstė Kipro turkų bendruomenės nepasitenkinimą. 1963 m. gruodžio mėn. įvyko ginkluotas konfliktas tarp Kipro turkų ir graikų bendruomenių. Po šio konflikto turkų atstovai atsisakė dalyvauti parlamento veikloje. Dėl 1963 m. konflikto 1965 metais neįvyko eiliniai Atstovų Rūmų rinkimai. Iki 1970 m. liepos 5 d. parlamentarų įgaliojimai kasmet buvo pratęsiami specialiu įstatymu. Turkų bendruomenės atstovai atsisakė dalyvauti ir kitų valstybės institucijų veikloje. Dėl susidariusios politinės krizės šalyje imtasi valstybės valdymo reformų. Pavyzdžiui, Konstitucijoje numatytos trijų ministrų vietos, skirtos turkų bendruomenės atstovams, buvo perduotos graikų bendruomenės atstovams, įstatymu panaikinti Graikų Bendruomenės Rūmai, jų įstatymų leidybos funkcijos perduotos Atstovų Rūmams, įgaliojimai kultūros ir švietimo srityje – Švietimo ministerijai, kiti įgaliojimai – atitinkamai kitoms ministerijoms. 1964 m. įstatymu panaikintas Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas ir Aukštasis Teismas. Jų įgaliojimai perduoti įsteigtam Aukščiausiajam Teismui. Turkų bendruomenės atstovai paskelbė, kad šis įstatymas prieštarauja Konstitucijai, tačiau Aukščiausiasis Teismas byloje *Respublikos generalinis prokuroras prieš Mustafa Ibrahim* (1964) išaiškino, kad įstatymas atitinka Konstituciją, nes jį priimti buvo būtina atsižvelgiant į susidariusią komplikuotą politinę ir teisinę padėtį bei grėsmę konstitucinei santvarkai. Šiuo sprendimu Aukščiausiasis Teismas suformulavo vadinamąją *būtinosios teisės* doktriną, pagal kurią parlamentas gali priimti įstatymus, kuriais keičiamos Konstitucijos nuostatos nesilaikant Konstitucijoje numatytos tvarkos, išskyrus Konstitucijos pamatines nuostatas ir

2 The 13 Points: November 1963 < http://www.cyprus-conflict.net/13_points.html>.

įstatymus, kuriais pažeidžiamos turkų bendruomenės teisės. Vadovaujantis šia doktrina buvo legalizuoti Prezidento Makarios siūlymai.

Galiojanti, tačiau realiai neveikianti 1960 m. Kipro Konstitucija yra lyginama su „meistriškai brangakmeniais papuoštu laikrodžiu“, „tai meniško kompromiso pavyzdys, stulbinanti nuoširdaus, bet nerealaus teisinio reguliavimo arba teisinio reguliavimo, kuriuo siekta, kad rūpesčių kelianti kolonija netaptų valstybe, pasekmė“[3]. Aiškinama, kad būtent Konstitucija yra tiesioginė, Kipro saloje vyraujančios konstitucinės netvarkos priežastis[4].

Kipro Konstitucija yra laikoma viena iš sudėtingiausių, painiausių ir nelanksčiausių konstitucijų pasaulyje. Konstitucijai pakeisti ar papildyti numatyti itin griežti reikalavimai ir draudimai. Konstitucijos 182 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad negali būti keičiami, papildomi ar panaikinami Konstitucijos straipsniai ar jų dalys, įtvirtinantys 1959 m. vasario 11 d. Ciuricho susitarimo nuostatas, nurodyti Konstitucijos 3 priede, – tai pamatiniai Konstitucijos straipsniai. Kitos Konstitucijos nuostatos gali būti keičiamos, papildomos ar panaikinamos įstatymu, jeigu už jį balsuoja ne mažiau kaip 2/3 visų Atstovų Rūmų narių, priklausančių graikų bendruomenei, ir ne mažiau kaip 2/3 visų Atstovų Rūmų narių, priklausančių turkų bendruomenei (182 str. 3 dalis). Taigi Konstitucijoje nenumatyta galimybių, leidžiančių priimti Konstitucijos pataisas nedalyvaujant turkų ar graikų bendruomenės atstovams. Minėta, kad po 1963 m. ginkluoto konflikto visos valstybės valdžios ir valdymo reformos buvo vykdomos vadovaujantis Aukščiausiojo Teismo suformuluota *būtinosios teisės* doktrina. Konstitucija turi penkias pataisas, kurios buvo priimtos vadovaujantis šia doktrina, nesilaikant Konstitucijoje numatytos jos keitimo tvarkos[5]. Konstitucijoje yra 199 straipsniai, suskirstyti į dalis ir skyrius. Struktūros po-

---

3 Adams, T. W. The First Republic of Cyprus: A Review of an Unworkable Constitution < http://www.jstor.org/pss/444709>.

4 Adams, T. W. The First Republic of Cyprus: A Review of an Unworkable Constitution < http://www.jstor.org/pss/444709>.

5 Pirmoji pataisa, numatanti Civilinių šeimos teismų steigimą, įteisinanti civilines santuokas ir ištuokas, buvo priimta 1989 m. (Įstatymas L 95/89). Antroji Konstitucijos pataisa, priimta 1996 m. (Įstatymas 106(1)/96), suteikė aktyviąją rinkimų teisę piliečiams, sulaukusiems 18 metų, trečioji pataisa, priimta 1996 m. (Įstatymas L115(1)/96), įtvirtino teisę įstatymu nustatyti rinkimų tvarką užimti laisvas Atstovų Rūmų narių vietas; ketvirtoji pataisa, priimta 2002 m. (Įstatymas 104(1)/2002), nustatė Centrinio banko nepriklausomumo garantijas vadovaujantis Europos Sąjungos teise, penktoji pataisa, priimta 2006 m. (Įstatymas 127(1)/2006), įtvirtino Europos Sąjungos teisės viršenybę nacionalinėje teisės sistemoje.

žiūriu Konstituciją sudaro bendroji dalis – bendrosios nuostatos (I dalis, 1–5 str.), pagrindinė dalis (II–X dalys, 6–164 str.), finansinės nuostatos (XI dalis, 165–168 straipsniai), mišriosios nuostatos (XII dalis, 169–178 str.), baigiamosios nuostatos (XIII dalis, 179–186 str.), pereinamosios nuostatos (187–199 str.) bei priedai.

Konstitucija yra aukščiausias šalies įstatymas. Konstitucijos galią taip pat turi Konstitucijos pirmasis ir antrasis priedai, kuriuose išdėstyti Ciuricho-Londono susitarimai: Kipro Respublikos, Graikijos Karalystės, Turkijos Respublikos ir Jungtinės Karalystės susitarimas dėl garantijų Kipro Respublikai užtikrinant jos nepriklausomybę, teritorinį vientisumą ir Konstituciją bei Kipro Respublikos, Graikijos Karalystės ir Turkijos Respublikos sutartis dėl karinės sąjungos. Konstitucija skelbiama dviem oficialiomis kalbomis – graikų ir turkų, o nesutarimai dėl šių dviejų tekstų sprendžiami Aukščiausiajame Konstituciniame Teisme[6], kaip tai numatyta Konstitucijos 180 straipsnio antroje dalyje, atsižvelgiant į Konstitucijos projektą, pasirašytą 1960 m. balandžio 6 d. Nikosijoje, taip pat Konstitucijos priedus, kuriuos 1960 m. liepos 6 d. pasirašė Graikijos Karalystės, Turkijos Respublikos ir Kipro graikų ir turkų bendruomenių atstovai, bei Ciuricho-Londono susitarimų raidę ir dvasią. Esant kitų abejonių dėl Konstitucijoje įtvirtintų nuostatų turinio ir prasmės aiškinimo turi būti atsižvelgiama į Ciuricho-Londono susitarimų raidę ir dvasią.

Konstitucijos 1 straipsnis įtvirtina Kipro valstybę kaip nepriklausomą ir suverenią prezidentinę respubliką. Respublikos Prezidentas turi būti graikų, o viceprezidentas – turkų tautybės Kipro pilietis, kuriuos Konstitucijoje nustatyta tvarka renka atitinkamai Kipro graikų ir Kipro turkų bendruomenės. Tai viena iš pamatinių Konstitucijos nuostatų, kurią draudžiama keisti, papildyti ar panaikinti. Kaip tai būdinga prezidentinėms respublikoms, valstybės valdžia organizuojama griežtai vadovaujantis valdžių padalijimo principu: įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso vienerių rūmų parlamentui – Atstovų Rūmams, taip pat dviem renkamoms atstovaujamosioms institucijoms –Bendruomenių Rūmams (graikų bendruomenės ir turkų bendruomenės), vykdomoji valdžia Prezidentui ir viceprezidentui, teisminė valdžia – teismams. Minėtoms tautinių bendruomenių atstovaujamosioms institucijoms Konstitucija suteikia teisę spręsti visus kultūros, švietimo, religijos ir kitus klausimus, susijusius su atitinkama tautine ben-

[6] 1964 m. Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo funkcijos įstatymu perduotos naujai įsteigtam Aukščiausiajam Teismui.

druomene, įskaitant teisę leisti įstatymus minėtais klausimais. Pagal valstybės teritorinį sutvarkymą Kipras yra unitarinė valstybė – „Respublikos teritorija yra viena ir nedaloma. Kipras ar jo dalis negali jungtis su jokia kita valstybe. Kipro teritorijoje draudžiama separatistinė nepriklausomybė“ (185 str.).

Skirtingai nei kitose demokratinėse valstybėse, Kipro Respublikos Konstitucijoje neįtvirtintas tautos suvereniteto principas, nevartojama ir sąvoka *tauta*. Konstitucijoje tam tikru mastu atsispindi jos rengėjų dualistinis požiūris į valstybės piliečius (valstybės tautą). Joje įtvirtinta, kad Konstitucijos numatytiems tikslams įgyvendinti visi Kipro Respublikos piliečiai pagal Konstitucijos 2 straipsnio pirmoje ir antroje dalyse įtvirtintus požymius yra skirstomi į dvi tautines bendruomenes: graikų bendruomenę, kurią sudaro visi graikų kilmės Respublikos piliečiai, kurių gimtoji kalba yra graikų kalba arba kurie laikosi graikų kultūros tradicijų ar priklauso Graikijos stačiatikių bažnyčiai, ir turkų bendruomenę, kurią sudaro visi turkų kilmės Respublikos piliečiai, kurių gimtoji kalba yra turkų kalba arba kurie laikosi turkų kultūros tradicijų ar yra musulmonai. Konstitucija įtvirtina dvi valstybės kalbas – graikų ir turkų.

Konstitucinis žmogaus teisių ir laisvių reglamentavimas Kipro Respublikoje yra pagrįstas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos nuostatomis. Konstitucijoje įtvirtinamos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės (II dalis, 6–35 str.). Joje skelbiama, kad Kipro Respublikos parlamento – Atstovų Rūmų – taip pat Bendruomenių Rūmų priimti įstatymai ir sprendimai, vykdomosios valdžios ir administracinių institucijų ar pareigūnų aktai ir sprendimai negali diskriminuoti nė vienos iš dviejų Kipro tautinių bendruomenių ar asmens, nesvarbu, kokiai bendruomenei jis priklauso (6 str.). Šia konstitucine nuostata užtikrinama žmogaus teisių ir laisvių viršenybė ir lygiateisiškumas. Asmens konstitucinės teisės ir laisvės gali būti ribojamos tik Konstitucijos II dalyje nurodytais pagrindais ir tvarka. Šio konstitucinio principo turi būti laikomasi ir paskelbus šalyje nepaprastąją padėtį (33 str. 1 dalis). Pažymėtina, kad visos šioje dalyje įtvirtintos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės nevaržo Kipro Respublikos atsižvelgiant į tarptautinę teisę įstatymu nustatyti užsieniečių teisinį statusą (32 str.).

Konstitucijoje Kipro valstybė įtvirtinta kaip prezidentinė respublika. Respublikos Prezidentas turi būti graikų, o viceprezidentas – turkų tautybės Kipro pilietis, kuriuos Konstitucijoje nustatyta tvarka renka atitinkamai Kipro graikų ir Kipro turkų bendruomenės.

Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas renkami penkeriems metams remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu. Prezidento ir viceprezidento rinkimai, išskyrus pakartotinius ar neeilinius rinkimus, rengiami tą pačią dieną atskirai. Konstitucija numato, kad abiem atvejais, kai Prezidento ir viceprezidento rinkimuose dalyvauja po vieną kandidatą, jis skelbiamas išrinktu (39 str. 1 dalis). Kai rinkimuose dalyvauja keli kandidatai, išrinktu laikomas tas kandidatas į Respublikos Prezidento ar viceprezidento vietą, kuris gavo daugiau kaip 50 procentų rinkėjų balsų. Jeigu nė vienas iš kandidatų nesurenka reikiamos daugumos balsų, kitą savaitę tą pačią savaitės dieną skelbiami pakartotiniai rinkimai dėl dviejų kandidatų, gavusių daugiausia balsų. Išrinktu laikomas kandidatas, surinkęs daugiau balsų. Jeigu Prezidento ir viceprezidento rinkimai dėl ypatingų ir nenumatytų aplinkybių (žemės drebėjimo, potvynio, visuotinės epidemijos ir kitų) negali įvykti nustatytą dieną, jie rengiami kitą savaitę po to, kai išnyksta šios aplinkybės, atitinkamai numatytą savaitės dieną (39 str. 3 dalis).

Respublikos Prezidentu ir viceprezidentu gali būti renkamas Kipro Respublikos pilietis, ne jaunesnis kaip 35 metų, jeigu jis laikotarpiu nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos nebuvo teistas už nusikaltimus, susijusius su nesąžiningu ar amoraliu elgesiu, arba jeigu jis kompetentingo teismo sprendimu nebuvo pripažintas padaręs rinkimų teisės pažeidimų. Respublikos Prezidentu ir viceprezidentu negali būti renkami asmenys, kurie dėl psichinės negalios negali vykdyti Respublikos Prezidento ar viceprezidento pareigų. Respublikos Prezidento ir viceprezidento pareigos nesuderinamos su ministro, Atstovų Rūmų nario, Bendruomenių Rūmų nario, mero, municipalinės tarybos nario ar kitomis viešosios ar municipalinės tarnybos pareigomis, su pareigomis sukarintose ir saugumo tarnybose, taip pat su darbu privačiose įmonėse, įstaigose ir organizacijose.

Skirtingai nei kitų valstybių konstitucijose, Kipro Respublikos Konstitucijoje neįtvirtinta eilinių Prezidento ir viceprezidento rinkimų data. Joje numatyta, kad naujo Prezidento ir viceprezidento rinkimai turi būti rengiami nepasibaigus anksčiau išrinktų Prezidento ir viceprezidento penkerių metų kadencijai taip, kad naujai išrinktiems Prezidentui ir viceprezidentui galėtų būti suteikti oficialūs įgaliojimai tą dieną, kai baigiasi anksčiau išrinktų Prezidento ir viceprezidento penkerių metų kadencijos laikas (43 str. 3 dalis)[7].

[7] Konstitucijoje numatyti atvejai, kai Respublikos Prezidento ar viceprezidento postas gali likti laisvas nepasibaigus jų kadencijai. Respublikos Prezidento ar viceprezidento įgaliojimai nutrūksta, kai Respublikos Prezidentas ar viceprezidentas miršta; atsista-

Respublikos Prezidento ir viceprezidento asmuo yra neliečiamas: kol eina savo pareigas, jie negali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn, išskyrus Konstitucijos 45 straipsnyje numatytus atvejus: 1) kai yra įtariami valstybės išdavimu; 2) kai yra įtariami padarę nusikaltimą, susijusį su nesąžiningu ar amoraliu elgesiu[8]. Konstitucija taip pat numato, kad Prezidentas ar vicepre-

tydina iš pareigų (tokiu atveju raštišką atsistatydinimo pareiškimą, adresuotą Atstovų Rūmams, Prezidentas teikia Atstovų Rūmų Pirmininkui, viceprezidentas – Atstovų Rūmų Pirmininko pavaduotojui); esant apkaltinamajam nuosprendžiui dėl valstybės išdavimo ar padaryto nusikaltimo, susijusio su nesąžiningu ar amoraliu elgesiu; kai sveikatos būklė neleidžia jam eiti savo pareigų (Konstitucijos 44 straipsnio 1 dalis). Ar sveikatos būklė neleidžia Prezidentui ar viceprezidentui eiti savo pareigų, sprendžia Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas (šiuo metu Aukščiausiasis Teismas) generalinio prokuroro (dėl Respublikos Prezidento) ar generalinio prokuroro pavaduotojo (dėl viceprezidento) pareiškimu. Teisę teikti tokį pareiškimą Aukščiausiajam Konstituciniam Teismui (šiuo metu Aukščiausiajam Teismui) galima tik esant Atstovų Rūmų narių, priklausančių graikų bendruomenei (dėl Respublikos Prezidento), ir Atstovų Rūmų narių, priklausančių turkų bendruomenei (dėl viceprezidento), nutarimui, kurį atitinkamų bendruomenių atstovai priima paprasta balsų dauguma. Teisę teikti tokio nutarimo projektą gali ne mažiau kaip 1/5 visų Atstovų Rūmų, priklausančių atitinkamai bendruomenei, narių (Konstitucijos 44 straipsnio 3 dalis). Nutrūkus Prezidento ar viceprezidento įgaliojimams jų pareigas iki tol, kol bus išrinktas naujas Prezidentas ar viceprezidentas, eina atitinkamai Atstovų Rūmų pirmininkas ar Atstovų Rūmų Pirmininko pavaduotojas. Nutrūkus Prezidento ar viceprezidento įgaliojimams ne vėliau kaip per 45 dienas nuo jų įgaliojimų nutrūkimo dienos turi būti surengti neeiliniai Prezidento ar viceprezidento rinkimai likusiam Prezidento ar viceprezidento kadencijos laikui. Taigi, penkerių metų kadencija siejama tik su eiliniais Prezidento ir viceprezidento rinkimais.

[8] Pirmuoju atveju klausimą dėl patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sprendžia Aukštasis Teismas (šiuo metu Aukščiausiasis Teismas) esant atitinkamai generalinio prokuroro (dėl Prezidento) ar jo pavaduotojo (dėl viceprezidento) pareiškimui. Teisę teikti tokį pareiškimą Aukštajam Teismui (šiuo metu Aukščiausiajam Teismui) galima tik esant Atstovų Rūmų nutarimui, kurį atstovai priima slaptu balsavimu ne mažiau kaip ¾ visų atstovų dauguma. Teisę teikti tokio nutarimo projektą gali ne mažiau kaip 1/5 visų Atstovų Rūmų narių. Antruoju atveju Prezidentas ar viceprezidentas gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn Aukštojo Teismo (šiuo metu Aukščiausiojo Teismo) pirmininko leidimu, kai dėl to į Aukštąjį Teismą (šiuo metu Aukščiausiąjį Teismą) kreipiasi generalinis prokuroras (dėl Prezidento) ar jo pavaduotojas (dėl viceprezidento). Laikotarpiu, kol vyksta tyrimas, Prezidentas ar viceprezidentas negali vykdyti savo funkcijų, jų pareigas atitinkamai eina Atstovų Rūmų pirmininkas ar jo pavaduotojas, o jų nesant Konstitucijos 72 straipsnyje nustatyta tvarka – kiti parlamento nariai. Baudžiamąsias bylas dėl Prezidento ar viceprezidento patraukimo atsakomybėn nagrinėja Aukštasis Teismas (šiuo metu Aukščiausiasis Teismas). Teismui priėmus apkaltinamąjį nuosprendį Prezidento ar viceprezidento įgaliojimai nutrūksta, priėmus išteisinamąjį nuosprendį – jie toliau vykdo savo funkcijas. Pasibaigus kadencijai Prezidento ar viceprezidento imunitetas nuo baudžiamojo persekiojimo išnyksta – už nusikaltimus, padarytus einant Prezidento ar viceprezidento pareigas, baudžia-

zidentas dėl veiksmų, susijusių su savo įgaliojimų vykdymu ar nevykdymu, negali būti traukiami civilinėn atsakomybėn, tačiau tai neatima teisės asmeniui teikti civilinį ieškinį valstybei įstatymų nustatyta tvarka (45 str. 6 dalis).

Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas ir pirmasis asmuo Respublikoje, Respublikos viceprezidentas yra valstybės vadovo pavaduotojas ir antrasis asmuo Respublikoje po Respublikos Prezidento. Viceprezidento kaip valstybės vadovo pavaduotojo statusas nereiškia, kad jis pavaduoja Respublikos Prezidentą, laikinai išvykusį į užsienį arba susirgusį ir dėl to laikinai negalintį eiti pareigų. Konstitucijos 36 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad tokiais atvejais Prezidento ar viceprezidento pareigas atitinkamai eina Atstovų Rūmų Pirmininkas ar jo pavaduotojas, o jų nesant Konstitucijos 72 straipsnyje nustatyta tvarka – kiti parlamento nariai. Pažymėtina, kad šią Konstitucijoje numatytą Prezidento ir viceprezidento pavadavimo tvarką buvo siūloma keisti 1963 metais. Viena iš trylikos parengtų Konstitucijos pataisų numatė, kad išvykusį į užsienį arba susirgusį ir dėl to laikinai negalintį eiti pareigų Prezidentą turi pavaduoti viceprezidentas kaip vykdomosios valdžios atstovas[9].

Prezidentas ir viceprezidentas įgyvendina vykdomąją valdžią ir šiam tikslui sudaro jiems pavaldžią Ministrų Tarybą. Konstitucija numato, kad Ministrų Tarybos sudėtyje turi būti septyni ministrai iš graikų bendruomenės ir trys – iš turkų bendruomenės, kuriuos skiria atitinkamai Prezidentas ir viceprezidentas bendru teisės aktu (46 straipsnio 2 dalis). Konstitucija griežtai numato, kad vienas iš trijų ministrų (užsienio reikalų, gynybos arba finansų) turi būti turkų bendruomenės atstovas. Prezidento ir viceprezidento susitarimu šie ministrai gali būti keičiami rotacijos būdu.

Pažymėtina, kad aptartas konstitucinis reguliavimas nevisiškai atitinka Kipro konstitucinę tikrovę. Po 1963 m. gruodžio mėn. įvykusio ginkluoto konflikto tarp turkų ir graikų bendruomenių, kai Kipro turkų bendruomenės atstovai atsisakė dalyvauti valstybės institucijų veikloje, viceprezidento postas yra laisvas, o turkų bendruomenei Konstitucijoje numatytas trijų ministrų pareigas eina graikų ministrai[10].

Įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso vienerių rūmų parlamentui – Atstovų Rūmams, taip pat dviem renkamoms atstovaujamosioms institucijoms – Bendruomenių Rūmams (graikų bendruomenės ir turkų bendruo-

mojon atsakomybėn jie gali būti traukiami bendra tvarka.

9 The 13 Points: November 1963 < http://www.cyprus-conflict.net/13_points.html>.

10 Šiuo metu Ministrų Taryboje yra 11 ministrų.

menės). Konstitucijos 61 straipsnyje įtvirtinta, kad įstatymų leidžiamąją valdžią Respublikoje įgyvendina Atstovų Rrūmai, išskyrus tuos klausimus, kurie pagal Konstituciją priskiriami spręsti Bendruomenių Rūmams[11].

Konstitucija nustato, kad Atstovų Rūmus sudaro 50 narių. Šis skaičius gali būti keičiamas parlamento nutarimu, jeigu tam pritaria 2/3 atstovų, kuriuos išrinko graikų bendruomenė, ir 2/3 atstovų, kuriuos išrinko turkų bendruomenė. Konstitucija įtvirtina imperatyvią normą: 70 procentų Atstovų Rūmų narių renka graikų bendruomenė, 30 procentų – turkų bendruomenė (62 straipsnio 2 dalis). Konstitucijoje nustatytą graikų ir turkų bendruomenių atstovavimo santykį draudžiama keisti[12]. Atstovų Rūmai yra renkami remiantis visuotine, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu penkeriems metams. Dalyvavimas rinkimuose yra privalomas.

[11] Pirmieji Atstovų Rūmų rinkimai įvyko 1960 m. liepos 31 d., Graikų Bendruomenės ir Turkų Bendruomenės Rūmų – 1960 m. rugpjūčio 7 d. Pažymėtina, kad dėl 1963 m.konflikto tarp graikų ir turkų bendruomenių, po kurio turkų bendruomenės atstovai atsisakė dalyvauti politiniame valstybės gyvenime, 1965 m. kovo mėnesį Atstovų Rūmai priėmė įstatymą, kuriuo buvo panaikinti Graikų Bendruomenės Rūmai, jų įstatymų leidybos funkcijos perduotos Atstovų Rūmams, įgaliojimai kultūros ir švietimo srityje – švietimo ministerijai, kiti įgaliojimai – atitinkamai kitoms ministerijoms. Taigi, nuo 1965 m. vienintelė reali įstatymų leidžiamoji valdžia yra Atstovų Rūmai.

[12] 1985 m. liepos 20 d. parlamentas priėmė įstatymą, kuriuo padidino parlamentarų skaičių nuo 50 iki 80. Nustatyta, kad 56 parlamentarai turi būti renkami nuo graikų, 24 – nuo turkų bendruomenės (išlaikant Konstitucijoje numatytą proporciją – 70 : 30). Šis parlamento sprendimas aiškinamas kaip įstatymas dėl būtinumo, nes pakeisti Konstituciją nėra realios teisinės galimybės ir argumentuojama tuo, kad Konstitucijoje nustatytas 50 parlamento narių skaičius (realiai – tik 35 nariai, nes 15 turkų bendruomenės atstovų nedalyvavo parlamento veikloje) yra per mažas, kad parlamentas galėtų tinkamai įgyvendinti įstatymų leidžiamąją funkciją įskaitant parlamentinių komitetų veiklą šioje srityje. Šis sprendimas turėjo didelės įtakos tolesniam šalies politiniam gyvenimui ir parlamento veiklai. Pažymėtina, kad panaikinus Graikų Bendruomenės Rūmus į Atstovų Rūmus renkami ir trijų religinių grupių (armėnų, Romos katalikų ir maronitų) atstovai. Armėnų, Romos katalikų ir maronitų religinės grupės buvo atstovaujamos Graikų Bendruomenės Rūmuose iki 1965 m. kovo mėnesio, kol šių Rūmų įstatymų leidybos įgaliojimai buvo perduoti Atstovų Rūmams. Iki 1970 m. šių trijų religinių grupių atstovų įgaliojimai buvo kasmet pratęsiami įstatymu. 1970 m. buvo priimtas Religinių grupių įstatymas, kuriuo nustatyta, kad vadovaudamasi Rinkimų įstatymu kiekviena iš minėtų trijų religinių grupių renka po vieną atstovą į Atstovų Rūmus. Taigi, nuo 1970 m. religinių grupių atstovai renkami kaip ir parlamento nariai, penkeriems metams. Jie yra nuolatinio Švietimo reikalų komiteto nariai, dalyvauja ir pasisako plenariniuose Atstovų Rūmų posėdžiuose, tačiau neturi balsavimo teisės. Visos kitos teisės, pareigos ir garantijos (įskaitant pareigų nesuderinamumą, imunitetą, apmokėjimą už darbą, mokesčių lengvatas ir kita) yra tokios pat kaip ir Atstovų Rūmų narių.

Rinkimai vyksta tą pačią dieną visoje šalies teritorijoje. Rinkimų teisę turi Respublikos piliečiai, sulaukę 18 metų (ši Konstitucijos pataisa buvo priimta 1996 m., iki tol rinkėjams buvo nustatytas 21 metų amžiaus cenzas) ir atitinkantys kitus reikalavimus, kuriuos nustato Rinkimų įstatymas. Rinkėjai registruojami dviejuose rinkėjų sąrašuose – graikų bendruomenės ir turkų bendruomenės. Konstitucija griežtai nustato, kad graikų bendruomenės nariai turi būti registruojami tik graikų bendruomenės rinkėjų sąraše, turkų bendruomenės nariai – tik turkų bendruomenės rinkėjų sąraše (63 str.1 dalis). Atstovų Rūmų nariu gali būti Kipro Respublikos pilietis, ne jaunesnis kaip 25 metų, jeigu jis laikotarpiu nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos nebuvo teistas už nusikaltimus, susijusius su nesąžiningu ar amoraliu elgesiu, arba jeigu jis kompetentingo teismo sprendimu nebuvo pripažintas padaręs rinkimų teisės pažeidimų (64 straipsnis). Parlamento nariu negali būti renkami asmenys, kurie dėl psichinės negalios negali vykdyti atstovo pareigų. Atstovo pareigos nesuderinamos su ministro, Bendruomenės Rūmų nario, mero, municipalinės tarybos nario ar kitomis viešosios ar municipalinės tarnybos pareigomis, su pareigomis sukarintose ir saugumo tarnybose, o atstovo, kurį išrinko turkų bendruomenė, – tarnyba Bažnyčiai (70 str.).

Konstitucija numato, kad Atstovų Rūmai gali būti paleidžiami Atstovų Rūmų nutarimu, kurį priima absoliuti parlamento narių dauguma, iš jų ne mažiau kaip 1/3 atstovų, kuriuos išrinko turkų bendruomenė (67 str.). Konstitucija nenustato parlamento rinkimų sistemos ir rinkimų apygardų. Tai reglamentuojama rinkimų įstatymais[13]. Visus ginčus dėl parlamento narių atitikimo Konstitucijoje nustatytoms kvalifikacijoms ir rinkimų teisėtumo nagrinėja Aukščiausiasis Teismas. Jo sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami[14].

[13] Tiek pirmieji Atstovų Rūmų rinkimai 1960 m. liepos 31 d., tiek abejų Bendruomenių Rūmų rinkimai 1960 m. rugpjūčio 7 d. vyko pagal mažoritarinę rinkimų sistemą, kurią reglamentavo kolonijinio laikotarpio įstatymai. Tokia sistema veikė iki 1979 metų. Ją pakeitė kvalifikuotos daugumos proporcinio atstovavimo rinkimų sistema (72/1979 įstatymas), vėliau – paprastoji proporcinė rinkimų sistema (11(1)/1996 įstatymas). Galiojantis rinkimų įstatymas numato šešias rinkimų apygardas šešiuose administraciniuose vienetuose – srityse. Iš 56 deputatų, renkamų nuo graikų bendruomenės, 21 renkamas Nikosijos, 12 – Limasolio, 11 – Famagustos, 5 – Larnakos, 4 – Pafoso, 3 – Kirenijos rinkimų apygardoje.Turkų bendruomenės atstovų vietos parlamente iki šiol yra laisvos.

[14] Konstitucijos 85 straipsnyje nurodytas Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas neveikia nuo 1965 metų.

Pagal Konstitucijos 72 straipsnį Atstovų Rūmų Pirmininkas turi būti graikas. Jį renka atstovai, kuriuos išrinko graikų bendruomenė. Atstovų Rūmų Pirmininko pavaduotojas yra turkas, kurį renka atstovai, išrinkti turkų bendruomenės. Nuo 1963 m. gruodžio mėnesio tiek Atstovų Rūmų Pirmininko pavaduotojo, tiek jo sekretorių vietos yra laisvos. Vadovaudamasis Konstitucija, Atstovų Rūmų reglamentu[15] ir įstatymais Atstovų Rūmų Pirmininkas pirmininkauja parlamento posėdžiams, užtikrina tvarką posėdžiuose, tvirtina posėdžių darbotvarkes, skelbia balsavimo posėdžiuose rezultatus, yra parlamento vadovas ir oficialiai atstovauja parlamentui tiek sesijos, tiek laikotarpiu tarp sesijų, yra Atstovų Rūmų kanceliarijos vadovas, Konstitucijoje numatytais atvejais pavaduoja Respublikos Prezidentą ar laikinai eina jo pareigas ir turi kitus Konstitucijoje ir įstatymuose numatytus įgaliojimus. Pirmininko sekretoriai padeda pirmininkui organizuoti ir vesti posėdžius, administraciniai sekretoriai – padeda užtikrinti tvarką posėdžių metu ir kontroliuoja, kaip yra vykdomi pirmininko nurodymai ir pavedimai[16].

Konstitucija nustato, kad šalies teismų sistemą sudaro Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas, Aukštasis Teismas ir žemesnės instancijos teismai, kurių steigimą ir veiklą reglamentuoja nacionaliniai įstatymai, taip pat – teismai, kurių steigimą ir veiklą reglamentuoja tautinių bendruomenių įstatymai. Tautinių bendruomenių teismų jurisdikcija apima civilinius ginčus dėl asmens statuso ir religinių reikalų.

Išskirtinis Kipro Respublikos Konstitucijos bruožas tas, jog ši Konstitucija įtvirtina teisminės valdžios vykdymą, pagrįstą etniniu pagrindu. Antai, Konstitucijos 159 straipsnyje nustatyta, kad teismuose civilines bylas, kuriose ieškovas ir atsakovas priklauso vienai tautinei bendruomenei, nagrinėja vienas ar keli teisėjai, priklausantys tai pačiai tautinei bendruomenei. Ta pati taisyklė taikoma ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas, kuriose kaltinamasis ir nukentėjusysis priklauso vienai tautinei bendruomenei. Jeigu civilinėse bylose ieškovas ir atsakovas, o baudžiamosiose bylose – kaltinamasis ir nukentėjusysis priklauso skirtingoms tautinėms bendruomenėms, bylas nagrinėja teisėjų kolegija, sudaryta iš teisėjų graikų ir teisėjų turkų Aukštojo Teismo nustatyta tvarka. Būtent šis Konstitucijoje nustatytas etninis teisingumo

---

15 The Rules of Procedure of the House of Representatives < http://www.parliament.cy/parliamenteng/index.htm>.

16 The Rules of Procedure of the House of Representatives <http://www.parliament.cy/parliamenteng/index.htm>.

vykdymo kriterijus sukėlė politikų nepasitenkinimą praėjus vos keleriems metams nuo jos įsigaliojimo. 1963 m. lapkričio mėn. Prezidentas Makarios memorandume (aiškinamajame rašte) dėl trylikos Konstitucijos pataisų pažymėjo, kad toks teisminio proceso išskaidymas yra ne tik kad visiškai nereikalingas, bet ir kenksmingas teisingumo vykdymui[17]. Sumaištį teisminėje valdžioje sukėlė ir tai, kad po 1963 m. gruodžio mėnesio ginkluoto konflikto šalyje Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo ir Aukštojo Teismo pirmininkai – neutralūs teisėjai – atsisakė pareigų, į jų pareigas nebuvo paskirti nauji teisėjai. Tai paralyžiavo teisminę valdžią. Dėl šios ir kitų aplinkybių Atstovų Rūmai priėmė Teismų įstatymą (Nr. 33/64)[18]. 1964 m. įstatymu buvo panaikintas Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas ir Aukštasis Teismas. Jų įgaliojimai perduoti naujai įsteigtam Aukščiausiajam Teismui.

Įstatymas nustatė, kad Aukščiausiąjį Teismą sudaro 5 teisėjai, bet vėliau šis skaičius buvo palaipsniui didinamas. Šiuo metu Aukščiausiąjį Teismą sudaro 13 teisėjų[19]. Aukščiausiojo Teismo teisėjus skiria Respublikos Prezidentas, pagal tradiciją – iš teisėjų, turinčių Aukščiausiojo Teismo rekomendaciją. Įstatymas numato, kad kandidatai į Aukščiausiojo Teismo teisėjus privalo turėti ne mažesnį kaip dvylikos metų advokato ar teisinio darbo stažą ir būti nepriekaištingos reputacijos. Kitus teisėjus skiria ir iš pareigų atleidžia Aukščiausioji teismų taryba, kurią sudaro visi Aukščiausiojo Teismo teisėjai. Pagal įstatymą kandidatai į apylinkės teismo teisėjus turi turėti ne mažesnį kaip šešerių metų advokato darbo stažą (arba penkerių metų, jeigu taip siūlo ne mažiau kaip 2/3 Aukščiausiosios teismų tarybos narių) ir būti nepriekaištingos reputacijos. Kandidatai į apylinkių teismų vyresniuosius teisėjus ir apylinkių teismų pirmininkus privalo turėti ne mažesnį kaip dešimties metų advokato ar teisinio darbo stažą ir būti nepriekaištingos reputacijos. Reikalavimai specializuotų teismų teisėjams nustatomi įstatymu, kuriuo steigiamas atitinkamas specializuotas teismas.

Aukščiausiojo Teismo teisėjai skiriami iki 68 metų, kitų teismų – iki 63 metų amžiaus. Šiuo metu šalyje, be Aukščiausiojo Teismo teisėjų, yra 85 teisėjai[20]. Be Aukščiausiojo Teismo, šalyje veikia 6 apylinkių teismai, nagri-

17 The 13 Points: November 1963 <http://www.cyprus-conflict.net/13_points.html>.

18 Supreme Court of Cyprus. <http://www.supremecourtgov.cy/judicial/sc.nsf/DMLfaq_en/DMLfaq_en?OpenDocument>.

19 Supreme Court of Cyprus <http://www.supremecourt.gov.cy/judicial/sc.nsf/DMLfaq_en/DMLfaq_en?OpenDocument>.

20 Supreme Court of Cyprus <http://www.supremecourt.gov.cy/judicial/sc.nsf/DMLfaq_en/DMLfaq_en?OpenDocument>.

nėjantys civilines bylas, išskyrus priskirtas kitiems specializuotiems teismams, ir kriminalines bylas dėl nusikaltimų, už kuriuos numatyta laisvės atėmimo bausmė neviršija penkerių metų; 4 prisiekusiųjų teismai, paprastai nagrinėjantys kriminalines bylas dėl nusikaltimų, už kuriuos numatyta laisvės atėmimo bausmė yra daugiau nei penkeri metai; 4 šeimos teismai, 3 nuomos kontrolės tribunolai, nagrinėjantys ginčus dėl turto nuomos; 3 ūkinių ginčų tribunolai ir karo teismas.

Kipro Respublikos teisinė sistema yra pagrįsta bendrosios arba anglosaksų teisinės sistemos tradicija. Aukščiausiojo Teismo kaip apeliacinio teismo sprendimai ir šio teismo plenumo išaiškinimai yra privalomi kitiems Aukščiausiajam Teismui pavaldiems teismams nagrinėjant bylas ir priimant sprendimus. Formaliai aukščiausią teisinę galią turi šalies Konstitucija, o nuo 2004 metų Kiprui įstojus į Europos Sąjungą – Europos Sąjungos teisė, tačiau realiai pirmenybė teikiama bendrosios teisės principams.

Klausimas, kokią valstybės teritorinio sutvarkymo formą pasirinkti, unitarinę ar federacinę, buvo vienas opiausių Konstitucijos rengėjams. Kipro turkų bendruomenės atstovai pasisakė už federacinį, o Kipro graikų bendruomenės atstovai – už unitarinį valstybės sutvarkymą. Vis dėlto valstybės nepriklausomybės vardan turkų bendruomenės atstovams šiuo klausimu teko nusileisti graikams.

Pagal valstybės teritorinį sutvarkymą Kipras yra unitarinė valstybė – „Respublikos teritorija yra viena ir nedaloma. Kipras ar jo dalis negali jungtis su jokia kita valstybe. Kipro teritorijoje draudžiama separatistinė nepriklausomybė“ (185 str.). Deja, Konstitucijos rengėjų siekio suderinti Kipro graikų ir Kipro turkų bendruomenių interesus nepavyko įgyvendinti. Nesantaiką tarp dviejų tautinių bendruomenių skatino ir konstitucinės nuostatos, reglamentuojančios vietos valdžios modelį. Minėta, kad Konstitucijos struktūrą ir turinį, įskaitant vietos valdžios reglamentavimą, lėmė dvi principinės nuostatos: pirma, pripažinti, kad Kipre egzistuoja dvi lygiateisės tautinės bendruomenės – graikų ir turkų; antra, kiekvienai iš šių bendruomenių užtikrinti lygias teises dalyvauti įgyvendinant valstybės valdžią, garantuoti, kad tvarkant šalies administracinius reikalus nedominuotų gausesnė graikų bendruomenė.

Taigi, vadovaujantis šiais principais Konstitucijos 173 straipsnyje įtvirtinta, kad penkiuose didžiuosiuose Kipro Respublikos miestuose (Nikosijoje, Limasolyje, Famagustoje, Larnakoje ir Pafose) turkų gyventojai turi savarankiškus municipalitetus. Respublikos Prezidentas ir viceprezi-

dentas per ketverius metus nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos turi teisę nuspręsti, ar būtinas municipalitetų atskyrimas šiuose mietuose. Konstitucijoje numatyta, kad graikų municipalines tarybas renka graikų rinkėjai, turkų municipalines tarybas – turkų rinkėjai. Kiekviename iš minėtų penkių miestų turi būti įsteigta koordinacinė taryba, kurią sudaro du nariai, kuriuos skiria Graikų municipalinė taryba, du nariai, kuriuos skiria Turkų municipalinė taryba, ir pirmininkas, kurį skiria abi tarybos bendru sutarimu. Koordinacinė taryba sprendžia bendrus miesto valdymo klausimus. Municipalitetų teritorines ribas minėtuose miestuose nustato Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas bendru sutarimu (177 str.). Kituose municipalitetuose municipalinės tarybos sudaromos vadovaujantis dviejų bendruomenių proporcingo atstovavimo principu (178 str.).

Konstitucijos nuostatos, reglamentuojančios vietos valdžios sutvarkymą, visų pirma, minėtuose penkiuose didžiuosiuose šalies miestuose, buvo visiškai neveiksmingos. Jau 1963 m. lapkričio mėn. šalies prezidentas Makarios pasiūlė atsisakyti vietos valdžios sutvarkymo, pagrįsto etniniu principu. Prezidentas pažymėjo, kad nustatytas konstitucinis municipalitetų didžiuosiuose miestuose reglamentavimas yra betikslis ir neveiksmingas. Neįmanoma rasti būdo, kaip geografiškai padalinti miestą ir sukurti jame atskirus municipalitetus, pagrįstus bendruomeniniu kriterijumi. Kipro graikai ir turkai niekuomet anksčiau negalvojo apie gyvenimą atskirtose miesto vietose, negana to, municipalitetų atskyrimas yra finansiškai žalingas miesto gyventojams[21]. Pažymėtina, kad nuostatos dėl dviejų municipalitetų sukūrimo miestuose niekuomet nebuvo įgyvendintos. Respublikos Prezidentui ir viceprezidentui nepavyko rasti bendro sutarimo šiuo klausimu.

Valstybės teritorinio sutvarkymo problema dar labiau paaštrėjo po 1963 m. gruodžio mėn. įvykių. Kaip ir anksčiau, Kipro graikai nuosekliai laikėsi unitarinių, Kipro turkai – federalizmo idėjų. Galiausiai po 1974 m. liepos 15 d. Kipre įvykusio valstybinio perversmo Turkija okupavo 37 procentų Kipro teritorijos šiaurinėje salos dalyje. 1975 m. vasario 13 d. Kipro turkų bendruomenė pasiskelbė Kipro turkų federacine valstybe, o 1983 m. lapkričio 15 d. Turkija vienašališkai paskelbė šią okupuotą teritoriją – nepriklausoma Šiaurės Kipro Turkų Respublika. Taip Kipras *de facto* buvo padalintas į dvi dalis. Iki šiol tarptautinės bendruomenės, *de jure* pripažįstančios tik Kipro Respublikos suverenitetą, pastangos siekiant išspręsti

[21] The 13 Points: November 1963 < http://www.cyprus-conflict.net/13_points.html>.

Kipro valstybės vientisumo problemą yra nesėkmingos. 2004 m. Jungtinės Tautos parengė penktąjį Anan'o planą dėl šiaurės ir pietų Kipro suvienijimo sukuriant federacinę Kipro valstybę pagal Šveicarijos modelį. Šiuo klausimu 2004 m. balandžio 21 d. Kipre buvo surengtas referendumas, kuriame absoliuti turkų bendruomenės dauguma pritarė Annan'o planui, tuo tarpu graikų bendruomenė tokį Jungtinių Tautų pasiūlymą atmetė.

Kipro Respublikos administracinę teritorinę struktūrą šiuo metu sudaro šešios administracinės sritys (Nikosija, Famagusta, Limasolis, Pafosas, Larnaka ir Kirenija), suskirstytos į savivaldos teisę turinčius municipalitetus ir bendruomenes. Nuo 2011 m. aukščiausia administracinės srities institucija yra taryba, kuri sudaroma iš municipalitetų ir bendruomenių susivienijimų atstovų[22]. Nuo 2016 m. administracinei sričiai turi vadovauti taryba, sudaryta iš 19 narių, kuriuos tiesiogiai rinks srities gyventojai[23].

Antro lygio administracinių teritorinių vienetų – municipalitetų ir bendruomenių – veiklą reguliuoja Municipalitetų įstatymas, priimtas 1985 m. (N. 111/85), ir Vietos bendruomenių įstatymas, priimtas 1999 m. (N. 86 (I)/99)[24]. Municipalinės valdžios institucijos yra taryba ir meras. Tarybą tiesiogiai renka vietos gyventojai penkeriems metams pagal proporcinę rinkimų sistemą. Dalyvavimas rinkimuose yra privalomas. Tarybos nariu gali būti renkami ne jaunesni kaip 25 metų amžiaus municipaliteto gyventojai. Tarybos narių skaičius priklauso nuo municipaliteto gyventojų skaičiaus. Šiuo metu mažiausias municipalinės tarybos narių skaičius yra 8, didžiausias – 26. Merai yra renkami tuo pačiu metu kaip ir municipalinės tarybos pagal santykinės daugumos mažoritarinę sistemą. Meras įgyvendina vykdomąją valdžią ir atstovauja municipalitetui. Bendruomenės yra steigiamos kaimo vietovėse ir veikia panašiai kaip municipalitetai. Bendruomenės gyventojai penkeriems metams tiesiogiai renka bendruomenės pirmininką ir bendruomenės tarybą.

Municipalitetų įstatymas numato, kad bet kuri bendruomenė, kurioje yra ne mažiau kaip 5 000 gyventojų arba kuri turi pakankamas ekonomines sąlygas funkcionuoti kaip municipalitetas, gali vietinio referendumo būdu nuspręsti, kad ji būtų pripažinta municipalitetu. Ir atvirkščiai, jeigu per trejus metus municipaliteto gyventojų skaičius tampa mažesnis nei 4 000, municipalitetas gali būti naikinamas įstatymo nustatyta tvarka.

---

22 Iki 2011 m. jai vadovavo valdytojas, kurį skyrė Vyriausybė.

23 The Local Government System in Cyprus <http://www.clgf.org.uk/userfiles/1/files/Cyprus%20local%20government%20profile%202011-12.pdf>.

24 Union of Cyprus Municipalities <http://www.ucm.org.cy/Webcontent.aspx?Code=EN.ABOUT.LocalAuthorities&Language=English>.

KIPRO RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[25]

1 SKYRIUS. BENDROSIOS NUOSTATOS

1 straipsnis

Kipro valstybė yra nepriklausoma ir savarankiška prezidentinė respublika. Respublikos Prezidentu renkamas graikas, Respublikos viceprezidentu renkamas turkas atitinkamai Kipro graikų ir Kipro turkų bendruomenių kaip nustatyta šia Konstitucija.

2 straipsnis

Šios Konstitucijos numatytiems tikslams:

1. Graikų bendruomenę sudaro visi Respublikos piliečiai, kurie yra graikai pagal prigimtį ir kurių gimtoji kalba yra graikų arba kurie laikosi graikų kultūros tradicijų, arba kurie yra Graikijos stačiatikių bažnyčios nariai.

2. Turkų bendruomenę sudaro visi Respublikos piliečiai, kurie yra turkai pagal prigimtį arba kurių gimtoji kalba yra turkų arba kurie laikosi turkų kultūros tradicijų arba kurie yra musulmonai.

3. Respublikos piliečiai, kurie neatitinka šio straipsnio 1 ir 2 dalies nuostatų, privalo per tris mėnesius nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos pasirinkti graikų ar turkų bendruomenę, bet jei jie priklauso religinei grupei, tai turi pasirinkti religinę grupę arba bus laikomi atitinkamos bendruomenės nariais:

[25] Kipro Respublikos Konstitucija, paskelbta Kipro pirmininkavimo Europos Sąjungos Tarybai internetiame puslapyje http://www.presidency.gov.cy/presidency/presidency.nsf/all/1003AEDD83EED9C7C225756F0023C6AD/$file/CY_Constitution.pdf?openelement, išversta iš anglų kalbos.

nustatoma, kad bet kuris Respublikos pilietis, priskiriamas tam tikrai religinei grupei, gali pasirinkti priklausyti ne religinei grupei, bet bendruomenei ir raštu pateikti deklaraciją per vieną mėnesį nuo tokios galimybės atsiradimo dienos atitinkamam Respublikos pareigūnui ir pasirinktos graikų ar turkų bendruomenės, kuriai ketina priklausyti, Bendruomenės Rūmų prezidentui;

nustatoma, kad jei atitinkama religinė grupė nėra priėmusi nuostatos dėl mažesnio nei nustatyta narių skaičiaus, per vieną mėnesį nuo priėmimo atsisakymo minėtu būdu asmuo individualiai sprendžia ir renkasi, kuriai bendruomenei priklausys ateityje.

Šioje dalyje terminas „religinė grupė“ suprantamas kaip grupė asmenų, gyvenančių Kipre, išpažįstančių tą pačią religiją ir atliekančių tas pačias apeigas, esančių tos pačios jurisdikcijos subjektais. Grupės narių skaičius šios Konstitucijos įsigaliojimo dieną turi viršyti vieną tūkstantį, iš jų penki šimtai turi būti Respublikos piliečiai.

4. Asmuo, kuris tampa Respublikos piliečiu daugiau kaip po trijų mėnesių nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos, turi atlikti šio straipsnio 3 dalyje nustatytus veiksmus ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo datos, kai jis tapo piliečiu.

5. Respublikos pilietis graikas ar turkas, kuris atitinka šio straipsnio 1 ar 2 dalyje įvardytas sąlygas, gali nustoti priklausyti bendruomenei, su kuria buvo siejamas, ir tapti kitos bendruomenės nariu, jei:

a) raštu parašo deklaraciją, kuria patvirtina savo tokio pakeitimo norą ir pateikia jį atitinkamam Respublikos pareigūnui ir pasirinktos graikų ar turkų Bendruomenių Rūmų prezidentui;

b) atitinkami Bendruomenių Rūmai pritaria tokiam bendruomenės pakeitimui.

6. Bet kuri individuali ar religinė grupė, susieta su graikų ar turkų bendruomene, šio straipsnio 3 dalies nustatyta tvarka gali nustoti priklausyti tai bendruomenei ir sieti save su kita bendruomene, jei:

a) raštu parašo deklaraciją, kuria patvirtina savo tokio pakeitimo norą ir pateikia jį atitinkamam Respublikos pareigūnui ir pasirinktų graikų ar turkų Bendruomenių Rūmų prezidentui;

b) atitinkami Bendruomenių Rūmai pritaria tokiam bendruomenės pakeitimui.

7. a) Ištekėjusi moteris priklauso tai bendruomenei, kuriai priklauso jos vyras;

b) vyriškos ir moteriškos lyties vaikai iki dvidešimt vienerių metų amžiaus, jei jie nėra susituokę, priklauso tai bendruomenei, kuriai priklauso jo ar jos tėvas arba, jei tėvas nežinomas ir jis ar ji nėra įvaikinti, priklauso tai bendruomenei, kuriai priklauso jo ar jos motina.

3 straipsnis

1. Oficialios kalbos Respublikoje yra turkų arba graikų.

2. Valdžios, valdymo ir administraciniai aktai ir dokumentai turi būti įforminti abiem oficialiomis kalbomis ir, jei šia Konstitucija nustatytas toks reikalavimas, privalo būti paskelbti oficialiame Respublikos biuletenyje abiem oficialiomis kalbomis.

3. Administraciniai ar kiti oficialūs dokumentai, adresuoti graikams ar turkams, turi būti nustatyta tvarka įforminti graikų ar turkų kalba.

4. Teisinės procedūros turi būti vykdomos ir teismų sprendimai priimami graikų kalba, jei procedūros ar bylos šalis yra graikas, turkų kalba – jei turkas, ir abiem kalbomis – jei graikas ir turkas. Oficiali kalba arba kalbos, kurios vartojamos šiais tikslais visose kitose bylose, yra reglamentuojamos Teismų reglamento, kurį tvirtina Aukštasis Teismas, vadovaudamasis 163 straipsniu.

5. Bet kuris tekstas oficialiame valstybės biuletenyje turi būti spausdinamas abiem oficialiomis kalbomis tame pačiame leidinyje.

6. 1) Bet kokie skirtumai tarp tekstų graikų ir turkų kalbomis valdžios, valdymo ar administraciniame akte ar dokumente, išspausdintame oficialiame valstybės biuletenyje, sprendžiami kompetentingo teismo.

2) Bet kuris Bendruomenių Rūmų teisės aktas ar sprendimas, skelbiamas oficialiame valstybės biuletenyje, turi būti ta kalba, kuriai bendruomenei skirtas.

3) Atsiradusiems skirtumams tarp tekstų graikų ir turkų kalbomis vykdomosios valdžios ir administraciniuose aktuose ar dokumentuose, kurie nebuvo skelbiami oficialiame valstybės biuletenyje, bet paskelbti kitame leidinyje, ministras ar kita valdžios institucija savo pareiškimu patvirtina, kuris tekstas turi pirmumo teisę arba kuris tekstas yra teisingas ir galutinis.

4) Kompetentingas teismas gali taikyti tam tikras poveikio priemones konkrečioje byloje nuspręsdamas dėl minėtų tekstų skirtumų.

7. Abi oficialiosios kalbos turi būti vartojamos ant monetų, banknotų ir antspauduose.

8. Kiekvienas asmuo turi teisę kreiptis į bet kurią Respublikos instituciją bet kuria oficialia kalba.

4 straipsnis

1. Respublika turi savo neutralaus dizaino ir spalvos vėliavą, kurią bendrai išrenka Respublikos Prezidentas ir Respublikos viceprezidentas.

2. Respublikos valdžios institucijos, įvairios viešosios asociacijos ar viešieji juridiniai asmenys, vadovaudamiesi Respublikos teise, gali turėti savo vėliavas ir privalo iškelti Respublikos vėliavą švenčių metu, taip pat turi teisę kartu su Respublikos vėliava iškelti graikų ir turkų vėliavas tuo pačiu metu.

3. Bendruomenių valdžios institucijos turi teisę kartu su Respublikos vėliava iškelti graikų ar turkų vėliavas tuo pačiu metu.

4. Bet kuris Respublikos pilietis ar bet kuri taryba, asociacija ar neasocijuota struktūra, kurios nariai yra Respublikos piliečiai, turi teisę ant savo pastatų iškelti Respublikos arba graikų ar turkų vėliavas be jokių apribojimų.

5 straipsnis

Graikų ir turkų bendruomenės turi teisę švęsti atitinkamai graikų ir turkų nacionalines šventes.

2 SKYRIUS. PAGRINDINĖS TEISĖS IR LAISVĖS

6 straipsnis

Pagal Konstitucijos nuostatas joks įstatymas ar Atstovų Rūmų sprendimas, ar bet kurių Bendruomenių Rūmų sprendimas, bet kurio organo, asmens ar Respublikos vykdomosios valdžios ar administravimo funkcijas vykdančio pareigūno veiksmas ar sprendimas negali diskriminuoti nei vienos iš dviejų Kipro bendruomenių ar jų nario kaip asmens ar kaip bendruomenės nario.

7 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo turi teisę į gyvybę ir kūno neliečiamumą.

2. Negalima atimti asmens gyvybės, išskyrus kompetentingo teismo vykdomąjį sprendimą – įstatymu skirtą mirties bausmę, kuri gali būti skirta už suplanuotą žmogžudystę, didelį plėšikavimą, *jure gentium* piratavimą ir karo nusikaltimus.

3. Gyvybės atėmimas nėra šio straipsnio pažeidimas, jei tai padaryta dėl neišvengiamos prievartos naudojimo tokiais tikslais:

a) asmens ar nuosavybės apsaugai, proporcingai ir neišvengiamai saugant nuo neatkuriamo pažeidimo;

b) siekiant sulaikyti ir neleisti pabėgti asmeniui, kuris pagal įstatymą turi būti suimtas;

c) siekiant numalšinti maištą ar sukilimą, kaip numatyta įstatymu.

8 straipsnis

Niekas negali būti kankinamas, su niekuo neturi būti žiauriai, nežmoniškai elgiamasi, žeminamas jo orumas ar jis baudžiamas.

9 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę į orų gyvenimą ir socialinę apsaugą. Įstatymu nustatoma dirbančiųjų apsauga, pagalba neturtingiesiems ir socialinio draudimo sistema.

10 straipsnis

1. Niekas negali būti laikomas vergijoje ar nelaisvėje.

2. Niekas negali būti verčiamas dirbti priverstinio ar privalomojo darbo.

3. Šiame straipsnyje sąvoka „priverstinis ar privalomasis darbas“ negali reikšti:

a) darbo, kurį paprastai reikalaujama atlikti įkalinimo metu, taikant 11 straipsnio nuostatas, ir darbo lygtinio atleidimo nuo įkalinimo laikotarpiu;

b) karinės tarnybos arba tarnybos, kuri privaloma asmenims, atsisakantiems karinės tarnybos dėl įsitikinimų, vietoj karinės tarnybos, kai toks atsisakymas yra pripažįstamas įstatymo;

c) tarnybos, kuri yra būtina dėl stichinės nelaimės, kai kyla pavojus visuomenės egzistavimui ar gerovei.

11straipsnis

1. Kiekvienas žmogus turi teisę į laisvę ir asmens neliečiamybę.

2. Niekam negali būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais atvejais ir pagal įstatymo nustatytą tvarką:

a) kai asmuo teisėtai sulaikomas kompetentingo teismo sprendimu;

b) kai asmuo teisėtai suimamas ar sulaikomas už tai, kad neįvykdė teisėto teismo sprendimo;

c) kai asmuo teisėtai suimamas ar sulaikomas, kad būtų pristatytas kompetentingam teismo pareigūnui, pagrįstai įtariant padarius nusikaltimą ar kai pagrįstai manoma, jog būtina užkirsti kelią padaryti nusikaltimą, arba manoma, kad asmuo gali pabėgti padaręs nusikaltimą;

d) kai sulaikomas nepilnametis pagal teisėtą potvarkį jo auklėjimo priežiūros tikslais arba jo teisėto suėmimo tikslais dėl to, kad asmuo būtų pristatytas kompetentingam teismo pareigūnui;

e) kai asmenys teisėtai sulaikomi, siekiant užkirsti kelią infekcinėms ligoms plisti, arba kai sulaikomi psichiškai nesveiki asmenys, alkoholikai, narkomanai ar valkatos;

f) kai asmuo teisėtai suimamas ar sulaikomas dėl to, kad negalėtų be leidimo įvažiuoti į šalį, ar kai imamasi veiksmų jį deportuoti ar išduoti kitai valstybei.

3. Įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka žiaurių nusikaltimų, už kuriuos numatyta mirties bausmė arba įkalinimas, atvejais asmuo areštuojamas turint arešto orderį, išduotą įgaliotos valdžios pagal įstatymų nustatytas procedūras.

4. Kiekvienam suimtajam turi būti nedelsiant jam suprantama kalba pranešama, dėl ko jis suimamas, kuo kaltinamas ir sudaromos galimybės naudotis advokato paslaugomis.

5. Kiekvienas asmuo turi stoti prieš teismą kaip galima greičiau, bet ne vėliau kaip per dvidešimt keturias valandas nuo jo suėmimo momento, jeigu tai nebuvo padaryta anksčiau.

6. Teisėjas prieš areštuodamas asmenį turi ištirti arešto priežastis asmeniui suprantama kalba ir kaip įmanoma greičiau, ne ilgiau kaip per tris dienas nuo sulaikymo. Asmuo areštuojamas terminui, kuris atitinka tardymo tikslus, ir periodiškai nustatomas naujas, ne ilgesnis kaip aštuonių dienų kardomojo kalinimo laikotarpis. Nustatoma, kad maksimalus kardomojo kalinimo sulaikymas nuo arešto dienos negali būti ilgesnis kaip trys mėnesiai, jam pasibaigus asmuo tuojau pat turi būti paleistas.

7. Kiekvienas asmuo, kuriam atimta laisvė dėl sulaikymo ar suėmimo, turi turėti teisę kreiptis į teismą ir apskųsti, jo nuomone, neteisingą sulaikymą. Tokiu atveju teismas nedelsdamas priima sprendimą ir, jeigu asmuo sulaikytas neteisėtai, nusprendžia jį paleisti.

8. Kiekvienas asmuo, kuris yra sulaikymo ar suėmimo, pažeidžiančio šio straipsnio nuostatas, auka, turi teisę į nuostolių atlyginimą.

12 straipsnis

1. Nė vienas asmuo nebus laikomas kaltu dėl nusižengimo, padaryto veikimu ar neveikimu, jei tai nenustatyta kaip nusižengimas pagal tuo metu, kai nusižengimas padarytas, galiojusį teisės aktą; nė vienam asmeniui negali būti paskirta sunkesnė reali bausmė, negu numatyta pagal įstatymą, kuris galiojo tuo metu, kai nusižengimas buvo padarytas.

2. Asmuo, kuris buvo išteisintas arba nuteistas už tam tikrą nusižengimą, negali būti traukiamas atsakomybėn antrą kartą už tą patį nusižengimą. Asmuo negali būti baudžiamas antrą kartą už tą patį veikimą ar neveikimą, išskyrus tuos atvejus, kai tokio veikimo ar neveikimo pasekmė yra mirtis.

3. Įstatymas negali numatyti bausmės, kuri būtų neproporcingai didelė nusižengimo sunkumui.

4. Preziumuojamas kiekvieno apkaltinto žmogaus nekaltumas, kol pagal įstatymą neįrodyta jo kaltė.

5. Kiekvienas apkaltintas žmogus turi šias teises:

a) būti nedelsiant ir jam suprantama kalba informuotas apie jam pareikštų kaltinimų pagrindą ir esmę;

b) turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti gynybai;

c) gintis pats arba per jo pasirinktą advokatą arba, jei neturi galimybių mokėti advokatui, turi teisę naudotis nemokama teisine pagalba, jei tai būtina teisingumui vykdyti;

d) klausti liudininkų ir būti klausinėjamas kaip liudininkas arba turėti liudininkus savo pusėje tokiomis pačiomis sąlygomis kaip ir liudininkai prieš jį;

e) turėti nemokamą vertėją, jei jis nesupranta arba nekalba ta kalba, kuria vyksta teismas.

6. Baudimas viso turto konfiskavimu yra draudžiamas.

13 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo turi teisę laisvai judėti visoje Respublikos teritorijoje ir gyventi bet kurioje dalyje. Asmeniui bet kokie ribojimai nustatomi tik pagal įstatymus ir tik tokie, kurie būtini saugumo, visuomenės sveikatos tikslais arba kaip kompetentingo teismo paskirta bausmė.

2. Kiekvienas asmuo turi teisę laikinai ar nuolat išvykti iš Respublikos teritorijos, jei asmeniui įstatymu nenustatyti apribojimai.

14 straipsnis

Jokiomis aplinkybėmis Respublikos pilietis negali būti ištremtas ar pašalintas iš Respublikos.

15 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo turi teisę į jo privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą.

2. Visi turi gerbti šią teisę, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus, kai tai yra būtina Respublikos saugumui, konstitucinei ar visuomeninei tvarkai palaikyti, visuomenės sveikatai ar moralei užtikrinti ar kiekvieno asmens Konstitucija garantuojamoms teisėms ir laisvėms apsaugoti.

16 straipsnis

1. Kiekvieno asmens gyvenamas namas yra neliečiamas.

2. Negali būti patenkama į gyvenamąjį namą ar daroma krata, išskyrus, kai tai nustatyta įstatymu ir teismo pagrįstu nurodymu arba kai gyventojai aiškiai išreiškia sutikimą, arba kai siekiama išvengti nusikaltimo, smurto ar nelaimės.

17 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo turi teisę į susirašinėjimo ar kitokio bendravimo slaptumą, jei kitoks bendravimas atliekamas teisei neprieštaraujančiomis priemonėmis.

2. Negali būti trukdoma įgyvendinti šią teisę, išskyrus įstatymų nustatytus nuteistų ir nenuteistų kalinių, verslo korespondencijos ir bankrutuojančių įmonių komunikavimo bankroto administravimo metu atvejus.

18 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę.

2. Visos religijos, kurių doktrinos ir apeigos nėra slaptos, veikia laisvai.

3. Visos religijos yra lygios prieš įstatymą. Be šioje Konstitucijoje nustatyto Bendruomenių Rūmų pritarimo joks Respublikos valdžios, valdymo ar administracinis aktas negali diskriminuoti jokios religijos ar religinės institucijos.

4. Kiekvienas asmuo yra laisvas ir turi teisę išpažinti savo tikėjimą ir skelbti savo religiją ir tikėjimą apeigose, mokymuose, praktikuojant ar švenčiant, individualiai ar kolektyviai, privačiai ar viešai, keisti savo religiją ar tikėjimą.

5. Fizinė ir moralinė prievarta, siekiant priversti asmenį pakeisti ar trukdyti pakeisti savo religiją, yra draudžiama.

6. Religijos ir tikėjimo skelbimo laisvė gali būti ribojama įstatymu ir tik tiek, kiek tai būtina Respublikos saugumui ar konstitucinei tvarkai, visuomenės saugumui ar viešajai tvarkai, visuomenės sveikatai ar moralei apsaugoti, ar šia Konstitucija garantuotoms kiekvieno asmens teisėms ir laisvėms užtikrinti.

7. Kol asmeniui sukanka šešiolika metų, sprendimą, kokią religiją išpažinti, už jį priima teisėtai jį globojantis asmuo.

8. Joks asmuo neprivalo mokėti mokesčių ar rinkliavų, kurios visos ar iš dalies skirtos religijai, kitaip nei asmeniui pačiam sutikus.

19 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo turi teisę į kalbos ir saviraiškos laisvę.

2. Ši teisė apima laisvę turėti nuomonę, gauti ir skleisti informaciją ir idėjas be jokių viešosios valdžios trukdžių ar kitų apribojimų.

3. Naudojimasis šio straipsnio 1 ir 2 dalyje nustatytomis teisėmis, kadangi tai susiję su pareigomis bei atsakomybe, gali būti suponuotas tokių formalumų, sąlygų, apribojimų ar bausmių, kurias numato įstatymas ir kurios būtinos valstybės saugumo ar konstitucinės tvarkos, viešosios tvarkos interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams, žmonių sveikatai bei moralei, taip pat kitų asmenų orumui ar teisėms apsaugoti užkirsti kelią konfidencialios informacijos atskleidimui ar teisminės valdžios autoritetui ir nešališkumui garantuoti.

4. Laikraščių ir kitos spausdintos medžiagos konfiskavimas negali būti vykdomas be Respublikos generalinio prokuroro rašytinio leidimo, kurį per 72 valandas nuo konfiskavimo įvykdymo turi patvirtinti kompetentingas teismas.

5. Šis straipsnis neturi trukdyti valstybei kelti reikalavimą licencijuoti garso ir vaizdo transliavimą ar kino demonstravimą.

20 straipsnis

1. Kiekvieno asmens turima teisė gauti ir kiekvieno asmens ar institucijos turima teisė teikti mokymus ir švietimą gali būti suponuota tokių formalumų, sąlygų ar apribojimų, kuriuos nustato bendruomenių teisė ir kurie būtini valstybės saugumo ar konstitucinės tvarkos, viešosios tvarkos interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams žmonių sveikatai bei

moralei, užtikrinti švietimo kokybę ir atitiktį standartams, saugoti asmenų teises ir laisves, įskaitant tėvų teisę parinktį savo vaikams tokį švietimą, kuris sutampa su jų religiniais įsitikinimais.

2. Nemokamas pradinis mokslas prieinamas per graikų ir turkų Bendruomenių Rūmų valdomas atitinkamų bendruomenių pradines mokyklas.

3. Pradinis mokslas yra privalomas visiems piliečiams iki bendruomenių teisėje nustatyto amžiaus.

4. Aukštesnis mokslas yra vykdomas pagal graikų ir turkų Bendruomenių Rūmų nustatytas sąlygas, terminus ir tvarką.

21 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo turi teisę į taikių susirinkimų laisvę.

2. Kiekvienas asmuo turi teisę jungtis į asociacijas kartu su kitais asmenimis, įskaitant teisę steigti profesines sąjungas ir stoti į jas, kad būtų ginami savi interesai. Nepaisant šio straipsnio 3 dalies apribojimų, niekas negali būti verčiamas stoti į asociacijas ar būti jų nariu.

3. Naudojantis šiomis teisėmis netaikomi jokie apribojimai, išskyrus tuos, kuriuos nustato įstatymas ir kurie yra būtini dėl Respublikos konstitucinės tvarkos, valstybės saugumo ar visuomenės apsaugos, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę arba kitas šia Konstitucija garantuotas asmenų teises ir laisves, nepriklausomai nuo to, ar asmuo dalyvauja tokiame susirinkime, yra ar nėra asociacijos narys.

4. Bet kokia konstitucinei tvarkai prieštaraujanti asociacijos veikla yra draudžiama.

5. Įstatymai gali nustatyti tam tikrus šios teisės apribojimus karinių pajėgų, policijos ir žandarmerijos tarnautojams.

6. Įstatymu reguliuojamas asociacijų įsteigimas ir įteisinimas, narystė (įskaitant narių teises ir pareigas), vadovavimas ir administravimas, pertvarkymas ir likvidavimas. Šio straipsnio nuostatos taip pat taikomos formuojant pelno siekiančias kompanijas, bendrijas ir kitas asociacijas.

22 straipsnis

1. Bet kuris asmuo, sulaukęs santuokinio amžiaus, yra laisvas susituokti ar kurti šeimą, pagal įstatymus prilygstančią santuokai su kitu asmeniu pagal šios Konstitucijos nuostatas.

2. Šio straipsnio 1 dalies nuostatos tam tikrais atvejais taikomos taip:

a) jeigu santuoką reglamentuojantys įstatymai taikomi šalims nevienodai, kaip nustatyta 111 straipsnyje, tai šalys gali apsispręsti turėti savo santuokos valdytoją, toliau vadovaujantį santuokai pagal šį straipsnį;

b) jeigu 111 straipsnio nuostatos netaikomos nė vienai iš šalių ir abi šalys yra turkų bendruomenės nariai, santuoka gali būti vykdoma pagal Atstovų Rūmų patvirtintus Respublikos įstatymus, kuriuose negalima nustatyti kitokių reikalavimų, išskyrus amžiaus, sveikatos, artimos giminystės ir poligamijos draudimo reikalavimus;

c) jeigu 111 straipsnio nuostatos taikomos tik vienai iš santuokos šalių, o kita šalis nėra turkų bendruomenės narys, santuoka vykdoma pagal šio straipsnio b) punktą ir šiame punkte įvardytus Respublikos įstatymus, nustatant, kad: šalys gali pasirinkti taikomą teisę pagal 111 straipsnį, kuriai iš šalių tokia teisė pripažįstama šiai santuokai.

3. Atsižvelgiant į šio straipsnio nuostatas niekas jokiu būdu negali trukdyti įgyvendinti santuokos teisę, nebent Graikų stačiatikių bažnyčios ar kitos religinės grupės nuostatos, atitinkančios 2 straipsnio 3 dalies reguliavimą ir taikomos savo nariams, kaip tai nustatyta šia Konstitucija.

23 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo, vienas ar kartu su kitais, turi teisę įsigyti, turėti, valdyti ar parduoti bet kokį kilnojamą ar nekilnojamą turtą ir turi teisę į šios teisės apsaugą. Respublika pasilieka teisę į požeminius vandenis, mineralus ir antikines vertybes.

2. Šios teisės atėmimas, ribojimas ar išlygos galimos tik taip, kaip nustatyta šiame straipsnyje.

3. Apribojimai ar išlygos, kurie būtini visuomenės saugumui, sveikatai ar moralei užtikrinti, miestų bei šalies plėtotei ar turtui utilizuoti siekiant visuomenės pažangos ar apginant kitų teises, gali būti skiriami pagal įstatymus.

Kompensacijos turi būti sumokamos nedelsiant už bet kokį suvaržymą ar apribojimą ir ekonomiškai turto vertę atitinkamo dydžio: nesutarimo atveju kompensacijos dydis nustatomas teisme.

4. Bet kokį kilnojamą ir nekilnojamą turtą ar teisę, ar interesą į jį gali įsigyti Respublikos, savivaldybių korporacijos ar Bendruomenių Rūmai švietimo, religijos, labdaros ar sporto reikmėms, veikiančiai ar steigiamai organizacijai, kuri atskaitinga bendruomenei ar viešajai įstaigai ar viešųjų

paslaugų juridiniam asmeniui, kuriam tokia teisė nustatyta įstatymu ir:

a) siekiant visuomenei reikšmingos naudos ir specialiai nustatyta įstatymais, kurie priimti per metus nuo šios Konstitucijos įsiteisėjimo;

b) kai tokios naudos siekimas yra nustatytas priimančios valdžios ir tai padaryta pagal galiojančią teisę neabejotinai įvardytai įsigijimo paskirčiai;

c) sumokant valiuta iš anksto visą ar dalinę atitinkamą kompensaciją, kuri nesutariant pagrindžiama teisme.

5. Bet koks kilnojamasis turtas ar bet kokia teisė ar interesas į jį, privalomai įsigytas, gali būti naudojamas tik tuo tikslu, kuriam buvo įsigytas. Jei per trejus metus nuo įsigijimo tikslas nebuvo pasiektas, įsigijusi valdžia nedelsiant, kai tik baigiasi nurodytas terminas, turi pasiūlyti turtą už įsigijimo kainą tam asmeniui, iš kurio buvo įsigyta. Šis asmuo turi trijų mėnesių terminą apgalvoti pasiūlymą ir raštu patvirtinti, ar priima šį pasiūlymą. Jei asmuo sutinka, šis turtas nedelsiant grąžinamas už tą pačią kainą, kai tik jis grąžina minėtą sumą, bet ne ilgiau nei per tris mėnesius nuo pasiūlymo priėmimo.

6. Vykdant žemės ūkio reformą žemė gali būti išdalinta tik tokiems asmenims, kurie yra tos pačios bendruomenės kaip ir tas asmuo, iš kurio žemė buvo privalomai įsigyta, nariai.

7. Niekas vadovaudamasis šio straipsnio 3 ir 4 dalių nuostatomis negali pažeisti jokio įstatymo, siekiant išieškoti baudas ir bet kokius mokesčius ar nuobaudas, įvykdyti teisingumą, užtikrinti bet kokios sutartinės pareigos ar prevencijos veiksmus, sukeliant pavojų turto išlikimui.

8. Bet koks kilnojamas ir nekilnojamas turtas gali būti nusavintas valstybės ar Bendruomenių Rūmų reikmėms: veikiančioms ar steigiamoms švietimo, religijos, socialinės saugos ir sporto institucijoms, jų turimai kompetencijai ir tiktai savininko ar turinčiam teisę turėti šį turtą priklausomai nuo bendruomenės, ir tiktai:

a) viešojo intereso tikslais ir nustatytiems bendrosios teisės reikalavimams, kurie buvo priimti per metus po šios Konstitucijos įsigaliojimo;

b) kai šis tikslas yra nustatytas oficialios valdžios pagal šios teisės galiojančius aiškius reikalavimus;

c) ne ilgesniam kaip trejų metų terminui;

d) laiku sumokėjus teisingą ir nešališką kompensaciją, kuri gali būti ginčijama ir nustatoma teisme.

9. Nepaisant šio straipsnio nuostatų negalimas šio straipsnio 1 dalyje

nustatytos teisės atėmimas ar ribojimas bet kokio kilnojamo ir nekilnojamo turto, priklausančio bet kuriai vyskupijai, vienuolynui, bažnyčiai ar bet kokiai kitai religinei įmonei ar kitai teisei ar interesui, kurie yra patvirtinti raštu atitinkamos religinės valdžios ir šį turtą kontroliuoja pagal šio straipsnio 3, 4, 7 ir 8 dalių nuostatas ir yra šios dalies nuostatų subjektas: su sąlyga, tik jei reikalavimai ar apribojimai yra taikomi miesto ar šalies plėtotės tikslais ir pagal šio straipsnio 3 dalies nuostatas yra atleisti nuo šios dalies nuostatų reikalavimų.

10. Nepaisant šio straipsnio nuostatų, negalimas šio straipsnio 1 dalyje nustatytos teisės atėmimas ar ribojimas bet kokio kilnojamo ir nekilnojamo turto, įskaitant musulmonų šventikų objektus ir subjektus, taip pat turto, priklausančio mečetėms ar bet kokiai kitai musulmonų religinei institucijai ar kitai teisei ar interesui, kuriuos raštu patvirtino Turkų Bendruomenės Rūmai ir šį turtą kontroliuoja pagal šio straipsnio 3, 4, 7 ir 8 dalių nuostatas ir yra šios dalies nuostatų subjektas: su sąlyga, jei reikalavimai ar apribojimai yra taikomi miesto ar šalies plėtotės tikslais ir pagal šio straipsnio 3 dalies nuostatas yra atleisti nuo šios dalies nuostatų reikalavimų.

11. Kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę kreiptis į teismą dėl bet kokių šio straipsnio nuostatų, nustatančių ir reglamentuojančių privalomo įgijimo veiklas ir procesą. Bet kokiu nusavinimo ar apribojimo, vykdomo pagal šio straipsnio 3 dalies reikalavimus, atveju teismas įgaliotas įsakyti sustabdyti bet kurią vykdomą procedūrą. Bet kuris teismo sprendimas dėl šios dalies normų taikymo gali būti skundžiamas.

24 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo turi įsipareigoti vykdyti tam tikras visuomenines prievoles.

2. Tokiu įnašu neturi būti laikomi mokami mokesčiai, rinkliavos ar kitos pareigos, vykdomos pagal nustatytus įstatymus.

3. Mokesčiai, rinkliavos ar kitos pareigos neturi atgalinio veikimo teisės – bet kokia prievolė privaloma nuo tos datos, kai įsigalioja atitinkamas pareigas nustatantis įstatymas.

4. Negali būti nustatomi mokesčiai, rinkliavos ar kitos pareigos, kurie prieštarautų ar neatitiktų paprotinės teisės esmės.

25 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo turi teisę įgyti bet kurią profesiją ir verstis bet kuria veikla, prekyba ar verslu.

2. Šiai teisei realizuoti gali būti taikomi įstatymo numatyti formalumai, sąlygos ir apribojimai, išimtinai susiję su reikalingomis profesijos įgijimo kvalifikacijomis ir būtini Respublikos saugumo, konstitucinės tvarkos, visuomenės saugumo, viešosios tvarkos, visuomenės sveikatos, visuomenės moralės interesams užtikrinti ir siekiant kiekvieno asmens teisės ir laisvės, kurias garantuoja Konstitucija, ar dėl visuomenės intereso, jei tokie formalumai, sąlygos ir apribojimai neprieštaraus nė vienos iš bendruomenių interesams.

3. Kaip išimtis iš anksčiau minėtų šio straipsnio nuostatų įstatymu gali būti numatyta (jei tai naudinga viešajam interesui), kad tam tikrą su pagrindinėmis viešosiomis paslaugomis ar energijos šaltinių ir kitų gamtos išteklių panaudojimu susijusią veiklą vykdys išimtinai Respublika, savivaldybės įmonė arba vieša korporacinė organizacija, sukurta šiuo tikslu, kontroliuojama Respublikos įstatymu ir kurios kapitalas gali būti kildinamas iš viešųjų arba privačių fondų arba kurio vieno iš šių šaltinių, su sąlyga, kad tuo atveju, jei šią veiklą vykdo asmuo, o ne savivaldybės įmonė ar vieša korporacinė organizacija, tokiai veiklai reikalingą įrangą asmens prašymu pagrįsta kaina, priklausomai nuo situacijos, nupirks Respublika, savivaldybės įmonė ar vieša korporacinė organizacija.

26 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo turi teisę laisvai sudaryti sutartį dėl bet kurio objekto tokiomis sąlygomis, galiojant tokiems apribojimams ir suvaržymams, kaip numato bendrieji sutarčių teisės principai. Ekonominę galią turinčių žmonių piktnaudžiavimui kelias užkertamas įstatymais.

2. Siekiant tinkamai užtikrinti visų asmenų teises, tiek darbdavių, tiek darbuotojų atveju įstatymu gali būti numatomas privalomas kolektyvinių darbo sutarčių vykdymas, neatsižvelgiant į tai, ar tai buvo atspindėta sudarant tokią sutartį.

27 straipsnis

1. Pripažįstama teisė streikuoti, o jos įgyvendinimą įstatymai reglamentuoja tik tuo atveju, jei siekiama užtikrinti Respublikos saugumą, konstitucinę tvarką, viešąją tvarką, visuomenės saugumą bei išsaugoti gyventojų gyvybę, saugoti bet kurio asmens teises ir laisves, kurias garantuoja Konstitucija, ar užtikrinti būtinus išteklius ir paslaugas.

2. Ginkluotųjų pajėgų, policijos ir žandarmerijos nariai neturi teisės

streikuoti. Įstatymu gali būti numatyta šį draudimą išplėsti ir pritaikyti viešojo administravimo sričiai.

28 straipsnis

1. Visi asmenys lygūs prieš įstatymą, valdžią ir teisingumą bei turi teisę į lygiavertę apsaugą ir elgesį.

2. Kiekvienas asmuo naudojasi visomis Konstitucijoje numatomomis teisėmis ir laisvėmis be tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos bendruomenės, rasės, religijos, kalbos, lyties, politinių ar kitokių įsitikinimų, tautinės ar socialinės kilmės, amžiaus, spalvos, turto, socialinės klasės ar bet kokiais kitais pagrindais, nebent šioje Konstitucijoje numatyta tam prieštaraujanti speciali nuostata.

3. Nė vienam piliečiui Respublikos teritorijos ribose nesuteikiama teisė naudotis privilegijomis dėl kilmės ar titulo nulemto socialinio išskirtinumo.

4. Respublikoje nesuteikiami ir nepripažįstami jokie titulai ar kilmingumas.

29 straipsnis

1. Kiekvienam asmeniui suteikiama teisė asmeniškai ar drauge su kitais asmenimis pateikti raštu prašymus ir skundus bet kuriai kompetentingai valdžios institucijai, tokie dokumentai privalo būti operatyviai peržiūrimi ir deramai išaiškinami jų pagrįsti sprendimai prašymą ar skundą pateikęs asmuo apie sprendimą privalo būti nedelsiant informuojamas, bet kuriuo atveju – ne vėliau nei per trisdešimt dienų.

2. Jei suinteresuotas asmuo nukenčia dėl priimto sprendimo arba per šio straipsnio 1 dalyje nurodytą laikotarpį nėra informuojamas apie sprendimą, toks asmuo gali dėl savo prašymo ir skundo kreiptis į kompetentingą teismą.

30 straipsnis

1. Jokiam asmeniui negali būti ribojama šioje Konstitucijoje nustatyta teisė kreiptis į teismą. Draudžiama bet kokiu pavadinimu kurti teisminius komitetus ir ypatinguosius teismus.

2. Svarstant asmens pilietines teises, pareigas ar jam pateiktus kriminalinius kaltinimus, visi asmenys turi teisę į teisingą ir viešą nagrinėjimą pagal įstatymus ir per priimtiną laikotarpį, nepriklausomame, nešališkame

kompetentingame ir pagal įstatymą įsteigtame teisme. Nuosprendis privalo būti pagrįstas ir paskelbtas viešoje sesijoje, tačiau spaudos ir visuomenės atstovams teismo sprendimu gali būti neleista dalyvauti teismo procese ar jo dalyje Respublikos saugumo, konstitucinės tvarkos, viešosios tvarkos, visuomenės saugumo, visuomenės moralės apsaugos tikslais arba jeigu to reikalaujama dėl nepilnamečių interesų ar siekiant apsaugoti šalių privatų gyvenimą, arba ypatingomis aplinkybėmis, kai, teismo nuomone, viešumas galėtų pakenkti teisingumui.

3. Kiekvienas asmuo turi teisę:

a) būti informuotas, kodėl yra kviečiamas stoti prieš teismą;

b) pateikti teismui savo argumentus ir turėti pakankamai laiko juos parengti;

c) pateikti įrodymus arba priversti pateikti įrodymus ir įstatymų numatyta tvarka apklausti liudininkus;

d) pasirinkti savo advokatą bei gauti nemokamą teisinę pagalbą, kai to reikalauja teisingumas ir taip numatyta įstatymų;

e) gauti nemokamą vertėjo pagalbą, jei asmuo nesupranta teisme vartojamos kalbos.

31 straipsnis

Kiekvienas pilietis pagal šios Konstitucijos, Respublikoje galiojančios rinkimų teisės ar atitinkamas Bendruomenių Rūmų priimtas nuostatas turi teisę balsuoti visuose pagal šią Konstituciją ir kitus įstatymus rengiamuose rinkimuose.

32 straipsnis

Visa tai, kas pateikta šiame skyriuje, nekliudo Respublikai, paklūstant tarptautinei teisei, įstatymais reglamentuoti klausimus dėl svetimšalių.

33 straipsnis

1. Pagal šios Konstitucijos nuostatas dėl nepraprastosios padėties, šios dalies garantuojamoms pagrindinėms teisėms ir laisvėms negalioja jokie kiti apribojimai ir suvaržymai, išskyrus numatytuosius šiame skyriuje.

2. Su tokiais apribojimais ir suvaržymais susijusios šio skyriaus nuostatos interpretuojamos griežtai ir taikomos tik tais tikslais, kuriais numatytos.

34 straipsnis

Šio skyriaus nuostatos nesuteikia jokiai bendruomenei, grupei ar asmeniui teisės vykdyti veiklą ar atlikti veiksmus, kuriais siekiama pakenkti ar sugriauti Konstitucijoje numatytą konstitucinę tvarką arba pasikėsinti į šiame skyriuje numatytas teises ir laisves ar apriboti jas labiau, nei čia numatyta.

35 straipsnis

Respublikos įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios institucijos įpareigojamos pagal atitinkamą kompetenciją užtikrinti veiksmingą šio skyriaus nuostatų įgyvendinimą.

3 SKYRIUS. RESPUBLIKOS PREZIDENTAS, RESPUBLIKOS VICEPREZIDENTAS IR MINISTRŲ TARYBA

36 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas yra valstybes vadovas ir yra viršesnis už visus kitus Respublikos asmenis.

Respublikos viceprezidentas yra valstybės vadovo pavaduotojas ir yra antras asmuo po Respublikos Prezidento.

Laikinai išvykęs ar laikinai negalintis atlikti savo pareigų Respublikos Prezidentas pavaduojamas ar pakeičiamas šio straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka.

2. Kai Respublikos Prezidentas ar Respublikos viceprezidentas yra laikinai išvykęs ar laikinai negali atlikti pareigų, pagal Konstitucijos 72 straipsnį Respublikos Prezidentui ar Respublikos viceprezidentui jų nebuvimo ar laikino negalėjimo atlikti pareigų metu atitinkamai atstovauja Atstovų Rūmų Pirmininkas ar vicepirmininkas.

37 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas:

a) atstovauja valstybei vykdydamas visas oficialias jos funkcijas;

b) pasirašo paskirtų pagal 54 straipsnį diplomatų kredencialus ir priima užsienio valstybių diplomatų, kurie yra akredituoti prie jo, kredencialus;

c) pasirašo:

i) kredencialus 54 straipsnio nustatyta tvarka įgaliotiems delegatams derėtis dėl susitarimų, tarptautinių sutarčių, konvencijų ar kitokių susitarimų ar pasirašyti šias sutartis, konvencijas ar susitarimus, kaip tai reglamentuoja Konstitucija;

ii) tarptautinių sutarčių, konvencijų ar susitarimų ratifikavimo raštus, kaip tai nustatyta pagal šią Konstituciją;

d) Respublikos apdovanojimo raštus.

38 straipsnis

1. Respublikos viceprezidentas yra valstybės vadovo pavaduotojas ir turi teisę:

a) atstovauti valstybei vykdydamas visas oficialias jos funkcijas;

b) dalyvauti užsienio diplomatams pristatant kredencialus;

c) rekomenduoti Respublikos Prezidentui, kad apdovanotų turkų bendruomenės narius. Rekomendacijas Prezidentas priima, nebent turi rimtų priežasčių pasielgti kitaip. Apdovanojimus gavėjams įteikia Respublikos viceprezidentas, jei jis to pageidauja.

2. Siekiant šio straipsnio 1 dalies a) ir b) punktų tikslų visa reikalinga informacija turi būti teikiama Respublikos viceprezidentui raštu, likus pakankamai laiko iki atitinkamo įvykio.

39 straipsnis

1. Respublikos Prezidento ir Respublikos viceprezidento rinkimai vykdomi tą pačią dieną, bet atskirai remiantis visuotine rinkimų teise, slaptu balsavimu:

su sąlyga, kad jei yra bent vienas kandidatas, bus deklaruojama, kad jis išrinktas.

2. Kandidatas, kuris surinko daugiau kaip penkiasdešimt procentų balsų, bus išrinktas. Jei tokio kandidato nėra ir nė vienas kandidatas nesurinko reikiamos balsų daugumos rinkimų dieną, po savaitės du daugiausiai balsų surinkę kandidatai dalyvauja antrame rinkimų ture. Daugiausiai balsų surinkęs kandidatas laikomas išrinktu.

3. Jeigu rinkimai neįvyksta tokiu laiku, kaip numatyta šioje Konstitucijoje, dėl nepaprastosios padėties arba ypatingų aplinkybių, tokių kaip žemės drebėjimas, potvynis, visuotinė epidemija ar panašiai, rinkimų data nustatoma po savaitės aplinkybėms išnykus.

40 straipsnis

1. Kandidatu į Respublikos Prezidentus ir Respublikos viceprezidentus gali būti registruojamas asmuo, atitinkantis tokius reikalavimus:

a) yra Respublikos pilietis;

b) yra sulaukęs 35 metų amžiaus;

c) nebuvo ar įsigaliojus šiai Konstitucijai nėra nuteistas už nusižengimą, susijusį su nesąžiningumu arba amoraliu elgesiu, ar kompetentingo teismo nebuvo diskvalifikuotas už rinkimų nusikaltimą;

d) neserga psichikos liga, nėra praradęs darbingumo ir gali veikti kaip Respublikos Prezidentas ar Respublikos viceprezidentas.

41 straipsnis

1. Respublikos Prezidento ir Respublikos viceprezidento pareigos nesuderinamos su ministro, Atstovų ar Bendruomenių Rūmų nario, savivaldybės tarybos nario, įskaitant mero, armijos ar Respublikos saugumo pajėgų, valstybės ar savivaldybės tarnautojo pareigomis. Šiame straipsnyje „valstybės tarnyba“ suprantama kaip bet kokių pajamų gavimas už viešąsias paslaugas iš valstybės ar Bendruomenių Rūmų, taip pat tarnyba, kurioje pajamų dydį kontroliuoja Respublika ar Bendruomenių Rūmai, įskaitant bet kokį darbą viešoje korporacijoje ar viešajame juridiniame asmenyje.

2. Respublikos Prezidentas ar Respublikos viceprezidentas eidamas pareigas negali tiesiogiai ar netiesiogiai, arba savo ar bet kokio kito asmens lėšomis užsiimti bet kokiu pelno siekiančiu ar nesiekiančiu verslu ar profesija.

42 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas ir Respublikos viceprezidentas prisiekia Atstovų Rūmuose, ištardamas tokius priesaikos žodžius:

„Prisiekiu gerbti ir vykdyti Konstituciją bei ją atitinkančius teisės aktus, saugoti Kipro Respublikos nepriklausomybę ir teritorinį vientisumą.“

2. Šiuo tikslu Atstovų Rūmai nustato datą, kada baigiasi penkerių metų trukmės kadenciją baigiančio Respublikos Prezidento ir Respublikos viceprezidento įgaliojimai, ir tuo atveju, jei vyksta papildomi rinkimai pagal 44 straipsnio 4 dalį, tai trečia diena po papildomų rinkimų dienos.

43 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas ar Respublikos viceprezidentas renkamas penkerių metų kadencijai ir eina savo pareigas tol, kol prisiekia naujai išrinktas Respublikos Prezidentas ir Respublikos viceprezidentas.

2. Respublikos Prezidentas ir Respublikos viceprezidentas, išrinkti per papildomus rinkimus pagal 44 straipsnio 4 dalį, eina pareigas likusį laiką, atsižvelgiant į situaciją, kad galbūt gali būti išrinkti.

3. Respublikos Prezidento ir Respublikos viceprezidento rinkimai vyksta anksčiau, nei pasibaigia praėjusios kadencijos penkerių metų laikotarpis, kad naujai išrinktiems Respublikos Prezidentui ir Respublikos viceprezidentui galėtų būti suteikti oficialūs įgaliojimai tą dieną, kai baigiasi Respublikos Prezidento ar Respublikos viceprezidento penkerių metų kadencijos laikas.

44 straipsnis

1. Respublikos Prezidento ir Respublikos viceprezidento įgaliojimai baigiasi:

a) jam mirus;

b) pateikus raštu atsistatydinimo prašymą Atstovų Rūmams ir gavus atitinkamą sutikimą;

c) apkaltinus tėvynės išdavimu, padarius kitą nesąžiningo ar amoraus elgesio nusikaltimą;

d) nustačius nuolatinę fizinę ar protinę negalią ir negalint tinkamai atlikti pareigų.

2. Kai Respublikos Prezidento ar Respublikos viceprezidento įgaliojimai nutrūksta, šias pareigas atitinkamai eina Atstovų Rūmų Pirmininkas ar vicepirmininkas.

3. Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas priima nutarimus visais klausimais dėl šio straipsnio 1 dalies d punkto, kai Respublikos generalinis prokuroras ar generalinio prokuroro pavaduotojas raštu kreipiasi į atitinkamos tautinės bendruomenės atstovus Atstovų Rūmuose kaip Respublikos Prezidentas ar Respublikos viceprezidentas, kurie sprendimą priima paprasta balsų dauguma:

atitinkamos rezoliucijos pasiūlymas nepriimamas ir klausimas į posėdžio darbotvarkę neįtraukiamas, kol šio pasiūlymo nepasirašo penktadalis viso atitinkamų atstovų skaičiaus.

4. Nutrukus Respublikos Prezidento ar Respublikos viceprezidento įgaliojimams per ne ilgiau kaip keturiasdešimt penkias dienas turi įvykti papildomi rinkimai atitinkamoms pareigoms užimti.

45 straipsnis

1. Respublikos Prezidentui ar Respublikos viceprezidentui, kol jie eina pareigas, negali būti taikomos jokios baudžiamojo persekiojimo priemonės, išskyrus šio straipsnio nuostatas.

2. Respublikos Prezidentas ar Respublikos viceprezidentas gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn už tėvynės išdavimą po Respublikos generalinio prokuroro ir generalinio prokuroro pavaduotojo kreipimosi į Atstovų Rūmus trijų ketvirtadalių balsų slaptu balsavimu priimta rezoliucija, perduota Aukštajam Teismui:

atitinkamos rezoliucijos pasiūlymas nepriimamas ir klausimas į posėdžio darbotvarkę neįtraukiamas, kol šio pasiūlymo nepasirašo penktadalis visų atstovų skaičiaus.

3. Respublikos Prezidentas ar Respublikos viceprezidentas gali būti traukiami atsakomybėn už nesąžiningumo ar amoralaus elgesio nusikaltimus po Respublikos generalinio prokuroro ir generalinio prokuroro pavaduotojo kreipimosi į Aukštąjį Teismą.

4. 1) Respublikos Prezidentas ar Respublikos viceprezidentas tuo metu, kai vykdomos šio straipsnio 2 ir 3 dalyse nurodytos persekiojimo procedūros, suspenduoja savo funkcijas ir taikomos 36 straipsnio 2 dalies nuostatos.

2) Respublikos Prezidentą ar Respublikos viceprezidentą teisia Aukštasis Teismas; nustačius nusikaltimą jie netenka pareigų, išteisinus – pareigas vykdo toliau.

5. Šio straipsnio 2 ir 3 dalyje įvardyti subjektai negali Respublikos Prezidento ar Respublikos viceprezidento traukti atsakomybėn už kitus su jų funkcijų vykdymu susijusius teisės pažeidimus, bet gali būti traukiami atsakomybėn pasibaigus jų pareigų vykdymui.

6. Respublikos Prezidentas ir Respublikos viceprezidentas dėl veiksmų, susijusių su savo įgaliojimų vykdymu ar nevykdymu, negali būti traukiami civilinėn atsakomybėn:

asmeniui neatimama teisė teikti civilinį ieškinį valstybei įstatymų nustatyta tvarka.

46 straipsnis

Respublikos Prezidentas ir Respublikos viceprezidentas įgyvendina vykdomąją valdžią.

Respublikos Prezidentas ir Respublikos viceprezidentas vykdomajai valdžiai vykdyti sudaro pavaldžią Ministrų Tarybą, sudarytą iš septynių graikų ministrų ir trijų turkų ministrų. Ministrai turi būti atitinkamai Respublikos Prezidento ar Respublikos viceprezidento paskirti, skyrimo dokumentas abiejų pasirašytas. Ministrai skiriami ne iš Atstovų Rūmų narių.

Vienas iš trijų pareigas einančių turkų ministrų skiriamas užsienio reikalų, gynybos ar finansų ministru. Jei Respublikos Prezidentas ir Respublikos viceprezidentas sutinka, ministrai gali būti keičiami rotacijos būdu.

Ministrų Taryba vykdo 54 straipsnyje nustatytus vykdomosios valdžios įgaliojimus.

Sprendimai Ministrų Taryboje priimami absoliučia dauguma ir, nebent Respublikos Prezidentas ar Respublikos viceprezidentas ar abu kartu pasinaudoja veto teise ar teise grąžinti klausimą nagrinėti iš naujo, kaip nustatyta 57 straipsnyje, pasirašyti skelbiami nedelsiant oficialiame valstybės biuletenyje 57 straipsnio normų nustatyta tvarka.

47 straipsnis

Įgyvendindami vykdomąją valdžią Respublikos Prezidentas ir Respublikos viceprezidentas bendrai sprendžia šiuos klausimus:

a) nustato Respublikos vėliavos dizainą ir spalvą, kaip nurodyta 4 straipsnyje;

b) kuria arba įsteigia valstybės apdovanojimus;

c) kartu pasirašydami skiria Ministrų Tarybos narius, kaip nurodyta 46 straipsnyje;

d) oficialiame valstybės biuletenyje skelbia Ministrų Tarybos sprendimus, kaip nurodyta 57 straipsnyje;

e) oficialiame valstybės biuletenyje skelbia Atstovų Rūmų įstatymus ir sprendimus, kaip nurodyta 52 straipsnyje;

f) atlieka paskyrimus pagal 112, 115, 118, 124, 126, 131, 133, 153 ir 184 straipsnius; atleidžia iš pareigų pagal 118 straipsnį ir pagal 131 straipsnį;

g) nustato privalomą karinę tarnybą, kaip numatyta 129 straipsnyje;

h) sumažina arba padidina saugumo pajėgas, kaip numatyta 130 straipsnyje;

i) įgyvendina malonės teikimo prerogatyvą atvejais, kai nukentėjusioji šalis ir pripažinta kalta šalis priklauso tai pačiai bendruomenei, kaip numatyta 53 straipsnyje, atleidžia, sustabdo ir sušvelnina bausmes, kaip numatyta 53 straipsnyje;

j) turi teisę kreiptis į Aukščiausiąjį Konstitucinį Teismą, kaip numatyta 140 straipsnyje;

k) oficialiame valstybės biuletenyje skelbia Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo sprendimus, kaip numatyta 137, 138, 139 ir 143 straipsniuose;

l) rotacijos būdu keičia vieną iš trijų ministrų, t. y. užsienio reikalų,

gynybos arba finansų, turkų bendruomenės atstovu, kaip nustatyta 46 straipsnyje;

m) atlieka pareigas, apibrėžtas 48 ir 49 straipsnių d, e, f, g dalyse ir 50 bei 51 straipsniuose, kurias Respublikos Prezidentas bei Respublikos viceprezidentas gali atitinkamai atlikti atskirai;

n) gali kreiptis į Atstovų Rūmus, kaip nurodyta 79 straipsnyje.

48 straipsnis

Įgyvendindamas vykdomąją valdžią Respublikos Prezidentas turi šiuos įgaliojimus:

a) paskiria graikus ministrus ir atleidžia juos iš pareigų;

b) šaukia Ministrų Tarybos posėdžius, kaip nustatyta, jiems pirmininkauja, dalyvauja svarstymuose be teisės balsuoti;

c) rengia tokių posėdžių darbotvarkes, kaip nustatyta 56 straipsnyje;

d) turi galutinio veto teisę Ministrų Tarybos sprendimams, susijusiems su užsienio reikalais, gynyba bei saugumu, kaip nustatyta 57 straipsnyje;

e) turi teisę grąžinti Ministrų Tarybos sprendimus, kaip nustatyta 57 straipsnyje;

f) turi galutinio veto teisę Atstovų Rūmų įstatymams ir sprendimams, susijusiems su užsienio reikalais, gynyba bei saugumu, kaip nustatyta 50 straipsnyje;

g) turi teisę grąžinti Atstovų Rūmų įstatymus bei sprendimus dėl biudžeto, kaip nustatyta 51 straipsnyje;

h) turi teisę kreiptis pagalbos į Aukščiausiąjį Konstitucinį Teismą, kaip nustatyta 137, 138 ir 143 straipsniuose;

i) turi teisę perduoti klausimą svarstyti Aukščiausiajam Konstituciniam Teismui, kaip nustatyta 141 straipsnyje;

j) skelbia graikų Bendruomenių Rūmų įstatymus ir sprendimus, kaip numatyta 104 straipsnyje;

k) turi teisę kreiptis į Aukščiausiąjį Konstitucinį Teismą dėl graikų Bendruomenių Rūmų įstatymų, sprendimų, kaip numatyta 142 straipsnyje;

l) turi teisę kreiptis pagalbos į Aukščiausiąjį Konstitucinį Teismą dėl bet kokio klausimo, susijusio su ginčais ar konfliktais dėl kompetencijos tarp Atstovų Rūmų ir Bendruomenių Rūmų, arba bet kokių kitų organų ar valdžių Respublikoje, kaip numatyta 139 straipsnių;

m) malonės teikimo prerogatyva baudžiamosiose bylose, kaip numatyta 53 straipsnyje;

n) kitas pareigas, numatytas 47 straipsnyje, vykdymas kartu su Respublikos viceprezidentu;

o) gali kreiptis į Atstovų Rūmus, kaip numatyta 79 straipsnyje.

49 straipsnis

Įgyvendindamas vykdomąją valdžią Respublikos viceprezidentas turi šiuos įgaliojimus:

a) paskiria ir atleidžia iš pareigų turkų ministrus;

b) gali kreiptis į Respublikos Prezidentą dėl Ministrų Tarybos sušaukimo, kaip numatyta 55 straipsnyje, dalyvauti tokiame posėdyje, svarstyti klausimus Ministrų Taryboje be teisės balsuoti;

c) gali siūlyti Respublikos Prezidentui įtraukti klausimus į darbotvarkę, kaip numatyta 56 straipsnyje;

d) turi galutinio veto teisę Ministrų Taryboje sprendžiant klausimus, susijusius su užsienio reikalais, gynyba bei saugumu, kaip numatyta 57 straipsnyje;

e) turi teisę grąžinti Ministrų Tarybos sprendimus, kaip numatyta 57 straipsnyje;

f) turi galutinio veto teisę dėl Atstovų Rūmų įstatymų bei sprendimų, susijusių su užsienio reikalais, gynyba bei saugumu, kaip numatyta 50 straipsnyje;

g) turi teisę grąžinti Atstovų Rūmų įstatymus bei sprendimus dėl biudžeto, kaip numatyta 51 straipsnyje;

h) turi teisę kreiptis pagalbos į Aukščiausiąjį Konstitucinį Teismą, kaip numatyta 137, 138 ir 143 straipsniuose;

i) turi teisę perduoti klausimus svarstyti Aukščiausiajam Konstituciniam Teismui, kaip numatyta 141 straipsnyje;

j) viešai skelbia turkų Bendruomenių Rūmų įstatymus ir sprendimus, kaip numatyta 104 straipsnyje;

k) turi teisę kreiptis į Aukščiausiąjį Konstitucinį Teismą dėl turkų Bendruomenių Rūmų įstatymų bei sprendimų, kaip numatyta 142 straipsnyje,

l) turi teisę kreiptis pagalbos į Aukščiausiąjį Konstitucinį Teismą dėl bet kokio klausimo, susijusio su ginčais ar konfliktais dėl kompetencijos tarp Atstovų Rūmų ir Bendruomenių Rūmų, arba bet kokių kitų organų ar valdžių Respublikoje, kaip numatyta 139 straipsnyje;

m) turi malonės teikimo prerogatyvą baudžiamosiose bylose, kaip numatyta 53 straipsnyje;

n) vykdo kitas pareigas, numatytas 47 straipsnyje, kartu su Respublikos Prezidentu;

o) gali kreiptis į Atstovų Rūmus, kaip numatyta 79 straipsnyje.

50 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas ir Respublikos viceprezidentas, kartu arba atskirai, turi galutinio veto teisę dėl Atstovų Rūmų sprendimų ir įstatymų, susijusių su:

a) užsienio reikalais, išskyrus Respublikos dalyvavimą tarptautinėse organizacijose, aljansų paktuose, kuriuose kartu dalyvauja Graikijos Karalystė ir Turkijos Respublika. „Užsienio reikalai“ suprantami kaip:

i) valstybių pripažinimas, diplomatinių, konsulinių santykių sukūrimas su kitomis valstybėmis ir dalyvavimas tokiuose santykiuose. Diplomatinių atstovų ir konsulinių atstovų oficialus priėmimas. Diplomatinių arba konsulinių atstovų paskyrimas, kitų pareigų, funkcijų užsienyje pavedimas. Priėmimas ir paskyrimas asmenų, kurie nedirba diplomatinėje tarnyboje, kituose postuose užsienyje kaip diplomatai arba konsuliniai atstovai, funkcijų pavedimas kitiems asmenims, kurie nedirba diplomatinėje tarnyboje kaip specialūs pasiuntiniai;

ii) tarptautinių sutarčių, konvencijų ir susitarimų sudarymas;

iii) karo ir taikos paskelbimas;

iv) Respublikos piliečių gynyba užsienyje ir jų interesų apsauga;

v) užsieniečių, esančių Respublikoje, statuso, interesų klausimai;

vi) Respublikos piliečių, įgyjančių kitų šalių pilietybę, klausimai, jų pradėjimo dirbti kitoje šalyje ar kitos šalies vyriausybei klausimai;

b) gynybos klausimai:

i) ginkluotųjų pajėgų dydis, sudėtis bei lėšos;

ii) paskyrimas į tarnybą bei paaukštinimas;

iii) karinių reikmenų bei visų rūšių sprogstamųjų reikmenų importas;

iv) įrenginių perdavimas kitoms šalims;

c) saugumo klausimai:

i) paskyrimas į pareigas ir paaukštinimas;

ii) pajėgų paskirstymas ir dislokavimas;

iii) skubios priemonės bei karinė teisė;

iv) policijos teisė.

Pabrėžtina, kad veto teisė dėl c punkto apima visas skubias priemones bei sprendimus, išskyrus tuos, kurie susiję su normaliu policijos funkcijų atlikimu.

2. Veto teisė gali būti taikoma visam įstatymui arba sprendimui. Tokiu atveju įstatymas arba sprendimas grąžinamas Atstovų Rūmams nutarti, o likusi dalis patvirtinama pagal atitinkamas Konstitucijos nuostatas ir skelbiama.

3. Veto teisė pagal šį straipsnį turi būti panaudota per įstatymų bei sprendimų paskelbimo terminą, kaip numatyta 52 straipsnyje.

51 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas ir Respublikos viceprezidentas, kartu arba atskirai, turi teisę grąžinti bet kokį įstatymą arba sprendimą arba tam tikrą jų dalį Atstovų Rūmams persvarstyti.

2. Atstovų Rūmams priimant biudžetą, Respublikos Prezidentas ir Respublikos viceprezidentas, kartu arba atskirai, gali įgyvendinti savo teisę grąžinti projektą Atstovų Rūmams, jeigu, jų (jo) nuomone, projekte yra diskriminuojančių nuostatų.

3. Jei įstatymas, sprendimas arba jo dalis, kaip numatyta šio straipsnio 1 dalyje, yra grąžinamas Atstovų Rūmams, Atstovų Rūmai savo nuomonę dėl tokio dokumento turi pareikšti per 15 dienų nuo grąžinimo, o biudžeto grąžinimo atveju – per 30 dienų nuo jo grąžinimo.

4. Jei Atstovų Rūmai toliau palaiko tokį įstatymą, sprendimą, Respublikos Prezidentas ir Respublikos viceprezidentas, pagal šios Konstitucijos nuostatas, turi paskelbti įstatymą, sprendimą arba biudžetą atsižvelgiant į atitinkamam paskelbimui skirtą terminą oficialiame valstybės biuletenyje.

5. Jei Respublikos Prezidentas arba Respublikos viceprezidentas įgyvendina grąžinimo teisę pagal šio straipsnio nuostatas, jie turi nedelsdami informuoti apie tokį grąžinimą.

6. Grąžinimo teisė pagal šį straipsnį turi būti įgyvendinama atitinkamai 52 straipsnio nuostatoms dėl Atstovų Rūmų įstatymų ir sprendimų paskelbimo.

52 straipsnis

Respublikos Prezidentas ir Respublikos viceprezidentas per 15 dienų turi perduoti atitinkamiems pareigūnams Atstovų Rūmų įstatymus bei sprendimus, oficialiai paskelbti valstybės žiniose, nebent per šį terminą,

kartu arba atskirai, įgyvendina veto teisę pagal 50 straipsnį arba grąžinimo teisę pagal 51 straipsnį, arba kreipimosi į Aukščiausiąjį Konstitucinį Teismą teisę pagal 140 ir 141 straipsnius, arba biudžeto klausimu kreipimąsi į Aukščiausiąjį Konstitucinį Teismą pagal 138 straipsnį.

53 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas arba Respublikos viceprezidentas turi teisę įgyvendinti išimtinę malonės teisę asmenims, priklausantiems atitinkamoms jų atstovaujamoms bendruomenėms, kurie yra nuteisti mirties bausme.

2. Jei nukentėjusysis ir kaltasis asmuo priklauso skirtingoms bendruomenėms, išimtinė malonės teisė gali būti įgyvendinama bendru Respublikos Prezidento ir Respublikos viceprezidento sutarimu. Tuo atveju, jei jie nesutaria šiuo klausimu, dėl malonės suteikimo turi būti balsuojama.

3. Jei pagal šio straipsnio 1 ir 2 dalis yra įgyvendinama malonės teisė, mirties bausmė turi būti pakeičiama įkalinimu iki gyvos galvos.

4. Respublikos Prezidentas ir Respublikos viceprezidentas gali pagal anonimines generalinio prokuroro ir jo pavaduotojo rekomendacijas sušvelninti bausmę, laikinai atidėti, pakeisti bausmę visose kitose Respublikos teismų bylose.

54 straipsnis

Atsižvelgiant į vykdomajai valdžiai suteiktus įgaliojimus, nurodytus 47, 48 ir 49 straipsniuose, veikdama kartu arba atskirai su Respublikos Prezidentu ir Respublikos viceprezidentu, išskyrus tokias funkcijas, kurios pagal Konstituciją yra suteiktos Bendruomenių Rūmams, Ministrų Taryba atlieka vykdomosios valdžios funkcijas:

a) formuoja bendrąją politiką ir atlieka valdžios priežiūrą bei kontrolę;

b) įgyvendina užsienio politiką, kaip tai nustatyta 50 straipsnyje;

c) užtikrina gynybą ir valstybės saugumą, taip pat vykdo pareigas, nustatytas 50 straipsnyje;

d) koordinuoja bei prižiūri viešųjų paslaugų teikimą;

e) atsižvelgiant į Konstitucijos ir įstatymų nuostatas, disponuoja ir valdo Respublikai priklausantį turtą;

f) svarsto teisės aktus, ministro pateiktus Atstovų Rūmams;

g) nustato teisės aktų įgyvendinimo, reglamentavimo ir įsigaliojimo terminą, jeigu teisės akte nustatyta tokia pareiga;

h) svarsto Respublikos biudžeto projektą, pateiktą Atstovų Rūmams.

55 straipsnis

Ministrų Tarybos posėdžius šaukia Respublikos Prezidentas. Respublikos Prezidentas Ministrų Tarybos posėdžius gali sušaukti savo iniciatyva arba konkrečiam klausimui spręsti, paragintas Respublikos viceprezidento.

56 straipsnis

Ministrų Tarybos darbotvarkę, atsižvelgdamas į jam suteiktą diskrecijos teisę, rengia Respublikos Prezidentas ir informuoja visus suinteresuotus asmenis. Respublikos viceprezidentas Respublikos Prezidentui gali siūlyti į Ministrų Tarybos darbotvarkę įtraukti reikiamą klausimą. Respublikos Prezidentas įtraukia Respublikos viceprezidento siūlomą klausimą, jeigu jis gali būti svarstomas Ministrų Tarybos posėdyje. Jeigu klausimas negali būti svarstomas Ministrų Tarybos posėdyje, siūlomas klausimas įtraukiamas į kitą Ministrų Tarybos posėdžio darbotvarkę.

57 straipsnis

1. Ministrų Tarybos priimti sprendimai tolesniam svarstymui pateikiami Respublikos Prezidentui ir Respublikos viceprezidentui.

2. Respublikos Prezidentas ir (arba) Respublikos viceprezidentas priimtus sprendimus per keturias dienas po jų pateikimo dienos gali grąžinti Ministrų Tarybai pakartotinai svarstyti. Ministrų Tarybai pakartotinai apsvarsčius priimtą sprendimą ir nusprendus jį palikti nepakeistą, Respublikos Prezidentas ir Respublikos viceprezidentas, vadovaudamiesi šio straipsnio 4 dalies nuostatomis, per keturias dienas nuo sprendimo gavimo dienos viešai skelbia, kad:

priimto sprendimo sugrąžinimo pakartotinai svarstyti teisė nesusijusi su Respublikos Prezidentui ir (arba) Respublikos viceprezidentui suteiktos veto teisės panaudojimu.

3. Jeigu Ministrų Tarybos priimti sprendimai susiję su užsienio reikalų, gynybos ir valstybės saugumo, kaip tai nurodyta 50 straipsnyje, klausimais, Respublikos Prezidentas ir (arba) Respublikos viceprezidentas per keturias dienas nuo sprendimo gavimo dienos gali pasinaudoti veto teise.

4. Jeigu Ministrų Taryba priima vykdytino pobūdžio sprendimą ir nėra galimybės pasinaudoti sprendimo grąžinimo pakartotinai svarstyti arba veto teise, kaip tą nustato šio straipsnio 2 ir 3 dalys, toks sprendimas nedelsiant turi būti publikuojamas ir skelbiamas oficialiose valstybės žiniose, jeigu Ministrų Taryba priimtame sprendime nenurodė kitaip.

58 straipsnis

1. Ministras yra ministerijos vadovas.

2. Vadovaujantis Konstitucijos nuostatomis, veikiant kartu su Respublikos Prezidentu ir (ar) Respublikos viceprezidentu bei Ministrų Taryba, ministras atlieka šias vykdomosios valdžios funkcijas:

a) įgyvendina teisės aktus, susijusius su jo kuruojamos ministerijos sritimi;

b) atsako už su jo ministerija susijusių įsakymų ir kitų reglamentavimo priemonių rengimą bei pateikimą Ministrų Tarybai;

c) rengia teisės aktų, susijusių su jo ministerijos kuruojama sritimi, įgyvendinimo taisykles bei tvarką, kitų susijusių teisės aktų įgyvendinimo taisykles bei tvarką;

d) atsižvelgiant į jo ministerijos kuruojamą sritį, rengia ir Ministrų Tarybai teikia Respublikos biudžeto projekto dalį, susijusią su jo kuruojama ministerija.

59 straipsnis

1. Asmuo gali būti skiriamas ministru, jeigu jis yra Respublikos pilietis ir rinkimų metu atitinka Atstovų Rūmų nariams keliamus reikalavimus.

2. Ministro pareigos yra nesuderinamos su buvimu Atstovų Rūmų, Bendruomenių Rūmų, savivaldybių tarybų nariu, įskaitant meru, Respublikos ginkluotųjų ar valstybės saugumo pajėgų, valstybės ir (ar) savivaldybių tarnautojo ar turko ministro, kurio funkcijos yra susijusios su religiniais reikalais (*din adami*), pareigomis.

Šioje dalyje nurodyta „valstybės tarnyba“ atitinka 41 straipsnio nuostatas.

3. Ministras savo pareigas eina tol, kol graiką ministrą iš pareigų atleidžia Respublikos Prezidentas, o turką ministrą iš pareigų atleidžia Respublikos viceprezidentas.

4. Kiekvienas asmuo, paskirtas ministru, prieš pradėdamas eiti pareigas, Respublikos Prezidentui ir Respublikos viceprezidentui privalo duoti šį pasižadėjimą:

„Prisiekiu gerbti ir vykdyti Konstituciją bei ją atitinkančius teisės aktus, saugoti Kipro Respublikos nepriklausomybę ir teritorinį vientisumą.“

60 straipsnis

1. Ministrų Taryboje turi būti Jungtinis sekretoriatas, vadovaujamas

dviejų sekretorių, valstybės tarnautojų, iš kurių vienas priklauso graikų, o kitas turkų bendruomenėms.

2. Abu Jungtinio sekretoriato sekretoriai atsakingi už Ministrų Tarybos kanceliariją ir vadovaujantis Ministrų Tarybos nurodymais dalyvauja posėdžiuose bei numatytiems organams, subjektams ar asmenims pateikia Ministrų Tarybos sprendimus.

KONSTITUCIJOS D PRIEDAS

IV SKYRIUS. ATSTOVŲ RŪMAI

61 straipsnis

Įstatymų leidžiamąją valdžią Respublikoje įgyvendina Atstovų Rūmai, išskyrus klausimus, kurie pagal šią Konstituciją priskiriami spręsti Bendruomenių Rūmams.

62 straipsnis

1. Atstovų Rūmus sudaro penkiasdešimt narių. Šis skaičius gali būti pakeistas Atstovų Rūmų nutarimu, kuriam pritaria ne mažiau kaip du trečdaliai atstovų, kuriuos išrinko graikų bendruomenė, ir du trečdaliai atstovų, kuriuos išrinko turkų bendruomenė.

2. 70 procentų Atstovų Rūmų narių skaičiaus, nurodyto šio straipsnio pirmoje dalyje, atskirai iš savo narių renka graikų bendruomenė, o 30 procentų – turkų bendruomenė. Atstovų Rūmų nariai renkami remiantis visuotiniais, tiesioginiais rinkimais ir slaptu balsavimu, rinkimai vyksta tą pačią dieną visoje šalies teritorijoje. Atstovų, priklausančių skirtingoms bendruomenėms, proporcijos, nustatytos šiame straipsnyje, nėra keičiamos kintant statistiniams duomenims.

63 straipsnis

1. Kiekvienas Respublikos pilietis, sulaukęs dvidešimt vienerių metų amžiaus ir atitinkantis kitus reikalavimus, nustatytus Rinkimų įstatyme, turi teisę būti įtrauktas į graikų arba turkų bendruomenės rinkėjų sąrašą, jei nėra sąlygos, nustatytos šio straipsnio antroje dalyje. Graikų bendruomenės nariai turi būti registruojami tik graikų bendruomenės rinkėjų sąraše, turkų bendruomenės – tik turkų bendruomenės rinkėjų sąraše.

2. Asmuo negali būti įregistruotas kaip rinkėjas, jei jis neteko rinkimų teisės pagal Rinkimų įstatymą.

64 straipsnis

Atstovų Rūmų nariu gali būti renkamas asmuo, rinkimų metu atitinkantis tokius reikalavimus:

a) Kipro Respublikos pilietis;

b) ne jaunesnis kaip 25 metų amžiaus;

c) nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos nebuvo teistas už nusikaltimus, susijusius su nesąžiningu ar amoraliu elgesiu, arba kompetentingo teismo sprendimu nebuvo pripažintas padaręs rinkimų teisės pažeidimų;

d) neturi psichinės negalios, dėl kurios negali vykdyti atstovo pareigų.

65 straipsnis

1. Atstovų Rūmų kadencija yra penkeri metai. Pirmoji Atstovų Rūmų kadencija pradedama skaičiuoti nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos.

2. Pasibaigus Atstovų Rūmų kadencijai, atstovų įgaliojimai tęsiasi tol, kol naujai išrinkti Atstovų Rūmų nariai pradeda eiti savo pareigas pagal pirmosios šio straipsnio dalies nuostatas.

66 straipsnis

1. Eiliniai Atstovų Rūmų rinkimai rengiami antrąjį mėnesio sekmadienį, likus mėnesiui iki parlamento kadencijos pabaigos.

2. Atstovų Rūmuose atsiradus laisvai vietai, naujo atstovo rinkimai organizuojami Atstovų Rūmų nustatytą dieną, ne vėliau kaip per 45 dienas nuo laisvos vietos atsiradimo dienos.

3. Jei rinkimai, numatyti šio straipsnio pirmoje ir antroje dalyse, negali įvykti nustatytą dieną dėl ypatingų ir nenumatytų aplinkybių, tokių kaip: žemės drebėjimas, potvynis, visuotinė epidemija ir kitos, rinkimai rengiami išnykus šioms aplinkybėms, atitinkamą kitos savaitės dieną.

67 straipsnis

1. Atstovų Rūmai gali būti paleidžiami tik Atstovų Rūmų nutarimu, kurį priima absoliuti dauguma narių, iš jų ne mažiau kaip vienas trečdalis atstovų, kuriuos išrinko turkų bendruomenė.

2. Tokiu atveju, neatsižvelgiant į nuostatas, įtvirtintas pirmoje 65 straipsnio dalyje ir pirmoje 66 straipsnio dalyje, nustatoma neeilinių vi-

suotinių rinkimų data. Rinkimai rengiami ne anksčiau kaip 30 dienų ir ne vėliau kaip 40 dienų nuo nutarimo dėl Atstovų Rūmų paleidimo dienos. Naujai išrinkti Atstovų Rūmų nariai į pirmąjį posėdį privalo rinktis ne vėliau kaip per 15 dienų nuo jų išrinkimo. Iki šio posėdžio dienos tęsiasi anksčiau išrinktų Atstovų Rūmų narių įgaliojimai.

3. Paleidus Atstovų Rūmus netaikoma pirmoje 65 straipsnio dalyje įtvirtinta nuotata ir nauji atstovai renkami tik likusiam eiliniuose rinkimuose išrinktų Atstovų Rūmų narių kadencijos laikui. Jeigu Atstovų Rūmai paleidžiami likus mažiau kaip metams iki eiliniuose rinkimuose išrinktų Atstovų Rūmų kadencijos pabaigos, atstovai renkami ir likusiam nepasibaigusios kadencijos laikui, kurio metu visos Atstovų Rūmų sesijos yra neeilinės, ir kitai penkerių metų kadencijai.

68 straipsnis

Išrinkus naujus Atstovų Rūmų narius, laikotarpiu iki jų susirinkimo į pirmąjį posėdį, buvę Atstovų Rūmų nariai eina savo pareigas pagal nuostatas, įtvirtintas antroje 65 straipsnio dalyje, tačiau šiuo laikotarpiu Atstovų Rūmams draudžiama leisti įstatymus ir priimti sprendimus, išskyrus įstatymo nustatytus neatidėliotinus ir ypatingus atvejus.

69 straipsnis

Atstovų Rūmų narys, prieš pradėdamas eiti pareigas, privalo prisiekti viešame Atstovų Rūmų posėdyje, ištardamas tokius priesaikos žodžius: „Prisiekiu gerbti ir vykdyti Konstituciją bei ją atitinkančius teisės aktus, saugoti Kipro Respublikos nepriklausomybę ir teritorinį vientisumą.“

70 straipsnis

Atstovų Rūmų nario pareigos nesuderinamos su ministro, Bendruomenės Rūmų nario, mero, municipalinės tarybos nario ar kitomis viešosios ar municipalinės tarnybos pareigomis, su pareigomis sukarintose ir saugumo tarnybose, o atstovo, kurį išrinko turkų bendruomenė, pareigos nesuderinamos su tarnyba Bažnyčiai (*din adami*).

Šiame straipsnyje vartojamas terminas „valstybės tarnyba“ suprantamas kaip bet kokių pajamų gavimas už viešąsias paslaugas iš valstybės ar Bendruomenių Rūmų, taip pat tarnyba, kurioje pajamų dydį kontroliuoja Respublika ar Bendruomenių Rūmai, įskaitant bet kokį darbą viešoje korporacijoje ar viešajame juridiniame asmenyje.

71 straipsnis

Atstovų Rūmų nario įgaliojimai baigiasi, kai:

a) jis miršta;

b) raštu atsistatydina iš pareigų;

c) kilus aplinkybėms, numatytoms 64 straipsnio c) ir d) punktuose, arba netekus Kipro Respublikos pilietybės;

d) pradeda eiti 70 straipsnyje nustatytas pareigas.

72 straipsnis

1. Atstovų Rūmų Pirmininkas turi būti graikas. Jį renka atstovai, kuriuos išrinko graikų bendruomenė. Atstovų Rūmų Pirmininko pavaduotojas yra turkas, jį renka atstovai, išrinkti turkų bendruomenės. Atstovų Rūmų Pirmininkas ir pirmininko pavaduotojas renkami atskirai tame pačiame pirmosios sesijos posėdyje visam Atstovų Rūmų kadencijos laikui.

2. Tais atvejais, kai šio straipsnio pirmoje dalyje nurodyto atstovo vieta lieka laisva nepasibaigus kadencijai, nedelsiant šaukiama neeilinė sesija ir rengiami atitinkami rinkimai.

3. Jeigu Atstovų Rūmų Pirmininkas ar pirmininko pavaduotojas laikinai negali eiti savo pareigų, taip pat kol įvyks rinkimai šio straipsnio antroje dalyje nustatyta tvarka, jų funkcijas vykdo vyriausias atitinkamos tautinės bendruomenės atstovas, jeigu atitinkama tautinė bendruomenė nenusprendžia kitaip.

4. Atstovų Rūmų Pirmininkas ir pirmininko pavaduotojas sudaro sekretoriatus. Pirmininkas paskiria Rūmų sekretoriais du graikų atstovus, pirmininko pavaduotojas paskiria Rūmų sekretoriumi vieną turkų atstovą, administracijos sekretoriais atitinkamai paskiriami du graikų atstovai ir vienas turkų atstovas.

73 straipsnis

1. Visus klausimus, kylančius iš šio straipsnio nuostatų, parlamentines procedūras, Atstovų Rūmų struktūrą ir struktūrinių vienetų įgaliojimus nustato Atstovų Rūmų reglamentas.

2. Atstovų Rūmuose steigiamas Atrankos komitetas, kurį sudaro Atstovų Rūmų Pirmininkas, Atstovų Rūmų Pirmininko pavaduotojas ir aštuoni nariai, kuriuos renka Atstovų Rūmų nariai kitame posėdyje po to, kai buvo išrinktas Atstovų Rūmų Pirmininkas ir jo pavaduotojas. Iš jų šešis narius renka graikų bendruomenės atstovai, du – turkų bendruomenės atstovai.

3. Atrankos komitetas sudaro nuolatinius, laikinuosius, *ad hoc* arba specialiuosius Atstovų Rūmų komitetus ir skiria atstovus šių komitetų nariais, atsižvelgiant į graikų ir turkų bendruomenių ar politinių partijų grupių siūlymus. Tokių komitetų nariai skiriami pagal kitoje šio straipsnio dalyje įtvirtintas nuostatas.

4. Graikų ir turkų bendruomenių grupės ir politinių partijų grupės turi būti atstovaujamos kiekviename nuolatiniame, laikinajame, *ad hoc* ar specialiajame Atstovų Rūmų komitete. Bendras komiteto narių, priklausančių graikų ir turkų bendruomenėms, skaičius turi atitikti tas pačias graikų ir turkų bendruomenių atstovų proporcijas, kuriomis remiantis sudaromi Atstovų Rūmai.

5. Kiekvienas įstatymo projektas, prieš pateikiant jį Atstovų Rūmų posėdyje, privalo būti apsvarstytas atitinkamame komitete.

Įstatymų projektai, išskyrus neatidėliotinus, gali būti svarstomi komitete ne anksčiau nei praėjus 48 valandoms, kai jie buvo įteikti komiteto nariams.

Įstatymų projektai, išskyrus neatidėliotinus, apsvarstyti atitinkamame komitete, gali būti svarstomi Atstovų Rūmų posėdyje ne anksčiau nei praėjus 48 valandoms, kai jie su komiteto išvada buvo įteikti Atstovų Rūmų nariams.

6. Jeigu į Atstovų Rūmų posėdžio darbotvarkę yra įtrauktas papildomas klausimas, kurį pasiūlė Atstovų Rūmų Pirmininko pavaduotojas, darbotvarkę turi sudaryti ir Atstovų Rūmams pristatyti Atstovų Rūmų Pirmininkas.

Po posėdžio darbotvarkės pristatymo Atstovų Rūmams bet kuris Atstovų Rūmų narys gali teikti darbotvarkės siūlymus ar pakeitimus, kuriuos svarsto Atstovų Rūmai.

7. Atstovų Rūmų posėdžiuose kalbėti gali tik užsiregistravę ir posėdžiui vadovaujančio asmens leidimą gavę Atstovų Rūmų nariai.

Kiekvienam Atstovų Rūmų nariui, kuris laikosi nustatytos tvarkos, atsižvelgiant į temą suteikiama pakankamai laiko išsakyti savo nuomonę.

Kalbėtojų eiliškumas nustatomas pagal registravimosi eilę arba žodinį norinčio kalbėti atstovo prašymą.

Numatoma, kad esant skirtingoms nuomonėms asmuo gali kalbėti po priešingą nuomonę išreiškusio atstovo. Atstovams, kalbantiems Atstovų Rūmų komiteto ar politinės grupės vardu, tokia išlyga netaikoma.

Atstovams, norintiems pasisakyti įvairiais darbotvarkės klausimais,

taip pat teikiantiems pasiūlymus, susijusius galiojančiais teisės aktais bei užbaigiantiems diskusijas, leidžiama kalbėti pirmiau nei atstovams, kurie aptaria diskusijų objektą. Tokiais atvejais dviem atstovams, kurių vienas palaiko pasiūlymą, kitas – prieštarauja, leidžiama pasisakyti ne ilgiau kaip po penkiolika minučių.

8. Visi pasisakymai Atstovų Rūmuose vyksta iš Rūmų tribūnos kreipiantis į Atstovų Rūmų narius. Visi pasisakymai ir kiti procesiniai veiksmai, atliekami Atstovų Rūmuose ir visuose jų komitetuose, atlikimo metu yra verčiami iš oficialiosios kalbos, kuria vyksta, į kitą oficialią kalbą.

9. Draudžiama pertraukti Atstovų Rūmų nario pasisakymą tiek Atstovų Rūmų, tiek ir komiteto posėdyje, vykdyti prieš atstovą asmeniškai nukreiptus išpuolius dėl klausimų, nesusijusių su diskusijų objektu, jei galiojančiuose teisės aktuose nenumatyta kitaip.

10. Atstovų Rūmų balsavimo rezultatus kartu skaičiuoja ir registruoja vienas Rūmų sekretorius graikas ir vienas Rūmų sekretorius turkas.

11. Visi Atstovų Rūmų posėdžiuose vykdomi procesiniai veiksmai yra protokoluojami. Komitetų posėdžių metu rengiamos protokolų santraukos. Jeigu Atstovų Rūmų narys posėdyje žodžiu pateikia prieštaravimą dėl prieš tai buvusio posėdžio protokolo, arba pateikia tokį prieštaravimą atitinkamo posėdžio pirmininkui raštu, Atstovų Rūmai sprendžia klausimą dėl posėdžio protokolo pakeitimo.

12. Kiekviena politinė partija, kuriai atstovauja ne mažiau kaip 12 procentų visų Atstovų Rūmų narių, gali sudaryti ir turi būti pripažįstama kaip politinės partijos grupė.

74 straipsnis

1. Atstovų Rūmai renkasi į eilinę sesiją penkioliktą dieną po visuotinių rinkimų, vėliau kasmet tą pačią dieną be papildomo šaukimo.

2. Eilinė Atstovų Rūmų sesija vyksta ne mažiau kaip tris ir ne ilgiau kaip šešis mėnesius per metus. Kiek truks sesija, sprendžia Atstovų Rūmai.

3. Be eilinių Atstovų Rūmų sesijų, gali būti šaukiamos neeilinės sesijos. Atstovų Rūmų Pirmininkas arba vicepirmininkas šaukia neeilinę sesiją, kai dėl to į juos abu kreipiasi ne mažiau kaip dešimt atstovų.

75 straipsnis

1. Atstovų Rūmų posėdžiai yra vieši, posėdžių protokolai skelbiami.

2. Atstovų Rūmai gali rengti uždarus posėdžius, jei manoma, kad tai

būtina ir kai to reikalauja ne mažiau kaip trys ketvirtadaliai visų Atstovų Rūmų narių.

76 straipsnis

1. Atstovų Rūmų Pirmininkas paskelbia kiekvieno posėdžio pradžią ir pabaigą.

2. Atstovų Rūmų Pirmininkas, paskelbdamas posėdžio pabaigą, Atstovų Rūmų pritarimu paskelbia kito posėdžio datą bei laiką, pagal 73 straipsnio šeštos dalies nuostatas pateikia Atstovų Rūmams kito posėdžio darbotvarkę.

3. Darbotvarkė turi būti atspausdinta ir pateikta Atstovų Rūmų nariams ne mažiau kaip prieš dvidešimt keturias valandas iki posėdžio, tačiau jei darbotvarkės klausimais jau vyksta aptarimai, darbotvarkė pateikiama bet kuriuo metu iki posėdžio.

77 straipsnis

1. Atstovų Rūmų kvorumą sudaro mažiausiai vienas trečdalis visų narių.

2. Konkretaus klausimo svarstymas gali būti atidėtas vieną kartą dvidešimt keturioms valandoms, jei to prašo dauguma posėdyje dalyvaujančių bet kurios bendruomenės atstovų.

78 straipsnis

1. Įstatymai ir Atstovų Rūmų nutarimai priimami paprasta posėdyje dalyvaujančių Atstovų Rūmų narių dauguma.

2. Rinkimų įstatymai ir jų pakeitimai, įstatymai, reglamentuojantys municipalitetų veiklą, mokesčius ir rinkliavas, priimami, kai už juos atskirai balsuoja dauguma graikų ir turkų bendruomenės atstovų, dalyvaujančių parlamento posėdyje.

79 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas arba viceprezidentas į Atstovų Rūmus kreipiasi pareiškimu arba savo nuomonę perduoda per atitinkamą ministrą.

2. Ministrai gali dalyvauti visuose Atstovų Rūmų ar bet kurio komiteto posėdžiuose, taip pat daryti pareiškimus Atstovų Rūmams ar bet kuriam jų komitetui pagal savo kompetenciją.

80 straipsnis

1. Įstatymų iniciatyvos teisė priklauso Atstovų Rūmų nariams ir ministrams.

2. Atstovų Rūmų nariams draudžiama teikti įstatymų projektus, kuriais numatoma didinti valstybės biudžeto išlaidas.

81 straipsnis

1. Valstybės biudžeto projektas turi būti pateiktas Atstovų Rūmams ne vėliau kaip prieš tris mėnesius iki įstatymo nustatytos dienos, nuo kurios prasideda biudžetiniai metai, ir turi būti Atstovų Rūmų patvirtintas iki naujųjų biudžetinių metų pradžios.

2. Ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo biudžetinių metų pabaigos Atstovų Rūmams tvirtinti turi būti pateikta metinė biudžeto įvykdymo apyskaita.

82 straipsnis

Įstatymai ir Atstovų Rūmų nutarimai įsigalioja jų paskelbimo oficialiame valstybės biuletenyje dieną, jeigu įstatymuose ar nutarimuose nenumatyta kita įsigaliojimo diena.

83 straipsnis

1. Atstovų Rūmų nariai negali būti persekiojami arba traukiami civilinėn ar baudžiamojon atsakomybėn už balsavimus ar kalbas Atstovų Rūmuose.

2. Atstovų Rūmų nario asmuo yra neliečiamas: kol eina savo pareigas, be Aukštojo Teismo leidimo jis negali būti persekiojamas, sulaikytas ar įkalintas, išskyrus atvejus, kai atstovas užtinkamas nusikaltimo, už kurį numatyta ne mažesnė nei penkerių metų laisvės atėmimo bausmė, padarymo vietoje. Pastaruoju atveju Aukštasis Teismas kompetentingos teisėsaugos institucijos prašymu sprendžia, ar suteikti leidimą vykdyti baudžiamąjį persekiojimą bei sulaikymą, kol asmuo eina Atstovų Rūmų nario pareigas.

3. Jei Aukštasis Teismas nusprendžia neduoti sutikimo persekioti Atstovų Rūmų nario, kol asmuo eina Atstovų Rūmų nario pareigas, tuomet laikotarpis, kol atstovas negali būti patrauktas atsakomybėn, nėra įskaičiuojamas į senaties terminą, numatytą už atitinkamą nusikaltimą.

4. Jei Aukštasis Teismas nusprendžia neduoti sutikimo vykdyti kompetentingo teismo Atstovų Rūmų nariui paskirtą įkalinimo bausmę, kol asmuo eina Atstovų Rūmų nario pareigas, bausmės vykdymas atliekamas pasibaigus Atstovų Rūmų nario įgaliojimų laikui.

84 straipsnis

1. Atstovų Rūmų nario darbas atlyginamas iš valstybės biudžeto įstatymo nustatyta tvarka.

2. Įstatymas, kuriuo didinamas Atstovų Rūmų narių darbo užmokestis, negalioja Atstovų Rūmų, išleidusių šį įstatymą, kadencijos laikotarpiu.

85 straipsnis

Visus klausimus dėl kandidatų į Atstovų Rūmų narius kvalifikacijos ir Atstovų Rūmų rinkimų peticijų nagrinėja Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas.

V SKYRIUS. BENDRUOMENIŲ RŪMAI

86 straipsnis

Graikų ir turkų bendruomenės iš savo narių renka Bendruomenių Rūmus, kurie veikia pagal šios Konstitucijos nuostatas.

87 straipsnis

1. Bendruomenių Rūmai, kaip numato Konstitucija ir šio straipsnio trečioje dalyje įtvirtintos nuostatos, leidžia įstatymus, susijusius su bendruomenės interesais tokiose srityse:

a) religiniai klausimai;

b) švietimo, kultūros ir mokymo klausimai;

c) asmens statusas;

d) teismai (βαθμούς δικαιοδοσίας – dereceleri), sprendžiantys civilinius ginčus, susijusius su asmens statusu ir religiniais klausimais;

e) klausimai, susiję su bendruomenių interesais ir institucijomis, pavyzdžiui, labdaros ar sporto fondų, įstaigų bei asociacijų, prisidedančių prie atitinkamos bendruomenės gerovės, steigimas;

f) bendruomenės narių mokesčių ir rinkliavų, skirtų bendruomenės įstaigoms ir institucijoms išlaikyti bei pačios bendruomenės poreikiams tenkinti, pagal Konstitucijos 88 straipsnyje įtvirtintas nuostatas, dydžio nustatymas;

g) klausimai, susiję su teisės aktais, reguliuojančiais municipalitetų veiklą, skirtą tik atitinkamos bendruomenės nariams;

h) klausimai, susijusiję su atitinkamų bendruomenių gamintojų ir vartotojų kooperatyvų bei kredito įstaigų priežiūra municipalitetuose, kaip numatoma Konstitucijoje:

i) municipaliteto teisės aktai, reglamentai ar Bendruomenių Rūmų sprendimai, priimti pagal šio straipsnio h) punktą, negali tiesiogiai prieštarauti ar nebūti suderinami su teisės aktais, kuriais remiantis valdomi gamintojų ir vartotojų kooperatyvai bei kredito įstaigos;

ii) šio straipsnio punktas i) nesuteikia Atstovų Rūmams teisės priimti teisės aktų klausimais, kurie pavesti Bendruomenių Rūmams pagal šio straipsnio (h) dalį;

j) kitais klausimais, aiškiai nurodytais Konstitucijoje.

2. Šio straipsnio pirmos dalies f) punkte pateikta nuostata negali apriboti Atstovų Rūmų teisės įvesti mokesčių asmenims, kaip nustatyta šioje Konstitucijoje.

3. Įstatymai bei nutarimai, kuriuos Bendruomenių Rūmai priima pagal šio straipsnio pirmoje dalyje įtvirtintas nuostatas, negali prieštarauti Kipro Respublikos nepriklausomybei, konstitucinei santvarkai, visuomenės saugumui, sveikatai, viešosios moralės normoms ar pažeisti pagrindines teises ir laisves, kurias kiekvienam asmeniui užtikrina ši Konstitucija.

88 straipsnis

1. Bendruomenių Rūmai, tvirtindami mokesčius pagal 87 straipsnio 1 dalies f) punkto nuostatas, turi atsižvelgti į finansinių metų biudžeto išlaidų dalį, kurios nepadengia Bendruomenių Rūmams skirtos valstybės biudžeto lėšos, kaip nurodyta antroje šio straipsnio dalyje, bei kitos finansiniais metais gautos pajamos.

2. Atstovų Rūmai nustato abejų Bendruomenių Rūmų finansinių metų biudžetą, kuris padengia Rūmų išlaidas, susijusias su Rūmams priskirtų funkcijų vykdymu. Bendra suma negali būti mažesnė kaip du milijonai svarų, lėšos Graikų Bendruomenės Rūmams ir Turkų Bendruomenės Rūmams padalijama tokia tvarka:

a) Graikų Bendruomenės Rūmams skiriama suma negali būti mažesnė nei vienas milijonas šeši šimtai tūkstančių svarų;

b) Turkų Bendruomenės Rūmams skiriama suma negali būti mažesnė nei keturi šimtai tūkstančių svarų.

Jeigu skiriama suma yra didesnė, nei numatyta, Atstovų Rūmai sprendžia, kaip abejiems Rūmams bus padalinta suma, viršijanti minimalią Bendruomenių Rūmams skiriamą sumą.

3. Bendruomenės Rūmų prašymu valdžios institucijos renka atitinkamų Bendruomenės Rūmų nustatytus mokesčius Rūmų vardu ir perveda surinktas lėšas Bendruomenės Rūmams.

Šiame straipsnyje bei 87 straipsnio pirmos dalies f) punkte vartojamas terminas „narys“ apima asociacijas ar neasocijuotas struktūras, veikiančias savo narių interesais.

89 straipsnis

1. Veikdami savo atstovaujamos bendruomenės interesais, Bendruomenių Rūmai turi tokius įgaliojimus:

a) i) nurodyti bendrijos teisės aktų kryptį („*determiner les principes directeurs*“);

ii) įgyvendinti administracinę valdžią pagal bendrijos teisės normas ir vykdyti įstatymų leidžiamąją galią pagal Konstitucijos 87 straipsnį, išskyrus pirmosios šio straipsnio dalies

g) ir h) punktuose įtvirtintas nuostatas, kurios aptariamos tolesniuose punktuose;

b) kontroliuoti įstatymais reglamentuojamus gamintojų ir vartotojų kooperatyvus bei kredito įstaigas, kurių veikla skirta atitinkamos bendruomenės gerovei;

c) remti ir prižiūrėti municipalitetų veiklą, susijusią su atitinkama bendruomene.

2. Nuostatos, įtvirtintos 87 straipsnio pirmos dalies e) punkte ir šio straipsnio b) punkte, nedraudžia kurti mišrias ir bendras gyventojų bendruomenių institucijas.

3. Jeigu centrinė administracija savo ruožtu kontroliuoja institucijas, įstaigas ar municipalitetus, nurodytus šio straipnio pirmos dalies b) ir c) punktuose, pagal galiojančius teisės aktus, tokią kontrolę vykdo valstybės tarnautojai, priklausantys tai pačiai bendruomenei kaip ir atitinkama institucija, įstaiga ar municipalitetas.

90 straipsnis

1. Remiantis tolimesnėmis šio straipsnio nuostatomis, kiekvieni Bendruomenių Rūmai turi teisę numatyti savo priimtų įstatymų ir sprendimų taikymą (*εφαρμογή – tatbik*).

2. Bendruomenių Rūmai negali priimti įstatymų ar sprendimų dėl asmens įkalinimo ar sulaikymo už pažeidimus, susijusius su Bendruomenių Rūmų veikla, vykdymo pagal šioje Konstitucijoje nustatytus įgaliojimus.

3. Bendruomenių Rūmai negali naudoti jokių prievartos priemonių (αναγκαστικά *μέτρα – cebir*), kurios padėtų užtikrinti bendruomenės teisės aktų laikymąsi bei teismų sprendimų, susijusių su civiliniais ginčais dėl asmens statuso ir religinių klausimų, vykdymą.

4. Jeigu naudoti prievartos priemones yra būtina dėl tinkamo Bendruomenių Rūmų įstatymo ar sprendimo vykdymo arba dėl Bendruomenės Rūmų kontrolės ar priežiūros veiklos atlikimo, Bendruomenės Rūmų prašymu prievartos priemones taiko atitinkamos valstybinės institucijos, kurios turi išimtinę kompetenciją taikyti tokias priemones.

5. Teismo sprendimų ar nurodymų, susijusių su Bendruomenių Rūmų funkcijų atlikimu, vykdymą užtikrina valstybinės institucijos.

91 straipsnis

1. Kiekvieni Bendruomenių Rūmai vieną kartą per metus parengia ir priima ateinančių finansinių metų išlaidų ir pajamų biudžetą.

2. Biudžetą svarsto Atstovų Rūmai bendruomenės teisės aktuose nustatytu laiku iki naujų biudžetinių metų pradžios.

92 straipsnis

Bendruomenės Rūmų narių skaičius nustatomas Bendruomenės įstatyme, už kurį balsuoja ne mažiau kaip du trečdaliai visų atitinkamų Bendruomenės Rūmų narių.

93 straipsnis

Bendruomenių Rūmų nariai renkami remiantis visuotiniais, tiesioginiais rinkimais ir slaptu balsavimu.

94 straipsnis

1. Kiekvienas Respublikos pilietis, sulaukęs dvidešimt vienerių metų amžiaus ir atitinkantis kitus reikalavimus, nurodytus Bendruomenės rinkimų įstatyme, turi teisę būti įtrauktas į graikų arba turkų bendruomenės rinkėjų sąrašą, jei nėra sąlygos, nustatytos šio straipsnio antroje dalyje. Graikų bendruomenės nariai registruojami tik graikų bendruomenės rinkėjų sąraše, turkų bendruomenės – tik turkų bendruomenės rinkėjų sąraše.

2. Asmuo negali būti įregistruotas kaip rinkėjas, jei jis neteko rinkimų teisės Bendruomenės rinkimų įstatyme nustatytais pagrindais.

95 straipsnis

Bendruomenių Rūmų nariu gali būti renkamas asmuo, rinkimų metu atitinkantis tokius reikalavimus:

a) Kipro Respublikos pilietis, registruotas atitinkamos bendruomenės rinkimų sąraše;

b) ne jaunesnis kaip 25 metų amžiaus;

c) nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos nebuvo teistas už nusikaltimus, susijusius su nesąžiningu ar amoraliu elgesiu, arba kompetentingo teismo sprendimu nebuvo pripažintas padaręs rinkimų teisės pažeidimų;

d) neturi psichinės negalios, dėl kurios negali vykdyti Bendruomenės Rūmų nario pareigų.

96 straipsnis

1. Bendruomenių Rūmų kadencija yra penkeri metai. Kadencija pradedama skaičiuoti nuo Bendruomenės įstatyme nustatytos dienos.

2. Pasibaigus Bendruomenių Rūmų kadencijai, atstovų įgaliojimai tęsiasi, kol naujai išrinkti Bendruomenių Rūmų nariai pradeda eiti savo pareigas pagal pirmosios šio straipsnio dalies nuostatas.

97 straipsnis

1. Eiliniai Bendruomenių Rūmų rinkimai rengiami likus ne mažiau kaip trisdešimt dienų iki Rūmų kadencijos pabaigos.

2. Bendruomenių Rūmuose atsiradus laisvai vietai, naujo atstovo rinkimai organizuojami ne vėliau kaip per 45 dienas nuo laisvos vietos atsiradimo dienos.

3. Jei rinkimai, numatyti šio straipsnio pirmoje ir antroje dalyse, negali įvykti pagal Konstitucijos nuostatas nustatytą dieną dėl ypatingų ir nenumatytų aplinkybių, tokių kaip: žemės drebėjimas, potvynis, visuotinė epidemija ir kitos, rinkimai rengiami išnykus šioms aplinkybėms, atitinkamą kitos savaitės dieną.

98 straipsnis

1. Bendruomenių Rūmai gali būti paleidžiami tik Bendruomenių Rūmų nutarimu, kurį priima absoliuti dauguma narių.

2. Tokiu atveju, neatsižvelgiant į nuostatas, įtvirtintas pirmoje 96 straipsnio dalyje ir pirmoje 97 straipsnio dalyje, nustatoma neeilinių visuotinių bendruomenių rinkimų data. Rinkimai rengiami ne anksčiau

kaip 30 dienų ir ne vėliau kaip 40 dienų nuo nutarimo dėl Bendruomenių Rūmų paleidimo dienos. Naujai išrinkti Bendruomenių Rūmų nariai į pirmąjį posėdį privalo rinktis ne vėliau kaip per 15 dienų nuo jų išrinkimo. Iki šio posėdžio dienos tęsiasi anksčiau išrinktų Bendruomenių Rūmų narių įgaliojimai.

3. Paleidus Atstovų Rūmus netaikoma pirmoje 96 straipsnio dalyje įtvirtinta nuotata ir nauji atstovai renkami tik likusiam eiliniuose rinkimuose išrinktų Bendruomenių Rūmų narių kadencijos laikui. Jeigu Bendruomenių Rūmai paleidžiami likus mažiau kaip metams iki eiliniuose rinkimuose išrinktų Bendruomenių Rūmų kadencijos pabaigos, atstovai renkami ir likusiam nepasibaigusios kadencijos laikui, ir kitai penkerių metų kadencijai.

99 straipsnis

Išrinkus naujus Bendruomenių Rūmų narius, laikotarpiu iki jų susirinkimo į pirmąjį posėdį buvę Bendruomenių Rūmų nariai eina savo pareigas, kaip nustatyta antroje 96 straipsnio dalyje arba antroje 98 straipsnio dalyje, tačiau šiuo laikotarpiu Bendruomenių Rūmams draudžiama leisti įstatymus ir priimti sprendimus, išskyrus įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatytus neatidėliotinus ir ypatingus atvejus.

100 straipsnis

Bendruomenių Rūmų narys, prieš pradėdamas eiti pareigas, privalo prisiekti viešame posėdyje, ištardamas tokius priesaikos žodžius: „Prisiekiu gerbti ir vykdyti Konstituciją bei ją atitinkančius teisės aktus, saugoti Kipro Respublikos nepriklausomybę ir teritorinį vientisumą.“

101 straipsnis

1. Bendruomenių Rūmų nario pareigos nesuderinamos su ministro, mero, municipalinės tarybos nario ar kitomis viešosios ar municipalinės tarnybos pareigomis, su pareigomis sukarintose ir saugumo tarnybose, o atstovo, kurį išrinko turkų bendruomenė, pareigos nesuderinamos su tarnyba Bažnyčiai (*din adami*).

2. Šiame straipsnyje vartojamas terminas „viešoji tarnyba“ suprantamas kaip bet kokių pajamų gavimas už viešąsias paslaugas iš valstybės ar Bendruomenių Rūmų, taip pat tarnyba, kurioje pajamų dydį kontroliuoja Respublika ar Bendruomenių Rūmai, įskaitant bet kokį darbą viešoje korporacijoje ar viešajame juridiniame asmenyje.

102 straipsnis

Bendruomenių Rūmai nustatyta tvarka priima taisykles, susijusias su visais procedūriniais klausimais, įskaitant eilinių ir neeilinių posėdžių organizavimą, posėdžių datas ir trukmę, balsavimo tvarką bei kitų reikalų tvarkymą.

103 straipsnis

1. Bendruomenių Rūmų posėdžiai yra vieši, posėdžių protokolai skelbiami.

2. Bendruomenių Rūmai gali rengti uždarus posėdžius, jei manoma, kad tai būtina, ir kai to reikalauja ne mažiau kaip du trečdaliai visų Bendruomenių Rūmų narių.

104 straipsnis

1. Graikų ar turkų Bendruomenių Rūmų priimti įstatymai ar nutarimai skelbiami oficialiame valstybės biuletenyje, kai juos pasirašo Respublikos Prezidentas arba viceprezidentas, ne vėliau kaip per penkiolika dienų nuo įstatymo ar nutarimo gavimo dienos.

2. Bendruomenių Rūmų teisės aktai įsigalioja jų paskelbimo oficialiame valstybės biuletenyje dieną, jeigu įstatymuose ar nutarimuose nenumatyta kita įsigaliojimo diena.

105 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas (Graikų Bendruomenės Rūmams) bei Respublikos viceprezidentas (Turkų Bendruomenės Rūmams) per penkiolika dienų gali grąžinti gautą įstatymą arba sprendimą atitinkamiems Bendruomenės Rūmams persvarstyti.

2. Jei atitinkami Bendruomenių Rūmai iš naujo apsvarstę patvirtina tą patį įstatymą ar sprendimą, Respublikos Prezidentas ar viceprezidentas pasirašo ir paskelbia įstatymą arba sprendimą, kaip numato skubaus paskelbimo nuostatos.

106 straipsnis

1. Bendruomenių Rūmų nariai negali būti persekiojami arba traukiami civilinėn ar baudžiamojon atsakomybėn už balsavimus ar kalbas Bendruomenių Rūmuose.

2. Bendruomenių Rūmų nario asmuo yra neliečiamas: kol eina savo pareigas, be Aukštojo Teismo leidimo jis negali būti persekiojamas, sulai-

kytas ar įkalintas, išskyrus atvejus, kai atstovas užtinkamas nusikaltimo, už kurį numatyta ne mažesnė nei penkerių metų laisvės atėmimo bausmė, padarymo vietoje arba padaro nusikaltimą, už kurį skiriama mirties bausmė. Tokiais atvejais Aukštasis Teismas kompetentingos teisėsaugos institucijos prašymu sprendžia, ar suteikti leidimą vykdyti baudžiamąjį persekiojimą bei sulaikymą, kol asmuo eina Bendruomenių Rūmų nario pareigas.

3. Jei Aukštasis Teismas nusprendžia neduoti sutikimo persekioti Bendruomenių Rūmų nario, kol asmuo eina Rūmų nario pareigas, tuomet laikotarpis, kol atstovas negali būti patrauktas atsakomybėn, nėra įskaičiuojamas į senaties terminą, numatytą už atitinkamą nusikaltimą.

4. Jei Aukštasis Teismas nusprendžia neduoti sutikimo vykdyti kompetentingo teismo Bendruomenių Rūmų nariui paskirtą įkalinimo bausmę, kol asmuo eina Rūmų nario pareigas, bausmės vykdymas atliekamas pasibaigus Bendruomenių Rūmų nario įgaliojimų laikui.

107 straipsnis

Bendruomenių Rūmų nario įgaliojimai nutrūksta, kai:

a) jis miršta;

b) raštu atsistatydina iš pareigų;

c) kilus aplinkybėms, numatytoms 95 straipsnio c) ir d) punktuose, arba netekus Kipro Respublikos pilietybės, arba netekus teisės būti įregistruotam atitinkamos bendruomenės rinkėjų sąraše;

d) pradeda eiti 101 straipsnyje nustatytas pareigas.

108 straipsnis

1. Graikų ir turkų bendruomenės turi teisę gauti subsidijas, kurias Graikijos ir Turkijos vyriausybės skiria graikų ir turkų bendruomenių švietimo, kultūros, sporto institucijoms bei labdaros organizacijoms.

2. Jeigu graikų arba turkų bendruomenė nusprendžia, kad tinkamai jų bendruomenės veiklai trūksta mokyklos vadovų, dėstytojų ar dvasininkų (*κληρικίο-din adami*), bendruomenė turi teisę įdarbinti tokius poreikius atitinkantį personalą, kurį suteikia Graikijos arba Turkijos vyriausybė.

109 straipsnis

Kiekviena religinė grupė, pagal 2 straipsnio trečios dalies nuostatas pasirinkusi priklausyti vienai iš bendruomenių, turi teisę būti atstovauja-

ma Bendruomenių Rūmuose per renkamą narį ar narius, kaip numatyta bendruomenės teisėje.

110 straipsnis

1. Kipro autokefalinė graikų ortodoksų bažnyčia ir toliau turi išskirtinę teisę reguliuoti bei administruoti savo vidaus reikalus bei nuosavybę pagal šventuosius kanonus ir šiuo metu galiojančią chartiją, o Graikų Bendruomenės Rūmai privalo veikti pagal šią teisę.

2. Konstitucija pripažįsta Kipro autokefalinę graikų ortodoksų bažnyčią kaip instituciją, jos principus ir jais besiremiančią teisę. Visi klausimai, susiję arba turintys įtakos šiai institucijai ar fondui, jos nuosavybei, įskaitant turtą, priklausantį mečetėms ar kitoms musulmonų religinėms institucijoms, tvarkomi išimtinai tik pagal įstatymus bei taisykles, patvirtintas Turkų Bendruomenės Rūmų. Jokie įstatymų leidžiamieji, vykdomieji ar kiti veiksmai negali prieštarauti, nepaisyti ar trukdyti šiems įstatymams ar principams, taip pat Turkų Bendruomenės Rūmų išleistiems įstatymams bei taisyklėms.

3. Bažnyčios teisė, susijusi su religiniais klausimais ir suderinta su Kipro kolonijos teise, galiojusi iki šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos ir taikoma religinei grupei, kaip nurodyta 2 straipsnio trečioje dalyje, Bažnyčios toliau taikoma ir įsigaliojus Konstitucijai.

111 straipsnis

1. Atsižvelgiant į Konstitucijos nuostatas, bet kokie klausimai, susiję su sužadėtuvėmis, vedybomis, skyrybomis, santuokos anuliavimu, teisiniu išskyrimu arba sutuoktinių teisių atkūrimu arba šeimos santykių reguliavimu, įteisinamu teismo nutartimi, Graikų ortodoksų bažnyčios narių priėmimu arba kitų religinių grupių, aptariamų 2 straipsnio trečioje dalyje, narių priėmimu, nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos tvarkomi pagal Graikų ortodoksų bažnyčios arba tos religinės grupės teisę bei teismingi Bažnyčios tribunolui. Bendruomenių Rūmų veiksmai negali prieštarauti šios teisės nuostatoms.

2. Šio straipsnio pirmos dalies nuostatos neužkerta kelio taikyti 90 straipsnio penktos dalies dėl tokio tribūnolo nutarties ar sprendimo vykdymo.

VI SKYRIUS. NEPRIKLAUSOMI RESPUBLIKOS PAREIGŪNAI

I SKIRSNIS. Respublikos generalinis prokuroras ir generalinio prokuroro pavaduotojas

112 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas bendru sutarimu paskiria du asmenis, kurie atitinka Aukštojo Teismo teisėjams keliamus reikalavimus, generaliniu prokuroru ir generalinio prokuroro pavaduotoju. Generalinis prokuroras ir jo pavaduotojas negali priklausyti tai pačiai etninei bendruomenei.

2. Generalinis prokuroras vadovauja Respublikos prokuratūrai, o jo pavaduotojas prireikus jį pavaduoja. Respublikos prokuratūra yra nepriklausoma institucija, nepavaldi jokiai ministerijai.

3. Respublikos generalinis prokuroras ir generalinio prokuroro pavaduotojas turi teisę dalyvauti ir pasisakyti bet kurio teismo posėdyje. Generalinio prokuroro rangas yra aukštesnis nei generalinio prokuroro pavaduotojo.

4. Respublikos generalinis prokuroras ir generalinio prokuroro pavaduotojas yra nuolatiniai valstybės tarnybos tarnautojai, pareigas atlieka tokiomis pat sąlygomis kaip Aukštojo Teismo teisėjai, tačiau nėra prilyginami Aukštojo Teismo pirmininkui. Respublikos generalinis prokuroras ir generalinio prokuroro pavaduotojas iš pareigų atleidžiami tokiais pačiais pagrindais kaip ir Aukštojo Teismo teisėjai.

5. Jeigu nagrinėjamas klausimas susijęs su asmeniu, priklausančiu tai pačiai bendruomenei kaip ir generalinis prokuroras arba generalinio prokuroro pavaduotojas, prieš generaliniam prokurorui priimant sprendimą patariama įvertinti galimus interesus tais atvejais, kai vykdant baudžiamąjį persekiojimą generalinis prokuroras ar prokuroro pavaduotojas bei teisėjai, priklausantys vienai bendruomenei, turi faktinę pareigą ir atsakomybę.

113 straipsnis

1. Respublikos generalinis prokuroras, padedamas savo pavaduotojo, gali atlikti valstybinio patarėjo, Respublikos Prezidento ir viceprezidento patarėjo bei Ministrų Tarybos ar atskirų ministrų patarėjo pareigas, taip pat įgyvendinti savo galias, atlikti kitas funkcijas ir pareigas, numatytas Konstitucijoje ir kituose teisės aktuose.

2. Respublikos generalinis prokuroras turi įgaliojimus pradėti, vesti, tęsti, perimti arba nutraukti bet kokias procedūras, susijusias su nusikaltimu prieš bet kurį Respublikos pilietį, atsižvelgiant į viešąjį interesą. Šias galias generalinis prokuroras įgyvendina pats arba paveda savo vadovaujamai institucijai, atliekančiai jo pavedimus.

114 straipsnis

1. Respublikos generalinio prokuroro pavaduotojas turi įgaliojimus, kurie įprastai priskiriami tokioms pareigoms, taip pat, atsižvelgiant į Respublikos generalinio prokuroro nurodymus, įgyvendina savo galias ir vykdo funkcijas pagal Konstitucijos ir kitų teisės aktų nuostatas.

2. Respublikos generalinio prokuroro pavaduotojas laikinai eina generalinio prokuroro pareigas, jei generalinis prokuroras yra išvykęs arba laikinai negali vykdyti savo pareigų.

II SKIRSNIS. Generalinis auditorius ir generalinio auditoriaus pavaduotojas

115 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas bendru sutarimu paskiria du sąžiningus, tinkamos kvalifikacijos asmenis generalinio auditoriaus ir generalinio auditoriaus pavaduotojo pareigoms. Generalinis auditorius ir jo pavaduotojas turi priklausyti skirtingoms bendruomenėms.

2. Generalinis auditorius vadovauja Respublikos audito institucijai o jo pavaduotojas prireikus jį pavaduoja. Respublikos audito institucija yra nepriklausoma institucija, nepavaldi jokiai ministerijai.

3. Generalinis auditorius ir jo pavaduotojas yra nuolatiniai valstybės tarnybos tarnautojai, iš pareigų jie atleidžiami tokiais pačiais pagrindais kaip ir Aukštojo Teismo teisėjai.

116 straipsnis

1. Generalinis auditorius, padedamas savo pavaduotojo, valstybės vardu kontroliuoja visas išmokas ir įplaukas, tikrina ir audituoja pinigų srautus ir kitą administruojamą turtą, valstybės institucijų įsipareigojimus. Vykdydamas šias funkcijas generalinis audtorius turi teisę susipažinti su visais apskaitos dokumentais, pajamų ir išlaidų ataskaitomis, gauti infomormaciją apie turto buvimo vietą.

2. Generalinis auditorius, padedamas pavaduotojo, įgyvendina kitas savo galias, vykdo kitas funkcijas ir pareigas, kurias jam suteikia teisės aktai.

3. Šiame skyriuje nustatytas galias, funkcijas bei pareigas generalinis auditorius atlieka pats arba jo vadovaujami pareigūnai, vykdantys jo nurodymus.

4. Generalinis auditorius pagal šiame skyriuje numatytas nuostatas teikia savo veiklos ataskaitą Respublikos Prezidentui ir viceprezidentui, kurie pristato ją Atstovų Rūmams.

117 straipsnis

1. Generalinio auditoriaus pavaduotojas turi įgaliojimus, kurie įprastai priskiriami tokioms pareigoms, taip pat, atsižvelgiant į generalinio auditoriaus nurodymus, įgyvendina savo galias ir vykdo funkcijas pagal Konstitucijos ir kitų teisės aktų nuostatas.

2. Generalinio auditoriaus pavaduotojas laikinai eina generalinio auditoriaus pareigas, jei generalinis auditorius yra išvykęs arba laikinai negali vykdyti savo pareigų.

III SKIRSNIS. Valstybinio banko valdytojas ir valstybinio banko valdytojo pavaduotojas

118 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas bendru sutarimu paskiria du sąžiningus, tinkamos kvalifikacijos asmenis Valstybinio banko valdytojo ir Valstybinio banko valdytojo pavaduotojo pareigoms. Valstybinio banko valdytojas ir jo pavaduotojas turi priklausyti skirtingoms bendruomenėms.

2. Valstybinio banko valdytojas vadovauja valstybiniam bankui, o jo pavaduotojas prireikus jį pavaduoja. Valstybinis bankas nepavaldus jokiai ministerijai.

3. Valstybinio banko valdytojas ir jo pavaduotojas gali būti nuolatiniai valstybės tarnybos tarnautojai arba į šias pareigas paskirti asmenys, kurių paskyrimo terminai ir sąlygos nustatomi paskyrimo dokumentuose.

4. Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas bendru susitarimu gali bet kokiu metu atšaukti iš pareigų Valstybinio banko valdytoją, jo pavaduotoją arba – ir Valstybinio banko valdytoją, ir jo pavaduotoją.

5. Atšaukus iš pareigų Valstybinio banko valdytoją, jo pavaduotoją arba – ir Valstybinio banko valdytoją, ir jo pavaduotoją, pagal šio straipsnio šeštą dalį ir Konstitucijos nuostatas, susijusias su viešosiomis paslaugomis, jiems gali būti pasiūlytas kitas tinkamas postas valstybės tarnyboje, jeigu prieš atšaukimą iš pareigų Valstybinio banko valdytojas arba jo pavaduotojas buvo valstybės tarnautojai.

6. Visi drausminiai klausimai, susiję su Valstybinio banko valdytojo ir jo pavaduotojo atliekamomis funkcijomis, priklauso Tarybos, įkurtos pagal 153 straipsnio aštuntą dalį, kompetencijai.

119 straipsnis

1. Valstybinio banko valdytojas, padedamas savo pavaduotojo, administruoja Valstybinės valiutos įstatymą bei valdo Valstybinį banką, taip pat įgyvendina kitas galias ir atlieka kitas funkcijas, susijusias su Valstybinio banko veikla.

2. Valstybinio banko valdytojas, padedamas savo pavaduotojo, įgyvendina visas galias bei atlieka visas funkcijas, kurios jam numatytos atitinkamuose teisės aktuose.

3. Savo funkcijas ir pareigas, numatytas šiame skyriuje, Valstybinio banko valdytojas atlieka pats arba paveda atitinkamiems pareigūnams, veikiantiems pagal jo nurodymus.

4. Valstybinio banko valdytojas, padedamas savo pavaduotojo, vykdo Ministrų Tarybos sprendimus bei teisės aktų reikalavimus savo srityje, atsižvelgiant į valstybės finansų politiką bei Finansų ministro nurodymus.

5. Valstybinio banko valdytojas kas pusę metų pateikia valstybės valiutos, fondų bei vertybinių popierių ataskaitą Respublikos Prezidentui ir viceprezidentui, kurie šią ataskaitą pristato Atstovų Rūmams.

120 straipsnis

1. Valstybinio banko valdytojo pavaduotojas turi įgaliojimus, kurie įprastai priskiriami tokioms pareigoms, taip pat, atsižvelgiant į Valstybinio banko valdytojo nurodymus, įgyvendina savo galias ir vykdo funkcijas pagal Konstitucijos ir kitų teisės aktų nuostatas.

2. Valstybinio banko valdytojo pavaduotojas laikinai eina Valstybinio banko valdytojo pareigas, jei Valstybinio banko valdytojas yra išvykęs arba laikinai negali vykdyti savo pareigų.

121 straipsnis

Šiame skyriuje įtvirtintos nuostatos netrukdo Valstybiniam bankui tapti Centriniu banku. Tokiu atveju Valstybinio banko valdytojas ir jo pavaduotojas tampa Centrinio banko valdytoju ir jo pavaduotoju, o jų veiklai taikomos šio skyriaus nuostatos.

VII SKYRIUS. VALSTYBĖS TARNYBA

I SKIRSNIS. Bendrosios nuostatos

122 straipsnis

Šiame skyriuje vartojamas terminas „valstybinė įstaiga“ reiškia valstybės tarnybos instituciją; terminas „valstybės tarnautojas“ reiškia asmenį, kuris eina nuolatines ar laikinas pareigas valstybės tarnyboje. Valstybės tarnyba neapima tarnavimo Respublikos armijoje ar saugumo tarnyboje, pareigūnų, kuriuos bendru susitarimu skiria Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas Konstitucijoje įtvirtintais pagrindais, valstybės institucijose dirbančių darbininkų. Valstybės tarnybos institucijomis laikomos: Kipro transliavimo korporacija, Kipro vidaus telekomunikacijų tarnyba, Kipro energetikos tarnyba ir kitos korporatyvinės ar nekorporatyvinės institucijos, įkurtos teisės aktų numatytais pagrindais visuomenės interesams tenkinti, valstybės įkurti arba garantuojami fondai, taip pat prie minimų institucijų įkurtos valstybės kontroliuojamos įstaigos.

123 straipsnis

1. Valstybės tarnybos darbuotojų skaičių turi sudaryti septyniasdešimt procentų graikų ir trisdešimt procentų turkų.

2. Toks procentinis santykis taikomas atsižvelgiant į praktines galimybes visuose valstybės tarnybos hierarchijos lygiuose.

3. Regionuose ar vietovėse, kur viena iš dviejų bendruomenių sudaro daugumą ir tos daugumos atstovai valstybės tarnyboje sudaro apie šimtą procentų, laikoma, kad tokios pareigos yra bendruomeninės.

124 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas bendru sutarimu skiria Valstybės tarnybos komisiją, kurią sudaro pirmininkas ir devyni nariai.

2. Septyni šios komisijos nariai turi būti graikai ir trys – turkai.

3. Kiekvienas komisijos narys skiriamas šešerių metų kadencijai, tačiau jis turi teisę bet kuriuo metu atsistatydinti, pateikęs prašymą Respublikos Prezidentui ir viceprezidentui.

4. Komisijos nario darbo užmokestis ir kitos tarnybos sąlygos nustatomos teisės aktuose ir negali būti keičiamos po nario paskyrimo.

5. Komisijos nariai iš pareigų pašalinami tais pačiais pagrindais, kaip ir Aukštojo Teismo teisėjai.

6. 1) Komisijos nariais gali būti skiriami nepriekaištingos reputacijos Kipro Respublikos piliečiai, atitinkantys Atstovų Rūmų nariams keliamus reikalavimus.

2) Asmuo negali būti paskirtas komisos nariu, jei per pastaruosius dvylika mėnesių (Komisijos pirmininkui keliamas reikalavimas) arba per pastaruosius šešis mėnesius (komisijos nariams keliamas reikalavimas) jis užėmė tokias pareigas:

a) ministro;

b) Atstovų Rūmų nario arba Bendruomenių Rūmų nario;

c) valstybės tarnautojo arba ginkluotųjų pajėgų tarnautojo;

d) savivaldos institucijos arba įstatymais įsteigtos valstybinės institucijos tarnautojo arba darbuotojo;

e) profesinės sąjungos arba profesinės sąjungos įstaigos nario.

7. Jeigu Komisijos narys dėl suteiktų atostogų ar kitų priežasčių laikinai negali eiti savo pareigų, Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas bendru sutarimu gali paskirti kitą kvalifikuotą asmenį, kuris atlieka Komisijos nario funkcijas tuo laikotarpiu.

125 straipsnis

1. Valstybės tarnybos komisija prižiūri tinkamą dviejų bendruomenių atstovų pasiskirstymą valstybinėse įstaigose, valstybės tarnautojų paskyrimą ar pakeitimą, išėjimą į pensiją, kontroliuoja darbo drausmės klausimus, įskaitant atleidimą ar pašalinimą iš pareigų, atsižvelgiant į Konstitucijos nuostatas, kitas šio straipsnio dalis ir atitinkamus teisės aktus.

2. Komisijos pirmininkas šaukia Komisijos posėdžius ir jiems vadovauja. Numatoma, kad:

a) susirinkimas vyksta tik iš anksto apie jį pranešus visiems Komisijos nariams;

b) komisijos pirmininkas neturi papildomo balso.

3. 1) Pagal tolesnes šio straipsnio nuostatas, Komisijos sprendimai priimami absoliučia Komisijos narių balsų dauguma.

2) Jeigu svarstomas klausimas susijęs su naujoms pareigoms skiriamu tarnautoju arba paskyrimu į laisvą vietą, į kurią pagal Konstitucijos nuostatas turi būti konkrečiai skiriamas graikų arba turkų tautybės asmuo, sprendimas priimamas absoliučia balsų dauguma, kurioje ne mažiau kaip du balsai priklauso turkų tautybės Komisijos nariams. Jei tokio sprendimo nepavyksta priimti balsų dauguma, Komisija kreipiasi į Aukščiausiąjį Konstitucinį Teismą, prašydama priimti sprendimą. Šio Teismo sprendimas Komisijai yra privalomas ir galutinis.

3) Jeigu svarstomas klausimas yra susijęs tik su turkų tautybės asmeniu, Komisijos sprendimas priimamas balsų dauguma, kurioje ne mažiau kaip du balsai priklauso turkų tautybės Komisijos nariams. Jeigu svarstomas klausimas yra susijęs tik su graikų tautybės asmeniu, Komisijos sprendimas priimamas balsų dauguma, kurioje ne mažiau kaip keturi balsai priklauso graikų tautybės Komisijos nariams.

4) Jeigu svarstomas klausimas susijęs su pasirinkimu, ar į konkrečias pareigas bus paskirtas graikų, ar turkų bendruomenės atstovas, sprendimas pagal šio straipsnio 3) dalies nuostatas priimamas Komisijos narių balsų dauguma, tačiau renkant graikų atstovą būtina vienbalsė penkių graikų Komisijos narių rekomendacija, renkant turką – vienbalsė trijų turkų Komisijos narių rekomendacija.

II SKIRSNIS. Valstybės iždininkas ir Valstybės iždininko pavaduotojas

126 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas bendru sutarimu paskiria du sąžiningus, tinkamos kvalifikacijos asmenis valstybės iždininko ir valstybės iždininko pavaduotojo pareigoms. Valstybės iždininkas ir jo pavaduotojas turi priklausyti skirtingoms bendruomenėms.

2. Valstybės iždininkas yra valstybės iždo valdytojas, o jo pavaduotojas – valstybės iždo valdytojo pavaduotojas.

3. Valstybės iždininkas ir jo pavaduotojas yra nuolatiniai valstybės tarnybos tarnautojai.

4. Valstybės iždininko ir jo pavaduotojo drausmės kontrolės, atsistatydinimo, atleidimo bei pašalinimo iš pareigų klausimai priklauso Valstybės tarnybos komisijos kompetencijai.

127 straipsnis

1. Valstybės iždininkas, padedamas savo pavaduotojo, prižiūri ir tvarko visas apskaitos operacijas, susijusias su valstybės lėšomis, administruojamu turtu ir kylančiais įsipareigojimais bei išmokomis pagal Konstitucijos ir atitinkamų teisės aktų nuostatas.

2. Valstybės iždininkas, padedamas savo pavaduotojo, įgyvendina kitas savo galias bei atlieka kitas funkcijas ir pareigas, kurios jam priskirtos pagal atitinkamus teisės aktus.

3. Valstybės iždininkas įgyvendina savo galias, atlieka funkcijas ir pareigas, numatytas šiame straipsnyje, pats arba paveda jas atlikti savo pavaldiniams, veikiantiems valstybės iždininko nurodymu.

128 straipsnis

1. Valstybės iždininko pavaduotojas turi įgaliojimus, kurie įprastai priskiriami tokioms pareigoms, taip pat, atsižvelgiant į valstybės iždininko nurodymus, įgyvendina savo galias ir vykdo funkcijas pagal Konstitucijos ir kitų teisės aktų nuostatas.

2. Valstybės iždininko pavaduotojas laikinai eina valstybės iždininko pareigas, jei valstybės iždininkas yra išvykęs arba laikinai negali vykdyti savo pareigų.

VIII SKYRIUS. KIPRO RESPUBLIKOS KARIUOMENĖ

129 straipsnis

1. Kipro Respublikos kariuomenę sudaro du tūkstančiai vyrų, kurių šešiasdešimt procentų priklauso graikų, keturiasdešimt procentų – turkų bendruomenei.

2. Karinė tarnyba nėra privaloma, nebent tokią nuostatą patvirtina Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas bendru susitarimu.

130 straipsnis

1. Respublikos saugumo pajėgas sudaro du tūkstančiai policijos ir žandarmerijos pareigūnų. Pareigūnų skaičius gali būti padidintas arba sumažintas tik bendru Respublikos Prezidento ir viceprezidento susitarimu.

2. Respublikos saugumo pajėgas sudaro septyniasdešimt procentų graikų ir trisdešimt procentų turkų. Numatoma, kad pradiniu laikotarpiu, nuo 1959 m. vasario 11 d., siekiant išvengti policijoje tarnaujančių turkų

atleidimo, turkų procentas gali sudaryti maksimalų keturiasdešimties procentų skaičių, o graikų skaičius atitinkamai sumažintas iki šešiasdešimties procentų.

131 straipsnis

1. Kariuomenės, policijos ir žandarmerijos vadovus ir jų pavaduotojus skiria Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas bendru sutarimu.

2. Vienas iš kariuomenės, policijos ir žandarmerijos vadovų turi būti turkas. Kariuomenės, policijos ir žandarmerijos vadovas ir jo pavaduotojas turi priklausyti skirtingoms bendruomenėms.

132 straipsnis

Jeigu pajėgas, dislokuotas tam tikroje Respublikos teritorijoje, sudaro tik vienos bendruomenės nariai, tokios pajėgos yra bendruomeninės.

IX SKYRIUS. AUKŠČIAUSIASIS KONSTITUCINIS TEISMAS

133 straipsnis

1. 1) Aukščiausiąjį Konstitucinį Teismą sudaro teisėjas graikas, teisėjas turkas ir vienas neutralus teisėjas. Neutralus teisėjas yra šio teismo pirmininkas.

2) Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo teisėjus skiria Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas bendru sutarimu. Tai atvejais, kai teisėjo graiko ar teisėjo turko vieta lieka laisva, konstitucinė nuostata „teisėjus skiria Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas bendru sutarimu“ galioja savaitę nuo kandidato į teisėjus pasiūlymo dienos.

2. Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas veikia Kipro Respublikos sostinėje.

3. Neutralus teisėjas negali būti Graikijos Respublikos arba Graikijos Karalystės, Turkijos Respublikos, Jungtinės Karalystės ar jos kolonijų pilietis (pavaldinys).

4. Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo teisėjas graikas ir turkas privalo būti Kipro Respublikos piliečiai.

5. Kandidatai į Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo pirmininko ir teisėjo postą turi būti aukščiausios kompetencijos ir moralės teisininkai.

6. 1) Teismo pirmininkas skiriamas šešerių metų kadencijai.

2) Teismo pirmininko atlyginimas ir kitos darbo sąlygos nustatomos jo paskyrimo dokumentuose.

3) Teismo pirmininko darbo sąlygos, aptariamos jo paskyrimo dokumentuose, kaip nustatyta šio straipsnio šeštosios dalies 2) punkte, turi numatyti, kad:

a) teisėjui graikui ir turkui nustatomos tos pačios išėjimo į pensiją sąlygos bei tokie patys atleidimo iš pareigų pagrindai pagal šio straipsnio septintosios dalies 3) punkto nuostatas;

b) teisėjui graikui ir turkui nustatomos tokios pačios atleidimo priežastys pagal šio straipsnio septintosios dalies 4) punkto nuostatas.

7. 1) Teismo teisėjas graikas ir turkas yra valstybės teismų sistemos darbuotojai ir savo pareigas eina iki 68 metų amžiaus.

2) Teismo teisėjas graikas ir turkas gali atsistatydinti iš pareigų bet kuriuo metu, pateikę prašymą raštu Respublikos Prezidentui ir viceprezidentui. Tokiu būdu teisėjas nepraranda teisės į pensiją, apdovanojimus ar kitas privilegijas, kurios jam buvo suteiktos teisės aktų nustatyta tvarka.

3) Teismo teisėjas graikas arba turkas atstatydinamas iš pareigų dėl fizinės ar psichinės negalios ar sveikatos būklės, kuri trukdo tinkamai atlikti teisėjo pareigas tam tikram arba visam laikotarpiui. Tokiu būdu teisėjas nepraranda teisės į pensiją, apdovanojimus ar kitas privilegijas, kurios jam buvo suteiktos teisės aktų nustatyta tvarka.

4) Teismo teisėjas graikas arba turkas atstatydinamas iš pareigų, jeigu savo poelgiu pažemina teisėjo vardą.

8. 1) Svarbiausius klausimus, susijusius su Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo teisėjais, sprendžia Taryba, kurią sudaro Aukštojo Teismo pirmininkas ir anksčiausiai paskirti šio teismo teisėjai: vienas graikas, kitas turkas.

2) Šios Tarybos kompetencijai priklauso klausimai, susiję su:

a) Teismo pirmininko išėjimu į pensiją, atleidimu iš pareigų ar kitais paskyrimo pasibaigimo pagrindais, numatytais paskyrimo dokumentuose;

b) teisėjo graiko ar teisėjo turko išėjimu į pensiją bei atleidimu iš pareigų, kaip numatyta šio straipsnio septintosios dalies 3) ir 4) punktuose.

3) Tarybos procedūros, numatytos šio straipsnio aštuntosios dalies 2) punkte, yra teisinio pobūdžio, todėl teisėjas, su kuriuo susiję klausimai nagrinėjami, turi teisę pristatyti Tarybai savo bylą ir būti išklausytas.

4) Tarybos sprendimai, priimti balsų dauguma, yra privalomi kartu veikiantiems Respublikos Prezidentui ir viceprezidentui.

9. Jeigu Teismo pirmininkas, teisėjas graikas arba teisėjas turkas yra išvykęs ar laikinai negali eiti savo pareigų, Aukštojo Teismo pirmininkas

arba anksčiausiai paskirti du šio teismo teisėjai graikai arba teisėjas turkas pavaduoja teisėją tuo laikotarpiu, kol atitinkamas teisėjas turkas yra išvykęs ar laikinai negali eiti savo pareigų.

10. Teismo pirmininkas arba teisėjai negali būti persekiojami dėl savo veiksmų ar kalbų, susijusių su einamomis pareigomis.

11. Teismo teisėjo graiko ir teisėjo turko darbo užmokestis ir kitos darbo sąlygos nustatomos teisės aktuose.

12. Teismo teisėjų atlyginimas ir kitos darbo sąlygos negali būti bloginamos po jų paskyrimo.

134 straipsnis

1. Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo posėdžiai yra vieši, tačiau jei Teismas nustato, kad to reikalauja tinkamas procedūrų atlikimas, valstybės saugumas ar viešoji moralė, posėdis gali vykti dalyvaujant tik šalims.

2. Kilus įtarimui, kad *prima facie* atvejis neturi pakankamo pagrindo, Teismas gali, išklausius šalių pateiktus argumentus ir įsitikinus, kad atvejis neturi pakankamo teisinio pagrindo, vienbalsiai atmesti kreipimąsį, nesurengus viešo posėdžio.

135 straipsnis

Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas patvirtina Teismo taisykles, kurios reguliuoja teismo praktiką ir procedūras, vykdant Konstitucijoje numatytą Teismo jurisdikciją, taip pat nustato Teismo mokesčius ir procedūrų formas, Teismo galias, teisėjų pareigas ir registro sudarymo bei tvarkymo klausimus.

136 straipsnis

Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas turi išskirtinę kompetenciją priimti galutinį sprendimą tolesniuose straipsniuose nurodytais klausimais.

137 straipsnis

1. Į Aukščiausiąjį Konstitucinį Teismą gali kreiptis Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas kartu arba atskirai tais atvejais, kai jiems kyla abejonių, ar įstatymas ar kitas Atstovų Rūmų priimtas teisės aktas ar šių teisės aktų nuostatos diskriminuoja vieną iš dviejų tautinių bendruomenių.

2. Teisę, numatytą šio straipsnio pirmoje dalyje, jie gali įgyvendinti per 75 dienas nuo atitinkamo teisės akto oficialaus paskelbimo dienos.

3. Respublikos Prezidento ir viceprezidento kreipimasis į Aukščiausią-

jį Konstitucinį Teismą turi būti paskelbtas oficialiame valstybės biuletenyje per 24 valandas nuo kreipimosi. Paskelbus kreipimąsi oficialiame valstybės biuletenyje, sustabdomas ginčijamo teisės akto ar jo dalies galiojimas, kol Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas priims dėl jo sprendimą.

4. Konstitucinis Teismas gali pripažinti arba panaikinti tokį teisės aktą, jo dalį ar nuostatą arba grąžinti Atstovų Rūmams pakartotinai svarstyti teisės aktą, jo dalį arba nuostatą. Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo sprendimas panaikinti ginčijamą teisės aktą, jo dalį ar nuostatą įsigalioja nuo šio sprendimo dienos, kaip reikalauja šio straipsnio penktosios dalies nuostatos.

5. Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo sprendimai nedelsiant pranešami Respublikos Prezidentui, viceprezidentui bei Atstovų Rūmų pirmininkui ir jo pavaduotojui. Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo sprendimą oficialiai skelbia Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas oficialiame valstybės biuletenyje.

138 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas kartu arba atskirai turi teisę kreiptis į Aukščiausiąjį Konstitucinį Teismą dėl valstybės biudžeto tuo atveju, kai Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas kartu arba atskirai buvo grąžinę Atstovų Rūmams valstybės biudžetą pakartotinai svarstyti, argumentuodami, kad priimtas įstatymas diksriminuoja tautines bendruomenes, tačiau Atstovų Rūmai atmetė šį veto.

2. Tokia teisė turi būti įgyvendinta per Konstitucijoje nustatytą įstatymo oficialaus paskelbimo laiką arba pagal atitinkamą Atstovų Rūmų sprendimą.

3. Teismas gali atmesti arba patvirtinti biudžetą arba grąžinti Atstovų Rūmams biudžetą arba jo dalį persvarstyti.

4. Teismo sprendimas nedelsiant pranešamas Respublikos Prezidentui, viceprezidentui bei Atstovų Rūmų pirmininkui ir jo pavaduotojui. Sprendimą oficialiai skelbia Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas oficialiame valstybės biuletenyje.

139 straipsnis

1. Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas priima galutinius ir neskundžiamus sprendimus dėl visų kreipimųsi ir skundų, susijusių su ginčais dėl kompetencijos ir galių padalijimo tarp Atstovų Rūmų ir Bendruomenių

Rūmų arba tarp Bendruomenių Rūmų ir kitų valstybės institucijų, taip pat tarp kitų valstybės institucijų ar pareigūnų, išskyrus teismus ar teismo institucijas, kurių bylas nagrinėja Aukštasis Teismas. Šiame straipsnyje terminas „teismai ir teismo institucijos“ neapima Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo.

2. Jei kyla klausimas, priskiriamas Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo kompetencijai, jį turi nagrinėti Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas.

3. Teisę teikti skundus ir pareiškimus Aukščiausiajam Konstituciniam Teismui pagal šio straipsnio pirmos dalies nuostatas turi teisę:

a) Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas;

b) Atstovų Rūmai;

c) Graikų ir turkų Bendruomenių Rūmai kartu ar atskirai;

d) kitos valstybės institucijos ar pareigūnai, susiję su ginčo objektu.

4. Atitinkamas kreipimasis ar skundas gali būti teikiamas ne vėliau kaip per 30 dienų nuo ginčo atsiradimo dienos.

5. Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas, išnagrinėjęs ginčą, gali nuspręsti, kad įstatymas ar kitas teisės aktas arba jo dalis negalioja nuo konflikto atsiradimo dienos arba *ab initio* (nuo priėmimo dienos), nesukelia teisinių pasekmių, nes buvo priimtas arba taikomas neturint tam tinkamos kompetencijos ar įgaliojimų. Taip pat Teismas gali nurodyti atšaukti veiksmus, atliktus pagal tokį teisės aktą.

6. Teismo sprendimas nedelsiant pranešamas proceso šalims bei Respublikos Prezidentui ir viceprezidentui, kurie sprendimą paskelbia oficialiame valstybės biuletenyje.

7. Teismas gali nuspręsti sustabdyti ginčijamo teisės akto ar jo dalies galiojimą, kol dėl jo bus priimtas sprendimas. Apie sprendimą dėl laikino teisės akto ar jo dalies galiojimo sustabdymo skelbiama oficialiame valstybės biuletenyje.

140 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas kartu arba atskirai turi teisę kreiptis į Aukščiausiąjį Konstitucinį Teismą dėl įstatymo ar kito Atstovų Rūmų priimto teisės akto ar jo dalies atitikties Konstitucijai, taip pat dėl jų diskriminacinio pobūdžio tautinių bendruomenių atžvilgiu iki jų oficialaus paskelbimo dienos.

2. Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas išnagrinėja visus klausimus, susijusius su pirmoje šio straipsnio dalyje nustatytomis nuostatomis, bei

išklauso Respublikos Prezidento, viceprezidento ir Atstovų Rūmų pateiktus argumentus. Teismas apie priimtą sprendimą praneša Respublikos Prezidentui, viceprezidentui ir Atstovų Rūmams.

3. Jeigu Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas pripažįsta, kad įstatymas ar teisės aktas ar jo dalis prieštarauja Konstitucijai arba yra diskriminacinio pobūdžio, tokio teisės akto Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas paskelbti negali.

141 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas kartu arba atskirai laikotarpiu iki oficialios Atstovų Rūmų priimto įstatymo paskelbimo dienos turi teisę kreiptis į Aukščiausiąjį Konstitucinį Teismą dėl įstatymo atitikties Konstitucijos 25 straipsniui, kuriame įtvirtinta, kad teisės aktų nuostatos negali prieštarauti viešajam interesui arba bendruomenės interesams.

2. Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas išnagrinėja tokį klausimą, išklauso Respublikos Prezidento, viceprezidento ir Atstovų Rūmų pateiktus argumentus bei praneša apie priimtą sprendimą Respublikos Prezidentui, viceprezidentui ir Atstovų Rūmams.

3. Jeigu Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas pripažįsta, kad teisės akto nuostatos pažeidžia viešąjį interesą arba bendruomenės interesus, tokio teisės akto Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas paskelbti negali.

142 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas laikotarpiu iki oficialaus paskelbimo gali kreiptis į Aukščiausiąjį Konstitucinį Teismą atitinkamai dėl Graikų Bendruomenės Rūmų, o viceprezidentas – dėl Turkų Bendruomenės Rūmų priimto įstatymo ar kito teisės akto ar jų dalies atitikties Konstitucijai.

2. Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas išnagrinėja pagal pirmoje šio straipsnio dalyje nustatytas nuostatas pateiktus klausimus, išklauso Respublikos Prezidento, viceprezidento ir susijusių Bendruomenių Rūmų pateiktus argumentus. Teismas apie priimtą sprendimą praneša Respublikos Prezidentui, viceprezidentui ir atitinkamiems Bendruomenių Rūmams.

3. Jei Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas priima sprendimą, kad Graikų Bendruomenės Rūmų ir Turkų Bendruomenės Rūmų priimtas įstatymas ar kitas teisės aktas ar jo dalis prieštarauja Konstitucijai, tokio teisės akto Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas paskelbti negali.

143 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas, viceprezidentas arba ne mažiau kaip penktadalis naujai išrinktų Atstovų Rūmų narių turi teisę kreiptis į Aukščiausiąjį Konstitucinį Teismą su prašymu išaiškinti, ar Konstitucijos 68 straipsnyje numatytais atvejais Atstovų Rūmų priimti įstatymai ar nutarimai, kurie priimami laikotarpiu, kol naujai išrinktų Atstovų Rūmų nariai susirinks į pirmą posėdį, yra neatidėliotino ar ypatingo pobūdžio.

2. Prezidentas ir viceprezidentas tokią teisę gali įgyvendinti per Konstitucijoje nustatytą įstatymo ar kito teisės akto paskelbimui skirtą laiką, o naujai išrinkti Atstovų Rūmų nariai – per penkiolika dienų nuo pirmojo naujai išrinktų Atstovų Rūmų posėdžio dienos.

3. Teismo sprendimas nedelsiant pranešamas Respublikos Prezidentui ir viceprezidentui bei Atstovų Rūmų Pirmininkui ir jo pavaduotojui, Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas sprendimą paskelbia oficialiame valstybės biuletenyje.

144 straipsnis

1. Dėl įstatymo ar kito teisės akto ar jo dalies konstitucingumo į Aukščiausiąjį Konstitucinį Teismą gali kreiptis teismo proceso (įskaitant apeliacijos procesą) šalys, taip pat teismai. Teismas tokiu atveju turi sustabdyti bylos nagrinėjimo procesą, kol Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas paskelbs savo sprendimą.

2. Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas pateiktą klausimą, išklauso šalis, priima sprendimą ir pateikia jį prašymą pateikusiam teismui.

3. Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo sprendimas, priimtas šio straipsnio antroje dalyje numatyta tvarka, privalomas prašymą pateikusiam teismui ir proceso šalims. Jei nustatoma, kad teisės aktas ar sprendimas prieštarauja Konstitucijai, klausimas dėl jo galiojimo ateityje nekeliamas.

145 straipsnis

Aukščiausiajam Konstituciniam Teismui priklauso išimtinė teisė priimti galutinius sprendimus dėl rinkimų peticijų, pateiktų pagal Rinkimų įstatymą, dėl Respublikos Prezidento, viceprezidento, Atstovų Rūmų ir abejų Bendruomenių Rūmų rinkimų teisės pažeidimų.

146 straipsnis

1. Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas turi išskirtinę jurisdikciją priimti galutinius sprendimus dėl vykdomosios valdžios ar administracinių institucijų ar pareigūnų priimamų teisės aktų ar veiksmų konstitucingumo, taip pat tokių subjektų veiksmų, kurie atlikti viršijant ar pažeidžiant suteiktus įgaliojimus.

2. Ginčyti priimtus teisės aktus ar veiksmus gali suinteresuoti asmenys, turintys teisėtą interesą – asmenys ar bendruomenės nariai, patyrę tiesioginį neigiamą poveikį dėl priimto teisės akto ar sprendimo.

3. Ginčyti priimtus teisės aktus ar veiksmus galima ne vėliau kaip per 75 dienas nuo teisės akto paskelbimo dienos ar padaryto veiksmo ar neveikimo dienos. Jei teisės aktas nebuvo paskelbtas, terminas skaičiuojamas nuo tos dienos, kai teisės aktas ar veiksmas asmeniui tapo žinomas.

4. Įvertinęs anksčiau aptartus teisės aktus ar veiksmus Teismas gali priimti tokius sprendimus:

a) patvirtinti teisės aktą arba jo dalį, veiksmą ar neveikimą;

b) paskelbti teisės aktą arba jo dalį arba veiksmą negaliojančiu ir nesukeliančiu poveikio;

c) paskelbti, kad neveikimas (visa arba daline apimtimi) buvo netinkamas ir tai, kas turėjo būti atlikta, turi būti įvykdyta.

5. Bet kuris sprendimas, priimtas pagal šio straipsnio ketvirtą dalį, yra privalomas visiems Respublikos teismams bei valstybinėms institucijoms, susiję asmenys bei institucijos turi veikti pagal jo reikalavimus.

6. Asmuo, nesutinkantis su sprendimu dėl teisės akto, veiksmo ar neveikimo, pagal šio straipsnio ketvirtą dalį turi teisę kreiptis į teismą, prašydamas atlyginti dėl tokio sprendimo patirtus nuostolius ar žalą.

147 straipsnis

Aukščiausiajam Konstituciniam Teismui priklauso išimtinė teisė, remiantis 44 straipsnio trečioje dalyje įtvirtintomis nuostatomis įvertinti, ar Respublikos Prezidento ir viceprezidento sveikatos būklė leidžia jiems toliau eiti savo pareigas, kaip numatyta 44 straipsnio pirmosios dalies d) punkte. Šie klausimai svarstomi generalinio prokuroro (dėl Respublikos Prezidento) ar generalinio prokuroro pavaduotojo (dėl viceprezidento) pareiškimu.

148 straipsnis

Pagal 144 straipsnio trečios dalies nuostatas, visi Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo sprendimai, atitinkantys jo jurisdikciją ir kompetenciją, yra privalomi visiems Kipro Respublikos teismams, valstybės institucijoms, valdžios įstaigoms ir asmenims.

149 straipsnis

Aukščiausiajam Konstituciniam Teismui priklauso išimtinė jurisdikcija:

a) spręsti visus ginčus dėl Konstitucijos tekstų graikų ir turkų kalbomis interpretavimo, atsižvelgiant į Konstitucijos projektą, pasirašytą 1960 m. balandžio 6 d. Nikosijoje, taip pat Konstitucijos priedus, kuriuos 1960 m. liepos 6 d. pasirašė Graikijos Karalystės, Turkijos Respublikos ir Kipro graikų ir turkų bendruomenių atstovai pagal Ciuricho susitarimo, pasirašyto 1959 m. vasario 11 d., ir Londono susitarimo, pasirašyto 1959 m. vasario 19 d., raidę ir dvasią;

b) kilus abejonių dėl Konstitucijoje įtvirtintų nuostatų turinio ir prasmės aiškinimo, aiškinti Konstitucijos nuostatas pagal Ciuricho susitarimo, pasirašyto 1959 m. vasario 11 d., ir Londono susitarimo, pasirašyto 1959 m. vasario 19 d., raidę ir dvasią.

150 straipsnis

Aukščiausiajam Konstituciniam Teismui priklauso jurisdikcija bausti už nepagarbą pačiam Teismui.

151 straipsnis

1. Aukščiausiajam Konstituciniam Teismui priklauso išimtinė teisė priimti galutinį sprendimą dėl Valstybės tarnybos komisijos pateiktų prašymų pagal 125 straipsnio trečiosios dalies 2) punktą.

2. Šio straipsnio nuostatos neužkerta teisės kreiptis į Aukščiausiajį Konstitucinį Teismą pagal 146 straipsnio nuostatas dėl Valstybės tarnybos komisijos sprendimo, veiksmo ar neveikimo.

X SKYRIUS. AUKŠTASIS TEISMAS IR ŽEMESNĖS INSTANCIJOS TEISMAI

152 straipsnis

1. Teisminę valdžią, kurios neapima Aukščiausiajam Konstituciniam Teismui priskirtos funkcijos, pagal IX skyriaus nuostatas ir bendruomenių teismams, nurodytiems šio straipsnio antroje dalyje priskirtų įgaliojimų, įgyvendina Aukštasis Teismas ir žemesnės instancijos teismai Konstitucijos ir įstatymo nustatyta tvarka.

2. Teisminė valdžia dėl civilinių ginčų, susijusių su asmens statusu ir religiniais klausimais, pagal 87 straipsnio nuostatas priklausančiais Bendruomenių Rūmų kompetencijai, priskiriama bendruomenių teismams, veikiantiems pagal Konstitucijos nuostatas.

153 straipsnis

1. 1) Aukštąjį Teismą sudaro du teisėjai graikai, vienas teisėjas turkas ir vienas neutralus teisėjas. Neutralus teisėjas yra šio teismo pirmininkas, jam priklauso du balsai.

2) Teismo pirmininką ir teisėjus skiria Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas bendru sutarimu. Jeigu teisėjo graiko ar teisėjo turko vieta lieka laisva, konstitucinė nuostata, kad teisėjus skiria Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas bendru sutarimu, galioja savaitę nuo kandidato į teisėjus pasiūlymo dienos.

2. Aukštojo teismo darbo vieta yra Kipro Respublikos sostinėje.

3. Neutralus teisėjas negali būti Kipro Respublikos, Graikijos Karalystės, Turkijos Respublikos, Jungtinės Karalystės ar jos kolonijų pilietis arba pavaldinys.

4. Teisėjas graikas ir teisėjas turkas privalo būti Kipro Respublikos piliečiai.

5. Kandidatai į Aukštojo Teismo teisėjus turi būti aukščiausios kompetencijos ir moralės teisininkai.

6. 1) Aukštojo Teismo pirmininkas skiriamas šešerių metų kadencijai.

(2) Teismo pirmininko atlyginimas ir kitos darbo sąlygos nustatomos Teismo pirmininko paskyrimo dokumentuose.

(3) Aukštojo Teismo pirmininko darbo sąlygos, aptariamos jo paskyrimo dokumentuose, kaip nustatyta šio straipsnio šeštosios dalies 2) punkte, turi numatyti, kad:

a) teisėjui graikui ir teisėjui turkui nustatomos tos pačios išėjimo į pensiją sąlygos bei tokie patys atleidimo iš pareigų pagrindai pagal šio straipsnio septintosios dalies 3) punkto nuostatas;

b) teisėjui graikui ir turkui nustatomos tokios pačios atleidimo priežastys pagal šio straipsnio septintosios dalies 4) punkto nuostatas.

7. 1) Aukštojo Teismo teisėjas graikas ir teisėjas turkas yra valstybės teismų sistemos darbuotojai ir savo pareigas eina iki 68 metų amžiaus.

2) Aukštojo Teismo teisėjas graikas ir teisėjas turkas gali atsistatydinti iš pareigų bet kuriuo metu, pateikę prašymą raštu Respublikos Prezidentui ir viceprezidentui. Tokiu būdu teisėjas nepraranda teisės į pensiją, apdovanojimus ar kitas privilegijas, kurios jam buvo suteiktos teisės aktų nustatyta tvarka.

3) Aukštojo Teismo teisėjas graikas arba teisėjas turkas atstatydinamas iš pareigų dėl fizinės ar psichinės negalios ar sveikatos būklės, kuri trukdo tinkamai atlikti teisėjo pareigas tam tikram arba visam laikotarpiui. Tokiu būdu teisėjas nepraranda teisės į pensiją, apdovanojimus ar kitas privilegijas, kurios jam buvo suteiktos teisės aktų nustatyta tvarka.

4) Aukštojo Teismo teisėjas graikas arba teisėjas turkas atstatydinamas iš pareigų, jeigu savo poelgiu pažemina teisėjo vardą.

8. 1) Svarbiausius klausimus, susijusius su Aukštojo Teismo teisėjais, sprendžia Taryba, kurią sudaro Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo pirmininkas, einantis ir Tarybos pirmininko pareigas, ir Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo teisėjai: graikas ir turkas.

2) Šios Tarybos kompetencijai priklauso klausimai, susiję su:

a) Aukštojo Teismo pirmininko išėjimu į pensiją, atleidimu iš pareigų ar kitais paskyrimo pasibaigimo pagrindais, numatytais paskyrimo dokumentuose;

b) teisėjo graiko ar teisėjo turko išėjimu į pensiją bei atleidimu iš pareigų, kaip numatyta šio straipsnio septintosios dalies 3) ir 4) punktuose.

3) Tarybos procedūros, numatytos šio straipsnio aštuntosios dalies 2) punkte, yra teisinio pobūdžio, todėl teisėjas, su kuriuo susiję klausimai nagrinėjami, turi teisę pristatyti Tarybai savo bylą ir būti išklausytas.

4) Tarybos sprendimai, priimti balsų dauguma, yra privalomi kartu veikiantiems Respublikos Prezidentui ir viceprezidentui.

9. Jeigu Aukštojo Teismo pirmininkas, teisėjas graikas arba teisėjas turkas yra išvykęs ar laikinai negali eiti savo pareigų, Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo pirmininkas arba šio teismo teisėjas graikas arba teisėjas turkas pavaduoja teisėją tuo laikotarpiu, kol atitinkamas teisėjas yra išvy-

kęs ar laikinai negali eiti savo pareigų. Jeigu Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo pirmininkas arba šio teismo teisėjas graikas arba teisėjas turkas negali tapti pavaduotoju, tai šias pareigas laikinai eina vyresnio rango teisėjas graikas arba teisėjas turkas.

10. Aukštojo Teismo pirmininkas arba teisėjai negali būti persekiojami dėl savo veiksmų ar kalbų, susijusių su einamomis pareigomis.

11. Aukštojo Teismo teisėjo graiko ir teisėjo turko darbo užmokestis ir kitos darbo sąlygos nustatomos teisės aktuose.

12. Teismo teisėjų atlyginimas ir kitos darbo sąlygos negali būti bloginamos po jo paskyrimo.

154 straipsnis

Aukštojo Teismo posėdžiai yra vieši, tačiau jei Teismas nustato, kad to reikalauja tinkamas procedūrų atlikimas, valstybės saugumas ar viešoji moralė, posėdis gali vykti dalyvaujant tik šalims bei teismo pareigūnams.

155 straipsnis

1. Aukštasis Teismas yra aukščiausia apeliacinė instancija ir turi jurisdikciją nagrinėti bet kurio teismo, išskyrus Aukščiausiąjį Konstitucinį Teismą, apeliacijas pagal Konstitucijos ir Teismų įstatymo nuostatas.

2. Pagal šio straipsnio 3 ir 4 dalis, Aukštasis Teismas turi jurisdikciją peržiūrėti bylas pagal Konstitucijos nuostatas ir pagal kitus teisės aktus, taip pat 159 straipsnyje nustatytais atvejais. Aukštojo Teismo sprendimai taip pat gali būti skundžiami apeliacine tvarka.

3. Skirtingai nei kiti teismai, Aukštasis Teismas gali nagrinėti civilines bylas, kuriose ieškovas ir atsakovas priklauso skirtingoms bendruomenėms, taip pat baudžiamąsias bylas, kuriose nukentėjusioji ir kaltinamoji šalis priklauso skirtingoms bendruomenėms. Tokiais atvejais bylą nagrinėjančią teisėjų kolegiją sudaro graikų ir turkų bendruomenėms priklausantys teisėjai.

4. Aukštasis Teismas turi išskirtinę teisę paskelbti įsakymus, susijusius su prohibicija, *habeas corpus, mandamus, prohibition, quo warranto* ir *certiorari.*

156 straipsnis

Kaip pirmosios instancijos teismas Aukštojo Teismo kolegija, sudaryta iš abiem bendruomenėms priklausančių teisėjų ir vadovaujama teismo pirmininko, nagrinėja tokias bylas:

a) dėl valstybės išdavimo ir kitų nusikaltimų valstybės saugumui;

b) dėl nusikaltimų Konstitucijai ir konstitucinei santvarkai. Nagrinėjant apeliacinius skundus posėdžiams vietoj Aukštojo Teismo pirmininko pirmininkauja Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo pirmininkas, kuris turi visus Aukštojo Teismo pirmininko įgaliojimus.

157 straipsnis

1. Jei Konstitucija neįtvirtina kitų nuostatų, susijusių su Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo funkcijomis, Aukštasis Teismas veikia kaip Aukščiausioji teismų taryba ir jos pirmininkui priklauso du balsai.

2. Aukščiausioji teismų taryba išskirtine teise sprendžia teisėjų skyrimo, paaukštinimo, perkėlimo, atleidimo iš pareigų bei drausmės klausimus.

3. Teisėjai gali būti atleisti ar atsistatydinti tik tokia tvarka ir tokiais pagrindais, kokie numatyti Aukštojo Teismo teisėjams.

158 straipsnis

1. Teisės aktai, atsižvelgiant į Konstitucijos nuostatas, turi numatyti civilinę ir baudžiamąją jurisdikciją turinčių teismų steigimą bei jiems suteiktus įgaliojimus. Tokie teismai yra kita teismų grupė nei bendruomenių teismai, steigiami pagal 160 straipsnį.

2. Įstatymai turi numatyti reikiamą steigiamų teismų skaičių, kad teisingumas būtų vykdomas tinkamai ir laiku, užtikrinant šioje Konstitucijoje įtvirtintas pagrindines asmens teises ir laisves.

3. Teisės aktuose turi būti įtvirtinti teisėjų, kurie dirba šio straipsnio pirmoje dalyje numatytuose teismuose, darbo užmokesčio bei darbo sąlygų klausimai. Teisėjų atlyginimas ir kitos darbo sąlygos negali būti bloginamos po jo paskyrimo.

159 straipsnis

1. Teismuose civilines bylas, kuriose ieškovas ir atsakovas priklauso tai pačiai etninei bendruomenei, nagrinėja vienas ar keli teisėjai, priklausantys tai pačiai tautinei bendruomenei.

2. Teismui nagrinėjant baudžiamąsias bylas, kuriose kaltinamasis ir nukentėjusysis priklauso tai pačiai etninei bendruomenei arba nėra nukentėjusio asmens, nagrinėja vienas ar keli teisėjai, priklausantys tai pačiai tautinei bendruomenei.

3. Jeigu civilinėse bylose ieškovas ir atsakovas priklauso skirtingoms tautinėms bendruomenėms, bylas nagrinėja teisėjų kolegija, sudaryta iš teisėjų graikų ir teisėjų turkų Aukštojo Teismo nustatyta tvarka.

4. Jeigu baudžiamosiose bylose kaltinamasis ir nukentėjusysis priklauso skirtingoms tautinėms bendruomenėms, bylas nagrinėja teisėjų kolegija, sudaryta iš teisėjų graikų ir teisėjų turkų Aukštojo Teismo nustatyta tvarka.

5. Jeigu tyrimą turi atlikti koroneris, tai velionį, kuris priklausė graikų bendruomenei, ištiria koroneris graikas, o velionį, kuris priklausė turkų bendruomenei – koroneris turkas. Tais atvejais, kai turi būti ištirtas ne vienas mirusysis ir jie priklausė skirtingoms bendruomenėms, koronerį skiria Aukštasis Teismas.

6. Jeigu teismo procesą atliko teisėjas graikas, vykdyti civilinio ar baudžiamojo teismo sprendimus ar įsakymus turi pareigūnai graikai, o jeigu teismo procesą atliko teisėjas turkas, vykdyti civilinio ar baudžiamojo teismo sprendimus ar įsakymus turi pareigūnai turkai teismo nustatyta tvarka.

160 straipsnis

1. Bendruomenių Rūmų priimti bendruomenių klausimus reglamentuojantys teisės aktai, pagal Konstitucijos nuostatas, turi numatyti bendruomeninių teismų įkūrimą ir jiems suteiktus įgaliojimus. Tokie teismai nagrinėja civilinius ginčus dėl asmens statuso ir religinių klausimų, kurie pagal Konstituciją priskiriami Bendruomenių Rūmų kompetencijai.

2. Tokių teismų sprendimai arba tokių teismų sudėtis gali būti skundžiami apeliacine tvarka apeliaciniams teismams. Šiame straipsnyje minimi bendruomenės klausimus reglamentuojantys teiės aktai gali numatyti, kad tokius apeliacinius teismus gali sudaryti vienas ar keli Aukštojo Teismo teisėjai, kurie skundą nagrinėja vieni arba su kitais teisėjais arba su kitais teismų sistemos pareigūnais.

3. Tokie teismai, kaip numato jų jurisdikcija, gali taikyti susijusius Bendruomenių Rūmų išleistus teisės aktus. Šio straipsnio nuostatos neužkerta kelio bet kuriam Respublikos teismui taikyti atitinkamų bendruomenės teisės normų, jei jų nagrinėjamoje byloje netikėtai kyla klausimai, susiję su asmens statusu ar religiniais aspektais.

161 straipsnis

Atsižvelgiant į 160 straipsnio trečios dalies nuostatas, Respublikos teismai turi įgaliojimus taikyti atitinkamus bendruomenės teisės aktus ir kitais atvejais, nesusijusiais su asmens statusu ar religiniais klausimais.

162 straipsnis

Auštasis Teismas turi teisę bausti asmenis už nepagarbą pačiam Aukštajam Teismui ar bet kuriam kitam Respublikos teismui, įskaitant bendruomenės teismus, įkurtus pagal bendruomenės teisės aktus ir 160 straipsnio nuostatas. Taip pat turi galią nurodyti suimti asmenį, nevykdantį teismo sprendimo ar įsakymo, kol asmuo įvykdys teismo sprendimą ar įsakymą, bet ne ilgesniam kaip dvylikos mėnesių laikotarpiui.

Tam tikrais atvejais, netaikant 90 straipsnio nuostatų, įstatymai ar bendruomenės teisės aktai gali numatyti bausmes už nepagarbą teismui.

163 straipsnis

1. Aukštasis Teismas patvirtina teismo darbo reglamentą, kuris reguliuoja Aukštojo Teismo bei kitų teismų, įsteigtų pagal šiame Konstitucijos skirsnyje įtvirtintas nuostatas, išskyrus 160 straipsnio nuostatas, procedūras ir veiklą.

2. Nepažeidžiant šio straipsnio pirmosios dalies vientisumo, Aukštojo Teismo reglamentas naudojamas tokiems tikslams:

a) numatyti bylų paskyrimą teisėjams ir reguliuoti teismo posėdžių tvarką;

b) sudaryti Aukštojo Teismo ar kitų teismų nagrinėtų apeliacinių skundų ir kitų procedūrų suvestines, nustatyti nepagrįstų ar neteisingų ieškinių skaičius, įvertinti, ar bylos nėra nepagrįstai vilkinamos;

c) numatyti teismo procedūrų formas ir mokesčius, reguliuoti bylos nagrinėjimo išlaidas;

d) sudaryti teismų registrus, teismo tarnautojų įgaliojimus ir pareigas;

e) numatyti terminus, per kuriuos turi būti vykdomi teismo reglamente įtvirtinti reikalavimai;

f) numatyti Aukščiausiajai Teismų tarybai privalomas procedūras ir praktikas, kurių būtina laikytis, nagrinėjant teismo pareigūnų disciplinos klausimus.

3. Teismo reglamente, patvirtintame pagal šio straipsnio nuostatas, galima numatyti Aukštojo Teismo teisėjų, kurie gali nagrinėti tam tikrus

klausimus, skaičių. Numatoma, kad vykdant šioje Konstitucijoje nustatytą jurisdikciją, Aukštąjį Teismą, išskyrus 159 straipsnyje numatytus atvejus, apeliacinių skundų svarstymus, įskaitant apeliacijos atvejus, numatytus 156 straipsnyje, bei 160 straipsnio antroje dalyje numatytus atvejus, sudaro visi jo nariai.

164 straipsnis

1. Bet kuris apeliacinis teismas, įsteigtas 160 straipsnio antroje dalyje numatyta tvarka, turi patvirtinti teismo reglamentą, nustatantį teismo procedūras ir veiklą bei teismo, kurio sprendimai gali būti skundžiami apeliacine tvarka, procedūras ir veiklą.

2. Nepažeidžiant šio straipsnio pirmosios dalies vientisumo, teismo reglamentas naudojamas tokiems paties apeliacinio teismo ir teismų, kurių sprendimai gali būti skundžiami apeliacine tvarka, tikslams:

a) reguliuoti tokių teismų posėdžių tvarką;

b) nustatyti procedūrų tokiuose teismuose formas ir mokesčius, reguliuoti bylos nagrinėjimo išlaidas;

c) sudaryti teismų registrus, teismo tarnautojų įgaliojimus ir pareigas;

d) numatyti terminus, per kuriuos turi būti vykdomi teismo reglamente įtvirtinti reikalavimai.

XI SKYRIUS. FINANSINĖS NUOSTATOS

165 straipsnis

1. Visos pajamos ir lėšos, kurias surinko ar gavo valstybė, pagal Konstitucijos nuostatas, yra kaupiamos viename Konsoliduotajame valstybės fonde.

2. Visos pajamos ir lėšos, kurias surinko ar gavo Bendruomenių Rūmai, pagal bendruomenės teisės aktus kaupiamos atitinkamos etninės bendruomenės Konsoliduotajame fonde.

3. Jeigu Konstitucija nenurodo kitaip, Konsoliduotoju valstybės fondu suprantamas tik vienas fondas, įvardintas šio straipsnio pirmojoje dalyje.

166 straipsnis

1. Konsoliduotojo fondo mokestis papildomai imamas nuo dotacijų, darbo užmokesčio ir tokių lėšų, kurios yra apmokestinamos pagal Konstitucijos ir kitų teisės aktų nuostatas:

a) pensijos ir valstybės teikiami priedai;

b) Respublikos Prezidento, viceprezidento, Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo bei Aukštojo Teismo teisėjų, generalinio prokuroro ir generalinio prokuroro pavaduotojo, generalinio auditoriaus ir generalinio auditoriaus pavaduotojo, Valstybinio banko valdytojo ir Viešosios tarnybos komisijos narių atlyginimai;

c) paskolų, teikiamų valstybės vardu, mokesčiai;

d) valstybės naudai teisme priteistos lėšos.

2. Šio straipsnio prasme terminas „paskolų, teikiamų valstybės vardu, mokesčiai“, apima palūkanas, išpirkimo fondo mokesčius, paskolos aptarnavimo mokesčius, kitas išlaidas, susijusias su paskolos teikimu, Konsoliduotoo fondo saugumu ir skolos išpirkimu.

167 straipsnis

1. Finansų ministras, gavęs kiekvienos ministerijos bei nepriklausomų valstybės pareigūnų parengtas savo institucijos veiklos sąmatas, parengia ateinančių finansinių metų valstybės biudžetą, kurį, patvirtintą Ministrų Tarybos, pristatyto Atstovų Rūmams.

2. Biudžete atskirai nurodomos tokios sąmatos dalys:

a) bendros sumos, kurias turi padengti Konsoliduotasis fondas;

b) sumos, kurių reikia kitoms išlaidoms padengti.

3. Biudžete taip pat kiek įmanoma tiksliau turi būti nurodytas paskutiniųjų finansinių metų pabaigoje turimas valstybės turtas ir įsipareigojimai, kaip ir kur nurodytas turtas laikomas ar investuojamas.

4. Išlaidas, kurios turi būti padengtos iš Konsoliduotojo fondo, tvirtina Atstovų Rūmai ir patvirtinę įtraukia jas į finansinių metų biudžetą.

5. Jei finansiniais metais paaiškėja, kad Atstovų Rūmų patvirtinta suma tam tikrai sričiai yra nepakankama arba tam tikroje srityje lėšų poreikis išaugo, Atstovų Rūmams pristatomas papildomo biudžeto projektas. Jei papildomas biudžetas patvirtinamas, jis įtraukiamas į einamųjų metų biudžetą.

6. Atstovų Rūmai gali patvirtinti arba atmesti papildomo biudžeto projekte siūlomas išlaidas, bet negali balsuoti tik dėl sumos padidinimo arba tik dėl lėšų paskirties pakeitimo.

168 straipsnis

1. Išlaidos iš Konsoliduotojo fondo arba iš kitų valstybės lėšų gali būti dengiamos tik finansų ministro rašytiniu nurodymu. Finansų ministras negali atsisakyti pateikti tokį nurodymą, jei išlaidos patvirtintos biudžete.

2. Atsižvelgiant į šio straipsnio trečiąją dalį, finansų ministras gali pasirašyti tik tokius nurodymus, jei atitinkamos išlaidos numatytos patvirtintame finansinių metų biudžete.

3. Jei Atstovų Rūmai nepatvirtina biudžeto iki pirmosios naujų finansinių metų dienos, Atstovų Rūmai pagal Konstitucijos nuostatas gali priimti nutarimą, leidžiantį atlikti tam tikras išlaidas laikotarpiu, kuris vienu nutarimu neviršija vieno mėnesio, bendras tokiu būdu priimtų nutarimų laikotarpis negali viršyti dviejų mėnesių. Tokiu atveju naudojamos Konsoliduotojo fondo arba kitos valstybinės lėšos, kuriomis dengiamos tęstinės valstybės išlaidos, nurodytos dar nepatvirtintame naujų finansinių metų biudžete. Numatoma, kad tokiu būdu naudojamos išlaidos negali būti didesnės nei prieš tai buvusių metų biudžete.

XII SKYRIUS. KITOS NUOSTATOS

169 straipsnis

Atsižvelgiant į 50 straipsnio ir 57 straipsnio trečios dalies nuostatas:

1) kiekviena tarptautinė sutartis su užsienio valstybe arba tarptautine organizacija, susijusi su komerciniais klausimais, ekonominiu bendradarbiavimu (įskaitant mokėjimus ir kreditus) bei *modus vivendi*, gali būti pairašoma tik Ministrų Tarybos sprendimu.

2) kitos sutartys, konvencijos ar tarptautiniai susitarimai derinami ir pasirašomi Ministrų Tarybos sprendimu, o įsigalioja ir yra privalomi Kipro Respublikoje tik patvirtinus juos Atstovų Rūmuose.

3) sutartys, konvencijos ir susitarimai, sudaryti pagal šio straipsnio nuostatas, įsigalioja paskelbus juos valstybės biuletenyje ir turi viršenybės teisę prieš bendruomenės teisę, jei kita šalis taiko tokių sutarčių, konvencijų ir susitarimų nuostatas.

170 straipsnis

1. Kipro Respublika taiko didžiausio palankumo sutarčių sąlygas sutartims, sudarytoms su Graikijos Karalyste, Turkijos Respublika, Jungtine Didžiosios Britanijos Karalyste ir Šiaurės Airija.

2. Pirmosios šios straipsnio dalies nuostata netaikoma Sutarties dėl Kipro Respublikos įkūrimo tarp Kipro Respublikos, Graikijos Karalystės, Turkijos Respublikos, Jungtinės Didžiosios Britanijos Karalystės ir Šiaurės Airijos nuostatoms dėl karinių bazių ir karinių objektų įkūrimo.

171 straipsnis

1. Organizacijos, vykdančios vaizdo ir garso transliacijas, turi numatyti programas, skirtas ir graikų, ir turkų bendruomenėms.

2. Turkų bendruomenei skirtos garso transliacijos turi būti ne trumpesnės nei septyniasdešimt penkios valandos per septynių dienų savaitę, transliuojamą kiekvieną dieną įprastu perdavimo periodu. Jei transliacijų skaičius bus sumažintas tiek, kad graikų bendruomenei skirtų garso transliacijų trukmė taps trumpesnė nei septyniasdešimt penkios valandos per septynių dienų savaitę, tuomet laikas, skirtas turkų bendruomenės transliacijoms, tokią savaitę taip pat turi būti sumažintas tokiu pat transliacijos valandų skaičiumi kaip ir graikų bendruomenei skirtos transliacijos. Jei valandų skaičius, skirtas graikų bendruomenės transliacijoms, yra didesnis nei vienas šimtas keturiasdešimt valandų per septynių dienų savaitę, tuomet turkų bendruomenei skirtos transliacijos turi būti didinamos trimis valandomis, atitinkamai septynioms graikų bendruomenei skirtų transliacijų valandoms.

3. Vaizdo transliacijoms, skirtoms turkų bendruomenei, turi būti skirtos trys dienos per dešimt transliacijos dienų, o bendras transliacijų laikas turi būti paskirstytas tokiu santykiu: trys valandos, skirtos turkų bendruomenės transliacijoms, ir septynios valandos, skirtos graikų bendruomenės transliacijoms.

4. Visos oficialios vaizdo ir garso transliacijos vyksta ir graikų, ir turkų kalba ir į laiko skaičiavimą, nustatytą šiame straipsnyje, neskaičiuojamos.

172 straipsnis

Valstybė yra atsakinga už bet kokiu valstybės pareigūnų ar valdžios atstovų neteisėtu veiksmu ar neveikimu padarytą žalą. Atsakomybė už tokią žalą reglamentuojama teisės aktais.

173 straipsnis

1. Penkiuose didžiuosiuose Respublikos miestuose: Nikosijoje, Limasolyje, Famagustoje, Larnakoje ir Pafose yra įkurti savarankiški turkų gyventojų municipalitetai. Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas per ketverius metus nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos turi teisę nuspręsti, ar būtina šiuose miestuose atskirti municipalitetus.

2. Graikų municipalines tarybas tokiuose miestuose renka graikų rinkėjai, turkų municipalines tarybas – turkų rinkėjai.

3. Kiekviename iš minėtų penkių miestų turi būti įsteigta koordinacinė taryba, sudaryta iš dviejų narių, kuriuos skiria Graikų municipalinė taryba, dviejų narių, kuriuos skiria Turkų municipalinė taryba, ir pirmininko, kurį skiria abi tarybos bendru sutarimu. Koordinacinė taryba sprendžia bendrus miesto valdymo klausimus ir kitus aspektus, reikalaujančius abipusio bendradarbiavimo.

174 straipsnis

Šiuose miestuose municipalinių tarybų nustatyti mokesčiai ar kitokios rinkliavos gali būti renkami tik iš gyventojų, priklausančių atitinkamam municipalitetui. Mokami tokie mokesčiai:

a) mokesčiai už prekybą turgavietėse, naudojimąsi skerdyklomis ar kitomis atitinkamam municipalitetui priklausančiomis vietomis;

b) mokesčiai už pramogas, rengiamas atitinkamam municipalitetui priklausančiose vietose;

c) abiejų municipalinių tarybų bendru sutarimu nustatyti mokesčiai, mokesčiai už paslaugas, teikiamas asmenims, nepriklausantiems atitinkamai bendruomenei.

Numatoma, kad jei vienas municipalitetas suteikia paslaugas asmeniui, priklausančiam kitai bendruomenei, mokesčiai mokami municipalitetui, suteikusiam paslaugas.

175 straipsnis

Šiuose miestuose municipalitetai gali išduoti licencijas ar leidimus tik asmenims, priklausantiems atitinkamai tautinei bendruomenei. Leidimus ir licencijas, susijusius su nekilnojamuoju turtu ar statybos darbais municipaliteto teritorijoje, išduoda municipaliteto taryba, kuri taip pat yra atsakinga už visas su leidimų išdavimu susijusias paslaugas, darbų kontrolę ir priežiūrą, mokesčių už paslaugas surinkimą.

176 straipsnis

Nė viena nuostata, įtvirtinta 173–178 straipsniuose, nedraudžia priimti teisės aktų, susijusių su nurodytų miestų planavimo klausimais, tačiau būtina laikytis tokių sąlygų:

a) turi būti sudaryta miesto planavimo komisija iš dešimties narių, kurių septyni turi būti graikai, trys – turkai;

b) visi šios komisijos sprendimai turi būti priimami absoliučia balsų

dauguma, tačiau nėvienas sprendimas, susijęs su graikų municipalitetu, negali būti priimtas, jeigu už jį balsuoja mažiau kaip keturi graikai, o susijęs su turkų municipalitetu – jeigu už jį balsuoja mažiau kaip du turkai;

c) visi miesto planavimo ir reglamentavimo klausimai yra išimtinė šios komisijos kompetencija.

177 straipsnis

Kaip numato 173–178 straipsnių nuostatos, kiekvienas municipalitetas kiekviename mieste veikia pagal savo jurisdikciją ir įgyvendina savo funkcijas regionų, kuriuos nustato Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas bendru sutarimu, ribose.

178 straipsnis

Kituose regionuose municipalinės tarybos sudaromos vadovaujantis dviejų bendruomenių proporcingo atstovavimo principu.

XIII SKYRIUS. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

179 straipsnis

1. Konstitucija yra aukščiausią galią Kipro Respublikoje turintis teisės aktas.

2. Nėvienas Atstovų Rūmų ar Bendruomenių Rūmų priimtas teisės aktas, nė vienas kitos Kipro Respublikos valdžios institucijos ar asmens, turinčio vykdomąją galią ar administracines funkcijas, teisės aktas negali prieštarauti ar nesilaikyti Konstitucijos nuostatų.

180 straipsnis

1. Konstitucijos tekstai graikų ir turkų kalba yra originalūs, tikri ir turi vienodą teisinę galią.

2. Ginčas, kilęs dėl Konstitucijos tekstų graikų ir turkų kalba, sprendžiamas Aukščiausiajame Konstituciniame Teisme, sudarius Jungtinę Konstitucijos komisiją, atsižvelgiant į Konstitucijos, pasirašytos 1960 m. balandžio 6 d. Nikosijoje, projektą bei vėlesnius Konstitucijos papildymus, kuriuos pasirašė Graikijos Karalystės, Turkijos Respublikos, graikų ir turkų Kipro bendruomenių atstovai pagal Ciuricho susitarimo, pasirašyto 1959 m. vasario 11 d., ir Londono susitarimo, pasirašyto 1959 m. vasario 19 d., raidę ir dvasią.

3. Iškilus neaiškumų, Konstitucijos nuostatas gali išaiškinti tik Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į Ciuricho susitarimo, pasirašyto 1959 m. vasario 11 d., ir Londono susitarimo, pasirašyto 1959 m. vasario 19 d., raidę ir dvasią.

181 straipsnis

Kipro Respublikos sudedamoji dalis yra tokios sutartys, pridedamos kaip I ir II Konstitucijos priedai ir turinčios Konstitucijos teisinę galią: Sutartis, užtikrinanti Kipro Respublikos nepriklausomybę, teritorinį vientisumą ir Konstituciją, pasirašyta tarp Kipro Respublikos, Graikijos Karalystės, Turkijos Respublikos, Jungtinės Didžiosios Britanijos Karalystės ir Šiaurės Airijos; Karinio aljanso sutartis, pasirašyta tarp Kipro Respublikos, Graikijos Karalystės ir Turkijos Respublikos.

182 straipsnis

1. Konstitucijos III priedo straipsniai ar straipsnių dalys, perkelti iš Ciuricho susitarimo, pasirašyto 1959 m. vasario 11 d., yra pamatinės Konstitucijos nuostatos, kurios negali būti keičiamos, papildytos ar panaikintos.

2. Atsižvelgiant į šio straipsnio pirmąją dalį, kitos Konstitucijos nuostatos gali būti pakeistos, papildytos ar panaikintos pagal šio straipsnio antrojoje dalyje įtvirtintas nuostatas.

3. Konstitucijos pakeitimai tvirtinami įstatymu, už kurį turi balsuoti dauguma Atstovų Rūmų narių: mažiausiai du trečdaliai atstovų, priklausančių graikų bendruomenei, ir mažiausiai du trečdaliai atstovų, priklausančių turkų bendruomenei.

183 straipsnis

1. Kilus karui ar kitai grėsmei valstybei ar jos daliai, Ministrų Taryba skelbia nepaprastąją padėtį. Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas gali per keturiasdešimt aštuonias valandas po to, kai sužinojo apie tokį sprendimą, atskirai arba kartu pareikšti veto sprendimui.

2. Nepaprastosios padėties metu sustabdomas tam tikrų Konstitucijos nuostatų galiojimas: 7 straipsnio nuostatos – tiek, kiek susiję su mirtinais atvejais dėl karo veiksmų; 10 straipsnio antroji ir trečioji dalis; 11 straipsnis, 13 straipsnis; 16 straipsnis; 17 straipsnis; 19 straipsnis; 21 straipsnis; 23 straipsnio d) punktas; 25 straipsnis ir 27 straipsnis.

3. Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas, kartu arba atskirai ne-

pasinaudoję veto teise dėl pirmojoje šio straipsnio dalyje nurodytų veiksmų, skelbia nepaprastąją padėti oficialiame valstybės biuletenyje.

4. Nepaprastosios padėties paskelbimas nedelsiant turi būti pateiktas Atstovų Rūmams. Jei tuo metu nevyksta Atstovų Rūmų sesija, Atstovų Rūmai nedelsiant kviečiami į neeilinę sesiją.

5. Atstovų Rūmai gali patvirtinti arba atmesti nepaprastosios padėties paskelbimą. Atmetus nepaprastosios padėties paskelbimas neturi teisinės galios. Patvirtinus nepaprastąją padėtį, Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas nedelsiant paskelbia tokį Atstovų Rūmų skelbimą oficialiame valstybės biuletenyje.

6. Nepaprastoji padėtis nustoja galioti praėjus dviem mėnesiams nuo jos patvirtinimo Atstovų Rūmuose, nebent Atstovų Rūmai Ministrų Tarybos prašymu pratęsia tokią nenumatytą padėtį. Respublikos Prezidentas arba viceprezidentas kartu arba atskirai turi veto teisę prieš sprendimą pratęsti nepaprastąją padėtį pagal 50 straipsnio nuostatas.

7. 1) Įvedus nepaprastąją padėtį, Ministrų Taryba, įsitikinus, kad būtina nedelsiant imtis veiksmų, gali priimti potvarkį, susijusį su nepaprastąja padėtimi, turintį įstatymo galią. Šiam veiksmui Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas kartu ar atskirai gali pareikšti veto pagal 57 straipsnio nuostatas.

(2) Jei veto teisė nepareiškiama, kaip nurodyta 7 dalies 1) punkte, Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas potvarkį paskelbia oficialiame valstybės biuletenyje.

(3) Toks potvarkis, jei neatšaukiamas anksčiau, nustoja galioti pasibaigus nepaprastajai padėčiai.

184 straipsnis

1. Jei potvarkis, nustatytas 183 straipsnio septintos dalies 2) punkte, numato prevencinį sulaikymą, taikomos tokios nuostatos:

a) institucija, kurios nurodymu asmuo sulaikomas remiantis potvarkiu, privalo nedelsiant asmenį informuoti apie jo sulaikymo pagrindą ir, atsižvelgiant į šio straipsnio trečiąją dalį, faktus, patvirtinančius sulaikymo pagrindą, taip pat nedelsiant sudaryti galimybę pateikti skundą dėl sulaikymo;

b) remiantis potvarkiu, piliečiai negali būti sulaikomi ilgesniam nei vieno mėnesio laikotarpiui, nebent patariamoji taryba, sudaryta pagal antrosios šio straipsnio dalis nuostatas, apsvarsčiusi sulaikyto piliečio skundą, kaip nurodyta pirmosios šio straipsnio dalies a) punkte, nepasibaigus numatytam sulaikymo laikotarpiui nutaria, kad yra pakankamas pagrindas sulaikyti.

2. Patariamoji taryba, sudaroma šio straipsnio numatytiems tikslams iš pirmininko, kurį kartu paskiria Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas iš asmenų, dirbančių arba anksčiau dirbusių Aukštojo Teismo teisėjais ir atitinkančių šio teismo teisėjams keliamus reikalavimus, bei dviejų asmenų, kuriuos kartu paskiria Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas Aukštojo Teismo pirmininko teikimu.

3. Remiantis šiuo straipsniu jokia valstybės institucija neturi atskleisti faktų, kurių atskleidimas prieštarauja nacionaliniams interesams.

185 straipsnis

1. Kipro Respublikos teritorija yra vientisa ir nedaloma.

2. Kipras ar jo dalis negali jungtis su jokia kita valstybe, Kipro teritorijoje draudžiama separatistinė nepriklausomybė.

186 straipsnis

1. Jei aiškiai nenurodoma kitaip, šioje Konstitucijoje vartojami tokie terminai:

1) „bendruomenė“ reiškia turkų ar graikų bendruomenę; „teismas“ apima ir visus atitinkamo teismo teisėjus; „graikas“ reiškia graikų bendruomenės narį, kaip nustatyta 2 straipsnyje; terminas „teisės aktai“, vartojamas kalbant apie laikotarpį po šios Konstitucijos priėmimo, reiškia Kipro Respublikoje priimtus teisės aktus; terminas „asmuo“ apima ūkio bendrijas, įmones, asociacijas, valstybės institucijas ar įstaigas, asociacijas ar neasocijuotas struktūras; „Respublika“ įvardijama Kipro Respublika,“ t urkas“ reiškia turkų bendruomenės narį, kaip nustatyta 2 straipsnyje;

2) vyriškosios giminės žodžiai apima ir moterišką giminę, vienaskaitos žodžiai apima ir daugiskaitą bei *vice-versa*.

2. Konstitucijos suteikti įgaliojimai nustatyti taisykles, reglamentus, nurodymus suprantami ir kaip teisė atšaukti ar pakeisti tokias taisykles, reglamentus ir nurodymus.

PEREINAMOJO LAIKOTARPIO NUOSTATOS

187 straipsnis

1. Asmuo, išrinktas:

a) pirmuoju Respublikos Prezidentu arba pirmuoju viceprezidentu;

b) Atstovų Rūmų arba Bendruomenės Rūmų nariu,

pagal teisės aktą, galiojusį iki šios Konstitucijos įsigaliojimo, laikomi Respublikos Prezidentu arba pirmuoju viceprezidentu, Atstovų Rūmų arba Bendruomenės Rūmų nariu, išrinktu pagal Konstitucijos nuostatas.

2. Visi anksčiau galioję rinkimų teisės aktai laikomi negaliojančiais nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos, tačiau jų nuostatų turi būti laikomasi, kol Atstovų Rūmai arba Bendruomenių Rūmai patvirtins naujus teisės aktus, kurie turi būti priimti ne daugiau kaip per aštuoniolika mėnesių nuo Konstitucijos priėmimo dienos, atsižvelgiant į naujų Respublikos Prezidento ir viceprezidento, Atstovų Rūmų ir Bendruomenių Rūmų narių rinkimų datas.

188 straipsnis

1. Atsižvelgiant į Konstitucijos nuostatas ir tolesnes šio straipsnio nuostatas, visi teisės aktai, kurie galiojo šios Konstitucijos priėmimo dieną, galioja ir toliau, tačiau jie turi būti aiškinami ir keičiami pagalKonstitucijos nuostatas.

2. Išskyrus atvejus, numatytus Konstitucijos pereinamojo laikotarpio nuostatose, negali veikti jokie teisės aktai, nesuderinami ar prieštaraujantys Konstitucijos nuostatoms, taip pat negali veikti įstatymai, priimti 78 straipsnyje numatyta tvarka. Numatoma, kad municipalitetų veiklą reglamentuojantys teisės aktai veikia šešis mėnesius nuo Konstitucijos priėmimo dienos, o teisės aktai dėl mokesčių ir kitų prievolių galioja iki 1960 m. gruodžio 31 d.

3. Laikantis šio straipsnio pirmosios dalies nuostatų, jei nenurodyta kitaip, tvirtinami tokie pakeitimai:

a) visi įvardijimai „Kipro kolonija“ arba „Karūna“ įsigaliojus Konstitucijai keičiami į Kipro Respublika“;

b) pareigos „valdytojas“ arba „Tarybos valdytojas“ įsigaliojus Konstitucijai keičiamos į „Respublikos Prezidentas“ ir „Respublikos viceprezidentas“. Laikantis Konstitucijos Atstovų Rūmams suteikiama įstatymų leidžiamoji galia, išskyrus teisės aktus, numatytus Bendruomenių Rūmų

kompetencijai, Bendruomenių Rūmams suteikiama kompetencija, susijusi su bendruomenių klausimais, Ministrų Tarybai suteikiama vykdomoji galia;

c) pareigos „administracinis sekretorius“ arba „finansinis sekretorius“ įsigaliojus Konstitucijai keičiamos į „ministras“ arba „nepriklausomas pareigūnas“, kuriems priskiriamos atitinkamos kompetencijos;

d) pareigos „generalinis prokuroras“ arba „generalinis patikėtinis“ įsigaliojus Konstitucijai keičiamos į „Respublikos generalinis prokuroras“ ir „Respublikos generalinio prokuroro pavaduotojas“;

e) Bet kokios kitos valdžios aparato darbuotojų ar valstybės tarnautojų pareigos įsigaliojus Konstitucijai keičiamos į atitinkamas Respublikos valdžios aparato darbuotojų ar valstybės tarnautojų pareigas.

4. Respublikos teismai, taikantys teisės aktus, kurie tokiau galioja pagal šio straipsnio pirmosios dalies nuostatas, turi būti su Konstitucijos nuostatas atitinkančiais pakeitimais.

5. Šiame straipsnyje terminas „teisės aktas“ apima visus viešuosius dokumentus, parengtus iki Konstitucijos įsigaliojimo datos, jų pritaikymus, pakeitimus ir panaikinimą.

189 straipsnis

Per penkerius metus nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos, neatsižvelgiant į 3 straipsnio nuostatas:

a) visi teisės aktai, kurie toliau galioja pagal 188 straipsnio nuostatas, gali būti parengti anglų kalba;

b) visuose Respublikos teismuose procedūros gali vykti anglų kalba.

190 straipsnis

1. Atsižvelgiant į kitas šio straipsnio nuostatas, bet kuris teismas, įkurtas iki šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos, iki naujų Respublikos teismų sistemą reglamentuojančių teisės aktų priėmimo, tačiau ne ilgiau nei keturis mėnesius nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos, tęsia savo darbą, kuo labiau atsižvelgdamas į Konstitucijos nuostatas. Jei civilinis ar baudžiamasis procesas vyksta tuo metu, kai įsigalioja Konstitucija, toks procesas turi būti tęsiamas nepriklausomai nuo Konstitucijos nuostatų tame pačiame teisme, kuriame ir vyko.

2. Ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos įsteigiamas Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas ir Aukštojo Teismo

registras tampa Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo registru.

3. Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo registras atlieka visas Aukštojo Teismo registro funkcijas nuo savo įsteigimo dienos.

4. Nustatant, kada Aukščiausiasis Konstitucinis Teismas gali vykdyti visas Konstitucijoje numatytas funkcijas, laikotarpis tarp Konstitucijos įsigaliojimo ir Teismo įsteigimo neskaičiuojamas.

5. Aukščiausiasis Teismas, veikęs iki Konstitucijos įsigaliojimo dienos, kaip numatyta Konstitucijoje, tampa Aukštuoju Teismu, teismo performavimas turi būti atliktas ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo Konstitucijos priėmimo dienos. Vyriausiojo teisėjo pareigos pervadinamos į vyresniojo teismo nario, teismas laikomas visos sudėties, nepaisant to, kad jį sudaro mažiau kaip keturi nariai.

191 straipsnis

Visi procesiniai veiksmai, pradėti iki šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos, kuriuose generalinis prokuroras veikė Kipro kolonijos arba bet kokio jos departamento ar pareigūno vardu, tęsiami toliau, pakeitus atitinkamos tarnybos ar pareigūno pavadinimą.

192 straipsnis

1. Laikantis šios Konstitucijos nuostatų, kiekvienas asmuo, kuris iki Konstitucijos įsigaliojimo dirbo valstybės tarnyboje, po Konstitucijos įsigaliojimo turi dirbti tokiomis pačiomis sąlygomis ir terminais, kaip ir buvo sutaręs, darbo sąlygos negali būti keičiamos tarnautojo nenaudai.

2. Atsižvelgiant į šio straipsnio pirmosios dalies nuostatas, Aukščiausiojo teismo teisėjai, išskyrus Vyriausiąjį teisėją, ir žemesniųjų teismų teisėjai, įsigaliojus Konstitucijai tęsia savo darbą, neatsižvelgiant į 153 ir 157 straipsnio nuostatas, kol bus atlikti paskyrimai pagal šio straipsnio nuostatas arba patvirtintos konkrečiai jiems taikomos Konstitucijos nuostatos.

3. Jei kuris nors tarnautojas, paminėtas pirmojoje arba antrojoje šio straipsnio dalyje, nėra paskirtas į Respublikos valstybės tarnybą, jis turi teisę, atsižvelgiant į jo pareigų sąlygas ir terminus, gauti tinkamą kompensaciją dėl panaikintų pareigų arba pensiją iš valstybės lėšų.

4. Atitinkamai šio straipsnio penktoje dalyje įtvirtintoms nuostatoms, valstybės tarnautojai, paminėti pirmojoje arba antrojoje šio straipsnio dalyje, kurie pagal Konstituciją priskirti Bendruomenės Rūmų kompetenci-

jai, gali savo noru atsisakyti pareigų pagal šio straipsnio trečiosios dalies nuostatas ir gauti pensiją, priedus ir kitą naudą, kuri jiems buvo suteikta iki Konstitucijos įsigaliojimo, atitinkamai tarnybos laikui ir kitoms sąlygoms arba pasirinkti toliau dirbti Bendruomenės Rūmų institucijose.

5. Mokytojai, kurie prieš pat įsigaliojant Konstitucijai dirbo valstybiniais mokytojais ir gavo atlyginimą iš Kipro Kolonijos valstybės lėšų, o pagal Konstitucijos nuostatas buvo priskirti Bendruomenių Rūmų kompetencijai, turi teisę iš valstybės gauti senatvės pensiją, priedus ar kitą naudą, kuri jiems buvo suteikta iki Konstitucijos įsigaliojimo atitinkamai tarnybos laikui ir kitoms sąlygoms.

6. Kiekvienas asmuo, prieš pat Konstitucijos įsigaliojimą ėjęs kokias nors pareigas Kipro kolonijos valstybės tarnyboje ir dabar išėjęs atostogų prieš išėjimą į pensiją arba perkeliamas į kitas pareigas ar kitą tarnybą, nepriklausomai nuo to, ar jis yra Respublikos pilietis, turi teisę dirbti tokiomis pačiomis sąlygomis kaip dirbo iki Konstitucijos įsigaliojimo dienos.

7. Šiame straipsnyje vartojami terminai:

a) „valstybės tarnyba“ reiškia Kipro kolonijos valstybės tarnybą, veikiančią iki Konstitucijos įsigaliojimo dienos, kuri po šios datos teikia paslaugas Respublikai, įskaitant Respublikos saugumo tarnybas;

b) „paslaugų terminai ir sąlygos“ reiškia sąlygas, pritaikytas pagal Konstitucijos nuostatas, kurios apima darbo užmokestį, pašalinimą iš pareigų, pensiją, priklausančią nuo ištarnauto laiko, priedus ir kitą naudą.

8. Išskyrus šeštoje šio straipsnio dalyje įtvirtintas nuostatas, kitos straipsnio nuostatos taikomos tik Kipro Respublikos piliečiams.

193 straipsnis

Asmenys, kurie prieš pat šios Konstitucijos įsigaliojimą gavo pensijas arba kitas išmokas iš Kipro kolonijos fondų, įskaitant našlių ir našlaičių pensijų fondus, įsigaliojus Konstitucijai toliau gauna numatyto dydžio išmokas iš Respublikos fondų tokiomis pačiomis sąlygomis ir terminais. Sąlygos ir terminai negali būti pakeisti gavėjų nenaudai.

194 straipsnis

Jeigu asmuo gavo našlės arba našlaičio pensiją iki Konstitucijos įsigaliojimo dienos, įsigaliojus Konstitucijai pensija mokama tokiais pačiais terminais ir sąlygomis. Sąlygos ir terminai negali būti pakeisti gavėjų nenaudai.

195 straipsnis

Asmuo, išrinktas pirmuoju Respublikos Prezidentu, ir asmuo, išrinktas pirmuoju Respublikos viceprezidentu, kurie laikomi pirmuoju Prezidentu ir viceprezidentu pagal 187 straipsnį, turi išskirtinę teisę Respublikos vardu sudaryti ir pasirašyti Kipro Respublikos Steigimo Sutartį, kuri sudaroma tarp Respublikos, Graikijos Karalystės, Turkijos Respublikos, Jungtinės Didžiosios Britanijos Karalystės ir Šiaurės Airijos, pasikeitimą notomis, pasirašytomis kartu su šia Sutartimi, sutartį, užtikrinančią Kipro Respublikos nepriklausomybę, teritorinį vientisumą ir Konstituciją, pasirašytą tarp Kipro Respublikos, Graikijos Karalystės, Turkijos Respublikos, Jungtinės Didžiosios Britanijos Karalystės ir Šiaurės Airijos; karinio aljanso sutartį, pasirašytą tarp Kipro Respublikos, Graikijos Karalystės ir Turkijos Respublikos; sutartį dėl Aljanso sutarties taikymo tarp jį pasirašiusių šalių: Kipro Respublikos, Graikijos Karalystės ir Turkijos Respublikos. Sutartys ir notos pasirašomos Kipro Respublikos vardu ir įsigalioja pasirašymo dieną.

196 straipsnis

Pirmosios Bendruomenių Rūmų kadencijos laikas pradedamas skaičiuoti nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos.

197 straipsnis

1. Visas kilnojamas ir nekilnojamas turtas, teisės į turtą ir iš jo gaunamas pajamas, kurios prieš pat Konstitucijos įsigaliojimą priklausė arba buvo registruotos Kipro kolonijos vyriausybės arba valstybės institucijų vardu arba patikėjimo teisėmis buvo perduotos mokykloms ar kitoms įstaigoms, kurios pagal Konstitucijos nuostatas priskiriamos Bendruomenės Rūmų kompetencijai, tvarkomos pagal atitinkamus teisės aktus, kaip valstybei ar bendruomenėms priklausantys objektai. Šiuos klausimus reglamentuojančių įstatymų negali priimti Bendruomenių Rūmai.

2. Šio straipsnio nuostatos netaikomos palikimui ar aukoms, skirtoms švietimo tikslams.

198 straipsnis

1. Šios nuostatos galioja iki Pilietybės įstatymo priėmimo:

a) visi klausimai, susiję su pilietybe, sprendžiami vadovaujantis Steigimo Sutarties D priedo nuostatomis;

b) asmuo, gimę Kipre šios Konstitucijos įsigaliojimo dieną ar po jos, savo gimimo dieną tampa Respublikos piliečiu, jei jo tėvas tą dieną buvo Kipro Respublikos pilietis arba Respublikos piliečiu tapo po mirties, vadovaujantis Steigimo Sutarties D priedo nuostatomis;

2. Šiame straipsnyje vartojama sąvoka „Steigimo Sutartis“ reiškia Sutartį dėl Kipro Respublikos įkūrimo, kurią sudarė Respublika, Graikijos Karalystė, Turkijos Respublika, Jungtinė Didžiosios Britanijos Karalystė ir Šiaurės Airija.

199 straipsnis

Turkų Bendruomenės Rūmai turi teisę gauti tam tikras sumas iš Jungtinės Didžiosios Britanijos Karalystės ir Šiaurės Airijos vyriausybių, numatytas apsikeitimo notose, kurias pasirašė Kipro kolonijos valdytojas, Jungtinės Karalystės Vyriausybės atstovas ir Kipro turkų bendruomenės atstovas.

KIRGIZIJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Kirgizija – Vidurio Azijos valstybė. Anksčiau kirgizais buvo vadinamas etnosas, apgyvenęs didelę teritoriją nuo Tian Šanio iki Baikalo. Jelisėjaus kirgizų valstybė – Kirgizų kaganatas – funkcionavo iki mogolų-totorių imperijos atsiradimo. Nuo to laiko išliko keletas kirgizų etninių židinių Centrinėje Azijoje ir Pietų Sibire.

Kirgizija yra pasaulietinė valstybė, iki šios dienos neturinti saugumui grėsmę keliančio religinio radikalizmo. Kirgizijoje vyrauja islamas, apie 75 proc. gyventojų yra musulmonai, 20 proc. stačiatikiai ir 5 proc. išpažįsta kitas religijas.

Šiuolaikinės valstybės pavadinimas šiek tiek skiriasi nuo kitų Vidurio Azijos valstybių, nes neturi pavadinime tiurkų grupės kalbose valstybę reiškiančios šaknies *stan*. Reikia pasakyti, kad tai ne tiek kirgizų kalbos gramatinis ypatumas, kiek noras deklaruoti valstybę veikiau kaip skirtingų tautybių apgyvendintą teritoriją, vadinamą Kirgizija, negu kad kirgizų valstybę, tiesiogiai apibūdinamą Kirgizstano terminu. Tačiau, vertinant Kirgizijos etninės tautos raidos naratyvą, pastebimas vis labiau tiek visuomeniniuose teisiniuose, tiek ir buitiniuose santykiuose pabrėžiamas valstybinis-tautinis identitetas. Tai taip pat rodo ir šiuo metu veikiančios Kirgizijos Respublikos Konstitucijos tekstas, kuriame jau tikslingai vartojamas ir Kirgizstano terminas.

Kirgizija ribojasi su Kazachstanu, Kinija, Tadžikistanu ir Uzbekistanu, turi apie 5 mln. gyventojų (2005 m. duomenys), iš jų 65 proc. kirgizų, 14 proc. uzbekų, 12 proc. rusų, kitų (ukrainiečių, dunganų, uigurų, čečėnų, tadžikų ir kt.) – 9 proc. Beveik visa Kirgizijos teritorija yra Tian Šanio kalnuose, gyventojai apgyvendinę visus šių kalnų slėnius: Čui – šiaurėje, Isyk Kulio – šiaurės rytuose, Narynės – rytuose, Ferganos slėnio Tian Šanio ir Pamyro priekalnes – pietuose ir Talaso – vakaruose. Geografiškai ir ilgą laiką politiškai Kirgizija buvo padalinta į Šiaurinę ir Pietinę dalis, kuriose dėl etninio koegzistavimo procesų susiformavo skirtingos kirgizų bendruomeninės struktūros ir netgi tradicijos. Šiaurinė Kirgizijos dalis buvo Rusijos imperinės ekspansijos objektas. Ilgainiui Čui ir Isyk Kulio

slėniai buvo apgyvendinti rusų ir ukrainiečių valstiečių, galiausiai užkariauta, 1864 m. įtraukta į Rusijos imperijos sudėtį ir priskirta Rusijos imperijos Turkestano generalinės gubernijos Semirečensko sričiai, su centriniu Vierno miestu (Almata). Pietinė dabartinės Kirgizijos dalis prie Rusijos imperijos buvo prijungta 1876 m. ir priskirta prie Turkestano generalinės gubernijos Ferganos srities.

Šiuolaikinės kirgizų valstybės ir konstitucingumo tradicija siejama tik su sovietiniu periodu. Vidurinė Azija, buvusios carinės Rusijos imperijos ribose, buvo užimta vadinamosios Raudonosios Armijos, pavadinta Sovietiniu Turkestanu, kuriame buvo įtvirtintas sovietinis valdymas. Formuojantis Sovietų Sąjungai, 1924 m. buvo įsteigta autonominė sritis Rusijos Sovietinės Federacinės Socialistinės Respublikos (RSFSR) sudėtyje, pavadinta Kara Kirgizijos (Juodosios Kirgizijos) autonomine sritimi, kuri praėjus dvejiems metams buvo pertvarkyta į Kirgizijos autonominę respubliką. Pirmoji Kirgizijos konstitucija buvo priimta 1929 m. balandžio 30 d. RSFSR Konstitucijos pagrindu. 1936 m. Sovietų Sąjungos Konstitucija Kirgizija buvo atskirta nuo RSFSR ir tapo vadinamąja sąjungine respublika su sostine Frunze (buv. Pišpeko miestas).

Paskutiniaisiais Sovietų Sąjungos metais, vadinamuoju „perestroikos“ laikotarpiu, Kirgizijoje, kaip ir kituose didžiosios ir jau beviltiškai nusilpusios valstybės pakraščiuose, pradėjo reikštis nacionalinis atgimimas, kuris, deja, sukėlė ir etninius susidūrimus. Vadinamųjų Ošo skerdynių metu 1990 m. vasarą žuvo apie 1 200 žmonių. Tai paskatino Kirgizijos ir Uzbekijos vyriausybes imtis skubių konstitucinio reguliavimo priemonių. 1990 m. rudenį įvyko pirmieji demokratiniai Kirgizijos Respublikos parlamento (Aukščiausiosios Tarybos) rinkimai. Šis parlamentas atliko didelį darbą įtvirtinant Kirgizijos nepriklausomybę. 1990 m. gruodžio mėn. paskelbta Kirgizijos suvereniteto deklaracija. Siekiant sureguliuoti konstitucinius valstybės pagrindus, įskaitant ir valstybės sienų nustatymą, pirmuoju Kirgizijos Respublikos Prezidentu buvo išrinktas ne partinis funkcionierius, o akademikas Askaras Akajevas. 1991 m. rugpjūčio 31 d. Kirgizstanas paskelbė nepriklausomybę, o jau tų pačių metų gruodį, kartu su kitomis keturiomis Vidurio Azijos valstybėmis, pasirašė Nepriklausomų Valstybių Sandraugos (NVS) sutartį, kuria buvo pratęsiamas dominuojantis Rusijos vaidmuo formuojant konstitucinius institutus posovietinėje Vidurinėje Azijoje.

Pirmoji posovietinė Konstitucija Kirgizijos Respublikoje buvo rengiama dvejus metus – nuo 1990 iki 1992 m. pabaigos – ir buvo priimta parla-

mente 1993 m. gegužės 5 d. Ji nustatė prezidentinę valdymo formą, tačiau nepakankamai subalansuotą, todėl dažnai iškildavo prieštaravimų dėl įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios galių subalansavimo. Askaro Akajevo valdymo metu Konstitucija buvo keturis kartus redaguota (1994, 1996, 1998 ir 2003 m.) ir visais atvejais sustiprinant Prezidento ir sumenkinant parlamento galias. Šis galios svorio centras ekstremaliai pakrypo link Prezidento institucijos, kai 2003 m. Prezidentas pateikė konstitucinę pataisą, kuri buvo patvirtinta referendumu vasario mėnesį. Ši konstitucinė pataisa išplėtė Prezidento galias įvairių postų paskyrimo ir teisminės valdžios kontrolės atžvilgiu.

Taip pat, artėjant eiliniams rinkimams, buvo keičiama parlamento struktūra. 1993 m. Konstitucija nustatė dvejų rūmų parlamentą, renkamą daugiamandate tvarka. Teisėkūros Asamblėją sudarė 35 nariai ir Liaudies Atstovų Susirinkimą – 70 narių. 1998 m. referendumu buvo pakeista parlamento struktūra perskirstant reprezentacines galias tarp parlamento rūmų. Liaudies Atstovų Susirinkime numatyti 45 deputatai, o Teisėkūros Asamblėjoje 60 deputatų, iš jų 15 renkamų pagal partijų sąrašus. 2003 m. referendumu buvo nustatytas vienerių rūmų 90 narių parlamentas, renkamas pagal partijų sąrašus.

Išaugusios Prezidento galios sustiprino šalyje vyraujančią klanų politiką ir nepotizmą, kurie galiausiai lėmė valstybės nuosmukį ekonominėje bei socialinėje sferoje. Per 2005 m. vasario rinkimus į vienerių rūmų parlamentą, falsifikuojant rinkimų rezultatus, opozicija buvo eliminuota, nes visas vietas parlamente užėmė proprezidentinė partija, organizuota prezidento vaikų. Ši situacija mobilizavo ne tik opoziciją, bet ir daugiatūkstantinę minią, ypač Pietų Kirgizijoje, kurios protestai peraugo į vadinamąją „Tulpių revoliuciją" 2005 m. kovo 24 d., privertusią Prezidentą bėgti iš šalies.

„Tulpių revoliucija" suteikė galimybę, kaip ir 1991 m., dar kartą pamėginti eiti demokratijos keliu, atsisakyti sovietinio palikimo ir Vidurio Azijoje plačiai paplitusio klaninio protekcionizmo. Tačiau nors pirmaisiais porevoliuciniais metais buvo dar ieškoma valdžios integracijos modelių, (pavyzdžiui, Šiaurės-Pietų kompromisas sudarant Prezidento – „pietiečio" ir Ministro Pirmininko – „šiauriečio" tandemą), netrukus diskusijos apie naują konstitucinę doktriną buvo sustabdytos pasinaudojant Konstituciniu Teismu, priėmusiu sprendimą, kad 2003 m. konstitucinio referendumo padarytos Konstitucijos pataisos yra teisėtos ir pagrįstos. Tokiu būdu atkurti anksčiau buvę korupcijos ir savivalės mechanizmai. 2010 m. balandžio

7 d. įvyko dar viena revoliucija, kurios metu buvo nuverstas Prezidentas Kurmanbekas Bakijevas ir valdžia perėjo Laikinajai Vyriausybei, vadovaujamai Rozos Otunbajevos. Ši revoliucija nebuvo taiki ir pareikalavo nemažai žmonių aukų – per Prezidento rūmų šturmą ir kitus balandžio mėn. įvykius žuvo 84 žmonės, o Kurmanbeko Bakijevo šalininkų išprovokuotame etniniame konflikte šalies pietuose, vadinamosiose antrosiose Ošo skerdynėse, – apie 500. Taigi, 14 narių Laikinoji Vyriausybė, pasivadinusi Liaudies pasitikėjimo vyriausybe, neturėjo visos tautos mandato, pagal savo įgaliojimų atsiradimo pobūdį buvo jėga uzurpavusi valdžią ir turėjo skubiai vykdyti konstitucinę teisinę reformą ir ją legitimuoti.

2010 m. birželio 27 d. Kirgizijoje įvyko referendumas dėl naujos Konstitucijos. Už ją balsavo 90,6 proc. dalyvavusių rinkėjų. Kirgizija tapo parlamentine respublika, likviduotas Konstitucinis Teismas, o Laikinosios Vyriausybės (nuo 2010 m. birželio 14 d. – Kirgizijos Pereinamoji Techninė Vyriausybė) vadovė Roza Otumbajeva tapo ir pereinamojo laikotarpio Prezidente iki 2011 m. gruodžio 31 d., kol bus išrinktas kitas prezidentas. Be to, nustatyta, kad pereinamojo laikotarpio Prezidentas negalės vėliau būti renkamas Prezidentu. Naujojo parlamento rinkimai buvo paskirti ir įvyko 2010 m. spalio 10 d.

Naujos Konstitucijos projektas buvo ne tik diskutuojamas šalyje, bet ir pateiktas tarptautiniam vertinimui. Europos Tarybos Venecijos komisija savo 2010 m. birželio 4 d. išvadoje Nr. 582/2010, be kita ko, pareiškė, kad Konstitucijos projektas vertas didelio pagyrimo, ypač žmogaus teisių apsaugos dalis, sustiprinant įstatymų leidžiamąją valdžią ir paskirstant įgaliojimus tarp įstatymų leidžiamosios, vykdomosios valdžios ir Prezidento. Tačiau Komisija pasisakė prieš sprendimą panaikinti Konstitucinį Teismą ir pažymėjo labai sudėtingą Vyriausybės formavimo tvarką. Komisija taip pat konstatavo nepakankamas teisminės valdžios nepriklausomumą laiduojančias priemones[1]. Reikia pasakyti, kad ir Kirgizijoje yra dalis politikų, manančių, kad Konstitucijos tekstas nepakankamai tiksliai atriboja parlamento, Vyriausybės ir Prezidento įgaliojimus užsienio politikos srityje, o tai ilgainiui gali sukelti konstitucinę krizę. Jie laikosi nuomonės, kad reikėtų grįžti prie 1993 m. Konstitucijos teksto.

Konstitucijoje daug dėmesio skiriama žmogaus teisių apsaugai, ypač jos antrame skirsnyje. 16 straipsnyje deklaruojamas nediskriminavimo

[1] <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)015-rus> [žiūrėta 2014-04-22].

principas, 20 straipsnis nustato žmogaus teises teisminiuose procesuose, įskaitant mirties bausmės panaikinimą ir kankinimų ar kitokio nežmoniško elgesio su įtariamaisiais ar nuteistaisiais uždraudimą.

Konstitucija nustato kitokią šalies valstybinę konstitucinę sandarą, pakeisdama valdymo formą iš prezidentinės į parlamentinę. Tačiau Prezidentas vis dar renkamas ne parlamente, o tiesioginiuose rinkimuose. Nors reikšmingai sumažinama šalies Prezidento įtaka ir stiprinama valdžios atstovaujamoji teisėkūros šaka – parlamentas – Žogorku Kenešas, tačiau Prezidento postas netapo formalia ar tik reprezentacine pareigybe, kaip kad paprastai yra daugelyje parlamentinės demokratijos valstybių. Turint omenyje blogą valstybinės valdžios patirtį Kirgizijoje, Prezidento vieta konstitucinėje sistemoje ypač svarbi.

Konstitucijos 57 straipsnyje nustatyta, kad Prezidentas renkamas šešeriems metams, bet tas pats asmuo negali būti renkamas Prezidentu du kartus iš eilės. Rengiant Konstitucijos projektą ši nuostata buvo sukėlusi rengėjų diskusijas. Buvo teigiama, kad paprastai pirmus dvejus metus Prezidentas tik įsitraukia į valstybės vadovo pareigas ir įgyja reikalingų įgūdžių, todėl Konstitucija turėtų numatyti Prezidentui galimybę balotiruotis antrai kadencijai. Taip pat buvo teigiama, kad Prezidentas pakankamai apsaugomas nuo galimybės būti šališkas, nes po išrinkimo turi suspenduoti narystę politinėje partijoje ir atlikti arbitro vaidmenį tarp valdžios šakų. Tokiai nuostatai nebuvo pritarta, atsižvelgus į blogą patirtį ir siekiant kaip galima greičiau panaikinti uzurpacinį naujosios valdžios pobūdį.

Prezidentui, kaip valstybės vadovui, palikti kai kurie valdžios įgaliojimai. Konstitucijoje nustatyta, kad Prezidentas turi teisę skirti premjerą ir ministrus, priima sprendimus dėl Vyriausybės atstatydinimo, rinkimų į parlamentą ir vietos savivaldą paskelbimo ir vadovauja šalies Gynybos tarybai. Tačiau, kaip yra būdinga parlamentinėse respublikose, Prezidentas turi skirti premjerą ir ministrus tik po pritarimo jų kandidatūroms parlamente. Taip pat Prezidentas, Nacionalinės teisingumo reikalų tarybos siūlymu, skiria Aukščiausiojo Teismo ir vietos teismų teisėjus. Jis taip pat, gavęs parlamento sutikimą, skiria generalinį prokurorą, taip pat siūlo parlamentui nagrinėti Nacionalinio banko pirmininko kandidatūrą, vieno trečdalio Centrinės rinkimų komisijos narių, Audito rūmų auditorių ir Rūmų pirmininko kandidatūras. Kadangi jis yra ir vyriausiasis kariuomenės vadas, jis turi teisę skirti ir atleisti aukščiausiuosius ginkluotųjų pajėgų vadus, bet faktiškai ginkluotosioms pajėgoms vadovauja gynybos mi-

nistras, pavaldus Vyriausybės vadovui. Taip pat Konstitucija nustato, kad nepaisant to, kad Prezidentas atstovauja savo šaliai užsienyje, tarptautines sutartis jis gali pasirašyti tik suderinęs su Vyriausybe. Valstybės vadovas parlamento sutikimu skiria diplomatinius atstovus užsienio valstybėse ir priima diplomatinių misijų Biškeke vadovų skiriamuosius raštus.

Valstybės vadovas turi įstatymų veto teisę. Jeigu dėl kokių nors priežasčių Prezidentas negali vykdyti savo pareigų, tai jo įgaliojimai pereina parlamento pirmininkui arba Vyriausybės vadovui. Pasakytina, kad tokia tvarka buvo nustatyta ir ankstesnėje Konstitucijoje, tačiau dabartinėje Konstitucijoje nebėra punkto dėl valstybės vadovo neliečiamumo, tuo tarpu Žogorku Kenešo nariai negali būti patraukiami administracinėn ir baudžiamojon atsakomybėn be Žogorku Kenešo sutikimo.

Didžiausi pakeitimai padaryti parlamento organizavimo ir veiklos skyriuje. Rengiant Konstitucijos projektą buvo įdomus Konstitucijos projekto rengėjų požiūris į Žogorku Kenešo paskirtį, skelbtas viešose Konstitucijos projekto diskusijose. Anot jų, Žogorku Kenešas turėtų tapti „lyderystės mokykla“ jauniems politikams. Šis požiūris sulaukė kritikos, nes parlamente turėtų dirbti asmenys jau tapę lyderiais, nes tai pagal savo paskirtį yra ne jaunų politikų mokykla, o teisėkūros ir atstovaujamosios valdžios institutas, todėl ten turi dirbti patys geriausi politikai.

Žogorku Kenešas renkamas penkeriems metams pagal proporcinę rinkimų sistemą. 2010 m. Konstitucija Žogorku Kenešo narių skaičius padidintas nuo 90 iki 120, be to, nustatyta taisyklė, kad viena politinė partija negali užimti daugiau negu 65 vietas. Tokia nuostata skirta ne tik plėtoti daugiapartinę sistemą, bet ir siekiant nekartoti praeities klaidų. Teigiama yra tai, kad mėginama klaninę-gimininę valdžios sistemą pakeisti šiuolaikine politine veikla per daugiapartinę sistemą, tačiau, dabar stebima ir politinių partijų, turinčių tas pačias politines doktrinas, gausa. Konstitucija neleidžia kurti partijų etniniu ir religiniu pagrindu. Politinių partijų nariais negali būti teisėjai, teisėsaugos pareigūnai ir kariškiai. Lyginant su kitomis Vidurio Azijos valstybėmis, tokia (proporcinė) rinkimų sistema dar nustatyta Kazachstane ir Uzbekistane. Tadžikistane yra mišri (proporcinė-mažoritarinė) rinkimų sistema.

Konstitucija nustato ir specifinę konstitucinės kontrolės tvarką, šią funkciją inkorporuodama į teisminę sistemą. Ši teisė deleguojama Aukščiausiojo Teismo Konstitucijos Rūmams. Konstitucija nustato šių rūmų teisėjų skyrimo ir atleidimo principus, tačiau jie nepakankamai subalan-

suoti ir neleidžia užtikrinti teisėjų savarankiškumo ir šališkumo, ypač turint omenyje, kad jų sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami.

Apibendrinant galima teigti, kad tarptautinė bendrija Kirgiziją vertina kaip demokratiškiausią ir tolerantiškiausią valstybę Vidurio Azijoje. Religinė tolerancija, spaudos laisvė ir pilietinės visuomenės augimas vyksta palankesnėmis sąlygomis nei gretimose šalyse. Naujos Konstitucijos priėmimas, mėginimas subalansuoti valdžios galias priartina Kirgiziją prie stabilių demokratinių standartų. Tačiau reikia sutikti su teiginiu, kad demokratiniams procesams realizuoti reikia laiko ir kad demokratijos principus atitinkanti Konstitucija pati negali garantuoti, jog visos valdžios grandys tinkamai ją įgyvendins dėl vis dar išliekančios gimininės-luominės visuomeninių santykių reguliavimo tradicijos.

KIRGIZIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[2]

Kirgizijos Respublikos Konstitucija
Priimta referendume (visuotiniu balsavimu) 2010 m. liepos 27 d.

Mes, Kirgizstano liaudis,

pagerbdami didvyrių, kurie paaukojo savo gyvybes už tautos laisvę, atminimą;

patvirtindami savo įsipareigojimą siekti sukurti laisvą ir demokratinę valstybę, grindžiamą žmogaus teisių pagarba ir apsauga;

reikšdami tvirtą tikėjimą ir stiprią valią plėtoti bei stiprinti Kirgizijos valstybingumą, saugoti valstybės suverenitetą ir tautos vienybę;

siekdami įtvirtinti teisės viršenybę, taip pat užtikrinti socialinį teisingumą, ekonominę gerovę ir dvasinį tautos vystymąsi;

remdamiesi mūsų protėvių priesaika gyventi taikoje ir santarvėje, harmonijoje su gamta, priimame šią Konstituciją.

PIRMAS SKIRSNIS. Konstitucinės santvarkos pagrindai

1 straipsnis

1. Kirgizijos Respublika (Kirgizstanas) yra suvereni, demokratinė, teisinė, pasaulietinė, unitarinė, socialinė valstybė.

2. Kirgizijos Respublika visiškai įgyvendina valstybės valdžią visoje jos teritorijoje, nepriklausomai vykdo vidaus ir išorės politiką.

[2] ***Kirgizijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Kirgizijos Aukščiausiojo Teismo internetiniame puslapyje http://jogorku.sot.kg/sites/default/files/konstituciya_kyrgyzskoy_respubliki.pdf, išversta iš rusų kalbos.***

2 straipsnis

1. Kirgizijos tauta yra suvereniteto turėtoja ir vienintelis valstybės valdžios šaltinis Kirgizijos Respublikoje.

2. Kirgizijos tauta savo valdžią įgyvendina tiesiogiai rinkimų ir referendumų metu, taip pat per valstybines ir vietos savivaldos institucijas galiojančios Konstitucijos ir įstatymų pagrindu.

3. Įstatymai ir kiti nacionalinės svarbos klausimai gali būti pateikiami referendumui (visuotiniam balsavimui). Referendumo įgyvendinimo tvarka ir referendumui pateikiamų klausimų sąrašas nustatomi konstituciniu įstatymu.

4. Rinkimai yra laisvi.

Žogorku Kenešo deputatų[3], Prezidento, vietos savivaldos atstovaujamųjų institucijų deputatų rinkimai yra vykdomi remiantis visuotine lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu.

Teisę balsuoti turi Kirgizijos Respublikos piliečiai, sulaukę 18 metų.

5. Valstybė sudaro sąlygas įvairioms socialinėms grupėms, apibrėžtoms įstatymu, atstovauti valstybinėse institucijose ir vietos savivaldos institucijose, taip pat ir priimant sprendimus.

3 straipsnis

Valstybės valdžia Kirgizijos Respublikoje grindžiama šiais principais:

1) tautos valdžios viršenybės, kuriai atstovauja ir kurią užtikrina visuotinai renkami Žogorku Kenešas ir Prezidentas,

2) valstybinių valdžių padalijimo;

3) valstybinių ir vietos savivaldos institucijų skaidrumo ir atskaitomybės tautai bei savo įgaliojimų naudojimo tautos labui;

4) valstybinių ir vietos savivaldos institucijų funkcijų ir įgaliojimų atribojimo.

4 straipsnis

1. Kirgizijos Respublikoje pripažįstamas politinis pliuralizmas ir daugiapartinė sistema.

2. Politinės partijos, profesinės sąjungos ir kiti visuomeniniai susivienijimai gali būti sudaromi piliečių laisvos valios ir bendrų interesų pagrindu siekiant įgyvendinti ir ginti savo teises ir laisves, patenkinti politinius, ekonominius, socialinius, darbo, kultūrinius ir kitus interesus.

---

[3] Žogorku Kenešas yra Kirgizijos Respublikos parlamentas (pažodinis vertimas į lietuvių kalbą – Aukščiausioji Taryba).

3. Politinės partijos padeda piliečiams reikšti politinę valią, dalyvauja renkant deputatus į Žogorku Kenešą, Prezidentą ir vietos savivaldos institucijas.

4. Kirgizijos Respublikoje draudžiama:

1) valstybinių, vietos savivaldos ir politinių institutų susijungimas; partinių organizacijų kūrimas ir veikla valstybinėse ir savivaldybių įstaigose bei organizacijose; valstybinių ir savivaldybių tarnautojų partinė veikla, išskyrus atvejus, kai ši veikla vykdoma ne tarnybos metu.

2) kariškių, teisėsaugos institucijų pareigūnų ir teisėjų narystė politinėse partijose, jų pasisakymai paremiant bet kokią politinę partiją;

3) politinių partijų steigimas religiniu, etniniu pagrindu, religiniams susivienijimams siekti politinių tikslų;

4) piliečių vienijimasis formuojant karinius dalinius;

5) politinių partijų, visuomeninių ir religinių organizacijų, jų atstovybių ir filialų veikla siekiant politinių tikslų, kurių veikla nukreipta į prievartinį konstitucinės santvarkos pakeitimą, nacionalinio saugumo sutrikdymą, socialinės, rasinės, tautinės, etninės ir religinės nesantaikos kurstymą.

5 straipsnis

1. Vyriausybė bei jos institucijos tarnauja visai visuomenei, o ne kokiai nors jos daliai.

2. Jokia tautos dalis, joks susivienijimas, joks atskiras asmuo neturi teisės savintis valdžią valstybėje. Valstybinės valdžios uzurpacija yra ypač sunkus nusikaltimas.

3. Valstybė, jos institucijos, vietos savivaldos institucijos ir jų pareigūnai negali viršyti įgaliojimų, apibrėžtų Konstitucijoje ir įstatymuose.

4. Valstybinės institucijos, vietos savivaldos institucijos ir jų pareigūnai yra atsakingi už neteisėtus veiksmus įstatyme nustatyta tvarka.

6 straipsnis

1. Konstitucija turi aukščiausią juridinę galią ir tiesioginį taikymą Kirgizijos Respublikoje.

2. Konstitucijos pagrindu priimami konstituciniai įstatymai, įstatymai ir kiti norminiai teisiniai aktai.

3. Įstatymų tvarka įsigaliojusios tarptautinės sutartys, kurių šalimi yra Kirgizijos Respublika, taip pat visuotinai pripažinti principai ir tarptautinės teisės normos yra sudedamoji teisinės sistemos dalis Kirgizijos Respublikoje.

Tarptautinės žmogaus teisių sutarčių normos tiesiogiai taikomos ir turi pirmenybę kitų tarptautinių sutarčių normų atžvilgiu.

4. Oficialus įstatymų ir kitų norminių teisės aktų paskelbimas yra būtina jų įsigaliojimo sąlyga.

5. Įstatymas ar kitas norminis teisės aktas, nustatantis naujas pareigas arba griežtinantis atsakomybę, negali būti taikomas atgaline data.

7 straipsnis

1. Kirgizijos Respublikoje nė viena religija negali būti įtvirtinama kaip valstybinė ar privaloma.

2. Religija ir visi kultai yra atskirti nuo valstybės.

3. Draudžiamas religinių susivienijimų ir kultų dvasininkų kišimasis į valstybinių institucijų veiklą.

8 straipsnis

1. Kirgizijos Respublikos teritorija pagal dabartines sienas yra nedaloma ir neliečiama.

2. Siekiant organizuoti valstybės valdymą ir vietos savivaldą, Kirgizijos Respublika yra suskirstyta į įstatymais nustatytus administracinius vienetus.

3. Biškeko ir Ošo miestai yra respublikinės reikšmės miestai, jų statusą nustato įstatymas.

9 straipsnis

1. Kirgizijos Respublika rengia socialines programas, kuriomis siekiama sukurti tinkamas gyvenimo sąlygas ir laisvą asmenybės raidą, skatinamas užimtumas.

2. Kirgizijos Respublika teikia paramą socialiai pažeidžiamoms gyventojų grupėms, garantuoja minimalų darbo užmokestį, darbo ir sveikatos apsaugą.

3. Kirgizijos Respublika plėtoja socialinių tarnybų, sveikatos priežiūros sistemą, nustato valstybines pensijas, išmokas ir kitas socialinio draudimo garantijas.

10 straipsnis

1. Valstybinė kalba Kirgizijos Respublikoje yra kirgizų kalba.

2. Kirgizijos Respublikoje kaip oficiali kalba yra vartojama rusų kalba.

3. Kirgizijos Respublika garantuoja visų etninių grupių, kurios sudaro

Kirgizstano tautą, teisę išsaugoti savo gimtąją kalbą, sudaryti sąlygas jos mokymuisi ir plėtrai.

11 straipsnis

1. Kirgizijos Respublikos valstybės simboliai – vėliava, herbas, himnas. Jų aprašymas ir oficialaus naudojimo tvarka yra nustatyti įstatymu.

2. Kirgizijos sostinė yra Biškekas.

3. Piniginis vienetas Kirgizijos Respublikoje yra somas.

12 straipsnis

1. Kirgizijos Respublikoje pripažįstama nuosavybės formų įvairovė ir garantuojama vienoda privačios, valstybinės, savivaldybių ir kitokios nuosavybės formų teisinė apsauga.

2. Nuosavybė yra neliečiama. Iš nieko negali būti savavališkai atimta jo nuosavybė.

Prieš savininko valią nuosavybę paimti galima tik teismo sprendimu.

Priverstinis turto paėmimas be teismo sprendimo leidžiamas įstatymo nustatytais atvejais, siekiant apsaugoti nacionalinį saugumą, viešąją tvarką, gyventojų sveikatą ir dorovę, kitų asmenų teises ir laisves. Tokio paėmimo teisėtumas turi būti privalomai nagrinėjamas teisme.

Nuosavybės paėmimas visuomenės poreikiams, nustatytas įstatyme, gali būti įvykdytas teismo sprendimu, teisingai ir iš anksto užtikrinant to turto ir kitų nuostolių, padarytų paėmimo metu, vertės kompensavimą.

3. Fiziniams ir juridiniams asmenins priklausančios nuosavybės pavertimas į valstybinę nuosavybę (nacionalizacija), atliekamas laikantis įstatymo, kompensuojant šio turto ir patirtų nuostolių vertę.

4. Kirgizijos Respublika saugo savo piliečių ir juridinių asmenų nuosavybę, taip pat savo nuosavybę, esančią kitų valstybių teritorijoje.

5. Žemė, jos gelmės, oras, vanduo, miškai, augmenija ir gyvūnija bei kiti gamtos ištekliai yra išimtinė Kirgizijos Respublikos nuosavybė, naudojama siekiant išlaikyti bendrą ekologinę sistemą, kaip Kirgizijos žmonių gyvenimo ir veiklos pagrindą, jiems taikoma speciali valstybės apsauga.

Žemė taip pat gali būti privačios, savivaldybių ir kitokios formos nuosavybė, išskyrus ganyklas, kurios negali būti privati nuosavybė.

6. Savininkų nuosavybės teisių ir jų apsaugos garantijų įgyvendinimo ribos ir tvarka yra nustatyti įstatymu.

13 straipsnis

1. Kirgizijos Respublikos valstybės biudžetą sudaro respublikinis ir savivaldybių biudžetai, susidedantys iš pajamų ir išlaidų.

2. Respublikinio ir savivaldybių biudžetų formavimo, tvirtinimo, vykdymo, taip pat jų vykdymo audito tvarką nustato įstatymas. Respublikinis biudžetas priimamas įstatymu, savivaldybių biudžetas – atitinkamų atstovaujamųjų institucijų sprendimu.

3. Kirgizijos Respublikos teritorijoje veikia vieninga mokesčių sistema. Mokesčių nustatymo teisė priklauso Žogorku Kenešui. Įstatymai, nustatantys naujus mokesčius ir bloginantys mokesčių mokėtojų padėtį, atgaline tvarka netaikomi.

14 straipsnis

1. Kirgizijos Respublika neturi ekspansijos, agresijos ir teritorinių pretenzijų, sprendžiamų karine jėga, tikslų, atmeta valstybinio gyvenimo militarizavimą, valstybės ir jos veiklos pajungimą karo uždaviniams. Kirgizijos Respublikos ginkluotosios pajėgos formuojamos remiantis savigynos ir gynybinio pakankamumo principais.

2. Teisė vykdyti karinius veiksmus, išskyrus agresijos prieš Kirgizstaną ir kitas šalis, susijusias kolektyvinės gynybos įsipareigojimais, atvejus, nepripažįstama. Leidimą Kirgizijos Respublikos kariuomenės dalinių judėjimui už Kirgizstano ribų kiekvienu atveju priima Žogorku Kenešas ne mažiau kaip dviem trečdaliais visų deputatų balsų.

3. Naudoti Kirgizijos Respublikos ginkluotąsias pajėgas siekiant valstybės vidinės politikos tikslų draudžiama.

4. Kirgizijos Respublika siekia visuotinės ir teisingos taikos, abipusiai naudingo bendradarbiavimo, taikaus globalių ir regioninių problemų sprendimo.

15 straipsnis

Nepaprastoji ir karo padėtis Kirgizijos Respublikoje gali būti įvesta Konstitucijos ir konstitucinių įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka.

ANTRASIS SKIRSNIS. Žmogaus ir piliečio teisės bei laisvės

Pirmas skyrius. Pagrindinės teisės ir laisvės

16 straipsnis

1. Žmogaus teisės ir laisvės yra neatimamos ir priklauso kiekvienam nuo gimimo.

Žmogaus teisės ir laisvės yra aukščiausia vertybė. Jos veikia tiesiogiai, nustato įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir vietos savivaldos institucijų veiklos prasmę ir turinį.

2. Kirgizijos Respublika gerbia ir užtikrina žmogaus teises visiems asmenims, esantiems jos teritorijoje ir jos jurisdikcijoje.

Niekas negali būti diskriminuojamas dėl lyties, rasės, kalbos, negalios, etninės priklausomybės, tikybos, amžiaus, politinių ar kitų įsitikinimų, išsilavinimo, kilmės, turtinės ar kitokios padėties, taip pat ir dėl kitų aplinkybių.

Diskriminacija nelaikomos specialios priemonės, nustatytos įstatymais ir skirtos įvairių socialinių grupių lygioms galimybėms užtikrinti pagal tarptautinius įsipareigojimus.

3. Kirgizijos Respublikoje visi yra lygūs prieš įstatymą ir teismą.

4. Kirgizijos Respublikoje vyrai ir moterys turi lygias teises ir laisves, lygias jų įgyvendinimo galimybes.

5. Kirgizijos Respublikoje veikia geriausių vaiko interesų užtikrinimo principas.

17 straipsnis

Šioje Konstitucijoje įtvirtintos teisės ir laisvės nėra baigtinės ir neturi būti aiškinamos paneigiant ar menkinant kitas visuotinai pripažintas žmogaus ir piliečio teises ir laisves.

18 straipsnis

Kiekvienas turi teisę vykdyti bet kokius veiksmus ir veiklą, išskyrus draudžiamus šita Konstitucija ir įstatymais.

19 straipsnis

1. Užsienio valstybių piliečiai ir asmenys be pilietybės Kirgizijos Respublikoje turi tokias pačias teises ir vykdo tokias pačias pareigas kaip Kirgizijos Respublikos piliečiai, išskyrus atvejus, numatytus įstatymu arba tarptautine sutartimi, kurios dalyvė yra Kirgizijos Respublika.

2. Pagal tarptautinius įsipareigojimus Kirgizijos Respublika suteikia prieglobstį užsienio piliečiams ir asmenims be pilietybės, persekiojamiems dėl politinių motyvų, taip pat dėl priežasčių, pažeidžiančių žmogaus teises ir laisves.

20 straipsnis

1. Kirgizijos Respublikoje neturi būti priimami įstatymai, panaikinantys ar mažinantys žmogaus ir piliečio teises bei laisves.

2. Žmogaus teisės ir laisvės gali būti apribotos Konstitucijos ir įstatymų, siekiant apsaugoti nacionalinį saugumą, viešąją tvarką, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę, ginti kitų asmenų teises ir laisves. Taikomi apribojimai turi būti proporcingi tikslams.

Draudžiama priimti įstatymų įgyvendinamuosius aktus, ribojančius žmogaus ir piliečio teises bei laisves.

3. Įstatymu negali būti nustatomi teisių ir laisvių apribojimai kitais tikslais ir didesniu laipsniu, negu numatyta Konstitucijoje.

4. Negali būti jokių apribojimų šia Konstitucija nustatytoms draudžiančioms garantijoms:

1) dėl mirties bausmės, kankinimo ir kito nežmoniško, žiauraus ar žeminančio elgesio ar baudimo nenaudojimo;

2) dėl medicininių, biologinių, psichologinių eksperimentų su žmonėmis atlikimo be jų savanoriško sutikimo, išreikšto ir patvirtinto tinkamu būdu;

3) dėl vergovės, prekybos žmonėmis;

4) dėl vaikų išnaudojimo darbe;

5) dėl laisvės atėmimo nevykdant civilinių-teisinių įsipareigojimų;

6) dėl baudžiamojo persekiojimo už informacijos, žeminančios asmens garbę ir orumą, platinimą;

7) dėl prievartos už reiškiamą nuomonę, religinių ir kitų įsitikinimų arba jų atsisakymo ;

8) dėl priverstinio dalyvavimo taikiuose susirinkimuose;

9) dėl privertimo nustatyti ir nurodyti savo etninį priklausomumą;

10) dėl savavališko būsto atėmimo.

5. Negali būti jokių ribojimų šia Konstitucija nustatytoms teisėms:

1) humaniškam elgesiui ir kiekvieno žmogaus, kuriam yra atimta laisvė, orumo gerbimui;

2) prašymui dėl malonės ar bausmės sumažinimo;

3) pakartotiniam bylos peržiūrėjimui aukštesnės instancijos teisme;

4) laisvam minties ir nuomonės reiškimui;

5) galimybei laisvai pasirinkti ir turėti religinius ar kitus įsitikinimus;

6) laisvei nusistatyti ir nurodyti savo etninę priklausomybę;

7) valstybės kompensacijai už žalą, padarytą neteisėtais valstybinių, vietos savivaldos institucijų ir jų pareigūnų, vykdant savo tarnybines pareigas;

8) teisminei gynybai;

9) nemokamam pagrindinio ir vidurinio išsilavinimo įgijimui valstybinėse švietimo įstaigose;

10) laisvam piliečių grįžimui į Kirgizijos Respubliką

Antras skyrius. Žmogaus teisės ir laisvės

21 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi prigimtinę teisę į gyvybę. Iš nieko negali būti savavališkai atimta jo gyvybė. Mirties bausmė draudžiama.

22 straipsnis

1. Niekas negali būti kankinamas ir su juo kitaip nežmoniškai, žiauriai ar žeminančiai elgiamasi arba baudžiama.

2. Kiekvienas, kuriam yra atimta laisvė, turi teisę į humanišką elgesį ir pagarbą žmogaus orumui.

3. Negalima atlikti medicinos, biologinių, psichologinių eksperimentų su žmonėmis be jų sutikimo, tinkamai išreikšto ir patikrinto.

23 straipsnis

1. Kirgizijos Respublikoje draudžiama vergija ir prekyba žmonėmis.

2. Draudžiamas vaikų darbas.

3. Draudžiamas priverstinis darbas, išskyrus karo, stichinių nelaimių ir kitų ekstremalių situacijų atvejus, taip pat vykdant teismo sprendimą.

Priverstiniu darbu nėra laikomas įtraukimas į karinę, alternatyvią (nekarinę) tarnybą.

24 straipsnis

1. Kiekvienas žmogus turi teisę į laisvę ir asmens neliečiamybę.

2. Niekam negali būti atimta laisvė tik pilietinės-teisinės pareigos nevykdymo pagrindu.

3. Niekas negali būti suimtas, sulaikytas ar atimta laisvė, išskyrus teismo sprendimu ir tik įstatyme nustatytais pagrindais ir tvarka.

4. Niekas negali būti sulaikytas ilgiau nei 48 valandas be teismo leidimo.

Kiekvienas sulaikytasis nedelsiant ir visais atvejais iki pasibaigiant 48 valandoms nuo sulaikymo momento turi būti pristatytas į teismą dėl jo suėmimo teisėtumo klausimo sprendimo.

Kai kuriais atvejais įstatymais gali būti nustatytas trumpesnis sulaikymo terminas.

Kiekvienas sulaikytasis turi teisę įstatymo nustatyta tvarka ir periodiškumu tikrinti sulaikymo teisėtumą. Jei išnyksta pagrindas, kuriuo remiantis asmuo buvo sulaikytas, jis turėtų būti nedelsiant paleistas.

5. Kiekvienam sulaikytam asmeniui turi būti nedelsiant pranešama apie sulaikymo priežastis, išaiškinamos ir užtikrinamos jo teisės, įskaitant teisę į medicininę apžiūrą ir gydytojo pagalbą.

Nuo faktinio laisvės apribojimo asmeniui užtikrinamas saugumas, suteikiama galimybė gintis, naudoti kvalifikuotą advokato teisinę pagalbą, taip pat turėti gynėją.

25 straipsnis

1. Kiekvienas žmogus turi teisę į judėjimo laisvę, buveinės ir gyvenamosios vietos Kirgizijos Respublikoje pasirinkimą.

2. Kiekvienas žmogus turi teisę laisvai išvykti iš Kirgizijos Respublikos.

26 straipsnis

1. Kiekvienas laikomas nekaltu dėl nusikaltimo padarymo, kol jo kaltė nebus įrodyta įstatymų nustatyta tvarka ir nustatyta įsigaliojusiu teismo sprendimu. Šio principo pažeidimas yra pagrindas kreiptis į teismą dėl materialinės ir moralinės žalos atlyginimo.

2. Niekas neprivalo įrodinėti savo nekaltumo. Bet kokios abejonės dėl kaltumo aiškinamos kaltinamojo naudai.

3. Niekas negali būti nuteistas tik jo paties prisipažinimo apie padarytą nusikaltimą pagrindu.

4. Įrodinėjimo našta baudžiamojoje byloje tenka prokurorui. Įrodymai, gauti pažeidžiant įstatymą, negali būti naudojami siekiant pagrįsti kaltinimą ir priimti teisminį aktą.

5. Niekas neprivalo liudyti prieš save, sutuoktinį(-ę) ir artimus giminaičius, kurių ratas nustatomas įstatymu. Įstatymu gali būti nustatomi ir kiti atleidimo nuo pareigos duoti parodymus atvejai.

6. Kiekvienas turi teisę, kad įstatyme numatytais atvejais jų bylą nagrinėtų teismas, kuriame dalyvautų prisiekusieji.

27 straipsnis

1. Kiekvienas nuteistasis, laikantis įstatymo, turi teisę į pakartotiną jo bylos nagrinėjimą aukštesnės instancijos teisme.

2. Kiekvienas nuteistasis turi teisę prašyti malonės ar bausmės sušvelninimo.

3. Niekas neprivalo pakartotinai, teisiškai atsakyti už tą patį nusikaltimą.

28 straipsnis

1. Įstatymas, nustatantis ar sunkinantis atsakomybę, neturi atgalinės galios. Niekas negali būti laikomas atsakingu už veiksmus, kurie jų padarymo metu nebuvo laikomi nusikalstama veika. Jeigu po nusikalstamos veikos padarymo atsakomybė už jį yra pašalinama arba sušvelninama, taikomas naujasis įstatymas.

2. Baudžiamasis įstatymas, nustatantis atsakomybę, nėra taikomas pagal analogiją.

29 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo turi teisę į privatumą, teisę į garbės ir orumo apsaugą.

2. Kiekvienas žmogus turi teisę į susirašinėjimo, telefoninių ir kitų pokalbių, pašto, telegrafo, elektroninių ir kitų pranešimų slaptumą. Šių teisių apribojimas galimas tik laikantis įstatymo ir išimtinai teismo akto pagrindu.

3. Neleidžiamas konfidencialios informacijos, informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimas, saugojimas, naudojimas ir skleidimas informacijos be jo sutikimo, išskyrus atvejus, kai to reikalauja įstatymai.

4. Kiekvienam garantuojama gynyba, taip pat ir teisminė dėl netinkamo konfidencialios informacijos ir informacijos apie privatų asmens gyvenimą surinkimo, saugojimo, skleidimo, taip pat garantuojama teisė į materialinės ir moralinės žalos, sukeltos neteisėtais veiksmais, atlyginimą.

30 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į būsto ir kitų objektų, priklausančių nuosavy-

bės ar kita teise, neliečiamybę. Prieš žmogaus valią niekas negali patekti į jo namus ir kitus objektus.

2. Kratos, poėmio, apžiūros ir kitų veiksmų atlikimas, taip pat valdžios atstovų patekimas į būstą ir kitus nuosavybės ar kita teise priklausančius objektus galimas tik teismo akto pagrindu.

3. Įstatyme numatytais atvejais kratos, poėmio, apžiūros ir kitų veiksmų atlikimas, valdžios atstovų patekimas į būstą ir kitus nuosavybės ar kita teise priklausančius objektus galimas ir be teismo akto. Tokių veiksmų teisėtumas ir pagrįstumas turi būti peržiūrėtas teismo.

4. Šiame straipsnyje nustatytos garantijos ir apribojimai taip pat taikomi ir juridiniams asmenims.

31 straipsnis

1. Kiekvienas žmogus turi teisę į minties ir nuomonės laisvę.

2. Kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę, žodžio ir spaudos laisvę.

3. Niekas negali būti verčiamas pareikšti savo nuomonę arba jos atsisakyti.

4. Draudžiama tautinės, etninės, rasinės ar religinės neapykantos, lyties ir kitos socialinės kilmės propaganda, skatinanti diskriminaciją, priešiškumą arba smurtą.

32 straipsnis

1. Kiekvienam žmogui yra garantuojama sąžinės ir religijos laisvė.

2. Kiekvienas žmogus turi teisę, atskirai ar kartu su kitais, išpažinti bet kurią religiją arba neišpažinti jokios religijos.

3. Kiekvienas žmogus turi teisę laisvai pasirinkti ir turėti religinius ar kitus įsitikinimus.

4. Niekas negali būti verčiamas išreikšti savo religinius ar kitus įsitikinimus arba jų atsisakyti.

33 straipsnis

1. Kiekvienas žmogus turi teisę į laisvę ieškoti, gauti, saugoti, naudoti ir skleisti informaciją žodžiu, raštu ar kitais būdais.

2. Kiekvienas turi teisę susipažinti su valstybinės valdžios institucijų, vietos savivaldos institucijų, įstaigų ir organizacijų turima informaciją apie save.

3. Kiekvienas žmogus turi teisę gauti informaciją apie valstybinės valdžios institucijų, vietos savivaldos institucijų ir jų pareigūnų, juridinių

asmenų, kuriuose dalyvauja valstybės ir vietos savivaldos institucijos, taip pat tų organizacijų, kurios finansuojamos iš respublikinio ir savivaldybių biudžetų, veiklą.

4. Kiekvienam žmogui yra garantuojama galimybė susipažinti su valstybės institucijų, vietos savivaldos ir jų pareigūnų turima informacija. Informacijos suteikimo tvarka nustatoma įstatymu.

5. Niekas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už informacijos diskredituojančios arba žeminančios garbę ir orumą, skleidimą.

34 straipsnis

1. Kiekvienas žmogus turi teisę į taikių susirinkimų laisvę. Niekas negali būti verčiamas dalyvauti susirinkime.

2. Siekiant užtikrinti taikų susirinkimą, kiekvienas asmuo turi teisę pateikti pranešimą valdžios institucijoms.

Neleidžiamas taikių susirinkimų draudimas ir apribojimas, taip pat atsisakymas ją suteikti dėl tinkamo pranešimo apie taikių susirinkimų formos, turinio ir jo padavimo termino trūkumų.

3. Taikių susirinkimų organizatoriai ir dalyviai nėra atsakingi už pranešimo apie taikų susirinkimą, jo formos, turinio ir pateikimo termino nesilaikymą.

35 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į asociacijų laisvę.

36 straipsnis

1. Šeima – visuomenės pagrindas. Šeima, tėvystė, motinystė ir vaikystė – visos visuomenės ir jiems pirmumą teikiančios teisės rūpesčio objektai.

2. Kiekvienas vaikas turi teisę į pakankamą gyvenimo lygį, būtiną jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi.

3. Atsakomybė už gyvenimo sąlygų, būtinų vaikui vystytis, užtikrinimą tenka kiekvienam iš tėvų arba kitiems asmenims, auklėjantiems vaikus, pagal jų sugebėjimus ir finansines galimybes.

4. Valstybė suteikia priežiūrą, auklėjimą ir švietimą našlaičiams ir vaikams, likusiems be tėvų globos.

5. Asmenys, sulaukę santuokinio amžiaus, turi teisę tuoktis ir kurti šeimą. Nė viena santuoka negali būti sudaryta be laisvo ir bendro besituokiančiųjų sutarimo. Santuoka registruojama valstybės.

37 straipsnis

1. Kirgizijos Respublikoje liaudies papročiai ir tradicijos, nepažeidžiančios žmogaus teisių ir laisvių, yra remiami valstybės.

2. Pagarba vyresniems, rūpinimasis giminaičiais ir artimaisiais – kiekvieno pareiga.

38 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę laisvai nustatyti ir nurodyti savo tautybę. Niekas negali būti verčiamas nustatyti ir nurodyti savo tautybę.

39 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę į kompensaciją už žalos, padarytos neteisėtais valstybės institucijų, vietos valdžios institucijų ir jų pareigūnų veiksmais, vykdant jiems pavestas tarnybines pareigas, atlyginimą.

40 straipsnis

1. Kiekvienam žmogui garantuojama teisminė jo teisių ir laisvių, numatytų šioje Konstitucijoje, įstatymuose, tarptautinėse Kirgizijos Respublikos ratifikuotose sutartyse, visuotinai pripažintuose principuose ir tarptautinės teisės normose, gynyba.

Valstybė užtikrina ikiteisminių ir neteisminių žmogaus ir piliečių teisių ir laisvių gynimo metodų, formų ir būdų vystymąsi.

2. Kiekvienas žmogus turi teisę ginti savo teises ir laisves visais būdais, kurių nedraudžia įstatymai.

3. Kiekvienas turi teisę į kvalifikuotą teisinę pagalbą. Įstatymų numatytais atvejais teisinė pagalba teikiama valstybės.

41 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo turi teisę kreiptis į valstybinės valdžios institucijas, vietos savivaldos institucijas ir jų pareigūnus, kurie privalo pateikti motyvuotą atsakymą per įstatyme nustatytą laikotarpį.

2. Kiekvienas asmuo turi teisę, laikantis tarptautinių sutarčių, kreiptis į tarptautines žmogaus teises ir laisves ginančias institucijas. Tuo atveju, kai minėtos institucijos pripažįsta, kad asmenų teisės ir laisvės buvo pažeistos, Kirgizijos Respublika imasi priemonių jas atkurti ir / arba atlygina padarytą žalą.

42 straipsnis

1. Kiekvienas žmogus turi teisę turėti ir naudoti savo nuosavybę bei disponuoti savo veiklos rezultatais.

2. Kiekvienas turi teisę į ekonominę laisvę, laisvą savo sugebėjimų ir turto naudojimą bet kokioje ekonominėje įstatymų neuždraustoje veiloje.

3. Kiekvienas žmogus turi teisę į darbo laisvę, teisę disponuoti savo sugebėjimais dirbti, profesijos ir užimtumo rūšies pasirinkimą, saugą ir darbo sąlygas, atitinkančias saugumo ir higienos reikalavimus, taip pat teisę už atliekamą darbą gauti atlyginimą, ne mažesnį nei įstatymais nustatytas minimalus darbo užmokestis.

43 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę streikuoti.

44 straipsnis

1. Kiekvienas žmogus turi teisę į poilsį.

2. Maksimali darbo laiko trukmė, minimalus savaitės poilsis ir mokamos kasmetinės atostogos, taip pat kitos pagrindinės teisę į poilsį laiduojančios sąlygos nustatomos įstatymais.

45 straipsnis

1. Kiekvienas žmogus turi teisę į mokslą.

2. Pagrindinis ugdymas yra privalomas.

Kiekvienas žmogus turi teisę gauti nemokamą bendrąjį pagrindinį ir vidurinį išsilavinimą valstybinėse švietimo įstaigose.

3. Valstybė sudaro sąlygas kiekvienam mokytis valstybinės, oficialios ir vienos tarptautinės kalbos, pradedant nuo ikimokyklinio ugdymo iki pagrindinio išsilavinimo.

4. Valstybė sudaro sąlygas valstybinių, savivaldos ir privačių mokymo įstaigų plėtrai.

5. Valstybė sudaro sąlygas kūno kultūros ir sporto plėtrai.

46 straipsnis

1. Kiekvienas žmogus turi teisę į būstą.

2. Iš nieko savavališkai negali būti atimtas būstas.

3. Valstybinės valdžios ir vietos savivaldos institucijos skatina būsto statybas, sudaro sąlygas įgyvendinti teisę į būstą.

4. Neturtingiems ir kitiems skurstantiems asmenims būstą užtikrina nemokamai arba už prieinamą kainą iš valstybės, savivaldos ir kitų būsto fondų ar socialinių institucijų įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka.

47 straipsnis

1. Kiekvienas žmogus turi teisę į sveikatos apsaugą.

2. Valstybė kiekvienam sudaro sąlygas į medicinos priežiūrą ir imasi priemonių plėtoti valstybinį, savivaldos ir privatų sveikatos priežiūros sektorių.

3. Nemokama sveikatos priežiūra, taip pat sveikatos priežiūros paslaugos lengvatinėmis sąlygomis įgyvendinamos įstatymų nustatytų valstybinių garantijų apimtimi.

4. Pareigūnų veiksmai nuslepiant faktus ir aplinkybes, kurios kelia grėsmę žmonių gyvybei ir sveikatai, užtraukia įstatymuose numatytą atsakomybę.

48 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į sveiką gyvenimo būdą ir sveiką aplinką.

2. Kiekvienas žmogus turi teisę į kompensaciją už žalą, padarytą jų sveikatai ar turtui dėl veiksmų aplinkos valdymo srityje.

3. Kiekvienas privalo atsakingai rūpintis supančia gamta, augmenija ir gyvūnija.

49 straipsnis

1. Kiekvienam žmogui yra garantuojama literatūros, meno, mokslo, technikos ir kitų tipų kūrybinių sričių laisvė, mokymas.

2. Kiekvienas žmogus turi teisę dalyvauti kultūriniame gyvenime ir susipažinti su kultūrinėmis vertybėmis.

Valstybė užtikrina istorinių paminklų ir kitų kultūros paveldo objektų išsaugojimą.

3. Intelektinė nuosavybė yra saugoma įstatymo.

Trečiasis skyrius. Pilietybė. Pilietinės teisės ir pareigos

50 straipsnis

1. Piliečiui turima pilietybė suteikia teises ir pareigas.

2. Nė vienam piliečiui negali būti atimta jo pilietybė ir teisė keisti savo pilietybę. Asmenims, kurie yra Kirgizijos Respublikos piliečiai, kitos vals-

tybės pilietybė pripažįstama laikantis įstatymų ir Kirgizijos Respublikos ratifikuotų tarptautinių sutarčių.

3. Kirgizai, gyvenantys ne Kirgizijos Respublikoje, neatsižvelgiant į kitos valstybės pilietybės turėjimą, turi teisę gauti Kirgizijos Respublikos pilietybę supaprastinta tvarka.

Kirgizijos Respublikos pilietybės suteikimo tvarka ir sąlygos nustatomos pagal įstatymus.

4. Pilietis negali būti išsiųstas iš respublikos ribų ar išduotas kitai valstybei.

5. Kirgizijos Respublika garantuoja savo piliečiams apsaugą ir globą užsienyje.

51 straipsnis

Piliečiai turi teisę laisvai grįžti į Kirgizijos Respubliką.

52 straipsnis

1. Piliečiai turi teisę:

1) dalyvauti įstatymų svarstymo ir priėmimo, respublikinių ir vietinės reikšmės sprendimų priėmimo procese;

2) pagal šios Konstitucijos ir įstatymų nustatytą tvarką rinkti ir būti išrinkti į valstybinės valdžios ir vietos savivaldos institucijas;

3) konstitucinio įstatymo nustatyta tvarka dalyvauti referendume.

2. Piliečiai turi teisę šaukti Liaudies kurultajų (susirinkimą)[4] klausimais, turinčiais valstybinę ir visuomeninę reikšmę.

Liaudies kurultajų sprendimas kaip rekomendacija siunčiamas į atitinkamas institucijas.

Liaudies kurultajų organizavimo tvarką nustato įstatymai.

3. Piliečiai turi teisę dalyvauti formuojant respublikinį ir savivaldos biudžetus, taip pat turi teisę gauti informaciją apie faktiškas biudžeto išlaidas.

4. Piliečiai turi lygias teises ir galimybes tapti valstybės ir savivaldybės tarnautojais, įstatymų nustatyta tvarka kilti karjeros laiptais.

5. Kirgizijos Respublikos piliečiai, kurie turi kitą pilietybę, neturi teisės užimti politinių valstybės pareigų bei eiti teisėjo pareigas. Šis apribojimas gali būti nustatytas ir kitoms valstybinėms pareigoms.

---

4 Kurultajus – mongolų ir kai kurių tiurkų tautų (taip pat ir kirgizų) tradicijoje – liaudies atstovaujamoji institucija, visaliaudinė sueiga, į kurią paprastai rinkdavosi diduomenė spręsti pagrindinių valstybinių reikalų.

53 straipsnis

1. Piliečiams įstatymų nustatyta tvarka garantuojama socialinė sauga senatvėje, ligos ir negalios, maitintojo netekimo atvejais.

2. Pensijos, socialinė pagalba pagal valstybės ekonomines galimybes užtikrina ne mažesnį nei įstatymais nustatytą pragyvenimo minimumą.

3. Skatinamas savanoriškas socialinis draudimas, papildomų socialinio aprūpinimo ir labdaros formų sukūrimas.

4. Valstybės socialinė veikla neturi imtis valstybinės globos formų, ribojančių piliečių ekonominę laisvę, veiklą ir galimybes pačiam siekti ekonominės gerovės sau ir savo šeimai.

54 straipsnis

Įstatymų nustatyta tvarka valstybė skatina piliečių profesinį tobulėjimą.

55 straipsnis

Įstatymų numatytais atvejais ir tvarka piliečiai privalo mokėti visus mokesčius ir rinkliavas.

56 straipsnis

1. Šalies gynyba – šventa piliečių prievolė ir pareiga.

2. Piliečių atleidimo nuo karinės tarnybos arba jos pakeitimo alternatyvia (nekarine) tarnyba pagrindai ir tvarka nustatomi įstatymais.

57 straipsnis

Advokatūros, kaip savivaldžios profesinės advokatų bendruomenės organizacija ir veikla, taip pat advokatų teisės, pareigos ir atsakomybė nustatoma įstatymu.

58 straipsnis

Neteisminiams ginčams, kylantiems iš civilinių teisinių santykių, spręsti gali būti steigiami arbitražo teismai. Arbitražo teismų įgaliojimai, formavimo tvarka ir veikla nustatoma įstatymu.

59 straipsnis

Kirgizijos Respublikoje piliečiai turi teisę steigti aksakalų teismus[5].

[5] Aksakalas (tiurkų kalboje *ak* – baltas, *sakal* – barzda) – Vidurio Azijoje giminės galva, seniūnas ar gerbiamas pagyvenęs žmogus. Aksakalais vadinami seniausi ir išmintingiausi bendruomenių nariai.

Aksakalų teismų steigimo tvarka, jų įgaliojimai ir veikla yra apibrėžiama įstatymu.

TREČIAS SKIRSNIS. Kirgizijos Respublikos Prezidentas

60 straipsnis

1. Prezidentas yra valstybės vadovas.

2. Prezidentas įkūnija tautos ir valstybinės valdžios vienybę.

61 straipsnis

1. Prezidentas Kirgizijos Respublikos piliečių renkamas šešeriems metams.

2. Tas pats asmuo negali būti išrinktas Prezidentu du kartus.

62 straipsnis

1. Prezidentu gali būti išrinktas ne jaunesnis kaip 35 ir ne vyresnis nei 70 metų Kirgizijos Respublikos pilietis, mokantis valstybinę kalbą ir gyvenantis šalyje ne mažiau kaip 15 metų.

2. Kandidatų į Prezidentus skaičius neribojamas. Kandidatas į Prezidentus gali būti įregistruotas asmuo, surinkęs ne mažiau nei 30 000 rinkėjų parašų.

Prezidento rinkimo tvarka yra nustatyta konstituciniame įstatyme.

63 straipsnis

1. Pradėdamas eiti savo pareigas Prezidentas prisiekia Kirgizijos tautai.

2. Prezidento įgaliojimai baigiasi po to, kai pareigas pradeda eiti išrinktas naujasis Prezidentas.

3. Prezidentas savo įgaliojimų įgyvendinimo laikui sustabdo narystę politinėje partijoje ir nutraukia bet kokius veiksmus, susijusius su politinių partijų veikla.

64 straipsnis

1. Prezidentas:

1) šioje Konstitucijoje nustatytais atvejais skelbia rinkimus į Žogorku Kenešą; šioje Konstitucijoje nustatytais atvejais priima sprendimą sušaukti pirmalaikius rinkimus į Žogorku Kenešą;

2) skelbia rinkimus į vietos kenešus[6]; įstatymų numatytais atvejais ir tvarka įgyvendina vietos kenešų paleidimą.

2. Prezidentas:

1) pasirašo ir skelbia įstatymus, grąžina įstatymus su prieštaravimais Žogorku Kenešui;

2) būtinais atvejais turi teisę sušaukti neeilinę Žogorku Kenešo sesiją ir nustatyti spręstinus klausimus;

3) turi teisę pasisakyti Žogorku Kenešo posėdžiuose.

3. Prezidentas:

1) Teisėjų atrankos tarybos siūlymu Žogorku Kenešui teikia kandidatūras į Aukščiausiojo Teismo teisėjų pareigas;

2) Teisėjų atrankos tarybos siūlymu Žogorku Kenešui teikia siūlymus atleisti iš Aukščiausiojo Teismo teisėjų pareigų;

3) Teisėjų atrankos tarybos siūlymu skiria į pareigas vietos teismų teisėjus;

4) Teisėjų atrankos tarybos siūlymu konstitucinio įstatymo numatytais atvejais atleidžia iš pareigų vietos teismų teisėjus.

4. Prezidentas:

1) Žogorku Kenešo sutikimu skiria į pareigas generalinį prokurorą; įstatymo nustatytais atvejais atleidžia iš pareigų generalinį prokurorą ne mažiau kaip vieno trečdalio visų Žogorku Kenešo deputatų sutikimu arba vieno trečdalio visų Žogorku Kenešo deputatų iniciatyva, kurią palaiko du trečdaliai Žogorku Kenešo deputatų;

2) skiria į pareigas ir atleidžia iš pareigų Vyriausybės narius – valstybinių institucijų vadovus, atsakingus už gynybą, nacionalinį saugumą, taip pat jų pavaduotojus.

5. Prezidentas:

1) teikia Žogorku Kenešui kandidatą rinkti nacionalinio banko pirmininku; įstatymų numatytais atvejais Nacionalinio banko pirmininko siūlymu skiria pirmininko pavaduotojus ir Nacionalinio banko valdybos narius, atleidžia juos iš pareigų;

2) teikia Žogorku Kenešui rinkti ir atleisti iš pareigų vieną trečdalį Centrinės rinkimų ir referendumų vykdymo komisijos kandidatūrų;

3) teikia Žogorku Kenešui rinkti ir atleisti iš pareigų vieną trečdalį Nacionalinio banko valdybos kandidatūrų;

4) įstatymų numatytais atvejais skiria į pareigas ir atleidžia iš pareigų

[6] Vietos kenešas – vietos tarybos.

Nacionalinio banko valdybos pirmininką iš Žogorku Kenešo išrinktų Nacionalinio banko valdybos narių.

6. Prezidentas:

1) atstovauja Kirgizijos Respublikai šalies viduje ir už jos ribų;

2) veda derybas ir suderinus su Ministru Pirmininku pasirašo tarptautines sutartis, turi teisę perduoti nurodytus įgaliojimus Ministrui Pirmininkui, Vyriausybės nariams, kitiems kabineto nariams ir kitiems pareigūnams;

3) pasirašo ratifikuotus dokumentus ir dokumentus dėl prisijungimo;

4) suderinęs su Ministru Pirmininku skiria Kirgizijos Respublikos diplomatinių atstovybių vadovus užsienio šalyse ir nuolatinius atstovus tarptautinėse organizacijose; juos atšaukia; priima užsienio valstybių diplomatinių atstovybių vadovų įgaliojamuosius ir atšaukiamuosius raštus.

7. Prezidentas sprendžia klausimus dėl pilietybės suteikimo ir pilietybės atėmimo Kirgizijos Respublikoje.

8. Prezidentas yra vyriausiasis Kirgizijos Respublikos kariuomenės vadas, nustato, skiria ir atleidžia aukščiausius Kirgizijos Respublikos kariuomenės vadus.

9. Prezidentas:

1) vadovauja gynybos tarybai, formuojamai laikantis įstatymo;

2) esant pagrindams, numatytiems konstituciniame įstatyme, perspėja apie galimybę įvesti nepaprastąją padėtį, o esant būtinybei įvesti ją atskirose vietovėse be išankstinio paskelbimo, apie tai nedelsiant pranešant Žogorku Kenešui;

3) skelbia bendrąją arba dalinę mobilizaciją; skelbia karo padėtį agresijos ar tiesioginės agresijos grėsmės Kirgizijos Respublikai atveju ir nedelsdamas pateikia šį klausimą svarstyti Žogorku Kenešui;

4) šalies gynybos bei piliečių saugumo interesais skelbia karo padėtį ir nedelsdamas pateikia šį klausimą svarstyti Žogorku Kenešui.

10. Prezidentas:

1) apdovanoja Kirgizijos Respublikos valstybiniais apdovanojimais;

2) suteikia Kirgizijos Respublikos garbės vardus;

3) suteikia aukščiausius karinius laipsnius, diplomatinius rangus ir kitus specialius laipsnius;

4) teikia malonę;

5) nustato savo administracijos struktūrą, tvirtina jos įstatus ir skiria vadovą.

11. Prezidentas įgyvendina kitus šioje Konstitucijoje numatytus įgaliojimus.

65 straipsnis

Prezidentas įgyvendina savo įgaliojimus per priimamus įsakymus ir potvarkius, kurie yra privalomi vykdyti visoje Kirgizijos Respublikos teritorijoje.

66 straipsnis

1. Prezidento įgaliojimai gali nutrūkti anksčiau laiko jam atsistatydinus, nušalinus jį nuo pareigų šioje Konstitucijoje numatyta tvarka, taip pat negalint eiti pareigų dėl ligos ar mirties atveju.

2. Kai Prezidentas negali eiti savo pareigų dėl ligos, Žogorku Kenešas, remdamasis jo sudaryta valstybinės medicinos komisijos išvadomis, ne mažiau kaip dviem trečdaliais visų Žogorku Kenešo deputatų balsų priima sprendimą atleisti Prezidentą iš pareigų.

67 straipsnis

1. Prezidentas gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn atleistas iš pareigų.

2. Prezidentas gali būti pašalintas iš pareigų tik dėl Žogorku Kenešo pareikšto kaltinimo dėl nusikaltimo, kurį savo išvada patvirtino generalinis prokuroras, jog Prezidento veiksmuose nustatyta nusikalstamos veiklos požymių.

3. Žogorku Kenešo sprendimas pareikšti Prezidentui kaltinimus dėl jo pašalinimo iš pareigų turi būti priimamas visų Žogorku Kenešo deputatų balsų dauguma esant vienam trečdaliui visų Žogorku Kenešo deputatų iniciatyvai ir esant specialios komisijos, suformuotos Žogorku Kenešo, išvadoms.

4. Žogorku Kenešo sprendimas pašalinti Prezidentą iš pareigų turi būti priimtas ne mažiau nei dviem trečdaliais visų Žogorku Kenešo deputatų balsų dauguma ne vėliau kaip per tris mėnesius po to, kai buvo pareikšti kaltinimai Prezidentui. Jei per šį laikotarpį Žogorku Kenešas sprendimo nepriims, kaltinimai bus atmesti.

68 straipsnis

1. Išankstinio Prezidento įgaliojimų nutrūkimo atvejais dėl šioje Konstitucijoje numatytų priežasčių jo įgaliojimus, kol bus išrinktas naujas

Prezidentas, vykdo Žogorku Kenešo Toraga[7]. Tuo atveju, kai Žogorku Kenešo Toragai nėra galimybių eiti Prezidento pareigų, Prezidento pareigas eina Ministras Pirmininkas.

Priešlaikiniai Prezidento rinkimai šaukiami per tris mėnesius nuo Prezidento įgaliojimų nutrūkimo dienos.

2. Prezidento pareigas einantis pareigūnas neturi teisės paskelbti priešlaikinių rinkimų į Žogorku Kenešą, atstatydinti Vyriausybės.

69 straipsnis

1. Visi buvę prezidentai, išskyrus atleistą iš pareigų Prezidentą, šios Konstitucijos 67 straipsnyje numatyta tvarka turi Kirgizijos Respublikos eksprezidento titulą.

2. Eksprezidento statusą nustato įstatymai.

KETVIRTASIS SKIRSNIS. Kirgizijos Respublikos įstatymų leidžiamoji valdžia

Pirmasis skyrius. Žogorku Kenešas

70 straipsnis

1. Žogorku Kenešas – Kirgizijos Respublikos parlamentas – yra aukščiausioji atstovaujamoji institucija, pagal savo įgaliojimus įgyvendinanti įstatymų leidžiamąją valdžią ir kontrolės funkcijas.

2. Žogorku Kenešą sudaro 120 narių, pagal proporcinę sistemą renkamų penkerių metų kadencijai.

Pagal politinių partijų rinkimų rezultatus parlamente gali būti suteikiama ne daugiau kaip 65 deputatų mandatai.

Žogorku Kenešo deputatu gali būti išrinktas Kirgizijos Respublikos pilietis, rinkimų dieną sulaukęs 21metų, turintis balsavimo teisę.

Žogorku Kenešo deputatų rinkimų tvarką, įskaitant pateikimo į parlamentą rinkimų ribą, nustato konstitucinis įstatymas.

3. Žogorku Kenešo deputatai jungiasi į frakcijas.

Parlamentine dauguma laikoma frakcija ar frakcijų koalicija, oficialiai paskelbusi apie frakcijų koalicijos sudarymą Žogorku Keneše, turinti daugiau kaip pusę deputatų mandatų.

[7] Žogorku Kenešo Toraga – Žogorku Kenešo Pirmininkas, t. y. parlamento pirmininkas.

Parlamentine opozicija laikoma frakcija ar frakcijos, nepatenkančios į parlamentinę daugumą ir paskelbusios apie savo opoziciją.

71 straipsnis

1. Žogorku Kenešas į savo pirmąją sesiją renkasi ne vėliau kaip per 15 dienų po rinkimų rezultatų paskelbimo.

2. Pirmąjį Žogorku Kenešo posėdį atidaro pagal amžių vyriausias Žogorku Kenešo deputatas.

3. Nuo pirmojo Žogorku Kenešo posėdžio momento baigiasi ankstesnio Žogorku Kenešo įgaliojimai.

4. Žogorku Kenešo deputatų įgaliojimai prasideda nuo priesaikos priėmimo dienos.

72 straipsnis

1. Žogorku Kenešo deputatas negali būti persekiojamas už pasisakymus, susijusius su jo deputatine veikla arba už balsavimo rezultatus Žogorku Keneše. Patraukti Žogorku Kenešo deputatą baudžiamojon atsakomybėn yra galima turint visų deputatų balsų daugumą, išskyrus labai sunkių nusikaltimų padarymo atvejais.

2. Žogorku Kenešo deputatas parlamentinės veiklos negali derinti su kita valstybine ar savivaldos tarnyba, negali užsiimti ūkine komercine veikla, būti komercinės organizacijos valdymo organo arba stebėtojų tarybos narys.

Parlamento deputatas gali užsiimti mokslo, pedagogine ir kita kūrybine veikla.

73 straipsnis

1. Žogorku Kenešo deputatas nėra saistomas imperatyvaus mandato. Deputato atšaukimas negalimas.

2. Žogorku Kenešo deputato įgaliojimai baigiasi kartu su atitinkamo šaukimo Žogorku Kenešo veiklos nutraukimu.

3. Žogorku Kenešo deputato įgaliojimai, be šio straipsnio 2 dalyje numatyto pagrindo, anksčiau laiko baigiasi šiais atvejais:

1) pateikiamas rašytinis pareiškimas dėl atsistatydinimo arba išėjimo iš frakcijos;

2) atsisakoma pilietybės arba įgyjama kitos valstybės pilietybė;

3) įsidarbinama su deputato įgaliojimais nesusijusiame darbe ar nenustojama dirbti tokio darbo;

4) pripažinus rinkimus negaliojančiais;

5) išvykstant nuolat gyventi iš Kirgizijos Respublikos; teismui pripažinus deputatą neveiksniu;

6) deputato atžvilgiu įsiteisėjus apkaltinamajam nuosprendžiui;

7) Žogorku Kenešo posėdžiuose be pateisinamos priežasties nedalyvaujant daugiau kaip 30 vienos sesijos darbo dienų;

8) įsigaliojus teismo sprendimui, kuriuo deputatas paskelbiamas dingusiu be žinios arba pripažįstamas mirusiu;

9) deputato mirtis.

Priešlaikinis deputato įgaliojimų nutraukimas galimas nurodytais pagrindais Centrinės rinkimų ir referendumų komisijos sprendimu, priimamu ne vėliau kaip per 30 kalendorinių dienų nuo pagrindo atsiradimo dienos.

4. Rinkimų dėl laisvo mandato, atsiradusio dėl priešlaikinio deputato įgaliojimų nutraukimo, tvarka nustatoma konstituciniu įstatymu.

Antrasis skyrius. Žogorku Kenešo įgaliojimai

74 straipsnis

1. Žogorku Kenešas:

1) priima įstatymą dėl referendumo skelbimo;

2) paskiria Prezidento rinkimus.

2. Žogorku Kenešas:

1) keičia šią Konstituciją;

2) leidžia įstatymus;

3) įstatymo nustatyta tvarka ratifikuoja ir denonsuoja tarptautines sutartis;

4) sprendžia klausimus dėl valstybinių Kirgizijos Respublikos sienų pakeitimo;

5) tvirtina valstybės biudžetą ir jo įgyvendinimo ataskaitas;

6) sprendžia klausimus dėl Kirgizijos Respublikos administracinės-teritorinės sandaros;

7) priima amnestijos aktus.

3. Žogorku Kenešas:

1) tvirtina Vyriausybės veiklos programą, nustato Vyriausybės struktūrą ir sudėtį, išskyrus Vyriausybės narius – valstybinių institucijų, atsakingų už gynybą ir nacionalinį saugumą, vadovus;

2) tvirtina Vyriausybės parengtas nacionalines Kirgizijos Respublikos plėtros programas;

3) priima sprendimus dėl pasitikėjimo Vyriausybe;

4) priima sprendimus dėl nepasitikėjimo Vyriausybe pareiškimo.

4. Žogorku Kenešas:

1) Prezidento teikimu renka Aukščiausiojo Teismo teisėjus; konstitucinio įstatymo nustatytais atvejais, Prezidento teikimu, atleidžia juos iš pareigų;

2) įstatymo nustatyta tvarka tvirtina teisėjų atrankos Tarybos sudėtį;

3) Prezidento teikimu renka Nacionalinio banko pirmininką; įstatymo nustatytais atvejais atleidžia jį iš pareigų;

4) renka Centrinės rinkimų ir referendumų komisijos narius: trečdalis komisijos – Prezidento teikimu, trečdalis – parlamentinės daugumos ir trečdalis – parlamentinės opozicijos teikimu; įstatymų nustatytais atvejais atleidžia juos iš pareigų;

5) renka Audito rūmų narius: trečdalis sudėties – Prezidento teikimu, trečdalis – parlamentinės daugumos ir trečdalis – parlamentinės opozicijos teikimu; įstatymų nustatytais atvejais atleidžia juos iš pareigų;

6) įstatymų nustatytais atvejais renka, atleidžia iš pareigų ombudsmeną; duoda sutikimą jį patraukti baudžiamojon atsakomybėn;

7) renka ir įstatymų numatytais atvejais ombudsmeno pirmininko teikimu atleidžia ombudsmeno pirmininko pavaduotoją; duoda sutikimą jį patraukti baudžiamojon atsakomybėn;

8) duoda sutikimą skirti generalinį prokurorą; duoda sutikimą patraukti jį baudžiamojon atsakomybėn; esant ne mažiau kaip trečdaliui visų Žogorku Kenešo deputatų balsų duoda sutikimą atleisti generalinį prokurorą;

9) ne mažiau kaip dviejų trečdalių visų deputatų balsų daugumos iniciatyva įstatymo nustatytais atvejais atleidžia generalinį prokurorą iš pareigų.

5. Žogorku Kenešas:

1) konstitucinio įstatymo numatytais atvejais ir tvarka įveda nepaprastąją padėtį; tvirtina arba panaikina Prezidento dekretus dėl šio klausimo;

2) sprendžia karo ir taikos klausimus; įveda karo padėtį; skelbia karą; tvirtina arba panaikina Prezidento dekretus šiais klausimais;

3) priima sprendimą dėl Kirgizijos Respublikos ginkluotųjų pajėgų naudojimo užsienyje, kai reikia vykdyti tarptautinius sutartinius įsipareigojimus palaikant taiką ir saugumą;

4) nustato karinius laipsnius, diplomatinius rangus ir kitus Kirgizijos Respublikos specialius laipsnius;

5) nustato Kirgizijos Respublikos valstybinius apdovanojimus ir garbės vardus.

6. Žogorku Kenešas:

1) išklauso Prezidento, užsienio valstybių, tarptautinių organizacijų atstovų kalbą;

2) išklauso metinę ombudsmeno ataskaitą;

3) išklauso metines Ministro Pirmininko, generalinio prokuroro, Nacionalinio banko pirmininko, Audito rūmų pirmininko ataskaitas.

7. Žogorku Kenešas šios Konstitucijos nustatyta tvarka inicijuoja Prezidento apkaltą; priima sprendimą dėl Prezidento pašalinimo iš pareigų.

8. Šiame straipsnyje nurodytų pareigūnų metinės ataskaitos išklausomos, vadovaujantis šios Konstitucijos nuostatomis bei remiantis valstybinių institucijų ir jų pareigūnų nepriklausomumo bei savarankiškumo principais.

9. Žogorku Kenešas turi kitus šioje Konstitucijoje numatytus įgaliojimus.

75 straipsnis

1. Žogorku Kenešas iš savo narių renka Žogorku Kenešo Pirminnką ir jo pavaduotojus.

Žogorku Kenešo Torago pavaduotojų rinkimų skaičius bei jų išrinkimo tvarka užtikrinama taip, kad būtų išrinkti parlamento opozicijai atstovaujantys Žogorku Kenešo deputatai.

2. Žogorku Kenešo Pirmininkas:

1) veda Žogorku Kenešo posėdžius;

2) užtikrina bendrą vadovavimą rengiant klausimus svarstyti Žogorku Kenešo posėdžiuose;

3) pasirašo Žogorku Kenešo priimtus aktus;

4) atstovauja Žogorku Kenešui Kirgizijos Respublikoje ir užsienyje, užtikrina Žogorku Kenešo bendradarbiavimą su Prezidentu, Vyriausybe, teisminės valdžios ir vietos savivaldos institucijomis;

5) įgyvendina Žogorku Kenešo veiklos bendrą vadovavimą ir kontrolę;

6) vykdo kitus Žogorku Kenešo reglamento numatytus įgaliojimus, organizuojant Žogorku Kenešo veiklą.

3. Žogorku Kenešo Toraga yra renkamas slaptu balsavimu visų Žogorku Kenešo deputatų balsų dauguma

Žogorku Kenešo Toraga atskaitingas Žogorku Kenešui ir jo sprendimu, priimtu ne mažiau kaip dviejų trečdalių visų Žogorku Kenešo deputatų balsų dauguma, gali būti atšauktas.

76 straipsnis

1. Žogorku Keneše iš deputatų sudaromi komitetai, taip pat laikinosios komisijos; formuojamos jų sudėtys; Biudžeto ir Teisėtvarkos komitetų pirmininkai skiriami iš parlamentinės opozicijos.

2. Žogorku Kenešo komitetai rengia ir preliminariai svarsto klausimus, priskirtus Žogorku Kenešo įgaliojimams, kontroliuoja, kaip įgyvendinami Žogorku Kenešo priimti įstatymai ir sprendimai.

3. Žogorku Kenešo įstatymai, norminiai teisės aktai priimami po pirminio jų projektų patikrinimo atitinkamuose Žogorku Kenešo komitetuose.

4. Žogorku Kenešas renka, duoda sutikimą dėl priėmimo į valstybines pareigas ir atleidimo iš jų tik esant atitinkamo Žogorku Kenešo komiteto išvadai.

77 straipsnis

1. Žogorku Kenešo sesijos organizuojamos posėdžių forma ir jie vyksta nuo pirmosios rugsėjo darbo dienos iki paskutinės kitų metų liepos darbo dienos.

2. Žogorku Kenešo posėdžiai yra atviri, jeigu svarstomų klausimų pobūdis nereikalauja uždarų posėdžių.

3. Neeilinę Žogorku Kenešo sesiją Prezidento, Vyriausybės arba ne mažiau kaip vieno trečdalio Žogorku Kenešo deputatų siūlymu sušaukia Žogorku Kenešo Toraga.

4. Žogorku Kenešo posėdis laikomas teisėtu, jei jame dalyvauja visų Žogorku Kenešo deputatų dauguma.

5. Sprendimai Žogorku Kenešo posėdžiuose priimami balsavimo būdu ir įforminami nutarimais.

78 straipsnis

1. Žogorku Kenešas gali priimti sprendimą save paleisti.

2. Sprendimas dėl savęs paleidimo gali būti priimtas ne mažiau kaip dviejų trečdalių visų deputatų Žogorku Kenešo balsų dauguma.

3. Prezidentas per penkias dienas nuo Žogorku Kenešo sprendimo save paleisti paskiria pirmalaikius rinkimus. Šie rinkimai turi būti surengti ne vėliau kaip per 45 dienas nuo pirmalaikių rinkimų paskelbimo dienos.

Trečias skyrius. Įstatymų leidžiamoji veikla

79 straipsnis

Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė priklauso:
1) 10 tūkstančių rinkėjų (tautos iniciatyva);
2) Žogorku Kenešo deputatams;
3) Vyriausybei.

80 straipsnis

1. Įstatymų projektai pateikiami Žogorku Kenešui.
2. Įstatymų projektai, Vyriausybės nustatyti kaip neatidėliotini, Žogorku Keneše svarstomi skubos tvarka.
3. Įstatymų projektai, numatantys išlaidų iš valstybės biudžeto didinimą, gali būti priimti Žogorku Keneše po to, kai Vyriausybė nurodys finansavimo šaltinį.
4. Įstatymai Žogorku Keneše priimami trim skaitymais.

Įstatymai, Žogorku Kenešo sprendimai priimami dalyvaujančių deputatų balsų dauguma, bet ne mažiau kaip 50 Žogorku Kenešo deputatų balsais, jeigu šioje Konstitucijoje nenumatyta kitaip.

5. Konstituciniai įstatymai, įstatymai, keičiantys valstybės sieną, Žogorku Keneše priimami ne mažiau kaip trimis skaitymais ne mažiau kaip dviejų trečdalių visų Žogorku Kenešo deputatų balsų dauguma.
6. Draudžiama priimti konstitucinį įstatymą, įstatymą, keičiantį valstybės sieną, nepaprastosios ir karo padėties metu.

81 straipsnis.

1. Žogorku Keneše priimti įstatymai per 14 dienų siunčiami Prezidentui pasirašyti.
2. Prezidentas ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo įstatymo gavimo pasirašo arba grąžina įstatymą su savo prieštaravimais Žogorku Kenešui pakartotinai svarstyti. Įstatymai dėl nacionalinio biudžeto, mokesčių pasirašomi privalomai.
3. Jei per pakartotinį svarstymą konstitucinis įstatymas arba ankstesnės redakcijos įstatymas ne mažiau nei dviem trečdaliais visų Žogorku

Kenešo deputatų balsais bus patvirtintas, tokį įstatymą Prezidentas privalo pasirašyti per 14 dienų nuo jo gavimo. Jei konstitucinis įstatymas ar patvirtintas ankstesnės redakcijos įstatymas per nustatytą laikotarpį nepasirašomas, toks įstatymas ne vėliau kaip 10 dienų turi būti pasirašomas Žogorku Kenešo Pirmininko ir skelbiamas.

82 straipsnis

Įstatymas įsigalioja po 10 dienų nuo oficialaus paskelbimo oficialiajame leidinyje, jeigu pačiame įstatyme ar įstatyme dėl įstatymų įsigaliojimo tvarkos nenurodyta kitaip.

Penktas skyrius. Kirgizijos Respublikos Vykdomoji valdžia

83 straipsnis

1. Vykdomąją valdžią Kirgizijos Respublikoje įgyvendina Vyriausybė, jai pavaldžios ministerijos, valstybiniai komitetai, administracinės žinybos ir valstybinės vietos administracijos.

2. Vyriausybė yra aukščiausia vykdomosios valdžios institucija Kirgizijos Respublikoje.

3. Vyriausybei vadovauja Ministras Pirmininkas. Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas, vicepremjeras, ministrai ir valstybinių komitetų pirmininkai.

Vyriausybės struktūrą sudaro ministerijos ir valstybiniai komitetai.

84 straipsnis

1. Frakcija, turinti daugiau kaip pusę mandatų, arba frakcijų koalicija per 15 darbo dienų nuo pirmos išrinkto naujojo Žogorku Kenešo darbo dienos iškelia ministro pirmininko kandidatūrą.

Kandidatas į Ministro Pirmininko pareigas Žogorku Kenešui pateikia Vyriausybės programą, struktūrą ir sudėtį.

2. Tuo atveju, jei iki nurodyto termino Žogorku Kenešas nepritaria programai, nepatvirtina Vyriausybės struktūros ir sudėties arba pagal rinkimų rezultatus nė viena politinė partija negauna daugumos deputatų mandatų, Prezidentas vienai iš frakcijų siūlo per 15 darbo dienų suformuoti parlamento daugumą ir iškelti Ministro Pirmininko kandidatūrą.

Kandidatas į Ministro Pirmininko pareigas iki nurodyto termino pabaigos Žogorku Kenešui pateikia Vyriausybės programą, struktūrą ir sudėtį.

3. Jei iki minėto laikotarpio pabaigos Žogorku Kenešas nepritaria programai, nepatvirtina Vyriausybės struktūros ir sudėties, Prezidentas siūlo antrai frakcijai per 15 darbo dienų suformuoti parlamento daugumą ir iškelti Ministro Pirmininko kandidatūrą.

Kandidatas į Ministro Pirmininko pareigas iki nurodyto termino pabaigos Žogorku Kenešui pateikia Vyriausybės programą, struktūrą ir sudėtį.

4. Jei iki minėto laikotarpio pabaigos Žogorku Kenešas nepritaria programai, nepatvirtina Vyriausybės struktūros ir sudėties, frakcijos savo iniciatyva per 15 darbo dienų turi suformuoti parlamento daugumą ir iškelti Ministro Pirmininko kandidatūrą.

Kandidatas į Ministro Pirmininko pareigas iki nurodyto termino pabaigos Žogorku Kenešui pateikia Vyriausybės programą, struktūrą ir sudėtį.

5. Prezidentas per tris dienas priima įsakymą dėl Ministro Pirmininko ir kitų Vyriausybės narių paskyrimo.

Jei Prezidentas per nurodytą terminą nepriima įsakymo dėl Ministro Pirmininko ir Vyriausybės narių paskyrimo, jie laikomi paskirtais.

6. Jei šios Konstitucijos numatyta tvarka programai nebus pritarta, nepatvirtinta Vyriausybės struktūra ir sudėtis, Prezidentas skelbia pirmalaikius rinkimus į Žogorku Kenešą. Tokiu atveju Vyriausybė eina pareigas, kol naujai išrinktas Žogorku Kenešas nesuformuos Vyriausybės šios Konstitucijos numatyta tvarka.

7. Kai frakcijų koalicija netenka parlamentinės daugumos statuso, Vyriausybė formuojama šiame straipsnyje numatyta tvarka ir terminais. Ministras Pirmininkas ir ministrai eina savo pareigas, kol bus suformuota naujos sudėties Vyriausybė.

85 straipsnis

1. Vyriausybė yra pavaldi Žogorku Kenešui ir jam atskaitinga, kaip numatyta šioje Konstitucijoje.

2. Premjeras kasmet atsiskaito Žogorku Kenešui už Vyriausybės veiklą.

3. Žogorku Kenešas vieno trečdalio visų Žogorku Kenešo deputatų iniciatyva gali svarstyti klausimą dėl nepasitikėjimo Vyriausybe.

4. Nutarimą dėl nepasitikėjimo Vyriausybe Žogorku Kenešas priima visų deputatų balsų dauguma.

5. Nepasitikėjimo Vyriausybe klausimą Žogorku Kenešas negali kelti

likus mažiau nei 6 mėnesiams iki kitų Prezidento rinkimų.

6. Po nepasitikėjimo Vyriausybe pareiškimo Prezidentas gali priimti sprendimą dėl Vyriausybės atstatydinimo arba nesutikti su Žogorku Kenešo priimtu sprendimu.

7. Jei Žogorku Kenešas 3 mėnesių laikotarpiu pakartotinai pareiškia nepasitikėjimą Vyriausybe, Prezidentas priima sprendimą dėl Vyriausybės atstatydinimo.

86 straipsnis

1. Premjeras ne dažniau kaip kartą per metus gali pateikti klausimą Žogorku Kenešui dėl pasitikėjimo Vyriausybe. Jei Žogorku Kenešas išreiškia nepasitikėjimą Vyriausybe, Prezidentas per 5 darbo dienas priima sprendimą dėl Vyriausybės atstatydinimo ar skelbia pirmalaikius Žogorku Kenešo rinkimus.

2. Atstatydinta Vyriausybė toliau vykdo įgaliojimus iki naujos sudėties Vyriausybės suformavimo šioje Konstitucijoje nurodyta tvarka ir terminais.

87 straipsnis

1. Ministras Pirmininkas, Vyriausybė arba Vyriausybės narys turi teisę pateikti prašymą dėl atsistatydinimo. Atsistatydinimą priima arba atmeta Prezidentas.

2. Atsistatydinus Ministrui Pirmininkui, atsistatydina ir visa Vyriausybė.

3. Iki naujos Vyriausybės suformavimo Ministras Pirmininkas ir Vyriausybės nariai toliau eina savo pareigas.

4. Atsistatydinus Vyriausybei nauja Vyriausybė turi būti suformuota šioje Konstitucijoje nurodyta tvarka ir terminais. Terminas, per kurį Prezidentui turi būti pateikta kandidatūra į Ministro Pirmininko postą, pradedamas skaičiuoti nuo dienos, kai buvo priimtas Ministro Pirmininko ar Vyriausybės atsistatydinimas.

5. Atsistatydinus ar atleidus iš pareigų Vyriausybės narį, Ministras Pirmininkas per 5 darbo dienas pateikia Prezidentui ministro kandidatūrą, kuriai pritaria Žogorku Kenešas.

88 straipsnis

1. Vyriausybė:

1) užtikrina Konstitucijos ir įstatymų įgyvendinimą;

2) vykdo vidaus ir išorės valstybės politiką;

3) įgyvendina priemones, kuriomis siekiama užtikrinti teisėtumą, žmogaus teises ir laisves, saugoti viešąją tvarką ir kovoti su nusikalstamumu;

4) užtikrina priemonių, kuriomis siekiama apsaugoti valstybės suverenitetą, teritorinį vientisumą, ginti konstitucinę tvarką, taip pat priemonių, skirtų stiprinti gynybą, nacionalinį saugumą ir teisėsaugą, įgyvendinimą;

5) užtikrina finansų, kainodaros, tarifų, investicijų ir mokesčių politikos įgyvendinimą;

6) rengia ir teikia Žogorku Kenešui respublikinį biudžetą ir užtikrina jo įgyvendinimą; teikia Žogorku Kenešui respublikinio biudžeto vykdymo ataskaitą;

7) imasi vienodų visų nuosavybės formų vystymosi ir jų apsaugos sąlygų užtikrinimo bei valstybės nuosavybės objektų valdymo priemonių;

8) įgyvendina vienodą valstybės politiką socialinėje-ekonominėje bei kultūros srityse;

9) rengia ir įgyvendina valstybės ekonominės, socialinės, mokslinės-techninės ir kultūrinės plėtros programas;

10) užtikrina ekonominės veiklos užsienyje įgyvendinimą;

11) užtikrina bendradarbiavimą su pilietine visuomene;

12) įgyvendina kitus įgaliojimus, numatytus Konstitucijoje ir įstatymuose.

2. Vyriausybės organizacija bei veiklos tvarka yra nustatyta konstituciniu įstatymu.

89 straipsnis

Ministras Pirmininkas:

1) vadovauja Vyriausybei, yra asmeniškai atsakingas Žogorku Kenešui už Vyriausybės veiklą;

2) užtikrina, kad visos vykdomosios valdžios institucijos vykdytų Konstituciją ir įstatymus;

3) veda derybas ir pasirašo tarptautines sutartis;

4) pirmininkauja Vyriausybės posėdžiams;

5) pasirašo Vyriausybės nutarimus ir potvarkius, užtikrina jų vykdymą;

6) skiria ir atleidžia administracinių žinybų vadovus;

7) vietinių kenešų[8] siūlymu įstatymų nustatyta tvarka skiria ir atlei-

8 Vietiniai kenešai – savivaldybių tarybų Lietuvos Respublikoje atitikmuo.

džia vietos valdžios administracijų vadovus;

8) vykdo kitus šios Konstitucijos bei įstatymų nustatytus įgaliojimus.

90 straipsnis

1. Vykdant Konstituciją ir įstatymus Vyriausybė leidžia nutarimus ir potvarkius, užtikrina jų įgyvendinimą.

2. Vyriausybės nutarimai ir potvarkiai yra privalomi visoje Kirgizijos Respublikos teritorijoje.

3. Vyriausybė vadovauja ministerijų, valstybinių komitetų, administracinių žinybų, valstybinių vietos administracijų veiklai.

4. Vyriausybė turi teisę panaikinti ministerijų, valstybinių komitetų, administracinių padalinių priimtus teisės aktus.

91 straipsnis

1. Atitinkamoje administracinio-teritorinio vieneto teritorijoje vykdomąją valdžią įgyvendina valstybinė vietos administracija.

Valstybinių vietos administracijos vadovų skyrimo ir atleidimo tvarka nustatoma įstatymu.

2. Valstybinės vietos administracijos organizavimas ir veikla nustatoma įstatymu.

92 straipsnis

1. Valstybinės vietos administracijos veikia Konstitucijos, įstatymų, Vyriausybės normatyvinių teisės aktų pagrindu.

2. Valstybinės vietos administracijos sprendimai, priimti pagal jos kompetenciją, yra privalomi atitinkamoje teritorijoje.

Šeštasis skyrius. Kirgizijos Respublikos teisminė valdžia

93 straipsnis

1. Teisingumą Kirgizijos Respublikoje vykdo tik teismai.

Įstatyme nustatytais atvejais ir tvarka Kirgizijos Respublikos piliečiai turi teisę dalyvauti vykdant teisingumą.

2. Teisminė valdžia įgyvendinama konstitucinio, civilinio, baudžiamojo, administracinio ir kitokio teisminio proceso formomis.

3. Kirgizijos Respublikos teisminė sistema, susidedanti iš Aukščiausiojo Teismo ir vietos teismų, nustatoma Konstitucija ir įstatymais.

Aukščiausiajame Teisme veikia Konstitucijos Rūmai.

Įstatymu gali būti steigiami specializuoti teismai.

Ypatingų teismų steigimas yra draudžiamas.

4. Teismų veiklos organizavimas ir tvarka nustatoma įstatymu.

94 straipsnis

1. Teisėjai yra nepriklausomi ir vadovaujasi tik Konstitucija ir įstatymais.

2. Teisėjas turi neliečiamybę ir negali būti sulaikytas ar suimtas, apieškomas ar kitaip apžiūrimas, išskyrus atvejus, kai jis buvo užkluptas nusikaltimo padarymo vietoje.

3. Niekas neturi teisės reikalauti, kad teisėjai atsiskaitytų dėl konkrečios teisminės bylos.

Draudžiamas bet koks kišimasis į teisingumo vykdymo veiklą. Asmenys, kalti dėl poveikio teisėjui, atsako pagal įstatymus.

4. Teisėjui, atsižvelgiant į jo statusą, užtikrinamos socialinės, materialinės ir kitos jo nepriklausomumo garantijos.

5. Aukščiausiojo Teismo teisėju gali būti ne jaunesnis kaip 40 metų ir ne vyresnis kaip 70 metų Kirgizijos Respublikos pilietis, turintis teisinį išsilavinimą ir ne mažesnį kaip 10 metų teisinio darbo stažą.

6. Aukščiausiojo Teismo teisėjai yra renkami iki ribinio amžiaus.

7. Aukščiausiojo Teismo teisėjai iš savo narių 3 metų kadencijai renka Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir jo pavaduotojus.

Tas pats asmuo negali būti renkamas Aukščiausiojo Teismo pirmininku ar jo pavaduotoju du kartus iš eilės.

Aukščiausiojo Teismo pirmininko ar jo pavaduotojų rinkimo ir atleidimo procedūra nustatoma įstatymu.

8. Vietos teismo teisėju gali būti ne jaunesnis nei 30 metų ir ne vyresnis kaip 65 metų Kirgizijos Respublikos pilietis, turintis teisinį išsilavinimą ir ne mažesnį kaip 5 metų teisinio darbo stažą.

Pirmą kartą 5 metų terminui vietos teismo teisėjus skiria Prezidentas Teisėjų atrankos tarybos siūlymu, o vėliau – kol pasieks nustatytą amžiaus ribą. Vietos teismų teisėjų rekomendavimo ir skyrimo tvarka nustatoma konstituciniu įstatymu.

Vietos teismo teisėjų susirinkimas 3 metams renka teismo pirmininką ir pirmininko pavaduotoją.

Tas pats asmuo tame pačiame teisme vietos teismo pirmininku ar pir-

mininko pavaduotoju negali būti renkamas dvi kadencijas iš eilės.

9. Kirgizijos Respublikos teisėjų statusas nustatomas konstituciniu įstatymu, kuriame gali būti nustatyti papildomi reikalavimai kandidatams į Aukščiausiojo Teismo ir apylinkės teismų teisėjų pareigas.

95 straipsnis

1. Visų Kirgizijos Respublikos teismų teisėjai užima savo pareigas ir išsaugo savo įgaliojimus, kol jų elgesys yra nepriekaištingas. Nepriekaištingo elgesio reikalavimų pažeidimas yra pagrindas patraukti teisėjus atsakomybėn konstitucinio įstatymo nustatyta tvarka.

2. Aukščiausiojo Teismo teisėjus iš einamų pareigų anksčiau laiko gali atleisti ne mažiau kaip du trečdaliai visų Žogorku Kenešo deputatų pagal Teisėjų tarybos siūlymu Prezidento priimtą teikimą.

3. Teisėjui mirus, jį paskelbus mirusiu, dingusiu be žinios ar neveiksniu, jam praradus pilietybę, jos atsisakius arba įgijus kitos valstybės pilietybę, teisėjo įgaliojimai baigiasi jį išrinkusios arba paskyrusios institucijos sprendimu nuo pagrindo atsiradimo dienos laikantis konstitucinio įstatymo.

4. Kandidatus į vietos teismų teisėjų pareigas atrenka, skiria ir perveda (rotacija) Teisėjų atrankos taryba laikantis konstitucinio įstatymo nustatytos tvarkos.

5. Vietos teismų teisėjus konstitucinio įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka iš pareigų šalina ir atleidžia Prezidentas Teisėjų tarybos siūlymu.

6. Visų Kirgizijos Respublikos teismų teisėjų patraukimas baudžiamojon ir administracinėn atsakomybėn teismine tvarka galimas tik Teisėjų tarybos sutikimu konstitucinio įstatymo nustatyta tvarka.

7. Teisėjų atrankos taryba sudaroma iš teisėjų ir pilietinės visuomenės atstovų.

Po vieną trečdalį teisėjų tarybos sudėties atitinkamai renka parlamento dauguma ir parlamentinė opozicija.

8. Tarybos organizacija ir veikla atrenkant teisėjus, jos įgaliojimai ir sudarymo tvarka nustatoma įstatymu.

96 straipsnis

1. Aukščiausiasis Teismas yra aukščiausia teisminė institucija civilinėms, baudžiamosioms, ekonominėms, administracinėms ir kitoms byloms ir įgyvendina vietos teismų priimtų teisminių aktų peržiūrą pagal teisminio proceso dalyvių skundus įstatymo nustatyta tvarka.

2. Aukščiausiojo Teismo plenumas, kurį sudaro Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir Aukščiausiojo Teismo kolegijos, atlieka teisminės praktikos aiškinimą.

3. Aukščiausiojo Teismo aktai yra galutiniai ir neskundžiami.

97 straipsnis

1. Aukščiausiojo Teismo Konstitucijos Rūmai yra institucija, įgyvendinanti konstitucinę kontrolę.

2. Aukščiausiojo Teismo Konstitucijos Rūmų teisėju gali būti Kirgizijos Respublikos pilietis, ne jaunesnis kaip 40 ir ne vyresnis kaip 70 metų, turintis aukštąjį teisinį išsilavinimą ir ne mažiau kaip 15 metų teisinio darbo stažą.

3. Aukščiausiojo Teismo Konstitucijos Rūmų teisėjai iš savo narių 3 metų kadencijai renka pirmininką ir pirmininko pavaduotoją.

4. Tas pats asmuo negali būti renkamas Aukščiausiojo Teismo Konstitucijos Rūmų pirmininku ar pirmininko pavaduotoju du kartus iš eilės.

5. Aukščiausiojo Teismo Konstitucijos Rūmų teisėjus iš einamų pareigų anksčiau laiko gali atleisti ne mažiau kaip du trečdaliai visų Žogorku Kenešo deputatų pagal Teisėjų tarybos siūlymu Prezidento priimtą teikimą.

6. Aukščiausiojo Teismo Konstitucijos Rūmai:

1) pripažįsta nekonstituciniais Konstitucijai prieštaraujančius įstatymus ir kitus norminius teisės aktus;

2) teikia išvadas dėl Kirgizijos Respublikos neįsigaliojusių tarptautinių sutarčių, kurių dalyvė yra Kirgizijos Respublika, konstitucingumo;

3) teikia išvadas dėl įstatymo projekto dėl šios Konstitucijos pakeitimų.

7. Kiekvienas asmuo turi teisę ginčyti įstatymo ir kito norminio teisės akto konstitucingumą, jei mano, kad jais pažeidžiamos Konstitucijoje pripažįstamos teisės ir laisvės.

8. Aukščiausiojo Teismo Konstitucijos Rūmų sprendimas yra galutinis ir neskundžiamas.

9. Aukščiausiojo Teismo Konstitucijos Rūmų prieštaraujančiais Konstitucijai pripažinti įstatymai ar jų nuostatos netenka galios Kirgizijos Respublikos teritorijoje, taip pat netenka galios kiti norminiai teisės aktai, priimti prieštaraujančiais Konstitucijai pripažintų įstatymų ar jų nuostatų pagrindu, išskyrus teisminius aktus.

10. Teisminius aktus, priimtus vadovaujantis įstatymų normomis, pripažintomis nekonstitucinėmis, kiekvienu konkrečiu atveju peržiūri teismas pagal piliečių, kurių teisės ir laisvės buvo pažeistos, skundus.

11. Aukščiausiojo Teismo Konstitucijos Rūmų sudėtis ir sudarymo tvarka, Konstitucijos Rūmų pirmininko, pirmininko pavaduotojo rinkimo ir atleidimo tvarka, taip pat konstitucinio teisminio proceso įgyvendinimo tvarka nustatoma konstituciniu įstatymu.

98 straipsnis

1. Valstybė teikia finansavimą ir užtikrina tinkamas teismų funkcionavimo ir teisėjų veiklos sąlygas.

Teismai finansuojami iš respublikinio biudžeto, kuris turi užtikrinti visišką ir nepriklausomą teisingumo įgyvendinimą.

2. Teismų sistemos biudžetą teisminė valdžia sudaro derindama su vykdomąja ir įstatymų leidžiamąja valdžiomis, jis įtraukiamas į nacionalinį biudžetą.

99 straipsnis

1. Bylos visuose teismuose nagrinėjamos viešai. Posėdis gali būti uždaras tik įstatymų nustatytais atvejais. Teismo sprendimas paskelbiamas viešai.

2. Baudžiamųjų ir kitų bylų nagrinėjimas už akių draudžiamas, išskyrus įstatyme numatytus atvejus.

3. Procesas vyksta vadovaujantis šalių rungtyniškumo ir lygiateisiškumo principu.

4. Teismo aktą atšaukti, pakeisti ar sustabdyti įstatymų nustatyta tvarka gali teismas.

5. Teisminio proceso dalyvių procesinės teisės, tarp jų ir teisė apskųsti sprendimus, nuosprendžius ir kitus teisminius aktus, taip pat jų įgyvendino tvarka nustatoma įstatymu.

100 straipsnis

1. Įsigalioję Kirgizijos Respublikos teismų aktai yra privalomi visoms valstybinėms institucijoms, vietos savivaldos institucijoms, juridiniams asmenims, visuomeninėms organizacijoms, pareigūnams ir fiziniams asmenims ir yra vykdytini visoje respublikos teritorijoje.

2. Teismo aktų nevykdymas ar netinkamas vykdymas, taip pat kišimasis į teismų veiklą užtraukia įstatymu numatytą atsakomybę.

101 straipsnis

1. Teismas negali taikyti norminio teisės akto, prieštaraujančio šiai Konstitucijai.

2. Jei nagrinėjant bylą bet kurioje teisminėje instancijoje iškyla klausimas dėl įstatymo ar kito teisės akto, nuo kurio priklauso bylos sprendimas, konstitucingumo, teismas teikia užklausą Aukščiausiojo Teismo Konstituciniams Rūmams.

102 straipsnis

1. Teismų vidinės veiklos klausimams spręsti veikia teismų savivalda.

2. Teismų savivaldos institucijos Kirgizijos Respublikoje yra teisėjų suvažiavimas, Teisėjų taryba ir Teisėjų susirinkimas.

Teisėjų suvažiavimas yra aukščiausias teismų savivaldos organas.

Teisėjų taryba yra renkama teismų savivaldos institucija, veikianti tarp teisėjų suvažiavimų ir įgyvendinanti teisėjų teisių ir teisėtų interesų apsaugą, teismų biudžeto sudarymo ir vykdymo kontrolę, organizuojanti teisėjų švietimą ir kvalifikacijos kėlimą, sprendžianti klausimus dėl teisėjų drausminės atsakomybės.

Teisėjų susirinkimas yra pirminė teismų savivaldos institucija.

3. Teismų savivaldos institucijų veiklos organizavimas ir tvarka nustatoma įstatymu.

103 straipsnis

Nemokamai teisingumas vykdomas įstatyme numatytais atvejais, taip pat atvejais, kai teisminiame nagrinėjime dalyvaujantys asmenys pateikia įrodymus, kad neturi pakankamai lėšų dalyvauti jame.

Septintas skyrius. Kitos valstybinės institucijos

104 straipsnis

Prokuratūra sudaro vieningą sistemą, kuri yra atsakinga už:

1) tikslų ir vienodą vykdomosios valdžios, vietos savivaldos, jų tarnautojų įstatymų vykdymo priežiūrą;

2) institucijų, atliekančių žvalgybinę-ieškomąją, tardomąją veiklą, įstatymų laikymosi priežiūrą;

3) įstatymų laikymosi priežiūrą, vykdant teismų sprendimus baudžiamosiose bylose, taip pat taikant prievartos priemones, susijusias su asmens laisvės apribojimu;

4) piliečio arba valstybės interesų atstovavimą teisme įstatymų nustatytais atvejais;

5) valstybinio kaltinimo palaikymą teisme;

6) valstybinių institucijų tarnautojų baudžiamąjį persekiojimą.

105 straipsnis

Nacionalinis bankas prižiūri Kirgizijos Respublikos bankų sistemą, formuoja ir vykdo pinigų politiką Kirgizijos Respublikoje, kuria ir įgyvendina vienodą valiutų politiką, turi išimtinę teisę leisti pinigus, įgyvendina įvairias banko finansavimo formas ir principus.

106 straipsnis

Centrinė rinkimų ir referendumų rengimo komisija užtikrina pasirengimą ir rinkimų bei referendumų vykdymą Kirgizijos Respublikoje.

107 straipsnis

Audito rūmai atlieka respublikinio ir savivaldybių biudžetų vykdymo, nebiudžetinių priemonių, valstybės ir savivaldybių turto panaudojimo auditą.

108 straipsnis

Žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių laikymosi parlamentinę kontrolę Kirgizijos Respublikoje vykdo ombudsmenas.

109 straipsnis

Šiame skyriuje nurodytų valstybinių institucijų veiklos organizavimas ir tvarka, taip pat jų nepriklausomumo garantijos yra apibrėžiamos įstatymuose.

Aštuntas skyrius. Vietos savivalda

110 straipsnis

1. Vietos savivalda – šios Konstitucijos garantuota teisė ir reali galimybė vietos bendruomenėms savarankiškai paisant savo interesų ir pagal savo atsakomybę spręsti vietinės reikšmės klausimus.

2. Vietos savivaldą Kirgizijos Respublikoje įgyvendina atitinkamų administracinių teritorinių vienetų vietos bendruomenės.

3. Vietos bendruomenės vietos savivaldą įgyvendina tiesiogiai arba per vietos valdžios institucijas.

4. Vietos savivaldos finansuojamos iš atitinkamo vietinio ir nacionalinio biudžetų.

5. Vietinių biudžetų formavimas ir vykdymas įgyvendinami laikantis skaidrumo, visuomenės dalyvavimo, vietos savivaldos institucijų atskaitomybės vietos bendruomenei principų.

111 straipsnis

1. Vietos savivaldos institucijų sistemą sudaro:

1) vietiniai kenešai – atstovaujamosios vietos savivaldos institucijos;

2) kaimų valdybos, miesto merijos – vykdomosios vietos savivaldos institucijos.

2. Vykdomosios vietos savivaldos institucijos ir jų pareigūnai už savo veiklą yra atskaitingi vietiniams kenešams.

112 straipsnis

1. Vietinių kenešų deputatus renka gyventojai, gyvenantys atitinkamo administracinio-teritorinio vieneto teritorijoje, laikantis lygių galimybių ir įstatymų nustatytos tvarkos.

2. Vykdomųjų vietos savivaldos institucijų vadovai renkami įstatymų nustatyta tvarka.

3. Vietiniai kenešai pagal įstatymą:

1) tvirtina vietinius biudžetus, kontroliuoja jų įgyvendinimą;

2) tvirtina vietos bendruomenės socialinės-ekonominės plėtros ir socialinės apsaugos programas;

3) nustato vietos mokesčius ir rinkliavas, taip pat nustato jų lengvatas;

4) sprendžia kitus vietinės reikšmės klausimus.

113 straipsnis

1. Valdžios institucijos negali kištis į įstatymų nustatytus vietos savivaldos įgaliojimus.

2. Vietos valdžios institucijoms gali būti suteikti valstybiniai įgaliojimai, suteikiant materialines, finansines ir kitas joms įgyvendinti būtinas priemones. Valstybiniai įgaliojimai vietos valdžios institucijoms gali būti suteikti remiantis įstatymais ar sutartimis. Už suteiktus įgaliojimus vietos valdžios institucijos yra atskaitingos valstybinėms institucijoms.

3. Vietos valdžios institucijos valstybei ir jos institucijoms yra atskaitingos už įstatymų vykdymą, vietos bendruomenės – už savo veiklos vykdymą.

4. Vietos valdžios institucijos dėl jų teisių pažeidimo turi teisę kreiptis į teismą.

Devintas skyrius. Dabartinės Konstitucijos keitimo tvarka

114 straipsnis

1. Šią Konstituciją keičiantis įstatymas gali būti priimamas Žogorku Kenešo skiriamu referendumu.

2. Šios Konstitucijos trečio, ketvirto, penkto, šešto, septinto ir aštunto skyrių pakeitimai gali būti priimti Žogorku Kenešo visų deputatų daugumos arba ne mažiau nei 300 000 rinkėjų iniciatyva.

(114 straipsnio antroji dalis įsigalioja nuo 2020 m. rugsėjo 1 d.)

3. Šios Konstitucijos pakeitimo įstatymą Žogorku Kenešas priima ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo jo pateikimo Žogorku Kenešui dienos.

KORĖJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Klaidinga manyti, kad Korėjos Respublikos Konstitucija[1] kaip Tolimųjų Rytų valstybės pagrindinis teisės aktas yra egzotiško turinio. Priešingai, Korėjos Respublika savo pagrindiniame teisės akte deklaruoja Vakarų civilizacijos vertybes, todėl analizuojama Konstitucija šiuo aspektu yra labai panaši į daugelio Europos valstybių konstitucijas.

Korėjos valstybė sukurta apie 4 a. prieš Kristų (pasak legendos, Čosono (Chosŏn) valstybę, buvusią Korėjos pusiasalio šiaurės vakaruose, Tedongango upės baseine, 2333 m. pr. Kristų įkūrė pusdievis Tangunas)[2], tačiau Naujaisiais laikais itin svarbi Korėjos valstybei istorinė data yra 1919 m. kovo 1 d., kai apie 2 mln. žmonių, siekdami išsiveržti iš Japonijos aneksijos, besitęsiančios nuo 1910 m., Seule paskelbė Nepriklausomybės deklaraciją[3]. Ši data minima Korėjos Respublikos Konstitucijos preambulėje.

Iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos Korėja neatkūrė savo nepriklausomybės. Maža to, 1945 m. rugpjūtį Korėjos šiaurinę dalį okupavo SSRS karinės pajėgos, o 1945 m. rugsėjį Korėjos pietinę dalį (į pietus nuo 38 lygiagretės) – JAV karinės pajėgos. 1946 m. balandį JAV ir SSRS okupacinių karinių pajėgų bendradarbiavimas dėl Korėjos suvienijimo nutrūko, Korėjos pietinėje dalyje (kurioje ir yra Korėjos Respublika) buvo sudaryta laikinoji vyriausybė. 1948 m. gegužę Korėjos pietinėje dalyje buvo surengti demokratiniai rinkimai į parlamentą (Nacionalinį Susirinkimą). 1948 m. liepos 17 d. parlamentas priėmė Korėjos Respublikos Konstituciją (toliau – ir Konstitucija), o Prezidentu išrinko I Singmaną (1875–1965) bei 1948 m. rugpjūčio 15 d. paskelbė Korėjos Respubliką[4].

---

1 Versta iš *The Constitution and the Constitutional Court Act*. Seoul: The Constitutional Court of Korea, 2006; taip pat identiškas tekstas yra interneto puslapyje <http://english.ccourt.go.kr/home/att_file/download/Constitution_of_the_Republic_of_Korea.pdf>.

2 Korėja. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, t. X. 2006, p. 588–590.

3 *Ibid.*

4 Korėjos Respublika. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, t. X. 2006, p. 604–613.

Pagal pirminę Konstitucijos redakciją Prezidentą rinko Nacionalinis Susirinkimas[5].

Iki šių dienų Korėjos Respublikos Konstitucija buvo keičiama aštuonis kartus – tai nurodyta Konstitucijos preambulėje, o jos esminius keitimus lėmė dideli politiniai neramumai. Antai, 1950 m. birželį Korėjos Liaudies Demokratinė Respublika (Šiaurės Korėja), siekdama suvienyti Korėją į vieną komunistinę valstybę, užpuolė Korėjos Respubliką; šis Korėjos karas tęsėsi iki 1953 m. Jo metu, t. y. 1952 m. liepos 7 d., pirmą kartą buvo pakeista Korėjos Respublikos Konstitucija: šiuo pakeitimu numatyta, kad Prezidentą renka tauta tiesioginiuose rinkimuose[6].

Po 1960 m. kovo 15 d. Prezidento rinkimų (pasitelkęs įvairias manipuliacijas juos laimėjo I Singmanas) Masane prasidėjo studentų demonstracijos („studentų revoliucija"), vėliau jos persimetė į Seulą (Konstitucijos preambulėje nurodoma, jog Korėjos žmonės puoselėja 1960 m. balandžio 19 d. Sukilimo prieš neteisingumą demokratinius idealus). 1960 m. balandžio 26 d. I Singmanas buvo priverstas atsistatydinti. 1960 m. birželio 15 d. buvo pakeista Konstitucija, įtvirtinanti parlamentinę valstybės valdymo sistemą, o Prezidentui, nors ir renkamam tiesioginiuose tautos rinkimuose, liko tik nominali valdžia (vykdomosios valdžios vadovas dabar buvo Ministras Pirmininkas)[7]. Šalyje sparčiai kūrėsi politinės partijos, nuolat vyko demonstracijos, iš pareigų buvo pašalinti represijose dalyvavę policininkai ir korumpuoti valstybės pareigūnai. 1961 m. gegužės 16 d. generolas Pak Čongchi (1917–1979) įvykdė karinį perversmą, paleido Nacionalinį Susirinkimą. 1962 m. gruodžio 26 d. referendume buvo priimta Konstitucija, kuria buvo atkurta prezidentinė sistema (Korėjos Respublika tapo „superprezidentine respublika"), tačiau Prezidentas galėjo eiti pareigas tik vieną kadenciją[8]. Tai netenkino generolo Pak Čongchi, kurio iniciatyva 1969 m. spalio 21 d. buvo pakeista Konstitucija: šiomis pataisomis Prezidentui suteikta teisė eiti pareigas tris kadencijas[9].

---

5 Šaraev, P. S. *Socialno-političeskie sistemy stran Korejskovo poluostrova:* učebnoe posobie. Tomsk: Izdatelstvo Tomskovo politechničeskovo universiteta, 2009, s. 17–20.

6 *Ibid*.

7 Korėjos Respublika. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, t. X. 2006, p. 604–613.

8 Šaraev, P. S. *Socialno-političeskie sistemy stran Korejskovo poluostrova:* učebnoe posobie. Tomsk: Izdatelstvo Tomskovo politechničeskovo universiteta, 2009, s. 17–20.

9 *Ibid*.

1972 m. spalio mėn. į Seulą buvo įvestos karinės pajėgos, paleistas Nacionalinis Susirinkimas, sustabdytas Konstitucijos galiojimas. 1972 m. gruodžio 27 d. pakeista Konstitucija. Šioje Konstitucijoje itin apribotos žmogaus teisės bei laisvės. Be to, Prezidentą šešerių metų kadencijai rinko nebe tauta tiesioginiuose rinkimuose, o rinkikų kolegija neribotam kadencijų skaičiui. Parlamentą pakeitė Nacionalinė konferencija, kuriai tik iš dalies buvo suteiktos parlamento teisės. Teisinis reguliavimas užkirto bet kokias galimybes atsirasti kokiai nors opozicijai. Prezidentu pagal naująją Konstituciją tapo generolas Pak Čongchi. Iš esmės režimas tapo autoritarinis, buvo sekamas asmenų privatus gyvenimas, įvesta kolektyvinės atsakomybės sistema. 1974 m. nustatyti ypatingi vykdomosios valdžios dekretai, draudžiantys bet kokią Konstitucijos kritiką, įsteigti kariniai tribunolai, plačiai pradėtos taikyti mirties ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės. Pak Čongchi valdymo laikotarpiui būdinga tai, kad į visas valstybės ir visuomenės gyvenimo sritis prasiskverbė kariuomenė, pavaldi generolui Pak Čongchi[10].

Pablogėjus ekonominei padėčiai Korėjos Respublikoje, 1979 m. spalio mėn. Pusane ir Masane vyko didžiulės studentų demonstracijos. 1979 m. spalio 26 d. nužudžius Pak Čongchi, atrodė, kad režimas turėtų pasikeisti. Tačiau taip neįvyko. Nauju kariniu diktatoriumi be rinkimų 1979 m. gruodžio 12 d. tapo generolas Čun Du Hvanas (g. 1931). Nors 1980 m. gegužės mėn. Kvangdžu įvyko sukilimas, tačiau jį numalšinus Čun Du Hvanas pasiskelbė Prezidentu[11]. 1980 m. spalio 27 d. Konstitucijos pakeitimais buvo nustatyta, kad Prezidentas pareigas gali eiti tik vieną septynerių metų kadenciją, tačiau jį rinko rinkikų kolegija, o tai užtikrino Čun Du Hvano išrinkimą[12]. Pabrėžtina, kad 1981 m. sausio mėn. buvo atšaukta karinė padėtis.

1987 m. vėl sustiprėjus demokratijos reikalavimams, Čun Du Hvanas paskelbė amnestiją politiniams kaliniams ir įpareigojo Nacionalinį Susirinkimą parengti naują Konstituciją. 4 didžiausių partijų atstovų parengtam Konstitucijos projektui 1987 m. spalio 29 d. referendume pritarė

10 *Ibid.*

11 Korėjos Respublika. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, t. X. 2006, p. 604–613.

12 Šaraev, P. S. *Socialno-političeskie sistemy stran Korejskovo poluostrova:* učebnoe posobie. Tomsk: Izdatelstvo Tomskovo politechničeskovo universiteta, 2009, s. 17–20.

93 proc. rinkėjų[13]. Nuo to laiko Korėjos Respublikoje vyksta demokratiniai rinkimai.

Korėjos Respublikos Konstituciją sudaro preambulė, dešimt skyrių (130 straipsnių) ir šeši papildomi straipsniai. Konstitucijos I skyriuje „Bendrosios nuostatos“ įtvirtinti bendrieji principai. Konstitucijos 1 straipsnyje nustatyta, kad Korėjos Respublika yra demokratinė valstybė (1 dalis), Korėjos Respublikos suverenitetas priklauso tautai, o visa valstybės valdžia kyla iš tautos (2 dalis). Korėjos Respublikos Konstitucijoje yra nuostatų, kurios itin išskiria Korėją iš kitų valstybių. Antai kiekviena valstybė turi būti nepriklausoma, gali deklaruoti demokratijos principus, bet Konstitucijos 3 straipsnio nuostata, jog Korėjos Respublikos teritoriją sudaro Korėjos pusiasalis ir jo gretimos salos, reiškia, kad Korėjos Liaudies Demokratinės Respublikos (Šiaurės Korėjos) pripažinimas negalimas tol, kol nebus pakeista ši konstitucinė nuostata. Primintina, kad abi Korėjos yra Jungtinių Tautų narės nuo 1991 m. rugsėjo 17 d.[14] (kaip ir Lietuvos Respublika), tačiau viena kitos nepripažįsta (Japonija taip pat nepripažįsta Korėjos Liaudies Demokratinės Respublikos). Konstitucijos 4 straipsnyje toliau laikomasi Konstitucijos 3 straipsnio nuostatų, pabrėžiant, kad Korėjos Respublika siekia suvienijimo ir formuluoja bei vykdo taikaus suvienijimo politiką, grįstą laisvės ir demokratijos principais. Tai reiškia, kad taikiomis bei demokratinėmis priemonėmis Korėjos Respublika siekia suvienyti visą Korėjos tautą, gyvenančią Korėjos pusiasalyje ir jo gretimose salose, į vieną vieningą Korėjos Respublikos valstybę. Konstitucijos 5 straipsnyje akcentuojama, jog Korėjos Respublika stengiasi palaikyti tarptautinę taiką ir atsisako karinės agresijos (1 dalis), o karinės pajėgos naudojamos šventai nacionalinio saugumo misijai bei teritorijos gynybai; jų politinis neutralumas turi būti išlaikomas (2 dalis). Pabrėžtina, kad Korėjos Respublikos Konstitucijoje pripažįstama tarptautinės teisės ir tarptautinio bendradarbiavimo reikšmė, nes pagal Konstituciją ir visuotinai pripažintas tarptautinės teisės taisykles tinkamai sudarytos ir promulguotos sutartys turi tokią pačią galią kaip nacionaliniai Korėjos Respublikos įstatymai (6 straipsnio 1 dalis), užsieniečių teisinė padėtis garantuojama tokia, kokia numatyta tarptautinėje teisėje ir sutartyse (6 straipsnio 2 dalis).

---

[13] Korėjos Respublika. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, t. X. 2006, p. 604–613.

[14] <http://www.un.org/en/members/>.

Konstitucijos II skyriuje „Piliečių teisės ir pareigos“ numatytos piliečių teisės ir pareigos. Akcentuotina, kad šis skyrius sistemiškai susijęs su Konstitucijos preambulėje deklaruotais teisingumo, žmoniškumo, broliškos meilės, socialinio teisingumo, lygiateisiškumo, privačios iniciatyvos bei viešosios santarvės derinimo, žmogaus teisių santykinumo (jas tokias daro žmogaus pareigos bei įsipareigojimai) principais. Minėta, kad Korėjos Respublika savo pagrindiniame teisės akte deklaruoja Vakarų civilizacijos vertybes, o tai rodo jos 10 straipsnio nuostata, jog visiems piliečiams garantuojami žmogiški orumas bei vertė, ir jie turi teisę siekti laimės. Gyvenimo, laisvės bei laimės siekio idealai yra įtvirtinti Jungtinių Amerikos Valstijų Nepriklausomybės Deklaracijoje[15], kurios autorius yra T. Jeffersonas (1743–1826). Be jokios abejonės, minėti idealai išreiškia visą žmogaus prigimtinių teisių sistemą, nes laimės siekis, kaip filosofinė kategorija, yra itin neapibrėžtas, o kartu itin individualus atskirai kiekvienam žmogui[16]. Korėjos Respublikos Konstitucijoje nustatyti lygybės (11 straipsnis), laisvės (12 straipsnis), įstatymo negaliojimo atgaline data (lot. *lex retro non agit*) bei teisėtumo (13 straipsnio 1, 2 dalys), asmeninės atsakomybės (13 straipsnio 3 dalys), viešosios atsakomybės už valstybės ir jos pareigūnų veiksmais padarytą žalą (28 straipsnis, 29 straipsnio 1 dalis) principai, judėjimo (14 straipsnis), profesijos pasirinkimo (15 straipsnis), sąžinės (19 straipsnis), tikėjimo (20 straipsnis), kalbos bei spaudos (21 straipsnis), mokslo bei meno (22 straipsnis) laisvės. Joje taip pat įtvirtintos teisės į privatumą (16, 17, 18 straipsniai), nuosavybę (23 straipsnis), teisingą procesą (27 straipsnis), mokymąsi (31 straipsnis), darbą (32 straipsnis), socialinę apsaugą (34 straipsnis), aplinką (35 straipsnis), teisės dalyvauti rinkimuose (24 straipsnis), užimti pareigas valstybės tarnyboje (25 straipsnis), peticijų teisė (26 straipsnis). Įdomu tai, kad Korėjos Respublikos Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtinta, jog visų apdovanojimų ar pasižymėjimo ženklų teikimas gali skatinti tik jų gavėjus, ir iš to negali kilti jokios paskesnės privilegijos (11 straipsnio 3 dalis)[17]. Ypač pabrėžtina, kad Korėjos Respublikos Kons-

---

15 <http://www.archives.gov/exhibits/charters/declaration_transcript.html>.

16 Apie laimę plačiau žr. Kuzmickas, B. *Laimė, asmenybė, vertybės*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.

17 Prisiminkime Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 12 d. nutarimą (*Žin*., 2006, Nr. 54-1965), kuriame nutarta pripažinti, jog Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo 7 straipsnio (2002 m. lapkričio 5 d. redakcija; *Žin*., 2002, Nr. 112-4974) nuostata „Žemė Vyriausybės nustatyta tvarka suteikiama nuosavybėn neatlygintinai Lietuvos Respublikos piliečiams: <...> 1) apdovanotiems Vyčio Kryžiaus

titucijoje nustatyta, jog nėra teisių bei laisvių baigtinio sąrašo, t. y. piliečių laisvių ir teisių negalima nepaisyti tuo pagrindu, kad jos nėra paminėtos Konstitucijoje (37 straipsnio 1 dalis).

Minėta, jog Konstitucijos preambulėje akcentuojamas žmogaus teisių santykinumo (jas tokias daro žmogaus pareigos bei įsipareigojimai) principas. Ypač pabrėžtina, kad Korėjos Respublikos Konstitucijoje tam tikros teisės apskritai yra nulemtos žmogaus pareigų: antai piliečių pareiga dirbti (32 straipsnio 2 dalis) suponuoja jų teisę į socialinę apsaugą, jei pareigos dirbti piliečiai dėl objektyvių pareigų negali įgyvendinti (34 straipsnio 5 dalis). Konstitucijoje numatytos ir kitos piliečių pareigos, pavyzdžiui, mokėti mokesčius (38 straipsnis), ginti tautą ir valstybę (39 straipsnio 1 dalis).

Žmogaus teisių santykinumas įgalina jas riboti, tačiau, kaip įprasta Vakaruose (taip ir Korėjos Respublikoje), tik esant būtinybei ir laikantis proporcingumo principo. Antai Konstitucijos 37 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog įstatymu galima riboti piliečių laisves ir teises tik tada, kai būtina nacionaliniam saugumui, teisės ir tvarkos palaikymui arba visuomenės gerovei; net tada, kai šie ribojimai yra skiriami, joks laisvės ar teisės esminis aspektas negali būti paneigtas.

Konstitucijos IX skyriuje „Ūkis“ reguliuojami ekonominiai santykiai. Pabrėžtina, kad Korėjos Respublikos ūkinė tvarka grindžiama pagarba įmonių ir individų laisvei ir kūrybinei iniciatyvai ekonominiuose santykiuose (119 straipsnio 1 dalis), o valstybė gali reguliuoti ir koordinuoti ekonominius santykius tam, kad palaikytų subalansuotą nacionalinio ūkio augimą bei tvarumą, užtikrintų tinkamą pajamų paskirstymą, sukliudytų dominuoti rinkoje bei piktnaudžiauti ekonomine galia ir demokratizuotų ūkį, suderinant ūkio subjektų bendradarbiavimą (119 straipsnio 2 dalis). Konstitucijoje numatyta, kad valstybė saugo gamtos išteklius (120, 121, 122 straipsniai), kad ypač palaiko žemės ūkio bei žvejybos ūkius, smulkiuosius ir vidutinius ūkius, užtikrina visų regionų stabilią ekonominę raidą (123 straipsnius), tačiau skatina nacionalinę ekonomiką, vystydama

ordinu ir Vyčio Kryžiumi, žuvusių (mirusių) tokių fizinių asmenų sutuoktiniams, o jeigu sutuoktinio nėra, – tėvams (įtėviams) arba vaikams (įvaikiams) – Vyriausybės nustatyto dydžio vienas žemės sklypas individualiai statybai, jeigu jų prašymai dėl žemės sklypo suteikimo nuosavybėn neatlygintinai pateikti iki Žemės reformos įstatymo 7 straipsnio pakeitimo įstatymo įsigaliojimo (2002 m. liepos 3 d.)“ prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnio 2 daliai, 128 straipsnio 2 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

mokslą bei technologijas, informaciją bei žmogiškuosius išteklius ir inovacijas (127 straipsnio 1 dalis).

Korėjos Respublikos Konstitucija yra itin griežta[18], ją gali pakeisti tik tauta referendumu (Konstitucijos 130 straipsnio 2 dalis), o pats Konstitucijos keitimo procesas yra itin sudėtingas (žr. Konstitucijos X skyrių „Konstitucijos pataisos“). Todėl Konstitucija nuo 1987 m. nebuvo nė karto pakeista.

Korėjos Respublikos Konstitucijos šeši papildomi straipsniai iš esmės nustato principą, kad jokie teisės aktai negali prieštarauti įsigaliojusiai Konstitucijai (1987 m. spalio 29 d. redakcija) ir turi būti su ja suderinti, taip pat valstybės institucijos ir pareigūnai, organizacijos turi atlikti funkcijas, atitinkančias Konstitucijos nuostatas. Juose numatyti Prezidento ir Nacionalinio Susirinkimo rinkimai, organizuojami pagal galiojančios Konstitucijos nuostatas.

Korėjos valdymo forma yra respublika (1 straipsnio 1 dalis), o pagal tai, kad Prezidentas yra ne tik valstybės vadovas, bet ir vykdomosios valdžios vadovas (66 straipsnio 1 bei 4 dalys), darytina išvada, jog Korėja yra prezidentinė respublika.

Korėjos Respublikos Konstitucijoje nustatyta, kad Korėjos Respublikos teritoriją sudaro Korėjos pusiasalis ir jo gretimos salos (3 straipsnis); taigi, Korėja yra unitarinė valstybė, siekianti taikiu ir demokratiniu keliu suvienyti Pietų Korėją ir Šiaurės Korėją į vieną valstybę (4 straipsnis). Kartu pabrėžtina, kad Korėjos Respublikos Konstitucijos VIII skyriuje „Vietos savivalda“ yra numatyta, kad vietos valdžios įstaigų rūšis nustato įstatymas. Taigi, Korėjos Respublikos teritorijoje pagal Konstituciją gali būti numatyti administraciniai teritoriniai vienetai.

Korėja yra demokratinė respublika (1 straipsnio 1 dalis); Korėjos Respublikos suverenitetas priklauso tautai, o visa valstybės valdžia kyla iš tautos (1 straipsnio 1 dalis). Visi viešieji pareigūnai privalo tarnauti visai tautai ir yra atsakingi žmonėms (Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalis). Politinės partijos steigiamos laisvai, ir daugiapartinė politinė sistema turi būti garantuojama (8 straipsnio 1 dalis); savo tikslais, organizacija ir veikla politi-

[18] Hahm, Ch. Beyond „law vs. politics“ in constitutional adjudication: Lessons from South Korea. *International Journal of Constitutional Law*: Oxford University Press and New York University School of Law, 2012, Vol. 10. No. 1, p. 6–34; taip pat identiškas tekstas yra interneto puslapyje <http://www.hiil.org/data/sitemanagement/media/6_full(1).pdf>.

nės partijos turi būti demokratinės bei privalo turėti būtinas organizacines priemones, užtikrinančias žmonių galimybę dalyvauti formuojant politinę valią (8 straipsnio 2 dalis). Korėjos Konstitucijoje valdžia skirstoma į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją bei teisminę; jos visos atlieka joms Konstitucijoje nustatytas (padalintas) funkcijas, išvengiant valdžios koncentracijos bei įgyvendinant valdžių padalijimo principą.

Pabrėžtina, kad Nacionalinis Susirinkimas bei Prezidentas yra renkami tautos visuotiniu, lygiu, tiesioginiu ir slaptu balsavimu (atitinkamai 41 straipsnio 1 dalis ir 67 straipsnio 1 dalis). Korėjos Respublikos Konstitucijoje yra rinkimų santykius reguliuojančios nuostatos, įtvirtintos Konstitucijos VII skyriuje „Rinkimų valdymas". Pabrėžtina, kad rinkimus finansuoja valstybė (116 straipsnio 2 dalis).

Korėjos Respublikos Konstitucijos 40 straipsnyje nustatyta, kad Nacionaliniam Susirinkimui suteikiama įstatymų leidžiamoji valdžia. Nacionalinį Susirinkimą sudaro nariai, piliečių išrinkti visuotiniu, lygiu, tiesioginiu ir slaptu balsavimu (41 straipsnio 1 dalis) (renkami tiek proporciniu, tiek daugumos atstovavimu – Konstitucijos 41 straipsnio 3 dalis), o jų kadencija yra ketveri metai (42 straipsnis). Nacionalinio Susirinkimo narių skaičius nustatomas įstatymu, tačiau šis skaičius negali būti mažesnis negu 200 (41 straipsnio 2 dalis) – iš tikrųjų jis artimas 300[19]. Nacionalinio Susirinkimo nariai turi imunitetą (44 straipsnis), neatsako už savo kalbas ar balsavimą (45 straipsnis), tačiau jiems taikomi įvairūs veiklos apribojimai (43 straipsnis), elgesio reikalavimai (46 straipsnis).

Pati svarbiausia Nacionalinio Susirinkimo funkcija yra įstatymų leidyba. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisę turi Nacionalinio Susirinkimo nariai ir vykdomoji valdžia (Konstitucijos 52 straipsnis). Išskyrus, kai kitaip nustatyta Konstitucijoje ar įstatyme, visų Nacionalinio Susirinkimo narių daugumos dalyvavimas bei daugumos dalyvaujančių narių pritariantis balsavimas yra būtini Nacionalinio Susirinkimo sprendimams priimti; kai balsai pasiskirsto po lygiai, svarstomas klausimas laikomas atmestu (49 straipsnis).

Nacionalinis Susirinkimas sprendžia biudžeto, kurį tvirtina įstatymu (54 straipsnio 1 dalis), valstybės finansų klausimus (54–58 straipsniai), nustato mokesčius (59 straipsnis). Jis taip pat turi teisę sutikti sudaryti ir ratifikuoti sutartis, turi teisę sutikti skelbti karą, siųsti ginkluotąsias pajėgas

[19] Šaraev, P. S. *Socialno-političeskie sistemy stran Korejskovo poluostrova:* učebnoe posobie. Tomsk: Izdatelstvo Tomskovo politechničeskovo universiteta, 2009, s. 21–25.

į užsienio valstybes arba dislokuoti užsienio pajėgas Korėjos Respublikos teritorijoje (60 straipsnis).

Nacionalinis Susirinkimas gali atlikti parlamentinius tyrimus (61 straipsnis), reikalauti iš vykdomosios valdžios atstovų (Ministro Pirminko, Valstybės Tarybos narių ar kitų atstovų) atsiskaityti Nacionaliniam Susirinkimui (62 straipsnio 2 dalis), vykdyti apkaltą (65 straipsnis).

Pagrindinė vykdomosios valdžios figūra yra Korėjos Respublikos Prezidentas, kuris yra tiek valstybės vadovas, tiek vykdomosios valdžios vadovas (66 straipsnio 1 ir 4 dalys). Jis yra atsakingas ir privalo saugoti valstybės nepriklausomybę, teritorinį vientisumą bei tęstinumą ir Konstituciją (66 straipsnio 2 dalis), privalo siekti tik taikaus tėvynės susivienijimo (66 straipsnio 3 dalis). Prezidentas yra renkamas tautos visuotiniu, lygiu, tiesioginiu ir slaptu balsavimu (67 straipsnio 1 dalis); juo gali būti renkami piliečiai, kurie gali būti renkami į Nacionalinį Susirinkimą ir kuriems Prezidento rinkimų dieną sukako keturiasdešimt ar daugiau metų (67 straipsnio 4 dalis). Prezidento kadencijos laikotarpis yra penkeri metai, o Prezidentas negali būti perrenkamas (70 straipsnis) – taigi, Korėjos Respublikoje negali būti pakaitinio prezidentizmo sistemos[20]. Kai Prezidento pareigos yra laisvos arba Prezidentas dėl bet kokių priežasčių negali vykdyti savo pareigų, Ministras Pirmininkas arba Valstybės Tarybos nariai vyresniškumo tvarka, numatyta įstatyme, eina jo pareigas (71 straipsnis). Prezidentas turi imunitetą (84 straipsnis), jam taikomi įvairūs apribojimai, susiję su kitų pareigų vykdymu (83 straipsnis).

Prezidentas teisėkūros srityje skelbia išleistus įstatymus (53 straipsnio 1 dalis), turi įstatymų veto teisę (53 straipsnio 2 dalis), negali nurodyti įstatymo teksto, kurį turėtų priimti Nacionalinis Susirinkimas (53 straipsnio 3 dalis)[21]. Prezidentas leidžia dekretus, susijusius su jam įstatymo numatytais, tiksliai apibrėžtais reikalais bei reikalais, būtinais įgyvendinti įstatymus (75 straipsnis) – taigi, Prezidentas leidžia pirmiausia įstatymų įgyvendinamuosius teisės aktus. Vis dėlto ypatingais atvejais Prezidentas

[20] Kūris, E. Konstitucija pagal Sartorį. Sartori, G. *Lyginamoji konstitucinė inžinerija. Struktūrų, paskatų ir rezultatų tyrimas.* Kaunas: UAB „Poligrafija ir informatika“, 2001, p. 11.

[21] Lietuvoje analogiškai nuspręsta, kad įstatymų leidybos sprendžiamąją galią turi tik Seimas (žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimą, TAR, 2014, Dok. Nr. 478).

gali leisti ir įstatymo galią turinčius teisės aktus, tačiau visais atvejais tokie veiksmai turi būti patvirtinti Nacionalinio Susirinkimo (76 straipsnis).

Prezidentas sudaro ir ratifikuoja sutartis; akredituoja, priima arba išsiunčia diplomatinius pasiuntinius; ir skelbia karą bei sudaro taiką (73 straipsnis). Konstitucijos ir įstatymo nustatyta tvarka Prezidentas yra ginkluotųjų pajėgų vadas (74 straipsnio 1 dalis), skelbia karo padėtį (77 straipsnis).

Korėjos Respublikos Konstitucijoje tokios institucijos, kaip Vyriausybė, nėra numatyta. Tačiau vykdomosios valdžios funkcijas atlieka Valstybės Taryba, kurią sudaro Prezidentas, Ministras Pirmininkas ir kiti nariai, kurių skaičius negali viršyti trisdešimties ir būti mažesnis negu penkiolika (88 straipsnio 2 dalis); Prezidentas yra Valstybės Tarybos pirmininkas, o Ministras Pirmininkas – vicepirmininkas (88 straipsnio 3 dalis). Prezidentas Nacionalinio Susirinkimo sutikimu skiria Ministrą Pirmininką (86 straipsnio 1 dalis), o Ministro Pirmininko patarimu skiria Valstybės Tarybos narius (87 straipsnio 1 dalis). Valstybės Taryba, kaip kolegiali institucija, sprendžia svarbiausius ir labai įvairius klausimus (89 straipsnis). Pažymėtina, kad Ministro Pirmininko patarimu Prezidentas iš Valstybės Tarybos narių skiria ministrus (94 straipsnis).

Korėjos Respublikos Konstitucijoje numatytos ir kitos vykdomosios valdžios institucijos. Kai kurios iš jų pagal Konstituciją turi būti būtinai įsteigtos – antai Audito ir kontrolės valdyba, kuri pavaldi Prezidentui ir kontroliuoja bei nagrinėja valstybės pajamų bei išlaidų sureguliavimą, valstybės ir kitų įstatyme numatytų organizacijų ataskaitas, valdymo agentūrų bei viešųjų pareigūnų darbo rezultatus (97 straipsnis); Nacionalinio Saugumo Taryba, kuri pataria Prezidentui numatant užsienio, karo ir vidaus politikos kryptis, susijusias su nacionaliniu saugumu (91 straipsnio 1 dalis). Kitos vykdomosios valdžios institucijos pagal Konstituciją tik gali būti įsteigtos (Vyresniųjų valstybės veikėjų patariamoji taryba, Patariamoji taryba demokratiniam ir taikiam susivienijimui, Nacionalinė ūkio patariamoji taryba).

Korėjos Respublikos Konstitucijoje tik pačiais bendriausiais aspektais aptariama teisminė valdžia. Teisminė valdžia suteikiama teismams, sudarytiems iš teisėjų (101 straipsnio 1 dalis), įstatymu nustatomi kvalifikaciniai reikalavimai teisėjams (101 straipsnio 3 dalis), teisėjai valdo būdami nepriklausomi pagal savo sąžinę ir nepažeisdami Konstitucijos ir įstatymo (103 straipsnis). Numatytos kai kurios teisėjų nepriklausomumo garanti-

jos – nė vieno teisėjo negalima pašalinti iš pareigų, išskyrus dėl apkaltos arba dėl laisvės atėmimo bausmės be kalėjimo darbų ar sunkesnės bausmės, arba nušalinti nuo pareigų, jo atlyginimą sumažinti ar jis negali patirti kitokio nepalankaus jo traktavimo, išskyrus dėl drausminės nuobaudos (106 straipsnio 1 dalis). Konstitucijoje nurodomas proceso viešumo principas (109 straipsnis).

Konstitucijoje numatyta, kad Korėjos Respublikos teismus sudaro Aukščiausiasis Teismas, kuris yra aukščiausias valstybės teismas, ir kiti atitinkamų lygių teismai (101 straipsnio 2 dalis). Pagal įstatymus Korėjos Respublikoje yra trijų lygių teismai: Aukščiausiasis Teismas, aukštesnieji teismai, nagrinėjantys bylas apeliacine tvarka arba svarbiausias bylas pirmąja instancija, bei apygardų teismai, kurių filialai yra rajonų teismai[22]. Egzistuoja specializuoti Šeimos, Patentų bei Administracinis teismai[23], Konstitucijoje numatyti karo teismai (110 straipsnis).

Korėjos Respublikoje ypatinga yra tai, kad visus teisėjus, išskyrus Aukščiausiojo Teismo pirmininką bei šio teismo teisėjus, kuriuos skiria su Prezidentas Nacionalinio Susirinkimo sutikimu (104 straipsnio 1ir 2 dalys), skiria Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, gavęs Aukščiausiojo Teismo teisėjų konferencijos sutikimą (104 straipsnio 3 dalis). Nors Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad kitų teisėjų negu Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjai kadencija yra dešimt metų ir jie įstatymo nustatyta tvarka gali būti paskiriami kitai kadencijai, o Konstitucijos 105 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad Aukščiausiojo Teismo teisėjų kadencija yra šešeri metai ir jie įstatymo nustatyta tvarka gali būti paskiriami kitai kadencijai, tačiau realybėje jie paprastai paskiriami ir antrai kadencijai[24]. Tik Aukščiausiojo Teismo pirmininko kadencijų skaičius yra griežtai ribotas – Aukščiausiojo Teismo pirmininko kadencija yra šešeri metai ir jis negali būti paskiriamas kitai kadencijai (105 straipsnio 1 dalis).

Korėjos Respublikos Konstitucijos 111 straipsnyje numatyta, kad Konstitucinį Teismą sudaro devyni teisėjai, tinkami būti teismų teisėjais, ir jie yra skiriami Prezidento (2 dalis); iš devynių teisėjų trys turi būti paskirti iš asmenų, parinktų Nacionalinio Susirinkimo, ir trys paskirti iš asmenų, pasiūlytų Aukščiausiojo Teismo pirmininko (3 dalis); Konstitucinio Teis-

[22] Šaraev, P. S. *Socialno-političeskie sistemy stran Korejskovo poluostrova:* učebnoe posobie. Tomsk: Izdatelstvo Tomskovo politechničeskovo universiteta, 2009, s. 30–33.

[23] *Ibid.*

[24] *Ibid.*

mo pirmininką skiria Prezidentas iš šio teismo teisėjų gavęs Nacionalinio Susirinkimo sutikimą (4 dalis). Konstitucijos 112 straipsnyje nustatyta, jog Konstitucinio Teismo teisėjų kadencija yra šešeri metai ir jie įstatymo nustatyta tvarka gali būti paskiriami kitai kadencijai (1 dalis); Konstitucinio Teismo teisėjai negali būti jokios politinės partijos nariai, dalyvauti politinėje veikloje (2 dalis); Konstitucinio Teismo teisėjo negalima pašalinti iš pareigų, išskyrus dėl apkaltos arba dėl laisvės atėmimo bausmės be kalėjimo darbų ar sunkesnės bausmės (3 dalis).

Konstitucinis Teismas garantuoja Konstitucijos viršenybę teisės aktų sistemoje, todėl jis sprendžia pagal teismų prašymus dėl įstatymų konstitucingumo (107 straipsnio 1 dalis, 111 straipsnio 1 dalies 1 punktas). Be to, Konstitucinis Teismas sprendžia apkaltos, politinės partijos išformavimo, kompetencijos ginčų tarp Valstybės įstaigų, tarp Valstybės įstaigų ir vietos valdžios įstaigų ir tarp vietos valdžios įstaigų klausimus, konstitucinės justicijos bylas pagal konstitucinį skundą.

Kadangi Korėjos Respublikos Konstitucija yra itin griežta ir nebuvo pakeista nuo 1987 m., Korėjos Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstituciją, yra itin aktyvus ir dėl to sulaukia kritikos akademiniame juridiniame diskurse, kad „politikuoja". Nors Korėjos Respublikos Konstitucijos tekste nėra numatyta Korėjos Respublikos sostinė, tačiau Konstitucinis Teismas, pabrėždamas, kad pastaruosius šešis šimtus metų Korėjos sostinė buvo Seulas, remdamasis „paprotine konstitucija", konstatavo, kad pagal Konstituciją Seulas yra Korėjos Respublikos sostinė. Kitaip tariant, jis „atskleidė" Konstitucijos nuostatą, jog Seulas yra Korėjos Respublikos sostinė[25]. Taip pat Korėjos Respublikos Konstitucinis Teismas buvo itin politiškai aktyvus, priimdamas 2004 m. sprendimą apkaltos Prezidentui R. Moo-hyunui (1946–2009) procese[26]. Aktyvus Konstitucinis Teismas užtikrina realios, o ne menamos Konstitucijos efektyvų veikimą, gina ir saugo konstitucines vertybes, net padeda siekti svarbių valstybei tikslų (Seulas yra pripažintas kaip visos Korėjos sostinė; taigi, Konstitucinis Teismas žengė žingsnį Korėjos suvienijimo link).

[25] Hahm, Ch. Beyond „law vs. politics" in constitutional adjudication: Lessons from South Korea. *International Journal of Constitutional Law*: Oxford University Press and New York University School of Law. 2012, Vol. 10. No. 1, 22 (Apie atskleidžiamąjį teisės aiškinimą žr. Baublys, L.; Beinoravičius, D.; Kaluina, A. ir kt. *Teisės teorijos įvadas*. 2 leidimas. Vilnius: Mes, 2012, p. 421).

[26] *Ibid*. (palyginkite Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktyvų vaidmenį Prezidento R. Pakso apkaltos metu, žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada (*Žin*., 2004, Nr. 49-1600).

KORĖJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[27]

PREAMBULĖ

Mes, Korėjos žmonės, didžiuodamiesi turtinga istorija ir tradicijomis, besitęsiančiomis nuo neatmenamų laikų, puoselėdami Korėjos Respublikos Laikinosios Vyriausybės, užgimusios 1919 m. Kovo Pirmosios Nepriklausomybės Sąjūdyje, tikslą ir 1960 m. Balandžio devynioliktosios sukilimo prieš neteisingumą demokratinius idealus, prisiėmę demokratinės reformos ir taikaus mūsų tėvynės suvienijimo misiją, pasiryžę sutvirtinti tautinę vienybę teisingumu, žmoniškumu bei broliška meile, ir

Sunaikinti visas socialines ydas bei neteisingumą, ir

Suteikti lygias galimybes kiekvienam asmeniui ir numatyti visokeriopą asmeninių gebėjimų visose srityse, įskaitant politinį, ekonominį, socialinį ir kultūrinį gyvenimą, lavinimą, toliau stiprinant pagrindinę laisvą bei demokratinę tvarką, palankią privačiai iniciatyvai bei viešajai santarvei, ir

Padėti kiekvienam asmeniui vykdyti pareigas bei įsipareigojimus, lydinčius laisves bei teises, ir

Kelti visų piliečių gyvenimo kokybę ir prisidėti prie besitęsiančios pasaulinės taikos bei bendros žmonijos gerovės ir taip užtikrinti sau bei mūsų ainiams saugumą, laisvę bei laimę amžiams nacionaliniame referendume, plaukiančiame iš Nacionalinio Susirinkimo rezoliucijos, keičiame Konstituciją, pašventintą ir išleistą tūkstantis devyni šimtai keturiasdešimt aštuntųjų Viešpaties (*anno Domini*) metų liepos dvyliktąją ir vėliau pakeistą aštuonis kartus.

1987 m. spalio 29 d.

[27] Korėjos Respublikos Konstitucija, paskelbta Korėjos Konstitucinio Teismo interneto puslapyje http://english.ccourt.go.kr/home/att_file/download/Constitution_ of_the_Republic_of_Korea.pdf, išversta iš anglų kalbos.

I SKYRIUS

BENDROSIOS NUOSTATOS

1 straipsnis

(1) Korėjos Respublika yra demokratinė respublika.

(2) Korėjos Respublikos suverenitetas priklauso Tautai, o visa valstybės valdžia kyla iš Tautos.

2 straipsnis

(1) Korėjos Respublikos pilietybė nustatoma įstatyme.

(2) Įstatymo nustatyta tvarka valstybė privalo saugoti savo piliečius užsienyje.

3 straipsnis

Korėjos Respublikos teritoriją sudaro Korėjos pusiasalis ir jo gretimos salos.

4 straipsnis

Korėjos Respublika siekia suvienijimo ir formuluoja bei vykdo taikaus suvienijimo politiką, grįstą laisvės ir demokratijos principais.

5 straipsnis

(1) Korėjos Respublika stengiasi palaikyti tarptautinę taiką ir atsisako visokeriopos karinės agresijos.

(2) Karinės pajėgos naudojamos šventai nacionalinio saugumo misijai bei teritorijos gynybai, o jų politinis neutralumas turi būti išlaikomas.

6 straipsnis

(1) Pagal Konstituciją ir visuotinai pripažintas tarptautinės teisės taisykles tinkamai sudarytos ir promulguotos sutartys turi tokią pačią galią kaip nacionaliniai Korėjos Respublikos įstatymai.

(2) Užsieniečių teisinė padėtis garantuojama tokia, kokia numatyta tarptautinėje teisėje ir sutartyse.

7 straipsnis

(1) Visi viešieji pareigūnai privalo tarnauti visai Tautai ir yra atsakingi žmonėms.

(2) Viešųjų pareigūnų teisinė padėtis ir politinis nešališkumas garantuojami tokie, kokie numatyti įstatyme.

8 straipsnis

(1) Politinės partijos steigiamos laisvai, ir daugiapartinė politinė sistema turi būti garantuojama.

(2) Savo tikslais, organizacija ir veikla politinės partijos turi būti demokratinės bei privalo turėti būtinas organizacines priemones, užtikrinančias žmonių galimybę dalyvauti formuojant politinę valią.

(3) Valstybė saugo politines partijas ir įstatyme nustatytomis sąlygomis teikia jų veiklai reikalingas lėšas.

(4) Jei politinės partijos tikslai ir veikla prieštarauja fundamentaliai demokratinei tvarkai, Vyriausybė gali iškelti jai ieškinį Konstituciniame Teisme dėl jos veiklos nutraukimo, ir politinės partijos veikla gali būti nutraukta vadovaujantis Konstitucinio Teismo sprendimu.

9 straipsnis

Valstybė siekia išlaikyti bei plėtoti kultūrinį paveldą ir sustiprinti nacionalinę kultūrą.

II SKYRIUS

PILIEČIŲ TEISĖS IR PAREIGOS

10 straipsnis

Visiems piliečiams garantuojami žmogiški orumas bei vertė, ir jie turi teisę siekti laimės. Valstybė įsipareigoja sutvirtinti ir užtikrinti pamatines bei neliečiamas individų žmogaus teises.

11 straipsnis

(1) Visi piliečiai yra lygūs prieš įstatymą, ir negali būti diskriminacijos politiniame, ekonominiame, socialiniame ar kultūriniame gyvenime lyties, religijos ar socialinės padėties pagrindu.

(2) Joks privilegijuotas luomas jokia forma negali būti pripažintas ar kada nors įsteigtas.

(3) Visų apdovanojimų ar pasižymėjimo ženklų teikimas gali skatinti tik jų gavėjus, ir iš to negali kilti jokios paskesnės privilegijos.

12 straipsnis

(1) Visi piliečiai turi asmeninę laisvę. Joks asmuo negali būti sulaikytas, suimtas, apieškotas, areštuotas ar apklaustas, išskyrus įstatymo nustatyta tvarka. Joks asmuo negali būti nubaustas, prevenciškai suvaržyta jo laisvė ar verčiamas dirbti kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokios yra nustatytos įstatyme.

(2) Joks pilietis negali būti kankinamas ar būti verčiamas liudyti prieš save baudžiamosiose bylose.

(3) Sulaikymo, suėmimo, arešto ar apieškos atvejais prokuroro reikalavimu pagal tinkamas procedūras privalo būti priimamos teisėjo nutartys: *su sąlyga*, kai įtariamasis baudžiamojoje byloje sulaikomas *flagrante delicto* arba kai yra pavojus, jog asmuo, įtariamas padaręs nusikaltimą, už kurį skiriama ne mažesnė kaip trejų metų laisvės atėmimo bausmė, gali pabėgti arba sunaikinti įrodymus, tyrimo institucijos gali reikalauti *ex post facto* nutarties.

(4) Bet kuris sulaikytas ar suimtas asmuo nedelsiant turi teisę į advokato pagalbą. Kai kaltinamasis baudžiamojoje byloje neišgali pasisamdyti advokato, valstybė įstatymo nustatyta tvarka privalo kaltinamajam paskirti advokatą.

(5) Joks asmuo negali būti sulaikytas ar suimtas jo neinformuojant apie sulaikymo ar suėmimo priežastį ir jo teisę į advokato pagalbą. Sulaikyto ar suimto asmens šeima ir t. t., kaip numatyta įstatyme, privalo būti nedelsiant informuota apie sulaikymo ar suėmimo priežastį, laiką ir vietą.

(6) Bet kuris sulaikytas ar suimtas asmuo turi teisę reikalauti teismo išnagrinėti sulaikymo ar suėmimo teisėtumą.

(7) Tuo atveju, kai prisipažinimas yra išgautas prieš kaltinamojo valią jį kankinant, prievartaujant, bauginant, pernelyg ilgai laikant, apgaulės būdu ar t. t., arba tuo atveju, kai formaliame bylos tyrime prisipažinimas tėra vienintelis įrodymas prieš kaltinamąjį, toks prisipažinimas negali būti pripažintas kaltės įrodymu, taip pat kaltinamasis negali būti nubaustas šio prisipažinimo pagrindu.

13 straipsnis

(1) Joks pilietis negali būti persekiojamas baudžiamąja tvarka už veiką, kuri nėra laikoma nusikaltimu pagal įstatymą, galiojantį jos padarymo metu, taip pat negali būti baudžiamas antrą kartą už ją.

(2) Jokio piliečio politinės teisės negali būti apribotos, taip pat jokio asmens nuosavybės teisės negali būti atimtos taikant retroaktyvią teisėkūrą.

(3) Joks pilietis negali patirti nepalankaus elgesio savo atžvilgiu dėl savo giminaičio atliktos veikos.

14 straipsnis

Visi piliečiai gali laisvai pasirinkti gyvenamąją vietą ir turi teisę laisvai judėti.

15 straipsnis

Visi piliečiai gali laisvai pasirinkti profesiją.

16 straipsnis

Draudžiama įsiveržti į visų piliečių gyvenamąją vietą. Gyvenamojoje vietoje atliekant paiešką ar poėmį, būtina pateikti pagal prokuroro reikalavimą priimtą teisėjo nutartį.

17 straipsnis

Jokio piliečio privatumas negali būti pažeistas.

18 straipsnis

Jokio piliečio korespondencijos privatumas negali būti pažeistas.

19 straipsnis

Visi piliečiai turi sąžinės laisvę.

20 straipsnis

(1) Visi piliečiai turi tikėjimo laisvę.

(2) Nėra valstybinės religijos, o bažnyčia ir valstybė turi būti atskirtos.

21 straipsnis

(1) Visi piliečiai turi kalbos ir spaudos laisvę, taip pat susirinkimų ir asociacijų laisvę.

(2) Neleidžiama licencijuoti ar cenzūruoti kalbos ir spaudos, licencijuoti susirinkimų ir asociacijų.

(3) Įstatymu nustatomi laikraščių veiklai užtikrinti būtini žinių tarnybų ir transliavimo įrenginių bei reikalų standartai.

(4) Nei kalba, nei spauda negali pažeisti garbės ar kitų asmenų teisių,

taip pat pakenkti viešajai moralei ar visuomenės etikai. Jei kalba ar spauda pažeidžia garbę ar kitų asmenų teises, gali būti reiškiami ieškiniai dėl padarytos žalos atlyginimo.

22 straipsnis

(1) Visi piliečiai turi mokslo ir meno laisvę.

(2) Įstatymu saugomos autorių, išradėjų, mokslininkų, inžinierių ir menininkų teisės.

23 straipsnis

(1) Teisė į nuosavybę yra garantuojama visiems piliečiams. Jos turinys ir apribojimai nustatomi įstatymu.

(2) Nuosavybės teisių įgyvendinimas turi atitikti visuomenės gerovę.

(3) Įstatymu nustatomos privačios nuosavybės nusavinimo, naudojimo ar apribojimo visuomenės poreikiams sąlygos ir kompensacija už tai: *su sąlyga*, kad šiuo atveju turi būti mokama teisinga kompensacija.

24 straipsnis

Įstatymo nustatyta tvarka visi piliečiai turi teisę dalyvauti rinkimuose.

25 straipsnis

Įstatymo nustatyta tvarka visi piliečiai turi teisę užimti pareigas valstybės tarnyboje.

26 straipsnis

(1) Įstatymo nustatyta tvarka visi piliečiai turi rašytinės peticijos, paduodamos bet kuriai valdžios įstaigai, teisę.

(2) Valstybė yra įpareigota išnagrinėti tokias peticijas.

27 straipsnis

(1) Įstatymo nustatyta tvarka visi piliečiai turi teisę į teisėjų, atitinkančių Konstitucijos ir įstatymo nustatytus reikalavimus, vedamą teismo procesą.

(2) Korėjos Respublikos teritorijoje karo teismas negali nagrinėti piliečių, nesančių karo prievolininkais ar karo pajėgų darbuotojais, bylų, išskyrus, kai baudžiama už įstatyme numatytus nusikaltimus, susijusius su svarbia įslaptinta karine informacija, sargyba, sargybos postais, kenks-

mingo maisto bei gėrimų tiekimu, karo kaliniais ir karinėmis prekėmis bei įranga, ir kai paskelbiama ypatinga karo padėtis.

(3) Visi piliečiai turi teisę į spartų teismo procesą. Kaltinamasis turi teisę į neuždelstą viešą teismo procesą, išskyrus, esant pateisinamoms priežastims.

(4) Kaltinamojo nekaltumas preziumuojamas iki tol, kol paskelbiamas apkaltinamasis nuosprendis.

(5) Įstatymo nustatyta tvarka nusikaltimo auka turi teisę kalbėti teismo proceso, kuriame jis yra dalyvis, metu.

28 straipsnis

Kai įtariamasis ar kaltinamasis, kuriam buvo apribota laisvė, nėra apkaltinamas įstatymo nustatyta tvarka arba teismo yra išteisinamas, jis įstatymo nustatyta tvarka turi teisę kelti ieškinį valstybei dėl teisingos kompensacijos atlyginimo.

29 straipsnis

(1) Kai asmuo patyrė žalą dėl neteisėtos viešojo pareigūno veikos šiam vykdant viešas pareigas, jis įstatymo nustatyta tvarka turi teisę pateikti ieškinį valstybei ar viešajai organizacijai dėl teisingos kompensacijos atlyginimo. Šiuo atveju susijęs viešasis pareigūnas negali būti atleistas nuo atsakomybės.

(2) Kai karo prievolininkas ar karo pajėgų darbuotojas, policijos pareigūnas ar kiti įstatymo numatyti pareigūnai patiria žalą dėl viešųjų pareigų, pavyzdžiui, kovos veiksmų, treniruočių ir t. t., atlikimo, jie neturi teisės kelti ieškinio valstybei ar viešajai organizacijai dėl neteisėtos viešojo pareigūno veikos šiam vykdant viešas pareigas pagrindu, bet turi teisę į įstatymo numatytą kompensaciją.

30 straipsnis

Piliečiai, kurie dėl kitų asmenų nusikalstamų veikų patyrė kūno sužalojimus ar mirė, įstatymo nustatyta tvarka turi teisę gauti valstybės paramą.

31 straipsnis

(1) Pagal savo galimybes visi piliečiai turi lygią teisę į mokymąsi.

(2) Visi piliečiai, turintys remtinų vaikų, yra atsakingi už jų pradinį išsilavinimą ir kitokį išsilavinimą, kaip tai numatyta įstatyme.

(3) Privalomas mokymas yra nemokamas.

(4) Įstatymo nustatyta tvarka yra garantuojami mokymo nepriklausomumas, profesionalumas bei politinis nešališkumas ir aukštojo mokslo institucijų autonomija.

(5) Valstybė skatina mokymąsi visą gyvenimą.

(6) Įstatymu nustatomi pagrindiniai dalykai, susiję su švietimo sistema, įskaitant mokymąsi mokykloje bei mokymąsi visą gyvenimą, valdymą, finansavimą ir mokytojų padėtį.

32 straipsnis

(1) Visi piliečiai turi teisę į darbą. Valstybė socialinėmis ir ekonominėmis priemonėmis stengiasi padidinti darbuotojų užimtumą ir garantuoti geriausią atlyginimą už darbą, taip pat įstatymo nustatyta tvarka įgyvendinti minimalios algos sistemą.

(2) Visi piliečiai turi pareigą dirbti. Valstybė, paisydama demokratinių principų, įstatymu nustato pareigos dirbti apimtį ir sąlygas.

(3) Garantuojant žmogaus orumą, įstatymu nustatomi darbo sąlygų standartai.

(4) Dirbančioms moterims suteikiama speciali apsauga, ir jos negali būti neteisingai diskriminuojamos įdarbinimo, atlyginimų ir darbo sąlygų aspektu.

(5) Dirbantiems vaikams suteikiama speciali apsauga.

(6) Įstatymo nustatyta tvarka pirmenybinė galimybė dirbti suteikiama tiems, kurie išskirtinai nusipelnė valstybei, sužeistiems veteranams bei policininkams, karių ir policininkų, žuvusių tarnybos metu, šeimų nariams.

33 straipsnis

(1) Gerindami darbo sąlygas, darbuotojai turi teisę į nepriklausomą susivienijimą, kolektyvines derybas ir kolektyvinius veiksmus.

(2) Tik tie viešieji pareigūnai, kurie numatyti įstatyme, turi teisę į vienijimąsi, kolektyvines derybas ir kolektyvinius veiksmus.

(3) Darbuotojų, dirbančių svarbiose gynybos pramonės šakose, teisė į kolektyvinius veiksmus gali būti apribota arba uždrausta įstatymo nustatyta tvarka.

34 straipsnis

(1) Visi piliečiai turi teisę į žmogaus vertą gyvenimą.

(2) Valstybė turi pareigą stengtis skatinti socialinę apsaugą ir socialinį aprūpinimą.

(3) Valstybė stengiasi skatinti moterų socialinį aprūpinimą ir teises.

(4) Valstybė turi pareigą įgyvendinti pensininkų ir jaunimo socialinio aprūpinimo augimo politiką.

(5) Įstatymo nustatyta tvarka valstybė saugo piliečius, negalinčius užsidirbti pragyvenimui dėl fizinio neįgalumo, ligos, seno amžiaus ar kitų priežasčių.

(6) Valstybė stengiasi užkirsti kelią stichinėms nelaimėms ir apsaugoti piliečius nuo jų daromos žalos.

35 straipsnis

(1) Visi piliečiai turi teisę į sveiką ir malonią aplinką. Valstybė ir visi piliečiai stengiasi saugoti aplinką.

(2) Įstatymu nustatomas aplinkos teisės turinys.

(3) Valstybė, vykdydama gyvenamųjų namų plėtros politiką ir pan., stengiasi visiems piliečiams užtikrinti patogias gyvenimo sąlygas.

36 straipsnis

(1) Santuoka ir šeimos gyvenimas pradedami ir palaikomi individualaus orumo ir lyčių lygybės pagrindais, o valstybė, siekdama šio tikslo, atlieka viską pagal savo galias.

(2) Valstybė stengiasi saugoti motinystę.

(3) Valstybė saugo piliečių sveikatą.

37 straipsnis

(1) Piliečių laisvių ir teisių negalima nepaisyti tuo pagrindu, kad jos nėra paminėtos Konstitucijoje.

(2) Įstatymu galima riboti piliečių laisves ir teises tik tada, kai būtina nacionaliniam saugumui, teisės ir tvarkos palaikymui arba visuomenės gerovei. Net tada, kai šie ribojimai yra skiriami, joks esminis laisvės ar teisės aspektas negali būti paneigtas.

38 straipsnis

Įstatymo nustatyta tvarka visi piliečiai turi pareigą mokėti mokesčius.

39 straipsnis

(1) Įstatymo nustatyta tvarka visi piliečiai turi nacionalinės gynybos pareigą.

(2) Joks pilietis negali būti nepalankiai traktuojamas tuo pagrindu, kad jis atliko karinės tarnybos prievolę.

III SKYRIUS

NACIONALINIS SUSIRINKIMAS

40 straipsnis

Nacionaliniam Susirinkimui suteikiama įstatymų leidžiamoji valdžia.

41 straipsnis

(1) Nacionalinį Susirinkimą sudaro nariai, piliečių išrinkti visuotiniu, lygiu, tiesioginiu ir slaptu balsavimu.

(2) Nacionalinio Susirinkimo narių skaičius nustatomas įstatymu, tačiau šis skaičius negali būti mažesnis negu 200.

(3) Įstatymu nustatomos Nacionalinio Susirinkimo narių rinkimų apygardos, proporcinis atstovavimas ir kiti su Nacionalinio Susirinkimo rinkimais susiję reikalai.

42 straipsnis

Nacionalinio Susirinkimo narių kadencija yra ketveri metai.

43 straipsnis

Nacionalinio Susirinkimo nariai negali tuo pat metu užimti jokių kitų pareigų, negu nustatytų įstatyme.

44 straipsnis

(1) Nacionalinio Susirinkimo sesijų metu joks Nacionalinio Susirinkimo narys negali būti sulaikytas ar suimtas be Nacionalinio Susirinkimo sutikimo, išskyrus *flagrante delicto* atveju.

(2) Iki sesijos pradžios sulaikius ar suėmus Nacionalinio Susirinkimo narį, toks narys Nacionalinio Susirinkimo reikalavimu turi būti paleistas per sesiją, išskyrus *flagrante delicto* atveju.

45 straipsnis

Joks Nacionalinio Susirinkimo narys už Nacionalinio Susirinkimo ribų negali atsakyti už oficialiai pareikštas nuomones ar balsavimą Susirinkime.

46 straipsnis

(1) Nacionalinio Susirinkimo nariai privalo laikytis aukštų sąžiningumo standartų.

(2) Nacionalinio Susirinkimo nariai teikia pirmenybę nacionaliniams interesams ir sąžiningai įgyvendina savo pareigas.

(3) Nacionalinio Susirinkimo nariai, piktnaudžiaudami savo padėtimi, negali įgyti turtinių ar padėties teisių ir interesų arba padėti įgyti juos kitiems asmenims, šiems sudarant sutartis su valstybe, viešosiomis organizacijomis ir pramonininkais ar pasinaudojant jais.

47 straipsnis

(1) Įstatymo nustatyta tvarka Nacionalinio Susirinkimo eilinė sesija šaukiama kartą per metus, o Nacionalinio Susirinkimo neeilinės sesijos šaukiamos Prezidento arba vienos ketvirtosios ar daugiau visų narių prašymu.

(2) Eilinės sesijos laikotarpis neturi viršyti šimto dienų, o neeilinių sesijų – trisdešimties dienų.

(3) Jeigu Prezidentas prašo sušaukti neeilinę sesiją, tai jis privalo tiksliai nurodyti sesijos laikotarpį ir savo prašymo priežastis.

48 straipsnis

Nacionalinis Susirinkimas išsirenka vieną Pirmininką ir du vicepirmininkus.

49 straipsnis

Išskyrus tuomet, kai kitaip nustatyta Konstitucijoje ar įstatyme, visų narių daugumos dalyvavimas bei daugumos dalyvaujančių narių pritariantis balsavimas yra būtini Nacionalinio Susirinkimo sprendimams priimti. Kai balsai pasiskirsto po lygiai, svarstomas klausimas laikomas atmestu.

50 straipsnis

(1) Nacionalinio Susirinkimo sesijos yra viešos: *su išlyga*, jog jos gali būti neviešos, kai dauguma dalyvaujančių narių nusprendžia kitaip arba kai Pirmininkas mano, jog tai yra būtina dėl nacionalinio saugumo.

(2) Sesijų posėdžių, kurie nebuvo atviri visuomenei, viešas atskleidimas nustatomas įstatymu.

51 straipsnis

Nacionalinio Susirinkimo aptarimui pateikti įstatymų projektai ir kiti klausimai negali būti nesvarstomi tuo pagrindu, jog jie neaktualūs sesijos, kurioje buvo inicijuoti, metu, išskyrus tuomet, kai Nacionalinio Susirinkimo narių įgaliojimų terminas baigėsi.

52 straipsnis

Įstatymų projektų iniciatyvos teisę turi Nacionalinio Susirinkimo nariai ir vykdomoji valdžia.

53 straipsnis

(1) Kiekvienas Nacionalinio Susirinkimo priimtas įstatymo projektas turi būti siunčiamas vykdomajai valdžiai, o Prezidentas jį turi paskelbti per penkiolika dienų.

(2) Prieštaraudamas įstatymo projektui, Prezidentas per laikotarpį, numatytą šio straipsnio 1 dalyje, gali jį grąžinti Nacionaliniam Susirinkimui su rašytiniu savo prieštaravimo paaiškinimu ir reikalauti, kad jis būtų persvarstytas. Tai Prezidentas gali padaryti ir per Nacionalinio Susirinkimo pertrauką.

(3) Prezidentas negali reikalauti, kad Nacionalinis Susirinkimas persvarstytų dalį įstatymo projekto.

(4) Tuo atveju, kai yra prašymas persvarstyti įstatymo projektą, Nacionalinis Susirinkimas privalo jį svarstyti, ir, jeigu Nacionalinis Susirinkimas, dalyvaujant daugiau nei pusei visų narių ir dviejų trečiųjų ar didesnės dalyvaujančių narių daugumos pritarimu vėl išleidžia tą patį įstatymo projektą, jis tampa įstatymu.

(5) Jeigu Prezidentas nepaskelbia įstatymo projekto arba neprašo Nacionalinio Susirinkimo persvarstyti jį per laikotarpį, nurodytą šio straipsnio 1 dalyje, jis tampa įstatymu.

(6) Prezidentas privalo nedelsdamas paskelbti įstatymą, priimtą pagal šio straipsnio 4 ir 5 dalis. Jeigu Prezidentas per penkias dienas nepaskelbia įstatymo, tapusio tokiu pagal šio straipsnio 5 dalį arba pagal 4 dalį grąžinto vykdomajai valdžiai, Pirmininkas jį paskelbia.

(7) Išskyrus numatytas išimtis, įstatymas įsigalioja praėjus dvidešimt dienų nuo jo paskelbimo.

54 straipsnis

(1) Nacionalinis Susirinkimas privalo svarstyti ir spręsti dėl nacionalinio biudžeto įstatymo projekto.

(2) Vykdomoji valdžia parengia biudžeto įstatymo projektą kiekvieniems fiskaliniams metams ir teikia jį Nacionaliniam Susirinkimui ne vėliau kaip devyniasdešimt dienų iki fiskalinių metų pradžios. Nacionalinis Susirinkimas ne vėliau kaip trisdešimt dienų iki fiskalinių metų pradžios sprendžia dėl jo.

(3) Jeigu biudžeto įstatymo projektas nėra išleidžiamas iki fiskalinių metų pradžios, Vykdomoji valdžia iš praėjusių fiskalinių metų biudžeto iki tol, kol Nacionalinis Susirinkimas išleis biudžeto įstatymo projektą, gali atlikti mokėjimus tokiems tikslams:

1. Konstitucijoje ar įstatyme nustatytoms agentūroms ir paslaugoms išlaikyti ir veiklai;
2. Įstatyme numatytoms privalomosioms išlaidoms vykdyti; ir
3. Ankstesniame biudžete patvirtintiems projektams tęsti.

55 straipsnis

(1) Vykdomoji valdžia privalo gauti Nacionalinio Susirinkimo pritarimą tuo atveju, kai būtina atlikti trunkamuosius mokėjimus ilgesnį negu vienerių fiskalinių metų laikotarpį, nurodytam laikotarpiui.

(2) Nacionalinis Susirinkimas tvirtina rezervinio fondo dydį. Išmokas iš rezervinio fondo turi patvirtinti Nacionalinis Susirinkimas kitoje sesijoje.

56 straipsnis

Kai būtina pakeisti biudžetą, vykdomoji valdžia rengia papildomą peržiūrėto biudžeto įstatymo projektą ir teikia jį Nacionaliniam Susirinkimui.

57 straipsnis

Be vykdomosios valdžios sutikimo Nacionalinis Susirinkimas negali didinti jokio vykdomosios valdžios pateikto biudžeto straipsnio išlaidų sumos bei sukurti naujų išlaidų straipsnių.

58 straipsnis

Kai vykdomoji valdžia ketina išleisti nacionalines obligacijas arba sudaryti susitarimus, kurie gali užtraukti valstybei biudžetą viršijančias finansines prievoles, ji turi gauti išankstinį Nacionalinio Susirinkimo sutikimą.

59 straipsnis

Įstatymu nustatomos mokesčių rūšys ir tarifai.

60 straipsnis

(1) Nacionalinis Susirinkimas turi teisę sutikti sudaryti ir ratifikuoti sutartis, susijusias su abipuse pagalba arba abipuse apsauga; sutartis dėl svarbių tarptautinių organizacijų; bendradarbiavimo, prekybos ir laivybos sutartis; sutartis, susijusias su bet kokiais suvereniteto suvaržymais; taikos sutartis; sutartis, kurios apsunkins valstybę ar žmones svarbiomis finansinėmis prievolėmis; arba sutartis, susijusias su įstatymų leidybos klausimais.

(2) Nacionalinis Susirinkimas taip pat turi teisę sutikti skelbti karą, siųsti ginkluotąsias pajėgas į užsienio valstybes arba dislokuoti užsienio pajėgas Korėjos Respublikos teritorijoje.

61 straipsnis

(1) Nacionalinis Susirinkimas gali kontroliuoti valstybės reikalus arba tirti tam tikrus valstybės reikalus ir gali pareikalauti pateikti tiesiogiai su tuo susijusius dokumentus, apklausti liudytoją asmeniškai ir išreikalauti parodymus arba nuomonės pareiškimus.

(2) Įstatymu nustatomos procedūros ir kiti būtini klausimai, susiję su valstybės valdymo kontrole ir tyrimu.

62 straipsnis

(1) Ministras Pirmininkas, Valstybės Tarybos nariai ar valdžios atstovai gali dalyvauti Nacionalinio Susirinkimo ar jo komitetų posėdžiuose ir pranešti apie valstybės valdymą arba pateikti nuomones ir atsakyti į klausimus.

(2) Kai Nacionalinis Susirinkimas ar jo komitetai reikalauja, Ministras Pirmininkas, Valstybės Tarybos nariai ar valdžios atstovai privalo dalyvauti bet kokiuose Nacionalinio Susirinkimo posėdžiuose ir atsakyti į klausimus. Jeigu reikalaujama, kad atvyktų Ministras Pirmininkas ar Valstybės Tarybos nariai, Ministras Pirmininkas ar Valstybės Tarybos nariai gali atsivesti Valstybės Tarybos narius ar valdžios atstovus dalyvauti bet kokiuose Nacionalinio Susirinkimo posėdžiuose ir atsakyti į klausimus.

63 straipsnis

(1) Nacionalinis Susirinkimas gali išleisti rekomendaciją atleisti Ministrą Pirmininką ar Valstybės Tarybos narį iš pareigų.

(2) Šio straipsnio 1 dalyje numatytą rekomendaciją dėl atleidimo gali teikti viena trečioji ar didesnė visų Nacionalinio Susirinkimo narių dauguma, o ji išleidžiama visų Nacionalinio Susirinkimo narių pritariančių balsų dauguma.

64 straipsnis

(1) Nacionalinis Susirinkimas gali nustatyti savo procedūrų ir vidaus santykių taisykles: s*u išlyga*, kad jos negali prieštarauti įstatymui.

(2) Nacionalinis Susirinkimas gali tikrinti savo narių kvalifikaciją ir imtis drausminių poveikio priemonių prieš savo narius.

(3) Dviejų trečiųjų ar didesne visų Nacionalinio Susirinkimo narių pritariančių balsų dauguma bet kuris Nacionalinio Susirinkimo narys gali būti pašalintas iš pareigų.

(4) Sprendimai, priimti šio straipsnio 2 ir 3 dalių pagrindu, negali būti skundžiami teismui.

65 straipsnis

(1) Tuo atveju, kai Prezidentas, Ministras Pirmininkas, Valstybės Tarybos nariai, ministrai, Konstitucinio Teismo teisėjai, teisėjai, Nacionalinės rinkimų komisijos nariai, Audito ir kontrolės valdybos pirmininkas ir nariai, kiti įstatymo numatyti pareigūnai, vykdydami tarnybines pareigas, pažeidžia Konstituciją ar kitus įstatymus, Nacionalinis Susirinkimas gali išleisti pasiūlymą dėl jų apkaltos.

(2) Šio straipsnio 1 dalyje numatytą siūlymą pradėti apkaltą gali teikti viena trečioji ar didesnė visų Nacionalinio Susirinkimo narių dauguma, o jis išleidžiamas visų Nacionalinio Susirinkimo narių pritariančių balsų dauguma: *su išlyga*, kad apkaltos Prezidentui siūlymą gali teikti visų Nacionalinio Susirinkimo narių dauguma, o jis išleidžiamas dviejų trečiųjų ar didesne visų Nacionalinio Susirinkimo narių balsų dauguma.

(3) Bet kurio asmens, kuriam siūlyta pradėti apkaltą, įgaliojimai sustabdomi tol, kol apkalta bus baigta.

(4) Sprendimo dėl apkaltos priėmimas negali trukti ilgiau negu pašalinimas iš viešųjų pareigų: *su sąlyga*, kad apkaltintas asmuo neatleidžiamas nuo civilinės ar baudžiamosios atsakomybės.

IV SKYRIUS

VYKDOMOJI VALDŽIA

1 SKIRSNIS. Prezidentas

66 straipsnis

(1) Prezidentas yra valstybės vadovas ir atstovauja valstybei *vis a vis* su užsienio valstybėmis.

(2) Prezidentas yra atsakingas ir privalo saugoti valstybės nepriklausomybę, teritorinį vientisumą bei tęstinumą ir Konstituciją.

(3) Prezidentas privalo siekti tik taikaus tėvynės susivienijimo.

(4) Vykdomoji valdžia suteikta vykdomosios valdžios šakai, vadovaujamai Prezidento.

67 straipsnis

(1) Prezidentas renkamas Tautos visuotiniu, lygiu, tiesioginiu ir slaptu balsavimu.

(2) Tuo atveju, kai du ar daugiau asmenų rinkimuose, nurodytuose šio straipsnio 1 dalyje, surenka tą patį didžiausią balsų skaičių, asmuo, kuris surenka didžiausią balsų skaičių Nacionalinio Susirinkimo viešoje sesijoje, kurioje dalyvauja dauguma visų Nacionalinio Susirinkimo narių, yra išrenkamas.

(3) Jeigu yra ir kai yra tik vienas kandidatas į Prezidento pareigas, jis neišrenkamas Prezidentu tol, kol nesurenka mažiausiai vienos trečiosios visų rinkėjų balsų.

(4) Piliečiai, kurie gali būti renkami į Nacionalinį Susirinkimą ir kuriems sukako keturiasdešimt ar daugiau metų Prezidento rinkimų dieną, gali būti renkami Prezidentu.

(5) Įstatymu nustatomi Prezidento rinkimų klausimai.

68 straipsnis

(1) Einančio pareigas Prezidento įpėdinis turi būti išrinktas likus nuo septyniasdešimties iki keturiasdešimties dienų iki kadencijos pabaigos.

(2) Tuo atveju, kai Prezidento pareigos tampa laisvos ar išrinktasis Prezidentas miršta, ar jis teismo nutarimu pripažįstamas netinkamu užimti pareigas, ar dėl bet kokių kitų priežasčių, įpėdinis turi būti išrinktas per šešiasdešimt dienų.

69 straipsnis

Prezidentas inauguracijos metu privalo taip prisiekti: „Aš iškilmingai prisiekiu Tautai, kad ištikimai vykdysiu Prezidento pareigas laikydamasis Konstitucijos, gindamas valstybę, siekdamas tėvynės taikaus suvienijimo, skatindamas žmonių laisvę bei gerovę ir stengdamasis plėtoti tautinę kultūrą.“

70 straipsnis

Prezidento kadencijos laikotarpis yra penkeri metai, Prezidentas negali būti perrenkamas.

71 straipsnis

Kai Prezidento pareigos yra laisvos arba Prezidentas dėl bet kokių priežasčių negali vykdyti savo pareigų, Ministras Pirmininkas arba Valstybės Tarybos nariai vyresniškumo tvarka, numatyta įstatyme, eina jo pareigas.

72 straipsnis

Prezidentas, jei mano, kad tai būtina, gali pateikti svarbias veiklos kryptis, susijusias su diplomatija, nacionaline gynyba, susivienijimu ir kitais reikalais, susijusiais su Tautos likimu, Tautos referendumui.

73 straipsnis

Prezidentas sudaro ir ratifikuoja sutartis; akredituoja, priima arba išsiunčia diplomatinius pasiuntinius; ir skelbia karą bei sudaro taiką.

74 straipsnis

(1) Konstitucijos ir įstatymo nustatyta tvarka Prezidentas yra ginkluotųjų pajėgų vadas.

(2) Įstatymu nustatomi ginkluotųjų pajėgų struktūra ir sudarymas.

75 straipsnis

Prezidentas leidžia dekretus, susijusius su jam įstatymo pavestais, tiksliai apibrėžtais reikalais bei reikalais, būtinais įgyvendinant įstatymus.

76 straipsnis

(1) Vidaus neramumų, išorinio pavojaus, stichinės nelaimės ar gilios finansinės ar ekonominės krizės laikotarpiais Prezidentas gali imtis mini-

malių būtinų finansinių ir ekonominių veiksmų ar išleisti įsakymus, turinčius įstatymo galią, tik tuomet, kai reikia imtis skubių priemonių nacionaliniam saugumui ar viešajai rimčiai ir tvarkai palaikyti ir kai nėra laiko laukti Nacionalinio Susirinkimo sušaukimo.

(2) Didesnių karo veiksmų, keliančių grėsmę nacionaliniam saugumui, atveju Prezidentas gali išleisti įsakymus, turinčius įstatymo galią, tik tuomet, kai reikia apsaugoti Tautos vientisumą ir neįmanoma sušaukti Nacionalinio Susirinkimo.

(3) Tais atvejais, kai pagal šio straipsnio 1 ir 2 dalis imamasi veiksmų ar yra išleidžiami įsakymai, Prezidentas skubiai apie juos praneša Nacionaliniam Susirinkimui ir gauna jo pritarimą.

(4) Tuo atveju, kaip pritarimas negaunamas, veiksmai ir įsakymai iškart netenka galios. Šiuo atveju atitinkamais įsakymais pakeisti arba pripažinti netekusiais galios įstatymai spontaniškai atgauna jų pradinę galią tada, kai įsakymams nėra pritariama.

(5) Prezidentas nedelsdamas privalo informuoti visuomenę apie aplinkybes, nurodytas šio straipsnio 3 ir 4 dalyse.

77 straipsnis

(1) Įstatymo nustatyta tvarka Prezidentas gali skelbti karo padėtį, kai kyla karo grėsmė arba siekiant palaikyti visuomenės saugumą ir tvarką mobilizuojant karo pajėgas karo, ginkluoto konflikto ar panašios nacionalinės kritinės padėties metu.

(2) Karo padėtis yra dviejų rūšių: nepaprastoji karo padėtis ir įspėjamoji karo padėtis.

(3) Esant nepaprastajai karo padėčiai, įstatymo nustatyta tvarka gali būti imamasi nepaprastų priemonių, atsižvelgiant į orderių, kalbos, spaudos, susirinkimų ir asociacijų laisvės būtinybę arba į vykdomosios valdžios ir teisminės valdžios įgaliojimus.

(4) Paskelbęs karo padėtį Prezidentas apie tai privalo nedelsdamas informuoti Nacionalinį Susirinkimą.

(5) Kai Nacionalinis Susirinkimas visų Nacionalinio Susirinkimo narių pritariančių balsų dauguma reikalauja atšaukti karo padėtį, Prezidentas privalo sutikti.

78 straipsnis

Konstitucijos ir įstatymo nustatyta tvarka Prezidentas skiria ir atleidžia viešuosius pareigūnus.

79 straipsnis

(1) Įstatymo nustatyta tvarka Prezidentas teikia amnestiją, malonę ir atkuria teises.

(2) Prezidentas, teikdamas bendrąją amnestiją, turi gauti Nacionalinio Susirinkimo sutikimą.

(3) Įstatymu reguliuojami reikalai, susiję su amnestija, malone ir teisių atkūrimu.

80 straipsnis

Įstatymo nustatyta tvarka Prezidentas teikia apdovanojimus ir kitus pasižymėjimo ženklus.

81 straipsnis

Prezidentas gali dalyvauti Nacionaliniame Susirinkime ir kreiptis į jį ar išreikšti savo požiūrį rašytiniu pranešimu.

82 straipsnis

Teisiniai Prezidento veiksmai atliekami raštu, ir šie dokumentai turi būti Ministro Pirmininko ir susijusių Valstybės Tarybos narių patvirtinami parašu. Tas pats taikoma karo reikalams.

83 straipsnis

Įstatymo nustatyta tvarka Prezidentas negali kartu eiti Ministro Pirmininko, Valstybės Tarybos nario, bet kurio ministro arba kitų viešųjų ar privačių pareigų.

84 straipsnis

Prezidentas, eidamas pareigas, negali būti kaltinamas dėl nusikaltimo, išskyrus maištą ar išdavystę, padarymo.

85 straipsnis

Įstatymu reguliuojami santykiai, susiję su baigusių kadenciją Prezidentų padėtimi ir mandagiu vertinimu.

2 SKIRSNIS. Vykdomosios valdžios šaka

1 poskyris. Ministras Pirmininkas ir Valstybės Tarybos nariai

86 straipsnis

(1) Prezidentas Nacionalinio Susirinkimo sutikimu skiria Ministrą Pirmininką.

(2) Ministras Pirmininkas padeda Prezidentui ir Prezidento nurodymu vadovauja Ministerijoms.

(3) Joks aktyvios karo tarnybos pareigūnas negali būti skiriamas Ministru Pirmininku.

87 straipsnis

(1) Prezidentas Ministro Pirmininko patarimu skiria Valstybės Tarybos narius.

(2) Valstybės Tarybos nariai padeda Prezidentui tvarkyti valstybės reikalus ir patys, būdami Valstybės Tarybos sudėtine dalimi, svarsto valstybės reikalus.

(3) Ministras Pirmininkas gali siūlyti Prezidentui iš pareigų šalinti Valstybės Tarybos narį.

(4) Joks aktyvios karo tarnybos pareigūnas negali būti skiriamas Valstybės Tarybos nariu.

2 poskyris. Valstybės Taryba

88 straipsnis

(1) Valstybės Taryba svarsto svarbias veiklos kryptis, tenkančias vykdomosios valdžios įgaliojimams.

(2) Valstybės Tarybą sudaro Prezidentas, Ministras Pirmininkas ir kiti nariai, kurių skaičius negali viršyti trisdešimties ir būti mažesnis negu penkiolika.

(3) Prezidentas yra Valstybės Tarybos pirmininkas, o Ministras Pirmininkas – vicepirmininkas.

89 straipsnis

Valstybės Tarybai svarstyti perduodami šie reikalai:

1. Pagrindiniai valstybės santykių planai ir bendrosios vykdomosios valdžios veiklos kryptys;

2. Karo skelbimas, taikos sudarymas ir kiti svarbūs užsienio politikos reikalai;
3. Konstitucijos pataisų projektai, nacionalinių referendumų pasiūlymai, pasiūlytos sutartys, įstatymų projektai ir pasiūlyti Prezidento dekretai;
4. Biudžetai, atsiskaitymų sąskaitos, valstybės nuosavybės disponavimo pagrindiniai planai, sutartys, sukeliančios finansines prievoles valstybei, ir kiti svarbūs finansiniai reikalai;
5. Prezidento skubūs įsakymai ir skubūs finansiniai bei ekonominiai veiksmai ir įsakymai, taip pat karo padėties paskelbimas ir nutraukimas;
6. Svarbūs karo santykiai;
7. Nacionalinio Susirinkimo neeilinės sesijos sušaukimo prašymai;
8. Apdovanojimų teikimas;
9. Amnestijos, teisių švelninimo arba atkūrimo teikimas;
10. Ministerijų kompetencijos ribų nustatymas;
11. Pagrindiniai planai, susiję su įgaliojimų vykdomosios valdžios institucijoms perdavimu arba paskirstymu tarp jų;
12. Valstybės santykių valdymo vertinimas bei analizė;
13. Kiekvienos Ministerijos svarbių veiklos krypčių formulavimas ir koordinavimas;
14. Politinės partijos išformavimo veikla;
15. Vykdomajai valdžiai pateiktų ar perduotų peticijų, susijusių su vykdomosios valdžios veiklos kryptimis, nagrinėjimas;
16. Generalinio prokuroro, jungtinio štabo viršininkų pirmininko, kiekvienos ginkluotos tarnybos štabo viršininko, nacionalinių universitetų rektorių, ambasadorių ir kitų tokių viešųjų pareigūnų bei svarbių valstybės valdomų įmonių vadovų, kurie numatyti įstatyme, skyrimas; ir
17. Kiti reikalai, priskirti Prezidentui, Ministrui Pirmininkui ar Valstybės Tarybos nariui.

90 straipsnis

(1) Vyresniųjų valstybės veikėjų patariamoji taryba, sudaryta iš vyresniųjų valstybės veikėjų, gali būti įsteigta patarti Prezidentui dėl svarbių Valstybės santykių.

(2) Artimiausias buvęs Prezidentas tampa Vyresniųjų valstybės veikėjų patariamosios tarybos pirmininku: *su išlyga*, jei nėra artimiausio buvusio Prezidento, Prezidentas skiria pirmininką.

(3) Įstatymu nustatomos Vyresniųjų valstybės veikėjų patariamosios tarybos struktūra, funkcijos bei kiti būtini susiję reikalai.

91 straipsnis

(1) Nacionalinio saugumo taryba įsteigiama patarti Prezidentui numatant užsienio, karo ir vidaus politikos kryptis, susijusias su nacionaliniu saugumu, iki jų aptarimo Valstybės Taryboje.

(2) Nacionalinio saugumo tarybos posėdžiams pirmininkauja Prezidentas.

(3) Įstatymu nustatomos Nacionalinio saugumo tarybos struktūra, funkcijos bei kiti būtini susiję reikalai.

92 straipsnis

(1) Patariamoji demokratinio ir taikaus susivienijimo taryba gali būti įsteigta patarti Prezidentui planuojant taikią susivienijimo politiką.

(2) Įstatymu nustatomos Patariamosios demokratinio ir taikaus susivienijimo tarybos struktūra, funkcijos bei kiti būtini susiję reikalai.

93 straipsnis

(1) Nacionalinė ūkio patariamoji taryba gali būti įsteigta patarti Prezidentui formuojant svarbias nacionalinio ūkio plėtros politikos kryptis.

(2) Įstatymu nustatomos Nacionalinės ūkio patariamosios tarybos struktūra, funkcijos bei kiti būtini susiję reikalai.

3 poskyris. Ministerijos

94 straipsnis

Ministro Pirmininko patarimu Prezidentas iš Valstybės Tarybos narių skiria ministrus.

95 straipsnis

Įstatymu arba Prezidento dekretu įgalioti arba *ex officio* Ministras Pirmininkas arba bet kuris ministras leidžia Ministro Pirmininko arba ministerijos įsakus, susijusius su jų kompetencijos reikalais.

96 straipsnis

Įstatymu nustatomas kiekvienos ministerijos įsteigimas, struktūra ir funkcijos.

4 poskyris. Audito ir kontrolės valdyba

97 straipsnis

Audito ir kontrolės valdyba tiesiogiai pavaldi Prezidentui ir kontroliuoja bei nagrinėja valstybės pajamas ir išlaidas, valstybės ir kitų įstatyme numatytų organizacijų ataskaitas, valdymo agentūrų bei viešųjų pareigūnų darbo rezultatus.

98 straipsnis

(1) Audito ir kontrolės valdybą sudaro ne mažiau kaip penki ir ne daugiau negu vienuolika narių, įskaitant pirmininką.

(2) Prezidentas, gavęs Nacionalinio Susirinkimo sutikimą, skiria valdybos pirmininką. Pirmininko kadencija yra ketveri metai, ir jis kitai kadencijai gali būti skiriamas tik vieną kartą.

(3) Pirmininko patarimu Prezidentas skiria Valdybos narius. Narių kadencija yra ketveri metai, ir jie kitai kadencijai gali būti skiriami tik vieną kartą.

99 straipsnis

Kasmet Audito ir kontrolės valdyba tikrina pajamų ir išlaidų ataskaitas ir kitais metais už rezultatus atsiskaito Prezidentui ir Nacionaliniam Susirinkimui.

100 straipsnis

Įstatymu nustatomi Audito ir kontrolės valdybos struktūra ir funkcijos, kvalifikaciniai reikalavimai jos nariams, viešųjų pareigūnų, esančių kontrolės objektu, ratas ir kiti būtini reikalai.

V SKYRIUS

TEISMAI

101 straipsnis

(1) Teisminė valdžia suteikiama teismams, sudarytiems iš teisėjų.

(2) Teismų sistemą sudaro Aukščiausiasis Teismas, kuris yra aukščiausias valstybės teismas, ir kiti atitinkamų lygių teismai.

(3) Kvalifikaciniai reikalavimai teisėjams nustatomi įstatymu.

102 straipsnis

(1) Aukščiausiajame Teisme gali būti steigiami skyriai.

(2) Aukščiausiajame Teisme gali būti Aukščiausiojo Teismo teisėjai: *su išlyga*, kad įstatymo nustatyta tvarka į Aukščiausiąjį Teismą gali būti paskirti kiti negu Aukščiausiojo Teismo teisėjai.

(3) Įstatymu nustatoma Aukščiausiojo Teismo ir žemesnių teismų sandara.

103 straipsnis

Teisėjai valdo būdami nepriklausomi pagal savo sąžinę ir nepažeisdami Konstitucijos ir įstatymo.

104 straipsnis

(1) Aukščiausiojo Teismo pirmininką skiria Prezidentas, gavęs Nacionalinio Susirinkimo sutikimą.

(2) Aukščiausiojo Teismo teisėjus skiria Prezidentas, Aukščiausiojo Teismo pirmininko siūlymu ir gavus Nacionalinio Susirinkimo sutikimą.

(3) Kitus teisėjus negu Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjai skiria Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, gavęs Aukščiausiojo Teismo teisėjų konferencijos sutikimą.

105 straipsnis

(1) Aukščiausiojo Teismo pirmininko kadencija yra šešeri metai ir jis negali būti paskiriamas kitai kadencijai.

(2) Aukščiausiojo Teismo teisėjų kadencija yra šešeri metai ir jie įstatymo nustatyta tvarka gali būti paskiriami kitai kadencijai.

(3) Kitų teisėjų negu Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjai kadencija yra dešimt metų ir jie įstatymo nustatyta tvarka gali būti paskiriami kitai kadencijai.

(4) Įstatymu nustatomas teisėjų išėjimo į pensiją amžius.

106 straipsnis

(1) Jokio teisėjo negalima pašalinti iš pareigų, išskyrus dėl apkaltos arba dėl laisvės atėmimo bausmės be kalėjimo darbų ar sunkesnės baus-

mės, arba nušalinti nuo pareigų, jo atlyginimą sumažinti ar jis negali patirti kitokio nepalankaus jo traktavimo, išskyrus dėl drausminės nuobaudos.

(2) Kai teisėjas negali vykdyti savo oficialių pareigų dėl sunkios psichinės ar fizinės būklės, įstatymo nustatyta tvarka jis gali būti atstatydintas iš savo pareigų.

107 straipsnis

(1) Kai įstatymo konstitucingumas yra ginčijamas teisme, teismas turi prašyti Konstitucinio Teismo sprendimo ir spręsti vadovaudamasis minėtu sprendimu.

(2) Aukščiausiasis Teismas turi įgaliojimus vykdyti galutinę administracinių įsakų, nurodymų ar veiksmų, kai jų konstitucingumas ar teisėtumas yra ginčijamas teisme, konstitucingumo ar teisėtumo kontrolę.

(3) Iki teisminio bylos nagrinėjimo gali būti atliekama administracinių apeliacinių skundų nagrinėjimo procedūra. Administracinių apeliacinių skundų nagrinėjimo procedūra turi būti nustatyta įstatyme ir turi atitikti teisminio nagrinėjimo principus.

108 straipsnis

Aukščiausiasis Teismas, nepažeisdamas įstatymo, gali nustatyti reglamentą, susijusį su teismo procesu ir vidaus drausme, ir teismo administravimo nuostatus.

109 straipsnis

Teisminiai nagrinėjimai ir sprendimai yra vieši: *su išlyga*, kai yra pavojus, jog tokie teismo procesai gali pakenkti nacionaliniam saugumui ar sutrikdyti visuomenės saugumą ir tvarką ar būti žalingi visuomenės moralei, teismo sprendimu teisminiai nagrinėjimai gali būti uždari.

110 straipsnis

(1) Karo teismai gali būti įsteigti kaip ypatingi teismai vykdyti teisingumą karo procese.

(2) Aukščiausiasis Teismas yra galutinė apeliacinė instancija karo teismų sprendimams.

(3) Įstatymu nustatomi karo teismų struktūra bei įgaliojimai ir kvalifikaciniai reikalavimai jų teisėjams.

(4) Ypatingos karo padėties atveju karo procesuose negalima apeliacija, kai sprendžiamos bylos dėl kareivių ir karo pajėgų darbuotojų nusikal-

timų; dėl karinio šnipinėjimo; ir dėl įstatyme numatytų nusikaltimų, susijusių su sargyba, sargybos postais, kenksmingo maisto bei gėrimų tiekimu, karo kaliniais, išskyrus mirties bausmės atvejį.

VI SKYRIUS

KONSTITUCINIS TEISMAS

111 straipsnis

(1) Konstitucinis Teismas vykdo teisingumą dėl šių reikalų:

1. Teismų prašymu dėl įstatymo konstitucingumo;
2. Apkaltos;
3. Politinės partijos išformavimo;
4. Kompetencijos ginčų tarp valstybės įstaigų, tarp valstybės įstaigų ir vietos valdžios įstaigų ir tarp vietos valdžios įstaigų; ir
5. Konstitucinio skundo, kaip numatyta įstatyme.

(2) Konstitucinį Teismą sudaro devyni teisėjai, tinkami būti teismų teisėjais, skiriami Prezidento.

(3) Tarp teisėjų, nurodytų šio straipsnio 2 dalyje, trys turi būti paskirti iš asmenų, parinktų Nacionalinio Susirinkimo, ir trys paskirti iš asmenų, pasiūlytų Aukščiausiojo Teismo pirmininko.

(4) Konstitucinio Teismo pirmininką skiria Prezidentas iš šio teismo teisėjų Nacionalinio Susirinkimo pritarimu.

112 straipsnis

(1) Konstitucinio Teismo teisėjų kadencija yra šešeri metai ir jie įstatymo nustatyta tvarka gali būti paskiriami kitai kadencijai.

(2) Konstitucinio Teismo teisėjai negali būti jokios politinės partijos nariai, dalyvauti politinėje veikloje.

(3) Konstitucinio Teismo teisėjo negalima pašalinti iš pareigų, išskyrus dėl apkaltos arba dėl laisvės atėmimo bausmės be kalėjimo darbų ar sunkesnės bausmės.

113 straipsnis

(1) Kai Konstitucinis Teismas priima sprendimą dėl įstatymo konstitucingumo, sprendimą dėl apkaltos, sprendimą dėl politinės partijos išformavimo ar pritariantį sprendimą, susijusį su konstituciniu skundu, yra reikalingas šešių ar daugiau teisėjų pritarimas.

(2) Konstitucinis Teismas, nepažeisdamas įstatymo, gali nustatyti re-

glamentą, susijusį su jo procesu ir vidaus drausme, ir teismo administravimo nuostatus.

(3) Įstatymu nustatomi Konstitucinio Teismo struktūra, pareigos ir kiti būtini reikalai.

VII SKYRIUS

RINKIMŲ VALDYMAS

114 straipsnis

(1) Rinkimų komisijos steigiamos rinkimų ir nacionalinių referendumų teisingam valdymui ir administraciniams reikalams, susijusiems su politinėmis partijomis.

(2) Nacionalinė rinkimų komisija susideda iš trijų narių, skiriamų Prezidento, trijų narių, parenkamų Nacionalinio Susirinkimo, ir trijų narių, nurodytų Aukščiausiojo Teismo pirmininko. Komisijos pirmininkas išrenkamas iš narių.

(3) Komisijos narių kadencija yra šešeri metai.

(4) Komisijos nariai negali būti jokios politinės partijos nariai, dalyvauti politinėje veikloje.

(5) Komisijos nario negalima pašalinti iš pareigų, išskyrus dėl apkaltos arba dėl laisvės atėmimo bausmės be kalėjimo darbų ar sunkesnės bausmės.

(6) Nacionalinė rinkimų komisija, nepažeisdama įstatymo ir dekretų, gali nustatyti reglamentą, susijusį su rinkimų, nacionalinių referendumų valdymu ir administraciniais reikalais, susijusiais su politinėmis partijomis, ir taip pat gali nustatyti nuostatus, suderintus su įstatymu ir susijusius su vidaus drausme.

(7) Įstatymu nustatomi visų lygių rinkimų komisijų struktūra, pareigos ir kiti būtini reikalai.

115 straipsnis

(1) Visų lygių rinkimų komisijos gali išleisti būtinas instrukcijas, skirtas administracinėms agentūroms, besirūpinančioms administraciniais rinkimų ir nacionalinių referendumų reikalais, tokiais kaip apklausų sąrašų parengimas.

(2) Minėtos administracinės agentūros, gavusios minėtas instrukcijas, privalo jų laikytis.

116 straipsnis

(1) Rinkimų kampanijas organizuoja visų lygių rinkimų komisijos, nepažeisdamos įstatymo. Lygios galimybės turi būti užtikrinamos kiekvienam.

(2) Rinkimų išlaidos negali būti primestos politinėms partijoms ar kandidatams, nebent įstatyme būtų numatyta kitaip.

VIII SKYRIUS

VIETOS SAVIVALDA

117 straipsnis

(1) Vietos valdžios įstaigos sprendžia administracinius reikalus, susijusius su vietos gyventojų socialine gerove, turto valdymu, ir, paisydamos įstatymų ir žemesnės juridinės galios aktų, gali išleisti teisinį reguliavimą, susijusį su vietos savivalda.

(2) Vietos valdžios įstaigų rūšis nustato įstatymas.

118 straipsnis

(1) Vietos valdžia turi tarybą.

(2) Įstatymu nustatomi vietos valdžios tarybų struktūra bei įgaliojimai ir jų narių rinkimai; vietos valdžios vadovų rinkimų procedūros; ir kiti reikalai, susiję su vietos valdžios organizacija bei veikla.

IX SKYRIUS

ŪKIS

119 straipsnis

(1) Korėjos Respublikos ūkinė tvarka grindžiama pagarba įmonių ir individų laisvei ir kūrybinei iniciatyvai ekonominiuose santykiuose.

(2) Valstybė gali reguliuoti ir koordinuoti ekonominius santykius tam, kad palaikytų nacionalinio ūkio subalansuotą augimą bei tvarumą, užtikrintų tinkamą pajamų paskirstymą, sukliudytų dominuoti rinkoje bei piktnaudžiauti ekonomine galia ir demokratizuotų ūkį, derinant ūkio subjektų bendradarbiavimą.

120 straipsnis

(1) Įstatymo nustatyta tvarka tam tikram laikotarpiui gali būti išduodamos licencijos naudoti, plėtoti ar sunaudoti mineralus ir visus kitus

svarbius žemės gelmių išteklius, jūrų išteklius, vandens energiją ir gamtinius energetinius išteklius, tinkamus ūkiniam naudojimui.

(2) Valstybė saugo žemę bei gamtos išteklius ir nustato planą, būtiną jų subalansuotai raidai ir naudojimui.

121 straipsnis

(1) Valstybė žemės ūkio paskirties žemėje siekia įgyvendinti kultivuojamos žemės principą. Ūkininkauti nuomojamoje žemėje draudžiama.

(2) Žemės ūkio paskirties žemės nuoma ir žemės ūkio paskirties žemės perskirstymas gali būti leidžiami įstatymo nustatyta tvarka siekiant padidinti žemės ūkio produktyvumą ir užtikrinti racionalų žemės ūkio paskirties žemės naudojimą arba dėl neišvengiamų aplinkybių.

122 straipsnis

Įstatymo nustatyta tvarka valstybė gali nustatyti apribojimus ir prievoles, būtinas veiksmingam ir subalansuotam Tautos žemės, skirtos visų piliečių produktyviai veiklai ir kasdieniam gyvenimui, naudojimui, vystymui ir išsaugojimui.

123 straipsnis

(1) Valstybė numato ir įgyvendina ūkininkų ir žvejų bendruomenių plėtros ir palaikymo planą siekiant išsaugoti ir skatinti žemės ūkį bei žuvininkystę.

(2) Valstybė privalo skatinti regionines ekonomikas, kad užtikrintų visų regionų subalansuotą raidą.

(3) Valstybė saugo ir skatina smulkias bei vidutines įmones.

(4) Valstybė siekia stabilizuoti žemės ūkio ir žvejybos produktų kainas palaikydama pusiausvyrą tarp šių produktų paklausos bei pasiūlos ir tobulindama jų prekybos bei platinimo sistemas tam, kad apsaugotų ūkininkų bei žvejų interesus.

(5) Valstybė skatina ūkininkų, žvejų bei verslininkų, užsiimančių smulkia bei vidutine pramone, savitarpio pagalbos organizacijas ir laiduoja jų nepriklausomą veiklą bei plėtrą.

124 straipsnis

Įstatymo nustatyta tvarka Valstybė laiduoja vartotojų apsaugos judėjimą, skatinant pagrįsto vartojimo veiklą bei produktų kokybės tobulinimą.

125 straipsnis

Valstybė skatina užsienio prekybą ir ją gali reguliuoti bei koordinuoti.

126 straipsnis

Privačios įmonės neturi būti nacionalizuojamos ar perleidžiamos vietos valdžios nuosavybėn, jų valdymas negali būti kontroliuojamas ar administruojamas valstybės, išskyrus įstatymo numatytus atvejus, kai neatidėliotinai būtina nacionalinei gynybai ar nacionaliniam ūkiui.

127 straipsnis

(1) Valstybė siekia plėtoti nacionalinę ekonomiką vystydama mokslą bei technologijas, informaciją bei žmogiškuosius išteklius ir skatindama inovacijas.

(2) Valstybė privalo nustatyti nacionalinių standartų sistemą.

(3) Prezidentas gali įsteigti patariamąsias organizacijas, būtinas šio straipsnio 1 dalyje numatytam tikslui pasiekti.

X SKYRIUS

KONSTITUCIJOS PATAISOS

128 straipsnis

(1) Siūlymą keisti Konstituciją gali pateikti arba Nacionalinio Susirinkimo visų narių dauguma, arba Prezidentas.

(2) Konstitucijos pataisos, kuriomis pratęsiama Prezidento kadencija arba kuriomis leidžiama perrinkti Prezidentą, negali būti taikomos einančiam pareigas Prezidentui šių Konstitucijos pataisų pasiūlymo metu.

129 straipsnis

Pasiūlytas Konstitucijos pataisas Prezidentas pateikia visuomenei dvidešimčiai ar daugiau dienų.

130 straipsnis

(1) Nacionalinis Susirinkimas dėl pasiūlytų pataisų sprendžia per šešiasdešimt dienų nuo jų paskelbimo visuomenei, o Nacionalinio Susirinkimo teigiamam sprendimui priimti reikia dviejų trečiųjų ar daugiau visų Nacionalinio Susirinkimo narių pritariančių balsų.

(2) Pasiūlytos Konstitucijos pataisos teikiamos nacionaliniam referendumui ne vėliau kaip trisdešimt dienų po Nacionalinio Susirinkimo tei-

giamo sprendimo ir priimamos daugiau negu pusės visų balsų, surenkamų daugiau negu pusės rinkėjų, galinčių balsuoti Nacionalinio Susirinkimo narių rinkimuose, dauguma.

(3) Kai pasiūlytoms Konstitucijos pataisoms pritariama šio straipsnio 2 dalyje numatytu būdu, Konstitucijos pataisos įforminamos, ir Prezidentas jas nedelsdamas paskelbia.

PAPILDYMAI

1 straipsnis

Ši Konstitucija įsigalioja tūkstantis devyni šimtai aštuoniasdešimt aštuntųjų Viešpaties (*anno Domini*) metų vasario dvidešimt penktą dieną: *su išlyga*, kad įstatymų, būtinų įgyvendinti šią Konstituciją, išleidimas bei pakeitimas, Prezidento ir Nacionalinio Susirinkimo rinkimai pagal šią Konstituciją ir kiti pasirengimai įgyvendinti šią Konstituciją gali būti atlikti iki šios Konstitucijos įsigaliojimo.

2 straipsnis

(1) Pirmieji Prezidento rinkimai pagal šią Konstituciją rengiami ne vėliau negu keturiasdešimt dienų iki šios Konstitucijos įsigaliojimo.

(2) Pirmojo Prezidento pagal šią Konstituciją kadencija prasideda jos įsigaliojimo datą.

3 straipsnis

(1) Pirmieji Nacionalinio Susirinkimo rinkimai pagal šią Konstituciją rengiami per šešis mėnesius nuo šios Konstitucijos paskelbimo. Pirmojo Nacionalinio Susirinkimo narių, išrinktų pagal šią Konstituciją, kadencija prasideda Nacionalinio Susirinkimo pagal šią Konstituciją pirmojo sušaukimo datą.

(2) Nacionalinio Susirinkimo narių, einančių pareigas šios Konstitucijos paskelbimo metu, kadencija baigiasi dieną iki Nacionalinio Susirinkimo pirmojo sušaukimo pagal šio straipsnio 1 dalį.

4 straipsnis

(1) Viešieji pareigūnai ir įmonių tarnautojai, paskirti valdžios, einantys pareigas šios Konstitucijos įsigaliojimo metu, laikomi paskirtais pagal šią Konstituciją: *su išlyga*, kad viešieji pareigūnai, kurių rinkimų procedūros ar juos skiriantys pareigūnai yra pakeisti pagal šią Konstituciją, Aukš-

čiausiojo Teismo pirmininkas ir Audito ir kontrolės valdybos pirmininkas eina pareigas tol, kol jų įpėdiniai bus parinkti pagal šią Konstituciją, o jų kadencijos baigsis dieną iki jų įpėdinių paskyrimo į tarnybą.

(2) Teisėjai, priskirti Aukščiausiajam Teismui, nesantys Aukščiausiojo Teismo pirmininku ar teisėjais ir einantys pareigas šios Konstitucijos įsigaliojimo metu, laikomi paskirtais pagal šią Konstituciją, nepaisant nuostatos, numatytos šio straipsnio 1 dalyje.

(3) Tos šios Konstitucijos nuostatos, kurios nurodo viešųjų pareigūnų kadencijos terminus arba kurios apriboja tų viešųjų pareigūnų kadencijų skaičių, pagal šią Konstituciją įsigalioja tų viešųjų pareigūnų pirmų rinkimų arba pirmo paskyrimo dieną.

5 straipsnis

Įstatymai, dekretai, įsakai ir sutartys, galiojantys šios Konstitucijos įsigaliojimo metu, išlieka galioti, nebent jie prieštarauja šiai Konstitucijai.

6 straipsnis

Tos organizacijos, veikiančios šios Konstitucijos įsigaliojimo metu, kurios vykdė funkcijas, priskirtinas naujoms organizacijoms, kurios bus įsteigtos pagal šią Konstituciją, tęsia savo veiklą ir vykdo šias funkcijas iki tol, kol naujos organizacijos bus įkurtos pagal šią Konstituciją.

KROATIJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Kroatija 1918 m. paskelbė nepriklausomybę, tačiau netrukus kroatai nusprendė prisijungti prie naujai sukurtos Serbų, Kroatų ir Slovėnų karalystės. Deja, kroatų tarpe greitai pradėjo sklisti nepasitenkinimas, kadangi Kroatija tikėjosi, jog Serbų, Kroatų ir Slovėnų valstybė bus federacinė valstybė, tačiau kroatų nusivylimui valstybė buvo unitarinė. Po to, kai Stjepan Radic, kroatų lyderis, kovojęs už kroatų autonomiją, buvo nušautas, karalius Aleksandras sustabdė Parlamento veiklą ir įvedė diktatūrą. Formaliai diktatūra baigėsi tik 1931 m., kai Serbų, Kroatų ir Slovėnų Respublika buvo pervadinta į Jugoslaviją.

Prasidėjus II Pasauliniam karui Jugoslaviją okupavo Vokietija ir Italija. Dalis Kroatijos, Bosnijos, Herzegovinos ir Sirmos regionas buvo paskelbti Nepriklausoma Kroatų Respublika, kuri buvo nacių valdoma marionetinė valstybė. Jugoslavijoje pradėjo formuotis partizaninis judėjimas, kuris dar iki II Pasaulinio karo pabaigos atgavo Jugoslavijos kontrolę. Po II Pasaulinio karo Kroatija tapo federaciniu Jugoslavijos vienetu.

Kroatijai dar esant Jugoslavijos sudėtyje buvo surengti pirmieji daugiapartiniai rinkimai. Susirinkus naujai išrinktam parlamentui buvo priimtas sprendimas keisti 1974 m. Kroatijos Konstituciją tam, „jog būtų pašalintos nuostatos, kuriose atsispindi ideologinės vienos pakraipos nuostatos“ ir „būtų pakeistos nuostatomis, kurios atspindi demokratinę, daugiapartinę ir respublikinę valstybės organizacijos formą“[1].

1990 m. gruodžio 22 d. Kroatijos Respublika priėmė Konstituciją, kuri su tam tikrais pataisymais galioja iki šiol.[2] Ši Konstitucija kartais yra vadinama Kalėdų Konstitucija. Tik priėmus Konstituciją 1991 m. birželio 25 d. Kroatija paskelbė nepriklausomybę nuo Jugoslavijos.

Kroatijos Respublikos Konstituciją sudaro preambulė ir skyriai: Pa-

[1] Informacija pateikta Kroatijos Respublikos Konstitucinio Teismo internetinėje svetainėje, prieiga internete: http://www.usud.hr/

[2] Pirmieji pakeitimai buvo padaryti 1998 m. taip pat Konstitucija buvo keista 2000 ir 2001 m., kai buvo sumažintos prezidento galios bei nuspręsta keisti dviejų rūmų parlamentą į vienų rūmų parlamentą. Paskutinį kartą Konstitucija buvo keista 2010 m.

grindinės nuostatos; Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsauga; Valdžios organizacija; Kroatijos Respublikos Konstitucinis Teismas; Bendruomenės lygmuo, vietos ir regioninė savivalda; Tarptautiniai santykiai; Europos Sąjunga; Konstitucijos keitimas ir Baigiamosios nuostatos – iš viso 152 straipsniai.

Kroatijos Respublikos Konstitucijos preambulėje stengtasi pabrėžti ilgametį valstybingumo tęstinumą, pažymint, kad Kroatijos tapatybė bei valstybingumo tęstinumas atsiskleidė įvairiais istoriniais laikotarpiais.[3]

Kroatijos Konstitucijoje įtvirtinta, kad Kroatija – unitarinė valstybė bei akcentuota, jog Kroatija yra nepriklausoma, vieninga, suvereni, demokratinės gerovės valstybė, deklaruojamas teisinės valstybės principas (1 str.). Pabrėžiamas Kroatijos Respublikos suverenumas, kuris yra neatimamas, nedalomas ir neperleidžiamas (2 str.).

Kroatijos suverenitetą, nepriklausomybę ir teritorinį vientisumą užtikrina ne tik Kroatijos Respublikos ginkluotosios pajėgos, bet gali būti pasitelktos ir valstybių sąjungininkių ginkluotosios pajėgos. Ginkluotos agresijos atveju Kroatijos Respublika ir pati įsipareigoja suteikti pagalbą valstybėms sąjungininkėms, tačiau tam reikalingas Parlamento narių balsų dauguma priimtas sprendimas (7 str.).

Kaip ir kitų demokratinių valstybių konstitucijose, akcentuojamos didžiausios konstitucinės santvarkos vertybės, tokios kaip laisvė, lygios teisės, tautinė ir lyčių lygybė, taikos palaikymas, socialinis teisingumas, pagarba žmogaus teisėms, nuosavybės neliečiamybė, gamtos ir aplinkos išsaugojimas, teisinė valstybė ir demokratija, daugiapartinė sistema (3 str.).

Žmogaus teisės ir laisvės išdėstytos Konstitucijos pradžioje. Asmeninės ir politinės laisvės ir teisės yra atskirtos nuo ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių. Vadovaujantis normomis, reguliuojančiomis žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugą ir atitinkančiomis tarptautinius žmogaus teisių standartus, kiekvienas turi visas teises ir laisves, nepriklausomai

3 E. Jarašiūnas pažymi, kad istoriniai rakursai pagrindiniame įstatyme būdingesni šalims, kurios tikro valstybingumo neturėjo arba jo užuomazgų buvo tik tolimoje istorijoje, todėl suprantamas siekis pabrėžti valstybingumo tradiciją. Tai galimai lėmė ir Kroatijos 1991m. Konstitucijos preambulės „Istoriniai pagrindai" atsiradimą bei platumą. Toks istorinės raidos detalizavimas vertinamas kaip bene ilgiausias bandymas pagrindinio įstatymo tekste išdėstyti visus galimus istorinius pagrindus, kuriais grindžiama kroatų tautos teisė į nepriklausomą valstybę (Jarašiūnas, E., Žvelgiant į Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstituciją platesniame konstitucionalizmo raidos kontekste, Jurisprudencija, 2002, 30 (22), p. 47–56).

nuo rasės, spalvos, kilmės, kalbos, religijos, politinių ar kitų įsitikinimų, tautinės ar socialinės kilmės, turtinės padėties, amžiaus, išsilavinimo, socialinės padėties ar kitų požymių. Visi yra lygūs prieš įstatymą, o tautinėms mažumoms garantuojama teisė laisvai reikšti savo tautybę, vartoti kalbą ir raštą, turėti kultūrinę autonomiją (14 str.). Be to, yra garantuojama minties ir žodžio laisvė, sąžinės ir tikėjimo laisvė, laisvė vienytis, laisvė išpažinti savo religiją ar kitus įsitikinimus, kadangi visos religinės bendruomenės yra lygios prieš įstatymą ir atskirtos nuo valstybės. 18 metų sulaukęs Kroatijos pilietis turi rinkimų teisę.

Taip pat Konstitucijoje yra garantuojama plati tautinių mažumų teisių apsauga. Pavyzdžiui, Konstitucijoje įtvirtinta, kad oficialioji kalba yra kroatų kalba ir lotyniški rašmenys, tačiau tam tikrais atvejais kartu su kroatų kalba ir lotyniškais rašmenimis atskiruose vietiniuose dariniuose oficialiai gali būti vartojama kita kalba ir kirilica ar kiti rašmenys (12 str.).

Konstitucijos 48 ir 49 straipsniuose garantuota nuosavybės teisės apsauga, įtvirtinant, jog ekonomikos sistemos pagrindas yra laisvos įmonės ir laisva rinka, o valstybė prisiima pareigą skatinti piliečių ekonominę pažangą. Kiekvienas turi teisę į darbą ir laisvę dirbti, pasirinkti profesiją bei gauti atlyginimą, suteikiantį galimybę užsitikrinti laisvą ir tinkamą gyvenimą sau pačiam ir savo šeimai (55 str., 56 str.). Kiekvieno pajėgaus Kroatijos Respublikos piliečio pareiga yra karinė tarnyba, tačiau numatyta išlyga atsisakyti atlikti karines pareigas dėl moralinių ar religinių įsitikinimų (47 str.). Įtvirtintas priverstino ar privalomojo darbo draudimas (23 str.).

Kroatijos politinė sistema yra pagrįsta valdžiu pasidalijimo principu. Kroatijoje įstatymų leidžiamąją funkciją vykdo Kroatijos Parlamentas – (kroatiškai Sabor (Susirinkimas), vykdomąją – Vyriausybė ir Respublikos prezidentas, o teisminę – teismai.

Kroatijos Parlamentas – vienerių rūmų[4] įstatymų leidžiamasis organas, kurį sudaro ne mažiau kaip 100 ir ne daugiau kaip 160 deputatų, visuotiniu slaptu balsavimu renkamų ketverių metų kadencijai. Tautos atstovai į parlamentą renkami pagal proporcinę atstovavimo sistemą dvylikoje apygardų. Proporcinė Kroatijos Parlamento rinkimų sistema atitinka Europoje vyraujančią, užimančią absoliučią daugumą proporcinę rinkimų sistemą. Dešimtyje apygardų renkama 14 atstovų, tuo tarpu Diasporos apygardoje renkama iki 14 atstovų, o tautinių mažumų apygardoje renkami 8

4 Iki 2000 metų Konstitucijos pataisų Kroatijos Respublikoje buvo dviejų rūmų parlamentas.

atstovai. Vietos Parlamente yra paskirstomos d'Hondto metodu. Kroatijos Parlamentas gali būti paleistas dviem atvejais – jeigu taip nusprendžia pats Parlamentas arba Vyriausybės siūlymu Prezidentas (78 str., 104 str.). Pagal Konstitucijos 80 straipsnį Parlamento vidinė struktūra ir veiklos metodai nustatomi Parlamento deputatų balsų dauguma priimtais potvarkiais, o tai reiškia, kad pagal Konstituciją tik Parlamentas, o ne jokia kita valstybinės valdžios institucija turi įgaliojimus nustatyti savo struktūrą ir darbo tvarką. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė suteikta kiekvienam deputatui, Kroatijos Parlamento partijoms ir darbo grupėms bei Kroatijos Respublikos Vyriausybei (85 str.).

Parlamentas viešuose posėdžiuose, deputatams balsuojant asmeniškai eilinėse arba neeilinėse sesijose (Respublikos Prezidento, Vyriausybės ar deputatų daugumos prašymu) sprendžia dėl Konstitucijos pakeitimų priėmimo; priima įstatymus; centrinį biudžetą; sprendžia dėl karo ir taikos; priima Kroatijos Parlamento politiką numatančius dokumentus; nacionalinio saugumo ir gynybos strategiją; vykdo civilinę ginkluotųjų pajėgų ir saugumo tarnybų priežiūrą; sprendžia dėl Kroatijos Respublikos sienų ribų pakeitimo; šaukia referendumus; vykdo rinkimus, skiria ir atleidžia pagal Konstituciją ir įstatymą pareigūnus; prižiūri Vyriausybės ir kitų viešųjų tarnybų, kurios atsako Kroatijos Parlamentui, darbą; skelbia amnestiją ir kt. (81 str.).

Konstitucijos 93 straipsnyje įtvirtinta kontrolieriaus, atsakingo už konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių propagavimą ir apsaugą, pareigybė. Kiekvienas asmuo, kuris mano, kad jo konstitucinės teisės ar laisvės buvo pažeistos ar kyla grėsmė dėl neteisėto valstybės institucijų, vietos ar regioninės savivaldos institucijų ar juridinių asmenų, kuriems suteiktos viešojo administravimo funkcijos, veiksmų ar neveikimo, gali paduoti skundą kontrolieriui.Kontrolierių aštuonerių metų kadencijai renka Parlamentas. Jis naudojasi tokiu pačiu imunitetu kaip ir Parlamento nariai.

Priėmus Konstituciją Prezidento įgaliojimai buvo gana platūs, tačiau situacija pasikeitė po pirmojo Prezidento mirties.Franjo Tudjman Kroatijos Respublikos Prezidento pareigas ėjo nuo pat 1991 m. iki savo mirties (1999 m.). Tuo metu Konstitucija suteikė Prezidentui plačius įgaliojimus, pavyzdžiui prezidentui buvo suteikta teisė skirti ministrą pirmininką, Vyriausybė buvo atskaitinga ne tik Parlamentui, bet ir Prezidentui. Po Prezidento Franjo Tudjman mirties imta svarstyti dėl Konstitucijos pakeitimų, kurie apribotų prezidento galias. Galų gale 2000 m. lapkritį Parlamentui

buvo pateikti Konstitucijos pakeitimai, mažinantys Prezidento įtaką,bei buvo nustatyta daugiau atvejų, kai galutinį sprendimą priima Parlamentas: numatyta, kad galutinį sprendimą dėl Vyriausybės skyrimo priima parlamentas; uždrausta Prezidentui būti politinių partijų nariu; numatytos sąlygos, apsunkinančios galimybę Prezidentui paleisti Parlamentą.

Respublikos Prezidentas atstovauja Kroatijos Respublikai ir veikia jos vardu vidaus ir užsienio politikoje (94 str.). Prezidentas užtikrina nuolatinį darnų ir stabilų valstybinių institucijų veikimą, yra atsakingas už valstybės nepriklausomybės ir teritorinio vientisumo išsaugojimą, jis taip pat yra vyriausiasis karinių pajėgų vadas, skiria ir atleidžia karinius vadovus, šaukia Kroatijos Parlamento rinkimus ir pradeda jo pirmąjį posėdį, šaukia referendumus, patiki įgaliojimus formuoti Vyriausybę (priima sprendimą dėl Ministro Pirmininko skyrimo; Ministras Pirmininkas ir Vyriausybė prisiekia Prezidentui; jeigu Vyriausybė nesuformuota Konstitucijoje nustatytu terminu ir tvarka, paskiria laikinąją nešališką Vyriausybę ir skelbia pirmalaikius Parlamento rinkimus), siūlo Parlamentui svarstyti skirti ir atleisti Kroatijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo pirmininką, teikia malones, teikia ordinus ir apdovanojimus, bendradarbiauja su Vyriausybe formuodamas ir įgyvendindamas užsienio politiką, skelbia įstatymus, gali pradėti įstatymo konstitucingumo įvertinimo procedūras Kroatijos Respublikos Konstituciniame Teisme (89 str., 98 str.). Kroatijos Prezidento įgaliojimai turi tiesiogines sąsajas su Kroatijos Vyriausybe, formuojant ir įgyvendinant užsienio politiką, steigiant diplomatines atstovybes ir konsulines įstaigas bei skiriant ar atšaukiant jų vadovus, vadovaujant saugumo tarnybų darbui, skiriant saugumo tarnybų vadovus, Prezidentui inicijuojant svarstyti konkrečius klausimus ir dalyvaujant Vyriausybės posėdžiuose, paleidžiant Parlamentą, jeigu šis nusprendžia nepasitikėti Vyriausybe ar ji nepriima centrinio biudžeto per 120 dienų nuo tos dienos, kai jis buvo pasiūlytas (99 str., 103 str., 104 str., 107 str.). Pažymėtina, kad Prezidentas yra saistomas Vyriausybės siūlymų: Prezidentas po Vyriausybės pasiūlymo, kontrasignavus Ministrui Pirmininkui ir po Parlamentinių partijų diskusijų gali paleisti Parlamentą; Vyriausybės siūlymu sprendžia diplomatinių atstovybių ir konsulinių įstaigų steigimo ir jų vadovų skyrimo klausimus; įsako veikti ginkluotosioms pajėgoms, kilus akivaizdžiai ir realiai grėsmei Kroatijos Respublikos nepriklausomybei.

Prezidentas renkamas remiantis visuotine ir lygia rinkimų teise tiesioginiuose rinkimuose penkerių metų kadencijai (95 str.). Kroatijos Respu-

blikoje Prezidento rinkimai vyksta tiesioginiu slaptu balsavimu dviem balsavimo etapais: jei nė vienas kandidatas nesurenka paprastosios daugumos balsų pirmajame ture, du kandidatai, surinkę didžiausią balsų skaičių, keliauja į antrąjį turą (galutiniai rinkimai) (95 str.). Du kandidatai, kurie laimi daugiausia balsų per pirmuosius rinkimus, turi teisę kandidatuoti pakartotiniuose rinkimuose, o vienam pasitraukus dalyvauti pakartotiniuose rinkimuose teisę įgyja kitas kandidatas, gavęs daugiausia rinkėjų balsų. Be to, Konstitucija riboja galimybę tapti Prezidentu daugiau nei du kartus. Numatyti ir kiti apribojimai Prezidentui, tokie kaip draudimas atlikti viešąsias ar profesines pareigas, būti bet kurios partijos nariu (97 str.). Konstitucijos 105 straipsnyje reglamentuota Prezidento apkaltos procedūra, akcentuojant, kad Prezidentui apkalta gali būti pradėta už bet kokį Konstitucijos pažeidimą, įgaliojimų netekimo atvejų nedetalizuojant. Prezidento apkaltos procesą gali pradėti Kroatijos Parlamentas dviejų trečdalių visų deputatų balsų dauguma.

Vykdomosios valdžios funkcijas įgyvendina Kroatijos Respublikos Vyriausybė, kuri yra atskaitinga Parlamentui. Kroatijos Respublikos Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas, vienas ar daugiau Pirmininko pavaduotų ir ministrai (109 str.). Kaip ir Prezidentui, Ministrui Pirmininkui bei Vyriausybės nariams nustatyti draudimai atlikti viešąsias ar profesines pareigas (be Vyriausybės sutikimo), tačiau, priešingai nei Prezidentas, Vyriausybės nariai gali būti bet kurios partijos nariais (109 str.).

Vyriausybė gali pradėti dirbti tik turėdama visų parlamento deputatų balsų daugumos išreikštą pasitikėjimą, Prezidentui priėmus sprendimą dėl Ministro Pirmininko skyrimo, Ministrui Pirmininkui priėmus sprendimą dėl Vyriausybės narių skyrimo ir Ministrui Pirmininkui bei Vyriausybei prisiekus Parlamentui. Parlamentas gali pareikšti nepasitikėjimą tiek visai Vyriausybei, tiek Ministrui Pirmininkui, tiek atskiram Vyriausybės nariui. Konstitucijos 115 straipsnyje įtvirtinta solidari Ministro Pirmininko ir Vyriausybės atsakomybė už Vyriausybės priimtus sprendimus, o už ministrams priskirtas sritis jie atsako asmeniškai.

Konstitucijos 113 straipsnis reglamentuoja pagrindines Vyriausybės funkcijas, dalį įgaliojimų numatant specialiu įstatymu. Kroatijos Respublikos Vyriausybė siūlo Parlamentui įstatymų ir kitų teisės aktų projektus, teikia centrinį biudžetą ir metines ataskaitas, priimta dekretus, įgyvendinančius įstatymus, vykdo šalies ir užsienio politiką, vadovauja ir kontroliuoja valstybės tarnybos veiklą, rūpinasi šalies plėtra, vadovauja viešųjų paslaugų teikimui ir plėtra.

Konstitucijos 118 straipsnis įtvirtina teisminės valdžios principus, t. y. tai, kad teismai yra savarankiški ir nepriklausomi, teisingumą vykdo vadovaudamiesi teisės aktais.

Kroatijos Aukščiausiasis Teismas yra aukščiausia teisminė institucija, užtikrinanti vienodą įstatymų taikymą ir visų piliečių lygybę. Aukščiausiojo Teismo pirmininką renka (4 metų laikotarpiui) ir iš pareigų atleidžia Kroatijos Parlamentas Respublikos Prezidento siūlymu, išklausęs Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos ir kompetentingų Kroatijos Parlamento komitetų nuomones.

Teisėjus (išskyrus Kroatijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo pirmininką) bei teismų pirmininkus į pareigas skiria ir atleidžia, paaukština ir perkelia, organizuoja mokymus, sprendžia drausminės atsakomybės klausimus savarankiška ir nepriklausoma institucija – Nacionalinė Teismų Taryba, kurią sudaro vienuolika narių, iš jų septyni teisėjai, du universitetų teisės srities profesoriai ir du Parlamento nariai, iš kurių vienas iš opozicijos gretų (124 str.). Išsami Nacionalinės Teismų Tarybos kompetencija ir veiklos tvarka reglamentuota atskiru įstatymu.

Kroatijos Respublikos Konstitucinis Teismas susideda iš 13 teisėjų, kuriuos renka Kroatijos Parlamentas (Parlamento Konstitucinių reikalų komiteto siūlymu) 8 metams. Konstitucinio Teismo pirmininką skiria ne Parlamentas, o pats Konstitucinis Teismas. Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo teisėjų ir Konstitucinio Teismo pirmininko (4 metai) kadencijos trukmė skiriasi. Konstitucinio Teismo teisėjai skiriami vienai kadencijai, kuri gali būti pratęsta iki 6 mėnesių, jeigu pasibaigus kadencijai nebuvo išrinktas arba nepradėjo eiti pareigų naujas teisėjas.

Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai bei kiti teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai, priima sprendimus dėl konstitucinių peticijų dėl individualių sprendimų, kuriuos priėmė valstybės, vietinės ir regioninės savivaldos įstaigos ir juridiniai asmenys, kuriems patikėtos viešojo administravimo funkcijos. Konstitucinis Teismas tikrina konstitucingumą ir teisėtumą, priima sprendimus dėl jurisdikcinių ginčų, kilusių tarp įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžių, sprendžia dėl Respublikos Prezidento apkaltos, prižiūri politinių partinių programų ir veiklos atitiktį Konstitucijai, gali uždrausti partijas, prižiūri rinkimų ir referendumų konstitucingumą bei teisėtumą ir kt.

Valstybinio kaltinimo tarnyba (prokuratūra) vaidina ypatingą vaidmenį Kroatijos teisminėje sistemoje, kadangi tai yra autonomiška, ne-

priklausoma teisminė institucija, įpareigota pradėti nusikalstamą veiką ar kitus baudžiamuosius nusižengimus padariusių asmenų baudžiamąjį persekiojimą, imtis teisinių priemonių apsaugoti Kroatijos Respublikos nuosavybę ir taikyti teisines priemones, siekiant apsaugoti Konstituciją ir įstatymą. Generalinį prokurorą skiria Parlamentas 4 metų kadencijai Kroatijos Vyriausybės teikimu, o generalinio prokuroro pavaduotojai pareigas eina visą gyvenimą.

Konstitucijos 125 straipsnis numato netipišką bei kitoms valstybėms nebūdingą organą – Nacionalinės Prokuratūros Tarybą, kurią sudaro 11 narių, renkamų ketverių metų kadencijai, ne daugiau nei 2 kadencijoms. Nacionalinės Prokuratūros Tarybos kompetenciją, organizaciją, rinkimo ir veiklos tvarką reguliuoja specialus įstatymas.

Kroatija suskirstyta į 6 regionus (Istrija ir Kvarnero regionas, Dalmatija, Zagrebas, Centrinė Kroatija, Slavonija ir Baranija bei Šiaurinė apygarda), 20 apskričių ir 1 (Zagrebą) miestą, kuriam pagal įstatymą suteikiamas apskrities statusas. Apskrities, kuri yra regioninės savivaldos vienetas, statusas atskiru įstatymu gali būti suteikiamas ne tik sostinei Zagrebui, bet ir kitiems didiesiems Kroatijos miestams. Konstitucija numato vietos ir regioninę savivaldą, turint teisę į pajamas ir laisvę jomis disponuoti. Piliečiams garantuojama teisė į vietos ir regioninę savivaldą, tiesiogiai, susirinkimuose, referendumuose ir kitokia tiesioginių sprendimų priėmimo forma dalyvauti, sprendžiant vietos lygmens klausimus (133 str.). Nustatant vietos ir regioninės savivaldos vienetų kompetenciją, atsižvelgiama į reikalų mastą ir prigimtį, efektyvumo ir ekonomiškumo reikalavimus (135 str.).

Kroatijos Respublika tapo Europos Sąjungos nare 2013 m. liepos 1 d. po ilgų ir sunkių beveik 12 metų trukusių derybų.[5]Konstitucijoje reglamentuotos Kroatijos, kaip Europos Sąjungos narės, teisės ir pareigos bei detalizuotos Kroatijos piliečių teisės, kylančios iš Europos Sąjungos *acquis communautaire*.

Kroatijos Respublikos Konstitucija gali būti keičiama, pasiūlius ne mažiau kaip vienam penktadaliui Parlamento narių, Prezidentui ir Vyriausybei, o sprendimas pakeisti Konstituciją priimamas dviejų trečdalių Kroatijos Parlamento deputatų balsų dauguma (147 str., 148 str.).

---

[5] Branko Smerdel, In quest of a doctrine: Croatian constitutional identity in the European Union, 2014 m.

KROATIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[6]

Istoriniai pagrindai

Tūkstantmetė nacionalinė Kroatijos tautos tapatybė ir valstybingumo tęstinumas, patvirtintas jos įvairių politinių formų istorinės patirties, ir įamžintas bei plėtojamas kuriant valstybės idėją, pagrįsta istorine kroatų tautos teise į visišką suverenitetą, atsiskleidė:

- Formuojantis Kroatijos kunigaikštystėms septintajame amžiuje;
- nepriklausomoje viduramžių Kroatijos valstybėje, sukurtoje devintajame amžiuje;
- Kroatų Karalystėje, sukurtoje dešimtajame amžiuje;
- valstybingumo atributuose, kurie buvo išsaugoti Kroatijos ir Vengrijos personalinėje unijoje;
- 1527 metais Kroatijos Parlamentui priėmus nepriklausomą ir suverenų sprendimą išrinkti karalių iš Habsburgų dinastijos;
- 1712 metais Kroatijos Parlamentui priėmus nepriklausomą ir suverenų sprendimą ratifikuoti Pragmatinę sankciją;
- Kroatijos Parlamento 1848 metų išvadose, paremtose istorine, nacionaline, prigimtine Kroatijos tautos teise, dėl Trivienės Kroatijos Karalystės vientisumo atkūrimo valdant banui (vicekaraliui);
- Kroatijos ir Vengrijos 1868 metų kompromise, nustatančiame Dalmatijos Karalystės, Kroatijos ir Slavonijos, ir Vengrijos Karalystės santykius, paremtame abiejų valstybių teisinėmis tradicijomis ir 1712 metų Pragmatine sankcija;
- Kroatijos Parlamento 1918 m. spalio 29 d. sprendime nutraukti visus konstitucinius ryšius tarp Kroatijos ir Austrijos-Vengrijos ir

[6] Kroatijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Kroatijos Parlamento internetiniame puslapyje http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=2405, išversta iš anglų kalbos.

tuo pat metu, remiantis nepriklausomos Kroatijos istorinėmis ir prigimtinėmis nacionalinėmis teisėmis, prisijungti prie slovėnų, kroatų ir serbų valstybės, esančios buvusioje Habsburgų imperijos teritorijoje;
- fakte, kad Kroatijos Parlamentas niekada neratifikavo slovėnų, kroatų ir serbų valstybės Nacionalinės Tarybos priimto sprendimo susivienyti su Serbija ir Juodkalnija į serbų, kroatų ir slovėnų karalystę (1918m. gruodžio 1 d.), kuri vėliau paskelbta Jugoslavijos Karalyste (1929 m. spalio 3 d.);
- 1939 metais sukurtame Kroatijos Banate, kuris atkūrė Kroatų valstybės autonomiją Jugoslavijos Karalystėje;
- Antrojo Pasaulinio karo metu sukurtuose valstybės suvereniteto pagrinduose, išreikštuose Nacionalinės Kroatijos Išlaisvinimo Teritorinės Antifašistinės Tarybos sprendime (1943), priešinantis Nepriklausomos Kroatijos Valstybės atšaukimui (1941), taip pat Kroatijos Liaudies Respublikos Konstitucijai (1947) ir visoms vėlesnėms Kroatijos Socialistinės Respublikos konstitucijoms (1963–1990), įvykus istoriniams pokyčiams, pasižymintiems komunistinės sistemos atsisakymu ir pokyčiais Europos tarptautinėje tvarkoje, pirmuosiuose demokratiniuose rinkimuose (1990) kroatų tautai laisvai išreiškus valią dar kartą patvirtinti savo tūkstantmetį valstybingumą;
- naujojoje Kroatijos Respublikos Konstitucijoje (1990), Kroatijos tautos ir Kroatijos gynėjų pergalėje teisingame, teisėtame ir gynybiniame išlaisvinimo kare, Tėvynės kare (1991–1995), kuriame Kroatijos tauta parodė savo pasiryžimą ir pasirengimą sukurti ir išsaugoti Kroatijos Respubliką kaip nepriklausomą ir savarankišką, suverenią ir demokratinę valstybę.

Kylanti iš šių istorinių faktų ir visuotinai pripažintų principų, reglamentuojančių šiuolaikinį pasaulį, ir iš neatimamos ir nedalomos, neperduodamos ir amžinos Kroatijos tautos teisės į laisvą tautos apsisprendimą ir valstybės suverenitetą, įskaitant neliečiamą teisę į atsiskyrimą ir jungimąsi, kaip pagrindinių sąlygų tai kai ir tarptautinės tvarkos stabilumui, Kroatijos Respublika yra įkurta kaip nacionalinė valstybė, sudaryta iš Kroatijos tautos ir iš jos tautinių mažumų: serbų, čekų, slovakų, italų, vengrų, žydų, vokiečių, austrų, ukrainiečių, rusėnų, bosnių, slovėnų, juodkalniečių, makedonų, rusų, bulgarų, lenkų, romų, rumunų, turkų, vlachų, albanų

ir kitų, kurie yra jos piliečiai ir kuriems garantuojamos lygios teisės kaip ir kroatų tautybės piliečiams, ir jų nacionalinių teisių į gyvendinimas, laikantis demokratinių Jungtinių Tautų ir laisvojo pasaulio šalių normų.

Gerbiant Kroatijos tautos ir visų piliečių valią, tvirtai išreikštą laisvuose rinkimuose, Kroatijos Respublika įkurta ir vystosi kaip suvereni ir demokratinė valstybė, kurioje lygybė, laisvė, žmogaus ir pilietinės teisės yra garantuotos ir saugomos, ir skatinama ekonominė bei kultūrinė pažanga ir socialinė gerovė.

Kroatijos Respublikos Konstitucija

Pagrindinės nuostatos

1 straipsnis

Kroatijos Respublika yra unitarinė ir nedaloma demokratinė gerovės valstybė.

Valdžia Kroatijos Respublikoje kyla iš žmonių ir priklauso žmonėms kaip laisvų ir lygių piliečių bendruomenei.

Žmonės įgyvendina valdžią rinkdami atstovus ir tiesiogiai priimdami sprendimus.

2 straipsnis

Kroatijos Respublikos suverenitetas yra neatimamas, nedalomas ir neperleidžiamas.

Kroatijos Respublikos suverenitetas apima jos žemę, upes, ežerus, kanalus, vidinius jūrų vandenis, teritorinę jūrą ir visa oro erdvę virš jų.

Kroatijos Respublika, vadovaudamasi tarptautine teise, įgyvendina suverenias teises ir jurisdikciją Adrijos jūros laivybos zonose ir jūros dugne už valstybės teritorijos ribų iki kaimyninių šalių sienų.

Kroatijos Parlamentas ir žmonės tiesiogiai, nepriklausomai ir pagal Konstituciją bei įstatymus sprendžia dėl:

– ekonominių, teisinių ir politinių reikalų reguliavimo Kroatijos Respublikoje;
– gamtos ir kultūros vertybių išsaugojimo bei naudojimo;
– sąjungų sudarymo su kitomis valstybėmis.

Kroatijos Respublika gali sudaryti sąjungas su kitomis valstybėmis, išlaikydama savo suverenią teisę spręsti dėl funkcijų delegavimo ir teisės laisvai iš jų pasitraukti.

3 straipsnis

Aukščiausios Kroatijos Respublikos konstitucinės santvarkos vertybės yra laisvė, lygios teisės, tautinė ir lyčių lygybė, taikos palaikymas, socialinis teisingumas, pagarba žmogaus teisėms, nuosavybės neliečiamumas, gamtos ir aplinkos apsauga, įstatymų viršenybė ir demokratinė daugiapartinė sistema.

4 straipsnis

Kroatijos Respublikoje valstybės valdžia yra pagrįsta valdžių padalijimo principu ir sudaryta iš įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės šakų, kuri yra ribojama konstituciškai garantuotos teisės į vietinę bei regioninę savivaldą.

Valdžių padalijimo principas apima savitarpio bendradarbiavimo ir stabdžių bei atsvarų sistema, kaip tai nustatyta Konstitucijoje ir įstatyme.

5 straipsnis

Kroatijos Respublikoje įstatymai turi atitikti Konstituciją. Kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją ir įstatymus.

Visi asmenys privalo laikytis Konstitucijos ir įstatymo ir gerbti Kroatijos Respublikos teisinę santvarką.

6 straipsnis

Teisė steigti politines partijas neribojama.

Vidinė politinių partijų struktūra turi atitikti pagrindinius konstitucinius demokratinius principus.

Politinės partijos privalo viešai atskleisti finansavimo ir turto šaltinius.

Politinės partijos, kurios savo programose ar smurtiniais veiksmais kelia grėsmę laisvai demokratinei santvarkai ar Kroatijos Respublikos gyvavimui, laikomos antikonstitucinėmis. Dėl jų nekonstitucingumo sprendžia Kroatijos Respublikos Konstitucinis Teismas.

Politinių partijų statusas ir finansavimas reguliuojamas įstatymu.

7 straipsnis

Ginkluotosios pajėgos saugo Kroatijos Respublikos suverenitetą ir nepriklausomybę, gina jos teritorinį vientisumą. Valstybės sąjungininkės, vadovaudamosis ratifikuotomis tarptautinėmis sutartimis, gali teikti pagalbą saugant Kroatijos Respublikos suverenitetą ir nepriklausomybę ir ginant teritorinį vientisumą.

Ginkluotosios valstybių sąjungininkių pajėgos gali kirsti valstybinę sieną ir įžengti į Kroatijos Respubliką ar veikti valstybinių sienų ribose taip, kaip tai nustatyta ratifikuotose tarptautinėse sutartyse, vadovaujantis Kroatijos Respublikos Vyriausybės sprendimu, kuriam pritarė Kroatijos Respublikos Prezidentas.

Kroatijos Respublikos ginkluotos pajėgos agresijos atveju gali teikti pagalbą vienai ar daugiau valstybių sąjungininkių taip, kaip tai nustatyta ratifikuotose tarptautinėse sutartyse, vadovaujantis Kroatijos Parlamento sprendimu, pasiūlytu Kroatijos Respublikos Vyriausybės, kuriam pritarė Kroatijos Respublikos Prezidentas.

Kroatijos Respublikos ginkluotosios pajėgos gali kirsti valstybines sienas ar veikti už sienų ribų vadovaujantis Kroatijos Parlamento sprendimu, pasiūlyto Kroatijos Respublikos Vyriausybės, kuriam pritarė Kroatijos Respublikos Prezidentas.

Sprendimus, aptartus (3), (4) ir (5) šio straipsnio dalyse, priima Kroatijos Parlamentas visų jo narių balsų dauguma.

Kroatijos Respublikos Prezidentui atsisakius suteikti sutikimą, aptartą (3), (4) ir (5) šio straipsnio dalyse, Kroatijos Parlamentas priima sprendimą dviejų trečdalių visų jo narių balsų dauguma.

Vadovaujantis Kroatijos Respublikos Vyriausybės sprendimu, kuriam pritarė Kroatijos Respublikos Prezidentas, Kroatijos Respublikos ginkluotosios pajėgos, veikdamos per tarptautines organizacijas, kurioms priklauso Kroatijos Respublika, ar vykstant prisijungimo prie tokių organizacijų procesui, laikantis tarptautinių sutarčių, gali kirsti Kroatijos Respublikos valstybines sienas karinių pratybų ir mokymų tikslu ar siekiant teikti humanitarinę pagalbą.

Vadovaujantis Kroatijos Respublikos Vyriausybės sprendimu, kuriam pritarė Kroatijos Respublikos Prezidentas, valstybių sąjungininkių ginkluotosios pajėgos, veikdamos per tarptautines organizacijas, kurioms priklauso Kroatijos Respublika, ar vykstant prisijungimo prie tokių organizacijų procesui, laikantis tarptautinių sutarčių, gali kirsti Kroatijos Respublikos valstybines sienas karinių pratybų ir mokymų tikslu ar siekiant teikti humanitarinę pagalbą.

Esant aplinkybėms, nurodytoms Konstitucijos 17 ir 101 straipsniuose, atsižvelgus į grėsmės prigimtį, karinės pajėgos gali būti pasitelktos padėti policijai ar kitoms valstybės institucijoms.

Kroatijos Respublikos karinės pajėgos taip pat gali būti pasitelktos ko-

vojant su gaisrais ir gelbėjimo operacijose, ir Kroatijos Respublikos teisių jūroje priežiūrai bei apsaugai.

Gynybos struktūra, pavaldumo tvarka, administravimas bei Kroatijos Respublikos ginkluotųjų pajėgų demokratinė stebėsena reguliuojama Konstitucija ir įstatymu.

8 straipsnis

Kroatijos Respublikos sienos gali būti keičiamos tik Kroatijos parlamento sprendimu.

9 straipsnis

Kroatijos pilietybė ir jos įgijimas bei netekimas reglamentuojamas įstatymu.

Kroatijos Respublikos pilietis negali būti prievarta ištremtas iš Kroatijos Respublikos ar iš jo atimta pilietybė, ar būti išduotas kitai valstybei, išskyrus tuos atvejus, kai yra vykdomas sprendimas dėl ekstradicijos ar perdavimo, vadovaujantis tarptautine sutartimi ar Europos Sąjungos *acquis communautaire*.

10 straipsnis

Kroatijos Respublika užtikrina savo piliečių, gyvenančių ar išvykusių į užsienį,teises ir interesus bei remia jų ryšį su tėvyne.

Kroatijos Respublika garantuoja ypatingą rūpestį ir apsaugą kitose šalyse esančiai Kroatijos tautos daliai.

11 straipsnis

Kroatijos Respublikos herbas yra istorinis Kroatijos herbas, kuris yra sudarytas iš dvidešimt penkių kintančių raudonų ir baltų (sidabrinių) laukų.

Kroatijos Respublikos vėliava yra sudaryta iš raudonos, baltos ir mėlynos trispalvės, su istoriniu Kroatijos herbu centre.

Kroatijos Respublikos himnas yra *Lijepa naša domovino*.

Kroatijos istorinio herbo ir vėliavos apibūdinimas, himno tekstas ir šių bei kitų valstybės simbolių naudojimas nustatomas įstatymu.

12 straipsnis

Kroatijos Respublikoje oficialiai vartojama kroatų kalba ir lotyniški rašmenys.

Atskiruose vietiniuose vienetuose, esant sąlygoms, nustatytoms įsta-

tyme, oficialiai gali būti vartojama kita kalba ir kirilica ar kiti rašmenys kartu su kroatų kalba ir lotyniškais rašmenimis.

13 straipsnis

Kroatijos Respublikos sostinė yra Zagrebas.

Sostinės Zagrebo statusą, jurisdikciją ir organizaciją nustato įstatymas.

Žmogaus teisių ir pagrindinių laivių apsauga

1. Bendrosios nuostatos

14 straipsnis

Kroatijos Respublikoje visi asmenys naudojasi teisėmis bei laisvėmis, nepriklausomai nuo rasės, spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitų įsitikinimų, tautinės ar socialinės kilmės, nuosavybės, gimimo, išsilavinimo, socialinio statuso ar kitų požymių.

Visi asmenys yra lygūs prieš įstatymą.

15 straipsnis

Kroatijos Respublikoje garantuojamos lygios teisės visiems tautinių mažumų nariams.

Tautinių mažumų lygybė ir teisių apsauga nustatoma konstituciniu aktu, priimtu laikantis pagrindinių įstatymų priėmimo tvarkos.

Neskaitant bendros rinkimų teisės, tautinių mažumų nariams įstatymu gali būti nustatyta teisė rinkti savo atstovus į Kroatijos Parlamentą. Visų tautinių mažumų nariams yra garantuojama laisvė reikšti savo tautiškumą, vartoti kalbą ir rašmenis ir naudotis teise į kultūrinę autonomiją.

16 straipsnis

Laisvės ir teisės gali būti ribojamos tik įstatymu, siekiant apsaugoti kitų laisves ir teises, teisinę tvarką ir viešąją moralę ir sveikatą.

Laisvių ar teisių ribojimas kiekvienu individualiu atveju turi būti proporcingas nustatomų ribojimų poreikiui.

17 straipsnis

Individualios konstituciškai garantuotos laisvės ir teisės gali būti ribojamos esant karo padėčiai ar kilus aiškiai grėsmei Kroatijos Respublikos nepriklausomybei ir vienybei ar kilus gamtinėms nelaimėms. Dėl tokio

ribojimo sprendžia Kroatijos Parlamentas dviejų trečdalių visų jo narių balsų dauguma, jeigu Kroatijos Parlamentas negali susirinkti, sprendžia Respublikos Prezidentas.

Ribojimai privalo atitikti grėsmės pobūdį ir negali sąlygoti piliečių nelygybės dėl jų rasės, spalvos, lyties, kalbos, religijos, tautinės ar socialinės kilmės.

Net ir kilus aiškiai grėsmei valstybės gyvavimui, negali būti suvaržoma Konstitucijoje įtvirtinta teisė į gyvybę, panaikinti draudimai kankinti, žiauriai ar nežmoniškai elgtis ar bausti, ir nuostatos, susijusios su teisiniu nusikalstamų veikų ir bausmės apibrėžimais, minties, sąžinės bei religijos laisve.

18 straipsnis

Garantuojama teisė apskųsti individualų teisinį teismo sprendimą, priimtą pirmosios instancijos teismo proceso metu, ar kitos įgaliotos institucijos sprendimą.

Išimtiniais, įstatymo nustatytais atvejais, apeliacijos teisė gali būti nesuteikta, jeigu yra nustatyta kita teisinė apsauga.

19 straipsnis

Valstybinių institucijų, valstybės tarnautojų ir subjektų, kuriems suteikti viešosios valdžios įgaliojimai, individualūs sprendimai turi būti grindžiami įstatymu.

Garantuojama teisminė individualių sprendimų, kuriuos priėmė valstybinės institucijos ir kiti subjektai, kuriems suteikti viešosios valdžios įgaliojimai, kontrolė.

20 straipsnis

Kiekvienas, kuris vydydamas valdžios nurodymus pažeidžia Konstitucijos nuostatas, susijusias su žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, yra laikomas asmeniškai atsakingu ir negali būti atleidžiamas nuo atsakomybės.

2. Asmeninės ir politinės laisvės ir teisės

21 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę į gyvybę.

Kroatijos Respublikoje mirties bausmė draudžiama.

22 straipsnis

Žmogaus laisvė ir asmenybė yra neliečiama.

Niekam negali būti atimta ar ribojama laisvė, išskyrus įstatyme nustatytais pagrindais, teismo sprendimu.

23 straipsnis

Niekas negali būti jokia forma išnaudojamas ar su juo be sutikimo prievarta atliekami medicininiai ar moksliniai bandymai.

Prievartinis ar privalomas darbas draudžiamas.

24 straipsnis

Asmuo gali būti suimamas arba sulaikomas tik remiantis teismo sprendimu, kuris buvo priimtas vadovaujantis įstatymu. Toks sprendimas turi būti perskaitytas ir įteiktas asmeniui jo suėmimo metu.

Policija gali suimti asmenį be teismo sprendimo, kai yra pagrindas įtarti, kad toks asmuo padarė sunkų nusikaltimą, nustatytą įstatyme. Toks asmuo privalo nedelsiant suprantamai būti informuotas apie jo / jos suėmimo priežastis, teises, kaip tai nustatyta įstatyme.

Kiekvienas suimtas ar sulaikytas asmuo turi teisę pateikti skundą teismui, kuris privalo nedelsiant nuspręsti dėl suėmimo teisėtumo.

25 straipsnis

Su kiekvienu suimtu ar nuteistu asmeniu turi būti elgiamasi humaniškai, jo orumas turi būti gerbiamas.

Kiekvienas sulaikytas ir apkaltintas nusikaltimu asmuo turi teisę per trumpiausią laiką, nustatytą įstatymo, būti pristatytas teismui ir būti išteisintas ar nuteistas per teisės aktuose nustatytą laikotarpį.

Sulaikytasis gali būti paleistas už užstatą tam, kad pasirengtų gynybai.

Kiekvienas, kuris buvo neteisėtai sulaikytas, ar neteisėtai nuteistas, turi teisę į žalos atlyginimą ir viešą atsiprašymą vadovaujantis įstatymo nuostatomis.

26 straipsnis

Visi Kroatijos Respublikos piliečiai ir užsieniečiai turi vienodas teises teismuose, valstybinėse institucijose ir kitose institucijose, kurioms suteikti viešosios valdžios įgaliojimai.

27 straipsnis

Vadovaujantis įstatymu, teisininkai savarankiškai ir nepriklausomai teikia teisinę pagalbą.

28 straipsnis

Kiekvienas yra laikomas nekaltu ir negali būti laikomas kaltu padaręs nusikalstamą veiką, kol kaltė neįrodoma privalomu teismo sprendimu.

29 straipsnis

Kiekvienas turi teisę, kad dėl jo ar jos teisių ir pareigų, ar įtarimų, ar kaltinimų nusikalstamos veikos padarymu sąžiningai, per protingą terminą nuspręstų teisėtai įsteigtas, nepriklausomas ir nešališkas teismas.

Įtarimo ar kaltinimo nusikalstama veika atveju įtariamasis, apkaltintas ar kaltinamasis turi teisę:

– būti išsamiai jam suprantama kalba, per įmanomai trumpiausią terminą informuotas apie jam pareikštų kaltinimų pobūdį ir pagrindus ir jį inkriminuojančius įrodymus;
– turėti pakankamai laiko ir galimybių pasiruoštigynybai;
– į advokatą, su kuriuo gali neribotai bendrauti, bei būti informuotam apie šią teisę;
– pasiruošti gynybai savarankiškai ar su pasirinktu advokatu ir, jeigu jis neturi pakankamai išteklių, gauti nemokamą advokato pagalbą,kuri suteikiama vadovaujantis įstatyme nustatytomis sąlygomis;
– dalyvauti teismo posėdžiuose, kuriose nagrinėjama jo / jos byla;
– apklausti ar rengti kaltinimo liudytojų apklausas ir reikalauti iškviesti bei apklausti gynybos liudytojus tomis pačiomis sąlygomis, kurios taikomos kaltinimo liudytojams;
– nemokamą vertėjo pagalbą,jeigu jis / ji nesupranta kalbos, kuri vartojama teisme.

Kaltės pripažinimas iš įtariamojo, apkaltinto ar kaltinamojo asmens negali būti išgaunamas prievarta.

Neteisėtai gauti įrodymai negali būti pripažįstami teismo procese.

Baudžiamasis procesas teisme gali būti pradedamas tik prokuroro reikalavimu.

30 straipsnis

Už sunkią ar ypatingai negarbingą nusikalstamą veiką pagal įstatymą gali būti atimtos įgytos teisės, ar draudžiama tam tikrą laikotarpį naudotis su specifine veikla susijusiomis teisėmis, jei tai yra būtina siekiant apsaugoti teisinę tvarką.

31 straipsnis

Niekas negali būti baudžiamas už veiką, kuri prieš jos padarymą nacionalinėje ar tarptautinėje teisėje nebuvo apibrėžta kaip baustinas pažeidimas,taip pat asmuo negali būti baudžiamas bausme, kuri veikos padarymo metu nebuvo numatyta įstatyme. Jeigu švelnesnė bausmė yra nustatyta po aptartos veikos padarymo, turi būti taikoma tokia bausmė.

Niekas negali būti iš naujo teisiamas ar baudžiamas už veiką, už kurią toks asmuo,vadovaujantis įstatymu, jau buvo išteisintas ar nuteistas privalomu teismo sprendimu.

Teismo proceso atnaujinimo pagrindai ir priežastys pagal šio straipsnio (2) dalį gali būti nustatomi tik įstatymu, vadovaujantis Konstitucija ir tarptautinėmis sutartimis.

Senaties terminas netaikomas nusikaltimams dėl karo kurstymo, taip pat jokioms nusikalstamoms veikoms padarytoms ekonominės kaitos ir privatizavimo, Tėvynės Karo ir taikios reintegracijos metu, karo metu ir aiškiai esančio pavojaus valstybės nepriklausomybei bei teritorijos vientisumui metu, kaip tai nustatyta įstatyme, arba toms veikoms, kurioms senaties terminas netaikomas pagal tarptautinę teisę. Bet koks pelnas, gautas iš nurodytų veikų ar susijęs sujomis, konfiskuojamas.

32 straipsnis

Kiekvienas asmuo, teisėtai esantis Kroatijos Respublikos teritorijoje, turi teisę į judėjimo laisvę ir laisvę pasirinkti gyvenamąją vietą.

Visi Respublikos piliečiai turi teisę bet kuriuo metu išvykti iš valstybės teritorijos visam laikui arba laikinai įsikurti užsienyje ir grįžti bet kuriuo metu.

Teisė judėti Kroatijos Respublikos teritorijoje ir teisė išvykti išimtiniais atvejais, jeigu būtina apsaugoti teisinę tvarką ar sveikatą, kitų teises ir laisves, gali būti ribojama įstatymu.

33 straipsnis

Užsienio piliečiams ir asmenims be pilietybės gali būti suteiktas prieglobstis Kroatijoje, nebent yra vykdomas baudžiamasis persekiojimas dėl to asmens padarytų nepolitinių nusikaltimų ir veiklos, prieštaraujančios pagrindiniams tarptautinės teisės principams.

Joks teisėtai Kroatijos Respublikoje esantis užsienietis negali būti ištremtas ar išduotas kitai valstybei, išskyrus vykdant sprendimus, priimtus laikantis tarptautinės sutarties arteisės.

34 straipsnis

Būstas neliečiamas.

Krata gyvenamojoje ar kitoje patalpoje gali būti atlikta tik motyvuotu, rašytiniu teismo sprendimu, priimtu vadovaujantis įstatymu.

Patalpoje gyvenantis asmuo ar jo įgaliotas atstovas turi teisę dalyvauti atliekant jo /jos gyvenamųjų ar kitų patalpų kratą dalyvaujant dviem kviestiniams liudytojams.

Policijos pareigūnai,įstatyme numatytais atvejais, gali įeiti į gyvenamasias ar kitas patalpas nedalyvaujant liudytojams ir neturint teismo sprendimo ar sutikimo iš gyventojo ir atlikti kratą, jei tai yra būtina siekiant vykdyti teismo sprendimą suimti asmenį, siekiant sulaikyti asmenį ar siekiant išvengti grėsmės gyvybei ar didelės žalos turtui atsiradimui.

Esant pagrįstiems įtarimams, kad nusikalstamos veikos vykdytojo gyvenamosiose patalpose yra įrodymai, kuriuos būtina surasti ar išsaugoti, krata gali būti atliekama tik dalyvaujant liudytojams.

35 straipsnis

Garantuojama pagarba ir teisinė apsauga kiekvieno asmens asmeniniam ir šeiminiam gyvenimui, orumui ir reputacijai.

36 straipsnis

Teisė į susirašinėjimo laisvę ir privatumą yra garantuojama ir neliečiama, tapati apsauga garantuojama bendravimui kitomis komunikacijos formomis.

Apribojimai, būtini nacionaliniam saugumui ir baudžiamajam persekiojimui užtikrinti, nustatomi tik įstatymu.

37 straipsnis

Asmens duomenų apsauga ir slaptumas garantuojamas visiems. Be asmens sutikimo asmens duomenys gali būti renkami, tvarkomi ir naudojami tik laikantis įstatyme nustatytų sąlygų.

Duomenų apsauga ir informacijos sistemų priežiūra reglamentuojama įstatymu.

Draudžiama naudoti asmens duomenis tikslams, nesuderinamiems su jų rinkimo tikslu.

38 straipsnis

Minties ir sąžinės laisvė garantuojama.

Teisė į saviraišką reiškia, jog garantuojama teisė į spaudos ir žiniasklaidos laisvę, žodžio laisvę, ir teisę viešai reikšti savo įsitikinimus bei teisę steigti viešųjų ryšių įstaigas.

Cenzūra yra draudžiama. Žurnalistai turi teisę laisvai skleisti ir gauti informaciją.

Teisė gauti informaciją iš valdžios institucijų yra garantuojama. Teisės gauti informaciją ribojimai kiekvienu konkrečiu atveju, vadovaujantis įstatymu, turi būti proporcingi tokio ribojimo poreikio prigimčiai ir būti būtini laisvoje ir demokratinėjevisuomenėje.

Jei žiniasklaidos priemonėmis yra pažeidžiamos konstituciškai ar įstatymiškai įtvirtintos teisės, asmeniui garantuojama teisė į ištaisymą.

39 straipsnis

Bet koks karo kurstymas ar raginimas naudoti smurtą, nacionalinės, rasinės ar religinės neapykantos kurstymas ar kitos netolerancijos formos yra draudžiamos ir baudžiamos pagal įstatymą.

40 straipsnis

Sąžinės ir religijos laisvė, laisvė reikšti religinius ar kitokius įsitikinimus garantuojama.

41 straipsnis

Visos religinės bendruomenės yra lygios prieš įstatymą ir atskirtos nuovalstybės.

Religinės bendruomenės, laikantis įstatymų, gali viešai atlikti religines apeigas, steigti mokyklas, akademijas ar kitas institucijas ir aprūpinimo bei

labdaros organizacijas, jas valdyti ir naudotis valstybės apsauga ir pagalba vykdant savo veiklą.

42 straipsnis

Kiekvienam vadovaujantis įstatymu garantuojama teisė į viešus susirinkimus ir taikius protestus.

43 straipsnis

Teisė laisvai jungtis į organizacijas, siekiant apsaugoti viešuosius interesus ar skleisti socialinius, ekonominius, politinius, nacionalinius, kultūrinius ar kitus įsitikinimus ir tikslus, garantuojama kiekvienam. Šiuo tikslu, laikantis įstatymo, kiekvienas gali laisvai vienytis į profesines sąjungas ir kitas asociacijas, prisijungti prie jų ar iš jų išstoti.

Teisė laisvai jungtis į organizacijas yra ribojama draudimu imtis bet kokių smurtinių veiksmų prieš demokratinę konstitucinę tvarką ir Kroatijos Respublikos nepriklausomybę, vienybę ir teritorinį vientisumą.

44 straipsnis

Kiekvienas Kroatijos Respublikos pilietis turi teisę vienodomis sąlygomis dalyvauti tvarkant viešuosius reikalus ir naudotis viešosiomis paslaugomis.

45 straipsnis

Visi Kroatijos piliečiai, sulaukę aštuoniolikos (rinkėjai), turi teisę remiantis visuotine ir lygia rinkimų teise, laikantis įstatymo, rinkti Kroatijos Parlamentą, Kroatijos Respublikos Prezidentą ir Europos Parlamentą ir dalyvauti priimant sprendimą nacionaliniame referendume.

Rinkėjai, kurie neturi registruotos nuolatinės gyvenamosios vietos Kroatijos Respublikoje, rinkimuose į Kroatijos Parlamentą, laikantis įstatymo, turi teisę rinkti tris atstovus.

Kroatijos Parlamento, Kroatijos Respublikos Prezidento ir Europos Parlamento rinkimuose ir priimant sprendimą nacionaliniame referendume, rinkimų teise turi būti naudojamasi tiesiogiai ir slaptai, rinkėjai, kurie neturi registruotos nuolatinės gyvenamosios vietos Kroatijos Respublikoje, balsuoja rinkimų apylinkėse, esančiose Kroatijos Respublikos diplomatinėse-konsulinėse atstovybėse, užsienio valstybėse, kuriose jie gyvena.

Kroatijos Parlamento, Kroatijos Respublikos Prezidento ir Europos Parlamento rinkimuose ir priimant sprendimus nacionaliniame referen-

dume, Kroatijos Respublika savo piliečiams, kurie yra registravę nuolatinę gyvenamąją vietą Kroatijos Respublikoje ir rinkimų metu yra už jos sienų ribų, užtikrina naudojimąsi balsavimo teise taip, kad jie galėtų balsuoti diplomatinėse-konsulinėse Kroatijos Respublikos atstovybėse, esančiose užsienio valstybėse, kuriose jie yra įsikūrę, ar kitu būdu,nustatytu įstatyme.

46 straipsnis

Kiekvienas turi teisę pateikti peticijas, skundus ir pasiūlymus valstybės ir kitoms viešosioms institucijoms ir gauti iš jų atsakymus.

47 straipsnis

Karinė tarnyba ir Kroatijos Respublikos gynimas yra kiekvieno pajėgaus Kroatijos Respublikos piliečio pareiga.

Religiniais ar moraliniais įsitikinimais pagrįstas sąžiningas prieštaravimas atlikti karinę tarnybą ginkluotosiose pajėgose yra galimas. Tokie asmenys turi atlikti kitas pareigas, nustatytas įstatyme.

3. Ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės

48 straipsnis

Garantuojama teisė į nuosavybę.

Iš nuosavybės teisės kyla įsipareigojimai. Nuosavybės teisės turėtojai ir naudotojai prisideda prie bendros gerovės.

Užsienietis gali naudotis nuosavybės teise įstatyme nustatyta tvarka.

Paveldėjimo teisė yra garantuojama.

49 straipsnis

Laisvas verslas ir rinkos sudaro Kroatijos Respublikos ekonominės sistemos pagrindą.

Valstybė užtikrina visų verslininkų lygų teisinį statusą rinkoje. Piktnaudžiavimas monopolijomis, kaip tai apibrėžta įstatyme, draudžiamas.

Valstybė skatina savo piliečių ekonominę pažangą ir socialinę gerovę ir rūpinasi visų regionų ekonomine gerove.

Teisės, įsigytos investuojant kapitalą, negali būti pažeidžiamos įstatymu ar kitu teisės aktu.

Užsienio investuotojams užtikrinamas nemokamas pelno ir investuoto kapitalo pervedimas ir repatriacija.

50 straipsnis

Vadovaujantis įstatymu nuosavybės teisė gali būti apribota ar panaikinta Kroatijos Respublikos naudai, už nuosavybę kompensuojant pagal jos rinkos vertę.

Laisvas verslas ir nuosavybės teisės gali būti ribojamos įstatymu, siekiant apsaugoti Kroatijos Respublikos interesus ir saugumą, gamtą, žmogaus aplinką ir žmogaus sveikatą.

51 straipsnis

Kiekvienas asmuo, atsižvelgiant į jo ekonominį pajėgumą, dalyvauja apmokant viešasias išlaidas.

Mokesčių sistema yra pagrįsta lygybės ir teisingumo principais.

52 straipsnis

Jūrai, pajūriui, saloms, vandenynams, oro erdvei, naudingosioms iškasenoms ir kitiems gamtos turtams, taip pat žemei, miškui, florai ir faunai, kitiems gamtinės aplinkos komponentams, nekilnojamajam turtui ir daiktams, turintiems ypatingą kultūrinę, istorinę, ekonominę ar ekologinę reikšmę, kurie įstatyme apibūdinami kaip ypatingai reikšmingi Kroatijos Respublikai, garantuojama speciali apsauga.

Būdas, kuriuo teisių turėtojai ir savininkai gali naudoti Kroatijos Respublikai reikšmingą turtą, taip pat ir kompensacijos už bet kokį šiam turtui taikomą ribojimą, nustatomi įstatymu.

53 straipsnis

Nacionalinis Kroatijos bankas yra centrinis Kroatijos Respublikos bankas.

Nacionalinis Kroatijos bankas yra savarankiškas ir nepriklausomas ir atsiskaito už savo darbą Kroatijos Parlamentui.

Nacionalinio Kroatijos banko valdytojas valdo Nacionalinį Kroatijos banką ir atlieka jo operacijas.

Nacionalinio Kroatijos banko veiklos organizavimą, tikslus, uždavinius ir kompetenciją nustato įstatymas.

54 straipsnis

Valstybės Audito Tarnyba yra nepriklausoma ir savarankiška aukščiausia audito institucija Kroatijos Respublikoje.

Valstybės Audito Tarnybai vadovauja Generalinis Auditorius, kuris yra atskaitingas Kroatijos Parlamentui.

Valstybės Audito Tarnybos įsteigimą, veiklos organizavimą, kompetenciją ir veiklą nustato įstatymas.

55 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į darbą ir laisvai dirbti.

Kiekvienas asmuo gali laisvai pasirinkti profesiją ir veiklą ir turi galimybę lygiomis sąlygomis įsidarbinti norimoje darbovietėje ar užimti pageidaujamą postą.

56 straipsnis

Kiekvienas darbuotojas turi teisę į atlyginimą, suteikiantį galimybę užsitikrinti nepriklausomą ir tinkamą gyvenimą šeimai.

Maksimalus darbo laikas reguliuojamas įstatymu.

Kiekvienas darbuotojas turi teisę į savaitės poilsį ir kasmetines mokamas atostogas ir niekada negali atsisakyti šių teisių.

Darbuotojai gali, laikydamiesi įstatymo, dalyvauti priimant sprendimus savo darbovietėse.

57 straipsnis

Darbuotojų ir jų šeimos narių teisė į socialinę apsaugą ir socialinį draudimą reguliuojama įstatymu ir kolektyvinėmis sutartimis.

Teisės, susijusios su vaiko gimimu, motinyste ir vaiko priežiūra, reguliuojamos įstatymu.

58 straipsnis

Valstybė užtikrina pagalbą silpniems, ligotiems ar kitiems asmenims, negalintiems užsitikrinti pagrindinių pragyvenimo poreikių dėl nedarbo ar darbingumo netekimo.

Valstybė skiria ypatingą dėmesį neįgaliems asmenims ir jų įtraukimui į socialinį gyvenimą.

Valstybė skiria ypatingą dėmesį Kroatijos karo veteranams ir neįgaliems Kroatijos karo veteranams, taip pat žuvusių Kroatijos karo veteranų našlėms, tėvams ir vaikams.

Humanitarinės pagalbos gavimas iš užsienio negali būti draudžiamas.

59 straipsnis

Kiekvienam, vadovaujantis įstatymu, garantuojama teisė į sveikatos priežiūrą.

60 straipsnis

Siekiant apsaugoti savo ekonominius ir socialinius interesus, darbuotojai turi teisę įkurti profesines sąjungas ir laisvai į jas įstoti bei išstoti.

Profesinės sąjungos gali sudaryti federacijas ir įstoti į tarptautines profesinių sąjungų organizacijas.

Profesinių sąjungų įkūrimas ginkluotosiose pajėgose ir policijoje gali būti ribojamas įstatymu.

Darbdaviai turi teisę burtis į asociacijas ir laisvai į jas įstoti bei išstoti.

61 straipsnis

Teisė streikuoti yra garantuojama.

Teisė streikuoti, laikantis įstatyme nustatytos tvarkos, gali būti ribojama ginkluotosiose pajėgose, policijoje, valstybės tarnyboje ir viešąsias paslaugas teikiančiose institucijose.

62 straipsnis

Valstybė teikia ypatingą apsaugą šeimai.

Santuoka ir santuokos,bendro gyvenimo neįregistravus, santuokos ir šeimos teisiniai santykiai yra reguliuojami įstatymu.

63 straipsnis

Valstybė saugo motinystę, vaikus ir jaunimą ir kuria socialines, kultūrines, švietimo, materialines ir kitas sąlygas, skatinančias teisės įtinkamą gyvenimą įgyvendinimą.

64 straipsnis

Tėvai yra atsakingi už savo vaikų auklėjimą, gerovę ir išsilavinimą ir turi teisę ir laisvę priimti savarankiškus sprendimus dėl savo vaikų auklėjimo.

Tėvai atsakingi už savo vaikų teisės į visapusišką ir harmoningą jų asmenybės vystymąsi užtikrinimą.

Fiziškai ir protiškai neįgalūs ir socialiai apleisti vaikai turi teisę į ypatingą priežiūrą, švietimą ir gerovę.

Vaikai privalo rūpintis savo vyresnio amžiaus ir ligotais tėvais.

Valstybė skiria specialią priežiūrą našlaičiams ir nepilnamečiams, paliktiems jų tėvų.

65 straipsnis

Kiekvienas turi pareigą saugoti vaikus ir ligotus asmenis.

Vaikai negali būti įdarbinti, kol nesulaukia įstatyme nustatyto amžiaus, taip pat negali būti verčiami ar jiems negali būti leidžiama dirbti darbo, kuris yra kenksmingas jų sveikatai ar moralei.

Jauni žmonės, motinos ir neįgalieji turi teisę į specialią apsaugą darbe.

66 straipsnis

Kroatijos Respublikoje kiekvienas vienodomis sąlygomis, pagal savo gabumus, turi teisę į mokslą.

Privalomas mokslas, vadovaujantis įstatymu, yra nemokamas.

67 straipsnis

Privačių mokyklų ir mokymosi įstaigų steigimas, laikantis sąlygų, nustatytų įstatyme, yra leidžiamas.

68 straipsnis

Garantuojama universitetų autonomija.

Universitetai, vadovaudamiesi įstatymu, savarankiškai sprendžia dėl savo struktūros ir veiklos.

69 straipsnis

Garantuojama mokslinė, kultūrinė ir meninio kūrybingumo laisvė.

Valstybė skatina ir remia mokslo, kultūros ir meno vystymąsi.

Valstybė saugo mokslo, kultūros ir meno vertybes kaip nacionalines dvasines vertybes.

Garantuojama neturtinių ir turtinių teisių, kylančių iš mokslo, kultūros, meno, intelektinės ir kitų kūrybinių pastangų, apsauga.

Valstybė skatina, remia ir rūpinasi kūno kultūra ir sportu.

70 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į sveiką gyvenimą.

Valstybė užtikrina sveikos aplinkos sąlygas.

Kiekvienas, pagal savo galimybes ir veiklą, skiria ypatingą dėmesį žmogaus sveikatos, gamtos ir žmogaus aplinkos apsaugai.

Valdžios organizacija

1. Kroatijos Parlamentas

71 straipsnis

Kroatijos Parlamentas yra žmonių atstovaujamoji institucija, kuriai suteikta įstatymų leidžiamoji galia.

72 straipsnis

Kroatijos Parlamentas turi ne mažiau kaip 100 ir ne daugiau kaip 160 deputatų, išrinktų slaptu balsavimu, remiantis tiesiogine, visuotine ir lygia rinkimų teise.

73 straipsnis

Deputatai į Kroatijos Parlamentą renkami ketverių metų kadencijai.

Kroatijos Parlamento deputatų skaičius, jų rinkimo sąlygos ir tvarka reguliuojami įstatymu.

74 straipsnis

Deputatų rinkimai į Kroatijos Parlamentą vykdomi ne vėliau kaip per 60 dienų, kai pasibaigia Parlamento kadencija arba paleidžiamas Kroatijos Parlamentas.

Pirmasis Kroatijos Parlamento posėdis turi būti surengtas ne vėliau kaip praėjus 20 dienų po rinkimų.

Kroatijos Parlamentas savo pirmajame posėdyje, dalyvaujant daugumai jo deputatų, išrenka Pirmininką.

75 straipsnis

Kroatijos Parlamento deputatai nėra varžomi mandato.

Kroatijos Parlamento deputatai reguliariai gauna piniginį atlyginimą bei naudojasi kitomis teisėmis, nustatytomis įstatymu.

76 straipsnis

Kroatijos Parlamento deputatai turi imunitetą.

Joks deputatas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, sulaikytas ar nuteistas už Kroatijos Parlamente išreikštą nuomonę ar balsavimą.

Joks deputatas negali būti sulaikytas, taip pat negali būti pradėtos baudžiamosios procedūros prieš jį be Kroatijos Parlamento pritarimo.

Deputatas gali būti sulaikytas be Kroatijos Parlamento pritarimo tik užtiktas darantis nusikalstamą veiką, už kurią skiriama laisvės atėmimo bausmė, viršijanti penkerius metus. Tokiu atveju apie tai pranešama Kroatijos Parlamento Pirmininkui.

Jei Kroatijos Parlamentas neposėdžiauja, pritarimą dėl deputato sulaikymo ar leidimą tęsti baudžiamąjį persekiojimą duoda ir sprendimą dėl jo / jos teisės į imunitetą priima Mandatų ir privilegijų komisija, kurį vėliau turi patvirtinti Kroatijos Parlamentas.

77 straipsnis

Deputatų kadencija Kroatijos Parlamente gali būti pratęsiama įstatymu karo atveju ar atvejais, numatytais Konstitucijos 17 ir 101 straipsniuose.

78 straipsnis

Kroatijos Parlamentas gali būti paleistas tam, kad būtų surengti išankstiniai rinkimai, jeigu sprendimas priimamas visų deputatų balsų daugumą.

Respublikos Prezidentas, vadovaudamasis Konstitucijos 104 straipsniu, gali paleisti Kroatijos Parlamentą.

79 straipsnis

Kroatijos Parlamentas posėdžiauja eilinėse sesijose du kartus per metus: nuo sausio 15 dienos ir liepos 15 dienos, ir nuo rugsėjo 15 dienos ir gruodžio 15 dienos.

Kroatijos Parlamentas posėdžiauja neeilinėje sesijoje Respublikos Prezidento, Vyriausybės ar deputatų daugumos prašymu.

Kroatijos Parlamento Pirmininkas, prieš tai gavęs parlamentinių partijų nuomonę, gali sušaukti Parlamentą į neeilinę sesiją.

80 straipsnis

Kroatijos Parlamentas turi Pirmininką ir vieną ar daugiau Pirmininko pavaduotojų.

Kroatijos Parlamentas vidinę organizaciją ir veiklos metodus reguliuoja potvarkiais.

Potvarkiai priimami visų deputatų balsų dauguma.

81 straipsnis

Kroatijos Parlamentas:
- sprendžia dėl Konstitucijos priėmimo ir pakeitimo;
- priima įstatymus;
- tvirtina centrinį biudžetą;
- sprendžia dėl karo ir taikos;
- priima Kroatijos Parlamento politiką išreiškiančius dokumentus;
- priima Kroatijos Respublikos nacionalinio saugumo ir gynybos strategiją;
- vykdo Kroatijos Respublikos civilinę ginkluotųjų pajėgų ir saugumo tarnybų priežiūrą;
- sprendžia dėl Kroatijos Respublikos sienų ribų pakeitimo;
- šaukia referendumus;
- vykdo rinkimus, paskyrimus ir atleidimus vadovaujantis Konstitucija ir įstatymais;
- prižiūri Kroatijos Respublikos Vyriausybės ir kitų valstybės institucijų, kurios atsiskaito Kroatijos Parlamentui, darbą pagal Konstituciją ir įstatymą;
- suteikia amnestiją už nusikalstamų veikų įvykdymą; ir
- atlieka kitas Konstitucijoje nurodytas funkcijas.

82 straipsnis

Kroatijos Parlamentas sprendimus priima visų deputatų balsų dauguma, užtikrinant, kad dauguma deputatų dalyvauja sesijoje, jei kitaip nenurodyta Konstitucijoje.

Deputatai balsuoja asmeniškai.

83 straipsnis

Kroatijos Parlamentas įstatymus (pagrindinius įstatymus), reglamentuojančius tautinių mažumų teises, priima dviejų trečdalių visų deputatų balsų dauguma.

Kroatijos Parlamentas visų deputatų balsų dauguma priima įstatymus (pagrindinius įstatymus), detalizuojančius konstituciškai nustatytas žmogaus teises ir pagrindines laisves, rinkimų sistemą, vyriausybinių institucijų ir valstybės tarnybos organizaciją ir vietinės bei regioninės savivaldos organizaciją ir kompetenciją.

Kroatijos Parlamentas sprendimą, numatytą Konstitucijos 8 straipsnyje, priima dviejų trečdalių visų jo deputatų balsų dauguma.

84 straipsnis

Kroatijos Parlamento posėdžiai yra vieši.

85 straipsnis

Teisę siūlyti įstatymo projektą turi kiekvienas deputatas, Kroatijos Parlamento parlamentinės partijos ir darbo grupės, taip pat Kroatijos Respublikos Vyriausybė.

86 straipsnis

Kroatijos Parlamento deputatai turi teisę teikti klausimus Kroatijos Respublikos Vyriausybei ir atskiriems ministrams.

Viena dešimtoji Kroatijos Parlamento narių gali pateikti interpeliaciją Kroatijos Respublikos Vyriausybei ar bet kuriam jos nariui dėl Vyriausybės ar jos nario darbo.

Deputatų klausimai ir interpeliacijos pateikimas reguliuojami potvarkiais.

87 straipsnis

Kroatijos Parlamentas gali surengti referendumą dėl siūlymų pakeisti Konstituciją, dėl įstatymo projekto ar bet kokio kito jo kompetencijai priklausančio klausimo.

Respublikos Prezidentas gali Vyriausybės siūlymu, kontrasignavus Ministrui Pirmininkui, šaukti referendumą dėl siūlymų pakeisti Konstituciją ar dėl tokio klausimo, kuris, jo ar Vyriausybės manymu, yra svarbus Kroatijos Respublikos nepriklausomybei, vientisumui ir egzistavimui.

Kroatijos Parlamentas, vadovaudamasis įstatymu, šaukia *referendum* dėl klausimų, nurodytų (1) ir (2) šio straipsnio dalyse, kai to prašo dešimt procentų visų Kroatijos Respublikos rinkėjų.

Sprendimai tokiame referendume priimami jame dalyvavusių rinkėjų balsų dauguma.

Sprendimai priimti referendume yra privalomi.

Tokiame referendume priimamas įstatymas. Toks įstatymas gali sudaryti sąlygas surengti konsultacinį referendumą.

88 straipsnis

Kroatijos Parlamentas gali ne ilgiau kaip vienerius metus leisti Kroatijos Respublikos Vyriausybei dekretais reguliuoti atskirus klausimus, patenkančiusį Parlamento kompetenciją, išskyrus tuos, kurie susiję su konstituciškai nustatytomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, nacionalinėmis teisėmis, rinkimų sistema ir vyriausybinių institucijų bei vietos savivaldos organizacija, kompetencija ir veikla.

Dekretai, priimti įgyvendinant suteiktą teisėkūros teisę,atgal negalioja.

Dekretai, priimti įgyvendinant suteiktą teisėkūros teisę,nustoja galioti pasibaigus vienerių metų terminui nuo datos, kai tokie įgaliojimai buvo suteikti, nebent Kroatijos Parlamentas nuspręstų kitaip.

89 straipsnis

Respublikos Prezidentas įstatymus skelbia per aštuonias dienas po jų priėmimo Kroatijos Parlamente dienos.

Jeigu Respublikos Prezidentas mano, kad skelbtinas įstatymas neatitinka Konstitucijos, jis / ji gali pradėti tokio įstatymo konstitucingumo įvertinimo procedūras Kroatijos Respublikos Konstituciniame Teisme.

90 straipsnis

Prieš jų įsigaliojimą įstatymai ir kiti norminiai Vyriausybės institucijų aktai skelbiami oficialiame Kroatijos Respublikos leidinyje *Narodne novine*. Institucijų, kurioms suteikti viešosios valdžios įgaliojimai, nutarimai prieš jų įsigaliojimą, vadovaujantis įstatymu, paskelbiami taip, kad būtų galima su jais susipažinti.

Įstatymas įsigalioja ne anksčiau kaip aštuntą dieną po jo paskelbimo, išskyrus, jeigu dėl pateisinamų priežasčių nurodyta kitaip.

Įstatymai ir kiti vyriausybinių institucijų ir institucijų, kurioms suteikti viešosios valdžios įgaliojimai, teisės aktai atgal negalioja.

Tik atskiros įstatymo nuostatos dėl ypatingai pateisinamų priežasčių gali būti taikomos atgaline data.

91 straipsnis

Vyriausybinės pajamos ir išlaidos turi būti numatytos centriniame biudžete.

Kroatijos Parlamentas turi priimti centrinį biudžetą visų jo narių balsų dauguma.

Įstatyme, kurio įgyvendinimui reikalingi finansiniai ištekliai, turi būti numatyti jų šaltiniai.

92 straipsnis

Kroatijos Parlamentas gali sudaryti tyrimo komisijas bet kokiu viešojo intereso klausimu.

Tokios tyrimo komisijos sudėtis, kompetencija ir įgaliojimai nustatomi įstatymu.

Tyrimo komisijos pirmininką renka opoziciją atstovaujantys deputatai balsų dauguma.

93 straipsnis

Kontrolierius yra Kroatijos Parlamento įgaliotinis, atsakingas už Konstitucijoje, įstatymuose ir tarptautiniuose teisiniuose dokumentuose dėl žmogaus teisių ir laisvių, kuriuos ratifikavo Kroatijos Respublika, įtvirtintų žmogaus teisių ir laisvių skatinimą bei apsaugą.

Kiekvienas gali pateikti skundą Kontrolieriui, jeigu mano, kad buvo kėsinamasi į jo/ jos konstitucines teises ar jos buvo pažeistos, dėl bet kokio neteisėto ar netinkamo vyriausybinių institucijų ir valstybės tarnautojų, vietinės ir regioninės savivaldos institucijos ir institucijų, kurioms suteikti viešosios valdžios įgaliojimai, veiksmo.

Kroatijos Parlamentas Kontrolierių renka 8 metų kadencijai. Kontrolierius, atlikdamas pareigas, yra savarankiškas ir nepriklausomas. Kontrolieriaus ir jo pavaduotojų rinkimų ir atleidimo, įgaliojimų ir veiklos metodai reglamentuojami įstatymu. Kontrolieriui įstatymu, siekiant apsaugoti pagrindines konstitucines teises, gali būti suteikiami tam tikri įgaliojimai,susiję su fiziniais ir juridiniais asmenimis.

Kontrolierius ir kiti Kroatijos Respublikos Parlamento įgaliotiniai, atsakingi už žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių skatinimą bei apsaugą, naudojasi tokiu pačiu imunitetu kaip ir Kroatijos Parlamento deputatai.

2. Kroatijos Respublikos Prezidentas

94 straipsnis

Kroatijos Respublikos Prezidentas šalyje ir užsienyje atstovauja Kroatijos Respubliką ir veikia jos vardu.

Respublikos Prezidentas užtikrina nuolatinį ir subalansuotą Vyriausybės funkcionavimą ir stabilumą.

Respublikos Prezidentas atsakingas už Kroatijos Respublikos nepriklausomybės ir teritorinio vientisumo gynimą.

95 straipsnis

Respublikos Prezidentas renkamas penkerių metų kadencijai tiesioginiu ir slaptu balsavimu, remiantis visuotine ir lygia rinkimų teise.

Niekas negali būti išrinktas Respublikos Prezidentu daugiau nei du kartus.

Respublikos Prezidentas išrenkamas rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų dauguma. Jeigu nė vienas iš kandidatų nesurinko reikiamo balsų skaičiaus, rinkimai turi būti pakartoti po 14 dienų.

Du kandidatai, kurie surenka daugiausiai balsų per pirmuosius rinkimus, turi teisę kandidatuoti pakartotiniuose rinkimuose. Jei kuris nors iš šių kandidatų pasitraukia iš pakartotinų rinkimų, teisę dalyvauti pakartotiniuose rinkimuose įgyja kitas kandidatas, kuris surinko daugiausiai rinkėjų balsų.

Respublikos Prezidento rinkimai rengiami likus ne mažiau kaip 30 ir ne daugiau kaip 60 dienų iki pareigas einančio asmens kadencijos pabaigos.

Prieš pradėdamas eiti pareigas Respublikos Prezidentas, deklaruodamas ištikimybę Konstitucijai, iškilmingai prisiekia Kroatijos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininkui.

Respublikos Prezidento rinkimus, priesaiką ir jos davimą reglamentuoja įstatymas.

96 straipsnis

Respublikos Prezidentas negali atlikti jokių kitų viešųjų ar profesinių pareigų.

Išrinktas Respublikos Prezidentas turi atsisakyti narystės bet kokioje politinėje partijoje ir apie tai pranešti Kroatijos Parlamentui.

97 straipsnis

Jeigu Respublikos Prezidentas išvykęs, dėl ligos ar kasmetinių atostogų negali vykdyti pareigų trumpą laikotarpį, jis gali patikėti savo vardu vykdyti pareigas Kroatijos Parlamento Pirmininkui. Sprendimą grįžti vykdyti perduotas pareigas priima Respublikos Prezidentas.

Jeigu Respublikos Prezidentas dėl ligos ar nedarbingumo negali vykdyti pareigų ilgesnį laikotarpį ir jei negali priimti sprendimo laikinai patikėti kam nors eiti savo pareigų, laikinai Respublikos Prezidento pareigas Konstitucinio Teismo sprendimu eina Parlamento Pirmininkas. Vyriausybės siūlymu šį klausimą sprendžia KonstitucinisTeismas.

Respublikos Prezidento mirties ar atsistatydinimo atveju, apie kurį turi būti pranešta Kroatijos Respublikos Konstitucinio Teismo Pirmininkui ir Kroatijos Parlamento Pirmininkui, arba kai Konstitucinis Teismas nusprendžia, jog yra pagrindas nutraukti Prezidento įgaliojimus, Prezidento funkcijas pagal Konstituciją laikinai perima Parlamento Pirmininkas.

Kai Kroatijos Parlamento Pirmininkas, veikiantis kaip laikinas Respublikos Prezidentas, priima sprendimą skelbti įstatymą, tokį sprendimą turi kontrasignuoti Kroatijos Respublikos Ministras Pirmininkas.

Naujo Respublikos Prezidento rinkimai turi būti surengti per 60 dienų po tos dienos, kai asmuo laikinai einantis Respublikos Prezidento pareigas perima pareigų vykdymą laikantis šio straipsnio (3) dalies.

98 straipsnis

Respublikos Prezidentas:

- skelbia Kroatijos Parlamento rinkimus ir šaukia pirmąjį posėdį;
- skelbia referendum pagal Konstituciją;
- suteikia mandatą formuoti Vyriausybę asmeniui, kuris pagal Kroatijos Parlamente gautų vietų skaičių ir pasibaigus konsultacijoms,turi daugumos visų deputatų pasitikėjimą;
- teikia malones;
- teikia apdovanojimus ir premijas, nurodytas įstatyme;
- atlieka kitas Konstitucijoje numatytas pareigas.

99 straipsnis

Respublikos Prezidentas ir Kroatijos Respublikos Vyriausybė bendradarbiauja formuojant ir įgyvendinant užsienio politiką.

Respublikos Prezidentas Vyriausybės siūlymu, sprendimą kontrasignavus Ministrui Pirmininkui, priima sprendimą dėl Kroatijos Respublikos diplomatinių atstovybių ir konsulinių įstaigų užsienyje įkūrimo.

Respublikos Prezidentas Vyriausybės siūlymu ir atsižvelgęs į atitinkamo Kroatijos Parlamento komiteto nuomonę, priima sprendimą, kurį turi kontrasignuoti Ministras Pirmininkas, dėl Kroatijos Respublikos diplomatinės misijos užsienyje vadovo paskyrimo ir atšaukimo.

Respublikos Prezidentas priima skiriamuosius raštus ir atšaukimo raštus iš užsienio diplomatinių atstovybių vadovų.

100 straipsnis

Respublikos Prezidentas yra Kroatijos Respublikos ginkluotųjų pajėgų vyriausiasis vadas.

Respublikos Prezidentas, vadovaudamasis įstatymu, skiria ir atleidžia karinius vadovus.

Kroatijos Parlamento sprendimu Respublikos Prezidentas gali skelbti karą ir sudaryti taiką.

Kilus akivaizdžiai ir realiai grėsmei Kroatijos Respublikos nepriklausomybei, vientisumui ir egzistavimui, Respublikos Prezidentas gali, sprendimą kontrasignavus Ministrui Pirmininkui, įsakyti veikti ginkluotosioms pajėgoms nepaskelbus karo padėties.

101 straipsnis

Karo padėties metu Respublikos Prezidentas, neviršydamas Kroatijos Parlamento nustatytų įgaliojimų ribų, gali paskelbti įstatymo galią turinčius dekretus. Jei Kroatijos Parlamentas neposėdžiauja, Respublikos Prezidentas turi teisę leisti dekretus, turinčius įstatymo galią, siekiant reguliuoti visus su karo padėtimi susijusius klausimus.

Kilus akivaizdžiai ir realiai grėsmei valstybės nepriklausomybei, vientisumui ir egzistavimui ar kai valdžios institucijoms trukdoma atlikti jų konstitucines pareigas, Respublikos Prezidentas gali, Ministro Pirmininko siūlymu, priimti įstatymo galią turinčius dekretus, kuriuos turi kontrasignuoti Ministras Pirmininkas.

Respublikos Prezidentas teikia įstatymo galią turinčius dekretus Kroatijos Parlamentui tvirtinti iš karto, kai jis susirenka.

Jeigu Respublikos Prezidentas Kroatijos Parlamentui nepateikia tokio dekreto tvirtinti, laikydamasis šios straipsnio (3) dalies reikalavimų, ar jeigu Kroatijos Parlamentas jo nepatvirtina, įstatymo galią turintis dekretas nustoja galioti.

Šio straipsnio (1) ir (2) dalyse nurodytais atvejais Respublikos Prezidentas privalo šaukti Vyriausybės posėdį ir jam pirmininkauti.

102 straipsnis

Respublikos Prezidentas gali siūlyti Vyriausybei surengti posėdį ir apsvarstyti konkrečius klausimus.

Respublikos Prezidentas gali dalyvauti bet kuriame Vyriausybės posėdyje ir svarstymuose.

103 straipsnis

Respublikos Prezidentas ir Kroatijos Respublikos Vyriausybė, vadovaudamiesi Konstitucija ir įstatymu, bendradarbiauja vadovaudami saugumo tarnybų darbui.

Sprendimą skirti saugumo tarnybų vadovus kontrasignuoja Respublikos Prezidentas ir Ministras Pirmininkas, remdamiesi išankstine atitinkamo Kroatijos Parlamento komiteto nuomone.

104 straipsnis

Jei Koratijos Parlamentas pareiškia nepasitikėjimą Vyriausybe ar nepatvirtina centrinio biudžeto per 120 dienų nuo tada, kai jis pasiūlytas, Vyriausybės siūlymu po parlamentinių partijų atstovų konsultacijų Respublikos Prezidentas gali priimti sprendimą, kurį turi kontrasignuoti Ministras Pirmininkas, paleisti Parlamentą.

Respublikos Prezidentas Vyriausybės siūlymu negali paleisti Kroatijos Parlamento, kol vyksta jo apkaltos procesas dėl bet kokio Konstitucijos pažeidimo.

105 straipsnis

Respublikos Prezidentui gali būti pradėta apkalta dėl bet kokio Konstitucijos pažeidimo, kurį jis padarė eidamas pareigas.

Respublikos Prezidento apkaltos procesą gali inicijuoti Kroatijos Parlamentas dviejų trečdalių visų deputatų balsų dauguma.

Kroatijos Respublikos Konstitucinis Teismas sprendžia dėl apkaltos Respublikos Prezidentui dviejų trečdalių visų jo teisėjų balsų dauguma.

Kroatijos Respublikos Konstitucinis Teismas sprendimą dėl Respublikos Prezidento apkaltos priima per 30 dienų po tos dienos, kurią jis gavo siūlymą pradėti Respublikos Prezidento apkaltą dėl Konstitucijos pažeidimo.

Jeigu Kroatijos Respublikos Konstitucinis Teismas palaiko apkaltą, Respublikos Prezidentas atleidžiamas iš pareigų vadovaujantis Konstitucija.

106 straipsnis

Respublikos Prezidentas turi imunitetą.

Respublikos Prezidentas negali būti sulaikytas, taip pat baudžiamasis jo / jos persekiojimas negali būti pradėtas be išankstinio Konstitucinio Teismo pritarimo.

Respublikos Prezidentas be Konstitucinio Teismo patvirtinimo gali būti sulaikytas tik užkluptas darantis nusikalstamą veiką, už kurią baudžiama ne mažesne kaip penkerių metų laisvės atėmimo bausme. Tokiu atveju valstybės institucija, kuri sulaikė Respublikos Prezidentą, nedelsdama turi pranešti apie tai Kroatijos Respublikos Konstitucinio Teismo Pirmininkui.

107 straipsnis

Vykdant funkcijas Respublikos Prezidentui padeda patariamosios institucijos. Respublikos Prezidentas skiria ir atleidžia tokių institucijų narius. Paskyrimai, prieštaraujantys valdžių padalijimo principui, draudžiami.

Patariamąsias, profesines ir kitas užduotis atlieka Respublikos Prezidento kanceliarija. Respublikos Prezidento kanceliarija ir Kroatijos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos darbuotojai bendradarbiauja atlikdami bendras užduotis. Finansavimas, reikalingas Respublikos Prezidento kanceliarijos darbui, įtraukiamas į centrinį Kroatijos Respublikos biudžetą.

3. Kroatijos Respublikos Vyriausybė

108 straipsnis

Kroatijos Respublikos Vyriausybė įgyvendina vykdomąją valdžią, vadovaudamasi Konstitucija ir įstatymu.

109 straipsnis

Kroatijos Respublikos Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas, vienas ar daugiau Ministro Pirmininko pavaduotojų ir ministrai.

Be Vyriausybės sutikimo Ministras Pirmininkas ir Vyriausybės nariai negali atlikti jokių kitų viešųjų ar profesinių pareigų.

110 straipsnis

Vyriausybės narius siūlo asmuo, kuriam Respublikos Prezidentas patiki mandatą suformuoti Vyriausybę.

Iš karto suformavus Vyriausybę arba vėliausiai praėjus 30 dienų po mandato priėmimo paskirtasis, bet dar nepradėjęs eiti pareigų Ministras Pirmininkas, siekiant Kroatijos Parlamento pasitikėjimo, pristato Vyriausybę ir jos politiką Kroatijos Parlamentui.

Vyriausybė pradeda eiti pareigas, kai jai visų Kroatijos Parlamento deputatų balsų dauguma išreiškiamas pasitikėjimas.

Ministras Pirmininkas ir Vyriausybės nariai iškilmingai prisiekia Kroatijos Parlamentui. Priesaikos tekstas turi būti nustatytas įstatymu.

Vadovaujantis Kroatijos Parlamento sprendimu dėl pasitikėjimo Kroatijos Respublikos Vyriausybe, Respublikos Prezidentas priima sprendimą dėl Ministro Pirmininko paskyrimo, kurį turi pasirašyti Kroatijos Parlamento Pirmininkas, o Ministras Pirmininkas priima sprendimą dėl Vyriausybės narių paskyrimo, kurį pasirašo Kroatijos Parlamento Pirmininkas.

111 straipsnis

Jei paskirtajam, bet dar nepradėjusiam eiti pareigų Ministrui Pirmininkui, nepavyksta suformuoti Vyriausybės per 30 dienų po mandato priėmimo, Respublikos Prezidentas gali papildomai pratęsti tokio mandato terminą daugiausiai dar 30 dienų.

Jei paskirtajam, bet dar nepradėjusiam eiti pareigų Ministrui Pirmininkui, nepavyksta suformuoti Vyriausybės per pratęstą terminą arba jei siūloma Vyriausybė neužsitikrina Kroatijos Parlamento pasitikėjimo, Respublikos Prezidentas perduoda mandatą formuoti Vyriausybę kitam asmeniui.

112 straipsnis

Jei Vyriausybė nesuformuojama pagal Konstitucijos 110 ir 111 straipsnius, Respublikos Prezidentas paskiria laikinąją nešališką Vyriausybę ir tuo pat metu skelbia pirmalaikius Kroatijos Parlamento rinkimus.

113 straipsnis

Kroatijos Respublikos Vyriausybė:

- siūlo Kroatijos Parlamentui įstatymų ir kitų teisės aktų projektus;
- teikia centrinį biudžetą ir metines ataskaitas;
- vykdo įstatymus ir kitus Kroatijos Parlamento sprendimus;
- priima dekretus įgyvendinančius įstatymus;
- vykdo užsienio ir vidaus politiką;
- vadovauja ir kontroliuoja valstybės tarnybos veiklą;
- rūpinasi ekonomine šalies plėtra;
- vadovauja viešųjų paslaugų teikimui ir plėtrai;
- atlieka kitas pareigas, numatytas Konstitucijoje ir įstatyme.

114 straipsnis

Vyriausybės organizacija, veikimo būdas ir sprendimų priėmimo tvarka reguliuojama įstatymu ir įsakymais.

115 straipsnis

Vyriausybė atskaitinga Kroatijos Parlamentui.

Ministras Pirmininkas ir Vyriausybės nariai solidariai atsakingi už Vyriausybės priimtus sprendimus ir asmeniškai atsakingi už jiems priskirtas sritis.

116 straipsnis

Balsavimas dėl pasitikėjimo Ministru Pirmininku, konkrečiu Vyriausybės nariu ar visa Vyriausybe gali būti rengiamas pasiūlius ne mažiau nei vienam penktadaliui Kroatijos Parlamento deputatų.

Išreikšti pasitikėjimą gali prašyti ir Ministras Pirmininkas.

Balsavimas dėl pasitikėjimo ar ginčai dėl to negali būti vykdomi, kol nepraėjo septynios dienos po tos dienos, kai Kroatijos Parlamentui buvo pateiktas pasiūlymas.

Diskusijos ir balsavimas dėl pasitikėjimo vyksta ne vėliau nei 30 dienų po tos dienos, kurią Kroatijos Parlamentui buvo pateiktas pasiūlymas.

Sprendimas nepasitikėti priimamas, jei jam pritaria dauguma visų Kroatijos Parlamento narių.

Jei Kroatijos Parlamentas nepriima sprendimo dėl nepasitikėjimo, iš naujo tą patį siūlymą tie patys deputatai gali teikti tik po šešių mėnesių.

Jei buvo priimtas sprendimas nepasitikėti Ministru Pirmininku arba visa Vyriausybe, Ministras Pirmininkas ir Vyriausybė atsistatydina. Jei paskirtajam, bet dar nepradėjusiam eiti pareigų Ministrui Pirmininkui ir numatomiems Vyriausybės nariams pasitikėjimas nepareiškiamas per 30 dienų, Kroatijos Parlamento Pirmininkas apie tai praneša Kroatijos Respublikos Prezidentui. Gavęs tokį Kroatijos Parlamento Pirmininko pranešimą, Respublikos Prezidentas nedelsdamas paleidžia Parlamentą ir skelbia Parlamento rinkimus.

Jei sprendimas dėl nepasitikėjimo Vyriausybės nariu priimamas, Ministras Pirmininkas Kroatijos Parlamentui gali pristatyti kitą narį balsavimui dėl pasitikėjimo arba Ministras Pirmininkas ir Vyriausybė gali atsistatydinti.

Visais atvejais, kuriais Ministras Pirmininkas ar Vyriausybė atsistatydina, taikomos šio straipsnio (7) dalies nuostatos.

117 straipsnis

Valstybės tarnybos organizacija, įsipareigojimai ir veikla reglamentuojama įstatymu.

Kai kurios valstybės tarnybos funkcijos gali būti įstatymu perduotos vietinei ir regioninei savivaldai ir juridiniams asmenims, kuriems suteikti viešosios valdžios įgaliojimai.

Valstybės tarnautojų statusą ir valstybinių darbuotojų darbo statusą reguliuoja įstatymas ir kiti teisė saktai.

4. Teisminė valdžia

118 straipsnis

Teisminę valdžią vykdo teismai.

Teisminė valdžia yra savarankiška ir nepriklausoma.

Teismai vykdo teisingumą vadovaudamiesi Konstitucija, įstatymu, tarptautinėmis sutartimis ir kitais galiojančiais teisės šaltiniais.

119 straipsnis

Kroatijos Respublikos Aukščiausiasis Teismas,kaip aukščiausia teisminė institucija,užtikrina vienodą įstatymų taikymą ir visų lygybę prieš įstatymą.

Kroatijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Pirmininką skiria ir atleidžia Kroatijos Parlamentas Respublikos Prezidento siūlymu, prieš tai gaves Kroatijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo bendro susirinkimo ir atitinkamo Kroatijos Parlamento komiteto nuomonę. Kroatijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Pirmininkas skiriamas ketverių metų kadencijai.

Teismų įsteigimas, jurisdikcija, sudėtis ir teismo organzacija bei teismo procesas reguliuojami įstatymu.

120 straipsnis

Teismo posėdžiai yra atviri visuomenei ir sprendimai skelbiami viešai Kroatijos Respublikos vardu.

Teisė dalyvauti teismo procese ar jo dalyje gali būti apribota dėl būtinybės demokratinėje visuomenėje dėl moralės normų, viešosios tvarkos

ar nacionalinio saugumo, ypač jei yra teisiami nepilnamečiai, arba siekiant apsaugoti šalių privatų gyvenimą, santuokos ginčuose ir procedūrose, susijusiose su globa ir įvaikinimu, arba siekiant apsaugoti Kroatijos Respublikos karines, tarnybos, prekybos ir gynybos ar saugumo paslaptis, tačiau tik tiek, kiek teismas mano esant būtina konkrečioje situacijoje, kai viešumas gali pakenkti teisingumo interesams.

121 straipsnis

Teisminiai įgaliojimai yra suteikti asmeniškai teisėjams.

Taikos magistratai ir teismo patarėjai, vadovaudamiesi įstatymu, dalyvauja teisminiame procese.

122 straipsnis

Teisėjai pagal įstatymą turi imunitetą.

Teisėjai ir taikos magistratai, kurie dalyvauja teisminiame procese, negali būti patraukti atsakomybėn dėl nuomonės ar balsavimo priimant teisminį sprendimą, nebent teisėjas pažeidžia įstatymą ir šis pažeidimas yra laikomas nusikalstama veika.

Teisėjas negali būti suimtas arba sulaikytas atliekant tyrimą, susijusį su bet kokiu baudžiamuoju persekiojimu dėl veikos, padarytos atliekant teisėjo pareigas, be išankstinio Nacionalinės Teismų Tarybos sutikimo.

123 straipsnis

Teisėjo kadencija yra iki gyvos galvos.

Teisėjas atleidžiamas iš pareigų:

- paties prašymu;
- jeigu nebegali atlikti pareigų dėl nuolatinio pobūdžio aplinkybių;
- jeigu nuteistas už nusikalstamą veiką, dėl kurios nevertas eiti teisėjo pareigų;
- jei pagal įstatymą Nacionalinė Teismų Taryba taip nusprendžia dėl sunkaus drausmės pažeidimo padarymo;
- sulaukus septyniasdešimties metų amžiaus.

Teisėjas turi teisę pateikti apeliaciją dėl sprendimo atleisti jį iš teisėjo pareigų Konstituciniam Teismui per 15 dienų nuo to laiko, kai buvo įteiktas sprendimas. Konstitucinis Teismas priima sprendimą dėl apeliacinio skundo, laikydamasis tokios procedūros ir būdamas tokios sudėties, kaip tai nustatyta Konstituciniame akte dėl Kroatijos Respublikos Konstitucinio Teismo.

Teisėjas turi teisę pateikti skundą dėl Nacionalinės Teismų Tarybos sprendimo dėl drausminės atsakomybės Konstituciniam Teismui per 15 dienų nuo to laiko, kai sprendimas buvo įteiktas. Konstitucinis Teismas priima sprendimą dėl skundo pagal procedūrą, nustatytą Konstituciniame akte dėl Kroatijos Respublikos Konstitucinio Teismo.

Šio straipsnio (4) ir (5) dalyse nurodytais atvejais Konstitucinis Teismas priima sprendimą ne vėliau kaip per 30 dienų nuo tos dienos, kai buvo pateikta apeliacija. Toks Konstitucinio Teismo sprendimas neapima teisės į konstitucinę peticiją.

Teisėjas negali būti perkeliamas prieš jo valią, išskyrus atvejus, kai teismas yra naikinamas arba reorganizuojamas laikantis įstatymų.

Teisėjas negali eiti pareigų ar atlikti darbo, kuris įstatyme apibrėžtas kaip nesuderinamas su teisėjo darbu.

124 straipsnis

Nacionalinė Teismų Taryba yra savarankiška ir nepriklausoma institucija, užtikrinanti Kroatijos Respublikos teisminės valdžios savarankiškumą ir nepriklausomumą.

Nacionalinė Teismų Taryba savarankiškai sprendžia, vadovaudamasi Konstitucija ir įstatymu, dėl teisėjų ir teismų pirmininkų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo, atleidimo ir drausminės atsakomybės, išskyrus Kroatijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Pirmininką.

Sprendimus, nurodytus šios traipsnio (2) punkte, Taryba priima nešališkai, remiantis įstatyme nustatytais kriterijais.

Nacionalinė Teismų Taryba dalyvauja teisėjų ir teismų personalo tobulinimo ir mokymų procese.

Nacionalinę Teismų Tarybą sudaro vienuolika narių, iš jų septyni yra teisėjai, du universiteto teisės profesoriai ir du Parlamento nariai, iš kurių vienas yra iš opozicijos gretų.

Nacionalinės Teismų Tarybos nariai išsirenka pirmininką.

Teismų pirmininkai negali būti išrinkti į Nacionalinę Teismų Tarybą.

Nacionalinės Teismų Tarybos nariai renkami ketverių metų kadencijai. Niekas negali būti Nacionalinės Teismų Tarybos nariu daugiau nei dvi kadencijas.

Nacionalinės Teismų Tarybos kompetenciją, organizaciją, rinkimo tvarką ir veiklą reglamentuoja įstatymas.

5. Valstybinio kaltinimo tarnyba (prokuratūra)

125 straipsnis

Prokuratūra yra savarankiška ir nepriklausoma teisminė institucija, įgaliota ir įpareigota pradėti nusikalstamą veiką ar kitus baudžiamuosius nusižengimus padariusių asmenų baudžiamąjį persekiojimą, imtis teisinių priemonių apsaugoti Kroatijos Respublikos nuosavybę ir taikyti teisines priemones, siekiant apsaugoti Konstituciją ir įstatymą.

Kroatijos Parlamentas Kroatijos Respublikos Vyriausybės siūlymu ketverių metų kadencijai skiria Generalinį Prokurorą, prieš tai gavęs atitinkamo Kroatijos Parlamento komiteto nuomonę.

Nacionalinės Prokuratūros Taryba skiria, atleidžia Generalinio Prokuroro pavaduotojus ir skiria drausmines nuobaudas.

Nacionalinės Prokuratūros Taryba sprendimus, nurodytus šio straipsnio (3) dalyje, priima nešališkai, vadovaudamasi įstatyme nustatytais kriterijais.

Generalinio Prokuroro pavaduotojų kadencija yra iki gyvos galvos. Nacionalinę Prokuratūros Tarybą sudaro vienuolika narių, iš kurių septyni yra Generalinio Prokuroro pavaduotojai, du universiteto teisės profesoriai ir du Parlamento nariai, iš kurių vienas turi būti iš opozicijos gretų.

Nacionalinės Prokuratūros Tarybos nariai renkami ketverių metų kadencijai. Niekas negali būti Nacionalinės Prokuratūros Tarybos nariu daugiau nei dvi kadencijas.

Nacionalinės Prokuratūros Tarybos nariai išsirenka pirmininką.

Prokuratūrų vadovai negali būti renkami į Nacionalinę Prokuratūros Tarybą.

Nacionalinės Prokuratūros Tarybos kompetencija, organizacija, rinkimo tvarka ir veiklos tvarka reglamentuojama įstatymu.

Nacionalinės Prokuratūros Tarybos įsteigimas, organizacija, kompetencija ir jurisdikcija reglamentuojama įstatymu.

Kroatijos Respublikos Konstitucinis Teismas

126 straipsnis

Kroatijos Respublikos Konstitucinį Teismą sudaro trylika teisėjų, išrinktų dviejų trečdalių Kroatijos Parlamento deputatų balsų dauguma iš žinomų teisininkų, ypač teisėjų, prokurorų, advokatų ir universitetų teisės

srities profesorių, laikantis konstituciniame akte nustatytos procedūros ir metodo. Konstitucinio Teismo teisėjai renkami 8 metų kadencijai, išskirtiniais atvejais, jei pasibaigus teisėjo kadencijai nebuvo išrinktas arba nepradėjo eiti pareigų naujas teisėjas, ji pratęsiama iki šešių mėnesių.

Kroatijos Parlamento komitetas, atsakingas už konstitucinius reikalus Kroatijos Parlamente, vykdo kandidatų į Konstitucinio Teismo teisėjus nominavimo ir pasiūlymo procedūrą.

Kroatijos Respublikos Konstitucinis Teismas ketverių metų kadencijai išsirenka pirmininką.

127 straipsnis

Kroatijos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjai negali eiti kitų viešų ar profesinių pareigų.

Kroatijos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjai turi tokį pat imunitetą kaip ir Kroatijos Parlamento nariai.

128 straipsnis

Kroatijos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjas gali būti atleidžiamas iš pareigų nesibaigus kadencijai, kuriai jis buvo išrinktas, jo paties prašymu, jei jis nuteistas laisvės atėmimo bausme arba nebegali atlikti pareigų dėl nuolatinio pobūdžio aplinkybių, tai turi būti patvirtinta paties teismo.

129 straipsnis

Kroatijos Respublikos Konstitucinis Teismas:

– sprendžia dėl įstatymų atitikties Konstitucijai;
– sprendžia dėl kitų teisės aktų atitikties Konstitucijai ir įstatymams;
– sprendžia dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, kurie nebegalioja, konstitucingumo ir teisėtumo, jeigu praėjo ne daugiau nei vieneri metai nuo tada, kai aktas nebegalioja, iki prašymo ar pasiūlymo pradėti procedūras pateikimo;
– sprendžia dėl konstitucinių peticijų dėl individualių sprendimų, kuriuos priėmė vyriausybinės institucijos, vietos ir regionų savivaldos institucijos ir juridiniai asmenys, kuriems suteikti valdingi įgaliojimai, kai tokie sprendimai pažeidžia žmogaus teises ir pagrindines laisves, taip pat teises į Kroatijos Respublikos Konstitucijos garantuojamą vietos bei regioninę savivaldą;

– stebi Konstitucijos ir kitų įstatymų laikymąsi ir praneša Kroatijos Parlamentui apie nustatytus pažeidimus;
– priima sprendimus dėl jurisdikcinių ginčų, kilusių tarp įstatymų leidžiamosios,vykdomosios ir teisminės valdžių;
– sprendžia, vadovaudamasis Konstitucija, dėl Respublikos Prezidento apkaltos;
– prižiūri politinių partijų programų ir veiklos atitiktį Konstitucijai ir gali, vadovaujantis Konstitucija, uždrausti Konstitucijos reikalavimų neatitinkančias partijas;
– stebi, ar rinkimai ir referendumai vyksta laikantis Konstitucijos ir įstatymų, ir sprendžia rinkiminius ginčus, kurie nepatenka į kitų teismų jurisdikciją;
– vykdo kitas Konstitucijoje nustatytas pareigas.

130 straipsnis

Konstituciniam Teismui nustačius, kad kompetentinga institucija, atsakinga už teisės akto, reikalingo Konstitucijos, įstatymo ar kito teisės akto taikymui, priėmimą, to nepadaro, apie tai praneša Vyriausybei, ir praneša Kroatijos Parlamentui, kai Vyriausybė turėjo priimti tokį aktą, tačiau to nepadarė.

131 straipsnis

Kroatijos Respublikos Konstitucinis Teismas panaikina įstatymą nustačius, jog jis prieštarauja Konstitucijai.

Kroatijos Respublikos Konstitucinis Teismas panaikina ar anuliuoja bet kokį kitą teisės aktą nustačius jog šis aktas neatitinka Konstitucijos ar yra neteisėtas.

Jeigu Kroatijos Konstitucinis Teismas tais atvejais, kurie yra nustatyti Konstitucijos 129 straipsnio (1) dalies 3 punkte, nustato, jog įstatymas neatitinka Konstitucijos ir įstatymo ar kad kitas teisės aktas neatitinka Konstitucijos ir įstatymo, priimas prendimą, skelbiantį, kad teisės aktas neatitinka Konstitucijos ar įstatymo.

132 straipsnis

Kroatijos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjų paskyrimo procedūra ir sąlygos bei kadencijos pasibaigimas, konstitucingumo ir teisėtumo procedūros pradžios terminai ir sąlygos, procedūra ir sprendimų teisinis poveikis, žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių, kurias garantuoja Konsti-

tucija, apsauga ir kiti klausimai, gyvybiškai svarbūs Kroatijos Respublikos Konstitucinio Teismo pareigų atlikimui, reguliuojami konstituciniu aktu.

Toks konstitucinis aktas priimamas laikantis tvarkos, kuria keičiama Konstitucija.

Kroatijos Respublikos Konstitucinio Teismo vidinę organizaciją reguliuoja jo potvarkiai.

Bendruomenės lygmuo,vietos ir regioninė savivalda

133 straipsnis

Piliečiams laiduojama teisė į vietos ir regioninę savivaldą.

Teisė į vietos ir regionų savivaldą įgyvendinama per vietos ir / arba regioninius atstovaujamuosius organus, sudarytus iš narių, išrinktų laisvuose, tiesioginiuose, lygiuose, visuotiniuose rinkimuose slaptu balsavimu.

Piliečiai gali tiesiogiai, susirinkimuose, referendumuose ir kitokia tiesioginių sprendimų priėmimo forma dalyvauti, sprendžiant vietos lygmens klausimus,vadovaujantis įstatymu ir vietos potvarkiais.

Šiame straipsnyje numatytos teisės suteikiamos ir Europos Sąjungos piliečiams,vadovaujantis įstatymu ir ES *acquiscommunautaire*.

134 straipsnis

Savivaldybės ir miesteliai yra vietos savivaldos vienetai ir jų teritorijos nustatomos įstatymo nustatyta tvarka. Įstatyme gali būti numatyti kiti vietos savivaldos vienetai.

Apskritys yra regioninės savivaldos vienetai. Apskrities teritorija yra apibrėžta įstatymo nustatyta tvarka.

Įstatymu sostinei Zagrebui gali būti suteiktas apskrities statusas. Didesniems Kroatijos Respublikos miestams įstatymu gali būti suteikti apskrities įgaliojimai.

Bendruomenės lygmens savivaldos formos gali būti įsteigtos bendruomenėje ar bet kurioje jos dalyje.

135 straipsnis

Vietos savivaldos vienetai, tiesiogiai tenkindami piliečių poreikius, tvarko jų jurisdikcijai priklausančius vietos reikalus,ypač reikalai, susiję su vietovių ir būsto, planavimo ir miestų planavimo, komunalinių paslaugų, vaikų priežiūros, socialinės rūpybos, pirminės sveikatos priežiūros paslaugų, švietimo ir pradinio mokymo, kultūros, kūno kultūros ir sporto, var-

totojų apsaugos, aplinkos apsaugos ir jos kokybės gerinimo, priešgaisrinės apsaugos bei pilietinės gynybos organizavimu.

Regioninės savivaldos vienetai tvarko regioninės reikšmės reikalus, ypač reikalus, susijusius su švietimo, sveikatos apsaugos, planavimo ir miestų planavimo, ekonominės plėtros, transporto ir transporto infrastruktūros, švietimo, sveikatos, socialinių ir kultūrinių institucijų tinkle plėtra.

Reikalai, patenkantys į vietos ir regiono savivaldos kompetenciją, reguliuojami įstatymu. Skirstant tokius klausimus pirmenybė teikiama institucijoms, kurios yra lengviausiai prieinamos piliečiams.

Nustatant vietos ir regioninių savivaldos vienetų kompetenciją, atsižvelgiama į reikalų apimtis ir prigimtį, efektyvumo ir ekonomiškumo reikalavimus.

136 straipsnis

Vietos ir regioninės savivaldos vienetai turi teisę įstatymo nustatytose ribose savarankiškai reguliuoti per savo chartijas savo institucijų vidinę organizaciją ir jų jurisdikciją, jas pritaikyti vietiniams poreikiams ir galimybėms.

137 straipsnis

Vietos ir regioninės savivaldos vienetai, vykdydami savo kompetencijai priskirtas funkcijas, yra nepriklausomi, jų konstitucingumo ir teisėtumo kontrolę vykdant įgaliotoms vyriausybės institucijoms.

138 straipsnis

Vietos ir regioninės savivaldos vienetai turi teisę į pajamas ir laisvai jomis disponuoti, naudotis pagal savo užduotis ir kompetenciją.

Vietos ir regioninės savivaldos vienetų pajamos yra proporcingos jų galioms, kaip numatyta Konstitucijoje ir įstatyme.

Valstybė, vadovaudamasi įstatymu,suteikia finansinę pagalbą silpnesniems vietos ir regioninės savivaldos vienetams.

Tarptautiniai santykiai

1. Tarptautinės sutartys

139 straipsnis

Vadovaujantis Konstitucija, įstatymu ir tarptautinės teisės taisyklėmis, atsižvelgiant į tarptautinės sutarties pobūdį ir turinį, tarptautines sutartis gali sudaryti Kroatijos Parlamentas, Respublikos Prezidentas ar Kroatijos Respublikos Vyriausybė.

140 straipsnis

Kroatijos Parlamentas ratifikuoja tarptautines sutartis, dėl kurių reikia keisti įstatymus, karinio ir politinio pobūdžio tarptautines sutartis, ir tarptautines sutartis, dėl kurių kyla Kroatijos Respublikos finansiniai įsipareigojimai.

Tarptautinės sutartys, kurios suteikia tarptautinei organizacijai ar sąjungai teises, kylančias iš Kroatijos Respublikos Konstitucijos, ratifikuojamos dviejų trečdalių Kroatijos Parlamento deputatų balsų dauguma. Respublikos Prezidentas pasirašo tarptautinės sutarties ratifikavimo, prisijungimo, patvirtinimo dokumentus, kuriuos ratifikuoja Kroatijos Parlamentas, laikantis šio straipsnio (1) ir (2) dalių.

Tarptautines sutartis, kurios neturi būti ratifikuojamos Kroatijos Parlamento, sudaro Respublikos Prezidentas, Vyriausybei pasiūlius,ar Kroatijos Respublikos Vyriausybė.

141 straipsnis

Paskelbtos ir įsigaliojusios tarptautinės sutartys, kurios buvo sudarytos ir ratifikuotos laikantis Konstitucijos, yra nacionalinės Kroatijos Respublikos teisinės tvarkos dalis ir turi viršenybę prieš nacionalinį įstatymą. Jų nuostatos gali būti keičiamos ar panaikinamos tik esant jose nustatytoms sąlygoms ir laikantis nustatytos tvarkos arba pagal tarptautinės teisės taisykles.

2. Asociacijos ir disociacijos

142 straipsnis

Procedūra, kurios metu Kroatijos Respublikos sudaro sąjungas su kitomis valstybėmis, gali būti inicijuojama mažiausiai vieno trečdalio Kroatijos Parlamento deputatų, Respublikos Prezidento ir Kroatijos Respublikos Vyriausybės.

Bet kokia Kroatijos Respublikos prisijungimo prie sąjungų su kitomis valstybėmis procedūra, jeigu tokia sąjunga nulemia ar gali nulemti Pietų slavų sąjungos valstybės atkūrimą ar bet kokios formos suvienytą Balkanų valstybę, yra draudžiama.

Dėl Kroatijos Respublikos dalyvavimo bet kokioje sąjungoje visų pirma sprendžia Kroatijos Parlamentas dviejų trečdalių balsų dauguma.

Sprendimas, susijęs su Kroatijos Respublikos prisijungimu prie sąjungos, priimamas referendume visų balsavusių referendume rinkėjų balsų dauguma.

Toks referendumas turi būti surengtas per 30 dienų nuo tos dienos, kai sprendimą priėmė Kroatijos Parlamentas.

Šio straipsnio nuostatos, susijusios sudalyvavimu sąjungose, taip pat taikomos ir sąlygoms bei procedūroms dėl Kroatijos Respublikos išstojimo iš sąjungos.

Europos Sąjunga

1. Teisiniai narystės ir konstitucinių galių perleidimo pagrindai

143 straipsnis

Pagal Konstitucijos 142 straipsnį Kroatijos Respublika kaip Europos Sąjungos narė dalyvauja kuriant Europos vienybę kartu su kitomis Europos valstybėmis, siekiant užtikrinti ilgalaikę taiką, laisvę, saugumą ir klestėjimą ir pasiekti kitus bendruosius tikslus, laikantis pagrindinių Europos Sąjungos principų ir vertybių.

Pagal Konstitucijos 140 ir 141 straipsnius Kroatijos Respublika suteikia Europos Sąjungos institucijoms įgaliojimus, būtinus teisėms ir įsipareigojimams, atsiradusiems dėl narystės, vykdyti.

2. Dalyvavimas Europos Sąjungoje

144 straipsnis

Kroatijos Respublikos piliečiai tiesiogiai atstovaujami Europos Parlamente, kur jie, per savo demokratiškai išrinktus atstovus, sprendžia jų kompetencijai priskirtus klausimus.

Kroatijos Parlamentas dalyvauja Europos teisėkūros procese, kaip nustatyta Europos Sąjungos steigimo sutartyse.

Kroatijos Respublikos Vyriausybė atsiskaito Kroatijos Parlamentui dėl teisės aktų ir sprendimų projektų, kuriuos priimant Europos Sąjungos institucijose ji dalyvauja. Dėl tokių teisės aktų ir sprendimų projektų Kroatijos Parlamentas gali priimti išvadas, kurios sudaro pagrindą Vyriausybės veiksmams Europos Sąjungos institucijose.

Kroatijos Parlamento ir Kroatijos Respublikos Vyriausybės veiksmų Europos Sąjungoje parlamentinė priežiūra yra reglamentuojama įstatymu.

Kroatijos Respubliką Europos Taryboje atstovauja Vyriausybė ir Kroatijos Respublikos Prezidentas, laikantis jų konstitucinių įgaliojimų.

3. Europos Sąjungos teisė

145 straipsnis

Teisės, kylančios iš Europos Sąjungos *acquis communautaire*, įgyvendinamos taip pat kaip ir teisės pagal Kroatijos teisę.

Visi teisės aktai ir sprendimai, priimti Kroatijos Respublikos Europos Sąjungos institucijose, taikomi Kroatijos Respublikoje pagal Europos Sąjungos *acquis communautaire*.

Kroatijos teismai saugo subjektyvias teises, pagrįstas Europos Sąjungos *acquis communautaire*.

Vyriausybinės institucijos, vietos ir regionų savivaldos institucijos ir juridiniai asmenys, kuriems suteikti viešosios valdžios įgaliojimai, tiesiogiai taiko Europos Sąjungos teisę.

4. Europos Sąjungos piliečių teisės

146 straipsnis

Kroatijos Respublikos piliečiai yra Europos Sąjungos piliečiai ir turi teises, kurias garantuoja Europos Sąjungos *acquis communautaire*, tai yra:

- judėjimo ir apsigyvenimo laisvę visų Valstybių Narių teritorijoje;
- aktyvią ir pasyvią rinkimų teisę Europos Parlamento rinkimuose ir vietos rinkimuose kitoje valstybėje narėje, pagal tos Valstybės Narės įstatymą;
- esant trečiojoje šalyje, kurioje Kroatijos Respublika neturi diplomatinio ir konsulinio atstovavimo, teisę į bet kurios Valstybės Narės konsulinę ir diplomatinę apsaugą, kuri yra lygi jos piliečiams suteiktai apsaugai;
- teisę pateikti peticijas Europos Parlamentui, skundus Europos ombudsmenui ir teisę kreiptis į Europos Sąjungos institucijas ir patariamuosius organus kroatų kalba, taip pat visomis kitomis Europos Sąjungos oficialiomis kalbomis ir gauti atsakymą ta pačia kalba.

Visos teisės turi būti įgyvendinamos laikantis sąlygų ir apribojimų, nustatytų Europos Sąjungos steigimo sutartyse, ir priemonių, kurių imtasi pagal tokias sutartis.

Kroatijos Respublikoje visomis teisėmis, kurias garantuoja Europos Sąjungos *acquis communautaire*, naudojasi visi Europos Sąjungos piliečiai.

Konstitucijos keitimas

147 straipsnis

Kroatijos Respublikos Konstitucijos pataisas gali siūlyti ne mažiau kaip vienas penktadalis Kroatijos Parlamento narių, Respublikos Prezidentas ir Kroatijos Respublikos Vyriausybė.

148 straipsnis

Kroatijos Parlamentas visų deputatų balsų dauguma sprendžia, ar inicijuoti Konstitucijos keitimo procedūrą.

Dėl Konstitucijos pakeitimų projekto sprendžiama visų Kroatijos Parlamento narių balsų dauguma.

149 straipsnis

Sprendimas pakeisti Konstituciją priimamas dviejų trečdalių visų deputatų balsų dauguma.

150 straipsnis

Konstitucijos pakeitimą skelbia Kroatijos Parlamentas.

Baigiamosios nuostatos

151 straipsnis

Kroatijos Parlamentas turi priimti Konstitucinį aktą, įgyvendinantį Kroatijos Respublikos Konstituciją, per šešis mėnesius nuo 2010 metų birželio 16 dienos, Kroatijos Respublikos Konstitucijos pakeitimų paskelbimo datos.

152 straipsnis

Konstitucijos pakeitimai įsigalioja nuo jų paskelbimo, 2010 metų birželio 16 dienos, išskyrus 9 straipsnio (2) dalį, susijusią su sprendimo vykdymu dėl ekstradicijos arba perdavimu pagal Europos Sąjungos *acquis communautaire* ir Kroatijos Respublikos Konstitucijos 133 straipsnio (4) dalį ir 144, 145 ir 146 straipsnius, kurie įsigaliojo Kroatijos Respublikos įstojimo į Europos Sąjungą dieną.

LATVIJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Šiuolaikinės Latvijos valstybės konstitucionalizmas siejasi su tolimesniais ir artimesniais istoriniais reiškiniais ir faktais. Jie byloja apie latvių tautos nenutrūkstamas pastangas sukurti tokią valstybės organizaciją, kuri būtų patikima politinė teisinė priemonė, užtikrinanti latvių tautos, jos kultūros išlikimą bei nepriklausomą politinę gyvenseną.

Istorikai pripažįsta, kad kai kurių valstybingumo formų požymių šiuolaikinėje Latvijos teritorijoje buvo jau V a., Rytų Latvijoje kūrėsi trys latgalių kunigaikštystės – Jersika, Kuoknesė, Talava. Valstybingumo darinių būta ir vakarinėje Latvijoje, kur gyveno kuršiai ir žiemgaliai. Valstybingumo požymių raida Latvijos teritorijoje nutrūko, kai XII a. antroje pusėje čia gyvenusias baltų gentis pavergė vokiečių feodalai, o vėliau – įsikūrę Kalavijuočių ir Livonijos kariniai ordinai.

XIII a. pabaigoje Latvijos žemėse, kurios priklausė Rygos arkivyskupijai, Kuršo vyskupijai ir Livonijos ordinui, galutinai įsigalėjo vokiečių feodalai ir kryžiuočiai, įkurta Livonijos valstybė. Per Livonijos karą 1558–1583 m. teritorija į šiaurę nuo Dauguvos atiteko Lietuvos ir Lenkijos valstybei, o teritorijoje į pietus nuo Dauguvos sukurta Kuršo kunigaikštystė. Po 1600–1629 m. Lietuvos ir Lenkijos valstybės bei Švedijos karo pasirašius Altmarko paliaubas, Švedijai atiteko Vidžemė su Ryga, o Lietuvos ir Lenkijos valstybei – Latgalė. Po šiaurės karo pagal Ništato taikos susitarimą (1721) Vidžemė tapo Rusijos imperijos dalimi, o po Lietuvos ir Lenkijos valstybių padalijimo ir visa likusi Latvijos dalis buvo prijungta prie Rusijos: 1772 m. – Latgalė, 1795 m. – Kuršo kunigaikštystė ir Piltenės sritis. Taigi nuo XVIII a. pabaigos latvių apgyventos teritorijos tapo Rusijos imperijos dalimi.

XIX a. viduryje plito jaunalatvių tautinis sąjūdis, kuriame aktyviai veikė latviai inteligentai – mokytojai, teisininkai, valdininkai. Spaudoje vis aštriau buvo reiškiama nuomonė apie vokiečių baronų viešpatavimą, privilegijas, tautinę priespaudą. Jaunalatvių sąjūdis reikalavo žemės, teismo ir kitų reformų, teisės vartoti latvių kalbą. Judėjimo tikslas buvo žadinti latvių tautos dvasią ir savimonę.

Nepriklausomos Latvijos valstybės įkūrimą XX a. pradžioje lėmė latvių tautos politiniai siekiai ir palankios istorinės aplinkybės šiems tikslams įgyvendinti. Šis procesas buvo labai sudėtingas ir dramatiškas, nes Pirmojo pasaulinio karo laikotarpiu ir po jo Latvijos visuomenėje buvo reiškiamos įvairios nuomonės dėl Latvijos valstybingumo. Latvijos politinės partijos ir visuomeniniai judėjimai Pirmojo pasaulinio karo pradžioje siekė Rusijos imperijoje iškovoti latviams bent jau autonomiją. Kryptingiau buvo reikalaujama mokyklose dėstyti latvių kalba, ją vartoti viešajame gyvenime. Konservatyvesnės partijos nesiekė net visavertiškesnės politinės autonomijos. Šiuo atžvilgiu išsiskyrė socialdemokratai, kurių viena iš nuostatų buvo atsiskirti nuo Rusijos. Latvių socialistų revoliucionierių grupė 1913 m. reikalavo Latvijos nepriklausomybės, tačiau – Rusijos Federacijoje.

Po Vasario revoliucijos Rusijoje, 1917 m. liepos 30 d., latvių organizacijų bei darbininkų ir kareivių tarybų atstovų konferencijoje, nors ir buvo pareikšta, kad latvių tauta, kaip ir kitos tautos, turi teisę pati kurti savo ateitį, tačiau sakyta, kad Latvija turi būti demokratinės Rusijos Respublikos sudėtine dalimi. Tuo metu vykęs latvių valstiečių suvažiavimas buvo už Latvijos nepriklausomybę ir neutralumą. 1917 m. spalio viduryje Latvių tautos atstovų susirinkime deklaruota, kad būtina siekti visiškos Latvijos politinės autonomijos.

Rusijoje įvykus bolševikų prversmui, 1917 m. lapkričio 17–19 d. latvių dešiniosios krypties politinės partijos Valkoje sudarė Tautos Tarybą (Tautas Padome). Taryba priėmė Deklaraciją, kurioje išreikšta latvių teisė į nepriklausomą valstybę. Netrukus prie Tautos Tarybos prisijungė latvių socialdemokratai. Tarybos politinėje platformoje buvo pabrėžta, kad kuo greičiau reikia sušaukti Konstitucinę Asamblėją (Satversmes Sapulce), paskelbti nepriklausomą demokratinę Latvijos Respubliką, užtikrinti tautinių mažumų teises.

1918 m. lapkričio 18 d. Tautos Taryba priėmė Aktą, kuriuo paskelbė, kad įkuriama nepriklausoma Latvijos Respublika. Deklaruota, kad Tautos Taryba yra vienintelė Latvijos suverenios valdžios reiškėja, o Latvijos valstybės valdymo forma yra demokratinė respublika. Beje, 1918 m. lapkričio 11 d., t. y. dar prieš Akto paskelbimą, Anglija pripažino Latvijos valstybę *de facto.*1918 m. lapkričio 19 d. Karlis Ulmanis, ignoruodamas okupacinę vokiečių valdžią, sudarė Latvijos laikinąją vyriausybę. Tautos Taryba ir vyriausybė nedelsiant pradėjo formuoti įkurtos valstybės teisinius pagrindus:

priimti teismų ir teisminio proceso laikinieji nuostatai, paskelbtas Pilietybės įstatymas bei Latvijos Respublikos Konstitucinės Asamblėjos rinkimų įstatymai, reguliuotas savivaldybių statusas ir rinkimų tvarka, teisiškai apibrėžta finansų sisitema bei daugelis kitų valstybės funkcionavimo sričių.

1920 m. balandžio 17–18 d. vykusiuose rinkimuose išrinkta Konstitucinė Asamblėja. 1920 m. gegužės 1 d. Deklaracijoje dėl Latvijos valstybės proklamuota, kad suvereni valstybės valdžia priklauso tautai, o Latvija yra nepriklausoma suvereni respublika, kurioje demokratinės politinės sistemos pagrindas – Latvijos žmonių valia. 1920 m. birželio 1 d. Konstitucinė Asamblėja priėmė Latvijos valstybės Laikinąją Konstituciją (Satversme).

Vienas pagrindinių Konstitucinės Asamblėjos istorinių uždavinių buvo nuolatinės konstitucijos parengimas. Latvijos Respublikos Konstiutucija priimta 1922 m. vasario 15 d. Pagal Konstituciją vieninteliu įstatymų leidėju pripažintas parlamentas (Saeima), kurią sudarė 100 atstovų, renkamų 3 metams. Valstybės vadovą – Prezidentą rinko parlamentas taip pat 3 metams. Mokslo šaltiniuose pastebima, kad Latvijos konstitucionalizmo raidą lėmė vadinamasis Vestminsterio politinės sistemos modelis, taip pat Veimaro Konstitucijos idėjos[1]. Konstitucinė Asamblėja pasuko ne prezidentinės, bet parlamentinės respublikos vertybių plėtojimo ir įtvirtinimo keliu.

Konstitucijos priėmimu iš esmės buvo baigtas pirmasis Latvijos valstybės kūrimo etapas.

1934 m. kovo 17 d. Latvijos Respublikos Ministru Pirmininku septintą kartą buvo paskirtas K. Ulmanis. Jis iškėlė konstitucinės reformos idėjas, pagal kurias turėjo būti išplėstos vykdomosios valdžios galios, tačiau Saeima K. Ulmaniui nepritarė. 1934 m. iš gegužės 15 į 16-ąją buvo paskelbta karinė padėtis, paleista Saeima, uždraustos politinės partijos. 1936 m. Respublikos Prezidento funkcijas pradėjo eiti K. Ulmanis. Latvijos politinio gyvenimo kursas buvo pasuktas autoritarizmo kryptimi.

Latvijos, kaip Estijos ir Lietuvos, lemtį lėmė 1939 m. rugpjūčio 23 d. SSRS ir nacistinės Vokietijos pasirašyta nepuolimo sutartis ir slaptieji jos priedai (protokolai), taip pat 1939 m. rugsėjo 28 d. pasirašyta SSRS ir nacistinės Vokietijos sienos ir draugystės sutartis su slaptaisiais protokolais. Latvija, kaip ir Estija bei Lietuva, atiteko SSRS įtakos zonai. Maskva nedelsdama pareikalavo, kad visos Baltijos valstybės pasirašytų su SSRS vadinamąsias draugystės ir savitarpio pagalbos sutartis, pagal kurias jų teritorijo-

[1] Taube, C. *Constitutionalism in Estonia, Latvia and Lithuania.* A study in comparative constitutional law. Upsala: Justus Forlag, 2001, p. 112.

se turėjo būti dislokuojamos Raudonosios armijos įgulos. 1939 m. spalio 5 d. sutartį buvo priversta pasirašyti ir Latvijos vyriausybė. Šis aktas buvo būsimosios okupacijos ir aneksijos preliudija. 1940 m. birželio 16 d. SSRS, pateikusi Latvijos vyriausybei notą dėl neva Savitarpio pagalbos sutarties nesilaikymo, pareikalavo iš Latvijos vyriausybės sutikimo, kad į Latvijos teritoriją būtų įvesti papildomi Raudonosios armijos daliniai. Buvo veikiama pagal scenarijų, vykdomą Estijoje ir Lietuvoje. Papildomi kariniai daliniai Latvijoje buvo dislokuoti 1940 m. birželio 17 d., ir ši data laikytina Latvijos valstybės okupacijos ir aneksijos pradžia.

1940 m. birželio 20 d. atsistatydino Latvijos Respublikos vyriausybė ir tą pačią dieną prezidentas K. Ulmanis sudarė vadinamąją Liaudies vyriausybę, kuri pradėjo vykdyti Maskvos direktyvas. 1940 m. liepos 14–15 d. išrinktas vadinamasis Liaudies Seimas paskelbė Sovietų valdžią ir Latvijos Sovietinę Socialistinę Respubliką, priėmė Deklaraciją dėl Latvijos SSR priėmimo į SSRS sudėtį. 1940 m. rugpjūčio 5 d. SSRS Aukščiausiosios Tarybos sesijoje Latvijos SSR kartu su Estijos SSR ir Lietuvos SSR buvo inkorporuotos į SSRS. 1940 m. rugpjūčio 25 d. Liaudies Seimas priėmė Konstituciją pagal SSRS aprobuotą standartą, pasivadino Aukščiausiąja Taryba ir patvirtino naują vyriausybę – Liaudies komisarų tarybą.

Okupavus ir aneksavus Latviją buvo sugriauta buvusi valstybinė politinė sandara. Pagal Rusijos etaloną įsteigta valdžios ir teismų sistema, įvesti Rusijos kodeksai, sunaikinta privatinė nuosavybė ir ja paremta ūkio sistema. Okupaciją ir aneksiją ženklino politinis, teisinis ir administracinis teroras, masiniai trėmimai į Sibirą, tautinių organizacijų ir kultūros naikinimas.

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui Latviją okupavo nacistinė Vokietija. Latvijoje, kaip ir kitose okupuotose valstybėse, buvo sukurta vokiškoji karinė valdymo tvarka, funkcionavo centralizuota teismų sistema bei kitos okupacinės valdžios, buvo leista ribotų galių vietos savivalda.

Po Antrojo pasaulinio karo tęsėsi SSRS okupacija ir aneksija, vėl pradėjo veikti 1940 m. Konstitucija ir ja grindžiama valdymo tvarka, valdžios ir valdymo institucijų struktūra, o politinė sistema paremta komunistų partijos vienpartiniu režimu. Ši Konstitucija, šiek tiek pakoreguota, veikė iki 1978 m., kai buvo priimta nauja 1978 m. Konstitucija.

Praėjusio amžiaus devintajame dešimtmetyje vis akivaizdžiau buvo matoma gilėjanti SSRS ekonominė ir socialinė krizė. Šios problemos neišvengiamai skverbėsi į politinę sistemą ir ją apibūdinančius politinius santykius. Maskvoje paskelbus vadinamąją pertvarką (*perestroika*), SSRS ėmėsi

politinių, ūkinių veiksmų keisti situaciją. Deklaruojant apie viešumo principą visuomenėje, spaudoje, visur prabilta apie dramatišką socialinę būklę. Latvijoje, kaip ir Estijoje bei Lietuvoje, plačiai ir atvirai pradėta nagrinėti istoriniai reikškiniai, lėmę tautų likimą ir, aišku, Baltijos šalių okupaciją bei aneksiją. Vienas pagrindinių klausimų buvo vadinamojo 1938 m. Molotovo ir Ribentropo pakto reikšmė netenkant nepriklausomybės. Štai jau 1987 m. rugpjūčio 23 d. minint šio pakto metines Rygoje įvyko pirmasis didelis žmonių mitingas, o 1988 m. organizuotas žymiai gausesnis žmonių susirinkimas. Visuomeniniai sąjūdžiai, Latvijos žmogaus teisių gynimo grupė „Helsinkis 86", kūrybinės sąjungos, atgimstančios politinės partijos žadino tautos istorinę politinę atmintį, populiarino Latvijos Respublikos nepriklausomybę ženklinančius faktus ir reiškinius.

1988 m. birželio 2 d. Latvijos rašytojų suvažiavimo priimtoje deklaracijoje reikalauta Latvijai plačios politinės autonomijos, ekonominio savarankiškumo. Dokumentui pritarė latvių žurnalistai, architektai, teatrų darbuotojai, kinematografininkai ir kitos kūrybinės sąjungos. Visur vieningai reikšta, kad latvių kalbai turi būti suteiktas valstybinės kalbos statusas, o valstybinis suverenitetas aprėptų visas vidaus ir užsienio politikos sferas. Deklaracijoje užsimenama apie Latvijos atsiskyrimą nuo SSRS.

Baltijos kraštų klausimas buvo nuolatos keliamas tarptautinėse organizacijose, Jungtinėse Tautose, šių valstybių okupacijos ir aneksijos nepripažino JAV ir kitos valstybės. 1983 m. sausio 13 d. Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją „Dėl padėties Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje", kurioje smerkė Baltijos valstybių okupaciją ir reikalavo pripažinti jų teisę į laisvą apsisprendimą. 1987 m. spalio 1 d. Strasbūre vėl priimta rezoliucija dėl padėties Pabaltijo valstybėse, kreiptasi į SSRS, kad ji gerbtų laisvą apsisprendimą ir žmogaus teises Pabaltijo kraštuose. 1988 m. gegužės 21 d. Europos Parlamente buvo įsteigta Baltų reikalų grupė (Baltic Intergroup), kurią sudarė įvairių Parlamento frakcijų deputatai.

Latvių tautos išsivadavimo sąjūdžiui ypač reikšmingas Liaudies Fronto įkūrimas. 1988 m. spalio 8 d. Rygoje prasidėjusiame Liaudies Fronto Steigiamajame Suvažiavime nagrinėtos latvių kultūros nuopolio, suvereniteto, žmogaus teisių ir laisvių problemos. Akcentuota, kad reikia atkurti latvių kariuomenę, atskleisti stalinizmo nusikaltimus, riboti imigraciją, plėsti ekonominį savarankiškumą, nustatyti Latvijos įstatymų viršenybę SSRS teisės aktų atžvilgiu. Išrinkta Liaudies Fronto taryba (pirmininkas Dainis Ivonis) telkė Latvijos žmones išsilaisvinimo kovoje.

Vienas iškiliausių to meto reiškinių buvo Latvijos, kaip ir kitų Baltijos kraštų, žmonių visuotinis pasipriešinimas SSRS paskelbtai konstitucinei reformai. Latvijos Liaudies Fronto valdyba, Estijos Liaudies Fronto valdyba bei Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Seimo taryba pareiškė, kad rengiant tuos projektus respublikos nedalyvavo, o planuojama reforma visiškai neatliepia Baltijos tautų interesų. Laikytasi pozicijos, kad visi tie projektai turi būti atmesti, o naują SSRS konstitucinę sandarą turi rengti komisija, sudaryta pariteto pagrindu iš visų sąjunginių respublikų atstovų ir tik tada, kai bus peržiūrėtos ir priimtos sąjunginių respublikų konstitucijos[2].

Nors kiekviena Baltijos respublika sprendė savąsias politinio laisvėjimo aktualijas, tačiau Latvijos Liaudies Fronto, Estijos Liaudies Fronto, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio bendruose forumuose formuluoti visus vienijantys tikslai ir uždaviniai. Įsikūrusi Baltijos Asamblėja 1989 m. gegužės 14 d. priėmė Baltijos tautų deklaraciją, kurioje paskelbta, kad natūralios neatimamos tautų teisės yra: teisė gyventi istoriškai susiklosčiusioje savo teritorijoje; teisė apsispręsti ir laisvai nustatyti savo politinį statusą; teisė išsaugoti ir ugdyti savo kultūrą ir savitumą; pareiga garantuoti žmogui teises ir laisves; teisė pasirinkti tokias ūkininkavimo formas, kurios užtikrintų socialinį ir kultūrinį vientisumą ir raidą, taip pat gamtos išteklių tausojimą ir aplinkos išsaugojimą; teisė savarankiškai bendradarbiauti su kitomis tautomis ir valstybėmis. Asamblėja pabrėžė, kad būtent šios teisės turi būti Baltijos tautų politinės ir ekonominės raidos pagrindas – taip išreiškiamas Baltijos tautų siekis atgauti valstybinį suverenitetą neutraliame ir demilitarizuotame Baltijos ir Skandinavijos regione.

1989 m. rugsėjo 9 d. Baltijos Asamblėjos deklaracijoje „Apie Estijos, Latvijos ir Lietuvos teritorijų vientisumą“ skelbta, kad trijų Baltijos šalių teritorijos yra jų valstybinio vientisumo pagrindas, o administraciniai pakeitimai gali būti daromi tik teisiniu ir konstituciniu būdu, taip pat sudarant tarpvalstybines sutartis. Bet kurie mėginimai pakeisti Latvijos, Estijos ir Lietuvos teritorinį vientisumą, pavyzdžiui, šiaurės rytų Estijos, Daugpilio, pietryčių Lietuvos atžvilgiu, traktuotini kaip šiurkšti politinio spaudimo priemonė, tokie veiksmai nukreipti prieš Baltijos šalių savarankiškumo ir nepriklausomybės siekius, prieš ten gyvenančių tautų interesus.

Latvijos Liaudies Frontas, išreikšdamas latvių tautos lūkesčius atkurti

[2] Plačiau apie tai žr.: Žilys, J. Latvijos Respublikos Konstitucija (Satversme). *Konstitucinio reguliavimo įvairovė:* Kolektyvinė monografija. Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006, p. 220–222.

suverenitetą, spaudė tuometinę Aukščiausiąją Tarybą imtis ryžtingesnių politinės reformos veiksmų. 1989 m. liepos 28 d. Aukščiausioji Taryba pagaliau ryžosi priimti Deklaraciją „Dėl Latvijos valstybinio suvereniteto" pabrėždama, kad Molotovo-Ribentropo paktas buvo kriminalinis aktas, kuriuo buvo padėtas pagrindas okupuoti ir aneksuoti Latvijos valstybę. Paskelbta, kad turi būti atkurtas Latvijos valstybės suverenitetas, garantuotas Latvijos įstatymų viršenybės principas, suteiktas politinis, ekonominis bei kultūrinis savarankiškumas, o santykiai su SSRS turi būti grindžiami tarpvalstybiniais susitarimais[3]. Beje, tuometinė Aukščiausioji Taryba dar 1988 m. gruodžio 6 d. buvo priėmusi sprendimą suteikti latvių kalbai oficialiosios kalbos statusą, o 1990 m. sausio 11 d. pakeitė konstituciją ir panaikino Latvijos komunistų partijos vienvaldystę ir prilygino jos teisinį statusą kitų politinių partijų ir visuomeninių organizacijų politiniam statusui. 1990 m. vasario 15 d. Deklaracijoje buvo paskelbta, kad 1940 m. liepos 21 d. Latvijos Saeimos (parlamento) priimta deklaracija dėl Latvijos Respublikos prisijungimo prie SSRS yra negaliojanti. Abiejose deklaracijose buvo proklamuojamas Latvijos suverenitetas liekant SSRS nare.

1990 m. kovo 18 d. įvyko Aukščiausiosios Tarybos deputatų rinkimų pirmasis turas, kuriame Latvijos Liaudies Frontas šventė neabejotiną pergalę. Rinkimų rezultatai bylojo apie tai, kad Latvijoje kardinaliai pasikeitė politinė aplinka, o naujoji Aukščiausioji Taryba tiesiog negali į tai neatsižvelgti. Tada plačiai diskutuota apie tai, kokiu keliu eiti įgyvendinant nepriklausomybės siekius – pasirinkti maksimalią ar minimalią politinių veiksmų programą[4].

1990 m. gegužės 4 d. Aukščiausioji Taryba priėmė Deklaraciją „Dėl Latvijos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo"[5]. Apibendrinant istorinius įvykius ir akivaizdžius faktus, dėl kurių buvo nutraukta Latvijos valstybingumo raida, paskelbta, kad Latvijos Respublikos inkorporavimas į SSRS sudėtį pagal tarptautinę teisę neturi galios, o Latvijos Respublika kaip tarptautinės teisės subjektas *de jure* egzistuoja iki šiol ir tai patvirtina

---

[3] Plačiau apie tai žr.: Balodis, R. *The Constitution of Latvia.* Institut fur Rechts politik an der Universitat Trier, 2004, p. 9.

[4] Plačiau apie tai žr.: Jundzis, T. Latvijos neprikausomybės atgavimo ir įtvirtinimo parlamentinis kelias. 1989–1993 m. *Valstybės atkūrimas. Lietuvos Parlamentas 1990–1992.* Sud. Romualdas Ozolas, Birutė Valionytė. Vilnius: Standartų spaustuvė, 2013, p. 446, 447.

[5] *The Republic of Latvia Supreme Council and Government Reporter.* No. 20,1990, p.1046–1048.

50 pasaulio valstybių. Aukščiausioji Taryba atnaujino 1922 m. vasario 15 d. Latvijos Respublikos Konstitucijos veikimą visoje Latvijos teritorijoje, tačiau iki naujos redakcijos konstitucijos priėmimo nusprendė sustabdyti Konstitucijos veikimą, išskyrus tuos straipsnius, kurie gali būti pakeisti tik referendumu („Latvija yra nepriklausoma demokratinė respublika“, „Suvereni valdžia Latvijos valstybėje priklauso Latvijos liaudžiai“. „Latvijos valstybės teritoriją, nustatytą tarptautinėmis sutartimis, sudaro Vidžemė, Latgalė, Kuržemė ir Žiemgalė“, „Saeima renkama visuotinių, lygių, tiesioginių rinkimų pagrindu slaptai balsuojant ir proporcinių rinkimų būdu“).

Esminis Deklaracijos bruožas buvo tas, kad joje nustatytas Latvijos Respublikos atkūrimo *de facto* pereinamasis laikotarpis, kuris turėjo baigtis Latvijos Respublikos Saeimos sušaukimu. Tuo laikotarpiu aukščiausią valstybės valdžią turėjo įgyvendinti Latvijos Respublikos Aukščiausioji Taryba. Pereinamuoju laikotarpiu buvo galima taikyti Latvijos SSR Konstitucijos normas ir kitus galiojančius teisės aktus tiek, kiek jie neprieštaravo pagrindinėms 1922 m. vasario 15 d. Konstitucijos nuostatoms. Pabrėžta, kad pereinamuoju laikotarpiu teisę priimti naujus arba keisti galiojančius teisės aktus turi tik Latvijos Respublikos Aukščiausioji Taryba.

Deklaracijoje konstatuota, kad Latvijos Respublikos ir SSRS tarpusavio santykiai turi būti grindžiami 1920 m. rugpjūčio 11 d. Rusijos ir Latvijos taikos sutartimi, kurioje visiems laikams pripažinta Latvijos Respublikos nepriklausomybė.

Po to, kai Maskvoje žlugo mėginimai įvykdyti karinį perversmą, 1991 m. rugpjūčio 21 d. Latvijos Respublikos Aukščiausioji Taryba nedelsdama priėmė konstitucinį įstatymą „Dėl Latvijos Respublikos valstybinio statuso“, skelbiantį, kad Latvija yra nepriklausoma demokratinė respublika, kurios suvereni valdžia priklauso Latvijos liaudžiai ir kurios tarptautinį teisinį statusą nustato 1922 m. vasario 15 d. Latvijos Respublikos Konstitucija. Įstatyme pripažinta, kad 1990 m. gegužės 4 d. Dėklaracijos nuostata dėl pereinamojo laikotarpio nustatymo neteko galios. Konstitucinio įstatymo politinis teisinis pagrindas buvo 1990 m. gegužės 4 d. Nepriklausomybės deklaracija, 1991 m. kovo 3 d. vykusios Latvijos piliečių apklausos rezultatai, taip pat tas faktas, kad dėl 1991 m. rugpjūčio 19 d. karinio perversmo SSR Sąjungoje nustojo veikti konstitucinės institucijos ir nėra galimybių realizuoti Deklaracijoje numatytų derybų su SSRS.

Latvijos Respublikos pagrindinės konstitucinės charakteristikos. Iš Konstitucijos 1 straipsnio, kuriame nustatyta, kad Latvija yra nepriklausoma de-

mokratinė respublika, išplaukia teisinės valstybės prioritetai. Vienas svarbiausių – valstybės valdžių padalijimo ir teisėtumo principas. Juo remiantis kuriama valstybės valdžios organizacija ir funkcionavimas. Šis principas suponuoja darnų visų valdžių bendradarbiavimą, tarpusavio kontrolę ir ribojimą, taip pat valdžių nuosaikumą. Teisinės valstybės doktrina reiškia ir tai, kad Latvijos valstybės suverenitetas priklauso tautai. Tuo pripažįstama, kad niekam kitam, o tik tautai priklauso steigiamosios valdžios galios, o įsteigtoji valdžia turi įgyvendinti tautos valią, reiškiamą referendumuose, Saeimos rinkimuose ir kitomis konstitucinėmis formomis.

Pagal valdžių padalijimo ir teisėtumo principą įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso tautai ir įstatymų leidėjui – Saeimai. Vykdomosios valdžios funkcijas įgyvendina vyriausybė priimdama visuotinai privalomus (išorinius) norminius aktus tais atvejais, kurie nustatyti Konstitucijoje ir įstatymuose. Iš valstybės valdžių padalijimo kyla tai, kad teisminė valdžia kontroliuoja įstatymų leidžiamąją ir vykdomąją valdžias. Už kontrolės ribų negali būti nė viena vykdomosios valdžios išleista teisės norma ir veiksmas, jeigu su jais susijęs kokio nors asmens interesas.

Latvijos mokslo šaltiniuose pažymima, kad konstitucinis latvių kalbos principas yra vienas svarbiausių Latvijos valstybingumo pamatų[6]. Latvių kalbos kaip valstybinės kalbos statusas reiškia, kad Latvijos gyventojai turi teisę vartoti latvių kalbą žodžiu ir raštu. Atsižvelgdamas į istorines aplinkybes ir į politines realijas Latvijos Respublikos Konstitucinis Teismas ne kartą akcentavo, kad reikia ginti latvių kalbą, stiprinti jos vartojimą, nes Latvija yra vienintelė pasaulio vieta, kur galima garantuoti latvių kalbos vystymąsi. Pabrėžiama, kad latvių kalba yra pagrindinė tautos išlikimo garantija, todėl siaurinant latvių kalbos vartojimo ribas kyla grėsmė valstybės demokratinei santvarkai.

Latvijos Respublikos pilietybės klausimas buvo viena sudėtingiausių politinių socialinių klausimų, kurį turėjo spręsti atkurtos nepriklausomos Latvijos valstybės institucijos. 1994 m. liepos 22 d. Pilietybės įstatyme, nors ir buvo perimtos kai kurios 1918–1940 m. Latvijos Respublikos teisės aktų nuostatos dėl pilietybės, bet reikėjo atsižvelgti ir į egzistuojančias realijas. Viena iš jų – okupacijos metu vykusi masinė ir nekontroliuojama imigracija. Atsižvelgiant į tai buvo suformuluotos natūralizacijos sąlygos ir išskirtinai asmenims, kurie nekonstituciniais būdais kovojo prieš Latvijos nepri-

6 Balodis, R. *The Constitution of Latvia, supra* note, 3, p. 16.

klausomybę; nuteisti už fašizmo, šovinizmo, nacionalizmo, totalitarizmo idėjų propagandą; yra užsienio valstybės valdžios, valdymo, teisėsaugos įstaigų pareigūnai, tarnauja užsienio valstybės ginkluotosiose pajėgose, vidaus reikalų kariuomenėje, saugumo ar policijos (milicijos) struktūrose; buvo KGB darbuotojai, informatoriai, agentai, jeigu tai konstatuota įstatymų nustatyta tvarka; po 1991 m. sausio 13 d. veikė prieš Latvijos Respubliką būdami TSKP ir kitų organizacijų nariai. Latvijos teisinėje sistemoje nepripažįstama dviguba pilietybė.

Latvijos Respublikos Konstitucijos 3 straipsnyje suformuluotas Latvijos valstybės teritorijos vientisumo integralumo principas, jis išreikštas taip: „Latvijos valstybės teritorija ribojama sienų, nustatytų tarptautinėmis sutartimis, susideda iš Vidžemės, Latgalos, Kuržemės ir Žiemgalės."

Konstitucijoje įtvirtintas Latvijos integracijos į demokratines tarptautines bendruomenes prielaidos. Deklaruojama, kad Latvija, siekdama stiprinti demokratiją ir sudarydama tarptautines sutartis, gali perduoti dalį valstybės institucijų funkcijų tarptautinėms organizacijoms, o klausimas dėl Latvijos narystės Europos Sąjungoje turi būti sprendžiamas referendumu. Tokiu pat būdu turi būti sprendžiami klausimai, susiję su Latvijos narystės Europos Sąjungoje esminiais pakeitimais.

Latvijos Respublikos parlamentas – Saeima. Pagal valstybės valdymo formą Latvija priskiriama parlamentinėms respublikoms, kur valdžios sąranga grindžiama atstovaujamosios demokratijos principų prioritetu. Konstitucinėje tikrovėje tai reiškia, kad atstovaujamoji valstybės valdžios institucija yra ne tik įstatymų leidėjas ir kontroliuojantis vykdomąją valdžią, bet ir parlamentinės demokratijos garantas apskritai, konstitucinės sistemos šerdis. 1993 m. birželyje vykusiuose rinkimuose buvo išrinkta 5-oji Latvijos Respubblikos Saeima. Šiuo žingsniu buvo užbaigtas Latvijos Respublikos, kurios nepriklausomybė paskelbta 1918 m., institucijų atkūrimo procesas[7].

Latvijos Respublikos parlamentą – Saeimą, tęsiant Latvijos parlamentinę tradiciją, sudaro 100 atstovų. Vienerių rūmų Saeimos struktūra taip pat yra konstitucinio paveldo dalis. Latvijos konstitucionalizmo ištakose susiformavo ir nuostata dėl proporcinės rinkimų sistemos. Ir šiuo metu parlamente gali būti atstovaujamos tik tos politinės partijos, kurios rinkimuose surinko ne mažiau kaip 5 proc. rinkėjų balsų. Iškilus abejonių

[7] Jundzis, T. Latvijos nepriklausomybės atgavimo ir įtvirtinimo parlamentinis kelias. 1989–1993. *Valstybės atkūrimas. Lietuvos parlamentas 1990–1992, supra* note, 4, p. 475.

dėl šios nuostatos pagrįstumo Konstitucinis Teismas konstatavo, kad proporcinė rinkimų sistema, kitaip nei mažoritarinė, garantuoja atstovavimą ir toms politinėms jėgoms, kurios turi nedidelį elektorato palaikymą, o 5 proc. barjeras yra būtinas, nes išvengiama pernelyg didelio Saeimos politinio išsiskaidymo. Ši nuostata nereiškia, kad pažeidžiamas lygių rinkimų principas.

Rinkimų įstatyme apibrėžiant aktyviąją ir pasyviąją rinkimų teisę nustatyti kai kurie apribojimai, kurie neprieštarauja rinkimų teisės demokratiniams principams. Kandidatais į Saeimos narius negali būti etatiniai SSRS, Latvijos SSR, užsienio valstybių saugumo, žvalgybos ar kontržvalgybos darbuotojai, taip pat tie asmenys, kurie po 1991 m. sausio 13 d. buvo kompartijos, Latvijos SSR darbo žmonių internacionalinio fronto, Darbo kolektyvų jungtinės tarybos, Karo ir darbo veteranų organizacijos, Visos Latvijos visuomenės gelbėjimo komiteto ir jo regioninių komitetų nariai.

Saeimos paleidimą nepasibaigus jos kadencijai gali inicijuoti Respublikos Prezidentas, tačiau šis klausimas sprendžiamas referendume. Jeigu per referendumą daugiau kaip pusės jame dalyvaujančių balsų dauguma pritariama Saeimos paleidimui, skelbiami naujos Saeimos rinkimai. Jeigu per referendumą nebuvo priimtas sprendimas dėl Saeimos paleidimo, laikoma, kad valstybės Prezidentas netenka savo pareigų, o Saeima renka naują Prezidentą.

Latvijos konstitucinei tradicijai priskirtinas dar vienas Saeimos konstitucinio statuso bruožas, kurio esmė ta, kad Konstitucijoje nėra susistemintо bendro konstitucinių galių sąrašo. Nors Saeimos įgaliojimai nurodyti 2 skirsnyje „Saeima“ ir kitose Konstitucijos normose, tačiau dauguma Saeimos teisių ir pareigų siejami su įstatymų leidyba ir apibrėžiami Konstitucijos 5 skirsnyje.

Pagal Konstituciją įstatymų leidimo funkciją įgyvendina du objektai, t. y. Latvijos Respublikos Saeima ir Latvijos piliečiai, dalyvaujantys referendume. Tik referendumu gali būti pritariama Saeimos priimtam Konstitucijos pakeitimo įstatymui, jeigu juo keičiamas Konstitucijos 1 straipsnis, nustatantis, kad Latvija yra nepriklausoma demokratinė respublika, 2 straipsnis, kuriame skelbiama, kad Latvijos valstybės suvereni valdžia priklauso tautai, 3 straipsnis, įtvirtinantis Latvijos valstybės teritorijos vientisumą, 4 straipsnis dėl latvių kalbos, valstybės vėliavos, 6 straipsnis, numatantis Saeimos rinkimų demokratinius pagrindus, ir 77 straipsnis, kuriame reikalaujama šių straipsnių keitimo klausimą spręsti tik referendumu. Tik re-

ferendumu gali būti sprendžiama dėl Latvijos narystės Europos Sąjungoje arba dėl esminių šios narystės sąlygų pakeitimo. Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad referendumas negali būti organziuojamas dėl biudžeto, valstybės skolos, mokesčių, muitų, transporto tarifų, karo prievolės, karo skelbimo ir pradėjimo, taikos sutarčių, nepaprastosios padėties įvedimo ir atšaukimo, mobilizacijos ir demobilizacijos, tarptautinių sutarčių.

Latvijos Respublikos Prezidentas. Pažymėtina, kad Prezidento instituto turinys mažai pakito palyginti su praėjusio amžiaus trečiajame dešimtmetyje suformuluota prezidentinės valdžios koncepcija. Prezidento institucijos esmę šiuolaikinėje Latvijos konstitucinėje sistemoje galima apibūdinti tuo, kad ji paremta klasikine parlamentinės respublikos idėja, kurią vienokia ar kitokia politine teisine forma pripažino ir pritaikė daugelis Europos valstybių. Šiuo atžvilgiu Prezidento konstitucinis statusas patvirtina latvių tautos vertybines orientacijas ne į prezidentizmą, o į parlamentinės demokratijos prioritetus valdžios institutinėje sąrangoje.

Prezidentas įgyvendina tradicines valstybės reprezentacijos funkcijas, skiria Latvijos ir priima užsienio šalių diplomatinius atstovus. Jis yra vyriausiasis Latvijos ginkluotųjų pajėgų vadas ir įgyvendina funkcijas, susijusias su šių pareigų vykdymu.

Respublikos Prezidentui netaikoma atsakomybė už jo veiklą, nes visus Prezidento aktus turi kontrasignuoti Ministras Pirmininkas arba atitinkamas ministras, kurie ir prisiima atsakomybę už šiuos aktus. Tačiau Prezidentas gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, jeigu yra gautas Saeimos sutikimas, už kurį balsuoja ne mažiau kaip du trečdaliai visų Saeimos narių. Tokia pačia balsų dauguma Prezidentas gali būti atleistas iš pareigų.

Ypač reikšmingos Prezidento galios teisėkūroje. Jis turi ne tik įstatymų leidimo iniciatyvos, bet ir įstatymų promulgavimo bei veto teisę. Pastaroji prerogatyva susijusi su teise *delsti paskelbti įstatymą*, kai to reikalauja ne mažiau kaip trečdalis Saeimos narių. Neskelbiamas įstatymas gali būti teikiamas referendumui, kai to reikalauja dešimtadalis rinkėjų. Jeigu per 2 mėnesius toks reikalavimas nepateikiamas, Respublikos Prezidentas privalo įstatymą paskelbti. Referendumas šiuo klausimu neorganizuojamas, jeigu Saeima dviejų trečdalių balsų dauguma įstatymą priims pakartotinai. Prezidento galimybes veikti teisėkūrą papildo jo teisė kreiptis į Konstirucinį Teismą dėl įstatymų ir Latvijos tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai, dėl kitų norminių teisės aktų arba jų dalių atitikties aukštesnės

teisinės galios teisės normoms (aktams), dėl nacionalinės teisės normų atitikties Latvijos tarptautinėms sutartims.

Valstybės Prezidento santykius su vykdomąja valdžia lemia parlamentinės demokratijos dėsnis, reiškiantis, kad vyriausybė politiškai atsakinga parlamentui. Nors Prezidentas ir paveda konkrečiam asmeniui po Saeimo rinkimų sudaryti Ministrų Kabinetą, tačiau tokį sprendimą lemia įvykusių rinkimų rezultatai ir politinių partijų susitarimai dėl būsimosios vyriausybės. Kita vertus, esant konkrečioms politinėms situacijoms, politinių jėgų sanklodoms, kai sunku surasti politinius kompromisus, Prezidentas gali suvaidinti reikšmingą vaidmenį skatinant ir darant įtaką vyriausybės formavimo procesui. Konstitucijoje numatyta, kad Prezidentas turi teisę sukviesti nepaprastąjį Ministrų Kabineto posėdį, jam pirmininkauti ir nustatyti jo dienotvarkę.

Vyriausybės konstitucinis statusas bendrais bruožais atskleistas Konstitucijoje, o konkretesni teisinės padėties aspektai buvo įtvirtinti 1993 m. liepos 16 d. įstatyme „Dėl Ministrų Kabineto sandaros“, kuris vėliau buvo ne kartą keičiamas ir papildomas. Beje, iki 1996 m. gegužės 31 d., kai buvo padaryta esminė įstatymo korekcija, jis vadinosi įstatymu „Dėl 1925 m. blandžio 1 d. įstatymo „Ministrų Kabineto sandara“ atkūrimo“.

Ministrų Kabinetas pradeda vykdyti savo įgaliojimus po to, kai Saeima, išklausiusi Ministro Pirmininko pranešimą apie vyriausybės sudarymą, taip pat deklaraciją apie Ministrų Kabineto būsimosios veiklos kryptis, pareiškia pasitikėjimą Ministru Pirmininku. Parlamento pareikštas nepasitikėjimas Ministru Pirmininku arba ministru sukelia tradicines pasekmes – šie asmenys privalo atsistatydinti. Tačiau pareiškus nepasitikėjimą Ministru Pirmininku atsistatydina visa vyriausybė. Nepasitikėjimas Ministrų Kabinetu gali būti taip pat pareikštas atmetus vyriausybės pateiktą kitų metų valstybės biudžeto projektą. Konstitucijoje numatyta Ministro Pirmininko ir kitų vyriausybės narių atsistatydinimo teisė . Latvijos teisinėje sistemoje nustatytas dar vienas pagrindas, kuriuo remiantis vyriausybės nariai gali netekti savo įgaliojimų. Turimi galvoje tie atvejai, kai vyriausybės vadovas pareikalavo, kad ministras arba valstybės ministras atsistatydintų. Tokiais atvejais Ministro Pirmininko reikalavimas nedviprasmiškai privalomas, nors Saeima ir nepareiškė nepasitikėjimo šiais pareigūnais.

Vyriausybės ir jos narių teisės aktų leidimo pagrindai regalmentuojami Vyriausybės įstatyme. Išskirtinai pažymėtina, kad tarp Saeimos sesijų esant neatidėliotinai būtinybei vyriausybė gali priimti teisės aktus – taisy-

kles, turinčias įstatymo galią. Tačiau šiais aktais negalima keisti rinkimų tvarkos, teismų struktūros ir teisminio proceso taisyklių, biudžeto įstatymo, mokesčių, muitų įstatymų, taip pat leisti amnestijos aktų. Šie vyriausybės sprendimai turi būti pateikti Saeimai įvertinti. Vyriausybė taip pat gali priimti taisykles ir tuo atveju, jeigu tai tiesiogiai nurodyta įstatyme. Šiuo atveju įstatyme turi būti nurodytos teisinio reguliavimo kryptys, kurių vyriausybė privalo laikytis. Vyriausybė gali priimti ir kitus teisės aktus, jeigu atitinkamo klausimo nereglamentuoja įstatymas. Visais atvejais priimti teisės aktai negali prieštarauti Konstitucijai ir įstatymams.

Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas ir ministrai. Be tradicinių ministrų, kurie vadovauja atitinkamoms ministerijoms, Ministras Pirmininkas gali *pakviesti* į vyriausybę visateisiu Ministrų Kabineto nariu vieną asmenį Ministro Pirmininko pavaduotoju bei vieną ar kelis ministrus ypatingiems pavedimams. Be to, Ministras Pirmininkas ministro, vadovaujančio atitinkamai ministerijai, sutikimu gali paskirti *valstybės ministru* asmenį, vadovaujantį atskirai atitinkamos ministerijos jurisdikcijai priklausančiai valdymo sričiai.

Teisminės valdžios konstitucinio statuso pagrindai bendriausiu pavidalu suformuluoti Konstitucijoje, o konkrečiau 1992 m. gruodžio 15 d. įstatyme „Dėl teisminės valdžios“, kuris daug kartų buvo keičiamas ir pildomas. Respublikoje teisingumą įgyvendina rajonų (miestų) teismai, apygardų teismai, Aukščiausiasis Teismas, o karo ir nepaprastosios padėties metu – ir karo teismai.

Teisminės valdžios funkcionavimas grindžiamas šiomis konstitucinėmis vertybėmis: asmuo turi teisę į teisminę gynybą nuo pasikėsinimų į jo gyvybę, sveikatą, asmens laisvę, garbę, orumą ir turtą; kiekvienam asmeniui garantuojama teisė siekti, kad visiško lygiateisiškumo pagrindais viešai nagrinėjant bylą nepriklausomame ir objektyviame teisme būtų nustatytos asmens teisės ir pareigos arba jam pateikto kaltinimo pagrįstumas laikantis visų teisingumo kriterijų; visi asmenys yra lygūs prieš teisingumą ir teismą; teisingumą teismas vykdo nepriklausomai nuo kilmės, socialinės ir turtinės padėties, rasės ar tautinio priklausomumo, lyties, išsilavinimo, kalbos, santykio su religija, užsiėmimo rūšies, gyvenamosios vietos, politinių ir kitokių pažiūrų.

Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo formuluojamoje konstitucinėje doktrinoje akcentuojamas teismo nepriklausomumo principas, kuris apima: teisėjų nepriklausomumą ir jų pavaldumą tik įstatymui; draudimą

kištis į teismo veiklą (neleidžiamas joks teisingumo įgyvendinimo ribojimas ir kitas neteisėtas poveikis nepriklausomai nuo to, kokiu tikslu tai daroma. Niekas neturi teisės reikalauti iš teisėjo ataskaitos arba paaiškinimų dėl to, kaip išnagrinėta konkreti byla arba paskelbti teisėjų pasitarime reikštas nuomones); atsakomybę už teismo negerbimą; teisėjo neliečiamumą; teisėjai negali dalyvauti nagrinėjant tokią bylą, jeigu jie asmeniškai tiesiogiai ar netiesiogiai suinteresuoti bylos baigtimi.

Iš teisinės demokratinės valstybė prigimties išplaukia teisminio proceso pradai: tiesa; teisėtumas; viešumas; kolegialumas; teisminio proceso kalba; gynybos teisė; nekaltumo prezumpcija; bylos šalių lygybė; rungtyniškumas; teisminio posėdžio nepertraukiamumas; žodiškumas ir tiesiogiškumas; procesinė ekonomija; bylų skirstymo teisėjams objektyvus pagrįstumas.

Latvijos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1922 m. vasario 15 d. Konstitucijoje, kurios idėjomis remiamasi šiuolaikiniame konstitucionalizme, nebuvo numatyta teisminė teisės aktų konstitucinio teisėtumo patikra.

Pirmasis etapas kuriant konstitucinės justicijos modelį Latvijoje buvo 1992 m. gruodžio 15 d. įstatymo „Apie teisminę valdžią“ priėmimas. Įstatyme buvo ne tik pripažintas konstitucinės kontrolės neišvengiamumas šiuolaikinėje konstitucinėje sistemoje, bet ir numatyta, kad Aukščiausiajame Teisme bus įsteigta kolegija, turėsianti spręsti konstitucinius ginčus. Vėliau buvo prieita prie išvados, kad konstitucinės kontrolės funkciją turi įgyvendinti atskira institucija – Konstitucinis Teismas.

1996 m. birželio 5 d. Saeima priėmė įstatymą, kuriuo pakeitė Konstituciją, o 85 straipsnis apibrėžė pagrindinius Konstitucinio Teismo statuso elementus. Nustatyta, kad Latvijoje veikia Konstitucinis Teismas, kuris, neperžengdamas įstatymo nustatytų kompetencijos ribų, nagrinėja bylas dėl įstatymų atitikties Konstitucijai, taip pat kitas bylas, kurios įstatymu perduotos jo kompetencijai. Numatyta, kad šio Teismo teisėjus įstatymo nustatytam laikui tvirtina Saeima, jeigu už tai slaptai balsavo ne mažiau kaip 51 Saeimos narys. 1996 m. birželio 5 d. Saeima priėmė Konstitucinio Teismo įstatymą, kuris įsigaliojo birželio 28 d. 1996 m. spaly ir lapkrity Seima paskyrė 6 Teismo teisėjus, o pirmoji byla buvo išnagrinėta 1997 m. balandžio 27 d.

1997 m. rugsėjo 11 d. Saeima pakeitė kai kuriuos Konstitucinio Teismo įstatymo straipsnius, kurie reglamentavo klausimus dėl pareiškimo Konstituciniam Teismui padavimo tvarkos, dėl atstovavimo Konstitucinia-

me Teisme, dėl Konstitucinio Teismo sprendimo turinio, dėl Konstitucinio Teismo teisėjo kitos veiklos ribojimo.

Pagal to meto teisinį reguliavimą šios institucijos galios buvo ribotos, o kontroliuojamų objektų sąrašas buvo santykinai siauras. Konstitucinio Teismo įstatymas iš esmės buvo pakeistas 2000 m. lapkričio 30 d. įstatymu. Juo buvo patikslinti Teismo įgaliojimai, pakoreguotos teisminio proceso taisyklės, įtvirtinta asmenų konstitucinio skundo koncepcija. Šias slinktis suponavo ir tai, kad 1998 m. spalio 15 d. Latvijos Respublikos Konstitucija buvo papildyta 8 skirsniu „Pagrindinės žmogaus teisės“[8].

Konstitucinio Teismo statuso pagrindas yra Konstitucijos straipsnis, kuris yra Konstitucijos skyriuje „Teismas“. Tai reiškia, kad Konstitucinis Teismas besąlygiškai priskiriamas teisminei valdžiai. Konstitucinio Teismo įstatyme nurodoma, kad šis Teismas yra nepriklausoma teisminės valdžios institucija, kuri, neperžengdama Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytos kompetencijos ribos, nagrinėja bylas dėl įstatymų ir kitų norminių aktų atitikties Konstitucijai, taip pat kitas bylas, kurios įstatymu perduotos jo kompetencijai. Nors rengiant Konstitucinio Teismo veiklą reglamentuojančius teisės aktus, taip pat Teismo veiklos pradžioje buvo galvojama, kad, be Konstitucinio Teismo įstatymo, turėtų būti parengtas ir Teismo proceso įstatymas, tačiau ši idėja iki šiol neįgyvendinta[9]. Šiuo metu konstitucinio teisminio proceso taisyklės nustatytos Konstitucinio Teismo įstatyme ir Konstitucinio Teismo reglamente, kuriame patikslinami ne tik proceso, bet sprendžiami ir kiti Teismo struktūros bei organizavimo klausimai.

Konstitucinis Teismas nagrinėja šias bylas: 1) dėl įstatymų atitikties Konstitucijai; 2) dėl Latvijos tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai; 3) dėl kitų norminių aktų ar jų dalies atitikties aukštesnės teisinės galios teisės normoms (aktams); 4) dėl Saeimos, Ministrų Kabineto, Valstybės Prezidento, Saeimos pirmininko, Ministro Pirmininko kitų aktų (išskyrus administracinius teisės aktus) atitikties įstatymams; 5) dėl ministro potvarkio, kuriuo ministras, remdamasis Ministro Kabineto įgaliojimu, sustabdė savivaldybės tarybos (dūmos) sprendimą; 6) dėl Latvijos teisės

[8] Plačiau apie tai žr.: Endzinš, A. The Constitutional Claim in Latvia. *Interpretation and Direct Application of the Constitution.* Vilnius: Baltijos kopija, 2002, p. 82.

[9] Endzinš, A. The Constitutional Courts of the Republic of Latvija and te Republic of Lithuania. Similarities and differences. *Constitutional justice: the present and the future.* Vilnius: Klaipėdos rytas, 1998, p. 371.

normų atitikties Latvijos tarptautinėms sutartims, kurios neprieštarauja Latvijos Respublikos Konstitucijai[10].

Žmogaus teisės ir laisvės Latvijos Respublikos Konstitucijoje. Visų pirma pažymėtina, kad 1922 m. vasario 15 d., kai buvo priimama Latvijos Respublikos Konstitucija, nebuvo atskiro skyriaus, kuriame sistemiškai būtų suformuluotos žmogaus teisės ir laisvės. Konstitucijos leidėjas – Saeima pagrindinį dėmesį skyrė valstybės, jos institucijų struktūrai ir sąveikai. Nors Konstitucijoje ir buvo įtvirtintos pagrindinės žmogaus teisės, tačiau tai buvo fragmentiška ir nenuoseklu. Šio konstitucinės teisės instituto turinys, t. y. konkrečios žmogaus teisės ir laisvės, buvo įgyvendintos Saeimos leidžiamuose įstatymuose, kituose teisės aktuose[11].

Dvidešimtojo amžiaus pabaigoje siekiant atkurti nepriklausomą Latvijos valstybę šių tikslų organiškoji dalis taip pat buvo užtikrinti Latvijos žmonių teises ir laisves, įtvirtinti jų konstitucines ir kitas teisines, politines, socialines garantijas. Štai minėtoje 1990 m. gegužės 4 d. Aukščiausiosios Tarybos deklaracijoje „Dėl Latvijos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo“ skelbta, kad Latvijos Respublikos ir kitų valstybių piliečiams, nuolatos gyvenantiems Latvijos teritorijoje, garantuojamos socialinės, ekonominės ir kultūrinės teisės, taip pat politinės laisvės pagal pripažintas tarptautinės teisės normas. Šios laisvės ir teisės taikomos ir SSRS piliečiams, kurie pareikš pageidavimą gyventi Latvijoje nepriimdami jos pilietybės. Tą pačią dieną`Aukščiausioji Taryba priėmė Deklaraciją „Dėl Latvijos Respublikos prisijungimo prie tarptautinės teisės dokumentų žmogaus teisių klausimais“, kuria pripažino 1966 m. gruodžio 16 d. Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių paktą. Šis Paktas Latvijoje pradėjo galioti nuo 1992 m. liepos 14 d.

1991 m. gruodžio 10 d. Latvijos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė konstitucinį įstatymą „Dėl žmogaus ir piliečių teisių ir pareigų“, kuriuo susistemino demokratinėje pasaulio bendrijoje visuotinai pripažintas žmogaus pilietines, politines, socialines, ekonomines, kultūrines teises bei laisves.

1997 m. birželio 4 d. Latvijos Respublikos Saeima ratifikavo Europos pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvenciją. Vėliau Latvijos Respublika ratifikavo kitus tarptautinės teisės aktus dėl žmogaus teisių ir laisvių.

---

[10] Plačiau apie tai žr.: Žilys, J. Latvijos Respublikos Konstitucija (Satversme). *Konstitucinio reguliavimo įvairovė, supra* note, 2, p. 248–258.

[11] Balodis, R. *The Constitution of Latvia, supra* note, 3, p. 40.

1998 m. spalio 15 d. Latvijos Respublikos Saeima papildė Konstituciją 8 skirsniu „Pagrindinės žmogaus teisės“, kuriame suformulavo vientisą žmogaus teisių ir laisvių katalogą, apibendrintai išreiškiantį žmogaus statuso visuomenėje ir valstybėje šiuolaikinę doktriną. Šiuo atžvilgiu reikia konstatuoti ir tai, kad Latvijos Respublikos Konstitucinis Teismas vaidina išskirtinai reikšmingą vaidmenį realizuojant šią doktriną. Teismo aktuose interpretuojant konstitucines normas pateikiama jų turinio samprata ir tuo užtikrinamas konstitucinių nuostatų veiksmingumas socialinėje tikrovėje[12].

[12] Ušacka, A. Fundamental Human rights and interpretation of the Constitution by the Constitutional Court of the Republic of Latvia. *Interpretation and Direct Application of the Constitution.* Vilnius: Baltijos kopija, 2002, p. 129.

SATVERSME – LATVIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[13]

Priimta 1992 m. vasario 15 d.

Latvijos Konstitucinės Asamblėjos (Satversmes Sapulces) jungtiniame posėdyje

Latvijos valstybė, paskelbta 1918 metų lapkričio 18 dieną, sukurta sujungus istorines latvių žemes, remiantis latvių nacijos neatšaukiama valia ir jos neatimama apsisprendimo teise, kad būtų garantuotas latvių nacijos, jos kalbos ir kultūros gyvavimas bei raida per amžius ir užtikrinta Latvijos tautos ir kiekvieno laisvė ir gerovė.

Latvijos tauta išsikovojo savo valstybę Laisvės kovose. Laisvai išrinktoje Konstitucinėje Asamblėjoje ji įtvirtino valstybės santvarką ir nulėmė savo Konstituciją.

Latvijos tauta nepripažino okupacinių režimų, jiems priešinosi ir atgavo laisvę, o 1990 metų gegužės 4 dieną atkūrė nepriklausomybę valstybingumo istorinio tęstinumo pagrindu. Ji gerbia savo laisvės kovotojus, atmena svetimų valdžių aukas, smerkia komunistinį ir nacistinį totalitrinį režimą bei jų nusikaltimus.

Latvija kaip demokratinė, teisinė, socialiai atsakinga ir nacionalinė valstybė remiasi pagarba žmogui, jo laisvei, pripažįsta ir gina pagrindines žmogaus teises, gerbia tautines mažumas. Latvijos tauta gina savo suverenitetą,

[13] Latvijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Latvijos oficialiame teisės aktų skelbimo internetiniame puslapyje http://likumi.lv/doc.php?id=57980, išversta iš latvių kalbos. Aktualizuotas Latvijos Respublikos Konstitucijos vertimas. *Užsienio šalių konstitucijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.

Latvijos valstybės nepriklausomybę, teritoriją ir jos vientisumą bei demokratinę valstybės santvarką.

Latvijos identitetą Europos kultūrinėje erdvėje nuo seno formuoja latvių ir lyvių tradicijos, latvių išmintis, latvių kalba, bendražmogiškos ir krikščioniškos vertybės. Ištikimybė Latvijai, latvių kalba kaip vienintelė valstybinė kalba, laisvė, lygybė, solidarumas, teisingumas, sąžiningumas, darbštumas ir šeima yra vieningos visuomenės pagrindas. Kiekvienas rūpinasi savimi, savo artimaisiais ir visos visuomenės gerove, atsakingai elgiasi su kitais, ateities kartomis, aplinka ir gamta.

Latvija, būdama lygiateise tarptautinės bendruomenės nare, gina savo nacionalinius interesus ir remia vieningos Europos ir pasaulio tvarią ir demokratinę plėtrą.

Telaimina Dievas Latviją!

I SKIRSNIS. Bendrosios nuostatos

1. Latvija yra nepriklausoma demokratinė respublika.

2. Latvijos valstybės suverenitetas priklauso Latvijos tautai.

3. Latvijos valstybės teritorija ribojama sienų, nustatytų tarptautinėmis sutartimis, susideda iš Vidžemės, Latgalos, Kuržemės ir Žiemgalės.

4. Valstybinė kalba Latvijos Respublikoje yra latvių kalba. Latvijos vėliava – raudona su balta juosta.

II SKIRSNIS. Saeima (Latvijos parlamentas)

5. Saeimą sudaro šimtas tautos atstovų.

6. Saeima renkama visuotinių, lygių tiesioginių rinkimų pagrindu slaptai balsuojant ir proporcinių rinkimų būdu.

7. Dalijant Latviją į atskiras rinkimų apygardas, kiekvienoje rinkimų apygardoje renkamų Saeimos deputatų skaičius nustatomas proporcingai kiekvienoje apygardoje esančiam rinkėjų skaičiui.

8. Latvijos piliečiai, turintys visas pilietybės teises ir kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų, turi rinkimų teisę.

9. Kiekvienas Latvijos pilietis, turintis visas pilietybės teises ir kuris rinkimų pirmąją dieną yra ne jaunesnis kaip 21 metų, gali būti renkamas Saeimos nariu.

10. Saeima renkama ketveriems metams.

11. Rinkimai į Saeimą rengiami pirmąjį spalio šeštadienį.

12. Naujai išrinkta Saeima į pirmąjį posėdį renkasi pirmąjį lapkričio antradienį, tuo metu baigiasi ankstesnės Saeimos įgaliojimai.

13. Jeigu Saeimos rinkimai, paleidus ankstesnę Saeimą, rengiami kitu metų laiku, taip išrinkta Saeima sušaukiama ne vėliau kaip praėjus vienam mėnesiui po jos išrinkimo ir jos įgaliojimai baigiasi po trejų metų, pirmąjį lapkričio antradienį, kai sušaukiama naujai išrinkta Saeima.

14. Ne mažiau kaip 1/10 rinkėjų turi teisę inicijuoti referendumą dėl Saeimos paleidimo. Jeigu referendume už Saeimos paleidimą pasisako dauguma rinkėjų ir ne mažiau kaip 2/3 paskutiniuose Saeimos rinkimuose dalyvavusių rinkėjų, Saeima laikoma paleista. Referendumas dėl Saeimos paleidimo negali būti skelbiamas vienerius metus po Saeimos sušaukimo, likus metams iki Saeimos įgaliojimų pabaigos, likus šešiems mėnesiams iki Valstybės Prezidento kadencijos pabaigos, bei ne anksčiau kaip praėjus šešiems mėnesiams po prieš tai vykusio referendumo dėl Saeimos paleidimo.

Rinkėjai negali atšaukti pavienių Saeimos narių.

15. Saeimos posėdžiai vyksta Rygoje ir tik esant ypatingoms aplinkybėms Saeima renkasi kitoje vietoje.

16. Saeima renka savo prezidiumą, kurį sudaro pirmininkas, du pavaduotojai ir sekretoriai. Prezidiumas veikia nenutrūkstamai per visą Saeimos įgaliojimų laikotarpį.

17. Pirmąjį naujai išrinktos Saeimos posėdį pradeda ankstesnės Saeimos pirmininkas arba, Prezidiumo pavedimu, kitas Prezidiumo narys.

18. Saeima pati tikrina savo narių įgaliojimus.

Saeimos nariu išrinktas asmuo Saeimos nario įgaliojimus įgyja tik Saeimos posėdžio metu davęs šį iškilmingą pažadą:

„Aš, prisiimdamas Saeimos nario pareigas, prisiekiu (iškilmingai pažadu) prieš Latvijos tautą būti ištikimas Latvijai, stiprinti jos suverenitetą ir latvių kalbą kaip vienintelę valstybinę kalbą, ginti Latviją kaip nepriklausomą ir demokratinę valstybę ir savo pareigas atlikti garbingai ir sąžiningai. Aš įsipareigoju laikytis Konstitucijos ir įstatymų.“

19. Saeimos prezidiumas šaukia Saeimos sesijas bei planuoja eilinius ar neeilinius posėdžius.

20. Saeimos prezidiumas šaukia Saeimos posėdžius, jeigu to prašo Valstybės Prezidentas, Ministras Pirmininkas arba ne mažiau kaip 1/3 Saeimos narių.

21. Saeima parengia reglamentą, kuriuo nustato vidaus veiklą ir tvarką. Saeimos darbo kalba – latvių kalba.

22. Saeimos posėdžiai – vieši. Saeima, ne mažesne nei 2/3 posėdyje dalyvaujančių narių balsų dauguma, gali nuspręsti dirbti uždarame posėdyje, jeigu to pareikalauja dešimt Saeimos narių, Valstybės Prezidentas, Ministras Pirmininkas ar ministras.

23. Saeimos posėdžiai gali vykti, jeigu juose dalyvauja bent pusė Saeimos narių.

24. Saeima sprendimus priima absoliučia posėdyje dalyvaujančių narių balsų dauguma, išskyrus ypatingus atvejus, numatytus Konstitucijoje.

25. Saeima sudaro komitetus, nustato jų narių skaičių ir pareigas. Komitetai turi teisę reikalauti iš atskirų ministrų ir savivaldos institucijų informacijos bei paaiškinimų, būtinų komitetų darbui, bei teisę kviesti į savo posėdžius atitinkamų ministerijų ar savivaldos institucijų atsakingus atstovus pateikti paaiškinimus. Komitetai gali dirbti ir tarp Saeimos sesijų.

26. Saeima tam tikrais nustatytais atvejais paskiria parlamentinio tyrimo komisiją, jeigu to prašo ne mažiau kaip 1/3 Saeimos narių.

27. Saeima turi teisę pateikti prašymus bei paklausimus Ministrui Pirmininkui ar atskiriems ministrams, į kuriuos jie arba jų įgalioti atsakingi valstybės pareigūnai turi atsakyti. Ministras Pirmininkas ar ministras pateikia atitinkamus dokumentus ir norminius aktus, kurių prašo Saeima ar tam tikras jos komitetas.

28. Saeimos nariui už balsavimą ar nuomonę, išsakytą vykdant savo pareigas, negali būti pradėtas teisminis, administracinis ar drausminis procesas. Saeimos nariui gali būti pradėtas teisminis procesas, jeigu jis, nors ir atlikdamas savo pareigas, platina:

1) asmens garbę žeidžiančią melagingą informaciją, arba

2) asmens garbę žeidžiančią informaciją apie privatų ar šeimos gyvenimą.

29. Saeimos narys be Saeimos sutikimo negali būti suimamas, negali būti atliekama krata jo gyvenamoje patalpoje ar kitaip suvaržoma jo laisvė. Saeimos narys gali būti suimtas, jeigu jis sulaikomas darantis nusikaltimą. Apie kiekvieno Saeimos nario suėmimą per 24 valandas turi būti pranešama Saeimos prezidiumui; Prezidiumas kitame Saeimos posėdyje siūlo Saeimai nuspręsti, ar Saeimos narį ir toliau laikyti suimtą, ar jį paleisti. Tarp Saeimos sesijų, iki sesijos atidarymo, klausimą dėl Saeimos nario tolesnio laikymo suimtu sprendžia Saeimos prezidiumas.

30. Be Saeimos sutikimo negali būti pradėtas Saeimos nario baudžiamasis persekiojimas ar jam paskirta administracinė nuobauda.

31. Saeimos narys turi teisę atsisakyti duoti parodymus:

1) dėl asmenų, kurie jam, kaip tautos atstovui, patikėjo tam tikrus faktus ar informaciją;

2) dėl asmenų, kuriems jis, vykdydamas savo, kaip tautos atstovo, pareigas, patikėjo tam tikrus faktus ar informaciją;

3) dėl pačių tokių faktų ir informacijos.

32. Saeimos narys pats ar kito asmens vardu negali gauti iš valstybės užsakymų ar koncesijų. Šio straipsnio nuostatos taikomos ministrams, net jeigu jie nėra Saeimos nariai.

33. Saeimos nariams atlyginimas mokamas iš valstybės lėšų.

34. Niekas negali būti traukiamas atsakomybėn už informacijos, nagrinėtos Saeimos ar jos komitetų posėdžiuose, paskelbimą, jeigu toks paskelbimas atitinka tiesą. Informacija, nagrinėta uždaruose Saeimos ir komitetų posėdžiuose, gali būti atskleista tik gavus Saeimos prezidiumo ar komiteto sutikimą.

III SKIRSNIS. Valstybės Prezidentas

35. Valstybės Prezidentą renka Saeima ketveriems metams.

36. Valstybės Prezidentas išrenkamas slaptu balsavimu, ne mažesne kaip 51 Saeimos nario balsų dauguma.

37. Latvijos pilietis, kuris turi visas pilietybės teises ir yra sulaukęs 40 metų amžiaus, gali būti renkamas Valstybės Prezidentu. Prezidentu negali būti renkamas asmuo, turintis dvigubą pilietybę.

38. Valstybės Prezidento pareigos nesuderinamos su jokiomis kitomis pareigomis. Jeigu Prezidentu išrinktas asmuo yra Saeimos narys, jis turi atsisakyti Saeimos nario mandato.

39. Tas pats asmuo negali eiti Valstybės Prezidento pareigų daugiau nei 8 metus iš eilės.

40. Valstybės Prezidentas, prieš pradėdamas eiti pareigas, Saeimos posėdžio metu duoda šį iškilmingą pažadą:

„Aš prisiekiu, kad visas mano darbas bus skirtas Latvijos žmonių gerovei. Aš padarysiu viską, kas yra mano galioje, kad skatinčiau Latvijos ir jos gyventojų gerovę. Aš šventai laikysiuosi Latvijos Konstitucijos ir įstatymų. Aš būsiu visiems vienodai teisingas ir sąžiningai vykdysiu savo pareigas."

41. Prezidentas atstovauja valstybei tarptautiniuose santykiuose, skiria Latvijos diplomatinius atstovus ir priima kitų šalių diplomatinius atsto-

vus. Prezidentas įgyvendina Saeimos nutarimus dėl tarptautinių sutarčių ratifikavimo.

42. Valstybės Prezidentas yra vyriausiasis Latvijos ginkluotojų pajėgų vadas. Karo metu Prezidentas skiria vyriausiąjį karo pajėgų vadą.

43. Valstybės Prezidentas skelbia karą remdamasis Saeimos sprendimu.

44. Valstybės Prezidentas turi teisę imtis bet kokių būtinų valstybės karinės gynybos veiksmų, jeigu kita valstybė paskelbia karą Latvijai ar priešas įsiveržia į jos teritoriją. Prezidentas nedelsdamas sušaukia Saeimą, kuri sprendžia dėl karo paskelbimo ir karo veiksmų pradžios.

45. Valstybės Prezidentas turi teisę suteikti malonę nuteistiesiems, kurių atžvilgiu yra įsiteisėjęs teismo nuosprendis. Šios teisės panaudojimo apimtį ir tvarką nustato atskiras įstatymas. Amnestiją suteikia Saeima.

46. Valstybės Prezidentas turi teisę sušaukti neeilinius Ministrų Kabineto posėdžius ir pirmininkauti jiems bei nustatyti jų darbotvarkę.

47. Valstybės Prezidentas turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę.

48. Valstybės Prezidentas turi teisę siūlyti paleisti Saeimą. Dėl tokio siūlymo rengiamas referendumas. Jeigu referendume daugiau kaip pusė balsuotojų pasisako už Saeimos paleidimą, Saeima laikoma paleista ir skelbiami nauji rinkimai, kurie turi įvykti ne vėliau kaip po dviejų mėnesių nuo Saeimos paleidimo.

49. Jeigu Saeima buvo paleista, jos narių įgaliojimai tęsiasi, kol susirenka naujai išrinkta Saeima, bet paleistoji Saeima gali susirinkti į posėdžius tik tuomet, jeigu ją sušaukia Valstybės Prezidentas. Tokių posėdžių dienotvarkę nustato Prezidentas. Nauji rinkimai turi įvykti ne anksčiau kaip po mėnesio ir ne vėliau kaip po dviejų mėnesių nuo Saeimos paleidimo.

50. Jeigu referendume daugiau kaip puse balsų nepritariama Saeimos paleidimui, Valstybės Prezidentas laikomas atleistu iš pareigų ir Saeima renka naują Valstybės Prezidentą, likusiam atleistojo Prezidento kadencijos laikui.

51. Ne mažiau kaip pusės visų Saeimos narių siūlymu Saeima uždarame posėdyje ne mažesne kaip 2/3 visų savo narių balsų dauguma gali nuspręsti atleisti Valstybės Prezidentą. Priėmusi tokį sprendimą Saeima nedelsiant išrenka naują Valstybės Prezidentą.

52. Jeigu Valstybės Prezidentas atsistatydina, miršta ar yra atleidžiamas iš pareigų anksčiau negu pasibaigė jo kadencijos laikas, Valstybės Preziden-

to pareigas eina Saeimos pirmininkas, kol Saeima išrenka naują Prezidentą. Saeimos pirmininkas taip pat eina Valstybės Prezidento pareigas, jeigu jis yra išvykęs į užsienį arba dėl kitos priežasties negali vykdyti savo pareigų.

53. Valstybės Prezidentui už savo pareigų vykdymą netaikoma politinė atsakomybė. Visus Valstybės Prezidento aktus pasirašo (kontrasignuoja) Ministras Pirmininkas arba atitinkamas ministras, kuriems ir tenka visa atsakomybė už šiuos aktus, išskyrus 48 ir 56 straipsniuose nurodytus atvejus.

54. Valstybės Prezidentas gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, jeigu tam pritaria Saeima ne mažesne kaip 2/3 balsų dauguma.

IV SKIRSNIS. Ministrų Kabinetas

55. Ministrų Kabinetą sudaro Ministras Pirmininkas ir jo pakviesti ministrai.

56. Ministrų Kabinetą formuoja asmuo, kuriam Valstybės Prezidentas paveda tai daryti.

57. Ministerijų skaičių ir jų veiklos apimtį, kaip ir valstybės institucijų tarpusavio santykius, nustato įstatymas.

58. Ministrų Kabinetui yra pavaldžios valstybės valdymo institucijos.

59. Tam, kad Ministras Pirmininkas ir ministrai galėtų vykdyti savo pareigas, jie privalo turėti Saeimos pasitikėjimą, taip pat jie yra atskaitingi Saeimai už savo veiklą. Jeigu Saeima pareiškia nepasitikėjimą Ministru Pirmininku, atsistatydina visas Ministrų Kabinetas. Jeigu pareiškiamas nepasitikėjimas tam tikru ministru, jis privalo atsistatydinti, į jo vietą Ministras Pirmininkas kviečia kitą asmenį.

60. Ministrų Kabineto posėdžiams pirmininkauja Ministras Pirmininkas, o jo nesant, Ministro Pirmininko įgaliotas ministras.

61. Ministrų Kabinetas svarsto atskirų ministerijų parengtus įstatymų projektus ir kitus klausimus, susijusius su ministerijų veikla, kaip ir atskirų Ministrų Kabineto narių iškeltus valstybės politikos klausimus.

62. Jeigu valstybei grasina priešas iš užsienio arba valstybėje ar jos dalyje prasideda neramumai, ar iškyla tokių neramumų tikimybė ir tai kelia grėsmę valstybės santvarkai, Ministrų Kabinetas turi teisę paskelbti nepaprastąją padėtį ir apie tai per 24 valandas pranešti Saeimos prezidiumui, šis nedelsdamas pateikia Ministrų Kabineto sprendimą Saeimai.

63. Ministrai, netgi jeigu jie nėra Saeimos nariai, ir ministrų įgalioti atsakingi valstybės pareigūnai turi teisę dalyvauti Saeimos ir jos komitetų posėdžiuose ir teikti įstatymų projektų papildymus ir pataisas.

V SKIRSNIS. Įstatymų leidyba

64. Įstatymų leidybos teisė priklauso Saeimai, taip pat ir tautai šioje Konstitucijoje nustatyta tvarka ir apimtimi.

65. Įstatymų projektus Saeimai gali pateikti Valstybės Prezidentas, Ministrų Kabinetas, Saeimos komitetai, ne mažiau kaip penki Saeimos nariai, taip pat ir 1/10 rinkėjų šioje Konstitucijoje nustatytais atvejais ir tvarka.

66. Kasmet iki biudžetinių metų pradžios Saeima svarsto valstybės pajamų ir išlaidų biudžetą, kurio projektą jai pateikia Ministrų Kabinetas. Jeigu Saeima priima sprendimą dėl biudžete nenumatytų išlaidų, tokiu atveju sprendime nurodo ir šių išlaidų finansavimo šaltinius.

Pasibaigus biudžetiniams metams Ministrų Kabinetas teikia Saeimai tvirtinti biudžeto įvykdymo ataskaitą.

67. Taikos metu Saeima nustato ginkluotųjų pajėgų dydį.

68. Visos tarptautinės sutartys, kuriose aptariami klausimai sprendžiami įstatymų leidybos būdu, privalo būti ratifikuotos Saeimos.

Latvija, siekdama stiprinti demokratiją, sudarydama tarptautines sutartis dalį valstybės institucijų vykdomų funkcijų gali perduoti tarptautinėms institucijoms. Tarptautinės sutartys, kurių pagrindu dalis valstybės institucijų funkcijų yra perduodamos tarptautinėms institucijoms, ratifikuojamos Saeimos posėdyje, kai jame dalyvauja ne mažiau kaip 2/3 Saeimos narių ir 2/3 posėdyje dalyvaujančių Saeimos narių tam pritaria.

Klausimas dėl Latvijos narystės Europos Sąjungoje turi būti sprendžiamas referendumu, kurį inicijuoja Saeima.

Esminiai pakeitimai, susiję su Latvijos naryste Europos Sąjungoje, turi būti sprendžiami referendumu, kai tokio referendumo prašo ne mažiau kaip pusė Saeimos narių.

69. Valstybės Prezidentas Saeimos priimtus įstatymus paskelbia ne anksčiau kaip dešimtąją ir ne vėliau kaip dvidešimt pirmąją dieną po jų priėmimo. Paskelbtas įstatymas įsigalioja po keturiolikos dienų, nebent įstatyme nustatytas kitoks terminas.

70. Valstybės Prezidentas priimtus įstatymus skelbia šia tvarka:

„Saeima (arba tauta) priėmė, o Valstybės Prezidentas skelbia šį įstatymą: (įstatymo tekstas).“

71. Valstybės Prezidentas per dešimt dienų nuo įstatymo priėmimo motyvuotu raštu gali kreiptis į Saeimos pirmininką ir reikalauti įstatymą

svarstyti pakartotinai. Jeigu Saeima įstatymo nepakeičia, Prezidentas privalo jį paskelbti.

72. Valstybės Prezidentas turi teisę delsti paskelbti įstatymą du mėnesius, jeigu to reikalauja ne mažiau kaip 1/3 Saeimos narių. Šia teise Valstybės Prezidentas ir 1/3 Saeimos narių gali pasinaudoti per dešimt dienų nuo įstatymo priėmimo Saeimoje. Dėl tokio įstatymo rengiamas referendumas, jeigu to reikalauja ne mažiau kaip 1/10 rinkejų. Jeigu per anksčiau minėtus du mėnesius toks reikalavimas nėra gaunamas, tai, pasibaigus šiam laikotarpiui, įstatymas yra paskelbiamas. Referendumas nėra rengiamas, jeigu Saeima pakartotinai balsuoja dėl šio įstatymo ir ne mažiau kaip 3/4 visų deputatų pasisako už jo priėmimą.

73. Referendumas negali būti rengiamas dėl biudžeto ir įstatymų dėl valstybės skolinimosi, mokesčių, muitų, geležinkelio tarifų, karo prievolės, karo paskelbimo ir jo pradžios, taikos sutarčių, nepaprastosios padėties paskelbimo ir atšaukimo, mobilizacijos ir demobilizacijos, taip pat susitarimų su kitomis valstybėmis.

74. Saeimos priimtas įstatymas, kurį buvo delsiama paskelbti 72 straipsnyje nustatyta tvarka, gali buti panaikintas referendumu, jeigu jame balsuoja bent puse paskutiniuose Saeimos rinkimuose dalyvavusių rinkėjų ir dauguma iš jų pasisako už įstatymo panaikinimą.

75. Jeigu Saeima, ne mažesne nei 2/3 Saeimos narių balsų dauguma, priima įstatymą skubos tvarka, Valstybės Prezidentas negali tokio įstatymo grąžinti pakartotinai svarstyti ir toks įstatymas taip pat negali būti priimamas referendumu; Prezidentas turi tokį įstatymą paskelbti ne vėliau kaip per tris dienas nuo jo gavimo dienos.

76. Saeima savo posėdžiuose gali keisti Konstituciją, jeigu juose dalyvauja 2/3 Saeimos narių. Konstitucijos pataisos priimamos per tris svarstymus, jeigu už jas balsuoja ne mažiau kaip 2/3 posėdyje dalyvaujančių Saeimos narių.

77. Jeigu Saeima pakeičia Konstitucijos 1, 2, 3, 4, 6 ar 77 straipsnius, kad tokios pataisos įsigaliotų reikalingas referendumo pritarimas.

78. Ne mažiau kaip 1/10 rinkėjų turi teisę teikti Valstybės Prezidentui tinkamai parengtą Konstitucijos pataisos ar įstatymo projektą, kuriuos Prezidentas perduota Saeimai. Jeigu Saeima nepriima siūlomų projektų be esminių pakeitimų, tuomet rengiamas referendumas.

79. Konstitucijos pataisa priimama referendumu, jeigu už ją balsavo pusė visų balsavimo teisę turinčių piliečių. Įstatymo projektas, sprendimas

dėl Latvijos narystės Europos Sąjungoje ar sprendimas dėl esminių narystės sąlygų pakeitimo priimamas referendumu, jeigu jame dalyvauja bent pusė paskutiniuose Saeimos rinkimuose dalyvavusių rinkėjų ir dauguma iš jų pasisako už įstatymo projekto priėmimą, Latvijos narystę Europos Sąjungoje ar už esminius šios narystės sąlygų pakeitimus.

80. Referendume gali dalyvauti visi Latvijos piliečiai, turintys balsavimo teisę Saeimos rinkimuose.

81. Panaikintas.

VI SKIRSNIS. Teismas

82. Latvijoje teisingumą vykdo rajono (miesto) teismai, apygardų teismai ir Aukščiausiasis Teismas, o karo ar nepaprastosios padėties atveju – karo teismai.

83. Teisėjai yra nepriklausomi ir vadovaujasi tik įstatymu.

84. Teisėjus skiria Saeima ir jie yra neatšaukiami. Saeima gali atleisti teisėją iš pareigų prieš jo valią tik įstatymo nustatytais atvejais, vadovaudamasi Teisėjų drausmės kolegijos sprendimu ar teismo nuosprendžiu baudžiamojoje byloje. Įstatymu gali būti nustatytas amžius, kuriam sukakus teisėjai atsistatydina.

85. Latvijos Konstitucinis Teismas pagal įstatymo nustatytą kompetenciją nagrinėja bylas dėl įstatymų atitikties Konstitucijai bei kitas įstatyme jo kompetencijai priskirtas bylas. Konstitucinis Teismas turi teisę pripažinti įstatymus ir kitus teisės aktus ar jų dalis negaliojančiais.

Konstitucinio Teismo teisėjus įstatymo nustatytam terminui skiria Saeima, kai tam pritaria ne mažiau kaip 51 Saeimos narys.

86. Teisingumą gali vykdyti tik tos institucijos, kurioms įstatymas suteikia tokią teisę ir tik įstatymo numatyta tvarka. Karo teismai veikia vadovaudamiesi specialiu įstatymu.

VII SKIRSNIS. Valstybės kontrolė

87. Valstybės kontrolė yra nepriklausoma, kolegiali institucija.

88. Valstybės kontrolieriai skiriami ir patvirtinimi pareigoms tokia pačia tvarka kaip ir teisėjai, tik jie skiriami nustatytam laikotarpiui; atleisti iš pareigų per šį laikotarpį galima tik teismo sprendimu. Valstybės kontrolės sistemą ir įgaliojimus nustato specialus įstatymas.

VIII SKIRSNIS. Pagrindinės žmogaus teisės

89. Valstybė pripažįsta ir saugo pagrindines žmogaus teises vadovaudamasi šia Konstitucija, įstatymais ir Latviją įpareigojančiais tarptautiniais susitarimais.

90. Kiekvienas turi teisę žinoti savo teises.

91. Įstatymui ir teismui visi asmenys Latvijoje yra lygus. Bet kokia diskriminacija įgyvendinant žmogaus teises yra negalima.

92. Kiekvienas gali ginti savo teises ir teisėtus interesus kreipdamasis į teismą. Kiekvienas laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymų nustatyta tvarka. Kiekvienas, kurio teisės buvo nepagrįstai pažeistos, turi teisę į atitinkamą žalos atlyginimą. Kiekvienas turi teisę turėti advokatą.

93. Žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas.

94. Kiekvienas turi teisę į asmens laisvę ir neliečiamumą. Niekam negali būti suvaržyta laisvė kitaip, kaip tik pagal įstatymą.

95. Valstybė saugo žmogaus garbę ir orumą. Kankinimas ar kitoks žiaurus, žmogaus orumą žeminantis elgesys, yra draudžiamas. Niekas negali būti nubaustas žiauria ar žmogaus orumą žeminančia bausme.

96. Kiekvienas turi teisę į privataus gyvenimo, gyvenamojo būsto ir korespondencijos neliečiamumą.

97. Kiekvienas, teisėtai gyvenantis Latvijos teritorijoje, turi teisę laisvai kilnotis ir pasirinkti gyvenamąją vietą.

98. Kiekvienas turi teisę laisvai išvykti iš Latvijos. Kiekvienam, turinčiam Latvijos pasą, garantuojama valstybės pagalba užsienyje ir teisė laisvai grįžti į Latviją. Latvijos pilietis negali būti išduotas užsienio valstybei, išskyrus Saeimos ratifikuotose tarptautinėse sutartyse numatytus atvejus, jeigu išduodant Latvijos pilietį nepažeidžiamos Konstitucijoje įtvirtintos pagrindinės žmogaus teisės.

99. Kiekvienas turi minties, sąžinės ir tikėjimo laisvę. Bažnyčia yra atskirta nuo valstybės.

100. Kiekvienas turi teisę į žodžio laisvę, kuri apima teisę gauti, turėti ir skleisti informaciją bei pažiūras. Cenzūra yra draudžiama.

101. Kiekvienas Latvijos pilietis turi teisę įstatymo numatytu būdu dalyvauti valstybės ir savivaldos valdyme, taip pat eiti pareigas valstybės tarnyboje. Savivaldos narius gali rinkti Latvijos piliečiai, turintys visas pilietybės teises, ir nuolat Latvijoje gyvenantys Europos Sąjungos piliečiai. Kiekvienas nuolat Latvijoje gyvenantis Europos Sąjungos pilietis turi teisę dalyvauti savivaldos veikloje. Savivaldos darbo kalba yra latvių kalba.

102. Kiekvienas turi teisę jungtis į asociacijas, politines partijas ir kitokias visuomenines organizacijas.

103. Valstybė saugo taikių susirinkimų, eitynių ir piketų, apie kuriuos iš anksto pranešta, laisvę.

104. Kiekvienas turi teisę įstatymo nustatytu būdu kreiptis su pareiškimu į valstybės ir savivaldybės institucijas ir gauti atsakymą. Kiekvienas turi teisę atsakymą gauti latvių kalba.

105. Kiekvienas turi teisę į nuosavybę. Naudojantis nuosavybe, negalima pažeisti visuomenės interesų. Nuosavybės teisės gali būti ribojamos tik įstatymo numatytais atvejais. Nuosavybė gali būti paimama visuomenės poreikiams tik išskirtiniais atvejais, kurie numatyti atskirame įstatyme ir už tai turi būti teisingai atlyginta.

106. Kiekvienas žmogus turi teisę pasirinkti darbą ir darbo vietą pagal savo sugebėjimus ir kvalifikaciją. Priverčiamasis darbas draudžiamas. Priverčiamuoju darbu nelaikomas darbas stichinės nelaimės ir jos padarinių likvidavimo metu bei darbas, kuris atliekamas teismo sprendimu.

107. Kievienas darbuotojas už atliktą darbą turi teisę gauti tokį darbą atitinkantį atlyginimą, kuris negali būti mažesnis nei valstybės nustatytas minimalus darbo užmokestis, taip pat turi teisę į kassavaitines poilsio dienas ir teisę į kasmetines mokamas atostogas.

108. Dirbantieji turi teisę į kolektyvinę darbo sutartį bei teisę streikuoti. Valstybė gina profesines sąjungas.

109. Kiekvienas, sulaukęs senatvės, nedarbingumo atveju, netekęs darbo ar kitais įstatymo numatytais atvejais turi teisę į socialinę paramą.

110. Valstybė saugo ir globoja santuoką – sąjungą tarp vyro ir moters, šeimą, tėvų ir vaikų teises. Valstybė ypatingai remia neįgalius vaikus, vaikus, netekusius tėvų globos, ar vaikus, nukentėjusius nuo smurto.

111. Valstybė rūpinasi žmonių sveikata ir garantuoja kiekvienam medicinos pagalbą.

112. Kiekvienas turi teisę į išsilavinimą. Valstybė užtikrina galimybę įgyti nemokamą pradinį ir vidurinį išsilavinimą. Pradinis išsilavinimas yra privalomas.

113. Valstybė pripažįsta mokslo, meno ir kitokios kūrybos laisvę, rūpinasi autorių teisių ir patentų apsauga.

114. Asmenys, priklausantys tautinėms mažumoms, turi teisę išsaugoti ir puoselėti savo kalbą, etninį ir kultūrinį savitumą.

115. Valstybė saugo kiekvieno teisę gyventi palankioje (saugioje) aplinkoje, teikia informaciją apie aplinkos būklę ir rūpinasi jos išsaugojimu ir pagerinimu.

116. Asmens teisės, įtvirtintos Konstitucijos 96, 97, 98, 100, 102, 103, 106 ir 108 straipsniuose, gali būti ribojamos tik įstatymo numatytais atvejais, siekiant apsaugoti kitų žmonių teises, valstybės demokratinę santvarką, visuomenės saugumą, gerovę ir moralę. Šiame straipsnyje numatytais pagrindais gali būti apribotas ir religinių pažiūrų skleidimas.

J. Čakste,
Konstitucinės Asamblėjos pirmininkas

R. Ivanovs,
Konstitucinės Asamblėjos sekretorius

LENKIJOS RESPUBLIKA

PRATARMĖ

Lenkijos Respublikoje galiojančios Konstitucijos keitimo procesas prasidėjo 1989 m. balandžio 7 d., kai buvo patikslinta 1952 m. Konstitucija ir atkurti antrieji parlamento rūmai – Senatas ir Respublikos Prezidento institucija. Įtvirtinti iš dalies laisvi parlamento – Senato ir 35 procentų Seimo atstovų – rinkimai[1].

1992 m. spalio 17 d. priimtas Konstitucinis įstatymas dėl Lenkijos Respublikos įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių tarpusavio santykių ir teritorinės savivaldos. Dažnai vadinamos Mažąja, Konstitucijos 77 straipsnis skelbė, kad 1952 m. liepos 22 d. Konstitucija netenka galios, tačiau kartu buvo palikti galioti kai kurie 1952 m. Konstitucijos skyriai (apie 2/3). Galiojo dalis 1952 m. Konstitucijos, 1992 m. balandžio 23 d. Konstitucinis aktas dėl Lenkijos Respublikos Konstitucijos parengimo ir priėmimo tvarkos ir minėta 1992 m. Mažoji Konstitucija. Šioje Konstitucijoje buvo įtvirtintas aiškus valdžių padalijimo principas. Įstatymų leidžiamoji valdžia priklausė Seimui ir Senatui, vykdomoji valdžia – Respublikos Prezidentui ir Ministrų Tarybai, o teisminė – nepriklausomiems teismams. Stipriai pakeista Ministrų Tarybos kompetencija, suteikti įgaliojimai, teisė leisti įstatymo galią turinčius potvarkius. Kad galėtų tokia teise pasinaudoti, ji turėjo pateikti motyvuotą kreipimąsi į Seimą dėl įgaliojimų. Vyriausybė įgijo teisę apibrėžtomis aplinkybėmis siūlyti projektus svarstyti skubos tvarka. Suteikti nauji įgaliojimai Respublikos Prezidentui sudarant Ministrų Tarybą ir teikiant Ministrų Tarybos pirmininko kandidatūrą. Mažojoje Konstitucijoje nebuvo plečiamas asmenų teisių ir laisvių institutas. Kaip minėjome, užsitęsęs Lenkijos Konstitucijos rengimo ir priėmimo procesas buvo baigtas praktiškai tik po 8 metų, t. y. 1997 m. B. Banaszakas nurodo keletą priežasčių ir aplinkybių, trukdžiusių greitą Konstitucijos parengimą ir priėmimą. Visų pirma, jo manymu, trūko aiškios valstybės sandaros vizijos, antra, didelis politinių jėgų poliariškumas, t. y. 1991 m. I kadencijos

[1] Visuomeninis politinis judėjimas „Solidarumas" iškovojo visus 35 procentus mandatų į Seimą ir 99 (iš 100) į Senatą.

Seime buvo išrinkti 29 politinių partijų ir organizacijų atstovai, o tai trukdė pasiekti konsensusą[2]. Daug diskusijų kėlė Respublikos Prezidento statusas, socialinių teisių įtvirtinimas ir realizavimas bei Katalikų bažnyčios statusas valstybėje ir konstitucinės nuostatos dėl sąžinės bei tikėjimo laisvės. Taip pat įtakos turėjo ir parlamento paleidimas 1993 m. gegužės mėnesį.

Lenkijos Respublikos 1997 m. Konstitucija yra panaši savo forma ir turiniu į Vidurio ir Rytų Europos regiono valstybių konstitucijas, kurios buvo priimtos po 1990 metų. Konstitucijoje įtvirtinta racionalizuoto parlamentinio valdymo sistema, europinis konstitucinės justicijos modelis.

Lenkijos Respublikos Konstituciją sudaro įžanginė dalis (preambulė) ir 243 straipsniai, suskirstyti į 13 skyrių. Pirmi du Konstitucijos skyriai skirti valstybės santvarkos principams, žmogaus ir piliečio teisėms bei pareigoms. III skyriuje „Teisės šaltiniai“ įtvirtinta norminių aktų hierarchija ir priėmimo procedūros. Kiti skyriai skirti aukščiausioms valstybės valdžios institucijoms: Seimui ir Senatui, Prezidentui, Ministrų Tarybai ir vyriausybės administracijai, teismams ir tribunolams, valstybės kontrolės ir teisės apsaugos institucijoms. VII skyriuje nustatyti vietos savivaldos pagrindai. XI skyriuje reglamentuojama nepaprastųjų padėčių tipai ir teisių ir laisvių ribojimo pagrindai. XII skyriuje įtvirtinta Konstitucijos keitimo tvarka, XIII skyriuje apibrėžtos pereinamosios ir baigiamosios nuostatos, reglamentuojančios Konstitucijos įsigaliojimo tvarką.

Konstitucijos I skyriuje „Respublika“ nustatyti pagrindiniai valstybės ir tautos tarpusavio santykių principai. Lenkijos Respublika apibūdinama kaip bendras visų piliečių gėris, kaip demokratinė teisinė valstybė, įgyvendinanti socialinio teisingumo principus.

Kaip įvardija P. Sarnecki, Lenkijos Konstitucijos įžanginė dalis ir I skyrius ne tik sudaro teisinį valstybės ir tautos santykių pagrindą, bet ir veikia kaip visuomenės mobilizacija realizuojat ir užtikrinant jos teises (Konstitucijos 5 ir 6 straipsniai), o įžanginėje dalyje apibrėžtas sudėtingas valstybės kūrimo kelias gali veikti patriotiškai[3].

Lenkijos Konstitucijos 1 straipsnis skelbia, kad Lenkijos Respublika yra bendras visų piliečių gėris. Tai reiškia, kad kiekvienas Lenkijos pilietis gali naudotis visomis Lenkijos valstybės institucijomis ir kartu stiprinti

---

2 Banaszak, B. *Prawo konstytucyjne.* 5 wydanie Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa, 2010, p. 2933.

3 Sarnecki, P. *Prawo konstytucyjne RP Wydanie: 8*, Wydawnictwo C. H. Beck. Warszawa, 2010, p. 71.

viešąją valdžią. Šis Konstitucijos straipsnis tiesiogiai susijęs su 32 straipsniu, kuris nustato piliečių lygybę prieš teisę, ir 60 straipsniu, įtvirtinančiu piliečių teisę į valstybės tarnybą. Kita vertus, Lenkijos piliečiams Konstitucijos 82 straipsnyje numatoma ištikimybės Lenkijos valstybei pareiga ir rūpestis dėl bendro gėrio, o 85 straipsnyje pareiga ginti Tėvynę.

Lenkijos Konstitucijos 2 straipsnis nustato, kad Lenkijos Respublika yra demokratinė teisinė valstybė, įgyvendinanti socialinio teisingumo principus. Būtent Lenkijos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas reiškia, kad valstybėje veikia piliečių kontrolės mechanizmai, siekiant prižiūrėti valstybės valdžią įgyvendinančius tarnautojus. Šis straipsnis tiesiogiai susijęs su 4 straipsniu, nustatančiu, kad Lenkijos Respublikoje aukščiausia valdžia priklauso tautai, tauta įgyvendina valdžią per savo atstovus arba tiesiogiai. Lenkijos Konstitucija neleidžia valstybės valdžiai likti tik pasyviu socialinio valstybės gyvenimo stebėtoju, bet įpareigoja prižiūrėti, kai būtina ir koreguoti, socialinio gyvenimo eigą[4].

Lenkijos tauta kaip valdžios šaltinis organizuoja vieną valstybės valdžią vienoje valstybėje, tai nustato Konstitucijos 3 straipsnis. Tai reiškia, kad Lenkijos Respublika yra unitarinė valstybė ir Lenkijos Respublikos teritorijoje neveikia jokie kitų valstybių dariniai. Veikia valdžios decentralizacijos principas (Konstitucijos 15 straipsnis), vietos savivaldos institutas (Konstitucijos 16 straipsnis).

Lenkijos Respublikos Konstitucijos 10 straipsnyje apibrėžtas valdžių padalijimo principas. Įstatymų leidžiamąją valdžią vykdo Seimas ir Senatas, vykdomąją – Respublikos Prezidentas ir Ministrų Taryba, o teisminę – teismai ir tribunolai. Minėto straipsnio nuostatas reikia vertinti kartu su įžangine Konstitucijos dalimi, kurioje skelbiamas valdžių tarpusavio bendradarbiavimas. Atitinkamai reikia įvertinti, kad valdžių padalijimo principas yra siejamas su pusiausvyra tarp minėtų valdžių. Lyginant su ankstesnėmis Lenkijos konstitucijomis, valdžių pusiausvyra siekiama sustiprinti teisminės valdžios ir Respublikos Prezidento įgaliojimus. Lenkijos Respublikos Konstitucija ir Konstitucinio Tribunolo jurisprudencijoje valdžių padalijimo principas suprantamas kaip trejopos kompetencijos įgyvendinimas. Ginčų atveju dėl valdžios šakų kompetencijos pagal Lenkijos Respublikos Konstitucijos 189 straipsnį sprendžia Konstitucinis Tribunolas.

4 Sarnecki, P. *Prawo konstytucyjne RP Wydanie: 8*, Wydawnictwo C. H. Beck. Warszawa, 2010, p. 76.

Konstitucijos I skyriuje pateiktos pagrindinės ir esminės nuostatos, apibrėžiančios Lenkijos Respublikos politinę santvarką ir konstitucinę sistemą. Taip pat akivaizdu, kad dalis nuostatų yra kituose Konstitucijos skyriuose ar žemesnės galios aktuose.

Asmens konstitucinio statuso pagrindai apibrėžiami įžanginėje Lenkijos Respublikos Konstitucijos dalyje ir II skyriuje. Akivaizdu ir tai, kad Konstituciją vertinant kaip vientisą teisės aktą asmens konstitucinis statusas dažnai apibrėžiamas ir kituose Konstitucijos skyriuose. Minėtą Konstitucijos skyrių sudaro 56 straipsniai. Konstitucijos II skyriuje išvardytos teisės ir laisvės yra klasifikuojamos ir sudaro bendrą asmeninių, politinių, socialinių, ekonominių ir kultūrinių teisių katalogą.

Konstitucijos II skyriaus poskyryje „Bendrieji principai“ įtvirtini žmogaus orumo, laisvės ir lygybės principai. Konstitucinis asmens teisių ir laisvių institutas remiasi prigimtine asmens teisių ir laisvių idėja. Konstitucijos 30 straipsnyje apibrėžtas asmens orumas yra pagrindinis asmens teisių ir laisvių šaltinis. Taip pat svarbus asmens lygiateisiškumo įtvirtinimas ir diskriminacijos draudimas Konstitucijos 32 straipsnyje. Šie du apsektai patys svarbiausi Lenkijos Respublikoje užtikrinant šiuolaikinį konstitucinį asmens teisinį statusą. Be to, Konstitucijos 33 straipsnis skelbia, kad moterys ir vyrai Lenkijos Respublikoje šeiminiame, politiniame, visuomeniniame ir ekonominiame gyvenime turi lygias teises. Konstitucijoje numatytas įpareigojimas vienodai traktuoti vyrą ir moterį privalomas tiek kuriant, tiek įgyvendinant teisę.

Asmens laisvės principas reiškia, kad Lenkijos Respublika privalo užtikrinti plačiausias galimybes asmens laisvei ir gali ją apriboti tik tada, kai tai būtina. Ribojant asmens teises ir laisves būtina spręsti teisių ir laisvių naudai (*in dubio pro liberate*). Konstitucijoje siekiama visas asmens teises ir laisves pripažinti pagrindinėmis ir užtikrinti efektyvią jų apsaugą tiek nacionaliniame, tiek tarptautiniame lygiuose. Šiame Konstitucijos skyriuje 31 straipsnio 2 dalis apibrėžia konstitucinius asmens teisių ribojimo principus ir nustato, kad apriboti galima tik įstatymu ir tik tada, kai būtina demokratinėje valstybėje dėl asmens saugumo ar viešosios tvarkos užtikrinimo, dėl aplinkos apsaugos, sveikatos ir visuomenės moralės arba dėl kitų asmenų teisių ir laisvių.

Konstitucijos II skyriuje „Politinės teisės ir laisvės“ įtvirtinta teisė į susirinkimus, teisė į informaciją, kritikos teisė, teisė teikti peticijas ir kt. Konstitucijos 57 straipsnyje numatyta, kad kiekvienam garantuojama lais-

vė organizuoti taikius susirinkimus ar juose dalyvauti. Šios laisvės apribojimus gali nustatyti įstatymas. Detaliau ši laisvė nagrinėjama įstatyme „Dėl teisės į susirinkimus“, priimtame 1990 m. liepos 5 d. Minėtame įstatyme nustatyta, kad ne mažesnė kaip 15 viešai susirinkusių asmenų grupė gali skelbti savo nuomonę.

Asmenų galimybė gauti ir laisvai rinkti bei skleisti informaciją yra būtinas demokratinės valstybės elementas. Tai leidžia piliečiams vykdyti viešąją valdžios kontrolę ir daryti įtaką įgyvendinant valstybės politiką. Minėtos teisės ir laisvės įtvirtintos Lenkijos Konstitucijos 61 straipsnyje.

Lenkijos Respublikos Konstitucijos II skyriaus poskyryje „Ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės ir laisvės“ pateiktas išsamus ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių katalogas. Ekonominės teisės sudaro galimybes ir užtikrina asmenų dalyvavimą valstybės ekonominėje sistemoje. Socialinės teisės leidžia asmeniui įgyti priemones savo išlaikymui ir patenkinti buitinius interesus. Kultūrinės teisės leidžia asmeniui dalyvauti kultūriniame gyvenime ir patenkinti dvasinius poreikius. Minėto poskyrio 64 straipsnyje įtvirtinta kiekvieno teisė į nuosavybę, kitas turtines teises. Nuosavybės teisė yra tiesiogiai susijusi su asmeniu, kaip garantuojanti jo materialų nepriklausomumą. Plati konstitucinė nuosavybės teisės apsauga nereiškia jos absoliutaus pobūdžio. Konstitucija nustato, kad įstatyme turi būti nuosavybės teisių ribojimai, tačiau jie negali pažeisti nuosavybės teisės paskirties ir esmės. Konstitucijos 65 straipsnis įtvirtina kiekvieno teisę į darbą. Lenkijos Konstitucija teisę į darbą pirmiausia formuluoja kaip teisę kiekvienam laisvai pasirinkti profesiją bei darbo vietos pasirinkimą. Konstitucija nustato ir ribojimus, pavyzdžiui, draudimas įdarbinti vaikus iki 16 metų. Lenkijos Konstitucijos 68 straipsnyje įtvirtinta teisė į sveikatos apsaugą. Konstitucijoje apibrėžiant teisę į sveikatos apsaugą išskiriami vaikai, nėščios moterys, neįgalieji ir pagyvenę asmenys. Reikia pasakyti, kad ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių katalogas nesiskiria nuo standartų, įtvirtintų kitose Europos valstybėse.

Du atskiri poskyriai „Žmogaus teisių ir laisvių apsaugos priemonės“ bei „Pareigos“ nustato galimybes ginti savo teises ir skelbia konstitucines pareigas. Šiuose poskyriuose numatytos realios teisinės garantijos, užtikrinančios ir tiesioginį Konstitucijos taikymą.

Lenkijos Respublikos Konstitucijoje leidėjas siekė apibrėžti visas svarbiausias asmens teises. Tačiau akivaizdu, kad nėra įmanoma viename pagrindiniame akte apibrėžti visas asmens teises ir laisves, pavyzdžiui, drau-

dimas du kartus tą patį asmenį bausti už nusižengimą apibrėžtas ne Konstitucijoje.

Lenkijos Respublikoje, kaip ir įprasta demokratinėse valstybėse, veikia suvereni valdžia. Suvereni valdžia yra renkama tautos pagal Konstitucijos nustatytus principus. Rinkimų teisės principai: visuotiniai, lygūs, tiesioginiai ir slapti, apibrėžti renkant atstovus į Seimą (Konstitucijos 96 straipsnio 2 dalis), senatorius (97 straipsnio 2 dalis) ir Respublikos Prezidentą (127 straipsnio 1 dalis). Detalesnis rinkimų teisės realizavimas apibrėžtas dviejuose aktuose – 2001 m. balandžio 12 d. įstatyme dėl rinkimų į Seimą ir Senatą ir 1990 m. rugsėjo 27 d. įstatyme dėl Respublikos Prezidento rinkimų. Kita laisvų rinkimų užtikrinimo garantija yra veikiančios nepriklausomos rinkimų institucijos. Nuolatos veikianti Valstybinė rinkimų komisija prižiūri rinkimų teisės reikalavimų įgyvendinimą, vykdo parengiamuosius darbus organizuojant rinkimus, nagrinėja pagal savo kompetenciją skundus ir kt. Komisiją sudaro po tris teisėjus iš aukščiausių teisminių institucijų (Konstitucinio Tribunolo, Aukščiausiojo Teismo ir Vyriausiojo administracinio teismo), juos į pareigas skiria Respublikos Prezidentas.

Lenkijos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta Seimo (96 straipsnio 2 dalis) ir Respublikos Prezidento (127 straipsnio 5 ir 6 dalys) rinkimų sistema. Rinkimai į Senatą reguliuojami įstatymu. Tai palengvina rinkimų sistemos modifikavimą renkant antruosius parlamento rūmus.

Respublikos Prezidento rinkimai pagal Konstitucijos nuostatas remiasi absoliučios daugumos principu. Jeigu pirmame ture joks kandidatas nesurenka reikiamos balsų daugumos, po 14 dienų organizuojamas antras turas, kuriame dalyvauja du daugiausiai balsų surinkę kandidatai. Antrame ture laimi tas kandidatas, kuris gauna daugiausiai dalyvavusių rinkėjų balsų. Respublikos Prezidentas, kaip skelbia Konstitucijos 127 straipsnis, renkamas penkerių metų kadencijai, ir kandidatuoti gali asmenys, sulaukę 35 metų ir remiami ne mažiau kaip 100 000 rinkimų teisę turinčių rinkėjų.

Lenkijos Konstitucijos 96 straipsnio 2 dalis įtvirtina proporcinę Seimo rinkimų sistemą. Tokiu būdu yra išrenkama 460 deputatų. Seimas ir Senatas renkami ketverių metų kadencijai. Pagal Konstitucijos 99 straipsnį deputatu į Seimą gali kandidatuoti asmenys, sulaukę 21 metų, o į Senatą – 30 metų.

Lenkijos Respublikos Konstitucijos 10 straipsnio 2 dalis nurodo, kad įstatymų leidžiamąją valdžią vykdo Seimas ir Senatas. Seimas pagal Kons-

titucijos 95 straipsnio 2 dalį vykdo Ministrų Tarybos kontrolę. Minėti Konstitucijos straipsniai negali būti suprantami kaip pateikiantys baigtinį įstatymų leidžiamosios valdžios įgaliojimų sąrašą. Pagal Lenkijos Konstitucijos apibrėžtą kompetenciją Seimas ir Senatas – aukščiausios konstitucinės valstybės institucijos. Taip pat atsižvelgiant į veikimo ribas šios institucijos yra centrinės institucijos. Lenkijos parlamento kompetencija nėra ribojama Konstitucijos ir pagal konstitucinės sistemos sandarą Seimas ir Senatas leidžiamais įstatymais gali reguliuoti visas visuomenės gyvenimo sritis, visus teisinius santykius tarp fizinių asmenų ir kitų subjektų, taip pat valstybės institucijų ar kitose srityse, kur gali būti taikomos prievartos priemonės. Seimas ir Senatas pagal Konstitucijos 96 ir 97 straipsnius bei 104 straipsnio nuostatas atstovauja tautai.

Konstitucinėje doktrinoje Seimas ir Senatas apibrėžiami kaip pirmieji ir antrieji parlamento rūmai. Aišku, tokių terminų Lenkijos Respublikos Konstitucijoje nevartojama, tai tik doktrininė išraiška. Demokratinėse valstybėse parlamentai dažniausiai turi monopolį vykdant įstatymų leidybos funkciją. Tai reiškia, kad nė vienas įstatymas (išskyrus referendumu priimamus aktus) negali būti priimtas be parlamento valios. Dažnai valstybėse veikia tik vienų rūmų parlamentas arba dveji rūmai (bikameralizmas). Dvejų rūmų parlamentas veikia atskirai, tačiau kartu įgyvendina įstatymų leidybos funkciją, nors kompetencija ir vieta konstitucinėje sistemoje skiriasi. Pagal Konstitucijos nuostatas Seimas priima įstatymus ir yra pagrindinė sprendžiamoji institucija, be Seimo teigiamo pritarimo negali būti priimtas nė vienas įstatymas. Kai kurie Lenkijos mokslininkai teigia, kad Senatas veikia ne kaip antrieji parlamento rūmai, bet patariamoji institucija[5]. Su tokia pozicija galima sutikti iš dalies, kadangi Seimo ir Senato pozicijos skiriasi, ir Seimo padėtis šiuo požiūriu yra privilegijuota, dominuojanti. Tačiau Senatas veikia kaip antrieji parlamento rūmai, nes be Senato dalyvavimo negali būti pakeista Konstitucija, jis dalyvauja skiriant aukščiausius valstybės pareigūnus. Kita vertus, Lenkijos Respublika nėra federacija, todėl Senato kompetencija skiriasi nuo tų aukštųjų parlamento rūmų, kurie veikia ne unitarinėse valstybėse. Atsižvelgiant į pateiktą argumentaciją galima tvirtinti, kad Seimas ir Senatas – aukščiausios valdžios institucijos Lenkijos valstybėje, atstovaujančios tautai ir įgyvendinančios įstatymų leidžiamosios valdžios funkcijas.

[5] Sarnecki, P. *Prawo konstytucyjne RP Wydanie: 8*. Wydawnictwo C. H. Beck. Warszawa, 2010, p. 227.

Atstovaujamosios demokratijos principai deputatus ir senatorius traktuoja kaip tautos atstovus, renkamus visuotiniuose rinkimuose įgyvendinti valstybės valdžią. Laisvas mandatas reiškia, kad parlamento narys veikdamas tautos vardu yra laisvas ir vadovaujasi savo laisva valia, rinkėjai negali įpareigoti tautos atstovo veikti pagal instrukcijas. Būtent taip ir numatyta Konstitucijos 104 straipsnyje. Lenkijos Konstitucijoje nėra įtvirtintas mandato atšaukimo institutas, kuris galiojo Mažojoje Konstitucijoje iki 1997 metų.

Pagrindinė deputatų ir senatorių teisė yra dalyvauti visose diskusijose ir balsavimuose, tiek parlamento posėdžiuose, tiek vidaus dariniuose, ir teikti prašymus bei pasiūlymus. Deputatai individualiai gali dalyvauti vykdant kontrolės funkciją – tai visų pirma interpeliacijos ir klausimų institutas, antra, deputatų intervencija. Būtent viešosios institucijos privalo per 14 dienų deputato reikalavimu pateikti informaciją tuo klausimu, dėl kurio pateiktas deputato paklausimas. Tam tikrą kontrolinę veiklą vykdo ir senatoriai, nors pats Senatas tiesiogiai nedalyvauja. Senatoriai, kaip ir deputatai, turi teisę gauti informaciją ir paaiškinimus iš vyriausybės narių arba valstybės ar savivaldos atstovų.

Pagrindinis teisminės valdžios veiklos principas numatytas Lenkijos Konstitucijos 178 straipsnio 1 dalyje. Savo funkcijas vykdantys teisėjai yra nepriklausomi ir klauso tik Konstitucijos ir įstatymų. Lenkijos teismų sistemą sudaro Aukščiausiasis Teismas, Vyriausiasis administracinis teismas, bendrieji, administraciniai ir kariniai teismai. Taip pat Lenkijos konstitucinėje sistemoje veikia specializuotos teisminės institucijos – Konstitucinis Tribunolas ir Valstybės Tribunolas. Konstitucinio Tribunolo kompetencija labai plati, o individualaus skundo institutas leidžia veiksmingai ginti asmens teises ir laisves. Valstybės pareigūnų konstitucinės atsakomybės klausimui nagrinėti yra sukurta atskira valstybės institucija – Valstybės Tribunolas. Šie tribunolai drauge su kitais teismais sudaro atskirą ir nepriklausomą valdžios dalį (173 straipsnis). Kita vertus, Konstitucinis Tribunolas yra specifinė insititucija ir nėra nurodyta bendroje teismų sistemoje, numatytoje 175 straipsnio 1 ir 2 dalyse.

LENKIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[6]

Rūpindamiesi mūsų Tėvynės būtimi ir ateitimi, 1989 metais atgavę galimybę suvereniai ir demokratiškai spręsti jos likimą, mes, Lenkijos Tauta – visi Respublikos piliečiai, tiek tikintys Dievą – tiesos, teisingumo, gėrio ir grožio šaltinį, tiek neišpažįstantys šio tikėjimo, o šias universalias vertybes kildinantys iš kitų šaltinių, lygūs teisėmis ir pareigomis bendram gėriui – Lenkijai, dėkingi mūsų protėviams už jų darbą, kovą už nepriklausomybę, kainavusią didžiules aukas, už kultūrą, pagrįstą krikščioniškuoju Tautos palikimu ir visuotinėmis vertybėmis, tęsdami geriausias Pirmosios ir Antrosios Respublikų tradicijas, įpareigoti ateities kartoms perduoti viską, kas vertinga įgyta per daugiau nei tūkstantį metų, susiję bendrumo saitais su mūsų tėvynainiais, išsklaidytais po pasaulį, suvokdami būtinybę bendradarbiauti su visomis šalimis Žmonijos Šeimos gerovės vardan, prisimindami karčią praeities patirtį, kai pagrindinės žmogaus laisvės ir teisės mūsų Tėvynėje buvo pažeidžiamos, trokšdami visiems laikams garantuoti pilietines teises ir užtikrinti sąžiningą bei veiksmingą viešųjų institucijų veiklą, jausdami atsakomybę Dievui arba savo sąžinei, priimame Lenkijos Respublikos Konstituciją, kaip pagrindinę valstybės teisę, pagrįstą pagarba laisvei ir teisingumui, valdžių bendradarbiavimu, visuomenės dialogu ir subsidiarumo principu, stiprinančiu piliečių ir jų bendrijų teises.

Visus, kas Trečiosios Respublikos gerovei taikys šią Konstituciją, kviečiame tai daryti rūpinantis, kad būtų išsaugotas prigimtinis žmogaus oru-

[6] Lenkijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Lenkijos Konstitucinio Tribunolo internetiniame puslapyje http://trybunal.gov.pl/o-trybunale/akty-normatywne/konstytucja-rzeczypospolitej-polskiej/, išversta iš lenkų kalbos.
Aktualizuotas Lenkijos Respublikos Konstitucijos vertimas. *Užsienio šalių konstitucijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.

mas, jo teisė į laisvę ir pareiga būti solidariam su kitais, o pagarbą šiems principams laikyti nepajudinamu Lenkijos Respublikos pagrindu.

I SKYRIUS

RESPUBLIKA

1 straipsnis

Lenkijos Respublika yra bendras visų piliečių gėris.

2 straipsnis

Lenkijos Respublika yra demokratinė teisinė valstybė, įgyvendinanti socialinio teisingumo principus.

3 straipsnis

Lenkijos Respublika yra unitarinė valstybė.

4 straipsnis

1. Lenkijos Respublikoje aukščiausia valdžia priklauso Tautai.
2. Tauta įgyvendina valdžią per savo atstovus arba tiesiogiai.

5 straipsnis

Lenkijos Respublika saugo nepriklausomybę ir savo teritorijos neliečiamumą, užtikrina žmogaus ir piliečio laisves bei teises ir piliečių saugumą, saugo nacionalinį paveldą ir užtikrina aplinkos apsaugą, vadovaudamasi tolygaus vystymosi principu.

6 straipsnis

1. Lenkijos Respublika sudaro sąlygas skleistis kultūrai, kuri yra lenkų tautos identiteto, jos išlikimo ir vystymosi šaltinis, ir tam, kad kultūros vertybės būtų visiems vienodai prieinamos.
2. Lenkijos Respublika padeda užsienyje gyvenantiems lenkams išsaugoti ryšius su nacionaliniu kultūros paveldu.

7 straipsnis

Viešosios valdžios institucijos veikia remdamosi teise ir neperžengdamos jos ribų.

8 straipsnis

1. Konstitucija yra aukščiausioji Lenkijos Respublikos teisė.

2. Konstitucijos nuostatos taikomos tiesiogiai, nebent Konstitucija nustato kitaip.

9 straipsnis

Lenkijos Respublika laikosi ją įpareigojančios tarptautinės teisės.

10 straipsnis

1. Lenkijos Respublikos santvarka grindžiama įstatymų leidžiamosios valdžios, vykdomosios valdžios ir teisminės valdžios atskyrimu ir pusiausvyra.

2. Įstatymų leidžiamąją valdžią įgyvendina Seimas ir Senatas, vykdomąją valdžią – Lenkijos Respublikos prezidentas ir Ministrų Taryba, teisminę valdžią – teismai ir tribunolai.

11 straipsnis

1. Lenkijos Respublika užtikrina politinių partijų steigimo ir veiklos laisvę. Į politines partijas Lenkijos piliečiai jungiasi savanoriškumo ir lygybės pagrindais, siekdami demokratiniais metodais veikti valstybės politikos formavimą.

2. Politinių partijų finansavimas yra viešas.

12 straipsnis

Lenkijos Respublika užtikrina profesinių sąjungų, visuomeninių-profesinių žemdirbių organizacijų, draugijų, pilietinių judėjimų, kitų savanoriškų susivienijimų ir fondų steigimo ir veiklos laisvę.

13 straipsnis

Draudžiamos politinės partijos ir kitos organizacijos, savo programose besivadovaujančios totalitariniais nacizmo, fašizmo ir komunizmo veiklos metodais bei praktika, taip pat tos, kurių programa arba veikla suponuoja ar leidžia rasinę ir tautinę neapykantą, prievartos naudojimą siekiant užgrobti valdžią ar paveikti valstybės politiką arba numato struktūros ar narystės įslaptinimą.

14 straipsnis

Lenkijos Respublika užtikrina spaudos ir kitų visuomenės informavimo priemonių laisvę.

15 straipsnis

1. Lenkijos Respublikos teritorinė sandara užtikrina viešosios valdžios decentralizaciją.

2. Pagrindinį valstybės teritorinį suskirstymą, kuriuo atsižvelgiama į socialinius, ūkinius ar kultūrinius ryšius ir užtikrinama, kad teritoriniai vienetai pajėgtų vykdyti viešuosius uždavinius, nustato įstatymas.

16 straipsnis

1. Visi pagrindinio teritorinio suskirstymo vieneto gyventojai, remiantis teise, sudaro savivaldos bendriją.

2. Teritorinė savivalda dalyvauja įgyvendinant viešąją valdžią. Pagal įstatymus priklausančią esminę viešųjų uždavinių dalį savivalda vykdo savo vardu ir savo atsakomybe.

17 straipsnis

1. Įstatymu galima kurti profesines savivaldas, atstovaujančias asmenims, kurių profesinei veiklai vykdyti reikia visuomenės pasitikėjimo, besirūpinančias derama šių profesijų veikla neperžengiant visuomenės interesų ribų ir jų apsaugos labui.

2. Įstatymu galima kurti ir kitokias savivaldos rūšis. Šios savivaldos negali pažeisti profesinės veiklos laisvės ar apriboti ūkinės veiklos laisvės.

18 straipsnis

Lenkijos Respublika saugo ir globoja santuoką, kaip moters ir vyro sąjungą, šeimą, motinystę ir tėvystę.

19 straipsnis

Lenkijos Respublika rūpinasi kovų už nepriklausomybę veteranais, ypač karo invalidais.

20 straipsnis

Socialinis rinkos ūkis, pagrįstas ūkinės veiklos laisve, privačia nuosavybe ir solidarumu, socialinių partnerių dialogu ir bendradarbiavimu, yra Lenkijos Respublikos ekonominės santvarkos pagrindas.

21 straipsnis

1. Lenkijos Respublika saugo nuosavybę ir paveldėjimo teisę.

2. Nusavinti nuosavybę leidžiama tik tuomet, kai tai daroma viešaisiais tikslais ir teisingai atlyginant.

22 straipsnis

Ūkinės veiklos laisvė gali būti apribota tik įstatymu ir tik atsižvelgiant į svarbų viešąjį interesą.

23 straipsnis

Šeimos ūkis yra valstybės agrarinės santvarkos pagrindas. Šis principas nepažeidžia 21 ir 22 straipsnių nuostatų.

24 straipsnis

Lenkijos Respublika saugo darbą. Valstybė prižiūri darbo sąlygas.

25 straipsnis

1. Bažnyčios ir kitos tikėjimo organizacijos yra lygiateisės.

2. Lenkijos Respublikos viešoji valdžia yra nešališka religinių, pasaulėžiūros ir filosofinių įsitikinimų klausimais, užtikrindama jų raiškos laisvę viešajame gyvenime.

3. Santykiai tarp valstybės ir bažnyčių bei kitų tikėjimo organizacijų grindžiami pagarba jų autonomijai ir abipuse nepriklausomybe savo srityje, taip pat bendradarbiavimu žmogaus ir bendram labui.

4. Santykius tarp Lenkijos Respublikos ir Katalikų bažnyčios nustato tarptautinė sutartis, sudaryta su Šventuoju Sostu, ir įstatymai.

5. Santykius tarp Lenkijos Respublikos ir kitų bažnyčių bei tikėjimo organizacijų nustato įstatymai, priimti remiantis sutartimis, Ministrų Tarybos sudarytomis su jų įgaliotais atstovais.

26 straipsnis

1. Lenkijos Respublikos ginkluotosios pajėgos saugo valstybės nepriklausomybę ir jos teritorijos vientisumą, taip pat užtikrina jos sienų saugumą ir neliečiamumą.

2. Ginkluotosios pajėgos yra neutralios politiniuose reikaluose, jų atžvilgiu yra vykdoma civilinė ir demokratinė kontrolė.

27 straipsnis

Lenkijos Respublikoje oficiali kalba yra lenkų kalba. Ši nuostata nepažeidžia tautinių mažumų teisių, kylančių iš ratifikuotų tarptautinių sutarčių.

28 straipsnis

1. Lenkijos Respublikos herbas yra balto erelio su karūna atvaizdas raudoname lauke.

2. Lenkijos Respublikos spalvos yra balta ir raudona.

3. Lenkijos Respublikos himnas yra „Dąbrowskio Mazurka".

4. Lenkijos Respublikos herbą, spalvas ir himną saugo teisė.

5. Detales, susijusias su herbu, spalvomis ir himnu, reguliuoja įstatymas.

29 straipsnis

Lenkijos Respublikos sostinė yra Varšuva.

II SKYRIUS

ŽMOGAUS IR PILIEČIO LAISVĖS, TEISĖS IR PAREIGOS

BENDRIEJI PRINCIPAI

30 straipsnis

Prigimtinis ir neatimamas žmogaus orumas yra žmogaus ir piliečio laisvių ir teisių šaltinis. Jis neliečiamas, o jį gerbti ir saugoti yra viešosios valdžios pareiga.

31 straipsnis

1. Žmogaus laisvę saugo teisė.

2. Kiekvienas privalo gerbti kitų laisves ir teises. Niekas negali būti verčiamas daryti to, ko jo neįpareigoja teisė.

3. Naudojimosi konstitucinėmis laisvėmis ir teisėmis apribojimai gali būti nustatomi tik įstatymu ir tik tada, kai jie būtini demokratinėje valstybėje jos saugumui ar viešajai tvarkai užtikrinti arba aplinkai, žmonių sveikatai ir visuomenės moralei, taip pat kitų asmenų laisvėms ir teisėms apsaugoti. Šiais apribojimais negali būti pažeidžiama laisvių ir teisių esmė.

32 straipsnis

1. Teisės požiūriu visi yra lygūs. Visi turi teisę būti vienodai traktuojami viešosios valdžios.

2. Niekas dėl jokios priežasties negali būti diskriminuojamas politiniame, socialiniame ar ekonominiame gyvenime.

33 straipsnis

1. Lenkijos Respublikoje moteris ir vyras turi lygias teises šeimoje, politiniame, socialiniame ir ekonominiame gyvenime.

2. Moteris ir vyras turi lygias teises į išsilavinimą, įdarbinimą ir paaukštinimą, į vienodą atlyginimą už lygiavertį darbą, į socialinį aprūpinimą, taip pat lygias teises užimti pareigas, vykdyti funkcijas ir gauti oficialius garbės laipsnius ir apdovanojimus.

34 straipsnis

1. Lenkijos pilietybė įgyjama gimstant, jeigu tėvai yra Lenkijos piliečiai. Kitus Lenkijos pilietybės įgijimo atvejus nustato įstatymas.

2. Lenkijos pilietis negali netekti Lenkijos pilietybės, nebent jis pats jos atsisako.

35 straipsnis

1. Lenkijos Respublika užtikrina savo piliečiams, priklausantiems tautinėms ir etninėms mažumoms, laisvę saugoti ir puoselėti savo kalbą, išsaugoti papročius bei tradicijas ir plėtoti savo kultūrą.

2. Tautinės ir etninės mažumos turi teisę kurti savo švietimo, kultūros institucijas, taip pat institucijas religiniam savitumui apsaugoti ir dalyvauti sprendžiant su jų kultūros savitumu susijusius klausimus.

36 straipsnis

Būdamas užsienyje Lenkijos pilietis turi teisę į Lenkijos Respublikos globą.

37 straipsnis

1. Kiekvienas, priklausantis Lenkijos Respublikos jurisdikcijai, naudojasi Konstitucijos užtikrinamomis laisvėmis ir teisėmis.

2. Šio principo išimtys, taikomos užsieniečiams, nustatomos įstatymu.

ASMENINĖS LAISVĖS IR TEISĖS

38 straipsnis

Lenkijos Respublika kiekvienam žmogui užtikrina teisinę gyvybės apsaugą.

39 straipsnis

Su niekuo negali būti atliekami moksliniai, tarp jų ir medicinos bandymai, nesant savo valia išreikšto sutikimo.

40 straipsnis

Niekas negali būti kankinamas ar patirti žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio arba būti taip baudžiamas. Draudžiama taikyti fizines bausmes.

41 straipsnis

1. Kiekvienam yra užtikrinama asmens neliečiamybė ir asmens laisvė. Laisvė gali būti atimta ar apribota tik įstatymo nustatytais pagrindais ir tvarka.

2. Kiekvienas, kuriam laisvė atimta ne teismo sprendimu, turi teisę kreiptis į teismą, kad nedelsiant būtų nustatyta, ar šis laisvės atėmimas teisėtas. Apie laisvės atėmimą nedelsiant pranešama šeimai arba asmens, kuriam atimta laisvė, nurodytam asmeniui.

3. Kiekvienam sulaikytajam nedelsiant privalo būti suprantamai praneštos sulaikymo priežastys. Per 48 valandas nuo sulaikymo momento jis turi būti pristatytas į teismą. Sulaikytasis turi būti paleistas, jei per 24 valandas nuo jo perdavimo teismo dispozicijon jam nebus įteiktas teismo nutarimas dėl laikino arešto kartu su pateikiamais kaltinimais.

4. Su kiekvienu, kam atimta laisvė, turi būti elgiamasi humaniškai.

5. Kiekvienas, kam neteisėtai atimta laisvė, turi teisę į žalos atlyginimą.

42 straipsnis

1. Baudžiamojon atsakomybėn gali būti traukiamas tik tas, kas yra padaręs veiką, kurią draudė ir už kurią bausmę nustatė įstatymas, galiojęs veikos padarymo metu. Šis principas netrukdo bausti už veiką, kuri jos padarymo metu pagal tarptautinę teisę buvo laikoma nusikaltimu.

2. Kiekvienas, kurio atžvilgiu vykdomas baudžiamasis procesas, turi teisę į gynybą visose proceso stadijose. Jis gali pasirinkti gynėją arba įstatymo nustatyta tvarka naudotis paskirto gynėjo pagalba.

3. Kiekvienas laikomas nekaltu, kol jo kaltė nepatvirtinama įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu.

43 straipsnis

Karo nusikaltimams ir nusikaltimams žmoniškumui netaikoma senatis.

44 straipsnis

Senaties eiga atžvilgiu tų nusikaltimų, už kuriuos nėra persekiojama dėl politinių priežasčių ir kurie yra padaryti viešųjų pareigūnų arba jų pavedimu, sustoja iki tol, kol šios priežastys išnyksta.

45 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę, kad jo bylą teisingai ir viešai, nepagrįstai nevilkindamas išnagrinėtų kompetentingas, nepriklausomas ir nešališkas teismas.

2. Nagrinėjimas gali būti neviešas moralės, valstybės saugumo ar viešosios tvarkos sumetimais, taip pat siekiant apsaugoti privatų šalių gyvenimą ar kitą svarbų asmeninį interesą. Teismo sprendimas skelbiamas viešai.

46 straipsnis

Daiktas gali būti konfiskuotas tik įstatymo nustatytais atvejais ir tik įsiteisėjusiu teismo sprendimu.

47 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į privataus ir šeimos gyvenimo, garbės ir gero vardo teisinę apsaugą, taip pat teisę spręsti dėl savo asmeninio gyvenimo.

48 straipsnis

1. Tėvai turi teisę auklėti vaikus pagal savo įsitikinimus. Auklėjant turi būti atsižvelgiama į vaiko brandos lygį, taip pat į jo sąžinės, tikėjimo ir įsitikinimų laisvę.

2. Tėvystės teisės gali būti apribotos arba atimtos tik įstatymo nustatytais atvejais ir tik įsiteisėjusiu teismo sprendimu.

49 straipsnis

Garantuojama komunikacijų laisvė ir jų slaptumo apsauga. Jos gali būti ribojamos tik įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka.

50 straipsnis

Garantuojama būsto neliečiamybė. Apieškoti būstą, patalpą ar transporto priemonę galima tik įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka.

51 straipsnis

1. Niekas negali būti įpareigotas atskleisti su savo asmeniu susijusios informacijos kitaip, kaip tik remiantis įstatymu.

2. Viešoji valdžia negali ieškoti, kaupti ir padaryti prieinamos kitokios informacijos apie piliečius, kaip tik tą, kuri būtina demokratinėje teisinėje valstybėje.

3. Kiekvienas turi teisę susipažinti su susijusiais su savimi oficialiais dokumentais ir surinktais duomenimis. Šios teisės apribojimai gali būti nustatyti įstatymu.

4. Kiekvienas turi teisę reikalauti ištaisyti ar pašalinti melagingą, neišsamią ar įstatymui prieštaraujančiu būdu surinktą informaciją.

5. Informacijos rinkimo ir atskleidimo principus bei tvarką nustato įstatymas.

52 straipsnis

1. Kiekvienam yra užtikrinama judėjimo Lenkijos Respublikos teritorijoje laisvė, taip pat laisvė pasirinkti gyvenamąją ar buvimo vietą.

2. Kiekvienas gali laisvai išvykti iš Lenkijos Respublikos teritorijos.

3. Gali būti taikomi laisvių, apie kurias kalbama 1 ir 2 dalyse, įstatyme nustatyti apribojimai.

4. Lenkijos piliečio negalima išsiųsti iš šalies arba drausti jam grįžti į šalį.

5. Asmuo, kurio lenkiška kilmė buvo patvirtinta įstatymo nustatyta tvarka, gali visam laikui įsikurti Lenkijos Respublikos teritorijoje.

53 straipsnis

1. Kiekvienam užtikrinama sąžinės ir religijos laisvė.

2. Religijos laisvė apima laisvę išpažinti ar savo nuožiūra priimti religiją, taip pat individualiai ar kartu su kitais, viešai ar privačiai išreikšti savo religiją atliekant kulto apeigas, meldžiantis, dalyvaujant apeigose, praktikuojant tikėjimą ir mokant jo. Religijos laisvė taip pat apima teisę turėti šventyklas ir kitas kulto vietas pagal tikinčiųjų poreikius bei žmonių teisę naudotis religine pagalba ten, kur jie yra.

3. Tėvai turi teisę suteikti vaikams moralinį ir religinį auklėjimą ir švietimą pagal savo įsitikinimus. Atitinkamai taikoma 48 straipsnio 1 dalies nuostata.

4. Bažnyčios ar kitokios tikėjimo organizacijos, turinčios sureguliuotą

teisinę padėtį, religijos gali būti mokoma mokykloje, tačiau tuo negali būti pažeidžiama kitų asmenų sąžinės ir religijos laisvė.

5. Religijos išraiškos laisvė gali būti apribota tik įstatymu ir tik tada, kai tai būtina valstybės saugumui, viešajai tvarkai, kitų asmenų sveikatai, moralei ar laisvėms bei teisėms apsaugoti.

6. Niekas negali būti verčiamas dalyvauti arba nedalyvauti religinėse praktikose.

7. Niekas negali būti viešosios valdžios institucijų įpareigotas atskleisti savo pasaulėžiūrą, religinius įsitikinimus ar tikėjimą.

54 straipsnis

1. Kiekvienam užtikrinama laisvė reikšti savo pažiūras, gauti ir skleisti informaciją.

2. Išankstinė visuomenės informavimo priemonių cenzūra ir spaudos licencijavimas draudžiami. Įstatymas gali nustatyti pareigą iš anksto gauti radijo ar televizijos stoties veiklos leidimą.

55 straipsnis

1. Lenkijos piliečio ekstradicija draudžiama, išskyrus šio straipsnio 2 ir 3 dalyse numatytus atvejus.

2. Lenkijos piliečio ekstradicija gali būti vykdoma pagal kitos valstybės ar tarptautinės teismo institucijos prašymą, jeigu tokia galimybė kyla iš Lenkijos Respublikos ratifikuotos tarptautinės sutarties arba įstatymo, kuriuo įgyvendinamas tarptautinės organizacijos, kurios narė yra Lenkijos Respublika, teisės aktas, ir jeigu veika, dėl kurios prašoma išduoti asmenį:

1) buvo padaryta už Lenkijos Respublikos teritorijos ribų ir

2) pagal Lenkijos Respublikos teisę buvo laikoma nusikalstama arba pagal Lenkijos Respublikos teisę būtų laikoma nusikalstama, jeigu būtų padaryta Lenkijos Respublikos teritorijoje, tiek veikos padarymo, tiek prašymo pateikimo metu.

3. Sąlygų, nustatytų 2 dalies 1 ir 2 punktuose, neprivalo atitikti ekstradicija pagal tarptautinės teismo institucijos, įsteigtos Lenkijos Respublikos ratifikuotos tarptautinės sutarties pagrindu, prašymą, susijusį su jos jurisdikcijai priklausančiu genocido nusikaltimu, nusikaltimu žmoniškumui, karo nusikaltimu ar agresijos nusikaltimu.

4. Ekstradicija draudžiama, jeigu prašoma išduoti asmenį, įtariamą dėl politinių priežasčių padarius nusikaltimą, nesusijusį su prievartos pa-

naudojimu, arba jeigu jos vykdymas pažeis žmogaus ir piliečio laisves ir teises.

5. Klausimą, ar ekstradicija galima, sprendžia teismas.

56 straipsnis

1. Užsieniečiai Lenkijos Respublikoje gali naudotis prieglobsčio teise įstatymo nustatytais pagrindais.

2. Užsieniečiui, Lenkijos Respublikoje ieškančiam apsaugos nuo persekiojimo, pagal Lenkijos Respubliką įpareigojančias tarptautines sutartis gali būti suteiktas pabėgėlio statusas.

POLITINĖS LAISVĖS IR TEISĖS

57 straipsnis

Kiekvienam užtikrinama laisvė organizuoti taikius susirinkimus ir dalyvauti juose. Šios laisvės apribojimus gali nustatyti įstatymas.

58 straipsnis

1. Kiekvienam užtikrinama susivienijimų laisvė.

2. Draudžiami susivienijimai, kurių tikslas ar veikla prieštarauja Konstitucijai ar įstatymui. Klausimus dėl atsisakymo registruoti tokį susivienijimą ar jo veiklos uždraudimo sprendžia teismas.

3. Įstatymas nustato susivienijimų, registruojamų teismine tvarka, rūšis, šios registracijos tvarką ir šių susivienijimų priežiūros formas.

59 straipsnis

1. Užtikrinama laisvė jungtis į profesines sąjungas, visuomenines-profesines žemdirbių organizacijas ir darbdavių organizacijas.

2. Profesinės sąjungos ir darbdaviai bei jų organizacijos turi derybų teisę, būtent, siekiant išspręsti kolektyvinius ginčus, taip pat teisę sudaryti kolektyvines darbo sutartis ir kitokius susitarimus.

3. Profesinės sąjungos neperžengdamos įstatymo nustatytų ribų turi teisę organizuoti darbuotojų streikus ir kitokias protesto formas. Visuomenės labui įstatymu streikas gali būti apribotas arba gali būti uždrausta streikuoti tam tikrų kategorijų arba tam tikrų sričių darbuotojams.

4. Laisvės jungtis į profesines sąjungas ir darbdavių organizacijas bei kitų profesinių sąjungų laisvių srityje galimi tik tokie įstatyme nustatyti ap-

ribojimai, kokius leidžia Lenkijos Respubliką įpareigojančios tarptautinės sutartys.

60 straipsnis

Lenkijos piliečiai, turintys visas viešąsias teises, turi teisę vienodais pagrindais stoti į viešąją tarnybą.

61 straipsnis

1. Pilietis turi teisę gauti informaciją apie viešosios valdžios institucijų ir asmenų, vykdančių viešąsias funkcijas, veiklą. Ši teisė taip pat apima teisę gauti informaciją apie ūkinės ir profesinės savivaldos institucijų bei kitų asmenų bei organizacinių vienetų veiklą tiek, kiek jie vykdo viešosios valdžios uždavinius ir disponuoja komunaliniu ar valstybės iždo turtu.

2. Teisė gauti informaciją apima galimybę susipažinti su kolegialių viešosios valdžios institucijų, sudarytų visuotinių rinkimų būdu, dokumentais, taip pat stebėti jų posėdžius, kuriuose turi būti leidžiama įrašinėti garsą ar vaizdą.

3. Teisė, apie kurią kalbama 1 ir 2 dalyse, gali būti apribota tik įstatymuose numatytos kitų asmenų ir ūkio subjektų laisvių ir teisių apsaugos sumetimais, taip pat siekiant apsaugoti viešąją tvarką, valstybės saugumą ar svarbius ekonominius interesus.

4. Informacijos, apie kurią kalbama 1 ir 2 dalyse, pateikimo tvarką nustato įstatymai, o kiek tai susiję su Seimu ir Senatu – jų reglamentai.

62 straipsnis

1. Lenkijos pilietis turi teisę dalyvauti referendume, taip pat teisę rinkti Respublikos prezidentą, deputatus, senatorius ir atstovus į teritorinės savivaldos institucijas, jeigu jam ne vėliau kaip balsavimo dieną yra sukakę 18 metų.

2. Teisės dalyvauti referendume ir teisės rinkti neturi asmenys, kurie įsiteisėjusiu teismo sprendimu yra pripažinti neveiksniais arba kuriems atimtos viešosios ar rinkimų teisės.

63 straipsnis

Kiekvienas turi teisę viešaisiais, asmeniniais ar kito asmens interesais, pastarajam sutinkant, pateikti peticijas, siūlymus ir skundus viešosios valdžios institucijoms, taip pat visuomeninėms organizacijoms ir įstaigoms

dėl jų vykdomų užduočių, pavestų joms viešojo administravimo srityje. Peticijų, pasiūlymų ir skundų nagrinėjimo tvarką nustato įstatymas.

EKONOMINĖS, SOCIALINĖS IR KULTŪRINĖS LAISVĖS IR TEISĖS

64 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į nuosavybę, į kitas turtines teises, taip pat paveldėjimo teisę.

2. Užtikrinama visiems vienoda teisinė nuosavybės, kitų turtinių teisių ir paveldėjimo teisės apsauga.

3. Nuosavybė gali būti apribota tik įstatymu ir tik tiek, kiek jis nepažeidžia nuosavybės teisės esmės.

65 straipsnis

1. Kiekvienam užtikrinama laisvė pasirinkti profesiją ir profesinės veiklos laisvė, taip pat laisvė pasirinkti darbo vietą. Išimtis nustato įstatymas.

2. Įpareigoti dirbti galima tik įstatymu.

3. Draudžiama nuolatiniam darbui priimti vaikus iki 16 metų. Leidžiamo įdarbinimo formas ir pobūdį nustato įstatymas.

4. Minimalų atlyginimo už darbą dydį arba šio dydžio nustatymo būdą apibrėžia įstatymas.

5. Viešoji valdžia vykdo politiką, kuria siekiama visiško, našaus užimtumo, įgyvendindama nedarbo įveikimo programas, įskaitant profesinio konsultavimo ir mokymo, viešųjų darbų ir intervencinio darbo organizavimą ir rėmimą.

66 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į saugias ir higieniškas darbo sąlygas. Šios teisės įgyvendinimo būdą ir darbdavių pareigas nustato įstatymas.

2. Darbuotojas turi teisę į įstatymo nustatytas poilsio dienas ir į kasmetines mokamas atostogas; maksimalias darbo laiko normas nustato įstatymas.

67 straipsnis

1. Pilietis turi teisę į socialinį aprūpinimą nedarbingumo dėl ligos ar invalidumo atveju ir sulaukęs pensinio amžiaus. Socialinio aprūpinimo apimtį ir formas nustato įstatymas.

2. Pilietis, ne savo valia likęs be darbo ir neturintis kitų pragyvenimo šaltinių, turi teisę į socialinį aprūpinimą, kurio apimtį ir formas nustato įstatymas.

68 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į sveikatos apsaugą.

2. Piliečiams, neatsižvelgiant į jų materialinę padėtį, viešoji valdžia užtikrina vienodas galimybes gauti medicinos pagalbą, finansuojamą iš viešųjų lėšų. Medicinos pagalbos teikimo sąlygas ir apimtį nustato įstatymas.

3. Viešoji valdžia privalo ypač rūpintis vaikų, nėščių moterų, neįgalių asmenų ir pagyvenusių asmenų sveikata.

4. Viešoji valdžia privalo kovoti su epideminėmis ligomis ir užkirsti kelią neigiamą poveikį sveikatai darantiems aplinkos pablogėjimo padariniams.

5. Viešoji valdžia remia kūno kultūros, ypač vaikų ir jaunimo, plėtojimą.

69 straipsnis

Neįgaliems asmenims viešoji valdžia pagal įstatymą padeda užsitikrinti pragyvenimą, įgyti darbo įgūdžių, taip pat socialinio bendravimo srityje.

70 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į mokslą. Mokytis iki 18 metų amžiaus privaloma. Pareigos mokytis mokykloje vykdymo būdą nustato įstatymas.

2. Mokymas viešosiose mokyklose yra nemokamas. Įstatymu gali būti leidžiama kai kurias švietimo paslaugas viešosiose aukštosiose mokyklose teikti už mokestį.

3. Tėvai gali laisvai parinkti savo vaikams kitas, ne tik viešąsias mokyklas. Piliečiai ir įstaigos turi teisę steigti pagrindines, vidurines ir aukštąsias mokyklas, taip pat auklėjimo įstaigas. Neviešųjų mokyklų steigimo ir veiklos sąlygas, viešosios valdžios dalyvavimą jas finansuojant, taip pat mokyklų ir auklėjimo įstaigų pedagoginės priežiūros principus nustato įstatymas.

4. Viešoji valdžia visiems piliečiams užtikrina lygias galimybes įgyti išsilavinimą. Šiuo tikslu ji kuria ir remia individualios finansinės ir organizacinės pagalbos moksleiviams ir studentams sistemas. Pagalbos teikimo sąlygas nustato įstatymas.

5. Įstatymo nustatytais pagrindais užtikrinama aukštųjų mokyklų autonomija.

71 straipsnis

1. Valstybė, vykdydama savo socialinę ir ekonominę politiką, atsižvelgia į šeimos gerovę. Šeimos, kurių materialinė ir socialinė padėtis yra sunki, ypač daugiavaikės ir nepilnos, turi teisę į ypatingą viešosios valdžios pagalbą.

2. Motina iki vaiko gimimo ir po jo turi teisę į ypatingą viešosios valdžios pagalbą, kurios apimtį nustato įstatymas.

72 straipsnis

1. Lenkijos Respublika užtikrina vaiko teisių apsaugą. Kiekvienas turi teisę reikalauti iš viešosios valdžios institucijų saugoti vaiką nuo prievartos, žiaurumo, išnaudojimo ir demoralizavimo.

2. Vaikas, netekęs tėvų globos, turi teisę į viešosios valdžios globą ir pagalbą.

3. Viešosios valdžios institucijos ir asmenys, atsakingi už vaiką, nustatydami vaiko teises, privalo išklausyti vaiko nuomonę ir pagal galimybes į ją atsižvelgti.

4. Įstatymas nustato vaiko teisių gynėjo kompetenciją ir skyrimo tvarką.

73 straipsnis

Kiekvienam užtikrinama meninės kūrybos, mokslinių tyrinėjimų ir jų rezultatų skelbimo laisvė, dėstymo laisvė, taip pat laisvė naudotis kultūros vertybėmis.

74 straipsnis

1. Viešoji valdžia vykdo politiką, užtikrinančią ekologinį saugumą dabartinei ir ateities kartoms.

2. Aplinkos apsauga yra viešosios valdžios pareiga.

3. Kiekvienas turi teisę į informaciją apie aplinkos būklę ir apsaugą.

4. Viešoji valdžia remia piliečių veiksmus, kuriais siekiama apsaugoti ir pagerinti aplinkos būklę.

75 straipsnis

1. Viešoji valdžia vykdo politiką, padedančią patenkinti piliečių apsirūpinimo būstu poreikius, būtent, siekia įveikti benamystę, remia socialinių statybų plėtrą ir piliečių veiksmus, siekiant įsigyti nuosavą būstą.

2. Nuomininkų teisių apsaugą reglamentuoja įstatymas.

76 straipsnis

Viešoji valdžia saugo vartotojus, naudotojus ir nuomininkus nuo veiksmų, keliančių grėsmę jų sveikatai, privatumui ir saugumui, taip pat nuo nesąžiningo elgesio rinkoje. Šios apsaugos apimtį nustato įstatymas.

LAISVIŲ IR TEISIŲ APSAUGOS PRIEMONĖS

77 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į žalos, padarytos neteisėtais viešosios valdžios institucijos veiksmais, atlyginimą.

2. Įstatymas niekam negali užkirsti teisminio kelio pažeistoms laisvėms ir teisėms apginti.

78 straipsnis

Kiekviena šalis turi teisę apskųsti pirmojoje instancijoje priimtus sprendimus ir nutarimus. Šio principo išimtis ir apskundimo tvarką nustato įstatymas.

79 straipsnis

1. Kiekvienas, kieno konstitucinės laisvės ar teisės buvo pažeistos, turi teisę įstatymo nustatytais pagrindais kreiptis į Konstitucinį Tribunolą su skundu dėl įstatymo ar kito norminio akto, kuriuo remdamasis teismas ar viešojo administravimo institucija priėmė galutinį sprendimą dėl jo laisvių, teisių arba jo pareigų, įtvirtintų Konstitucijoje, atitikties Konstitucijai.

2. 1 dalies nuostata netaikoma 56 straipsnyje įtvirtintų teisių atžvilgiu.

80 straipsnis

Kiekvienas turi teisę įstatymo nustatytais pagrindais kreiptis į piliečių teisių gynėją, prašydamas pagalbos ginant savo laisves ar teises, pažeistas viešosios valdžios institucijų.

81 straipsnis

Teises, nurodytas 65 straipsnio 4 ir 5 dalyse, 66 straipsnyje, 69 straipsnyje, 71 straipsnyje ir 74–76 straipsniuose, galima ginti neperžengiant įstatymo nustatytų ribų.

PAREIGOS

82 straipsnis

Lenkijos piliečio pareiga – būti ištikimam Lenkijos Respublikai ir rūpintis bendra gerove.

83 straipsnis

Kiekvienas privalo laikytis Lenkijos Respublikos teisės.

84 straipsnis

Kiekvienas privalo prisiimti įstatymo nustatytas pareigas ir prievoles, įskaitant prievolę mokėti mokesčius.

85 straipsnis

1. Ginti Tėvynę yra Lenkijos piliečio pareiga.
2. Karo tarnybos pareigos apimtį nustato įstatymas.
3. Pilietis, dėl religinių įsitikinimų ar moralės principų negalintis atlikti karo tarnybos, gali būti įpareigotas atlikti alternatyviąją tarnybą įstatymo nustatytais pagrindais.

86 straipsnis

Kiekvienas privalo rūpintis aplinkos būkle ir atsako, jeigu ją pablogina. Šios atsakomybės principus nustato įstatymas.

III SKYRIUS

TEISĖS ŠALTINIAI

87 straipsnis

1. Lenkijos Respublikos visuotinai privalomos teisės šaltiniai yra: Konstitucija, įstatymai, ratifikuotos tarptautinės sutartys ir potvarkiai.
2. Lenkijos Respublikos visuotinai privalomos teisės šaltiniai atitinkamų institucijų veiklos teritorijoje yra jų priimti vietinės teisės aktai.

88 straipsnis

1. Įstatymai, potvarkiai ir vietinės teisės aktai įsigalioja tik paskelbti.
2. Norminių aktų skelbimo principus ir tvarką nustato įstatymas.
3. Tarptautinės sutartys, ratifikuotos remiantis išankstiniu įstatyme

išreikštu sutikimu, skelbiamos ta pačia tvarka kaip ir įstatymai. Kitų tarptautinių sutarčių skelbimo principus nustato įstatymas.

89 straipsnis

1. Lenkijos Respublikai ratifikuojant ir denonsuojant tarptautinę sutartį reikalingas išankstinis įstatyme išreikštas sutikimas, jei sutartis susijusi su:

1) taika, sąjungomis, politiniais ar kariniais susitarimais,

2) Konstitucijoje įtvirtintomis piliečių laisvėmis, teisėmis arba pareigomis,

3) Lenkijos Respublikos naryste tarptautinėse organizacijose,

4) žymia finansine našta valstybei,

5) klausimais, kuriuos reguliuoja įstatymas arba kurie pagal Konstituciją turi būti sureguliuoti įstatymu.

2. Apie ketinimą pateikti Respublikos Prezidentui ratifikuoti tarptautines sutartis, kurioms ratifikuoti nereikalingas įstatyme išreikštas sutikimas, Ministrų Tarybos pirmininkas praneša Seimui.

3. Tarptautinių sutarčių sudarymo, ratifikavimo ir denonsavimo principus ir tvarką nustato įstatymas.

90 straipsnis

1. Lenkijos Respublika, remdamasi tarptautine sutartimi, gali perduoti tarptautinei organizacijai ar tarptautinei institucijai valstybės valdžios institucijų kompetenciją tam tikrais klausimais.

2. Įstatymą, kuriuo išreiškiamas sutikimas ratifikuoti tarptautinę sutartį, apie kurią kalbama 1 dalyje, priima Seimas 2/3 balsų dauguma, dalyvaujant ne mažiau kaip pusei nustatyto deputatų skaičiaus, ir Senatas 2/3 balsų dauguma, dalyvaujant ne mažiau kaip pusei nustatyto senatorių skaičiaus.

3. Apie sutikimą ratifikuoti tokią sutartį gali būti nuspręsta visos šalies referendumu, remiantis 125 straipsnio nuostata.

4. Nutarimą dėl to, kokiu būdu bus išreiškiamas sutikimas ratifikuoti, priima Seimas absoliučia balsų dauguma, dalyvaujant ne mažiau kaip pusei nustatyto deputatų skaičiaus.

91 straipsnis

1. Ratifikuota tarptautinė sutartis, paskelbus ją leidinyje „*Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*“, yra šalies teisinės tvarkos dalis ir taikoma tiesiogiai, nebent jos taikymas siejamas su įstatymo priėmimu.

2. Tarptautinė sutartis, ratifikuota remiantis išankstiniu įstatyme išreikštu sutikimu, turi pirmumą prieš įstatymą, jeigu šio įstatymo neįmanoma suderinti su sutartimi.

3. Jeigu tai kyla iš Lenkijos Respublikos ratifikuotos sutarties, steigiančios tarptautinę organizaciją, jos nustatyta teisė taikoma tiesiogiai ir turi pirmumą kolizijos su įstatymais atveju.

92 straipsnis

1. Potvarkius leidžia Konstitucijoje nurodytos institucijos, remdamosi konkrečiu įstatyme įtvirtintu įgaliojimu, įstatymo įgyvendinimo tikslu. Įgaliojimas turi nustatyti instituciją, kompetentingą išleisti potvarkį, ir perduodamus sureguliuoti klausimus bei nurodymus dėl akto turinio.

2. Institucija, įgaliota priimti potvarkį, savo įgaliojimų, apie kuriuos kalbama 1 dalyje, negali perduoti kitai institucijai.

93 straipsnis

1. Ministrų Tarybos nutarimai ir Ministrų Tarybos pirmininko bei ministrų įsakymai yra vidinio pobūdžio ir privalomi tik asmenims, organizaciniu atžvilgiu pavaldiems šiuos aktus leidžiančiai institucijai.

2. Įsakymai leidžiami tik įstatymo pagrindu. Jais negali būti grindžiami sprendimai piliečių, juridinių asmenų ir kitų subjektų atžvilgiu.

3. Nutarimai ir įsakymai tikrinami atitikties visuotinai privalomai teisei požiūriu.

94 straipsnis

Teritorinės savivaldos institucijos ir vyriausybinės administracijos vietinės institucijos, remdamosi įstatyme nustatytais įgaliojimais ir neperžengdamos jų ribų, priima vietinės teisės aktus, privalomus šių institucijų veiklos teritorijoje. Vietinės teisės aktų leidybos principus ir tvarką nustato įstatymas.

IV SKYRIUS

SEIMAS IR SENATAS

95 straipsnis

1. Įstatymų leidžiamąją valdžią Lenkijos Respublikoje įgyvendina Seimas ir Senatas.

2. Seimas vykdo Ministrų Tarybos veiklos kontrolę, kurią apibrėžia Konstitucijos ir įstatymų nuostatos.

RINKIMAI IR ĮGALIOJIMŲ TRUKMĖ

96 straipsnis

1. Seimą sudaro 460 deputatų.

2. Rinkimai į Seimą yra visuotiniai, lygūs, tiesioginiai ir proporciniai, jie vyksta slaptu balsavimu.

97 straipsnis

1. Senatą sudaro 100 senatorių.

2. Rinkimai į Senatą yra visuotiniai, tiesioginiai, jie vyksta slaptu balsavimu.

98 straipsnis

1. Seimas ir Senatas renkami ketverių metų kadencijai. Seimo ir Senato kadencija prasideda tą dieną, kai Seimas susirenka į pirmąjį posėdį, ir baigiasi dieną prieš susirenkant kitos kadencijos Seimui.

2. Rinkimus į Seimą ir Senatą skelbia Respublikos Prezidentas ne vėliau kaip prieš 90 dienų iki pasibaigiant 4 metams nuo Seimo ir Senato kadencijos pradžios, paskirdamas rinkimus poilsio dieną, patenkančią į 30-ties dienų laikotarpį prieš pasibaigiant 4 metams nuo Seimo ir Senato kadencijos pradžios.

3. Seimas gali sutrumpinti savo kadenciją nutarimu, priimtu ne mažesne kaip 2/3 nustatyto deputatų skaičiaus balsų dauguma. Seimo kadencijos sutrumpinimas kartu reiškia ir Senato kadencijos sutrumpinimą. 5 dalies nuostata taikoma atitinkamai.

4. Respublikos Prezidentas, išklausęs Seimo pirmininko ir Senato pirmininko nuomones, Konstitucijoje nustatytais atvejais gali sutrumpinti Seimo kadenciją. Sutrumpinus Seimo kadenciją, kartu sutrumpinama ir Senato kadencija.

5. Respublikos Prezidentas, paskelbdamas apie Seimo kadencijos sutrumpinimą, kartu skelbia Seimo ir Senato rinkimus ir paskiria jų datą, ne vėlesnę kaip 45 dienos nuo paskelbimo apie Seimo kadencijos sutrumpinimą dienos. Respublikos Prezidentas pirmąjį naujai išrinkto Seimo posėdį šaukia ne vėliau kaip per 15 dienų nuo rinkimų dienos.

6. Sutrumpinus Seimo kadenciją atitinkamai taikoma 1 dalies nuostata.

99 straipsnis

1. Į Seimą gali būti išrinktas Lenkijos pilietis, turintis teisę rinkti, kuriam ne vėliau kaip rinkimų dieną yra sukakę 21 metai.

2. Į Senatą gali būti išrinktas Lenkijos pilietis, turintis teisę rinkti, kuriam ne vėliau kaip rinkimų dieną yra sukakę 30 metų.

3. Į Seimą ir į Senatą negali būti išrinktas asmuo, įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu nuteistas laisvės atėmimo bausme už tyčinį nusikaltimą, už kurį baudžiamoji atsakomybė taikoma pagal valstybinį kaltinimą.

100 straipsnis

1. Kandidatus į deputatus ir senatorius gali kelti politinės partijos ir rinkėjai.

2. Negalima vienu metu kandidatuoti į Seimą ir Senatą.

3. Kandidatų iškėlimo ir rinkimų vykdymo principus ir tvarką, taip pat rinkimų galiojimo sąlygas nustato įstatymas.

101 straipsnis

1. Rinkimų į Seimą ir Senatą galiojimą patvirtina Aukščiausiasis Teismas.

2. Rinkėjas turi teisę įstatymo nustatytais pagrindais kreiptis į Aukščiausiąjį Teismą protestuodamas prieš rinkimų galiojimą.

DEPUTATAI IR SENATORIAI

102 straipsnis

Negalima tuo pačiu metu būti deputatu ir senatoriumi.

103 straipsnis

1. Deputato mandato negalima suderinti su Lenkijos nacionalinio banko pirmininko, Aukščiausiųjų kontrolės rūmų pirmininko, piliečių teisių gynėjo, vaiko teisių gynėjo ir jų pavaduotojų, Pinigų politikos tarybos nario, Nacionalinės radijo ir televizijos tarybos nario, ambasadoriaus funkcijų vykdymu, taip pat su tarnyba Seimo kanceliarijoje, Senato kanceliarijoje, Respublikos Prezidento kanceliarijoje ar su tarnyba vyriausybės administracijoje. Šis draudimas netaikomas Ministrų Tarybos nariams ir vyriausybės administracijos valstybės sekretoriams.

2. Deputatu negali būti teisėjas, prokuroras, civilinės tarnybos tarnautojas, kareivis, atliekantis tikrąją karo tarnybą, policijos pareigūnas ir valstybės apsaugos tarnybų pareigūnas.

3. Kitus draudimo derinti deputato mandatą su viešosiomis funkcijomis ar draudimo jį įgyvendinti atvejus gali nustatyti įstatymas.

104 straipsnis

1. Deputatai yra Tautos atstovai. Jų nesaisto rinkėjų priesakai.

2. Prieš pradėdami įgyvendinti mandatą deputatai Seimui duoda tokią priesaiką:

„Iškilmingai prisiekiu dorai ir sąžiningai vykdyti pareigas Tautai, saugoti Valstybės suverenitetą ir interesus, daryti viską Tėvynės gerovei ir piliečių labui, laikytis Konstitucijos ir kitų Lenkijos Respublikos įstatymų.“

Prisiekti galima priduriant sakinį „Tepadeda man Dievas“.

3. Atsisakymas prisiekti reiškia mandato atsisakymą.

105 straipsnis

1. Deputatas negali būti patrauktas atsakomybėn už savo veiklą įgyvendinant deputato mandatą nei jo galiojimo metu, nei jam pasibaigus. Už tokią veiklą deputatas atsako tik Seimui, o jei pažeidžia trečiųjų asmenų teises gali būti patrauktas teisminėn atsakomybėn tik gavus Seimo sutikimą.

2. Nuo rinkimų rezultatų paskelbimo dienos iki mandato pasibaigimo dienos deputatas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn be Seimo sutikimo.

3. Baudžiamasis procesas, pradėtas prieš asmenį iki jo išrinkimo deputatu dienos, Seimo reikalavimu turi būti sustabdytas iki pasibaigs mandatas. Tokiu atveju šiam laikotarpiui taip pat sustabdoma baudžiamojo proceso senaties eiga.

4. Deputatas gali duoti sutikimą būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn. Tokiu atveju netaikomos 2 ir 3 dalies nuostatos.

5. Deputatas negali būti sulaikytas ar suimtas be Seimo sutikimo, išskyrus, jei yra užtinkamas bedarantis nusikaltimą ir jei jį sulaikyti būtina, kad būtų užtikrinta teisinga proceso eiga. Apie sulaikymą nedelsiant pranešama Seimo pirmininkui, jis gali nurodyti nedelsiant paleisti sulaikytąjį.

6. Detalius deputatų patraukimo baudžiamojon atsakomybėn principus, taip pat proceso tvarką nustato įstatymas.

106 straipsnis

Sąlygas, būtinas, kad deputatas veiksmingai vykdytų savo pareigas, taip pat teisių, kylančių įgyvendinant mandatą, apsaugą nustato įstatymas.

107 straipsnis

1. Įstatymų nustatyta apimtimi deputatas negali užsiimti ūkine veikla, kurią vykdydamas gautų naudos iš Valstybės iždo ar teritorinės savivaldos turto, taip pat negali šio turto įsigyti.

2. Už draudimų, apie kuriuos kalbama 1 dalyje, pažeidimą deputatas Seimo nutarimu, priimtu Seimo pirmininko siūlymu, gali būti patrauktas atsakomybėn prieš Valstybės tribunolą, sprendžiantį mandato atėmimo klausimą.

108 straipsnis

Senatoriams atitinkamai taikomos 103–107 straipsnių nuostatos.

STRUKTŪRA IR VEIKLA

109 straipsnis

1. Seimas ir Senatas dirba posėdžiaudami.

2. Pirmuosius Seimo ir Senato posėdžius Respublikos prezidentas šaukia ne vėliau kaip per 30 dienų nuo rinkimų dienos, išskyrus 98 straipsnio 3 ir 5 dalyse numatytus atvejus.

110 straipsnis

1. Seimas iš savo sudėties renka Seimo pirmininką ir vicepirmininkus.

2. Seimo pirmininkas pirmininkauja Seimo posėdžiams, saugo Seimo teises ir atstovauja Seimui.

3. Seimas sudaro nuolatines komisijas, taip pat gali sudaryti specialiąsias komisijas.

111 straipsnis

1. Seimas gali sudaryti tyrimo komisiją tam tikram klausimui ištirti.

2. Tyrimo komisijos veiklos tvarką nustato įstatymas.

112 straipsnis

Seimo vidinę struktūrą ir darbų tvarką, jo institucijų sudarymo ir veiklos tvarką, taip pat valstybės institucijų konstitucinių ir įstatymuose nustatytų pareigų Seimui vykdymo būdą nustato Seimo priimtas Seimo reglamentas.

113 straipsnis

Seimo posėdžiai yra atviri. Jei reikalinga valstybės gerovei, Seimas gali absoliučia balsų dauguma, dalyvaujant ne mažiau kaip pusei nustatyto deputatų skaičiaus, nutarti rengti uždarus posėdžius.

114 straipsnis

1. Konstitucijoje numatytais atvejais Seimas ir Senatas, posėdžiaudami kartu, pirmininkaujant Seimo pirmininkui arba jį pavaduojančiam Senato pirmininkui, veikia kaip Nacionalinis susirinkimas.

2. Nacionalinis Susirinkimas priima savo reglamentą.

115 straipsnis

1. Ministrų Tarybos pirmininkas ir kiti Ministrų Tarybos nariai privalo atsakyti į deputatų interpeliacijas ir paklausimus per 21 dieną.

2. Ministrų Tarybos pirmininkas ir kiti Ministrų Tarybos nariai apie einamuosius reikalus privalo pateikti atsakymus kiekviename Seimo posėdyje.

116 straipsnis

1. Seimas Lenkijos Respublikos vardu sprendžia karo padėties ir taikos sudarymo klausimus.

2. Seimas gali priimti nutarimą dėl karo padėties tik Lenkijos Respublikos teritorijos ginkluoto užpuolimo atveju arba kai iš tarptautinių sutarčių kyla įsipareigojimas bendrai gintis nuo agresijos. Jei Seimas negali susirinkti į posėdį, dėl karo padėties sprendžia Respublikos Prezidentas.

117 straipsnis

Ginkluotųjų pajėgų panaudojimo už Lenkijos Respublikos sienų pagrindus nustato ratifikuota tarptautinė sutartis arba įstatymas. Svetimų kariuomenių buvimo Lenkijos Respublikos teritorijoje ir jų judėjimo per šią teritoriją principus nustato ratifikuotos tarptautinės sutartys arba įstatymai.

118 straipsnis

1. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė priklauso deputatams, Senatui, Respublikos Prezidentui ir Ministrų Tarybai.

2. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė taip pat priklauso ne mažesnei kaip 100 000 piliečių, turinčių teisę rinkti Seimą, grupei. Šios teisės įgyvendinimo tvarką nustato įstatymas.

3. Iniciatoriai, pristatydami Seimui įstatymo projektą, pateikia duomenis apie finansinius jo vykdymo padarinius.

119 straipsnis

1. Seimas įstatymo projektą svarsto trimis skaitymais.

2. Teisę pateikti įstatymo projekto pataisas jį svarstant Seime turi projekto iniciatorius, deputatai ir Ministrų Taryba.

3. Seimo pirmininkas gali atsisakyti teikti balsavimui pataisą, kuri nebuvo iš anksto pateikta komisijai.

4. Iniciatorius gali atšaukti įstatymo projektą vykstant įstatymų leidybos procesui Seime iki antrojo skaitymo pabaigos.

120 straipsnis

Seimas įstatymus priima paprasta balsų dauguma, dalyvaujant ne mažiau kaip pusei nustatyto deputatų skaičiaus, nebent Konstitucija numato kitokią daugumą. Ta pačia tvarka Seimas priima nutarimus, jeigu įstatymas ar Seimo nutarimas nenustato kitaip.

121 straipsnis

1. Seimo priimtą įstatymą Seimo pirmininkas perduoda Senatui.

2. Senatas per 30 dienų nuo įstatymo perdavimo gali priimti jį be pakeitimų, patvirtinti pataisas arba nutarti atmesti jį visą. Jeigu Senatas per 30 dienų nuo įstatymo perdavimo nepriima atitinkamo nutarimo, laikoma, kad įstatymas patvirtintas Seimo priimta redakcija.

3. Senato nutarimas, kuriuo įstatymas atmetamas, arba Senato nutarime siūloma pataisa laikomi priimtais, jeigu Seimas jų neatmeta absoliučia balsų dauguma, dalyvaujant ne mažiau kaip pusei nustatyto deputatų skaičiaus.

122 straipsnis

1. Pasibaigus 121 straipsnyje nustatytam procesui Seimo pirmininkas priimtą įstatymą pateikia Respublikos Prezidentui pasirašyti.

2. Respublikos Prezidentas įstatymą pasirašo per 21 dieną nuo pateikimo dienos ir skelbia jį leidinyje „*Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*“.

3. Prieš pasirašydamas įstatymą Respublikos Prezidentas gali kreiptis į Konstitucinį Tribunolą su prašymu ištirti įstatymo atitiktį Konstitucijai. Respublikos Prezidentas negali atsisakyti pasirašyti įstatymo, kurį Konstitucinis Tribunolas pripažino atitinkančiu Konstituciją.

4. Respublikos Prezidentas atsisako pasirašyti įstatymą, kurį Konstitucinis Tribunolas pripažįsta neatitinkančiu Konstitucijos. Tačiau jeigu Konstitucijos neatitinka atskiros įstatymo nuostatos, o Konstitucinis Tribunolas nenusprendžia, kad jos neatskiriamai susijusios su visu įstatymu,

Respublikos Prezidentas, išklausęs Seimo pirmininko nuomonę, pasirašo įstatymą, išskyrus nuostatas, pripažintas neatitinkančiomis Konstitucijos, arba grąžina įstatymą Seimui, kad neatitiktis būtų pašalinta.

5. Jeigu Respublikos Prezidentas nesikreipia su prašymu į Konstitucinį Tribunolą 3 dalyje nustatyta tvarka, jis gali motyvuotai perduoti įstatymą Seimui pakartotinai svarstyti. Seimui pakartotinai priėmus įstatymą 3/5 balsų dauguma, dalyvaujant ne mažiau kaip pusei nustatyto deputatų skaičiaus, Respublikos Prezidentas per 7 dienas pasirašo įstatymą ir skelbia jį leidinyje „*Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*“. Seimui pakartotinai priėmus įstatymą Respublikos Prezidentas neturi teisės kreiptis į Konstitucinį Tribunolą 3 dalyje nustatyta tvarka.

6. Respublikos Prezidentui kreipusis į Konstitucinį Tribunolą su prašymu dėl įstatymo atitikties Konstitucijai arba grąžinus Seimui įstatymą pakartotinai svarstyti, sustoja 2 dalyje nustatyto termino įstatymui pasirašyti eiga.

123 straipsnis

1. Ministrų Taryba gali savo teikiamą įstatymo projektą pripažinti skubiu, išskyrus mokesčių įstatymų, įstatymų, susijusių su Respublikos Prezidento, Seimo, Senato ir teritorinės savivaldos institucijų rinkimais, viešosios valdžios organizaciją ir kompetenciją reguliuojančių įstatymų, taip pat kodeksų projektus.

2. Seimo reglamentas ir Senato reglamentas nustato įstatymų leidybos proceso ypatumus esant skubiam projektui.

3. Priimant įstatymą, kurio projektas pripažintas skubiu, jo svarstymo Senate terminas yra 14 dienų, o terminas Respublikos Prezidentui pasirašyti įstatymą – 7 dienos.

124 straipsnis

Senatui atitinkamai taikomos 110, 112, 113 ir 120 straipsnių nuostatos.

REFERENDUMAS

125 straipsnis

1. Ypatingą reikšmę valstybei turinčiais klausimais gali būti rengiamas visos šalies referendumas.

2. Visos šalies referendumą turi teisę skelbti Seimas absoliučia balsų dauguma, dalyvaujant ne mažiau kaip pusei nustatyto deputatų skaičiaus,

arba Respublikos Prezidentas Senato sutikimu absoliučia balsų dauguma, dalyvaujant ne mažiau kaip pusei nustatyto senatorių skaičiaus.

3. Jeigu visos šalies referendume dalyvauja daugiau nei pusė balsavimo teisę turinčių asmenų, referendumo rezultatas yra privalomas.

4. Visos šalies referendumo ir referendumo, apie kurį kalbama 235 straipsnio 6 dalyje, galiojimą tvirtina Aukščiausiasis Teismas.

5. Referendumo vykdymo principus ir tvarką nustato įstatymas.

V SKYRIUS

LENKIJOS RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

126 straipsnis

1. Lenkijos Respublikos Prezidentas yra aukščiausias Lenkijos Respublikos atstovas ir valstybės valdžios tęstinumo garantas.

2. Respublikos Prezidentas prižiūri, kad būtų laikomasi Konstitucijos, sergi valstybės suverenitetą ir saugumą, jos teritorijos neliečiamumą ir vientisumą.

3. Respublikos Prezidentas savo uždavinius vykdo Konstitucijos ir įstatymų nustatyta apimtimi ir pagrindais.

127 straipsnis

1. Respublikos Prezidentą renka Tauta visuotiniuose, lygiuose, tiesioginiuose rinkimuose ir slaptu balsavimu.

2. Respublikos Prezidentas renkamas penkerių metų kadencijai ir pakartotinai gali būti išrinktas tik vieną kartą.

3. Respublikos Prezidentu gali būti išrinktas Lenkijos pilietis, kuriam ne vėliau kaip rinkimų dieną yra sukakę 35 metai, turintis visas rinkimų į Seimą teises. Kandidatą iškelia ne mažiau kaip 100 000 piliečių, turinčių teisę rinkti Seimą.

4. Respublikos Prezidentu išrenkamas kandidatas, gavęs daugiau kaip pusę galiojančių balsų. Jeigu nė vienas iš kandidatų nesurenka reikiamos daugumos, keturioliktą dieną po pirmojo balsavimo rengiamas pakartotinis balsavimas.

5. Pakartotinai balsuojant renkama iš dviejų kandidatų, pirmojo balsavimo metu gavusių didžiausią balsų skaičių. Jeigu kuris nors iš šių dviejų kandidatų atšaukia sutikimą kandidatuoti, praranda rinkimų teisę ar miršta, vietoj jo dalyvauti pakartotiniame rinkimų balsavime leidžiama kandi-

datui, kuris pirmojo balsavimo metu yra gavęs eilės tvarka didžiausią balsų skaičių. Tokiu atveju pakartotinio balsavimo data nukeliama dar 14 dienų.

6. Respublikos Prezidentu išrenkamas kandidatas, pakartotinio balsavimo metu gavęs daugiau balsų.

7. Kandidatų iškėlimo ir rinkimų vykdymo principus ir tvarką, taip pat Respublikos Prezidento rinkimų galiojimo sąlygas nustato įstatymas.

128 straipsnis

1. Respublikos Prezidento kadencija prasideda tą dieną, kai jis pradeda eiti savo pareigas.

2. Respublikos Prezidento rinkimus skelbia Seimo pirmininkas, rinkimų dieną paskirdamas ne anksčiau kaip likus 100 dienų ir ne vėliau kaip likus 75 dienoms iki pareigas einančio Respublikos Prezidento kadencijos pabaigos, o jeigu Respublikos Prezidentas paliktų postą nepasibaigus kadencijai – ne vėliau kaip keturioliktą dieną po to, kai postas paliktas, paskirdamas rinkimų datą poilsio dieną, patenkančią į 60-ties dienų laikotarpį nuo rinkimų paskelbimo dienos.

129 straipsnis

1. Respublikos Prezidento rinkimų galiojimą tvirtina Aukščiausiasis Teismas.

2. Rinkėjas turi teisę įstatymo nustatytais pagrindais kreiptis į Aukščiausiąjį Teismą protestuodamas prieš Respublikos Prezidento rinkimų galiojimą.

3. Respublikos Prezidento rinkimus pripažinus negaliojančiais, rengiami nauji rinkimai, remiantis 128 straipsnio 2 dalies nuostatomis, numatytomis tam atvejui, jeigu Respublikos Prezidentas paliktų postą nepasibaigus kadencijai.

130 straipsnis

Respublikos Prezidentas pradeda eiti pareigas po to, kai Nacionaliniame Susirinkime duoda tokią priesaiką:

„Tautos valia pradėdamas eiti Lenkijos Respublikos Prezidento pareigas iškilmingai prisiekiu, kad būsiu ištikimas Konstitucijos nuostatoms, nepalenkiamai saugosiu Tautos orumą, Valstybės nepriklausomybę ir saugumą, o Tėvynės ir piliečių gerovė man visada bus aukščiausias priesakas."

Prisiekti galima priduriant sakinį „Tepadeda man Dievas".

131 straipsnis

1. Jeigu Respublikos Prezidentas laikinai negali vykdyti pareigų, jis praneša apie tai Seimo pirmininkui, ir šis laikinai perima Respublikos Prezidento pareigas. Jeigu Respublikos Prezidentas neišgali pranešti Seimo pirmininkui apie tai, kad negali vykdyti pareigų, tuomet klausimą, ar esama kliūties Respublikos Prezidentui vykdyti pareigas, Seimo pirmininko siūlymu sprendžia Konstitucinis Tribunolas. Jeigu Konstitucinis Tribunolas pripažįsta, kad Respublikos Prezidentas laikinai negali eiti pareigų, laikinai eiti Respublikos Prezidento pareigas jis paveda Seimo pirmininkui.

2. Seimo pirmininkas laikinai, iki išrenkant naują Respublikos Prezidentą, eina Respublikos Prezidento pareigas, jeigu:

1) Respublikos Prezidentas miršta,

2) Respublikos Prezidentas atsisako pareigų,

3) Respublikos Prezidento rinkimai pripažįstami negaliojančiais arba Prezidento postas po rinkimų neužimamas dėl kitų priežasčių,

4) Nacionalinis Susirinkimas nutarimu, priimtu balsų dauguma, ne mažesne kaip 2/3 nustatyto Nacionalinio Susirinkimo narių skaičiaus, pripažįsta Respublikos Prezidento nuolatinį nepajėgumą vykdyti pareigas dėl sveikatos būklės,

5) Valstybės Tribunolo sprendimu Respublikos Prezidentas pašalinamas iš pareigų.

3. Jeigu Seimo pirmininkas negali eiti Respublikos Prezidento pareigų, šias pareigas perima Senato pirmininkas.

4. Asmuo, einantis Respublikos Prezidento pareigas, negali priimti sprendimo sutrumpinti Seimo kadenciją.

132 straipsnis

Respublikos Prezidentas negali užimti jokių kitų pareigų ar vykdyti kokių nors viešųjų funkcijų, išskyrus tas, kurios yra susijusios su einamomis pareigomis.

133 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas, kaip valstybės atstovas užsienio santykių srityje:

1) ratifikuoja ir denonsuoja tarptautines sutartis, apie tai pranešdamas Seimui ir Senatui,

2) skiria ir atšaukia Lenkijos Respublikos įgaliotuosius atstovus kitose valstybėse ir prie tarptautinių organizacijų,

3) priima akredituotų kitų valstybių ir tarptautinių organizacijų diplomatinių atstovų įgaliojamuosius ir atšaukiamuosius raštus.

2. Respublikos Prezidentas prieš ratifikuodamas tarptautinę sutartį gali kreiptis į Konstitucinį Tribunolą su prašymu ištirti jos atitiktį Konstitucijai.

3. Respublikos Prezidentas užsienio politikos srityje bendradarbiauja su Ministrų Tarybos pirmininku ir kompetentingu ministru.

134 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas yra vyriausiasis Lenkijos Respublikos ginkluotųjų pajėgų vadas.

2. Taikos metu Respublikos Prezidentas vadovauja Ginkluotosioms pajėgoms per nacionalinės gynybos ministrą.

3. Respublikos Prezidentas nustatytam laikui skiria Generalinio štabo viršininką ir Ginkluotųjų pajėgų padalinių vadus. Kadencijos laiką, atleidimo jai nepasibaigus tvarką ir sąlygas nustato įstatymas.

4. Karo laikui Respublikos Prezidentas Ministrų Tarybos pirmininko siūlymu skiria vyriausiąjį Ginkluotųjų pajėgų vadą. Ta pačia tvarka jis gali vyriausiąjį Ginkluotųjų pajėgų vadą atleisti. Vyriausiojo Ginkluotųjų pajėgų vado kompetenciją ir jo pavaldumo Lenkijos Respublikos konstitucinėms institucijoms principus nustato įstatymas.

5. Respublikos Prezidentas nacionalinės gynybos ministro siūlymu suteikia įstatymų nustatytus karinius laipsnius.

6. Respublikos Prezidento kompetenciją, susijusią su vadovavimu Ginkluotosioms pajėgoms, detaliai reglamentuoja įstatymas.

135 straipsnis

Respublikos Prezidento patariamoji institucija valstybės vidaus ir išorės saugumo srityje yra Nacionalinio saugumo taryba.

136 straipsnis

Tiesioginės išorinės grėsmės valstybei atveju Respublikos Prezidentas Ministrų Tarybos pirmininko siūlymu priima sprendimą dėl visuotinės arba dalinės mobilizacijos ir Ginkluotųjų pajėgų panaudojimo Lenkijos Respublikai ginti.

137 straipsnis

Respublikos Prezidentas suteikia Lenkijos pilietybę ir duoda sutikimą atsisakyti Lenkijos pilietybės.

138 straipsnis

Respublikos Prezidentas skiria ordinus ir apdovanojimus.

139 straipsnis

Respublikos Prezidentas įgyvendina malonės teisę. Malonė neteikiama asmenims, nuteistiems Valstybės tribunolo.

140 straipsnis

Respublikos Prezidentas gali kreiptis su pranešimu į Seimą, Senatą ar Nacionalinį Susirinkimą. Dėl pranešimo debatai nevyksta.

141 straipsnis

1. Ypatingos reikšmės klausimais Respublikos Prezidentas gali sušaukti Kabineto Tarybą. Kabineto Tarybą sudaro Ministrų Taryba, posėdžiaujanti pirmininkaujant Respublikos Prezidentui.

2. Kabineto Taryba neturi Ministrų Tarybos įgaliojimų.

142 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas 92 ir 93 straipsniuose nustatytais pagrindais leidžia potvarkius ir įsakymus.

2. Įgyvendindamas kitus savo įgaliojimus Respublikos Prezidentas leidžia įsakus.

143 straipsnis

Respublikos Prezidento pagalbinė institucija yra Respublikos Prezidento kanceliarija. Respublikos Prezidentas išleidžia Kanceliarijos statutą, taip pat skiria ir atleidžia Respublikos Prezidento kanceliarijos viršininką.

144 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas, naudodamasis savo konstitucinėmis ir įstatymuose nustatytomis galiomis, leidžia oficialius aktus.

2. Respublikos Prezidento oficialieji aktai galioja tik pasirašyti Ministrų Tarybos pirmininko, jis pasirašydamas aktą prisiima atsakomybę Seimui.

3. Antrosios dalies nuostata netaikoma:

1) skiriant Seimo ir Senato rinkimus,

2) sušaukiant naujai išrinktų Seimo ir Senato pirmąjį posėdį,

3) sutrumpinant Seimo kadenciją Konstitucijoje nustatytais atvejais,

4) įgyvendinant įstatymų leidybos iniciatyvos teisę,

5) skelbiant visos šalies referendumą,

6) pasirašant įstatymą arba atsisakant jį pasirašyti,

7) įstatymą ar tarptautinę sutartį skelbiant leidinyje „*Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*“,

8) kreipiantis su pranešimu į Seimą, Senatą ar Nacionalinį Susirinkimą,

9) kreipiantis į Konstitucinį Tribunolą,

10) siūlant Aukščiausiesiems kontrolės rūmams atlikti kontrolę,

11) parenkant ir skiriant Ministrų Tarybos pirmininką,

12) priimant Ministrų Tarybos atsistatydinimą ir pavedant laikinai eiti pareigas,

13) teikiant pasiūlymą Seimui dėl Ministrų Tarybos nario patraukimo atsakomybėn prieš Valstybės Tribunolą,

14) atleidžiant ministrą, kuriam Seimas pareiškė nepasitikėjimą,

15) sušaukiant Kabineto Tarybą,

16) skiriant ordinus ir apdovanojimus,

17) skiriant teisėjus,

18) įgyvendinant malonės teisę,

19) suteikiant Lenkijos pilietybę ir sutinkant jos atsisakyti,

20) skiriant Aukščiausiojo Teismo pirmąjį pirmininką,

21) skiriant Konstitucinio Tribunolo pirmininką ir vicepirmininką,

22) skiriant Vyriausiojo administracinio teismo pirmininką,

23) skiriant Aukščiausiojo Teismo pirmininkus ir Vyriausiojo administracinio teismo vicepirmininkus,

24) teikiant siūlymą Seimui dėl Lenkijos nacionalinio banko pirmininko skyrimo,

25) skiriant Pinigų politikos tarybos narius,

26) skiriant ir atleidžiant Nacionalinio saugumo tarybos narius,

27) skiriant Nacionalinės radijo ir televizijos tarybos narius,

28) leidžiant Respublikos Prezidento kanceliarijos statutą, skiriant ir atleidžiant Respublikos prezidento kanceliarijos viršininką,

29) leidžiant įsakymus 93 straipsnyje nustatytais pagrindais,

30) atsisakant Respublikos Prezidento pareigų.

145 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas už Konstitucijos, įstatymo pažeidimą arba nusikaltimo padarymą gali būti patrauktas atsakomybėn prieš Valstybės Tribunolą.

2. Kaltinimas Respublikos Prezidentui gali būti pareikštas Nacionalinio Susirinkimo nutarimu, priimtu ne mažesne kaip 2/3 nustatyto Nacionalinio Susirinkimo narių skaičiaus balsų dauguma, pasiūlius ne mažiau kaip 140 Nacionalinio Susirinkimo narių.

3. Nuo nutarimo pareikšti kaltinimą Respublikos Prezidentui prieš Valstybės Tribunolą priėmimo dienos Respublikos Prezidento įgaliojimai sustabdomi. 131 straipsnio nuostatos taikomos atitinkamai.

VI SKYRIUS

MINISTRŲ TARYBA IR VYRIAUSYBĖS ADMINISTRACIJA

146 straipsnis

1. Ministrų Taryba vykdo Lenkijos Respublikos vidaus ir užsienio politiką.

2. Ministrų Tarybos kompetencijai priklauso valstybės politikos reikalai, nepavesti kitų valstybės ir teritorinės savivaldos institucijų kompetencijai.

3. Ministrų Taryba vadovauja vyriausybės administracijai.

4. Konstitucijos ir įstatymų nustatytais pagrindais ir apimtimi Ministrų Taryba:

1) užtikrina įstatymų įgyvendinimą,
2) leidžia potvarkius,
3) koordinuoja ir kontroliuoja vyriausybės administracijos institucijų darbą,
4) saugo valstybės iždo interesus,
5) priima valstybės biudžeto projektą,
6) vadovauja valstybės biudžeto vykdymui, priima sprendimus dėl valstybinių sąskaitų uždarymo ir biudžeto vykdymo ataskaitą,
7) užtikrina valstybės vidaus saugumą ir viešąją tvarką,
8) užtikrina valstybės išorinį saugumą,
9) vykdo bendrąjį vadovavimą santykių su kitomis valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis srityje,

10) sudaro tarptautines sutartis, kurios turi būti ratifikuojamos, tvirtina ir denonsuoja kitas tarptautines sutartis,

11) vykdo bendrąjį vadovavimą šalies gynybinio pajėgumo srityje ir kasmet nustato šaukiamų į tikrąją karo tarnybą piliečių skaičių,

12) nustato savo darbo organizaciją ir tvarką.

147 straipsnis

1. Ministrų Tarybą sudaro Ministrų Tarybos pirmininkas ir ministrai.

2. Į Ministrų Tarybos sudėtį gali būti paskirti Ministrų Tarybos vicepirmininkai.

3. Ministrų Tarybos pirmininkas ir vicepirmininkas taip pat gali vykdyti ministro funkcijas.

4. Į Ministrų Tarybos sudėtį taip pat gali būti paskirti įstatymais nustatytų komitetų pirmininkai.

148 straipsnis

Ministrų Tarybos pirmininkas:

1) atstovauja Ministrų Tarybai,

2) vadovauja Ministrų Tarybos darbams,

3) leidžia potvarkius,

4) užtikrina Ministrų Tarybos politikos vykdymą ir nustato jos įgyvendinimo būdus,

5) koordinuoja ir kontroliuoja Ministrų Tarybos narių darbą,

6) vykdo teritorinės savivaldos priežiūrą pagal Konstitucijos ir įstatymų nustatytas ribas ir formas,

7) yra vyriausybės administracijos darbuotojų vadovas.

149 straipsnis

1. Ministrai vadovauja atitinkamoms vyriausybės administracijos sritims arba vykdo Ministrų Tarybos pirmininko jiems pavestas užduotis. Ministro, vadovaujančio vyriausybės administracijos sričiai, veiklos apimtį nustato įstatymas.

2. Ministras, vadovaujantis vyriausybės administracijos sričiai, leidžia potvarkius. Ministrų Taryba Ministrų Tarybos pirmininko siūlymu gali panaikinti ministro potvarkį ar įsakymą.

3. Komiteto pirmininkui, apie kurį kalbama 147 straipsnio 4 dalyje, atitinkamai taikomos nuostatos, susijusios su vyriausybės administracijos sričiai vadovaujančiu ministru.

150 straipsnis

Ministrų Tarybos narys negali vykdyti veiklos, prieštaraujančios jo viešoms pareigoms.

151 straipsnis

Ministrų Tarybos pirmininkas, vicepirmininkai ir ministrai Respublikos Prezidentui duoda tokią priesaiką:

„Pradėdamas eiti Ministrų Tarybos pirmininko (Ministrų Tarybos vicepirmininko, ministro) pareigas iškilmingai prisiekiu, kad liksiu ištikimas Konstitucijos nuostatoms ir kitiems Lenkijos Respublikos įstatymams, o Tėvynės ir piliečių gerovė man visada bus aukščiausias priesakas.“

Prisiekti galima priduriant sakinį „Tepadeda man Dievas“.

152 straipsnis

1. Ministrų Tarybos atstovas vaivadijoje yra vaivada.
2. Vaivadų skyrimo ir atleidimo tvarką, veiklos sritį nustato įstatymas.

153 straipsnis

1. Siekiant užtikrinti profesionalų, sąžiningą, nešališką ir politiniu požiūriu neutralų valstybės uždavinių vykdymą, vyriausybės administracijos įstaigose veikia civilinės tarnybos korpusas.
2. Ministrų Tarybos pirmininkas yra civilinės tarnybos korpuso vadovas.

154 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas parenka Ministrų Tarybos pirmininką, šis siūlo Ministrų Tarybos sudėtį. Respublikos Prezidentas skiria Ministrų Tarybos pirmininką kartu su kitais Ministrų Tarybos nariais per 14 dienų nuo pirmojo Seimo posėdžio ar buvusios Ministrų Tarybos atsistatydinimo priėmimo dienos ir priima naujai sudarytos Ministrų Tarybos narių priesaiką.
2. Ministrų Tarybos pirmininkas per 14 dienų nuo tos dienos, kai buvo paskirtas Respublikos Prezidento, pristato Seimui Ministrų Tarybos veiklos programą, siūlydamas pareikšti jai pasitikėjimą. Nutarimą dėl pasitikėjimo Seimas priima absoliučia balsų dauguma, dalyvaujant ne mažiau kaip pusei nustatyto deputatų skaičiaus.
3. Jeigu Ministrų Taryba 1 dalyje nustatyta tvarka nepaskiriama arba pasitikėjimas 2 dalyje nustatyta tvarka nepareiškiamas, Seimas per 14 die-

nų nuo terminų, nustatytų 1 ar 2 dalyje, pabaigos išrenka Ministrų Tarybos pirmininką ir jo pasiūlytus Ministrų Tarybos narius absoliučia balsų dauguma, dalyvaujant ne mažiau kaip pusei nustatyto deputatų skaičiaus. Respublikos Prezidentas skiria tokiu būdu išrinktą Ministrų Tarybą ir priima jos narių priesaiką.

155 straipsnis

1. Jeigu Ministrų Taryba 154 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka nepaskiriama, Respublikos Prezidentas per 14 dienų paskiria Ministrų Tarybos pirmininką ir, jo siūlymu, kitus Ministrų Tarybos narius ir priima jų priesaiką. Seimas per 14 dienų nuo tos dienos, kai Respublikos Prezidentas paskiria Ministrų Tarybą, pareiškia jai pasitikėjimą balsų dauguma, dalyvaujant ne mažiau kaip pusei nustatyto deputatų skaičiaus.

2. Jeigu pasitikėjimas 1 dalyje nustatyta tvarka Ministrų Tarybai nepareiškiamas, Respublikos Prezidentas sutrumpina Seimo kadenciją ir paskelbia rinkimus.

156 straipsnis

1. Ministrų Tarybos nariai atsako Valstybės Tribunolui už Konstitucijos ar įstatymų pažeidimus, taip pat už nusikaltimus, padarytus dėl einamų pareigų.

2. Nutarimą patraukti Ministrų Tarybos narį atsakomybėn prieš Valstybės Tribunolą Seimas priima Respublikos Prezidento arba ne mažiau kaip 115 deputatų siūlymu, 3/5 nustatyto deputatų skaičiaus balsų dauguma.

157 straipsnis

1. Ministrų Tarybos nariai solidariai atsako Seimui už Ministrų Tarybos veiklą.

2. Ministrų Tarybos nariai taip pat individualiai atsako Seimui už jų kompetencijai priklausančius arba jiems Ministrų Tarybos pirmininko pavestus klausimus.

158 straipsnis

1. Nepasitikėjimą Ministrų Taryba Seimas reiškia absoliučia nustatyto deputatų skaičiaus balsų dauguma, ne mažiau kaip 46 deputatų siūlymu, kuriame kartu nurodomas konkretus kandidatas į Ministrų Tarybos pirmininkus. Jeigu Seimas priima nutarimą, Respublikos Prezidentas priima Ministrų Tarybos atsistatydinimą ir skiria Seimo išrinktą naująjį Ministrų Tarybos pirmininką, o jo siūlymu – kitus Ministrų Tarybos narius ir priima jų priesaiką.

2. Dėl pasiūlymo priimti nutarimą, apie kurį kalbama 1 dalyje, gali būti balsuojama ne anksčiau kaip po 7 dienų nuo jo pateikimo. Pakartotinis siūlymas gali būti pateikiamas ne anksčiau kaip po 3 mėnesių nuo pirmesniojo pasiūlymo pateikimo. Pakartotinis pasiūlymas gali būti teikiamas nepraėjus 3 mėnesiams, jeigu jį pateikia ne mažiau kaip 115 deputatų.

159 straipsnis

1. Seimas gali pareikšti ministrui nepasitikėjimą. Pasiūlymą pareikšti nepasitikėjimą gali pateikti ne mažiau kaip 69 deputatai. 158 straipsnio 2 dalies nuostata taikoma atitinkamai.

2. Respublikos Prezidentas atleidžia ministrą, kuriam Seimas nustatyto deputatų skaičiaus balsų dauguma pareiškė nepasitikėjimą.

160 straipsnis

Ministrų Tarybos pirmininkas gali kreiptis į Seimą prašydamas pareikšti pasitikėjimą Ministrų Taryba. Pasitikėjimas Ministrų Taryba pareiškiamas balsų dauguma, dalyvaujant ne mažiau kaip pusei nustatyto deputatų skaičiaus.

161 straipsnis

Respublikos Prezidentas Ministrų Tarybos pirmininko siūlymu keičia Ministrų Tarybos sudėtį.

162 straipsnis

1. Ministrų Tarybos pirmininkas pirmajame naujai išrinkto Seimo posėdyje pareiškia apie Ministrų Tarybos atsistatydinimą.

2. Ministrų Tarybos pirmininkas taip pat pareiškia apie Ministrų Tarybos atsistatydinimą, jeigu:

1) Seimas nepatvirtina pasitikėjimo Ministrų Taryba,
2) pareiškiamas nepasitikėjimas Ministrų Taryba,
3) atsistatydina Ministrų Tarybos pirmininkas.

3. Respublikos Prezidentas, priimdamas Ministrų Tarybos atsistatydinimą, paveda jai toliau eiti pareigas, kol bus paskirta nauja Ministrų Taryba.

4. Respublikos Prezidentas 2 dalies 3 punkte numatytu atveju gali atsisakyti priimti Ministrų Tarybos atsistatydinimą.

VII SKYRIUS
TERITORINĖ SAVIVALDA

163 straipsnis

Teritorinė savivalda vykdo viešuosius uždavinius, Konstitucijos ar įstatymų nepriskirtus kitoms viešosios valdžios institucijoms.

164 straipsnis

1. Pagrindinis teritorinės savivaldos vienetas yra gmina.
2. Kitus regioninės arba vietinės ir regioninės savivaldos vienetus nustato įstatymas.
3. Gmina vykdo visus teritorinės savivaldos uždavinius, nepriskirtus kitiems teritorinės savivaldos vienetams.

165 straipsnis

1. Teritorinės savivaldos vienetai yra juridiniai asmenys. Jie turi nuosavybės teisę ir kitas turtines teises.
2. Teritorinės savivaldos vienetų savarankiškumas ginamas teisme.

166 straipsnis

1. Viešuosius uždavinius, skirtus savivaldos bendrijos poreikiams tenkinti, teritorinės savivaldos vienetas vykdo kaip savo uždavinius.
2. Jeigu tai kyla iš pagrįstų valstybės poreikių, įstatymas gali pavesti teritorinės savivaldos vienetams vykdyti kitus viešuosius uždavinius. Įstatymas nustato pavedamų uždavinių perdavimo tvarką ir vykdymo būdą.
3. Ginčus dėl kompetencijos, kylančius tarp teritorinės savivaldos ir vyriausybės administracijos institucijų, sprendžia administraciniai teismai.

167 straipsnis

1. Teritorinės savivaldos vienetams užtikrinama teisė gauti viešųjų pajamų pagal jiems tenkančius uždavinius.
2. Teritorinės savivaldos vienetų pajamos yra jų nuosavos pajamos ir bendrosios bei tikslinės dotacijos iš valstybės biudžeto.
3. Teritorinės savivaldos vienetų pajamų šaltiniai nustatomi įstatymu.
4. Keičiant teritorinės savivaldos vienetų uždavinius ir kompetenciją atitinkamai keičiamas ir viešųjų pajamų paskirstymas.

168 straipsnis

Teritorinės savivaldos vienetai turi teisę nustatyti vietinių mokesčių ir rinkliavų dydį neperžengdami įstatymų nustatytų ribų.

169 straipsnis

1. Teritorinės savivaldos vienetai savo uždavinius įgyvendina per sprendimus priimančias ir vykdomąsias institucijas.

2. Rinkimai į sprendimus priimančias institucijas yra visuotiniai, lygūs, tiesioginiai ir vyksta slaptu balsavimu. Kandidatų iškėlimo ir rinkimų vykdymo principus ir tvarką, taip pat rinkimų galiojimo sąlygas nustato įstatymas.

3. Rinkimų ir teritorinės savivaldos vienetų vykdomųjų institucijų atšaukimo principus ir tvarką nustato įstatymas.

4. Teritorinės savivaldos vienetų vidinę sandarą nustato sprendimus priimančios jų institucijos, neperžengdamos įstatymų nustatytų ribų.

170 straipsnis

Savivaldos bendrijos nariai referendumu gali spręsti su bendrija susijusius klausimus, įskaitant klausimą dėl teritorinės savivaldos institucijos, sudarytos tiesioginių rinkimų būdu, atšaukimo. Vietinio referendumo vykdymo principus ir tvarką nustato įstatymas.

171 straipsnis

1. Teritorinės savivaldos veikla prižiūrima teisėtumo požiūriu.

2. Institucijos, prižiūrinčios teritorinės savivaldos vienetų veiklą, yra Ministrų Tarybos pirmininkas ir vaivados, o finansų reikalų srityje – regioniniai apskaitos rūmai.

3. Seimas Ministrų Tarybos pirmininko siūlymu gali paleisti sprendimus priimančiąją teritorinės savivaldos instituciją, jeigu ši institucija šiurkščiai pažeidžia Konstituciją ar įstatymus.

172 straipsnis

1. Teritorinės savivaldos vienetai turi teisę jungtis.

2. Teritorinės savivaldos vienetas turi teisę stoti į tarptautinius vietinių ir regioninių bendrijų susivienijimus, taip pat bendradarbiauti su vietinėmis ir regioninėmis kitų valstybių bendrijomis.

3. Pagrindus, kuriais remdamiesi teritorinės savivaldos vienetai gali naudotis teisėmis, apie kurias kalbama 1 ir 2 dalyse, nustato įstatymas.

VIII SKYRIUS

TEISMAI IR TRIBUNOLAI

173 straipsnis

Teismai ir tribunolai yra atskira ir nuo kitų valdžių nepriklausoma valdžia.

174 straipsnis

Teismai ir tribunolai sprendimus priima Lenkijos Respublikos vardu.

TEISMAI

175 straipsnis

1. Lenkijos Respublikoje teisingumą vykdo Aukščiausiasis Teismas, bendrieji teismai, administraciniai teismai ir kariniai teismai.

2. Ypatingasis teismas ar skubus procesas gali būti nustatomi tik karo laikui.

176 straipsnis

1. Teismo procesas yra ne mažiau kaip dviejų instancijų.

2. Teismų santvarką ir kompetenciją, taip pat procesą teismuose nustato įstatymai.

177 straipsnis

Bendrieji teismai vykdo teisingumą visose bylose, išskyrus bylas, įstatymų priskiriamas kitų teismų kompetencijai.

178 straipsnis

1. Teisėjai, vykdydami savo pareigas, yra nepriklausomi ir klauso tik Konstitucijos ir įstatymų.

2. Teisėjams užtikrinamos darbo sąlygos ir atlyginimas, atitinkantys aukštą jų statusą ir pareigų apimtį.

3. Teisėjas negali priklausyti politinei partijai, profesinei sąjungai ar užsiimti viešąja veikla, nesuderinama su teismų ir teisėjų nepriklausomumo principais.

179 straipsnis

Teisėjus Nacionalinės teismų tarybos siūlymu neapibrėžtam laikui skiria Respublikos Prezidentas.

180 straipsnis

1. Teisėjai yra neatšaukiami.

2. Pašalinti teisėją iš pareigų, sustabdyti jo įgaliojimus, perkelti į kitą vietą ar į kitas pareigas prieš jo valią galima tik teismo sprendimu ir tik įstatymų nustatytais atvejais.

3. Teisėjas gali būti išleistas į pensiją, jeigu dėl ligos ar jėgų praradimo nebegali vykdyti savo pareigų. Proceso tvarką, taip pat kreipimosi į teismą būdą nustato įstatymas.

4. Įstatymas nustato amžiaus ribą, kurią pasiekę teisėjai išeina į pensiją.

5. Keičiant teismų santvarką arba teisminių apygardų ribas, teisėją galima perkelti į kitą teismą arba išleisti į pensiją, paliekant jam visą atlyginimą.

181 straipsnis

Teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ir jam negali būti atimta laisvė be išankstinio įstatymo nustatyto teismo sutikimo. Teisėjas negali būti sulaikytas ar suimtas, išskyrus jeigu yra užtinkamas bedarantis nusikaltimą, jeigu jį sulaikyti būtina, kad būtų užtikrinta teisinga proceso eiga. Apie sulaikymą nedelsiant pranešama kompetentingo vietinio teismo pirmininkui, jis gali nurodyti nedelsiant paleisti sulaikytąjį.

182 straipsnis

Piliečių dalyvavimą vykdant teisingumą nustato įstatymas.

183 straipsnis

1. Aukščiausiasis Teismas prižiūri bendrųjų ir karinių teismų veiklą priimant sprendimus.

2. Aukščiausiasis Teismas taip pat vykdo kitą Konstitucijos ir įstatymų numatytą veiklą.

3. Aukščiausiojo Teismo pirmąjį pirmininką skiria Respublikos Prezidentas šešerių metų kadencijai iš Aukščiausiojo Teismo teisėjų bendro susirinkimo pasiūlytų kandidatų.

184 straipsnis

Vyriausiasis administracinis teismas ir kiti administraciniai teismai įstatymo nustatyta apimtimi vykdo viešosios administracijos veiklos kontrolę. Ši kontrolė taip pat apima sprendimų dėl teritorinės savivaldos institucijų nutarimų ir vyriausybės administracijos vietinių institucijų norminių aktų atitikties įstatymams priėmimą.

185 straipsnis

Vyriausiojo administracinio teismo pirmininką šešerių metų kadencijai iš Vyriausiojo administracinio teismo teisėjų bendro susirinkimo pasiūlytų kandidatų skiria Respublikos Prezidentas.

186 straipsnis

1. Nacionalinė teismų taryba saugo teismų ir teisėjų nepriklausomumą.

2. Nacionalinė teismų taryba gali kreiptis į Konstitucinį Tribunolą su prašymu ištirti norminių aktų atitiktį Konstitucijai ta apimtimi, kuria jie susiję su teismų ir teisėjų nepriklausomumu.

187 straipsnis

1. Nacionalinę teismų tarybą sudaro:

1) Aukščiausiojo Teismo pirmasis pirmininkas, teisingumo ministras, Vyriausiojo administracinio teismo pirmininkas ir Respublikos Prezidento paskirtas asmuo,

2) penkiolika narių, išrinktų iš Aukščiausiojo Teismo, bendrųjų teismų, administracinių teismų ir karinių teismų teisėjų,

3) keturi nariai, Seimo išrinkti iš deputatų, ir du nariai, Senato išrinkti iš senatorių.

2. Nacionalinė teismų taryba iš savo narių renka pirmininką ir du vicepirmininkus.

3. Išrinktų Nacionalinės teismų tarybos narių kadencija yra ketveri metai.

4. Nacionalinės teismų tarybos struktūrą, veiklos sritį ir darbo tvarką, taip pat jos narių rinkimo būdą nustato įstatymas.

KONSTITUCINIS TRIBUNOLAS

188 straipsnis

Konstitucinis Tribunolas priima sprendimus bylose dėl:

1) įstatymų ir tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai,

2) įstatymų atitikties ratifikuotoms tarptautinėms sutartims, kurioms ratifikuoti reikia išankstinio įstatyme išreikšto sutikimo,

3) centrinių valstybės institucijų leidžiamų teisės aktų atitikties Konstitucijai, ratifikuotoms tarptautinėms sutartims ir įstatymams,

4) politinių partijų tikslų ar veiklos atitikties Konstitucijai,

5) konstitucinių skundų, apie kuriuos kalbama 79 straipsnio 1 dalyje.

189 straipsnis

Konstitucinis Tribunolas sprendžia ginčus dėl kompetencijos tarp centrinių konstitucinių valstybės institucijų.

190 straipsnis

1. Konstitucinio Tribunolo sprendimai turi visiems privalomą galią ir yra galutiniai.

2. Konstitucinio Tribunolo sprendimai bylose, išvardytose 188 straipsnyje, turi būti nedelsiant paskelbiami oficialiame leidinyje, kuriame buvo paskelbtas norminis aktas. Jeigu aktas nebuvo paskelbtas, sprendimas skelbiamas Lenkijos Respublikos oficialiame leidinyje „*Monitor Polski*“.

3. Konstitucinio Tribunolo sprendimas įsigalioja jo paskelbimo dieną, tačiau Konstitucinis Tribunolas gali nustatyti kitą terminą, kada norminis aktas neteks privalomosios galios. Šis terminas negali viršyti aštuoniolikos mėnesių, jeigu kalbama apie įstatymą, o jeigu kalbama apie kitą norminį aktą – dvylikos mėnesių. Jeigu sprendimas susijęs su finansinėmis išlaidomis, nenumatytomis biudžeto įstatyme, Konstitucinis Tribunolas terminą, kada norminis aktas neteks privalomosios galios, nustato susipažinęs su Ministrų Tarybos nuomone.

4. Konstitucinio Tribunolo sprendimas, kad norminis aktas, kuriuo remiantis buvo priimtas įsiteisėjęs teismo sprendimas, galutinis administracinis sprendimas ar sprendimas kitokioje byloje, neatitinka Konstitucijos, tarptautinės sutarties ar įstatymo, sudaro pagrindą procesui atnaujinti, administraciniam ar kitokiam sprendimui panaikinti, vadovaujantis šiam procesui taikomų taisyklių nustatytais principais ir tvarka.

5. Konstitucinio Tribunolo sprendimai priimami balsų dauguma.

191 straipsnis

1. Su prašymu bylose, apie kurias kalbama 188 straipsnyje, į Konstitucinį Tribunolą gali kreiptis:

1) Respublikos Prezidentas, Seimo pirmininkas, Senato pirmininkas, Ministrų Tarybos pirmininkas, 50 deputatų, 30 senatorių, Aukščiausiojo Teismo pirmasis pirmininkas, Vyriausiojo administracinio teismo pirmininkas, generalinis prokuroras, Aukščiausiųjų kontrolės rūmų pirmininkas, piliečių teisių gynėjas,

2) Nacionalinė teismų taryba ta apimtimi, apie kurią kalbama 186 straipsnio 2 dalyje,

3) teritorinės savivaldos vienetų sprendimus priimančios institucijos,

4) nacionalinės profesinių sąjungų institucijos ir nacionalinės darbdavių organizacijų bei profesinių organizacijų vadovaujančiosios institucijos,

5) bažnyčios ir tikėjimo organizacijos,

6) subjektai, nustatyti 79 straipsnyje, jame nurodyta apimtimi.

2. Subjektai, apie kuriuos kalbama 1 dalies 3–5 punktuose, gali kreiptis su tokiu prašymu, jeigu norminis aktas yra susijęs su į jų veiklos sritį patenkančiais klausimais.

192 straipsnis

Su prašymu bylose, apie kurias kalbama 189 straipsnyje, į Konstitucinį Tribunolą gali kreiptis: Respublikos Prezidentas, Seimo pirmininkas, Senato pirmininkas, Ministrų Tarybos pirmininkas, Aukščiausiojo Teismo pirmasis pirmininkas, Vyriausiojo administracinio teismo pirmininkas ir Aukščiausiųjų kontrolės rūmų pirmininkas.

193 straipsnis

Kiekvienas teismas gali pateikti Konstituciniam Tribunolui teisinį klausimą dėl norminio akto atitikties Konstitucijai, ratifikuotoms tarptautinėms sutartims ar įstatymui, jeigu nuo atsakymo į teisinį klausimą priklauso teismo nagrinėjamos bylos sprendimas.

194 straipsnis

1. Konstitucinį Tribunolą sudaro 15 teisėjų, Seimo individualiai renkamų 9 metams iš asmenų, turinčių išskirtinių teisės žinių. Pakartotinai išrinkti į Tribunolo sudėtį neleidžiama.

2. Konstitucinio Tribunolo pirmininką ir vicepirmininką skiria Res-

publikos Prezidentas iš Konstitucinio Tribunolo teisėjų bendro susirinkimo pasiūlytų kandidatų.

195 straipsnis

1. Konstitucinio Tribunolo teisėjai, vykdydami savo pareigas, yra nepriklausomi ir klauso tik Konstitucijos.

2. Konstitucinio Tribunolo teisėjams užtikrinamos darbo sąlygos ir atlyginimas, atitinkantys aukštą jų statusą ir pareigų apimtį.

3. Konstitucinio Tribunolo teisėjai, kol eina pareigas, negali priklausyti politinei partijai, profesinei sąjungai ar užsiimti viešąja veikla, nesuderinama su teismų ir teisėjų nepriklausomumo principais.

196 straipsnis

Konstitucinio Tribunolo teisėjas be išankstinio Konstitucinio Tribunolo sutikimo negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ir jam negali būti atimta laisvė. Teisėjas negali būti sulaikytas ar suimtas, išskyrus jeigu yra užtinkamas bedarantis nusikaltimą, jeigu jį sulaikyti būtina, kad būtų užtikrinta teisinga proceso eiga. Apie sulaikymą nedelsiant pranešama Konstitucinio Tribunolo pirmininkui, jis gali nurodyti nedelsiant paleisti sulaikytąjį.

197 straipsnis

Konstitucinio Tribunolo struktūrą ir proceso Tribunole tvarką nustato įstatymas.

VALSTYBĖS TRIBUNOLAS

198 straipsnis

1. Už Konstitucijos ar įstatymo pažeidimą, padarytą dėl užimamų pareigų ar vykdant tarnybines pareigas, konstitucinė atsakomybė prieš Valstybės Tribunolą taikoma: Respublikos Prezidentui, Ministrų Tarybos pirmininkui ir Ministrų Tarybos nariams, Lenkijos nacionalinio banko pirmininkui, Aukščiausiųjų kontrolės rūmų pirmininkui, Nacionalinės radijo ir televizijos tarybos nariams, asmenims, kuriems Ministrų Tarybos pirmininkas pavedė vadovauti ministerijoms, taip pat vyriausiajam Ginkluotųjų pajėgų vadui.

2. Konstitucinė atsakomybė prieš Valstybės Tribunolą taip pat taikoma deputatams ir senatoriams 107 straipsnyje nustatyta apimtimi.

3. Valstybės Tribunolo skiriamų bausmių rūšis nustato įstatymas.

199 straipsnis

1. Valstybės Tribunolą sudaro pirmininkas, du pirmininko pavaduotojai ir 16 narių, Seimo renkamų ne iš deputatų ir senatorių, Seimo kadencijos laikui. Tribunolo pirmininko pavaduotojai ir ne mažiau kaip pusė Valstybės Tribunolo narių privalo turėti kvalifikaciją, kurios reikalaujama teisėjo pareigoms užimti.

2. Valstybės Tribunolo pirmininkas yra Aukščiausiojo Teismo pirmasis pirmininkas.

3. Valstybės Tribunolo nariai, vykdydami Valstybės Tribunolo teisėjo funkciją, yra nepriklausomi ir klauso tik Konstitucijos bei įstatymų.

200 straipsnis

Valstybės Tribunolo narys be išankstinio Valstybės Tribunolo sutikimo negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ir jam negali būti atimta laisvė. Valstybės Tribunolo narys negali būti sulaikytas ar suimtas, išskyrus jeigu yra užtinkamas bedarantis nusikaltimą, jeigu jį sulaikyti būtina, kad būtų užtikrinta teisinga proceso eiga. Apie sulaikymą nedelsiant pranešama Valstybės Tribunolo pirmininkui, jis gali nurodyti nedelsiant paleisti sulaikytąjį.

201 straipsnis

Valstybės Tribunolo struktūrą ir proceso Tribunole tvarką nustato įstatymas.

IX SKYRIUS

VALSTYBĖS KONTROLĖS IR TEISĖS APSAUGOS INSTITUCIJOS

AUKŠČIAUSIEJI KONTROLĖS RŪMAI

202 straipsnis

1. Aukščiausieji kontrolės rūmai yra aukščiausioji valstybės kontrolės institucija.

2. Aukščiausieji kontrolės rūmai pavaldūs Seimui.

3. Aukščiausieji kontrolės rūmai veikia kolegialumo pagrindais.

203 straipsnis

1. Aukščiausieji kontrolės rūmai kontroliuoja vyriausybės administracijos institucijų, Lenkijos nacionalinio banko, valstybinių juridinių as-

menų ir kitų valstybinių organizacinių vienetų veiklą teisėtumo, ūkiškumo, tikslingumo ir sąžiningumo požiūriu.

2. Aukščiausieji kontrolės rūmai gali kontroliuoti teritorinės savivaldos institucijų, komunalinių juridinių asmenų ir kitų komunalinių organizacinių vienetų veiklą teisėtumo, ūkiškumo ir sąžiningumo požiūriu.

3. Aukščiausieji kontrolės rūmai taip pat gali teisėtumo ir ūkiškumo požiūriu kontroliuoti kitų organizacinių vienetų ir ūkio subjektų veiklą tiek, kiek jie naudoja valstybės ar komunalinį turtą ar lėšas arba vykdo finansinius įsipareigojimus valstybei.

204 straipsnis

1. Aukščiausieji kontrolės rūmai pateikia Seimui:

1) valstybės biudžeto ir pagrindinių pinigų politikos nuostatų įvykdymo analizę,

2) nuomonę dėl Ministrų Tarybos valstybės biudžeto įvykdymo ataskaitos,

3) informaciją apie kontrolės rezultatus, įstatyme numatytus pasiūlymus ir kreipimusis.

2. Aukščiausieji kontrolės rūmai kasmet pateikia Seimui savo veiklos ataskaitą.

205 straipsnis

1. Aukščiausiųjų kontrolės rūmų pirmininką skiria Seimas Senato sutikimu 6 metams, jis gali būti pakartotinai paskirtas tik vieną kartą.

2. Aukščiausiųjų kontrolės rūmų pirmininkas negali užimti kitų pareigų, išskyrus aukštosios mokyklos profesoriaus pareigas, ar užsiimti kita profesine veikla.

3. Aukščiausiųjų kontrolės rūmų pirmininkas negali priklausyti politinei partijai, profesinei sąjungai ar užsiimti viešąja veikla, nesuderinama su jo aukštu statusu.

206 straipsnis

Aukščiausiųjų kontrolės rūmų pirmininkas be išankstinio Seimo sutikimo negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ir jam negali būti atimta laisvė. Aukščiausiųjų kontrolės rūmų pirmininkas negali būti sulaikytas ar suimtas, išskyrus jeigu yra užtinkamas bedarantis nusikaltimą ir jeigu jį sulaikyti būtina, kad būtų užtikrinta teisinga proceso eiga. Apie

sulaikymą nedelsiant pranešama Seimo pirmininkui, jis gali nurodyti nedelsiant paleisti sulaikytąjį.

207 straipsnis

Aukščiausiųjų kontrolės rūmų struktūrą ir veiklos tvarką nustato įstatymas.

PILIEČIŲ TEISIŲ GYNĖJAS

208 straipsnis

1. Piliečių teisių gynėjas saugo Konstitucijoje ir kituose norminiuose aktuose įtvirtintas žmogaus ir piliečio laisves ir teises.
2. Piliečių teisių gynėjo veiklos sritį ir tvarką nustato įstatymas.

209 straipsnis

1. Piliečių teisių gynėją skiria Seimas Senato sutikimu 5 metams.
2. Piliečių teisių gynėjas negali užimti kitų pareigų, išskyrus aukštosios mokyklos profesoriaus pareigas, ar užsiimti kita profesine veikla.
3. Piliečių teisių gynėjas negali priklausyti politinei partijai, profesinei sąjungai ar užsiimti viešąja veikla, nesuderinama su jo aukštu statusu.

210 straipsnis

Piliečių teisių gynėjas veikia savarankiškai, yra nepriklausomas nuo kitų valstybės institucijų ir įstatymo nustatytais pagrindais atsako tik Seimui.

211 straipsnis

Piliečių teisių gynėjas be išankstinio Seimo sutikimo negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ir jam negali būti atimta laisvė. Piliečių teisių gynėjas negali būti sulaikytas ar suimtas, išskyrus jeigu yra užtinkamas bedarantis nusikaltimą ir jeigu jį sulaikyti būtina, kad būtų užtikrinta teisinga proceso eiga. Apie sulaikymą nedelsiant pranešama Seimo pirmininkui, jis gali nurodyti nedelsiant paleisti sulaikytąjį.

212 straipsnis

Piliečių teisių gynėjas kasmet informuoja Seimą ir Senatą apie savo veiklą ir apie padėtį užtikrinant žmogaus ir piliečio laisves bei teises.

NACIONALINĖ RADIJO IR TELEVIZIJOS TARYBA

213 straipsnis

1. Nacionalinė radijo ir televizijos taryba saugo žodžio laisvę, teisę į informaciją, taip pat viešąjį interesą radijuje ir televizijoje.

2. Nacionalinė radijo ir televizijos taryba leidžia potvarkius, o individualiais klausimais priima nutarimus.

214 straipsnis

1. Nacionalinės radijo ir televizijos tarybos narius skiria Seimas, Senatas ir Respublikos prezidentas.

2. Nacionalinės radijo ir televizijos tarybos narys negali priklausyti politinei partijai, profesinei sąjungai ar užsiimti viešąja veikla, nesuderinama su jo aukštu statusu.

215 straipsnis

Nacionalinės radijo ir televizijos tarybos veiklos principus ir tvarką, jos struktūrą, taip pat detalius jos narių skyrimo principus nustato įstatymas.

X SKYRIUS

VIEŠIEJI FINANSAI

216 straipsnis

1. Finansinės lėšos viešiesiems tikslams kaupiamos ir leidžiamos įstatymo nustatytu būdu.

2. Nekilnojamojo turto, dalių ar akcijų įgijimas, realizavimas ir apsunkinimas, taip pat Valstybės iždo, Lenkijos nacionalinio banko ar kitų valstybinių juridinių asmenų vertybinių popierių emisija vykdomi įstatymo nustatytais pagrindais ir tvarka.

3. Monopolis nustatomas įstatymu.

4. Valstybė paskolas ima ir finansines garantijas bei laidavimus suteikia įstatymo nustatytais pagrindais ir tvarka.

5. Negalima imti paskolų ar suteikti finansinių garantijų bei laidavimų, dėl kurių valstybės viešoji skola viršytų 3/5 metinio bendrojo vidaus produkto vertės. Metinio bendrojo vidaus produkto vertės ir valstybės viešosios skolos apskaičiavimo būdą nustato įstatymas.

217 straipsnis

Mokesčius, kitas viešąsias rinkliavas, apmokestinimo subjektus, objektus ir mokesčių tarifus, taip pat lengvatų suteikimo ir nepriemokų panaikinimo principus ir nuo mokesčių atleistų subjektų kategorijas nustato įstatymas.

218 straipsnis

Valstybės iždo organizaciją ir valstybės iždo turto valdymo būdą nustato įstatymas.

219 straipsnis

1. Seimas tvirtina biudžetinių metų valstybės biudžetą biudžeto įstatymo forma.

2. Valstybės biudžeto projekto rengimo principus ir tvarką, jo detalumo laipsnį ir reikalavimus, kuriuos turi atitikti biudžeto įstatymo projektas, taip pat biudžeto įstatymo vykdymo principus ir tvarką nustato įstatymas.

3. Išimtiniais atvejais valstybės pajamas ir išlaidas trumpesniam nei metų laikotarpiui gali nustatyti laikinojo biudžeto įstatymas. Reikalavimai, taikomi biudžeto įstatymo projektui, atitinkamai taikomi ir laikinojo biudžeto įstatymo projektui.

4. Jeigu biudžeto įstatymas ar laikinojo biudžeto įstatymas neįsigalioja nuo biudžetinių metų pradžios, Ministrų Taryba finansinį ūkį tvarko vadovaudamasi pateiktu įstatymo projektu.

220 straipsnis

1. Ministrų Tarybos planuotų išlaidų padidinimas arba pajamų apribojimas negali lemti didesnio, nei numatyta biudžeto įstatymo projekte, biudžeto deficito patvirtinimo Seime.

2. Biudžeto įstatymas negali numatyti, kad biudžeto deficitas būtų dengiamas prisiimant įsipareigojimus centrinio valstybės banko atžvilgiu.

221 straipsnis

Biudžeto įstatymo, laikinojo biudžeto įstatymo, biudžeto įstatymo pakeitimo įstatymo, įstatymo dėl viešosios paskolos paėmimo ir įstatymo dėl valstybės finansinių garantijų suteikimo leidybos iniciatyvos teisė priklauso tik Ministrų Tarybai.

222 straipsnis

Ministrų Taryba ne vėliau kaip prieš tris mėnesius iki prasidedant biudžetiniams metams pateikia Seimui ateinančių metų biudžeto įstatymo projektą. Išimtiniais atvejais projektą galima pateikti vėliau.

223 straipsnis

Senatas gali priimti biudžeto įstatymo pataisas per 20 dienų nuo jo pateikimo Senatui dienos.

224 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas per 7 dienas pasirašo Seimo pirmininko pateiktą biudžeto įstatymą arba laikinojo biudžeto įstatymą. Biudžeto įstatymui ir laikinajam biudžeto įstatymui netaikoma 122 straipsnio 5 dalies nuostata.

2. Jeigu Respublikos Prezidentas prieš pasirašydamas biudžeto įstatymą arba laikinojo biudžeto įstatymą kreipiasi į Konstitucinį Tribunolą su prašymu ištirti jo atitiktį Konstitucijai, Tribunolas sprendimą šioje byloje priima ne vėliau kaip per 2 mėnesius nuo kreipimosi į Tribunolą dienos.

225 straipsnis

Jeigu per 4 mėnesius nuo biudžeto įstatymo projekto pateikimo Seimui dienos įstatymas nepateikiamas Respublikos Prezidentui pasirašyti, Respublikos Prezidentas per 14 dienų gali sutrumpinti Seimo kadenciją.

226 straipsnis

1. Ministrų Taryba per penkis mėnesius nuo biudžetinių metų pabaigos pateikia Seimui biudžeto įstatymo įvykdymo ataskaitą kartu su informacija apie valstybės įsiskolinimo padėtį.

2. Seimas išnagrinėja pateiktą ataskaitą ir, susipažinęs su Aukščiausiųjų kontrolės rūmų nuomone, per 90 dienų nuo ataskaitos pateikimo Seimui dienos priima nutarimą pritarti arba atsisakyti pritarti Ministrų Tarybos ataskaitai.

227 straipsnis

1. Centrinis valstybės bankas yra Lenkijos nacionalinis bankas. Jam priklauso išimtinė pinigų emisijos ir pinigų politikos nustatymo bei įgyvendinimo teisė. Lenkijos nacionalinis bankas atsako už Lenkijos valiutos vertę.

2. Lenkijos nacionalinio banko institucijos yra: Lenkijos nacionalinio banko pirmininkas, Pinigų politikos taryba ir Lenkijos nacionalinio banko valdyba.

3. Lenkijos nacionalinio banko pirmininką skiria Seimas Respublikos Prezidento siūlymu 6 metams.

4. Lenkijos nacionalinio banko pirmininkas negali priklausyti politinei partijai, profesinei sąjungai ar užsiimti viešąja veikla, nesuderinama su jo aukštu statusu.

5. Į Pinigų politikos tarybos sudėtį įeina Lenkijos nacionalinio banko pirmininkas, kaip pirmininkas, ir asmenys, turintys išskirtinių finansų srities žinių, skiriami 6 metams, po lygiai Respublikos Prezidento, Seimo ir Senato.

6. Pinigų politikos taryba kasmet nustato pagrindines pinigų politikos nuostatas ir pateikia jas Seimui susipažinti tuo pat metu, kai Ministrų Taryba pateikia biudžeto įstatymo projektą. Pinigų politikos taryba per 5 mėnesius nuo biudžetinių metų pabaigos pateikia Seimui pagrindinių pinigų politikos nuostatų įvykdymo ataskaitą.

7. Lenkijos nacionalinio banko struktūrą ir veiklos principus, taip pat detalius jo organų sudarymo ir panaikinimo principus nustato įstatymas.

XI SKYRIUS

NEPAPRASTOSIOS PADĖTYS

228 straipsnis

1. Ypatingos grėsmės atvejais, jeigu įprastų konstitucinių priemonių nepakanka, gali būti įvesta atitinkama nepaprastoji padėtis: karo padėtis, išimtinė padėtis arba stichinės nelaimės padėtis.

2. Nepaprastoji padėtis gali būti įvesta tik įstatymo pagrindu priimant potvarkį, kuris turi būti papildomai visiems viešai paskelbiamas.

3. Viešosios valdžios institucijų veiklos principus, taip pat žmogaus ir piliečio laisvių ir teisių apribojimo tam tikros nepaprastosios padėties metu apimtį nustato įstatymas.

4. Įstatymas gali nustatyti turtinių nuostolių, patirtų dėl žmogaus ir piliečio laisvių ir teisių apribojimo nepaprastosios padėties metu, atlyginimo pagrindus, apimtį ir tvarką.

5. Veiksmai, kurių imamasi įvedus nepaprastąją padėtį, turi atitikti grėsmės laipsnį ir jais turi būti siekiama kuo greičiau atkurti normalų valstybės funkcionavimą.

6. Nepaprastosios padėties metu negali būti pakeista: Konstitucija, rinkimų į Seimą, Senatą ir teritorinės savivaldos institucijas nuostatos, Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas ir nepaprastųjų padėčių įstatymai.

7. Nepaprastosios padėties metu ir 90 dienų po jos pabaigos negali būti sutrumpinta Seimo kadencija, vykdomas visos šalies referendumas, negali būti vykdomi rinkimai į Seimą, Senatą, teritorinės savivaldos institucijas ir Respublikos Prezidento rinkimai, o šių institucijų kadencijos turi būti atitinkamai pratęstos. Rinkimai į teritorinės savivaldos institucijas galimi tik ten, kur nebuvo įvesta nepaprastoji padėtis.

229 straipsnis

Išorinės grėsmės valstybei, ginkluoto Lenkijos Respublikos teritorijos užpuolimo atveju arba kai iš tarptautinės sutarties kyla įsipareigojimas bendrai gintis nuo agresijos, Respublikos Prezidentas Ministrų Tarybos siūlymu gali įvesti karo padėtį valstybės teritorijos dalyje arba visoje teritorijoje.

230 straipsnis

1. Jeigu iškyla grėsmė valstybės konstitucinei santvarkai, piliečių saugumui ar viešajai tvarkai, Respublikos Prezidentas Ministrų Tarybos siūlymu gali nustatytam laikui, ne ilgesniam kaip 90 dienų, įvesti išimtinę padėtį valstybės teritorijos dalyje arba visoje teritorijoje.

2. Išimtinė padėtis gali būti pratęsta tik vieną kartą, Seimo sutikimu ir ne ilgesniam kaip 60 dienų laikui.

231 straipsnis

Potvarkį dėl karo ar išimtinės padėties įvedimo Respublikos Prezidentas pateikia Seimui per 48 valandas nuo jo pasirašymo. Seimas nedelsdamas svarsto Respublikos Prezidento potvarkį. Seimas gali jį atšaukti absoliučia balsų dauguma, dalyvaujant ne mažiau kaip pusei nustatyto deputatų skaičiaus.

232 straipsnis

Siekdama užkirsti kelią stichinės nelaimės pobūdžio gamtinių katastrofų ar techninių avarijų padariniams, taip pat siekdama juos likviduoti, Ministrų Taryba gali nustatytam laikui, ne ilgesniam kaip 30 dienų, įvesti

stichinės nelaimės padėtį valstybės teritorijos dalyje arba visoje teritorijoje. Stichinės nelaimės padėtis gali būti pratęsta Seimo sutikimu.

233 straipsnis

1. Įstatymas, nustatantis žmogaus ir piliečio laisvių ir teisių apribojimų karo bei išimtinės padėties metu apimtį, negali apriboti laisvių ir teisių, įtvirtintų 30 straipsnyje (žmogaus orumas), 34 ir 36 straipsniuose (pilietybė), 38 straipsnyje (gyvybės apsauga), 39, 40 straipsniuose ir 41 straipsnio 4 dalyje (humaniškas elgesys), 42 straipsnyje (baudžiamoji atsakomybė), 45 straipsnyje (teisė kreiptis į teismą), 47 straipsnyje (asmeninės vertybės), 53 straipsnyje (sąžinė ir religija), 63 straipsnyje (peticijos) ir 48 bei 72 straipsniuose (šeima ir vaikas).

2. Neleidžiama apriboti žmogaus ir piliečio laisvių ir teisių tik dėl jo rasės, lyties, kalbos, tikėjimo ar netikėjimo, socialinės kilmės, gimimo ar turto.

3. Įstatymas, nustatantis žmogaus ir piliečio laisvių ir teisių apribojimų stichinės nelaimės padėties metu apimtį, gali apriboti laisves ir teises, įtvirtintas 22 straipsnyje (ūkinės veiklos laisvė), 41 straipsnio 1, 3 ir 5 dalyse (asmens laisvė), 50 straipsnyje (būsto neliečiamybė), 52 straipsnio 1 dalyje (judėjimo ir buvimo Lenkijos Respublikos teritorijoje laisvė), 59 straipsnio 3 dalyje (teisė streikuoti), 64 straipsnyje (nuosavybės teisė), 65 straipsnio 1 dalyje (darbo laisvė), 66 straipsnio 1 dalyje (teisė į saugias ir higieniškas darbo sąlygas) ir 66 straipsnio 2 dalyje (teisė į poilsį).

234 straipsnis

1. Jeigu karo padėties metu Seimas negali susirinkti į posėdį, Respublikos Prezidentas Ministrų Tarybos siūlymu leidžia įstatymo galią turinčius potvarkius, neperžengdamas 228 straipsnio 3–5 dalyse nustatytų ribų. Šiuos potvarkius Seimas turi patvirtinti artimiausiame posėdyje.

2. Potvarkiai, apie kuriuos kalbama 1 dalyje, yra visuotinai privalomos teisės šaltiniai.

XII SKYRIUS

KONSTITUCIJOS KEITIMAS

235 straipsnis

1. Įstatymo dėl Konstitucijos keitimo projektą gali pateikti ne mažiau kaip 1/5 nustatyto deputatų skaičiaus, Senatas arba Respublikos Prezidentas.

2. Konstitucija keičiama įstatymu, kurį vienodos redakcijos priima Seimas ir paskui, ne vėliau kaip per 60 dienų, – Senatas.

3. Pirmasis įstatymo dėl Konstitucijos keitimo projekto skaitymas gali įvykti ne anksčiau kaip trisdešimtą dieną nuo įstatymo projekto pateikimo Seimui dienos.

4. Įstatymą dėl Konstitucijos keitimo Seimas priima ne mažesne kaip 2/3 balsų dauguma, dalyvaujant ne mažiau kaip pusei nustatyto deputatų skaičiaus, ir Senatas – absoliučia balsų dauguma, dalyvaujant ne mažiau kaip pusei nustatyto senatorių skaičiaus.

5. Įstatymas, keičiantis Konstitucijos I, II arba XII skyrių nuostatas, Seime gali būti priimtas ne anksčiau kaip šešiasdešimtą dieną nuo šio įstatymo projekto pirmojo skaitymo.

6. Jeigu įstatymas dėl Konstitucijos keitimo susijęs su I, II ar XII skyrių nuostatomis, subjektai, nustatyti 1 dalyje, gali per 45 dienas nuo įstatymo priėmimo Senate dienos pareikalauti, kad būtų surengtas jį patvirtinantis referendumas. Su šiuo pasiūlymu minėtieji subjektai kreipiasi į Seimo pirmininką, šis nedelsdamas nurodo surengti referendumą per 60 dienų nuo pasiūlymo pateikimo dienos.

7. Pasibaigus 4 ir 6 dalyse nustatytai procedūrai, Seimo pirmininkas pateikia priimtą įstatymą Respublikos Prezidentui pasirašyti. Respublikos Prezidentas pasirašo įstatymą per 21 dieną nuo pateikimo dienos ir skelbia jį leidinyje „*Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*“.

XIII SKYRIUS

PEREINAMOSIOS IR BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

236 straipsnis

1. Per 2 metus nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos Ministrų Taryba pateikia Seimui įstatymų, būtinų Konstitucijai taikyti, projektus.

2. Įstatymai, įgyvendinantys 176 straipsnio 1 dalį tiek, kiek ji taikoma administracinių teismų proceso atžvilgiu, bus priimti ne vėliau kaip per 5 metus nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos. Prieš šiems įstatymams įsigaliojant, veikia nuostatos, numatančios Vyriausiojo administracinio teismo sprendimų ypatingąją reviziją.

237 straipsnis

1. 4 metus nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos sprendimus bylose dėl nusižengimų priima nusižengimų bylų kolegijos, veikiančios prie rajonų teismų, tačiau sprendimus dėl arešto priima teismas.

2. Apeliacijas dėl kolegijų sprendimų nagrinėja teismas.

238 straipsnis

1. Konstitucinių viešosios valdžios institucijų ir į jų sudėtį įeinančių asmenų, išrinktų arba paskirtų iki įsigaliojant Konstitucijai, kadencija baigiasi, pasibaigus iki Konstitucijos įsigaliojimo dienos galiojusių nuostatų nustatytam laikotarpiui.

2. Jeigu iki Konstitucijos įsigaliojimo dienos galiojusios nuostatos nenustatė šios kadencijos, o nuo išrinkimo ar paskyrimo dienos yra praėjęs ilgesnis negu nustatytasis Konstitucijoje laikotarpis, viešosios valdžios institucijų ar į jų sudėtį įeinančių asmenų konstitucinė kadencija baigiasi po metų nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos.

3. Jeigu iki Konstitucijos įsigaliojimo dienos galiojusios nuostatos nenustatė šios kadencijos, o nuo išrinkimo ar paskyrimo dienos yra praėjęs trumpesnis laikotarpis, negu Konstitucijoje nustatyta konstitucinių viešosios valdžios institucijų ar į jų sudėtį įeinančių asmenų kadencija, tai laikas, kurį šios institucijos ar asmenys vykdė funkcijas pagal anksčiau galiojusias nuostatas, įskaitomas į Konstitucijos nustatytą kadencijos laiką.

239 straipsnis

1. 2 metų laikotarpiu nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos Konstitucinio Tribunolo sprendimai dėl įstatymų, priimtų iki įsigaliojant Konstitucijai, neatitikties Konstitucijai nėra galutiniai ir turi būti apsvarstyti Seime, jis gali atmesti Konstitucinio Tribunolo sprendimą 2/3 balsų dauguma, dalyvaujant ne mažiau kaip pusei nustatyto deputatų skaičiaus. Tai netaikoma sprendimų, priimtų dėl Konstituciniam Tribunolui pateiktų teisinių klausimų, atžvilgiu.

2. Procesas bylose dėl Konstitucinio Tribunolo visuotinai privalomo įstatymų aiškinimo, iškeltose iki įsigaliojant Konstitucijai, turi būti nutrauktas.

3. Nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos Konstitucinio Tribunolo nutarimai dėl įstatymų aiškinimo praranda visuotinai privalomą galią. Lieka galioti įsiteisėję teismo sprendimai ir kiti įsiteisėję viešosios valdžios ins-

titucijų sprendimai, priimti atsižvelgiant į nuostatų reikšmę, nustatytą visuotinai privalomais Konstitucinio Tribunolo įstatymų išaiškinimais.

240 straipsnis

Vienerius metus nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos biudžeto įstatymas gali numatyti, kad biudžeto deficitas būtų dengiamas prisiimant įsipareigojimus pagrindinio valstybės banko atžvilgiu.

241 straipsnis

1. Tarptautinės sutartys, Lenkijos Respublikos iki šiol ratifikuotos remiantis jų ratifikavimo metu galiojusiomis konstitucinėmis nuostatomis ir paskelbtos leidinyje „*Dziennik Ustaw*“, laikomos sutartimis, ratifikuotomis turint išankstinį įstatyme išreikštą sutikimą, ir jų atžvilgiu yra taikomos Konstitucijos 91 straipsnio nuostatos, jeigu iš tarptautinės sutarties turinio matyti, kad ji susijusi su Konstitucijos 89 straipsnio 1 dalyje išvardytų kategorijų klausimais.

2. Ministrų Taryba per 2 metus nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos pateikia Seimui tarptautinių sutarčių, kuriose yra Konstitucijos neatitinkančių nuostatų, sąrašą.

3. Senatoriai, išrinkti iki įsigaliojant Konstitucijai, kuriems nėra sukakę 30 metų, išsaugo savo mandatus iki kadencijos, kuriai jie buvo išrinkti, pabaigos.

4. Deputato ar senatoriaus mandato derinimas su funkcija ar užsiėmimu, kuriems yra taikomas 103 straipsnyje nustatytas draudimas, lemia mandato pasibaigimą po mėnesio nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos, nebent deputatas ar senatorius anksčiau atsisakytų funkcijos ar nutrauktų užsiėmimą.

5. Klausimai, svarstomi įstatymų leidybos procese, arba Konstituciniame Tribunole ar Valstybės Tribunole nagrinėjamos bylos, pradėtos iki įsigaliojant Konstitucijai, nagrinėjamos pagal konstitucines nuostatas, galiojusias jų pradėjimo dieną.

6. Per 2 metus nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos Ministrų Taryba nustato, kurie iš Ministrų Tarybos nutarimų ir ministrų ar kitų vyriausybės administracijos institucijų įsakymų, priimtų arba išleistų iki Konstitucijos įsigaliojimo dienos, turi būti – atsižvelgiant į Konstitucijos 87 straipsnio 1 dalyje ir 92 straipsnyje nustatytas sąlygas – pakeisti potvarkiais, išleistais remiantis įgaliojimu, įtvirtintu įstatyme, kurio projektą Ministrų Taryba

atitinkamu metu pateikia Seimui. Tuo pačiu terminu Ministrų Taryba pateikia Seimui įstatymo, nustatančio, kurie vyriausybės administracijos institucijų norminiai aktai, išleisti iki Konstitucijos įsigaliojimo dienos, tampa nutarimais ar įsakymais Konstitucijos 93 straipsnio prasme, projektą.

7. Konstitucijos įsigaliojimo dieną galiojantys vietinės teisės aktai ir gminos aktai tampa vietinės teisės aktais Konstitucijos 87 straipsnio 2 dalies prasme.

242 straipsnis

Netenka galios:

1) 1992 m. spalio 17 d. konstitucinis įstatymas „Dėl Lenkijos Respublikos įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių tarpusavio santykių ir dėl teritorinės savivaldos“ (Dz. U. Nr. 84, poz. 426, 1995, Nr. 38, poz. 184, Nr. 150, poz. 729 ir 1996, Nr. 106, poz. 488),

2) 1992 m. balandžio 23 d. konstitucinis įstatymas „Dėl Lenkijos Respublikos Konstitucijos rengimo ir priėmimo tvarkos“ (Dz. U. Nr. 67, poz. 336 ir 1994, Nr. 61, poz. 251).

243 straipsnis

Lenkijos Respublikos Konstitucija įsigalioja praėjus trims mėnesiams nuo jos paskelbimo dienos.

LIBANO RESPUBLIKA

PRATARMĖ

Libano Respublika įsikūrusi vakarinėje Azijos dalyje, rytinėje Viduržemio jūros pakrantėje, ribojasi su Sirija (rytuose ir šiaurėje) bei Izraeliu (pietuose). Libanas yra viena iš mažiausių regiono valstybių, teužimtanti 10,452 km^2, suskirstytus į 6 gubernijas (*muhafazah*)[1], kurios yra padalytos į 25 rajonus, o šie – į savivaldybes. Skirtingų šaltinių duomenimis, Libane gyvena apie 4–6 milijonus gyventojų, iš jų apie 2 milijonus – sostinėje Beirute[2].

Nepaisant to, kad Libanas yra maža valstybė, ji turėjo ir turi didžiulį kultūrinį poveikį arabų aplinkai. Libano visuomenė laikoma viena iš liberaliausių regione, jai būdingi stiprūs ryšiai su Vakarų šalimis, ypač su Prancūzija[3]. Visa tai kartu su įvairialype, skirtingus tikėjimus išpažįstančia visuomene, išskiria Libaną iš kitų arabų šalių.

Nuo 1516 m. Libano teritorija buvo Osmanų imperijos dalis, turinti tam tikrą autonomiją, kuri, kai tik Osmanų imperija įsitraukė į Pirmąjį pasaulinį karą, buvo panaikinta įvedus tiesioginį karinį valdymą. Karui baigiantis Libanas buvo okupuotas Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos kariuomenių[4], o 1923 m. rugsėjo 29 d. įsigaliojo Tautų Lygos 1922 m. ratifikuotas Prancūzijos mandato Sirijai ir Libanui dokumentas, kuriuo

---

1 Taip pat yra priimti teisės aktai dėl dar dviejų gubernijų įsteigimo, kurie, 2015 m. duomenimis, dar nėra įgyvendinti. The World Factbook. *Lebanon* [interaktyvus]. Central Intelligence Agency, Washington, 2015 [žiūrėta 2015-09-21]. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html>.

2 Pavyzdžiui, JAV Centrinės žvalgybos agentūros 2015 m. liepos mėn. duomenimis, Libane gyveno 6 184 701 gyventojų. *Ibid*. Manytina, kad į šį gyventojų skaičių yra įtraukti ir karo pabėgėliai iš Sirijos. Tuo tarpu pačių libaniečių skaičius vos viršija 4 milijonus. Plačiau žr.: UN High Commissioner for Refugees. Refugees from Syria: Lebanon – March 2015 [interaktyvus]. ReliefWeb, 2015 [žiūrėta 2015-09-21]. <http://reliefweb.int/report/lebanon/refugees-syria-lebanon-march-2015>.

3 El Samad, F. *The Lebanese Legal System and Research* [interaktyvus]. Hauser Global Law School Program, New York University School of Law, 2008 [žiūrėta 2013-10-05]. <http://www.nyulawglobal.org/globalex/Lebanon.htm>.

4 Lukšys, S. Libanas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. TXIII. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, p. 89.

vadovaujantis Libanas oficialiai tapo Prancūzijos mandatine teritorija[5]. Mandato dokumente, be kita ko, buvo numatytas Prancūzijos įsipareigojimas per tris metus nuo jo pasirašymo konsultuojantis su vietine valdžia pateikti projektą ir priimti konstituciją, kuri atitiktų Libano tautos siekius[6]. 1925 m. liepą Prancūzijos vyriausybė sudarė komisiją, ji iki 1926 m. gegužės 15 d. parengė Konstitucijos projektą, kuris buvo priimtas tų pačių metų gegužės 23 d.[7] Viena Konstitucijos dalis reglamentavo šalies santykius su Prancūzija ir Tautų Lyga. Ji sudarė sąlygas Prancūzijai išsaugoti visišką politinę šalies kontrolę iki Libano nepriklausomybės paskelbimo 1943 m. lapkričio 22 d.[8]

Libano Konstitucija (toliau – Konstitucija) yra rašytinė, ją sudaro į šešias dalis suskirstyti 102 straipsniai. Ši Konstitucija laikoma griežta, kadangi jos keitimas yra sudėtingesnis nei paprastų įstatymų priėmimo ar keitimo procedūros[9]. Daug Konstitucijos straipsnių buvo pakeista 1927, 1929, 1947, 1948, 1976 metais. Šie pakeitimai atspindi būdus, kuriais vadovaujantis buvo konstituciškai sprendžiamos šalies problemos skirtinguose jos politinės raidos etapuose[10]. Tačiau valstybei bene reikšmingiausi Konstitucijos pakeitimai buvo priimti 1943 m., kai buvo panaikintos visos nuorodos į Prancūzijos mandatą, o arabų kalba buvo paskelbta valstybine[11], ir 1990 m. po *Taif* sutarties (Nacionalinio susitarimo dokumento), su kurios pasirašymu (1989 m.) siejama 1975–1990 m. pilietinio karo Libane pabaiga ir kuri padėjo atsinaujinusios (antrosios) Libano Respublikos funkcio-

---

[5] Martin, L. Introduction. The Legal Basis of the New Boundaries. *The Treaties of Peace 1919–1923*. Vol. 1. Clark, New Jersey: The Lawbook Exchange Ltd., 2007, p. xxxviii.

[6] French Mandate for Syria and the Lebanon. *The American Journal of International Law*, 1923, Vol. 17, No. 3, p. 177.

[7] Anot O. Houri, Libano Konstitucijos tekstas buvo parengtas vadovaujantis Prancūzijos Trečiosios Respublikos konstitucija. Houri, O. *The Rule of Law in Lebanon: Prospects and Chall*enges. Hague: Hiil, 2012, p. 17.

[8] *Ibid*., p. 8.

[9] Žr.: *The Lebanese Constitution as promulgated May 23, 1926 with its amendments 1995* [interaktyvus]. Presidency of the Republic of Lebanon [žiūrėta 2013-09-03]. <http://www.presidency.gov.lb/English/LebaneseSystem/Pages/LebaneseConstitution.aspx>, art. 76, 77, 78, 79.

[10] Tabbarah, B. Preface. The Lebanese Constitution. *Arab Law Quarterly*, 1997, Vol. 12, No. 2, p. 224.

[11] Vis dėlto, vadovaujantis Konstitucijos 11 str., prancūzų kalba tebelaikoma alternatyvia oficialia kalba, kurią galima vartoti įstatymų numatytais atvejais. *The Lebanese Constitution*, *supra note* 9.

navimo pagrindus[12]. Be kitų reikšmingų pakeitimų, padarytų 1990 m.[13], Konstitucija taip pat buvo papildyta preambule, išreiškiančia principines Libano tautos nuostatas ir siekius.

Šiuolaikinis Libanas yra unitarinė liberali daugiapartinė respublika su parlamentine valdymo sistema. Kaip pažymima Konstitucijos preambulėje, Libanas yra arabiškas savo tapatybe ir pažiūromis, jis yra vienas iš Arabų Lygos steigėjų ir aktyvių narių. Libanas taip pat yra parlamentinė demokratinė respublika, besivadovaujati liberalios ekonomikos dėsniais ir garantuojanti asmens laisves. Oficialus valstybės pavadinimas yra „Libano Respublika" (*Al Jumhuriyah Al Lubnaniyah*). Respublikos valdymo forma numatyta jau originaliame 1926 m. Konstitucijos tekste. Antai vadovaujantis Konstitucijos 101 straipsniu, nuo 1926 m. rugsėjo 1 d. Didysis Libanas vadinamas Libano Respublika, preambulės C dalis teigia, kad „Libanas yra parlamentinė demokratinė respublika…", etc. Čia pat, taip pat preambulės D dalyje akcentuojamas demokratinis šalies valdymo pobūdis: „Tauta yra valdžios ir suvereniteto šaltinis; savo galias ji įgyvendina per konstitucines institucijas"[14].

Konstitucijos preambulėje taip pat pabrėžiama, kad Libanas laikosi Jungtinių Tautų susitarimų ir vadovaujasi *Visuotine žmogaus teisių deklaracija*, gerbia viešąsias laisves, ypač nuomonės ir tikėjimo laisves, socialinį teisingumą, piliečių teisių ir pareigų lygybę. Preambulėje taip pat nurodoma, kad kiekvienas libanietis turi teisę gyventi bet kurioje šalies teritorijos dalyje ir naudotis teisės viršenybe, kad ir kur begyventų[15]. Konstitucijos antrojoje dalyje „Libaniečiai: jų teisės ir pareigos" įtvirtinama gyventojų teisė turėti Libano pilietybę (6 str.), lygybė prieš įstatymus bei vienodos pilietinės ir politinės teisės bei pareigos (7 str.), lygios teisės užimti pareigas valstybės tarnyboje (12 str.). Konstitucijos 8 straipsnyje teigiama, kad asmens laisvė yra garantuojama ir saugoma įstatymu, niekas negali būti

[12] Donohue, J. J. Changing the Lebanese Constitution: a Postmodern History. *Cardozo Law Review*, 2009, Vol. 30(6), p. 2526.

[13] Šia sutartimi buvo pasiūlytas iš viso trisdešimt vienas reikšmingas Konstitucijos pakeitimas, susijęs su valstybės suvereniteto stiprinimu ir jos valdymo reformomis. Plačiau žr.: Krayem, H. *The Lebanese Civil War and the Taif Agreement* [interaktyvus]. Digital Documentation Center, American University of Beirut [žiūrėta 2013-10-05]. <http://ddc.aub.edu.lb/projects/pspa/conflict-resolution.html>. Libano Konstitucijos ir visų jos pakeitimų tekstus žr.: The Lebanese Constitution. *Arab Law Quarterly.* 1997, Vol. 12, No. 2, p. 224–261.

[14] *The Lebanese Constitution*, *supra* note 9, Preamble D.

[15] *Ibid*., Preamble, B. C. I.

sulaikytas, įkalintas ar būti suimtas, niekas negali būti laikomas pažeidusiu teisę ar baudžiamas kitaip kaip tik įstatymo nustatytais pagrindais. Konstitucijos 9 straipsnyje įtvirtinta neribota sąžinės laisvė bei laisvė išpažinti pasirinktą religiją, kuri neprieštarauja viešajai tvarkai ir moralei bei nepažeidžia kitų religinių bendruomenių narių orumo. Taip valstybė įsipareigoja negloboti konkrečios religinės bendruomenės bei suteikti galimybę kiekvienam žmogui pasirinkti jam tinkamą religiją ar keisti savo tikėjimą vadovaujantis įstatymų nustatytomis procedūromis[16]. Valstybė taip pat įsipareigoja užtikrinti švietimo laisvę, jei jis neprieštarauja viešajai tvarkai ir moralei bei nepažeidžia religinių bendruomenių narių orumo, religinių bendruomenių teisę steigti savo mokyklas (10 str.), asmens laisvę išreikšti savo nuomonę žodžiu ar raštu, spaudos laisvę (13 str.), apsaugotą nuo bet kokių piktnaudžiaujančių valdžios veiksmų, tokių kaip konfiskavimas ar draudimas spausdinti leidinius. Konstitucija taip pat garantuoja gyvenamosios vietos ir nuosavybės neliečiamumą (14, 15 str.) bei kolektyvines teises ir laisves, tokias kaip susirinkimų, asociacijų laisvė (13 str.), įskaitant ir teisę protestuoti. Protestai yra leidžiami, jei patvirtinama, kad jie yra taikūs, teisėti ir organizuojami vadovaujantis teisinėmis procedūromis[17].

Nors Konstitucijoje įtvirtintas gana ribotas žmogaus teisių katalogas, vadovaudamasi *Visuotine žmogaus teisių deklaracija* ir kitais žmogaus teises įtvirtinančiais teisės aktais, valstybė siekia užtikrinti ir konstitucijoje tiesiogiai neįtvirtintas teises. Vis dėlto šalyje pastebima nemažai žmogaus teisių pažeidimų, ypač susijusių su imigrantų, pabėgėlių, moterų ir kitų pažeidžiamų socialinių grupių teisėmis[18], konfesionalizmu, kuris religiniais pagrindais riboja piliečių teisę dalyvauti šalies valdyme, politinės nuomonės, religinės informacijos, kultūrinių renginių cenzūra[19] etc. Be to, nepaisant pilietinių visuomenės organizacijų pastangų, Libanas vis dar taiko mirties bausmę už tam tikrus žiaurius nusikaltimus[20].

---

16 Houri, O., *supra* note 7, p. 18.

17 *Ibid*., p. 19.

18 Plačiau žr.: *World Report 2013. Lebanon* [interaktyvus]. Human Rights Watch, New York, U.S., 2013 [žiūrėta 2014-01-17]. <http://www.hrw.org/world-report/2013/country-chapters/lebanon?page=3>.

19 Plačiau žr.: *Country Reports on Human Rights Practices for 2012. Lebanon* [interaktyvus]. Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, U.S. Department of State, Washington, 2012 [žiūrėta 2014-01-17]. <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/humanrightsreport/index.htm#wrapper>.

20 El Samad, F., *supra* note 3.

Kaip teigiama Konstitucijos preambulės E dalyje, Libano „politinė sistema grindžiama valdžių padalijimo, jų pusiausvyros ir bendradarbiavimo principu“[21]. Įstatymų leidžiamoji valdžia suteikta vienerių rūmų parlamentui – Deputatų Rūmams. Įstatymų vykdomoji valdžia pavesta Respublikos Prezidentui ir Ministro Pirmininko vadovaujamai Ministrų Tarybai. Teisminę valdžią įgyvendina skirtingų lygių ir jurisdikcijų teismai.

Prieš analizuojant šių institucijų formavimo ir veiklos ypatumus, būtina paminėti ypač ryškų ir ypač probleminį Libano politinės santvakos bruožą – konfesionalizmą. Senoji konfesinė sistema, kuri suteikė konfesijoms[22] nepriklausomybę sprendžiant religinius ir socialinius reikalus, tokius kaip santuoka, skyrybos, vaikų globa, paveldėjimas ir kt., buvo paplitusi anksčiau, nei buvo įkurta Libano valstybė, tačiau iki šiol ji lemia ne tik asmens statusą, bet ir valstybinių postų bei politinių jėgų šalyje pasiskirstymą. Politinis konfesionalizmas Libane yra kritikuojamas dėl savo diskriminacinio pobūdžio ir neigiamo poveikio pilietiniam, politiniam ir socialiniam Libano žmonių gyvenimui[23], tačiau dėl tarp religinių sektų nuolat kylančių neramumų[24] jis taip pat laikomas multikultūrinės šalies stabilumo

---

[21] *The Lebanese Constitution*, *supra* note 9.

[22] Šiuo metu Libane yra 18 oficialiai pripažintų religinių (konfesinių) bendruomenių. Pagrindinės islamo šakos yra šiitai ir sunitai. Didžiausia krikščionių grupė – maronitai. Antroji didžiausia kriškčionių grupė yra graikai ortodoksai. *Lebanon* [interaktyvus]. Embassy of the United States in Beirut [žiūrėta 2013-10-01]. <http://lebanon.usembassy.gov/root/pdfs/lebanonifr07.pdf>.

[23] Houri, O., *supra* note 7, p. 12.

[24] Dar iki nepriklausomybės paskelbimo Libane gyvenančių religinių bendruomenių santykiai buvo nestabilūs, o tikslai skirtingi: musulmonai siekė nacionalinio suverenumo, tačiau tik kartu su Sirija, o krikščionys žvalgėsi į Vakarus. Bendras nusivylimas mandatu paskatino prezidentą B. Al-Khoury (maronitą) ir Ministrą Pirmininką R. Al-Sulhʻą (sunitą) 1943 m. pasirašyti *Nacionalinį Paktą*, kuriuo vadovaudamiesi krikščionys atsisakytų Vakarų globos, o musulmonai – unijos su Sirija siekio ir sutartų darniai gyventi kartu. Donohue, J. J., *supra* note 12, p. 2511. Tačiau ilgainiui keičiantis demografinei situacijai, keitėsi ir šalies religinių bendruomenių narių skaitlingumas Libano krikščionių bendruomenės nenaudai (antai 2011 m. krikščionių bendruomenė sudarė apie 34,35 proc. visos Libano populiacijos. *The Lebanese Demographic Reality* [interaktyvus]. Lebanese Information Center, Lebanon, 2013 January 14 [žiūrėta 2013-11-22]. <http://www.lstatic.org/PDF/demographenglish.pdf>.). Neatsitiktinai vienas iš daugelio faktorių, lėmusių 1975–1990 m. pilietinį karą Libane, buvo religinių sektų nepasitenkinimas maronitų sektos dominavimu. 1989 m. pasirašyta *Taif* sutartis numatė Respublikos Prezidento (maronito) galių apribojimą ir patenkino musulmonų poreikį aktyviau įsitraukti į valstybės valdymą sulygindama krikčionių ir musulmonų vietų skaičių parlamente. Donohue, J. J., *supra* note 12, p. 2528.

garantu[25], todėl bėgant dešimtmečiams jo panaikinimo siekis vis dar išlieka sunkiai įgyvendinamas.

Taigi nepaisant to, kad Konstitucijos preambulės H dalis aiškai nurodo nacionalinį tikslą – politinio konfesionalizmo panaikinimą, Libanas tebėra valdomas vadovaujantis šia paprotine taisykle bei Konstitucijos 24 straipsnio ir 95 straipsnio 3 dalies numatytomis pereinamojo laikotarpio nuostatomis, pagal kurias trys pagrindiniai Libano valstybės postai yra paskirstomi tarp trijų pagrindinių sektų: maronitų (Respublikos Prezidento postas), šiitų (Parlamento Pirmininko postas) ir sunitų (Ministro Pirmininko postas), vietos parlamente skirstomos po lygiai tarp krikščionių ir muslumonų, o priklausymas vienai ir kitai religinei sektai lemia aukščiausių (pirmo rango) valstybės tarnybos postų užėmimą. Toks politinės galios paskirstymas egzistuoja tiek nacionaliniame, tiek vietiniame valdymo lygmenyse[26].

Kaip buvo minėta, Libano Konstitucijoje nustatyta atstovaujamosios demokratijos forma, kai tauta valdo šalį per savo išrinktus atstovus, kartu sudarančius vienerių rūmų parlamentą – Deputatų Rūmus (toliau – Rūmai). Konstitucija nekonkretizuoja šių Rūmų narių skaičiaus ar rinkimų tvarkos nukreipdama į šalyje galiojančius rinkimų įstatymus, kurie, be kita ko, nurodo, kad į Deputatų Rūmus renkami 128 nariai ketverių metų laikotarpiui pagal mažoritarinę rinkimų sistemą[27]. Rinkimai yra visuotiniai, tiesioginiai, balsavimas juose slaptas. Parlamento rinkimuose savo atstovus gali rinkti ne jaunesni kaip 21-erių metų libaniečiai, atitinkantys rinkimų įstatyme nustatytas sąlygas[28]. Kandidatuoti į deputatus gali ne jaunesni nei 25-erių metų rinkimų įstatymo sąlygas atitinkantys Libano piliečiai[29]. Rūmų nario veikla grindžiama konstituciniu laisvo mandato principu[30], jam yra suteiktas teisinis imunitetas dėl skelbiamos nuomonės ir idėjų[31].

Parlamentas renkasi du kartus per metus į eilines sesijas (32 str.). Rūmų posėdžių kvorumą sudaro visų deputatų dauguma. Sprendimai

[25] Harik, I. Toward a New Perspective on Secularism in Multicultural Societies. *Lebanon in Limbo: Postwar Society and State in an uncertain Regional Environment.* Ed. by Hanf, T. & Salam, N., 2003. As cited in Donohue, J. J., *supra* note 12, p. 2530–2531.

[26] El Samad, F., *supra* note 3.

[27] Lebanese Parliamentary Elections Law - Law No. 25. *Official Gazette* no. 41, 09/10/2008.

[28] Plačiau žr.: *Ibid.*, art. 3–6.

[29] Plačiau žr.: *Ibid.*, art. 7-10.

[30] *The Lebanese Constitution*, *supra* note 9, art. 27.

[31] *Ibid.*, art. 39.

įprastai priimami balsų dauguma (34 str.). Balsuojat dėl Konstitucijos keitimo, posėdyje turi dalyvauti ne mažiau kaip du trečdaliai visų Rūmų narių. Balsuojama ta pačia dauguma (79 str.)[32]. Neeilinių sesijų sušaukimo atvejus ir tvarką nustato Konstitucija (33, 69, 86 str.) ir įstatymai.

Pagrindinės Rūmų funkcijos yra: įstatymų leidyba (16 str.), Vyriausybės sudėties tvirtinimas ir jos darbo stebėsena (37, 64, 69 str.), Respublikos Prezidento rinkimas (49 str.), tam tikrų taptautinių sutarčių ir susitarimų ratifikavimas (52 str.), metinio valstybės biudžeto tvirtinimas (32 str.) etc.

Kaip pažymima Konstitucijos 24 straipsnyje, kol nebus pakeista politiniu konfesionalizmu grindžiama Rūmų rinkimo tvarka, vietos juose skirstomos vadovaujantis lygaus krikščionių ir musulmonų atstovavimo, proporcingo konfesinių grupių atstovavimo kiekvienai religinei bendruomenei bei proporcingo geografinių regionų atstovavimo principais. Konstitucijoje taip pat nurodoma, kad pasiekus preambulėje išsikeltą tikslą ir pirmąkart išrinkus Deputatų Rūmus ne konfesiniais pagrindais, bus įsteigtas Senatas, kuriame būtų atstovaujamos visos religinės bendruomenės (22 str.) ir taip garantuojami jų interesai[33].

Kaip ir kitoms parlamentinėms sistemoms, Libano vykdomajai valdžiai yra būdingas dualizmas: ji yra padalinta tarp Respublikos Prezidento (toliau – Prezidentas) ir Ministrų Tarybos, kuriai vadovauja Ministras Pirmininkas. Faktiškai vykdomoji valdžia yra sutelkta Ministrų Tarybos rankose, tuo tarpu Respublikos Prezidento vaidmuo yra daugiau konsensinės prigimties, apsiribojantis atstovavimo funkcijomis[34].

Kaip įtvirtinta Konstitucijos 49 straipsnyje, Prezidentas yra valstybės vadovas ir tautos vienybės simbolis, Auščiausiosios gynybos tarybos pirmininkas ir vyriausiasis ginkuotųjų pajėgų vadas. Prezidentą renka dviejų

[32] Konstitucijoje iki šiol nėra aiškiai apibrėžtas kvorumas, reikalingas renkant Respublikos Prezidentą. 2008 m., po to, kai pasibaigus Respublikos Prezidento kadencijai parlamentui nepavyko išrinkti naujo valstybės vadovo, šiuo klausimu vyko įtempti debatai. Vieni teigė, kad rinkimų kvorumas susidaro posėdyje dalyvaujant paprastajai Rūmų narių daugumai; kiti teigė, kad kvorumas yra tik tada, kai posėdyje dalyvauja du trečdaliai visų Rūmų narių. Saliba, I. M. *Lebanon: Presidential Election and the Conflicting Constitutional Interpretations* [interaktyvus]. The Library of Congress, U.S., 2007 [žiūrėta 2014-01-13]. <http://www.loc.gov/law/help/lebanon-election.php>.

[33] Dvejų rūmų parlamentas, kurį sudarė Senatas ir Deputatų Rūmai, buvo numatytas jau 1926 m. Konstitucijos 16 str., kuris 1927 m. spalio 17 d. konstituciniu įtatymu buvo pakeistas panaikinant Senatą ir įtvirtinant vienerių rūmų parlamentą. *The Lebanese Constitution*, *supra* note 13, p. 228.

[34] Houri, O., *supra* note 7, p. 11.

trečdalių parlamento narių dauguma. Jei pirmojo balsavimo metu tokia balsų dauguma nėra surenkama, antrojo balsavimo metu yra pakankama absoliuti dauguma. Prezidentas renkamas šešerių metų kadencijai. Tas pats asmuo gali būti perrinktas neribotą kadencijų skaičių, tačiau tik praėjus šešeriems metams po jo paskutinės kadencijos pabaigos. Prezidentu negali būti renkami teisėjai, pirmo rango valstybės tarnautojai ar panašaus rango valstybės institucijų darbuotojai jų kadencijos ar tarnybos metu ar dvejus metus nuo jų atsistatydinimo ir jų tarnybos faktinio nutraukimo ar išėjimo į pensiją[35].

Prezidentas: turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę (18 str.), skelbia parlamento priimtus įstatymus (51 str.), atstovauja šaliai derybose dėl tarptautinių sutarčių, teikia jas ratifikuoti Ministų Tarybai arba parlamentui (52 str.), skiria Ministrą Pirmininką ir kartu su juo tvirtina Ministrų Tarybos sudėtį (53 str. 2, 4 d.), Konstitucijoje nurodytais atvejais gali prašyti Ministrų Tarybos paleisti parlamentą ir paskelbti naujus rinkimus (55 str. 1 d.) etc.[36]

Konstitucijos 60 straipsnis pažymi, kad atlikdamas savo funkcijas Respublikos Prezidentas negali būti laikomas atsakingu, išskyrus Konstitucijos pažeidimo ar tėvynės išdavimo atvejus. Dėl šios priežasties Konstitucijos 54 straipsnyje yra numatyta, kad Prezidento sprendimai privalo būti patvirtinti Ministro Pirmininko ir susijusio ministro ar ministrų parašais išskyrus dekretą, paskiriantį naują Ministrą Pirmininką, ir dekretą, priimantį Vyriausybės atsistatydinimą ar pripažįstantį ją atsistatydinusia[37]. Tokiu būdu Ministras Pirmininkas ir ministrai tampa atsakingi Deputatų Rūmams už minėtus sprendimus.

Ministras Pirmininkas yra faktinis vykdomosios valdžios vadovas, kurį po privalomų parlamentinių konsultacijų skiria Prezidentas. Minis-

[35] Prezidento kadenciją ir reikalavimus kandidatui į Prezidento postą reglamentuojančio Konstitucijos 49 str. vienkartinės pataisos buvo darytos keturis kartus: trejiems metams buvo pratęsta Prezidento E. Hrawi'o kadencija (1989–1998); antrąsyk straipsnis buvo pakeistas siekiant, kad Prezidento postą galėtų užimti generolas E. Lahoudas, kurio kadencija vėliau taip pat buvo pratęsta trejiems metams (1998–2007); galiausiai 2007 m. buvo padaryta dar viena pataisa, suteikianti galimybę Prezidentu išrinkti generolą M. Sleimaną (2008–2014). Donohue, J. J., *supra* note 12, p. 2527. Manoma, kad šias pataisas, be kita ko, lėmė ir gretimų šalių, visų pirma Sirijos, įtaka Libano vidaus politikai. El Samad, F., *supra* note 3.

[36] *The Lebanese Constitution*, *supra* note 9.

[37] *Ibid*.

tro Pirmininko statusą ir funkcijas reglamentuoja Konstitucijos 64 straipsnis, kuriame, be kita ko, nurodoma, kad Ministras Pirmininkas vadovauja Ministrų Tarybai ir yra atsakingas už jos politikos įgyvendinimą. Ministras Pirmininkas taip pat yra Aukščiausiosios gynybos tarybos pirmininko pavaduotojas. Jis kartu su Prezidentu formuoja Vyriausybę, savo parašu tvirtina Prezidento pasirašytus dekretus, išskyrus dekretą, kuriuo jis yra paskiriamas Vyriausybės vadovu, ir dekretą, priimantį Vyriausybės atsistatydinimą ar pripažįstantį ją atsistatydinusia, kviečią Ministrų Tarybą į posėdžius ir nustato jų darbotvarkę, vadovaujantis priimtomis strategijomis koordinuoja skirtingų ministerijų veiklą etc.[38]

Faktinė įstatymų vykdomoji valdžia yra sukoncentruota Ministrų Tarybos rankose. Ministrų pareigas gali užimti tik libaniečiai, atitinkantys kandidatams į Deputatų Rūmų narius keliamus reikalavimus (66 str. 1 d.). Konstitucija nedraudžia tam pačiam asmeniui būti ir deputatu, ir ministru (28 str.). Ministrai yra kolektyviai atsakingi Rūmams už bendrą Vyriausybės politiką ir individualiai atsakingi už savo asmeninius veiksmus (66 str. 3 d.).

Tarp Konstitucijos 65 straipsnyje įtvirtintų Ministrų Tarybos funkcijų yra: Vyriausybės politikos formavimas ir įgyvendinimas, įstatymų projektų rengimas, įstatymų vykdymo priežiūra, valstybės tarnautojų skyrimas ir atleidimas, Parlamento paleidimas Prezidento reikalavimu ar kitais ypatingais atvejais, biudžeto projekto rengimas etc.[39]

Teisėtų Ministrų Tarybos posėdžių kvorumas yra dviejų trečdalių jos narių dauguma. Sprendimai priimami bendru sutarimu arba posėdyje dalyvaujančių narių balsų dauguma. Svarbiausi nacionaliniai klausimai, tokie kaip Konstitucijos keitimas, nepaprastosios padėties paskelbimas ar atšaukimas, visuotinė mobilizacija ir kt., sprendžiami dviejų trečdalių visų Tarybos narių dauguma.

Ministrų Taryba laikoma atsistatydinusia šiais konsitucijos 69 straipsnyje nustatytais atvejais: Ministro Pirmininko atsistatydinimas ar mirtis, vieno trečdalio Tarybos narių pasikeitimas, naujos Prezidento kadencijos pradžia, naujos Parlamento kadencijos pradžia arba praradus Parlamento pasitikėjimą. Atskiri ministrai atleidžiami išleidžiant dekretą, kurį pasirašo Respublikos Prezidentas ir Ministras Pirmininkas po to, kai jį patvirtina du trečdaliai Tarybos narių[40].

[38] *Ibid.*

[39] *Ibid.*

[40] *Ibid.*

Kaip ir kitose demokratinėse sistemose, Libane teisminė valdžia yra reikšmingas teisingumo ir visuomenės stabilumo garantas. Vadovaujantis Konstitucijos 20 straipsniu, „Teisminė valdžia įgyvendinama skirtingų lygių ir jurisdikcijų teismų. <...> Vykdydami savo pareigas teisėjai yra nepriklausomi. Visų teismų sprendimai ir nutartys yra priimami ir vykdomi Libano tautos vardu“[41].

Libano teisminės valdžios struktūrai poveikį padarė kai kurios teisinės sistemos, įskaitant Prancūzijos (ypač civilinių ir administracinių teismų sistemos) ir osmanų (ypač religinių teismų sistemos)[42]. Šalyje veikia:

Konstitucinė Taryba, kurios paskirtis – įstatymų ir kitų įstatymo galią turinčių teisės aktų konstitucingumo priežiūra ir ginčų dėl Parlamento ir Prezidento rinkimų sprendimas[43].

Aukščiausioji Taryba, kuriai, vadovaujantis Konstitucijos 80 straipsniu, yra patikėta politinė jurisdikcija[44].

Bendrosios kompetencijos teismų sistema: pirmosios instancijos teismai (skirstomi į civilinius (komercinius) ir baudžiamuosius teismus), apeliaciniai teismai ir kasacinis teismas[45].

Administracinių teismų sistema, nagrinėjanti ginčus, kylančius tarp valstybės, jos institucijų ir asmenų. Ją sudaro administraciniai tribunolai ir *Valstybės Patariamoji Taryba.*

Karo teismų sistema nagrinėja bylas, susijusias su ginkluote ir amunicija, nusikaltimais valstybės saugumui, karo sąlygomis padarytais nusikaltimais, taip pat kai viena iš baudžiamosios bylos šalių priklauso ginkluotosioms pajėgoms. Šią sistemą sudaro kasacinis karinis teismas ir nuolatinis karinis teismas (esantys Beirute) bei po vieną teisėją kiekvienoje gubernijoje[46].

Asmens statuso teismų sistema (pirmosios instancijos ir apeliaciniai teismai). Musulmonų bendruomenėse šie teismai sprendžia santuokos, skyrybų, globos, paveldėjimo klausimus. Kitoms religinėms bendruomenėms priklausančių asmenų statuso klausimai sprendžiami skirtinguose

[41] *Ibid*.

[42] Houri, O., *supra* note 7, p. 13

[43] *The Lebanese Constitution*, *supra* note 9, art. 19.

[44] Houri, O., *supra* note 7, p. 13.

[45] Plačiau žr.: Salamey, I. The Government and Politics of Lebanon. USA and Canada: Routledge, 2014, p. 156–159.

[46] *Legal Research Guide: Lebanon* [interaktyvus]. The Library of Congress, U.S. [žiūrėta 2014-01-13]. <http://www.loc.gov/law/help/lebanon.php>.

teismuose: paveldėjimo klausimus sprendžia bendrosios kompetencijos (civiliniai) teismai, tuo tarpu santuokos, skyrybų ir globos bylas nagrinėja krikščionių ir žydų religiniai teismai. Visi šie teismai turi daugiau nei vieną instanciją, o katalikų bendruomenės nariai taip pat gali kreiptis į Vatikano Rota teismą[47].

Šalyje taip pat veikia darbo teismai ir kiti specialios jurisdikcijos teismai, kurie įsteigiami susidarius tam tikroms aplinkybėms tam tikram laikotarpiui, pavyzdžiui, valstybinio audito teismai, nepilnamečių teismai etc.[48]

Vienas reikšmingiausių 1990 m. Konstitucijos pakeitimų – Konstitucinės Tarybos įtvirtinimas. Ši Taryba buvo įsteigta 1993 m. liepos 14 d. vadovaujantis Prancūzijos pavyzdžiu. Konstitucinę Tarybą sudaro dešimt narių, pusę jų paskiria Parlamentas, o pusę – Ministrų Taryba iš mažiausiai 25 metų teisininko darbo stažą turinčių 50–74 metų amžiaus asmenų. Konstitucinės Tarybos nariai skiriami šešerių metų laikotarpiui kas trejus metus atnaujinant pusę Tarybos sudėties[49]. *De facto* Taryboje turi būti po lygiai krikščionių ir musulmonų[50].

Vadovaujantis Konstitucijos 19 straipsniu, pagrindinė Konstitucinės Tarybos funkcija – įstatymų atitikties Konstitucijai priežiūra ir ginčų, kylančių dėl parlamento ir Prezidento rinkimų, sprendimas. Teisę kreiptis į Konstitucinę Tarybą dėl įstatymų konstitucingumo turi Respublikos Prezidentas, parlamento Pirmininkas, Ministras Pirmininkas kartu su bent dešimt parlamento narių. Oficialiai pripažinti religinių bendruomenių vadovai turi teisę kreiptis į šią Tarybą dėl įstatymų, susijusių su asmens statusu, tikėjimo ir religinės praktikos laisve bei religinio švietimo laisve. Ginčai, kylantys dėl parlamento ir prezidento rinkimų Konstitucinėje Taryboje nagrinėjami ne mažiau kaip vieno trečdalio visų parlamento narių reikalavimu[51].

[47] Salamey, I., *supra* note 45.

[48] Houri, O., *supra* note 7; El Samad, F., *supra note* 3; Salamey, I., *supra* note 45.

[49] Law No. 250 of 14/7/1993 on the Establishment of the Constitutional Council and its amendments. *Official gazette*. No. 47, 6/11/2008 [interaktyvus]. Lebanon Elections, 2014 [žiūrėta 2014-01-07]. <http://www.elections.gov.lb/Legal-Framework/conseil-constitutionnel/القـــانون.aspx?lang=en-us>, art. 2-4.

[50] *Lebanon's 2009 Parliamentary Elections. The Constitutional Council* [interaktyvus]. International Foundation for Electoral Systems. 27 May 2009 [žiūrėta 2014-01-07]. <http://www.ifes.org/~/media/Files/Publications/Papers/2009/1449/Constitutional-CouncilIFESLebanonBriefingPaper052709.pdf>.

[51] Law No. 250 of 14/7/1993 on the Establishment of the Constitutional Council and its amendments, *supra* note 49.

Sprendimai Konstitucinėje Taryboje priimami mažiausiai septynių narių balsų dauguma. Sprendimą pasirašo Konstitucinės Tarybos pirmininkas ir visi nariai. Tarybos nariai turi teisę išreikšti atskirąją nuomonę, kuri laikoma sudėtine sprendimo dalimi ir privalo būti paskelbta ir platinama kartu su sprendimu[52]. Konstitucinės Tarybos sprendimai galutiniai ir neskundžiami[53].

Apibendrinant galima teigti, kad nors Libano Konstitucijos preambulėje pabrėžiamas demokratinis šalies valdymo pobūdis bei pagarba žmogaus teisėms, o tekste aptinkama gana daug senas demokratijos tradicijas turinčių Vakarų šalių, o visų pirma Prancūzijos, konstitucinių nuostatų, teisės, politikos ir religijos susipynimas[54] sprendžiant svarbiausius šalies valdymo klausimus, žmogaus teisių apsaugos, gretimų šalių[55] įtakos ir kitos problemos atskleidžia Konstitucijos deklaratyvumą ir aktualių jos pakeitimų, leidžiančių sustiprinti teisės viršenybę šalyje bei stiprios politinės valios įgyvendinti konstitucines nuostatas poreikį.

52 *Ibid*., art. 12.

53 *Ibid*., art. 13.

54 Anot I. M. Saliba, 2008 m. Libano politinių frakcijų pasirašytas *Doha* susitarimas, kaip ir kiti anksčiau pasirašyti susitarimai, yra nebylus šalies politinių lyderių pripažinimas, kad konstitucinės normos yra subordinuotos religinių bendruomenių konsensui. Esant tokiam konsensui, visi konstituciniai barjerai yra pašalinami. Saliba, I. M. *Lebanon: Constitutional Law and the Political Rights of Religious Communities* [interaktyvus]. The Library of Congress, U.S., 2010 [žiūrėta2014-01-13]. <http://www.loc.gov/law/help/lebanon-constitutional-law.php>.

55 Pasak J. J. Donohue, Sirijos vaidmuo Libane neretai yra reikšmingesnis už bet kokią konstitucinę pataisą. Donohue, J. J., *supra* note 12, p. 2522.

LIBANO KONSTITUCIJA[56]

Paskelbta 1926 m. gegužės 23 d.

Su pakeitimais

1995

I DALIS. PAGRINDINĖS NUOSTATOS

PREAMBULĖ

A) Libanas yra suvereni, laisva ir nepriklausoma šalis. Ji yra neginčytina visų jos piliečių tėvynė. Ji suvienyta savo teritorijoje, tautoje ir institucijose šios Konstitucijos apibrėžtose ir tarptautiniu mastu pripažintose ribose.

B) Libanas yra arabiškas savo tapatybe ir ryšiais. Jis yra Arabų Šalių Lygos steigėjas bei aktyvus narys ir tvirtai laikosi jos paktų ir susitarimų. Libanas taip pat yra Jungtinių Tautų Organizacijos steigėjas bei aktyvus narys ir tvirtai laikosi jos susitarimų bei Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos. Valdžia inkorporuoja šiuos principus į visas sritis ir sferas be jokių išimčių.

C) Libanas yra parlamentinė demokratinė respublika, grindžiama pagarba viešosioms laisvėms, ypač nuomonės ir tikėjimo laisvei, ir socialiniam teisingumui bei visų piliečių teisių ir pareigų lygybei be diskriminacijos.

D) Tauta yra valdžios ir suvereniteto šaltinis; savo galias ji įgyvendina per konstitucines institucijas.

[56] Libano Respublikos Konstitucija, paskelbta Libano Prezidento internetiniame puslapyje http://www.presidency.gov.lb/English/LebaneseSystem/Pages/LebaneseConstitution.aspx, išversta iš anglų kalbos.

E) Politinė sistema grindžiama valdžių padalijimo, pusiausvyros ir bendradarbiavimo principu.

F) Ekonominė sistema yra laisva ir užtikrina privačią inciatyvą bei teisę į privačią nuosavybę.

G) Tolygi plėtra tarp regionų švietimo, socialiniame ir ekonominiame lygmenyse yra pagrindinis valstybės vienybės ir sistemos stabilumo ramstis.

H) Politinio konfesionalizmo panaikinimas yra pagrindinis nacionalinis tikslas, kurio bus siekiama vadovaujantis laipsnišku planu.

I) Libano teritorija yra viena visiems libaniečiams. Kiekvienas libanietis turi teisę gyventi bet kurioje jos dalyje ir naudotis teisės viršenybe kad ir kur begyventų. Libane žmonės nėra skirstomi jų tarpusavio ryšių pagrindais, o ne libaniečiai nėra skaldomi, atskiriami ar kolonizuojami.

J) Bendro gyvenimo susitarimui prieštaraujanti valdžia nėra konstituciškai legitimi.

PIRMAS SKYRIUS

VALSTYBĖ IR JOS TERITORIJA

1 straipsnis

Libanas yra nepriklausoma, nedaloma ir suvereni valstybė. Jos sienos yra tokios, kurios ją dabar riboja:

Šiaurėje: nuo Nahr Al-Kabir žiočių palei liniją, sekančią šios upės kryptį iki jos susikirtimo su Wadi Khalid taško, esančio prieš Jisr Al-Qamar.

Rytuose: viršūnės linija, skirianti Wadi Khalid ir Nahr Al-Asi, einanti per Muʿaysarah, Harbanah, Hayt, Ibish, Faysan kaimus iki dviejų kaimų – Brifa ir Matraba – aukščio. Ši linija eina palei šiaurinę Ba`albak rajono sieną šiaurės rytų ir pietryčių kryptimis, iš ten rytinėmis Ba`albak, Biqaʿ, Hasbayya ir Rashayya rajonų sienomis.

Pietuose: dabartinės pietinės Sûr (Tyre) ir Marji`yun rajonų sienos.

Vakaruose: Viduržemio jūra.

2 straipsnis

Jokia Libano teritorijos dalis negali būti nusavinta ar perleista.

3 straipsnis

Administracinių sričių ribos negali būti keičiamos, išskyrus įstatymu.

4 straipsnis

Didysis Libanas yra Respublika, kurios sostinė yra Beirutas.

5 straipnis

Libano vėliava sudaryta iš trijų horizontalių juostų: baltos juostos tarp dviejų raudonų. Baltos juostos plotis lygus abiejų raudonų juostų pločiui. Baltos juostos centre yra žalias kedro medis, užimantis vieną trečdalį baltos juostos. Jo viršūnė liečia viršutinę raudoną juostą, o šaknys – apatinę raudoną juostą.

ANTRAS SKYRIUS

LIBANIEČIAI: JŲ TEISĖS IR PAREIGOS

6 straipsnis

Libano pilietybė ir būdas, kuriuo ji įgyjama, išsaugoma ir prarandama, yra apibrėžiama įstatymu.

7 straipsnis

Visi libaniečiai yra lygūs prieš įstatymą. Jie vienodai naudojasi pilietinėmis ir politinėmis teisėmis ir yra saistomi viešųjų įsipareigojimų ir pareigų be jokių išimčių.

8 straipsnis

Asmens laisvė yra garantuojama ir saugoma įstatymu. Niekas negali būti sulaikytas, įkalintas ar laikomas suimtas išskyrus vadovaujantis įstatymo nuostatomis. Teisės pažeidimas gali būti įrodytas ir bausmė paskirta tik remiantis įstatymu.

9 straipsnis

Sąžinės laisvė yra neribota. Išreikšdama pagarbą Visagaliam Viešpačiui, valstybė gerbia visas religijas ir tikėjimus, garantuoja laisvo visų religinių apeigų atlikimo apsaugą, jei jomis nėra trikdoma viešoji tvarka. Ji

taip pat garantuoja, kad asmens statusas ir religiniai gyventojų interesai, nepriklausomai nuo to, kokiai religinei sektai jie priklauso, yra gerbiami.

10 straipsnis

Švietimas yra laisvas tiek, kiek jis neprieštarauja viešajai tvarkai ir moralei, nepažeidžia nė vienos religijos ar sektos orumo. Religinių bendruomenių teisė turėti savo mokyklas nėra pažeidžiama, jei jos vadovaujasi bendromis valstybės nustatytomis taisyklėmis, reglamentuojančiomis viešąjį mokymą.

11 straipsnis

Arabų kalba yra oficiali valstybinė kalba. Įstatymo nustatytais atvejais gali būti vartojama prancūzų kalba.

12 straipsnis

Kiekvienas libanietis turi teisę eiti pareigas valstybės tarnyboje; pirmenybė yra teikiama tik atsižvelgiant į nuopelnus ir kompetenciją, vadovaujantis įstatyme nustatytomis sąlygomis. Atskiras statutas užtikrina valstybės tarnautojų teises tose srityse, kurioms jie priklauso.

13 straipsnis

Laisvė reikšti savo nuomonę žodžiu ar raštu, spaudos, susirinkimų ir asociacijų laisvės yra garantuojamos laikantis įstatymo.

14 straipsnis

Gyvenamoji vieta yra neliečiama. Niekas negali įeiti į ją, išskyrus įstatymo nurodytais atvejais ir būdais.

15 straipsnis

Nuosavybės teises gina įstatymas. Nuosavybė negali būti paimta, išskyrus visuomenės naudai įstatymo nustatytais atvejais prieš tai teisingai atlyginus.

II DALIS. VALDŽIOS

PIRMAS SKYRIUS

BENDROSIOS NUOSTATOS

16 straipsnis

Įstatymų leidžiamoji valdžia suteikta vienintelei institucijai – Deputatų Rūmams.

17 straipsnis

Įstatymų vykdomoji valdžia patikėta Ministrų Tarybai, kuri ją įgyvendina vadovaudamasi šioje konstitucijoje nustatytomis sąlygomis.

18 straipsnis

Deputatų Rūmai ir Ministrų Taryba turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę. Joks įstatymas nėra skelbiamas, kol jo nepriima Rūmai.

19 straipsnis

Konstitucinė Taryba įsteigta tam, kad prižiūrėtų įstatymų konstitucingumą ir spręstų ginčus, kylančius dėl parlamento ir Prezidento rinkimų. Respublikos Prezidentas, parlamento Pirmininkas, Ministras Pirmininkas kartu su dešimt parlamento narių turi teisę kreiptis į šią Tarybą dėl klausimų, susijusių su įstatymų konstituciningumu. Oficialiai pripažinti religinių bendruomenių vadovai turi teisę kreiptis į šią Tarybą dėl įstatymų, susijusių su asmens statusu, tikėjimo ir religinės praktikos laisve bei religinio švietimo laisve.

Tarybos struktūrą, veiklą, sudarymą ir kreipimosi būdus reglamentuojančias taisykles nustato atskiras įstatymas.

20 straipsnis

Teisminė valdžia įgyvendinama skirtingų lygių ir jurisdikcijų teismų. Ji funkcionuoja įstatymų nustatyta tvarka ir teikia būtinas garantijas teisėjams bei bylos šalims.

Įstatymas apibrėžia teisminių garantijų sąlygas ir ribas. Vykdydami savo pareigas teisėjai yra nepriklausomi. Visų teismų sprendimai ir nutartys yra priimami ir vykdomi Libano Tautos vardu.

21 straipsnis

Kiekvienas Libano pilietis, kuriam yra sukakę dvidešimt vieneri metai, yra rinkėjas, jei jis atitinka rinkimų įstatyme nustatytas sąlygas.

ANTRAS SKYRIUS

ĮSTATYMŲ LEIDŽIAMOJI VALDŽIA

22 straipsnis

Kartu su pirmaisiais nacionalinais, nekonfesiniais Deputatų Rūmų rinkimais įsteigiamas Senatas, kuriame atstovaujamos visos religinės bendruomenės. Jo įgaliojimai apribojami pagrindiniais nacionaliniais klausmais.

23 straipsnis

(Panaikintas)

24 straipsnis

Deputatų Rūmus sudaro išrinkti nariai; jų skaičių ir rinkimo būdą nustato galiojantys rinkimų įstatymai. Kol Rūmai priims naujus rinkimų nekonfesiniais pagrindais įstatymus, vietos juose paskirstomos vadovaujantis šiais principais:

a. Lygus krikščionių ir musulmonų atstovavimas.

b. Proporcingas konfesinių grupių atstovavimas kiekvienos iš dviejų religinių bendruomenių ribose.

c. Proporcigas geografinių regionų atstovavimas.

Tam, kad būtų įtvirtinta lygybė tarp krikščionių ir musulmonų, kaip nustatyta Nacionalinio Susitarimo Dokumente, išskirtinai ir tik vieną kartą šiuo metu laisvos vietos, taip pat ir įstatymu nustatytos naujos vietos užimamos pagal susitarimą, visos tuo pačiu metu ir dviejų trečdalių Nacionalinės Vienybės Vyriausybės dauguma. Rinkimų įstatymai patikslina šios išlygos įgyvendinimo detales.

25 straipsnis

Jei Deputatų Rūmai paleidžiami, sprendime dėl paleidimo turi būti numatytas naujų rinkimų organizavimas vadovaujantis 24 straipsniu ir ne per ilgesnį nei trijų mėnesių laikotarpį.

TREČIAS SKYRIUS
BENDROSIOS NUOSTATOS

26 straipsnis

Vyriausybė ir Deputatų Rūmai yra įsikūrę Beirute.

27 straipsnis

Rūmų narys atstovauja visai tautai. Jo rinkėjai negali primesti jokių apribojimų ar sąlygų jo mandatui.

28 straipsnis

Deputatas gali užimti ministro postą. Visi ar dalis ministrų gali būti atrinkti iš Deputatų Rūmų narių ar iš Rūmams nepriklausančių asmenų.

29 straipsnis

Atvejai, kai asmenys pripažįstami netinkamais tapti deputatais, nustatomi įstatymu.

30 straipsnis

Tik patys deputatai gali spręsti dėl savo mandato galiojimo. Joks deputato mandatas negali būti pripažintas negaliojančiu išskyrus dviejų trečdalių visų narių balsų dauguma. Ši išlyga yra panaikinama savaime, kai tik įsteigiama Konstitucinė Taryba ir įgyvendinami su tuo susiję įstatymai.

31 straipsnis

Rūmų posėdžiai kitoje nei teisėtoms sesijoms nustatytoje vietoje yra neteisėti ir *ipso facto* niekiniai.

32 straipsnis

Rūmai kasmet susirenka į dvi eilines sesijas. Pirmoji sesija prasideda pirmą antradienį po kovo 15 d., jos posėdžiai tęsiasi iki gegužės pabaigos. Antroji sesija prasideda pirmą antradienį po spalio 15 d.; jos posėdžiai pirmiausia yra skirti diskusijoms ir balsavimui dėl biudžeto. Ši sesija trunka iki metų pabaigos.

33 straipsnis

Eilinės sesijos prasideda ir baigiasi savaime 32 straipsnyje nustatytomis dienomis. Respublikos Prezidentas Ministro Pirmininko sutikimu gali

sušaukti Rūmus į neeilines sesijas išleisdamas dekretą, nurodantį neeilinės sesijos pradžios ir pabaigos datas bei darbotvarkę. Respublikos Prezidentas privalo sukviesti Rūmus, jei to reikalauja absoliuti visų jų narių dauguma.

34 straipsnis

Rūmai nėra teisėtai išrinkti, kol nėra išrinkta visų jų narių dauguma. Sprendimai priimami balsų dauguma. Jei balsai pasiskirsto po lygiai, svarstomas klausimas laikomas nepriimtu.

35 straipsnis

Rūmų posėdžiai yra vieši, tačiau reikalaujant Vyriausybei ar penkiems deputatams, Rūmai gali rinktis į slaptus posėdžius. Vėliau jie gali nuspręsti, ar tęsti to paties klausimo diskusiją viešai.

36 straipsnis

Balsuojama žodžiu arba nariams atsistojant, išskyrus rinkimų atveju, kai balsavimas yra slaptas. Dėl įstatymų ir pasitikėjimo klausimais visada balsuojama vardiniu balsavimu ir garsiai išsakant savo poziciją.

37 straipsnis

Kiekvienas deputatas eilinės ar neeilinės sesijų metu turi neribotą teisę kelti nepasitikėjimo Vyriausybe klausimą. Diskusijos ir balsavimas dėl tokio pasiūlymo gali vykti tik praėjus bent penkioms dienoms po jo pateikimo Rūmų biurui ir perdavimo susijusiems ministrams.

38 straipsnis

Joks Rūmų atmestas įstatymo projektas negali būti iš naujo pateiktas svarstyti tos pačios sesijos metu.

39 straipsnis

Joks Rūmų narys negali būti persekiojamas dėl savo įgaliojimų laikotarpiu išreikštų idėjų ir nuomonės.

40 straipsnis

Joks Rūmų narys sesijų metu negali būti persekiojamas ar suimtas dėl kriminalinio nusikaltimo be Rūmų sutikimo, išskyrus, jei jis buvo sugautas jį vykdantis.

41 straipsnis

Rūmuose atsiradus laisvai vietai, įpėdinio rinkimai prasideda per du mėnesius. Naujo nario įgaliojimai neviršija senojo nario, kurio vietą jis užima, įgaliojimų ribų; tačiau jei vieta Rūmuose tampa laisva per paskutinius šešis jų įgaliojimų mėnesius, įpėdinis nėra renkamas.

42 straipsnis

Visuotiniai Rūmų rinkimai vyksta per šešiasdešimties dienų laikotarpį prieš jų įgaliojimų pabaigą.

43 straipsnis

Rūmai nustato savo vidines taisykles ir procedūras.

44 straipsnis

Pirmą kartą susirinkusių išrinktų naujųjų Rūmų posėdžiui pirmininkauja vyriausias narys ir sekretoriauja du jauniausi nariai. Tuomet slaptu balsavimu ir absoliučia balsų dauguma atskirai renkami Rūmų Pirmininkas ir vicepirmininkas eiti pareigas visą Rūmų kadencijos laikotarpį. Trečio balsavimo metu santykinė dauguma yra pakankama. Jei balsai pasiskirsto po lygiai, išrinktu laikomas vyriausias kandidatas.

Kiekvieną kartą, kai išrenkami nauji Rūmai, taip pat kiekvienų metų spalio sesijos metu, Rūmai slaptu balsavimu pirmoje šio straipsnio dalyje nustatyta dauguma renka du sekretorius.

Rūmai gali tik kartą pirmajame posėdyje, surengtame praėjus dvejiems metams po Pirmininko ir vicepirmininko išrinkimo, panaikinti savo pasitikėjimą Pirmininku ar vicepirmininku dviejų trečdalių Rūmų narių sprendimu, pagrįstu bent dešimties deputatų pasirašyta peticija. Tokiu atveju Rūmai privalo skubiai surengti posėdį dėl laisvos vietos užėmimo.

45 straipsnis

Rūmų nariai gali balsuoti tik tada, kai dalyvauja posėdyje. Balsuoti pagal įgaliojimą nėra leidžiama.

46 straipsnis

Rūmų Pirmininkas turi išskirtinę teisę palaikyti tvarką posėdžių metu.

47 straipsnis

Peticijos Rūmams gali būti teikiamos tik raštu. Jos negali būti pateikiamos žodžiu ar iš Rūmų tribūnos.

48 straipsnis

Rūmų narių atlyginimas nustatomas įstatymu.

KETVIRTAS SKYRIUS

VYKDOMOJI VALDŽIA

PIRMAS [SKIRSNIS]: Respublikos Prezidentas

49 straipsnis

Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas ir tautos vienybės simbolis. Jis saugo konstituciją bei Libano nepriklausomybę, vienybę ir teritorinį vientisumą. Prezidentas vadovauja Aukščiausiajai gynybos tarybai ir yra Vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų, pavaldžių Ministrų Tarybai, vadas.

Respublikos Prezidentas renkamas slaptu balsavimu dviejų trečdalių Deputatų Rūmų balsų dauguma. Po pirmo balsavimo absoliuti dauguma yra pakankama. Prezidento kadencijos laikas šešeri metai. Jis negali būti perrinktas šešerius metus po jo paskutinės kadencijos pabaigos. Niekas negali būti išrinktas Respublikos Prezidentu, jei neatitinka tinkamumo Deputatų Rūmams sąlygų.

Prezidentu negali būti renkami teisėjai, pirmojo rango valstybės tarnautojai ar lygiaverčio rango valstybės institucijų darbuotojai jų kadencijos ar tarnybos metu ar dvejus metus nuo jų atsistatydinimo ir jų tarnybos faktinio nutraukimo ar išėjimo į pensiją.

50 straipsnis

Pradėjęs eiti pareigas Respublikos Prezidentas duoda ištikimybės Tautai ir konstitucijai priesaiką parlamente šiais žodžiais:

„*Prisiekiu Visagaliu Viešpačiu laikytis Konstitucijos ir Libano Tautos įstatymų bei palaikyti Libano nepriklausomybę ir jos teritorinį vientisumą.*“

51 straipsnis

Respublikos Prezidentas skelbia Rūmų patvirtintus įstatymus per konstitucijoje nurodytą laikotarpį. Jis reikalauja šiuos įstatymus publikuoti ir negali jų pakeisti ar atleisti nuo pareigos laikytis šių įstatymų nuostatų.

52 straipsnis

Respublikos Prezidentas sudaro ir ratifikuoja tarptautines sutartis Ministro Pirmininko sutikimu. Šios sutartys laikomos ratifikuotomis po to, kai joms pritaria Ministrų Taryba. Rūmai ir deputatai su jomis turi būti supažindinti, jei tai nepažeidžia nacionalinių interesų ir valstybės saugumo. Tačiau sutartys, susijusios su valstybės finansais, komercinės sutartys ir sutartys, kurių negalima kasmet denonsuoti, negali būti laikomos ratifikuotomis, kol nėra patvirtintos Deputatų Rūmuose.

53 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas panorėjęs pirmininkauja Ministrų Tarybai nedalyvaudamas balsavime.

2. Respublikos Prezidentas paskiria Ministrą Pirmininką po privalomų parlamentinių konsultacijų ir pasitarimo su Deputatų Rūmų Pirmininku, kurių turinį Prezidentas formaliai atskleidžia Ministrui Pirmininkui.

3. Tik jis išleidžia dekretą, kuriuo paskiria Ministrą Pirmininką.

4. Jis Ministro Pirmininko pritarimu leidžia dekretą, paskiriantį Vyriausybę, ir dekretus, priimančius ministrų atsistatydinimą ar juos atleidžiančius.

5. Tik jis leidžia dekretus, priimančius Vyriausybės atsistatydinimą ar pripažįstančius ją atsistatydinusia.

6. Jis persiunčia Deputatų Rūmams įstatymų projektus, kuriuos jam pateikė Ministrų Taryba.

7. Jis akredituoja amabasadorius ir priima ambasadorių skiriamuosius raštus.

8. Jis pirmininkauja oficialiems susirinkimams ir dekretu skiria oficialius apdovanojimus.

9. Jis dekretu suteikia malonę individuliais atvejais, tačiau visuotinė amnestija gali būti suteikta tik įstatymu.

10. Kai būtina, jis adresuoja raštus Deputatų Rūmams.

11. Jis gali pasiūlyti Ministrų Tarybai bet kokį į darbotvarkę neįtrauktą skubų klausimą.

12. Ministro Pirmininko pritarimu jis gali sukviesti Ministrų Tarybą į neeilinį posėdį, kai tik laiko jį būtinu.

54 straipsnis

Prezidento sprendimai privalo būti patvirtinti Ministro Pirmininko ir susijusio ministro ar ministrų parašais išskyrus dekretą, paskiriantį naują Ministrą Pirmininką, ir dekretą, priimantį Vyriausybės atsistatydinimą ar pripažįstantį ją atsistatydinusia. Įstatymus skelbiantys dekretai privalo būti patvirtinti Ministro Pirmininko parašu.

55 straipsnis

Remdamasis 65 ir 77 šios Konstitucijos straipsniuose nustatytomis sąlygomis, Respublikos Prezidentas gali prašyti Ministrų Tarybos paleisti Deputatų Rūmus jų įgaliojimams nepasibaigus. Jei Taryba, remdamasi šiuo prašymu, nusprendžia paleisti Deputatų Rūmus, Prezidentas išleidžia juos paleidžiantį dekretą; šiuo atveju, kaip numatyta 25 straipsnyje, susirenka rinkimų organai ir nauji Rūmai kviečiami susirinkti per penkiolika dienų po rinkimų paskelbimo.

Deputatų Rūmų biuras toliau vykdo savo funkcijas iki naujų Rūmų išrinkimo.

Jei per 25 konstitucijos straipsnyje nurodytą laikotarpį rinkimai neįvyksta, Rūmus paleidžiantis dekretas laikomas negaliojančiu ir Deputatų Rūmai toliau vykdo savo įgaliojimus remdamiesi Konstitucijoje numatytomis sąlygomis.

56 straipsnis

Respublikos Prezidentas skelbia ir reikalauja publikuoti priimtus įstatymus per mėnesį nuo jų perdavimo Vyriausybei. Jis privalo per penkias dienas paskelbti įstatymus, kurie Rūmų sprendimu buvo pripažinti skubiais, ir reikalauti juos publikuoti.

Prezidentas leidžia dekretus ir reikalauja juos publikuoti; jis turi teisę prašyti Ministrų Tarybos peržiūrėti bet kurį Rūmų sprendimą per penkiolika dienų nuo jo registravimo Prezidentūroje. Jei Ministrų Taryba pritaria priimtam sprendimui arba, jei terminui pasibaigus dekretas nebuvo išleistas ar grąžintas, sprendimas ar dekretas laikomas savaime veikiančiu ir privalo būti publikuotas.

57 straipsnis

Respublikos Prezidentas, informavęs Ministrų Tarybą, turi teisę prašyti pakartotinio įstatymo svarstymo kartą per jo paskelbimui nurodytą laikotarpį. Šis prašymas negali būti atmestas. Kai Prezidentas naudojasi šia teise, iš jo nereikalaujama paskelbti įstatymo, kol jis nebus iš naujo apsvarstytas ir patvirtintas absoliučia visų teisėtai Rūmus sudarančių narių dauguma. Jei terminui pasibaigus įstatymas nebuvo paskelbtas ar grąžintas, jis laikomas savaime galiojančiu ir privalo būti publikuotas.

58 straipsnis

Kiekvienas įstatymo projektas, kurį Ministrų Taryba laiko skubiu ir kurio skubumas yra nurodomas jo perdavimo Deputatų Rūmams dekrete, gali būti išleistas Respublikos Prezidento per keturiasdešimt dienų nuo jo perdavimo Rūmams, po to, kai jis buvo įtrauktas į Rūmų posėdžio darbotvarkę ir svarstomas, jei praėjus nurodytam terminui Rūmai nieko nenusprendė.

59 straipsnis

Respublikos Prezidentas gali atidėti Rūmų [posėdžius] ne ilgesniam kaip vieno mėnesio laikotarpiui. Jis negali to padaryti du kartus per tą pačią sesiją.

60 straipsnis

Atlikdamas savo funkcijas Respublikos Prezidentas negali būti laikomas atsakingu išskyrus Konstitucijos pažeidimo ar tėvynės išdavimo atvejus.

Tačiau atsakomybė už paprastus nusikaltimus yra taikoma vadovaujantis ordinariniais įstatymais. Dėl šių nusikaltimų, taip pat dėl Konstitucijos pažeidimo ir tėvynės išdavimo jis gali būti apkaltintas dviejų trečdalių visų Deputatų Rūmų narių dauguma. Jį teisia 80 straipsnyje numatyta Aukščiausioji Taryba. Aukščiausiosios Tarybos prokuroro funkcijas atlieka teisėjas, paskirtas Aukščiausiosios Tarybos plenariniame posėdyje.

61 straipsnis

Jeigu Respublikos Prezidentui paskelbta apkalta, jis nušalinamas nuo pareigų. Preziento vieta lieka laisva, kol Aukščiausioji Taryba išsprendžia klausimą.

62 straipsnis

Jei Prezidento vieta dėl kokių nors priežasčių atsilaisvina, Prezidento įgaliojimus laikinai vykdo Ministrų Taryba.

63 straipsnis

Respublikos Prezidento darbo užmokestis nustatomas įstatymu. Jis negali būti didinamas arba mažinamas jo kadencijos metu.

ANTRAS [SKIRSNIS]: Ministras Pirmininkas

64 straipsnis

Ministras Pirmininkas yra Vyriausybės vadovas ir jos atstovas. Jis kalba jos vardu ir yra atsakingas už Ministrų Tarybos nustatytos bendros politikos vykdymą. Jis naudojasi šiomis galiomis:

1. Vadovauja Ministrų Tarybai ir *ex officio* yra Aukščiausiosios gynimo tarybos vadovo pavaduotojas.

2. Veda parlamentines konsultacijas dėl Vyriausybės formavimo. Jis kartu su Respublikos Prezidentu pasirašo jos formavimo dekretą. Per trisdešimt dienų po dekreto dėl Vyriausybės suformavimo išleidimo, jis privalo pristatyti Rūmams bendrą Vyriausybės politiką, kad įgytų jų pasitikėjimą. Vyriausybė nevykdo įgaliojimų, kol nėra įgijusi Rūmų pasitikėjimo, nei po to, kai atsistatydina ar yra laikoma atsistatydinusia, išskyrus valdymo reikalus siaurąja prasme.

3. Deputatų Rūmams pristato bendrą Vyriausybės politiką.

4. Kartu su Respublikos Prezidentu pasirašo visus dekretus išskyrus dekretą, kuriuo jis yra paskiriamas Vyriausybės vadovu, ir dekretą, priimantį Vyriasusybės atsistatydinimą ar pripažįstantį ją atsistatydinusia.

5. Pasirašo dekretą, kviečiantį į neeilinę sesiją, ir dekretus, skelbiančius įstatymus bei reikalaujančius pakartotinio įstatymų svarstymo.

6. Kviečia Ministrų Tarybą į sesiją ir nustato darbotvarkę, iš anksto informuoja Prezidentą apie į darbotvarkę įtrauktus klausimus ir apie skubius klausmus, kurie bus svarstomi.

7. Prižiūri ministerijų ir valstybinių instituciją veiklą, koordinuoja ministrų kabineto [veiklą] ir nurodo bendrąsias gaires, užtikrinančias sklandų darbą.

8. Vyriausybėje rengia darbo susitikimus su kompetentingais valdžios organais dalyvaujant suinteresuotam ministrui.

TREČIAS [SKIRSNIS]: Ministrų Taryba

65 straipsnis

Vykdomoji valdžia suteikta Ministrų Tarybai, kuriai pavaldžios ginkluotosios pajėgos. Ji įgyvendina šiuos įgaliojimus:

1. Nustato bendrą Vyriausybės politiką visose srityse, rengia įstatymų projektus ir organizacinius dekretus bei priima jų įgyvendinimui būtinus sprendimus.

2. Stebi įstatymų ir reglamentų vykdymą, prižiūri visų Vyriausybės sričių, įskaitant civilinių, karinių ir saugumo institucijų ir įstaigų, veiklą.

3. Vadovaudamasi įstatymu skiria ir atleidžia valstybės tarnautojus, priima jų atsistatydinimą.

4. Respublikos Prezidento prašymu paleidžia Deputatų Rūmus, jei šie dėl nepateisinamų priežasčių nesusirenka į eilinę sesiją arba nesusirenka paeiliui į dvi neeilines sesijas, [kurių] kiekviena ilgesnė nei vienas mėnuo, arba jei Rūmai grąžina metinio biudžeto planą siekdami sustabdyti Vyriausybės darbą. Šia teise negali būti pasinaudota antrą kartą dėl tų pačių priežasčių, dėl kurių Rūmai buvo paleisti pirmą kartą.

5. Ministrų Taryba periodiškai posėdžiauja tam skirtoje vietoje, o Respublikos Prezidentas vadovauja jos posėdžiams, kai [juose] dalyvauja. Teisėtų Tarybos posėdžių kvorumas yra dviejų trečdalių jos narių dauguma. Ji priima sprendimus bendru sutarimu. Jei tai neįmanoma, ji priima sprendimus dalyvaujančių narių balsų dauguma. Svarbiausi nacionaliniai klausimai reikalauja dviejų trečdalių Vyriausybės narių, išvardintų ją formuojančiame dekrete, pritarimo. Svarbiausiais laikomi šie klausimai:

Konstitucijos pataisa, nepaprastosios padėties paskelbimas ir jos atšaukimas, karas ir taika, visuotinė mobilizacija, tarptautiniai susitarimai ir sutartys, metinis valstybės biudžetas, didelės apimties ir ilgalaikiai plėtros projektai, pirmojo ir jam lygiaverčio rango valstybės tarnautojų paskyrimas, administracinio padalijimo peržiūrėjimas, Deputatų Rūmų paleidimas, rinkimų įstatymai, pilietybės įstatymai, asmens statuso įstatymai ir ministrų atleidimas.

66 straipsnis

Tik libaniečiai, galintys būti išrinkti deputatais, gali užimti ministrų pareigas.

Ministrai administruoja Vyriausybės paslaugas, jiems patikėtas įsta-

tymų ir reglamentų, priklausančių atitinkamų ministerijų kompetencijos sritims, taikymas.

Ministrai yra kolektyviai atsakingi Rūmams už bendrą Vyriausybės politiką ir individualiai atsakingi už savo asmeninius veiksmus.

67 straipsnis

Ministrai panorėję gali lankyti Rūmų [posėdžius] ir turi teisę būti išgirsti, kai tik pageidauja kalbėti. Jiems gali padėti bet kas, ką jie pasirenka iš ministerijos tarnautojų.

68 straipsnis

Kai Rūmai, remdamiesi 37 straipsniu, išreiškia nepasitikėjimą ministru, jis privalo atsistatydinti.

69 straipsnis

Vyriausybė laikoma atsistatydinusia šiais atvejais:

a. jei atsistatydina Ministras Pirmininkas;

b. jei praranda daugiau nei trečdalį savo narių, nurodytų ją formuojančiame dekrete;

c. jei Ministras Pirmininkas miršta;

d. Respublikos Prezidento kadencijos pradžioje;

e. Deputatų Rūmų kadencijos pradžioje;

f. kai ji praranda Deputatų Rūmų pasitikėjimą dėl Rūmų iniciatyvos arba dėl Tarybos iniciatyvos siekiant [įgyti] pasitikėjimą.

Ministrai atleidžiami dekretu, kurį pasirašo Respublikos Prezidentas ir Ministras Pirmininkas po to, kai jį patvirtina du trečdaliai Tarybos narių.

Kai Taryba atsistatydina ar yra laikoma atsistatydinusia, Deputatų Rūmai laikomi savaime susirinkusiais į neeilinę sesiją, kol naujoji Taryba yra suformuojama ir įgyja Rūmų pasitikėjimą.

70 straipsnis

Deputatų Rūmai turi teisę paskelbti apkaltą Ministrui Pirmininkui ar ministrams dėl tėvynės išdavimo ar dėl šiurkštaus pareigų pažeidimo. Sprendimas paskelbti apkaltą gali būti priimtas tik dviejų trečdalių visų Rūmų narių dauguma. Ministro Pirmininko ir pavienių ministrų civilinę atsakomybę nustato atskiras įstatymas.

71 straipsnis

Ministrą Pirmininką arba ministrą, kuriems paskelbta apkalta, teisia Aukščiausioji Taryba.

72 straipsnis

Ministras Pirmininkas arba ministras nustoja eiti pareigas, kai tik paskelbiamas jo apkaltos sprendimas. Jei jis atsistatydina, jo atsistatydinimas netrukdo pradėti ar tęsti teismo proceso prieš jį.

III DALIS

A: RESPUBLIKOS PREZIDENTO RINKIMAI

73 straipsnis

Likus mažiausiai vienam ir daugiausiai dviem mėnesiams iki Respublikos Prezidento kadencijos pabaigos Rūmų Pirmininkas sušaukia Rūmus rinkti naują Respublikos Prezidentą. Jei Rūmai šiam tikslui nėra sušaukiami, jie patys renkasi likus dešimčiai dienų iki Prezidento kadencijos pabaigos.

74 straipsnis

Jei Prezidento vieta tampa laisva jam mirus, atsistatydinus ar dėl kitų priežasčių, Rūmai susirenka nedelsiant ir, vadovaudamiesi įstatymu, renka įpėdinį. Jei atsiradus laisvai vietai Rūmai paleidžiami, rinkimų organai sušaukiami nedelsiant, ir kai tik įvyksta rinkimai, Rūmai susirenka vadovaudamiesi įstatymu.

75 straipsnis

Respublikos Prezidentą išrinkti susirinkę Rūmai yra laikomi rinkimų organu, o ne įstatymų leidžiamuoju susirinkimu. Jie turi neatidėliotinai imtis valstybės vadovo rinkimo prieš svarstydami bet kurį kitą klausimą.

B: KONSTITUCIJOS KEITIMAS

76 straipsnis

Konstitucija gali būti keičiama Respublikos Prezidento siūlymu. Tokiu atveju Vyriausybė pateikia įstatymo projektą Deputatų Rūmams.

77 straipsnis

Konstitucija taip pat gali būti keičiama Deputatų Rūmų prašymu. Tokiu atveju turi būti laikomasi šių procedūrų:

Deputatų Rūmai eilinės sesijos metu bent dešimties savo narių pra-

šymu gali pasiūlyti keisti konstituciją dviejų trečdalių visų narių, teisėtai sudarančių Rūmus, dauguma.

Pasiūlyme nurodyti straipsniai ir klausimai privalo būti aiškiai apibrėžti ir išdėstyti. Tuomet Rūmų Pirmininkas persiunčia rekomendaciją Vyriausybei prašydamas jos parengti susijusį įstatymo projektą. Jei Vyriausybė pritaria Rūmų pasiūlymui dviejų trečdalių [balsų] dauguma, ji privalo per keturis mėnesius parengti pataisos projektą ir pateikti jį Rūmams; jei nepritaria, ji grąžina sprendimą Rūmams pakartotinai svarstyti. Jei Rūmai pritaria savo siūlymui trijų ketvirtadalių visų narių, teisėtai sudarančių Rūmus, balsų dauguma, Respublikos Prezidentas turi arba pritarti Rūmų rekomendacijai, arba paprašyti Ministrų Tarybos paleisti Rūmus ir per tris mėnesius surengti naujus rinkimus. Jei naujieji Rūmai primygtinai reikalauja keisti konstituciją, Vyriausybė privalo sutikti ir per keturis mėnesius pateikti pataisos projektą.

C: DEPUTATŲ RŪMŲ DARBO TVARKA

78 straipsnis

Jei Rūmams yra pateiktas įstatymo projektas dėl Konstitucijos pataisos, jie privalo atidėti kitus darbus ir apsiriboti tik jo svarstymu iki galutinio balsavimo. Jie gali svarstyti ir balsuoti tik dėl straipsnių ir klausimų, kurie yra aiškiai išvardyti ir apibrėžti jiems pateiktame projekte.

79 straipsnis

Jei Rūmams pateiktas įstatymo projektas dėl Konstitucijos pataisos, jie gali jį svarstyti ar dėl jo balsuoti, tik kai [posėdyje] dalyvauja dviejų trečdalių visų narių, teisėtai sudarančių Rūmus, dauguma. Balsuojama ta pačia dauguma.

Respublikos Prezidentas privalo paskelbti konstitucijos pataisos įstatymą tokiomis pačiomis sąlygomis bei ta pačia forma kaip ir ordinarinius įstatymus. Jis turi teisę informavęs Ministrų Taybą per paskelbimui nustatytą laikotarpį paprašyti Rūmų persvarstyti projektą, šiuo atveju balsuojama dviejų trečdalių dauguma.

IV DALIS. ĮVAIRIOS NUOSTATOS

A: AUKŠČIAUSIOJI TARYBA

80 straipsnis

Aukščiausiąją Tarybą, kurios funkcija yra teisti prezidentus ir ministrus, sudaro septyni Deputatų Rūmų išrinkti deputatai ir aštuoni aukščiausio rango pagal teisminę hierarchiją arba, vienodo rango atveju, pagal vyresnumą Libano teisėjai. Jie susirenka vadovaujami aukščiausio rango teisėjo. Aukščiausiosios Tarybos sprendimai priimami dešimties balsų dauguma. Šios Tarybos darbo tvarką nustato atskiras įstatymas.

B: FINANSAI

81 straipsnis

Libano Respublikoje valstybiniai mokesčiai gali būti paskirti ir nauji mokesčiai nustatyti ar surinkti tik [vadovaujantis] įstatymu, kuris taikomas visoje Libano teritorijoje be jokių išimčių.

82 straipsnis

Mokestis gali būti pakeistas ar panaikintas tik įstatymu.

83 straipsnis

Kasmet spalio sesijos pradžioje Vyriausybė pateikia Deputatų Rūmams kitų metų bendro valstybės išlaidų ir pajamų biudžeto sąmatą. Dėl biudžeto balsuojama pastraipsniui.

84 straipsnis

Svarstant biudžetą ir įstatymų projektus dėl papildomų ar specialių kreditų paėmimo, Rūmai negali didinti biudžete ar minėtų įstatymų projektuose numatytų kreditų [sumos] nei keisdami esamus įstatymus, nei siūlydami naujus. Tačiau, pasibaigus šiam svarstymui, Rūmai gali pasiūlyti priimti su papildomomis išlaidomis susijusius įstatymus.

85 straipsnis

Specialus kreditas gali būti paimtas tik išleidžiant atskirą įstatymą. Tačiau dėl nenumatytų aplinkybių atsiradus neatidėliotinoms išlaidoms,

Respublikos Prezidentas gali išleisti dekretą, paremtą Ministrų Tarybos sprendimu, paimti papildomus ar specialius kreditus ar perkelti asignavimus į biudžetą tol, kol tie kreditai neviršija biudžeto įstatyme nurodytos maksimalios sumos. Šios priemonės turi būti pateiktos Rūmams tvirtinti artimiausioje sesijoje.

86 straipsnis

Jei Deputatų Rūmai nepateikia galutinio sprendimo dėl biudžeto sąmatos prieš pasibaigiant biudžeto svarstymui skirtai sesijai, Respublikos Prezidentas, suderinęs su Ministru Pirmininku, nedelsdamas sušaukia Rūmus į neeilinę sesiją, kuri trunka iki sausio pabaigos, kad toliau būtų svarstomas biudžetas; jei šios neeilinės sesijos pabaigoje dėl biudžeto sąmatos nėra galutinai susitarta, Ministrų Taryba gali priimti sprendimą, kurio pagrindu Prezidentas išleidžia dekretą, įgyvendinantį minėtas sąmatas ta forma, kuria jos buvo pateiktos Rūmams. Ministrų Taryba gali naudotis šia teise, jei biudžeto sąmatos buvo pateiktos Rūmams bent penkiolika dienų prieš jų sesijos pradžią. Minėtos neeilinės sesijos metu mokesčiai, rinkliavos, muitai, baudos ir kitų rūšių pajamos toliau renkami vadovaujantis ankstesnių metų biudžetu, prie kurio pridedami papildomi nuolatiniai kreditai ir atimami sugrąžinti nuolatiniai kreditai, o Vyriausybė nustato sausio mėnesio išlaidas prieš tai buvusių metų „laikinosios dvyliktosios dalies“ pagrindu.

87 straipsnis

Galutinės kiekvienų metų finansinės valdymo ataskaitos privalo būti pateiktos Rūmams tvirtinti prieš paskelbiant kitų metų biudžetą. Audito biuras įsteigiamas atskiru įstatymu.

88 straipsnis

Valstybinės paskolos ar įsipareigojimai, susiję su iždo lėšų išlaidomis, gali būti prisiimti tik įstatymu.

89 straipsnis

Koncesijos ar [kitos] sutartys dėl šalies gamtos išteklių naudojimo ar komunialinių įmonių paslaugų [gali būti pasirašytos] ir monopolija gali būti suteikta tik įstatymu ir tik ribotam laikotarpiui.

V DALIS. NUOSTATOS, SUSIJUSIOS SU MANDATO VALDŽIA IR TAUTŲ LYGA

90 straipsnis

(Panaikintas)

91 straipsnis

(Panaikintas)

92 straipsnis

(Panaikintas)

93 straipsnis

(Panaikintas)

94 straipsnis

(Panaikintas)

VI DALIS. BAIGIAMOSIOS IR LAIKINOSIOS NUOSTATOS

95 straipsnis

Deputatų Rūmai, išrinkti lygybės tarp musulmonų ir krikščionių pagrindu, vadovaudamiesi pereinamojo laikotarpio planu, imasi atitinkamų priemonių politiniam konfesionalizmui panaikinti. Suformuojamas Nacionalinis Komitetas, kuriam vadovauja Respublikos Prezidentas ir kurį, be Deputatų Rūmų Pirmininko bei Ministro Pirmininko, taip pat sudaro žymūs politikai, intelektualai ir visuomenės veikėjai.

Šio Komiteto užduotis yra išnagrinėti ir pasiūlyti priemones, užtikrinančias politinio konfesionalizmo panaikinimą, pateikti jas Deputatų Rūmams ir Ministrų Tarybai bei prižiūrėti pereinamojo laikotarpio plano vykdymą.

Pereinamojo laikotarpio metu:

a. Formuojant Vyriausybę religinės grupės yra atstovaujamos teisingu ir nešališku būdu.

b. Vadovaujantis nacionalinio susitarimo reikalavimais, religinio atstovavimo principas valstybinėje tarnyboje, teisminėse, karinėse ir saugumo institucijose, valstybinėse ir mišriose įstaigose negalioja; jis turi būti pakeistas profesionalumo ir kompetencijos principais. Tačiau pirmojo

rango bei joms lygiavertės pareigos yra išimtis iš šios taisyklės ir turi būti paskirstytos po lygiai tarp krikščionių ir musulmonų ne paskiriant konkrečią tarnybą kokiai nors religinei grupei, o taikant profesionalumo ir kompetencijos principus.

96 straipsnis

(Panaikintas)

97 straipsnis

(Panaikintas)

98 straipsnis

(Panaikintas)

99 straipsnis

(Panaikintas)

100 straipsnis

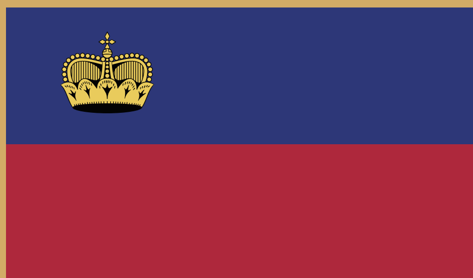
(Panaikintas)

101 straipsnis

Nuo 1926 m. rugsėjo 1 d. „Didžiojo Libano" valstybė nekeičiamai vadinama „Libano Respublika".

102 straipsnis

Visos šiai konstitucijai prieštaraujančios įstatymų nuostatos yra panaikinamos.

LICHTENŠTEINO KUNIGAIKŠTYSTĖ

PRATARMĖ

Lichtenšteino Kunigaikštystės (*Fürstentum Liechtenstein*)[1] konstitucinė istorija prasidėjo 1862 m., kai buvo priimta pirmoji šios valstybės Konstitucija. Šiuo metu Lichtenšteino Kunigaikštystėje galiojanti Konstitucija priimta 1921 m. spalio 5 d. Pagal priėmimo būdą ją galima priskirti oktrojuotosioms konstitucijoms[2]. Nors ši Konstitucija ir apibūdinama kaip ankstesniosios, t. y. 1862 m., Konstitucijos modifikacija, tačiau iš tikrųjų pakeitimai buvo esminiai, nes ši Konstitucija – tai kompromiso tarp Kunigaikščio ir tautos galių paieškos rezultatas, taip vadinamosios dualizmo

[1] Šios valstybės istorijos pradžia yra siejama su Austrijos princo Johano Adamo Lichtenšteino vardu. Jis 1 699 m. užėmė Šelenbergo vietovę, o 1712 m. prie jos prijungė Vaduco grafystę. 1719 m. jos buvo suvienytos ir įkurta nuo Šventosios Romos imperijos priklausoma Lichtenšteino Kunigaikštystė. 1806 m. ši valstybė atsiskyrė nuo Šventosios Romos imperijos ir tapo suvereni. Įtikinti pasaulį, kad šalis sugebės tvarkytis savarankiškai, nebuvo lengva, ypač XIX a., kurio didžiąją dalį (1815–1866 m.) Kunigaikštystė buvo glaudžiai susijusi su Vokietijos konfederacija, ji iširo1866 m. Tais metais Lichtenšteinas jau oficialiai paskelbė savo nepriklausomybę. Iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos Lichtenšteinas palaikė glaudžius ryšius su Austrija, bet ekonominis nuosmukis lėmė, kad dėl šios priežasties Lichtenšteinas įstojo į Muitų ir Monetarinę sąjungas su Šveicarija. Ši šalis Lichtenšteinui šiuo metu atstovauja ir užsienyje. Antrajame pasauliniame kare šalis išliko neutrali, šios politikos laikosi ir dabar. Su Šveicarija ją sieja Muitų sąjunga, bendras piniginis vienetas ir net ūkio vientisumas. 1990 m. Kunigaikštystė įstojo į Europos Sąjungą ir šiandien apibūdinama kaip industrinė agrarinė šalis, pasižyminti pastoviais ekonomikos rodikliais.

[2] Šios Konstitucijos preambulėje teigiama, jog Dievo malonės dėka Lichtenšteino Kunigaikštis Johanas II skelbia pakeistą 1862 m. spalio 26 d. Konstituciją, kuriai pritarė ir Landtagas. Faktiškai Konstitucijos projektą parengė Vyriausybė, jai vienbalsiai pritarė Landtagas, o Kunigaikštis iš esmės tik sankcionavo jau parengtą ir priimtą Konstitucijos projektą. Tai liudija ir Konstitucijos sudedamąja dalimi laikomi du Kunigaikščio Johano II laiškai, adresuoti Vyriausybės vadovui ir princui Karlui, kuris buvo kunigaikščio sūnėnas. Kunigaikštis minėtuose laiškuose praneša, kad jis sankcionuoja Konstituciją, tačiau dėl blogos sveikatos būklės ir garbingo amžiaus (tuo metu jis ėjo aštuoniasdešimt pirmuosius metus) negalės atvykti į šalį, kad galėtų dalyvauti iškilmingoje Konstitucijos pasirašymo ceremonijoje. Atsižvelgdamas į tai jis pranešė Vyriausybei ir princui Karlui, kuris Kunigaikščio nesant šalyje vykdė jo funkcijas, apie savo sprendimą prašyti princą Karlą jo vardu pasirašyti pagrindinio šalies įstatymo tekstą. Tai ir buvo padaryta Kunigaikščio gimimo dieną – 1921 m. spalio 5 d.

koncepcijos, kuriai būdinga aktyvios monarchijos, stiprios politinėmis jėgomis, o kartu ir tiesioginės demokratijos, pasireiškiančios tautos iniciatyvų ir referendumų forma, įtvirtinimo pavyzdys[3].

Pagal šią Konstituciją valstybės valdymo forma – dualistinė monarchija, kurioje suverenitetas priklauso tautai ir monarchui; monarcho valdžia iš esmės apribota įstatymų leidžiamosios valdžios. Teigiama, kad tai pradinė, ribota konstitucinės monarchijos forma, t. y. šioje valdymo formoje pastebimas iš dalies pripažįstamas valdžių padalijimas, tačiau bent jau vykdomoji valdžia atribojama nuo leidžiamosios[4]. Taigi pagal šios Konstitucijos nuostatas Kunigaikščio galios buvo apribotos, nes buvo įtvirtinta renkama institucija – Landtagas (*Landtag*), kuriam buvo suteikta teisė leisti įstatymus ir tvirtinti valstybės biudžetą.

Lichtenšteino 1921 m. Konstitucija apibūdinama kaip liberali Konstitucija, atspindinti demokratinius pokyčius, po Pirmojo pasaulinio karo apėmusius visą Europą. Joje akivaizdžios naujos tendencijos, pasireiškiančios siekimu įtvirtinti demokratiniais pagrindais grindžiamą valstybinę, visuomeninę ir politinę santvarką, be kita ko, pripažįstant ir valstybės socialinę atsakomybę už pilietį ir visuomenę. Šios Konstitucijos autoriams neabejotiną įtaką padarė Veimaro Konstitucija, kuri tuo laikotarpiu buvo gana pažangi[5]. Pagal jos nuostatas Kunigaikštis valdo drauge su tauta: Lichtenšteino Kunigaikštystė – tai konstitucinė, demokratiniais ir parlamentiniais principais grindžiama monarchija.

Konstituciją sudaro 115 straipsnių[6]. Jie suskirstyti į dvylika skyrių. Pirmajame Konstitucijos skyriuje „Kunigaikštystė“ (1–6 str.) yra įtvirtinta valstybės valdymo forma, teritorinė santvarka, valstybės atributika, kalba ir kt. Pagal Konstitucijos 1 straipsnio 1 dalį Lichtešteinas yra dviejų vietovių – Vaduco (*Vaduz*) ir Šelenbergo (*Schellenberg*) – valstybinė sąjunga, kurią sudaro vienuolika bendruomenių. Jos tikslas – valstybės teritorijoje

[3] Žr. plačiau: Vainiutė, M. Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės konstitucinė santvarka. *Jurisprudencija*. 2008, 9(111), p. 66–73.

[4] *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vadovėlis. *Liber Amicorum* Juozui Žiliui. Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 313.

[5] Žr. plačiau: Vainiutė, M. 1919 m. rugpjūčio 11 d. Vokietijos Reicho (Veimaro) Konstitucija: keletas aspektų. *Teisės raida: retrospektyva ir perspektyva. Liber Amicorum Mindaugui Maksimaičiui*. Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 474–508.

[6] Žr. Marxer, W.; Pállinger, Z. T. Die politischen Systeme Andorras, Liechtensteins, Monacos, San Marinos und des Vatikan. Ismayr, W. (Hrsg.). *Die politischen Systeme Westeuropas*. 4, aktualsierte und überarbeitete Auflage. Heidleberg, S. 914–924.

gyvenantiems žmonėms suteikti galimybę gyventi laisvai ir taikiai. Vaducą (kalnų vietovę, dar vadinamą Viršutiniu kraštu) sudaro šešios bendruomenės[7], o Šelenbergą (žemumą, Žemutinį kraštą) – penkios[8]. Vaduco miestas yra valstybės sostinė, kurioje reziduoja Landtagas ir Vyriausybė (1 str. 2 d.). Minėta, kad Lichtenšteinas – konstitucinė paveldima monarchija, grindžiama demokratija ir parlamentarizmu (pagal Konstitucijos 79 ir 80 str.). Valstybės valdžią, remiantis Konstitucijos nuostatomis, įgyvendina Kunigaikštis ir tauta (2 str.). Valstybės teritorijos sienos gali būti keičiamos tik pagal įstatymą. Bendruomenių sienų pakeitimai arba naujų bendruomenių kūrimas galimas tik daugumos ten gyvenančių rinkimų teisę turinčių piliečių sprendimu. Bendruomenėms suteikiama teisė išstoti iš sąjungos. Tam taip pat reikalingas daugumos ten gyvenančių piliečių sprendimas. Tai reglamentuoja įstatymas arba valstybinė sutartis (4 str.). Pagal Konstitucijos 5 straipsnį valstybės herbas yra Lichtenšteino kunigaikščių dinastijos herbas, valstybės spalvos – mėlyna ir raudona. Vokiečių kalbai suteiktas valstybinės kalbos statusas (6 str.).

Lichtenšteine 1921 m. Šveicarijos pavyzdžiu įtvirtinta referendumo ir tautos iniciatyvos teisė[9]. Taigi Lichtenšteino Konstitucija suteikia teisę šalies piliečiams savo iniciatyva keisti Konstituciją ir leisti įstatymus. Tiesioginė demokratija įtvirtinta daugelyje Konstitucijos nuostatų. Štai 48 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad esant pagrįstam raštiškam 1 000 rinkimų teisę turinčių piliečių reikalavimui arba ne mažiau kaip trijų bendruomenių susirinkimų nutarimu turi būti sušauktas Landtagas, o 1 500 rinkimų teisę turinčių šalies piliečių arba ne mažiau kaip keturių bendruomenių nutarimu gali būti reikalaujama Landtagą paleisti (48 str. 3 d.).

2003 m. kovo mėn. priėmus Konstitucijos pakeitimus tiesioginės demokratijos institutas buvo dar labiau išplėstas. Naujame 13b straipsnyje nustatyta, kad ne mažiau kaip 1 500 rinkimų teisę turinčių piliečių turi teisę Kunigaikščiui pareikšti pagrįstą nepasitikėjimą. Artimiausiame posėdyje Landtagas privalo pateikti rekomendaciją ir surengti tautos balsavimą. Konstitucijos XI skyriaus, skirto Konstitucijos apsaugai, 113 straipsnyje

[7] Vaducas (*Vaduz*), Balzersas (*Balzers*), Plankenas (*Planken)*, Šanas (*Schaan*), Trizenas (*Triesen*), Trisenbergas (*Triesenberg*).

[8] Ešenas (*Eschen*), Gamprinas (*Gamprin*), Maurenas (*Mauren*), Rugelis (*Ruggell*), Šelenbergas (*Schellenberg*).

[9] Žr. plačiau: Vainiutė, M.; Beinoravičius, D. Šveicarijos Konfederacijos 1999 m. balandžio 18 d. Konstitucija. *Konstitucinio reguliavimo įvairovė.* Kolektyvinė monografija. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 64–109.

nurodoma, kad ne mažiau kaip 1 500 piliečių turi teisę pareikšti iniciatyvą dėl monarchijos panaikinimo. Jei tokiai iniciatyvai tauta pritartų, Landtagas turėtų parengti respublikiniais pagrindais paremtą konstituciją ir ne anksčiau kaip po vienerių metų ir ne vėliau kaip po dvejų metų ją pateikti tautai balsuoti. Kunigaikščiui suteikiama teisė tautai balsuoti pateikti naują konstituciją. Jei yra du skirtingi projektai, piliečiams išlieka galimybė pritarti senajai Konstitucijai. Kaip jau minėta, jei monarchiją nusprendžiama panaikinti, tokio sprendimo Kunigaikštis vetuoti negali. Taigi tiesioginė demokratija Lichtenšteine yra gyva jėga, pasireiškianti iniciatyvos (postūmis pasikeitimams) arba referendumo (tautos veto) forma. Ji veikia netiesiogiai ir tiesiogiai: Vyriausybė ir Landtagas svarstydami įstatymą visada privalo atsižvelgti į tai, kad gali būti rengiamas referendumas.

Antrajame Konstitucijos skyriuje (7–13b str.) yra įtvirtintas Kunigaikščio teisinis statusas. Kaip jau minėta, Kunigaikštis kaip antrasis suverenas šalia tautos naudojasi plačiomis jam suteiktomis galiomis, tačiau tai daryti nevaržomai jis negali: Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Kunigaikštis yra valstybės vadovas, savo teises valdydamas valstybę įgyvendinantis laikydamasis Konstitucijos ir kitų įstatymų nuostatų. Kunigaikštis prieš užimdamas sostą tai privalo patvirtinti ir raštu (13 str. 1 d.). Pasakytina, kad 2003 m. pakeitus Konstituciją, tik Kunigaikščiui tauta balsavimu gali pareikšti nepasitikėjimą (13b str.). Kaip jau minėta, tauta taip pat turi teisę balsuoti dėl monarchijos panaikinimo.

Pagal Konstitucijos 3 straipsnį sostas yra paveldimas. Paveldėjimo tvarka detaliai reglamentuojama specialiame įstatyme, pačioje Konstitucijoje to nenurodoma. Kunigaikštį gali pavaduoti teisę sostą paveldėti turintis pilnametystės sulaukęs princas (13a str.). Iki 2003 m. Kunigaikščio asmuo buvo apibūdinamas kaip šventas ir neliečiamas; dabar ši nuostata modernesnė: Kunigaikštis neturi paklusti jurisdikcijai, jis nėra teisiškai atsakingas. Tas pats galioja ir tam asmeniui, kuris pagal Konstitucijos 13a straipsnį vykdo valstybės vadovo funkcijas (7 str. 2 d.).

Vienas iš svarbiausių Kunigaikščio įgaliojimų – atstovavimas valstybei užsienyje. Šis atstovavimas nėra formalus ar reprezentatyvus. Pagal Konstitucijos 9 straipsnį įsigalioja tik šalies Kunigaikščio sankcionuotas įstatymas. Todėl Kunigaikščio veto teisė galioja net ir tautos balsavimo rezultatams[10]. Pagal Konstitucijos 10 straipsnį Kunigaikštis, Landtagui neda-

[10] 2003 m. buvo priimti du šiuo požiūriu svarbūs pakeitimai. Pagal 113 straipsnį Kunigaikštis tokios teisės neturi, jei tauta balsuodama pareikštų norą, kad būtų panaikinta

lyvaujant, su Vyriausybe imasi reikiamų priemonių ir leidžia potvarkius, kad įstatymai būtų įgyvendinami ir taikomi. Tam tikrais atvejais, siekiant užtikrinti valstybės saugumą ir gerovę, jis turi teisę priimti ypatinguosius, ne ilgiau kaip 6 mėnesius galiojančius potvarkius, kuriais gali būti apribojamas kai kurių Konstitucijoje įtvirtintų teisių taikymas.

Santykiuose su parlamentu Kunigaikščio įgaliojimai pirmiausia pasireiškia tuo, kad pagal Konstitucijos 48 straipsnį jam suteikiama teisė sušaukti Landtagą, užbaigti arba trims mėnesiams atidėti jo susirinkimus arba jį paleisti. Pagal Konstitucijos 64 straipsnio 1 dalį Kunigaikščiui (kaip ir Landtagui, tautai ir bendruomenėms) yra suteikiama įstatymų leidybos iniciatyvos teisė, kuri pasireiškia Vyriausybės projektų forma.

Kiti Kunigaikščio įgaliojimai susiję su Vyriausybės formavimu: pagal Konstitucijos 79 straipsnio 2 dalį Vyriausybės vadovą ir jo pavaduotoją Kunigaikščio siūlymu skiria Landtagas ir Kunigaikštis bendru sutarimu. Vyriausybės vadovas privalo informuoti Kunigaikštį apie jo kompetencijai priskiriamas sritis. Kunigaikštis pasirašo Vyriausybės vadovo siūlymu priimtus sprendimus, kuriuos Vyriausybės vadovas turi kontrasignuoti (86 str.). Be to, Kunigaikštis pagal Konstitucijos 11 straipsnį skiria teisėjus. Tradiciškai šalies vadovui suteikta ir malonės teisė (12 str.).

Konstitucijos IV skyriuje įtvirtintos piliečių teisės ir pareigos. Pirmiausia paminėtinos tokios laisvės ir teisės kaip teisė laisvai pasirinkti gyvenamąją vietą, įsigyti turtą (28 str.), lygybės prieš įstatymą, visų piliečių vienoda galimybė dirbti viešojoje tarnyboje, vyrų ir moterų lygybė (31 str.), asmens ir būsto neliečiamumo (32 str.), tikėjimo ir sąžinės (37 str. 1 d.), nuomonės laisvė (40 str.). Bažnyčia nėra atskiriama nuo valstybės: Romos katalikų religinei bendruomenei valstybė garantuoja apsaugą; kitos konfesijos reikšti savo įsitikinimus ir atlikti religines pamaldas turi laikydamosi dorovės ir viešosios tvarkos reikalavimų (37 str. 2 d.). Politinės teisės yra suteikiamos visiems piliečiams, kuriems yra sukakę 18 metų ir kurie nuolat gyvena Kunigaikštystės teritorijoje (29 str.). Konstitucijos 33 straipsnyje nustatytos kai kurios procesinės teisės: niekam negali būti atimta teisė turėti teisėtą teisėją, draudžiama steigti išimtinius teismus, gali būti baudžiama tik laikantis įstatymų, garantuojama teisė turėti gynėją (33 str.). Nei pilietinės, nei politinės teisės negali būti ribojamos dėl religinių įsitikinimų; dėl to negali būti atsisakoma ir atlikti pilietines pareigas (39

monarchija. Taip pat tuo atveju, jei Kunigaikštis įstatymo per šešis mėnesius nesankcionuoja, laikoma, kad jis tokį įstatymą atmeta.

str.). Pilietybės klausimus pagal Konstitucijos 30 straipsnį reglamentuoja atskiri įstatymai. Suteikiamos tokios politinės teisės kaip teisė steigti sąjungas, susirinkimų laisvė (41 str.), įtvirtinta ir peticijų teisė (42 str.), taip pat teisė atsakingoms institucijoms pateikti skundus (43 str.). Konstitucijoje nustatyta tik viena pareiga visiems iki 60 metų piliečiams – jei būtina, ginti tėvynę privaloma visiems (44 str.). Taigi galima teigti, kad Konstitucijoje įtvirtintas gana platus žmogaus teisių ir laisvių katalogas, iš esmės niekuo nesiskiriantis nuo kitų demokratinių valstybių.

Šiame kontekste paminėtina, kad Konstitucijoje, prieš asmens teisinį statusą nusakančias nuostatas, įtvirtintas skyrius „Apie valstybės užduotis“, skirtas valstybės įsipareigojimams visuomenei ir piliečiams, kurio paskirtis – garantuoti įtvirtintas teises ir laisves ir numatyti tam tikrą jų įgyvendinimo mechanizmą. Štai 14 straipsnyje sakoma, kad svarbiausia valstybės užduotis yra visos visuomenės gerovės siekimas, todėl valstybė rūpinasi teisės kūrimu ir jos išsaugojimu, taip pat tautos religinių, paprotinių ir ekonominių interesų apsauga. Šiame skyriuje nustatomi valstybės įsipareigojimai tautos švietimo, sveikatos apsaugos, racionalaus tautos ūkio organizavimo, teisingo mokesčių nustatymo srityse. Šiame skyriuje taip pat įtvirtintos valstybės garantijos nustatant teisę į darbą, taip pat valstybės parama sveikatos draudimo ligos, senatvės, neįgalumo ir kitais atvejais.

Konstitucijos V skyriuje apibrėžta Landtago teisinė padėtis. 45 straipsnyje jis apibūdinamas kaip visiems šalies gyventojams atstovaujanti institucija, kurios paskirtis – pagal Konstitucijos nuostatas įgyvendinti tautos teises ir interesus santykiuose su Vyriausybe ir laikantis Konstitucijoje įtvirtintų nuostatų skatinti Kunigaikščio rūmų bei šalies gerovę. Landtagą sudaro 25 deputatai, kuriuos renka tauta remdamasi visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu pagal proporcinę rinkimų sistemą. Abi Kunigaikštystės dalys – aukštutinė ir žemutinė – sudaro atskiras rinkimų apygardas[11]. Kartu su deputatais kiekvienoje rinkimų apygardoje yra renkami ir deputatų pavaduotojai (46 str.). Pagrindinė jų funkcija – garantuoti, kad nebūtų iškreiptas balsų santykis, jei deputatai negalėtų dalyvauti plenariniame posėdyje. Minėtame straipsnyje numatomas vadinamasis užtveriamasis barjeras: tik partijos, surinkusios daugiau kaip 8 proc. rinkėjų balsų, gali dalyvauti mandatų dalybose. Vyriausybės ir teismų atstovai tuo pačiu metu negali būti ir Landtago nariai. Pagal Konstitucijos 47 straipsnį Land-

[11] Pirmajai atstovauja 15 deputatų, o antrajai – 10.

tago nario įgaliojimų laikas – ketveri metai. Jei Landtagas yra paleidžiamas, per šešias savaites turi būti surengiami nauji rinkimai (50 str.). Pirmajame posėdyje vadovaujant vyriausiam nariui renkamas Landtago prezidentas ir jo pavaduotojas (52 str.). Landtago nariai naudojasi imuniteto ir indemniteto teise (56–57 str.). Jei Konstitucijoje ir Landtago reglamente nėra nustatyta kitaip, kad būtų priimamas Landtago nutarimas, posėdyje turi dalyvauti ne mažiau kaip 2/3 jo narių ir už jį turi balsuoti absoliuti dalyvaujančiųjų dauguma. Jei balsai pasiskirsto po lygiai, lemia pirmininko balsas (58 str.).

Landtago įgaliojimai yra įtvirtinti Konstitucijos 62 straipsnyje. Svarbiausi iš jų yra šie: dalyvavimas įstatymų leidyboje, sudarant valstybines sutartis, valstybės kreditų, paskolų nustatymas, valstybės turto pirkimas ir pardavimas ir kitų finansinių klausimų svarstymas, nepasitikėjimo klausimo Vyriausybei ar jos nariui iškėlimas, valstybės administracijos kontrolė ir kiti. Pagal Konstitucijos 64 straipsnį Landtagas yra vienas iš subjektų, turinčių įstatymų leidybos iniciatyvos teisę. Nedalyvaujant Landtagui negali būti priimtas, pakeistas arba autentiškai išaiškintas joks įstatymas. Įstatymas įsigalioja, kai jam pritaria Landtagas, o tada jį sankcionuoja Kunigaikštis, kontrasignuoja atsakingas Vyriausybės vadovas arba jo pavaduotojas ir kai jis paskelbiamas valstybės įstatymų leidinyje (65 str. 1 d.).

Tuo laikotarpiu, kai Landtago posėdžiai atidedami, kai jis savo darbą baigia arba paleidžiamas, iki naujo susirinkimo vietoj jo veikia šalies komitetas (Konstitucijos VI skyrius). Be kita ko, tarp Landtago posėdžių jis veikia ir kaip Konstitucijos saugotojas (71 str.). Jį sudaro Landtago prezidentas arba jo pavaduotojas ir keturi deputatai, lygiais pagrindais atstovaujantys abiem šalies dalims. Juos iš savo narių išrenka Landtagas (72 str.). Landtagas posėdžiauja apytiksliai 8–10 kartų per metus po dvi tris dienas. Kitu laiku parlamento nariai gali eiti savo įprastas pareigas, taigi jie nėra atitolę nuo realaus gyvenimo. Posėdžiai paprastai yra vieši.

Įstatymų projektai pirmiausia aptariami pirmajame pasitarime. Landtagas nusprendžia, ar apskritai jis turi būti svarstomas. Pirmojo svarstymo metu Landtagas dėl projekto pateikia pasiūlymus Vyriausybei, o ši juos detaliai patikrina. Antrojo svarstymo metu aptariamas kiekvienas straipsnis ir dėl kiekvieno iš jų atskirai balsuojama. Tada balsuojama dėl viso įstatymo projekto. Vyriausybės pasirašytos sutarties Landtagas negali pakeisti, jis gali tik jai pritarti arba ją atmesti. Tačiau Landtagas turi teisę pakeisti kiekvieną biudžeto punktą. Daugiausia įstatymų projektų pateikia Vyriausybė ir jos ekspertai, tačiau Landtagas ir jo nariai gali pateikti ir savo siūlymus.

Kadangi Landtago darbų mastas didelis, nemaža parlamentinio darbo dalis yra atliekama komisijose: veikia trys nuolatinės komisijos. Kiekvieną jų sudaro penki nariai. Ypač svarbiems klausimams svarstyti gali būti sudaromos ir laikinosios komisijos. Nuo 1989 m. yra įteisinta galimybė septynių parlamentarų reikalavimu sukurti parlamentinę tyrimo komisiją. Praktikoje didelę parlamentinio darbo dalį atlieka ir frakcijos. Jų posėdžiuose yra numatomi aptarti klausimai, partijų pozicijos ir kita.

Landtago galios ribotos, nes svarbią sprendimo teisę turi Kunigaikštis, tauta ir Vyriausybė. Todėl Lichtenšteino politiniame gyvenime būtina nuolat siekti kompromiso. Tai pasakytina ir apie partijas, atstovaujamas parlamente, kai silpnesnė partija pagal Konstitucijos 58 straipsnį gali atsisakyti dalyvauti priimant sprendimus ir taip paralyžiuoti parlamento darbą: minėtame straipsnyje nustatyta, kad tam, jog būtų priimtas Landtago spendimas, turi dalyvauti ne mažiau kaip 2/3 visų narių, o sprendimui priimti būtina absoliuti visų dalyvaujančių narių dauguma, jei Konstitucijoje ir įstatymuose nėra numatyta kitaip. Tokiu atveju Landtagas gali būti paleistas ir rengiami nauji rinkimai.

Atsižvelgiant į Konstitucijoje įtvirtintą vadinamąjį dualizmą Vyriausybė (Konstitucijos VII skyrius) gali būti apibūdinama kaip Kunigaikščio ir Landtago jungiamoji grandis. Pagal Konstitucijos 78 straipsnį ji yra jiems atsakinga. Vyriausybę sudaro jos vadovas ir keturios tarybos (79 str. 1 d.). Juos skiria Kunigaikštis Landtago siūlymu. Taip pat yra skiriami ir jų pavaduotojai. Vyriausybės nariu gali būti tik Lichtenšteine gimęs asmuo, kuris gali būti renkamas Landtago nariu. Ne mažiau kaip du Vyriausybės nariai turi būti išrenkami iš abiejų valstybę sudarančių vietovių, kad būtų atstovaujama ir kalnų vietovei, ir žemumai. Vyriausybės įgaliojimų laikas – ketveri metai. Ji eina savo pareigas, kol po rinkimų yra paskiriama nauja Vyriausybė. Tam, kad būtų priimtas kolegialios Vyriausybės nutarimas, turi dalyvauti ne mažiau kaip keturi jos nariai.

Vyriausybės vadovas vadovauja Vyriausybei. Jis rūpinasi Kunigaikščio pavedimų vykdymu, jo išleistais įsakymais, kontrasignuoja įstatymus (85 str.). Jis prieš pradėdamas eiti pareigas prisiekia Kunigaikščiui, o kiti Vyriausybės nariai ir valstybės tarnautojai – Vyriausybės vadovui (87 str.). Visus svarbiausius reikalus, ypač susijusius su valdymo ginčais, Vyriausybė sprendžia kolegialiai. Ne tokių svarbių klausimų sprendimas pagal įstatymą gali būti perduotas atitinkamiems Vyriausybės nariams. Vyriausybės vadovas yra atsakingas už kolegialiai priimtų nutarimų vykdymą. Tik tuo

atveju, jei mano, kad nutarimas prieštarauja įstatymams ir kitiems teisės aktams, jis gali tokio nutarimo vykdymą sustabdyti ir kreiptis į Administracinį teismą, kuris ir nusprendžia dėl tokio nutarimo vykdymo (90 str.).

Kiekvieno įgaliojimų laiko pradžioje Vyriausybės vadovas ir tarybos pasidalija kompetenciją ir numato pavadavimo sistemą (91 str.). Vyriausybė yra atsakinga už įstatymų vykdymą ir atlieka visus teisėtus Kunigaikščio ir Landtago pavedimus (92 str. 1 d.). Konstitucijos 93 straipsnyje, kurį sudaro aštuoni punktai, reglamentuojamos Vyriausybės veiklos sritys: pavaldžių institucijų ir tarnautojų priežiūra, Vyriausybės ir kitų institucijų personalo parinkimas, kasmetinių pranešimų apie jos veiklą, Landtagui teikiamų projektų parengimas, Landtago pateiktų projektų įvertinimas ir kita. Nors Vyriausybė yra kolegiali, jos vadovas vaidina ypač svarbų vaidmenį. Jis yra asmeniškai atsakingas už Vyriausybės politikos įgyvendinimą. Pažymėtini ir jo gana artimi oficialūs santykiai su Kunigaikščiu ir ypatingas subalansuojamasis, tarpininkaujantis vaidmuo valstybės vadovo ir Landtago tarpusavio santykiuose, kuriems tuo pat metu jis yra ir atsakingas.

Nors Landtagas turi teisę pateikti įstatymų projektus, Vyriausybės vaidmuo šioje srityje svarbesnis. Tai paaiškinama tuo, kad Vyriausybė gali pasinaudoti valstybinėje tarnyboje dirbančių specialistų ir užsienio ekspertų patarimais bei nuomonėmis. Vyriausybė įstatymų leidybos procese elgiasi labai apdairiai: ji konsultuojasi su visais, kuriems numatomas priimti įstatymas gali turėti poveikio. Pateikdama įstatymo projektą Landtagui Vyriausybė paprastai pateikia objektyviai parengtus lydimuosius raštus, kuriuose nurodomos pagrindinės siūlymo priežastys, teisinės ir konstitucinės, finansinės ir asmenis liečiančios pasekmės. Vyriausybė bando surasti kompromisą, kuris gali būti apibūdinamas kaip tam tikra apsauga, nes paskutinį žodį visais atvejais tartų tauta, jei būtų nuspręsta surengti referendumą[12].

1921 m. Konstitucijos VIII skyrius apie teismus iš esmės buvo parengtas naujai. Taigi nuo tų metų Vaduce veikia tokie teismai: pirmosios instancijos Kunigaikštiškasis apylinkės teismas (*Fürstliches Landgericht*), antrosios instancijos Kunigaikštiškasis apygardos teismas (*Fürstliches Obergericht)* ir trečiosios instancijos Kunigaikštiškasis Aukščiausiasis Teismas (*Fürstliches Oberstes Gerichtshof*). Pirmosios instancijos teisme dirba šiai profesijai pasirengę teisėjai, jie bylas nagrinėja dažniausiai vienasmeniš-

[12] Beattie, D. Liechtenstein: Geschichte & Gegenwart, 1. Auflage, Triesen: van Eck Verlag, 2005, S. 269.

kai, o baudžiamąsias bylas paprastai nagrinėja tarėjų teismas, kurį sudaro teisėjas ir du tarėjai (neprofesionalai). Taip siekiama teisingumą vykdyti kaip galima „arčiau tautos“ ir taip, be kita ko, užtikrinti, kad vartojama terminologija būtų suprantama ir neprofesionalams. Šiuose teismuose dirba ir kitų tautybių teisėjai (dažniausiai austrai arba šveicarai)[13]. Paprastai įrodymų tyrimo ir proceso tvarka remiasi austrų pavyzdžiu.

Kunigaikštiškasis apygardos teismas ir Kunigaikštiškasis Aukščiausiasis Teismas yra kolegialūs teismai[14]. Kunigaikštiškasis apygardos teismas, be kita ko, kontroliuoja žemesniųjų teismų, o Kunigaikštiškasis Aukščiausiasis Teismas – Kunigaikštiškojo apygardos teismo narių veiklą. Dauguma šių teismų teisėjų yra neprofesionalai. Jie renkami taip, kad galėtų atstovauti šalies kalnų daliai ir žemumai, taip pat svarbiausiems amatams ir profesijoms.

Viena svarbiausių 1921 m. Konstitucijos naujovių buvo Administracinio teismo (*Verwaltungsgericht*)[15] ir Valstybės teismo (*Staatsgerichtshof*) įtvirtinimas. Jie skiriasi nuo bendrosios kompetencijos teismų ir Konstitucijoje jiems numatyta savarankiška vieta. Administracinio teismo, kuris politiniame Lichtenšteino gyvenime yra itin svarbus, kompetencijai priskirtini skundai dėl Vyriausybės ir vietoj jos veikiančių sudarytų ypatingų komisijų nutarimai ir sprendimai (97 str., 102 str. 5 d.). Tuo tarpu Valstybės teismo rūmų uždavinys – saugoti Konstitucijoje įtvirtintas teises, spręsti dėl kompetencijos tarp teismų ir valdymo institucijų kilusius konfliktus. Šis teismas taip pat veikia kaip drausmės teismas Vyriausybės nariams ir kaip rinkimų teismas. Be to, šis teismas tikrina įstatymų atitiktį Konstitucijai ir Vyriausybės nutarimų atitiktį įstatymams bei valstybės sutarčių konstitucingumą. Prieštaraujančius teisės aktus jis gali panaikinti (104 str.).

Pagal Konstitucijos 95 straipsnį visus teisėjus skiria Kunigaikštis. 2003 m. Konstitucijos 96 straipsnyje buvo įtvirtinta naujovė: teisėjų atrankai buvo sudaryta speciali kolegija, kuriai pirmininkauja Kunigaikštis, turintis lemiamą balsą joje. Šią kolegiją sudaro vienodas Kunigaikščio ir Landtago

[13] Tai paaiškinama tuo, kad palyginti nedaug šalies gyventojų siekia eiti šias pareigas. Be to, taip stengiamasi užtikrinti teisėjų nešališkumo principą (šeiminiai, asmeniniai ar profesiniai santykiai Lichtenšteine artimi, todėl teisėjai gana dažnai nušalinami).

[14] Tradiciškai Kunigaikštiškojo apygardos teismo prezidentas yra šveicaras, o jo pavaduotojas – Austrijos pilietis. Tuo tarpu Kunigaikštiškojo Aukščiausiojo Teismo prezidentas tradiciškai yra austras, o jo pavaduotojas – šveicaras.

[15] Iki 2003 m. Konstitucijos pakeitimo šis teismas vadinosi Administracinių skundų instancija (*Verwaltungsbeschwerde-Instanz*).

deleguotų narių skaičius, o jis priklauso nuo parlamente atstovaujamų partijų skaičiaus. Į minėtos komisijos sudėtį taip pat įeina už justiciją atsakingas Vyriausybės narys. Kandidatus į teisėjus kolegija Landtagui gali siūlyti tik tada, kai jiems pritaria Kunigaikštis. Jei Landtagas pasiūlytą kandidatą išrenka, tada jį Kunigaikštis ir paskiria teisėju. Nuo 2003 m. garantuojamas nepriklausomumas visiems visų lygių teismų teisėjams, atsisakant nuorodos dėl nepriklausomumo nuo Vyriausybės, taip išreiškiant mintį, kad teismams įtakos negali daryti jokia valdžia (Vyriausybė, Landtagas ar Kunigaikštis).

Lichtenšteino Kunigaikštystėje bendruomenės vaidmuo (Konstitucijos X skyrius), nepaisant centralizmo tendencijų, svarbus. Jų autonomiškumas yra susiformavęs istoriškai, ir tai yra šalies identiteto dalis. Kaip jau minėta, šalyje yra vienuolika bendruomenių, visos jos nurodytos Konstitucijos 1 straipsnio 1 dalyje. 2003 m. priėmus Konstitucijos pakeitimus 4 straipsnio 2 dalyje buvo įtvirtinta atskirų bendruomenių prieštaringai – kaip gresianti valstybės vienybei ir mažos valstybės egzistencijai – vertinama secesijos teisė[16]. Dėl to turėtų nuspręsti bendruomenės rinkimų teisę turinčių gyventojų dauguma, vadovaudamasi įstatymo arba tarptautinės sutarties nuostatomis. Kitos Konstitucijos nuostatos, reglamentuojančios vietinį valdymą, po 2003 m. konstitucinės reformos liko nepakitusios. Iš jų paminėtina 110 straipsnio 1 dalis, kurioje nustatyta, kad bendruomenių egzistavimą, organizavimą ir joms keliamas užduotis bei perduotas veiklos sritis reglamentuoja įstatymai. Pagal Konstitucijos 25 straipsnį bendruomenės, remiantis atskirais įstatymais, įpareigojamos rūpintis neturtingaisiais, valstybei prižiūrint ir skiriant paramą našlaičių, psichikos, nepagydomų ir dėl senatvės silpnų ligonių apsaugai. Tokiems tikslams įgyvendinti valstybė skiria reikiamas priemones, o įstatymuose turi būti tiksliai nurodoma, ar viena ar kita veikla yra priskiriama bendruomenių veiklos sričiai, todėl visada valstybės ir bendruomenių veikla yra aiškiai formaliai atskiriama.

Aukščiausiasis bendruomenės organas yra bendruomenės susirinkimas. Jį sudaro visi rinkimų teisę turintys bendruomenės piliečiai, taip pat toje bendruomenėje nuolat gyvenantys kitų bendruomenių piliečiai ir bendruomenių garbės piliečiai, kurie toje bendruomenėje gyvena. Dėl rinkėjų skaičiaus padidėjimo susirinkimai nebešaukiami. Jie nėra ir tokio dydžio, kad būtų formuojami bendruomenių parlamentai. Be to, tai gali būti vertinama ir kaip tiesioginės demokratijos ribojimas. Bendruomenėms

[16] Beattie, D. Liechtenstein: Geschichte & Gegenwart, 1. Auflage, Triesen: van Eck Verlag, 2005, S. 290–291.

vadovauja burmistrai, renkami kas ketveri metai absoliučia balsų dauguma. Bendruomenių tarybos[17] renkamos proporciniu balsavimu. Kaip jau minėta, bendruomenių autonomija nėra absoliuti: jų veikla grindžiama Konstitucijos ir šalies įstatymų nuostatomis įtvirtinant valstybinę priežiūrą Vyriausybės nutarimų forma (ypač finansų srityje). Bendruomenėms suteikta kompetencija kontroliuojama tikrinant bendruomenių institucijų priimamų nutarimų teisėtumą ir jų veiklą.

Konstitucijos XI skyriuje „Konstitucijos apsauga“ nustatyta Konstitucijos pakeitimo ir papildymo bei aiškinimo tvarka. Konstitucijos 112 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas Konstitucijos privalomumo principas. Konstitucijos pakeitimai arba visuotinai privalomi išaiškinimai galimi Vyriausybės, Landtago arba šalies piliečių siūlymu pagal Konstitucijos 64 straipsnį (112 str. 2 d.). Neabejotinai reikšmingas šio skyriaus 113 straipsnis, pagal jo nuostatas gali būti pakeista valstybės valdymo forma.

Konstitucijos baigiamųjų nuostatų (XII skyrius) 114 straipsnyje nustatyta, kad visi įstatymai ir kiti teisės aktai, kurių nuostatos prieštarauja Konstitucijai, turi būti panaikinti ir laikomi negaliojančiais, o įstatymų nuostatų, nesuderinamų su pagrindinio įstatymo dvasia, konstitucingumas turi būti patikrintas. Paskutiniame – 115 straipsnyje – Vyriausybė yra įpareigojama įgyvendinti Konstitucijos nuostatas ir parengti visų joje numatytų įstatymų projektus.

Lichtenšteino Konstituciją pagal keitimo būdą galima priskirti „griežtoms“ konstitucijoms: remiantis 111 straipsnio 2 dalimi tam turi pritarti posėdyje dalyvaujančių Landtago narių dauguma arba ¾ palamento narių, dalyvaujančių vienas po kito vykstančiuose parlamento posėdžiuose. Per visą Konstitucijos galiojimo laikotarpį ji buvo ne kartą keista ir pildyta, tačiau pataisos Konstitucijos esmės beveik nepakeitė.

Lichtenšteino konstitucinei raidai svarbūs buvo 1992–2003 m., vadinamasis konstitucinės krizės laikotarpis, apėmęs daugelį fazių. Vykusių diskusijų objektas nebuvo monarchijos egzistavimas apskritai, tebuvo keliamas klausimas, kokios turi būti valdžios galios ir kaip ji turi būti įgyvendinama[18]. Iškalbingas įvairių svarstymų ir veiksmų rezultatas buvo tai,

[17] Bendruomenių tarybų skaičius priklauso nuo gyventojų skaičiaus (iki 1 500 gyventojų – 6–8 tarybos, 1 500–3 000 gyventojų – 8–10 tarybų, daugiau kaip 3 000 gyventojų – 10–12 tarybų).

[18] Beattie, D. Liechtenstein: Geschichte & Gegenwart, 1. Auflage, Triesen: van Eck Verlag, 2005, S. 219.

jog 2003 m. kovo 14 ir 16 d. vykusiuose balsavimuose 84,6 proc. rinkėjų vis dėlto išreiškė norą, kad būtų išlaikyta stipri ir politiškai aktyvi monarchija. Vienas rinkimų šūkis tuo metu skelbė: „Mums gerai sekasi – tegu taip ir lieka". Galima išskirti tokias pagrindines šios pozicijos priežastis: monarchija yra laikoma nacionalinio identiteto dalimi; ji reiškia tęstinumą; su monarchija yra siejami ekonominiai ir politiniai pranašumai, taip pat jos vienijantis vaidmuo Antrojo pasaulinio karo metu; kunigaikščiai niekada nepiktnaudžiavo savo valdžia; jų įtaka priklauso nuo Konstitucijos ir įstatymų, nuo jų patirties ir asmeninių, moralinių bei dvasinių savybių; kunigaikščiai daug prisideda prie politikos formavimo, ypač formuojant valstybės įvaizdį užsienyje; nedidelėje valstybėje, turinčioje mažai gyventojų, nepriklausomas monarchas, esant tam tikroms politinės sistemos blokadoms, gali veikti gana aktyviai ir konstitucinį procesą vėl priversti rutuliotis[19].

Atsižvelgiant į tai, kad, kaip minėta, rinkėjai išsakė norą išsaugoti stiprią ir politiškai aktyvią monarchiją, galima teigti, kad paskutinė vokiškai kalbanti monarchija turėtų gyvuoti dar ilgai, nors Konstitucija ir numato galimybę esamą valdymo formą pakeisti respublika. Valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos ir anksčiau, ir dabar nuolatinio dialogo metu turi siekti konsensuso, kuris būtinas pirmiausia atsižvelgiant į Lichtenšteino Kunigaikštystės kaip mažos valstybės dydį ir išorinį jos pažeidžiamumą. Šis dialogas ir konsensusas, be abejo, suteikia Lichtenšteinui ir vidinio stabilumo.

[19] Beattie, D. Liechtenstein: Geschichte & Gegenwart, 1. Auflage, Triesen: van Eck Verlag, 2005, S. 255.

LICHTENŠTEINO KONSTITUCIJA[20]

Mes, Johanas II, iš Dievo malonės suverenus Lichtenšteino Kunigaikštis, Troppau hercogas, Rietbergo grafas etc. etc. etc., skelbiame, kad 1862 metų rugsėjo 26 dienos Konstitucija mūsų Landtago pritarimu pakeista taip:

I SKYRIUS. Kunigaikštystė

Art. 1[21]

1) Lichtenšteino Kunigaikštystė yra sąjunginė valstybė iš dviejų kraštų, susidedančių iš vienuolikos bendruomenių. Lichtenšteino Kunigaikštystė privalo tarnauti žmonėms, gyvenantiems jos sienų ribose, kad jie galėtų gyventi laisvėje ir tarpusavio taikoje. Vaduco kraštas (Aukštutinis) sudarytas iš Vaduco, Balzerso, Plankeno, Šano, Trizeno ir Trisenbergo bendruomenių, Šelenbergo kraštas (Žemutinis) sudarytas iš Ešeno, Gamprino, Maureno, Rugelio ir Šelenbergo bendruomenių.

2) Vaducas yra sostinė, čia reziduoja Landtagas ir Vyriausybė.

Art. 2

Kunigaikštystė yra konstitucinė, paveldima monarchija, grįsta demokratiniais ir parlamentarizmo pagrindais (Art. 79 ir 80); Valstybės valdžią įkūnija ir įtvirtina Kunigaikštis ir Tauta, ji įgyvendinama abiejų pagal Konstitucijoje įtvirtintas nuostatas.

[20] Lichtenšteino Kunigaikštystės Konstitucija, paskelbta Verfassung des Fürstentums Liechtenstein vom 5. Oktober 1921/Liechtensteinisches Landesgesetzblatt. Nr. 15 ausgegeben am 24. Oktober 1921, išversta iš vokiečių kalbos.

[21] Art. 1 pakeistas LGB1. 2003 Nr. 186.

Art. 3[22]

Lichtenšteino Kunigaikštystės dinastijos sosto paveldėjimo eiliškumas, Kunigaikščio pilnametystė ir sosto įpėdinio – princo, kaip kad ir sosto regentystė, jeigu ji iškyla, yra nustatyta valdančiosios dinastijos įstatymuose.

Art. 4[23]

1) Valstybės teritorija gali būti keičiama tik pagal įstatymą. Keisti bendruomenių teritorijų ribas, nustatyti naujas ir sujungti esamas bendruomenes galima tik daugumos ten nuolatos gyvenančių ir rinkimų teisę turinčių žemės gyventojų sprendimu.

2) Atskiros bendruomenės pasilieka teisę išstoti iš valstybės sąjungos. Išstoti nusprendžia dauguma ten nuolat gyvenančių ir rinkimų teisę turinčių žemės rinkėjų. Išstojimo tvarka nustatoma įstatymu arba tuo tikslu sudaryta valstybine sutartimi. Jeigu nustatoma valstybės sutartimi, bendruomenėje po sutarties sudarymo derybų surengiamas antrasis balsavimas.

Art. 5

Valstybės herbas yra Lichtenšteino dinastijos herbas; valstybės spalvos yra mėlyna ir raudona.

Art. 6

Vokiečių kalba yra valstybinė ir valstybės tarnybų kalba.

II SKYRIUS. Kunigaikštis

Art. 7

1) Kunigaikštis yra valstybės vadovas ir įgyvendina valstybės valdžią laikydamasis Konstitucijos nuostatų ir kitų atitinkamų įstatymų.

2) Kunigaikščio asmuo nėra pavaldus teisminei jurisdikcijai ir teisiškai nėra atsakingas. Tas pats galioja dinastijos nariui, kuris pagal Art. 13 įgyvendina Kunigaikščio kaip valstybės vadovo funkcijas.

Art. 8

1) Kunigaikštis atstovauja valstybei tarptautiniuose santykiuose su užsienio valstybėmis, leisdamas prireikus dalyvauti Vyriausybei.

---

[22] Art. 3 pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.
[23] Art. 4 pakeistas LGBl 2003 Nr. 186.

2) Valstybinėms sutartims dėl valstybės teritorijos atskyrimo arba valstybės nuosavybės perleidimo, prisiimant naštą Kunigaikštystei ar jos pavaldiniams[24] arba įsipareigojimus, kuriais būtų pažeistos krašto gyventojų teisės, būtinas Landtago pritarimas.

Art. 9

Kiekvienas įstatymas įsigalioja tik sankcionuotas Kunigaikščio.

Art. 10[25]

1) Kunigaikštis be Landtago dalyvavimo per Vyriausybę leidžia potvarkius, būtinus įstatymams ir iš valstybės valdžios ir teisės numatytos kontrolės išplaukiančioms priemonėms įgyvendinti (Art. 92). Neatidėliotinais atvejais jis imasi būtinų priemonių saugumui ir gerovei užtikrinti.

2) Būtinieji potvarkiai negali panaikinti Konstitucijos kaip visumos ar atskirų jos nuostatų galiojimo ir riboti Konstituciją taikant tik atskiras jos nuostatas. Būtinieji potvarkiai negali pažeisti nei kiekvieno žmogaus teisės į gyvybę, kankinimų ir nežmoniškų veiksmų, vergovės ir priverstinio darbo draudimo, nei principo „nėra įstatymo, nėra bausmės“. Be to, šio straipsnio nuostatos, leidžiant būtinuosius potvarkius, negali varžyti Art. 3, Art. 13 ir Art. 113, lygiai kaip ir Dinastijos įstatymo. Būtinieji potvarkiai netenka galios praėjus šešiems mėnesiams nuo jų išleidimo.

Art. 11[26]

Kunigaikštis skiria teisėjus atsižvelgdamas į Konstitucijos nuostatas (Art. 96).

Art. 12

1) Kunigaikštis turi malonės, bausmės sušvelninimo ir pakeitimo teisę dėl įsiteisėjusių paskirtų bausmių ir gali nutraukti iškeltą bylą ar pradėtą tyrimą.

2) Dėl tarnybinių veiksmų nuteistam Vyriausybės nariui malonės ar bausmės švelninimo teisę Kunigaikštis suteikia tik Landtago teikimu.

---

[24] Konstitucijoje vartojamas terminas „pavaldiniai“ reiškia visus asmenis, turinčius Lichtenšteino piliečio teises, nepaisant jų lyties (LGBl. 1971 Nr. 22).

[25] Art.10 pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.

[26] Art.11 pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.

Art. 13[27]

Kiekvienas sosto paveldėtojas prieš duodamas ištikimybės priesaiką raštu, remdamasis Kunigaikščio garbe ir titulu, prisiekia, kad jis Lichtenšteino Kunigaikštystę valdys laikydamasis Konstitucijos ir įstatymų, išlaikys šalies vientisumą, nepertraukiamai ir vienodai įgyvendins Kunigaikštystės teises.

Art. 13bis[28]

Kunigaikštis gali artimiausiam teisėtam, pilnamečiui savo dinastijos paveldėtojui, kaip savo atstovui, patikėti savo aukščiausias teises dėl laikinų aplinkybių arba rengdamasis perduoti sostą.

Art. 13ter[29]

Mažiausiai 1 500 piliečių turi teisę pareikšti pagrįstą nepasitikėjimą Kunigaikščiu. Jį Landtagas artimiausiame savo posėdyje paskelbia ir organizuoja tautos balsavimą (Art. 66, 6 dalis). Tautos balsavimu patvirtinus nepasitikėjimą, pagal Dinastijos įstatymą apie jį turi būti pranešta Kunigaikščiui. Pagal Dinastijos įstatymą su priimtu Kunigaikščio sprendimu Landtagas supažindinamas per šešis mėnesius.

III SKYRIUS. Apie valstybės uždavinius

Art. 14

Pagrindinė valstybės užduotis yra užtikrinti bendrą tautos gerovę. Šiuo tikslu valstybė kurs ir įgyvendins teisę, kuri gins tautos religinius, dorovinius ir ūkinius interesus.

Art. 15

Valstybė skiria ypatingą dėmesį ugdymui ir išsilavinimui. Turi būti užtikrinta augančio jaunimo religinis, dorovinis ir patriotinis ugdymas ir profesiniai įgūdžiai bendrai veikiant šeimai, mokyklai ir Bažnyčiai.

Art. 16

1) Visa bendrojo ugdymo ir mokymo sistema yra prižiūrima valstybės, nepažeidžiant Bažnyčios mokymo neliečiamybės.

2) Nustatoma bendrojo lavinimo prievolė.

[27] Art. 13 pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.
[28] Art.13bis pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.
[29] Art.13ter pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.

3) Valstybė rūpinasi, kad privalomas pradinis išsilavinimas būtų teikiamas valstybinėse mokyklose tinkama apimtimi ir nemokamai.

4) Religijos mokymu rūpinasi Bažnyčios institucijos.

5) Niekas negali palikti prižiūrimo ar globojamo jaunuolio be nustatyto pradinio lavinimo, įgyjamo viešojoje mokykloje.

6)[30]

7)[31]

8) Leidžiamas mokymas privačiose mokyklose tiek, kiek jis atitinka įstatymuose numatytus mokymo trukmės, tikslų ir viešųjų mokyklų įrengimo ir organizavimo reikalavimus.

Art. 17

1) Valstybė remia ir skatina mokymąsi ir lavinimąsi[32].

2) Valstybė padeda nepasiturintiems ir gabiems aukštesnės mokyklos mokiniams, suteikdama reikiamas stipendijas.

Art. 18

Valstybė rūpinasi valstybės sveikatos sistema, remia ligonių priežiūrą ir siekia įstatymo numatytu būdu kovoti su girtuoklyste, perauklėjant girtuoklius ir darbo vengiančius asmenis.

Art. 19

1) Valstybė gina teisę į darbą ir gina darbo jėgą, ypač moteris ir jaunimą, dirbančius pramonėje ir prekyboje.

2) Sekmadieniai ir valstybės nustatytos šventinės dienos yra poilsio dienos, tai nustatoma įstatymu dėl sekmadienio ir šventinių dienų poilsio.

Art. 20

1) Siekiant padidinti užimtumą ir užtikrinti ūkinius interesus, valstybė gina ir plėtoja kalnų ir žemės ūkį, prekybą, pramonę; ji ypač plėtos nuostolių, kurie kelia grėsmę darbui ir prekėms, draudimą ir imsis visų atsargumo priemonių tokių nuostolių išvengti.

2) Valstybė ypatingą dėmesį skiria šiuolaikinius reikalavimus atitinkančio susisiekimo organizavimui.

3) Ji remia užtvankų statybą, miškų želdinimą ir nusausinimo darbus ir visus siekius ir dėmesį kreips į naujus darbo užmokesčio šaltinius.

[30] Art. 16 6 d. panaikintas LGBl. 1972 Nr. 8.
[31] Art. 16 7 d. panaikinta LGBl. 1972 Nr. 8.
[32] Art. 17 1 d. pakeista LGBl. 1972 Nr. 8.

Art. 21

Valstybei priklauso aukščiausioji teisė į vandenis, remiantis galiojančiais ir leidžiamais įstatymais. Vandenų naudojimas, tiekimas ir apsauga turi būti vykdoma laikantis įstatymo reguliavimo, atsižvelgiant į technikos išsivystymą. Elektros energijos sritį reguliuoja įstatymas.

Art. 22

Valstybė įgyvendina savo aukščiausiąsias teises sprendžiant medžioklės, žvejybos ir kalnakasybos klausimus leisdama šių sričių įstatymus, kuriais gina žemės ūkio ir bendruomenių finansinius interesus.

Art. 23

Finansų sistemos ir valstybės kreditų reguliavimas yra valstybės reglamentavimo sritis.

Art. 24

1) Valstybė leisdama įstatymus rūpinasi tinkamu mokesčių paskirstymu, neapmokestindama gyvybiškai būtino pragyvenimo minimumo, ir labiau apmokestindama vertingesnį turtą arba didesnes pajamas.

2) Valstybės finansinė padėtis turi būti kiek įmanoma gerinama, ypač labiau rūpinantis naujų pajamų viešiesiems poreikiams įgyvendinti šaltinių paieška.

Art. 25

Nepasiturinčiųjų reikalai yra bendruomenių veiklos sritis pagal esamus ypatingus įstatymus. Tačiau valstybė šioje srityje vykdo griežčiausią kontrolę. Ji gali bendruomenėms teikti tikslingą, reikiamą pagalbą, ypač našlaičių, psichikos ligonių, nepagydomų ligonių ir vyresnio amžiaus asmenų priežiūrai.

Art. 26

Valstybė remia ir užtikrina sveikatos, senatvės, invalidumo ir gaisro nuostolių draudimą.

Art. 27

1) Valstybė rūpinasi greitu materialines teises ginančiu procesu ir jų gyvendinimu, taip pat tais pačiais principais paremta administracinės teisės justicija.

2) Šalių profesinių interesų atstovavimas yra reguliuojamas įstatymu.

IV SKYRIUS. Apie bendras pavaldinių teises ir pareigas[33]

Art. 27bis[34]

1) Žmogaus orumas yra gerbiamas ir saugomas.

2) Niekas negali taikyti nežmoniškų ar žeminančių veiksmų ar bausmių.

Art. 27ter[35]

1) Kiekvienas žmogus turi teisę į gyvybę.

2) Mirties bausmė yra uždrausta.

Art. 28

1) Kiekvienas pavaldinys, laikydamasis įstatymo nuostatų, turi teisę laisvai apsigyventi bet kurioje vietovėje valstybės teritorijos ribose ir įsigyti bet kokios rūšies turto.

2) Užsieniečių atvykimas ir išvykimas, buvimas ir apsigyvenimas yra nustatytas valstybės sutartimis ir įstatymais.

3) Buvimas Kunigaikštystės teritorijoje įpareigoja vykdyti jos įstatymus ir suteikia gynybą pagal Konstituciją ir įstatymus.

Art. 29

1) Pilietinės teisės, numatytos Konstitucijoje ir įstatymuose, priklauso kiekvienam pavaldiniui[36].

2) Politinės teisės dalyvauti valstybės reikaluose priklauso kiekvienam pavaldiniui, kuris, sulaukęs 18 metų pilnametystės, šalyje turi nuolatinę gyvenamąją vietą ir kurio nėra apribotos rinkimo ir balsavimo teisės[37].

Art. 30

Pilietybės įgijimą ir praradimą nustato įstatymai.

Art. 31

1) Visi pavaldiniai yra lygūs prieš įstatymą. Jie lygiais pagrindais gali būti paskirti į viešąsias pareigas.

---

[33] Konstitucijoje vartojamas terminas „pavaldiniai“ reiškia visus asmenis, turinčius Lichtenšteino piliečio teises, nepaisant jų lyties (LGBl. 1971 Nr. 22).

[34] Art. 27bis įvestas LGBl. 2005 Nr. 267.

[35] Art. 27ter įvestas LGBl. 2005 Nr. 267.

[36] Konstitucijoje vartojamas terminas „pavaldiniai“ reiškia visus asmenis, turinčius Lichtenšteino piliečio teises, nepaisant jų lyties (LGBl. 1971 Nr. 22).

[37] Art. 2 2 d. pakeista LGBl. 2000 Nr. 55.

2) Vyras ir moteris yra lygiateisiai[38].

3) Užsieniečių tesės pirmiausia nustatomos sutartimis ir tik jų nesant laikantis abipusiškumo principo[39].

Art. 32

1) Laiduojama asmens laisvė, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo bei dokumentų neliečiamybė.

2) Asmens sulaikymas ar įkalinimas, taip pat būsto ar asmens krata, laiškų arba dokumentų atskleidimas ar paėmimas galimas tik įstatymo numatytais atvejais ir būdais bei tvarka.

3) Neteisėtai sulaikytas ar įrodžius, kad yra nekaltai sulaikytas ar nuteistas, asmuo turi teisę teismine tvarka reikalauti iš valstybės žalos atlyginimo. Įstatymai nustato valstybės teisę ir jos mastą reikšti regreso reikalavimus tretiesiems asmenims.

Art. 33

1) Niekas negali būti atskirtas nuo jam įprastai teismingo teismo, draudžiama steigti ypatinguosius teismus.

2) Bausmės gali būti nustatomos tik įstatymu ir skiriamos tik pagal įstatymą.

3) Visose baudžiamosiose bylose kaltinamajam laiduojama teisė į gynybą.

Art. 34

1) Laiduojama privačios nuosavybės neliečiamybė; nusavinimas vykdomas tik įstatymo numatytais atvejais.

2) Autorių teisę nustato įstatymas.

Art. 35

1) Esant viešajam interesui gali būti paimamas arba varžomas bet kokios rūšies turtas, kilus ginčui žalos atlyginimas nustatomas teisme.

2) Nusavinimo tvarka nustatoma įstatymu.

Art. 36

Prekyba ir verslas yra laisvi, išskyrus įstatymų numatytus apribojimus; išskirtinių verslo ar prekybos privilegijų tam tikram laikui išleidimas yra nustatytas įstatymu.

---

[38] Art. 31 2 d. pakeista LGBl. 1992 Nr. 81.

[39] Art. 31 3 d. pakeista LGBl. 1992 Nr. 81.

Art. 37

1) Kiekvienam laiduojama tikėjimo ir sąžinės laisvė.

2) Romos katalikų religija yra valstybinė religija ir kaip tokia naudosis visiška valstybės apsauga; kitoms konfesijoms yra garantuojama jų mokymo ir apeigų laisvė, laikantis moralės ir viešosios tvarkos nustatytų apribojimų.

Art. 38

Laiduojama religinių bendruomenių ir sąjungų, jų įstaigų, fondų nuosavybė bei visos kitos turtinės teisės, naudojamos kulto, mokymo, labdaros tikslams. Bažnyčios turto valdymą bendruomenėje nustatys specialus įstatymas; iki jo priėmimo bažnytinės institucijos įpareigotos turtą valdyti bendru sutarimu.

Art. 39

Naudojimasis pilietinėmis ir politinėmis teisėmis nepriklauso nuo išpažįstamos religijos, dėl to paties negalima pažeisti pilietinių pareigų.

Art. 40

Kiekvienas turi teisę laisvai reikšti ir skelbti savo mintis žodžiu, raštu, spaudoje ar vaizdu, laikydamasis įstatymo ir moralės apribojimų; cenzūra gali būti nustatyta tik viešiems pristatymams ir parodoms.

Art. 41

Laiduojama susivienijimų ir susirinkimų laisvė, laikantis įstatymų apribojimų.

Art. 42

Laiduojama peticijos teisė kreiptis į Landtagą ar valstybinę komisiją ir ši teisė priklauso ne tik atskiriems asmenims, kurių teisės ir interesai yra pažeisti, bet suteikiama ir bendruomenėms bei korporacijoms reikšti pageidavimus ir prašymus per savo atstovą Landtage.

Art. 43

Laiduojama teisė skųsti. Kiekvienas pavaldinys turi teisę skųsti valstybės institucijos nekonstitucingą, įstatymų ar potvarkių neatitinkantį elgesį ar veiksmus, kuriais buvo pažeistos jo teisės ar interesai. Skundžiama tiesiogiai aukštesnei institucijai ir prireikus aukščiausiai instancijai, jeigu

tik nėra įstatymo apribojimų. Jeigu skundą aukštesnė institucija atmeta, ji privalo skundo davėjui pagrįsti savo sprendimą.

Art. 44

1) Kiekvienas karinei tarnybai tinkamas asmuo iki sulauks 60 metų amžiaus, jei būtina, yra įpareigotas ginti tėvynę.

2) Išskyrus šiuos atvejus, ginkluotosios pajėgos turi būti iki tolei sudarytos ir palaikomos, kol jų reikia policijos tarnybai ar vidaus tvarkai palaikyti. Išsamesnius nutarimus dėl to priims įstatymų leidėjas.

V SKYRIUS. Apie Landtagą

Art. 45

1) Landtagas yra teisėta, visų pavaldinių įgaliota institucija, pagal Konstitucijos nuostatas rūpinasi, įgyvendina tautos teises ir interesus santykiuose su Vyriausybe ir kiek įmanoma puoselėja dinastijos ir valstybės gerovę, laikydamasis Konstitucijos principų.

2) Landtagui suteiktos teisės gali būti įgyvendinamos tik pagal įstatymą sušauktuose susirinkimuose.

Art. 46

1) Landtagą sudaro 25 deputatai, tautos renkami visuotinu, lygiu, slaptu ir tiesioginiu balsavimu pagal proporcinę rinkimų sistemą. Viršutinis ir Žemutinis kraštas yra atskiros rinkimų apygardos. Iš 25 deputatų 15 tenka Viršutiniam kraštui ir 10 Žemutiniam[40].

2) Kiekvienoje rinkimų apygardoje renkant 25 deputatus išrenkami ir pavaduojantys deputatai. Kiekvienu atveju vienoje rinkimų apygardoje trims deputatams išrenkamas vienas pavaduojantis, bent vienas, jei tik rinkėjų grupė rinkimų apylinkėje gauna mandatą[41].

3) Mandatai paskirstomi pagal rinkėjų grupes, kurios gavo mažiausiai aštuonis procentus visoje šalyje atiduotų galiojančių balsų[42].

4) Vyriausybės nariai ir teisėjai negali tuo pačiu metu būti ir Landtago nariai[43].

5) Išsamiau rinkimų tvarką reglamentuoja specialus įstatymas[44].

[40] Art. 46 1 d. pakeista LGBl.1988 Nr. 11.
[41] Art. 46 1 d. pakeista LGBl.1994 Nr. 46 ir pataisyta LGBl. 1994 Nr. 56.
[42] Art. 46 5 d. įterpta LGBl.1973 Nr. 49.
[43] Art. 46 4 d. pakeista LGBl. 1997 Nr. 46.
[44] Art. 46 4 d. pakeista LGBl. 1997 Nr. 46.

Art. 47

Landtago mandatas suteikiamas ketveriems metams, atsižvelgiant į tai eiliniai Landtago rinkimai vyksta paskutinių, ketvirtųjų, metų vasario arba kovo mėnesį. Perrinkimas yra leidžiamas[45].

Art. 48

1) Kunigaikštis turi teisę, su išimtimi, numatyta tolesniuose straipsniuose, sušaukti ar nutraukti Landtago posėdžius ir, esant svarbioms priežastims, kurios kiekvieną kartą pranešamos susirinkimui, nukelti juos trims mėnesiams arba Landtagą paleisti. Apie nukėlimą, nutraukimą ar paleidimą pranešama tik susirinkusiam Landtagui[46].

2) Landtagas gali būti sušauktas esant pagrįstam raštiškam mažiausiai 1 000 rinkimų teisę turinčių piliečių reikalavimui ar bent trijų bendruomenių susirinkimų nutarimu[47].

3) Esant ankstesnėje dalyje nurodytoms sąlygoms, 1 500 piliečių, turinčių rinkimų teisę, reikalavimu arba keturių bendruomenių susirinkimų nutarimu galima referendumu reikalauti paleisti Landtagą[48].

Art. 49

1) Landtagas į eilines sesijas šaukiamas kiekvienų metų pradžioje Kunigaikščio potvarkiu nurodant susirinkimo vietą, dieną ir valandą.

2) Pirmininkas šaukia į eilinius posėdžius.

3) Pasibaigus nukėlimo laikui, Landtagas per mėnesį iš naujo sušaukiamas Kunigaikščio potvarkiu.

4) Kai rinkėjų grupei atstovaujantis deputatas negali atvykti į posėdį, viename ar daugelyje posėdžių vietoj jo dalyvauja pavaduojantis deputatas ir turi balsavimo teisę[49].

Art. 50

Paleidus Landtagą nauji rinkimai turi įvykti per šešias savaites. Naujai išrinkti deputatai sušaukiami per 14 dienų.

---

45 Art. 46 5 d. pakeista LGBl. 1958 Nr. 1.

46 „Art. 48 1 d. Konstitucija tai aiškina taip, kad kai Kunigaikštis paleidžia Landtagą, išrinkto naujojo Landtago ketverių metų mandatas pradeda galioti po įvykusių naujų rinkimų.“ (LGBl. 1929 Nr. 5).

47 Art. 48 2 d. pakeista LGBl. 1947 Nr. 55 ir LGBl. 1984 Nr. 27.

48 Art. 48 3 d. pakeista LGBl. 1947 Nr. 55 ir LGBl. 1984 Nr. 27.

49 Art. 49 4 d. įvestas LGBl. 1939 Nr. 3.

Art. 51[50]

1) Paveldint sostą Landtagas į neeilinį posėdį sušaukiamas per 30 dienų, kaip numatyta Art. 13, paskelbti Kunigaikštį ir priimti paveldėtojo ištikimybės priesaiką.

2) Jeigu iki tolei Landtagas buvo paleistas, tai naujieji rinkimai turi taip skubiai įvykti, kad Landtagą būtų galima sušaukti vėliausiai praėjus keturiasdešimt dienų po paveldėtojo įžengimo į sostą.

Art. 52

1) Landtagas savo pirmajame teisėtai sušauktame posėdyje, kuriam vadovauja vyriausias amžiumi deputatas, iš savo narių einamiesiems metams išsirenka Landtago pirmininką ir pavaduotoją.

2) Panaikintas[51].

Art. 53[52]

Paskelbus šaukimą deputatai atvyksta į Vyriausybės buveinę. Jeigu deputatui iškyla kliūčių atvykti ir jei tai pirmas šaukimas, apie tai jis laiku ir pagrįsdamas neatvykimą praneša Vyriausybei ir vėliau Landtago pirmininkui. Jeigu kliūtys tampa nuolatinės ir jeigu jo negalima pavaduoti pagal nustatytą tvarką, organizuojami pakartotiniai rinkimai.

Art. 54

1) Landtagą iškilmingai atidaro Kunigaikštis arba jo įgaliotinis. Visi išrinkti naujieji nariai prisiekia Kunigaikščiui ar jo įgaliotiniam:

„Prisiekiu laikytis Konstitucijos ir galiojančių įstatymų. Landtage sąžiningai, iš visų jėgų, panaudodamas žinias ir gebėjimus rūpintis tėvynės gerove ir tepadeda man Dievas."

2) Vėliau naujieji Landtago nariai prisiekia Pirmininkui.

Art. 55

Landtago sesiją užbaigia Kunigaikštis asmeniškai arba per įgaliotinį.

Art. 56

1) Nė vienas deputatas negali būti suimtas be Landtago sutikimo, kol vyksta posėdžių sesija, išskyrus, kai suimamas nusikaltimo padarymo vietoje.

---

50 Art. 5 pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.

51 Art. 52 2 d. panaikinta LGBl. 1989 Nr. 71.

52 Art. 53 pakeistas LGBl. 1939 Nr. 3.

2) Šiuo atveju apie areštą nurodant pagrindą tuoj pat pranešama Landtagui, kuris sprendžia dėl arešto palaikymo. Landtago reikalavimu jam pateikiami visi bylos dokumentai.

3) Jeigu deputatas areštuojamas, kai Landtagas nėra susirinkęs, nedelsiant apie tai pranešama nurodant pagrindą Valstybės komitetui.

Art. 57

1) Deputatai balsuoja remdamiesi duota priesaika ir savo įsitikinimais. Jie niekada nėra atsakingi už savo balsavimą, o Landtago posėdžiuose ar jo komisijose už pasisakymus atsakingi tik Landtagui ir niekada už tai negali būti patraukti teisinėn atsakomybėn.

2) Drausminė atsakomybė reglamentuojama išleistame Landtago darbo reglamente.

Art. 58

1) Landtago sprendimai priimamai absoliučia dviejų trečdalių įstatyme nustatytų deputatų balsų dauguma, jeigu kitaip nenumato Konstitucija arba Reikalų darbo reglamentas. Tas pats taikoma ir rinkimams Landtage.

2) Jei balsai pasiskirsto po lygiai, lemia pirmininko balsas, ir tik rinkimų atveju po trečiojo balsavimo, visais kitais atvejais po pirmojo balsavimo.

Art. 59

1) Rinkimų pažeidimo atvejus nagrinėja Valstybės teismas.

2) Landtagas tikrina savo narių rinkimo ir rinkimų apskritai teisėtumą remdamasis rinkimų protokolais ir galimais Valstybės teismo sprendimais.

Art. 60

Landtagas atsižvelgdamas į Konstitucijos nuostatas priima savo darbo reglamentą.

Art. 61[53]

Deputatams iš valstybės iždo mokamos įstatyme numatytos kompensacijos ir padengiamos kelionės išlaidos.

[53] Art. 61 pakeistas LGBl. 1958 Nr. 1.

Art. 62

Landtago veiklai pirmiausia priskiriamos tokios sritys:

a) pagal Konstituciją dalyvauti įstatymų leidyboje;

b) dalyvauti pasirašant valstybės sutartis (Art. 8);

c) tvirtinti metinį valstybės biudžeto projektą ir nustatyti mokesčius ir kitokias viešąsias rinkliavas;

d) priimti nutarimus dėl kreditų, laidavimo ir paskolų, padidinančių valstybei naštą, taip pat dėl valstybės turto pirkimo ir pardavimo;

e) priimti nutarimus dėl kasmetinių Vyriausybės ataskaitų apie visą valstybės valdymą;

f) teikti pasiūlymus, skundus dėl valstybės valdymo ir jį kontroliuoti (Art63)[54];

g) iškelti kaltinimo bylą Valstybės teisme Vyriausybės nariui dėl Konstitucijos ar kitų įstatymų pažeidimo[55];

h) priimti nutarimą dėl nepasitikėjimo Vyriausybe arba vienu iš jos narių[56].

Art. 63

1) Landtagui priklauso teisė kontroliuoti visą valstybės, įskaitant teisminę, valdžią. Šią teisę Landtagas įgyvendina per savo paties išrinktą Reikalų patikros komisiją. Landtago kontrolės teisė neapima nei teismų sprendimų, nei Kunigaikščio numatytų veiklų[57].

2) Landtagas, nustatęs valstybės valdymo trūkumus ar pažeidimus, bet kuriuo metu gali pranešti apie juos arba tiesiogiai informuoti Kunigaikštį arba Vyriausybę ir reikalauti juos pašalinti. Landtagas informuojamas apie dėl to atliktą tyrimą ir jo pagrindu priimtus potvarkius.

3) Panaikintas[58].

4) Vyriausybės atstovas turi būti išklausytas ir yra įpareigotas atsakyti į deputatų teikiamas interpeliacijas.

Art. 63bis[59]

Landtagas turi teisę sudaryti tyrimo komisijas. Tai yra privalu, jeigu to reikalauja mažiausiai ketvirtadalis įstatyme numatytų deputatų.

---

[54] Art. 62 f pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.

[55] Art. 62 g pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.

[56] Art. 62 h įvestas LGBl. 2003 Nr. 186.

[57] Art. 63 1 d. pakeista LGBl. 2003 Nr. 186.

[58] LGBl. 2003 Nr.189, Nr. 64.

[59] Art. 63bis įvestas LGBl.1989 Nr. 64.

Art. 63ter[60]

Landtagas turi teisę sudaryti finansų komisijas, kurios taip pat gali priimti sprendimus dėl žemės sklypų įgijimo ir perleidimo.

Art. 64

1) Įstatymų iniciatyvos teisė, t. y. teikti įstatymų pasiūlymus, priklauso:

a) Kunigaikščiui teikiant per Vyriausybės projektus;

b) pačiam Landtagui;

c) rinkimų teisę turintiems piliečiams, esant toliau išdėstytoms sąlygoms.

2) Jeigu bent 1 000 rinkimų teisę turinčių piliečių, kurių parašai ir rinkimų teisė yra patvirtinti bendruomenės valdybos pagal gyvenamąją vietą, raštu arba mažiausiai trijų bendruomenių susirinkimuose priimtu tokiu pat sprendimu gali siūlyti priimti arba atšaukti įstatymą, tuomet toks reikalavimas įtraukiamas į artimiausią Landtago posėdį[61].

3) Institucijoms, nurodytoms nuo a iki c punktų, pareiškus reikalavimą išleisti įstatymą, kuris nebuvo numatytas Konstitucijoje ir kurio kaip vienkartinio finansinio įstatymo priėmimas padidintų nenumatytą ar ilgalaikį valstybės įsipareigojimą, toks reikalavimas perduodamas Landtagui svarstyti, jeigu su įstatymo pasiūlymu teikiamas išlaidų padengimo pasiūlymas.

4) Konstitucijos keitimą numatanti įstatymų iniciatyva priklauso mažiausiai 1 500 rinkimų teisę turinčių piliečių arba teikiama mažiausiai keturių bendruomenių[62].

5) Tautos įstatymų iniciatyvos teisę išsamiau apibrėžia įstatymas.

Art. 65

1) Be Landtago dalyvavimo negali būti išleistas arba autentiškai išaiškintas nė vienas įstatymas. Įstatymas įsigalioja, kai jam pritaria Landtagas, o tada jį sankcionuoja Kunigaikštis, kontrasignuoja Vyriausybės pirmininkas ar jam atstovaujantis asmuo ir jis paskelbiamas *Landesgesetzblatt*'e. Jeigu Kunigaikštis per šešis mėnesius nesuteikia sankcijos, jos atsisakoma[63].

2) Be to, pagal tolesnių straipsnių nuostatas vyksta Tautos balsavimas (referendumas)[64].

---

[60] Art. 63ter įvestas LGBl.1974 Nr 46.

[61] Art. 64 2 d. pakeista LGBl. 1947 Nr. 55 ir LGBl. 1984 Nr. 27.

[62] Art. 64 4 d. pakeista LGBl. 1947 Nr. 55 ir LGBl. 1984 Nr. 27.

[63] Art. 65 1 d. 3 sakiniu papildyta LGBl. 2003 Nr. 186.

[64] Art. 65 2 d. pakeista LGBl. 2003 Nr. 186.

Art. 66

1) Kiekvienas Landtago priimtas ir kaip skubus nepaskelbtas įstatymas, jeigu jis sukelia ne mažesnes kaip 30 000 frankų vienkartines arba ne mažesnes kaip 150 000 tūkstančių metines išlaidas, teikiamas tautai balsuoti, jeigu Landtagas taip nusprendžia, arba per 30 dienų nuo Landtago sprendimo priėmimo paskelbimo mažiausiai 1 000 rinkimų teisę turinčių piliečių arba mažiausiai trys bendruomenės teikia tokį pageidavimą pagal Art. 64 numatytas sąlygas[65].

2) Reikalavimas keisti Konstituciją ar jos dalį gali būti reiškiamas mažiausiai 1 500 rinkimų teisę turinčių piliečių arba mažiausiai 4 bendruomenių[66].

3) Landtagas turi teisę skelbti tautos balsavimą dėl atskirų principų įtraukimo į jau išleistą įstatymą.

4) Tautos balsavimas vyksta bendruomenėse, absoliuti dauguma galiojančių balsų visoje šalyje lemia, ar įstatymas yra priimtas, ar atmestas.

5) Referendumu priimami įstatymai yra teikiami Kunigaikščio sankcijai tik po Tautos balsavimo ir atitinkamai neįvykus Tautos balsavimui per numatytą trisdešimties dienų terminą[67].

6) Jeigu Landtagas atmeta Tautos iniciatyva (64 art. B c) parengtą įstatymą, kuriame prireikus numatytas įstatymo išlaidų padengimas, dėl tokio įstatymo balsuoja Tauta. Įstatymo projektas, priimtas rinkimų teisę turinčių piliečių, šiuo atveju pakeičia Landtage priimamą įstatymą.

7) Kitos nuostatos dėl referendumo bus nustatytos įstatyme.

Art. 66bis[68]

1) Kiekvienas Landtago sprendimas dėl valstybinės sutarties sudarymo (Art. 8) teikiamas Tautai balsuoti, jeigu taip nusprendžia Landtagas arba per 30 dienų po Landtago sprendimo paskelbimo mažiausiai 1 500 rinkimų teisę turinčių piliečių, arba to nori mažiausiai 4 bendruomenės pagal Art. 64 nuostatas.

2) Tautos balsavime dėl Landtago sprendimo priėmimo ar atmetimo lemia absoliuti dauguma visoje šalyje galiojančių balsų.

3) Detalesnės nuostatos dėl šio referendumo bus nustatytos įstatyme.

---

[65] Art. 66 1 d. pakeista LGBl. 1996 Nr. 85.

[66] Art. 66 2 d. pakeista LGBl. 1947 Nr. 55 ir LGBl. 1984 Nr. 27.

[67] Art. 65 5 d. pakeista LGBl. 2003 Nr.186.

[68] Art. 66bis įvestas LGBl. 1992 Nr. 27.

Art. 67

1) Jeigu kitaip įstatyme nenustatyta, įstatymas įsigalioja praėjus aštuonioms dienoms nuo jo paskelbimo valstybės laikraštyje.

2) Įstatymų, finansinių nutarimų, valstybės sutarčių, potvarkių, tarptautinių organizacijų nutarimų ir teisinių nuostatų, priimtų valstybinių sutarčių pagrindu, paskelbimo būdas ir apimtis bus reglamentuojami įstatymu. Lichtenšteino Kunigaikštystėje taikomoms teisinėms nuostatoms, kylančioms iš valstybės sutarčių, gali būti taikoma supaprastinta skelbimo forma, ypač tais atvejais, kai pateikiama publikavimo užsienio teisės rinkiniuose nuoroda[69].

3) Remiantis 1992 metų gegužės 2 d. Europos ekonominės bendrijos sutartimi, Lichtenšteinui galiojančios ir ateityje įsigaliosiančios teisinės nuostatos bus skelbiamos EEB teisės rinkiniuose. Skelbimo rūšis ir apimtis EEB rinkiniuose bus nustatyta įstatyme.

Art. 68

1) Be Landtago pritarimo negali būti nustatyti ar padidinti tiesioginiai ar netiesioginiai mokesčiai ir jokios kitos valstybinės prievolės ar visuotiniai mokesčiai. Sutikimas turi būti aiškiai nurodytas skelbiant mokestį.

2) Landtago pritarimas taip pat reikalingas paskirstant, dalinant visus privalomuosius mokesčius ir rinkliavas asmenims, kaip kad paveldėjimo atveju.

3) Įprastai mokesčiai ir rinkliavos nustatomos administraciniams metams.

Art. 69

1) Atsižvelgdama į valstybės valdymą Vyriausybė Landtagui patikrinti ir patvirtinti teikia išsamią ateinančių administracinių metų pajamų ir išlaidų sąmatą, kurioje turi būti numatyti reikalingi mokesčiai.

2) Administracinių metų pirmojoje pusėje Vyriausybė praneša Landtagui apie praėjusių administracinių metų patvirtintų ir gautų biudžeto mokesčių panaudojimą, numatant pagrįstai viršytų išlaidų patvirtinimą Landtage bei nepagrįstas didesnes išlaidas, už kurias atsako Vyriausybė.

3) Pagal nustatytas sąlygas Vyriausybė turi teisę į nenumatytas būtinas biudžeto išlaidas.

4) Sutaupytomis vienos biudžeto eilutės lėšomis negalima dengti kitų biudžeto eilučių trūkumo.

[69] Art. 67 2 d. pakeista LGBl. 1996 Nr. 121.

Art. 70[70]

Vyriausybė, derindama su Landtagu, tvarko valstybės finansus. Ji informuoja Landtagą pateikdama ataskaitinį pranešimą (Art. 69 2 d.).

VI SKYRIUS. Valstybės komitetas

Art. 71

Jei Landtago sesijos yra atidėtos, nutrauktos arba Landtagas paleistas ir dar nesusirinkęs, Landtago funkcijas atlieka Valstybės komitetas, sprendžiantis klausimus, kur reikalingas jo paties ar jo komisijų veikimas, nepažeidžiant 48–57 straipsnių nuostatų dėl naujojo Landtago veiklos pradžios ar išrinkimo.

Art. 72

1) Valstybės komitetą sudaro ligi tolei buvęs Landtago pirmininkas, o jo nesant jį pakeičia pavaduotojas ir keturi nariai, iš Landtago atstovų renkami nepažeidžiant vienodo Aukštutinio ir Žemutinio krašto atstovavimo.

2) Landtagas bet kokiomis aplinkybėmis turi turėti galimybę dalyvauti šiuose rinkimuose, taip pat tame posėdyje, kuriame yra skelbiamas jo sesijų atidėjimas, užbaigimas ar paleidimas.

Art. 73

Valstybės komiteto mandato galiojimas pasibaigia vėl susirinkus Landtagui.

Art. 74

Valstybės komitetas pirmiausia turi tokias teises ir pareigas:

a) stebėti, kad būtų laikomasi Konstitucijos, rūpintis Landtago funkcijų įgyvendinimu ir, jei atidėtos sesijos arba Landtagas paleistas, kad būtų laiku vėl sušauktas;

b) tikrinti valstybės iždo sąskaitas ir teikti savo pranešimą bei pasiūlymus Landtagui;

c) esant atitinkamam Landtago sprendimui pasirašyti valstybės iždo skolinius ir užstato įsipareigojimus.

d) vykdyti ypatingus Landtago pavedimus ruošiantis būsimam klausimų svarstymui;

[70] Art. 70 pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.

e) skubiais atvejais pateikti duomenis Kunigaikščiui arba Vyriausybei ir esant konstitucinių teisių pažeidimams ar grėsmei teikti pranešimus, protestus ir skundus[71];

f) susiklosčius svarbioms aplinkybėms pasiūlyti Landtagui susirinkti.

Art. 75

Valstybės komitetas negali priimti ilgalaikių įsipareigojimų valstybės vardu ir už savo veiklą atskaitingas Landtagui.

Art. 76

1) Valstybės komiteto posėdžiai vyksta esant poreikiui ir kviečiami pirmininko Vyriausybės posėdyje.

2) Kad galiotų jo sprendimas, posėdyje turi dalyvauti mažiausiai trys nariai.

Art. 77

Valstybės komiteto nariai, kaip tautos atstovai, už dalyvavimą posėdžiuose gauna dienpinigius ir padengiamos jų kelionės išlaidos.

VII SKYRIUS. Apie Vyriausybę[72]

Art. 78

1) Valstybės valdymą laikantis šio artikulo nuostatų įgyvendina kolegiali Vyriausybė, atsakinga Kunigaikščiui ir Landtagui, laikantis Konstitucijos nuostatų ir kitų įstatymų[73].

2) Remiantis įstatymu ar įstatymo galios įgaliojimu numatytos funkcijos gali būti perduotos savarankiškai vykdyti atskiriems pareigūnams, tarnyboms ar ypatingoms komisijoms, laikantis Vyriausybės nutarimų[74].

3) Remiantis įstatymu gali būti sudarytos ypatingos skundų komisijos, kurios pakeičia Vyriausybę[75].

4) Sprendžiant ūkio, socialinius ir kultūrinius uždavinius pagal įstatymą gali būti steigiamos Vyriausybės kontroliuojamos ypatingos korporacinės draugijos, ypatingos draugijos ir viešosios teisės institucijos[76].

---

71 Art. 74 e punktas pakeistas LGBl. 2003 Nr.186.
72 Antraštė prieš Art. 78 pakeista LGBl. 2003 Nr. 186.
73 Art. 78 1 d. pakeista LGBl. 1972 Nr. 8.
74 Art. 78 2 d. pakeista LGBl. 1964 Nr. 10.
75 Art. 78 3 d. pakeista LGBl. 1964 Nr. 10.
76 Art. 78 4 d. pakeista LGBl. 1964 Nr. 10.

Art. 79

1) Kolegialią Vyriausybę sudaro Vyriausybės vadovas ir keturi Vyriausybės patarėjai.

2) Vyriausybės vadovas ir Vyriausybės patarėjai yra skiriami Landtago siūlymu bendru Kunigaikščio ir Landtago sutarimu. Tokiu pat būdu paskiriami Vyriausybės vadovo ir Vyriausybės patarėjų pavaduotojai, kurie prireikus Vyriausybės posėdžiuose pavaduoja Vyriausybės narį[77].

3) Vieną iš Vyriausybės patarėjų Landtago siūlymu Kunigaikštis skiria Vyriausybės vadovo pavaduotoju[78].

4) Vyriausybės nariai turi būti lichtenšteiniečiai ir turėti rinkimų teisę bei teisę būti išrinkti į Landtagą[79].

5) Sudarant Vyriausybę būtina, kad kiekvienas valstybės kraštas turėtų bent du atstovus. To laikomasi ir skiriant pavaduotojus[80].

6) Vyriausybei įgaliojimai suteikiami ketveriems metams. Kol bus paskirta nauja Vyriausybė, buvusios Vyriausybės nariai vykdo funkcijas, prisiimdami atsakomybę, kol imamas taikyti Art. 80.

Art. 80[81]

1) Vyriausybei netekus Kunigaikščio ar Landtago pasitikėjimo prarandamos teisės vykdyti institucijos įgaliojimus. Tam laikui, kol pradės dirbti nauja Vyriausybė, Kunigaikštis remiantis Art. 79 1 d. ir 4 d. pereinamajai Vyriausybei paveda laikinai rūpintis valstybės valdžia (Art. 78, 1 d.). Kunigaikštis taip pat gali senosios Vyriausybės narius paskirti į pereinamąją Vyriausybę. Praėjus keturiems mėnesiams po paskyrimo Landtagas balsuoja dėl pasitikėjimo perinamąja Vyriausybe, jeigu prieš tai Kunigaikštis bendru sutarimu su Landtagu, kuris pasiūlė, nepatvirtino naujos Vyriausybės (Art. 79, 2 d.)

2) Vienam Vyriausybės nariui netekus Kunigaikščio ar Landtago pasitikėjimo, sprendimą dėl jo teisės vykdyti institucijos įgaliojimus bendru sutarimu priima Kunigaikštis ir Landtagas. Kol bus paskirtas naujas Vyriausybės narys, funkcijas vykdo pavaduotojas.

[77] Art. 79 2 d. pakeista LGBl. 1965 Nr. 22.
[78] Art. 79 3 d. pakeista LGBl. 1965 Nr. 22.
[79] Art. 79 4 d. pakeista LGBl. 2003 Nr. 186.
[80] Art. 79 5 d. pakeista LGBl. 1965 Nr. 22.
[81] Art. 80 pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.

Art. 81[82]

Kad Vyriausybės sprendimas įsigaliotų, posėdyje turi dalyvauti mažiausiai keturi nariai ir būtina dalyvaujančių narių balsų dauguma. Nesant balsų persvaros, sprendimą lemia posėdžiui pirmininkaujančiojo balsas. Balsavimas yra privalomas.

Art. 82

Įstatyme bus nustatyta, kokiais pagrindais Vyriausybės narys gali būti atleistas nuo institucijos veiksmų vykdymo arba nušalintas.

Art. 83[83]

Vyriausybės veikla paremta iš dalies kolegialumu, iš dalies žinybingumu.

Art. 84[84]

Vyriausybė išleidžia savo reglamentą priėmusi nutarimą.

Art. 85[85]

Vyriausybės vadovas vadovauja Vyriausybei. Jis rūpinasi jam tiesiogiai Kunigaikščio pavestais reikalais ir kontrasignuoja įstatymus, Kunigaikščio ar regento išleidžiamus įsakus ar potvarkius bei naudojasi priskirtomis privilegijomis viešose šventėse kaip Kunigaikščio reprezentantas.

Art. 86

1) Vyriausybės vadovas praneša ar pateikia atitinkamą ataskaitą Kunigaikščiui apie visų reikalų tvarkymą įgyvendinant jo suverenumą.

2) Oficialus dokumentas dėl Vyriausybės vadovo pateikimo skelbiamas rezoliucija, kuri įsigalioja pasirašyta valstybės valdovo ir kontrasignuota Vyriausybės vadovo.

Art. 87

Vyriausybės vadovas tarnybinę priesaiką įteikia Kunigaikščiui arba regentui; kiti Vyriausybės nariai ir valstybės pareigūnai prisiekia Vyriausybės vadovui.

---

[82] Art. 81 pakeistas LGBl. 1965 Nr. 22.
[83] Art. 83 pakeistas LGBl. 1965 Nr. 22.
[84] Art. 84 pakeistas LGBl. 1965 Nr. 22.
[85] Art. 85 pakeistas LGBl. 1972 Nr. 8.

Art. 88[86]

Nesant Vyriausybės vadovo jo pavaduotojas vykdo funkcijas, kurios įsakmiai Konstitucijos pavestos Vyriausybės vadovui. Jeigu nėra ir Vyriausybės vadovo pavaduotojo, jį pavaduoja vyriausias amžiumi vyriausybės patarėjas.

Art. 89

Vyriausybės vadovas pasirašo Vyriausybės po kolegialaus svarstymo priimtus nutarimus ir potvarkius; taip pat tiesiogiai stebi visų reikalų eigą Vyriausybėje.

Art. 90

1) Visi svarbesnieji, Vyriausybei svarstyti perduodami dalykai, ypač administracinių ginčų užbaigimas, privalo būti aptariami ir sprendimai priimami kolegialioje Vyriausybėje. Aiškiai mažesnės svarbos dalykai gali būti pagal įstatymą ir kompetenciją perduoti Vyriausybės nariams, kurie savarankiškai priima sprendimą[87].

2) Įstatymams ir tiesiogiai taikomoms valstybės sutartims įgyvendinti ji leidžia nutarimus, kurie negali peržengti įstatymo ar tiesiogiai taikomos valstybės sutarties ribų**.** Vyriausybės posėdžius protokoluoja Vyriausybės sekretorius, o jo nesant Vyriausybės skiriamas jo pavaduotojas[88].

3) Vyriausybės vadovas įgyvendina Vyriausybės priimtus sprendimus. Tik tais atvejais, kai jis mano, kad sprendimas prieštarauja galiojantiems įstatymams ar nutarimams, jis gali sustabdyti sprendimo vykdymą ir nedelsdamas privalo pranešti Administraciniam teismui, kuris nepažeisdamas šalies apskundimo teisės sprendžia dėl tolesnio įgyvendinimo[89].

Art. 91[90]

Rengdamasi kolegialiai ar vienasmeniškai priimti sprendimus įstatymo numatytais atvejais kolegiali Vyriausybė pradėdama savo kadenciją visas funkcijas paskirsto Vyriausybės vadovui ir Vyriausybės patarėjams. Esant kliūčių turi būti nustatytas pavadavimas.

---

[86] Art. 88 pakeistas LGBl. 1965 Nr. 22.
[87] Art. 90 1 d. pakeista LGBl. 1965 Nr. 22.
[88] Art. 90 2 d. pakeista LGBl. 1965 Nr. 22.
[89] Art. 90 3 d. pakeista LGBl. 1965 Nr. 22 ir LGBl. 2003 Nr. 186.
[90] Art. 91 pakeistas LGBl. 1965 Nr. 22.

Art. 92[91]

1) Vyriausybei tenka pareiga įgyvendinti visus įstatymus ir visus teisėtus Kunigaikščio arba Landtago pavedimus.

2) Prireikus ji leidžia įstatymų ir tiesiogiai taikomų valstybės sutarčių įgyvendinimo nutarimus, kurie turi būti leidžiami laikantis įstatymo ir tiesiogiai taikomų valstybės sutarčių nuostatų.

3) Vyriausybė gali išleisti kitų valstybės sutarčių pobūdžio įsipareigojimų įgyvendinimo nutarimus, kuriems nereikia išleisti naujų įstatymų.

4) Valstybės valdymą turi apriboti Konstitucija, įstatymai ir valstybės sutarčių normos, taip pat ir tais atvejais, kai įstatymas valdžiai leidžia savo nuožiūra priimti sprendimą, būtina griežtai laikytis įstatymų numatytų ribų.

Art. 93

Vyriausybei pirmiausia numatytos tokios veiklos:

a) visų pavaldžių institucijų ir pareigūnų drausminė priežiūra[92].

b) reikiamo Vyriausybės ir kitų įstaigų personalo skyrimas;

c) kalėjimų priežiūra, sulaikytųjų, dėl kurių vyksta tyrimas, ar nuteistųjų priežiūra;

d) valstybei priklausančių pastatų valdymas;

e) ordinarinių teismų priežiūra dėl jų teisėtos ir nepertraukiamos veiklos vykdymo[93];

f) metinės veiklos ataskaitos teikimas Landtagui;

g) išvadų dėl tokių Landtagui teikiamų projektų teikimas;

h) priimti potvarkius dėl skubių, biudžeto sąmatoje nenumatytų išlaidų.

Art. 94[94]

Administracinė organizacija nustatoma įstatyme.

---

[91] Art. 92 pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.
[92] Art. 93 a) pakeistas LGBl. 2008 Nr. 145.
[93] Art. 93 e) pakeistas LGBl. 2007 Nr. 346.
[94] Art. 94 pakeistas LGBl. 1965 Nr. 22

VIII SKYRIUS. Apie teismus[95]

A. Bendrosios nuostatos[96]

Art. 95[97]

1) Teisingumą Kunigaikščio ir Tautos vardu vykdo įpareigoti teisėjai, skiriami Kunigaikščio (Art. 11). Teismo sprendimai leidžiami teisėjo priimamų „Kunigaikščio ir Tautos vardu“ ir išrašomų nuosprendžių forma.

2) Teisėjai vykdydami savo pareigas, laikydamiesi įstatymų savo veikloje ir tesės nustatytos proceso tvarkos yra nepriklausomi. Sprendimus ir nuosprendžius priimdami jie laikosi šio principo. Neteisminės institucijos teisminei praktikai gali turėti tiek įtakos, kiek tai aiškiai yra numačiusi Konstitucija (Art. 12).

3) Teisėjais šiame straipsnyje yra laikomi visi ordinarinių teismų teisėjai (Art. nuo 97 iki 101), administracinių teismų teisėjai (Art. 102 ir 103) ir Valstybės teismo teisėjai (Art. 104 ir 105).

Art. 96[98]

1) Renkant teisėjus Kunigaikštis ir Landtagas sudaro bendrą komisiją. Šiai komisijai pirmininkauja Kunigaikštis ir jis turi atrankos teisę. Į šią komisiją jis gali pakviesti keletą narių, kaip kad Landtagas siunčia atstovus. Landtagas siunčia po vieną tautos atstovą nuo kiekvienos Landtage rinkėjams atstovaujančios grupės. Vyriausybė siunčia Vyriausybės narį, atsakingą už justiciją. Komisijos pasitarimai konfidencialūs. Komisija kandidatus gali siūlyti Landtagui tik Kunigaikščio pritarimu. Jeigu pasiūlytus kandidatus išrenka Landtagas, teisėjais juos skiria Kunigaikštis.

2) Jeigu Landtagas atmeta komisijos pasiūlytą kandidatą ir per keturias savaites nepasiekiamas sutarimas dėl naujo kandidato, Landtagas pasiūlo savo kandidatą ir paskiria tautos balsavimą. Tautos balsavime rinkimų teisę turintys piliečiai turi teisę nominuoti savo kandidatą, laikantis iniciatyvos teikimo sąlygų (Art. 64). Jeigu balsuojama dėl daugiau nei dviejų kandidatų, antras balsavimo turas vyksta pagal Art. 113 2 d. Kandidatas, surinkęs absoliučią balsų daugumą, Kunigaikščio paskiriamas teisėju.

---

[95] Antraštė įvesta LGBl. 2003 Nr. 186.
[96] Antraštė pakeista LGBl. 2003 Nr.186.
[97] Art. 95 pakeistas LGBl. 2003 Nr.186.
[98] Art. 96 pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.

3) Kadencijai išrinktas teisėjas toliau eina savo pareigas, kol jo perėmėjas prisiekia.

B. Ordinariniai teismai[99]

Art. 97[100]

1) Ordinarinę justiciją pirmąja instancija vykdo Kunigaikštiškasis žemės teismas Vaduce, antrąja instancija Kunigaikštiškasis vyresnysis teismas Vaduce ir trečiąja instancija – Kunigaikštiškasis Aukščiausiasis Teismas.

2) Ordinarinių teismų organizavimas, procesas ir teismo išlaidos bus nustatytos įstatyme.

Art. 98[101]

Rūpintis atskirais, tiksliai apibrėžtais klausimais pirmosios instancijos justicijoje įstatymas gali pavesti specialiai parinktiems neteisminiams Žemės teismo (*Landgerichtes*) tarnautojams (teisingumo vykdytojams).

Art. 99[102]

Biudžeto ir Kunigaikščio domeno įstaigos gali būti ieškovai ir atsakovai ordinariniuose teismuose.

Art. 100[103]

1) Civilinių ginčų teisena remiasi žodiniu, tiesioginiu bylos procesu ir laisvu įrodinėjimu. Baudžiamosiose bylose, be viso to, dar taikomas kaltinimo pareiškimo principas.

2) Ordinarinį teisingumą pirmosios instancijos teismų civilinėse bylose įgyvendina vienas ar keli atskirai veikiantys teisėjai.

3) Aukštesnysis ir Aukščiausiasis teismai yra kolegialūs.

4) Teisminė justicija baudžiamosiose bylose vykdoma pirmosios instancijos Žemės teisme, o prieš tai prireikus Šefenų teisme, Kriminaliniame teisme ir Jaunimo teisme.

---

[99] Antraštė pakeista LGBl. 2003 Nr. 186.
[100] Art. 97 pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.
[101] Art. 98 pakeistas LGBl. 2008 Nr. 145.
[102] Art. 99 pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.
[103] Art. 100 pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.

Art. 101[104]

1) Žemės teismo pirmininkas vykdo Žemės teismo teisėjų priežiūrą.

2) Vyresniojo teismo pirmininkas vykdo Žemės teismo pirmininko ir Vyresniojo teismo teisėjų priežiūrą. Jis vykdo drausminę Žemės teismo teisėjų kontrolę.

3) Aukščiausiojo Teismo pirmininkas stebi Aukštesniojo teismo pirmininką ir Aukščiausiojo Teismo teisėjus. Jis vykdo drausminę Vyresniojo teismo pirmininko ir Aukščiausiojo Teismo teisėjų kontrolę.

4) Tarnybinis senatas, susidedantis iš trijų teisės žinovų, Aukščiausiojo Teismo teisėjų, vykdo Aukščiausiojo Teismo pirmininko priežiūrą ir drausminę kontrolę.

C. Administracinis teismas[105]

Art. 102[106]

1) Administracinį teismą sudaro penki teisėjai ir penki pakaitiniai teisėjai, skiriami Kunigaikščio (Art. 96). Dauguma teisėjų turi turėti Lichtenšteino pilietybę. Dauguma teisėjų turi būti teisės žinovai.

2) Administracinio teismo teisėjų ir pakaitinių teisėjų kadencija trunka penkerius metus. Pagal nustatytą kadencijos pasibaigimo tvarką kasmet išeina vienas teisėjas ir atitinkamai pakaitinis teisėjas. Pirmą kartą skiriamų teisėjų ir pakaitinių teisėjų kadencijos trukmė nustatoma burtais. Jeigu teisėjas ar pakaitinis teisėjas pasitraukia iš pareigų anksčiau laiko, į jo vietą paskirtas teisėjas pareigas eina likusį kadencijos laiką.

3) Kasmet penki teisėjai iš savo narių metams renka pirmininką ir jo pakaitinį pirmininką. Perrinkimas yra leidžiamas.

4) Jeigu teisėjas negali eiti savo pareigų, jį pavaduoja pakaitinis teisėjas. Pavadavimo atveju kas kiek laiko taikomas rotacijos principas.

5) Jeigu įstatymas nenustato kitaip, visi Vyriausybės ir Vyriausybės sudarytų ypatingų komisijų (Art. 78 3 d.) potvarkiai ir sprendimai gali būti skundžiami Administraciniam teismui.

6) Įgyvendinant tarptautinę savitarpio pagalbą įstatyme galima numatyti Administracinio teismo teisėjo įgaliojimų sankcionavimą konkrečiomis priemonėmis, taip pat ir pirmosios instancijos teismo tiesioginį skundą Administraciniam teismui.

[104] Art. 101 pakeistas LGBl. 2007 Nr. 346.
[105] Antraštė įvesta LGBl. 2003 Nr. 186.
[106] Art. 102 pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.

Art. 103[107]

Kitos nuostatos dėl proceso, susilaikymo pareigos, apmokėjimo ir šalių rinkliavų bus nustatytos specialiame įstatyme.

D. Valstybės teismas [108]

Art. 104

1) Pagal specialų įstatymą bus steigiamas Valstybės teismas, kaip viešosios teisės teismas, Konstitucijos garantuojamoms teisėms saugoti, kompetencijos ginčams tarp teismų ir administracinių įstaigų spręsti ir kaip drausmės teismas Vyriausybės nariams.

2) Jo kompetencijai taip pat priklauso įstatymų, valstybės sutarčių konstitucingumo, Vyriausybės aktų atitikties įstatymams patikra; šiose bylose priima kasacinį nuosprendį. Jis veikia ir kaip rinkimų bylų teismas[109].

Art. 105[110]

Valstybės teismą sudaro penki teisėjai ir penki pakaitiniai teisėjai, skiriami Kunigaikščio (Art. 96). Valstybės teismo pirmininkas ir dauguma teisėjų privalo turėti Lichtenšteino pilietybę. Be to, taikomos kas? pagal Art. 102 nuostatų turinį.

IX DALIS. Apie įstaigas ir valstybės tarnautojus[111]

Art. 106[112]

Neterminuotos teisėjų darbo vietos gali būti steigiamos gavus Landtago pritarimą.

Art. 107[113]

Valstybės įstaigų organizavimas nustatomas įstatyme. Visų valstybės įstaigų, išskyrus tarpvalstybiniuose susitarimuose numatytas, buveinė yra šalyje; kolegialiose įstaigose daugumą sudaro lichtenšteiniečiai.

---

[107] Art. 103 pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.
[108] Antraštė pakeista LGBl. 2003 Nr. 186.
[109] Art. 104 2 d. pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.
[110] Art. 105 pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.
[111] Antraštė pakeista LGBl. 2003 Nr. 186.
[112] Art.106 pakeistas LGBl. 2008 Nr. 145.
[113] Art.107 pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.

Art. 108[114]

Vyriausybės nariai, valstybės tarnautojai, kaip ir visi savivaldybių pirmininkai, jų pavaduotojai ir bendruomenių iždininkai, pradėdami tarnybą prisiekia tokiais žodžiais:

„Aš prisiekiu ištikimybę Kunigaikščiui, laikytis įstatymų ir Konstitucijos ir tepadeda man Dievas."

Art. 109[115]

1) Šalis, bendruomenės ir kitos korporacijos, įstaigos ir viešosios teisės institucijos atsako už žalą tretiesiems asmenims, kurią padarė asmenys jų vardu vykdydami tarnybinę veiklą. Esant tyčiai ar dideliam nerūpestingumui kaltiems asmenims gali būti taikoma regreso teisė.

2) Asmenys atsako valstybei, bendruomenei ar kitokiai korporacijai, įstaigai ar viešosios teisės įstaigai, kurių vardu jie veikia, už tiesiogiai tyčia ar dėl didelio nerūpestingumo padarytą žalą pažeidžiant pareiginius nuostatus.

3) Kitos nuostatos, ypač dėl kompetencijos, bus nustatytos įstatyme.

X SKYRIUS. Apie bendruomenes[116]

Art. 110

1) Įstatymas nustato bendruomenių padėtį, organizavimą, tikslus, jų tiesioginės ir perduodamos veiklos sritis.

2) Bendruomenių teisiniame reglamentavime turi būti įtvirtinti tokie principai:

a) laisvi vietos valdytojų ir kitų institucijų rinkimai bendruomenės susirinkime;

b) savarankiškas bendruomenių turto valdymas ir vietos policijos veiklos vykdymas prižiūrint Vyriausybei;

c) rūpinimasis tikslinga pagalba vargšams prižiūrint Vyriausybei;

d) bendruomenių teisė priimti piliečius ir pavaldinių laisvė[117] palikti bet kurią bendruomenę.

---

[114] Art. 108 pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.

[115] Art. 109 ir 109bis buvo įvesti LGBl. 1964 Nr. 10 ir pakeista LGBl. 2003 Nr. 186.

[116] Antraštė pakeista LGBl. 2003 Nr. 186.

[117] „Konstitucijoje vartojama pavaldinio sąvoka yra suprantama kaip Lichtenšteino pilietybę turinčio asmens, nepaisant jo lyties" (LGBl. 1971 Nr. 22).

Art. 111[118]

Priimant sprendimus dėl bendruomenės klausimų dalyvauja visi bendruomenėje gyvenantys pavaldiniai, turintys rinkimų ir balsavimo teisę, sulaukę 18 metų ir kurių rinkimų ir balsavimo teisės nėra suvaržytos.

XI SKYRIUS. Konstitucijos užtikrinimas

Art. 112[119]

1) Dabartinis Konstitucijos dokumentas po jo paskelbimo tampa pagrindiniu visus saistančiu šalies įstatymu.

2) Vyriausybė gali siūlyti šio pagrindinio įstatymo pakeitimus arba visuotinai privalomus aiškinimus, taip pat Landtago iniciatyvos numatytos Art. 64. Siūlymas turi pritarti visi posėdyje dalyvaujantys Landtago nariai arba trys ketvirtadaliai dviejuose vienas po kito vykstančiuose posėdžiuose dalyvaujančių narių, prireikus dėl to balsuoja Tauta (Art. 66) ir visais atvejais būtinas Kunigaikščio pritarimas, išimtis tik monarchijos naikinimo procedūra (Art. 113).

Art. 113

1) Mažiausiai 1 500 šalies piliečių turi iniciatyvos teisę siūlyti panaikinti monarchiją. Jeigu tokiai iniciatyvai pritaria tauta, Landtagas parengia naują, respublikos nuostatomis grįstą konstituciją ir ją anksčiausiai po metų, o vėliausiai po dvejų teikia tautai balsuoti. Kunigaikščiui suteikta teisė teikti tautai balsuoti naują Konstituciją. Tokia procedūra pakeičia Art. 112 2 dalyje numatytą Konstitucijos keitimo procedūrą.

2) Jei pateikiamas vienas projektas, jam priimti pakanka paprastos balsų daugumos (Art. 66). Pateikus du projektus rinkimų teisę turintys piliečiai gali pasirinkti galiojančią Konstituciją arba vieną iš projektų. Šiuo atveju rinkimų teisę turintys piliečiai pirmame balsavime turi po du balsus. Jais jie savo noru lemia, kurie du Konstitucijos variantai pateks į antrąjį balsavimo turą. Antrajame balsavimo ture, kuris vyksta po pirmojo turo praėjus 14 dienų, rinkimų teisę turintis pilietis turi vieną balsą. Priimta laikoma absoliučią balsų daugumą gavusi Konstitucija (Art. 66, 4 d.).

---

[118] Art. 111 (110bis) buvo pakeistas LGBl. 2000 Nr. 55 ir LGBl. 2003 Nr. 186.
[119] Art. 112 pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.

XII SKYRIUS. Baigiamiosios nuostatos

Art. 114[120]

Visi įstatymai, nutarimai ir statutinės nuostatos, aiškiai prieštaraujantys galiojančios Konstitucijos nuostatoms, yra tuoj pat atšaukiami ir laikomi negaliojančiais; įstatymo nuostatos, priešingos Konstitucijos dvasiai, turi būti teikiamos konstitucinei patikrai[121].

Art. 115

1) Šios Konstitucijos įgyvendinimas yra patikėtas mano Vyriausybei.

2) Vyriausybė turi kuo skubiau parengti Konstitucijoje numatytus įstatymus ir atlikti Konstitucijoje numatytus jos įgyvendinimo veiksmus.

Vaducas, 1921 m. spalio 5 d.

Atstovaujant Jo Šviesybei, valdžioje esančiam Kunigaikščiui Johanui II von Liechtensteinui ir dėl to ranka tinkamai parašytam raštui 1921 m. spalio 2 d.:

Pasirašyta *Karl*
Pasirašyta *Jos.Ospelt*
Kunigaikščio patarėjas

---

[120] Art. 114 pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.
[121] Art. 115 pakeistas LGBl. 2003 Nr. 186.

LIUKSEMBURGO DIDŽIOJI HERCOGYSTĖ

• PRATARMĖ[1] •

Liuksemburgas – vienintelė pasaulyje Didžioji Hercogystė. Tai mažiausia Europos Sąjungos narė – nedidelė valstybė Vakarų Europoje, besiribojanti su Vokietija, Prancūzija ir Belgija[2]. Tai šalis, išsiskirianti ne tik savo aktyviu dalyvavimu Europos integracijos procese, bet ir pasižyminti politiniu stabilumu, siejamu su ypač pozityviu ekonominiu vystymusi, leidžiančiu kalbėti apie „Liuksemburgo modelį“ arba „Liuksemburgo kelią“[3].

Šios šalies konstitucionalizmo raidos istorija prasidėjo 1848 m. liepos 9 d. priėmus pirmąją jos Konstituciją. Šiuo metu galioja 1868 m. spalio 17 d. Konstitucija. Ji buvo priimta oktrojavimo būdu[4]. Vienas išskirtinių šios Konstitucijos bruožų yra tai, jog, skirtingai negu daugelio Europos valstybių, kurių valdymo forma yra respublika, joje yra įtvirtinta monarchijos valdymo forma, kuri Konstitucijos galiojimo metu kito.

Konstitucijos 114 straipsnyje nustatyta gana sudėtinga jos keitimo tvarka, todėl Konstitucija gali būti apibūdinama kaip „griežta“. Ji gali būti

---

1 Pratarmėje išdėstyta asmeninė ją rengusių autorių nuomonė.

2 Žr. plačiau: Vainiutė, M. Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės konstitucinė sistema. *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 566–596; Vainiutė, M. Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės konstitucinė santvarka, *Jurisprudencija.* 2008 9(111), p. 66–73.

3 Pirmasis rašytinis Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės paminėjimas – 963 m., kai aprašytos Liuksemburgo pilies statybos, siejamos su grafo Zigfrydo (*Siegfried*) vardu. Pastačius šią pilį, pradėtas statyti ir miestas, kuris vėliau tapo sunkiai įveikiama tvirtove, pavadinta Šiaurės Gibraltaru. 1354 m., valdant Karoliui IV, Liuksemburgas tapo Hercogyste ir įėjo į Šv. Romos imperijos sudėtį. Nuo XV a. pilį stiprino okupantai – Burbonai, Habsburgai, prancūzai ir kiti. Po įvairių istorinių vingių Vienos kongreso (1815 m.) nutarimu buvo paskelbta nepriklausoma Liuksemburgo Didžioji Hercogystė. Liuksemburgo nepriklausomybė pripažinta 1839 m., bet formaliai ratifikuota tik 1867 m. Šį statusą valstybė išlaikė iki šių dienų. Per Pirmąjį ir Antrąjį pasaulinius karus Liuksemburgą buvo okupavusi Vokietija. 1944 m. išlaisvintas jis atsisakė neutraliteto, o 1949 m. įstojo į NATO. 1957 m. Liuksemburgas kartu su kitomis penkiomis valstybėmis įkūrė Europos Ekonominę Bendriją, nuo 1999 m. yra euro zonoje.

4 Konstitucijos pabaigoje nurodoma, kad 1841 m. spalio 12 d. Konstitucija buvo oktrojuota Nyderlandų Karaliaus Liuksemburgo Didžiojo Hercogo Vilhelmo II.

keičiama parlamentui – Deputatų Rūmams – balsuojant du kartus iš eilės; tarp balsavimų turi būti daroma ne mažesnė kaip trijų mėnesių pertrauka. Tam, kad pakeitimas būtų priimtas, reikia, jog jam pritartų 2/3 deputatų. Po deputatų pirmojo balsavimo gali būti skelbiamas referendumas, kuris atstoja antrąjį balsavimą, jei po dviejų mėnesių to reikalauja daugiau nei ¼ deputatų, dalyvavusių pirmajame balsavime, arba 25 000 rinkėjų, įtrauktų į rinkėjų, dalyvaujančių parlamento rinkimuose, sąrašus. Konstitucijos 115 straipsnis iki 1998 m. sausio 12 d. priimto Konstitucijos pakeitimo draudė keisti Konstituciją regentystės metu. Remiantis galiojančia šio straipsnio redakcija draudžiama regentystės metu keisti tik tas Konstitucijos nuostatas, kurios reglamentuoja Didžiojo Hercogo prerogatyvas, jo teisinį statusą ir sosto paveldėjimo tvarką[5].

Per visą Konstitucijos galiojimo laikotarpį, taigi beveik per 160 metų, ši Konstitucija buvo pakeista 34 įstatymais (paskutinysis pakeitimas – 2009 m.)[6]. Esminiai pakeitimai buvo priimti 1919 m., kai buvo apribota monarcho valdžia eksplicitiškai įtvirtinus tautos suvereniteto principą (32 str.) ir taip sustiprinus parlamento vaidmenį, 1948 m. Konstitucijos 51 straipsnyje deklaravus parlamentinės demokratijos principą ir 1998 m. apribojus Didžiojo Hercogo įgaliojimus bei atsisakius nuostatos, kad jam vienam pavesta įgyvendinti vykdomąją valdžią, bei nustačius, kad Didysis Hercogas yra valstybės vadovas, vienybės simbolis bei nacionalinės nepriklausomybės garantas, kuriam pavesta įgyvendinti vykdomąją valdžią. Minėtais Konstitucijos pakeitimais buvo pereita nuo dualistinės prie parlamentinės

---

[5] Tokia Konstitucijos keitimo tvarka numatyta tik 2003 m. priėmus atitinkamus pakeitimus. Pagal ankstesnį reguliavimą parlamento ketinimo pakeisti Konstituciją pasekmė buvo automatiškas jo paleidimas. Naujai išrinktas parlamentas ir tuo pačiu Konstitucijos pakeitimus priimantis susirinkimas („*constituanta*“) Konstituciją galėjo pakeisti tik tuo atveju, jei balsuojant dalyvavo 3/4 parlamento narių ir pakeitimui pritarė 2/3.

[6] 1919 m. gegužės 15 d.; 1948 m. balandžio 28 d.; 1948 m. gegužės 6 d.; 1948 m. gegužės 15 d.; 1948 m. gegužės 21 d.; 1956 m. liepos 27 d.; 1956 m. spalio 25 d.; 1972 m. sausio 27 d.; 1979 m. birželio 13 d.; 1983 m. lapkričio 25 d.; 1988 m. gruodžio 20 d.; 1989 m. kovo 31 d.; 1989 m. balandžio 20 d.; 1989 m. birželio 13 d.; 1989 m. birželio 16 d.; 1989 m. birželio 19 d.; 1994 m. gruodžio 23 d.; 1996 m. liepos 12 d.; 1998 m. sausio 12 d.; 1999 m. balandžio 29 d.; 1999 m. birželio 2 d.; 2000 m. rugpjūčio 8 d.; 2003 m. vasario 18 d.; 2003 m. gruodžio 19 d.; 2004 m. gegužės 26 d.; 2004 m. lapkričio 19 d.; 2005 m. birželio 21 d.; 2006 m. birželio 1 d.; 2006 m. liepos 13 d.; 2007 m. kovo 29 d.; 2007 m. spalio 24 d.; 2008 m. kovo 31 d.; 2008 m. spalio 23 d.; 2009 m. kovo 12 d. Paminėtina, kad vienu įstatymu kai kuriais atvejais buvo keičiamas daugiau nei vienas straipsnis. Kai kurie straipsniai nuo Konstitucijos priėmimo buvo pakeisti ar papildyti kelis kartus, pavyzdžiui, 23, 37, 51 straipsniai.

monarchijos, kurioje suvereni valdžia priklauso tautai, o monarchas – tik įsteigtos valdžios institucija, vykdanti tam tikras Konstitucijoje nustatytas funkcijas. Kai kurie autoriai ją ir šiuo metu įvardija kaip dualistinę nurodydami, kad pagrindinis tokio priskyrimo kriterijus – Vyriausybės atsakomybė ir Didžiajam Hercogui, ir parlamentui[7].

Kita svarbi konstitucinė reforma įvyko 1948 m., kai buvo atsisakyta neutraliteto principo, siekiant sudaryti sąlygas narystei NATO ir integracijai į Vakarų Europos struktūras. Tais metais Konstitucijoje buvo įtvirtintas ir pagrindinių teisių katalogas. Paminėtini ir kiti Konstitucijos pakeitimai: 1972 m. amžiaus cenzas aktyviajai rinkimų teisei įgyvendinti buvo sumažintas iki 18 metų; 1983 m. pakeistas Didžiojo Hercogo priesaikos, kurią jis duoda užimdamas sostą, tekstas; 1988 m. sumažintas deputatų skaičius iki 60; 1996 m. buvo apriboti Valstybės Tarybos įgaliojimai ir įtvirtinta konstitucinė bei administracinė justicija.

2015 m. birželio 7 d. įvyko Liuksemburgo konstitucinis referendumas, kuris buvo pirmas tokio pobūdžio referendumas Europos konstitucinės teisės prasme. Jo metu rinkėjų nuomonės buvo teiraujamasi dėl trijų klausimų. Visų pirma – dėl balsavimo teisės Deputatų Rūmų rinkimuose suteikimo užsieniečiams, kurie gyvena Liuksemburge ne trumpiau kaip dešimt metų ir kurie anksčiau dalyvavo savivaldybių arba Europos Parlamento rinkimuose Liuksemburge. Kitais dviem klausimais buvo klausiama dėl 16–18 metų amžiaus Liuksemburgo piliečių teisės būti įrašytiems į rinkėjų sąrašus ir balsuoti Deputatų Rūmų, Europos Parlamento, savivaldybių rinkimuose bei referendumuose, taip pat dėl apribojimo, pagal kurį asmuo negalėtų eiti Vyriausybės nario pareigų ilgiau kaip dešimt metų iš eilės[8]. Rinkėjai nepritarė nė vienam iš šių trijų siūlytų Konstitucijos pakeitimų. Į pirmąjį referendumo klausimą neigiamai atsakė beveik 81 proc. balsavusių rinkėjų, į antrąjį – 78 proc., o į trečiąjį – beveik 70 proc.

Kalbant apie Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės Konstitucijos struktūrą, paminėtina, kad Konstituciją sudaro pagrindinė dalis (I–X skyriai), bendrosios nuostatos, pereinamosios ir baigiamosios nuostatos, ku-

[7] Hirsch, M.; Thewes, M. Die Verfassung. Lorig, W. H.; Hirsch, M. (Hrsg.). *Das politische System Luxemburgs: Eine Einführung.* 1. Auflage, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2008, S. 94.

[8] Referendume taip pat buvo ketinama užduoti dar vieną klausimą – dėl pritarimo tam, kad valstybė nebeturėtų mokėti oficialių religijų dvasininkams atlyginimų bei pensijų, tačiau šis klausimas buvo išbrauktas iš referendumo, nes Liuksemburgo Vyriausybė ir religijų atstovai 2015 m. sausio mėnesį dėl jo pasiekė susitarimą.

rioms skirti du atskiri skyriai. Taigi jai būdingi tokie pat struktūriniai elementai, kurie sudaro daugelio kitų šalių konstitucijas. Tiesa, preambulės ši Konstitucija neturi. Iš viso ją sudaro 120 straipsnių[9].

Konstitucijos I skyriaus „Valstybė, jos teritorija ir Didysis Hercogas“ 1 straipsnis skelbia Liuksemburgo Didžiąją Hercogystę esant demokratine, laisva, nepriklausoma ir nedaloma valstybe. Konstitucijoje valstybės valdymo forma nėra konkrečiai nurodyta, nes iš esmės tai atskleidžia kiti šio skyriaus straipsniai, reglamentuojantys Didžiojo Hercogo teisinį statusą ir jo santykį su kitomis valstybės valdžios institucijomis, tačiau konstitucinės teisės doktrinoje ši valstybė yra priskiriama parlamentinėms monarchijoms. Kaip minėta, Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės valdymo forma teisinėje literatūroje įvardijama ir kaip dualistinė monarchija.

Aptariant Liuksemburgo Konstitucijoje įtvirtintą valdžių padalijimo principą, reikia pasakyti, kad šis principas joje nėra tiesiogiai skelbiamas, bet valstybės institucijų sistema yra organizuota pagal šį principą. Taip teigti leidžia Konstitucijos III skyriaus „Apie valstybės valdžią“ analizė, nes šį skyrių sudarančiuose trijuose paragrafuose nurodytos trys valdžios – Didysis Hercogas, parlamentas kaip įstatymų leidžiamoji valdžia ir teisminė valdžia nustatant, kad teisingumas vykdomas Didžiojo Hercogo vardu. Konstitucijos 49a straipsnis numato, jog įgaliojimų įgyvendinimas, kuris pagal Konstituciją suteiktas įstatymų leidžiamajai, vykdomajai ir teisminei valdžioms, sutartimi gali būti laikinai perduotas tarptautinėms institucijoms.

Liuksemburgo Didžioji Hercogystė yra nedaloma valstybė, taigi pagal valstybės sandaros formą ji yra unitarinė. Remiantis Konstitucijos 2 straipsniu teismų ir administracinių apygardų, kantonų ir komunų teritorijų ribos bei vietovės gali būti keičiamos tik įstatymu[10].

Konstitucijos I skyriuje „Valstybė, jos teritorija ir Didysis Hercogas“ įtvirtintos ir su Didžiojo Hercogo statusu susijusios nuostatos. Tai, kad jau Konstitucijos I skyriuje įtvirtintos svarbiausios nuostatos, susijusios su valstybės vadovo statusu, rodo, jog jis yra pripažįstamas kaip viena svarbiausių valstybės vertybių, lygiaverčių, pavyzdžiui, suvereniteto ar demokratijos kategorijoms. Kartu ryškėja ir konstitucinio valstybės santvarkos

---

[9] Po pakeitimų, padarytų 1989 m. kovo 31 d., panaikinusių 121 straipsnį.

[10] Paminėtina, kad Liuksemburgo Didžioji Hercogystė suskirstyta į tris apygardas: Dykircho (*Diekirch*), Grėvenmacherio (*Gréiwemaacher, Grevenmacher*) ir Liuksemburgo (*Lëtzebuerg, Luxembourg, Luxemburg)*, kurios toliau skirstomos į 12 kantonų, o šie – į 116 komunų.

modelio struktūrinis išsiskaidymas, nes monarcho institutas nuo parlamentą bei Vyriausybę reglamentuojančių nuostatų atskiriamas skyriumi dėl žmogaus teisių ir laisvių. III skyriuje „Apie valstybės valdžią“ reglamentuojamas Didžiojo Hercogo statusas. Tradiciškai valdžios institucijų reglamentavimas pradedamas nuo Didžiojo Hercogo instituto, kuriam suteikiama didelė vertybinė ir institucinė reikšmė.

Kaip ir kai kurių kitų Europos valstybių, Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės Konstitucijoje įtvirtinta paveldimo sosto koncepcija[11]. Konstitucijos 3 straipsnyje nustatyta, kad sostą paveldi Nasau (*Nassau*) šeimos dinastija, remiantis 1783 m. birželio 30 d. sutartimi, 1815 m. birželio 9 d. Vienos sutarties 71 straipsniu ir 1867 m. gegužės 11 d. Londono sutartimi. Liuksemburge egzistuoja seniausia sosto paveldėjimo sistema – salijų sistema. Konstitucijos 4 straipsnyje įtvirtintas Didžiojo Hercogo asmens neliečiamumas. Tai yra vienas šio instituto išskirtinių požymių. Valstybės valdovas yra vertinamas kaip autoritetas, stabilumo garantas, įkūnijantis vienybę, jam jaučiama didelė pagarba. Didysis Hercogas teisę naudotis visomis prerogatyvomis įgyja sulaukęs 18 metų. Užimdamas sostą, Deputatų Rūmuose jis prisiekia gerbti Konstituciją ir įstatymus, saugoti nepriklausomybę ir valstybės teritorijos integralumą, taip pat visuomenės ir asmens laisves (5 str.). Taigi prisiekdamas valdovas įsipareigoja užtikrinti valstybėje galiojančių įstatymų veiksmingumą ir nepiktnaudžiauti įgyjant imunitetą gautomis privilegijomis. Kiti Konstitucijos I skyriaus straipsniai reglamentuoja Didžiojo Hercogo įgaliojimų įgyvendinimą jo mirties atveju, kai jo įpėdinis yra nepilnametis. Remiantis Konstitucijos 6 straipsniu tokiu atveju Didžiojo Hercogo įgaliojimus perima sosto regentas.

Konstitucijos II skyriuje (9–31 str.) įtvirtintos pagrindinės Liuksemburgo piliečių teisės ir pareigos. Skyrius pradedamas pilietybės klausimų reglamentavimu (9–10 str.). Toliau įtvirtinama lygybė prieš įstatymą, lygios galimybės būti priimtiems į valstybės tarnybą (10a str.). Konstitucijos 11 straipsnyje įtvirtinta viena esminių nuostatų, pagal kurią valstybė garantuoja žmogaus ir šeimos prigimtines teises. Be to, šiuo straipsniu garantuojama vyrų ir moterų teisių ir pareigų lygybė, teisė į darbą, socialinė ir

[11] Kitos Europos Sąjungos valstybės narės, kuriose yra įtvirtinta monarchijos valdymo forma, yra Belgijos Karalystė, Danijos Karalystė, Ispanijos Karalystė, Nyderlandų Karalystė, Švedijos Karalystė bei Jungtinė Karalystė. Jos visos yra paveldimos monarchijos. Kitos Europos monarchijos yra Andoros Kunigaikštystė, Lichtenšteino Kunigaikštystė, Monako Kunigaikštystė, Norvegijos Karalystė ir Vatikano Miesto Valstybė.

sveikatos apsauga, prekybos ir verslo laisvė. Konstitucija taip pat užtikrina asmens laisvę (12 str.), teisę į teisingą teismą (13 str.), nustato imperatyvą taikyti bausmes tik laikantis įstatymų (14 str.), būsto neliečiamumą (15 str.). Nuosavybės teisė pagal Konstitucijos 16 straipsnį gali būti apribota tik atsižvelgiant į visuomenės interesus, teisingai atlyginant. Draudžiama bausti konfiskuojant turtą (17 str.). 1999 m. priėmus Konstitucijos pataisą buvo uždrausta mirties bausmė. Konstitucijoje taip pat garantuojama religijos, nuomonės, susirinkimų, susivienijimų ir susirašinėjimo laisvė. Konstitucijos nuostatos įpareigoja valstybę rūpintis švietimo lygiu joje: 23 straipsnyje įvirtinta valstybės pareiga visiems, gyvenantiems Liuksemburgo Didžiojoje Hercogystėje, užtikrinti privalomą nemokamą pradinį išsilavinimą. Šiame straipsnyje reglamentuojami ir kiti su švietimu susiję klausimai. Konstitucijos 27 straipsnyje įtvirtinta peticijos teisė. Taigi apžvelgus šioje Konstitucijoje įtvirtintas teises ir laisves pasakytina, kad lyginant su kitomis valstybėmis šioje šalyje nėra ryškių teisinio reguliavimo ypatumų. Be abejo, teisių ir laisvių katalogo šiuolaikiškumą lėmė ir tai, kad jis Konstitucijos galiojimo metu buvo nuolat tobulinamas, priimant atitinkamus pakeitimus. Konstitucija nenustato oficialios valstybinės kalbos, jos 29 straipsnyje tik fiksuojama, jog kalbos vartojimą administravimo ir teisingumo vykdymo srityse nustato įstatymas. Šiuo metu šalyje vartojamos trys oficialios kalbos: liuksemburgiečių, prancūzų ir vokiečių.

Didžioji dalis Konstitucijos III skyriaus „Apie suverenią valdžią" nuostatų skirtos Didžiojo Hercogo prerogatyvoms reglamentuoti, taip pat įtvirtinti ir pagrindiniai įstatymų leidybos, teisingumo vykdymo principai. Didžiojo Hercogo prerogatyvos iš esmės reglamentuojamos Konstitucijos 33–48 straipsniuose. Didysis Hercogas valstybės valdžią įgyvendina vadovaudamasis šalies Konstitucija ir įstatymais. Jis neturi jokių kitų galių, išskyrus tas, kurias jam suteikia Konstitucija arba ja remiantis išleisti specialieji įstatymai, nepažeidžiant Konstitucijos 3 straipsnio nuostatos, kurioje yra įtvirtinta sosto paveldėjimo tvarka[12]. Pažymėtina, kad Didžiojo Hercogo vaidmuo, įgyvendinant valstybės valdžią, dažniausiai yra minimalus, kadangi pagrindiniai su valstybės valdymu susiję įgaliojimai priklauso parlamentui bei Vyriausybei, kuriems ir tenka visa politinė teisinė atsakomybė.

[12] Nuo 2000 m. spalio 7 d. valstybės vadovas yra Jo Karališkoji Didenybė Didysis Hercogas Henris (*Son Altesse Royale le Grand-Duc Henri*), gimęs 1955 m. balandžio 16 d. Jis yra šeštasis Liuksemburgo Nasau-Veilburgo (*Nassau-Weilburg*) dinastijos valdovas.

Aptariant valstybės vadovo konstitucinį statusą, dar kartą atkreiptinas dėmesys į tai, kad Konstitucijos 51 straipsnyje skelbiamas parlamentinės demokratijos principas. Konstitucijos 76 ir 77 straipsnių nuostatos, kuriose įtvirtinta monarcho teisė formuoti Vyriausybę, pasižymi parlamentinei monarchijai būdingais bruožais, pirmiausiai atkreipiant dėmesį į tai, kad Vyriausybė yra atskaitinga parlamentui, o ne monarchui. Nors remiantis minėtos Konstitucijos nuostatomis Vyriausybę skiria valstybės vadovas, tačiau tai gali būti apibūdinama tik kaip formali teisė: iš tiesų tai lemia po rinkimų susiformavę daugumos santykiai ir partijų koaliciniai susitarimai.

Remiantis Konstitucijos 34 straipsniu Didysis Hercogas per tris mėnesius turi paskelbti parlamento priimtus įstatymus. Įgyvendindamas įstatymus pagal Konstitucijos 36 straipsnį, jis leidžia reikiamus potvarkius ir nutarimus. Didysis Hercogas nėra politiškai atsakingas: kiekvieną jo potvarkį turi kontrasignuoti atitinkamas Vyriausybės narys. Politinei praktikai reikšminga pripažįstama jo veikla atstovaujant valstybei užsienyje[13]. Jis sudaro tarptautines sutartis, kurios įsigalioja tik po to, kai patvirtinamos įstatymu ir įstatymo numatyta tvarka paskelbiamos. Didysis Hercogas vadovauja ginkluotosioms pajėgoms. Jis turi teisę skelbti karo pradžią ir pabaigą, kai jį tam įgalioja parlamentas. Tradiciškai, kaip ir kitiems valstybių vadovams, Didžiajam Hercogui yra suteikta malonės ir apdovanojimų teikimo teisė, teisė suteikti titulus, taip pat įgyvendinant įstatymą kalti monetas. Konstitucijoje nustatyta, kad valstybės vadovo oficiali rezidencija yra Didžiojo Hercogo rūmai Liuksemburgo mieste (*Groussherzogleche Palais an der Stad Lëtzebuerg*, *le Palais grand-ducal de la ville de Luxembourg*, *Großherzoglicher Palast in Luxemburg Stadt*) ir Bergo pilis (*Schlass Bierg, le château de Colmar-Berg, Schloss Berg*).

Aptariant klausimą, kam priklauso įstatymų leidybos iniciatyvos teisė, t. y. Vyriausybei, Didžiajam Hercogui ar Deputatų Rūmams, svarbu pažymėti, kad Konstitucijoje vartojamos dvi sąvokos: „įstatymo projektas“ ir „įstatymo pasiūlymas“. Parlamentas gali Didžiajam Hercogui pasiūlyti įstatymus, kuriuos būtų tikslinga priimti. Po to Didysis Hercogas, jo manymu, reikiamų įstatymų projektus gali pateikti parlamentui. Atsižvelgiant į tai reikia pritarti teisinėje literatūroje pateiktai nuomonei,

[13] Schroen, M. Das politische System Luxemburgs. *Ismayr, W. (Hrsg.). Die politischen Systeme Westeuropas*. 4., aktualisierte und überarbeitete Auflage. Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschften, 2009, S. 484.

kad įstatymų leidybos iniciatyvos teisę šalyje turi tik Didysis Hercogas[14]. Taip pat paminėtina, kad šalyje teisingumas vykdomas Didžiojo Hercogo vardu.

Paminėtina ir tai, kad Konstitucijoje numatytas ir atstovavimo Didžiajam Hercogui institutas. Pagal Konstitucijos 42 straipsnį Didžiajam Hercogui gali atstovauti princas iš Didžiojo Hercogo dinastijos, kuriam yra suteikiamas Didžiojo Hercogo pavaduotojo titulas ir kuris reziduoja Didžiojoje Hercogystėje.

Konstitucijos IV skyrius yra skirtas parlamento – Deputatų Rūmų (*D'Chamber, la Chambre des députés*, *Abgeordnetenkammer*) – statusui reglamentuoti. Remiantis Konstitucijos 50 straipsniu Deputatų Rūmai atstovauja šaliai, deputatai balsuoja nepriklausomai nuo savo rinkėjų valios, vadovaudamiesi tik bendraisiais Didžiosios Hercogystės interesais. Taip Konstitucijoje įtvirtinamas laisvo parlamento narių mandato principas. Deputatų Rūmus sudaro 60 deputatų, kurie renkami penkerių metų kadencijai pagal proporcinę rinkimų sistemą[15].

Kaip nurodoma Konstitucijos 51 straipsnio 6 dalyje, šalis yra suskirstyta į 4 rinkimų apygardas: pietų, centro, šiaurės ir rytų, nurodant konkrečius joms priklausančius kantonus[16]. Šiame straipsnyje taip pat įtvirtinti visuotinių, tiesioginių, lygių rinkimų teisės principai[17]. Šalies Parlamentą

---

14 Конституции государств Европы. Под ред. Л. А. Окунькова. Москва. Издательство НОРМА. 2001, т. 2, с. 398.

15 Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės parlamentarizmui būdingas aukštas konsensuso lygis, kuris garantuoja politinės sistemos stabilumą. Koalicines vyriausybes paprastai sudaro Socialinė krikščionių partija (*Chrëschtlech-Sozial Vollekspartei* [*CSV*], *Partie chrétien-social, Christlich Soziale Vokspartei*), Liuksemburgo socialistinė darbininkų partija (*Lëtzebuerger Sozialistesch Aarbechterpartei [LSAP], Partie ouvrier socialiste, Luxemburger Sozialistische Arbeiterpartei*) ir Demokratų parija (*Demokratesch Partei* [*DP*], *Partie démocratique, Demokratische Partei)*.

16 Pietų rinkiminėje apygardoje renkami 23 deputatai, rytų – 7, centro – 21, šiaurės – 9. Pietų apygardą sudaro šie kantotnai: Ešas prie Alzeto (*Esch-Uelzecht, Esch-sur-Alzette, Esch an der Alzette*) ir Kapelenas (*Kapellen, Cappellen*), centro – Liuksemburgas (*Lëtzebuerg, Luxembourg, Luxemburg*) ir Meršas (*Miersch, Mersch*), šiaurės – Dykirchas (*Dikrech, Diekirch*), Redanžas (*Réiden, Redange, Redingen*), Vilcas (*Wolz, Wiltz*), *Klervo* (*Klierf*, *Clervaux*, *Clerf*), Viandenas (*Veianen, Vianden Viaden*) ir rytų – Grėvenmacheris (*Gréiwemaacher, Grevenmacher*), Rėmichas (*Réimech, Remich*) ir Echternachas (*Iechternach, Echternach*).

17 Detalesnės nuostatos apie deputatų rinkimus įtvirtintos 2003 m. vasario 18 d. priimtame rinkimų įstatyme.

sudaro vieneri rūmai, nes manoma, kad mažai valstybei nėra poreikio steigti dvejų rūmų tautos atstovybę[18].

Toliau Konstitucijoje detaliai reglamentuojamos sąlygos piliečių aktyviajai ir pasyviajai rinkimų teisėms įgyvendinti. Teisė rinkti suteikta Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės piliečiams ir pilietėms, turintiems pilietines ir politines teises, sulaukusiems 18 metų amžiaus. Iš esmės tie patys reikalavimai keliami ir pasyviajai rinkimų teisei įgyvendinti, nustatyta tik viena papildoma sąlyga – šią teisę įgyvendinti siekiantys asmenys Didžiojoje Hercogystėje turi turėti nuolatinę gyvenamąją vietą. Konstitucijoje taip pat nustatyta, kad deputato mandatas nesuderinamas su Vyriausybės nario, Valstybės Tarybos nario, teisėjo, Audito rūmų nario, apygardos komisaro, mokesčių rinkėjo, atskaitingo valstybės tarnautojo, taip pat kariškio, atliekančio profesinę karo tarnybą, pareigomis. Esant tokiam nesuderinamumui, asmenys turi teisę pasirinkti arba deputato mandatą, arba paminėtas pareigas (54 str.).

Pažymėtina, kad balsavimas yra privalomas visiems asmenims, įtrauktiems į rinkėjų sąrašus. Rinkėjas negali įgalioti kito asmens balsuoti vietoj jo. Asmenys, kurie negali dalyvauti rinkimuose, apie tai turi informuoti kompetentingą prokurorą pagal jo veiklos teritoriją ir nurodyti tai pagrindžiančias svarbias priežastis. Asmenys, neatvykę balsuoti ir neinformavę apie negalėjimą dalyvauti rinkimuose, baudžiami bauda. Atleidžiami nuo pareigos balsuoti asmenys, vyresni nei 75 metų ir gyvenantys kitoje komunoje nei ta, į kurios rinkėjų sąrašus jie yra įtraukti.

Deputatų Rūmams vadovauja pirmininkas, jo pavaduotojas, taip pat sudaromas sekretoriatas. Deputatų Rūmų pirmininkui pavedama atlikti ne tik tradicines parlamento vadovo funkcijas, bet ir palaikyti nuolatinį ryšį tarp parlamento ir Didžiojo Hercogo. Deputatų Rūmuose sudaromos ne mažiau kaip penkis deputatus turinčios frakcijos. Deputatų Rūmuose taip pat formuojami komitetai, susidedantys iš 11–14 deputatų, kuriuose iš esmės ir atliekamas įstatymų leidžiamosios valdžios darbas. Deputatų Rūmų posėdžiai yra atviri, išskyrus kai kurias šios institucijos reglamente numatytas išimtis. Deputatų Rūmų sprendimai priimami absoliučia balsų dauguma.

Keli Konstitucijos straipsniai reglamentuoja įstatymų leidybos procesą, kuris vyksta dviem lygmenimis: nacionaliniu ir municipaliniu. Tie-

[18] Hirsch, M.; Thewes, M. Die Verfassung. Lorig, W. H.; Hirsch, M. (Hrsg.). *Das politische System Luxemburgs: Eine Einführung.* 1. Auflage, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2008, S. 97.

sioginės demokratijos galimybė Konstitucijoje numatyta tik konsultacinio referendumo forma. Taigi svarbiausią vaidmenį įstatymų leidybos procese vaidina parlamentas, Vyriausybė, Valstybės Taryba ir Didysis Hercogas. Įstatymai įsigalioja, kai juos priima Deputatų Rūmai ir jiems pritaria bei juos paskelbia Didysis Hercogas.

Konstitucijos V skyriuje (76–83 str.) reglamentuojama Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės Vyriausybės teisinė padėtis. Konstitucijos 76 straipsnyje nustatyta, kad Didysis Hercogas reguliuoja Vyriausybės, kuri turi būti sudaryta mažiausiai iš trijų narių, organizavimą. Vyriausybės sudarymas – Didžiojo Hercogo prerogatyva (77 str.). Jis gali paleisti Vyriausybę ar atleisti kurį nors ministrą, jei šis praranda monarcho pasitikėjimą. Vis dėlto tokį sprendimą valstybės vadovas priima ne savarankiškai, o pasitaręs su Parlamentu.

Vyriausybę sudaro Didysis Hercogas, tačiau jai vadovauja Ministras Pirmininkas, kuris vadinamas Valstybės Ministru. Jis koordinuoja ministerijų veiklą ir nurodo jų veiklos kryptis, tačiau pagal Konstituciją jam nesuteikiamas joks išskirtinis vaidmuo. Vyriausybės narių įgaliojimai atitinkamose srityse yra gana platūs. Kai kurie ministrai vadovauja daugiau nei vienai ministerijai. Vyriausybės nariai turi teisę dalyvauti Deputatų Rūmų posėdžiuose. Jų reikalavimu jie turi būti išklausyti. Konstitucijos 82 ir 83 straipsniai reglamentuoja Vyriausybės narių atsakomybės klausimus. Vyriausybė yra priklausoma nuo parlamento daugumos.

1989 m. birželio 13 d. Konstitucija buvo papildyta nauju V skyriumi „Apie Valstybės Tarybą", kurį tesudaro vienas – 83a – straipsnis. Šis straipsnis buvo pakeistas 1996 m. liepos 12 d., nauja redakcija įsigaliojo 1997 m. sausio 1 d. Iki šios konstitucinės reformos Valstybės Taryba, tiksliau vadinamasis Teisminis ginčų nagrinėjimo komitetas, kurį sudarė 11 narių, atliko patariamąją funkciją įstatymų leidybos procese, kita vertus, jis buvo ir aukščiausioji instancija sprendžiant administracinius ginčus. Minėtą konstitucinę reformą lėmė 1995 m. rugsėjo 28 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Procola prieš Liuksemburgą*[19], kuriame buvo konstatuota, kad tokia dviguba kompetencija yra nesuderinama su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsniu. Sprendimas buvo grindžiamas tuo, kad Teisminio komiteto nariams vykdant ir teismines, ir įstatymų leidžiamosios valdžios funkcijas

[19] 1995 m. rugsėjo 28 d. sprendimas *Procola prieš Luksemburgą*, serija A, nr. 326.

pažeidžiamas teisėjų nepriklausomumo principas. Taigi paskelbus minėtą sprendimą, buvo operatyviai reaguota ir įsteigta dviejų instancijų administracinė justicija. Taip pat buvo išplėstos Valstybės Tarybos funkcijos. Jai būdinga patariamoji funkcija, nustatant naujų įstatymų suderinamumą su jau galiojančia teise, o ypač – su Konstitucija. Visus įstatymus parlamentas gali priimti tik tada, kai dėl jų išvadą pateikia Valstybės Taryba. Išvada pateikiama pranešimo, patarimų forma, gali būti pateiktas ir alternatyvus įstatymo projektas. Valstybės Taryba gali ne tik atlikti jai Konstitucijoje nustatytus įgaliojimus, bet ir Vyriausybei nurodyti, kokius naujus įstatymus ar nutarimus reikėtų priimti ar pakeisti. Taigi Valstybės Taryba apibūdinama ir kaip parlamento „teisinio valstybingumo sąžinė", ir kaip tam tikras įstatymų leidybos proceso „stabdis", atsižvelgiant į pateikiamų įstatymų projektų gausą, ir kaip institucija, kompensuojanti deputatų bei frakcijų veiklai užtikrinti reikiamų darbuotojų stygių[20].

Valstybės Taryba gali būti apibūdinama kaip specifinė teisinė institucija, į kurią, viena vertus, gali būti skiriamas pats Didžiojo Hercogo paveldėtojas ir, kita vertus, iš esmės atnaujinant šią instituciją, septynis iš dvidešimt vieno Valstybės Tarybos nario jis gali paskirti tiesiogiai. Kitus septynis narius jis skiria iš dešimties kandidatų sąrašo, kurį pateikia Deputatų Rūmai, o dar kitus septynis – iš dešimties kandidatų sąrašo, kurį pateikia pati Valstybės Taryba. Kandidatams keliami šie reikalavimai: Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės pilietybės turėjimas, pilietinių ir politinių teisių turėjimas, gyvenamoji vieta Liuksemburgo Didžiojoje Hercogystėje ir ne mažesnis kaip 30 metų amžius. Valstybės Tarybos nario įgaliojimų laikas – 15 metų, išskyrus tuos atvejus, kai narys sulaukia 72 metų amžiaus. Valstybės Tarybai vadovauja pirmininkas, kurį gali pavaduoti du pavaduotojai. Jie kartu sudaro Valstybės Tarybos prezidiumą. Valstybės tarybos nario pareigos nesuderinamos su Vyriausybės arba parlamento nario pareigomis. Pasakytina, kad Valstybės Tarybos funkcijos Liuksemburgo politinėje sistemoje yra kitokios negu antrųjų parlamento rūmų kai kuriose pasaulio šalyse, pavyzdžiui, Prancūzijoje, Belgijoje ar Nyderlanduose. Ši institucija nėra suformuojama visuotiniais rinkimais, todėl įstatymų leidybos srityje ji neturi tokių įgaliojimų, kaip parlamentas.

Konstitucijos VI skyriuje (84–95b str.) įtvirtinti pagrindiniai teisminės valdžios organizavimo principai. Bendrosios kompetencijos teismams bei

[20] Schroen, M. Das politische System Luxemburgs. *Ismayr, W. (Hrsg.). Die politischen Systeme Westeuropas. Opladen: Leske+Budrich*. 1997, S. 387–388.

administracinei ir konstitucinei justicijai skirtas vienas Konstitucijos skyrius. Pagal Konstitucijos 84 straipsnį ginčai, kurių dalykas yra civilinės teisės, gali būti sprendžiami tik teisme. Ginčai, kurių dalykas – politinės teisės, taip pat sprendžiami teisme, išskyrus įstatyme numatytas išimtis (85 str.).

Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės teismų sistema sudaryta pagal prancūzų teisminės valdžios modelį. Ją sudaro bendrosios kompetencijos ir administraciniai teismai. Šalis suskirstyta į dvi teismines apygardas – Liuksemburgo ir Dykircho. Kaip pirmoji instancija šalyje veikia apygardos teismai (*Tribunaux d'arrondissement*, *Bezirksgerichte*). Bylas dėl mažų ieškinio sumų nagrinėja taikos teismai (*Justice de paix, Friedensgerichte*), esantys Liuksemburge, Dykirche ir Eše prie Alzeto. Šiuose miestuose įsteigti ir darbo teismai, kuriuose sprendžiant bylas dalyvauja ne tik teisėjas, bet ir darbuotojo bei darbdavio atstovai. Kaip antroji instancija šalyje veikia vienintelis apeliacinis teismas. Šio teismo priimtus sprendimus galima apskųsti Kasaciniam teismui[21]. Šiam teismui pavaldūs socialiniai teismai, kurių struktūra analogiška darbo teismų struktūrai.

Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo sistema panaši į civilinių bylų nagrinėjimo sistemą. Mažesni nusižengimai nagrinėjami vadinamuosiuose civiliniuose teismuose, kurie įsteigti prie taikos teismų. Bylos dėl nesunkių baudžiamųjų nusižengimų nagrinėjamos vienuose atitinkamos apygardos teismo rūmuose, o dėl sunkių baudžiamųjų nusikaltimų – kituose. Šių teismų priimti sprendimai gali būti skundžiami apeliaciniam teismui, o pastarojo – kasaciniam.

Remiantis Konstitucijos 86 straipsniu, joks teismas, jokia kita teisminė institucija negali būti įsteigta kitaip, kaip tik įstatymu. Draudžiama steigti komisijas ir nepaprastuosius teismus. Pagal Konstitucijos 94 straipsnį specialiuoju įstatymu gali būti įsteigti karo teismai. Konstitucijos 89 straipsnyje nustatyta, kad kiekvienas teismo sprendimas turi būti motyvuotas ir paskelbtas viešame teismo posėdyje.

[21] Konstitucijos 87 straipsnyje yra įtvirtina Aukštojo Teisingumo Teismo institucija, kurią sudaro kartu veikiantys Apeliaciniai ir Kasaciniai teismai, ir Generalinė prokuratūra. Laikoma, kad šiam Teismui vadovauja Konstitucinio Teismo pirmininkas, užtikrindamas efektyvų bylų nagrinėjimą <http://www.justice.public.lu/fr/organisation-justice/juridictions-judiciaires/cour-superieure-justice/index.html>. Pagal Konstitucijos 95 straipsnį šis Teismas sprendžia ginčus, kilusius dėl bylų teismingumo (Kremer M., Lavandier C. Luxembourg. *Les juridictions des États membres de l'Union européenne. – Structure et organisation.* Luxembourg, 2009, Office des publications officielles des Communautés européennes, p. 440–442).

Teisėjų skyrimo tvarka nustatyta Konstitucijos 90 ir 91 straipsniuose. Taikos teisėjus ir apygardų teismų teisėjus tiesiogiai skiria Didysis Hercogas. Tarybos prie Aukščiausiojo Teismo narius, taip pat apygardų teismų pirmininkus ir jų pavaduotojus Didysis Hercogas skiria atsižvelgdamas į Aukščiausiojo Teismo išvadas (90 str.). Konstitucijos 91 straipsnis įtvirtina teisėjų nekeičiamumo principą.

Įgyvendinus konstitucinę reformą 1996 m. birželio 12 d. buvo priimti svarbūs Konstitucijos pakeitimai, įtvirtinę administracinę justiciją. Administracinė justicija buvo išskirta iš vykdomosios valdžios sferos, Prancūzijos pavyzdžiu suformuota atskira teisminės valdžios šaka. Vadovaujantis Konstitucijos 95a straipsniu administracinius ginčus sprendžia administracinis teismas (*Tribunal administratif, Verwaltungsgericht*) ir Aukščiausiasis administracinis teismas (*Cour administrative, Verwaltungsgerichtshof*), kuris apibrėžiamas kaip aukščiausioji administracinės justicijos instancija. Pagal nuo 1996 m. gruodžio 7 d. galiojantį teisinį reguliavimą kiekvienam piliečiui buvo suteikta teisė administraciniam teismui apskųsti administracinius aktus. Administracinių teismų įgaliojimus ir jų organizavimą nustato įstatymas. Pagal Konstitucijos 95a straipsnio 5 dalį administracinių teismų teisėjus skiria Didysis Hercogas. Aukščiausiojo administracinio teismo teisėjai ir administracinio teismo pirmininkas bei jo pavaduotojas skiriami išklausius Aukščiausiojo administracinio teismo nuomonę, išskyrus tą atvejį, kai skiriama pirmą kartą. Konstitucijos 95a straipsnio 6 dalyje numatyta, kad administracinių teismų teisėjams taikomos Konstitucijos 91, 92 ir 93 straipsnių nuostatos. Tai reiškia, kad jiems taip pat taikomas teisėjų nepakeičiamumo principas, teisėjo pareigų nesuderinamumo su kitomis pareigomis, už kurias mokamas atlygis, principas, užtikrinamos socialinės garantijos.

Konstitucinė justicija – tai palyginti naujas institutas Liuksemburgo Didžiojoje Hercogystėje. Kaip jau minėta, 1996 m. liepos 12 d. priėmus Konstitucijos pataisas, kurios įsigaliojo nuo 1997 m. sausio 1 d., šioje valstybėje buvo įkurta ne tik administracinė, bet ir konstitucinė justicija. Iki to laiko administraciniams teismams ir Konstituciniam Teismui priskirtas funkcijas atliko Valstybės Taryba. Taigi Konstitucinis Teismas, įsteigtas pagal europietiškąjį konstitucinės justicijos modelį, kaip ir administraciniai teismai savo darbą pradėjo 1997 m. Konstitucinei kontrolei skirtas vienas – 95b – Konstitucijos straipsnis. Pagal šio straipsnio 1 dalį Konstitucinis Teismas (*Cour Constitutionnelle, Verfassungsgericht*) sprendžia įstatymų atitikties Konstitucijai klausimus. Šiame straipsnyje taip pat nu-

statyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjai yra Aukštojo Teisingumo Teismo pirmininkas, Aukščiausiojo administracinio teismo pirmininkas, du Kasacinio Teismo nariai ir penki teisėjai, kuriuos skiria Didysis Hercogas bendru Aukštojo Teisingumo Teismo ir Aukščiausiojo administracinio teismo siūlymu, dėl kurio priimamas sprendimas šiam tikslui surengtame susirinkime. Konstitucinio Teismo organizavimą bei jam suteiktų įgaliojimų įgyvendinimo būdus nustato atskiras įstatymas. Konstituciniame Teisme bylas nagrinėja penkių teisėjų sudėties kolegija.

Kreipimasis į Konstitucinį Teismą gali būti inicijuojamas dviem būdais. Sprendžiant ginčus bendrosios kompetencijos arba administraciniame teisme klausimą dėl įstatymo atitikties Konstitucijai gali kelti bylos šalys arba bylą nagrinėjantis teismas. Kai tai daro pats teismas, prieš kreipdamasis į Konstitucinį Teismą, jis išklauso bylos šalių nuomones. Konstitucinio Teismo pirmininkas nusprendžia, kurie iš visų devynių šio teismo teisėjų atliks teisės normų atitikties Konstitucijai kontrolę, tai darydamas jis turi užtikrinti ir rotacijos principo laikymąsi. Konstitucinio Teismo pasitarimai paprastai būna slapti, tačiau sprendimai skelbiami viešai.

Vietos savivaldos klausimus reglamentuoja Konstitucijos IX skyrius „Apie komunas“. Vadovaujantis Konstitucijos 107 straipsniu, komunos yra teritoriniu pagrindu sudaryti autonomiški vienetai, turintys juridinių asmenų statusą ir per savo institucijas bei savo interesais valdantys jiems priklausantį turtą. Šalyje iš viso yra 118 komunų, komunos atstovaujamoji institucija yra komunos taryba (*Gemengeroot, Conseil Communal, Gemeinderat*), kurią tiesioginiuose rinkimuose išrenka komunos gyventojai. Užsienio valstybių piliečiai, norintys dalyvauti komunų tarybų rinkimuose pirmą kartą, turi asmeniškai pateikti komunos, kurioje yra jų gyvenamoji vieta, administracijai prašymą būti įrašytiems į rinkėjų sąrašą. Būti rinkėjais ar kandidatais šiuose rinkimuose gali asmenys, atitinkantys įstatymo nustatytas sąlygas bei nepraradę rinkimų teisės savo gyvenamojoje ar kilmės valstybėje ir deklaravę gyvenamąją vietą Liuksemburgo Didžiojoje Hercogystėje ne mažiau kaip penkerius metus. Trečiųjų šalių piliečiams taikomas reikalavimas turėti leidimą gyventi šalyje ir, tam tikrais atvejais, vizą. Į rinkėjų sąrašus įtrauktiems užsieniečiams dalyvavimas rinkimuose taip pat yra privalomas. Užsieniečiai, norintys kandidatuoti į komunos tarybą, be šių reikalavimų tenkinimo, atitinkamoje komunoje turi būti turėję nuolatinę gyvenamąją vietą ne mažiau kaip šešis mėnesius iki kandidatūros pateikimo dienos.

Paprastai komunos tarybą sudaro 9–27 nariai. Didysis Hercogas turi teisę ją paleisti. Komunos taryba kasmet sudaro savo biudžetą, leidžia reglamentus viešosios tvarkos, švietimo organizavimo, teritorijų planavimo ir kitais tarybų kompetencijai priskirtaisiais klausimais. Didžiojo Hercogo pritarimu tarybos gali nustatyti mokesčius. Komunos tarybos vykdomoji institucija yra burmistro[22] ir posėdininkų[23] kolegija (*Schefferoot, Collège des bourgmestre et échevins, Schöffenkollegium*), kurios sudėtyje yra 2–6 nariai, renkami iš komunų tarybų narių, dažniausiai tai yra partijų, surinkusių daugiausiai balsų per savivaldos rinkimus, nariai. Komunų institucijų sudėtį, įgaliojimus ir organizavimą nustato įstatymas.

Apibendrinant pasakytina, kad Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės Konstitucija priskirtina vadinamajam pirmosios bangos[24] pasaulio konstitucijų raidos etapui, kaip Konstitucija, priimta iki Pirmojo pasaulinio karo, iš esmės reglamentuojanti valstybės organizavimo klausimus ir įtvirtinanti piliečių teisių katalogą; pagal keitimo procedūrų sudėtingumą ji laikoma „griežta“. Tai dualistinės monarchijos arba, kai kurių autorių nuomone, parlamentinės monarchijos valdymo modelį ir demokratinį politinį režimą įtvirtinanti Konstitucija.

[22] Atitikmuo Lietuvoje – meras.

[23] Vadinamasis „posėdininkas“, arba tiksliau būtų pavadinti – burmistro pavaduotojas, yra komunos tarybos narys, kuris įgyja įgaliojimus atskirose srityse ir dirba kartu su burmistru. Pavyzdžiui, ši „kolegija“ gali būti atsakinga už komunos tarybos priimtų teisės aktų paskelbimą ir vykdymą, už komunos paveldo tvarkymą, už mokesčių surinkimą, už komunos įstaigų kontrolę, už darbų organizavimą komunoje ir pan. Vadinamosios „kolegijos“ posėdžiams pirmininkauja burmistras ir jie yra ne vieši.

[24] Jarašiūnas, E. Nuo pirmosios iki naujausių konstitucijų: keletas minčių apie konstitucinio reguliavimo raidą. *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą.* Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, p. 20–23.

1868 m. spalio 17 d.

LIUKSEMBURGO DIDŽIOSIOS HERCOGYSTĖS KONSTITUCIJA[25]

(Mém.[26] 23, 1868 m. spalio 22 d., p. 220)

Konsoliduotas tekstas

I SKYRIUS

APIE VALSTYBĘ, JOS TERITORIJĄ IR DIDĮJĮ HERCOGĄ

1 straipsnis

Liuksemburgo Didžioji Hercogystė yra demokratinė, laisva, nepriklausoma ir nedaloma valstybė.

[25] Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės Konstitucija, paskelbta Liuksemburgo oficialiame teisės aktų skelbimo internetiniame puslapyje http://www.legilux.public.lu/leg/textescoordonnes/recueils/Constitution/Constitution.pdf, išversta iš prancūzų kalbos.

[26] *Mémorial: Journal officiel du Grand-Duché de Luxembourg / Amtsblatt des Grossherzogtums Luxemburg* (Liuksemburgo Didžiosios Kunigaikštystės oficialusis leidinys, kuris yra skirstomas į tris kategorijas: *Mémorial A* (skelbiami įstatymai ir poįstatyminiai aktai), *Mémorial B* (skelbiami individualūs administraciniai aktai; pavyzdžiui, gali būti skelbiami aplinkraščiai, pareiškimai, nuomonės ar įvairi kita informacija) ir *Mémorial C* (įmonių, asociacijų ir fondų, nesiekiančių pelno, leidinys; pavyzdžiui, gali būti skelbiama apie įmonės / asociacijos / fondo veiklos formos arba vadovybės pasikeitimus, apie įmonės / asociacijos / fondo veiklos nutraukimą, skelbiami pranešimai apie visuotinius akcininkų susirinkimus ir kt.) <http://www.legilux.public.lu/functions/faq/question02/index.html>.

2 straipsnis

Teisminių ar administracinių apygardų, kantonų bei komunų ribos ir miestai, kurie yra šių administracinių vienetų centrai, gali būti pakeisti tik įstatymu.

3 straipsnis

Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės karūna yra paveldima Nassau dinastijos pagal 1783 m. birželio 30 d. sutartį, 1815 m. birželio 9 d. Vienos sutarties 71 straipsnį ir 1867 m. gegužės 11 d. Londono sutarties 1 straipsnį.

4 straipsnis

Didžiojo Hercogo asmuo yra neliečiamas.

5 straipsnis

(1) Didysis Hercogas pilnamečiu tampa sukakęs 18 metų. Užimdamas sostą Didysis Hercogas kaip įmanoma greičiau, dalyvaujant Deputatų Rūmams arba jų paskirtiems atstovams, duoda tokią priesaiką:

(2) „Aš prisiekiu laikytis Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės Konstitucijos ir įstatymų, užtikrinti nacionalinę nepriklausomybę ir teritorinį vientisumą, taip pat visuomenės ir asmens laisves.“

6 straipsnis

Jeigu Didžiajam Hercogui mirus jo paveldėtojas yra nepilnametis, pagal sutartį dėl šeimos nustatoma regentystė.

7 straipsnis

(1) Jeigu Didysis Hercogas negali valdyti šalies, nustatoma regentystė, kaip ir nepilnamečio paveldėtojo atveju.

(2) Laisvo sosto atveju Deputatų Rūmai laikinai nustato regentystę. Per 30 dienų sušaukiami dvigubai daugiau narių turintys naujieji Deputatų Rūmai, kurie galutinai priima sprendimą dėl sosto užėmimo.

8 straipsnis

(1) Pradėdamas eiti pareigas, regentas duoda tokią priesaiką:

(2) „Aš prisiekiu ištikimybę Didžiajam Hercogui. Aš prisiekiu laikytis šalies Konstitucijos ir įstatymų.“

II SKYRIUS

APIE VIEŠĄSIAS LAISVES IR PAGRINDINES TEISES

9 straipsnis

Liuksemburgo piliečio statusas įgyjamas, išsaugomas ir prarandamas pagal įstatymo nustatytas taisykles.

Ši Konstitucija ir kiti įstatymai dėl politinių teisių nustato sąlygas, kurios, be šio statuso, būtinos šioms teisėms įgyvendinti.

Nukrypstant nuo pirmesnės pastraipos, įstatymas gali nustatyti politines teises ne Liuksemburgo piliečiams.

10 straipsnis

(Panaikintas)

10a straipsnis

(1) Liuksemburgo piliečiai yra lygūs prieš įstatymą.

(2) Jie gali eiti viešąsias, civilines ir karines pareigas; sąlygas asmenims, nesantiems Liuksemburgo piliečiais, eiti tokias pareigas numato įstatymas.

11 straipsnis

(1) Valstybė garantuoja žmogaus ir šeimos prigimtines teises.

(2) Vyrai ir moterys turi lygias teises ir pareigas.

Valstybė prižiūri, kad būtų aktyviai šalinamos kliūtis moterų ir vyrų lygybės klausimais.

(3) Valstybė garantuoja privataus gyvenimo apsaugą, išskyrus įstatymo nustatytas išimtis.

(4) Įstatymas garantuoja teisę į darbą, o valstybė prižiūri, kad kiekvienam piliečiui būtų užtikrintas šios teisės įgyvendinimas. Įstatymas garantuoja profesinių sąjungų laisves ir reglamentuoja teisę streikuoti.

(5) Įstatymas nustato socialinės apsaugos, sveikatos apsaugos, darbuotojų teisių, kovos su skurdu ir neįgalių piliečių socialinės integracijos principus.

(6) Yra užtikrinami prekybos ir pramonės laisvė, vertimasis laisvosiomis profesijomis ir žemės ūkio darbu, išskyrus įstatymo nustatytus apribojimus.

Laisvosios profesijos įgyvendinimo klausimais įstatymas gali suteikti profesinėms įstaigoms, turinčioms civilinį teisinį subjektiškumą, įgaliojimus priimti reglamentus.

Įstatymas, nepažeisdamas bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų įgaliojimų, gali nustatyti šių reglamentų priėmimo, panaikinimo ar jų galiojimo sustabdymo procedūras.

11a straipsnis

Valstybė garantuoja natūralios žmogaus ir gamtos aplinkos apsaugą užtikrindama tvarią pusiausvyrą tarp gamtos, ypač jos gebėjimo atsinaujinti, išsaugojimo ir esamų bei būsimų kartų poreikių tenkinimo.

Ji rūpinasi gyvūnijos apsauga ir gerove.

12 straipsnis

Asmens laisvė yra garantuojama. Niekas negali būti persekiojamas kitaip, kaip įstatymo nustatytais pagrindais ir pagal įstatymo nustatytas procedūras. Niekas negali būti sulaikytas arba laikomas suimtu kitaip, kaip įstatymo nustatytais pagrindais ir pagal įstatymo nustatytas procedūras. Išskyrus sulaikymą su įkalčiais nusikaltimo vietoje, niekas negali būti sulaikytas kitaip nei pagal motyvuotą teisėjo nutartį, kuri turi būti pateikta sulaikymo metu arba ne vėliau kaip per dvidešimt keturias valandas po jo. Kiekvienas asmuo turi būti nedelsiant informuojamas apie teisines priemones, kuriomis jis gali naudotis siekdamas atgauti savo laisvę.

13 straipsnis

Niekas prieš savo valią negali atsisakyti įstatymo suteiktos teisės į teisminę gynybą.

14 straipsnis

Jokia bausmė negali būti nustatyta ir taikoma kitaip nei pagal įstatymą.

15 straipsnis

Gyvenamoji vieta yra neliečiama. Įeiti į gyvenamąją vietą neleidžiama kitaip, kaip tik įstatymo numatytais atvejais ir tvarka.

16 straipsnis

Nuosavybė negali būti paimama kitaip, kaip tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginus.

17 straipsnis

Turto konfiskavimo bausmė negali būti nustatyta.

18 straipsnis

Mirties bausmė negali būti nustatyta.

19 straipsnis

Tikėjimo laisvė ir laisvė išpažinti ir skleisti religiją negali būti apribojamos kitaip, kaip bausmėmis už nusižengimus, padarytus naudojantis šiomis laisvėmis.

20 straipsnis

Niekas negali būti jokiais būdais verčiamas pasirinkti tikėjimo ar atlikinėti religines apeigas, taip pat laikytis religinių arba tikėjimo poilsio dienų.

21 straipsnis

Civilinė santuoka visuomet turi būti sudaroma prieš jos bažnytinį palaiminimą.

22 straipsnis

Valstybės dalyvavimas skiriant religinių bendruomenių vadovus ir investitūroje, kitų dvasininkų skyrimas ir atleidimas iš pareigų, taip pat vienų ir kitų galimybė susisiekti su savo religiniais vadovais ir viešai skelbti savo aktus, taip pat bažnyčios ir valstybės santykiai yra susitarimų, teikiamų Deputatų Rūmams, atsižvelgiant į klausimus, kuriems spręsti būtinas jų dalyvavimas, dalykas.

23 straipsnis

Valstybė rūpinasi pradinio mokymo organizavimu, kuris yra privalomas ir nemokamas ir kurio prieinamumas turi būti užtikrintas kiekvienam asmeniui, gyvenančiam Didžiojoje Hercogystėje. Medicininė ir socialinė pagalba reglamentuojamos įstatymu.

Valstybė įsteigia nemokamas vidurinio mokymo ir privalomųjų aukštojo mokymo kursų įstaigas.

Įstatymas nustato viešojo mokymo finansavimo tvarką, taip pat Vyriausybės ir komunų dalyvavimo jį prižiūrint sąlygas, įstatymas taip pat reguliuoja visus klausimus, kurie yra susiję su mokymu ir apibrėžia kriterijus,

pagal kuriuos nustatoma finansinės paramos moksleiviams ir studentams sistema.

Kiekvienas yra laisvas studijuoti Didžiojoje Hercogystėje arba užsienyje ir lankyti savo pasirinktus universitetus su išlygomis, nustatytomis įstatyme dėl priėmimo į darbą ir tam tikrų profesijų veiklos sąlygų.

24 straipsnis

Garantuojamos teisė laisvai reikšti įsitikinimus visais klausimais ir spaudos laisvė, išskyrus atvejus, kai baudžiama už baudžiamuosius nusižengimus, padarytus naudojantis šiomis laisvėmis. Cenzūra niekada negalės būti įvesta.

25 straipsnis

Konstitucija garantuoja teisę rinktis be ginklo į taikius susirinkimus, laikantis įstatymų reglamentuojančių šios teisės įgyvendinimo tvarką, nenumatant išankstinio leidimo gavimo reikalavimo. Ši nuostata netaikoma politiniams, religiniams ar kitiems susirinkimams atvirose vietose; tokius susirinkimus reglamentuoja įstatymai ir policijos veiklą reglamentuojantys teisės aktai.

26 straipsnis

Konstitucija garantuoja asociacijos teisę, be išankstinio leidimo, laikantis įstatymų, kurie reguliuoja šios teisės įgyvendinimą.

27 straipsnis

Kiekvienas turi teisę kreiptis į viešosios valdžios institucijas su peticijomis, pasirašytomis vieno ar daugiau asmenų. Tik viešosios valdžios institucijos gali teikti kolektyvines peticijas.

28 straipsnis

Asmens susirašinėjimo slaptumas neliečiamas. Įstatymas nustato pareigūnus, atsakingus už susirašinėjimo, kurį užtikrina pašto įstaigos, slaptumo pažeidimus.

Įstatymas nustato susirašinėjimo telegrafu slaptumo garantijas.

29 straipsnis

Įstatymas nustato kalbų vartojimą administracinėje ir teisminėje veikloje.

30 straipsnis

Valstybės pareigūnų baudžiamajam persekiojimui už jų tarnybinius veiksmus, išskyrus Vyriausybės nariams nustatytas išimtis, nereikalaujama jokio išankstinio leidimo.

31 straipsnis

Visų kategorijų valstybės tarnybos tarnautojai, išskyrus Vyriausybės narius, negali būti atleisti iš pareigų, netekti garbės ženklų ir pensijų kitaip kaip tik įstatymo nustatyta tvarka.

III SKYRIUS

APIE SUVERENIĄ GALIĄ

32 straipsnis

(1) Suvereni galia priklauso Tautai.

Didysis Hercogas įgyvendina suverenią galią, remdamasis šia Konstitucija ir šalies įstatymais.

(2) Didysis Hercogas turi tik Konstitucija ir pagal Konstituciją priimtais specialiaisiais įstatymais oficialiai suteiktus įgaliojimus, nepažeidžiant šios Konstitucijos 3 straipsnio.

(3) Tose srityse, kurios pagal Konstituciją turi būti reglamentuojamos įstatymais, Didysis Hercogas gali priimti reglamentus ir nutarimus tik įstatyme nustatytiems tikslams pasiekti, laikantis įstatyme nustatytų sąlygų ir tvarkos.

(4) Vis dėlto, iškilus tarptautinei krizei, Didysis Hercogas skubos atveju bet kurioje srityje gali priimti reglamentus, kuriais gali būti nukrypstama net nuo galiojančių teisės aktų nuostatų. Šių reglamentų galiojimo trukmė ne ilgesnė kaip trys mėnesiai.

32a straipsnis

Politinės partijos konkuruoja dėl tautos valios formavimo ir jos raiškos per visuotinius rinkimus. Jos yra demokratinio pliuralizmo išraiška.

§ 1. Apie Didžiojo Hercogo prerogatyvas

33 straipsnis

Didysis Hercogas yra valstybės vadovas, jos vienybės simbolis ir nacionalinės nepriklausomybės garantas. Remdamasis Konstitucija ir šalies įstatymais, jis įgyvendina vykdomąją valdžią.

34 straipsnis

Didysis Hercogas pasirašo ir viešai paskelbia įstatymus per tris mėnesius po Deputatų Rūmų balsavimo.

35 straipsnis

Didysis Hercogas skiria į civilinę ir karo tarnybą, laikantis įstatymo, išskyrus jame nustatytas išimtis.

Iš valstybės biudžeto finansuojami postai gali būti steigiami tik pagal įstatymų nuostatas.

36 straipsnis

Didysis Hercogas priima įstatymų įgyvendinimui būtinus reglamentus ir nutarimus.

37 straipsnis

Didysis Hercogas sudaro sutartis. Sutartys įsigalioja tik po to, kai patvirtinamos įstatymu ir paskelbiamos įstatymų nustatyta tvarka.

Konstitucijos III skyriaus 4 skirsnio 49a straipsnyje nurodytos sutartys tvirtinamos įstatymu, už kurį balsuojama Konstitucijos 114 straipsnio antroje pastraipoje nustatyta tvarka.

Slaptos sutartys yra panaikinamos.

Didysis Hercogas priima sutarčių vykdymui būtinus reglamentus ir nutarimus pagal tokią tvarką, kuri taikoma įstatymų įgyvendinimo priemonėms, ir jie sukelia tokias pasekmes kaip ir įstatymų įgyvendinimo priemonės, išskyrus sritis, kurios pagal Konstituciją reglamentuojamos įstatymu.

Teritorija gali būti perleidžiama, keičiama ar prijungiama tik remiantis įstatymu.

Didysis Hercogas vadovauja ginkluotosioms pajėgoms; jis skelbia karą ir karo pabaigą po to, kai Deputatų Rūmai suteikia tam leidimą balsuodami Konstitucijos 114 straipsnio antroje pastraipoje nustatyta tvarka.

38 straipsnis

Didysis Hercogas turi teisę atleisti nuo teismo paskirtos bausmės ar ją sumažinti, išskyrus Vyriausybės narių atžvilgiu priimtus sprendimus.

39 straipsnis

Didysis Hercogas turi teisę pagal įstatymą leisti monetas.

40 straipsnis

Didysis Hercogas turi teisę suteikti kilmingus titulus, negalėdamas suteikti jokių su titulais susijusių privilegijų.

41 straipsnis

Didysis Hercogas, laikydamasis įstatyme nustatytų reikalavimų, teikia karinius ir civilinius ordinus.

42 straipsnis

Didžiajam Hercogui gali atstovauti kraujo princas, kuriam suteikiamas Didžiojo Hercogo pavaduotojo titulas ir kuris reziduoja Didžiojoje Hercogystėje.

Prieš vykdydamas savo įgaliojimus šis atstovas prisiekia laikytis Konstitucijos.

43 straipsnis

Metinis suvereno rūmų biudžetas sudaro tris šimtus tūkstančių auksinių frankų per metus.

Jis gali būti keičiamas įstatymu kiekvieno valdymo pradžioje. Kiekvienais metais biudžeto įstatymu suvereno rūmams gali būti skiriamos atstovavimo išlaidoms padengti būtinos sumos.

44 straipsnis

Didžiojo Hercogo rezidencija yra Didžiojo Hercogo rūmai Liuksemburgo mieste ir Bergo pilis.

45 straipsnis

Didžiojo Hercogo priimtos nuostatos turi būti kontrasignuojamos atsakingo Vyriausybės nario.

§ 2. Apie įstatymų leidybą

46 straipsnis

Kiekvienam įstatymui reikalaujamas Deputatų Rūmų sutikimas.

47 straipsnis

Didysis Hercogas teikia Deputatų Rūmams pasiūlymus dėl įstatymų projektų ar įstatymų projektus, kurių priėmimo jis pageidautų.

Deputatų Rūmai turi teisę siūlyti Didžiajam Hercogui įstatymo projektus.

48 straipsnis

Oficialus įstatymų aiškinimas gali būti vykdomas tik remiantis įstatymais.

§ 3. Apie teisingumą

49 straipsnis

Teisingumą vykdo teismai ir tribunolai Didžiojo Hercogo vardu.

Teismų nuosprendžiai ir sprendimai vykdomi Didžiojo Hercogo vardu.

§ 4. Apie tarptautinius įgaliojimus

49a straipsnis

Įgaliojimų, pagal Konstituciją priskirtų įstatymų leidžiamajai, vykdomajai ir teisminei valdžioms, vykdymas gali būti laikinai perduotas pagal sutartį tarptautinės teisės institucijoms.

IV SKYRIUS

APIE DEPUTATŲ RŪMUS

50 straipsnis

Deputatų Rūmai atstovauja šaliai. Deputatai balsuoja nepriklausomai nuo savo rinkėjų valios, vadovaudamiesi tik Didžiosios Hercogystės bendraisiais interesais.

51 straipsnis

(1) Didžioji Liuksemburgo Hercogystė yra parlamentinė demokratija.

(2) Deputatų Rūmų organizavimą reglamentuoja įstatymas.

(3) Deputatų Rūmai susideda iš 60 deputatų. Pagal Konstitucijos 114 straipsnio antrosios pastraipos nuostatas priimtas įstatymas nustato kiekvienoje rinkimų apygardoje renkamų deputatų skaičių.

(4) Rinkimai yra tiesioginiai.

(5) Deputatai renkami visuotiniu, paprastu ir lygiu balsavimu, balsuojant pagal sąrašus pagal proporcinio atstovavimo sistemą, taikant mažesnės rinkimų kvotos principą ir pagal įstatymo nustatytas taisykles.

(6) Šalis dalinama į keturias rinkimų apygardas:

- Pietų, susidedančią iš Ešo prie Alzeto (*Esch-Uelzecht, Esch-sur-Alzette, Esch an der Alzette*) ir Kapeleno (*Kapellen, Cappellen*) kantonų,
- Centras, susidedantį iš Liuksemburgo (*Lëtzebuerg, Luxembourg, Luxemburg*) ir Meršo (*Miersch, Mersch*) kantonų,
- Šiaurė, susidedantį iš Dikircheno (*Dikrech, Diekirch*), Redingeno (*Réiden, Redange, Redingen*), Viltzo (*Wolz, Wiltz*), Klerfo (*Klierf, Clervaux*, *Clerf*) ir Viandeno (*Veianen, Vianden*) kantonų,
- Rytai, susidedantį iš Grevenmacherio (*Gréiwemaacher, Grevenmacher*), Remicho (*Réimech, Remich*) ir Echternacho (*Iechternach, Echternach*) kantonų.

(7) Rinkėjai gali būti pakviesti pasisakyti referendume įstatymo nustatytais atvejais ir sąlygomis.

52 straipsnis

Siekiant būti rinkėju reikia:

1) būti Liuksemburgo piliečiu arba piliete,

2) turėti politines ir civilines teises,

3) būti ne jaunesniam nei aštuoniolikos metų amžiaus.

Be šių trijų sąlygų, reikia atitikti ir įstatyme nustatytas sąlygas. Jokia cenzo sąlyga negali būti nustatoma.

Siekiant būti renkamam reikia:

1) būti Liuksemburgo piliečiu arba piliete,

2) turėti politines ir civilines teises,

3) būti ne jaunesniam nei aštuoniolikos metų amžiaus,

4) turėti gyvenamąją vietą Didžiojoje Hercogystėje.

Jokia kita sąlyga būti renkamam negali būti nustatyta.

53 straipsnis

Rinkti ir būti renkami neturi teisės:

1) nuteisti už baudžiamuosius nusikaltimus;

2) tie, kuriems pagal teismo nuosprendį atimta balso teisė už nusižengimus;

3) neveiksnūs pilnamečiai asmenys.

Jokie kiti teisės rinkti ir būti renkamam neturėjimo pagrindai negali būti numatyti.

Balsavimo teisė gali būti sugrąžinta suteikiant malonę asmenims, kurie ją prarado dėl baudžiamosios atsakomybės pagal teismo nuosprendį taikymo.

54 straipsnis

(1) Deputato mandatas yra nesuderinamas su tokiomis pareigomis:

1) Vyriausybės nario;

2) Valstybės Tarybos nario;

3) bendrosios kompetencijos teismų teisėjo;

4) Audito rūmų nario;

5) apygardos komisaro;

6) mokesčių rinkėjo ar atskaitingo valstybės tarnautojo;

7) profesinę karo tarnybą atliekančio kariškio.

(2) Pareigūnai turi teisę pasirinkti deputato mandatą arba einamas pareigas, kai jos yra nesuderinamos su mandatu.

(3) Deputatas, pakviestas užimti Vyriausybės nario pareigas ir palikęs šias pareigas, įtraukiamas į sąrašą, pagal kurį jis buvo išrinktas, tokiomis pačiomis teisėmis, kaip pirmas pretendentas.

Tas pats galioja papildomam deputatui, kuris pakviestas užimti Vyriausybės nario pareigas, atsisako deputato mandato, kuris jam būtų priklausęs vykdant šias pareigas.

Kilus konkurencijai tarp keleto asmenų, turinčių teisę, pakartotinai į deputatų sąrašą įtraukiama pagal rinkimuose gautą balsų skaičių.

55 straipsnis

Konstitucijos 54 straipsnyje nustatyti nesuderinamumo atvejai nėra kliūtis ateityje įstatymu nustatyti kitus atvejus.

56 straipsnis

Deputatai renkami penkerių metų laikotarpiui.

57 straipsnis

(1) Deputatų Rūmai tikrina savo narių įgaliojimus ir sprendžia su tuo susijusius ginčus.

(2) Prieš pradėdami eiti pareigas deputatai duoda šią priesaiką: „Aš prisiekiu būti ištikimas Didžiajam Hercogui, laikytis Konstitucijos ir valstybės įstatymų.“

(3) Ši priesaika duodama viešame posėdyje Deputatų Rūmų pirmininkui.

58 straipsnis

Deputatas, paskirtas Vyriausybės į mokamas pareigas ir sutikęs jas priimti, nedelsiant nustoja dalyvauti viešuose posėdžiuose, ir į savo pareigas gali sugrįžti, tik kai yra iš naujo išrenkamas deputatu.

59 straipsnis

Už kiekvieną įstatymą balsuojama antrą kartą, jeigu tik Deputatų Rūmai su Valstybės Tarybos pritarimu viešame posėdyje nenustato kitaip. Laiko tarpas tarp dviejų balsavimų turi būti ne mažesnis nei trys mėnesiai.

60 straipsnis

Kiekvienoje sesijoje Deputatų Rūmai išsirenka savo pirmininką ir jo pavaduotojus bei sudaro jų kabinetus.

61 straipsnis

Deputatų Rūmų posėdžiai yra vieši, išskyrus reglamente nustatytas išimtis.

62 straipsnis

Visi sprendimai priimami absoliučia balsų dauguma. Jeigu balsai pasidalina lygiomis dalimis, balsavimui pateiktas pasiūlymas laikomas atmestu.

Deputatų Rūmai gali priimti sprendimą, tik jei dalyvauja jų narių dauguma.

63 straipsnis

(Panaikintas)

64 straipsnis

Deputatų Rūmai turi teisę atlikti tyrimus. Įstatymas reglamentuoja šios teisės įgyvendinimą.

65 straipsnis

Rūmai balsuoja už visą įstatymą. Balsavimas vyksta visada asmeniškai kviečiant.

Nemažiau negu penkių deputatų prašymu prieš balsuojant dėl viso įstatymo gali pirmiausia būti balsuojama dėl vieno ar kelių straipsnių.

Leidžiamas balsavimas pagal įgaliojimą. Niekas negali gauti daugiau negu vieną įgaliojimą.

66 straipsnis

Deputatų Rūmai turi teisę keisti ir suskirstyti pateiktus straipsnius ir pasiūlymus dėl pakeitimų.

67 straipsnis

Draudžiama asmeniškai teikti peticijas Deputatų Rūmams.

Deputatų Rūmai turi teisę jiems pateiktas peticijas perduoti Vyriausybės nariams. Vyriausybės nariai teikia paaiškinimus dėl peticijų turinio kiekvieną kartą, kai to prašo Deputatų Rūmai.

Deputatų Rūmai nenagrinėja peticijų, kurių objektas – asmeniniai interesai, išskyrus tuos atvejus, kai peticijos susijusios su neteisėtais Vyriausybės arba viešosios valdžios institucijų veiksmais, arba kai sprendimas dėl peticijos priklauso Rūmų kompetencijai.

68 straipsnis

Deputatas negali būti traukiamas nei civilinėn, nei baudžiamojon atsakomybėn už einant pareigas pareikštą nuomonę ar atliktą balsavimą.

69 straipsnis

Išskyrus Konstitucijos 68 straipsnyje nustatytus atvejus, deputatai gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn net per sesiją.

Vis dėlto per sesiją deputatas gali būti suimamas tik iš anksto gavus Deputatų Rūmų leidimą, išskyrus atvejį, kai jis sulaikomas nusikaltimo vietoje.

Deputatui skirtų bausmių, taip pat ir susijusių su laisvės atėmimu, vykdymui Deputatų Rūmų leidimo nereikia.

70 straipsnis

Deputatų Rūmai savo reglamente nustato tvarką, kurios laikydamiesi vykdys savo įgaliojimus.

71 straipsnis

Deputatų Rūmų posėdžiai vyksta Didžiosios Hercogystės administracijos buveinės vietoje.

72 straipsnis

(1) Rūmai kasmet susirenka į eilinę sesiją reglamente nustatytus laiku.

(2) Didysis Hercogas gali sukviesti Deputatų Rūmus į neeilinę sesiją; jis privalo tai padaryti vieno trečdalio deputatų prašymu.

(3) Kiekvieną Deputatų Rūmų sesiją pradeda ir užbaigia Didysis Hercogas arba jo vardu tam tikslui paskirtas įgaliotinis.

73 straipsnis

(Panaikintas)

74 straipsnis

Didysis Hercogas gali paleisti Deputatų Rūmus.

Naujieji rinkimai turi įvykti ne vėliau kaip po trijų mėnesių nuo Deputatų Rūmų paleidimo dienos.

75 straipsnis

Deputatų Rūmų nariai, be kelionės išlaidų kompensavimo, gauna atlyginimą, kurio dydis ir sąlygoss nustatomi įstatymu.

V SKYRIUS

APIE DIDŽIOSIOS HERCOGYSTĖS VYRIAUSYBĘ

76 straipsnis

Didysis Hercogas nustato Vyriausybės, kurią sudaro ne mažiau kaip trys nariai, organizavimą.

Vykdydamas pagal Konstitucijos 36 straipsnį ir 37 straipsnio ketvirtą

pastraipą jam suteiktus įgaliojimus, Didysis Hercogas, jo nustatytais atvejais, gali įpareigoti Vyriausybės narius imtis įgyvendinimo priemonių.

77 straipsnis

Didysis Hercogas skiria ir atleidžia Vyriausybės narius.

78 straipsnis

Vyriausybės nariai yra atsakingi.

79 straipsnis

Tarp Vyriausybės narių ir Didžiojo Hercogo nėra jokios tarpinės valdžios institucijos.

80 straipsnis

Vyriausybės nariai turi teisę dalyvauti Deputatų Rūmų posėdžiuose ir turi būti išklausyti, kai jie to prašo.

Deputatų Rūmai gali prašyti Vyriausybės narių dalyvavimo.

81 straipsnis

Jokiu atveju Didysis Hercogas žodiniu arba rašytiniu įsakymu negali atleisti Vyriausybės nario nuo atsakomybės.

82 straipsnis

Deputatų Rūmai turi teisę pateikti kaltinimus Vyriausybės nariams. Įstatymas nustato atsakomybės atvejus, taikytinas bausmes ir procedūras, kurios taikomos tuo atveju, kai Deputatų Rūmai pateikia kaltinimus arba nukentėjusios pusės prašymu pradedamas persekiojimas.

83 straipsnis

Didysis Hercogas gali suteikti malonę nuteistam Vyriausybės nariui tik Deputatų Rūmų prašymu.

Va SKYRIUS

APIE VALSTYBĖS TARYBĄ

83a straipsnis

Valstybės Taryba teikia išvadas dėl įstatymo projektų ir pasiūlymų bei dėl pasiūlytų įstatymų pakeitimų, taip pat visais kitais klausimais, priskir-

tais Vyriausybės arba įstatymų. Dėl įstatymų straipsnių, už kuriuos Deputatų Rūmai balsuoja pagal Konstitucijos 65 straipsnį, ji teikia išvadą per įstatymo nustatytą terminą.

Valstybės Tarybos organizavimą ir įgaliojimų įgyvendinimo tvarką nustato įstatymas.

VI SKYRIUS

APIE TEISINGUMĄ

84 straipsnis

Ginčų, kurių dalykas yra civilinės teisės, sprendimas priklauso išimtinai teismams.

85 straipsnis

Ginčų, kurių dalykas yra politinės teisės, sprendimas, priklauso teismams, išskyrus įstatyme nustatytus atvejus.

86 straipsnis

Joks teismas, jokia teisminė institucija negali būti sukurti kitaip kaip pagal įstatymą. Jokie nepaprastieji teismai ar komisijos, nepriklausomai nuo to, kaip vadintųsi, negali būti sudaryti.

87 straipsnis

Aukštojo Teisingumo Teismo organizaciją nustato įstatymas.

88 straipsnis

Teismų posėdžiai yra vieši, jeigu dėl viešumo nekyla pavojus viešajai tvarkai ir moralei, o tokiu atveju teismas dėl to priima sprendimą.

89 straipsnis

Kiekvienas teismo sprendimas turi būti motyvuotas ir paskelbtas viešame teismo posėdyje.

90 straipsnis

Taikos teisėjus ir teismų teisėjus tiesiogiai skiria Didysis Hercogas. Teismo teisėjus ir apygardos teismų pirmininkus bei pirmininkų pavaduotojus skiria Didysis Hercogas pagal Aukštojo Teisingumo Teismo išvadą.

91 straipsnis

(1) Taikos teisėjai, apygardos teismų teisėjai ir teismo tarėjai skiriami iki gyvos galvos. Nė vienas iš jų negali būti pašalintas iš pareigų arba laikinai nuo jų nušalintas kitaip kaip teismo sprendimu. Kiekvienas iš šių teisėjų gali būti perkeltas tik į naują paskyrimo vietą ir gavus jo sutikimą.

(2) Tačiau jie gali būti nušalinti nuo pareigų, atšaukti arba perkelti dėl ligos ar netinkamo elgesio įstatymo nustatyta tvarka.

92 straipsnis

Bendrosios kompetencijos teismų narių atlyginimus nustato įstatymas.

93 straipsnis

Išskyrus įstatyme numatytus atvejus, joks teisėjas negali sutikti vykdyti Vyriausybės skiriamų atlyginamų funkcijų, nebent jis jas vykdo nemokamai ir nepažeisdamas įstatyme nustatytų nesuderinamumo su einamomis pareigomis sąlygų.

94 straipsnis

(1) Ypatingi įstatymai nustato karinių teismų organizavimą, jų kompetenciją, teises ir pareigas šių teismų narių ir jų galiojimo laikotarpio.

(2) Įstatymas reglamentuoja taip pat darbo teismų organizavimą ir socialinės apsaugos teismų, jų įgaliojimus, jų paskyrimo tvarka ir pareigų ėjimo trukmę.

95 straipsnis

Aukštieji teismai ir pirmosios instancijos teismai taiko bendrus ir vietos nutarimus ir reglamentus, jeigu jie atitinka įstatymus. Aukštasis Teisingumo Teismas sprendžia ginčus dėl teismingumo įstatymo nustatyta tvarka.

95a straipsnis

(1) Administraciniai ginčai patenka į Aukščiausiojo administracinio teismo ir pirmos instancijos administracinio teismo jurisdikciją. Šių teismų jurisdikcijai įstatymo nustatytais atvejais ir sąlygomis priskiriami nagrinėti mokestiniai ginčai.

(2) Pagal įstatymą gali būti steigiami kiti administraciniai teismai.

(3) Aukščiausiasis administracinis teismas yra aukščiausia administracinių teismų instancija.

(4) Administracinių teismų kompetenciją ir organizavimą reglamentuoja įstatymas.

(5) Aukščiausiojo administracinio teismo ir pirmosios instancijos administracinio teismo teisėjus skiria Didysis Hercogas. Aukščiausiojo administracinio teismo narių, taip pat pirmosios instancijos administracinio teismo pirmininko bei jo pavaduotojo paskyrimams, išskyrus pirmuosius paskyrimus, būtina gauti Aukščiausiojo administracinio teismo išvadą.

(6) Konstitucijos 91, 92 ir 93 straipsnio nuostatos taikomos Aukščiausiojo administracinio teismo ir pirmosios instancijos administracinio teismo teisėjams.

95b straipsnis

(1) Konstitucinis Teismas, priimdamas nutarimą, sprendžia dėl įstatymų atitikties Konstitucijai.

(2) Kiekvienas teismas įstatymo nustatyta tvarka gali kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu dėl prejudicinio sprendimo, kad Konstitucinis Teismas nuspręstų dėl įstatymų, išskyrus įstatymus, kuriais patvirtinamos tarptautinės sutartys, atitikties Konstitucijai.

(3) Konstitucinis Teismas susideda iš Aukštojo Teisingumo Teismo pirmininko, Aukščiausiojo administracinio teismo pirmininko, dviejų Kasacinio teismo narių ir penkių teisėjų, paskirtų Didžiojo Hercogo bendru Aukštojo Teisingumo Teismo ir Aukščiausiojo administracinio teismo siūlymu. Jiems taikomos Konstitucijos 91, 92 ir 93 straipsnių nuostatos. Konstitucinį Teismą sudaro viena kolegija, kuri posėdžiauja penkių teisėjų sudėtimi.

(4) Konstitucinio Teismo organizavimą ir jo įgaliojimų vykdymo tvarką ir būdus nustato įstatymas.

VII SKYRIUS

APIE VIEŠĄSIAS PAJĖGAS

96 straipsnis

Visus su ginkluotosiomis pajėgomis susijusius klausimus reglamentuoja įstatymas.

97 straipsnis

Tvarkos užtikrinimo pajėgų organizavimas ir įgaliojimai yra įstatymų reguliavimo dalykas.

98 straipsnis

Gali būti formuojama piliečių gvardija, kurios organizavimą nustato įstatymas.

VIII SKYRIUS

APIE FINANSUS

99 straipsnis

Mokesčiai valstybei gali būti nustatyti tik įstatymu. Jokia valstybinė paskola negali būti paimta be Deputatų Rūmų sutikimo. Joks valstybės nekilnojamasis turtas negali būti perleistas, jeigu toks perleidimas nėra leidžiamas pagal specialų įstatymą. Vis dėlto pagrindiniame įstatyme gali būti nustatytos ribos, kurių neviršijant nereikia prašyti specialaus Deputatų Rūmų leidimo. Bet koks valstybės įgyjamas svarbus nekilnojamasis turtas, bet koks valstybei reikšmingo stambaus infrastruktūros projekto arba didelio pastato statybos vykdymas, bet koks svarbaus finansinio įsipareigojimo prisiėmimas valstybės vardu turi būti leidžiamas tik specialiu įstatymu.

Pagrindinis įstatymas nustato ribas, kurias viršijus toks leidimas būtinas.

Bet koks įsipareigojimas, vykdytinas iš valstybės biudžeto, prisiimtas ilgesniam laikui nei biudžetiniams metams, gali būti nustatytas tik specialiu įstatymu. Bet kokia įmoka ar mokestis komunos naudai gali būti nustatomi tik komunos tarybos sutikimu. Įstatymas nustato išimtis, kai praktika parodo, kad egzistuoja būtinybė nustatyti komunos mokesčius.

100 straipsnis

Dėl mokesčių valstybei balsuojama kasmet. Įstatymai, nustatantys šiuos mokesčius, galioja vienerius metus, nebent jų galiojimas yra atnaujinamas.

101 straipsnis

Negali būti nustatomos jokios mokesčių privilegijos. Tik įstatymu gali būti nustatytas atleidimas nuo mokesčių ar jų sumažinimas.

102 straipsnis

Išskyrus konkrečiai įstatyme numatytus atvejus, piliečiams arba viešosios valdžios institucijoms negali būti nustatomos kitokios nei mokesčiai finansinės prievolės valstybei arba komunai.

103 straipsnis

Jokia pensija, jokios nedarbingumo išmokos, joks atlyginimas iš valstybės iždo negali būti suteikti kitaip nei pagal įstatymą.

104 straipsnis

Kasmet Deputatų Rūmai priima biudžeto įvykdymo ataskaitą ir balsuoja dėl biudžeto. Visos valstybės pajamos ir išlaidos turi būti įtrauktos į biudžetą ir jo įvykdymo ataskaitas.

105 straipsnis

(1) Audito rūmai atlieka valstybės institucijų, viešojo administravimo įstaigų ir tarnybų finansų administravimo kontrolę; įstatymas gali jiems priskirti kitas kontrolės funkcijas, susijusias su viešųjų lėšų administravimu.

(2) Įstatymas reglamentuoja Audito rūmų organizavimą ir įgaliojimus, taip pat kontrolės vykdymo būdus ir santykius su Deputatų Rūmais.

(3) Audito rūmų narius skiria Didysis Hercogas Deputatų Rūmų siūlymu.

(4) Bendra valstybės finansų įvykdymo apyskaita teikiama Deputatų Rūmams su Audito rūmų pastabomis.

106 straipsnis

Atlyginimus bei pensijas religinių bendruomenių dvasininkams moka valstybė pagal įstatymą.

IX SKYRIUS

APIE KOMUNAS

107 straipsnis

(1) Komunos yra savivaldą turintys teritoriniai vienetai, sudaromi pagal teritoriją; jos turi juridinio asmens teises ir per savo įstaigas valdo savo turtą bei atstovauja savo interesams.

(2) Kiekvienoje komunoje yra komunos taryba, kurią jos gyventojai renka tiesiogiai; įstatymas nustato sąlygas būti renkamiems ir rinkti.

(3) Komunos taryba kasmet nustato komunos biudžetą ir tvirtina jo įvykdymo ataskaitą. Ji priima komunos reglamentus, išskyrus skubos atvejus. Gavusi Didžiojo Hercogo pritarimą, komunos taryba gali nustatyti vietinius mokesčius. Didysis Hercogas turi teisę paleisti komunos tarybą.

(4) Komuną valdo burmistro ir posėdininkų kolegija, kurios nariai renkami iš komunos tarybos narių. Burmistro ir posėdininkų kolegijos nariai turi atitikti pilietybės reikalavimus, nustatytus įstatymu, priimtu pagal Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalies sąlygas.

(5) Įstatymas nustato komunos įstaigų sudėtį, organizavimą ir kompetenciją. Įstatymas nustato komunos tarnautojų statusą. Įstatyme nustatyta tvarka ir būdais komuna dalyvauja švietimo organizavime.

(6) Įstatymas reglamentuoja komunos valdymo kontrolę. Jis gali nustatyti, kad kai kurie komunos institucijų / įstaigų priimti aktai turėtų būti teikiami patvirtinti priežiūros institucijai, taip pat numatyti, kad jie bus panaikinti arba sustabdytas jų galiojimas tuo atveju, jei jie būtų neteisėti arba nesuderinami su viešuoju interesu, nepažeidžiant bendrosios kompetencijos ar administracinių teismų jurisdikcijos.

108 straipsnis

Civilinės būklės aktų tvarkymas, išdavimas ir registrų vedimas išimtinai priklauso komunos valdžios įstaigų įgaliojimų sričiai.

X SKYRIUS

APIE VIEŠĄSIAS ĮSTAIGAS

108a straipsnis

Įstatymu gali būti steigiamos viešosios įstaigos, turinčios civilinį teisinį subjektiškumą, ir įstatyme nustatomi šių įstaigų organizavimas ir veiklos sritis. Atsižvelgiant į jų veiklos sritį, įstatymu šioms įstaigoms gali būti suteikta teisė priimti reglamentus, be to, įstatyme gali būti nustatyta, kad priežiūros institucija tvirtina šiuos reglamentus ar net gali būti numatytas jų panaikinimas ar galiojimo sustabdymas tuo atveju, kai jie neteisėti, nepažeidžiant bendrosios kompetencijos ar administracinių teismų jurisdikcijos.

XI SKYRIUS

BENDROSIOS NUOSTATOS

109 straipsnis

Liuksemburgo miestas yra Didžiosios Hercogystės sostinė ir Vyriausybės buveinė. Vyriausybės buveinė gali būti perkelta tik laikinai ir dėl svarbių priežasčių.

110 straipsnis

(1) Įpareigojimas duoti priesaiką gali būti nustatytas tik įstatymu, kuris numato priesaikos turinį.

(2) Visi civiliai tarnautojai, prieš pradėdami eiti pareigas, duoda šią priesaiką:

„Aš prisiekiu būti ištikimas Didžiajam Hercogui, laikytis Konstitucijos ir valstybės įstatymų. Aš pasižadu vykdyti savo funkcijas dorai, tiksliai ir nešališkai.“

111 straipsnis

Visi užsieniečiai, esantys Didžiosios Hercogystės teritorijoje, naudojasi asmens ir turto apsauga, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis.

112 straipsnis

Visi įstatymai, nutarimai arba valstybės ar komunų institucijų priimti reglamentai yra privalomi tik paskelbti įstatyme nustatyta forma.

113 straipsnis

Nė vienos Konstitucijos nuostatos galiojimas negali būti sustabdytas.

114 straipsnis

Visi Konstitucijos pakeitimai turi būti priimti dviem Deputatų Rūmų balsavimais dėl tos pačios redakcijos, tarp kurių daroma ne mažesnė kaip trijų mėnesių pertrauka.

Konstitucijos pakeitimas yra priimtas, jeigu už jį balsuoja ne mažiau kaip du trečdaliai Deputatų Rūmų narių; balsavimas pagal įgaliojimą nėra leidžiamas.

Konstitucijos pakeitimo tekstas, kuriam buvo pritarta po pirmojo Deputatų Rūmų svarstymo, teikiamas referendumui, kuris pakeičia antrąjį

Deputatų Rūmų balsavimą, jeigu to per du mėnesius nuo pirmojo balsavimo prašo daugiau kaip vienas ketvirtadalis Deputatų Rūmų narių arba dvidešimt penki tūkstančiai rinkėjų, įrašytų į įstatymų leidžiamosios vadžios rinkėjų sąrašus. Konstitucijos pakeitimas yra priimtas, jei jam pritariama dauguma tinkamai išreikštų balsų. Tautos referendumo vykdymo tvarką reglamentuoja įstatymas.

115 straipsnis

Per regentystės laikotarpį negali būti padarytas joks Konstitucijos pakeitimas, susijęs su Didžiojo Hercogo konstitucinėmis prerogatyvomis, jo statusu, taip pat sosto paveldėjimo tvarka.

XII SKYRIUS

PEREINAMOSIOS IR PAPILDOMOS NUOSTATOS

116 straipsnis

Tol, kol įstatymu nebus nustatyta kitaip, Deputatų Rūmai turės diskrecijos teisę pateikti kaltinimus Vyriausybės nariui, o visos sudėties Aukštasis Teisingumo Teismas jį teis, priimdamas nuosprendį, kuriame kvalifikuos teisės pažeidimą ir nustatys bausmę. Tačiau bausmė negali būti sunkesnė negu laisvės atėmimas, išskyrus atvejus, tiesiogiai numatytus baudžiamuosiuose įstatymuose.

117 straipsnis

Nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos visi įstatymai, dekretai, nutarimai, reglamentai ir kiti aktai, kurie jai prieštarauja, yra panaikinami.

118 straipsnis

Konstitucijos nuostatos nekliudo aprobuoti Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo statuto, kuris buvo priimtas 1998 liepos 17 d. Romoje, ir vykdyti iš šio statuto kylančių įsipareigojimų laikantis jame numatytų sąlygų.

119 straipsnis

Iki Konstitucijos 22 straipsnyje numatytų susitarimų sudarymo lieka galioti dabartinės nuostatos religijų klausimais.

120 straipsnis

Iki Konstitucijoje numatytų įstatymų ir reglamentų paskelbimo taikomi galiojantys įstatymai ir reglamentai.

121 straipsnis

(Panaikintas)

Het Loo, 1868 m. spalio 17 d.

MALTOS ORDINAS

• PRATARMĖ •

Suverenus karinis Hospitaljerų Šv. Jono Jeruzalės, Rodo ir Maltos ordinas, dar vadinamas Maltos Ordinu, yra vienas seniausių veikiančių tarptautinės bendrijos narių, turintis ilgą, o kartu ir permainingą valstybingumo istoriją, kuri vaizdingai atspindi pastarojo tūkstantmečio šios bendrijos politinę ir teisinę raidą. Savo klestėjimo metais Maltos Ordinas valdomose teritorijose sukūrė stiprias valstybes, tačiau Naujaisiais amžiais netekęs karinės didybės ir teritorinio suverenumo sugrįžo prie pirminės savo misijos pagelbėti ligoniams ir vargstantiesiems.

Istoriniai tarptautinio subjektiškumo bruožai. Suverenaus karinio Hospitaljerų Šv. Jono Jeruzalės, Rodo ir Maltos Ordino ištakos siekia 1048 m., kai susikūrusiai vienuoliškai Šv. Jono bendruomenei buvo suteiktas leidimas Jeruzalėje statyti bažnyčią, konventą ir ligoninę ir taip pasirūpinti į Šventąją Žemę atvykstančiais piligrimais. XI–XIII a. Artimuosiuose Rytuose, vykstant kryžiaus karams, susikūrusi kryžiuočių Jeruzalės karalystė įpareigojo Šv. Jono bendruomenę nuo musulmonų ginti ne vien piligrimus, bet ir Šventąją Žemę[1]. Taip Jeruzalės hospitaljerų bendruomenė prisiėmė karines funkcijas ir „tarnavimą vargšams“ papildė „tikėjimo gynimo“ įsipareigojimu. 1113 m. vasario 15 d. bule *Piae Postulatio Voluntatis* popiežius Paskalis II, atsižvelgdamas į didelius Maltos Ordino nuopelnus, patvirtino Šv. Jono ligoninės turėtojų (hospitaljerų, arba špitolininkų) ypatingą statusą, paimdamas juos Šventojo Sosto globon (*Protectio Sancti Petri).* Šis ypatingas statusas suteikė Šv. Jono Krikštytojo (būsimajam Maltos) ordinui pačiam išsirinkti savo vadovą be pasaulietinių valdovų (karalių, kunigaikščių ir pan.) ar vietinių vyskupų įsikišimo, t. y. kad mirus įkūrėjui niekas negali nei gudraudamas, nei jėga iš šalies paskirti įpėdinio, kol patys broliai vadovaudamiesi dieviškais nuostatais jo neišrinko ir jam šių pareigų nesuteikė. Kartu Maltos Ordinas buvo atleistas nuo pareigos vyskupams mokėti dešimtinę, o Jeruzalės titulu apdovanotų ligoninių nuosavybės „tiek Azijoje,

[1] Karski, K. Zakony rycerskie Kosciola Katolickiego jako podmioty prawa międzynarodowego (Studium historycznoprawne). *Studia Iuridica*. 2002, Vol. XL, p. 93–106.

tiek ir Europoje" niekam neleidžiama nusavinti, prisidengiant Maltos Ordino vardu ją gausinti arba niokoti[2]. Bulėje popiežius numato ir bažnytines bausmes (ekskomuniką) tiems, kurie nesilaiko bulėje paskelbtos tvarkos[3]. Ši bausmė būtų skiriama tiek bažnytiniams, tiek pasaulietiniams asmenims, kurie nepaisys šiame dokumente įtvirtintų privilegijų: „Jei po dviejų trijų perspėjimų jis nesikeičia ir nesistengia keistis, tokiu atveju jis netenka orumo, valdžios ir garbės. Težino jis, kad įžeidžia Dievą, kad be atgailos negali priimti Viešpaties kūno ir kraujo ir kad Paskutinei teismo dienai jis užsitarnauja griežčiausią bausmę." Šioje bulėje numatyta tvarka buvo pripažinta ir kitų popiežių. *Pie Postulatio Voluntatis* laikomas Maltos Ordino teisiniu pagrindu, įtvirtinusiu Maltos Ordino tarptautinį politinį ir finansinį imunitetą. Toks tarptautinis subjektiškumas minimu istoriniu laikotarpiu nebuvo kažkuo išimtinis: jį turėjo ir kiti kariniai riterių ordinai, kurie istorijos tėkmėje sunyko, pavyzdžiui, labiau žinomi Tamplierių ar Kryžiuočių ordinai[4].

Pirmuoju Ordino Didžiuoju Magistru 1120 m. buvo išrinktas Raymondas du Puy (1083–1160), jo vadovavimo metais buvo patvirtintas pirmasis Maltos Ordino statutas bei iki šiol naudojamas herbas – baltas aštuoniakampis kryžius, žinomas Maltiečių kryžiaus vardu. Maltos Ordino nariai buvo įvairių krikščioniškų tautų atstovai, davę vienuolinius neturto, skaistybės ir klusnumo įžadus. 1291 m. kritus paskutinei krikščionių tvirtovei Šventojoje Žemėje – Akros miestui, Maltos Ordinas buvo priverstas laikinai įsikurti Kipre. Nuo 1310 m. iki 1523 m. Maltos Ordinui pavyko įsitvirtinti Rodo saloje ir į ją įgijo teritorinį suverenumą. Didžiojo Magistro valdomas Maltos Ordinas mezgė diplomatinius santykius su kitomis šalimis, kaldino savus pinigus. Stiprus karinis Rodo riterių laivynas buvo labai svarbus ginant krikščionišką Europą nuo musulmonų antpuolių, tačiau 1523 m. po ne vieną mėnesį trukusios kovos riteriai buvo priversti palikti Rodo salą. Septynerius metus neturėjęs teritorijos, bet nepraradęs suverenumo, 1530 m. Maltos Ordinas iš imperatoriaus Karolio V gavo leidimą, tam pritarė popiežius Klemensui VII, įsikurti itin strateginėje Europai vietoje – Maltos saloje. Į Maltos Ordino statutą buvo įtraukta pareiga – likti neutraliam galimoje kovoje tarp krikščioniškų valstybių ir nekovoti su jomis. Tuo laikotarpiu Maltos Ordinas įgijo dabartinį Maltos Ordino vardą.

---

2 Codice diplomatico del Sacro Militare Ordine Gerosolimitano. T. 1. Lucca, 1733, p. 269.

3 *Ibid.*

4 Karski, K. *Zakony rycerskie Kosciola Katolickiego jako podmioty prawa międzynarodowego, op. cit.*

Per daugiau kaip 250 buvimo Maltoje metų Maltos Ordinas buvo svarbus krikščionių atramos punktas, ginantis Europos šalis nuo islamo ekspansijos. Maltos Ordinui vėl pavyko sukurti vieną stipriausių laivynų Viduržemio jūroje: 1565 m. turkams užpuolus salą, Maltos Ordino riteriai, vadovaujami Didžiojo Magistro Jeano de la Vallette'os[5], atlaikė trijų mėnesių apsiaustį, o per lemtingą Europai Lepanto mūšį (1571 m.) maltiečių riterių laivynas svariai prisidėjo nugalint Osmanų laivyną. Tačiau po dviejų šimtų metų Maltos Ordino likimą netikėtai pakeitė Napoleono Bonaparto užkariavimai, kai 1798 m. Egipto kampanijos metu buvo užimta Maltos sala. Laikydamiesi Maltos Ordino įsipareigojimo nekelti ginklo prieš krikščionis, riteriai buvo priversti palikti salą. Nors 1802 m. Amjeno sutartimi tarp Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos Ordinui buvo garantuotos jo suverenios teisės į Maltos salyną, tačiau ten jam sugrįžti niekada taip ir nepavyko, nes Vienos kongresas teises į Maltą pripažino Didžiajai Britanijai[6]. Tuo pačiu metu buvo daugiašalių ir dvišalių diplomatinių bandymų Maltos Ordinui suteikti suverenias teises į kitas salas Europoje, pavyzdžiui, Baltijos ir Egėjo jūrose[7]. Taip Maltos Ordinas, per ilgus šimtmečius savo valdomose teritorijose sukūręs stiprias suverenias valstybes, liko be teritorijos. Po laikinų sustojimų Mesinoje, Katanijoje ir Feraroje, 1834 m. Maltos Ordino vadovybė įsikūrė Romoje, via Condotti 68 ir Villa Aventina rūmuose, kur jai popiežius užtikrino eksteritorialinį statusą. Iškart po Italijos susivienijimo Italijos valstybinės institucijos, tarp jų ir teismai, spręsdami klausimus, susijusius su Maltos Ordino nuosavybe Italijoje, pripažino ypatingą Maltos Ordino statusą, nes „europinės viešosios teisės požiūriu Maltos Ordinas nepraradęs savo suverenumo“[8]. Ilgainiui Maltos Ordino tarptautinė teisinė padėtis pradėjo dominti tarptautinės teisės doktriną, ypač po 1929 m. Laterano sutarties, pasirašytos tarp Italijos ir Šventojo Sosto, pagal kurią pastarasis atgavo suverenias teises, tiesa, jau tik į Vatikano miesto teritoriją. Ne mažiau įdomus aspektas nūdienos akimis žiūrint buvo ir Maltos Ordino vidaus teisės santykis su kanonų teise bei apskritai Maltos Ordino istoriškai glaudūs santykiai su Šventuoju Sostu, kurie paskatindavo diskusijas dėl

5 Dabartinės Maltos Respublikos sostinė Valeta pavadinta šio magistro vardu.

6 Rapisardi, A. *Sacra Hierosolymitana religio. Profili storico-giuridici e relazione internazionali*. Università degli studi di Macerata. Istituto di studi storici. 2011, p. 1–148.

7 Gazzoni, F. Ordine di Malta. *Enciclopedia di diritto*. 1981. Vol. XXXI, p. 18.

8 Pezzana, A. *Il fondamento giuridico e storico della sovranitá dell'Ordine Gerosolimitano di Malta*. Roma 1973, p. 21; Rapisardi, A. Sacra Hierosolymitana religio, *op. cit,* p. 116–119.

tų santykių pobūdžio bei, galiausiai, dėl paties Maltos Ordino suverenumo. Popiežiaus Pijaus XII įsteigtas *ad hoc* Kardinolų tribunolas turėjo pateikti išaiškinimą dėl šių santykių pobūdžio, kuris labiau atitiktų teisės realijas[9]. Tribunolas 1953 m. sausio 24 d. nutarimu[10] pripažino Romos Kurijos Vienuolijų kongregacijos kompetenciją spręsti klausimus, susijusius su Maltos Ordino, kaip vienuolinio ordino, regula, o Maltos Ordinas savo reikalus, kuriuos jis realizuoja kaip suverenus tarptautinės teisės subjektas, tiesiogiai tvarko su Šventojo Sosto Valstybės sekretoriatu, kurio pagrindinė funkcija yra užsienio reikalai. Nors šis sprendimas, daugelio autorių nuomone, iki galo neišsklaidė Šventojo Sosto nuostatų globėjiško pobūdžio dvišaliuose santykiuose, tačiau Maltos Ordinas, remiantis šiuo sprendimu, deklaravo 1961 m. Konstitucinėje Chartijoje savo autonomiją Šventojo Sosto atžvilgiu ir savo, kaip tarptautinės teisės subjekto, suverenumą. Kardinolų tribunolo išaiškinimas turėjo įtakos Maltos Ordino santykių su Italija, šalimi, kurioje reziduoja, tolesniam vystymuisi ir suteikė jiems aiškumo: 1960 m. Italija apsikeitė su Maltos Ordinu notomis dėl tarpusavio santykių sureguliavimo, taip formaliai pripažįstant Maltos Ordino vadovą kaip kitos valstybės vadovą ir kartu įvardijant Maltos Ordino būstinės vietą bei pripažįstant Maltos Ordino institucijoms juridinio asmens statusą[11]. Vis dėlto linkstama manyti[12], kad šia sutartimi nebuvo užmegzti diplomatiniai santykiai, bet buvo pripažintas jau egzistuojančių santykių tarp Italijos ir Ordino faktas ir kartu buvo susitarta dėl šių santykių sureglamentavimo[13].

[9] Tribunolo sudarymą inicijavo kilusi kontroversija tarp Maltos Ordino ir Romos Kurijos Vienuolynų kongregacijos, kuri ėmė pretenduoti į išimtinį vaidmenį Maltos Ordino reikaluose, remiantis faktu, kad Maltos Ordinas yra visų pirma religinis ordinas, o jo regula yra Šventojo Sosto aprobuota. Nesutikdamas su tokiu aiškinimu, 1951 m. Maltos Ordino Didysis Magistras, remdamasis popiežių suteiktomis privilegijomis Maltos Ordinui, kreipėsi į Popiežių, prašydamas jo išaiškinimo; žr. Gazzoni F. Ordine di Malta, *op. cit,* p. 19.

[10] Sentenza di Papa Pio XII del 10 dicembre 1951. *Acta Apostolicae Sedis*. 1953. Vol. XLV, p. 765–767.

[11] Ministero Affari Esteri. Scambio di Note tra la Repubblica Italiana e il Sovrano Militare Ordine di Malta per la regolamentazione dei reciproci rapporti. Roma, 1962, p. 3–6.

[12] Gazzoni, F. *L'Ordine di Malta*. Milano, 1979, p. 105; F. Turriziani Colonna, Sovranità e indipendenza nel Sovrano Militare Ordine di Malta, Città del Vaticano, 2006.

[13] Kita vertus, dalis Italijos autorių atkreipia dėmesį į šios tarptautinės sutarties kai kurių rekvizitų nebuvimą, pvz., ji nebuvo paskelbta oficialiame leidinyje *Gazzeta Ufficiale*, ir todėl abejoja šios sutarties tarptautiniu pobūdžiu tarptautinės viešosios teisės požiūriu, žr.: Giuliano, M., Scovazzi, T., Treves, T. *Diritto internazionale. Parte generale.* Milano, 1991, p. 160; Conforti, B. Sui privilegi e le immunità dell'Ordine di Malta.

1980 m. Italijos užsienio reikalų ministro siūlymu Respublikos Prezidentas šalies atstovybei prie Maltos Ordino suteikė ambasados titulą[14].

Tik netekęs teritorinio suverenumo Maltos Ordinas susitelkė ties savo pirmine ir pagrindine misija – tikėjimo saugojimo ir pagalbos vargstantiesiems (*Tuitio fidei et obsequum pauperum*) veiklos. Tuo tikslu daugelyje pasaulio šalių kūrėsi nacionalinės Maltos Ordino organizacijos. Labai daug pagalbos Maltos Ordino riteriai suteikė ligoniams ir vargstantiesiems Pirmojo ir Antrojo pasaulinio karo metais. Vėlesniais metais Maltos Ordino humanitarinė ir karitatyvinė veikla plėtėsi toliau, kartu augo ir jo tarptautins prestižas. Iki praėjusio amžiaus paskutiniojo dešimtmečio Jungtinėse Tautose Maltos Ordinas užėmė paprasto delegato diplomatinę poziciją. 1994 m. Italijos bei dar 27 šalių atstovų prie Jungtinių Tautų teikimu Maltos Ordinui buvo suteiktas nuolatinio stebėtojo statusas dėl jo ypatingo vaidmens tarptautinių humanitarinių santykių srityje. Šis sprendimas nebuvo lengvai pasiektas: nors tuo metu Maltos Ordinas jau palaikė dvišalius santykius su 64 šalimis, tarp jų ir su Lietuva, dalis valstybių, remiantis tuo, kad Maltos Ordinas neturi savo teritorijos ir nuolatinių gyventojų, atsisakė prilyginti jį valstybei[15]. Palaipsniui Maltos Ordino atstovai buvo akredituoti prie FAO, UNESCO, atidarytos atstovybės Vienoje ir Ženevoje. Dabartiniu metu Maltos Ordinas palaiko diplomatinius santykius su 104 valstybėmis[16].

Maltos Ordino valdymo forma išlaikė daugelį istorinių bruožų, kurie daro jį išskirtinį. Nors ir nevaldydamas teritorijos, Maltos Ordinas derina renkamosios monarchijos (kaip ir Romos Popiežiaus) valdymo formą su aristokratinės respublikos (panašiai, kaip ir Venecijos Respublikos atveju), kurios galva yra *Magnus Magister Hospitalis Sancti Joannis Hierosolymitani*, valdymo forma[17].

Maltos Ordino Konstitucinė Chartija (toliau Chartija) buvo priimta

Il Foro italiano. 1990. Vol. 113. I. c. 2598–2604.

14 Decreto del Presidente della Repubblica 15 dicembre 1980 n. 1055. *Raccolta Ufficiale delle Leggi e dei Decreti del Presidente della Repubblica Italiana*. Roma, 1980.

15 Miracola S. *Il sovrano militare ordine di Malta all`ONU. Stato sovrano o O.N.G.. Lo S.M.O.M. dagli splendori del XX secolo alla crisi odierna*. Palermo, 2013, p. 28–30.

16 Šalių, palaikančių diplomatinius santykius su Maltos Ordinu, sąrašas pateikiamas Maltos Ordino oficialiame tinklalapyje <http://www.orderofmalta.int/diplomatic-relations/862/sovereign-order-of-malta-bilateral-relations/?lang=en> [žiūrėta 2014-04-1].

17 Rapisardi, A. *Sacra Hierosolymitana religio, op. cit,* p. 3.

1961 m., ji pakeitė nuo 1956 m. galiojusią konstituciją *ad experimentum*[18]. Ji nustato Maltos Ordino struktūrinius pagrindus tiek vidaus, tiek išorės santykiuose, taip pat apibrėžia jo suverenitetą bei santykių su Šventuoju Sostu pobūdį. Remiantis Chartijos nuostatomis 1966 m. buvo priimtas Maltos Ordino kodeksas (toliau Kodeksas), kuris nustato Maltos Ordino funkcijas, įstatymų leidybos, valdymo, teisminių ir religinių institucijų, sudarančių vidinę Maltos Ordino sąrangą, kompetenciją ir tarpusavio santykius.

Chartijoje yra pabrėžiamas Maltos Ordino suverenus pobūdis, ir tai turi svarbią reikšmę apžvelgiant jo teisinę sistemą. Turint omenyje ypatingus, tarp jų ir istorinius, santykius, Maltos Ordiną siejančius su Šventuoju Sostu, nenuostabu, kad Maltos Ordino teisės sistema kartu funkcionuoja ir susipina su Romos Katalikų Bažnyčios kanonų teisės sistema. Tokia kanonų teisės recepcija paaiškintina tuo, kad Maltos Ordinas istoriškai yra vienuolinis ordinas, kurio vienuolinę regulą patvirtino Romos Popiežius, o pastarajam Maltos Ordino riteriai prisiekė bei pasiprašė jo dvasinėn globon. Kai kurie Maltos Ordino nariai priima vienuolinius įžadus (riteriai išpažinėjai), kiti nariai yra kunigai (konventų kapelionai), ir būtent jų atžvilgiu pasireiškia ribota Maltos Ordino vienuolinė prigimtis. Ši prigimtis neleidžia tapatinti Maltos Ordino su eiliniu vienuoliniu ordinu, nes vis dėlto didžioji narių dalis yra pasauliečiai, kurie reikšmingai dalyvauja Maltos Ordino valdyme. Be to, pažymėtina, kad Maltos Ordino nariams nėra bendruomeninio gyvenimo pareigos – vieno iš pagrindinių bruožų, apibūdinančių vienuolijas.

Tačiau teisės sistema, apibrėžta 1961 m. Chartijoje ir 1966 m. Kodekse, vis dėlto nebuvo iki galo aiški ne tik konstitucinės teisės požiūriu, bet ir tarptautinės viešosios teisės požiūriu[19]. Viena vertus, Maltos Ordinas pripažįstamas kaip suverenus tarptautinės teisės subjektas, nors ir nedisponuojantis savo teritorija, be to, skirtingai nuo Maltos Ordino santykių pobūdžio su kitomis valstybėmis, jį sieja ypatingi santykiai su Šventuoju Sostu. Šie ypatingi santykiai buvo apibrėžti popiežiaus Pijaus XII įsteigto

[18] Costarela, M. La Carta costituzionale del Sovrano Militare Ordine ospedaliero di San Giovanni di Gerusalemme, detto di Rodi, detto di Malta. *Diritto Ecclesiastico*. 1957, p. 116 et seq.

[19] Papanti-Pelletier de Berminy, P. L'Ordinamento Giuridico Melitense dopo il Capitolo Generale del 1997. *Fondazione Melitense "Donna Maria Marullo di Condojanni" Collana di studi*. 2002. Vol II, p. 48–58.

ad hoc Kardinolų tribunolo 1953 m. sausio 24 d. nutarimu, kuriame buvo pripažinta Maltos Ordino autonomija Šventojo Sosto atžvilgiu ir jo suverenumas kitų tarptautinės teisės subjektų atžvilgiu. Chartijos 4 straipsnyje buvo tiesioginė nuoroda į šį Kardinolų tribunolo nutarimą ir buvo pripažinta, kad Maltos Ordino riterių, davusių amžinuosius įžadus, religiniai klausimai buvo tiesiogiai pavaldūs Šventojo Sosto Vienuolijų kongregacijai, o Maltos Ordinas savo suverenių kompetencijų srityje bendrauja su Šventojo Sosto Valstybės sekretoriatu (Valstybės sekretoriato funkcijos yra išimtinai susijusios su tarptautinės teisės reguliuojamais santykiais).

1997 m. sušaukta neeilinė Generalinė Kapitula modifikavo Konstitucinę Chartiją, kartu įtvirtindama tolesnę Maltos Ordino „emancipaciją" santykiuose su Šventuoju Sostu. Naujoje Chartijos redakcijoje nebeliko nuorodos į minėtą Kardinolų tribunolo nutarimą; buvo nustatyta, kad: Maltos Ordino nariai, priėmę vienuolinius įžadus, tiesiogiai pavaldūs Maltos Ordino vyresnybei (4 str. 2 parag.); Maltos Ordinas turi visavertę, remiantis tarptautine teise, diplomatinę atstovybę prie Šventojo Sosto (4 str. 5 parag.); Maltos Ordino Didysis Magistras tik praneša apie savo rinkimus ir būsimą pareigų ėjimą (14 str.; ankstesnė šio straipsnio redakcija nustatė privalomą išankstinį Romos Popiežiaus patvirtinimą pareigoms eiti). Kai kurie autoriai šiuos Konstitucinės Chartijos pakeitimus apibūdino kaip revoliucinius, kurie galutinai pašalino galimas abejones dėl Maltos Ordino suverenumo ir bet kokius numanomus priklausomybės nuo Šventojo Sosto požymius[20].

Maltos Ordino pilietybė yra siejama tik su kai kuriomis pareigybėmis Maltos Ordine, tačiau absoliuti dauguma Maltos Ordino narių išlieka savo šalių piliečiai. Taigi Maltos Ordino pilietybė yra funkcinė, arba profesinė, kuri turi analogą tarptautinėje teisėje, pavyzdžiui, Vatikano pilietybę. Normos, reglamentuojančios asmenų priėmimą į Maltos Ordino narius, istoriškai evoliucionavo: nors Maltos Ordino narių kilmingumas vis dar išlieka reikšmingas, tačiau pastaruoju metu, be senosios, kraujo kilmės aristokratijos, kažkada vaidinusios išimtinį vaidmenį, yra daug narių, kuriems kilmė suteikta „per suvereno malonę". Konstitucinė Chartija, pabrėždama tradiciškai aristokratinį Maltos Ordino pobūdį, kartu suverenui suteikia galias priimti į Maltos Ordiną nekilmingus asmenis meritokratiniais

[20] Papanti-Pelletier de Berminy, P. *L'Ordinamento Giuridico Melitense*..., *op. cit.*, p. 48–58. Taip pat žr.: Dziuba, A. F. Relacje dyplomatyczne między Stolicą Apostolską a Zakonem Maltańskim. *Wrocławski Przegląd Teologiczny*. 2011. Vol. 21, p. 13–26

pagrindais[21]. Galiausiai, dabartiniu metu kilmė nėra būtina sąlyga siekti bet kurių pareigų Maltos Ordine, išskyrus Didžiojo Magistro, kuris pagal Chartiją privalo būti renkamas iš garbės ir atsidavimo riterių rango[22].

Maltos Ordino istorinis riterinis pobūdis taip pat išliko – Maltos Ordino nariai yra ir riteriai, t. y. tapdami nariais jie įšventinami į riterystę. Narystė Maltos Ordine yra neatsiejama ir nuo konfesinės priklausomybės – Maltos Ordino nariai privalo išpažinti katalikybę, be to, riteriai privalo dalyvauti humanitarinėje ir karitatyvinėje Maltos Ordino veikloje. Kitas ypatumas yra susijęs su tuo, kad Maltos Ordino nariai riteriai nėra lygūs savo teisėmis ir pareigomis, nes Maltos Ordino teisės sistema istoriškai išsaugojo ranginę narystę[23]. Narystė yra trijų rangų: teisingumo riteriai (arba išpažinėjai) ir konventų kapelionai, kurie iškilmingai duoda neturto, skaistybės ir paklusnumo įžadus; paklusnumo riteriai, kurie iškilmingai pasižada savo gyvenime sekti Katalikų Bažnyčios mokymu ir įstatymais, bei trečio rango riteriai, kurie formaliai neduoda įžadų ar pasižadėjimų, bet privalo būti pavyzdingo krikščioniško elgesio (Kodekso 136 str.). Antrojo ir trečiojo rango riteriai savo rango viduje skirstomi pagal kilmingumo rekvizitus, kurie skirtingose nacionalinėse asociacijose gali turėti savų ypatumų, tačiau yra lygūs savo teisėmis ir pareigomis[24] .

Įstatymų leidyba. Aukščiausias įstatymų leidėjas Maltos Ordine yra Generalinė Kapitula, susidedanti iš įvairių rangų atstovų. Jai priklauso pirminė įstatymų leidybos galia, vidaus ir išorės veiklos gairių ir programos nustatymas. Kapitula sušaukiama kas penkeri metai bei kiekvieną kartą, kai Didysis Magistras mano esant būtina. Kapitula turi galią keisti Konstitucinę Chartiją ir Kodeksą. Dabartinė Chartijos redakcija numato kvalifikuotos daugumos reikalavimą (22 str. 4 parag.), norint keisti Chartijos tekstą, t. y. griežtesnį, nei reikalaujama Kodekso teksto keitimams, ir taip Maltos Ordino konstitucinis modelis transformavosi iš „lankstaus“ į „griežtą“[25]. Generalinė Kapitula, be įstatymų leidybos, atlieka ir kitas funkcijas, tarp kurių pažymėtini rinkimai į Suvereniąją tarybą.

Panašus savo sudėtimi yra kitas konstitucinis organas – Valstybės ple-

[21] Gazzoni, T. M. *L'Ordine di Malta e la sua Carta Costituzionale*. Roma, 1973, p. 14

[22] Pezzana, A. *L'Ordine di Malta come comunità umana. Responsabilità e dialogo*. II. 4. 1971, p. 29–35, 32.

[23] *Ibid*., p. 30

[24] *Ibid.,* p. 31, n. 5.

[25] Papanti-Pelletier de Berminy, P. L'Ordinamento Giuridico Melitense ..., *op. cit.,* p. 54.

narinė taryba, kuri susirenka Didžiojo Magistro mirties ar permanentinių kliūčių, trukdančių Didžiajam Magistrui vykdyti pareigas, atveju. Pagrindinė ir išimtinė jos funkcija yra išrinkti kitą Didįjį Magistrą.

Aptariant Maltos Ordino įstatymų leidybos valdžią, reikia pažymėti, kad valdymo organai kai kuriais ribotais atvejais gali leisti įstatymų leidybos aktus, pavyzdžiui, 15 straipsnio 2 paragrafas numato, kad Didysis Magistras, prieš tai gavęs Suvereniosios tarybos pritarimą, gali leisti „įstatymų leidybos nuostatas klausimais, kurių neapibrėžia Konstitucinė Chartija ir Kodeksas". Tačiau šie aktai yra žemesnio rango nei Konstitucinė Chartija ar Kodeksas. Tai nelaikytina kaip anomalija šiuolaikiniam valdymo galių pasiskirstymo principui, nes šis principas nėra visiškai griežtai įgyvendinamas šiuolaikiniuose konstitucijų tekstuose: kai kurios konstitucijos ribotas įstatymų leidybos funkcijas pripažįsta valdymo organams, kurie jas realizuoja įstatymų galios dekretų ar deleguojamų dekretų pavidalu.

Vykdomoji valdžia. Maltos Ordino valdymą vykdo Didysis Magistras, padedamas Suvereniosios tarybos, kurią paprastai sudaro riteriai išpažinėjai. Dabartinė Chartijos redakcija aiškiau apibrėžia Didžiojo Magistro teisinę padėtį ir jo santykius su Suvereniąja taryba. Ankstesnėje redakcijoje klausimų kilo dėl abiejų organų kompetencijos atribojimo. Dabar Chartija numato, kad visi Maltos Ordino valdymo aktai yra Didžiojo Magistro aktai: jis „padedamas Suvereniosios tarybos, prižiūri aukščiausios valdžios vykdymą, pareigų perdavimą ir Maltos Ordino bendrąjį valdymą" (15 str. 1 parag.). Suvereniosios tarybos „pagalba" Didžiajam Magistrui instituciškai realizuojama Tarybos pritarimu arba patarimu, priklausomai nuo svarstomo dalyko pobūdžio, kuriam Chartija nustato vieną ar kitą sprendimo priėmimo būdą.

Atitinkamai, Didysis Magistras kai kuriais, gana ribotais atvejais gali išleisti vadinamuosius Magistro dekretus be išankstinio Suvereniosios tarybos pritarimo. Tačiau svarbesnių dalykų sprendimuose Didžiojo Magistro dekretai privalo gauti išankstinį Suvereniosios tarybos pritarimą (vadinamieji Tarybos dekretai). Šiais atvejais valdymo akto priėmimas apribojamas ne tik procedūriniu, bet ir materialiu požiūriu, kai Didysis Magistras negali priimti dekreto, neatitinkančio Tarybos nutarimo. Kita vertus, Didžiajam Magistrui nėra pareigos leisti dekreto, kuriam jis nepritaria: Chartijos 15 straipsnio 3 paragrafas numato, kad Didysis Magistras nėra įpareigotas leisti dekretą, už kurį buvo Taryboje nubalsuota. Taigi, Didžiojo Magistro teisinė padėtis negali būti apibūdinama kaip *primus inter*

pares Suvereniojoje taryboje. Be to, reikia pabrėžti, nors Didysis Magistras ir vadovauja Tarybai (20 str. 2 parag.), tačiau nedalyvauja jos balsavimuose (20 str. 7 parag.). Galiausiai, reikia turėti omenyje, kad Didysis Magistras, nors ir būdamas Suvereniosios tarybos pirmininkas, turi autonomiškas galias, skirtingas nuo pačios Tarybos galių, kurios realizuojamos ne tik išorėje, kaip Maltos Ordino atstovo tarptautinėje bendruomenėje, bet ir Maltos Ordino viduje[26].

Reikia pažymėti, kad vykdomosios valdžios organizacijoje svarbų vaidmenį atlieka keturios vadinamosios „aukštosios pareigybės", kurių tituliarai yra kartu ir Suvereniosios tarybos nariai. Visų pirma išskirtinas Didysis kancleris, kuris prilyginamas Ministrui Pirmininkui-Valstybės sekretoriui. Didysis komendantas vykdo aukščiausiąją religinę valdžią riterių išpažinėjų bei paklusnumo riterių ir damų atvžvilgiu, taip pat eina pareigas *ad interim* Didžiojo Magistro mirties, atsistatydinimo ar kitu negalėjimo eiti pareigas atveju. Didysis hospitaljeras (špitolininkas) koordinuoja Maltos Ordino tarptautines humanitarines, karitatyvines ir ligoninių funkcijas. Iždininkas atlieka finansų sekretoriaus vaidmenį

Teisminė valdžia. Teismų funkciją senaisiais laikais vykdė Generalinė Kapitula, tačiau šiandien vadovaujantis valdžių atskyrimo principu ji pavesta savarankiškam teisminiam organui. Bažnytinės kompetencijos bylos, t. y. susijusios su Katalikų Bažnyčios kanonų teisės taikymu, yra pavedamos ordinariniams bažnytiniams teismams, o Apaštalų Sosto teismams yra žinybingos riterių išpažinėjų bylos, kiek tai susiję su kanonų teisės taikymu. Pasaulietinės bylos tarp Maltos Ordino fizinių ir juridinių bei trečiųjų asmenų nagrinėjamos pirmosios instancijos Magistro tribunole bei aukštesniajame apeliaciniame Magistro tribunole[27]. Tribunolai yra žinybingi nagrinėti bylas, susijusias su kilmės ginčais, su patronato teise valdomų komendorijų bei fundacijų investitūros klausimais, su ginčais tarp pačių komendorijų, su Maltos Ordino darbuotojų darbo ginčais, su ginčais, kylančiais tarp pačių Maltos Ordino narių bei tarp centrinio ir periferinio valdymo organų ir t. t. (Kodekso 225 str.). Tribunolams yra leista vykdyti arbitražo, taip pat ir tarptautinio, funkcijas, net ir tarp ginčo šalių, nepriklausančių Maltos Ordinui (Kodekso 204 str.).

Naujoji Konstitucinės Chartijos redakcija panaikino buvusią gana dviprasmišką suvereniteto požiūriu nuostatą, numatančią galimybę kasacine

[26] *Ibid*., p. 54

[27] Gazzoni, F. Ordine di Malta, *op. cit.*

tvarka kreiptis į Vatikano Miesto Valstybės kasacinį teismą. Kita vertus, iš praktinės pusės ši Konstitucijos novacija reikštų, kad nesant numatytos specialios kasacijos instancijos šią funkciją turi atlikti Magistro apeliacinis tribunolas[28].

Chartijoje taip pat nėra numatyta ir konstitucinio teismo funkcijų. Įstatymų aktų konstitucingumo kontrolę gali vykdyti Magistro tribunolai, kurie, nors ir negalėdami paskelbti žemesnio rango aktų negaliojančiais dėl prieštaravimų Konstitucijai, tačiau turėdami teisės techninio aiškinimo galias gali netaikyti nekonstitucinių normų (Kodekso 2 str. 2 parag.).

Teisėjai parenkami iš Maltos Ordino narių, ypač turinčių patirties teisės srityje: kol kas teisėjų dauguma yra kartu ir Italijos teismų teisėjai, kurie yra gavę leidimus iš Italijos nacionalinės teismų administracijos, neprieštaraujant Užsienio reikalų ministerijai[29]. Pasakytina, kad tribunolų sprendimai yra pripažįstami Italijoje, remiantis Italijos civilinio proceso kodekso 797 straipsniu[30].

Valdymo struktūra. Be centrinio valdymo organų, egzistuoja periferinė valdymo sistema, susidedanti iš didžiųjų priorijų, subpriorijų, kurių pagrindinė užduotis sielovadinė ir religinė, bei iš nacionalinių asociacijų, kurių užduotys yra pasaulietinio pobūdžio, visų pirma pagalba vargstantiesiems ir ligoniams. Jos steigiamos Magistro dekretu, o jų statutai sudaromi atsižvelgiant į vietos šalių nacionalinę teisinę bazę bei tvirtinami Didžiojo Magistro kartu su Suvereniąja taryba. Asociacijos ir priorijos sutelkia riterius pagal jų nacionalinę priklausomybę.

Maltos Ordinas savo turtais gali laisvai disponuoti, tačiau dalis jo turtų yra perduoti *in commendam*[31] komendorijoms. Komendorijos skirstytinos į komendorijas, kurių turtas patikėtas Didžiojo Magistro diskrecija valdyti riteriams išpažinėjams, bei į šeimos patronato teise valdomas ko-

[28] Papanti-Pelletier de Berminy, P. *L'Ordinamento Giuridico Melitense ...*, *op. cit.*, p. 55.

[29] Cansacchi, G. La soggettività internazionale dell'Ordine di Malta e i suoi riflessi nell'ordinamento amministrativo italiano. *Atti del convegno di Benevento sugli Ordini cavallereschi*. Roma, 1971, p. 54.

[30] Comba, A. Delibazione di sentenza emanata da giurisdizioni di enti internazionali non territoriali. *Rivista di diritto internazionale privato e processuale.* 1978. P. 392 et seq. Kita vertus, dalis Italijos teisės doktrinos šiuo klausimu yra priešingos nuomonės, t. y. ginčija tokių sprendimų pripažinimo teisėtumą vien dėl to fakto, kad Maltos Ordinas nedisponuoja jokia teritorija, pvz., žr.: Jemolo, A. C. *Il cavaliere inesistente*. *Rivista trimestrale di diritto processuale civile.* 1979, p. 803 et seq.

[31] Tai patikėjimo valdyti bažnytinį ar vienuolynų turtą būdas, ypač paplitęs viduramžiais.

mendorijas, kurios įsteigtos riteriui perleidus savo turtą Maltos Ordinui[32]. Pasibaigus paveldėtojų linijai, komendorija išnyksta, o turtas pereina visiškon Maltos Ordino dispozicijon[33].

Teisės šaltiniai. Maltos Ordino teisės šaltinių sistemą sudaro Konstitucinė Chartija, Ordino kodeksas, Rohano kodeksas[34] (ta apimtimi, kiek šio Kodekso nuostatos neprieštarauja Chartijai ar Maltos Ordino kodeksui), ratifikuotos tarptautinės sutartys, kompetentingų Maltos Ordino organų išleisti įstatymų aktai, papročiai bei popiežių suteiktos privilegijos. Iki 1997 m. konstitucinės reformos lygiaverčiai Konstitucinei Chartijai teisės šaltiniai buvo Katalikų Bažnyčios kanonų, Maltos Ordino regula, paskutinį kartą patvirtinta popiežiaus Jono XXIII, bei kiti popiežių aktai, turintys įstatymo galią [35]. Naujojoje Chartijos redakcijoje iš Maltos Ordino teisės šaltinių sąrašo buvo išbraukti popiežių įstatymų aktai, o tai rodo galutinę Maltos Ordino „emancipaciją“ Šventojo Sosto atžvilgiu, tačiau reikia pažymėti, kad panašaus likimo vis dėlto nesusilaukė popiežių įvairiais istoriniais laikotarpiais suteiktos privilegijos, kurios didžia dalimi nulėmė dabartinio Maltos Ordino, kaip tarptautinio teisės subjekto, raidą. Kanonų teisės nuostatos išliko Maltos Ordino teisės šaltiniu, tačiau jų vaidmuo yra subsidiarus Konstitucinės Chartijos ir Maltos Ordino kodekso atžvilgiu.

32 Gazzoni, T. M. *Postilla* a COMBA, *Rilevanza nell'ordinamento interno italiano delle attività pubblicistiche esplicate nell'ordinamento melitense*. *Giurisprudenza italiana.* 1965, I, 1, p. 420 et seq.

33 Pezzana, A. *Imposta di successione e commende melitensi*. *Foro italiano.* 1964, I, 2054 ss.

34 Rohano kodeksas (*Codice del Sacro Militare Ordine Gerosolimitano*) buvo sudarytas 1782 m. Maltos Ordino Didžiojo Magistro Emanuelio de Rohano nurodymu, siekiant susisteminti ir kodifikuoti visus Maltos Ordino teisės šaltinius; žr.: Micallef, A. Lectures on the Statutes of the Sacred Order of St. John of Jerusalem at the University (of Studies) of Malta 1792. Juris Fontes. Rechtsquellen in Vergangenheit und Gegenwart. Vol. 2. Karlsruhe, 2012.

35 Gazzoni, F. *Ordine di Malta*. *Op. cit.*

SUVERENUS KARINIS HOSPITALJERŲ ŠV. JONO, JERUZALĖS, RODO IR MALTOS ORDINAS[36]

KONSTITUCINĖ CHARTIJA

Paskelbta 1961 metų birželio 27 dieną

Neeilinės Generalinės Kapitulos reformuota
1997 metų balandžio 28–30 dienomis

Roma 1998

I SKYRIUS

MALTOS ORDINAS IR JO PRIGIMTIS

1 straipsnis. Maltos Ordino ištakos ir prigimtis

1 parag. Suverenus karinis Hospitaljerų Šv. Jono Jeruzalės, vadinamas Rodo, taip pat vadinamas Maltos Ordinu, kilo iš Šv. Jono ligoninės Jeruzalėje hospitaljerų grupės, kurį aplinkybės pašaukė šalia pirminių labdarybės uždavinių prisidėti karine tarnyba ginti maldininkus, keliaujančius į Šventąją Žemę, ir krikščioniškąją civilizaciją Rytuose, ilgainiui tapęs Rodo, o vėliau ir Maltos salų suverenu, yra religinis pasaulietinis, tradiciškai karinis, riterių ir kilmingųjų ordinas.

[36] Suverenaus karinio Hospitaljerų Šv. Jono, Jeruzalės, Rodo ir Maltos Ordino Konstitucinė Chartija, paskelbta Maltos Ordino oficialiame internetiniame puslapyje http://www.orderofmalta.int, išversta iš italų kalbos.

2 parag. Tautų teritorijose, kuriose Maltos Ordinas vykdo savo veiklą, remiantis tarptautinėmis sutartimis, struktūrą sudaro didžiosios priorijos, priorijos, subpriorijos ir nacionalinės asociacijos.

3 parag. Šioje Chartijoje ir Kodekse suverenus karinis Maltos Ordinas vadinamas Maltos Ordinu arba Ordinu.

4 parag. Tolesnėse normose didžiosios priorijos ir nacionalinės asociacijos vadinamos priorijomis ir asociacijomis. Maltos Ordino kodeksas vadinamas Kodeksu.

2 straipsnis. Tikslai

1 parag. Gerbiant šimtametes tradicijas, Maltos Ordino tikslas yra skleisti per savo narių pasiaukojimą Dievo garbę, tarnystė Tikėjimui ir Šventajam Tėvui bei pagalba artimajam.

2 parag. Ištikimas dieviškiesiems įstatymams ir Mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus priesakams ir vedamas Bažnyčios mokymo, Maltos Ordinas remiasi krikščioniškomis labdaros ir brolybės dorybėmis ir jas skleidžia, darydamas mielaširdystės darbus ligoniams, vargšams ir netekusiems tėvynės, nepaisant jų tikėjimo, rasės, kilmės ir amžiaus. Ypač jis vykdo institucines užduotis hospitalinėje srityje, tarp jų ir socialinės ir medicinos pagalbos, taip pat ir rūpinantis ypatingų nelaimių bei karų aukomis, jų dvasiniu pakėlimu ir stiprinant jų tikėjimą Dievu.

3 parag. Remiantis Kodekso normomis, priorijos ir asociacijos savo institucinei veiklai vykdyti gali steigti pavaldžius vienetus, veikiančius pagal nacionalinius įstatymus, tarptautines sutartis bei sudarytus susitarimus su Tautomis.

3 straipsnis. Suverenumas

1 parag. Maltos Ordinas yra tarptautinės teisės subjektas ir vykdo suverenias funkcijas.

2 parag. Įstatymų leidybos, vykdomosios ir teisminės funkcijos priklauso kompetentingiems Maltos Ordino organams pagal Konstitucinės Chartijos ir Kodekso nuostatas.

4 straipsnis. Santykiai su Apaštalų Sostu

1 parag. Maltos Ordinas yra Šventojo Sosto pripažintas teisės subjektas.

2 parag. Vienuoliai nariai savo įžadais, taip pat ir antrojo rango nariai Paklusnumo pasižadėjimu Maltos Ordine yra pavaldūs tik savo atitinka-

miems vyresniesiems. Remiantis Kanonų teisės kodeksu, Maltos Ordino bažnyčios ir vienuoliniai institutai nepriklauso vyskupijų jurisdikcijai ir yra tiesiogiai pavaldūs Šventajam Sostui.

3 parag. Santykiuose su Šventuoju Sostu galioja Maltos Ordino įgytos teisės, papročiai bei popiežių suteiktos ir neatšauktos privilegijos.

4 parag. Savo atstovu prie Maltos Ordino Popiežius skiria Šventosios Romos Bažnyčios kardinolą, kuriam suteikiamas *Cardinalis Patronus* titulas ir ypatingos galios. Kardinolas globėjas turi pareigą skatinti Maltos Ordino ir jo narių dvasinius poreikius bei santykius tarp Šventojo Sosto ir Maltos Ordino.

5 parag. Pagal tarptautinės teisės nuostatas Maltos Ordinas turi diplomatinę atstovybę prie Šventojo Sosto.

6 parag. Religinė prigimtis netrukdo Maltos Ordinui, kaip valstybių pripažintam tarptautinės teisės subjektui, vykdyti savo suverenias galias.

5 straipsnis. Maltos Ordino teisės šaltiniai

Maltos Ordino teisės šaltiniai yra:

1. Konstitucinė Chartija, Maltos Ordino kodeksas ir subsidiarumo pagrindu kanoniniai įstatymai.
2. Įstatymų leidybos nuostatos, kaip nurodyta Konstitucinės Chartijos 15 straipsnio 2 paragrafo a) pastraipoje.
3. Tarptautiniai susitarimai, ratifikuoti laikantis Konstitucinės Chartijos 15 straipsnio 2 paragrafo h) pastraipoje įtvirtintų nuostatų.
4. Papročiai ir privilegijos.
5. Rohano kodeksas, kiek tai neprieštarauja esamoms nuostatoms.

6 straipsnis. Maltos Ordino vėliavos, insignijos ir herbas

1 parag. Maltos Ordino vėliavą sudaro arba baltas lotyniškas kryžius raudoname lauke, arba aštuoniakampis baltas kryžius raudoname lauke (Maltos kryžius).

2 parag. Maltos Ordino herbą sudaro aštuoniakampyje kryžiuje [esantis] raudoname ovaliniame lauke lotyniškas kryžius, apjuostas rožiniu ir apgobtas karūnuota kunigaikščio mantija.

3 parag. Suvereniosios tarybos pritarimu Didžiojo Magistro patvirtintas specialus reglamentas nustato Maltos Ordino vėliavų, insignijų ir herbo požymius bei naudojimo tvarką.

7 straipsnis. Kalba

Maltos Ordino oficiali kalba yra italų kalba.

II SKYRIUS

MALTOS ORDINO NARIAI

8 straipsnis. Rangai

1 parag. Maltos Ordino nariai yra trijų rangų:

A) Pirmajam rangui priklauso teisingumo riteriai arba išpažinėjai bei religinius įžadus priėmę konventų kapelionai išpažinėjai;

B) Antrajam rangui priklauso paklusnieji nariai, davę pasižadėjimą pagal 9 straipsnio 2 paragrafo nuostatas ir skirstomi į tris kategorijas:

   a. paklusnieji garbės ir atsidavimo riteriai ir damos
   b. paklusnieji malonės ir atsidavimo riteriai ir damos
   c. paklusnieji Magistro malonės riteriai ir damos

C) Trečiajam rangui priklauso nariai, nepriėmę religinių įžadų ar pasižadėjimo, bet gyvenantys pagal Bažnyčios nuostatas ir pasiryžę įsipareigoti Maltos Ordinui ir Bažnyčiai, kurie yra skirstomi į šešias kategorijas:

   a. garbės ir atsidavimo riteriai ir damos
   b. konventų kapelionai *ad honorem*
   c. malonės ir atsidavimo riteriai ir damos
   d. Magistro kapelionai
   e. Magistro malonės riteriai ir damos
   f. atsidavimo donatai ir donatos

2 parag. Atitikties sąlygas atskiriems rangams ir kategorijoms nustato Kodeksas.

9 straipsnis. Narių pareigos

1 parag. Riteriai ir kapelionai, priklausantys pirmajam rangui, priima neturto, skaistybės ir paklusnumo įžadus pagal Kodekso nuostatas ir taip siekia evangelinio tobulumo. Jie yra vienuoliai su visomis iš kanonų teisės kylančiomis pasekmėmis ir laikosi jų atžvilgiu taikomų partikuliarinių normų. Jie nėra įpareigoti laikytis bendruomeninio gyvenimo.

2 parag. Antrojo rango nariai pasižadėdami įsipareigoja siekti savo statusu krikščioniško gyvenimo tobulumo Maltos Ordino dvasioje.

3 parag. Maltos Ordino nariai privalo pavyzdingai derinti savo gyvenimą su Bažnyčios mokymu ir nuostatomis ir atsidėti Maltos Ordino pagalbos veikloms, kaip tai yra numatyta Kodekse.

4 parag. Antrojo ir trečiojo rango nariai per nacionalines organizacijas Didžiajam Magistrui telkia finansinius įnašus, kurių dydį nustato Generalinė Kapitula. Kunigai yra atleidžiami nuo šių įnašų.

10 straipsnis. Narių priklausomybė

1 parag. Ten, kur veikia tik priorijos, į ją automatiškai priimami visi trijų rangų nariai.

2 parag. Ten, kur yra įsteigtos subpriorijos, į ją priimami tik pirmojo ir antrojo rango nariai.

3 parag. Ten, kur įsteigta asociacija, į ją priimami trijų rangų nariai.

4 parag. Ten, kur toje pačioje teritorijoje veikia asociacija, įeinanti į priorijos ar subpriorijos sudėtį, visi pirmojo ir antrojo rango nariai yra kartu ir priorijos ar subpriorijos nariai.

5 parag. Teritorijoje, kurioje neveikia nei priorijos, nei subpriorijos, pirmojo ir antrojo rango nariai suburiami į *Gremio Religionis*.

6 parag. Teritorijoje, kurioje neveikia nei priorija, nei asociacija, trečiojo rango nariai suburiami į Maltos Ordino instituciją pagal Didžiojo Magistro nurodymą.

7 parag. Didysis Magistras, gavęs Suverenios tarybos pritarimą ir išklausęs atitinkamus priorus, regentus ar pirmininkus, gali perkelti Maltos Ordino narį su jo sutikimu į priorijų, subpriorijų ar asociaciją, remdamasis anksčiau išdėstytomis nuostatomis.

11 straipsnis. Pareigos ir tarnybos

1 parag. Didžiojo Magistro ir Didžiojo komendanto pareigos ir tarnybos suteikiamos riteriams, davusiems amžinuosius įžadus.

2 parag. Prioro pareigos patikimos riteriams, davusiems amžinuosius arba laikinuosius įžadus.

3 parag. Aukštąsias pareigas bei Suvereniosios tarybos pareigas, išskyrus 20 str. 4 parag. nuostatas, priorijų ir subpriorijų kanclerio, iždininko ir hospitaljero bei taip pat jų regento, pavaduotojo, vikaro ir prokuratoriaus pareigas, visų pirma, užima davę įžadus riteriai. Jei į jas renkami paklus-

nieji riteriai dėl jų ypatingų nuopelnų, tokie rinkimai turi būti patvirtinti Didžiojo Magistro.

4 parag. Aukštosios pareigos, taip pat priorų, vikarų, pavaduotojų, prokuratorių, regentų, priorijų kanclerių, taip pat bent keturių iš šešių Suvereniosios tarybos konsultorių pareigos yra rezervuojamos riteriams, turintiems garbės ir atsidavimo bei malonės ir atsidavimo ženklus.

III SKYRIUS

MALTOS ORDINO VALDYMAS

12 straipsnis. Didysis Magistras

Didžiajam Magistrui, Maltos Ordino vadovui, priklauso suverenios išimtinės teisės ir garbės ženklai bei Prakilniosios Aukštybės titulas.

13 straipsnis. Didžiojo Magistro rinkimų sąlygos

1 parag. Didijį Magistrą iki gyvos galvos renka Valstybės plenarinė taryba iš riterių išpažinėjų, davusių amžinuosius įžadus bent prieš dešimt metų, jei jų amžius nesiekia penkiasdešimties metų, arba iš vyresnių riterių išpažinėjų, esančių Maltos Ordino nariais per dešimt metų, kuriems pakanka, kad amžinuosius įžadus būtų davę prieš trejus metus.

2 parag. Didysis Magistras ir Didžiojo Magistro pavaduotojas turi atitikti garbės ir atsidavimo riteriams nustatytus kilmės reikalavimus.

3 parag. Prieš pradėdamas eiti pareigas išrinktasis laišku praneša Šventajam Tėvui apie Didžiojo Magistro išrinkimą.

14 straipsnis. Didžiojo Magistro priesaika

Išrinktasis į Didžiojo Magistro garbę, pranešęs Šventajam Tėvui apie įvykusius rinkimus, iškilmingame Valstybės plenarinės tarybos posėdyje Kardinolui globėjui duoda tokią priesaiką:

„AŠ … IŠKILMINGAI PASIŽADU IR PRISIEKIU ŠIUO ŠVENČIAUSIUOJU MEDŽIO KRYŽIUMI IR ŠVENTOSIOMIS DIEVO EVANGELIJOMIS LAIKYTIS MŪSŲ ORDINO KONSTITUCINĖS CHARTIJOS, KODEKSO IR GARBINGŲ PAPROČIŲ BEI SĄŽININGAI VADOVAUTI ORDINO VEIKLAI. TEPADEDA MAN DIEVAS IR, JEI NETESĖSIU, PATEKS Į PAVOJŲ MANO SIELA.“

15 straipsnis. Didžiojo Magistro galios

1 parag. Didysis Magistras, padedamas Suvereniosios tarybos, vykdo aukščiausiąją valdžią, pareigų perdavimą ir Maltos Ordino bendrąjį valdymą.

2 parag. Didysis Magistras būtent:

a) priima, prieš tai Suvereniajai tarybai nutarus, įstatymų leidybos nuostatas klausimais, kurių neapima Konstitucinė Chartija ir Kodeksas
b) dekretu tvirtina valdymo aktus
c) priima, prieš tai Suvereniajai tarybai slaptu balsavimu nutarus, Maltos Ordino narius į pirmojo rango noviciatą, jų amžinuosius įžadus ir laikinuosius įžadus bei į antrojo rango bandomuosius metus ir jų pasižadėjimą
d) priima, prieš tai Suvereniajai tarybai nutarus, Maltos Ordino narius į pirmojo rango aspirantūrą
e) priima, prieš tai Suvereniajai tarybai nusprendus arba *Motu Proprio* būdu, į Maltos Ordiną trečiojo rango narius
f) padedamas Suvereniosios tarybos, administruoja bendrojo iždo turtus ir kontroliuoja nuosavybę
g) vykdo Šventojo Sosto aktus Maltos Ordino klausimais ir informuoja Šventąjį Sostą apie Maltos Ordino būklę ir poreikius
h) ratifikuoja, prieš tai Suvereniajai tarybai pritarus, tarptautinius susitarimus
i) šaukia neilinę Generalinę Kapitulą, galinčią paleisti Suvereniąją tarybą ir išrinkti naują tarybą remiantis Konstitucinės Chartijos ir Kodekso nuostatomis

3 parag. Dekretai, nurodyti 2 b) paragrafe, yra Magistro arba Tarybos, priklausomai nuo to, ar valdymo aktą tiesiogiai leidžia Didysis Magistras, ar prieš tai jam buvo pritarta arba dėl jo iš anksto nutarta Suvereniojoje taryboje. Patariamojo balso atveju Didysis Magistras negali išleisti dekreto, neatitinkančio nutarimo, tačiau ir neprivalo išleisti atitinkantį jį.

16 straipsnis. Didžiojo Magistro pareigų atsisakymas

Atsistatydinimą iš Didžiojo Magistro pareigų turi priimti Suverenioji taryba bei tam, kad įsigaliotų, turi būti apie jį pranešta Šventajam Tėvui.

17 straipsnis. Ypatingasis valdymas

1 parag. Permanentinės kliūties vykdyti Didžiojo Magistro pareigas, jo atsistatydinimo ar mirties atvejais Maltos Ordiną valdo pavaduotojas

ad interim Didžiojo komendanto asmenyje, kuris gali vykdyti ordinarinio administravimo veiksmus tol, kol pareigos yra laisvos.

2 parag. Apie permanentinę kliūtį vykdyti Didžiojo Magistro pareigas kolegialios procedūros būdu paskelbia Pirmosios instancijos magistro tribunolas dviejų trečdalių Suvereniosios tarybos narių teikimu. Tokiu atveju Suvereniąją tarybą sušaukia ir jai pirmininkauja Didysis komendantas arba Didysis kancleris, arba absoliučia dauguma nariai susirenka patys. Teikimą pristato Didysis kancleris ar kitas Suvereniosios tarybos deleguotas asmuo. Jei teikimas yra patenkinamas, Didysis komendantas pradeda eiti pavaduotojo *ad interim* pareigas.

3 parag. Esant kliūčiai Didžiajam Magistrui eiti pareigas ilgiau negu vieną mėnesį, Didysis komendantas imasi Maltos Ordino ordinarinio administravimo ir nedelsdamas sušaukia Suvereniąją tarybą tai patvirtinti.

4 parag. Kliūties vykdyti Didžiojo komendanto pareigas atveju Suvereniosios taryba išrenka iš savo narių, amžinuosius įžadus priėmusių riterių, pavaduotoją *ad interim*.

5 parag. Didžiojo Magistro pavaduotojas, remiantis 23 straipsnio 5 paragrafu, yra renkamas iš riterių, atitinkančių sąlygas būti renkamiems į Didžiojo Magistro pareigas. Prieš pradėdamas eiti pareigas, Didžiojo Magistro pavaduotojas duoda priesaiką, remiantis 14 straipsniu. Didžiojo Magistro pavaduotojo atsistatydinimą turi priimti Suverenioji taryba, ir, kad įsigaliotų, turi būti pranešta Šventajam Tėvui.

18 straipsnis. Aukštosios pareigos

1 parag. Yra šios aukštosios pareigos:

- Didysis komendantas
- Didysis kancleris
- Didysis hospitaljeras
- Bendrasis iždininkas

2 parag. Asmenų, užimančių aukštąsias pareigas, keitimą reguliuoja Kodeksas.

19 straipsnis. Prelatas

1 parag. Prelatą, parinkęs iš Didžiojo Magistro pateikto trijų kandidatūrų sąrašo, prieš tai patvirtinto Suvereniosios tarybos, skiria Popiežius. Tuo atveju, kai nė vienas kandidatas negauna Šventojo Tėvo pritarimo, pateikiami kiti nominantai. Prelatas padeda Kardinolui globėjui, vykdančiam savo pareigas Maltos Ordine.

2 parag. Prelatas vadovauja Maltos Ordino ganytojišką misiją vykdantiems dvasininkams ir stebi, kad kapelionų vienuolinis ir ganytojiškas gyvenimas bei apaštalavimas atitiktų Maltos Ordino discipliną ir dvasią.

3 parag. Prelatas padeda Didžiajam Magistrui ir Didžiajam komendantui rūpintis Maltos Ordino narių sielovada ir religinėmis praktikomis bei viskuo, kas yra susiję su dvasiniu Maltos Ordino darbų pobūdžiu.

4 parag. Kiekvienoje Generalinės Kapitulos sesijoje Prelatas pristato pranešimą apie Maltos Ordino dvasinę būklę.

20 straipsnis. Suverenioji taryba

1 parag. Suverenioji taryba padeda Didžiajam Magistrui valdyti Maltos Ordiną.

2 parag. Suvereniąją tarybą sudaro:

a) Didysis Magistras arba jo pavaduotojas, kuris jai pirmininkauja

b) keturių aukštųjų pareigybių tituliarai ir šeši konsultoriai

3 parag. Suvereniosios tarybos narius, išskyrus Didįjį Magistrą ir jo pavaduotoją, renka Generalinė Kapitula susirinkusiųjų daugumos balsais.

4 parag. Didysis komendantas ir bent keturi kiti Suvereniosios tarybos nariai turi būti iš riterių, davusių amžinuosius ar laikinuosius įžadus.

5 parag. Priimant į Ordino pirmojo rango narius balso teisę turi tik Suvereniosios tarybos nariai riteriai, davę amžinuosius ar laikinuosius įžadus.

6 parag. Suvereniosios tarybos nariai vykdo savo pareigas iki naujosios Generalinės Kapitulos sudėties ir gali būti perrenkami. Perrenkant trečiai arba paskesnei kadencijai į tas pačias pareigas yra būtina dviejų trečdalių susirinkusiųjų balsų dauguma.

7 parag. Didysis Magistras nedalyvauja balsavime dėl tų dalykų, kuriems Suverenioji taryba turi sprendžiamąjį balsą arba privalo pateikti savo nuomonę, kaip tai numatyta 15 straipsnio 3 paragrafe. Konsultorių, įskaitant ir aukštųjų pareigybių tituliarų, balsams pasidalijus per pusę, Didžiojo Magistro sprendimas yra lemiamas. Jei Didysis Magistras neišreiškia savo nuomonės, sprendimo priėmimas yra stabdomas.

21 straipsnis. Valdančioji taryba

1 parag. Valdančioji taryba yra patariamasis organas sprendžiant politinius, religinius, hospitalinės veiklos, tarptautinius ar kitus Maltos Ordino gyvenimo klausimus ir gali teikti siūlymus keturių aukštųjų pa-

reigybių tituliarams bei Auditorių kolegijai. Taryba renkasi bent du kartus per metus.

2 parag. Valdančiąją tarybą sudaro šeši konsultoriai iš skirtingų geografinių rajonų, kuriuos renka Generalinė Kapitula iš narių, priklausančių trims Maltos Ordino rangams.

3 parag. Valdančiosios tarybos posėdžiuose dalyvauja:

a) Didysis Magistras ar jo pavaduotojas, kuris juos sušaukia ir jiems pirmininkauja
b) Suvereniosios tarybos nariai
c) Maltos Ordino prelatas, kai sprendžiami su jo kompetencija susiję klausimai

4 parag. Šeši konsultoriai vykdo pareigas iki naujos Generalinės Kapitulos sudėties ir gali būti perrenkami tik vieną kartą.

22 straipsnis. Generalinė Kapitula

1 parag. Generalinė Kapitula yra aukščiausiasis Maltos Ordino susirinkimas ir jį sudaro skirtingų rangų atstovai. Ji sušaukiama kas penkeri metai bei kiekvieną kart, kai Didysis Magistras, išklausęs Suvereniąją tarybą, mano esant būtina, arba kai Didžiojo Magistro prašo priorijų, subpriorijų ir asociacijų dauguma.

2 parag. Generalinę Kapitulą sudaro:

a) Didysis Magistras ar jo pavaduotojas, kuris jai pirmininkauja
b) Suvereniosios tarybos nariai
c) Prelatas
d) priorai arba, kai jų vieta laisva, – jų nuolatiniai pakaitiniai (prokuratoriai, vikarai, pavaduotojai)
e) vietininkai išpažinėjai
f) du riteriai išpažinėjai, kuriuos deleguoja kiekviena priorija, o nesant vieno iš jų – paklusnumo riteris
g) vienas riteris išpažinėjas ir vienas paklusnumo riteris, kuriuos deleguoja riteriai „*Gremio Religionis*“
h) penki subpriorijų regentai, remiantis Kodekso nuostatomis
i) penkiolika skirtingų asociacijų atstovų, remiantis Kodekso nuostatomis
j) šeši Maltos Ordino Valdančiosios tarybos konsultoriai

3 parag. Generalinė Kapitula susirenka išrinkti Suvereniosios tarybos narius, Valdančiosios tarybos konsultorius, Audito kolegijos narius; spręsti

dėl galimų Konstitucinės Chartijos ir Kodekso pataisų; nagrinėti ir spręsti svarbiausias problemas, susijusias su Maltos Ordino sielovadine ir ekonomine būkle, veiksmų programomis, tarptautiniais santykiais.

4 parag. Konstitucinės Chartijos pataisoms patvirtinti būtina dviejų trečdalių dauguma. Kodekso pataisoms patvirtinti yra būtina absoliuti dauguma, išskyrus nuo šešto iki devyniasdešimt trečiojo straipsnių, susijusių išimtinai su pirmojo rango nariais, pataisoms, kurioms patvirtinti būtina absoliučios daugumos riterių išpažinėjų, turinčių balso teisę, dauguma.

23 straipsnis. Valstybės plenarinė taryba

1 parag. Valstybės plenarinė taryba renka Didįjį Magistrą arba jo pavaduotoją

2 parag. Balso teisę turi:

a) Didžiojo Magistro pavaduotojas arba pavaduotojas *ad interim*
b) Suvereniosios tarybos nariai
c) Prelatas
d) priorai arba, kai jų vieta laisva, – jų nuolatiniai pakaitiniai (prokuratoriai, vikarai, pavaduotojai)
e) vietininkai išpažinėjai
f) du riteriai išpažinėjai, deleguoti iš kiekvienos priorijos
g) vienas riteris išpažinėjas ir vienas paklusnusis riteris, kuriuos deleguoja riteriai „*Gremio Religionis*“
h) penki subpriorijų regentai
i) penkiolika skirtingų asociacijų atstovų, remiantis Kodekso nuostatomis

3 parag. Didžiajam Magistrui išrinkti yra būtina dalyvaujančių ir turinčių balso teisę balsų dauguma plius vienas.

4 parag. Pirmojo rango nariai, dalyvaujantys Valstybės plenarinėje taryboje, gali siūlyti tris kandidatus. Jei po pirmos Valstybės plenarinės tarybos posėdžių dienos nepateikiamos trys kandidatūros arba jei nepavyksta pirmųjų trijų balsavimų metu išrinkti kandidato iš pasiūlyto sąrašo, Valstybės plenarinės tarybos nariai gali rinkti tolesniuose balsavimuose.

5 parag. Po penkto nesėkmingo balsavimo Valstybės plenarinė taryba ta pačia dauguma nutaria, ar pradėti Didžiojo Magistro pavaduotojo ilgiausiai vienerių metų laikotarpiui rinkimus. Neigiamu atveju iš naujo pradedamas balsavimas dėl Didžiojo Magistro rinkimų. Teigiamu atveju

Didžiojo Magistro pavaduotojas balsavimo būdu yra išrenkamas iš dviejų kandidatų, gavusių daugiausia balsų per penktąjį balsavimą. Balsavime laimi vienas iš kadidatų, gavęs daugiausia balsų. Jei kandidatas yra vienas, būtina dalyvaujančiųjų balsų dauguma.

6 parag. Išrinktasis Didžiojo Magistro pavaduotojas turi sušaukti Valstybės plenarinę tarybą iki baigsis jo mandatas.

24 straipsnis. Bendrosios rinkimų taisyklės

1 parag. Generalinės Kapitulos ir Valstybės plenarinės tarybos nariai bei turintieji balsavimo teisę rinkti priorus, regentus ir asociacijų pirmininkus privalo ją realizuoti asmeniškai ir negali skirti atstovų, delegatų ar prokuratorių nei balsuoti raštu, išskyrus atvejus, numatytus Kodekso 196 straipsnyje.

2 parag. Išskyrus bet kurios kitaip nustatančios nuostatos atvejus, kvorumas skaičiuojamas atsižvelgiant į turinčiųjų balsavimo teisę ir balsuojančiųjų skaičių. Kai numatyta dviejų trečdalių dauguma, ji būtina tik pirmiesiems trims balsavimams. Paskesniems balsavimams yra pakankama dalyvaujančiųjų dauguma, turinti balso teisę, išskyrus bet kurios kitaip nustatančios nuostatos atvejus.

25 straipsnis. Teisinė taryba

1 parag. Teisinė taryba yra techninis, patariamasis, kolegialus organas, kurio galima atsiklausti ypatingos svarbos teisiniais klausimais ir problemomis.

2 parag. Ją sudaro pirmininkas, vicepirmininkas, generalinis sekretorius ir keturi nariai.

3 parag. Narius skiria Didysis Magistras, prieš tai išklausęs Suvereniosios tarybos nuomonę. Jie renkami iš teisės mokslų ekspertų, išmanančių Maltos Ordino, viešąją ir tarptautinę bei kanonų teisę, pirmenybę teikiant Maltos Ordino nariams. Pareigas eina trejus metus ir gali būti iš naujo patvirtinti.

26 straipsnis. Teismų sąranga

1 parag. Bažnytinės kompetencijos bylos, remiantis Kanonų teisės kodekso nuostatomis, yra žinybingos ordinariniams bažnytiniams tribunolams.

2 parag. Pasaulietinės kompetencijos bylose tarp Maltos Ordino fizi-

nių ir juridinių asmenų bei trečiųjų asmenų teisminę funkciją vykdo Magistro tribunolai, remiantis Kodekso nuostatomis.

3 parag. Didysis Magistras, prieš tai gavęs Suvereniosios tarybos pritarimą, skiria Magistro tribunolų pirmininkus, teisėjus ir kanclerį.

4 parag. Magistro tribunolų teisėjai renkami iš Maltos Ordino narių, ypač teisės ekspertų. Pareigas eina trejus metus ir gali būti iš naujo patvirtinti.

5 parag. Teismų sąrangą ir procedūrą Magistro tribunoluose reglamentuoja Kodeksas.

27 straipsnis. Auditorių kolegija

1 parag. Auditorių kolegija prižiūri ir kontroliuoja pajamas, išlaidas ir visą Maltos Ordino turtą. Ji taip pat yra Bendrojo iždininko patariamasis organas.

2 parag. Kolegiją sudaro pirmininkas, keturi tituliniai ir du pakaitiniai konsultoriai.

3 parag. Auditorių kolegijos narius renka Generalinė Kapitula turinčiųjų balso teisę balsų dauguma per pirmąjį balsavimą bei dalyvaujančiųjų balsų dauguma per paskesnius balsavimus. Jie renkami iš riterių, išmanančių teisės, ekonomikos ir finansų dalykus. Pareigų ėjimas trunka iki naujos Generalinės Kapitulos sudėties, jie gali būti perrenkami kitam mandatui ir dviejų trečdalių balsų dauguma trečiajam mandatui.

IV SKYRIUS

MALTOS ORDINO ORGANIZAVIMAS

28 straipsnis. Subjektų steigimas

1 parag. Didžiąją prioriją, prioriją, subprioriją ar asociaciją steigia bei atitinkamą statutą tvirtina Didysis Magistras, gavęs prieš tai Suvereniosios tarybos pritarimą.

2 parag. Didžiosios priorijos statusas priklauso kai kurioms priorijoms, remiantis papročiu ar Generalinės Kapitulos nutarimu.

3 parag. Didysis Magistras, išklausęs kompetentingų priorijų, subpriorijų ar asociacijų nuomonę bei gavęs Suvereniosios tarybos pritarimą, imasi naujų subjektų steigimo ir atitinkamų statutų tvirtinimo. Apie priorijos ar subpriorijos steigimą Didysis Magistras praneša Šventajam Tėvui.

4 parag. Tokios pačios procedūros turi būti laikomasi priorijas, subpriorijas ar asociacijas jungiant, skaidant ar panaikinant.

5 parag. Kiekvienos teritorijos ribose negali būti steigiama daugiau kaip viena priorija ar subpriorija. Santykius tarp priorijų ir asociacijų, esančių toje pačioje teritorijoje, reguliuoja Kodeksas.

29 straipsnis. Priorijų valdymas

1 parag. Priorijoms steigti yra būtini bent penki riteriai išpažinėjai.

2 parag. Trijų rangų nariai dalyvauja asamblėjoje.

3 parag. Priorui padeda Mažoji taryba (*Consiglio ristretto*) , kurią, remiantis priorijos statutu, renka kapitula.

4 parag. Kapitulą sudaro:

a) prioras
b) priorijai priklausantys riteriai ir kapelionai išpažinėjai
c) kancleris, iždininkas ir, teritorijoje, kurioje nėra asociacijos, hospitaljeras
d) du antrojo rango narių atstovai
e) du trečiojo rango narių atstovai, ten kur nėra asociacijos

5 parag. Kanclerį ir iždininką iš pirmojo ar antrojo rango riterių skiria prioras, prieš tai išklausęs pirmojo rango narių nuomonės. Hospitaljerą ir antrojo bei trečiojo rango narių atstovus renka asamblėja.

6 parag. Nariai išpažinėjai balsų dauguma siūlo tris kandidatus, iš jų priorijos kapitulos nariai renka priorą.

7 parag. Išrinkas prioras negali eiti pareigų, kol negavo Didžiojo Magistro patvirtinimo, kuriam pritarė Suverenioji taryba, ir kol nedavė priesaikos.

8 parag. Priorijos statutas nustato kitas priorijos kapitulos ir asamblėjos funkcijas.

30 straipsnis. Priorų pareigų trukmė

Prioras ir Mažosios tarybos nariai vykdo pareigas šešerius metus ir gali būti perrenkami. Perrenkant trečiam ir paskesniems laikotarpiams yra būtina dviejų trečdalių dauguma.

31 straipsnis. Prioro pavaduotojas

1 parag. Kiekvieną kartą, esant praktiniams sumetimams ar būtinybei, prioras, išklausęs kapitulos nuomonę, gali skirti pavaduotoją vieneriems

metams, kuris jį pavaduoja visiškai ar iš dalies. Skyrimą tvirtina Didysis Magistras, prieš tai išklausęs Suvereniosios tarybos nuomonę.

2 parag. Būtinybės atveju, kai prioras nevykdo nurodymų pagal 1 paragrafą, skyrimo eiti prioro pareigas kompetencija pereina Didžiajam Magistrui, prieš tai išklausius Suvereniosios tarybos nuomonę.

3 parag. Prioras, išklausęs Mažąją tarybą, gali skirti pavaduotoją, kuris jį pavaduoja ne ilgesniam kaip trijų mėnesių laikotarpiui.

4 parag. Prioro pavaduotojas, remiantis 11 straipsnio 3 paragrafo nuostatomis, turi būti riteris išpažinėjas arba paklusnusis riteris.

32 straipsnis. Vikaras ir prokuratorius

1 parag. Didysis Magistras, kai prieš tai pritaria Suverenioji taryba, gali dėl teisėtų ir ypatingai svarbių priežasčių atšaukti priorą ir skirti vikarą.

2 parag. Kai pagal kanonų teisės nuostatas nėra įmanoma išrinkti priorą, vikaras eina pareigas iki naujos Generalinės Kapitulos sudėties.

3 parag. Nesant galimybių veikti priorijai arba esant kitoms teisėtoms ir ypatingai svarbioms priežastims, Didysis Magistras, prieš tai Suvereniajai tarybai pritarus, skiria prokuratorių, kuris eina pareigas iki naujos Generalinės Kapitulos sudėties.

4 parag. Vikaras ir prokuratorius, remiantis 11 straispnio 3 paragrafo nuostatomis, turi būti riteriai išpažinėjai arba paklusnumo riteriai.

33 straipsnis. Subpriorijos ir regentų skyrimas

1 parag. Subpriorijai įsteigti yra būtini bent devyni paklusnumo riteriai.

2 parag. Subpriorijai vadovauja riteris išpažinėjas arba paklusnusis riteris, turintis regento titulą, kuriam padeda Taryba bei kapitula pagal Statuto bei Kodekso nuostatas

3 parag. Regentą ir konsultorius renka kapitula. Regentas pradeda eiti pareigas, kai gauna Didžiojo Magistro patvirtinimą, o prieš tai Suvereniosios tarybos pritarimą bei kai davė priesaiką.

4 parag. Regentas ir konsultoriai eina pareigas šešerius metus ir gali būti perrenkami. Perrenkant trečiam ir paskesniems laikotarpiams yra būtina dviejų trečdalių dauguma.

34 straipsnis. Asociacijos

1 parag. Asociacijos steigiamos Didžiojo Magistro dekretu, prieš tai gavus Suvereniosios tarybos pritarimą. Jų statutai sudaromi atsižvelgiant į

šalių, kurių teritorijoje turi būstines, vidaus teisę ir yra tvirtinami Didžiojo Magistro, prieš tai gavus Suvereniosiosi tarybos pritarimą.

2 parag. Didysis Magistras, prieš tai išklausęs Suvereniosios tarybos nuomonę, tvirtina pirmininko ir valdybos narių skyrimą. Jų pareigų ėjimo trukmę nustato Statutas ir ji gali būti mažiausiai treji, bet ne daugiau kaip šešeri metai. Jei Statutas tai numato, jie gali būti perrenkami.

35 straipsnis. Delegatūros

1 parag. Priorijos, subpriorijos ir asociacijos, remiantis Kodekso nuostatomis, gali steigti regionines delegatūras.

2 parag. Delegatūras sudaro visi priorijų, subpriorijų ir asociacijų nariai, reziduojantys atitinkamoje teritorijoje. Jų sąrangą nustato atitinkamų priorijų, subpriorijų ir asociacijų statutai bei reglamentas, kurį tvirtina Didysis Magistras, prieš tai gavęs Suvereniosios tarybos pritarimą.

3 parag. Delegatūrai vadovauja Ordino narys, turintis delegato titulą. Pirmą kartą jį skiria jo vyrenysis, išklausęs atitinkamos tarybos nuomonę. Kitus kartus yra renkamas delegatūros narių ir tvirtinamas vyresniojo. Priorijos ar subpriorijos delegatūros, kur tai įmanoma, turi būti patikėtos riteriui išpažinėjui ar paklusnumo riteriui.

4 parag. Delegatui padeda Taryba, sudaryta iš ne daugiau kaip penkių narių ir kapeliono, kuris rūpinasi delegatūros narių sielovada.

36 straipsnis. Konstitucinės Chartijos tekstas ir jo oficialūs vertimai

1 parag. Konstitucinės Chartijos tekstas parašytas italų kalba. Didysis Magistras, prieš tai išklausęs Suvereniosios tarybos nuomonę, paveda atlikti oficialų vertimą į anglų, prancūzų, vokiečių ir ispanų kalbas.

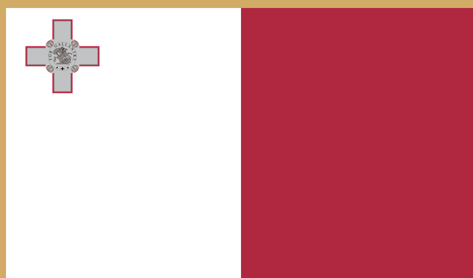
2 parag. Tekstas italų kalba su Ordino vadovo parašu ir Valstybės anstpaudu yra saugomas Magistro archyve.

3 parag. Esant aiškinimo prieštaravimų, viršenybę turi oficialus tekstas italų kalba.

37 straipsnis. Pereinamosios nuostatos

Didysis Magistras, prieš tai pritarus Suvereniajai tarybai, leidžia pereinamąsias nuostatas, reguliuojančias santykius tol, kol įsigalios Konstitucinė Chartija ir Kodeksas.

Carlo Marullo di Condojanni Br. Andrew Bertie
Didysis kancleris

MALTOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Maltos Respublika – salų valstybė Viduržemio jūroje ir kartu viena tankiausiai gyvenamų valstybių pasaulyje. Savo istoriją Malta skaičiuoja nuo pat ketvirto tūkstantmečio pr. Kr., kai joje jau buvo išplėtotas religinis centras ir savita architektūra. 218 m. pr. Kr. Malta tapo Romos imperijos dalimi, 533 m. Malta įsiliejo į Bizantijos imperiją, o nuo 870 m. buvo kontroliuojama arabų, kurie padarė didelę įtaką Maltos gyvenimui, papročiams ir kalbai. Vėliau Maltą dar ne kartą valdė įvairios tautos, kol 1798 m. ją okupavo Napoleono armija. Tačiau Maltos gyventojai sukilo prieš prancūzų valdymą ir su britų pagalba 1800 m. juos išvijo. Kiek vėliau, 1814 m., Malta savanoriškai tapo Britų imperijos dalimi, t. y. iš esmės Didžiosios Britanijos kolonija[1].

Nepriklausoma valstybe Malta tapo tik 1964 m. rugsėjo 21 d.[2], bet išliko Britų Tautų sandraugos dalimi[3]. 1974 m. gruodžio 13 d. įvykdžius konstitucinę reformą Malta tapo Respublika, tačiau iki šiol yra Tautų Sandraugos narė. 2004 m. gegužės 1 d. Malta tapo Europos Sąjungos nare[4].

Dabartinė Maltos Konstitucija, priimta 1964 m., yra Maltos konstitucijų istorijos ir konstitucionalizmo vystymosi rezultatas. Didelę reikšmę Maltos konstitucingumo raidai turėjo 1961 m. Konstitucija, priimta Maltai dar esant Didžiosios Britanijos kolonija. Ši Konstitucija iš esmės panaikino valdžios dualizmą, įtvirtindama Maltos valdžios institucijas, turinčias įstatymų leidžiamąją ir įstatymų vykdomąją valdžią. Tačiau Malta vis dar išliko Didžiosios Britanijos kolonija, todėl pastaroji kontroliavo gynybos ir užsienio reikalus[5]. Tokio dalinio savarankiškumo Maltai suteikimas

---

[1] *Background note: Malta* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-16]. <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5382.htm>.

[2] Blackburn, R., *et al. Fundamental Rights in Europe. The ECHR and its member states 1950 – 2000*. Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 560.

[3] *CIA – The World Factbook* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-04-16]. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mt.html>.

[4] *2000 – today. A decade of further expansion* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-30]. *<http://europa.eu/about-eu/eu-history/2000_today/index_en.htm>*.

[5] Cremona, J. J, *The Maltese Constitution and Constitutional History Since 1813*. San Gwann, Malta: Publishers Enterprises Group Ltd, 1994.

neišvengiamai reiškė besiartinantį Maltos nepriklausomybės paskelbimą. Nepriklausoma valstybe Malta tapo 1964 m. rugsėjo 21 d., kartu buvo priimta ir nauja 1964 m. Maltos Konstitucija[6]. Pagrindu nepriklausomybei ir pagrindu priimti naują konstituciją tapo Jungtinės Karalystės priimtas Maltos Nepriklausomybės Aktas[7], kuriuo Maltai buvo suteikta nepriklausomybė. Tačiau net ir priėmus 1964 m. Konstituciją, Malta išliko monarchija, ir Jungtinės Karalystės karalienė buvo pripažįstama Maltos Karaliene, atstovaujama ir veikianti Maltoje per generalinį gubernatorių. Tačiau generalinis gubernatorius veikė su Maltos, o ne Jungtinės Karalystės valdžios organų pritarimu, dėl to Malta, nors formaliai išliko Britanijos karūnos įtakos monarchija, iš esmės buvo nepriklausoma įgyvendindama tiek įstatymų leidžiamąją, tiek vykdomąją valdžią[8].

1974 m. gruodžio 13 d. Maltoje buvo įvykdyta konstitucinė reforma, buvo priimti Konstitucijos pakeitimai ir Malta tapo respublika, kurios vadovas yra prezidentas[9]. Nepaisant konstitucinės reformos ir perėjimo į respublikinę valdymo formą, Malta iki šiol išliko Britanijos tautų sandraugos nare.

Maltos Respublikos Konstitucijai daug įtakos padarė britiška konstitucinė sistema (nors Jungtinės Karalystės Konstitucija ir yra laikoma nerašytine). Tai tipiškas parlamentinės demokratijos konstitucijos pavyzdys[10]. Maltos Respublikos Konstitucija – vientisas rašytinis dokumentas, todėl ji priskirtina prie pasaulyje labiausiai paplitusios rašytinės konstitucijos formos. Maltos Konstitucija suskirstyta į vienuolika skyrių: Maltos Respublika, Principų deklaracija, Pilietybė, Pagrindinės asmens teisės ir laisvės, Prezidentas, Parlamentas (pastarasis skyrius yra papildomai suskirstytas į tris dalis), Vykdomoji valdžia, Teisminė valdžia, Finansai, Valstybės tarnyba, Kitos nuostatos. Konstitucija taip pat turi keturis priedus. Pirmasis priedas buvo skirtas tam tikrų įstatymų galiojimui ir galimam prieštara-

---

6 *Constitution of Malta* [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-04-28]. <http://justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8566>.

7 *Malta Independence Act 1964* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-31]. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1964/86#commentary-c656109>.

8 Kortmann, C., *et al. Constitutional Law of 10 EU Member States. The 2004 Enlargement.* Kluwer Law International, 2006, p. VII-9.

9 Kortmann, C., *et al. Constitutional Law of 10 EU Member States. The 2004 Enlargement.* Kluwer Law International, 2006, p. VII-9.

10 *European Integration and Constitutional Law*. Council of Europe Publishing, 2001, p. 26.

vimui Konstitucijai pereinamuoju laikotarpiu aptarti, antrasis ir trečiasis pateikia pareigūnų duodamos priesaikos ir ištikimybės priesaikos tekstus, o ketvirtajame priede išvardintos Britanijos tautų sandraugai priklausančios valstybės.

Pirmame Konstitucijos skyriuje aptariami pagrindiniai Maltos valstybės principai. Deklaruojama, kad Malta yra demokratinė respublika (1 straipsnio 1 dalis), apibrėžiama Maltos teritorija (1 straipsnio 2 dalis). Čia deklaruojamas ir Maltos neutralitetas – Malta yra neutrali valstybė, aktyviai propaguojanti taiką, saugumą ir socialinę pažangą, taip pat atsisakanti dalyvauti bet kokiame kariniame aljanse (1 straipsnio 3 dalis). Vienas iš Maltos Konstitucijos ypatumų – Konstitucijoje įtvirtinama Romos katalikų religija, kuri deklaruojama kaip Maltos religija, kartu įtvirtinant, kad Romos katalikų religinis mokymas turi būti teikiamas kaip privalomo mokymo dalis visose valstybinėse mokyklose; be to, Romos katalikų bažnyčios vadovybė turi pareigą ir teisę mokyti, kokie principai yra geri, o kokie blogi (2 straipsnis). Svarbios ir pirmajame Maltos Konstitucijos skyriuje ir ypač Konstitucijos 6 straipsnyje įtvirtintos nuostatos dėl Konstitucijos viršenybės principo – nustatoma, kad jeigu koks nors įstatymas neatitinka Konstitucijos, Konstitucija turi viršenybę, o toks įstatymas ta apimtimi, kuria neatitinka Konstitucijos, yra niekinis.

Maltos Konstitucija įtvirtina skirtingas Konstitucijos keitimo procedūras atsižvelgiant į tai, kokios Konstitucijos nuostatos yra keičiamos. Bendra taisyklė, nustatyta Maltos Konstitucijos 66 straipsnio 1 ir 5 dalyse, yra ta, kad Konstitucija yra keičiama Parlamento aktu, už kurį galutiniame balsavime turi balsuoti dauguma (t. y. daugiau kaip pusė) visų Atstovų Rūmų narių. Tačiau pagal Maltos Konstitucijos 66 straipsnio 2 dalį, Konstitucijos 66 straipsnis (nustatantis Konstitucijos keitimo tvarką), 1 straipsnis (nustatantis Maltos valstybės organizavimo klausimus, tarp jų ir tai, kad Malta yra demokratinė respublika), 2 straipsnio 2 dalis (nustatanti, kad Romos katalikų bažnyčios vadovybė turi pareigą ir teisę mokyti, kokie principai yra geri, o kokie blogi), 3 straipsnio 1 dalis (nustatanti Maltos vėliavą), 5 straipsnio 1 dalis (nustatanti Maltos nacionalinę kalbą), 6 straipsnis (įtvirtinantis konstitucijos viršenybės principą), 38–42 straipsniai (įtvirtinantys tam tikras žmogaus teises ir laisves), 51, 52, 56, 57, 60, 61, 64A, straipsniai 65 straipsnio 3 dalis, 75 straipsnio 2 dalis, 76 straipsnis, išskyrus jo 2 dalį, 77 straipsnis (šie visi straipsniai susiję su Parlamento organizavimo ir jo rinkimų organizavimo principais, ombudsmenu, Atstovų Rūmų narių

indemnitetu, parlamento paleidimu), 78, 80, 91 straipsniai (susiję su vykdomosios valdžios organizavimo principais, ministrų skyrimu), 95–100 straipsniai (įtvirtinantys teisminės valdžios organizavimo principus), 102–110, 113, 114 straipsniai (valstybės finansai ir valstybės tarnybos organizavimo principai), 115A straipsnis (vietos savivalda), 118, 119 straipsniai (susiję su Radijo ir televizijos komisija), 120 straipsnis (susijęs su Darbo komisija), taip pat 124 straipsnis (jame nustatomi Konstitucijoje vartojamų sąvokų apibrėžimai), kiek jo taikymas, susijęs su prieš tai išvardytais straipsniais, gali būti keičiami parlamento aktu, už kurį galutiniame balsavime turi balsuoti ne mažiau kaip du trečdaliai visų Atstovų Rūmų narių.

Be to, Maltos Konstitucijos 66 straipsnio 3 dalis nustato, kad Maltos Konstitucijos 66 straipsnio 3 ir 4 dalys (susiję su kai kurių Konstitucijos nuostatų keitimu) bei 76 straipsnio 2 dalis (nustatanti parlamento kadencijos trukmę) gali būti keičiamos, kai jų pakeitimams galutiniame balsavime pritaria ne mažiau kaip du trečdaliai visų Atstovų Rūmų narių, tačiau praėjus ne mažiau kaip trims mėnesiams ir ne daugiau kaip šešiems mėnesiams nuo balsavimo pakeitimai turi būti pateikti patvirtinti rinkėjams, kurių dauguma turi pritarti pakeitimams, t. y. praktiškai turi įvykti referendumas.

Taigi galima konstatuoti, kad Maltos Konstitucija yra gana lanksti – ją beveik visais atvejais gali keisti Atstovų Rūmai paprasta visų narių balsų dauguma ir tik tam tikrų straipsnių pakeitimui reikalinga kvalifikuota balsų dauguma ar tautos pritarimas.

Jau pačiame pirmame Maltos Konstitucijos straipsnyje pabrėžiama, kad Malta yra demokratinė respublika, paremta pagarba fundamentalioms žmogaus teisėms ir laisvėms.

Žmogaus teisėms ir laisvėms yra skirtas Maltos Konstitucijos IV skyrius. Šio skyriaus konstrukcija paremta Konstitucijos 32 straipsnyje įtvirtintomis pagrindinių asmens teisių ir laisvių pamatinėmis nuostatomis: teisė į gyvybę, laisvę, asmens saugumą, nuosavybę ir teisinę apsaugą; sąžinės ir saviraiškos laivė, taikių susirinkimų ir asociacijų laisvė; teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą. Tolesnės Maltos Konstitucijos IV skyriaus nuostatos yra tarsi skirtos plačiau išdėstyti minėtas 32 straipsnyje nurodytas teises, tačiau yra apžvelgiami gana įvairūs šių teisių aspektai ir tokiu būdu įtvirtinamas gana platus žmogaus teisių katalogas.

Be bendrųjų žmogaus teisių apsaugos aspektų, Maltos Konstitucijos 32 straipsnyje įtvirtinamas ir lygiateisiškumo principas nurodant, kad

Konstitucijoje įtvirtintomis teisėmis gali naudotis kiekvienas Maltoje esantis asmuo nepriklausomai nuo jo rasės, kilmės, politinių įsitikinimų, spalvos, pažiūrų, lyties, seksualinės orientacijos. Kartu įtvirtinamas ir pagrindinis naudojimosi teisėmis ir laisvėmis principas – visais atvejais turi būti gerbiamos kitų asmenų teisės ir laisvės ir viešasis interesas – taip suformuluojamas pagrindinis teisių ir laisvių ribojimo principas. Taip pat yra svarbus ir nediskriminavimo principas, kuris dėstomas ne šalia bendrųjų žmogaus teisių apsaugos principų, o žmogaus teisių apsaugai skirto skyriaus pabaigoje – Konstitucijos 45 straipsnyje.

Nors Maltos Konstitucijos 2 straipsnyje įtvirtinta valstybinė religija (Romos katalikų bažnyčios), Maltos Konstitucijos 40 straipsnis taip pat garantuoja ir visišką sąžinės laisvę bei teisę laisvai praktikuoti atitinkamas religines apeigas. Taip užtikrinamas demokratinis asmens ir Bažnyčios santykis, o valstybinė religija nėra prievarta primetama ir asmenys gali laisvai pasirinkti, kokią religiją praktikuoti. Tačiau nepaisant įtvirtintos sąžinės laisvės, išskirtinio statuso suteikimas Romos katalikų bažnyčiai gali būti traktuojamas kaip privilegijų ir privalumų jai suteikimas lyginant su kitomis religijomis, o tai jau kelia pagrįstų abejonių dėl kitas religijas išpažįstančių asmenų ar apskritai kitų religijų diskriminacijos[11].

Skirdama didelį dėmesį asmeninėms teisėms ir laisvėms, Maltos Konstitucija praktiškai neaptaria ekonominių (išskyrus teisę į nuosavybę), socialinių ir kultūrinių teisių ir laisvių, o politines teises įtvirtina nustatydama parlamento (Atstovų Rūmų) rinkimo tvarką.

Pagal valstybės valdymo formą Malta yra parlamentinė respublika. Respublikinę Maltos valdymo formą deklaruoja jau pats pirmas Konstitucijos straipsnis, įtvirtinantis, kad Malta yra demokratinė respublika.

Remiantis Maltos Konstitucijos 48 straipsniu, Maltos valstybės vadovas yra Prezidentas, kurį skiria Atstovų Rūmai penkerių metų laikotarpiui. Prezidentas yra laikomas parlamento dalimi, t. y. parlamentas susidaro iš Atstovų Rūmų ir Prezidento (čia aiškiai jaučiama Jungtinė Karalystės konstitucinės sistemos įtaka). Ir nors Maltos Prezidentui Konstitucija suteikia tam tikrus įgaliojimus, jie yra labiau formalaus pobūdžio ir analizuojant Maltos Prezidento prerogatyvas aiškiai matyti Jungtinės Karalystės konstitucinės sistemos įtaka – tai galima paaiškinti tuo, kad Malta – buvusi Jungtinės Karalystės kolonija, o iki 1974 m. konstitucinės reformos Malta

[11] Grech, A. *Religion, Tolerance, and Discrimination in Malta* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-10]. <http://aei.pitt.edu/6034/1/27.pdf>.

buvo konstitucinė monarchija, kurios vadovas buvo Jungtinė Karalystės monarchas.

Nors Maltos Prezidentas turi iš pirmo žvilgsnio tam tikrus įgaliojimus, šie įgaliojimai yra gana formalūs ir Prezidentas dažnu atveju jų įgyvendinti visiškai savarankiškai negali. Galima konstatuoti, kad Maltos Vyriausybė yra atskaitinga parlamentui, ir nepaisant kai kurių Konstitucijoje įtvirtintų Prezidento įgaliojimų Malta laikytina parlamentine respublika.

Aptariant Maltos sandaros formą galima vienareikšmiškai konstatuoti, kad Malta yra unitarinė valstybė. Maltą sudaro septynios salos, esančios Viduržemio jūroje, tačiau tik trys salos – Malta, Gozo ir Comino, yra gyvenamos[12]. Konstitucijos 115A straipsnis numato, kad Maltos teritorija turi būti suskirstyta į vietos savivaldybes, kurias administruoja savivaldos taryba (angl. *Local Council*), kurią renka tos savivaldybės nuolatiniai gyventojai. Savivaldos veiklą reglamentuoja Savivaldos tarybų aktas[13], kuris nustato savivaldos tarybų rinkimų tvarką, kompetenciją bei kitus savivaldybių veiklos klausimus. Šiuo metu Maltoje yra 68 savivaldybės – 54 Maltos saloje ir 14 Gozo saloje[14]. Jokių autonomijos teises turinčių ar kitokių specifinių teritorinių darinių Maltos Konstitucija nenumato.

Malta – demokratinė valstybė. Tai deklaruojama jau pirmajame Konstitucijos straipsnyje. Tokią išvadą galima padaryti ir analizuojant Konstitucijos tekstą – Konstitucija įtvirtina valdžių padalijimą (įstatymų leidžiamoji valdžia – Atstovų Rūmai, vykdomoji valdžia – Prezidentas ir Vyriausybė, teisminė valdžia – teismai), šiuolaikinius rinkimų principus atitinkančius rinkimus, pripažįsta opozicijos teises, įtvirtina pagrindines žmogaus teises

---

[12] *EU member countries – Malta* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-13]. <http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/malta/index_en.htm>.

[13] *Local Councils Act, 23rd July, 1993, 1st January, 1994, 1st April, 1995, 1st April, 1999. ACT XV of 1993, as amended by Legal Notice 53 of 1995, Act XII of 1995; Legal Notices 170 of 1995, 28 and 97 of 1996; Acts: VIII, XIII and XV of 1996; Legal Notice 205 of 1996; Act XVI of 1997; Legal Notices 107 of 1997, 87 and 255 of 1998, Act XXI of 1999; Legal Notices 7, 19 and 77 of 2001, and 48, 79 and 153 of 2002; Act XII of 2002; Legal Notice 117 of 2003; Acts XVI of 2003 and III of 2004; Legal Notice 326 of 2004; Act I of 2005; Legal Notices 76, 158 and 272 of 2005, and 111 and 181 of 2006; Acts II and XXI of 2007; Legal Notices 82, 96, 372 and 425 of 2007, and 26, 128 and 161 of 2008; Acts XVI of 2008 and XVI of 2009; Legal Notice 179 of 2010; Act V of 2011; and Legal Notices 230, 231 and 313 of 2011* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-13]. <http://www.justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8833&l=1>.

[14] *Local Council's Association* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-13]. <http://www.lca.org.mt/pages/iseSinglePages.asp?m=20>.

ir laisves ir Konstitucijos viršenybės principą (Konstitucijos 6 straipsnis nustato, kad jeigu koks nors įstatymas prieštarauja Konstitucijai, Konstitucija turi viršenybę ir toks įstatymas, kiek jis neatitinka Konstitucijos, yra niekinis) bei pasižymi kitais demokratijos atributais. Kiek neįprastas dalykas Maltos Konstitucijoje – valstybinės religijos įtvirtinimas ir jos santykis su demokratine santvarka. Tačiau daugiausiai kritikos sulaukia ne pats valstybinės religijos įtvirtinimo faktas, o specifinių teisių suteikimas Romos katalikų bažnyčiai[15] – Konstitucijos 2 straipsnis nustato, kad Romos katalikų bažnyčios vyresnybė turi pareigą ir teisę mokyti, kurie principai yra geri, o kurie – blogi, taip pat Romos katalikų tikybos mokymas yra privalomas visose valstybinėse mokyklose kaip privaloma disciplina.

Dar vienas aspektas, kurį reikėtų paminėti kalbant apie Maltos valstybės formą, – Maltos deklaruojamas neutralitetas. Konstitucijos 1 straipsnio 3 dalis nustato, kad Malta yra neutrali valstybė, aktyviai propaguojanti taiką, saugumą ir socialinę pažangą tarp visų tautų laikydamasi atsisakymo dalyvauti kariniuose aljansuose politikos.

Kaip minėta, vadovaujantis valdžių padalijimo principu valstybės valdžia Maltoje suskirstyta į įstatymų leidžiamąją, kurią įgyvendina Atstovų Rūmai (pažymėtina, kad Maltos parlamentas susideda ir Atstovų Rūmų ir Prezidento, tačiau pastarasis priskiriamas vykdomajai valdžiai), vykdomąją, kurią įgyvendina Prezidentas ir Vyriausybė, ir teisminę, kurią įgyvendina teismai.

Bene daugiausiai dėmesio Maltos Konstitucijoje skiriama parlamentui, o konkrečiai – Atstovų Rūmams.

Pagrindinė parlamento užduotis – leisti įstatymus. Tačiau Maltos Konstitucijos 65 straipsnyje taip pat nurodoma, kokius principus turi atitikti parlamento leidžiami įstatymai: parlamentas leidžia įstatymus taikai, tvarkai ir geram Maltos valdymui, atitinkančius visišką pagarbą žmogaus teisėms, visuotinai priimtiems tarptautinės teisės principams ir Maltos regioniniams bei tarptautiniams įsipareigojimams, ypač prisiimtiems sutartimi dėl prisijungimo prie Europos Sąjungos, pasirašyta Atėnuose 2003 m. balandžio 16 d.[16] Taip pat, kaip jau minėta, remiantis Maltos Konstituci-

---

[15] Grech, A. *Religion, Tolerance, and Discrimination in Malta* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-10]. <http://aei.pitt.edu/6034/1/27.pdf>.

[16] *The Treaty of Accession to the European Union 2003 of the Czech Republic, Estonia, Cyprus, Latvia, Lithuania, Hungary, Malta, Poland, Slovenia and Slovakia Signed in Athens on 16 April, 2003* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-13]. <http://ec.europa.eu/en-

jos 66 straipsniu Atstovų Rūmai daugeliu atvejų gali keisti ir Konstituciją. Pagal Konstitucijos 67 straipsnį Atstovų Rūmai turi teisę patys patvirtinti savo veiklos procedūras, tačiau turi atsižvelgti į Konstitucijos nuostatas. Atitinkamai Atstovų Rūmų veiklos procedūras reglamentuoja Atstovų Rūmų procedūrų reglamentas[17].

Konstitucija nenustato konkretaus Atstovų Rūmų narių skaičiaus, tačiau remiantis Konstitucijos 52 straipsniu Atstovų Rūmų skaičius turi būti nelyginis ir turi dalintis iš rinkimų apygardų skaičiaus, kurių skaičių nustato parlamentas, o rinkimų apygardų skaičius turi būti nuo devynių iki penkiolikos ir taip pat būtinai nelyginis skaičius (56 straipsnis). Be to, iš kiekvienos rinkimų apygardos turi būti išrinkta nuo penkių iki septynių Atstovų Rūmų narių. Šiuo metu yra 69 Atstovų Rūmų nariai[18]. Pagal Maltos Konstitucijos 76 straipsnį, Atstovų Rūmų kadencija – penkeri metai.

Atstovų Rūmai renkami vadovaujantis proporcinio atstovavimo principu su preferencinio balsavimo sistema (angl. *single transfereable vote*) atskirose rinkimų apygardose, kurių yra nuo devynių iki penkiolikos (tikslų skaičių nustato parlamentas). Didžiąją dalį Atstovų Rūmų rinkimų procedūrų vykdo Rinkimų komisija. Rinkimai vykdomi remiantis Maltos visuotinių rinkimų aktu[19]. Pažymėtina, kad tiek Konstitucija, tiek Visuotinių rinkimų aktas numato gana sudėtingą Atstovų Rūmų rinkimų rezultatų nustatymo procedūrą, kurios pagrindinis tikslas, kad rinkimų rezultatai kuo tiksliau atspindėtų už kandidatus atiduotų balsų proporcijas, t. y. siekiant išvengti bet kokio neproporcingumo (pavyzdžiui, tokiose situacijose,

---

largement/archives/enlargement_process/future_prospects/negotiations/eu10_bulgaria_romania/treaty_2003/content/index_en.htm>.

17 *Standing Orders of The House of Representatives Order, 16th March, 1962. LEGAL NOTICE 23 of 1962 as adapted by the Malta Independence Order, 1964, and as amended by Legal Notice 46 of 1965; Act LVIII of 1974; Legal Notice 148 of 1975; Act XIII of 1983; Resolutions 198 and 231 of 1995, 67 of 2003 and 235 of 2006; and Legal Notice 407 of 2007* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-14]. <http://www.justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8970&l=1>.

18 *Kamra tad – Deputati (Malta)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-14]. <http://www.parlament.mt/membersofparliament>.

19 *General Elections Act, To make provision for the qualification of voters, the constitution of Electoral Divisions, the method of registration of voters and the Election and Co-option of Members of Parliament, 27th September, 1991. ACT XXI of 1991 as amended by Acts XXIV of 1995 and XV of 1996; Legal Notice 178 of 1996; Acts VI of 2001, XVI of 2002 and XXI of 2007; Legal Notice 425 of 2007; and Act VII of 2009* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-14]. <http://www.justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8824&l=1>.

kai daugiausiai balsų visoje Maltos teritorijoje gavusi partija nelaimi rinkimų, taikomos atitinkamos korekcijos siekiant ištaisyti šią disproporciją – kad gautų mandatų skaičius kiek įmanoma būtų labiau proporcingas bendram šios partijos gautų balsų skaičiui).

Atstovų Rūmai dirba sesijose – pagal Konstitucijos 75 straipsnį kiekvienais metais turi įvykti bent viena parlamento sesija, t. y. tarp vienos sesijos paskutinio posėdžio ir kitos sesijos pirmo posėdžio neturi praeiti daugiau kaip dvylika mėnesių.

Maltos Konstitucijos 78 straipsnis nustato, kad Maltos vykdomoji valdžia priklauso Prezidentui. Prezidentas įgyvendina vykdomąją valdžią tiesiogiai arba per jam pavaldžius pareigūnus laikydamasis Konstitucijos. Tačiau parlamentas turi teisę priskirti tam tikras funkcijas ar įgaliojimus kitiems asmenims bei institucijoms. Iš kitos pusės, nepaisant šių Konstitucijos nuostatų, realiai vykdomąją valdžią Maltoje įgyvendina Vyriausybė – Kabinetas, o Konstitucijos 85 straipsnis nustato, kad įgyvendindamas savo funkcijas Prezidentas veikia tik su Ministro Pirmininko ar atitinkamo ministro pritarimu, tai tik patvirtina, kad realiai vykdomoji valdžia yra ministro pirmininko ir Kabineto rankose.

Maltos Prezidentą skiria Atstovų Rūmai penkerių metų kadencijai. Pagal Konstitucijos 48 straipsnį Maltos Prezidento įgaliojimai pasibaigia (i), kai baigiasi jo kadencija arba (ii) jis yra pašalinamas iš pareigų Atstovų Rūmų nutarimu dėl negalėjimo vykdyti pareigas (tiek dėl fizinės ar psichinės negalios, tiek dėl bet kokių kitų priežasčių) ar dėl netinkamo elgesio. Kai Prezidento postas yra laisvas iki bus paskirtas naujas Prezidentas arba kai Prezidentas yra išvykęs iš Maltos ar išėjęs atostogų, ar dėl bet kokių priežasčių negali atlikti Konstitucijos jam priskirtų funkcijų, šias funkcijas atlieka Ministro Pirmininko po konsultacijų su opozicijos lyderiu paskirtas asmuo, o jeigu toks asmuo, galintis atlikti Prezidento funkcijas, nėra paskirtas – jas atlieka vyriausiasis teisėjas (49 straipsnis).

Remiantis Maltos Konstitucijos 85 straipsniu, atlikdamas savo funkcijas (tiek susijusias su Maltos vykdomosios valdžios įgyvendinimu, tiek bet kokias kitas jam Konstitucijos ar įstatymų priskirtas funkcijas – Konstitucijos 85 straipsnio 3 dalis) Prezidentas veikia Kabineto ar ministro, veikiančio Kabineto vardu, patarimu, išskyrus tuos atvejus, kai pagal Konstituciją ar bet kokį įstatymą Prezidentas turi veikti su bet kokio kito asmens ar institucijos patarimu. Prezidento dalyvavimą valstybės gyvenime užtikrina tai, kad Konstitucijos 87 straipsnis įpareigoja Ministrą Pirmininką

informuoti apie bendrą Maltos Vyriausybės veiklą ir pateikti Prezidentui jo paprašytą informaciją apie bet kokius su Maltos Vyriausybe susijusius dalykus.

Konstitucija neįtvirtina Maltos Prezidento imuniteto, tačiau Maltos baudžiamasis kodeksas[20] nustato, kad negali būti pradėtas prezidento baudžiamasis persekiojimas už veiksmus, jo padarytus vykdant Prezidento pareigas.

Kaip minėta, iš esmės vykdomąją valdžią Maltoje įgyvendina Kabinetas, kurį sudaro Ministras Pirmininkas ir ministrai. Ministrą Pirmininką skiria Prezidentas, tačiau Konstitucijos 80 straipsnis Prezidentą įpareigoja Ministru Pirmininku skirti tą Atstovų Rūmų narį, kuris geriausiai galėtų gauti daugumos Atstovų Rūmų narių palaikymą. Ministrus taip pat skiria Prezidentas, tačiau Ministro Pirmininko patarimu.

Įdomi Maltos konstitucinės sistemos ypatybė – opozicijos lyderis. Konstitucijoje jo statusas aptariamas prie vykdomosios valdžios ir Konstitucija numato nemažai atvejų, kai su opozicijos lyderiu turi būti konsultuojamasi skiriant įvairius pareigūnus. Opozicijos lyderį skiria Prezidentas, tačiau Konstitucija numato tam tikras taisykles.

Teisminę valdžią Maltoje įgyvendina teismai, o Malta pasižymi gana sudėtingos struktūros teismų sistema. Konstitucija neįtvirtina konkrečios Maltos teismų sistemos, tik Maltos Konstitucijos 95 straipsnis nustato, kad Maltoje veikia aukštesnieji teismai, kurių kompetenciją ir jurisdikciją gali nustatyti įstatymas. Lygiai taip pat Konstitucijos 99 straipsnis nustato, kad Maltoje veikia ir žemesnieji teismai, kurių kompetenciją ir jurisdikciją nustato įstatymas. Tokiu būdu Maltoje teismai veikia Konstitucijos ir atskirų įstatymų pagrindu. Pavyzdžiui, nemažai civilinių teismų veiklos aspektų yra nustatyta Maltos civilinio proceso kodekse[21], o specialiojo Nepilnamečių teismo veiklos aspektus reglamentuoja specialus įstatymas[22].

---

[20] *Criminal Code, To amend and consolidate the Penal Laws and the Laws of Criminal Procedure, 10th June, 1854. ORDER-IN-COUNCIL of the 30th of January, 1854, as amended* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-15]. <http://www.justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8574&l=1>.

[21] *Code of Organization and Civil Procedure, To amend and consolidate the Laws of Organization and Civil Procedure, 1st August, 1855. ORDINANCE IV of 1854 as amended* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-15]. <http://www.justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8577&l=1>.

[22] *Juvenile Court Act*, For the setting up of a Juvenile Court and to provide for matters relating to children and young persons, 25th July, 1980. Enacted by ACT XXIV of 1980, as amen-

Neanalizuojant visų maltos teismų sistemos ypatumų, galima konstatuoti, kad Maltoje veikia šie aukštesnieji teismai: Konstitucinis Teismas (tačiau jis veikia ir kaip apeliacinė instancija tam tikros kategorijos bylose tam tikrais klausimais), Apeliacinis teismas, Baudžiamųjų bylų apeliacinis teismas (angl. *Court of Criminal Appeal*), Civilinių bylų teismas (angl. *Civil Court*) ir Baudžiamųjų bylų teismas (angl. *Criminal Court*). Taip pat Maltoje veikia šie žemesnieji teismai: Maltos magistratų teismas ir Gozo magistratų teismas[23]. Šalia šių teismų pačią žemiausią grandinę sudaro įvairūs *ad hoc* administraciniai tribunolai, smulkių ginčių tribunolas, Nepilnamečių teismas ir vietiniai tribunolai[24].

Maltos teismų sistemos ypatumas – Konstitucijoje numatyta Teisingumo vykdymo komisija, į kurią įeina Prezidentas (jis yra šios Komisijos pirmininkas) ir kiti devyni nariai (tarp jų – vyriausiasis teisėjas (Komisijos pirmininko pavaduotojas), generalinis prokuroras, aukštesniųjų teismų teisėjai ir žemesniųjų teismų magistratai bei Advokatų rūmų pirmininkas). Komisija atlieka šias funkcijas: (i) prižiūri aukštesniųjų ir žemesniųjų teismų darbą ir atitinkamam už teisingumą atsakingam ministrui teikia rekomendacijas dėl efektyvesnio teismų darbo; (ii) pataria už teisingumą atsakingam ministrui dėl teisingumo veiklos administravimo organizavimo; (iii) Ministro Pirmininko prašymu teikia jam rekomendacijas dėl aukštesniųjų teismų teisėjų ir juos pavaduojančių asmenų bei žemesniųjų teismų magistratų skyrimo; (iv) rengia Etikos kodeksą ar kodeksus, reguliuojančius asmenų, veikiančių teisminės valdžios sistemoje, veiklą; (v) Advokatų ir teisinių įgaliotinių komiteto (angl. *Committee for Advocates and Legal Procurators*) patarimu rengia Etikos kodeksą ar kodeksus, reglamentuojančius šių profesijų asmenų profesinį elgesį; (vi) atkreipia teisėjo ar magistrato dėmesį į bet ką, kas yra netinkama efektyviam ir tinkamam atitinkamo teismo funkcionavimui, taip pat atkreipia teisėjo ar magistrato dėmesį į bet kokį elgesį, kuris gali turėti įtakos jiems suteiktam pasitikėjimui, ir į bet kokį jiems taikomo Etikos kodekso ar kodeksų nesilaikymo atvejį; (vii) laikantis įstatymų taiko nuobaudas praktikuojantiems advo-

ded by Acts: XI of 1985 and VIII of 1990 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-15]. <http://www.justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8774&l=1>.

23 *The judiciary – Malta. The Courts* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-15]. <http://www.judiciarymalta.gov.mt/the-courts>.

24 *The judiciary – Malta. Court Structure, Administration and Supplementary Staff* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-15]. <http://www.judiciarymalta.gov.mt/court-structure>.

katams ir teisiniams įgaliotiniams; (viii) atlieka kitas įstatymų priskirtas funkcijas (101A straipsnis).

Konstitucinę kontrolę Maltoje įgyvendina vienas iš aukštesniųjų teismų, kuris vadinamas Konstituciniu Teismu. Konstitucinį Teismą sudaro trys teisėjai. Nors Maltoje dažnai yra manoma, kad Konstitucinis Teismas yra pats aukščiausias teismas Maltoje, tačiau iš tikrųjų jo jurisdikcija yra gana specifinė – jis tam tikrais atvejais veikia kaip apeliacinė instancija, o tam tikrais atvejais – kaip pirma ir vienintelė instancija[25].

Konstitucijos 95 straipsnis nustato Konstitucinio Teismo jurisdikciją. Konstitucinis Teismas (i) sprendžia su rinkimais susijusius klausimus – ar asmuo buvo teisėtai išrinktas Atstovų Rūmų nariu; ar Atstovų Rūmų narys privalo pasitraukti iš užimamų pareigų ir ar jis pagal Konstitucijos 55 straipsnio 2 dalį privalo nustoti vykdyti Atstovų Rūmų nario funkcijas (minėtame Konstitucijos straipsnyje numatyti tam tikri atvejai, kai asmuo nebeatitinka Atstovų Rūmų nariui keliamų reikalavimų, tačiau galutinis klausimo sprendimas gali būti atidedamas, kol pasibaigs visos apeliacijos ir pan. – šiuo pareinamuoju laikotarpiu toks asmuo privalo vykdyti Atstovų Rūmų nario funkcijas); ar asmuo, kuris buvo išrinktas spikeriu ne iš Atstovų Rūmų narių, buvo išrinktas tinkamai (šiuo atveju Konstitucinis Teismas veikia kaip pirma ir vienintelė instancija); (ii) sprendžia klausimus dėl rinkimų teisėtumo, tarp jų ir klausimus dėl neteisėtos ar korupcinės veiklos ar kitų teisės pažeidimų, susijusių su rinkimais, taip pat ar buvo kišimasis į rinkimus iš užsienio (šiuo atveju Konstitucinis Teismas veikia kaip pirma ir vienintelė instancija). Šiais atvejais Konstitucinis Teismas turi teisę anuliuoti rinkimus vienoje ar keliose rinkimų apygardose arba duoti nurodymus ar įsakymus ar taikyti atitaisymus ar kitas priemones, kurios jam atrodo tinkamos atsižvelgiant į situaciją (56 straipsnio 3–6 dalys); (iii) veikia kaip apeliacinė instancija Civilinio teismo Pirmųjų rūmų sprendimams (angl. *Civil Court, First Hall*) dėl žmogaus teisių, įtvirtintų Maltos Konstitucijos 33–45 straipsniuose, pažeidimų (46 straipsnis); (iv) veikia kaip apeliacinė instancija Maltos pirmosios instancijos teismų sprendimams, kiek tai susiję su Maltos Konstitucijos aiškinimu; (v) veikia kaip apeliacinė instancija Maltos pirmosios instancijos teismų sprendimams, kiek tai susiję su įstatymų galiojimu; (vi) sprendžia dėl pirmosios instancijos teismo nuspręstų dalykų kartu su klausimais, kurie perduoti spręsti

[25] *The judiciary – Malta. Constitutional Court* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-15]. <http://judiciarymalta.gov.mt/constitutional-court>.

Konstituciniam Teismui pagal anksčiau nurodytą jurisdikciją, dėl kurių apeliacija pateikta Konstituciniam Teismui[26].

Maltos Konstitucinio Teismo sudarymas nėra kuo nors ypatingas – tai vienas iš aukštesniųjų teismų, kurio teisėjams keliami tokie pat reikalavimai kaip ir kitiems aukštesniųjų teismų teisėjams. Iš esmės pagal savo struktūrą Konstitucinis Teismas faktiškai yra labiau panašus į vieną iš Maltos apeliacinio teismo padalinių, kuris veikia kaip Konstitucinis Teismas, o Konstitucijoje duodama nuoroda į Konstitucinį Teismą iš esmės nurodo ne teismą apskritai, o tam tikrą teisėjų kolegiją, kuri veikia kaip Konstitucinis Teismas. Tai ypač matyti iš to, kad teisėjai, įprastai sudarantys Konstitucinį Teismą, veikia ir kaip Apeliacinio teismo teisėjai, t. y. nagrinėja ir kitas bylas, kurios yra priskiriamos Apeliacinio teismo kompetencijai[27]. Tačiau analizuojant Maltos Konstitucinio Teismo jurisdikciją matyti, kad kaip Konstitucinis Teismas jis sprendžia klausimus dėl įvairių rinkimų teisėtumo, taip pat yra apeliacinė instancija byloms klausimuose dėl žmogaus teisių, Konstitucijos aiškinimo ir įstatymų galiojimo – klausimus, kuriuos įprastai sprendžia europietiško modelio konstituciniai teismai. Atsižvelgiant į tai galima teigti, kad pagal sprendžiamus klausimus Maltos Konstitucinis Teismas yra labiau panašus į europietiško modelio konstitucinį teismą. Tačiau Maltos Konstitucinio Teismo struktūrinė padėtis ir tai, kad jo kompetencijai priskirtus klausimus, išskyrus rinkimų klausimus, jis sprendžia kaip apeliacinės instancijos teismas, t. y. nagrinėdamas konkrečias bylas ir priimdamas sprendimus jose, daro jį panašų į amerikietiško modelio konstitucinį teismą. Toks dualistinis Konstitucinio Teismo pobūdis atitinka Maltos teisinę sistemą, kuri taip pat yra mišri – turi tiek kontinentinės, tiek bendrosios teisės bruožų[28].

[26] *The judiciary – Malta. Constitutional Court* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-15]. <http://judiciarymalta.gov.mt/constitutional-court>.

[27] *The judiciary – Malta. Constitutional Court* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-15]. <http://www.judiciarymalta.gov.mt/constitutional-court>; *The judiciary – Malta. Court of Appeal* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-15]. <http://www.judiciarymalta.gov.mt/court-of-appeal>.

[28] *CIA – The World Factbook* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-15]. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mt.html>.

MALTOS KONSTITUCIJA[29]

1964 m. Maltos Nepriklausomybės Deklaracija su šiais pakeitimas: 1965 m. XLI, 1966 m. XXXVII, 1967m. IX, 1970 m. XXVI, 1972 m. XLVII, 1974 m. LVII, LVIII, 1976 m. XXXVIII, 1977 m. X, 1979 m. XXIX, 1987 m IV, 1989 m. XXIII; Deklaracijų Nr. 1990 m. II ir VI; aktai 1991 m. XIX, 1994 m. XI; Deklaracijos 1995 m. IV ir 1996 m. III; Aktai: 1996 m. XI, 1997m. XVII, 2000 m. III, 2001 m. XIII, 2003 m. V bei 2007 m. XIV ir XXI.

1964 m. rugsėjo 21 d.[30]

PIRMAS SKYRIUS

MALTOS RESPUBLIKA

1. (1) Malta yra demokratinė respublika, paremta darbu bei pagarba asmens pamatinėms teisėms ir laisvėms.

(2) Maltos teritorija susideda iš tų teritorijų, kurios sudarė Maltą iš karto po numatytos dienos, įskaitant jos teritorinius vandenis ar tokias teritorijas ir vandenis, kuriuos parlamentas nustato įstatymu.

(3) Malta yra neutrali valstybė, aktyviai propaguojanti taiką, saugumą ir socialinę pažangą tarp visų tautų, besilaikanti neutralumo politikos ir atsisakanti dalyvauti bet kokiame kariniame aljanse. Toks statusas apima ir tai, kad:

(a) nebus leidžiama dislokuoti jokios karinės bazės Maltos teritorijoje;

(b) bet kokios karinės jėgos veiksmai Maltoje nebus leidžiami, išskyrus atvejus, kai to prašo Maltos Vyriausybė, ir tiktai šiais atvejais:

[29] Maltos Respublikos Konstitucija, paskelbta Maltos parlamento internetiniame puslapyje http://www.parlament.mt/constituion-of-malta, išversta iš anglų kalbos.

[30] Žiūrėti 1964 m. rugsėjo 2 d. Maltos Nepriklausomybės Deklaraciją.

(i) ginklu ginant pažeidžiamas prigimtines teises Maltos Respublikos teritorijoje, kurioje galioja Maltos suverenitetas ar, vadovaudamasi priemonėmis arba veiksmais, nusprendė Jungtinių Tautų Saugumo Taryba; arba

(ii) kai egzistuoja grėsmė Maltos Respublikos suverenitetui, nepriklausomybei, neutralumui, vieningumui ar teritoriniam vientisumui;

(c) išskyrus tai, kas minėta, jokia kita materialinė bazė Maltoje nebus naudojama tokia paskirtimi ir tokiu mastu, kad leistų Maltoje koncentruotis užsienio karinėms pajėgoms;

(d) išskyrus anksčiau minėtus atvejus, jokios užsienio karinės pajėgos nebus įleistas į Maltos teritoriją, išskyrus kariškius, atliekančius arba padedančius atlikti civilinius ar veiklos plėtojimo darbus, ir kitus karinius techninius darbuotojus, padedančius ginti Maltos Respubliką;

(e) Maltos Respublikos laivų statyklos bus naudojamos civiliniams komerciniams tikslams, bet taip pat, be pagrįstų laiko ir kiekio limitų, gali būti naudojamos iš rikiuotės išvestų karinių laivų statybai arba remontui; ir, atsižvelgiant į nesivienijimo principus, minėtomis laivų statyklomis nebus leidžiama naudotis dviejų supervalstybių laivams.

2. (1) Maltos religija yra Romos katalikų apaštalų religija.

(2) Romos katalikų apaštalų bažnyčios vadovai turi pareigą ir teisę mokyti, kurie principai yra teisingi ir kurie yra klaidingi.

(3) Romos katalikų apaštalų tikėjimo mokymas turi būti užtikrinamas visose valstybinėse mokyklose kaip privalomas dalykas.

3. (1) Nacionalinė Maltos vėliava susideda iš dviejų lygių vertikalių dryžių, balto prie vėliavos koto ir toliau plevėsuojančio raudono.

(2) Jurgio kryžius, suteiktas Maltai Jo Didenybės Karaliaus Jurgio VI 1942 balandžio 15 d., vaizduojamas raudonais kraštais balto dryžio kantone.

4. Nacionalinis Maltos himnas yra „L-Innu Malti“, prasidedantis žodžiais „Lil din l-Art helwa i-Omm li tatna isimha“.

5. (1) Nacionalinė Maltos kalba yra maltiečių kalba.

(2) Maltiečių ir anglų kalbos ir kitos tokios kalbos, kurios gali būti nustatytos parlamento (įstatymu, už kurį balsavo ne mažiau kaip du trečdaliai visų Atstovų Rūmų), bus naudojamos kaip oficialios Maltos kalbos ir administracija visais oficialiais tikslais turi vartoti tokias kalbas:

Užtikrinama, kad kiekvienas asmuo galėtų kreiptis į administraciją bet kuria iš oficialių kalbų ir atsakymą administracija taip pat pateiktų ta pačia kalba.

(3) Teismo kalba turi būti maltiečių kalba:

Užtikrinama, kad parlamentas įgyvendins tokias nuostatas dėl anglų kalbos vartojimo tokiose bylose ir tokiomis sąlygomis, kaip tai bus nustatyta.

(4) Atstovų Rūmai, reguliuodami savo procedūras, gali nustatyti kalbą ar kalbas, kurios bus vartojamos parlamento procese ir įrašuose.

6. Atsižvelgiant į šios Konstitucijos 47 straipsnio (7) ir (9) dalis ir 66 straipsnį, jeigu bet koks įstatymas yra nesuderinamas su šia Konstitucija, ši Konstitucija turi viršenybę ir kiti teisės aktai, atsižvelgiant į jų nesuderinamumą, turi būti pripažinti negaliojančiais.

ANTRAS SKYRIUS

PRINCIPŲ DEKLARAVIMAS

7. Valstybė pripažįsta teisę dirbti visiems gyventojams ir turi skatinti atsirasti tokias sąlygas, kurios užtikrintų šią teisę.

8. Valstybė turi skatinti kultūros plėtrą ir mokslo bei technikos išradimus.

9. Valstybė turi saugoti kraštovaizdį, istorinį ir meninį Tautos paveldą.

10. Pagrindinis išsilavinimas turi būti privalomas ir nemokamas valstybinėse mokyklose.

11. (1) Gabūs ir nusipelnę moksleiviai, netgi be finansinių išteklių, turi teisę siekti aukščiausio įvertinimo.

(2) Valstybė turi įgyvendinti šį principą teikdama stipendijas, išmokas moksleivių šeimoms ir taikydama kitas nuostatas dėl konkurencingo egzaminavimo.

12. (1) Valstybė turi saugoti darbą.

(2) Ji turi užtikrinti profesionalų ar profesinį rengimą ir darbuotojų pažangą.

13. (1) Maksimalus darbo valandų skaičius turi būti nustatytas įstatymu.

(2) Darbuotojas turi teisę į kassavaitinę poilsio dieną ir kasmetines mokamas atostogas; jis negali atsisakyti šios teisės.

14. Valstybė privalo skatinti vienodas vyrų ir moterų teises, suteikti visas ekonomines, socialines, kultūrines, pilietines ir politines teises ir šiam tikslui įgyvendinti imasi atitinkamų priemonių siekiant pašalinti bet

kokias lyčių diskriminacijos formas tarp asmenų, organizacijų ar įmonių; Valstybė ypač turi užtikrinti, kad dirbančios moterys turėtų lygias teises ir tą patį darbo užmokestį už tą patį darbą kaip ir vyrai.

15. Minimalus mokamo darbo amžius turi būti nustatytas įstatymu.

16. Valstybė turi siekti užtikrinti mažumų darbo apsaugą ir užtikrinti jiems teisę į lygiai taip pat apmokamą darbą.

17. (1) Kiekvienas pilietis, nesugebantis dirbti ir neapsirūpinantis būtinais pragyvenimo ištekliais, turi teisę į išmokas ir socialinę paramą.

(2) Darbuotojai turi teisę į būtiną draudimo įmokų mokėjimą, skirtą jų poreikiams patenkinti avarijos, ligos, nedarbingumo, senatvės ir nesavanoriško nedarbo atvejais.

(3) Nedarbingi asmenys ir asmenys, nesugebantys dirbti, turi teisę į mokymąsi ir profesinį rengimą.

18. Valstybė privalo skatinti privataus sektoriaus verslumą.

19. Valstybė turi užtikrinti amatininkų prekybos apsaugą ir plėtrą.

20. Valstybė pripažįsta socialines kooperatyvų funkcijas ir turi skatinti jų steigimą.

21. Šio skyriaus nuostatos negali būti ginamos jokiame teisme, tačiau šio skyriaus principai vis dėlto yra šalies valdymo pagrindas ir valstybės tikslas turi būti taikyti šiuos principus priimant įstatymus.

TREČIAS SKYRIUS

PILIETYBĖ

22. (1) Matos pilietybės įgijimas, turėjimas, atsisakymas ir praradimas turi būti nustatomas įstatymu.

(2) Dviguba ar daugiariopa pilietybė yra leidžiama atsižvelgiant į tuo metu Maltoje galiojančius įstatymus.

23. (1) Kiekvienas asmuo, kuris pagal šią Konstituciją ar bet kokį parlamento aktą yra Maltos pilietis, ar pagal bet kokį reguliavimą, tuo metu galiojantį bet kurioje šalyje, kuriai yra taikomas šis straipsnis, yra tos šalies pilietis, turi Sandraugos pilietybę.

(2) Kiekvienas asmuo, kuris yra Britanijos asmuo be pilietybės pagal 1948 Britų pilietybės aktą, ar tie asmenys, kurių Britanijos statusą nustato to paties Akto 2 straipsnis, atsižvelgiant į tą statusą, turi Sandraugos piliečio statusą.

(3) Šalys, kurioms yra taikomas šis straipsnis, yra išvardintos šios Konstitucijos ketvirtojoje lentelėje.

(4) Prezidentas, paskelbdamas deklaraciją, gali iš dalies pakeisti, papildyti, atšaukti arba visiškai pakeisti šalių sąrašą, pateiktą šios Konstitucijos ketvirtojoje lentelėje.

24. (1) Sandraugos pilietis, kuris nėra Maltos pilietis, arba Airijos Respublikos pilietis, kuris nėra Maltos pilietis, negali būti kaltinamas už nusikaltimą, padarytą veikimu ar neveikimu Maltoje arba bet kurioje Sandraugos dalyje, kitoje nei Malta ar Airijos Respublika, arba bet kurioje užsienio valstybėje, pagal galiojančius įstatymus, nebent:

(a) veikimas arba neveikimas būtų nusikaltimas, jeigu jis būtų užsienietis; ir

(b) tuo atveju, jei veikimas arba neveikimas bet kurioje Sandraugos ar Airijos Respublikoje būtų nusikaltimas, tai būtų nusikaltimas valstybėje, kurioje veikimas ar neveikimas buvo atliktas.

(2) Šiame straipsnyje:

„Užsienietis" reiškia asmenį, kuris nėra Sandraugos pilietis, Britanijos saugomas asmuo ar Airijos Respublikos pilietis;

„Britanijos saugomas asmuo" reiškia asmenį, kuris yra saugomas Britanijos pagal 1948 Britų pilietybės aktą arba kitą įstatymą Jungtinėje Karalystėje keičiantį aktą.

„Užsienio valstybė" reiškia valstybę (išskyrus Airijos Respubliką), kuri nėra Sandraugos dalis.

25. (Panaikintas)

26. (Panaikintas)

27. (Panaikintas)

28. (Pernumeruotas)

29. (Pernumeruotas)

30. (Panaikintas)

31. (Panaikintas)

KETVIRTAS SKYRIUS

PAMATINĖS ASMENS TEISĖS IR LAISVĖS

32. Kiekvienas asmuo Maltoje turi teisę į pamatines asmens teises ir laisves, tai yra teises, nepaisant jo rasės, kilmės vietos, politinių įsitikinimų, spalvos, tikėjimo ar lyties, tačiau jam yra privaloma gerbti kitų teises ir lais-

ves, viešą interesą, kiekvieną ir visas toliau išvardintas teises į:

(a) gyvybę, laisvę, asmens saugumą, nuosavybės teisę ir teisėtą apsaugą;

(b) sąžinės, saviraiškos laisvę ir taikius susirinkimus bei asociacijas; ir

(c) asmeninio ir šeimos gyvenimo gerbimą;

vėlesnės šio skyriaus nuostatos turi apsauginį poveikį minėtoms teisėms ir laisvėms, atsižvelgiant į tokius apribojimus ir apsaugą, kokie yra nustatyti šiose nuostatose bei skirti užtikrinti naudojimąsi teisėmis ir laisvėmis, taip pat joks asmuo neturi pažeisti kitų asmenų teisių ir laisvių ar visuomenės intereso.

33. (1) Jokiam asmeniui negali būti tyčia atimta gyvybė, išskyrus vykdant teismo nuosprendį pagal Maltos tesės aktus, kuriais vadovaujantis jis buvo nubaustas už baudžiamąjį nusikaltimą.

(2) Įstatymuose numatyta atsakomybė nebus laikoma pažeista dėl jėgos panaudojimo tokiais atvejais, kurie yra minimi toliau, bei nebus laikoma, kad asmeniui atimta jo gyvybė pažeidžiant šį straipsnį, jei jis miršta dėl jėgos naudojimo tokiu mastu, kiek yra pagrįstai pateisinama atsižvelgiant į bylos aplinkybes:

(a) besiginant nuo asmens smurto ar ginant nuosavybę;

(b) siekiant atlikti teisėtą sulaikymą ar užkirsti kelią teisėtai sulaikytam asmeniui pabėgti;

(c) sustabdant riaušes, maištą ar sukilimą; arba

(d) siekiant užkardyti baudžiamąjį nusikaltimą;

Arba jis miršta dėl teisėto veiksmo ar karo.

34. (1) Jokiam asmeniui neturi būti atimta jo asmens laisvė, išskyrus įstatymu nustatytais toliau nurodytais atvejais, tai yra:

(a) dėl jo nesugebėjimo atsikirsi į baudžiamąjį kaltinimą;

(b) atliekant bausmę arba teismo nutartį, nesvarbu, Maltoje ar kitoje valstybėje, kurioje jis buvo pripažintas kaltu dėl baudžiamojo nusikaltimo;

(c) vykdant asmeniui paskirtą teismo nuosprendį, nubaudžiant asmenį už nepagarbą teismui ar kitam tribunolui arba, vykdant Atstovų Rūmų įsakymą, nubaudžiant narį už nepagarbą sau arba kitiems nariams ar pasinaudojimą padėtimi;

(d) vykdant teismo sprendimą, asmens įpareigojimams užtikrinti įstatymo nustatyta tvarka;

(e) vykdant teismo sprendimą, atvesdinti asmenį į teismą arba, vykdant Atstovų Rūmų sprendimą, atvesdinti jį į šiuos Rūmus;

(f) kai yra pagrįstas įtarimas dėl nusikalstamos veikos padarymo ar

ketinimo ją padaryti;

(g) jei asmeniui nėra sukakę aštuoniolikos metų, dėl jo išsilavinimo ar gerovės;

(h) užkertant kelią infekcijų ar užkrečiamųjų ligų plitimui;

(i) dėl asmens, kai pagrįstai įtariama esant jį psichiškai neveiksnų, priklausomą nuo narkotikų ar alkoholio, priežiūros ar gydymo arba visuomenės apsaugos; arba

(j) siekiant užkirsti kelią neteisėtai patekti į Maltą arba vykdant priverstinį išsiuntimą, ekstradiciją ar kitą teisėtą asmens pašalinimą iš Maltos arba yra iškelta byla, susijusi su tuo asmeniu ar jį suvaržanti, o asmuo yra perduodamas Maltai norint pergabenti, dėl jo išdavimo ar perkėlimo kaip nuteisto kalinio iš vienos vietos į kitą.

(2) Kiekvienas asmuo, kuris buvo suimtas ar sulaikytas, turi būti informuotas apie jo suėmimo ar sulaikymo priežastis ta kalba, kurią jis supranta:

Jei vertėjas yra būtinas, tačiau jis nėra lengvai pasiekiamas ar kitaip neįmanoma laikytis šios straipsnio dalies nuostatų asmens arešto ar sulaikymo metu, tokios nuostatos turi būti pradėta laikytis kiek įmanoma greičiau.

(3) Bet kuris asmuo, kuris yra suimtas ar sulaikytas:

(a) norint atvesdinti jį į teismą, vykdant teismo nutartį; arba

(b) esant pagrįstų įtarimų dėl baudžiamojo nusikaltimo padarymo ar ketinimo jį padaryti

ir kuris nėra paleidžiamas, turi būti ne vėliau kaip per keturiasdešimt aštuonias valandas pristatytas į teismą; ir jei bet kuris asmuo, suimtas ar sulaikytas tokiu atveju, kaip nurodyta šios dalies (b) paragrafe, yra neteisiamas per pagrįstą terminą, nepakenkiant tolesniems kaltinimams, kurie gali būti jam iškelti, turi būti paleistas be išlygų arba numatant tam tikras būtinas sąlygas, įskaitant tokias, kurios būtinos užtikrinti, kad asmuo nustatytą dieną atvyks į teismą, arba būtina užtikrinti kaltinimus preliminariajame teisminiame procese.

(4) Bet kuris asmuo, kuris yra neteisėtai suimtas ar sulaikytas bet kurio asmens, turi teisę į tai padariusio asmens kompensaciją.

(5) Jokie veiksmai, susiję ar atlikti valstybės institucijų, vadovaujantis įstatymu, negali būti laikomi nesuderinami ar prieštaraujantys šiam straipsniui, kai tas įstatymas yra priimtas nepaprastosios padėties atveju, kaip tai nustato šios Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalies (a) arba (b) punktai, tais tikslais, kurie yra būtini nepaprastosios padėties atveju.

(6) Jei bet kuris asmuo, kuris yra teisėtai sulaikytas pagal galiojantį įstatymą, kaip tai nustatyta pastarojoje dalyje, bet kuriuo jo sulaikymo metu, bet ne anksčiau kaip praėjus šešiems mėnesiams po paskutinio tokio prašymo pateikimo, sulaikytojo byla turi būti peržiūrėta nepriklausomo ir nešališko tribunolo, įsteigto pagal įstatymą ir sudaryto iš asmens ar asmenų, kurių kiekvienas eina ar anksčiau ėjo teisėjo pareigas arba yra kvalifikuotas būti paskirtas į tokias pareigas Maltoje.

(7) Po bet kokios šio tribunolo peržiūros pagal tai, kas išdėstyta pastarojoje dalyje, byloje dėl asmens sulaikymo tribunolas gali priimti rekomendacijas, susijusias su būtinumu ar tikslingumu tęsti jo kardymą institucijoje, kuriai jis buvo perduotas, nebent įstatymo nustatyta, kad institucijai nėra privaloma elgtis pagal tokias rekomendacijas.

35. (1) Joks asmuo negali būti verčiamas dirbti priverstinį darbą.

(2) Šiame straipsnyje vartojama sąvoka „priverstinis darbas“ neapima:

(a) bet kokio darbo, reikalaujamo kaip teismo sprendimo pasekmės;

(b) darbo, reikalaujamo iš bet kurio asmens, kol jis teisėtai sulaikomas teismo sprendimu ar pagal orderį, nors to ir nereikalauja tokia paskirta bausmė arba įsakymas, bet yra pagrįstai būtina higienos arba jo esamos vietos, kurioje jis yra sulaikytas, išlaikymo tikslais, arba jei jis yra sulaikytas dėl jo priežiūros, gydymo, švietimo ar gerovės, kurių pagrįstai reikalaujama šio straipsnio tikslams pasiekti;

(c) bet kokio darbo, kuris yra reikalaujamas kaip iš karinių pajėgų nario, kuriam taikoma drausminė nuobauda, vykdant savo pareigas, arba tuo atveju, jeigu asmuo turi sąmoningų prieštaravimų tarnauti jūrų laivyne, kariuomenėje ar oro pajėgose, bet kokio darbo, kuris tam asmeniui yra privalomas pagal įstatymus tokioje tarnyboje;

(d) bet kokio darbo, būtino nepaprastosios padėties atveju arba kitokio pavojaus atveju, kuris kelia grėsmę gyvybei ar visuomenės gerovei.

36. (1) Niekam negali būti taikoma nežmoniška ar žeminanti bausmė arba elgesys.

(2) Jokie veiksmai, susiję ar atlikti valstybės institucijų, vadovaujantis įstatymu, negali būti laikomi nesuderinamais ar prieštaraujančiais šiam straipsniui, jei tas įstatymas nustato bausmės taikymą, kuri buvo teisėta Maltoje prieš nustatytą dieną.

(3) (a) Joks įstatymas negali nustatyti kolektyvinių bausmių skyrimo.

(b) Niekas šioje dalyje negali užkirsti kelio skirti kolektyvines bausmes karinių pajėgų nariams pagal įstatymus, reguliuojančius elgesį tokiose pajėgose.

37. (1) Jokia nuosavybė, teisė ar teisėtas interesas į nuosavybę bet kokia apimtimi negali būti priverstinai perimta, išskyrus atvejus, kai yra taikytinas įstatymas, nustatantis paėmimą ar perėmimą –

(a) suteikiant atitinkamą kompensaciją;

(b) užtikrinant, kad bet kuris asmuo, teigiantis, jog turi gauti tokią kompensaciją, turėtų teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą ar įsteigtą įstatymų nustatyta tvarka tribunolą norint nustatyti jo teisėtus interesus ar teisę į nuosavybę ir kompensacijos sumą, į kurią jis turi teisę, bei gauti šią kompensaciją; ir

(c) bet kuriai šaliai užtikrinant teisę į apeliaciją tame teisme ar tribunole sprendžiamoje byloje, pateikiant skundą Maltos apeliaciniam teismui:

Užtikrinama, kad parlamentas specialiais atvejais gali, jei mano, kad taip veikti yra būtina siekiant užtikrinti nacionalinius interesus, remiantis įstatymo nustatytais kriterijais, kurių turi būti laikomasi, įskaitant veiksnius ir kitas aplinkybes, nustatant mokamą kompensaciją už nusavintą ar paimtą turtą; ir visais atvejais kompensacija turi būti nustatoma ir mokama atitinkamai.

(2) Niekas šiame straipsnyje negali būti laikoma kaip įtakos darymas kokio nors įstatymo leidimui ar veikimui tiek, kiek tai nustato paėmimą ar nuosavybės atskyrimą:

(a) mokėjimui bet kokio mokesčio, procento ar įmokos;

(b) bausmei arba kaip įstatymo pažeidimo pasekmei civiliniame procese, arba priimtam apkaltinamajam nuosprendžiui dėl baudžiamojo nusikaltimo įvykdyti;

(c) kai kėsinamasi gabenti nuosavybę iš Maltos arba į ją, pažeidžiant bet kokį įstatymą;

(d) mėginio paėmimo tikslais pagal bet kokį įstatymą;

(e) tuo atveju, kai nuosavybės teise priklausantis gyvūnas buvo rastas kito asmens teritorijoje ar pasiklydęs;

(f) kilnojamojo ar nekilnojamojo daikto nuomos, licencinės, išimtinės teisės ar hipotekos, kilnojamojo ar nekilnojamojo turto įkeitimo, turto perleidimo ar kitos sutarties pagrindu;

(g) teisių perdavimo ar turto administravimo kito asmens pavedimu ir jo naudai, kai pavedimą duodantis asmuo turi teisę į kito asmens faktiškai negrąžintas palūkanas, turtą, valdomą patikėjimo teise, priešui priklausančią nuosavybę ar bankrutuojančios arba kitaip suvaržytos, nemokios įmonės turtą, asmenų, kurie yra psichiškai nesveiki, mirę, ar juridinių as-

menų, kurie dėl likvidavimo yra praradę juridinio asmens teises;

(h) teismo sprendimui ar įsakymui vykdyti;

(i) dėl to, jog nuosavybė yra pavojingos būklės ar kenksminga žmonių, gyvūnų ar augalijos gerovei;

(j) pagal bet kokį Maltos Vyriausybės įstatymą, atsižvelgiant į nustatytus apribojimus, įgijimo būdą, apleistos žemės, naudingųjų išteklių buvimą, rentos ar paveldėjimo teisių apribojimus; arba

(k) tokiam laikui, kuris yra būtinas bet kokiam tyrimui, kaltinimui, teisminiam procesui arba teisminiam tyrimui, arba, žemės atveju, atliekant jų:

(i) dirvožemio apsaugą arba kitų gamtos išteklių konservavimo darbus, arba rekonstrukciją karo padarytai žalai likviduoti; arba

(ii) žemės ūkio plėtrą arba gerinimą, kurių žemės savininkas ar gyventojas reikalavo, tačiau jo reikalavimas be pagrįstos ir teisėtos priežasties buvo atmestas arba nenagrinėtas.

(3) Niekas šiame straipsnyje negali būti laikomas pažeidžiančiu bet kokį įstatymą, jei tai užtiktina nuosavybės teisių perdavimą Maltos Vyriausybei dėl bet kokių požeminių mineralų, vandens ir senovinių vertybių.

(4) Niekas šiame straipsnyje negali būti laikomas pažeidžiančiu bet kokį įstatymą dėl privalomo paėmimo nuosavybėn, viešojo intereso arba privalomo atskyrimo dėl visuomenės intereso ar bet kokios teisės į nuosavybę, kai tas nekilnojamasis turtas, palūkanos arba teisės į jį yra turimos juridinio asmens, kuris yra įsteigtas pagal bet kokį įstatymą visuomenės poreikiams tenkinti ir į kurį nėra investuojama pinigų, išskyrus tuos, kurie yra nustatyti Maltos įstatymų.

38. (1) Išskyrus tuos atvejus, kai asmuo pats duoda sutikimą arba tėvų jo auklėjimo tikslais, joks asmuo negali būti apieškomas ar jo nuosavybė negali būti apieškoma be paties asmens sutikimo.

(2) Jokie veiksmai, susiję ar atlikti valstybės institucijų, vadovaujantis įstatymu, negali būti laikomi nesuderinami su šiuo straipsniu ar jam prieštaraujantys, jei tas įstatymas įtvirtina šias nuostatas:

(a) tai yra pagrįstai reikalinga gynybai, viešajam saugumui, viešajai tvarkai, visuomenės moralei ir padorumui, visuomenės sveikatai, miesto ir valstybės planavimui, naudingųjų iškasenų plėtrai ir utilizavimui arba nuosavybės plėtrai ir utilizavimui, kiek tai yra reikalinga visuomenės gerovei pagerinti;

(b) tai yra pagrįstai reikalinga kitų asmenų teisėms ir laisvėms skatinti;

(c) suteikia teisę Maltos Vyriausybės departamentui, vietinės savival-

dos institucijai ar įstatymų nustatyta tvarka visuomeniniais tikslais įsteigtam viešajam juridiniam asmeniui užeiti į asmens patalpas turint tikslą jas apieškoti arba dėl to, kas susiję su mokesčiais, muitais ar mokėjimais, arba stengiantis užtikrinti darbus, susijusius su bet kokia nuosavybe ar įrenginiu, kuris yra teisėtai tose patalpose ir kuris priklauso Vyriausybei, savivaldai ar viešiesiems juridiniams asmenims; arba

(d) asmens apieškojimas yra būtinas teismo sprendimui ar įsakymui vykdyti arba tai yra būtina norint užkirsi kelią nusikaltimui ar rengiant baudžiamuosius kaltinimus

ir, išskyrus anksčiau nurodytus atvejus, teisėsaugos institucijų atlikti veiksmai turi būti pagrįstai pateisinami demokratinėje visuomenėje.

39. (1) Kai asmuo yra kaltinamas baudžiamuoju nusikaltimu, išskyrus atvejus, kai kaltinimas yra nutrauktas, jam turi būti užtikrinama teisė į protingą laiką trunkantį, nepriklausomą ir nešališką, įstatymišką teisminį nagrinėjimą.

(2) Bet kuris teismas ar kita teisminė institucija, nustatanti civilinių teisių ar pareigų egzistavimą ar apimtį, savo veikloje turi būti nepriklausoma ir nešališka; ir, kai kaltinimai dėl tokio nustatymo yra keliami asmens tokiame teisme ar teisminėje institucijoje, byla turi būti išnagrinėjama per protingą laiką.

(3) Išskyrus atvejus, kai šalys sutaria kitaip, visi kaltinimai teisme ir visi kaltinimai dėl teisminių institucijų nustatytų civilinių teisių ar pareigų egzistavimo turi būti nagrinėjami viešai.

(4) Niekas, kas nustatyta šio straipsnio 3 punkte, nedraudžia teismui arba kitai teisminei institucijai, kaip nurodyta tame pačiame punkte, išskyrus byloje dalyvaujančius asmenis, kitus nei proceso šalys asmenis ir jų atstovus, atlikti šių veiksmų:

(a) teisme nagrinėjamoje byloje dėl pasirinktos jurisdikcijos ir kitų procesinių veiksmų, kurie taikomi Maltos teismų praktikoje arba panašaus pagrindo bylų praktikoje, prašyti pašalinti teisėjų kolegijos narius;

(b) byloje dėl su mokesčiais susijusių teisinių santykių; arba

(c) tokiems veiksmams, kuriuos teismas ar teisminė institucija:

(i) pripažintų būtinais ar tikslingais esamomis aplinkybėmis, kai viešumas pakenktų teisingumui; arba

(ii) jei taip įgalintų ar reikalautų įstatymas dėl gynybos, visuomenės saugumo, viešo intereso, visuomenės moralės ar padorumo, asmenų, kuriems nėra sukakę aštuoniolikos metų, gerovės arba asmenų privataus gyvenimo apsaugos, susijusios su teisminiu procesu.

(5) Bet kuris asmuo, kuris yra kaltinamas baudžiamuoju nusikaltimu, yra laikomas nekaltu, kol jo kaltė nėra įrodyta:

Su sąlyga, kad jokie veiksmai, susiję ar atlikti valstybės institucijų vadovaujantis įstatymu, negali būti laikomi nesuderinami ar prieštaraujantys šiai straipsnio daliai, kai tas įstatymas, kaip minėta anksčiau, kaltinamam asmeniui nustato naštą įrodyti būtinus faktus.

(6) Bet kuris asmuo, kuris yra kaltinamas baudžiamojo nusikaltimo padarymu:

(a) turi būti raštu detaliai informuotas dėl jam pateiktų kaltinimų ta kalba, kurią jis supranta;

(b) jam turi būti suteiktas adekvatus laikas ir sąlygos pasiruošti savo gynybai;

(c) turi būti leidžiama ginti save pačiam arba pasitelkus atstovą, o asmeniui, kuris neįgali pasisamdyti atstovo, tačiau kuris šiam yra reikalingas atsižvelgiant į bylos aplinkybes ir sudėtingumą, turi teisę į tokį atstovavimą iš valstybės lėšų;

(d) turi būti suteiktos priemonės teisminiame procese klausinėti teisme iškviestus liudyti liudytojus pačiam arba per savo atstovą ir gauti pagrįstą liudytojų išlaidų apmokėjimą bei turėti tokias pačias sąlygas iškviesti asmenį liudyti bei jį klausinėti kaip ir kaltintojai; ir

(e) turi teisę nemokamai naudotis vertėjo pagalba, jeigu jis negali suprasti vartojamos proceso kalbos,

ir, išskyrus su jo paties sutikimu, teisminis procesas negali vykti be jo dalyvavimo, nebent asmuo savo buvimu siekia padaryti procesą neįgyvendinamą ir teismas jam įsakė pašalinti kaltinamąjį iš teismo proceso ir tęsti jam nedalyvaujant.

(7) Kai asmuo yra teisiamas už bet kokios nusikalstamos veikos padarymą, kaltinamasis asmuo arba jo įgaliotas asmuo kaltinamojo vardu, jei asmuo to reikalauja ir sumokėjęs pagrįstą mokestį, kuris gali būti nustatytas įstatymuose, per protingą laiką po kaltinamojo sprendimo turi būti informuotas apie bet kurį iš teisminio proceso įrašų, pateikiant kaltinamajam jo kopiją.

(8) Joks asmuo negali būti teisiamas už baudžiamąjį nusikaltimą, padarytą veikimu arba neveikimu, kuris veikos padarymo metu nebuvo kriminalizuotas, ir jokia bausmė negali būti taikoma už jokį baudžiamąjį nusikaltimą, kuris yra aukštesnio laipsnio ar turinio už maksimalią bausmę, kuri buvo taikoma tuo metu, kai buvo atlikta veika.

(9) Joks asmuo, kuris įrodo, kad jis buvo teisiamas kompetentingo teismo už baudžiamąjį nusikaltimą ir nuteistas arba išteisintas, negali būti dar kartą teisiamas už tą patį nusikaltimą arba kitą nusikaltimą, už kurį jis galėjo būti nuteistas tame teismo procese už tą veiką, išskyrus, kai aukštesnis teismas apeliacinėje instancijoje arba peržiūrėdamas procesinius veiksmus, susijusius su nuteisimu arba išteisinimu; ir joks asmuo negali būti teisiamas už nusikalstamą veiką, jei jis įrodo, kad jam buvo suteikta malonė dėl tos veikos:

Užtikrinant, kad niekas pagal jokį įstatymą negali būti nesuderinama arba pažeidžiama remiantis straipsniu dėl tos priežasties, kad įstatymas įgalina bet kokį teismą teisti disciplinuotųjų pajėgų narį už baudžiamąjį nusikaltimą, su sąlyga, kad bet koks teismas nuteisdamas arba išteisindamas tokį narį remsis tos disciplinuotos jėgos įstatymu, taigi, bet koks teismas teisdamas tokį narį ir skirdamas bausmę turi vadovautis tuo disciplinuotųjų pajėgų įstatymu.

(10) Joks asmuo, teisiamas už baudžiamąjį nusikaltimą, negali būti priverstas duoti parodymus prieš save patį.

(11) Šiame straipsnyje „atstovas“ reiškia asmenį, kuris gali praktikuoti Maltoje kaip advokatas arba prokuroras, išskyrus atvejus, kai atsižvelgiant į teisme nagrinėjamą bylą valstybinis prokuroras neturi atstovavimo teisės.

40. (1) Visi asmenys Maltoje turi turėti visišką sąžinės laisvę ir teisę laisvai praktikuoti jų tikėjimo modelį.

(2) Joks asmuo negali būti verčiamas mokytis religijos ar dėstytisavo religijos žinias, išskyrus atvejus, kai asmeniui nėra sukakę šešiolikos metų; tokiu atveju šį reikalavimą gali kelti asmuo, kuris pagal įstatymus yra vadovaujantis tokiam asmeniui, ir kitais atvejais, jei asmuo to reikalaudamas siekia:

Užtikrinant, kad toks reikalavimas nebus laikomas prieštaraujančiu šiam straipsniui, jei jis įtvirtina, kad žinojimas, mokėjimas arba instruktavimas reikalauja tokios religijos mokymo, arba tampant kunigu, arba religinėje bendruomenėje, arba religiniams tikslams, išskyrus atvejus, kai toks reikalavimas negali būti pagrįstai pateisinamas demokratinėje visuomenėje.

(3) Jokie veiksmai, susiję ar atlikti valstybės institucijų, vadovaujantis įstatymu, negali būti laikomi nesuderinamais ar prieštaraujančiais šio straipsnio (1) dalies nuostatai tiek, kiek įstatymas numato, kad yra pagrįstai reikalinga visuomenės saugumo interesais, viešosios tvarkos, visuome-

nės moralės ar padorumo, visuomenės sveikatos arba kitų asmenų teisių ir laisvių apsaugai ir, išskyrus tiek, kiek šios nuostatos, atsižvelgiant į situaciją, gali būti pagrįstai pateisinamos demokratinėje visuomenėje.

41. (1) Išskyrus paties sutikimą arba jo tėvų auklėjimą, jokiam asmeniui negali būti trukdoma naudotis saviraiškos laisve, įskaitant laisvę be įsikišimo turėti savo nuomonę, laisvę be įsikišimo gauti idėjas ir informaciją, laisvę be įsikišimo skleisti idėjas ir informaciją (nesvarbu, ar tai yra skleidžiama viešai, ar asmeniui, ar asmenų grupei) ir laisvę į susirašinėjimą be jokio įsikišimo.

(2) Joks veiksmas, atliekamas pagal įstatymą, negali būti laikoma nesuderinamu arba pažeidžiančiu šio straipsnio (1) dalį tiek, kiek įstatymas numato, kad –

(a) tai yra pagrįstai reikalinga:

(i) dėl gynybos, visuomenės saugumo, visuomenės intereso, visuomenės moralės ir padorumo arba visuomenės sveikatos; arba

(ii) siekiant apsaugoti reputaciją, teises ir laisves kitų asmenų arba privatų gyvenimą asmenų, susijusių su byla, užkertant kelią atskleisti konfidencialią informaciją, užtikrinant institucijų ir teismų nepriklausomumą apsaugant parlamento teises arba reguliuojant telefono, telegrafo, pašto, belaidžio ryšio, televizijos ar kitos komunikacijos priemones viešos parodos ar viešų kultūros renginių metu; arba

(b) tai nustato ribojimus valstybės pareigūnams,

ir, išskyrus tiek, kiek nustato šios nuostatos arba susiklosčiusiomis aplinkybėmis atliktas veiksmas, negali būti pagrįstai pateisinamas demokratinėje visuomenėje.

(3) Bet kurie asmenys, reziduojantys Maltoje, gali redaguoti arba spausdinti laikraštį ar žurnalą kas dieną arba periodiškai:

Jeigu įstatymu bus įtvirtintos šios nuostatos :

(a) uždraudimas arba sustabdymas redaguoti arba spausdinti bet kurį tokį laikraštį ar žurnalą asmenims, kuriems yra mažiau nei dvidešimt vieneri metai; ir

(b) užtikrinimas, kad kiekvienas tokio laikraščio ar žurnalo redaktorius ar leidėjas informuotų valstybinę instituciją dėl savo amžiaus ir nuolatos informuotų apie savo gyvenamąją vietą.

(4) Kai policija konfiskuoja bet kokį laikraščio tiražą dėl to, kad buvo padarytas baudžiamasis nusikaltimas, leidėjai turi per dvidešimt keturias valandas nuo konfiskavimo pristatyti konfiskuotą daiktą kompetentingam

teismui ir, jeigu teismas nusprendžia, kad tai yra *prima facie* byla dėl tokio nusikaltimo, tas tiražas turi būti grąžintas asmeniui, iš kurio jis buvo konfiskuotas.

(5) Jokiam asmeniui negali būti atimta pilietybė pagal šios Konstitucijos 30 (1) (b) straipsnio nuostatas ar jo juridinis subjektiškumas dėl politinių įsitikinimų.

42. (1) Išskyrus jo paties sutikimu ar tėvų jo auklėjimo tikslais, jokiam asmeniui negali būti apribota taikių susirinkimų bei asociacijų laisvė, laisvė taikiai susirikti bei bendrauti su kitais asmenimis ir ypač įkurti jo interesus ginančias profsąjungas ar kitokias asociacijas ar joms priklausyti.

(2) Niekas, kas nustatyta ar atlikta pagal įstatymą, nebus laikoma nesuderinama su šio straipsnio nuostatomis, jei –

(a) tai pagrįstai reikalinga –

(i) dėl gynybos interesų, viešojo saugumo, viešosios tvarkos, viešosios moralės ar padorumo, ar sveikatos; arba

(ii) siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves;

(b) tai nustato apribojimus viešiesiems pareigūnams

ir išskyrus, jei nuostata ar atliktas veiksmas nėra pateisinamas demokratinėje visuomenėje.

(3) Besąlygiškai taikant šį straipsnį, bet kokia nuostata, uždraudžianti susirinkimus ar demonstracijas viename ar keliuose nustatytuose miestuose, miesteliuose, priemiesčiuose ar kaimuose, bus laikoma nepateisinama demokratinėje visuomenėje.

43. (1) Ekstradicija leidžiama tik pagal susitarimus, sudarytus pagal sutartį ir patvirtintus įstatymo.

(2) Joks asmuo negali būti išduotas už politinį nusikaltimą.

(3) Joks Maltos pilietis negali būti išsiųstas iš Maltos, išskyrus ekstradicijos atvejus ar pagal įstatymą, kaip numatyta šios Konstitucijos 44 (3) (b) straipsnyje.

(4) Nuostatos, kurios yra įtvirtintos tuo metu galiojančiame ekstradicijos įstatyme dėl žmonių išsiuntimo iš Maltos į kitą Britų sandraugos valstybę ten dalyvauti teismo posėdyje arba atlikti bausmę toje valstybėje dėl nusikaltimo, padaryto toje valstybėje, ir bet kokie bendri susitarimai dėl asmenų ekstradicijos tarp Britų sandraugos šalių šio straipsnio (1) dalies tikslais laikomi susitarimais pagal sutartį ir (2) dalis yra netaikoma dėl asmens išsiuntimo ar ekstradicijos pagal tokias nuostatas ar susitarimus.

44. (1) Nė vienam Maltos gyventojui negali būti atimta jo judėjimo laisvė ir, įgyvendinant šį straipsnį, minimoji laisvė reiškia teisę laisvai judėti Maltoje, teisę gyventi bet kurioje Maltos dalyje, teisę išvykti ir teisę atvykti į Maltą.

(2) Bet koks gyventojo judėjimo laisvės apribojimas, kuris yra atliekamas remiantis įstatymu, negali būti laikomas pažeidžiančiu šį straipsnį ar nesuderinamas su juo.

(3) Jokie veiksmai, susiję ar atlikti valstybės institucijų, vadovaujantis įstatymu, negali būti laikomi prieštaraujantys šiam straipsniui ar nesuderinami su juo tiek, kiek įstatymas numato -

(a) atvejus, kai tai gali būti pagrįstai reikalaujama gynybos, viešojo saugumo, viešosios tvarkos, visuomenės moralės ar padorumo arba visuomenės sveikatos sumetimais ir išskyrus tiek, kiek šios nuostatos arba, atsižvelgiant į aplinkybes, atliktas veiksmas pagal įstatymą negali būti pagrįstai pateisinamas demokratinėje visuomenėje;

(b) judėjimo laisvės apribojimas bet kuriam Maltos gyventojui, kuris nėra gyventojas pagal Maltos pilietybės įstatymo 3 (1) arba 5 (1) straipsnį, galiojusį prieš įsigaliojant 2000 m. Maltos pilietybės įstatymui (su pataisomis);

(c) apribojimų įvedimą dėl viešųjų pareigūnų judėjimo Maltoje; arba

(d) teisės išvykti asmeniui iš Maltos pagrįstai reikalingą ribojimą, kad būtų užtikrintas tam asmeniui įstatymo priskirtos prievolės užtikrinimas, išskyrus tiek, kiek šios nuostatos arba, priklausomai nuo situacijos, veikla, atlikta pagal įstatymą, negali būti pagrįstai pateisinamos demokratinėje visuomenėje.

(4) Šio straipsnio keliamais tikslais kiekvienas asmuo:

(a) kuris yra emigravęs iš Maltos (nesvarbu, prieš ar po Nepriklausomybės dienos) ir nebuvo gyventojas pagal Maltos pilietybės įstatymo 3 (1) arba 5 (1) straipsnį, galiojusį prieš įsigaliojant 2000 m. Maltos pilietybės įstatymui (su pataisomis), nutraukė buvimą tokiu gyventoju; arba

(b) kuris emigravo iš Maltos prieš Nepriklausomybės dieną ir, nors jis nustojo būti Jungtinės Karalystės pilietis prieš tą dieną, gali tapti Maltos piliečiu pagal Maltos pilietybės įstatymo, galiojusio iki įsigaliojant 2000 m. Maltos pilietybės įstatymui (su pataisomis), 3 (1) arba 5 (1) straipsnį; arba

(c)[31] kuris yra sutuoktinis asmens, paminėto šio straipsnio (a) arba (b)

[31] Šis įstatymas pakeitė 1970 m. Ekstradicijos (Britų sandraugos valstybių) aktą.

punktuose, arba asmens, kuris yra Maltos pilietis pagal Maltos pilietybės įstatymo, galiojusio iki įsigaliojant 2000 m. Maltos pilietybės įstatymui (su pataisomis), 3 (1) arba 5 (1) straipsnį ir kuris buvo susituokęs su tuo asmeniu mažiausiai penkerius metus ir dar vis gyvena su sutuoktiniu, arba yra tokio asmens vaikas, kuriam nėra sukakę dvidešimt vieneri metai; arba

(d) kuris yra našlys arba našlė asmens, paminėto šios dalies (a) arba (b) paragrafuose, arba asmens, kuris jo mirties momentu buvo Maltos pilietis pagal Maltos pilietybės įstatymo, galiojusio iki įsigaliojant 2000 m. Maltos pilietybės įstatymui (su pataisomis), 3 (1) arba 5 (1) straipsnį ir kuris vis dar gyveno su juo arba jo mirties momentu ir buvo su juo susituokęs mažiausiai penkerius metus, arba tas, kuris norėjo susituokti, bet dėl to asmens mirties nebuvo santuokoje ne mažiau kaip penkerius metus, arba yra jaunesnis kaip dvidešimt vienerių metų amžiaus tokio asmens vaikas,

privalo būti pripažintas Maltos piliečiu pagal Maltos pilietybės įstatymo, galiojusio iki įsigaliojant 2000 m. Maltos pilietybės įstatymui (su pataisomis), 3 (1) arba 5 (1) straipsnį:

Atsižvelgiant į tai, kad už tokius su Maltos pilietybe susijusius veiksmus atsakingas ministras bet kuriuo metu gali pareikšti, kad tai prieštarauja viešajam interesui, kad sutuoktinis, kaip minėta (c) paragrafe, arba našlė ar našlys, kaip minėta (d) paragrafe, arba vaikas, jaunesnis nei aštuoniolikos metų, kaip minėta (c) arba (d) paragrafe, ir toliau būtų laikomi sutuoktiniu, našle, našliu arba vaiku, kaip gali susiklostyti situacija, tuoj po to nustoja būti laikomi Maltos piliečiu, kaip buvo nurodyta anksčiau:

Atsižvelgiama į tai, kad iš ministro, atsakingo už su Maltos pilietybe susijusius reikalus, negali būti reikalaujama be priežasties priimti su išankstine išlyga susijusį įsakymą, ministro sprendimas negalėtų būti skundžiamas apeliacine tvarka ar peržiūrimas.

(5) Jeigu bet kuris asmuo, kurio judėjimo laivė buvo suvaržyta vadovaujantis (3) (a) dalies nuostatomis, suvaržymo galiojimo metu, tačiau ne anksčiau kaip po šešių mėnesių nuo įsakymo dėl suvaržymo paskelbimo, arba po šešių mėnesių po to, kai jis paskutinį kartą teikė tokį prašymą, priklausomai nuo situacijos, reikalauja, jo byla turi būti peržiūrima nepriklausomo ir nešališko tribunolo, įsteigto pagal įstatymą, sudaryto iš asmens ar asmenų, kurie eina ar ėjo teisėjo pareigas arba turi atitinkamą kvalifikaciją, kad būtų paskirti į tas pareigas Maltoje -

Su sąlyga, kad asmuo, kurio judėjimo laisvė buvo apribota pagal apribojimą, kuris taikomas asmenims apskritai arba tam tikrai asmenų ka-

tegorijai, negali pateikti prašymo pagal šią straipsnio dalį, jei jis negavo rašytinio Civilinio teismo Pirmųjų rūmų sutikimo.

(6) Bet koks tribunolas dėl šio straipsnio peržiūrėjimo tuo atveju, kai asmens judėjimo laisvė buvo suvaržyta, gali pateikti rekomendacijas dėl valdžios institucijos nustatyto apribojimo būtinybės ir tikslingumo, išskyrus atvejus, kai įstatymo yra nustatyta kitaip, valdžios institucija neprivalo veikti pagal tokias rekomendacijas.

45. (1) Vadovaujantis šio straipsnio (4), (5) ir (7) dalimis, joks įstatymas negali nustatyti tokio reguliavimo, kuris pats ar jo keliami padariniai būtų diskriminuojantys.

(2) Vadovaujantis šio straipsnio (4), (5) ir (7) dalimis, joks asmuo negali būti diskriminuojamas jokio asmens, veikiančio pagal bet kokį įstatymą, arba vykdydamas valstybinių institucijų pavedimus.

(3) Šiame straipsnyje sąvoka „diskriminavimas“ reiškia skirtingą elgesį su skirtingais asmenimis, visiškai ar iš esmės susijusį su asmens rase, kilme, politinėmis pažiūromis, spalva, tikėjimu ar lytimi, kai tokiems asmenims yra taikomi įgalinimai ar apribojimai, kurie nėra taikomi kitokiems tokio aprašymo asmenims, arba šiems yra suteikiamos privilegijos ar pranašumai, kurie nėra suteikiami kitokių pažiūrų asmenims.

(4) Šio straipsnio (1) dalis negali būti taikoma jokiam įstatymui tiek, kiek tas įstatymas -

(a) numato valstybės pajamų ar kitų valstybės lėšų asignavimą; arba

(b) reguliuoja asmenis, kurie nėra Maltos piliečiai; arba

(c) reguliuoja įvaikinimą, santuoką, santuokos nutraukimą, laidotuves, turto perdavimą mirties ar kitais atvejais nustatytas asmenines teises anksčiau nedetalizuotais pagrindais;

(d) taiko asmenims, apibūdintiems šio straipsnio (3) dalyje, bet kokį apribojimą arba suteikia visas privilegijas ir pranašumus, kurie, atsižvelgiant į prigimtį ir ypatingas aplinkybes, susijusias su tokiais asmenimis, apibūdintais bet kuriame kitame apraše ir bet kuriose kitose šios Konstitucijos nuostatose, yra pagrįstai pateisinami demokratinėje visuomenėje;

(e) nustato veiklos pradėjimą ir vykdymą, susidarius nepaprastajai padėčiai, priemones, kurios yra pagrįstai pateisinamos esamomis sąlygomis:

Su sąlyga, kad šios dalies (c) paragrafas negali būti taikomas jokiems įstatymams, kuriuose yra nuostatų, kuriomis tiesiogiai diskriminuojama ar kurios gali sukelti diskriminacinį poveikį leisdamos skirtingą elgesį su skirtingos lyties asmenimis.

(5) Jokia nuostata, susijusi su bet kuriuo įstatymu, negali būti laikoma nesuderinama ar prieštaraujančia šio straipsnio (1) daliai, jeigu tai nustatoma:

(a) atsižvelgiant į tarnybos kvalifikacijas arba disciplinuotųjų pajėgų tarnavimo sąlygas; arba

(b) atsižvelgiant į kvalifikaciją (kvalifikacijos nebuvimas konkrečiai siejamas su lytimi), reikiamą tarnauti visuomeninės paskirties tarnyboje kaip valstybės pareigūnui, arba vietos valdžios institucijoje arba įstaigoje, įsteigtoje visuomenės poreikiams tenkinti pagal įstatymą.

(6) Šio straipsnio (2) dalis negali būti taikoma niekam, kas yra tiesiogiai nurodyta ar kaip būtina prielaida turi būti padaryta pagal tokią įstatymo nuostatą, kaip yra nustatyta šio straipsnio (4) ar (5) dalyje.

(7) Niekas, kas yra susiję su įstatymu, negali būti laikoma nesuderinamu ar prieštaraujančiu šiam straipsniui tiek, kiek tas įstatymas numato (su lytimi nesusijusiais klausimais), kad asmeniui pagal šio straipsnio (3) dalį negali būti taikomi jokie šios Konstitucijos 38, 40, 41, 42 ir 44 straipsnių nustatyti teisių ir laisvių apribojimai, tokie apribojimai yra leidžiami tik pagal 38 (2), 40 (2), 41 (2), 42 (2) arba 44 (3) straipsnius.

(8) Jokia šio straipsnio (2) dalies nuostata negali turėti įtakos institucijų sprendimams, civilinių ar baudžiamųjų kaltinimų, kurie pareikšti tam asmeniui pagal šią Konstituciją ar bet kokį kitą įstatymą, teisme vykdymui ar nutraukimui.

(9) Reikalavimas, kad Romos katalikų apaštalų tikybos mokytų tik asmuo, išpažįstantis šią religiją, negali būti laikomas pažeidžiančiu šio straipsnio reikalavimus arba nesuderinamu su jais.

(10) Iki pasibaigiant dvejų metų laikotarpiui, kuris prasideda 1991 m. liepos 1 d., niekas, susijęs su įstatymais, išleistais iki 1991 m. liepos 1 d., negali būti laikomu nesuderinamu su šio straipsnio nuostatomis tiek, kiek įstatymai numato skirtingą elgesį su skirtingais asmenimis dėl lyties.

(11) Niekas pagal šio straipsnio nuostatas negali turėti įtakos jokiam įstatymui ar bet kam, kas atliekama pagal įstatymą ar bet kokią kitą procedūrą, arba susitarimą, kol toks įstatymas, veiksmas, procedūra ar susitarimas užtikrina specialias priemones, kuriomis siekiama paspartinti *de facto* lygybę tarp vyrų ir moterų, ir tol, kol tos priemonės, atsižvelgiant į socialinę Maltos struktūrą, yra pagrįstai reikalingos demokratinėje visuomenėje.

46. (1) Atsižvelgiant į šio straipsnio (6) ir (7) dalis, bet kuris asmuo, kuris teigia, kad šios Konstitucijos nuostatos nuo 33 iki 45 straipsnio (imtinai) buvo, yra ar gali būti pažeistos santykiuose su juo arba kitu asmeniu,

kaip tai nustato Maltos Civilinio teismo Pirmieji rūmai, ir asmuo, kuris taip teigia, nesiimdamas kitų teisėtų priemonių šiuo klausimu, gali kreiptis į Civilinio teismo Pirmuosius rūmus dėl kompensacijos.

(2) Civilinio teismo Pirmieji rūmai turi turėti pirminę jurisdikciją nagrinėti ir spręsti bet kokį pareiškimą, pateiktą bet kurio asmens įgyvendinant šio straipsnio (1) dalį, priimti tokius procesinius dokumentus ir teikti nurodymus, kaip tai jiems atrodo tinkama, dėl jų įgyvendinimo arba užtikrinant jų įgyvendinimą, bet kurių nuostatų nuo 33 iki 45 straipsnių (imtinai), pagal kurias asmuo turi teisę į apsaugą:

Su sąlyga, kad teismas galės, jei mano, kad reikėtų tai padaryti, atsisakyti naudotis savo įgaliojimais pagal šią dalį, jei kiekvienu atveju įsitikina, kad buvo imtasi reikiamų priemonių pažeistoms teisėms ginti, kurios yra ar buvo galimos atitinkamam asmeniui pagal bet kokį įstatymą.

(3) Jeigu bet kokie kaltinimai kitame teisme nei Civilinio teismo Pirmuosiuose rūmuose arba Konstituciniame Teisme prieštarauja bet kurioms 33 iki 45 straipsnių (imtinai) nuostatoms, tas teismas turi perduoti klausimą spręsti Civilinio teismo Pirmiesiems rūmams, nebent, jo paties nuomone, iškeltas klausimas stokoja įrodymų arba nepagrįstas; ir tas teismas pateikia savo sprendimą bet kokiu klausimu, perduotu pagal šios straipsnio (4) dalies nuostatas. Teismas, kuriame iškilo klausimas, privalo atsižvelgti į šį sprendimą.

(4) Kiekviena šalis, vadovaudamasi šiuo straipsniu ir pateikusi kaltinimus Civilinio teismo Pirmiesiems rūmams, turi teisę į apeliaciją Konstituciniame Teisme.

(5) Apeliacija negali būti pareikšta pagal šį straipsnį, nustačius, kad dėl bet kokio keliamo klausimo nepakanka įrodymų ar jis nepagrįstas.

(6) Parlamento išleistu įstatymu Civilinio teismo Pirmiesiems rūmams gali būti suteiktos papaildomos galios, be tų, kurios suteikiamos šiame straipsnyje, jei tai yra būtina arba pageidautina siekiant sudaryti sąlygas teismui veiksmingai vykdyti šio straipsnio jam suteiktus įgaliojimus.

(7) Teismo proceso taisyklės, atsižvelgiant į Maltos teismų praktiką ir taikomas procedūras, šio straipsnio tikslais gali būti priimamos asmens ar institucijos, tuo metu įgaliotos priimti tokias teismo proceso taisykles tiems teismams, ir jos turi užtinkrinti, kad teismo procesas būtų kiek įmanoma operatyvesnis.

47. (1) Šiame skyriuje, išskyrus atvejus, kai numatyta kitaip, toliau nurodytos sąvokos turi tokias reikšmes:

„pažeidimas“ – nustatyto reikalavimo nesilaikymas, kalbant apie bet

kokį reikalavimą panašios sąvokos turi būti aiškinamos atitinkamai.

„teismas“ – bet koks teisėtas Maltos teismas, išskyrus teismą, sudarytą pagal drausminę teisę, tačiau įskaitant 33 ir 35 šios Konstitucijos straipsniuose numatytais atvejais sudarytą teismą dėl drausminės teisės pažeidimų. „drausminė teisė“ – teisė, reguliuojanti tvarką:

(a) bet kokiose disciplinuotosiose pajėgose; arba

(b) asmenų, atliekančių bausmę įkalinimo įstaigose;

„disciplinuotosios pajėgos“ reiškia:

(a) Maltos Vyriausybės karinį jūrų laivyną, kariuomenę arba oro pajėgas;

(b) Maltos policijos pajėgas;

(c) bet kokią kitą policijos jėgą, nustatytą Maltoje;

(d) Maltos įkalinimo įstaigų apsaugos tarnybą.

„Narys“ – bet kuris asmuo, kuris yra susijęs su disciplinuota jėga pagal įstatymus, reguliuojančius tą disciplinuotą jėgą, ir yra tos jėgos subjektas;

(2) Šiame skyriuje „ypatingoji padėtis“ reiškia bet kokį laikotarpį, kurio metu:

(a) Malta dalyvauja bet kokiame kare; arba

(b) galioja Prezidento nutarimas, nustatantis karo padėtį, arba

(c) galioja Atstovų Rūmų rezoliucija, priimta ne mažiau nei dviejų trečdalių visų Atstovų Rūmų narių, numatanti, kad Maltos demokratinėms institucijoms gresia nuvertimas.

(3) (a) Paskelbta ypatingoji padėtis nedelsiant suderinama su Atstovų Rūmais ir, jeigu Rūmai tuo metu nėra susirinkę dėl pertraukos, kuri nesibaigs per ateinančias dešimt dienų, Prezidentas sušaukia Rūmus per penkias dienas ir Rūmai toliau veikia taip, lyg pertrauka būtų pasibaigusi iki tos dienos.

(b) Ypatingosios padėties paskelbimas turi, nebent tai anksčiau buvo Prezidento atšaukta, nustoti galioti per keturiolika dienų nuo tokios padėties paskelbimo arba ilgiau, kaip nustatyta kitame punkte, tačiau neskelbiant kitos nepaprastosios padėties tuo laikotarpiu arba prieš jo pabaigą.

(c) Jeigu bet kuriuo metu, kai galioja ypatingoji padėtis (įskaitant bet kada, kai ji galioja privalomai pagal šią dalį), rezoliucija yra skelbiama Atstovų Rūmų, pritariant paskelbimo galiojimo tolesniam laikotarpiui, tačiau ne daugiau kaip trims mėnesiams, pradedant nuo dienos, kurią, jeigu nebūtų atšaukta anksčiau, ji bet kokiu atveju pasibaigtų.

(4) Tokia rezoliucija, kaip nustatyta (2) dalies (c) punkte, jeigu jos

anksčiau neatšaukė Atstovų Rūmai, nustoja galioti pasibaigus dvylikai mėnesių, pradedant skaičiuoti nuo dienos, kurią ji buvo paskelbta, arba trumpesniam laikotarpiui, kaip tai yra nurodyta toliau, tačiau, Atstovų Rūmams neskelbiant kitos rezoliucijos, šioje dalyje nustatyta tvarka arba iki to laikotarpio pabaigos.

(5) Tuo atveju, kai pagal Maltoje galiojančius įstatymus bet kuris asmuo yra susiję̨s su bet kuriomis disciplinuotosiomis pajėgomis, niekas, kas atlikta tos jėgos institucijų, negali būti laikoma nesuderinama arba prieštaraujama bet kuriai šio skyriaus nuostatai, išskyrus 33, 35 ir 36 straipsnius.

(6) Tuo atveju, kai bet kuris asmuo yra disciplinuotųjų pajėgų, įsteigtų kitaip, nei nurodyta anksčiau, ir Maltoje veikiančių teisėtai, narys, niekas, kas atlikta tos disciplinuotos jėgos institucijų pagal drausminę teisę, negali būti laikoma nesuderinama su šio skyriaus nuostatomis arba joms prieštaraujama.

(7) Iki laikotarpio, pasibaigiančio 1993 m. liepos 30 d., niekas, kas yra susijęs su Pirmame šios Konstitucijos priede detalizuota teise, ir iki šio laikotarpio pabaigos, pradedant nuo nustatytos dienos, niekas, kas nurodyta bet kuriame kitame įstatyme prieš nustatytą dieną, negali būti laikoma nesuderinama su šio skyriaus 33–45 straipsnių (imtinai) nuostatomis ir, kaip nustatyta anksčiau, joks valstybės institucijų veiksmas pagal tokį įstatymą negali būti laikomas nesuderinamu su šiais straipsniais.

(8) Kai bet kuri įstatymo nuostata, galiojusi prieš nustatytą datą, yra laikoma nesuderinama su bet kuriomis šio skyriaus 33–45 straipsnių (imtinai) nuostatomis, joks asmuo negali reikalauti kompensacijos dėl valstybės institucijų veiksmų, atliktų pagal tuo metu galiojusias nuostatas.

(9) Jokia šios Konstitucijos 37 straipsnio nuostata negali daryti įtakos po 1962 m. kovo 3 d. galiojusių įstatymų veikimui arba bet kokiam įstatymui tą ar po tos dienos, kuris pakeičia arba nustato bet kokį įstatymą, galiojantį tuo metu (arba tokį įstatymą kaip kartkartėmis pakeičiamą ar panaikinamą šiame punkte nurodytu būdu), ir tai:

(a) neįtraukia turto rūšių, kurios gali būti paimtos nuosavybėn arba teisių ir interesų į nuosavybę, kurie gali iškilti;

(b) nenurodo papildomų tikslų arba aplinkybių, kai tokia nuosavybė gali būti perimta arba įgyta;

(c) nenurodo sąlygų, kurioms esant yra galima kompensacija, bet kuriam savininkui arba asmeniui, besidominčiam nuosavybe; arba

(d) neatima iš asmens jokių šios Konstitucijos 37 straipsnio (b) ar (c) punktuose nustatytų teisių.

PENKTAS SKYRIUS

PREZIDENTAS

[32]48. (1) Maltos Prezidentas privalo būti paskirtas Atstovų Rūmams paskelbus rezoliuciją:

(2) Asmuo negali būti paskirtas į Prezidento kabinetą, jeigu:

(a) jis nėra Maltos pilietis; arba

(b) jis yra arba buvo Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ar kitoks teisėjas aukštesniuosiuose teismuose; arba

(c) jis, vadovaujantis šios Konstitucijos 109, 118 ir 120 straipsniais, negali būti paskirtas į bet kokį kabinetą.

(3) Prezidento kabinetas turi būti paleistas:

(a) pasibaigus penkeriems metams nuo paskyrimo į tą kabinetą dienos; arba

(b) jei kabineto vadovas yra atšaukiamas iš kabineto Atstovų Rūmų rezoliucija, dėl jo nesugebėjimo eiti jo kabineto funkcijų (nesvarbu, ar dėl jo fizinio, ar protinio silpnumo, arba kitų priežasčių) arba blogo elgesio.

49. Kai Prezidento kabinetas laikinai atostogauja ir iki kito naujo Prezidento paskyrimo, ir kai kabineto vadovas yra išvykęs iš Maltos arba atostogauja ar dėl to, kad negali atlikti savo funkcijų, jam nustatytų pagal šią Konstituciją, tas funkcijas gali atlikti Ministras Pirmininkas, asmuo, paskirtas pasikonsultavus su opozicijos lyderiu, jeigu tokio asmens, kuris galėtų atlikti, nėra, jas gali atlikti Aukščiausiojo Teismo pirmininkas.

[33]50. Paskirtas arba galimas paskirti Prezidento kabineto funkcijom vykdyti asmuo, prieš pradėdamas eiti šias pareigas, privalo priimti ir pasirašyti kabineto priesaiką, pateiktą šios Konstitucijos antrojoje lentelėje. Bet kuris asmuo, paskirtas į Prezidento kabinetą pagal šios Konstitucijos 48 straipsnio (1) dalį, privalo priimti kabineto priesaiką Rūmuose.

---

[32] Pastaba: (4) šio straipsnio punktas buvo panaikintas dėl jo atskiro veikimo.

[33] 48 straipsnio (4) dalis buvo panaikinta, atsižvelgiant į tai, kad šios straipsnio dalies nebuvo.

ŠEŠTAS SKYRIUS

PARLAMENTAS

I DALIS. Parlamento sudėtis

51. Maltos parlamentas yra sudarytas iš Prezidento ir Atstovų Rūmų.

52. (1) Atsižvelgiant į šio straipsnio pakeitimus Atstovų Rūmai yra sudaryti iš lyginio narių skaičiaus ir paskirstyti pagal rinkimų apygardų, kurias kartkarčiais nustato parlamentas, skaičių. Tokie nariai turi būti renkami tuo metu Maltoje galiojančių įstatymų nustatyta tvarka, lygiomis proporcijomis iš rinkimų apygardų, nustatytų šios Konstitucijos 56 straipsnyje, kiekviena apygarda pateikia ne mažiau nei penkis ir ne daugiau kaip septynis narius, kaip tai įstatyme nustato parlamentas; ir toks narys yra vadinamas „parlamento nariu“:

Tais atvejais, kai –

(i) per bet kuriuos eilinius rinkimus politinė partija (toliau šiame straipsnyje vadinama „visiškos daugumos partija“) bendrai laimi daugiau nei penkiasdešimt procentų visų rinkimuose dalyvavusių balsų, Rinkimų komisijos įskaitytų į jos kandidatus pagal pirmąjį visų balsų skaičiavimą; arba

(ii) per eilinius rinkimus, kuriuose dalyvauja daugiau nei dvi politinės partijos ir kai yra išrenkamos tik dvi tokios partijos, politinė partija, surinkusi galiojančius balsus tokiuose rinkimuose, Rinkimų komisijos įskaitytų į jos kandidatus pagal pirmąjį visų balsų skaičiavimą (toliau šiame straipsnyje taip pat vadinama „santykinės daugumos partija“), kuri yra surinkusi daugiau balsų nei bet kuri kita partija (toliau šiame straipsnyje vadinama „mažumos partija“),

ir proporcija, kuria išrinkti kandidatai sudarė visiškos daugumos partiją arba santykinės daugumos partiją (pagal situaciją), atstovauja atsižvelgiant, kad visas skaičius narių, išrinktų į Atstovų Rūmus, yra mažesnis už proporciją, kuria rinkėjų skaičius išrinko tokius kandidatus pirmu skaičiavimu, atsižvelgiant į visą skaičių balsų, skirtų per tą patį pirmą visų balsų skaičiavimą išrinktiems visų partijų kandidatams, tai tokios partijos išrinktų kandidatų skaičius turi padidėti (pagal situaciją) papildomų kandidatų skaičiumi pagal aplinkybes, nustatytas Pagrindinių rinkimų įstatymo, įsigaliojusio 2007 m. rugsėjo 30 d., tryliktojoje lentelėje ir šios lentelės

prieduose (toliau vadinama „susiję teisės aktai“), IV dalyje Pagrindinių rinkimų reguliavimas (Balsavimo biuletenių rūšiavimas, Eiliniai rinkimai ir išrinkimas) arba, kaip nustatyta vėlesniuose pakeitimuose ar pakeitimuose iš dalies, užtikrinant (3) dalies nuostatas:

Užtikrinant, kad:

(i) tokie rinkimų rezultatai, kaip numatyta pirmosios sąlygos (i) punkte, bet jei yra tik viena mažumos partija; arba

(ii) tokie rinkimų rezultatai, kaip nustatyta pirmosios sąlygos (ii) punkte,

ir proporcija, kuria kandidatų skaičius yra išrenkamas, sukuriant mažumos koaliciją, atstovauja visiems išrinktiems Atstovų Rūmų nariams, yra mažesnė nei proporcija, kuria balsų skaičius yra paskirtas visiems jos kandidatams pirmuoju balsų skaičiavimo etapu, atstovauja santykiuose su visais balsais, paskirtais per tą patį pirmąjį balsų skaičiavimo etapą visiems visų partijų renkamiems kandidatams, mažumos partijos kandidatų skaičius turi būti padidintas atitinkamu kandidatų skaičiumi, kaip nustatyta 2007 m. rugsėjo 30 d. galiojusiuose įstatymuose arba vėlesniais pakeitimais ar pakeistais (3) dalyje nustatytu būdu.

Tuo atveju, kaip nustatyta šios dalies pirmojoje ir antrojoje nuostatoje, toks asmuo turi būti Rinkimų komisijos paskelbtas išrinktu į papildomas vietas, sukurtas pagal minėtas nuostatas, kurios yra skiriamos nurodytos partijos kandidatams, kurie išrinkti į papildomas vietas, sukurtas Rinkimų komisijos paskutiniu skaičiavimu, kurie gavo didžiausią arba antrą didžiausią balsų skaičių, bet nebuvo išrinkti, nepaisant apygardos, kurioje yra toks didžiausias ar didesnis balsų skaičius.

(2) Jeigu bet kuris asmuo, kuris nėra Atstovų Rūmų narys, yra išrenkamas Rūmų Pirmininku, jis privalo, eidamas pirmininko pareigas, būti ir Rūmų narys:

Užtikrinant, kad tokiu atveju Pirmininkas nebus laikomas Rūmų nariu tam, kad būtų surinktas pakankamas balsų skaičius, reikalingas paremti įstatymo projektą bet kokiems šios Konstitucijos 66 straipsnio tikslams.

(3) Visuotinių rinkimų nuostatų IV dalis, Visuotinių rinkimų akto tryliktoji lentelė ir priedas prie šios lentelės, kuri yra įsigaliojanti pagal šią dalį, gali būti panaikinta, iš dalies pakeista arba pakeista parlamento išleistu įstatymo projektu šios Konstitucijos 66 straipsnio (2) dalyje nurodytu būdu.

53. Atsižvelgiant į šios Konstitucijos 54 straipsnio pakeitimus, asmuo

turi būti laikomas išrinktu nariu į Atstovų Rūmus, jeigu jis gali atitikti kandidatui rinkimuose į Atstovų Rūmus keliamus reikalavimus, nustatytus šios Konstitucijos 57 straipsnyje, o nesant šių aplinkybių asmuo negali būti laikomas išrinktu.

54. (1) Joks asmuo negali būti laikomas išrinktu nariu į Atstovų Rūmus, jeigu:

(a) jis yra kitos valstybės nei Malta pilietis, tapęs tokiu piliečiu savanoriškai arba pagal kitos šalies įstatymus;

(b) jis eina pareigas viešajame sektoriuje arba yra Maltos Vyriausybės ginkluotųjų pajėgų narys, jeigu parlamentas nenustato kitaip;

(c) jis yra šalis, neribotos atsakomybės partnerystės partneris arba direktorius ar vadovas įmonės, kuri taip pat yra šalis sandorio su Maltos Vyriausybe dėl darbų atlikimo arba prekių tiekimo visuomenės aptarnavimo srityje ir kuris nebuvo per vieną mėnesį prieš rinkimų datą paskelbtas Vyriausybės biuletenyje, nurodant tokios sutarties pobūdį, savo, partnerystės ar įmonės interesus;

(d) jam yra iškeltas ir dar nepasibaigęs bankrotas, buvo nustatytas arba kitaip paskelbtas bankrotas pagal bet kokius Maltoje galiojančius įstatymus;

(e) jis yra suvaržytas ar neveiksnus dėl bet kokios protinės negalios arba Maltos teismo nustatymo, arba kitaip nustatytas kaip psichiškai neįgalus;

(f) jis bet kurio Maltos teismo yra nuteistas kalėti iki gyvos galvos arba yra atliekantis įkalinimo bausmę (kad ir kaip ji būtų vadinama), teismo nustatytą ir viršijančią dvyliką mėnesių arba pakeistą kompetentingos institucijos į kokią nors kitą tokio teismo jam skiriamą bausmę;

(g) jis vadovauja arba bet kuriame kabinete eina funkcijas, kurios susijusios su bet kokia atsakomybe arba su rinkimų į Atstovų Rūmus organizavimu arba rinkėjų registravimu;

(h) jis yra pašalintas iš Atstovų Rūmų narių pagal bet kokį tuo metu Maltoje galiojusį įstatymą, už bet kokio nusižengimo padarymą, susijusį su rinkimais į Atstovų Rūmus.

(2) Atsižvelgiant į šio straipsnio (1) dalies (f) punktą -

(a) dvi arba daugiau bausmių, kurios turi būti atliktos iš eilės, turi būt laikomos atskiromis bausmėmis, jeigu nė viena iš jų neviršija dvylikos mėnesių, tačiau jeigu viena jų viršija šį terminą, bausmės turi būti laikomos viena bausme; ir

(b) negali būti nustatoma laisvės atėmimo bausmės pakeitimo baudos sumokėjimo alternatyva.

(3) Asmuo negali būti laikomas vadovaujančiu arba tarnaujančiu valstybės tarnyboje pagal šio straipsnio (1) dalies (b) punktą, jeigu:

(a) jis yra išėjęs eilinių atostogų, kol bus atsisakoma viešosios tarnybos;

(b) jis yra Maltos universiteto dėstytojas ir nesiverčia privačia profesine praktika arba visą savo laiką skiria Maltos Vyriausybei.

55. (1) Parlamento nario vieta tampa laisva:

(a) paleidus parlamentą po jo rinkimų;

(b) jei parlamento narys raštu, skirtu parlamento Pirmininkui, arba, jei parlamento Pirmininko postas yra laisvas arba parlamento Pirmininkas yra išvykęs iš Maltos, parlamento Pirmininko pavaduotojui, atsisako savo mandato;

c) jei parlamento narys sudaro sutartį su Maltos Vyriausybe dėl darbų vykdymo ar prekių tiekimo viešajam interesui tenkinti arba bet kokią partnerystės sutartį, pagal kurią parlamento narys prisiima neribotą atsakomybę arba yra bendrovės, sudarančios tokią sutartį, direktorius ar vadovas, arba tampa partnerystės sutarties neribotos atsakomybės partneriu ar bendrovės, sudarančios tokią sutartį, direktoriumi ar vadovu:

Parlamento narys neprivalo atsisakyti savo mandato dėl šiame paragrafe išdėstytų aplinkybių, jei prieš įgijęs interesą tapti tokios sutarties šalimi ar kaip galima anksčiau, įgijęs tokį interesą (kaip neribotos atsakomybės partneris partnerystės sutartyje arba bendrovės direktorius ar vadovas), atskleidžia parlamento Pirmininkui sutarties esmę ir savo arba partnerystės, arba bendrovės interesą sutartimi ir Atstovų Rūmai išleidžia rezoliuciją, numatančią išlygą dėl šiame paragrafe nustatytų taisyklių;

(d) jei nepertraukiamai nedalyvauja Atstovų Rūmų posėdžiuose tokį laikotarpį, kaip yra nustatyta Rūmų nuostatuose;

(e) jei praranda Maltos pilietybę;

(f) jei nebegali būti registruojamas kaip Atstovų Rūmų rinkėjas;

(g) pagal šio straipsnio (2) dalyje išdėstytas nuostatas, iškilus bet kokioms aplinkybėms, kurios jam nebūnant Atstovų Rūmų nariu pašalintų jo galimybę būti renkamam į šias pareigas.

(2) (a) Jei iškyla aplinkybės, nurodytos šio straipsnio (1) dalies (g) punkte, dėl to, kad bet kuris Atstovų Rūmų narys yra nuteisiamas mirties bausme ar įkalinimu, pripažintas neveiksniu ar iš dalies neveiksniu, teismi-

ne tvarka bankrutavusiu arba kitokiu būdu paskelbęs apie savo bankrotą, arba nuteistas už pažeidimą, susijusį su rinkimais, ir jeigu Atstovų Rūmų narys turi teisę į apeliaciją dėl tokių sprendimų, jis privalo nedelsdamas sustabdyti savo įgaliojimus kaip Rūmų narys, tačiau, remiantis šio straipsnio nuostatomis, neprivalo atsisakyti savo mandato, kol sueis trisdešimties dienų laikotarpis nuo teisės į sprendimo apeliaciją įgijimo.

Rūmų Pirmininkas turi teisę pratęsti šį laikotarpį, siekiant įgalinti Rūmų narį ginti savo teises, tačiau, jeigu bendra laikotarpio pratęsimų suma viršija šimtą penkiasdešimt dienų, ji privalo būti patvirtinta Rūmų priimta rezoliucija.

(b) Jei, priėmus sprendimą dėl teiktos apeliacijos, aplinkybės neišnyksta ir Rūmų narys nebeturi tolesnių apeliacijos priemonių arba jei Rūmų narys praleidžia bet kokį apeliacijos terminą ar laiku nepraneša apie tokius veiksmus, arba jei atsisako ginti savo teises, arba jei dėl bet kurios kitos priežasties Rūmų narys nebegali ginti savo teisių, jis privalo atsisakyti savo mandato.

(c) Jei anksčiau išvardintos priežastys, dėl kurių Rūmų narys atsisakė savo mandato, išnyksta per laikotarpį, nurodytą šios dalies paragrafe (a), jo vieta neatsilaisvina ir Rūmų narys gali pratęsti savo iki tol turėtas funkcijas kaip Atstovų Rūmų narys.

(d) Šioje dalyje „apeliacija“ reiškia Rūmų nario veiksmus, kuriais bet kokios rūšies byloje teismo sprendimas yra perduodamas peržiūrėti Civilinio teismo Pirmiesiems rūmams.

56. (1) Atstovų Rūmų nariai yra renkami atsižvelgiant į proporcinio atstovavimo principą, kuris įgyvendinamas balso perkėlimo sistema. Atstovų Rūmų nariai renkamai rinkimų apygardose, kurių skaičių nustato parlamentas, atsižvelgdamas į reikalavimą nustatyti nelyginį apygardų skaičių, bet ne mažesnį nei devynios apygardos ir ne didesnį nei penkiolika apygardų.

(2) Rinkimai į Atstovų Rūmus privalo būti sąžiningi ir vykdomi vengiant nelegalių priemonių ar užsienio jėgų įsikišimo.

(3) Rinkimų Komisijai nustatoma pareiga sustabdyti rinkimų procesą visose rinkimų apygardose arba kurioje iš apygardų, jei turi pagrindą manyti, kad rinkimai yra vykdomi nesąžiningai ar yra daromi kiti pažeidimai, susiję su rinkimais, arba rinkimų rezultatams įtakos turi užsienio jėgos, o tokios veikos, pažeidimai arba užsienio trukdymai yra didelio masto arba galima pagrįstai manyti, kad paveikė rinkimų rezultatus visose ar bet ku-

rioje iš rinkimų apygardų.

(4) Jei rinkimai yra suspenduojami dėl bet kurios iš šio straipsnio (3) dalyje numatytų priežasčių, Rinkimų komisijos vadovas privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą, kad šis pateiktų savo sprendimą.

(5) Esant priežastims, nurodytoms šio straipsnio (3) dalyje, dėl kurių rinkimai turėtų būti suspenduoti, tačiau toks sprendimas nėra priimtas, arba kilus priežastims, kurios galėjo paveikti rinkimų rezultatus vienoje iš rinkimų apygardų ar visose apygardose, bet kuris asmuo, turintis balsavimo teisę, gali ne vėliau nei per tris dienas nuo oficialių rinkimų rezultatų paskelbimo kreiptis į Konstitucinį Teismą, kad jis priimtų sprendimą dėl minėtų priežasčių.

(6) Bet koks kreipimasis į Konstitucinį Teismą, remiantis šio straipsnio (4) ir (5) dalyse numatytais pagrindais, privalo būti atliktas ir Teismo sprendimas privalo būti priimtas remiantis tuo metu galiojančiais Maltos įstatymais. Tokio kreipimosi pagrindu Konstitucinis Teismas, remdamasis minėtomis šio straipsnio dalimis, turi teisę, neviršydamas savo įgaliojimų, panaikinti rinkimų rezultatus vienoje ar visose rinkimų apygardose ir nurodyti ar priimti sprendimą imtis tokių priemonių, kurios yra būtinos, atsižvelgiant į pažeidimo aplinkybes, o ypač siekiant užtikrinti laisvų rinkimų teisę toje teritorijoje, kurioje rinkimų rezultatai buvo panaikinti, ir kaip tik įmanoma anksčiau surengti naujus rinkimus.

(7) Jei rinkimų rezultatai buvo panaikinti remiantis šio straipsnio (6) dalimi, rinkimų rezultatai laikomi preliminariais ir nelaikomi oficialiais iki to momento, kai yra baigiami teisėti rinkimai visose rinkimų apygardose.

(8) Išskyrus parlamento akto projekte, priimtame specialia procedūra, numatyta šios Konstitucijos 66 straipsnio (2) dalyje, negali būti daromi jokie įstatymų pakeitimai –

(a) kuriais neteisėtas veikimas ar neveikimas, susijęs su Atstovų Rūmų narių rinkimais, nebebus laikomas neteisėtu ar užsienio jėgų įsikišimu; arba

(b) kuriais yra keičiamos arba papildomos aplinkybės ar sąlygos, pagal kurias toks veikimas ar neveikimas yra laikomas neteisėtais veiksmais ar užsienio jėgų įsikišimu; arba

(c) sumažinama bausmė, kuri yra skiriama už tokias veikas, jei asmuo yra pripažįstamas kaltu;

ir šios dalies tikslais šios Konstitucijos 66 straipsnio (7) dalis turi būti

taikoma, jei šios Konstitucijos nuostatos yra keičiamos tokia pačia tvarka kaip ir bet kurie kiti teisės aktai.

(9) Joks asmuo, kuris pagal galiojančius Maltos įstatymus yra registruotas kaip rinkėjas vienoje iš rinkimų apygardų, neturi teisės balsuoti rinkimuose į Atstovų Rūmus kitose rinkimų apygardose.

(10) Atstovų Rūmų rinkimuose -

(a) balsuojama slaptu balsavimu, tokia tvarka, kuria yra užtikrinamas rinkėjo balso slaptumas; ir

(b) jokiam asmeniui negali būti suteikiama teisė balsuoti už kitą asmenį:

Įgyvendinant šią nuostatą, įstatyme gali būti numatoma teisė, jei asmuo, kuris pats negali balsuoti dėl aklumo ar bet kurios kitos fizinės negalios, arba neraštingumo, asmeniui oficialiai prižiūrinčiam rinkimus balsavimo vietoje, rinkėjo nurodymu, pažymėti rinkimų biuletenyje pageidaujamą pasirinkimą.

Įstatymu gali būti numatyti reikalavimai asmenims, negalintiems balsuoti dėl aklumo, sudaryti adekvačias ir specialias sąlygas, leidžiančias tokiems asmenims balsuoti savarankiškai, be kitų asmenų pagalbos.

(11) Balsavimo biuleteniai turi būti sudaromi tokiu būdu, kad neraštingi asmenys galėtų atskirti politines partijas, kurioms priklauso kandidatai.

(12) Kandidatams ir jų rinkimų štabui privalo būti suteiktos galimybės stebėti balsadėžių transportavimą, jų užantspaudavimą ir atidarymą.

(13) Sąvokos „nesąžiningi veiksmai“, „pažeidimai, susiję su Atstovų Rūmų narių rinkimais“ ir „užsienio jėgų įsikišimas“ yra suprantamos taip, kaip jų reikšmę nustato tuo metu galiojantys įstatymai, reguliuojantys rinkimų vykdymą arba užsienio jėgų įsikišimą į rinkimus. Bet koks įstatymas, susijęs su šios Konstitucijos šiuo straipsniu ir 37–47 straipsniais (imtinai), privalo būti skirtas užtikrinti viešąją tvarką ir protingai pateisinamas demokratinėje visuomenėje.

57. Remiantis šios Konstitucijos 58 straipsnio nuostatomis, balsavimo teisę Atstovų Rūmų rinkimuose turi asmenys, kurie -

(a) yra Maltos piliečiai;

(b) yra sulaukę aštuoniolikos metų amžiaus; ir

(c) yra registruoti Maltos gyventojai, per aštuoniolika mėnesių nuo registracijos Maltoje nepertraukiamai gyvenę šešis mėnesius ar kelis trumpesnius laikotarpius, kurių bendra suma viršija šešis mėnesius:

šio paragrafo nuostatos nėra taikomos:

asmenims, kurie yra Maltos gyventojai, tačiau neatitinka reikalavimų, keliamų šiame paragrafe dėl viešosios tarnybos užsienyje, įskaitant tarnybą ar priežastis, nurodytas šios Konstitucijos 124 straipsnio (3) dalyje, arba dėl karinės tarnybos, apibrėžtos šios Konstitucijos 47 straipsnyje.

58. Asmeniui negali būti suteikiama balsavimo teisė Atstovų Rūmų rinkimuose, jei –

(a) Maltos teismo pripažįstamas neveiksniu ar kitokiu būdu nustatoma, kad asmuo yra nevisiškai veiksnus;

(b) jei asmuo yra nuteistas bet kurio Maltos teismo mirties bausme arba įkalinimo bausme, viršijančia dvylikos mėnesių laikotarpį, arba asmeniui tas pats teismas ar kita kompetentinga institucija, kuri tokią bausmę yra pakeitusi kita bausme, arba asmeniui paskirtos bausmės vykdymas yra atidėtas; arba

(c) asmeniui yra atimta teisė balsuoti pagal bet kurį tuo metu galiojantį Maltos įstatymą dėl įstatymo pažeidimų, susijusių su Atstovų Rūmų rinkimų pažeidimais.

59. (1) Naujai išrinktiems Atstovų Rūmams pirmą kartą susirinkus į posėdį, prieš pradedant svarstyti kitus klausimus, jie privalo išsirinkti vieną asmenį eiti Rūmų Pirmininko pareigas; jei Rūmų Pirmininko vieta tampa laisva bet kuriuo metu iki kito Atstovų Rūmų paleidimo, Rūmai privalo kiek įmanoma greičiau išsirinkti kitą asmenį šiai vietai užimti.

(2) Pirmininkas privalo būti renkamas –

(a) iš Atstovų Rūmų narių, kurie nėra ministrai ar parlamento sekretoriai, arba

(b) iš asmenų, kurie nėra Atstovų Rūmų nariai, tačiau atitinka reikalavimus, keliamus kandidatams į Atstovų Rūmus.

(3) Naujai išrinktiems Atstovų Rūmams pirmą kartą susirinkus į posėdį, prieš pradedant svarstyti kitus klausimus, išskyrus Rūmų Pirmininko rinkimus, Rūmai privalo išrinkti Rūmų narį Pirmininko pavaduotojo pareigoms. Renkamas asmuo negali būti ministras arba parlamento sekretorius; jei Pirmininko pavaduotojo vieta tampa laisva, bet kuriuo metu iki kito Atstovų Rūmų paleidimo Rūmai privalo kiek įmanoma greičiau išsirinkti kitą asmenį šiai vietai užimti.

(4) Asmuo privalo atsistatydinti iš Rūmų Pirmininko arba Pirmininko pavaduotojo pareigų –

(a) jei Rūmų Pirmininkas išrinktas iš Atstovų Rūmų narių arba jei

Pirmininko pavaduotojas –

(i) nustoja būti Atstovų Rūmų nariu:

Atsižvelgiama į tai, kad Rūmų Pirmininkas lieka užimamose pareigose, jei jis nustojo būti Rūmų nariu dėl to, kad Atstovų Rūmai buvo paleisti, iki tol, kol Atstovų Rūmai susirenka pirmą kartą po naujų rinkimų;

(ii) jei yra paskiriamas ministro arba parlamento sekretoriaus pareigoms;

(b) jei Rūmų Pirmininkas yra išrenkamas ne iš Atstovų Rūmų narių –

(i) kai Atstovų Rūmai susirenka pirmą kartą po Rūmų paleidimo;

(ii) jei iškyla bet kokios priežastys, dėl kurių asmuo nebegalėtų būti renkamas į Atstovų Rūmus;

(c) jei praneša apie savo atsistatydinimą Atstovų Rūmams arba savo ranka rašytą prašymą atsistatydinti įteikia Rūmų Pirmininko atveju – Rūmų klerkui, Pirmininko pavaduotojo atveju – Pirmininkui (arba, jei Rūmų Pirmininko vieta yra laisva arba Pirmininkas yra išvykęs iš Maltos, Rūmų klerkui); arba

(d) Pirmininko pavaduotojo atveju, jei jis yra išrenkamas Rūmų Pirmininko pareigoms.

(5) (a) Iškilus aplinkybėms, nurodytoms šios Konstitucijos 55 straipsnio (2) dalyje, jei Rūmų Pirmininko arba Pirmininko pavaduotojo yra reikalaujama sustabdyti savo kaip Atstovų Rūmų nario įgaliojimus, jis privalo sustabdyti ir einamų pareigų įgaliojimus ir, kol asmuo atsistatydins iš savo pareigų arba atnaujins savo įgaliojimus, šiuos įgaliojimus vykdys –

(i) Rūmų Pirmininko atveju Pirmininko pavaduotojas arba, jei Pirmininko pavaduotojo vieta yra laisva ar Pirmininko pavaduotojas yra įpareigotas nustoti vykdyti savo įgaliojimus kaip Atstovų Rūmų narys, remiantis šios Konstitucijos 55 straipsnio (2) dalies nuostatomis, šiuos įgaliojimus vykdys šiam tikslui Atstovų Rūmų išrinktas Rūmų narys (neinantis ministro ar parlamento sekretoriaus pareigų);

(ii) Pirmininko pavaduotojo atveju šiam tikslui Atstovų Rūmų išrinktas Rūmų narys (neinantis ministro ar parlamento sekretoriaus pareigų).

(b) Jei Rūmų Pirmininkas arba Pirmininko pavaduotojas atnaujina savo kaip Atstovų Rūmų nario įgaliojimus pagal šios Konstitucijos 55 straipsnio (2) dalyje išdėstytas normas, jis taip pat gali atnaujinti savo pareiginius įgaliojimus.

60. (1) Maltoje veikia Rinkimų komisija.

(2) Rinkimų komisiją sudaro Komisijos pirmininkas, kuris tuo pat

metu yra ir Vyriausiasis rinkimų komisaras, skiriamas iš valstybės tarnybos, bei toks narių skaičius, kurį nustato tuo metu galiojantys Maltos įstatymai.

(3) Rinkimų komisijos nariai yra skiriami Prezidento, gavusio Ministro Pirmininko pritarimą, kuris yra suderintas su opozicijos lyderiu.

(4) Rinkimų komisijos nariu negali būti asmenys, kurie tuo metu užima ministro ar parlamento sekretoriaus pareigas arba yra kandidatai rinkimuose, arba eina kitas valstybines pareigas.

(5) Remiantis šio straipsnio nuostatomis, Komisijos narys privalo atsistatydinti, jei -

(a) po jo paskyrimo Komisijos nariu praėjo treji metai arba trumpesnis laikotarpis, nurodytas įsakyme, kuriuo asmuo yra paskirtas Komisijos nariu; arba

(b) iškyla kitos aplinkybės, dėl kurių, jei jis nebūtų Komisijos narys, negalėtų būti skiriamas į šias pareigas.

(6) Remiantis šio straipsnio (7) dalies nuostatomis, Rinkimų komisijos narys gali būti Prezidento pašalintas iš šių pareigų, jei tam pritaria Ministras Pirmininkas.

(7) Rinkimų komisijos narys negali būti atleidžiamas iš šių pareigų, išskyrus jei jis nėra pajėgus vykdyti savo įgaliojimus (įskaitant priežastis, kylančias iš fizinės ar protinės negalios arba kitas priežastis) arba dėl netinkamo elgesio.

(8) Jei Rinkimų komisijos nario vieta tampa laisva arba jei Komisijos narys dėl bet kokių priežasčių negali vykdyti savo įgaliojimų, Prezidentas, gavęs Ministro Pirmininko pritarimą, kuris yra suderintas su opozicijos lyderiu, gali paskirti kitą asmenį laikinai eiti Komisijos nario pareigas, jei jis atitinka reikalavimus, keliamus Komisijos nariams; bet kuris, tokiu būdu paskirtas asmuo, remiantis šio straipsnio (5), (6) ir (7) dalių nuostatomis, privalo atsistatydinti, kai asmuo, dėl atitinkamų priežasčių negalėjęs eiti savo pareigų, pratęsia savo įgaliojimus.

(9) Vykdydama savo įgaliojimus Rinkimų komisija yra nepavaldi jokiam asmeniui ar vadovybei.

61. (1) Rinkimų komisija privalo peržiūrėti Rinkimų apygardų, nurodytų šios Konstitucijos 56 straipsnio (1) dalyje, ribas ne dažniau kaip kartą per dvejus metus ir ne rečiau nei kartą per penkerius metus ir, vadovaujantis taisyklėmis, išdėstytomis šiame straipsnyje, gali pakeisti šių apygardų ribas tokia apimtimi, kuri Komisijos nuožiūra yra reikalinga:

Užtikrinant Komisijos pareigą atlikti tokią peržiūrą ir, remiantis šio straipsnio nuostatomis, pakeisti apygardų ribas, kai parlamentas priėmė sprendimą pakeisti rinkimų apygardų skaičių; papildomai Komisija, remdamasi šio straipsnio nuostatomis, gali bet kuriuo metu įvykdyti tokią peržiūrą ir pakeisti apygardų ribas, jei, jos nuomone, tai yra būtina, kad būtų išlaikomas įstatymų nustatytas gyventojų populiacijos cenzas.

(2) Bet koks parlamento sprendimas, pakeičiantis rinkimų apygardų skaičių, įsigalioja nuo to momento, kai įsigalioja sprendimas dėl apygardų ribų pakeitimo, priimtas remiantis šio straipsnio (1) dalies nuostatomis.

(3) Komisijai priėmus sprendimą dėl apygardų ribų pakeitimo, remiantis šio straipsnio nuostatomis, turi būti atlikti šie veiksmai:

(a) Vyriausiasis rinkimų komisaras privalo kiek galima anksčiau apie ribų pakeitimą pranešti Ministrui Pirmininkui ir opozicijos lyderiui;

(b) ne vėliau kaip per du mėnesius nuo tokio pranešimo gavimo Ministras Pirmininkas privalo šį klausimą dėl apygardų ribų pakeitimo iškelti Atstovų Rūmų posėdyje svarstyti;

(c) ne vėliau kaip per penkis mėnesius nuo tos dienos, kai pranešimą gavo Ministras Pirmininkas, Rūmai gali priimti rezoliuciją, kuria arba pritarta tokiam ribų pakeitimui, arba grąžina Komisijai persvarstyti;

(d) praėjus šešiems mėnesiams nuo pranešimo įteikimo Ministrui Pirmininkui arba nuo dienos, kai ribų pakeitimai yra patvirtinami Rūmų, arba, jei pakeitimai yra grąžinami Komisijai, per du mėnesius nuo tokio grąžinimo Vyriausiasis rinkimų komisaras privalo apie rinkimų apygardų ribų pakeitimus arba paliktas galioti senąsias ribas pranešti oficialiame valstybės žinių laikraštyje; ir

(e) visi šie pakeitimai įsigalioja nuo kito parlamento paleidimo, įvyksiančio po oficialaus valstybės žinių laikraščio publikavimo, kuriame yra išdėstyti ribų pakeitimai, kaip tai yra išdėstyta šios dalies (d) paragrafe:

Šio paragrafo nuostatos negali būti aiškinamos tokia prasme, kuri apribotų galimybę skelbti rinkėjų sąrašus ar pakeistų reikalavimus, keliamus rinkėjų registracijai, tvarka, kurią nustato tuo metu galiojantys Maltos įstatymai, galiojančia iki Atstovų Rūmų paleidimo.

(4) Rinkimų apygardų ribų pakeitimas, vykdomas remiantis šio straipsnio nuostatomis, turi būti atliktas taip, kad būtų užtikrinama, jog Komisijai įvykdžius ribų peržiūrą skaičius, gautas padalinus visą rinkėjų skaičių atitinkamoje rinkimų apygardoje (kuris nustatomas iš tuo metu sudaryto rinkėjų sąrašo) iš mandatų, skirtų tai apygardai, skaičiaus, gautas

rezultatas būtų apytiksliai lygus rinkėjų kvotai vienam mandatui:

Komisijai atliekant peržiūrą, pakeitimai privalo būti atliekami taip, kad atitinkamoje rinkimų apygardoje balsuotojų skaičius nebūtų didesnis ar mažesnis nei rinkėjų kvotos ir mandatų, suteiktų tai apygardai, skaičiaus sandaugai ne daugiau kaip 5 nuošimčiais, atsižvelgiant į geografinius regiono ypatumus, gyventojų tankumo skirtumus ir kitus reikšmingus faktorius:

Goco sala ir Maltos salyno salos, skirtingai nei Maltos sala, yra laikomi viena bendra rinkimų apygarda, kuri negali būti išskirstyta į dvi ar daugiau rinkimų apygardų.

(4A) Rinkimų apygardų ribos bet kurių visuotinių rinkimų metu, vyksiančių po parlamento paleidimo po 2007 m. rugsėjo 1 d., yra tuo metu galiojančios su visais pakeitimais, priimtais remiantis šio straipsnio (4B) dalies nuostatomis, jei jos atitinka reikalavimus, išdėstytus šio straipsnio (4) dalyje ir šios Konstitucijos 61A straipsnyje.

(4B) Nepaisant nuostatų, išdėstytų šio straipsnio (1) dalyje, Rinkimų komisija negali keisti rinkimų apygardų ribų, galiosiančių 2007 m. rugsėjo 1 d., iki dienos, kai tvarka, nustatyta šio straipsnio (1) dalyje, arba kita tvarka, nustatyta tame pačiame straipsnyje, yra paskelbiami oficialūs Atstovų Rūmų rinkimų rezultatai po parlamento paleidimo:

Rinkimų komisija privalo iki 2007 m. rugsėjo 30 d. peržiūrėti rinkimų apygardų ribas tokia apimtimi, kad rinkimų apygardai keliami reikalavimai atitiktų nustatytus šio straipsnio (4) dalyje; šie pakeitimai, nepaisant kitų šio straipsnio nuostatų, įsigalioja kartu su rinkėjų sąrašo, sudaryto 2007 m. rugsėjo 30 d., paskelbimu.

(5) „Rinkėjų kvota" reiškia skaičių, gaunamą dalinant visų Maltos rinkėjų skaičių (kuris nustatomas iš tuo metu sudaryto rinkėjų sąrašo) iš viso mandatų Atstovų Rūmuose skaičiaus.

(6) Rinkimų ir balsavimo, vykdomo pagal šios Konstitucijos 66 (3) straipsnį, vykdymas yra vadovaujamas ir prižiūrimas Rinkimų komisijos.

Goco sala ir Maltos salyno salos, kitaip nei Maltos sala, negali būti dalinamos į rinkimų apygardas.

61A. (1) Šio straipsnio nuostatos yra taikomos, jei peržiūrint rinkimų apygardų ribas pagal šios Konstitucijos 61 straipsnio nuostatas Rinkimų komisija dėl to paties straipsnio (4) dalyje nustatytų nuostatų padalino Goco salą ir Maltos salyno salas į daugiau nei vieną rinkimų apygardą.

(2) Tokiu atveju Rinkimų komisija privalo:

(a) įkurti vieną rinkimų apygardą, apimančią Goco salą, kartu su Maltos salyno salomis, išskyrus Maltos salą; ir

(b) taikyti šios Konstitucijos 61 straipsnio (4) ir (5) dalių nuostatas tik rinkėjams ir rinkimų apygardoms, esančioms Maltos saloje, į skaičiavimus neįtraukiant Goco salos ir Maltos salyno salų rinkėjų.

(3) Atsižvelgiant į šio straipsnio (2) dalies (b) paragrafą, skaičiuojant bendrą Maltos salos rinkėjų skaičių kiekvienoje iš rinkimų apygardų, bendras rinkimų apygardų Maltos saloje skaičius yra viena apygarda mažesnis, nei kokį nustatė Visuotinių rinkimų įstatymo 17 straipsnis.

62. Jei Atstovų Rūmuose lieka arba atsiranda laisvas mandatas, jis privalo būti užpildomas tuo metu galiojančių įstatymų nustatyta tvarka.

63. Iškilus klausimams, ar –

(a) asmuo gali būti teisėtai renkamas Atstovų Rūmų nariu;

(b) asmuo atsisakė Rūmų nario mandato arba yra reikalaujama nutraukti savo įgaliojimus pagal šios Konstitucijos 55 straipsnio (2) dalį; arba

(c) asmuo yra teisėtai išrinktas Rūmų Pirmininku iš asmenų, kurie nėra Rūmų nariai, arba jei buvo išrinkti tokia tvarka ir atsistatydino iš Rūmų Pirmininko pareigų,

turi būti kreipiamasi į Konstitucinį Teismą tuo metu galiojančių Maltos įstatymų tvarka, kad jis priimtų atitinkamą sprendimą dėl minėtų klausimų.

64. (1) Atstovų Rūmuose turi būti įsteigta klerko pareigybė.

(2) Atstovų Rūmų Klerko departamentas ir narių departamentai priklauso valstybės tarnybai.

64A. (1) Turi būti įsteigta ir veikti administracinių tyrimų komisaro pareigybė, vadinama ombudsmenu, kuriai yra priskirtini tyrimai dėl administracinių funkcijų vykdymo, kurias vykdė Vyriausybė arba kitos viešosios valdžios įstaigos, padaliniai ar pareigybės, įsteigtos įstatymo pagrindu (įskaitant įstaigas, padalinius ir pareigybes, įsteigtas šios Konstitucijos pagrindu).

(2) Ombudsmeno skyrimo tvarka, kadencijos trukmė ir įgaliojimų sustabdymo ar nutraukimo tvarka, kartu su kitais klausimais, atsitiktiniais ar šalutiniais, laikytinais būtinais ar tiksliniais, tam, kad būtų tinkamai vykdomos pareigos, nurodytos šio straipsnio (1) dalyje, turi būti nustatyti parlamento akte.

II DALIS. Parlamento procedūros ir įgaliojimai

65. (1) Atsižvelgiant į Konstitucijos nuostatas, parlamentas gali priimti įstatymus dėl taikos, viešosios tvarkos ir Maltos valdymo, visiškai užtikrinančius žmogaus teises, atitinkančius bendrai pripažįstamus tarptautinės teisės principus bei Maltos tarptautinius ir regioninius įsipareigojimus, ypač prisiimtus dėl stojimo į Europos Sąjungą ir pasirašytus Atėnuose 2003 m. balandžio 16 d.

(2) Parlamentas įstatymu gali apibrėžti Atstovų Rūmų ir jų narių privilegijas, imunitetus ir galias, neapsunkindamas šio straipsnio (1) dalies vykdymo bei laikydamasis šio straipsnio (3), (4) ir (5) dalių nuostatų.

(3) Jokiam Atstovų Rūmų nariui negali būti pareikšti civiliniai ar baudžiamieji kaltinimai dėl jo išsakytų žodžių ar pateiktų raštų Rūmams arba jų komitetams dėl bet kokio klausimo ar dalyko, pristatytos peticijos, įstatymo projekto, rezoliucijos, prašymo ar kitko.

(4) Sesijos laikotarpiu Atstovų Rūmų nariai negali būti suimti dėl jokios civilinės skolos, išskyrus dėl tokio įsiskolinimo, kuris užtraukia baudžiamąją atsakomybę.

(5) Jokiame teismo iškeltame procese jam priklausančioje jurisdikcijoje teismo dokumentas negali būti įteiktas ar vykdomas ar per Pirmininką, klerką ar kitą Rūmų pareigūną Atstovų Rūmų prieigose, kol Rūmai posėdžiauja.

66. (1) Atsižvelgdamas į šio straipsnio nuostatas, parlamentas gali keisti Konstitucijos straipsnius ir (jei tai sudaro dalį Maltos įstatymų) Maltos 1964 m. Nepriklausomybės Akto straipsnius.

(2) Tai taikoma keičiant –

(a) šį straipsnį; arba

(b) Konstitucijos 1 straipsnį, 2 straipsnio 2 dalį, 3 straipsnio (2) dalį, 5 straipsnio (1) dalį, 6 straipsnį, straipsnius nuo 32 iki 48 (imtinai), 51, 52, 56, 57, 69, 61 ir 64A straipsnius, 65 straipsnio 3 dalį, 75 straipsnio 2 dalį, 76 straipsnį (išskyrus straipsnio (2) dalį), 77 ir 78 straipsnius, 80 straipsnį, 91 straipsnį, straipsnius nuo 95 iki 110 (imtinai), straipsnius nuo 102 iki 110 (imtinai), straipsnius 113, 114 115A, 118, 119 ar 120; arba

(c) Konstitucijos 124 straipsnį taikant jį bet kurioms nuostatoms, detalizuotoms šios dalies (a) ar (b) paragrafuose,

parlamento įstatymo projektas, remiantis šiuo straipsniu, negali būti leidžiamas Atstovų Rūmuose, nebent galutinio balsavimo metu jam pritaria ne mažiau nei du trečdaliai Rūmų narių.

(3) Tai taikoma keičiant –

(a) šio straipsnio šią ar (4) dalis; arba

(b) Konstitucijos 76 straipsnio (2) dalį,

šiame straipsnyje nurodytas parlamento įstatymo projektas negali būti teikiamas Prezidentui tvirtinti, nebent jei praėjo ne mažiau nei trys ir ne daugiau nei šeši mėnesiai po jo priėmimo Rūmuose šio straipsnio (2) dalyje numatyta tvarka, t. y. jis buvo pateiktas kvalifikuotiems rinkikams, turintiems teisę rinkti Atstovų Rūmų narius, ir didžiajai daliai rinkėjų patvirtinus tokį įstatymo projektą.

(4) Konstitucijos 56 straipsnio (10) dalies nuostatos yra taikomos rinkikų, kuriems yra taikoma šio straipsnio (3) dalis, balsavimui dėl pateikto įstatymo projekto, taip kaip tai yra taikoma renkant Atstovų Rūmų narius, ir dėl nurodytų anksčiau klausimų yra balsuojama parlamento nustatyta tvarka.

(5) Tuo atveju, kai parlamento aktu yra keičiamos kitos nei nustatytos šio straipsnio (2) ir (3) dalyse Konstitucijos nuostatos, toks parlamento aktas negali būti išleidžiamas Atstovų Rūmų, nebent jei paskutinio balsavimo Rūmuose metu aktui yra pritariama balsų narių dauguma.

(6) Parlamento aktas, keičiantis Atstovų Rūmų narių skaičių, negali paveikti narystės Rūmuose anksčiau, nei bus paleistas parlamentas.

(7) Šiame straipsnyje –

(a) nuorodos į šią Konstituciją ar 1964 Maltos Nepriklausomybės Aktą apima ir nuorodas į bet kurį įstatymą, kuris pataiso ar pakeičia tą aktą; ir

(b) nuorodos į bet kokias Konstitucijos ar 1964 Maltos Nepriklausomybės Akto nuostatas ir bet kokį jų pakeitimą, įskaitant nuorodas į pakeitimus, modifikacijas ar perleistas iš naujo su ar be pakeitimų, modifikacijų, sustabdymo ar panaikinimo, apims ir pakeistas nuostatas.

67. (1) Atsižvelgdami į šios Konstitucijos nuostatas, Atstovų Rūmai gali reglamentuoti savo vidaus tvarką.

(2) Atstovų Rūmai gali veikti, nepaisydami bet kurio nario nedalyvavimo (įskaitant bet kokį nedalyvavimą, kai Rūmai susirenka pirmą kartą paskirtą dieną arba vėliau, arba po parlamento paleidimo) ir buvimas ar dalyvavimas bet kokio asmens, neturinčio teisės būti ar dalyvauti Rūmų procesuose, nedaro tokių veiksmų negaliojančių.

(3) Bet kokia nuostata, kuria siekiama įgyvendinti šio straipsnio (1) dalį, reglamentuojanti Rūmų komitetų, kurie gilintųsi į visuomenei svarbius klausimus, steigimą, turi būti nustatyta taip, kad užtikrintų

bet kurio Komiteto tinkamą veikimą Rūmuose ir deramą Rūmų atstovavimą.

68. Joks Atstovų Rūmų narys negali dalyvauti Atstovų Rūmų veikloje (išskyrus veiklą, būtiną įgyvendinti šį straipsnį) iki tol, kol prisiekė ir pasirašė po ištikimybės priesaika:

Užtikrinant, kad pralamento Pirmininko ir parlamento Pirmininko pavaduotojo rinkimai gali vykti prieš Rūmų nariams prisiekiant ir pasirašant po priesaika.

69. (1) Atstovų Rūmų posėdžiams vadovauja –

(a) Parlamento Pirmininkas; arba

(b) Parlamento Pirmininkui nedalyvaujant, parlamento Pirmininko pavaduotojas; arba

(c) nedalyvaujant parlamento Pirmininkui ar parlamento Pirmininko pavaduotojui, Rūmų narys (neužimantis ministro ar parlamento sekretoriaus pareigų), kurį šiam tikslui išrenka Rūmai.

(2) Nuorodos šiame straipsnyje į tokius atvejus, kai parlamento Pirmininkas ar parlamento Pirmininko pavaduotojas nedalyvauja posėdžiuose, taip pat yra taikomos ir atvejams, kai parlamento Pirmininkas ar parlamento Pirmininko pavaduotojas nėra išrinkti.

70. (1) Jei per Atstovų Rūmų posėdį dalyvaujantis narys atkreipia posėdžiui vadovaujančio asmens dėmesį, kad nėra kvorumo, kuris yra nustatytas Rūmų nuostatuose, vadovaujantis asmuo nustato, kad nėra Rūmų kvorumo, Rūmų posėdis yra atidedamas.

(2) Dėl šio straipsnio tikslų –

(a) Atstovų Rūmų kvorumą sudaro penkiolika narių; ir

(b) Atstovų Rūmų posėdžiui vadovaujantis asmuo, skaičiuojant kvorumą, nėra įskaitomas.

71. (1) Išskyrus tuos atvejus, kai ši Konstitucija nustato kitaip, visi Atstovų Rūmų spendžiami klausimai yra sprendžiami visų dalyvavusių ir balsavusių narių dauguma.

(2) Parlamento Pirmininkas nebalsuoja, išskyrus atvejus, kai balsai yra pasiskirstę po lygiai ir jo balsas turi lemiamą balsą.

(3) Bet koks kitas asmuo, kai jis vadovauja Atstovų Rūmų posėdžiui, išlaiko savo balsavimo teisę ir tuo atveju, kai balsai pasiskirsto po lygiai, o balsas yra lemiamas.

72. (1) Parlamentas yra įgalintas leisti įstatymus, kurie bus sudaromi Atstovų Rūmų įstatymų projektų pagrindais ir patvirtinti Prezidento.

(2) Kai įstatymo projektas yra pristatomas Prezidentui, jis nedelsdamas turi pasirašyti išreikšdamas savo pritarimą.

(3) Įstatymo projektas negali tapti įstatymu, kol jis bus išleistas ir patvirtintas pagal šios Konstitucijos numatytą tvarką.

(4) Kai įstatymas yra patvirtinamas Prezidento, jis turi būti nedelsiant paskelbiamas laikraštyje ir neįsigalioja iki tokio paskelbimo, tačiau parlamentas gali atidėti tokio įstatymo įsigaliojimą ir priimti atgaline data galiojančius įstatymus.

73. Išskyrus jei Prezidentas rekomenduoja gavęs Ministro Pirmininko pritarimą, Atstovų Rūmai negali –

(a) priimti jokio įstatymo projekto (įskaitant tokio įstatymo projekto pataisas), jei, vadovaujančio posėdžiui asmens nuomone, toks įstatymo projektas siekia sukurti naujus ar padidinti esamus mokesčius, numatant ar padidinant pajamų apmokestinimą ar kitokias Maltos lėšas ar kitaip keičiant tokius teisės aktus, išskyrus jei mokesčiai mažinami, jungiami ar grąžinamos Maltos skolas.

(b) teikti prašymą (įskaitant tokio prašymo pataisą), kuris, posėdžiui vadovaujančio asmens nuomone, yra skirtas anksčiau minėtiems tikslams pasiekti.

(c) priimti peticiją, kuri, vadovaujančio posėdžiui asmens nuomone, reikalauja išleisti nuostatas, reikalaujančias pasiekti anksčiau minėtus tikslus.

74. Išskyrus jei kitaip nustato parlamentas, kiekvienas įstatymas turi būti išleidžiamas tiek maltiečių, tiek anglų kalbomis, ir tuo atveju, jei yra neatitikimų tarp maltiečių ir anglų kalbomis parašytų dokumentų tekstų, pirmenybė teikiama maltiečių kalba parašytam dokumentui.

III DALIS. Sukvietimas, prerogacija ir paleidimas

75. (1) Kiekviena parlamento sesija turi prasidėti tokiu metu, kokiu paskiria Prezidentas, ir sesija vyksta tokioje vietoje, kokią paskiria Prezidentas arba kokią Atstovų Rūmai mano esą tinkamą.

(2) Parlamentas renkasi bent į vieną sesiją kasmet bei laikotarpis tarp paskutinės ir naujos sesijos negali būti ilgesnis negu 12 mėnesių.

(3) Atstovų Rūmai privalo susirinkti ne vėliau negu per du mėnesius nuo paprastųjų rinkimų rezultato paskelbimo, skelbiamų Rinkimų komisijos, skiriamos Prezidento.

76. (1) Prezidentas bet kuriuo metu gali nutraukti parlamento sesiją ar paleisti parlamentą.

(2) Atsižvelgiant į šio straipsnio (3) dalies nuostatas, parlamentas, nebent jei yra paleidžiamas anksčiau, posėdžiaus penkerius metus nuo pirmojo posėdžio po prieš tai buvusio parlamento paleidimo ir, praėjus tokiam laikui, bus laikomas paleistu.

(3) Tuo metu, kai Malta dalyvauja kare, parlamento posėdžiavimo terminas gali būti pratęsiamas ilgesniam negu 5 metų terminui, nustatytam šio straipsnio (2) dalyje, tačiau vienas posėdžiavimo pratęsimas negali būti ilgesnis nei 12 mėnesių.

Atsižvelgiant į tai ir remiantis šia straipsnio dalimi, parlamento galiojimas iš viso negali būti pratęsiamas ilgesniam negu 5 metų terminui.

(4) Jei tarp parlamento paleidimo ir Atstovų Rūmų rinkimų susidaro ypatingoji padėtis, dėl kurios, Ministro Pirmininko nuomone, reikia sušaukti parlamentą, Prezidentas gali sušaukti paleistą parlamentą ir tokiu atveju parlamentas bus laikomas paleistu (išskyrus dėl Konstitucijos 77 straipsnio ir dėl 61 (3) bei 66 (6) straipsnių, susijusių su bendrais rinkimais), tačiau bus laikomas (išskyrus dėl to, kas anksčiau minėta) paleistu kitą rinkimų apylinkių uždarymo dieną.

(5) Prezidentas įgyvendindamas savo pareigas veikia su Ministro Pirmininko pritarimu.

Atsižvelgiant į tai, kad –

(a) jei Atstovų Rūmai išleidžia rezoliuciją, remiamą daugumos visų narių, dėl nepasitikėjimo vyriausybe, ir Ministras Pirmininkas per tris dienas neatsistatydina iš užimamų pareigų ir pataria dėl paleidimo, tuomet Prezidentas gali paleisti parlamentą;

(b) jei Ministro Pirmininko pareigos yra laisvos ir Prezidentas mano, kad artimiausiu metu šių pareigų negalės užimti asmuo, turintis daugumos Atstovų Rūmų narių palaikymą, Prezidentas gali paleisti parlamentą; ir

(c) jei Ministras Pirmininkas rekomenduoja paleisti parlamentą, tačiau Prezidentas mano, kad Vyriausybė gali atlikti savo įgaliojimus nepaleidus ir toks paleidimas prieštarautų Maltos interesams, Prezidentas gali atsisakyti paleisti parlamentą.

77. Atstovų Rūmų rinkimai yra rengiami per tris mėnesius po parlamento paleidimo ir tokiu metu, kokiu nustato Prezidentas su Ministro Pirmininko pritarimu.

ŠEŠTAS SKYRIUS

VYKDOMOJI VALDŽIA

78. (1) Vykdomoji Maltos valdžia yra suteikta Prezidentui.

(2) Maltos vykdomosios valdžios įgaliojimai yra įgyvendinami Prezidento tiesiogiai arba per jam pavaldžius pareigūnus, remiantis šios Konstitucijos nuostatomis.

(3) Niekas negali trukdyti parlamentui suteikti įgaliojimus asmenims ar institucijoms, kitoms negu Prezidentas.

79. (1) Yra sudaromas Maltos Kabinetas, kuris susideda iš Ministro Pirmininko ir paskirto tokio skaičiaus ministrų, kad atitiktų šios Konstitucijos 80 straipsnį.

(2) Kabinetas kontroliuoja ir vadovauja Maltos Vyriausybei ir yra solidariai atsakingas parlamentui.

80. Prezidentas Ministru Pirmininku paskiria vieną iš Atstovų Rūmų narių, kuris, jo nuomone, geriausiai gebės išnaudoti Rūmų narių paramą ir su Ministro Pirmininko pritarimu paskirti kitus ministrus iš Atstovų Rūmų:

Jei atsiranda poreikis paskirti Ministrą Pirmininką ar bet kokį kitą ministrą, kai parlamentas yra paleistas, asmuo, kuris buvo Atstovų Rūmų nariu prieš pat paleidimą, gali būti skiriamas Ministru Pirmininku arba bet kokiu kitu ministru, laikant, kad toks asmuo vis dar yra Atstovų Rūmų nariu, tačiau taip paskirtas asmuo privalo palikti pareigas parlamento sesijos pradžioje, jei nėra vėl išrenkamas į Rūmus.

81. (1) Jei Atstovų Rūmai patvirtina rezoliuciją, kuri yra palaikoma daugumos narių, išreiškiančią nepasitikėjimą Vyriausybe, Prezidentas gali pašalinti Ministrą Pirmininką iš pareigų.

Prezidentas tai atlikti gali tik praėjus trims dienoms po balsavimo ir nusprendęs nepaleisti parlamento, remdamasis šios Konstitucijos 76 straipsniu.

(2) Ministro Pirmininko postas taip pat lieka laisvas –

(a) kai po parlamento paleidimo Prezidentas informuoja Ministrą Pirmininką, kad ketina iš naujo paskirti jį arba paskirti kitą asmenį Ministru Pirmininku;

(b) jei jis nustoja būti Atstovų Rūmų nariu kitu atveju negu paleidžiamas parlamentas; arba

(c) jei pagal 55 straipsnio (2) dalies nustatytus reikalavimus jis privalo nustoti vykdyti Atstovų Rūmų nario funkcijas.

(3) Ministro, kito negu Ministras Pirmininkas, postas atlaisvinamas -

(a) paskiriant naują arba iš naujo paskiriant tą patį asmenį Ministru Pirmininku;

(b) jei jo paskyrimas į ministro vietą atšaukiamas Prezidento, veikiančio su Ministro Pirmininko pritarimu.

(c) jei jis nustoja būti Atstovų Rūmų nariu kitu atveju negu paleidžiamas parlamentas.

(d) jei pagal 55 straipsnio (2) dalies nustatytus reikalavimus jis privalo nustoti vykdyti Atstovų Rūmų nario funkcijas.

82. (1) Remiantis šios Konstitucijos nuostatomis, Prezidentas, veikdamas Ministro Pirmininko pritarimu, gali rašytiniais nurodymais priskirti Ministrui Pirmininkui ar bet kokiam kitam ministrui bet kokius Vyriausybės įgaliojimus, įskaitant bet kokio vyriausybinio departamento valdymą.

(2) Niekas šiame straipsnyje negali įgalinti Prezidento suteikti ministrui įgaliojimus vykdyti ar atleisti nuo pareigų, kurios yra suteiktos arba priskirtos šios Konstitucijos ar bet kokio kito įstatymo, skirto asmeniui ar įstaigai, kitam negu ministras.

83. (1) Kai Ministras yra išvykęs iš Maltos ar atostogauja, ar negali atlikti savo pareigų dėl ligos, Prezidentas gali įgalioti kitą Kabineto narį atlikti jam priskirtas funkcijas (kitas, negu yra priskirta šiuo straipsniu) ir šis narys gali atlikti šias funkcijas, kol įgaliojimas yra atšaukiamas Prezidento.

(2) Šiame straipsnyje išvardintos Prezidento galios turi būti įgyvendinamos su Ministro Pirmininko pritarimu.

Jei Prezidentas mano, kad nepraktiška gauti Ministro Pirmininko pritarimą jo nesant ar dėl jo ligos, Prezidentas gali įgyvendinti šias teises ir be pritarimo.

84. (1) Jei ministras, kitas negu Ministras Pirmininkas, negali atlikti savo pareigų dėl ligos ar nedalyvavimo, Prezidentas gali paskirti kitą Atstovų Rūmų narį laikinai užimti ministro pareigas.

Jei parlamentas yra paleistas, asmuo, kuris prieš pat parlamento paleidimą buvo Atstovų Rūmų nariu, gali būti paskirtas laikinuoju ministru, laikant, kad jis vis dar yra tų Rūmų narys, tačiau bet kuris taip paskirtas asmuo privalo palikti užimamą postą kitos parlamento kadencijos pradžioje, jei jis netampa to parlamento nariu.

(2) Atsižvelgiant į šios Konstitucijos 81 straipsnį, laikinai paskirtas

ministras šias pareigas eis, kol Prezidentas jį informuos, kad ministras, į kurio vietą buvo paskirtas laikinas ministras, vėl gali atlikti priskirtas funkcijas, arba kol tas ministras paliks savo postą.

(3) Šiuo straipsniu suteiktus įgaliojimus Prezidentas vykdo su Ministro Pirmininko pritarimu.

85. Prezidentas, įgyvendindamas savo įgaliojimus, veikia patariamas Kabineto arba ministro, veikiančio pagal bendrą Kabineto įgaliojimą, išskyrus atvejus, kai Konstitucija ar kitas įstatymas reikalauja veikti su kito asmens ar institucijos, kitos negu Kabinetas, pritarimu:

Prezidentas veiks savo nuožiūra, atlikdamas šias funkcijas -

(a) vykdydamas savo įgaliojimus, susijusius su parlamento paleidimu, priskirtu jam Konstitucijos 76 straipsnio (5) dalimi;

(b) vykdydamas savo įgaliojimus paskirti Ministrą Pirmininką arba pašalinti Ministrą Pirmininką iš užimamų pareigų, kurie numatyti Konstitucijos 80 straipsnip ir 81 straipsnio (1) dalyje;

(c) vykdydamas savo įgaliojimus, numatytus Konstitucijos 83 straipsnyje (susijusius su Ministro Pirmininko pareigų vykdymu jo nesant, jam atostogaujant ar sergant) esant to straipsnio (2) dalyje nurodytoms aplinkybėms.

(d) vykdydamas savo įgaliojimus, priskirtus šios Konstitucijos 90 straipsnio, paskirti ir atšaukti opozicijos lyderį, ir

(e) pareikšdamas savo pritarimą šios Konstitucijos 110 straipsnio (4) dalyje nustatytiems tikslams dėl savo asmeninio personalo paskyrimo.

(2) Kai Konstitucija numato, kad Prezidentas turi veikti patariamas bet kokio asmens arba institucijos, klausimas, ar jis tokį patarimą gavo ir ar veikė atsižvelgdamas į jį, negali būti keliamas jokiame teisme.

(3) Nuorodos į šio straipsnio (1) dalį, taikomą Prezidento atliekamoms funkcijoms, turi būti aiškinamos kaip nuorodos į tuos įgaliojimus ir pareigas, vykdomas įgyvendinant Maltos vykdomąją valdžią, ir į kitus įgaliojimus ar pareigas, suteiktas jam, kaip Prezidentui, šios Konstitucijos bei kitų įstatymų.

86. (1) Kai Konstitucija numato, kad vykdant kokią nors pareigą reikalinga kokio nors asmens ar institucijos rekomendacija, jis turi atlikti šią pareigą remiantis šia rekomendacija:

Atsižvelgiant į tai –

(a) prieš veikdamas atsižvelgdamas į nurodytą rekomendaciją, jis gali vieną kartą nusiųsti šią rekomendaciją suteikusiam asmeniui ar institucijai pakartotinai peržiūrėti; ir

(b) jei asmuo ar institucija po originalios rekomendacijos peržiūros pateikia kitą rekomendaciją, šios straipsnio dalies nuostatos bus taikomos kitai rekomendacijai taip, kaip jos buvo taikomos originaliai rekomendacijai.

(2) Kai Konstitucija numato, kad Ministras Pirmininkas turi atlikti pareigas pasikonsultavęs su kokiu nors asmeniu arba institucija, jam nėra privaloma atlikti šią pareigą atsižvelgiant į tą konsultaciją.

(3) Kai pagal šią Konstituciją Ministro Pirmininko reikalaujama atlikti kokią nors funkciją, atsižvelgiant į kokio nors asmens ar institucijos rekomendacijas ar po konsultacijos su šiais asmenimis, klausimas, ar jis gavo ir veikė pagal šią asmens ar institucijos rekomendaciją ar konsultaciją, negali būti svarstomas teisme.

87. Ministras Pirmininkas privalo informuoti Prezidentą apie vadovavimą Maltos Vyriausybei ir privalo pateikti bet kokią Prezidento reikalaujamą informaciją, susijusią su Maltos Vyriausybe.

88. (1) Prezidentas, patariamas Ministro Pirmininko, gali paskirti parlamento sekretorius iš Atstovų Rūmų narių, kad jie padėtų ministrams atlikti jų pareigas:

Jei parlamentas yra paleistas, asmuo, kuris prieš pat paleidimą buvo Atstovų Rūmų nariu, gali būti paskirtas parlamento sekretoriumi, tarsi jis būtų parlamento nariu, tačiau bet kuris taip paskirtas asmuo privalo palikti postą kitos parlamento kadencijos pradžioje, jei jis į jį neišrenkamas.

(2) Šios Konstitucijos 81 straipsnio (3) dalies nuostatos sekretoriams taikomos taip pat kaip ir ministrams.

89. Ministras ar parlamento sekretorius negali pradėti vykdyti savo pareigų, kol nepriėmė ir nepasirašė ištikimybės priesaikos bei pareigų priesako, įtvirtintų trečiame ir antrame šios Konstitucijos prieduose.

90. (1) Prezidentas privalo paskirti opozicijos lyderį.

(2) Susiklosčius sąlygoms, būtinoms paskirti opozicijos lyderį, Prezidentas skiria:

(a) jei vienos opozicinės partijos turi didesnį vietų skaičių Atstovų Rūmuose negu kitos partijos, tą Atstovų Rūmų narį, kuris yra tos partijos lyderis; arba

(b) jei opozicinės partijos turi vienodą mandatų skaičių Rūmuose arba jei nėra nė vienos opozicinės partijos, arba joks asmuo negali užimti šios pozicijos remiantis šios dalies (a) punktu, Rūmų narį, Prezidento nuomone, turintį palaikymą vienos didžiausios opozicinės grupės, kuri yra pasirengusi paremti vieną lyderį.

(3) Opozicijos lyderio vieta lieka laisva –

(a) jei paleidus parlamentą Prezidentas jį informuoja apie ketinimą paskirti kitą asmenį opozicijos lyderiu;

(b) jei jis nustoja būti Atstovų Rūmu nariu kitu pagrindu negu parlamento paleidimas;

(c) jei remiantis šios Konstitucijos 55 straipsnio (2) dalimi jis privalo nustoti vykdyti savo, kaip Atstovų Rūmų nario, funkcijas; arba

(d) jei jis atšaukiamas iš savo pareigų remiantis šio straipsnio (4) dalimi.

(4) Jei Prezidento sprendimu Atstovų Rūmų narys, ne opozicijos lyderis, tampa opozicinės partijos, turinčios didžiausią mandatų skaičių Rūmuose, lyderiu arba jei opozicijos lyderis prarado vienos didžiausios opozicinės grupės paramą Vyriausybei, Prezidentas atšaukia opozicijos lyderį.

(5) Šio straipsnio (4) dalis nebus taikoma tuo atveju, jei parlamentas yra paleistas.

91. (1) Bus paskiriamas generalinis advokatas, kuris užims viešąsias pareigas ir kuris bus skiriamas Prezidento, veikiančio su Ministro Pirmininko pritarimu.

(2) Asmuo negali būti laikomas pakankamai kvalifikuotu užimti generalinio advokato pareigas, jei jis nėra kvalifikuotas būti skiriamu aukštesniųjų teismų teisėju.

(3) Vykdydamas savo pareigas pradedant, atliekant ir nutraukiant kriminalines teismines procedūras ar bet kokius kitus įgaliojimus, jam suteiktus įstatymo, leidžiančio jam įgyvendinti įgaliojimus savo individualiu spendimu, generalinis advokatas negali būti vadovaujamas ar kontroliuojamas jokio asmens ar institucijos.

(4) Atsižvelgiant į šio straipsnio (5) dalies reikalavimus generalinis advokatas privalo palikti savo postą sulaukęs šešiasdešimt penkerių metų amžiaus.

(5) Šios Konstitucijos 97 straipsnio (2) ir (3) dalys yra taikomos generaliniam advokatui.

92. (1) Ministras, gavęs įgaliojimus vadovauti vyriausybės departamentui, turi formuoti bendrą politiką ir kontroliuoti tą departamentą. Taip valdomas ir kontroliuojamas departamentas turi būti prižiūrimas nuolatinio sekretoriaus;

Atsižvelgiant į tai du arba daugiau Vyriausybės departamentų gali būti priskirti nuolatinio sekretoriaus priežiūrai.

(2) Ministras Pirmininkas yra atsakingas už departamentų priskyrimą nuolatinių sekretorių priežiūrai.

(3) Įgaliojimai skirti viešuosius pareigūnus užimti nuolatinio sekretoriaus pareigas ir pašalinti šias pareigas einančius asmenis yra patikėtos Prezidentui, veikiančiam su Ministro Pirmininko pritarimu, jei Ministras Pirmininkas prieš tai konsultavosi su Viešųjų paslaugų komisija.

(4) Departamentų vadovai, išskyrus, kurių paskyrimo tvarką specialiai nustato ši Konstitucija, yra skiriami Ministro Pirmininko iš vyresniųjų viešųjų tarnautojų, pasikonsultavus su Viešųjų paslaugų komisija.

93. (1) Prezidentas turi šiuos įgaliojimus -

(a) Suteikti bet kuriam nuteistam asmeniui laisvę be jokių suvaržymų arba nustatant teisėtas sąlygas;

(b) Bet kuriam asmeniui suteikti bet kokio nuosprendžio vykdymo atidėjimą dėl bet kokio padaryto teisės pažeidimo neapibrėžtam arba nurodytam laikui;

(c) Sušvelninti bet kokią paskirtą bausmę už bet kokį nusikaltimą bet kokiam asmeniui; arba

(d) atidėti visą arba dalį nuosprendžio, paskirto asmeniui už nusikaltimą ar nuobaudą, ar turto konfiskavimą, nustatytą valstybės dėl bet kokio nusižengimo.

(2) (a) Maltos teismas, nuteisęs asmenį mirties bausme, arba, jei asmuo buvo nuteistas karo lauko teismo, jam vadovaujantis asmuo privalo Prezidentui pateikti rašytinę bylos ataskaitą ir informaciją iš bylos ar bet kokia kita pageidaujama Prezidento informacija turi būti pateikiama teisingumo ministrui.

(b) Minėtasis ministras privalo nusiųsti tokią rašytinę ataskaitą ir informaciją (jei tokia yra) Kabinetui ir Kabinetas pataria Prezidentui, ar jis turėtų suteikti nusikaltėliui malonę, ar nuosprendžio vykdymą atidėti, Prezidentui įgyvendinant šio straipsnio suteiktas galias.

94. (1) Kabineto sekretorius yra viešasis pareigūnas, skiriamas Ministro Pirmininko.

(2) Kabineto sekretorius klauso Ministro Pirmininko nurodymų ir yra atsakingas už Kabineto susitikimo organizavimą, protokolus, Kabineto sprendimų perdavimą atsakingiems asmenims ar institucijoms ir kitas Ministro Pirmininko jam pavestas funkcijas.

VIII SKYRIUS

TEISMINĖ VALDŽIA

95. (1) Malta turi aukštesniuosius teismus, kuriems galias ir jurisdikciją suteikia Maltoje galiojantis įstatymas.

(2) Vienas iš aukštesniųjų teismų, sudarytas iš trijų teisėjų, kurie pagal tuo metu galiojančius įstatymus galėtų sudaryti Apeliacinį teismą, bus žinomas kaip Konstitucinis Teismas ir turės jurisdikciją išklausyti ir nuspręsti dėl:

(a) Konstitucijos 63 straipsnyje nustatytų klausimų;

(b) bet kokių nuorodų į šios Konstitucijos 56 straipsnį ir kitų į šį straipsnį nukreipiančių bei su rinkimus į Atstovų Rūmus reglamentuojančiais įstatymais susijusių klausimų;

(c) apeliacijų dėl Civilinio teismo Pirmųjų rūmų sprendimų, remiantis šios Konstitucijos 46 straipsniu;

(d) apeliacijų dėl visų Maltos jurisdikcijos teismų šios Konstitucijos interpretavimo, išskyrus priskirtas šios Konstitucijos 46 straipsniui;

(e) apeliacijų dėl teismo sprendimų, susijusių su įstatymų galiojimu, išskyrus klausimus, priskirtinus šios Konstitucijos 46 straipsniui;

(f) bet koks klausimas, išspręstas Maltos teismo, kartu su kitais klausimais, reglamentuojamais tolesnėse šio straipsnio dalyse, kuriais galima pateikti apeliaciją Konstituciniam Teismui:

Atsižvelgiant į tai, kad niekas šiame paragrafe negali uždrausti atskirai pateikti apeliacijos Apeliaciniam teismui, remiantis tuo metu galiojančiais Maltos įstatymais.

(3) Nepaisant šio straipsnio (2) dalies, jei (d) ir (e) paragrafuose paminėtas klausimas pirmą kartą iškyla apeliacinės instancijos teisme, tas teismas turi perduoti klausimą nagrinėti tam teismui, kuris priėmė sprendimą, nebent jei, jo nuomone, klausimas yra nerimtas ar nepagrįstas, ir toks teismas priims sprendimą pateiktu klausimu atsižvelgdamas į šio straipsnio (2) dalį, teismas, kuriame toks klausimas iškilo, turi atsižvelgti į priimtą sprendimą.

(4) Šios Konstitucijos 46 straipsnio (6) ir (7) dalys yra taikomos Konstituciniam Teismui ir nuorodos, esančios tose straipsnio dalyse, bus laikomos nuorodomis į tą straipsnį.

(5) Jei Atstovų Rūmų rinkimų metu ir 30 dienų po rinkimų Konsti-

tucinis Teismas nėra sudaromas remiantis šiuo straipsniu, minėtasis Teismas, nebent kitaip nustatyta įstatymų, turi būti sudaromas remiantis šia straipsnio dalimi ir turi būti sudarytas iš trijų vyresniųjų teisėjų, einančių užimamas pareigas, įskaitant vyriausiąjį teisėją ar kitą teisėją, vykdantį vyriausiojo teisėjo funkcijas; ir jei bet kuriuo kitu laiku minėtasis Teismas nėra sudaromas remiantis šiuo straipsniu per ilgesnį negu 15 dienų laikotarpį, toks Teismas, pasibaigus minėtajam 15 dienų terminui, jei iki tol nebus sudarytas remiantis įstatymu, bus sudarytas remiantis šia straipsnio dalimi ir susidės iš trijų vyresniųjų teisėjų, kaip nurodyta anksčiau.

(6) Aukštesniųjų teismų teisėjai bus laikomi vyriausiaisiais teisėjais ir jų skaičius bus nustatomas pagal tuo metu galiojančius Maltos įstatymus.

Aukštesniojo teismo teisėjas be jo sutikimo negali būti pašalintas iš einamų pareigų jo kadencijos laikotarpiu.

96. (1) Vyresniųjų teismų teisėjai yra skiriami Prezidento su Ministro Pirmininko pritarimu.

(2) Asmuo nėra laikomas kvalifikuotu būti vyresniųjų teismų teisėju, nebent jis ne mažiau nei dvylika metų buvo praktikuojančiu advokatu Maltoje arba tarnavo kaip magistratas Maltoje, arba ėjo abejas pareigas tęstiniu laikotarpiu arba atskirais laikotarpiais.

97. (1) Atsižvelgiant į šio straipsnio nuostatas, aukštesniųjų teismų teisėjas privalo palikti savo užimamas pareigas sulaukęs šešiasdešimt penkerių metų amžiaus.

(2) Aukštesniųjų teismų teisėjas negali būti pašalintas iš einamų pareigų, išskyrus jei Prezidentas kreipiasi į Atstovų Rūmus ir tam pritaria ne mažiau negu du trečdaliai narių dėl parodyto teisėjo nesugebėjimo atlikti savo pareigų (kylančio dėl kūno, proto negalios ar dėl kitos priežasties).

(3) Parlamentas gali nustatyti kreipimosi procedūrą ir procedūrą, nustatančią tyrimo ir įrodymų rinkimo tvarką dėl vyresniųjų teismų teisėjo nesugebėjimo atlikti pareigų ar netinkamo jų atlikimo, remiantis prieš tai esančia straipsnio dalimi.

98. (1) Jei niekas neužima vyriausiojo teisėjo pareigų arba jei vyriausiasis teisėjas dėl kokių nors priežasčių negali atlikti savo pareigų, kol asmuo yra paskiriamas į šias pareigas ir pradeda jas vykdyti arba kol vyriausiasis teisėjas vėl pradeda vykdyti savo pareigas, tokias funkcijas (išskyrus tokia apimtimi, kokią numato įstatymas) vykdo vienas iš aukštesniojo teismo teisėjų, kuris yra skiriamas Prezidento, veikiančio su Ministro Pirmininko pritarimu.

(2) Jei kokio nors aukštesniojo teismo teisėjo (išskyrus aukštojo teisėjo) vieta yra laisva arba toks teisėjas yra paskirtas eiti aukštojo teisėjo pareigas, arba dėl bet kokių priežasčių negali atlikti savo funkcijų, Prezidentas, veikdamas su Ministro Pirmininko pritarimu, gali paskirti kvalifikuotą asmenį, galintį užimti aukštesniojo teismo teisėjo pareigas, šio teismo teisėju:

Nepaisant to, kad toks asmuo jau yra sulaukęs šešiasdešimt penkerių metų amžiaus.

(3) Kiekvienas asmuo, paskirtas aukštesniojo teismo teisėju remiantis šio straipsnio (2) dalimi, eis šias pareigas nustatytą laiką, o jei tokio termino nėra, kol jo paskyrimas bus atšauktas Prezidento, veikiančio su Ministro Pirmininko pritarimu.

99. Maltoje veikia žemesnieji teismai, turintys tokias galias ir jurisdikciją, kokią numato tuo metu Maltoje galiojantys įstatymai.

100. (1) Žemesniųjų teismų magistratai yra skiriami Prezidento, veikiančio Ministro Pirmininko pritarimu.

(2) Asmuo nelaikomas kvalifikuotu eiti magistrato pareigas, nebent jis buvo praktikuojantis advokatas Maltoje nepertrūkstamai ar su pertrūkiais bendrai sudėjus ne mažiau nei septynerius metus.

(3) Atsižvelgiant į šio straipsnio (4) dalies nuostatas, magistratas privalo atsistatydinti iš einamų pareigų sulaukęs šešiasdešimt penkerių metų amžiaus.

(4) 97 straipsnio (2) ir (3) dalys yra taikomos ir žemesniesiems teismams.

101. Aukštesniųjų teismų ar magistrato teismų teisėjai negali pradėti eiti savo pareigų, nebent jei prisiekė ir pasirašė po lojalumo priesaika ir tokios priesaikos tinkamas vykdymas gali būti nustatytas Maltoje galiojančių įstatymų.

101 A. (1) Sudaroma Teisingumo administracijos komisija, kuri susideda iš Prezidento, kuris eina pirmininko pareigas, ir kitų devynių narių, kurie yra:

(a) aukštasis teisėjas, kuris bus pirmininko pavaduotojas ir vadovaus komisijos veiklai nesant pirmininko;

(b) generalinis advokatas, *ex officio*;

(c) du nariai, kurie bus renkami ketveriems metams aukštesniųjų teismų teisėjų iš savo narių;

(d) du nariai renkami ketverių metų laikotarpiui žemesniųjų magistratų iš savo narių;

(e) du nariai skiriami ketverių metų laikotarpiui, vienas Ministro Pirmininko ir kitas opozicijos lyderio, abiem atvejais asmuo turi būti sulaukęs keturiasdešimt penkerių metų amžiaus, būti gerbiamas visuomenės ir turėti doro bei sąžiningo asmens reputaciją.

(f) Advokatų rūmų prezidentas, *ex officio*.

(2) Prezidentas turės tik balsą, lemiantį asmenų skyrimą; pirmininko pavaduotojas, vadovaujantis Komisijos susirinkimui, išlaiko originalią balsavimo teisę kartu su narių rinkimo teise.

(3) Teisingumo administracijos komisijos nariai yra renkami atsižvelgiant į tokias taisykles, kokias nustato asmuo ar institucija pagal šios Konstitucijos 46 straipsnio (7) dalį.

(4) (a) Asmuo nelaikomas kvalifikuotu eiti Teisingumo administracijos komisijos pareigas ar būti skiriamu į jas, jei:

(i) jis yra ministras, parlamento sekretorius, Atstovų Rūmų narys ar vietinės valdžios narys; arba

(ii) jei buvo nuteistas už bet kokį nusikaltimą, baudžiamą įkalinimu bet kokiam laikotarpiui; arba

(iii) jei jis yra pripažintas netinkamu būti renkamas į Atstovų Rūmus dėl bet kokių priežasčių, paminėtų (a), (c), (d), (e), (f), (g) ar (h) šios Konstitucijos (1) dalies paragrafuose.

(b) Teisingumo administracijos komisijos nario pozicija tampa laisva dėl bet kokių atsiradusių aplinkybių, dėl kurių, jei jis nebūtų Komisijos narys, jis nebūtų laikomas pakankamai kvalifikuotu būti nariu, ir tokio Komisijos nario narystė gali būti sustabdoma ar jis nušalinamas tokia pat tvarka, kokia yra taikoma aukštesniųjų teismų teisėjams.

(c) Jei nariai yra išrinkti remiantis šio straipsnio (1) dalies (c) ir (d) paragrafais arba turi būti skiriami atsižvelgiant į to paties straipsnio (e) paragrafą ir nėra taip išrinkit arba skiriami per dvi savaites Prezidento nustatytu tikslu, Prezidentas, kuris skiria narius, savo sprendimu turi skirti narius, kurie, jo nuomone, turės tokias pat savybes ir kvalifikacijas kaip tokie nariai.

(6) (a) Teisingumo administracijos komisija turi Advokatų ir teisės įgaliotinių komitetą, kurio sudėtį, funkcijas ir įgaliojimus nustato įstatymai. Komisija bet kokias funkcijas, susijusias su advokatų ir teisės įgaliotinių profesijomis, įgyvendina per minėtą Komitetą tokiu būdu ir su tokia priežiūra, kaip nustato minėtas įstatymas. (b) Nepaisant šios straipsnio dalies (a) paragrafo nuostatų, Komisija turi kreiptis į Advokatų ir teisės

įgaliotinių komitetą (toliau šiame straipsnyje – „Komitetas“) dėl bet kokio klausimo, susijusio su advokato ar teisės įgaliotinio tinkamo savo profesinių pareigų vykdymo, išskyrus dėl apeliacijos, Komisija neveiks kitaip, negu nustato Komitetas savo išvadose.Tačiau jei Komiteto išvados nebuvo pateiktos Komisijai per du mėnesius, kai klausimas buvo pateiktas Komitetui, ar per ilgesnį terminą ar terminus, nustatytus Komisijos, jokiu atveju, išskyrus dėl labai išskirtinių priežasčių, negali užtrukti ilgiau negu keturis mėnesius, Komisija turi pati ištirti ir pateikti išvadą tokiu klausimu.

(c) Neapsiribojant anksčiau minėto paragrafo nuostatomis, Komisija gali paskirti tokius komitetus padėti dėl bet kokio dalyko, patenkančio į Komisijos funkcijas, jeigu atrodo tinkama.

(7) Vykdydami savo pareigas Komisijos ar jos komitetų nariai turi veikti savo individualiu sprendimu ir neturi būti veikiami ir kontroliuojami jokio asmens ar institucijos.

(8) Šios Konstitucijos 121 straipsnio (2) ir (3) dalys taikomos bet kokiam komitetui ar komisijai.

(9) Teisingumo administracijos komisija turi sekretorių, kuris taip pat eina bet kokio Komisijos komiteto sekretoriaus pareigas. Komisijos sekretorius skiriamas Komisijos iš viešųjų pareigūnų, priskirtų teismams, arba iš teisinių profesijų narių. Sekretorius eina šias pareigas, kol yra atšaukiamas Komisijos.

(10) Asmuo, paskirtas Teisingumo administracijos komisijos ar vieno iš jos komitetų nariu, gali būti pašalinamas Prezidento, atsižvelgiančio į institucijos, skiriančios tokį narį, organo ar vadovo pritarimą, bet jis gali būti pašalinamas tik dėl negalėjimo atlikti numatytų pareigų (kylančių iš proto ar kūno negalios ar dėl bet kokios kitos priežasties) ar netinkamo elgesio.

(11) Teisingumo administracijos komisijos funkcijos yra:

(a) prižiūrėti aukštesniųjų ir žemesniųjų teismų darbą ir teisingumo ministrui pateikti efektyvesnį šių teismų darbą užtikrinančias rekomendacijas;

(b) patarti teisingumo ministrui dėl bet kokio su teisingumo administracija susijusio klausimo.

(c) Ministro Pirmininko reikalavimu patarti dėl paskyrimų, numatytų šios Konstitucijos 96, 98 ar 100 straipsniuose;

(d) parengti etikos kodeksą ar kodeksus, reguliuojančius teismų sistemos darbuotojų elgesį;

(e) patariant Advokatų ir teisės įgaliotinių komitetui parengti profesinį šių profesijų narių elgesį reguliuojantį etikos kodeksą ar kodeksus;

Atsižvelgiant į tai, kad toks patarimas nėra suteikiamas per Komisijos nustatytą laiką, Komisija gali parengti tokį kodeksą ar kodeksus be reikalaujamo patarimo.

(f) atkreipti teisėjo ar magistrato dėmesį į bet kokį dalyką, nepaisant kuriame teisme veikia teisėjas, kuris gali būti nepalankus efektyviam ir tinkamam tokio teismo darbui, ir atkreipti teisėjo ar magistrato dėmesį į veiksmus, kurie galėtų paveikti pasitikėjimą, ar etikos kodekso ar kodeksų nesilaikymą;

(g) atsižvelgiant į įstatymą, drausminti advokatus ir teisės įgaliotinius, praktikuojančius savo profesiją; ir

(h) vykdyti kitas įstatymo priskirtas funkcijas.

(12) Teisingumo administracijos komisija teisingumo ministrui kasmet pateikia savo praėjusių metų veiksmų ataskaitą ir bet kuriuo metu, kai atrodo tinkama ar reikalauja minėtasis ministras, pateikia jam ataskaitą bet kokiu klausimu.

(13) Prezidento galios dėl bet kurio įstatymo, susijusio su teisėjų ir magistratų teisių perdavimu ar pareigų suteikimu teisėjams ir magistratams, turi būti vykdomos patariant teisingumo ministrui, tačiau ministras, patariamas Prezidento, privalo veikti atsižvelgdamas į vyriausiojo teisėjo rekomendacijas.

Jei vyriausiasis teisėjas nepateikia rekomendacijos ministrui ir kitokiu atveju, kai ministrui atrodo tinkama, ministras gali patarti Prezidentui iškilusiu klausimu atsižvelgdamas į aplinkybes bet kokia, jam tinkama atrodančia forma.

Atsižvelgiant į tai, kad tokiu atveju pranešimas apie faktą nurodant aplinkybes nedelsiant paskelbiamas oficialiame laikraštyje, ministras apie tokį faktą praneša Atstovų Rūmams ne vėliau negu per antrą posėdį po to, kai jis patarė Prezidentui.

(14) Klausimas, ar Teisingumo administracijos komisija gali atlikti jai šios Konstitucijos patikėtą funkciją, negali būti kvestionuojama jokiame teisme.

IX SKYRIUS

FINANSAI

102. (1) Visos pajamos ir kitokios lėšos, surenkamos ar gaunamos Maltos, gaunamos į kitą fondą, įsteigtą specialiam tikslui tuo metu Maltoje galiojančio įstatymo), bus mokamos, nebent parlamentas nurodytų kitaip, į suformuotą vieną konsoliduotąjį fondą.

(2) jokios lėšos negali būti išskaitomis iš konsoliduotojo fondo, nebent jei norima atlikti mokėjimus, kurie turi būti apmokami iš fondo pagal šią Konstituciją ar kitą tuo metu Maltoje galiojantį įstatymą, arba jei pinigų paėmimas buvo patvirtintas atitinkamu aktu, nustatytu šios Konstitucijos 104 straipsnyje.

(3) Jokios lėšos negali būti išskaitomos iš viešojo fondo, kito negu konsoliduotasis fondas, nebent jei tai leidžia tuo metu Maltoje galiojantis įstatymas.

(4) Jokios lėšos negali būti paimamos iš konsoliduotojo fondo ar kito viešojo fondo, išskyrus tvarka, numatyta tuo metu Maltoje galiojančio įstatymo.

(5) Kaina, mokesčiai ir konsoliduotojo fondo lėšų surinkimo išlaidos yra apmokamos iš fondo.

103. (1) Finansų ministras turi būti pasiruošęs Atstovų Rūmams pateikti finansinių metų Maltos pajamų ir išlaidų prognozes ne vėliau kaip per trisdešimt dienų nuo finansinių metų pradžios.

(2) Išlaidų antraštės privalo turėti sąmatą (kitą, negu konsoliduotojo fondo mokamos išlaidos, nustatytos šios Konstitucijos ar kito tuo metu Maltoje galiojančio įstatymo), kuri įtraukiama į akto projektą, žinomą kaip asignavimo teisės akto projektą, atsižvelgiant į tai, kad būtini mokėjimai iš konsoliduotojo fondo siekiant padengti išlaidas ir tų sumų mokėjimo paskirtis bus nurodoma.

(3) Jei atitinkamais finansiniais metais nustatoma –

(a) kad asignavimo akte numatyta suma yra nepakankama arba iškilo akte nenumatytų išlaidų poreikis; arba

(b) kad lėšos buvo išleistos kuriam nors tikslui, viršijant tam tikslui skirtą sumą (jei tokia yra),

papildoma sąmata, nurodanti reikalingas sumas ar išlaidas, pateikiama Atstovų Rūmams ir tokių išlaidų antraštės įtraukiamos į papildomą asignavimo aktą.

104. Jei asignavimo aktas neįsigaliojo iki finansinių metų pradžios, parlamentas gali įgalinti finansų ministrą išimti pinigų iš konsoliduotojo fondo išlaidoms, kurias jis mano esant būtinas Maltos Vyriausybės veiklai užtikrinti, iki keturių mėnesių nuo finansinių metų pradžios arba iki akto įsigaliojimo, priklausomai, kas įvyksta anksčiau.

105. (1) Parlamentas gali įsteigti specialųjį fondą ir įgalioti finansų ministrą, jei jis mano, kad iškilo skubus ir nenumatytas papildomų išlaidų poreikis, dėl kurių nėra išleistas joks aktas, atlikti išskaitymus iš to fondo siekiant patenkinti nurodytus poreikius.

(2) Atlikus išskaitymus, nustatytus šio straipsnio (1) dalies, kiek įmanoma greičiau turi būti pristatoma papildoma sąmata ir papildomas asignavimo įstatymo projektas, siekiant pakeisti taip išmokėtas lėšas.

106. (1) Maltos viešoji skola yra išskaitoma iš konsoliduotojo fondo ir kitų viešųjų Maltos fondų.

(2) Šiame straipsnyje minima viešoji skola apima ir šios skolos palūkanas, padengimo fondo mokėjimus ir perkėlimo lėšas, atsirandančias dėl šios skolos kainų, mokesčių ir išlaidų valdymo.

107. (1) Asmenims, einantiems pareigas, kurioms taikomas šis straipsnis, atlyginimas už darbą mokamas pagal įstatymą.

(2) Atlyginimai ir išmokos asmenims, einantiems pareigas, kurioms taikomas šis straipsnis, mokami iš konsoliduotojo fondo.

(3) Atlyginimai, mokami asmenims, einantiems pareigas, kurioms yra taikomas šis straipsnis, ir atžvelgiant į įstaigos reglamentą, išskyrus išmokas, negali būti keičiami asmens nenaudai po jo paskyrimo, ir dėl šioje straipsnio dalyje nustatytų tikslų atlyginimas ir numatytos darbo sąlygos, priklausančios nuo asmens pasirinkimo, turi būti palankesnės jam negu tos, kurias jis buvo pasirinkęs.

(4) Šis straipsnis taikomas pareigoms, nurodytoms šios Konstitucijos 48, 91, 95 (6), 100, 109, 118 ir 120 straipsniuose.

108. (1) Vyriausiojo auditoriaus pareigos yra laikomos viešomis pareigomis, ir jis turi tokias pareigas, kokios numatytos tolesnėse šio straipsnio dalyse.

(2) Vyriausiasis auditorius yra Atstovų Rūmų pareigūnas, skiriamas Prezidento, veikiančio pagal Atstovų Rūmų rezoliuciją, paremtą ne mažiau negu dviejų trečdalių visų Rūmų narių balsų:

Asmuo, kuris nėra Atstovų Rūmų narys, išrenkamas Atstovų Rūmų Pirmininku, nėra laikomas Rūmų nariu, kai būtina surinkti daugumą remiantis šia straipsnio dalimi.

(3) (a) Atsižvelgiant į šio straipsnio (4) dalies nuostatus, vyriausiasis auditorius eina pareigas penkerius metuss nuo paskyrimo datos ir gali būti dar kartą skiriamas pakartotiniam penkerių metų laikotarpiui.

(b) Kai vyriausiasis auditorius yra paskiriamas iš viešųjų pareigūnų ir baigiantis jo paskyrimo laikotarpiui jam dar nėra suėjęs viešajai tarnybai taikomas pensinis amžius, asmuo yra paskiriamas į viešąją tarnybą ir jam toliau mokamas šio straipsnio (6) dalyje numatytas darbo užmokestis ir išmokos.

(c) Vyriausiojo auditoriaus einamos mokamos pareigos Maltos Vyriausybėje arba komercinė ar profesinė veikla laikoma neteisėta jo paskyrimo laikotarpiu.

(4) (a) Vyriausiasis auditorius bet kada gali būti pašalinamas iš pareigų arba jo įgaliojimai sustabdomi Atstovų Rūmų kreipimusi, palaikomu ne mažiau kaip dviejų trečdalių visų Rūmų narių, reikalaujančių tokio pašalinimo dėl parodyto nesugebėjimo atlikti pareiginių funkcijų (kylančių iš kūno ar proto sutrikimų ar dėl kitų priežasčių) ar netinkamo pareigų atlikimo, ir straipsnio (2) dalies paragrafas (a) yra taikomas, siekiant užtikrinti šios straipsnio dalies reikalaujamą daugumą.

(b) Bet kuriuo metu, kai parlamentas neposėdžiauja, vyriausiojo auditoriaus įgaliojimai gali būti sustabdomi Prezidento, veikiančio savo sprendimu, dėl vyriausiojo auditoriaus nesugebėjimo atlikti savo pareigų ar netinkamo elgesio, kuris buvo įrodytas Prezidentui; bet toks įgaliojimų sustabdymas negali tęstis ilgiau negu du mėnesius nuo kitos parlamento sesijos.

(5) Sąskaitos –

(a) visi Maltos Vyriausybės departamentai ir įstaigos, įskaitant Viešųjų paslaugų komisijos įstaigą ir Atstovų Rūmų klerkų įstaigą ir visus aukštesniuosius ir žemesniuosius Maltos teismus, ir

(b) kitokių viešosios valdžios ar kitų organų, administruojančių, laikančių ar naudojančių lėšas, priklausančias tiesiogiai ar netiesiogiai Maltos Vyriausybei, kaip tai nustato tuo metu Maltoje veikiantys įstatymai.

Kas metai vyriausiasis auditorius audituoja ir atsiskaito Atstovų Rūmams ir dėl to vyriausiasis auditorius ar jo įgaliotas asmuo turi priėjimą prie apskaitos knygų, įrašų ir kitų dokumentų, susijusių su šiomis sąskaitomis.

(6) (a) Vyriausiajam auditoriui mokamas atlyginimas ir pašalpos, nustatytos ar leidžiamos vyresniųjų teismų teisėjams.

(b) Toks atlyginimas ir pašalpos mokamos iš konsoliduotojo fondo ir tokiam atlyginimo mokėjimui taikomos šios Konstitucijos 107 straipsnio (3) dalies nuostatos.

(7) Vyriausiasis auditorius negali pradėti eiti savo pareigų, nebent prisiekė ir pasirašė po lojalumo priesaika, ir tokios priesaikos tinkamas vykdymas gali būti nurodytas tuo metu galiojančiuose Maltos įstatymuose.

(8) Parlamentas, remdamasis įstatymu, kartkarčiais nurodo būdą, kaip vyriausiasis auditorius turėtų pateikti ataskaitas.

(9) (a) Vyriausiojo auditoriaus pavaduotojas, kurio pareigos yra laikomos viešosiomis pareigomis ir jis atlieka tokias pat pareigas, kokias vyriausiasis auditorius retkarčiais jam paveda, ir kuris, kai vyriausiojo auditoriaus pareigos yra laikinai neužimtos ir iki tol, kol naujas vyriausiasis auditorius yra paskirtas, ir kai vyriausiojo auditoriaus nėra Maltoje arba jis atostogauja ar dėl bet kokios kitos priežasties negali atlikti savo pareigų, atlieka vyriausiojo auditoriaus funkcijas.

(b) (2) dalis, (3) dalies paragrafai (a) ir (c), (4) dalis, (6) dalies paragrafas (b) ir (7) dalis taikomi ir vyriausiojo auditoriaus pavaduotojui.

(c) Vyriausiojo auditoriaus pavaduotojui bus mokamas toks atlyginimas ir tokios pašalpos, kokios yra nustatomos žemesniųjų teismų magistratams.

(d) Kai vyriausiojo auditoriaus pavaduotojas yra paskiriamas iš viešųjų pareigūnų ir baigiantis jo paskyrimo laikotarpiui jis dar nėra sulaukęs viešajai tarnybai taikomo pensinio amžius, jis yra paskiriamas į viešąją tarnybą ir jam toliau mokamas šio straipsnio dalyje numatytas darbo užmokestis ir išmokos.

(10) (a) Sudaroma Nacionalinė audito tarnyba, susidedanti iš šiai tarnybai vadovaujančio vyriausiojo auditoriaus, vyriausiojo auditoriaus pavaduotojo ir kitų pareigūnų, skiriamų vyriausiojo auditoriaus, jei vyriausiasis auditorius mano, kad jam tai yra reikalinga norint atlikti pareigas, ir šios Konstitucijos 110 straipsnio nuostatos nebus taikomos Nacionalinio audito tarnybos pareigūnams.

(b) Parlamentas įstatymu nustato, kokiu būdu Nacionalinei audito tarnybai skiriamos lėšos ir kokia tvarka audituojamos Nacionalinės audito tarnybos sąskaitos, ir apie tai parengia pranešimą.

(11) Niekas šiame straipsnyje negali būti laikoma uždraudžiančiu perleisti kitas vyriausiojo auditoriaus ar Nacionalinės audito tarnybos funkcijas ar įgaliojimus tuo metu Maltoje galiojančiu įstatymu.

(12) Vykdydamas šioje Konstitucijoje numatytas funkcijas vyriausiasis auditorius ir vyriausiojo auditoriaus pavaduotojas negali būti kontroliuojami ar vadovaujami jokio asmens.

X SKYRIUS

VIEŠOJI TARNYBA

109. (1) Maltos viešosios tarnybos komisija susideda iš pirmininko, pirmininko pavaduotojo ir nuo vieno iki trijų kitų narių.

(2) Viešosios tarnybos komisijos nariai yra skiriami Prezidento, veikiančio su Ministro Pirmininko pritarimu, šiam pasikonsultavus su opozicijos lyderiu.

(3) Asmuo laikomas nekvalifikuotu eiti Viešosios tarnybos komisijos nario pareigas, jei jis yra ministras, parlamento sekretorius, narys ar kandidatas rinkimuose į Atstovų Rūmus, vietinės savivaldos narys ar yra viešasis pareigūnas.

(4) Viešosios tarnybos komisijos narys trejus metus po jo paskutinės darbo dienos Komisijoje negali būti paskirtas į viešąją įstaigą ar veikti joje.

(5) Atsižvelgiant į šio straipsnio nuostatas, Viešosios tarnybos komisijos nario postas lieka laisvas –

(a) pasibaigus penkerių metų terminui nuo jo paskyrimo arba ankstesnės datos, kuri yra nurodyta jo paskyrimo dokumentuose; arba

(b) jei iškyla naujų aplinkybių, dėl kurių asmuo negalėtų būti renkamas Komisijos nariu.

(6) Viešosios tarnybos komisijos narys gali būti pašalintas iš pareigų Prezidento, veikiančio su Ministro Pirmininko pritarimu, tačiau jis gali būti pašalinamas tik dėl negalėjimo atlikti savo pareigų (kylančių iš proto ar kūno negalios ar dėl kitos priežasties) ar dėl netinkamo elgesio.

(7) Jei Viešosios tarnybos komisijos nario vieta yra laisva arba narys dėl kokių nors priežasčių negali atlikti savo funkcijų, Prezidentas, veikdamas su Ministro Pirmininko pritarimu, jeigu jis yra pasikonsultavęs su opozicijos lyderiu, gali laikinai paskirti asmenį būti Komisijos nariu, kuris yra kvalifikuotas tokiam paskyrimui; ir taip paskirtas asmuo, atsižvelgiant į straipsnio (5) ir (6) dalis, nustoja būti tokiu nariu, kai asmuo yra paskiriamas į šį postą arba jei asmuo, kuris negalėjo atlikti savo funkcijų, pradeda jas vėl vykdyti.

110. (1) Atsižvelgiant į šios Konstitucijos nuostatas, Ministrui Pirmininkui yra suteikiama galia paskirti asmenis į viešąsias pareigas ir vykdyti šias pareigas einančių asmenų kontrolę, atsižvelgiant į Viešosios tarnybos komisijos rekomendacijas.

Ministras Pirmininkas, atsižvelgiant į tai, kad jis veikia patariamas Viešosios tarnybos komisijos, gali perdavimo dokumente nustatytomis sąlygomis raštu perduoti bet kokius savo įgaliojimus, nustatytus šioje straipsnio dalyje, pareigūnui ar institucijai, kurie yra nustatyti tame dokumente.

(2) Įgaliojimų perdavimas pagal šio straipsnio nuostatas –

(a) neapribojant Ministro Pirmininko, veikiančio su Viešosios tarnybos komisijos rekomendacija, galių;

(b) galima įgalioti viešąjį pareigūną ar kitą suinteresuotą instituciją įgyvendinti tokį įgaliojimą su Viešosios tarnybos komisijos rekomendacija ar be jos; ir

(c) į viešosios tarnybos pareigas, kai renkamasi ne iš tarnautojų, nebent jei tokia atranka buvo paskelbta oficialiame biuletenyje, įdarbinama tik per įdarbinimo tarnybą, kuri užtikrina, kad nėra jokio išskyrimo ar palankumo už ar prieš bet kurį asmenį dėl jo politinių pažiūrų ir užtikrina įdarbinimą tik remdamasi geriausiais viešosios tarnybos ir tautos interesais.

(3) (a) Apeliacijas dėl bet kokio viešojo pareigūno ar institucijos sprendimo pašalinti asmenį iš viešosios tarnybos nagrinėja Ministras Pirmininkas, vadovaudamasis Viešosios tarnybos komisijos rekomendacijomis, taip įgyvendindamas galias, priskirtas šio straipsnio (1) dalyje:

Atsižvelgiant į tai, kad tokia apeliacijos teisė negali užkirsti kelio pasinaudoti jokia kita apeliacijos teise, nustatyta šios Konstitucijos 121 (1) straipsnyje, atsižvelgiant į pagal šio straipsnio (1) dalį perduotų teisių įgyvendinimą.

(b) Šiame straipsnyje numatyta apeliacijos teisė turi būti įgyvendinama atsižvelgiant į nustatytas procedūrines nuostatas, kaip tai gali būti nustatyta Viešosios tarnybos komisijos pagal šios Konstitucijos 121 (1) straipsnį:

Atsižvelgiam į tai, kad bet kokia taip numatyta procedūra yra taikoma taip pat visoms pareigūnų kategorijoms.

(c) Kai apeliacija teikiama viešojo pareigūno pagal šios dalies (b) paragrafą, po svarstymo Viešosios tarnybos komisijoje jis turi teisę būti išklausytas Komisijos asmeniškai bei padedamas profsąjungos, kuriai jis priklauso, atstovo.

(4) Remiantis šiuo straipsniu joks asmuo negali būti skiriamas į Prezidento kabinetą be Prezidento pritarimo.

(5) Šio straipsnio nuostatos nebus taikomos –

(a) pareigoms, nurodytoms šios Konstitucijos 91, 92 (išskyrus straipsnio (4) dalį ir toliau), 94, 95 (6), 100, 108 ir 111 straipsniuose; arba

(b) paskyrimams į viešąją tarnybą dviem mėnesiams ar trumpesniam laikui reikalinga Viešosios tarnybos komisijos rekomendacija; arba

(c) paskyrimams į pareigas, nurodytiems 92 (4) straipsnyje, ir paskyrimams dėl perkėlimo į pareigas ar iš jų, nurodytiems Konstitucijos 112 straipsnyje.

(6) Įdarbinimas institucijose, įsteigtose pagal šią Konstituciją ar bet kokį kitą įstatymą ar bendrijose, ar kitose institucijose, kuriose Maltos Vyriausybė ar anksčiau minėtos institucijos turi kontroliuojantį interesą ar realią kontrolę, yra vykdoma per įdarbinimo tarnybą, kaip nurodyta šio straipsnio (2) dalyje, nebent jei įdarbinama po viešo egzamino, apie kurį buvo tinkamai pranešta.

111. Įgaliojimai paskirti asmenis eiti pareigas, kurioms taikomas šis straipsnis, taip pat pašalinti tokiu būdu paskirtus asmenis yra patikimi Prezidentui, veikiančiam su Ministro Pirmininko pritarimu.

Atsižvelgiant į tai, kad pasirenkamas asmuo yra iš viešųjų tarnautojų, Ministras Pirmininkas turi, prieš išreikšdamas savo pritarimą, kaip nurodyta šiame straipsnyje, pasikonsultuoti su Viešųjų paslaugų komisija ir, jei yra pašalinamas iš pareigų, į kurias buvo paskirtas, remiantis šiuo straipsniu, asmuo atgauna rangą, kurį jis turėjo viešojoje tarnyboje iškart prieš paskyrimą.

(2) Pareigos, kurioms taikomas šis straipsnis, yra ambasadoriaus, komisaro ar kito pagrindinio Maltos atstovo pareigos kitoje valstybėje.

112. (1) Įgaliojimai dėl perkėlimo į pareigas ir iš jų, kurioms yra taikomas šis straipsnis, priklauso Ministrui Pirmininkui, veikiančiam su Viešųjų paslaugų komisijos pritarimu.

Jei į tokias pareigas paskirtas asmuo, atsižvelgiant į šio straipsnio nuostatas, atšaukiamas iš jų, jis atgauna rangą, turėtą viešojoje tarnyboje prieš tokį paskyrimą.

(2) Pareigos, kurioms galioja šis straipsnis –

(a) pareigos, kurias einant reikalaujama gyventi už Maltos ribų, siekiant tinkamai įgyvendinti paskirtas funkcijas; ir

(b) pareigos ministerijoje, atsakingoje už Maltos užsienio ryšius, kaip kartkarčiais gali būti paskiriama Ministro Mirmininko.

113. (1) Atsižvelgiant į šios Konstitucijos 114 straipsnio nuostatas, įstatymai taikomi išmokoms, kurioms taikomas šis straipsnis, dėl asmenų, kuriems buvo suteikta tokia išmoka, taikomas atitinkamą dieną galiojantis įstatymas ar vėlesnis įstatymas, jei jis yra nemažiau palankus tokiam asmeniui.

(2) Šiame straipsnyje „susijusi data" reiškia –

(a) data, susijusi su bet kokiomis išmokomis, paskirtomis prieš paskyrimo datą, kurią išmokos buvo suteiktos;

(b) susijusi su bet kokiomis išmokomis ar išmokomis, kurios turi būti patvirtintos paskyrimo dieną ar vėliau asmeniui ar susijusi su asmeniu, kuris buvo viešasis pareigūnas dieną prieš paskyrimo datą; ir

(c) visų suteiktų ar ketinamų suteikti išmokų, susijusių su asmeniu, kuris tampa viešuoju pareigūnu paskyrimo dieną ar vėliau, dieną, kurią jis tampa viešuoju pareigūnu.

(3) Kai asmuo gali rinktis iš dviejų ar daugiau taikomų įstatymų, pasirenkamas įstatymas, dėl šio straipsnio nuostatų laikomas palankesniu jam negu kitas įstatymas ar įstatymai.

(4) Bet kokia išmoka, kuriai taikomas šis straipsnis (netaikoma išmokoms, kurios mokamos iš kito viešojo Maltos fondo), mokama iš konsoliduotojo fondo.

(5) Šis straipsnis taikomas išmokoms ar kompensacijoms, mokamoms pagal pensijas reglamentuojančius įstatymus asmenims, kurie yra ar buvo viešieji tarnautojai, dėl jų tarnybos ar jų našliams, vaikams, priklausomiems asmenims ar asmeniniams tokių asmenų atstovams.

(6) Nuorodos į straipsnius, taikomus bet kokioms išmokoms, kurioms taikomas šis straipsnis, apima (nepaneigiant jų bendrumo) nuorodas į bet kokį įstatymą, nustatytantį laikotarpį ir tvarką, pagal kurią asmuo gali išeiti į pensiją ar tapti tinkamu gauti išmokas.

(7) Niekas, reglamentuojamas ar atliktas remiantis įstatymu, nebus laikomas nesuderinamu ar prieštaraujančiu šiam straipsniui, jei įstatymas nurodo, kad išmokos, taikomos pagal šį straipsnį, yra ar gali būti sumažinamos ar sustabdomi jų išmokėjimai –

(a) iki tol, kol asmuo pasiekia šešiasdešimties metų amžių ar kitą mažesnę amžiaus ribą, numatytą įstatymo, jei toks asmuo gauna pajamas, kurioms taikoma ši straipsnio dalis, ir tokios nuostatos yra išleistos siekiant, kad tokios pajamos, kartu su nesusijusiomis išmokomis, minimomis vėliau, sudėtos kartu neviršytų nustatytos įstatymo sumos, taip pat suma, ne

mažesnė negu atlyginimas, mokamas atsižvelgiant į tokio asmens užimamą postą išėjmo į pensiją metu ir tik jei toks atlyginimas yra padidėjęs ir atitinkantis padidinimus prieš išeinant į pensiją; arba

(b) siekiant užtikrinti teisinių reikalavimų atitiktį šio straipsnio dalies paragrafui (a); arba

(c) jei tinkamas asmuo nustoja būti Maltos piliečiu.

(8) Pajamomis, kurioms taikoma šio straipsnio (7) dalis, yra laikomas bet koks užmokestis ar kitos pajamos, susijusios su ar kylančios iš darbo santykių, darbo, paslaugų, pareigų, prekybos, verslo, ar iš pensijos, pašalpų ar panašių mokėjimų, gaunamų iš tokio darbo ar kito pajamų šaltinio.

114. (1) Jei kokios nors išmokos gali būti sustabdomas, sumažinamos, sulaikomos asmens ar įstatymu besiremiančios institucijos, šios išmokos negali būti taip sustabdomos, sumažinamos ar sulaikomos be Viešosios tarnybos komisijos pritarimo, nebent jei tokios išmokos yra mažinamos ar sulaikomos atsižvelgiant į teisės aktus, numatytus šios Konstitucijos 113 straipsnio (7) dalyje.

(3) Šis straipsnis yra taikomas išmokoms, remiantis įstatymu, nustatančiu pensijas, susijusiu su pašalpomis ar kompensacijomis asmenims, kurie yra ar buvo viešieji pareigūnai, atsižvelgiant ir į šių asmenų viešąją tarnybą, našlius, vaikus, priklausomus asmenis ar tokio asmens atstovus.

115. Klausimas, ar:

(a) Viešosios tarnybos komisija teisingai atliko funkcijas, patikėtas jai šia Konstitucija;

(b) bet kuris Viešosios tarnybos narys ar viešasis pareigūnas, ar institucija turėjo įgaliojimus atlikti bet kurią funkciją, paskirtą tokiam nariui, viešajam pareigūnui ar institucijai, vykdydamas šios Konstitucijos 110 straipsnio (1) dalies reikalavimus; arba

(c) bet kuris Viešosios tarnybos komisijos narys ar kitas pareigūnas, ar kita institucija tinkamai įvykdė bet kurią funkciją, susijusią su Komisijos darbu arba susijusią su bet kokia prieš tai minima funkcija, nebus ginčijama teismuose.

XA SKYRIUS

VIETOS TARYBOS

Valstybė sukurs vietinės valdžios sistemą, kurioje Malta bus suskirstyta į tiek teritorinių vienetų, kiek nustatys įstatymas, kiekvienas iš terito-

rinių vienetų bus valdomas vietos tarybos, renkamos to teritorinio vieneto gyventojų, ir įsteigtas bei veikiantis atsižvelgiant į tuo metu galiojančius įstatymus.

IX SKYRIUS

BENDRI

116. Teisė paskelbti, kad įstatymas yra negaliojantis kitais pagrindais negu numatytais šios Konstitucijos 33 ir 45 straipsniuose, yra taikoma visiems asmenims neišskiriant nė vieno ir iš asmens, pradedančio tokią procedūrą, nebus reikalaujama parodyti asmeninio suinteresuotumo, susijusio su tokia procedūra.

117. (1) Įkurti, išlaikyti ar priklausyti asmenų asociacijai, kurioje asmenys yra organizuojami ir treniruojami arba organizuojami ir ekipuojami, siekiant naudoti ar rodyti fizinę jėgą dėl tam tikrų politinių tikslų skatinimo, yra draudžiama.

(2) Šio straipsnio nuostatos bus užtikrinamos pralamento nustatyta tvarka.

118. (1) Maltoje veikia Transliavimo administracija, kuri sudaroma iš pirmininko ir tokio skaičiaus narių, kokį nustato Maltos įstatymai, tačiau ne mažiau kaip keturių narių.

(2) Transliavimo administracijos nariai yra skiriami Prezidento, veikiančio su Ministro Pirmininko pritarimu, pasikonsultavusiu su opozicijos lyderiu.

(3) Asmuo laikomas nekvalifikuotu eiti Transliavimo administracijos nario pareigas, jei jis yra ministras ar parlamento sekretorius, narys ar kandidatas rinkimuose į Atstovų Rūmus, vietinės valdžios narys arba viešasis pareigūnas.

(4) Transliavimo administracijos narys per trejų metų laikotarpį, prasidedantį nuo paskutinės jo pareigų ėjimo dienos ar laikino pareigų ėjimo dienos, negali būti laikomas tinkamu skirti į jokias viešąsias pareigas.

(5) Atsižvelgiant į šio straipsnio nuostatas, Transliavimo administracijos nario vieta tampa laisa, –

(a) pasibaigus penkerių metų terminui nuo jo paskyrimo datos arba ankstesnės datos, jei tai buvo nurodyta jo paskyrimo dokumentuose;

(b) jei atsiranda aplinkybių, dėl kurių asmuo, nebūdamas Transliavimo administracijos narys, būtų laikomas netinkamu eiti šias pareigas.

(6) Transliavimo administracijos narys gali būti pašalinamas iš einamų pareigų Prezidento, veikiančio su Ministro Pirmininko pritarimu, bet jis gali būti pašalinamas tik dėl negalėjimo vykdyti savo pareiginių funkcijų (kylančių dėl kūno ar proto negalios ar kitų priežasčių) ar dėl netinkamo elgesio.

(7) Jei Transliavimo administracijos nario vieta yra laisva arba narys dėl bet kokių priežasčių negali atlikti savo pareigų, Prezidentas, veikiantis su Ministro Pirmininko pritarimu, jei jis pasikonsultavo su opozicijos lyderiu, gali paskirti asmenį, kuris yra kvalifikuotas būti nariu arba laikinai eiti Transliavimo administracijos nario pareigas; ir bet kuris paskirtas asmuo, atsižvelgiant į šio straipsnio (5) ir (6) dalis, nustoja eiti pareigas, jei paskiriamas asmuo nuolatos eiti šias pareigas arba narys, negalėjęs atlikti savo pareigų, vėl jas atlieka.

(8) Vykdydama šios Konstitucijos 119 (1) straipsnyje nustatytas funkcijas, Transliavimo administracija negali būti kontroliuojama arba kuruojama bet kokių asmenų ar įstaigų.

119. (1) Transliavimo administracijos funkcija yra kiek įmanoma užtikrinti, kad garso ir televizijos transliacijos Maltoje nešališkai pateiktų politinius, pramonės ar su aktualia viešąja politika susijusius klausimus, ir užtikrinti, kad transliavimo materialinė bazė ir laikas būtų proporcingai padalijamas asmenims, priklausantiems skirtingoms politinėms partijoms.

(2) Transliavimo administracijos funkcijos, nustatytos straipsnio (1) dalyje, turi būti atliekamos netrukdant atlikti kitų funkcijų, numatytų tuo metu galiojančių Maltos įstatymų.

120. (1) Yra sudaroma Maltos darbo komisija, susidedanti iš pirmininko ir keturių kitų narių.

(2) Darbo komisijos nariai yra skiriami Prezidento, kuris skirdamas pirmininką turi veikti Ministro Pirmininko pritarimu, atsižvelgiant į tai, kad jis pasikonsultavo su opozicijos lyderiu, ir skiria du iš keturių narių, kuriems pritaria Ministras Pirmininkas, kitiems dviem turi pritarti opozicijos lyderis.

(3) Asmuo laikomas nekvalifikuotu eiti Darbo komisijos nario pareigas, jei jis yra ministras, parlamento sekretorius, narys ar kandidatas rinkimuose į Atstovų Rūmus, vietinės valdžios narys ar viešasis pareigūnas.

(4) Darbo komisijos narys per trejų metų laikotarpį, prasidedantį nuo paskutinės pareigų ėjimo ar veikimo einat komisijos nario pareigas dienos, negali būti laikomas tinkamu skirti į bet kokias viešąsias pareigas ar jas eiti.

(5) Atsižvelgiant į šio straipsnio nuostatas, Darbo komisijos nario pareigos laikomos neužimtomis, jei –

(a) praėjo trejų metų terminas nuo paskyrimo datos, arba

(b) atsiranda aplinkybių, dėl kurių asmuo, nebūdamas Komisijos nariu, būtų laikomas netinkamu eiti šias pareigas.

(6) Darbo komisijos narys gali būti pašalinamas iš pareigų Prezidento, veikiančio su asmens, einančio pareigas, į kurias einančio asmens patarimu toks narys buvo paskirtas, ir atsižvelgiant, kai yra aktualu, kaip nurodyta šio straipsnio (2) dalyje, paskirti asmenį, kuris yra kvalifikuotas būti skiriamu laikinu Komisijos nariu, ir bet kuris taip paskirtas asmuo, atsižvelgiant į šio straipsnio (5) ir (6) dalis, nustoja būti tokiu nariu, kai asmuo yra paskiriamas nuolatos eiti šias pareigas arba, jei asmuo, negalėjęs atlikti savo pareigų, gali pradėti jas vėl vykdyti.

(7) Jei Darbo komisijos nario vieta tampa laisva ar narys dėl bet kokios priežasties negali atlikti savo pareigų, Prezidentas, veikiantis su asmens, kurio pritarimu toks Darbo komisijos narys buvo paskirtas, kai tai yra taikoma, kaip nurodyta šio straipsnio (2) dalyje, gali asmenį, kuris yra kvalifikuotas būti Komisijos nariu, paskirti laikinai eiti Komisijos nario pareigas; ir taip skiriamas asmuo, atsižvelgiant į šio straipsnio (5) ir (6) dalis, nustoja būti tokiu nariu, kai asmuo yra paskiriamas nuolatos eiti šias pareigas arba asmuo, negalėjęs atlikti savo pareigų, gali pradėti jas vėl vykdyti.

(8) Darbo Komisijos pareiga užtikrinti, kad nebūtų suteikiama pirmenybė, išskirtinumas ar palankumas asmeniui dėl jo politinių įsitikinimų, kiek tai yra nepateisinama demokratinėje visuomenėje.

(9) Bet kuris asmuo, kuris teigia, kad buvo suteikta pirmenybė, išskirtinumas ar palankumas, kaip paminėta anksčiau, gali kreiptis į Darbo komisiją tokia tvarka, kokia nustatyta dėl žalos atlyginimo.

(10) Parlamentas parengia nuostatas, suteikiančias Komisijai galias, būtinas ar norimas siekiant įgalinti Komisiją efektyviai paskirti kompensaciją ir bendrai vykdyti šios Konstitucijos nustatytas funkcijas.

121. (1) Bet kokia Komisija, įsteigta pagal šią Konstituciją, gali su Ministro Pirmininko ar kito ministro, įgalioto veikti Ministro Pirmininko vardu, reglamentuoti ar kitaip reguliuoti savo procedūras bei suteikti įgaliojimus ir priskirti pareigas bet kokiam Maltos Vyriausybės viešajam pareigūnui ar institucijai, siekiant įgyvendinti nustatytas jos funkcijas.

(2) Bet kuri komisija, įsteigta remiantis šia Konstitucija, gali veikti neatsižvelgiant į tai, kad nario vieta yra neužimta ir procedūros laikomos

teisėtomis, nepaisant to, kad kai kurie dalyvaujantys asmenys neturėjo įgaliojimų tai daryti.

(3) Bet kuris svarstomas klausimas bet kuriame komisijos, įsteigtos remiantis šia Konstitucija, susirinkime nusprendžiamas narių balsų dauguma, ir jei narių balsai pasiskirsto po lygiai, nario, vadovaujančio susirinkimui, balsas bus lemiamas.

(4) Dėl šio straipsnio (3) dalies nuorodos Rinkimų komisijos nariams turi būti interpretuojamos įskaitant nuostatas, skiriamas Komisijos pirmininkui.

(5) Šio straipsnio nuostatos taip pat yra taikomos Transliavimo tarnybai, įsteigtai pagal šią Konstituciją.

122. (1) Asmuo, kuris yra paskiriamas, išrenkamas ar kitaip parenkamas eiti pareigas, įsteigtas remiantis šia Konstitucija (įskaitant Ministro Pirmininko, ministro ar parlamento sekretoriaus pareigas), gali atsistatydinti pateikdamas pasirašytą prašymą asmeniui ar įstaigai, kuri jį paskyrė, išrinko ar kitaip parinko.

(2) Asmens atsistatydinimas iš tokių pareigų įsigalioja, kai atsistatydinimo raštą gauna asmuo, institucija, kuriai jis buvo adresuotas, arba asmuo, kuris buvo įgaliotas tokio asmens arba institucijos.

123. (1) Išskyrus jei kitaip nurodyta šioje Konstitucijoje, kai asmuo atsistatydina iš bet kokių pareigų, įsteigtų pagal šią Konstituciją, įskaitant Ministro Pirmininko, ministro ar parlamento sekretoriaus pareigas, jis, jei yra kvalifikuotas, gali būti vėl skiriamas, renkamas ar kitaip parinktas eiti šias pareigas, atsižvelgiant į šios Konstitucijos nuostatas.

(2) Šio straipsnio (1) dalis nėra taikoma Prezidento pareigoms, bet yra taikoma asmenims, paskirtiems atlikti Prezidento funkcijas, remiantis Konstitucijos 49 straipsniu.

(3) Kai pagal Konstituciją asmeniui ar tarnybai yra suteikiama teisė paskirti asmenis į viešąsias pareigas, asmuo gali būti paskiriamas į tokias pareigas, nepaisant to, kad jas tuo metu eina kitas asmuo, jei toks kitas asmuo yra išvykęs ar pateikęs prašymą atsistatydinti; ir kai du ar daugiau asmenų užima šias pareigas remiantis šios dalies nuostatomis, asmuo, paskutinis paskirtas į tokias pareigas, bus laikomas vieninteliu asmeniu, einančiu šias pareigas.

124. (1) Šioje Konstitucijoje, nebent kontekstas nurodo kitaip, –

„parlamento aktas“ reiškia bet kokį parlamento išleistą teisės aktą;

„Nustatyta diena“ reiškia 1964 m. rugsėjo 21 d.;

„Kabinetas“ reiškia Kabinetą, įsteigtą pagal šios Konstitucijos 79 straipsnį;

„Britanijos tautų sandrauga“ reiškia Maltą, bet kurią valstybę, kuriai taikomas šios Konstitucijos 23 straipsnis, ir bet kokį tokios valstybės priklausinį;

„Konsoliduotasis fondas“ reiškia konsoliduotąjį fondą, įsteigtą remiantis Konstitucijos 102 straipsniu;

„Konstitucinis Teismas“ reiškia Konstitucinį Teismą, įsteigtą remiantis šios Konstitucijos 95 straipsniu;

„finansiniai metai“ reiškia dvylikos mėnesių laikotarpį, pasibaigiantį kiekvienų metų gruodžio 31 d., arbą kitą laikotarpį, nustatytą parlamento;

„laikraštis“ reiškia Maltos Vyriausybės laikraštį arba bet kokį kitą jį pakeičiantį oficialų laikraštį, leidžiamą Maltos Vyriausybės;

„Rūmai“ reiškia Atstovų Rūmus, įsteigtus pagal šios Konstitucijos 51 straipsnį;

„įstatymas“ apima bet kokią priemonę, turinčią įstatymo galią, ir bet kokį nerašytą įstatymą ir „teisėtas“ ir „teisėtai“ turėtų būti vartojami atsižvelgiant į tai;

„Malta“ reiškia Maltos salą, Gozo salą ir kitas Maltos archipelago salas, įskaitant ir teritorinius vandenis;

„Ištikimybės priesaika“ reiškia ištikimybės priesaiką, pateiktą šios Konstitucijos trečioje dalyje, ar kitą tokią parlamento nustatytą priesaiką;

„parlamentas“ reiškia Maltos parlamentą;

„viešos pareigos“ reiškia mokamas pareigas viešojoje tarnyboje;

„viešasis pareigūnas“ reiškia asmenį, einantį viešąsias pareigas, arba asmenį, paskirtą atlikti tokių pareigų funkcijas;

„viešoji tarnyba“ reiškia, atsižvelgiant į šio straipsnio (2) ir (3) dalis, civilinę tarnybą Maltos Vyriausybėje;

„sesija“ reiškia Atstovų Rūmų posėdžius nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo arba po parlamento darbo pertraukos, arba po parlamento paleidimo bet kuriuo metu ir pasibaigiantį, kai parlamento veikla yra sustabdoma ar jis paleidžiamas be sustabdymo;

„posėdis“ reiškia laiką, kurį Atstovų Rūmai posėdžiauja be pertraukos įskaitant laiką, kai Rūmai posėdžiauja komitetuose;

„parlamento Pirmininkas“ arba „parlamento Pirmininko pavaduotojas“ reiškia atitinkamai parlamento Pirmininką arba parlamento Pirmininko pavaduotoją, išrinktus remiantis šios Konstitucijos 59 straipsniu.

(2) Šioje Konstitucijoje, nebent jei kontekste galima suprasti kitaip, terminas „viešoji tarnyba“ apima teisėjo pareigas aukštesniuosiuose teismuose, generalinio auditoriaus pareigas ir generalinio auditoriaus pavaduotojo, žemesniųjų teismų teisėjų pareigas ir pareigas Maltos policijos pajėgose.

(3) Šioje Konstitucijoje terminas „viešoji tarnyba“ neapima šių pareigų –

(i) Ministro Pirmininko ar kito ministro, parlamento sekretoriaus, parlamento Pirmininko, parlamento Pirmininko pavaduotojo, Atstovų Rūmų nario, komisijos, įsteigtos remiantis šia Konstitucija, nario;

(ii) išskyrus jei einantis pareigas asmuo yra išrenkamas iš viešosios tarnybos, ambasadorius, aukštasis komisaras ar kitas įgaliotas Maltos atstovas kitoje valstybėje; arba

(iii) išskyrus jei taip nurodyta parlamento, tarybos, valdybos, specialistų grupės, komiteto ar kitokio panašaus organo narys, kuris yra įsteigtas remiantis įstatymu.

(4) dėl Konstitucijoje nustatytų tikslų, asmuo nebus laikomas užimančiu viešąsias pareigas, jei jis gauna pensiją ar kitokias pašalpas ir panašias į pašalpas išmokas dėl viešosios tarnybos.

(5) šioje Konstitucijoje, nebent kontekstas reikalauja kitaip –

(a) nuoroda į paskyrimą į pareigas bus interpretuojama kaip įtraukianti nuorodą į paskyrimą, paaukštinimą ar perkėlimą į tas pareigas ir dėl paskyrimo atlikti pareigas tuo laikotarpiu, kai asmuo neina ar kuriuo eina tas pareigas, atostogauja ar negali (dėl priežasčių, susijusių su proto ar kūno negalia, ar dėl bet kokių kitų priežasčių) atlikti tų funkcijų; ir

(b) nuoroda į asmenį, einantį pareigas nurodytą laikotarpį, ar nuoroda į šios Konstitucijos straipsnį, nustatantį, kad tos pareigos turi būti interpretuojamos įskaitant nuorodas į bet kurį asmenį, tuo metu teisėtai atliekantį tų pareigų funkcijas.

(6) Kai Konstitucija įgalioja asmenį ar instituciją paskirti asmenį veikti ar atlikti tų pareigų funkcijas, jei šias pareigas einantis asmuo negali pats atlikti tų funkcijų, toks paskyrimas negali būti kvestionuojamas kaip pagrindas, kad tas pareigas užimantis asmuo negalėjo atlikti tų funkcijų.

(7) Šios Konstitucijos nuorodos į įgaliojimus pašalinti viešąjį pareigūną iš einamų pareigų turi būti interpretuojamos kaip nuorodos į įstatymo suteiktus įgaliojimus reikalauti ar leisti tokiam asmeniui atsistatydinti iš viešosios tarnybos:

Atsižvelgiant į tai –

(a) nė viena šios straipsnio dalies nuostata negali būti interpretuojama kaip suteikianti asmeniui ar institucijai teisę reikalauti šios Konstitucijos 91, 95(6), 100 ar 108(1) ar (9) straipsniuose nurodytas pareigas einančio asmens atsistatydinti iš viešosios tarnybos; ir

(b) šios straipsnio dalies nuostatos nėra taikomos įstatymo suteiktoms galioms, leidžiančioms asmeniui atsistatydinti iš viešosios tarnybos, kai toks asmuo reikalavo atsistatydinti iš viešosios tarnybos dėl patikrintų medicininių priežasčių.

(8) Šios Konstitucijos nuostatos, leidžiančios asmeniui ar institucijai pašalinti viešąjį tarnautoją iš einamų pareigų, neturi įtakos jokio asmens ar institucijos teisei panaikinti bet kokias pareigybes ar bet kokio įstatymo, nustatančio privalomą atsistatydinimą viešiesiems pareigūnams apskritai ar tam tikrai jų grupei pasiekus tam tikrą nustatytą amžių.

(9) Konstitucijos suteikia galia patvirtinti deklaraciją, įsakymą, taisykles ar reglamentavimą, ar duoti nurodymus apima ir galią, įgyvendinamą nustatyta tvarka, pakeisti ar atšaukti bet kokią tokią deklaraciją, įsakymą, taisykles, reglamentavimą ar nurodymus.

(10) Jokios šios Konstitucijos nuostatos, nustatančios, kad asmuo ar institucija, atliekant šios Konstitucijos priskirtas funkcijas, negali būti valdomi ar kontroliuojami jokio kito asmens ar institucijos, nebus interpretuojamos kaip uždraudžiančios teismui vykdyti funkcijas, susijusias su klausimais, ar toks asmuo ar institucija atliko savo funkcijas pagal šią Konstituciją ar įstatymus.

(11) Kai ši Konstitucija reikalauja asmens prisiekti, jam turi būti leidžiama, jei jis reikalauja, laikytis tokio reikalavimo patvirtinant priesaiką raštu.

(12) Visos šios Konstitucijos nuorodos į įstatymą, kuris buvo išleistas prieš įsigaliojant šiai Konstitucijai, turi būti, nebent jei Konstitucijoje nurodyta priešingai, interpretuojamos kaip nuoroda į tą įstatymą, galiojusį iškart prieš įsigaliojimo dieną.

(13) Šios Konstitucijos nuoroda į įstatymą, kuris pataiso ar pakeičia bet kurį kitą įstatymą, turi būti interpretuojama kaip nuoroda į įstatymą, kuris modifikuoja, iš naujo priima su ar be pakeitimų ar modifikacijų, ar sukuria kitokias nuostatas kitame įstatyme.

(14) Kai parlamentas įstatymu numato parlamento aktų interpretavimą, tokio įstatymo nuostatos, net jei nurodyta taikyti anksčiau už Kons-

tituciją priimtiems įstatymams, bus taikomos aiškinant šią Konstituciją ir kitais su parlamento aktais susijusiais atvejais, tarsi ši Konstitucija būtų parlamento aktas, išleistas po minėto įstatymo įsigaliojimo dienos:

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, iki tol, kol parlamentas priims minėtas nuostatas, šios Konstitucijos aiškinimui ir kitais susijusiais atvejais bus taikomas įstatymas, kuris tam tikslui buvo skirtas atitinkamą dieną.

KONSTITUCIJOS PRIEDAI

Pirmas priedas

47 (7) straipsnis

Baudžiamasis kodeksas (9 skyrius)
Policijos įstatymų kodeksas (10 skyrius)
Civilinio proceso kodeksas (12 skyrius)
Komercinis kodeksas (13 skyrius)
Civilinis kodeksas (16 skyrius)

Antras priedas

50 ir 89 straipsniai

Pareiginės priesaikos

(a) Prezidento priesaika

Aš .... iškilmingai prisiekiu / patvirtinu, kad ištikimai vykdysiu Maltos Prezidento pareigas (atliksiu Prezidento pareigas) ir kiek galėdamas saugosiu ir ginsiu Maltos Konstituciją. (Tepadeda man Dievas.)

(b) Aš .... iškilmingai prisiekiu / patvirtinu, kad aš ištikimai ir sąžiningai vykdysiu Maltos (Ministro Pirmininko, ministro, parlamento sekretoriaus) pareigas pagal Konstituciją ir Maltos įstatymus, be baimės ar prielankumo. (Tepadeda man Dievas.)

Trečias priedas

134 (1) Straipsnis

Ištikimybės priesaika

Aš .... iškilmingai prisiekiu / pareiškiu, kad tikėsiu ir būsiu ištikimas žmonėms ir Maltos Respublikai bei Konstitucijai. (Tepadeda man Dievas.)

Ketvirtas priedas

Britų sandraugos šalių, išskyrus Maltą, sąrašas

Antigva ir Barbuda
Australija
Bahamai
Bangladešas
Barbadosas
Belizas
Botsvana
Brunėjus
Kamerūnas
Kanada
Kipras
Dominika
Gambija
Gana
Grenada
Gajana
Indija
Jamaika
Kenija
Kiribatis
Lesotas
Malavis
Malaizija
Maldyvai
Mauricijus
Mozambikas
Namibija
Nauru
Naujoji Zelandija
Nigerija
Pakistanas
Papua Naujoji Gvinėja
Šv. Kitas ir Nevis
Šv. Liucija
Šv. Vincentas ir Grenadinai
Seišeliai
Siera Leonė
Singapūras
Saliamono salos
Pietų Afrika
Šri Lanka
Svazilandas
Tanzanija
Tangas
Trinidadas ir Tobagas
Tuvalu
Uganda
Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė ir kolonijos
Vanuatu
Vakarų Samoa
Zambija
Zimbabvė

MOLDOVOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Moldovos Respublikos 1994 m. liepos 29 d. Konstitucijos, kuri įsigaliojo 1994 m. rugpjūčio 28 d., priėmimas buvo istorinis moldavų tautos įvykis, lydimas kitų svarbių politinių ir istorinių įvykių pasaulyje bei Moldovos Respublikoje. Tam, kad geriau suprastume šios Konstitucijos svarbą, tikslinga apžvelgti jos rengimo ir priėmimo aplinkybes bei trumpai pateikti tam tikrus Moldovos Respublikos istorijos faktus.

Trumpa istorinių įvykių, kurie susiję su Moldovos istorija, apžvalga. Regioną, kuriame yra Moldova, galime pavadinti kultūrų sankryža. Pagal kai kuriuos moldovų tautos istorinius rankraščius laikoma, kad Moldovos kunigaikštystė, kaip valstybė, įkurta 1359 metais[1].Tačiau kiti rašytiniai paliudijimai nurodo, kad Moldovos valstybė įkurta kur kas anksčiau. Nėra jokios abejonės, kad žodžių *Malu-Davia, Mollis-Dacia, Mollis-Davia, Mulda*, *Molda*, *Molta* kilmė yra ankstesnė negu buvusi viduramžių Moldovos kunigaikštystė[2]. Moldovos kunigaikštystė buvo įsikūrusi tarp Karpatų kalnų, Dniestro upės ir Juodosios jūros. Dabar šia teritorija dalinasi Moldovos Respublika, Rumunija ir Ukraina[3].

Nuo XV a. Moldovos siuzerenu buvo Osmanų imperija. Po Rusijos-Turkijos karo 1806-1812 m. rytinė Moldovos kunigaikštystės dalis, turinti savo rytinę sieną su Dniestro upe ir vakarinę sieną su Pruto upe, buvo

---

1 Republic of Moldova Constitutional Court "Judgment on the Interpretation of Article 13, par. (1) of the Constitution in correlation with the Preamble of the Constitution and the Declaration of Independence of the Republic of Moldova" (Applications No. 8b/2013 and 41b/2013). [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-07].<http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=476&l=en>.

2 Foit, G. Ignat, M. *Studii Si Materiale Istorie*. III tomas. Suceava, 1973, p.77-78. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-12-24]. <http://www.muzeulbucovinei.ro/studii_si_materiale_3/files/res/downloads/studii_si_materiale3.pdf>.

3 Republic of Moldova Constitutional Court "Judgment on the Interpretation of Article 13, par. (1) of the Constitution in correlation with the Preamble of the Constitution and the Declaration of Independence of the Republic of Moldova" (Applications No. 8b/2013 and 41b/2013). [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-07].<http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=476&l=en>.

aneksuota Rusijos imperijos. Valstybės pavadinimas pasikeitė į Besarabiją[4]. Po Bukarešto (1812 m. gegužės 16 d.) rusų–turkų taikos sutarties Vakarų (Karpatų–Pruto) Moldova liko turkų kolonija. Pruto–Dniestro Moldovos dalis nuo 1812 m. priklausė Rusijos jurisdikcijai.

Tačiau 1918 m. pradžioje Besarabija pasiskelbė nepriklausoma nuo Rusijos ir 1918 m. kovo 27 d. susijungė su Rumunija. 1924 m. kairiajame Dniestro upės krante Sovietų valdžia įkūrė Moldovos Autonominę Sovietų Respubliką Ukrainos sudėtyje[5].

Sovietų valdžiai ir nacistinei Vokietijai pasirašius Molotovo-Ribentropo paktą, 1940 m. birželio 28 d. Sovietų Sąjunga aneksavo Besarabiją. 1940 m. rugpjūčio 2 d. Ukrainos Sovietų Socialistinės Respublikos centrinės valdžios sprendimu maždaug 70 % Besarabijos teritorijos ir 80 % jos populiacijos tapo Moldovos Sovietine Socialistine Respublika. Likusi Besarabijos dalis buvo inkorporuota į Ukrainos Sovietų Socialistinę Respubliką[6].

Moldovos Respublikos Konstitucijos priėmimo istorinės aplinkybės. 1991 m. rugpjūčio 27 d. Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos sprendimu Moldovos parlamentas priėmė Moldovos Respublikos Nepriklausomybės Deklaraciją, kurioje pažymima, kad nepaisant SSRS valstybinių institucijų spaudimo savo suverenią teisę vykdanti Moldovos Respublikos Tauta nedalyvavo 1991 m. gegužės 17 d. referendume „Dėl SSRS išsaugojimo“[7].

Moldovos Respublikos Nepriklausomybės Deklaracijos[8] tekste pabrėžiama, kad moldavų tauta jau seniai gyvena Padniestrėje, ir tai yra teritorinė istorinės ir etninės Moldovos Respublikos dalis. Be to, Moldovos Respublikos parlamentas Nepriklausomybės Deklaracijoje pažymi, kad kitų šalių parlamentai savo deklaracijose bendru susitarimu pritaria, jog tarp SSRS Vyriausybės ir Vokietijos vyriausybės 1939 m. rugpjūčio 23 d. sudarytas Molotovo-Ribentropo paktas negalioja nuo pat pradžių, ir taip

4 *Ibid*.

5 Republic of Moldova Constitutional Court “Judgment on the Interpretation of Article 13, par. (1) of the Constitution in correlation with the Preamble of the Constitution and the Declaration of Independence of the Republic of Moldova” (Applications No. 8b/2013 and 41b/2013). [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-07].<http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=476&l=en>.

6 *Ibid*.

7 Moldovos Respublikos parlamento įstatymas Nr. 691 „Dėl Moldovos Respublikos Nepriklausomybės Deklaracijos“. Monitorul Oficial. Nr. 011. Priimtas 1991 m. rugpjūčio 27d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-03]. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action= view&view=doc&id=313228&lang=2>.

8 *Ibid*.

pat, kaip ir kitos valstybės, reikalauja pašalinti politines ir teisines pasekmes, kilusias iš šio pakto. Nepriklausomybės deklaracijoje nurodoma, kad paskutiniais metais Moldovos Respublikos demokratinis judėjimas už nacionalinį išsivadavimą dar kartą patvirtino savo troškimus dėl laisvės, nepriklausomybės ir tautinės vienybės, kurie buvo išreikšti Didžiuosiuose Nacionaliniuose Susirinkimuose Kišiniovo mieste 1989 m. rugpjūčio 27 d., 1990 m. gruodžio 16 d. bei 1991 m. rugpjūčio 27 d. ir įtvirtinti Moldovos Respublikos Parlamento priimtais teisės aktais: 1989 m. rugpjūčio 31 d. „Dėl rumunų kalbos pripažinimo valstybine kalba ir grąžinimo jai lotynų abėcėlės",[9]1990 m. balandžio 27 d. „Dėl valstybinės vėliavos", 1990 m. lapkričio 3 d. „Dėl valstybinio herbo" ir 1991 m. gegužės 23 d. „Dėl oficialaus valstybės pavadinimo". Nepriklausomybės Deklaracijoje yra pateiktas reikalavimas, kad Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos Vyriausybė pradėtų derybas su Moldovos Respublikos Vyriausybe dėl neteisėto valstybės okupacijos nutraukimo ir sovietinės kariuomenės išvedimo iš Moldovos Respublikos nacionalinės teritorijos. Pažymima, kad 1991 m. rugpjūčio 27 d. Nepriklausomybės Deklaracijoje garantuojamos socialinės, ekonominės, kultūrinės teisės ir politinės laisvės visiems Moldovos Respublikos piliečiams, įskaitant asmenis, priklausančius tautinėms, etninėms, kalbinėms ir religinėms grupėms, remiantis Helsinkio baigiamojo akto nuostatomis bei priimtais vėlesniais dokumentais, taip pat Paryžiaus Chartija Naujajai Europai.

Vienas pagrindinių Moldovai tenkančių sunkumų – atsiskyrusio Padniestrės regiono, vienašališkai paskelbusio nepriklausomybę, klausimas. Moldovos-Padniestrės konfliktas iš esmės yra Moldovos ir Rusijos konfliktas, nes šio regiono atsiskyrimą parėmė 14 Armijos Rusijos kariai (*14th Army troops*), kas turėjo įtakos Moldovos konstitucingumo procesams[10].

---

9 Nepriklausomybės Deklaracijoje yra nustatyta, kad valstybinė kalba yra rumunų, o Moldovos Konstitucijoje, kad valstybinė kalba yra moldavų. 2013 m. gruodžio 5 d. Moldovos Respublikos Konstitucinis Teismas nusprendė, kad Moldovos Respublikos valstybinė kalba yra rumunų, atsižvelgiant į pirminį teisės aktą, t. y. Nepriklausomybės Deklaraciją [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-07]. <http://www.moldova.org/court-ruled-romanian-as-moldovas-official-language-240511-eng/ >, < http://news.rambler.ru/22549807/>, <http://nv-online.info/by/435/world/73759/Языком-Молдавии-признан-румынский.htm>.

10 Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas "Ilascu and others v. Moldova and Russia. No. 48787/99".[interaktyvus], [žiūrėta 2015-12-21]. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61886&utm_source=www.russianpulse.ru&utm_medium=link&utm_campaign=article#{"itemid":["001-61886"]}>.

Moldovos tauta savo valstybės ateitį sieja su Europos politine ir kultūrine bendryste. 2014 m. liepos 2 d. Moldovos parlamentas ratifikavo Europos Sąjungos ir Moldovos asociacijos susitarimą, kuriam 2014 m. lapkričio 13 d. pritarė ir Europos Sąjungos Parlamentas[11].

Moldovos Respublikos Konstitucijos turinio apžvalga. Moldovos Respublikos politiniai ir istoriniai įvykiai parodo tautos siekį kurti teisinę valstybę. 1994 m. liepos 29 d. buvo priimta nepriklausomos Moldovos Respublikos Konstitucija, kuri įsigaliojo 1994 m. rugpjūčio 27 d.[12]. Nuo tos pačios dienos pripažįstama netekusia galios 1978 m. balandžio 15 d. Moldovos Sovietų Socialistinės Respublikos Konstitucija su visais vėlesniais jos pakeitimais ir papildymais[13].

1994 m. liepos 29 d. priimta Moldovos Respublikos Konstitucija susideda iš 7 dalių, kurios suskirstytos į skyrius ir straipsnius. Moldovos Respublikos Konstitucijos preambulėje konstatuojama Moldovos Respublika kaip teisinė valstybė, kuriai svarbu užtikrinti pilietinę taiką, demokratiją, žmogaus orumą, jo teises ir laisves, laisvą žmogaus asmenybės vystymąsi, teisingumą ir politinį pliuralizmą. Be to, Konstitucijoje pažymėti žmonių siekiai gyventi suverenioje valstybėje, pastangos gerbti visuotines žmogaus vertybes, noras gyventi taikoje ir santarvėje su visomis pasaulio tautomis, laikantis visuotinai pripažintų principų ir tarptautinių teisės normų.

Konstitucijos I dalyje įtvirtinta, kad Moldovos Respublika – demokratinė, suvereni, nepriklausoma, vienetinė ir nedaloma valstybė su sostine Kišiniovu. Valdymo forma yra respublika. Šioje dalyje konstatuota, kad Konstitucija – svarbiausias šalies įstatymas, kuriame konstitucinės nuostatos dėl svarbiausių žmogaus teisių ir laisvių turi būti aiškinamos ir taikomos pagal Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją bei kitas svarbias konvencijas ir sutartis. Pažymėtina, kad šioje dalyje aprašyta Moldovos Respublikos simbolika, t. y. vėliava, herbas ir himnas.

[11] Europos Pralamento oficialus puslapis. [interaktyvus], [žiūrėta 2014-03-21]. <http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/lt/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.5.html>.

[12] 50 autorių, įvairių sričių specialistų (istorijos, kultūros, politologijos, psichologijos, ekonomikos ir finansų) įkurtas internetinis puslapis pateikti neiškraipytus Moldovo kultūros ir istorijos įvykius [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-04-01]. <http://www.moldovenii.md/ru/section/733>.

[13] Oficialus Moldovos Respublikos Prezidento internetinis puslapis [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-28]. <http://www.presidente.md.rus/presidency>.

Svarbu paminėti, kad I dalies 6 straipsnis nurodo, jog įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios yra atskirtos ir bendradarbiauja, įgyvendindamos joms Konstitucijoje numatytus įgaliojimus.

Konstitucijos II dalyje nustatytos pagrindinės žmogaus laisvės, teisės ir pareigos. Šioje dalyje įtvirtintos teisės į gyvybę, fizinę ir psichinę neliečiamybę, laisvę ir asmeninę neliečiamybę, gynybą, laisvą judėjimą, asmeninį, šeiminį ir privatų gyvenimą, mokslą, sveikatos apsaugą, sveiką aplinką bei nurodytos kitos teisės. Be to, numatyta laisvė jungtis į partijas ir kitas socialines-politines organizacijas, taip pat įtvirtintos susirinkimų, sąžinės, nuomonės ir saviraiškos laisvės.

Konstitucijos III dalyje numatytos pagrindinės šalies valdžios institucijos. Šios dalies IV skyriuje nustatytas parlamento vaidmuo valstybėje, parlamento narių statusas, jų darbo organizavimas ir įgaliojimai. V skyriuje nustatytos pagrindinės Moldovos Respublikos Prezidento funkcijos. Remiantis Moldovos Respublikos Konstitucija, šios šalies Prezidentas – nacionalinio suverenumo, nepriklausomybės, vienybės ir teritorinio vientisumo šalyje garantas. Kandidatu į Prezidento postą gali būti teisę balsuoti turintis vyresnis negu 40 metų amžiaus Moldovos Respublikos pilietis, kalbantis valstybine kalba, turintis nuolatinę gyvenamąją vietą Moldovos Respublikos teritorijoje ir ne mažiau kaip 10 metų joje gyvenantis. Konstitucijos III dalies VI skyriuje pristatoma Vyriausybės struktūra, aptariami įgaliojimų suteikimo jos nariams pagrindai. VII skyriuje nustatytas parlamento ir Vyriausybės bendradarbiavimas remiantis Konstitucijos nuostatomis. Viešajam administravimui skirtas III dalies VIII skyrius. Šiame skyriuje nustatyti pagrindiniai viešojo administravimo principai. Be to, nurodyta, kad administraciniu požiūriu Moldovos Respublikos teritorija dalinama į kaimus, miestus, rajonus ir Gagauzijos autonominį teritorinį vienetą. Gagauzija – autonominis teritorinis vienetas – turi specialų statusą ir sudaro sudėtinę ir neatskiriamą Moldovos Respublikos dalį. Jis savarankiškai sprendžia politinius, ekonominius ir kultūrinius klausimus pagal savo kompetenciją ir Moldovos Respublikos Konstitucijos nuostatas, veikdamas visos visuomenės interesais. Pasakytina, kad 1994 m. gruodžio 23 d. Moldovos Respublikos Parlamentas priėmė įstatymą, kuriuo patvirtino, kad Gagauzija turi ypatingą teisinį statusą. Šiame įstatyme pakartojama Moldovos Konstitucijos nuostata, kad Gagauzija – teritorinė autonomija, turinti ypatingą statusą. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad šiame įstatyme Gagauzijos teritorijjoje pripažįstamos oficialios moldavų, gagauzų ir rusų

kalbos[14]. Tuo tarpu Moldovos Respublikos Konstitucijos 13 straipsnyje numatyta, kad Moldovos Respublikos valstybinė kalba yra moldavų kalba. Pažymėtina, kad 2013 m. gruodžio 5 d. Moldovos Respublikos Konstitucinis Teismas nusprendė, kad Moldovos Respublikos Nepriklausomybės Deklaracija, kurioje oficiali kalba yra numatyta „rumunų", sudaro visumą su Konstitucija, o esant neatitikimams tarp Nepriklausomybės Deklaracijos teksto ir Konstitucijos teksto, viršenybę turi originalus Nepriklausomybės Deklaracijos tekstas[15]. Be to, Gagauzija turi savo simboliką, kuri naudojama kartu su Moldovos Respublikos simbolika. Kitas svarbus aspektas, kad III dalies 110 straipsnio 2 punktas nustato, jog Dniestro upės kairiajame krante esančioms vietovėms gali būti suteiktos specialios autonomijos formos ir sąlygos pagal organiniame įstatyme numatytas specialias įstatymo nuostatas. Pažymėtina, kad 2005 m. liepos 22 d. buvo priimtas Moldovos Respublikos parlamento įstatymas dėl kairiajame Dniestro upės krante (Padniestrės) gyvenamųjų vietovių teisinio statuso. Jame nustatyta, kad Moldovos Respublika įsteigia savarankišką teritorinį vienetą, turintį specialų teisinį statusą – Padniestrę. Padniestrė turi savo simbolius, kurie yra naudojami kartu su Moldovos Respublikos simboliais. Padniestrės oficialios kalbos yra moldovos kalba, kurios rašto sistema remiasi lotyniška abėcėle, bei ukrainiečių ir rusų kalbos[16].

Konstitucijos III dalies IX skyrius nustato teismų sistemą. Jame nurodoma, kad tik teismai vykdo teisingumą Moldovos Respublikos vardu. Šio skyriaus 115 straipsnis konkretizuoja, kad teisingumą vykdo Aukščiausiasis Teisingumo Teismas, apeliaciniai teismai ir teismai. Be to, gali būti ir specialūs teismai tam tikrų kategorijų byloms spręsti. Konstitucijos III dalies IX skyrius skirstomas į tris skirsnius. Pirmasis skirsnis nustato teisėjų statusą, pretendentų į teisėjus atrankos pagrindus bei kitus su teismais susijusius klausimus. Antrasis skirsnis skirtas Magistratūros Aukščiausio-

[14] Moldovos Respublikos Parlamento įstatymas Nr. 344 „Dėl ypatingo Gagauzijos teisinio statuso". Monitorul Oficial. 1994-12-23. Nr. 003.

[15] Moldovos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimas Nr. 36, priimtas 2013 m. gruodžio 5 d. [interaktyvus], [žiūrėta 2016-01-05]. < http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=476&l=ru>.

[16] Moldovos Respublikos Parlamento įstatymas Nr. 173 „Dėl pagrindinių nuostatų ypatingo kairiojo Dniestro upės kranto (Padniestrės) gyvenamosios vietovės teisinio statu- so". Monitorul Oficial. 2005-07-22. Nr. 101-103. < [interaktyvus].[žiūrėta 2014-03-15]. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=313004&lang=2>.

sios Tarybos sudėčiai ir įgaliojimams pristatyti. 122 straipsniu nustatyta, kad Magistratūros Aukščiausiąją Tarybą sudaro teisėjai ir universitetų dėstytojai, renkami 4 metams. III dalies IX skyriaus trečiame skirsnyje trumpai aprašoma prokuratūros veikla. Pabrėžiama, kad prokuratūra atstovauja bendriems visuomenės interesams, gina teisinę valstybę ir piliečių teises ir laisves, pagal įstatymus vadovauja baudžiamajam persekiojimui ir jį vykdo, taip pat teismuose pateikia kaltinimus.

Konstitucijos IV dalis skirta šalies ekonomikai ir viešiesiems finansams. Šioje dalyje nustatytos Moldovos Respublikos piliečių, užsienio piliečių ir pilietybės neturinčių asmenų nuosavybės teisės. Be to, nurodytos pagrindinės nacionalinio biudžeto ir mokesčių sistemos nuostatos bei nustatyta, kad Audito rūmai prižiūri viešųjų finansinių išteklių kaupimo, administravimo ir panaudojimo tvarką.

Moldovos Respublikos Konstitucijos V dalis skirta Konstitucinio Teismo statuso, jo narių įgaliojimų, struktūros bei kitoms pagrindinėms nuostatoms. Konstitucinis Teismas, gavęs kreipimąsi, vykdo Parlamento įstatymų ir sprendimų, Prezidento dekretų, Vyriausybės nutarimų ir sprendimų, taip pat tarptautinių sutarčių, kurių šalis yra Moldovos Respublika, konstitucinę kontrolę. Be to, aiškina Konstituciją ir formuluoja savo poziciją dėl iniciatyvų, kuriomis siekiama pakeisti Konstituciją.

Konstitucijos VI dalis skirta pagrindiniams Moldovos Respublikos Konstitucijos peržiūrėjimo klausimams. Šioje dalyje nurodyta, kad Konstitucijos peržiūrėjimo iniciatyvą turi ne mažiau kaip 200 000 balso teisę turinčių Moldovos Respublikos piliečių, ne mažiau kaip vienas trečdalis parlamento narių bei Vyriausybė.

Konstitucijos VII dalyje pateikiamos baigiamosios ir laikinosios Konstitucijos nuostatos. Šią Konstitucijos dalį sudaro aštuoni straipsniai. Svarbu pažymėti, kad šioje dalyje nurodyta, jog įstatymai ir kiti norminiai aktai galioja ta apimtimi, kiek jie neprieštarauja šiai Konstitucijai. Be to, VII dalis „Baigiamosios ir laikinosios nuostatos“ laikoma sudedamąja šios Konstitucijos dalimi ir reglamentuoja klausimus, susijusius su jos įsigaliojimu.

MOLDOVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[17]

MES, įgaliotieji Moldovos Respublikos tautos atstovai, Parlamento deputatai,

REMDAMIESI šimtamečiu tautos siekiu gyventi suverenioje šalyje, išreikštą Moldovos Respublikos nepriklausomybės paskelbimu,

ATSIŽVELGDAMI į nenutrūkstamą moldavų tautos valstybingumą, susikūrusį istorinėje ir etninėje erdvėje,

SIEKDAMI patenkinti kitos etninės kilmės piliečių interesus, kartu su moldavais sudarančius Moldovos Respublikos tautą,

PRIPAŽINDAMI teisinę valstybę, pilietinę taiką, demokratiją, žmogaus orumą, jo teises ir laisves, laisvą žmogaus asmenybės vystymąsi, teisingumą ir politinį pliuralizmą kaip aukščiausias vertybes,

SUVOKDAMI savo atsakomybę ir pareigą praeities, dabarties ir ateities kartoms,

PATVIRTINDAMI mūsų įsipareigojimą gerbti bendražmogiškas vertybes, siekį gyventi taikoje ir santarvėje su visomis pasaulio tautomis, laikantis visuotinai pripažintų principų ir tarptautinių teisės normų, priimame Moldovos Respublikos Konstituciją, skelbdami ją AUKŠČIAUSIU VISUOMENĖS IR VALSTYBĖS ĮSTATYMU.

I DALIS. PAGRINDINIAI PRINCIPAI

1 straipsnis. Moldovos Respublikos valstybė

(1) Moldovos Respublika yra suvereni, nepriklausoma, vieninga ir nedaloma valstybė.

---

[17] Moldovos Respublikos Konstitucija, paskelbta Moldovos prezidento internetiniame puslapyje http://www.president.md/eng/constitution, išversta iš anglų kalbos, taip pat iš rusų kalbos http://www.president.md/rus/constitution;

(2) Valstybės valdymo forma yra respublika.

(3) Moldovos Respublika – demokratinė teisinė valstybė, kurioje žmogaus orumas, jo teisės ir laisvės, laisvas žmogaus asmenybės vystymasis, teisingumas ir politinis pliuralizmas yra pripažintos aukščiausios vertybės.

2 straipsnis. Suverenitetas ir valstybinė valdžia

(1) Nacionalinis suverenitetas priklauso Moldovos Respublikos tautai, kuris įgyvendinamas tiesiogiai arba per atstovaujančias institucijas Konstitucijoje nurodytais būdais.

(2) Nei individualus asmuo ar žmonių grupė, nei socialinė grupė ar politinė partija bei kita visuomeninė organizacija negali vykdyti valstybės valdžios įgaliojimų savo vardu. Valstybinės valdžios užgrobimas laikomas sunkiu nusikaltimu tautai.

3 straipsnis. Teritorija

(1) Moldovos Respublikos teritorija nedaloma.

(2) Valstybės sienos nustatytos remiantis organiniu įstatymu, atsižvelgiant į visuotinai pripažintus tarptautinės teisės principus ir taisykles.

4 straipsnis. Žmogaus teisės ir laisvės

(1) Konstitucinės nuostatos dėl žmogaus teisių ir laisvių aiškinamos ir taikomos pagal Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją ir kitas konvencijas bei sutartis, kurių viena šalis yra Moldovos Respublika.

(2) Jei yra neatitikimų tarp susitarimų ir sutarčių dėl pagrindinių žmogaus teisių ir vidaus įstatymų, kai viena šalis yra Moldovos Respublika, tai tarptautinės normos turi prioritetą.

5 straipsnis. Demokratija ir politinis pliuralizmas

(1) Demokratija Moldovos Respublikoje įgyvendinama politinio pliuralizmo sąlygomis, kuris nesuderinamas su diktatūra ir totalitarizmu.

(2) Jokia ideologija negali būti nustatyta kaip oficiali valstybės ideologija.

6 straipsnis. Valdžios padalijimas ir bendradarbiavimas

Moldovos Respublikoje įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios yra atskirtos ir bendradarbiauja, įgyvendindamos savo prerogatyvas pagal Konstitucijos nuostatas.

7 straipsnis. Konstitucija – aukščiausiasis įstatymas

Moldovos Respublikos Konstitucija yra aukščiausiasis įstatymas. Joks įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris prieštarauja Konstitucijos nuostatoms, neturi teisinės galios.

8 straipsnis. Laikymasis tarptautinės teisės ir tarptautinių sutarčių

(1) Moldovos Respublika įsipareigoja laikytis Jungtinių Tautų Organizacijos įstatų ir sutarčių, kurių viena iš šalių yra, kurti savo santykius su kitomis valstybėmis, remiantis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis.

(2) Prieš įsigaliojant tarptautinei sutarčiai, prieštaraujančiai Konstitucijai, turi būti keičiamos Konstitucijos nuostatos.

9 straipsnis. Pagrindiniai nuosavybės principai

(1) Nuosavybė yra viešoji ir privačioji. Ji susideda iš materialinių ir intelektualinių vertybių.

(2) Turtas negali būti naudojamas žmogaus teisėms, laisvėms ir orumui apriboti.

(3) Rinka, ekonominės iniciatyvos laisvė ir sąžininga konkurencija yra pagrindiniai ekonomikos veiksniai.

10 straipsnis. Tautos vienybė ir teisė į tapatumą

(1) Valstybės pamatus sudaro Moldovos Respublikos Tautos vienybė. Moldovos Respublika yra bendra ir nedaloma tėvynė visiems jos piliečiams.

(2) Valstybė pripažįsta ir garantuoja visų piliečių teisę išsaugoti, plėtoti ir išreikšti savo etninį, kultūrinį, kalbinį ir religinį tapatumą.

11 straipsnis. Moldovos Respublika – neutrali valstybė

(1) Moldovos Respublika skelbia savo nuolatinį neutralitetą.

(2) Moldovos Respublika neleidžia savo teritorijoje būti kitų valstybių ginkluotosioms pajėgoms.

12 straipsnis. Valstybinė simbolika

(1) Moldovos Respublika turi vėliavą, herbą ir himną.

(2) Moldovos Respublikos valstybės vėliava yra trispalvė. Spalvos yra išdėstytos vertikaliai tokia tvarka nuo stiebo: mėlyna, geltona ir raudona. Centre, ant geltonos juostelės yra valstybinis Moldovos herbas.

(3) Moldovos Respublikos valstybinį herbą kerta skydas, kurio viršu-

je-raudonas, apačioje-mėlynas laukas. Skydo centre tauro galvos vaizdas, tarp jo ragų aštuonių spindulių žvaigždė, dešinėje galvos pusėje – penkialapė rožė, kairėje – šiek tiek palenktas ir nukreiptas į kairę pusmėnulis. Visi skydo elementai yra paauksuoti (geltoni). Skydas yra ant natūralaus erelio krūtinės, snape laikančio auksinį kryžių (erelis – kryžiuotis), dešinėje laikantis naguose – žalią alyvos šakelę, kairėje – auksinį skeptrą.

(4) Moldovos Respublikos himnas nustato organinis įstatymas.

(5) Vėliava, herbas ir himnas yra Moldovos Respublikos valstybės simboliai ir saugomi įstatymo.

13 straipsnis. Valstybinė kalba, kitų kalbų vartojimas

(1) Moldovos Respublikos valstybinė kalba yra moldavų kalba, o raštas remiasi lotyniška abėcėle.

(2) Valstybė pripažįsta ir saugo teisę į išsaugojimą, plėtojimą ir vartojimą rusų kalbos ir kitų kalbų, kuriomis yra kalbama valstybės teritorijoje.

(3) Valstybė skatina tarptautinio bendravimo kalbų mokymąsi.

(4) Kalbų vartojimo tvarką Moldovos Respublikoje nustato organinis įstatymas.

14 straipsnis. Sostinė

Moldovos Respublikos sostinė yra Kišiniovo miestas.

II DALIS. PAGRINDINĖS TEISĖS, LAISVĖS IR PAREIGOS

1 SKYRIUS

BENDROSIOS NUOSTATOS

15 straipsnis. Universalumas

Moldovos Respublikos piliečiai turi teises ir laisves, nustatytas Konstitucijos bei kitų įstatymų ir turi juose numatytas pareigas.

16 straipsnis. Lygybė

(1) Svarbiausia valstybės pareiga yra gerbti ir ginti žmogaus asmenybę.

(2) Visi Moldovos Respublikos piliečiai yra lygūs prieš įstatymą ir valdžios institucijas, nepriklausomai nuo rasės, tautybės, etninės kilmės, kalbos, religijos, lyties, pažiūrų, narystės politinėse partijose, socialinės ir turtinės padėties.

17 straipsnis. Moldovos Respublikos pilietybė

(1) Moldovos Respublikos pilietybė įgyjama, išsaugoma ar jos netenkama pagal organinio įstatymo nustatytas sąlygas.

(2) Iš nieko negali būti savavališkai atimta pilietybė arba teisė ją pakeisti.

18 straipsnis. Moldovos Respublikos piliečių apsauga

(1) Moldovos Respublikos piliečiai turi valstybės apsaugą tiek šalies viduje, tiek už jos ribų.

(2) Moldovos Respublikos piliečiai negali būti išduoti kitai valstybei ar išsiunčiami iš šalies.

19 straipsnis. Teisinis užsienio piliečių ir asmenų be pilietybės statusas

(1) Užsienio piliečiai ir asmenys be pilietybės turi tokias pačias teises ir pareigas kaip ir Moldovos Respublikos piliečiai, išskyrus įstatymo nustatytas išimtis.

(2) Užsienio piliečiai ir asmenys be pilietybės gali būti išduoti kitai valstybei tik remiantis tarptautine sutartimi, savitarpio pagalba arba teismo sprendimu.

(3) Teisė į prieglobstį yra suteikiama ir panaikinama remiantis įstatymu ir laikantis tarptautinių sutarčių, kurių viena šalis yra Moldovos Respublika.

20 straipsnis. Teisė kreiptis į teismą

(1) Kiekvienas asmuo turi teisę į tai, kad kompetetingi teismai efektyviai atkurtų pažeistas jo teises, laisves ir teisėtus interesus.

(2) Joks įstatymas negali apriboti teisės kreiptis į teismą.

21 straipsnis. Nekaltumo prezumpcija

Kiekvienas asmuo, kaltinamas nusikaltimo padarymu yra laikomas nekaltu, kol jo kaltumas nebus įrodytas įstatymo nustatyta tvarka viešo teisminio nagrinėjimo metu, kuriame jam bus suteikiamos visos būtinos gynybos garantijos.

22 straipsnis. Įstatymo negaliojimas atgaline data

Niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie padarymo metu nebuvo laikomi nusikaltimu. Negali būti skiriama bausmė, sunkesnė negu ta, kuri galėjo būti taikoma nusikaltimo metu.

23 straipsnis. Kiekvieno asmens teisė žinoti savo teises ir pareigas

(1) Kiekvienas asmuo turi teisę būti teisės subjektu.

(2) Valstybė užtikrina kiekvieno asmens teisę žinoti savo teises ir pareigas. Šiuo tikslu valstybė skelbia visus įstatymus ir kitus norminius aktus ir užtikrina jų prieinamumą.

II SKYRIUS

PAGRINDINĖS TEISĖS IR LAISVĖS

24 straipsnis. Teisė į gyvybę, fizinę ir psichinę neliečiamybę

(1) Valstybė kiekvienam garantuoja teisę į gyvybę, fizinę ir psichinę neliečiamybę.

(2) Niekas negali būti kankinamas arba žiauriai, nežmoniškai žeminant jo orumą su juo elgiamasi ir jis baudžiamas.

(3) Mirties bausmė panaikinama. Niekas negali būti nuteistas tokia bausme, ir ji niekam negali būti įvykdyta.

25 straipsnis. Teisė į laisvę ir saugumą

(1) Teisė į laisvę ir saugumą neliečiamybę yra neliečiama.

(2) Asmens krata, sulaikymas ar suėmimas yra leidžiami tik įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka.

(3) Sulaikymo trukmė negali viršyti 72 valandų.

(4) Suimti galima ne ilgesniam negu 30 dienų laikotarpiui tik esant teisėjo išduotam orderiui. Orderio teisėtumas pagal įstatymą gali būti skundžiamas aukštesnės instancijos teismui. Suėmimo terminą pagal įstatymą gali pratęsti tik teisėjas arba teismas ne ilgesniam nei 12 mėnesių laikotarpiui.

(5) Sulaikytas ar suimtas asmuo nedelsiant supažindinamas su sulaikymo ar suėmimo pagrindais, o kuo kaltinamas – kiek įmanoma greičiau; sulaikymo ir suėmimo pagrindai pateikiami tik dalyvaujant jo pasirinktam ar valstybės paskirtam advokatui.

(6) Sulaikytas arba suimtas asmuo turi būti paleistas, jei išnyko jo sulaikymo ar suėmimo pagrindai.

26 straipsnis. Teisė į gynybą

(1) Teisė į gynybą garantuojama.

(2) Kiekvienas asmuo turi teisę pats teisėtomis priemonėmis reaguoti į savo teisių ir laisvių pažeidimą.

(3) Viso proceso metu šalys turi teisę naudotis pasirinkto ar paskirto advokato pagalba.

(4) Kišimasis į asmenų veiklą, vykdančių gynybą nustatytose ribose, baudžiamas pagal įstatymą.

27 straipsnis. Teisė į judėjimo laisvę

(1) Teisė į judėjimo laisvę šalyje garantuojama.

(2) Kiekvienam Moldovos Respublikos piliečiui garantuojama teisė apsigyventi ar būti bet kokioje valstybės gyvenamojoje vietovėje, išvykti iš šalies, emigruoti iš jos ir grįžti į šalį.

28 straipsnis. Intymus, šeiminis ir privatus gyvenimas

Valstybė gerbia ir saugo intymų, šeiminį ir privatų gyvenimą.

29 straipsnis. Būsto neliečiamumas

(1) Būstas ir asmens gyvenamoji vieta yra neliečiami. Niekas negali įeiti į ar būti būste, ar asmens gyvenamoje vietoje be jo sutikimo.

(2) Įstatymas leidžia nuo (1) punkto nuostatų nukrypti, kai būtina:

a) vykdyti arešto orderį ar teismo sprendimą;
b) pašalinti gręsianti pavojų gyvybei, asmens fizinei neliečiamybei ar jo turtui;
c) užkirsti kelią epidemijos plitimui.

(3) Krata ir nusikaltimo vietos apžiūra leidžiami ir atliekami tik pagal įstatymą.

(4) Daryti kratą nakties metu, išskyrus kai nusikaltimas akivaizdus, draudžiama.

30 straipsnis. Korespondencijos privatumas

(1) Valstybė užtikrina laiškų, telegramų ir kitų pašto siuntų, telefoninių pokalbių ir kitų teisėtų susisiekimo priemonių privatumą.

(2) Įstatymo nustatyta tvarka nukrypti nuo (1) punkto nuostatų leidžiama kai būtina užtikrinti nacionalinio saugumo interesus, valstybės ekonominę gerovę, viešąją tvarką ir užkirsti kelią nusikaltimams.

31 straipsnis. Sąžinės laisvė

(1) Sąžinės laisvė yra garantuojama. Ji turi reikštis pakantumo bei savitarpio pagarbos dvasia.

(2) Bet kuri religija yra laisva ir veikia pagal įstatymą ir savo įstatus.

(3) Santykiuose tarp religijų bet kokios nesantaikos pasireiškimas yra draudžiamas.

(4) Bet kuri religija yra savarankiška, atskirta nuo valstybės ir naudojasi jos parama, be kita ko, sudaromos religinių paslaugų atlikimo sąlygos kariuomenėje, ligoninėse, kalėjimuose ir globos įstaigose.

32 straipsnis. Nuomonės ir saviraiškos laisvė

(1) Kiekvienam piliečiui garantuojama minties ir nuomonės laisvė, taip pat viešai reiškiama saviraiškos laisvė žodžiu, vaizdu ar kitomis galimomis priemonėmis.

(2) Žodžio laisvė negali pažeisti garbės, orumo ar kito asmens teisės turėti savo požiūrį.

(3) Įstatymu draudžiamas ir baudžiamas valstybės ir tautos neigimas ir žeminimas, karinės agresijos, nacionalinės, rasinės ar religinės nesantaikos raginimai, diskriminacijos, teritorinio separatizmo, visuomenės smurto, o taip pat kitų veiksmų kurstymas, kuriais keliama grėsmė konstitucinei santvarkai.

33 straipsnis. Kūrybinė laisvė

(1) Meninės ir mokslinės kūrybos laisvė garantuojama. Kūryba nėra cenzūruojama.

(2) Piliečių teisė į intelektinę nuosavybę, jų materialiniai ir moraliniai interesai, kylantys iš įvairių formų intelektinės kūrybos, saugomi įstatymu.

(3) Valstybė prisideda prie nacionalinės ir pasaulinės kultūros ir mokslo pasiekimų išsaugojimo, plėtros ir sklaidos.

34 straipsnis. Teisė į informaciją

(1) Asmens teisė turėti prieigą prie bet kokios informacijos, susijusios su viešaisiais reikalais, negali būti ribojama.

(2) Valstybės institucijos pagal savo kompetenciją privalo užtikrinti, kad piliečiai būtų tinkamai informuojami apie viešuosius reikalus ir klausimus, liečiančius jų asmeninius interesus.

(3) Teisė į informaciją negali pažeisti priemonių, skirtų piliečių apsaugai ir nacionaliniam saugumui.

(4) Tiek valstybinės, tiek ir privačios visuomenės informavimo priemonės privalo pateikti teisingą informaciją visuomenei.

(5) Visuomenės informavimo priemonės nėra cenzūruojamos.

35 straipsnis. Teisė į mokslą

(1) Teisė į mokslą įgyvendinama privalomu pagrindiniu išsilavinimu, licėjiniu ir profesiniu išsilavinimu, aukštuoju mokslu ir taip pat per kitų formų mokymus bei kvalifikacijos kėlimą.

(2) Remiantis įstatymu valstybė užtikrina asmens teisę pasirinkti mokymosi ir švietimo kalbą.

(3) Valstybinės kalbos mokymas yra užtikrinamas visuose švietimo institucijų lygiuose.

(4) Valstybinis išsilavinimas yra nemokamas.

(5) Mokymo įstaigos, tame tarpe nevalstybinės, kuriamos ir savo veiklą vykdo pagal įstatymą.

(6) Aukštojo mokslo įstaigos turi teisę į autonomiją.

(7) Valstybinis licėjaus, profesinis ir aukštasis išsilavinimas yra vienodai prieinamas visiems, priklausomai nuo asmeninių sugebėjimų.

(8) Valstybė užtikrina laisvą religinį švietimą, laikantis įstatymo. Visuomenės švietimas yra pasaulietiškas.

(9) Pirmumo teisė pasirinkti vaikų švietimo sritį priklauso tėvams.

36 straipsnis. Teisė į sveikatos apsaugą

(1) Teisė į sveikatos apsaugą yra garantuojama.

(2) Minimali valstybinė sveikatos priežiūra yra nemokama.

(3) Sveikatos apsaugos sistemos struktūrą ir būtinąsias priemones, skirtas apsaugoti individualią fizinę ir psichinę sveikatą, nustato organininis įstatymas.

37 straipsnis. Teisė į sveiką aplinką

(1) Kiekvienas žmogus turi teisę gyventi ekologiškai saugioje ir sveikoje aplinkoje, vartoti sveikus maisto produktus ir naudoti nekenksmingus buitinius prietaisus.

(2) Valstybė garantuoja kiekvienam teisę į nemokamą prieigą prie tikslios informacijos apie aplinką, gyvenimo ir darbo sąlygas, maisto produktų ir buitinių prietaisų kokybę.

(3) Informacijos apie žmogaus sveikatai žalingus veiksnius slėpimas arba klastojimas yra draudžiamas įstatymo.

(4) Fiziniai ir juridiniai asmenys atsako už žalą, padarytą asmens sveikatai ir turtui dėl ekologinių teisės pažeidimų.

38 straipsnis. Teisę rinkti ir būti išrinktam

(1) Tautos valia yra valstybinės valdžios pagrindas. Ši valia išreiškiama laisvais eiliniais rinkimais remiantis visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu ir laisvu balsavimu.

(2) Teisę balsuoti turi Moldovos Respublikos piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų, išskyrus asmenis, kuriems atimta ši teisė pagal įstatymą.

(3) Teisė būti renkamam garantuojama įstatymo visiems Moldovos Respublikos piliečiams, turintiems teisę balsuoti.

39 straipsnis. Teisė valdyti

(1) Moldovos Respublikos piliečiai turi teisę dalyvauti svarstant viešuosius reikalus tiek tiesiogiai, tiek per savo atstovus.

(2) Prieinamumas prie valstybės tarnybos garantuojama kiekvienam Moldovos Respublikos piliečiui pagal įstatymą.

40 straipsnis. Susirinkimų laisvė

Susirinkimai, demonstracijos, mitingai, eitynės ar bet koks kitas susirinkimas yra laisvi ir gali būti organizuojami ir vykdomi tik taikiai ir nenaudojant ginklų.

41 straipsnis. Laisvė jungtis į partijas ir kitas socialines-politines organizacijas

(1) Piliečiai gali laisvai vienytis į partijas ar kitas socialines-politines organizacijas. Šios organizacijos padeda piliečiams išreikšti politinę valią, kuri vykdoma per eilinius rinkimus remiantis įstatymu.

(2) Visos partijos ir kitos socialinės-politinės organizacijos yra lygios prieš įstatymą.

(3) Valstybė užtikrina partijų ir kitų socialinių-politinių organizacijų teisių ir teisėtų interesų apsaugą.

(4) Partijų ar kitų socialinių-politinių organizacijų veikla ir tikslai, kurie nukreipti prieš politinį pliuralizmą, teisinę valstybę, suverenumą, nepriklausomybę ir teritorinį Moldovos Respublikos vientisumą, prieštarauja Konstitucijai.

(5) Slaptos organizacijos draudžiamos.

(6) Partijų, kurių nariai yra užsienio piliečiai, veikla yra draudžiama.

(7) Su valstybės tarnautojo pareigomis nesuderinama narystė politinėse partijose nustatoma organiniu įstatymu.

42 straipsnis. Teisė steigti profesines sąjungas ir stoti į jas

(1) Kiekvienas darbuotojas turi teisę steigti ir jungtis į profesines sąjungas savo interesams ginti.

(2) Profesinės sąjungos yra steigiamos ir veikia pagal savo įstatus ir pagal įstatymą. Jos padeda apsaugoti darbuotojų profesinius, ekonominius ir socialinius interesus.

43 straipsnis. Teisė į darbą ir darbo apsaugą

(1) Kiekvienas asmuo turi teisę į darbą, į laisvą darbo pasirinkimą, į teisingas ir tinkamas darbo sąlygas ir teisę į apsaugą nedarbo atveju.

(2) Visi darbuotojai turi teisę į socialinę apsaugą nedarbo atveju. Nustatomos darbuotojų saugos ir higienos, moterų ir jaunimo darbo tvarkos, minimalaus darbo užmokesčio, kassavaitinio poilsio laiko, mokamų atostogų, darbo sunkiomis sąlygomis, taip pat kitų specifinių situacijų apsaugos priemonės.

(3) Darbo savaitė neturi viršyti 40 valandų.

(4) Darbo derybų ir privalomojo pobūdžio kolektyvinių sutarčių teisė yra garantuojama.

44 straipsnis. Priverstinio darbo draudimas

(1) Priverstinis darbas yra draudžiamas.

(2) Priverstiniu darbu nelaikoma:

a) karinė tarnyba ar ją pakeičianti alternatyvioji tarnyba asmenims, kurie remiantis įstatymu atleidžiami nuo privalomosios karinės tarnybos;

b) nuteistojo asmens darbas vykdomas laisvės atėmimo arba lygtinio atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės laikotarpiu;

c) darbas, vykdomas stichinių nelaimių ar kitais pavojų atvejais, taip pat darbai, kurie yra įprastinių pilietinių pareigų dalis pagal įstatymus.

45 straipsnis. Teisė streikuoti

(1) Teisė streikuoti yra pripažįstama. Streikai gali būti vykdomi tik siekiant apsaugoti darbuotojų profesinius ekonominio ir socialinio pobūdžio interesus.

(2) Teisę streikuoti, taip pat atsakomybę už nelegalius streikus įgyvendinimo sąlygas nustato įstatymas.

46 straipsnis. Privačios nuosavybės teisė ir jos apsauga

(1) Teisė į privačią nuosavybę ir į patvirtintus valstybės skolinius įsipareigojimus yra garantuojama.

(2) Niekam negali būti atimta jo nuosavybė, nebent ji gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir iš anksto numatant teisingą atlyginimą.

(3) Teisėtai įgytas turtas negali būti konfiskuojamas. Teisėtumas įgyto turto preziumuojamas.

(4) Turtas, kuris buvo skirtas, naudotas nusikalstamai veiklai daryti arba įgytas kaip padaryto nusižengimo ar nusikaltimo rezultatas, yra konfiskuojamas pagal įstatymą.

(5) Teisė į privatinę nuosavybę įpareigoja laikytis aplinkos apsaugos reikalavimų ir užtikrinti gerus kaimyninius santykius, taip pat atitikti kitus reikalavimus, kurie nustatyti savininkui pagal įstatymą.

(6) Privačiosios nuosavybės paveldėjimo teisė yra garantuojama.

47 straipsnis. Teisė į socialinę paramą ir apsaugą

(1) Valstybė privalo imtis veiksmų, užtikrinti kiekvieno asmens ir jo / jos šeimos nario deramą pragyvenimo lygį, sveikatos apsaugą ir gerovę, įskaitant maistą, drabužius, pastogę, medicinos priežiūrą ir būtinas socialines paslaugas.

(2) Visi piliečiai turi teisę į socialinę apsaugą nedarbo, ligos, negalios, našlystės, senatvės ar kitais atvejais, netekus pajamų dėl nuo jų nepriklausančių aplinkybių.

48 straipsnis. Šeima

(1) Šeima yra natūrali ir pagrindinė visuomenės ląstelė ir ji turi teisę į visuomenės ir valstybės apsaugą.

(2) Šeima grindžiama laisvu sutikimu sudaryti vyro ir moters santuoką, jų lygiateisiškumu ir jų, kaip tėvų, teise ir pareiga užtikrinti savo vaikų auklėjimą, švietimą ir mokymą.

(3) Santuokos sudarymo, nutraukimo ir anuliavimo sąlygas nustato įstatymas.

(4) Vaikai privalo rūpintis savo tėvais ir padėti jiems.

49 straipsnis. Šeimos ir našlaičių apsauga

(1) Valstybė ekonominėmis ir kitomis priemonėmis prisideda prie šeimos formavimo ir jai pavestų pareigų vykdymo.

(2) Valstybė saugo motinystę, vaikus ir jaunimą, skatindama reikalingų institucijų plėtrą.

(3) Visos pastangos, kuriomis siekiama išlaikyti, auklėti bei mokyti tėvų globos netekusius našlaičius ir vaikus, apmokamos valstybės ir visuomenės. Valstybė skatina ir remia labdaros veiklą šių vaikų naudai.

50 straipsnis. Motinų, vaikų ir jaunimo apsauga

(1) Motinoms ir vaikams teikiama speciali pagalba ir apsauga. Visiems vaikams, įskaitant gimusius ne santuokoje, taikoma ta pati socialinė apsauga.

(2) Vaikams ir jaunimui teikiama ypatinga pagalba naudotis savo teisėmis.

(3) Valstybė moka vaikams reikiamas išmokas, taip pat pašalpas, skirtas pasirūpinti sergančiais ir neįgaliais vaikais. Kitos socialinės pagalbos vaikams ir jaunimui formos numatytos įstatymuose.

(4) Draudžiama išnaudoti nepilnamečius ir juos įtraukti į veiklą, kuri gali būti žalinga jų sveikatai, moralei arba kelti grėsmę jų gyvybei arba normaliam vystymuisi.

(5) Valdžios institucijos privalo užtikrinti reikiamas sąlygas jaunimui laisvai dalyvauti šalies socialiniame, ekonominiame, kultūriniame ir sporto gyvenime.

51 straipsnis. Neįgaliųjų apsauga

(1) Visa visuomenė rūpinasi ypatinga neįgaliųjų apsauga. Valstybė privalo užtikrinti normalias neįgaliųjų gydymo ir reabilitacijos, švietimo, mokymo ir socialinės integracijos sąlygas.

(2) Jokiam asmeniui negali būti taikomas priverstinis gydymas, išskyrus įstatymuose numatytus atvejus.

52 straipsnis. Teisė teikti peticijas

(1) Visi piliečiai turi teisę kreiptis į valdžios institucijas su peticijomis, surašytomis tik jas pasirašiusių asmenų vardu.

(2) Teisėtai įsteigtos organizacijos turi teisę teikti peticijas tik kolektyvų, kuriems jos atstovauja, vardu.

53 straipsnis. Asmens teisės, kurias pažeidė valdžios institucijos

(1) Asmuo, kurio teises pažeidė valdžios institucija priimdama administracinį aktą arba neišspręsdama skundo per įstatymuose nustatytą ter-

miną, turi teisę reikalauti savo teisių pripažinimo, akto panaikinimo ir nuostolių padengimo.

(2) Valstybei tenka įstatymuose numatyta materialinė atsakomybė už asmens teisių pažeidimus, padarytus dėl klaidų, kurias baudžiamosiose bylose padarė tyrimo organai arba teismai.

54 straipsnis. Teisių ir laisvių apribojimai

(1) Moldovos Respublikoje negali būti priimtas joks įstatymas, kuris galėtų sumažinti arba apriboti asmens arba piliečio pagrindines teises ir laisves.

(2) Naudojimuisi šiomis teisėmis ir laisvėmis netaikomi jokie apribojimai, išskyrus tuos, kuriuos numato įstatymas, kurie atitinka visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas ir yra būtini valstybės saugumo interesams, teritoriniam vientisumui, valstybės ekonominei gerovei, viešajai tvarkai, siekiant užkirsti kelią masiniams neramumams ir nusikaltimams, apsaugoti kitų asmenų teises, laisves ir orumą, sutrukdyti konfidencialios informacijos atskleidimui arba užtikrinti valdžią ir nešališkumą.

(3) 2 punkte numatytos nuostatos neleidžia riboti 20–24 straipsniuose numatytų teisių.

(4) Taikomas apribojimas turi būti proporcingas susidariusiai situacijai ir negali turėti įtakos atitinkamos teisės arba laisvės egzistavimui.

55 straipsnis. Naudojimasis teisėmis ir laisvėmis

Kiekvienas asmuo savo konstitucinėmis teisėmis ir laisvėmis naudojasi sąžiningai, nepažeisdamas kitų asmenų teisių ir laisvių.

56 straipsnis. Atsidavimas šaliai

(1) Atsidavimas šaliai yra šventas.

(2) Piliečiai, einantys pareigas valstybės tarnyboje, taip pat kariškiai atsako už lojalų savo pareigų vykdymą, o įstatymuose numatytais atvejais jie turi duoti reikiamą priesaiką.

57 straipsnis. Tėvynės gynyba

(1) Tėvynės gynimas yra šventa kiekvieno piliečio teisė ir pareiga.

(2) Karinė tarnyba atliekama kaip numatyta įstatymuose, ginkluotosiose pajėgose, skirtose šalies ir sienų gynybai, taip pat palaikyti viešąją tvarką.

58 straipsnis. Finansinis indėlis

(1) Piliečiai privalo prisidėti prie viešųjų išlaidų mokėdami rinkliavas ir mokesčius.

(2) Įstatymuose numatyta mokesčių sistema privalo užtikrinti teisingą mokestinės naštos paskirstymą.

(3) Draudžiami bet kokie kiti įstatymuose nenumatyti mokesčiai.

59 straipsnis. Aplinkos ir paminklų apsauga

Aplinkos apsauga, istorinių ir kultūrinių paminklų išsaugojimas yra kiekvieno piliečio pareiga.

III DALIS. VALDŽIOS INSTITUCIJOS

IV SKYRIUS

PARLAMENTAS

PIRMAS SKIRSNIS. Organizavimas ir funkcionavimas

60 straipsnis. Parlamentas – aukščiausioji atstovaujamoji ir įstatymų leidžiamoji valdžia

(1) Parlamentas yra aukščiausiasis tautai atstovaujantis organas ir vienintelė valstybės įstatymų leidžiamoji valdžia Moldovos Respublikoje.

(2) Parlamentą sudaro 101 narys.

61 straipsnis. Parlamento rinkimai

(1) Parlamento nariai renkami remiantis visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu ir laisvu balsavimu.

(2) Rinkimų organizavimo ir vykdymo būdą nustato organinis įstatymas.

(3) Parlamento narių rinkimai turi būti organizuojami ne vėliau kaip praėjus 3 mėnesiams nuo ankstesnio Parlamento įgaliojimų pabaigos arba ankstesnės sudėties Parlamento paleidimo.

62 straipsnis. Parlamento nario mandato pripažinimas galiojančiu

Centrinės rinkimų komisijos siūlymu Konstitucinis Teismas sprendžia dėl Parlamento nario mandato pripažinimo galiojančiu arba rinkimų įstatymų pažeidimo atveju negaliojančiu.

63 straipsnis. Kadencija

(1) Parlamentas renkamas 4 metų kadencijai, kuri gali būti pratęsta organiniu įstatymu karo arba stichinės nelaimės atveju.

(2) Parlamentas šaukiamas į sesiją Moldovos Respublikos Prezidento kvietimu ne vėliau kaip per 30 dienų nuo rinkimų dienos.

(3) Parlamentas vykdo savo įgaliojimus iki naujai išrinkto Parlamento teisėto susirinkimo. Šiuo laikotarpiu negalimi jokie Konstitucijos pakeitimai, negali būti priimamas, keičiamas arba panaikinamas joks organinis įstatymas.

(4) Į ankstesnio Parlamento darbotvarkę įtrauktus įstatymų projektus arba įstatymų leidybos iniciatyvas svarsto naujos sudėties Parlamentas.

64 straipsnis. Vidinė organizacija

(1) Parlamento struktūra, organizavimas ir funkcionavimas nustatomi Parlamento reglamente. Parlamento finansavimo šaltiniai numatomi Parlamento patvirtintame biudžete.

(2) Parlamento Pirmininkas renkamas slaptu balsavimu Parlamentui suteiktų įgaliojimų laikotarpiui išrinktų Parlamento narių balsų dauguma. Pirmininkas gali būti bet kuriuo metu atšauktas iš pareigų slaptu Parlamento balsavimu ne mažiau kaip dviejų trečdalių visų jo narių balsų dauguma.

(3) Pirmininko pavaduotojai renkami Parlamento Pirmininko teikimu, pasitarus su Parlamento frakcijomis.

65 straipsnis. Posėdžių viešumas

(1) Parlamento posėdžiai yra vieši.

(2) Parlamentas gali nuspręsti, kad tam tikri posėdžiai bus uždari.

66 straipsnis. Pagrindiniai įgaliojimai

Parlamentas turi šiuos pagrindinius įgaliojimus:

a) priimti įstatymus, sprendimus ir pasiūlymus;

b) skelbti referendumus;

c) teikti įstatymų aiškinimus ir užtikrinti teisinio reglamentavimo vienovę visoje šalyje;

d) tvirtinti pagrindines valstybės vidaus ir užsienio politikos kryptis;

e) tvirtinti valstybės karinę doktriną;

f) vykdyti vykdomosios valdžios parlamentinę kontrolę Konstitucijoje numatytu būdu ir mastu;

g) ratifikuoti, nutraukti, sustabdyti ir panaikinti Moldovos Respublikos sudarytas tarptautines sutartis;

h) tvirtinti valstybės biudžetą ir kontroliuoti jo vykdymą;

i) prižiūrėti valstybės paskolų suteikimą, ekonominės ar kitokios pagalbos teikimą užsienio šalims, sutarčių sudarymą dėl iš užsienio šaltinių gaunamų valstybės paskolų ir kreditų;

j) įstatymuose numatytais atvejais rinkti ir skirti valstybės pareigūnus;

k) tvirtinti Moldovos Respublikos ordinus ir medalius;

1) skelbti dalinę arba visuotinę ginkluotųjų pajėgų mobilizaciją;

m) skelbti nepaprastąją, apgulties ir karo padėtį;

n) pradėti tyrimus ir nagrinėjimus dėl klausimų, susijusių su visuomenės interesais;

o) įstatymuose numatytais atvejais sustabdyti vietinių viešojo administravimo organų veiklą;

p) leisti amnestijos aktus;

r) vykdyti kitus Konstitucijoje ir įstatymuose numatytus įgaliojimus.

67 straipsnis. Parlamento sesijos

(1) Per metus vyksta dvi eilinės Parlamento sesijos. Pirmoji sesija prasideda vasario mėnesį ir baigiasi ne vėliau kaip liepos mėnesio pabaigoje. Antroji sesija prasideda rugsėjo mėnesį ir baigiasi ne vėliau kaip gruodžio mėnesio pabaigoje.

(2) Parlamentas taip pat gali rinktis į neeilines arba specialiąsias sesijas Moldovos Respublikos Prezidento, Parlamento Pirmininko arba trečdalio Parlamento narių reikalavimu.

ANTRAS SKIRSNIS. Parlamento narių statusas

68 straipsnis. Atstovaujamasis mandatas

1. Veikdami pagal jiems suteiktą mandatą Parlamento nariai tarnauja tautai.

2. Bet koks imperatyvinis mandatas laikomas negaliojančiu.

69 straipsnis. Parlamento narių mandatas

(1) Parlamento nariai pradeda veikti pagal savo mandatą tik pripažinus jį galiojančiu.

(2) Parlamento nario pareigos baigiasi naujai išrinkto Parlamento su-

sirinkimo dieną, Parlamento nariui atsistatydinus, panaikinus jo mandatą, pareigų nesuderinamumo arba mirties atveju.

70 straipsnis. Pareigų nesuderinamumas ir imunitetas

(1) Deputato nario pareigos nesuderinamos su bet kokiomis kitomis mokamomis pareigomis, išskyrus pedagoginę ir mokslinę veiklą.

(2) Kiti galimi pareigų nesuderinamumo atvejai nustatyti organiniame įstatyme.

(3) Deputatas negali būti sulaikomas, suimamas, atliekama jo asmens apžiūra, išskyrus kai jis užtinkamas bedarantis nusikaltimą arba negali būti traukiamas teisminėn atsakomybėn be Parlamento sutikimo, duoto išklausius deputato.

71 straipsnis. Nepriklausoma nuomonė

Parlamento nariai negali būti persekiojami arba traukiami atsakomybėn už balsavimą arba nuomonę, išreikštą pasinaudojant savo mandatu.

TREČIAS SKIRSNIS. Įstatymų leidyba

72 straipsnis. Įstatymų kategorijos

(1) Parlamentas turi teisę leisti konstitucinius, organinius ir paprastus įstatymus.

(2) Konstituciniai įstatymai – tai įstatymai keičiantys Konstituciją.

(3) Organinis įstatymas reglamentuoja:

a) rinkimų sistemą;

b) referendumų organizavimą ir vykdymą;

c) Parlamento organizavimą ir veikimą;

d) Vyriausybės organizavimą ir veikimą;

e) Konstitucinio Teismo, Magistratūros Aukščiausiosios Tarybos, teismų sistemos ir administracinių teismų organizavimą ir veikimą;

f) savivaldos ir teritorijos organizavimą, taip pat bendrą vietos autonomijos režimą;

g) politinių partijų organizavimą ir veikimą;

h) ypatingos ekonominės zonos steigimo tvarką;

i) privačios nuosavybės ir paveldėjimo bendrąją teisinę sistemą;

j) darbo santykių, profesinių sąjungų ir socialinės apsaugos bendrąją sistemą;

k) bendrą švietimo sistemos organizavimą;

l) bendrą religijų režimą;

m) nepaprastąją padėtį, apgulties ir karo padėtį;

n) nusikaltimus, bausmes ir jų vykdymo tvarką,

o) amnestijos ir malonės suteikimą;

p) kitas sritis, kuriose pagal Konstituciją turi būti priimti organiniai įstatymai;

r) kitas sritis, kuriose Parlamentas rekomenduoja priimti organinius įstatymus.

(4) Paprasti įstatymai taikomi bet kokioje socialinių santykių srityje, išskyrus konstitucinių ir organinių įstatymų reglamentuojamas sritis.

73 straipsnis. Įstatymų leidybos iniciatyva

Teisę inicijuoti įstatymų leidybą turi Parlamento nariai, Moldovos Respublikos Prezidentas, Vyriausybė ir Gagauzijos autonominio teritorinio vieneto Tautos Susirinkimas.

74 straipsnis. Įstatymų ir sprendimų priėmimas

(1) Organiniai įstatymai priimami išrinktų Parlamento narių balsų dauguma bent po dviejų svarstymų.

(2) Paprasti įstatymai ir sprendimai priimami dalyvaujančių Parlamento narių balsų dauguma.

(3) Vyriausybės pateikti įstatymo projektai ir deputatų patvirtinti teisės aktų pasiūlymai svarstomi Parlamento, įskaitant svarstomus skubos tvarka, pagal Vyriausybės nustatytą tvarką ir laikantis prioritetų. Kiti teisės aktų pasiūlymai svarstomi nustatyta tvarka.

(4) Įstatymus skelbia Moldovos Respublikos Prezidentas.

75 straipsnis. Referendumas

(1) Ypatingos svarbos klausimai, dėl kurių Moldovos visuomenėje ir valstybėje kyla konfrontacija, sprendžiami referendumu.

(2) Norminiai teisės aktai, priimti remiantis respublikos referendumo rezultatais, turi aukščiausiąją teisinę galią.

76 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas

Įstatymai skelbiami Moldovos Respublikos oficialiame leidinyje „Monitorul Oficial“ ir įsigalioja arba nuo jų paskelbimo dienos, arba nuo pačiame įstatymo tekste nurodytos datos. Nepaskelbtas įstatymas negalioja.

V SKYRIUS

MOLDOVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

77 straipsnis. Moldovos Respublikos Prezidentas – valstybės vadovas

(1) Moldovos Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas.

(2) Moldovos Respublikos Prezidentas atstovauja valstybei ir yra šalies suvereniteto ir nepriklausomybės, taip pat valstybės vienybės ir teritorinio vientisumo garantas.

78 straipsnis. Prezidento rinkimai

(1) Moldovos Respublikos Prezidentą renka Parlamentas slaptu balsavimu.

(2) Kiekvienas Moldovos Respublikos pilietis, turintis teisę balsuoti ir vyresnis kaip 40 metų, kuris gyveno ir turi nuolatinę gyvenamąją vietą Moldovos Respublikos teritorijoje ne mažiau kaip 10 metų ir kalba valstybine kalba, gali būti renkamas Moldovos Respublikos Prezidentu.

(3) Kandidatas, surinkęs trijų penktadalių išrinktų Parlamento narių balsus, skelbiamas nauju Prezidentu. Jei nė vienas kandidatas nesurinko reikiamo skaičiaus balsų, organizuojamas antras balsavimas, kurio metu balsuojama už du daugiausia balsų surinkusius kandidatus, kurie nustatomi pirmo balsavimo metu gautų balsų mažėjimo tvarka.

(4) Jei ir antrame ture nė vienas kandidatas nesurenka reikiamo balsų skaičiaus, organizuojami pakartotiniai rinkimai.

(5) Jei Moldovos Respublikos Prezidentas neišrenkamas po pakartotinių rinkimų, esamas Prezidentas paleidžia Parlamentą ir nustato naujų Parlamento rinkimų datą.

(6) Moldovos Respublikos Prezidento rinkimo tvarką nustato organinis įstatymas.

79 straipsnis. Mandato pripažinimas ir priesaikos davimas

(1) Rinkimų į Moldovos Respublikos Prezidento pareigas rezultatus galiojančiais pripažįsta Konstitucinis Teismas.

(2) Laimėjęs kandidatas, kurio išrinkimas pripažintas galiojančiu, duoda šią priesaiką Parlamente ir Konstituciniame Teisme ne vėliau kaip per 45 dienas po rinkimų:

„Aš iškilmingai prisiekiu visas savo jėgas ir gebėjimus skirti Moldovos Respublikos klestėjimui, laikytis Konstitucijos ir šalies įstatymų, ginti

demokratiją, pagrindines žmogaus teises ir laisves, Moldovos suverenitetą, nepriklausomybę, vienybę ir teritorinį vientisumą.“

80 straipsnis. Kadencija

(1) Moldovos Respublikos Prezidentas renkamas 4 metų laikotarpiui ir pradeda eiti pareigas priesaikos davimo dieną.

(2) Moldovos Respublikos Prezidentas eina pareigas iki naujai išrinkto Prezidento priesaikos davimo.

(3) Moldovos Respublikos Prezidento įgaliojimai gali būti pratęsti karo arba katastrofos atveju pagal organinį įstatymą.

(4) Tas pats asmuo gali eiti Moldovos Respublikos Prezidento pareigas ne daugiau kaip 2 kadencijas iš eilės.

81 straipsnis. Pareigų nesuderinamumas ir imunitetas

(1) Moldovos Respublikos Prezidento pareigos nesuderinamos su bet kokiomis kitomis mokamomis pareigomis.

(2) Moldovos Respublikos Prezidentui taikomas teisinis imunitetas. Jis teisiškai neatsako už nuomones, pareikštas naudojantis savo įgaliojimais.

(3) Parlamentas, dviejų trečdalių išrinktų deputatų balsų dauguma, gali nuspręsti pradėti Moldovos Respublikos Prezidento apkaltą, jei jis padaro nusikaltimą. Teisminis nagrinėjimas yra priskiriamas Aukščiausiojo Teismo kompetencijai pagal įstatymą. Prezidentas teisiškai nušalinamas nuo pareigų nuo teismo nuosprendžio įsigaliojimo dienos.

82 straipsnis – panaikintas

83 straipsnis – panaikintas

84 straipsnis. Pranešimai

(1) Moldovos Respublikos Prezidentas gali dalyvauti Parlamento posėdžiuose.

(2) Moldovos Respublikos Prezidentas kreipiasi į Parlamentą su pranešimais dėl nacionalinės svarbos klausimų.

85 straipsnis. Parlamento paleidimas

(1) Jei neįmanoma sudaryti Vyriausybės arba jei 3 mėnesius blokuojamas įstatymų priėmimas, Moldovos Respublikos Prezidentas, pasitaręs su parlamentinėmis frakcijomis, gali paleisti Parlamentą.

(2) Parlamentas gali būti paleidžiamas, jei jis nenubalsavo dėl pasitikėjimo nauja Vyriausybe per 45 dienas po pirmo Prezidento pasiūlymo ir tik atmetus ne mažiau kaip du pasiūlymus dėl įgaliojimų suteikimo.

(3) Parlamentas per metus gali būti paleidžiamas tik kartą.

(4) Parlamentas negali būti paleidžiamas likus 6 mėnesiams iki Moldovos Respublikos Prezidento kadencijos pabaigos arba nepaprastosios padėties, karo padėties ir karo metu, išskyrus 78 straipsnio 5 punkte numatytą atvejį.

86 straipsnis. Įgaliojimai užsienio politikos srityje

(1) Moldovos Respublikos Prezidentas turi teisę vykdyti oficialias derybas, sudaryti tarptautines sutartis Moldovos Respublikos vardu ir jas pateikti Parlamentui ratifikuoti įstatymuose nustatyta tvarka ir terminais.

(2) Vyriausybės siūlymu Moldovos Respublikos Prezidentas skiria ir atšaukia Moldovos Respublikos diplomatinius atstovus ir teikia, naikina arba keičia diplomatinius rangus.

(3) Moldovos Respublikos Prezidentas priima skyrimo ir atšaukimo raštus iš užsienio valstybių diplomatinių atstovų Moldovos Respublikoje.

87 straipsnis. Įgaliojimai šalies gynybos srityje

(1) Moldovos Respublikos Prezidentas yra vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas.

(2) Esant išankstiniam Parlamento pritarimui, Moldovos Respublikos Prezidentas skelbia dalinę arba visuotinę ginkluotųjų pajėgų mobilizaciją.

(3) Ginkluotos agresijos prieš šalį atveju Moldovos Respublikos Prezidentas imasi reikiamų žingsnių atremti agresiją, taip pat skelbia karo padėtį ir nedelsdamas praneša Parlamentui apie susidariusią padėtį. Jei tuo metu nėra Parlamento sesijos, ji šaukiama per 24 valandas nuo agresijos pasireiškimo.

(4) Moldovos Respublikos Prezidentas gali imtis ir kitų tinkamų priemonių šalies saugumui ir viešajai tvarkai užtikrinti pagal įstatymus ir jų numatytu mastu.

88 straipsnis. Kiti įgaliojimai

Moldovos Respublikos Prezidentas taip pat vykdo šiuos įgaliojimus:

a) apdovanoja medaliais ir garbės titulais,

b) skiria įstatymuose numatytus aukščiausius karinius laipsnius;

c) sprendžia Moldovos Respublikos pilietybės klausimus ir suteikia politinį prieglobstį;

d) skiria į valstybines pareigas įstatymuose numatyta tvarka;

e) teikia malonę;

f) gali reikalauti iš Tautos išreikšti savo valią referendumu dėl nacionalinės svarbos klausimų;

g) skiria diplomatinius rangus;

h) įstatymuose numatyta tvarka skiria aukščiausius kvalifikacinius laipsnius prokuratūros, teismų pareigūnams ir kitų kategorijų valstybės tarnautojams;

i) atšaukia Vyriausybės aktus, kurie prieštarauja įstatymams, iki Konstitucinis Teismas priima galutinį sprendimą;

j) naudojasi kitais įstatymuose numatytais įgaliojimais.

89 straipsnis. Pašalinimas iš pareigų

(1) Jei Moldovos Respublikos Prezidentas padaro atitinkamus veiksmus, kurie pažeidžia konstitucines nuostatas, Parlamentas pašalina jį iš pareigų dviejų trečdalių savo narių balsų dauguma.

(2) Pasiūlymą dėl pašalinimo iš pareigų turi pateikti ne mažiau kaip vienas trečdalis narių, apie tokį pasiūlymą nedelsiant turi būti pranešta Prezidentui. Prezidentas gali duoti paaiškinimus dėl jam pateiktų kaltinimų Parlamente ir Konstituciniame Teisme.

90 straipsnis. Neužimtos pareigos

(1) Skelbiama, kad Moldovos Respublikos Prezidento pareigos neužimtos, jei baigiasi Prezidento įgaliojimai, jei Prezidentas atsistatydina, pašalinamas iš pareigų, neabejotinai nebegali vykdyti savo pareigų arba miršta.

(2) Moldovos Respublikos Prezidento atsistatydinimo pareiškimas pateikiamas Parlamentui, kuris išreiškia savo nuomonę šiuo klausimu.

(3) Per 30 dienų nuo atitinkamo kreipimosi Konstitucinis Teismas pripažįsta, kad Moldovos Respublikos Prezidentas negali vykdyti savo pareigų visa apimtimi ilgiau kaip 60 dienų.

(4) Per du mėnesius po to, kai Moldovos Respublikos Prezidento pareigos tapo laisvos, pagal įstatymus organizuojami nauji Prezidento rinkimai.

91 straipsnis. Laikinos pareigos

Jei Moldovos Respublikos Prezidento pareigos tampa laisvos arba jei Prezidentas pašalintas iš pareigų, arba jei jis laikinai negali vykdyti savo pareigų, jo pareigas laikinai eina Parlamento Pirmininkas arba Ministras Pirmininkas pirmumo tvarka.

92 straipsnis. Laikinai einančio Prezidento pareigas asmens atsakomybė

Jei asmuo, laikinai einantis Moldovos Respublikos Prezidento pareigas, padaro sunkius nusižengimus, pažeisdamas Konstitucijos nuostatas, taikomas 89 straipsnio 1 punktas ir 91 straipsnis.

93 straipsnis. Įstatymų skelbimas

(1) Moldovos Respublikos Prezidentas skelbia priimtus įstatymus.

(2) Jei Moldovos Respublikos Prezidentas turi kokių nors prieštaravimų dėl priimto įstatymo, jis turi teisę ne vėliau kaip per dvi savaites grąžinti jį Parlamentui svarstyti iš naujo. Jei Parlamentas laikosi savo anksčiau priimto sprendimo, Prezidentas turi įstatymą paskelbti.

94 straipsnis. Prezidento aktai

(1) Naudodamasis savo įgaliojimais, Moldovos Respublikos Prezidentas išleidžia dekretus, kurie turi būti vykdomi visoje valstybės teritorijoje. Dekretai skelbiami Moldovos Respublikos oficialiame leidinyje „Monitorul Oficial“.

(2) Dekretus, kuriuos išleido Prezidentas, pasinaudodamas 86 straipsnio 2 punkte ir 87 straipsnio 2, 3 ir 4 punktuose išdėstytais savo įgaliojimais, pasirašo ir Ministras Pirmininkas.

95 straipsnis. Prezidento aparato finansiniai ištekliai, kompensacija ir kitos teisės

(1) Skirtos lėšos Moldovos Respublikos Prezidento kanceliarijai pagal jo pasiūlymą tvirtinamos Parlamento ir įtraukiamos į valstybės biudžetą.

(2) Atlyginimą ir kitas Moldovos Respublikos Prezidento teises nustato įstatymas.

VI SKYRIUS

VYRIAUSYBĖ

96 straipsnis. Vaidmuo

(1) Vyriausybė užtikrina valstybės vidaus ir užsienio politikos vykdymą ir vykdo bendrąjį vadovavimą viešajam administravimui.

(2) Vykdydama savo įgaliojimus Vyriausybė vadovaujasi Parlamento patvirtinta savo veiklos programa.

97 straipsnis. Struktūra

Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas, jo pirmasis pavaduotojas ir pavaduotojai, ministrai ir kiti organiniame įstatyme numatyti nariai.

98 straipsnis. Įgaliojimų suteikimas

(1) Pasikonsultavęs su Parlamento frakcijomis Moldovos Respublikos Prezidentas siūlo Ministro Pirmininko kandidatūrą.

(2) Per 15 dienų nuo kandidatūros pasiūlymo į Ministro Pirmininko pareigas Parlamentas prašo balsuoti dėl pritarimo Vyriausybės veiklos programai ir Vyriausybės narių sąrašui.

(3) Veiklos programa ir Vyriausybės narių sąrašas svarstomi Parlamento posėdyje. Parlamentas išreiškia pasitikėjimą Vyriausybe Parlamento išrinktų deputatų balsų dauguma.

(4) Parlamentui nubalsavus dėl pasitikėjimo, Moldovos Respublikos Prezidentas skiria Vyriausybę.

(5) Vyriausybė pradeda vykdyti savo įgaliojimus nuo tos dienos, kai jos nariai prisiekia Moldovos Respublikos Prezidento akivaizdoje.

(6) Esant reikalui pertvarkyti kadrus ar esant laisvai pareigybei Vyriausybėje Moldovos Respublikos Prezidentas remiantis Ministro Pirmininko siūlymu atleidžia iš pareigų ir skiria atskirus Vyriausybės narius.

99 straipsnis. Pareigų nesuderinamumas

(1) Vyriausybės nario pareigos nesuderinamos su jokiomis kitomis mokamomis pareigomis.

(2) Kitus pareigų nesuderinamumo atvejus nustato organinis įstatymas.

100 straipsnis. Vyriausybės nario įgaliojimų pabaiga

Vyriausybės nario įgaliojimai baigiasi atsistatydinimo, atšaukimo, pareigų nesuderinamumo arba mirties atveju.

101 straipsnis. Ministras Pirmininkas

(1) Ministras Pirmininkas vadovauja Vyriausybei ir koordinuoja jos narių veiklą, atsižvelgdamas į jiems suteiktus įgaliojimus.

(2) Jei Ministras Pirmininkas negali eiti savo pareigų arba jam mirus, Moldovos Respublikos Prezidentas paskiria kitą Vyriausybės narį laikinai vykdyti Ministro Pirmininko pareigas iki naujos Vyriausybės suformavimo. Laikinas Ministro Pirmininko pareigų vykdymas nutraukiamas, jeigu Ministras Pirmininkas atnaujina savo veiklą Vyriausybėje.

(3) Ministrui Pirmininkui atsistatydinus, iš pareigų pasitraukia visa Vyriausybė.

102 straipsnis. Vyriausybės aktai

(1) Vyriausybė priima nutarimus, sprendimus ir potvarkius.

(2) Nutarimai priimami siekiant įgyvendinti įstatymus.

(3) Sprendimai priimami vadovaujantis 106b straipsniu.

(4) Vyriausybės nutarimus ir sprendimus pasirašo Ministras Pirmininkas ir už jų įgyvendinimą atsakingi ministrai, tokie nutarimai ir sprendimai skelbiami Moldovos Respublikos oficialiame leidinyje „Monitorul Oficial“. Nepaskelbtas nutarimas arba sprendimas negalioja.

(5) Potvarkius priima Ministras Pirmininkas, jie skirti Vyriausybės veiklos vidinei organizacijai.

103 straipsnis. Įgaliojimų pabaiga

(1) Vyriausybė vykdo savo įgaliojimus iki naujų Parlamento rinkimų rezultatų patvirtinimo.

(2) Jei Parlamentas nubalsuoja dėl nepasitikėjimo Vyriausybe, jei Ministras Pirmininkas atsistatydina, taip pat 1 punkte numatytu atveju Vyriausybė vykdo tik viešųjų reikalų administravimo funkcijas iki naujos Vyriausybės priesaikos davimo.

VII SKYRIUS

PARLAMENTO IR VYRIAUSYBĖS SANTYKIAI

104 straipsnis. Parlamento informavimas

(1) Vyriausybė atsiskaito Parlamentui, jo komitetams ir atskiriems nariams teikdama jų prašomą informaciją ir dokumentus.

(2) Vyriausybės nariai gali dalyvauti Parlamento posėdžiuose. Pareikalavus jie privalo juose dalyvauti.

105 straipsnis. Klausimai ir paklausimai

(1) Vyriausybė ir atskiri jos nariai privalo atsakinėti į Parlamento narių klausimus ir paklausimus.

(2) Parlamentas gali priimti sprendimą suformuluoti savo poziciją dėl paklausimo.

106 straipsnis. Balsavimas dėl nepasitikėjimo

(1) Ne mažiau kaip ketvirčio narių siūlymu Parlamentas gali išreikšti nepasitikėjimą Vyriausybe Parlamento narių balsų dauguma.

(2) Pasiūlymas balsuoti dėl nepasitikėjimo turi būti išnagrinėtas per 3 dienas nuo jo pateikimo Parlamentui.

106a straipsnis. Vyriausybės prisiimama atsakomybė

(1) Vyriausybė gali prisiimti atsakomybę prieš Parlamentą už veiklos programą, bendro pobūdžio politinį pareiškimą arba įstatymo projektą.

(2) Vyriausybė atstatydinama, jeigu pareikštas nepasitikėjimas nepraėjus trim dienom nuo veiklos programos pristatymo, bendro pobūdžio politinio pareiškimo arba įstatymo projekto pateikimo, priimto laikantis 106 straipsnio nuostatų.

(3) Jei Vyriausybė neatstatydinama, kaip numatyta 2 punkte, pateiktas įstatymo projektas laikomas priimtu, o programa arba bendro pobūdžio politinis pareiškimas tampa privalomi Vyriausybei.

106b straipsnis. Įstatymų leidybos įgaliojimų delegavimas

(1) Siekiant, kad būtų pradėta vykdyti Vyriausybės veiklos programa, Parlamentas Vyriausybė siūlymu gali priimti specialų įstatymą, leidžiantį Vyriausybei priimti sprendimus tose srityse, kurioms netaikomi organiniai įstatymai.

(2) Tokius įgaliojimus suteikiantis įstatymas būtinai turi nustatyti sritį ir datą, iki kurios gali būti priimami sprendimai.

(3) Potvarkiai įsigalioja nuo jų viešo paskelbimo, promulgacija jiems netaikoma.

(4) Jei to reikalauja įgaliojimus suteikiantis įstatymas, potvarkiai turi būti pateikiami Parlamentui tvirtinti. Įstatymo projektas dėl potvarkių patvirtinimo turi būti pateiktas per įgaliojimus suteikiančiame įstatyme numatytą terminą. Jei šio termino nesilaikoma, potvarkis negalioja. Jei Parlamentas neatmeta įstatymo projekto dėl potvarkio patvirtinimo, tokie sprendimai lieka galioti.

(5) Pasibaigus potvarkių priėmimo terminui, tokie potvarkiai gali būti panaikinti, atšaukti arba pakeisti tik įstatymu.

VIII SKYRIUS

VIEŠASIS ADMINISTRAVIMAS

107 straipsnis. Specializuotas centrinis viešasis administravimas

(1) Ministerijos yra specializuotos centrinės valstybės institucijos. Vadovaudamosi įstatymais jos įgyvendina Vyriausybės politiką, jos nutarimus ir įsakymus, taip pat prižiūri joms priskirtas sritis ir atsako už savo vykdomą veiklą.

(2) Siekiant valdyti, koordinuoti ir kontroliuoti šalies ūkį, vadovaujantis įstatymais steigiamos ir kitos administravimo institucijos, kurios nepatenka į tiesioginę ministerijų kompetenciją.

108 straipsnis. Ginkluotosios pajėgos

(1) Ginkluotosios pajėgos paklūsta išimtinai tautos valiai, siekiant apsaugoti šalies suverenitetą, nepriklausomybę, vienybę ir teritorinį vientisumą bei konstitucinę demokratiją.

(2) Šalies gynybos sistemos struktūra nustatoma organiniu įstatymu.

109 straipsnis. Pagrindiniai vietinio viešojo administravimo principai

(1) Administracinių teritorinių vienetų viešasis administravimas paremtas vietos autonomijos, viešųjų tarnybų decentralizacijos, vietos viešojo administravimo institucijų rinkimų ir konsultavimosi su piliečiais svarbiausiais vietinės svarbos klausimais principais.

(2) Autonomijos sąvoka apima tiek vietos viešojo administravimo or-

ganizavimą ir veikimą, tiek tokios administracijos atstovaujamų bendruomenių valdymą.

(3) Minėtų principų įgyvendinimas negali turėti įtakos valstybės vientisumui.

110 straipsnis. Administracinė-teritorinė sandara

(1) Administraciniu požiūriu Moldovos Respublikos teritorija dalinama į kaimus, miestus, rajonus ir Gagauzijos autonominį teritorinį vienetą. Tam tikri miestai gali būti paskelbti savivaldybėmis įstatymuose numatyta tvarka.

(2) Dniestro upės kairiajame krante esančioms vietovėms gali būti suteiktos specialios autonomijos formos ir sąlygos pagal organiniame įstatyme numatytas specialias įstatymo nuostatas.

(3) Moldovos Respublikos sostinės – Kišiniovo miesto statusą reglamentuoja organinis įstatymas.

111 straipsnis. Gagauzijos autonominis teritorinis vienetas

(1) Gagauzija yra autonominis teritorinis vienetas, turintis specialų statusą ir esantis gagauzų tautos apsisprendimo forma, jis sudaro sudėtinę ir neatskiriamą Moldovos Respublikos dalį ir savarankiškai sprendžia politinius, ekonominius ir kultūrinius klausimus pagal savo kompetenciją remiantis Moldovos Respublikos Konstitucijos nuostatomis veikdamas visos visuomenės interesais.

(2) Gagauzijos autonominio teritorinio vieneto teritorijoje garantuojamos visos Moldovos Respublikos Konstitucijoje ir įstatymuose numatytos teisės ir laisvės.

(3) Gagauzijos autonominiame teritoriniame vienete veikia įstatymuose numatyti atstovaujamieji ir vykdomieji organai.

(4) Gagauzijos autonominio teritorinio vieneto teritorijoje esanti žemė, žemės gelmės, vandenys, augalija ir gyvūnija, taip pat kiti gamtiniai ištekliai priklauso Moldovos Respublikos tautai ir kartu yra Gagauzijos ekonominis pagrindas.

(5) Gagauzijos autonominio teritorinio vieneto biudžetas sudaromas pagal normas, kurias nustato įstatymas, reglamentuojantis specialų Gagauzijos statusą.

(6) Vyriausybė įstatymuose numatyta tvarka kontroliuoja, kaip Gagauzijos autonominiame teritoriniame vienete laikomasi Moldovos Respublikos įstatymų.

(7) Organiniai įstatymai, reglamentuojantys Gagauzijos autonominio teritorinio vieneto specialųjį statusą, gali būti keičiami trijų penktadalių išrinktų Parlamento narių balsų dauguma.

112 straipsnis. Kaimų ir miestų valdžia

(1) Vietinės renkamos tarybos ir merai yra viešojo administravimo organai, per kuriuos kaimuose ir miestuose įgyvendinama vietinė autonomija.

(2) Pagal įstatymus vietinės tarybos ir merai veikia kaip autonominiai administracinės valdžios organai ir vykdo visuomeninių reikalų sprendimo kaimuose ir miestuose funkciją.

(3) Vietinių tarybų ir merų rinkimo tvarką, taip pat jų įgaliojimus ir kompetencijos ribas nustato įstatymai.

113 straipsnis. Rajono taryba

(1) Rajono taryba koordinuoja kaimų ir miestų tarybų veiklą dėl rajoninės reikšmės viešųjų reikalų tvarkymo.

(2) Rajono taryba renkama ir veikia įstatymuose numatyta tvarka.

(3) Vietos valdžios institucijų santykiai grindžiami autonomijos, teisėtumo ir bendradarbiavimo principais, sprendžiant bendrus klausimus.

IX SKYRIUS

TEISMINĖ VALDŽIA

PIRMAS SKIRSNIS. Teismai

114 straipsnis. Teisingumo vykdymas

Teisingumą pagal įstatymą vykdo teismai.

115 straipsnis. Teismai

(1) Teisingumą vykdo Aukščiausiasis Teisingumo Teismas, apeliaciniai teismai ir teismai.

(2) Pagal įstatymus gali būti specialūs teismai tam tikrų kategorijų byloms spręsti.

(3) Draudžiama steigti ypatinguosius teismus.

(4) Teismų struktūrą ir jų kompetencijos ribas, teismų procesą nustato organinis įstatymas.

116 straipsnis. Teisėjų statusas

(1) Teismų teisėjai yra nepriklausomi, nešališki ir pagal įstatymus neatšaukiami.

(2) Teismų teisėjus pagal įstatymą skiria Moldovos Respublikos Prezidentas Magistratūros Aukščiausiosios Tarybos teikimu. Konkursą laimėję teisėjai iš pradžių skiriami 5 metų kadencijai. Pasibaigus 5 metų kadencijai, teisėjai į šias pareigas skiriami iki tam tikro įstatymuose numatyto amžiaus.

(3) Teismų pirmininkus ir pirmininkų pavaduotojus skiria Moldovos Respublikos Prezidentas Magistratūros Aukščiausiosios Tarybos teikimu ketveriems metams.

(4) Aukščiausiojo Teisingumo Teismo pirmininką, pirmininko pavaduotojus ir teisėjus skiria Parlamentas Magistratūros Aukščiausiosios Tarybos teikimu. Jie turi turėti ne mažesnį kaip 10 metų teisėjo darbo stažą.

(5) Teisėjai paaukštinami ir perkeliami tik jų sutikimu.

(6) Teisėjams skiriamos sankcijos tik įstatymuose numatyta tvarka.

(7) Teisėjo pareigos nesuderinamos su bet kokiomis kitomis viešomis arba privačiomis mokamomis pareigomis, išskyrus pedagoginę ir mokslinę veiklą.

117 straipsnis. Teismo procesų viešumas

Teismo posėdžiai visuose teismuose yra vieši. Bylas nagrinėti uždaruose teismo posėdžiuose leidžiama tik tam tikrais įstatymuose numatytais atvejais ir laikantis procesinių taisyklių.

118 straipsnis. Teismo procese vartojama kalba ir teisė į vertėją

(1) Teismo procesai vyksta moldavų kalba.

(2) Asmenys, kurie nesupranta moldavų kalbos ir ja nekalba, turi teisę susipažinti su visais bylos dokumentais ir medžiaga ir bylos nagrinėjimo metu kalbėti per vertėją.

(3) Pagal įstatymus teismo procesas taip pat gali vykti daugeliui bylos nagrinėjime dalyvaujančių asmenų priimtina kalba.

119 straipsnis. Apeliacijos būdai

Byloje dalyvaujantys asmenys ir kompetentingos valstybės institucijos įstatymuose numatyta tvarka gali teikti apeliacinius skundus dėl teismų priimtų sprendimų.

120 straipsnis. Nuosprendžių ir kitų galutinių teismo spendimų privalomumas

Laikytis teismų priimtų nuosprendžių ir kitų galutinių teismo sprendimų, taip pat teismų reikalavimu bendradarbiauti su teismais bylos nagrinėjimo metu bei vykdant nuosprendžius ir kitus galutinius sprendimus yra privaloma.

121 straipsnis. Teismų biudžetas, kompensacijos ir kitos teisės

(1) Teismų biudžetą tvirtina Parlamentas, teismų biudžetas įtraukiamas į valstybės biudžetą.

(2) Kompensacijos teisėjams ir kitos teisėjų teisės numatomos įstatymuose.

(3) Teismų dispozicijoje yra policijos pajėgos.

ANTRAS SKIRSNIS. Magistratūros Aukščiausioji Taryba

122 straipsnis. Sudėtis

(1) Magistratūros Aukščiausiąją Tarybą sudaro teisėjai ir universitetų dėstytojai, renkami 4 metų terminui.

(2) Aukščiausiojo Teisingumo Teismo pirmininkas, teisingumo ministras ir generalinis prokuroras pagal pareigas įeina į Magistratūros Aukščiausiosios Tarybos sudėtį.

123 straipsnis. Įgaliojimai

(1) Magistratūros Aukščiausioji Taryba užtikrina teisėjų paskyrimą, perkėlimą, pašalinimą iš pareigų, paaukštinimą ir drausminių sankcijų jiems skyrimą.

(2) Magistratūros Aukščiausiosios Tarybos organizavimo būdą ir veiklą numato organinis įstatymas.

TREČIAS SKIRSNIS. Prokuratūra

124 straipsnis. Įgaliojimai ir struktūra

(1) Prokuratūra atstovauja bendriems visuomenės interesams, gina teisinę valstybę ir piliečių teises ir laisves, pagal įstatymus vadovauja baudžiamajam persekiojimui ir jį vykdo, teismuose pateikia kaltinimus.

(2) Prokuratūros sistema apima Generalinę prokuratūrą, teritorines ir specializuotas prokuratūras.

(3) Prokuratūrų struktūrą, kompetencijos ribas ir veikimo būdą numato įstatymai.

125 straipsnis. Prokurorų įgaliojimai

(1) Generalinį prokurorą skiria Parlamentas Parlamento Pirmininko teikimu.

(2) Generalinis prokuroras skiria jam pavaldžius prokurorus.

(3) Prokurorai skiriami 5 metų terminui.

(4) Prokuroro pareigos nesuderinamos su jokiomis kitomis viešomis arba privačiomis mokamomis pareigomis, išskyrus pedagoginę ir mokslinę veiklą.

(5) Vykdydami savo įgaliojimus prokurorai paklūsta tik įstatymui.

IV DALIS. ŠALIES EKONOMIKA IR VIEŠIEJI FINANSAI

126 straipsnis. Ekonomika

(1) Moldovos Respublikos ekonomika yra socialiai orientuota rinkos ekonomika, paremta laisvai konkuruojančios privačios ir viešosios nuosavybės bendru buvimu.

(2) Valstybė privalo užtikrinti:

a) ekonominės veiklos reguliavimą ir jai priklausančios viešosios nuosavybės valdymą pagal įstatymus;

b) prekybos ir verslo veiklos laisvę, sąžiningos konkurencijos gynimą, palankių sąlygų sukūrimą visų gamybos veiksnių plėtrai;

c) nacionalinių interesų gynimą ekonominėje, finansinėje ir valiutinėje veikloje;

d) mokslinių tyrimų skatinimą;

e) žemės ir kitų gamtinių išteklių racionalų naudojimą atsižvelgiant į šalies interesus;

f) aplinkos atkūrimą ir išsaugojimą, taip pat ekologinės pusiausvyros išlaikymą;

g) dirbančiųjų skaičiaus padidinimą, tinkamų sąlygų sudarymą gyvenimo lygiui pagerinti;

h) fizinių ir juridinių asmenų, įskaitant užsienio asmenis, investicijų neliečiamumą.

127 straipsnis. Nuosavybė

(1) Valstybė gina nuosavybę.

(2) Valstybė garantuoja savininkui visas nuosavybės teisių įgyvendinimo formas, kurios neprieštarauja visuomenės interesams.

(3) Viešoji nuosavybė priklauso valstybei arba teritoriniams-administraciniams vienetams.

(4) Visi žemės gelmių ištekliai, oro erdvė, vandenys ir miškai, kurie naudojami visuomenės labui, ekonominių regionų ir žemyninio šelfo gamtiniai ištekliai, susisiekimo linijos, taip pat kitos įstatymuose numatytos sritys yra išimtinai viešosios nuosavybės objektai.

128 straipsnis. Užsienio piliečių ir pilietybės neturinčių asmenų nuosavybė

(1) Moldovos Respublikoje užsienio valstybių, tarptautinių organizacijų, užsienio piliečių ir pilietybės neturinčių asmenų nuosavybė yra ginama įstatymo.

(2) Užsienio fizinių ir juridinių asmenų, taip pat pilietybės neturinčių asmenų teisės turėti nuosavybės Moldovos Respublikos teritorijoje naudojimosi tvarką ir sąlygas reglamentuoja įstatymas.

129 straipsnis. Išorinė ekonominė veikla

(1) Parlamentas tvirtina pagrindines išorinės ekonominės veiklos kryptis, užsienio paskolų ir kreditų panaudojimo principus.

(2) Vyriausybė užtikrina nacionalinių interesų gynimą išorinėje ekonominėje veikloje ir vykdo arba laisvos prekybos politiką, arba protekcionistinę politiką, atsižvelgdama į nacionalinius interesus.

130 straipsnis. Finansinė ir kreditavimo sistema

(1) Valstybės, teritorinių administracinių vienetų ir viešųjų institucijų finansinių lėšų kaupimą, administravimą, panaudojimą ir kontrolę reglamentuoja įstatymai.

(2) Moldovos Respublikos nacionalinė valiuta yra Moldovos lėja.

(3) Moldovos Respublikos nacionaliniam bankui suteikta išimtinė pinigų emisijos teisė, kuri vykdoma Parlamento sprendimu.

131 straipsnis. Nacionalinis viešasis biudžetas

(1) Nacionalinį viešąjį biudžetą sudaro valstybės biudžetas, valstybinio socialinio draudimo biudžetas, taip pat rajonų, miestų ir kaimų biudžetai.

(2) Vyriausybė parengia metinį valstybės biudžeto ir valstybinio socialinio draudimo biudžeto projektą, kuriuos atskirai pateikia Parlamentui tvirtinti. Sudarytas nebiudžetinis fondas taip pat turi būti pateiktas Parlamentui tvirtinti.

(3) Jei valstybės biudžetas ir valstybinio socialinio draudimo biudžetas nepatvirtinami priimant įstatymą likus mažiau kaip 3 dienoms iki einamųjų biudžetinių metų pabaigos, tai toliau laikomasi praėjusių metų valstybės biudžeto ir valstybinio socialinio draudimo biudžeto iki naujų biudžetų patvirtinimo.

(4) Įstatymų leidybos iniciatyva arba pakeitimas, kurie reiškia biudžeto pajamų arba paskolų padidėjimą arba sumažėjimą, taip pat biudžeto išlaidų padidinimą arba sumažinimą, priimami, tik jei tam pritaria Vyriausybė.

(5) Rajonų, miestų ir kaimų biudžetai sudaromi, tvirtinami ir vykdomi įstatymuose numatyta tvarka.

(6) Jokios biudžeto išlaidos negali būti tvirtinamos prieš tai nenurodžius atitinkamų pajamų gavimo šaltinio.

132 straipsnis. Mokesčių sistema

(1) Visus mokesčius, rinkliavas ir kitas valstybės biudžeto ir valstybinio socialinio draudimo biudžeto pajamas, taip pat rajonų, miestų ir kaimų biudžetų pajamas įstatymuose nustatyta tvarka numato kompetentingi atstovaujamieji organai.

(2) Visų kitų rūšių apmokestinimas draudžiamas.

133 straipsnis. Audito rūmai

(1) Audito rūmai prižiūri viešųjų finansinių išteklių kaupimo, administravimo ir panaudojimo tvarką.

(2) Audito rūmus sudaro 7 nariai.

(3) Audito rūmų pirmininką 5 metų kadencijai skiria Parlamentas Parlamento Pirmininko teikimu. Audito rūmų narius skiria Parlamentas Audito rūmų pirmininko teikimu.

(4) Audito rūmai kasmet teikia Parlamentui ataskaitą apie viešųjų finansinių išteklių administravimą ir panaudojimą.

(5) Kitas Audito rūmams priskirtas teises, taip pat jo organizavimo ir veikimo tvarką nustato organinis įstatymas.

V DALIS. KONSTITUCINIS TEISMAS

134 straipsnis. Statusas

(1) Konstitucinis Teismas yra vienintelis konstitucinės jurisdikcijos organas Moldovos Respublikoje.

(2) Konstitucinis Teismas nepriklauso nuo kitų valdžios institucijų ir paklūsta tik Konstitucijai.

(3) Konstitucinis Teismas garantuoja Konstitucijos viršenybę, užtikrina valstybinės valdžios padalinimo į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę valdžią principo įgyvendinimą ir garantuoja valstybės atsakomybę piliečiui ir piliečio atsakomybę valstybei.

135 straipsnis. Įgaliojimai

(1) Konstitucinis Teismas:

a) gavęs kreipimąsi vykdo Parlamento įstatymų ir sprendimų, Prezidento dekretų, Vyriausybės nutarimų ir sprendimų, taip pat tarptautinių sutarčių, kurių šalis yra Moldovos Respublika, konstitucinę kontrolę;

b) aiškina Konstituciją;

c) išreiškia pasiūlymus dėl Konstitucijos peržiūrėjimo;

d) tvirtina respublikinių referendumų rezultatus;

e) tvirtina Moldovos Respublikos Parlamento ir Prezidento rinkimų rezultatus;

f) konstatuoja aplinkybes, pateisinančias Parlamento paleidimą, Moldovos Respublikos Prezidento pašalinimą iš pareigų arba laikiną Prezidento pareigų vykdymą, taip pat Moldovos Respublikos Prezidento negalėjimą vykdyti visų savo pareigų ilgiau kaip 60 dienų;

g) priima sprendimus dėl teisės aktų neatitikties Konstitucijai, kai kreipiasi Aukščiausiasis Teisingumo Teismas;

h) priima sprendimus dėl klausimų, susijusių su partijos atitiktimi Konstitucijai.

(2) Konstitucinis Teismas vykdo veiklą Konstitucinio Teismo įstatyme numatytų subjektų iniciatyva.

136 straipsnis. Struktūra

(1) Konstitucinį Teismą sudaro 6 teisėjai, skiriami 6 metų kadencijai.

(2) Du teisėjus skiria Parlamentas, du – Vyriausybė, o likusius du – Magistratūros Aukščiausioji Taryba.

(3) Konstitucinio Teismo teisėjai Konstitucinio Teismo pirmininką renka slaptu balsavimu.

137 straipsnis. Nepriklausomybė

Savo kadencijos laikotarpiu Konstitucinio Teismo teisėjai negali būti pašalinami iš pareigų, jie yra nepriklausomi ir paklūsta tik Konstitucijai.

138 straipsnis. Paskyrimo sąlygos

Konstitucinio Teismo teisėjai turi turėti aukštąjį teisinį išsilavinimą, aukštą profesinę kompetenciją ir ne mažiau kaip 15 metų stažą teisės srityje, teisės pedagogikos arba mokslo srityje.

139 straipsnis. Pareigų nesuderinamumas

Konstitucinio Teismo teisėjo pareigos nesuderinamos su bet kokiomis kitomis viešomis arba privačiomis mokamomis pareigomis, išskyrus pedagoginę ir mokslinę veiklą.

140 straipsnis. Konstitucinio Teismo sprendimai

(1) Įstatymai ir kiti norminiai aktai arba jų dalys netenka galios nuo to momento, kai Konstitucinis Teismas priima atitinkamą sprendimą.

(2) Konstitucinio Teismo sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami.

VI DALIS. KONSTITUCIJOS PERŽIŪRĖJIMAS

141 straipsnis. Konstitucijos peržiūrėjimo iniciatyva

(1) Konstitucijos peržiūrėjimą gali inicijuoti:

a) ne mažiau kaip 200 000 balso teisę turinčių Moldovos Respublikos piliečių. Konstitucijos peržiūrėjimą inicijuojantys piliečiai turi būti iš ne mažiau kaip pusės antrojo lygmens teritorinių administracinių vienetų ir kiekviename tokiame vienete turi būti surinkta ne mažiau kaip 20 000 tokią iniciatyvą remiančių parašų;

b) ne mažiau kaip vienas trečdalis Parlamento narių;

c) Vyriausybė.

(2) Konstitucinių įstatymų projektai turi būti pateikiami Parlamentui kartu su Konstitucinio Teismo patariamąja išvada, priimta bent 4 teisėjų balsais.

142 straipsnis. Peržiūrėjimo ribos

(1) Nuostatos dėl valstybės suvereniteto, nepriklausomybės ir vientisumo, taip pat nuostatos dėl nuolatinio valstybės neutraliteto gali būti peržiūrimos tik referendumu registruotų balso teisę turinčių piliečių balsų dauguma.

(2) Konstitucijos nuostatos negali būti keičiamos, jei toks pakeitimas reikštų piliečių pagrindinių teisių ir laisvių arba jų garantijų pažeidimą.

(3) Konstitucija negali būti peržiūrima esant nepaprastajai padėčiai, karo padėčiai ir karui.

143 straipsnis. Įstatymas dėl Konstitucijos pakeitimo

(1) Parlamentas turi teisę priimti įstatymą dėl Konstitucijos pakeitimo praėjus ne mažiau kaip 6 mėnesiams po atitinkamos iniciatyvos pristatymo. Toks įstatymas priimamas dviejų trečdalių Parlamento narių balsų dauguma.

(2) Jei per vienerius metus po to, kai buvo pristatyta iniciatyva dėl Konstitucijos pakeitimo, Parlamentas nepriėmė atitinkamo konstitucinio įstatymo, laikoma, kad tokio pasiūlymo galiojimas baigėsi.

VII DALIS. BAIGIAMOSIOS IR LAIKINOSIOS NUOSTATOS

I straipsnis

(1) Šią Konstituciją priėmė Parlamentas, Moldovos Respublikos Prezidentas turi ją paskelbti per 3 dienas.

(2) Moldovos Respublikos Konstitucija įsigalioja 1994 m. rugpjūčio 27 d. Nuo tos pačios dienos pripažįstama netekusia galios 1978 m. balandžio 15 d. Moldovos Respublikos Konstitucija su visais vėlesniais jos pakeitimais ir papildymais.

II straipsnis

1. Įstatymai ir kiti norminiai aktai galioja ta apimtimi, kiek jie neprieštarauja šiai Konstitucijai.

2. Per vienerius metus nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos, nuolatiniai Parlamento ir Vyriausybės komitetai turi išnagrinėti įstatymų atitiktį Konstitucijai ir pateikti Parlamentui atitinkamus pasiūlymus.

III straipsnis

(1) Valstybės institucijos, veikiančios šios Konstitucijos įsigaliojimo dieną, lieka toliau veikti iki naujų institucijų įkūrimo.

(2) Parlamentas, kurį sudaro 104 nariai, išrinkti pasinaudojant visuotine lygių, tiesioginių, slaptų ir laisvų rinkimų teise politinio ir partijų pliuralizmo sąlygomis pagal 1993 m. spalio 14 d. Įstatymą dėl Parlamento rinkimų, lieka veikti iki savo įgaliojimų pabaigos, išskyrus šioje Konstitucijoje numatytus atvejus.

(3) Moldovos Respublikos Prezidentas, išrinktas 5 metų kadencijai remiantis visuotine lygių, tiesioginių, slaptų ir laisvų rinkimų teise politinio ir partijų pliuralizmo sąlygomis pagal 1991 m. rugsėjo 18 d. Įstatymą dėl Moldovos Respublikos Prezidento rinkimų, lieka eiti savo pareigas iki savo įgaliojimų pabaigos, išskyrus šioje Konstitucijoje numatytus atvejus.

(4) Parlamento patvirtinta Vyriausybė ir toliau vykdo savo funkcijas iki savo įgaliojimų pabaigos, išskyrus šioje Konstitucijoje numatytus atvejus.

(5) Vietinės valstybinės valdžios ir valdymo institucijos ir toliau vykdo savo funkcijas iki savo įgaliojimų pabaigos, išskyrus šioje Konstitucijoje numatytus atvejus.

(6) Teisėjams, kurie šios Konstitucijos įsigaliojimo dieną turi ne mažiau kaip 5 metų darbo teisme stažą, taikomas 116 straipsnio 1 punkte numatytas neatšaukiamumo principas remiantis Moldovos Respublikos Prezidento dekretu, priimtu pasiūlius Teisingumo ministrui ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkui.

(7) Per 2 metus nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo teismų sistema turi būti pertvarkyta pagal įstatymus, kaip numatyta 115 straipsnyje.

IV straipsnis

25 straipsnio 4 punkte numatytos nuostatos, susijusios su suėmimo terminu, neturėtų iki 1995 m. sausio 1 d. būti taikomos asmenims, kurie padarė sunkius nusikaltimus, numatytus Baudžiamojo kodekso 7 straipsnio 1 punkte.

V straipsnis

(1) Per 6 mėnesius nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo turi būti įsteigtas Konstitucinis Teismas ir Audito rūmai.

(2) Į pirmos sudėties Konstitucinį Teismą teisėjus Magistratūros Aukščiausiosios Tarybos vardu skiria liaudies teisėjų visuotinis susirinkimas ir Aukščiausiojo Teismo nariai.

VI straipsnis

Iki Konstitucinio Teismo įsteigimo visus šios Konstitucijos 135 straipsnyje numatytus klausimus gali spręsti Aukščiausiasis Teismas Parlamento iniciatyva.

VII straipsnis

(1) 1989 m. rugsėjo 1 d. Įstatymas dėl kalbų, kuriomis kalbama Moldovos Respublikos teritorijoje, vartojimo galioja ta apimtimi, kiek jis neprieštarauja šiai Konstitucijai.

(2) Minėtas įstatymas gali būti keičiamas ne mažiau kaip dviejų trečdalių Parlamento narių balsų dauguma per 7 metus nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo.

VIII straipsnis

VII dalis „Baigiamosios ir laikinosios nuostatos“ laikoma sudedamąja šios Konstitucijos dalimi ir reglamentuoja klausimus, susijusius su jos įsigaliojimu.

NYDERLANDŲ KARALYSTĖ

• PRATARMĖ •

Dabartinės Nyderlandų Karalystės Konstitucijos istorinė priėmimo data 1814 m.[1] Esminė jos revizija vyko 1983 m., taigi Nyderlandų Konstitucija viena iš seniausių Europos valstybių konstitucijų. Nyderlandų Karalystė galėtų būti priskiriama valstybėms, turinčioms senas konstitucines tradicijas. Konstitucinę reikšmę jau turėjo 1579 m. Utrechto sąjungos sutartis, įsteigusi konfederaciją. Susijungus 7 provincijoms buvo nustatyta respublikos valdymo forma. Ši sutartis galiojo iki 1795 m. Utrechto sąjunga neturėjo stiprios centralizuotos valdžios, tačiau turėjo valdymo instituciją (oland. *Staten-Generaal*, angl. *States General*), kuri vis dėlto labiau priminė provincijų atstovų susirinkimą nei nacionalinį parlamentą.

Nyderlandų Karalystė turi turtingas valstybingumo tradicijas. Dabartinę Nyderlandų Karalystę sudaro kelios provincijos, kurios praeityje buvo daugiau ar mažiau nepriklausomos respublikos[2]. Nyderlandų Karalystė buvo įkurta 1814 m., kai princas Vilhelmas I (Viljamo Oraniečio palikuonis) buvo paskelbtas karaliumi. Napoleono laikotarpis paliko pėdsakus Nyderlandų istorijoje.1813 m. Nyderlandai išsivadavo iš Prancūzijos valdymo. Tokio išsivadavimo rezultatas buvo pirmoji rašytinė Nyderlandų Konstitucija, priimta 1814 m. Kad ir kaip būtų keista, tačiau ši Konstitucija grąžino monarchiją, kurios nebuvo nuo 1581 m., kai Nyderlandai atsisakė paklusti Ispanijos karaliaus Filypo II valdžiai. Nyderlandų Karalystės valstybingumo kelias mena nelengvas kovas dėl nepriklausomybės su Ispanija. Tačiau respublikos tradicijos nebuvo pa-

[1] Konstitucijos pirminė data neretai nurodoma ir kaip 1815 m., siejant ją su 1815 metų 1814 m. konstitucijos pakeitimais. Kai kada Konstitucijos pirminė data nurodoma ir kaip 1814/1815. Plačiau žr.: L.F.M. Besselink, Constitutional Referenda in the Netherlands: A Debate in the Margin, vol.11.1 Electronic Journal of Comparative Law (May 2007). http:/www.ejcl.org/111/art111-2pdf

[2] Nyderlandai taip pat ilgą laiką buvo kolonijinė valstybė ir turėjo daug kolonijų. Kai kurios Karibų salos, tokios kaip Arubos, Kiurasao, Bonero, Šv. Martyno, Šv. Eustachijaus ir Sabos, ir dabar priklauso Karalystei. Aruba, turinti specialų statusą, ir kitos salos sudaro Nyderlandų Antilus, yra susijusios federaciniais ryšiais su Nyderlandų teritorija Europoje.

mirštos, 1814 m. Konstitucija įsteigė parlamentą (oland. *Staten-Generaal*, angl. *States General*), susidedantį iš vienerių Rūmų. Parlamentas kartu su monarchu įgyvendino įstatymų leidybos galias, tačiau monarchas turėjo nemažai ir savarankiškų galių. Ši Konstitucija įsteigė ir nepriklausomą teisminę valdžią.

1815 m., Vienos sutartimi prie Nyderlandų prijungus Belgiją, pakeitus Konstituciją buvo įsteigtas dvejų Rūmų palamentas. Tačiau Belgija buvo nepatenkinta tokiu prijungimu ir po 1830 m. sukilimo atsiskyrė nuo Nyderlandų. Toks atsiskyrimas buvo patvirtintas 1839 m. Londono sutartimi. Tokia yra ir dabartinė Nyderlandų Karalystė Europoje.

Konstitucija buvo keičiama 1840 m. ir vėliau, tačiau esminė konstitucinė reforma įvyko 1848 m. Įgyvendinant reformą buvo formuluojami kai kurie svarbūs parlamentinės monarchijos principai. 1848 m. Konstitucijos pataisos yra reikšmingos, nemažai jos nustatytų principų yra svarbūs ir šių dienų konstitucinei Nyderlandų sąrangai. 1879 m. Aukščiausiojo Teismo *Meerenberg* byla[3], kurioje teismas apribojo vyriausybės galias, nusprendęs, kad visas teisės normas, susijusias su bausmėmis, turi priimti parlamentas, paskatino 1887 m. peržiūrėti Konstituciją. 1917 m. konstitucinė reforma suteikė visuotinę rinkimų teisę ir vyrams, ir moterims, ir įtvirtino proporcinio atstovavimo rinkimų sistemą.

Taigi, dabartinė Nyderlandų Karalystės Konstitucija yra priskirtina seniausioms Europos valstybių konstitucijoms, joje atsispindi Nyderlandų Karalystės istorinė konstitucinė raida. Ši Konstitucija ne kartą keista laikantis Konstitucijos keitimo tradicijos.

Vertinant Nyderlandų konstitucinės tradicijos raidą pažymėtina, kad 1983 m. įvykdžius esminę konstitucinę reformą nedaug kas pasikeitė lyginant su 1848 m. konstitucine sąranga. Svarbiausius konstitucinės teisės pokyčius nulėmė Europos Sąjungos teisė, tarptautinės ir supranacionalinės teisės įtaka. Parlamento ir politinių procesų pokyčiai vyko nepriklausomai nuo formalių konstitucijos pataisų[4].

Nyderlandų Konstitucija atspindi kai kurias olandų konstitucinės teisės tradicijas, besiskiriančias nuo kai kurių kitų Europos valstybių. Jos nevaržo ideologinės nuostatos, joje neatsispindi valstybės valdžios šaltinis – daugelis Europos konstitucijų nurodo, kad suverenitetas priklauso tautai ar

3 Kortmann, C. A. J. M.; Bovend'Eret, P. P. T. *Constitutional Law of the Netherlands*. Kluwer Law International, 2007, p. 21.

4 *Ibid*., p. 21.

pan.[5], joje nėra nuostatų dėl valstybės valdžios kilmės, neformuluojami ir valstybės valdžios institucijų funkcionavimo principai, kaip antai – valdžių padalijimo ir kt.

Daugelis esminių konstitucinių principų, kaip antai – monarchinė valdymo forma, atstovaujamoji demokratija, valstybės socialinė prigimtis, pagarba žmogaus teisėms, yra implicitiškai įtvirtinti Nyderlandų konstitucinėje teisėje. Konstitucijoje nėra ir preambulės, kurioje įprastai formuluojamos konstitucinės doktrininės nuostatos. Nors dėl Konstitucijos pakeitimo ir papildymo preambule buvo ne kartą diskutuojama, tačiau nesutarus dėl jos reikalingumo ir turinio politikams šiuo aspektu Konstitucija nėra pakeista. Konstitucijoje atskirai neformuluojami valstybės valdžios sandaros principai, kaip savarankiškas principas nedeklaruojamas ir žmogaus prigimtinių teisių principas.

Nyderlandų konstitucinė teisė, kaip ir Didžiosios Britanijos (Anglijos) teisė, yra atvira teisės sistema, kurios esminiai pokyčiai vyksta be formalių Konstitucijos pakeitimų, ypač tai akivaizdu aiškinantis parlamento ir vyriausybės santykių raidą. Konstitucija palieka plačias galimybes įstatymų leidėjui reglamentuoti įvairias sritis, taip pat ir valdžios institucijų organizavimo pagrindus. Konstitucinė sistema leidžia vyriausybei, parlamentui ar teismams surasti būdų, kaip reaguojant į besikeičiančią politinę ir socialinę tikrovę – vykdyti būtinus pokyčius, nekeičiant Konstitucijos nuostatų, Konstitucijos keitimo procedūros yra ypač sudėtingos. Nyderlandų Karalystės Konstitucija pagal keitimo tvarką priskiriama prie griežtų konstitucijų. Norint, kad dabartinė konstitucinės teisės tradicija išliktų atvira ir lanksti, būtina pripažinti „nerašytinės“ konstitucinės teisės reikšmę. Šie Nyderlandų konstitucinės teisės bruožai ypač turi įtakos konstitucinei teisės šaltinių sistemai ir jų įvairovei.

Kaip vienas iš Nyderlandų konstitucinės teisės bruožų išskiriama ir tai, kad valstybės valdymo forma – konstitucinė monarchija, nors Nyderlandai turi turtingas respublikos tradicijas. Todėl aiškinantis jos konstitucinę valstybės valdymo tradiciją ir terminologiją reikėtų kartu nagrinėti ir pirminę 1814 m. Konstitucijos versiją.

---

[5] Lietuvos Respublikos Konstitucijos 2 straipsnyje sakoma, kad valstybę kuria Tauta; suverenitetas priklauso Tautai. Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucija numato, kad visa valstybinė valdžia kyla iš Tautos. Tauta ją vykdo per rinkimus ir balsavimus ir per ypatingas įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios institucijas. Britų konstitucinės teisės tradicija skelbia parlamento suverenitetą.

Išskirtinis konstitucinės sąrangos bruožas yra tas, kad Konstitucija nenumato konstitucinės kontrolės mechanizmo, neįsteigta konstitucinės kontrolės institucija, teismams nesuteikta teisė pripažinti parlamento aktus prieštaraujančiais Konstitucijai, niekam nesuteikta ir Konstitucijos oficialaus interpretavimo teisė, tai reikšmingai veikia konstitucinės doktrinos raidą. Nei teismai, nei kuri kita institucija neturi įgaliojimų spręsti dėl parlamento aktų konstitucingumo. Konstitucijos 120 straipsnyje nustatyta, kad teismai negali spręsti dėl parlamento aktų ir tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai. Ši taisyklė buvo įtvirtinta dar Konstitucijos 1848 m. redakcijoje. Parlamentas pats turi teisę spręsti, ar parlamento aktas neprieštarauja Konstitucijai turinio, formos, priėmimo procedūrų požiūriu[6]. Taigi parlamentas ir vyriausybė interpretuoja Konstituciją, jie formuoja *inter alia* konstitucinę tradiciją. Šis principas taikomas ir Nyderlandų Karalystės Chartijai.

Nyderlandų Karalystės Chartija yra svarbus konstitucinis dokumentas, ji buvo priimta ir ratifikuota 1954 m. ir atspindi savitą valstybės federalinę struktūrą (dekolonizuotą 1950 m. sistemą), europinės dalies ir Karibų salose esančių Nyderlandų Antilų ir Arubos sąjungą. Kiekviena šių valstybių turi savarankišką valdymo sistemą – konstitucijas, parlamentą, vyriausybę[7], bet federalinio valdymo sistemą iš esmės įgyvendina europinė Nyderlandų Karalystės dalis.

Teismai gali atsisakyti taikyti parlamento teisės aktą tik tuo atveju, jeigu jo taikymas pažeistų teises, kurių įstatymų leidėjas neketino suvaržyti, tokios situacijos kartais iškyla teismuose taikant mokesčių įstatymus. Teismai gali spręsti apie įstatymų leidėjo valią, ketinimus, įtvirtinant tam tikrą teisinį reguliavimą, ir vertinti, ar jo formuluotės juos atitinka. Taigi *contra legem* doktrina negali būti taikoma tais atvejais, kai taikytinas teisinis reguliavimas atitinka įstatymo leidėjo tikslus[8].

Kadangi Konstitucijos 120 straipsnyje *expressis verbis* įtvirtintas draudimas teismams tik parlamento aktus vertinti atitikties Konstitucijai as-

---

6 Aukščiausiojo Teismo 1989 m. balandžio 14 d. sprendimu (NJ 469) ši konstitucinė nuostata buvo interpretuota plečiamai, kad parlamento aktai negali būti vertinami ne tik atitikties Konstitucijai, bet ir Nyderlandų Karalystės Chartijai, kuri yra aukštesnės teisinės galios nei kad Konstitucija. Tačiau Aukščiausiasis Teismas pažymėjo ir tai, kad įstatymų leidėjas gali pakeisti Konstitucijos 120 straipsnyje įtvirtintas nuostatas.

7 Heringa, A. W.; Kiiver, P. *Constitutions Compared. An introduction to Comparative Constitutional Law*. Intersentia Antverpen – Oxford, 2007, p. 26.

8 van der Schyff, G. Constitutional Reviw by the Judiciary in the Netherlands: A bridge too far? *German Law Journal*. Vol. 11, No. 02, p. 278.

pektu, teismai gal spręsti dėl žemesnės galios aktų (*inter alia* vykdomosios valdžios, vietos valdžios aktų) atitikties aukštesnės teisinės galios aktams, taip pat ir Konstitucijai. Tačiau tais atvejais, kai tokie teisės aktai yra išleidžiami institucijoms įgyvendinant deleguotos įstatymų leidybos teises ir jie remiasi įstatymų leidėjo nuostatomis, teismas negali vykdyti tokių aktų konstitucinės kontrolės[9].

Teismams yra suteikti įgaliojimai spręsti ir dėl teisės aktų, *inter alia* parlamento aktų, atitikties tarptautinėms sutartims, *inter alia* Europos žmogaus teisių konvencijai ir Europos Sąjungos teisei, ši teisė yra nacionalinės teisės sistemos dalis. Konstitucijos 94 straipsnyje yra įtvirtinta taisyklė, kad teisės aktai, prieštaraujantys tarptautinėms sutartims (ar tarptautinių institucijų sprendimams), negali būti taikomi. Būdama viena iš Europos Bendrijų steigėjų Nyderlandų Karalystė yra veikiama Europos Sąjungos teisės, jos teisminio interpretavimo bei Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (Europos žmogaus teisių konvencijos) jurisprudencijos.

Mokslinėje doktrinoje ir politikoje dažnai diskutuojama dėl Konstitucijos pataisos, kuri įtvirtintų teisės aktų konstitucinę kontrolę. Diskutuojama ir tai, ar konstitucinės kontrolės sistema turi būti difuzinė, ar centralizuota[10]. Kai kurie autoriai pažymi, kad Nyderlandai yra viena paskutiniųjų liberaliosios demokratijos valstybių, nesuteikiančių teismams teisės spręsti dėl parlamento teisės aktų atitikties konstitucijai[11]. Kadangi tam tikrais atvejais tarptautinių sutarčių ir Konstitucijos nuostatos sutampa, galime manyti, kad tokiu būdu netiesiogiai tam tikra apimtimi yra vykdoma ir konstitucinė kontrolė.

Konstitucijoje vyriausybės ir parlamento santykiai nėra pakankamai griežtai reglamentuoti, nėra vienareikšmiškai interpretuojama ir ministrų atsakomybė, kai kurios aplinkybės, kuriomis gali būti paleistas parlamentas, ir pan. Šios problemos priskiriamos parlamento ir vyriausybės santykiams. Teismai į tokius ginčus neturi teisės įsiterpti, toks valdžių tarpusavio santykių sprendimas suprantamas kaip valdžių padalijimas ir atskyrimas.

---

9 Ten pat, p. 279.

10 Kortmann, C. A. J. M.; Bovend'Eret, P. P. T. Constitutional Law of the Netherlands. *Kluwer Law International.* 2007, p. 127.

11 van der Schyff, G. Constitutional Reviw by the Judiciary in the Netherlands: A bridge too far? *German Law Journal*. Vol. 11, No. 02, p. 275.

Taigi konstitucingumo ginčų klausimai yra įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių rankose, nors Nyderlandų mokslinėje konstitucinėje doktrinoje pažymima, kad šiuo metu dėl didelio tarptautinės teisės poveikio teisminės valdžios įtaka pastebimai didėja[12].

Konstitucinės teisės šaltiniais yra ES pirminė teisė ir kai kurie antrinės teisės aktai, kai kurios tarptautinės sutartys, Nyderlandų Karalystės Chartija, Konstitucija, įstatymai ir kai kurie kiti teisės aktai, supranacionalinės ir tarptautinės teisės srities teismų sprendimai, nacionalinių teismų sprendimai, konvencijos.

Ypač svarbus konstitucinės teisės šaltinis yra ES teisė. Nuo Romos sutarties įsigaliojimo Nyderlandų teisės sistema yra ypač veikiama ES teisės. Pirminė ir antrinė ES teisė taikoma tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju ji turi viršenybę prieš nacionalinės teisės aktus, taip pat ir Konstituciją[13].

Taigi tarptautinės sutartys – svarbus konstitucinės teisės šaltinis. Nyderlandų teisėje laikomasi tiesioginės tarptautinės ir nacionalinės teisės sąveikos koncepcijos (monistinės). Kai kurios tarptautinės sutartys gali būti priskirtos konstitucinės teisės šaltiniams, tokioms sutartims priskirtinos Europos žmogaus teisių konvencija, Jungtinių Tautų dokumentai, *inter alia* Politinių ir pilietinių teisių paktas ir kt.

Pagal Konstituciją tarptautinės sutartys, prie kurių Nyderlandų Karalystė yra prisijungusi, yra tiesiogiai taikomos ir turi viršenybę prieš įstatymus. Kaip numatyta Konstitucijos 91 straipsnio 3 dalyje, jeigu tarptautinės sutarties nuostatos prieštarauja Konstitucijai, kad tokia sutartis įsigaliotų, jai turi pritarti ne mažiau kaip du trečdaliai parlamento narių. Taigi tarptautinių sutarčių vaidmuo ypač reikšmingas.

Nyderlandų Karalystės Chartija (Chartija), kuri reglamentuoja Nyderlandų, Nyderlandų Antilų ir Arubos tarpusavio santykius, tam tikra prasme gali būti vertinama kaip federacijos konstitucija. Federacijos valstybės vadovas – karalius (*Dutch King*). Chartijoje atsispindi tam tikra federalizmo sistema. Nyderlandų Karalystės federalinė valstybės sandaros forma gali būti vadinama „centrifūgine", kai unitarinės valstybės steigia federaciją[14]. Ši federacija yra eurocentrinė, nes olandų parlamentas ir vyriausybė iš esmės vykdo federalinius įgaliojimus.

[12] Kortmann, C. A. J. M.; Bovend'Eret, P. P. T. Constitutional Law of the Netherlands. *Kluwer Law International.* 2007, p. 21.

[13] *Ibid*., p. 29.

[14] Heringa, A. W.; Kiiver, P. *Constitutions Compared. An introduction to Comparative Constitutio*nal *Law.* Intersentia Antverpen – Oxford, 2007, p. 30.

Nyderlandų Karalystės Konstitucija, be abejo, yra svarbiausias konstitucinės teisės šaltinis, ji, visų pirma, yra skirta europinei Nyderlandų teritorijai. Kaip minėta, Konstitucija buvo priimta 1814 m. Konstitucijos reikšmingi pakitimai vyko 1848 m., ji iš esmės buvo pakeista 1983 m., tačiau jos struktūra išliko 1814 m. versijos. Konstitucija pagal keitimo tvarką priskiriama griežtoms konstitucijoms. Konstitucija, kaip minėta, priskirtina atviroms ir gali būti plačiai interpretuojama įstatymų leidėjo.

Konstitucija daugelį konstitucinių teisinių santykių paveda reglamentuoti parlamentui ir vyriausybei organiniais įstatymais ir kitais aktais (*organic statutes and regulations*). Dažnai Konstitucijoje formuluojami tik bendrieji esminiai principai. Konstitucinės teisės santykius reglamentuoja įstatymai ir kiti teisės aktai. Konstitucija nustato tik kai kuriuos bendruosius pagrindus ir palieka plačią erdvę konstitucinius santykius reglamentuoti parlamento aktais. Teisės aktai, kuriais reglamentuojamos viešosios valdžios institucijos ir jų įgaliojimai, vadinami organinias įstatymais (*organieke regelingen*). Teisminės valdžios organizavimo pagrindus, vietos valdžios (*local government*) santykius reguliuoja parlamento aktai. Bet ir parlamento, jo dvejų Rūmų organizaciją ir veiklą taip pat reglamentuoja parlamento aktai (vadinamieji reglamentai) (*reglamenten van order*). Kaip vieną konstitucinio reguliavimo bruožų galime paminėti, kad Konstitucijos 107 straipsnyje tiesiogiai nurodoma, jog civilinė ir baudžiamoji teisės, baudžiamasis ir civilinis procesai reglamentuojami parlamento aktais kodeksų forma, bendrieji administracinės teisės principai nustatomi parlamento akte.

Svarbus konstitucinės teisės šaltinis yra ir teismų praktika. Europos Teisingumo Teismo sprendimai yra privalomi pagal Europos Sąjungos teisės nuostatas. Didelę reikšmę turi ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Kartais šių teismų sprendimai įsakmiai reikalauja daryti konstitucinės ir kitų teisės sričių teisės pataisas. Nors nacionaliniai teismai, kaip minėta, ir nevykdo konstitucinės kontrolės, bet jų sprendimai yra reikšmingi ir konstitucinės teisės požiūriu, nes teismai sprendžia, ar įstatymai atitinka tiesiogiai taikomų tarptautinių sutarčių nuostatas. Jie taip pat gali spręsti, ar teisės aktai, išskyrus parlamento įstatymus, atitinka Konstituciją. Teismai nevykdo konstitucinės parlamento aktų kontrolės, tačiau jie gali spręsti dėl žemesnės teisės galios aktų atitikties Konstitucijai. Teismai dažnai interpretuoja ir konstitucinę bei tarptautinėse sutartyse įtvirtintą žmogaus teisių doktriną.

Vyriausybės aktai, reguliuojantys konstitucinės srities santykius, taip pat priskirtini konstitucinės teisės šaltiniams. Karaliaus dekretai, kurie yra kontrasignuojami ministro ar Valstybės sekretoriaus, kaip ir Karaliaus dekretai, paprastai yra teisės taikymo aktai – Ministro Pirmininko skyrimas, kurį Ministras Pirmininkas ir kontrasignuoja, irgi priskirtini konstitucinės teisės šaltiniams.

Konstitucinės teisės šaltiniams priskiriama nemažai poįstatyminių aktų rūšių, tarp jų ir ministerijų aktai. Pagal Nyderlandų konstitucinės teisės mokslinę doktriną konstitucinės teisės šaltiniams priskiriami net ir tam tikri provincijų (municipalitetų) priimami teisės aktai [15]. Be abejo, šie teisės šaltiniai turi reglamentuoti tam tikrus konstitucinės srities santykius.

Kitiems (fakultatyviniams) konstitucinės teisės šaltiniams priskirtinos konvencijos, mokslinė doktrina, patariamųjų institucijų aktai.

Konstitucinės konvencijos (nerašytinės taisyklės) yra svarbus konstitucinės teisės šaltinis – jos reguliuoja parlamento ir vyriausybės bei kitus konstitucinius santykius. Vienai tokių konvencijų priskirtina vadinamoji ministrų politinio pasitikėjimo taisyklė – ministras, kuris praranda vienų iš parlamento Rūmų pasitikėjimą, turi atsistatydinti. Konstitucinėms konvencijoms priskirtina ir taisyklė, kad Vyriausybė gali paleisti vienus iš parlamento Rūmų tik vienąkart tuo pačiu pagrindu. Ši konvencija remiasi konstituciniu pagrindu – Konstitucijos 64 straipsnyje *inter alia* numatyta, kad Karaliaus dekretu Antrieji (žemieji) ar Pirmieji (aukštieji) parlamento Rūmai gali būti paleisti, tokiu atveju turi būti skelbiami pirmalaikiai rinkimai. Šios konvencijos susiformavo 1866–1868 m. laikotarpiu. Ministrų kabineto formavimas taip pat grindžiamas konvencijomis.

Teisinė mokslinė doktrina taip pat gali būti konstitucinės teisės šaltinis, nors tai nėra visuotinai pripažįstama. Mokslinė doktrina buvo ypač reikšminga rengiant 1983 m. Konstitucijos versiją, kuri, kaip minėta, yra reikšminga 1814 m. Nyderlandų Konstitucijos (su vėlesniais pakeitimais) revizija.

Nors patariamųjų institucijų (*advisory bodies*) aktai, kaip antai, Valstybės Tarybos rekomendacijos, negali būti tiesioginiais konstitucinės teisės šaltiniais, jie vis dėlto jiems turi reikšmingos įtakos.

Nyderlandų Karalystę sudaro Antilai ir Aruba, esantys Karibų salyne, ir Nyderlandai Europoje. Pagal valstybės sandarą Europoje esanti Nyder-

[15] *Ibid.*, p. 35.

landų Karalystė (be Karibuose esančių federacijos subjektų) sudaro decentralizuotą unitarinę valstybę.

Nyderlandų Karalystė – parlamentinė atstovaujamoji demokratija, konstitucinė monarchija. Jos valstybės sandaros formą sudėtinga vienareikšmiškai apibrėžti – netipinė federacija, decentralizuota unitarinė valstybė. Nyderlandų Karalystę sudaro Nyderlandai, Nyderlandų Antilai ir Aruba[16]. Aukščiausią teisinę galią, kaip minėta, turi Nyderlandų Karalystės Chartija, kurios nuostatose atsispindi valstybės sandaros ypatumai. Nyderlandų Karalystėje dominuoja europinės Karalystės dalies – olandų institucijos, kuriose ne visada atstovaujami kiti federacijos subjektai. Olandų institucijos dominuoja reglamentuojant visos Karalystės santykius, nors užjūrio teritorijos turi autonomiją ir yra priėmusios konstitucijas. Taigi federacijos subjektai nėra lygūs. Karalius yra valstybės vadovas Nyderlandų ir kitų federacijos subjektų. Nyderlandų Antiluose ir Aruboje gubernatoriai, kuriuos skiria Karalius, atstovauja Karaliui, gubernatoriai yra ir vyriausybių nariai. Nyderlandų Vyriausybę sudaro Karalius ir ministrai, taip pat po vieną ministrą (*plenipotentiary minister*) iš Nyderlandų Antilų ir Arubos. Jie dalyvauja Nyderlandų Karalystės Ministrų Tarybos pasitarimuose. Kadangi galutiniai sprendimai yra priimami balsų dauguma, tai Ministrų Taryboje dominuoja olandų ministrai. Karalystėje nėra atskiro aukščiausiojo teismo. Chartija numato, kad Olandijos Aukščiausiasis Teismas yra aukščiausia teisminė instancija ir Nyderlandų Antiluose, ir Aruboje. Valstybės taryba yra reikšmingiausia patariamoji Nyderlandų Karalystės institucija, kurios darbe taip pat gali dalyvauti federacijos subjektų atstovai. Nyderlandų Karalystėje nėra ir federacijos parlamento. Olandų parlamentas ir vyriausybė iš esmės vykdo federalinius įgaliojimus.

Nyderlandų Karalystės Chartijoje formuluojamas principas, kad Nyderlandų Karalystės subjektai vidaus klausimuose yra savarankiški. Federacijos klausimams Chartija priskiria Karalystės nepriklausomybės gynimo, tarptautinių santykių, olandų pilietybės, užsienio piliečių atvykimo į Karalystę, taip pat jų išsiuntimo iš šalies klausimus. Nors Olandijos įtaka yra esminė, vis dėlto kiekviena valstybė grindžiama demokratine teisine sistema veikia tam tikra prasme nepriklausomai (išskyrus tarptautinius santykius)[17].

---

[16] Anksčiau ir kai kurios kitos teritorijos buvo Nyderlandų Karalystės dalys, *inter alia* 1949 m. Indonezija tapo suverenia valstybe, 1975 m. tokia tapo ir Surinamas.

[17] *Ibid.*, p. 40.

Nyderlandų Karalystės valdymo forma – konstitucinė monarchija. Nuo 1814 m. ji yra paveldima monarchija. Konstitucijos antrojo skyriaus „Vyriausybė“ 1 skirsnyje gana plačiai reglamentuojama sosto paveldėjimo tvarka[18]. Konstitucijos prasme karalius yra vyriausybės dalis. Pagal konstitucinę tradiciją Karalius yra Nyderlandų Karalystės valstybės vadovas. Tačiau Karalius nėra vyriausybės vadovas, jai vadovauja Ministras Pirmininkas. Karalius atstovauja valstybei užsienio santykiuose. Valstybės vidaus reikaluose Karalius pirmiausia yra simbolinė figūra, tačiau jis vaidina svarbų vaidmenį sudarant ministrų kabinetą.

Vyriausybę sudaro Karalius ir ministrai (Konstitucijos 42 straipsnis). Vyriausybei vadovauja Karaliaus skiriamas ministras pirmininkas. Karalius skiria ir atleidžia Ministrą Pirmininką ir ministrus. Ministerijos taip pat steigiamos Karaliaus dekretu (Konstitucijos 44 straipsnis). Vyriausybės aktams priimti reikalingas Karaliaus ir ministrų sutarimas. Visi Karaliaus aktai yra kontrasignuojami ministrų ar valstybės sekretorių (Konstitucijos 47, 48 straipsniai). Už Vyriausybės darbą atsako ministrai. Ministrai turi turėti parlamento pasitikėjimą. Ministrai sudaro ministrų kabinetą, kuriam vadovauja Ministras Pirmininkas (Konstitucijos 45 straipsnis). Valstybės sekretoriai taip pat yra skiriami ir atleidžiami Karaliaus dekretu.

Karalius turi įvairias asmenines teises, pavyzdžiui, jis nemoka kai kurių mokesčių (*not a subject to personal taxation*). Karalius turi platų imunitetą, jam negali būti taikoma teisinė atsakomybė. Ministrai neturi tokio imuniteto, jiems gali būti taikoma baudžiamoji ir kita teisinė atsakomybė. Tačiau paprastai ministrams tenka politinė (konstitucinė) atsakomybė.

Parlamentą (oland. *Staten-Generaal*, angl. *States General*) sudaro dveji Rūmai – Antrieji (žemieji) ir Pirmieji (aukštieji) Rūmai (Olandų parlamentas). Ši tradicija siekia 1815 m. Abeji parlamento Rūmai yra renkami 4 metų kadencijai proporcinio atstovavimo rinkimų sistema (balsuojama už kurį nors kandidatų sąrašą, taikoma reitingavimo sistema), tačiau jie formuojami skirtingai ir turi skirtingas konstitucines galias. Antrųjų Rūmų nariai (150 narių) renkami visuotinais rinkimais, o Pirmieji Rūmai (*a senatorial assembly*), kuriuos sudaro 75 nariai, yra renkami provincijų tarybų narių. Niekas negali būti renkamas abejų Rūmų nariu.

[18] Konstitucijos 28 straipsnyje numatyta, kad parlamentas turi teisę nepritarti Karaliaus ar sosto paveldėtojo (ar esančio sosto paveldėjimo eilėje) vedyboms, tokiu atveju Karalius praranda įgaliojimus, o sosto paveldėtojas – teisę paveldėti sostą.

Abeji parlamento Rūmai atstovauja piliečiams. Konstitucijos 50 straipsnyje numatyta, kad parlamentas atstovauja visai Nyderlandų tautai. Šiuo požiūriu bikameralinė Nyderlandų parlamento struktūra skiriasi nuo Didžiosios Britanijos, Prancūzijos ar Vokietijos parlamentų. Iš esmės parlamento Rūmų kompetencija yra tapati. Dėl šios priežasties buvo bandoma atsisakyti vienų iš Rūmų, nes Rūmai dubliuoja veiklą. Tačiau vis dėlto kai kuriose srityse Rūmų kompetencija skiriasi. Pirmieji Rūmai gali siūlyti pataisas, Antrieji Rūmai gali tik pritarti įstatymui arba atmesti įstatymą, kurį priėmė Pirmieji Rūmai. Kai kurių pareigūnų, pavyzdžiui, Aukščiausiojo Teismo teisėjų skyrimas, irgi yra Antrųjų Rūmų prerogatyva. Taigi tam tikra prasme Pirmieji Rūmai yra reikšmingesni, jie vaidina pagrindinį vaidmenį sudarant vyriausybę. Tačiau abeji Rūmai gali savarankiškai inicijuoti parlamentinius tyrimus, naudotis interpeliacijos ir kitomis parlamentinės kontrolės teisėmis. Pirmuosius Rūmus sudaro profesionalūs politikai, nes šių Rūmų nariai į komitetų arba plenarinius posėdžius, į susitikimus su vyriausybe renkasi kiekvieną savaitės dieną, o Antrųjų Rūmų nariai – tik kartą per savaitę. Jie, be darbo parlamente, paprastai dirba ir kitą darbą. Tačiau Antrieji Rūmai, kad ir kitaip organizuodami darbą, neretai nepritaria Pirmųjų Rūmų priimtam įstatymui, taigi realiai dalyvauja įstatymų leidyboje. Parlamentas leidžia įstatymus visai Karalystei didesne – kvalifikuota dauguma nei kad europinei Nyderlandų Karalystės daliai. Kartais Rūmai posėdžiauja kartu. Parlamento Rūmai veikia nepriklausomai, laisvo mandato principu. Parlamento nariai negali būti traukiami baudžiamojon ar kitom atsakomybėn už pasisakymus žodžiu arba raštu parlameno posėdžiuose ar jo komitetuose.

Nyderlandų konstitucinė valdžios sandara yra grindžiama teisinės valstybės principais, nors tiesiogiai Konstitucija tokio principo neįvardija. Vyriausybė veikia neperžengdama jai numatytų Konstitucijos ir įstatymų ribų, teisminė valdžia yra savarankiška ir nepriklausoma. Valstybės valdžios yra atskirtos, jų galios derinamos. Aiškiausiai atskirta teisminė valdžia, vykdomoji ir įstatymų leidžiamoji valdžios atskirtos ne taip griežtai, nes vyriausybė kartu su parlamentu įgyvendina įstatymų leidžiamąją valdžią, vyriausybė gali nustatyti piliečiams privalomas taisykles. Vyriausybė gali būti traktuojama kaip įstatymų leidybos partnerė. Valdžių tarpusavio santykiai, „*cheks and balandes*“ principai įgyvendinami įvairiai: parlamentas yra dvejų Rūmų, vyriausybė turi turėti parlamento pasitikėjimą, vyriausybė gali paleisti parlamento Rūmus ir kt.

Nyderlandų Karalystės valdymo formą galėtume apibūdinti kaip

konstitucinę monarchiją, kurioje atstovaujamoji demokratija grindžiama parlamentine sistema.

Nyderlandų Karalystės Konstituciją sudaro Nyderlandų Karalystės Chartija ir Konstitucija. Chartija buvo priimta 1954 m. ir nustato santykius tarp Nyderlandų ir Nyderlandų Antilų ir Arubos. Šie du federacijos subjektai, esantys Karibų salyne, turi ir atskiras konstitucijas. Chartiją galime vertinti kaip federalinę šių trijų subjektų konstituciją. Chartijos 5 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad Chartija turi aukštesnę teisinę galią nei Konstitucija. Tačiau tai nėra įtvirtinta vienareikšmiškai, nes to paties straipsnio 1 dalyje numatyta, kad kai kuriuos federacijos klausimus sprendžia Konstitucija. Taigi dalis Konstitucijos yra taikoma ne tik Europoje, bet ir visoje Karalystėje. Chartija gali būti keičiama tik visų federacijos subjektų pritarimu.

Tarp konstitucinės teisės šaltinių Konstitucija ir Nyderlandų Karalystės Chartija turi aukščiausią teisinę galią. Kaip svarbus teisinės valstybės principas yra žmogaus teisės ir jų apsauga. Žmogaus teisių katalogas yra esminė konstitucinė nuostata, jis sudaro pirmąjį Konstitucijos skyrių.

Konstituciją sudaro 8 skyriai: Pagrindinės teisės; Vyriausybė; Parlamentas (*oland. Staten-Generaal; angl. States General*); Valstybės Taryba, Audito rūmai, Nuolatiniai konsultaciniai organai; Įstatymų leidyba ir valstybės valdymas; Teisingumo vykdymas, Provincijos, municipalitetai (savivaldybės), vandens kontrolės organai ir kiti valstybės organai, tarp jų ir ombudsmenas; Konstitucijos keitimas. Konstituciją taip pat sudaro papildomi straipsniai ir kai kurie Konstitucijos straipsniai, kurie galioja laikinai.

Konstitucijos keitimas yra sudėtinga ir ilgai trunkanti procedūra, paprastai ji trunka kelerius metus. Ji susideda iš dviejų etapų. Pirmajame etape Konstitucijos pakeitimo projektas yra pristatomas ir svarstomas. Jeigu jam pritaria parlamento Rūmai, šis pakeitimas yra skelbiamas viešai. Antrajame etape paleidžiami Antrieji Rūmai. Paprastai Konstitucijos pakeitimo procedūra yra derinama su parlamento Antrųjų Rūmų kadencijos pabaiga. Išrinkti parlamento Antrieji Rūmai turi pritarti Konstitucijos keitimui. Tiek parlamento Pirmieji, tiek ir Antrieji Rūmai antrajame projekto priėmimo etape turi pritarti Konstitucijos pakeitimui ne mažesne kaip dviejų trečdalių balsų dauguma. Kad Konstitucijos pataisa įsigaliotų, jai turi pritarti (ratifikuoti) ir vyriausybė. Nepaisant tokios sudėtingos procedūros, 1814 m. Konstitucija buvo keičiama, tačiau tik kai kurie pakeitimai, *inter alia* 1848 ir 1917 m. pakeitimai, turi ypatingą reikšmę. Konstitucijos

pakeitimas integruojamas į Konstitucijos tekstą[19]. Šiuo metu galioja Konstitucijos 2008 m. redakcija. Konstitucijos pakeitimai ne visais atvejais iškart pradeda veikti, kaip numatyta 140 Konstitucijos straipsnyje. Prieštaraujantys Konstitucijos pataisai teisės aktai galioja tol, kol atitinkamai pakeičiami ir suderinami su naujomis Konstitucijos nuostatomis.

Olandų konstitucinės teisės doktrinoje pagrindinės teisės ir laisvės dažniausiai vadinamos pagrindinėmis teisėmis. Skiriamos klasikinės pagrindinės teisės ir socialinės ekonominės teisės. Politinių teisių terminas vartojamas retai. Garantuojama teisminė konstitucinių teisių gynyba. Teismų praktikoje taip pat gali būti formuluojamos pagrindinės teisės, dažnai yra taikomi ir bendrieji teisės principai, pavyzdžiui, teisinio tikrumo, lygiateisiškumo. Konstitucinį žmogaus teisių katalogą papildo Europos Sąjungos teisė ir Europos Teisingumo Teismo sprendimai. Didelę įtaką daro ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Nyderlandai kartu su dar 9 valstybėmis yra Europos Tarybos steigėjai. Tarptautinėje teisėje susiformavusi žmogaus teisių doktrina turi didelę įtaką žmogaus teisių sampratai ir tam tikrais atvejais užpildo tam tikras konstitucinio katalogo spragas. Nors pagal Konstitucijoje įtvirtintą principą tarptautinė teisė turi pirmumą nacionalinės teisės atžvilgiu, tačiau, jei nacionalinė teisė suteikia daugiau teisių garantijų, taikoma nacionalinė teisė. Konstitucinė žmogaus teisių ribojimo doktrina taip pat grindžiama europinės teisės, *inter alia* Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatomis.

Konstitucijoje daug dėmesio skiriama žmogaus teisėms. Pirmasis Konstitucijos skyrius skirtas pagrindinėms teisėms, tai liudija šio konstitucinio instituto svarbą. Kai kurios žmogaus teisių nuostatos reglamentuojamos ir kituose skyriuose, pavyzdžiui, teisė gauti informaciją iš valstybės valdžios institucijų (110 str.) reglamentuojama V skyriuje, skirtame įstatymų leidybai ir valstybės valdymui, o mirties bausmės draudimas

[19] Konstitucija buvo keičiama *inter alia* 1815, 1840, 1848, 1884, 1887, 1917, 1922, 1938, 1946, 1948, 1953, 1956, 1963, 1972, 1983, 1987, 1995, 1999, 2000, 2002, 2005, 2006, 2008 m.
Vieni paskutiniųjų Konstitucijos keitimų vyko 2006 ir 2008 m. 2006 m. buvo keičiamas Konstitucijos 23 straipsnis, kuriame reglamentuojami *inter alia* teisės į pradinį mokymąsi aspektai, sustiprinant viešųjų mokyklų (*public schools*) reikšmę. 2008 m. buvo keičiamas Konstitucijos 54 straipsnis, *inter alia* skirtas aktyviosios rinkimų teisės į parlamento žemuosius rūmus įgyvendinimui, tikslinant šios teisės ribojimus. 2008 m. buvo keičiami ir Konstitucijos 125 ir 126 straipsniai, reglamentuojantys *inter alia* provincijos asamblėjų ir miestų tarybų sandarą.

(114 str.) – VI skyriuje, skirtame teisingumui vykdyti. Kaip žmogaus teisių katalogo ypatumą galime išskirti tai, kad konstituciniame žmogaus teisių kataloge nėra įtvirtinta teisė į gyvybę, kuri paprastai yra konstitucijose deklaruojama.

Žmogaus teisių katalogas apima ir pilietines politines, ir socialines kultūrines teises. Be tradicinių žmogaus teises garantuojančių nuostatų, įtvirtintų daugelyje demokratinių valstybių konstitucijų, yra ir išskirtinių nuostatų, pavyzdžiui, teisė į teisinę pagalbą civilinėse, baudžiamosiose ir administracinėse bylose (18 str.). Konstitucijoje numatytos ir valstybės pareigos rūpintis aplinkos apsauga (21 str.), gyventojų sveikata ir tinkamu gyvenimo lygiu (gerove) (22 str.). Konstitucijos 20 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad piliečiai, neturintys lėšų pragyventi, turi teisę gauti valstybės paramą pagal parlamento priimtą įstatymą. Konstitucijoje daug dėmesio skirta teisei į mokslą. Konstitucijos 23 straipsnyje *inter alia* nustatyta, kad vyriausybė kasmet turi parlamentui pateikti ataskaitą apie šios teisės įgyvendinimą. Nyderlandų Karalystės Konstitucijoje formuojamas modernus požiūris į žmogaus teises, deklaruojami teisinės socialinės valstybės principai.

Svarbi žmogaus teisių apsaugos požiūriu ombudsmeno institucija. Ombudsmeną 6 metams skiria parlamento Antrieji Rūmai. Ombudsmenas sprendžia skundus dėl valstybės institucijų veiksmų, kuriais pažeidžiamos žmogaus teisės.

Teisminės valdžios nepriklausomumas – svarbus konstitucinis teisminės valdžios bruožas. Konstitucijos VI skyrius nustato teisminės valdžios pagrindus. Teismų sistemą sudaro Aukščiausiasis Teismas, apeliaciniai teismai (5), apygardų teismų (19) ir apylinkių teismai (64). Prokuratūra gali būti priskiriama teisminei valdžiai ir yra atsakinga už nusikalstamų veikų tyrimą. Teisėjai skiriami iki 70 metų Karaliaus aktu. Aukščiausiojo Teismo teisėjas yra skiriamas iš trijų kandidatų, kuriuos pateikia parlamento Antrieji Rūmai. Vyriausybė gali iš šio sąrašo pasirinkti, tačiau paprastai teisėjas skiriamas iš pirmųjų sąrašo kandidatų. Teismų, išskyrus apylinkių teismus ir kai kuriuos atvejus apygardų teismuose, kur teisėjas sprendžia vienasmeniškai, sprendimus priima kolegijos (3–5 teisėjų). Dauguma Aukščiausiojo Teismo sprendimų yra priimami 5 teisėjų kolegijų. Administraciniai teismai turi atskirą sistemą. Konstitucija numato, kad teismai nagrinėja civilinio pobūdžio ginčus, baudžiamąsias (teisės pažeidimų) bylas ir kt. Konstitucijoje numatyti ir kai kurie teisminio proceso principai.

Kaip minėta, pagal Konstitucijos 94 straipsnyje formuluojamą principą teismai neturi taikyti nacionalinės teisės, jeigu tai prieštarauja tarptautinėms sutartims arba tarptautinių institucijų sprendimams, kurie yra privalomi Nyderlandų valstybei. Tai tam tikru mastu kompensuoja konstitucinės kontrolės mechanizmo – įstatymų konstitucingumo teisminės kontrolės, nebuvimą.

Konstitucijos 119 straipsnyje numatyta, kad bylas dėl parlamento narių (ir buvusių), ministrų ir valstybės sekretorių tarnybos metu padarytų teisės pažeidimų sprendžia Aukščiausiasis Teismas.

Konstitucija daug dėmesio skiria provincijoms ir savivaldybėms (municipalitetams). Nyderlandai turi decentralizuotą vietos valdymo sistemą, kurią įtvirtina Konstitucijos 7 skyriuje išdėstytos nuostatos, *inter alia* ir tai, kad provincijos ir municipalitetai gali būti panaikinami ir nauji įkuriami, keičiamos jų teritorijų ribos tik specialiu parlamento aktu (*Act of Parliament*) (Konstitucijos 123 str.). Pagrindiniai savivaldybių (municipalitetų) ir provincijų organizacijos ir veiklos klausimai yra reglamentuojami specialiu Savivaldybių ir provincijų įstatymu, kuriame šie klausimai, priėmus 1984 m. įstatymą, yra reglamentuojami viename akte. Konstitucijoje nustatyta išimtinė centrinės valdžios kompetencija, kaip antai, užsienio reikalai, pinigų sistema, teisingumo vykdymas, civilinės ir baudžiamosios teisės (iš dalies), baudžiamojo ir civilinio procesų reglamentavimas. Tik parlamentas gali nustatyti pagrindinių žmogaus teisių ribojimus. Taigi vietos valdymo institucijoms palikta plati veiklos sritis. Vietos valdymo institucijų kompetencija yra savarankiška arba derinama (*medebewind*) su centrine valdžia.

NYDERLANDŲ KARALYSTĖS KONSTITUCIJA[20]

2008 m.

1 SKYRIUS. PAGRINDINĖS TEISĖS

1 straipsnis

Nyderlanduose su visais žmonėmis esant tokioms pačioms aplinkybėms elgiamasi vienodai. Diskriminacija dėl religijos, įsitikinimų, politinės nuomonės, rasės, lyties ar bet kokiais kitais pagrindais neleidžiama.

2 straipsnis

1. Nyderlandų pilietybė reguliuojama parlamento įstatymu.

2. Užsieniečių priėmimo ir išsiuntimo klausimai reguliuojami parlamento įstatymu.

3. Ekstradicija gali būti taikoma tik remiantis sutartimi. Papildomas su ekstradicija susijusias taisykles nustato parlamento įstatymas.

4. Išskyrus parlamento įstatymu nustatytais atvejais, kiekvienas turi teisę išvykti iš šalies.

3 straipsnis

Visi Nyderlandų piliečiai turi tokias pačias teises būti skiriami į valstybės tarnybą.

[20] Nyderlandų Konstitucija, paskelbta Nyderlandų Vyriausybės internetiniame puslapyje https://www.government.nl/topics/constitution-and-democracy/documents/regulations/2012/10/18/the-constitution-of-the-kingdom-of-the-netherlands-2008, išversta iš anglų kalbos.

4 straipsnis

Kiekvienas Nyderlandų pilietis turi lygias teises rinkti visuotinių atstovaujamųjų institucijų narius ir dalyvauti rinkimuose į šias institucijas, atsižvelgiant į parlamento įstatymu nustatytus ribojimus ir išimtis.

5 straipsnis

Kiekvienas turi teisę teikti raštiškas peticijas kompetentingoms institucijoms.

6 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę laisvai vienas ar su kitais išpažinti savo religiją ar tikėjimą, nepažeisdamas teisės aktuose nustatytos savo atsakomybės.

2. Taisyklės, susijusios su naudojimusi šia teise ne pastatų viduje ar uždarose vietose, gali būti nustatytos parlamento įstatyme dėl sveikatos apsaugos, eismo reguliavimo tikslais, kovai su viešosios tvarkos pažeidimais užtikrinti ar siekiant jų išvengti.

7 straipsnis

1. Niekam nėra būtinas išankstinis leidimas mintims arba nuomonei spaudoje skelbti, nepažeidžiant kiekvieno asmens teisės aktuose nustatytos atsakomybės.

2. Taisykles, susijusias su radiju ir televizija, nustato parlamento įstatymas. Radijo arba televizijos laidų turinio išankstinė kontrolė negalima.

3. Niekas neprivalo gauti išankstinio pritarimo mintims arba nuomonėms, kurios skelbiamos kitomis negu pirmesnėse dalyse nurodytomis priemonėmis, nepažeidžiant kiekvieno asmens teisės aktuose nustatytos atsakomybės. Renginiai, kuriuose gali dalyvauti jaunesni nei šešiolikos metų asmenys, gali būti reglamentuojami parlamento įstatyme, siekiant užtikrinti aukštą moralės lygį.

4. Šio straipsnio nuostatos netaikomos komercinei reklamai.

8 straipsnis

Pripažįstama susivienijimų laisvė. Ši laisvė pagal parlamento įstatymą gali būti ribojama, siekiant užtikrinti viešąją tvarką.

9 straipsnis

1. Teisė į susirinkimus ir demonstracijas pripažįstama nepažeidžiant kiekvieno amens teisės aktuose nustatytos atsakomybės.

2. Parlamento įstatyme gali būti nustatytos sveikatos apsaugos, eismo reguliavimo ir kovos su viešosios tvarkos pažeidimais ar jų prevencijos taisyklės.

10 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo turi teisę į pagarbą jo privatumui, nepažeidžiant apribojimų ar nuostatų, nustatytų parlamento įstatyme.

2. Parlamento įstatymas nustato privatumo apsaugos taisykles, susijusias su asmens duomenų rinkimu ir platinimu.

3. Taisyklės, susijusios su asmenų teise būti informuotiems apie surinktus jų asmens duomenis ir jų panaudojimą bei teise į tai, kad šie duomenys būtų ištaisyti, nustatomos parlamento įstatyme.

11 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į asmens neliečiamumą, nepažeidžiant apribojimų ar nuostatų, nustatytų parlamento įstatymo.

12 straipsnis

1. Be gyventojo sutikimo įeiti į jo būstą leidžiama tik parlamento įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka jame tam tikslui nurodytiems asmenims.

2. Atsižvelgiant į parlamento įstatyme nustatytas išimtis, įeinant į būstą pirmesnėje dalyje nurodyta tvarka yra būtinas išankstinis pranešimas, nurodant tikslą.

3. Apie patekimą į jo būstą gyventojas turi būti nedelsiant informuojamas raštu. Jeigu įeita buvo valstybės saugumo interesais arba dėl baudžiamosios bylos, tokio pranešimo įteikimas gali būti atidėtas parlamento įstatyme nustatyta tvarka. Pranešti nereikia parlamento įstatyme nustatytais atvejais, jei toks pranešimas neatitiktų valstybės saugumo interesų.

13 straipsnis

1. Susirašinėjimo privatumas yra neliečiamas, išskyrus teismo sprendimu parlamento įstatymo nustatytais atvejais.

2. Susižinojimo telefonu ir telegrafu privatumas yra neliečiamas, išskyrus parlamento įstatymo nustatytais atvejais, kai tai atlieka parlamento įstatyme konkrečiai nurodyti subjektai arba esant jų leidimui.

14 straipsnis

1. Turto nusavinimas gali būti vykdomas tik viešaisiais interesais ir iš anksto užtikrinus kompensaciją už visą turtą pagal parlamento įstatymo nustatytą tvarką.

2. Išankstinis kompensacijos užtikrinimas nebūtinas, kai turtą nusavinti būtina ypatingais skubos atvejais.

3. Jeigu, veikdama viešaisiais interesais, kompetentinga institucija sunaikina turtą, jis tampa netinkamas naudoti arba yra apribojamos savininko teisės į turtą, parlamento įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka užtikrinama teisė į visą arba dalinę kompensaciją.

15 straipsnis

1. Niekam negali būti atimta laisvė kitaip, kaip parlamento įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka.

2. Kiekvienas, kurio laisvė buvo atimta kitaip nei teismo sprendimu, gali kreiptis į teismą dėl įpareigojimo jį paleisti. Tokiu atveju teismas jo prašymą turi išnagrinėti per parlamento įstatymo nustatytą terminą. Jeigu, teismo nuomone, laisvės atėmimas yra neteisėtas, asmuo turi būti nedelsiant paleistas.

3. Asmens, kurio laisvė atimta vykstant bylos nagrinėjimui, byla turi būti išnagrinėta per įmanomai trumpiausią laiką.

4. Asmens, kurio laisvė atimta teisėtai, pagrindinės teisės gali būti apribotos tiek, kiek naudojimasis tokiomis teisėmis yra nesuderinamas su laisvės atėmimu.

16 straipsnis

Už jokį nusižengimą negali būti baudžiama, nebent tokia veika būtų pripažinta nusižengimu remiantis teisės aktais jos padarymo metu.

17 straipsnis

Jokiam asmeniui prieš jo valią negali būti užkirstas kelias kreiptis į teismą, į kurį jis turėtų teisę kreiptis, remiantis teisės aktais.

18 straipsnis

1. Kiekvienas gali būti teisėtai atstovaujamas teisiniuose ir administraciniuose procesuose.

2. Taisyklės, susijusios su teisinės pagalbos teikimu ribotų išteklių asmenims, nustatomos parlamento įstatyme.

19 straipsnis

1. Valdžios institucijos turi rūpintis tuo, kad būtų skatinamas pakankamas užimtumas.

2. Taisyklės, susijusios su dirbančiųjų teisiniu statusu ir apsauga bei jų dalyvavimu bendrai priimant sprendimus, nustatomos parlamento įstatyme.

3. Pripažįstama kiekvieno Nyderlandų piliečio laisvė pasirinkti darbą, nepažeidžiant apribojimų ar nuostatų, nustatytų parlamento įstatyme.

20 straipsnis

1. Valdžios institucijos turi rūpintis gyventojų galimybės pragyventi užtikrinimu ir siekti paskirstyti turtą.

2. Taisyklės, susijusios su teise į socialinę apsaugą, nustatomos parlamento įstatyme.

3. Nyderlandų piliečiai, gyvenantys Nyderlanduose ir nepajėgiantys apsirūpinti, parlamento įstatymo nustatyta tvarka turi teisę gauti pagalbą iš valdžios institucijų.

21 straipsnis

Valdžios institucijos turi rūpintis tuo, kad šalis būtų tinkama gyventi, saugoti bei gerinti aplinką.

22 straipsnis

1. Valdžios institucijos turi imtis priemonių gyventojų sveikatai gerinti.

2. Valdžios institucijos turi rūpintis pakankamo gyvenamojo būsto suteikimu.

3. Valdžios institucijos turi skatinti socialinį ir kultūrinį vystymąsi bei laisvalaikio veiklas.

23 straipsnis

1. Vyriausybė turi nuolat rūpintis švietimu.

2. Švietimą gali vykdyti visi asmenys, neapribojant valdžios institucijų teisės vykdyti priežiūrą ir teisės aktuose nustatyti švietimo formas bei teisės vertinti mokytojų kompetenciją ir dorovinį vientisumą, kurie turi būti reguliuojami parlamento įstatyme.

3. Valstybės institucijų vykdomą švietimą reguliuoja parlamento įstatymas, užtikrinant deramą pagarbą kiekvieno asmens religijai ar tikėjimui.

4. Valdžios institucijos turi užtikrinti pakankamą skaičių pradinio ugdymo valstybinių mokyklų kiekvienoje savivaldybėje. Išimtys iš šios nuostatos gali būti leidžiamos remiantis parlamento įstatyme nustatytomis taisyklėmis, su sąlyga, kad minėtą išsilavinimą yra galimybė įgyti valstybinėje mokykloje arba kitu būdu.

5. Reikalavimai mokykloms, visiškai arba iš dalies finansuojamoms iš valstybės lėšų, nustatomi parlamento įstatyme, privačių mokyklų atveju – deramai atsižvelgiant į laisvę vykdyti švietimą pagal religinius arba kitokius įsitikinimus.

6. Pradinio ugdymo srityje turi būti garantuojami vienodi reikalavimai tiek valstybės finansuojamoms privačioms mokykloms, tiek valstybinėms mokykloms. Atitinkamomis nuostatomis ypač turi būti užtikrinama pagarba privačių mokyklų laisvei pasirinkti mokymo priemones ir savo nuožiūra skirti mokytojus.

7. Privačios pradinės mokyklos, atitinkančios parlamento įstatyme nustatytas sąlygas, finansuojamos iš valstybės lėšų tokiais pačiais pagrindais, kaip ir valstybinės mokyklos. Sąlygas, pagal kurias privatus vidurinis ir priešuniversitetinis lavinimas finansuojamas iš valstybės lėšų, nustato parlamento įstatymas.

8. Vyriausybė metines švietimo būklės ataskaitas teikia parlamentui.

2 SKYRIUS. VYRIAUSYBĖ

§ 1. Karalius

24 straipsnis

Karaliaus sostas yra paveldimas ir priklauso teisėtiems Oranžo-Nassau princo Karaliaus Viljamo I įpėdiniams.

25 straipsnis

Karaliui mirus, teisę į sostą paveldi vyriausias teisėtas Karaliaus įpėdinis, tą pačią taisyklę taikant sostą paveldint įpėdinio vaikams, jeigu įpėdiniai miršta anksčiau negu Karalius. Jeigu Karalius neturi įpėdinių, teisė į sostą tokia pačia tvarka tenka teisėtiems Karaliaus tėvo ir, atitinkamai, senelio įpėdiniams, kurie yra įpėdinystės linijoje, tačiau su mirusiu Karaliumi yra susiję ne mažiau negu trečio laipsnio giminyste.

26 straipsnis

Įpėdinystės tikslais laikoma, kad Karaliaus mirties momentu nėščios moters kūdikis yra jau gimęs. Jei jis gimsta negyvas, laikoma, kad jo niekada nebuvo.

27 straipsnis

Atsisakius sosto, jis paveldimas pagal pirmesniuose straipsniuose nustatytas taisykles. Vaikai, gimę po sosto atsisakymo, bei jų įpėdiniai sosto paveldėti negali.

28 straipsnis

1. Laikoma, kad Karalius atsisako sosto, jeigu jis sudaro santuoką, negavęs sutikimo, remiantis parlamento įstatymu.

2. Įpėdinis į sostą, sudaręs tokią santuoką, toje santuokoje gimę vaikai bei jų palikuonys netenka sosto paveldėjimo teisės.

3. Įstatymo projektą dėl šio sutikimo bendroje sesijoje nagrinėja ir jį priima abeji parlamento Rūmai.

29 straipsnis

1. Atsiradus neišvengiamoms ypatingoms aplinkybėms, paveldėjimo teisė kuriam nors asmeniui ar asmenims gali būti panaikinta parlamento įstatymo.

2. Įstatymo projektas šiuo tikslu teikiamas Karaliaus arba jo vardu. Šį klausimą bendroje sesijose nagrinėja ir sprendimą priima abeji parlamento Rūmai. Įstatymo projektas priimamas, jei už jį balsuojama bent dviejų trečdalių balsų dauguma.

30 straipsnis

1. Sosto paveldėtojas gali būti paskirtas pagal parlamento įstatymą, jei paaiškėja, kad kitu atveju paveldėtojo nebus. Įstatymo projektas teikiamas Karaliaus arba jo vardu ir po to parlamento Rūmai paleidžiami. Šį klausimą bendroje sesijoje nagrinėja ir sprendimą priima naujai sušaukti parlamento Rūmai. Įstatymo projektas priimamas, jeigu už jį balsuojama bent dviejų trečdalių balsų dauguma.

2. Parlamento Rūmai paleidžiami, jeigu Karaliui mirus arba atsisakius sosto nėra paveldėtojo. Naujai sušaukti parlamento Rūmai per keturis mėnesius nuo mirties arba sosto atsisakymo susirenka į bendrą sesiją spręsti

dėl Karaliaus paskyrimo. Sosto perėmėjas paskiriamas, jei už jį balsuojama bent dviejų trečdalių balsų dauguma.

31 straipsnis

1. Paskirtasis Karalius gali būti pakeistas tik savo teisėtų įpėdinių pagal paveldėjimo teisę.

2. Paveldėjimo teisės nuostatos ir šio straipsnio pirmoji dalis *mutatis mutandis* taikomos paskirtajam sosto perėmėjui, dar netapusiam Karaliumi.

32 straipsnis

Priėmęs karališkąją privilegiją, Karalius nedelsiant yra prisaikdinamas ir inauguruojamas viešajame bendrame abejų parlamento Rūmų posėdyje sostinėje Amsterdame. Karalius prisiekia arba pasižada būti ištikimas Konstitucijai ir patikimai vykdyti savo pareigas. Tikslios taisyklės nustatomos parlamento įstatyme.

33 straipsnis

Karalius karališkosios privilegijos vykdyti negali, kol nėra sulaukęs aštuoniolikos metų amžiaus.

34 straipsnis

Nepilnamečio Karaliaus tėvų ir globėjų pareigas bei priežiūrą nustato parlamento įstatymas. Šį klausimą nagrinėja ir sprendimą priima abeji parlamento Rūmai bendrame posėdyje.

35 straipsnis

1. Jeigu, Ministrų kabineto (*Ministerraad*) nuomone, Karalius yra nepajėgus vykdyti karališkąją privilegiją, jis atitinkamai apie tai informuoja abejus parlamento Rūmus ir pateikia jiems Valstybės Tarybos (*Raad van State*) rekomendaciją. Tokiu atveju abeji parlamento Rūmai surengia bendrą posėdį.

2. Jeigu abeji parlamento Rūmai šiai nuomonei pritaria, priimamas sprendimas, kad Karalius yra nepajėgus vykdyti karališkąją privilegiją. Šis nutarimas paskelbiamas viešai pagal bendrojo posėdžio pirmininko nurodymus ir nedelsiant įsigalioja.

3. Karaliui vėl tapus pajėgiam vykdyti karališkąją privilegiją, apie tai pranešama parlamento įstatyme. Šį klausimą bendroje sesijoje nagrinėja ir sprendimą priima abeji parlamento Rūmai. Karalius karališkąją privilegiją vėl pradeda vykdyti, kai įstatymas paskelbiamas viešai.

4. Nusprendus, kad Karalius nėra pajėgus vykdyti karališkosios privilegijos, jo asmens apsauga, jei būtina, nustatoma parlamento įstatyme. Šį klausimą bendrame posėdyje nagrinėja ir sprendimą priima abeji parlamento Rūmai.

36 straipsnis

Karalius gali laikinai atsisakyti karališkosios privilegijos ir vėl pradėti ją vykdyti parlamento įstatymo nustatyta tvarka. Atitinkamas įstatymo projektas teikiamas Karaliaus arba jo vardu. Šį klausimą bendrame posėdyje nagrinėja ir sprendimą priima abeji parlamento Rūmai.

37 straipsnis

1. Karališkąją privilegiją regentas vykdo: a) kol Karalius sulaukia aštuoniolikos metų amžiaus; b) jeigu teisė į sostą priklauso negimusiam vaikui; c) jeigu nuspręsta, kad Karalius yra nepajėgus vykdyti karališkosios privilegijos; d) jeigu Karalius yra laikinai atsisakęs vykdyti karališkąją prerogatyvą; e) jeigu nėra sosto paveldėtojo, Karaliui mirus arba atsisakius sosto.

2. Regentas paskiriamas pagal parlamento įstatymą. Šį klausimą bendrame posėdyje nagrinėja ir sprendimą priima abeji parlamento Rūmai.

3. Šio straipsnio 1 dalies (c) ir (d) punktuose nustatytais atvejais numatomas Karaliaus įpėdinis teisėtai tampa regentu, jeigu yra sulaukęs aštuoniolikos metų.

4. Regentas abejų parlamento Rūmų bendrame posėdyje prisiekia arba pasižada būti ištikimas Konstitucijai ir patikimai vykdyti savo pareigas. Taisyklės, susijusios su regento pareigomis, nustatomos parlamento įstatyme, kuriame gali būti numatytos nuostatos dėl paveldėjimo ir pakeitimo. Šį klausimą bendrame posėdyje nagrinėja ir sprendimą priima abeji parlamento Rūmai.

5. Regentui *mutatis mutandis* taikomi 35 ir 36 straipsniai.

38 straipsnis

Karališkąją privilegiją vykdo Valstybės Taryba, kol yra priimama alternatyvi nuostata dėl šių įgaliojimų vykdymo.

39 straipsnis

Priklausymą karališkajai šeimai reguliuoja parlamento įstatymas.

40 straipsnis

1. Karalius metines išmokas iš valstybės gauna pagal parlamento įstatymo nustatytas taisykles. Šis įstatymas taip pat nustato, kurie kiti karališkosios šeimos nariai gauna valstybės išmokas, bei reguliuojamos pačios išmokos.

2. Mokėjimai, jų gauti iš valstybės, bei vykdant pareigas naudojamas turtas neapmokestinami asmens pajamų mokesčiu. Be to, Karaliaus arba jo numatomo įpėdinio iš Karaliaus rūmų paveldėtas arba dovanų gautas turtas neapmokestinamas paveldėjimo mokesčiu, turto perleidimo arba dovanojimo mokesčiais. Papildomas atleidimas nuo apmokestinimo gali būti numatytas parlamento įstatyme.

3. Įstatymų projektai dėl šio straipsnio pirmesnėse dalyse nurodytų nuostatų parlamento priimami dviejų trečdalių balsų dauguma.

41 straipsnis

Karalius organizuoja savo namų ūkį deramai atsižvelgdamas į viešąjį interesą.

§ 2. Karalius ir ministrai

42 straipsnis

1. Vyriausybę sudaro Karalius ir ministrai.

2. Ministrai, o ne Karalius, yra atsakingi už vyriausybės priimamus aktus.

43 straipsnis

Ministras Pirmininkas ir kiti ministrai skiriami ir atleidžiami Karaliaus dekretu.

44 straipsnis

1. Ministerijos steigiamos Karaliaus dekretu. Ministerijoms vadovauja ministras.

2. Taip pat gali būti skiriami ministrai, nepriskirti žinyboms.

45 straipsnis

1. Visi ministrai sudaro Kabinetą.

2. Kabinetui vadovauja Ministras Pirmininkas.

3. Ministrų kabinetas nagrinėja ir priima sprendimus dėl bendros vyriausybės politikos ir užtikrina jos darnumą.

46 straipsnis

1. Karaliaus dekretu gali būti skiriami ir atleidžiami valstybės sekretoriai.

2. Valstybės sekretorius ministerijos įgaliojimus vietoj ministro vykdo tais atvejais, kai, ministro nuomone, tai yra būtina. Tokiais atvejais Valstybės sekretorius laikosi ministro nurodymų. Atsakomybė tenka Valstybės sekretoriui, neapribojant ministro atsakomybės.

47 straipsnis

Visus parlamento įstatymus ir Karaliaus dekretus pasirašo Karalius ir vienas ar keli ministrai arba Valstybės sekretoriai.

48 straipsnis

Karaliaus dekretas, kuriuo paskiriamas Ministras Pirmininkas, Ministro Pirmininko kontrasignuojamas. Karaliaus dekretai, kuriais paskiriami arba atleidžiami ministrai ir Valstybės sekretoriai, kontrasignuojami Ministro Pirmininko.

49 straipsnis

Priimami į pareigas, ministrai ir Valstybės sekretoriai duoda priesaiką arba iškilmingai pareiškia bei pasižada Karaliaus akivaizdoje parlamento įstatymo nustatyta tvarka, kad jie nėra padarę nieko, dėl ko negalėtų teisėtai eiti šių pareigų, taip pat prisiekia arba pasižada būti ištikimi Konstitucijai, patikimai vykdyti savo pareigas.

3 SKYRIUS. PARLAMENTAS (staten-generaal; states general)

§ 1. Struktūra ir sudėtis

50 straipsnis

Parlamentas atstovauja visai Nyderlandų Tautai.

51 straipsnis

1. Parlamentą sudaro Antrieji Rūmai (*Tweede Kamer*) ir Pirmieji Rūmai (*Eerste Kamer*).

2. Antruosius Rūmus sudaro šimtas penkiasdešimt narių.

3. Pirmuosius Rūmus sudaro septyniasdešimt penki nariai.

4. Abeji Rūmai laikomi vienu vienetu, kai posėdžiauja bendrame posėdyje.

52 straipsnis

1. Abejų Rūmų kadencija yra ketveri metai.

2. Jeigu provincijų tarybų (*provinciale staten*) kadencija parlamento įstatymo nustatoma kitam nei ketverių metų terminui, atitinkamai pakeičiama Pirmųjų Rūmų kadencija.

53 straipsnis

1. Abejų Rūmų nariai renkami pagal proporcinio atstovavimo sistemą, laikantis parlamento įstatymo nustatytų apribojimų.

2. Renkama slaptu balsavimu.

54 straipsnis

1. Antrųjų Rūmų nariai renkami tiesiogiai Nyderlandų piliečių, sulaukusių aštuoniolikos metų amžiaus, išskyrus Nyderlandų piliečius, kurie pagal parlamento įstatymą gali neturėti teisės balsuoti dėl to, kad jie nėra Nyderlandų gyventojai.

2. Balsavimo teisės neturi asmuo, padaręs parlamento įstatyme numatytą nusikaltimą ir dėl to nuteistas galutiniu įsiteisėjusiu teismo sprendimu ne mažiau nei vieneriems metams laisvės atėmimo bausme ir tuo pat metu yra netekęs teisės balsuoti.

55 straipsnis

Pirmųjų Rūmų narius renka provincijų tarybų nariai. Šie rinkimai vyksta ne vėliau nei po trijų mėnesių nuo provincijų tarybų narių rinkimų, išskyrus Rūmų paleidimo atveju.

56 straipsnis

Parlamento nariu gali būti renkamas asmuo, kuris yra Nyderlandų pilietis, sulaukęs aštuoniolikos metų amžiaus ir turintis teisę balsuoti.

57 straipsnis

1. Niekas negali būti abejų Rūmų narys.

2. Parlamento narys negali būti ministru, Valstybės sekretoriumi, Valstybės Tarybos nariu, Audito teismo (*Algemene Rekenkamer*) nariu, na-

cionaliniu ombudsmenu arba ombudsmeno pavaduotoju, Aukščiausiojo Teismo nariu arba generaliniu prokuroru ar Aukščiausiojo Teismo generaliniu advokatu.

3. Nepaisant pirmesniųjų nuostatų, ministras arba Valstybės sekretorius, pateikęs atsistatydinimo prašymą, gali eiti šias pareigas ir būti parlamento nariu, kol bus priimtas sprendimas dėl jo atsistatydinimo.

4. Kitos valstybės pareigūnų pareigos, kurių negali užimti asmuo, kuris tuo metu yra parlamento arba kurių nors vienų Rūmų narys, gali būti nustatytos parlamento įstatyme.

57a straipsnis

Parlamento nario, kuris išėjęs nėštumo ar vaiko priežiūros atostogų arba yra nedarbingas dėl ligos, laikino pakeitimo tvarką nustato parlamento įstatymas.

58 straipsnis

Kiekvieni Rūmai išnagrinėja savo naujai paskirtų narių mandatus ir deramai laikydamiesi parlamento įstatymo nustatytų taisyklių sprendžia su mandatais arba rinkimais susijusius ginčus.

59 straipsnis

Visi kiti klausimai, susiję su teise balsuoti ir rinkimais, reguliuojami parlamento įstatymo.

60 straipsnis

Priimami į pareigas Rūmų nariai duoda priesaiką arba iškilmingai pareiškia bei pasižada Rūmų akivaizdoje parlamento įstatymo nustatyta tvarka, kad jie nėra padarę nieko, dėl ko negalėtų teisėtai užimti šių pareigų, taip pat prisiekia arba pasižada būti ištikimi Konstitucijai, patikimai vykdyti savo pareigas.

61 straipsnis

1. Kiekvieni Rūmai iš savo narių skiria pirmininką.

2. Kiekvieni Rūmai skiria sekretorių, kuris, kaip ir kiti abejų Rūmų pareigūnai, negali būti parlamento nariu.

62 straipsnis

Pirmųjų Rūmų Pirmininkas pirmininkauja bendruose abejų Rūmų posėdžiuose.

63 straipsnis

Finansinį parlamento narių ir buvusių narių bei jų išlaikytinių atlyginimą nustato parlamento įstatymas. Rūmai įstatymo projektą šiuo klausimu gali priimti tik tuo atveju, jeigu už jį balsuojama bent dviejų trečdalių balsų dauguma.

64 straipsnis

1. Kiekvieni Rūmai gali būti paleisti Karaliaus dekretu.

2. Priėmus dekretą dėl paleidimo, nauji paleistų Rūmų rinkimai turi būti surengiami ir naujai išrinkti Rūmai turi susirinkti per tris mėnesius.

3. Paleidimas įsigalioja tą dieną, kai susirenka naujai išrinkti Rūmai.

4. Po paleidimo susirinkusių Antrųjų Rūmų kadencija nustatoma parlamento įstatymu ir negali būti ilgesnė nei penkeri metai. Po paleidimo susirinkusių Pirmųjų Rūmų kadencija baigiasi tada, kada būtų pasibaigusi paleistųjų Rūmų kadencija.

§ 2. Procedūra

65 straipsnis

Oficiali ataskaita apie vyriausybės vykdomą politiką skaitoma Karaliaus arba jo vardu prieš bendrą abejų parlamento Rūmų posėdį, kuris rengiamas kiekvienais metais trečiąjį rugsėjo antradienį arba anksčiau parlamento įstatymo nustatytais atvejais.

66 straipsnis

1. Parlamento posėdžiai yra vieši.

2. Uždari posėdžiai gali būti rengiami, jeigu to reikalauja vienas dešimtadalis dalyvaujančių narių arba jeigu, Pirmininko nuomone, tai yra būtina.

3. Tokiu atveju atitinkami Rūmai arba abeji Rūmai bendrame posėdyje sprendžia, ar tolesni svarstymai turi būti tęsiami ir sprendimai priimami uždarame posėdyje.

67 straipsnis

1. Rūmai gali svarstyti klausimus arba priimti sprendimus atskirai arba bendrame posėdyje tik tuo atveju, jeigu dalyvauja daugiau nei pusė narių.

2. Sprendimai priimami balsų dauguma.

3. Balsuodami nariai nėra saistomi mandato ar instrukcijų.

4. Klausimais, kurie nėra susiję su asmenimis, balsuojama žodžiu ir vardiniu balsavimu, jeigu to reikalauja bent vienas narys.

68 straipsnis

Ministrai ir Valstybės sekretoriai žodžiu arba raštu rūmams atskirai arba bendrame posėdyje pateikia informaciją pagal vieno ar kelių narių pateiktą užklausą, jeigu informacijos pateikimas neprieštarauja Valstybės interesams.

69 straipsnis

1. Ministrai ir Valstybės sekretoriai turi teisę lankyti parlamento posėdžius ir dalyvauti svarstymuose.

2. Jie gali būti kviečiami dalyvauti atskiruose Rūmų arba bendruose abejų parlamento Rūmų posėdžiuose.

3. Posėdžiuose jiems gali asistuoti jų nurodyti asmenys.

70 straipsnis

Abeji Rūmai, tiek veikdami kartu, tiek atskirai turi teisę teikti paklausimus (*enquête*), kurių pateikimo tvarką nustato parlamento įstatymas.

71 straipsnis

Parlamento nariai, ministrai, Valstybės sekretoriai ir kiti parlamento svarstymuose dalyvaujantys asmenys negali būti traukiami baudžiamojon ar kiton atsakomybėn už pasisakymus žodžiu arba raštu parlamento posėdžiuose ar jo komitetuose.

72 straipsnis

Kiekvieni parlamento Rūmai ir abeji Rūmai bendrame posėdyje parengia darbo reglamentą.

4 SKYRIUS. VALSTYBĖS TARYBA, AUDITO TEISMAS, NACIONALINIS OMBUDSMENAS IR NUOLATINĖS PATARIAMOSIOS INSTITUCIJOS

73 straipsnis

1. Dėl įstatymų projektų, svarstomų potvarkių projektų taryboje ir pasiūlymų dėl parlamente tvirtintinų sutarčių konsultuojamasi su Valstybės

Taryba arba jos skyriumi. Šių konsultacijų gali būti atsisakoma parlamento įstatymo nustatytais atvejais.

2. Taryba arba Tarybos skyrius yra atsakingi už administracinių ginčų nagrinėjimą ir išvadą dėl ginčo sprendimo tais atvejais, kai sprendimas dėl ginčo yra priimamas Karaliaus dekretu.

3. Tarybai arba Tarybos skyriui parlamento įstatymu gali būti pavestas sprendimų administraciniuose ginčuose priėmimas.

74 straipsnis

1. Karalius yra Valstybės Tarybos Prezidentas. Būsimas Karaliaus įpėdinis, sulaukęs aštuoniolikos metų amžiaus, turi teisę būti Tarybos nariu. Kitiems karališkosios šeimos nariams teisė būti Tarybos nariais gali būti suteikiama parlamento įstatymo nustatyta tvarka.

2. Tarybos nariai į šias pareigas skiriami iki gyvos galvos Karaliaus dekretu.

3. Jų narystė Taryboje baigiasi jiems atsistatydinus arba sulaukus parlamento įstatyme nustatyto amžiaus.

4. Jų narystė Taryboje gali būti sustabdyta arba nutraukta parlamento įstatyme nustatytais atvejais.

5. Jų teisinį statusą kitais aspektais reguliuoja parlamento įstatymas.

75 straipsnis

1. Valstybės Tarybos struktūrą, sudėtį ir įgaliojimus reglamentuoja parlamento įstatymas.

2. Papildomas pareigas Tarybai arba Tarybos skyriui gali priskirti parlamento įstatymas.

76 straipsnis

Audito teismas (*Algemene Rekenkamer*) atsakingas už Valstybės pajamų ir išlaidų tikrinimą.

77 straipsnis

1. Audito teismo nariai skiriami iki gyvos galvos Karaliaus dekretu iš trijų asmenų į vieną laisvą vietą sąrašo, kurį sudaro parlamento Antrieji Rūmai.

2. Jų narystė baigiasi jiems atsistatydinus arba sulaukus parlamento įstatyme nustatyto amžiaus.

3. Jų narystė gali būti sustabdyta arba nutraukta Aukščiausiojo Teismo parlamento įstatyme nustatytais atvejais.

4. Jų teisinis statusas kitais aspektais reguliuojamas parlamento įstatymo.

78 straipsnis

1. Audito teismo struktūrą, sudėtį ir įgaliojimus reglamentuoja parlamento įstatymas.

2. Papildomas pareigas Audito teismui gali priskirti parlamento įstatymas.

78a straipsnis

1. Nacionalinis ombudsmenas gavęs prašymą arba savo iniciatyva nagrinėja parlamento įstatyme nustatytus valstybės valdymo ir kitų administracinių institucijų veiksmus.

2. Nacionalinį ombudsmeną ir ombudsmeno pavaduotoją parlamento įstatyme nustatytai kadencijai skiria parlamento Antrieji Rūmai. Jie gali atsistatydinti iš pareigų arba išeiti į pensiją sulaukę parlamento įstatyme nustatyto amžiaus. Jie gali būti laikinai nušalinti nuo pareigų arba atleisti Antrųjų Rūmų parlamento įstatyme nustatytais pagrindais. Jų teisinis statusas kitais aspektais reguliuojamas parlamento įstatymo.

3. Nacionalinio ombudsmeno įgaliojimus ir darbo metodus reglamentuoja parlamento įstatymas.

4. Papildomos pareigos nacionaliniam ombudsmenui gali būti priskirtos parlamento įstatymo.

79 straipsnis

1. Nuolatinės patariamosios institucijos teisėkūros ir valstybės administravimo klausimais steigiamos parlamento įstatyme nustatyta tvarka.

2. Šių institucijų struktūrą, sudėtį ir įgaliojimus reglamentuoja parlamento įstatymas.

3. Papildomas pareigas šioms institucijoms gali priskirti parlamento įstatymas.

80 straipsnis

1. Institucijų, nurodytų šiame skyriuje, rekomendacijos skelbiamos viešai parlamento įstatyme nustatyta tvarka.

2. Išskyrus parlamento įstatyme nustatytus atvejus, rekomendacijos dėl Karaliaus arba jo vardu teikiamų įstatymų projektų teikiamos parlamentui.

5 SKYRIUS. TEISĖKŪRA IR ADMINISTRAVIMAS

§ 1. Parlamento įstatymai ir kiti teisės aktai

81 straipsnis

Parlamento įstatymai priimami bendrai vyriausybės ir parlamento.

82 straipsnis

1. Įstatymų projektus gali teikti Karalius arba jie gali būti teikiami Karaliaus vardu bei parlamento Antrieji Rūmai.

2. Įstatymų projektai, nagrinėjami bendrajame parlamento posėdyje, gali būti teikiami Karaliaus arba jo vardu, arba parlamento bendrojo posėdžio, jeigu tai atitinka 2 skyriaus nuostatas.

3. Įstatymų projektai, kuriuos teikia Antrieji Rūmai arba parlamento bendrasis posėdis, pristatomi Rūmuose arba bendrajame posėdyje atitinkamai vieno arba kelių narių.

83 straipsnis

Įstatymų projektai, teikiami Karaliaus arba jo vardu, perduodami Antriesiems Rūmams arba bendrajam posėdžiui, jeigu juos būtina nagrinėti parlamento bendrajame posėdyje.

84 straipsnis

1. Karaliaus arba jo vardu pateiktas įstatymo projektas, kuris dar nėra priimtas Antruosiuose Rūmuose arba bendrajame parlamento posėdyje, šių Rūmų arba atitinkamai bendrojo posėdžio gali būti pataisytas vieno arba kelių vyriausybės narių siūlymu.

2. Antrųjų Rūmų arba bendrojo parlamento posėdžio pateiktą dar nepriimtą įstatymo projektą gali pataisyti vienas narys arba keli šių Rūmų arba atitinkamai bendrojo posėdžio arba įstatymo projektą siūlantys nariai.

85 straipsnis

Antrieji Rūmai, priėmę įstatymo projektą arba nusprendę pateikti įstatymo projektą, jį pateikia Pirmiesiems Rūmams, kurie Antrųjų Rūmų jiems pateiktą įstatymo projektą išnagrinėja. Antrieji Rūmai gali pavesti vienam ar keliems savo nariams ginti pateiktą įstatymo projektą Pirmuosiuose Rūmuose.

86 straipsnis

1. Įstatymo projektą pasiūlęs narys gali jį atsiimti arba šio nario vardu jis gali būti atsiimtas, kol jo nepriėmė parlamentas.

2. Įstatymo projektą, kurį teikia Antrieji Rūmai arba parlamento bendrasis posėdis, jį pateikęs narys arba nariai gali atsiimti, kol jis nėra priimtas.

87 straipsnis

1. Įstatymo projektas tampa parlamento įstatymu, kai jį priima parlamentas ir ratifikuoja Karalius.

2. Karalius ir parlamentas informuoja vienas kitą apie savo sprendimus dėl visų įstatymų projektų.

88 straipsnis

Parlamento įstatymų skelbimą ir įsigaliojimą reglamentuoja parlamento įstatymas. Įstatymai neįsigalioja, kol nėra paskelbti.

89 straipsnis

1. Tarybos potvarkiai įtvirtinami Karaliaus dekretu.

2. Teisės aktai, numatantys nuobaudas, potvarkiuose įtvirtinami tik laikantis parlamento įstatymo. Nuobaudos, kurios gali būti skiriamos, nustatomos parlamento įstatyme.

3. Tarybos potvarkių skelbimą ir įsigaliojimą reglamentuoja parlamento įstatymas. Jie neįsigalioja, kol nėra paskelbti.

4. Šio straipsnio antroji ir trečioji dalys *mutatis mutandis* taikomos kitiems visuotinai privalomiems valstybės išleistiems teisės aktams.

§ 2. Įvairios nuostatos

90 straipsnis

Vyriausybė skatina tarptautinės teisinės tvarkos plėtrą.

91 straipsnis

1. Karalystė nėra susaistyta sutartimis, taip pat tokios sutartys negali būti denonsuotos be išankstinio parlamento pritarimo. Atvejai, kai toks pritarimas nebūtinas, nustatomi parlamento įstatyme.

2. Pritarimo suteikimo tvarka nustatoma parlamento įstatyme, kuriame taip pat gali būti numatyta nebylaus pritarimo galimybė.

3. Sutarties nuostatas, prieštaraujančias Konstitucijai arba galinčias sukelti tokį prieštaravimą, parlamento Rūmai gali patvirtinti tik tuo atveju, jeigu už jas balsuojama bent dviejų trečdalių balsų dauguma.

92 straipsnis

Remiantis sutartimi įstatymų leidybos, vykdomieji arba teisminiai įgaliojimai tarptautinėms institucijoms gali būti suteikti, kai tai yra būtina, vadovaujantis 91 straipsnio 3 dalies nuostatomis.

93 straipsnis

Sutarčių ir tarptautinių institucijų sprendimų nuostatos, kurios pagal savo turinį gali būti privalomos visiems asmenims, privalomomis tampa po jų paskelbimo.

94 straipsnis

Karalystėje galiojantys teisės aktai nėra taikomi, jeigu jų taikymas prieštarauja visiems asmenims privalomų sutarčių arba tarptautinių institucijų sprendimų nuostatoms.

95 straipsnis

Taisyklės, susijusios su sutarčių ir tarptautinių institucijų sprendimų paskelbimu, nustatomos parlamento įstatymo.

96 straipsnis

1. Karo padėtis Karalystėje negali būti skelbiama be išankstinio parlamento pritarimo.

2. Šis pritarimas nebūtinas tais atvejais, kai pasitarti su parlamentu yra neįmanoma dėl faktinės karo padėties.

3. Šį klausimą nagrinėja ir sprendimą priima abeji parlamento Rūmai bendrajame posėdyje.

4. Šio straipsnio pirmosios ir trečiosios dalių nuostatos *mutatis mutandis* taikomos ir karo padėties pabaigos skelbimui.

97 straipsnis

1. Karalystės interesų gynybai ir apsaugai bei tarptautinės teisinės tvarkos palaikymui ir skatinimui sudaromos ginkluotosios pajėgos.

2. Ginkluotosioms pajėgoms vadovauja Vyriausybė.

98 straipsnis

1. Ginkluotąsias pajėgas sudaro savanoriai. Jų sudėtyje gali būti ir šauktiniai.

2. Privalomąją karinę tarnybą ir įgaliojimus atidėti šaukimus atlikti aktyviąją tarnybą reglamentuoja parlamento įstatymas.

99 straipsnis

Atleidimą nuo karinės tarnybos dėl dorovinių įsitikinimų reguliuoja parlamento įstatymas.

99a straipsnis

Parlamento įstatymas gali nustatyti pareigas, susijusias su pilietine gynyba.

100 straipsnis

1. Vyriausybė turi iš anksto informuoti parlamentą, jeigu ginkluotąsias pajėgas ketinama dislokuoti arba panaudoti siekiant palaikyti arba skatinti tarptautinę teisinę tvarką. Tokie atvejai apima humanitarinės pagalbos teikimą ginkluoto konflikto atveju.

2. Šio straipsnio pirmosios dalies nuostatos netaikomos, jeigu informacijos iš anksto atskleisti neįmanoma dėl rimtų priežasčių. Tokiu atveju informacija pateikiama kiek įmanoma greičiau.

101 straipsnis

(Negalioja pagal 1995 m. liepos 10 d. Karalystės įstatymą, Įstatymų ir dekretų biuletenis Nr. 401)

102 straipsnis

(Negalioja pagal 2000 m. birželio 22 d. Karalystės įstatymą, Įstatymų ir dekretų biuletenis Nr. 294)

103 straipsnis

1. Atvejai, kuriais Karaliaus dekretu gali būti skelbiama parlamento įstatymu apibrėžta nepaprastoji padėtis vidaus ar išorės saugumui palaikyti, nustatyti parlamento įstatyme. Tokio paskelbimo pasekmes numato parlamento įstatymas.

2. Skelbiant nepaprastąją padėtį, gali būti nesilaikoma Konstitucijos nuostatų dėl provincijų, savivaldybių ir vandenų išteklių valdybų (*waterschappen*) vykdomųjų institucijų įgaliojimų bei pagrindinių teisių, nustatytų 6 straipsnyje, tiek, kiek šiame straipsnyje numatyta teisė nėra susijusi su jos realizavimu pastatuose ir uždarose vietose, taip pat 7, 8, 9 straipsniuose, 12 straipsnio 2 ir 3 dalyse, 13 straipsnyje ir 113 straipsnio 1 ir 3 dalyse.

3. Nedelsiant po nepaprastosios padėties paskelbimo ir tais atvejais, kai, parlamento nuomone, tai yra būtina, iki nepaprastosios padėties nutraukimo Karaliaus dekretu, sprendimą dėl nepaprastosios padėties trukmės priima parlamentas. Šį klausimą nagrinėja ir sprendimą priima abeji parlamento Rūmai bendrajame posėdyje.

104 straipsnis

Valstybės nustatyti mokesčiai renkami vadovaujantis parlamento įstatymu. Kitas valstybės nustatytas rinkliavas nustato parlamento įstatymas.

105 straipsnis

1. Valstybės pajamos ir išlaidos nustatomos parlamento įstatyme.

2. Įstatymų projektai, susiję su bendrosiomis biudžeto sąmatomis, teikiamos Karaliaus arba jo vardu kiekvienais metais 65 straipsnyje nurodytą dieną.

3. Valstybės pajamų ir išlaidų ataskaita parlamentui pateikiama vadovaujantis atitinkamomis parlamento įstatymo nuostatomis. Balansas, patvirtintas Audito teismo, teikiamas parlamentui.

4. Taisyklės, susijusios su Valstybės finansų valdymu, nustatomos parlamento įstatyme.

106 straipsnis

Monetarinė sistema reglamentuojama parlamento įstatyme.

107 straipsnis

1. Civilinė teisė, baudžiamoji teisė ir civilinis bei baudžiamasis procesai reglamentuojami pagal parlamento įstatymą bendruosiuose teisės kodeksuose, neapribojant teisės tam tikrus klausimus reguliuoti atskiruose parlamento įstatymuose.

2. Bendrosios administracinės teisės taisyklės nustatomos parlamento įstatyme.

108 straipsnis

(Negalioja pagal 1999 m. vasario 25 d. Karalystės įstatymą, Įstatymų ir dekretų biuletenis Nr. 133)

109 straipsnis

Valstybės tarnautojų teisinę padėtį reglamentuoja parlamento įstatymas. Taisykles, susijusias su valstybės tarnautojų teisių apsauga ir jų dalyvavimu bendrai priimant sprendimus, nustato parlamento įstatymas.

110 straipsnis

Vykdydamos savo pareigas, valstybės valdžios institucijos užtikrina visuomenės teisę į informaciją pagal parlamento įstatymo nustatytas taisykles.

111 straipsnis

Apdovanojimai steigiami remiantis parlamento įstatymu.

6 SKYRIUS. TEISINGUMO VYKDYMAS

112 straipsnis

1. Ginčus, susijusius su teisėmis pagal civilinę teisę ir skolomis, nagrinėja teismai.

2. Atsakomybė už ginčų, kylančių ne iš civilinės teisės, sprendimą pagal parlamento įstatymą gali būti priskirta teisėjams arba teismams, nepriklausantiems teismų sistemai. Tokių bylų nagrinėjimo tvarką ir sprendimų rezultatus nustato parlamento įstatymas.

113 straipsnis

1. Bylas dėl nusižengimų taip pat nagrinėja teismai.

2. Valstybės valdymo institucijų iškeltas drausmines bylas reglamentuoja parlamento įstatymas.

3. Laisvės atėmimo bausmę gali skirti tik teismas.

4. Parlamento įstatymas gali nustatyti kitokias bylų už Nyderlandų ribų ir pagal karo teisę nagrinėjimo taisykles.

114 straipsnis

Mirties bausmė negali būti skiriama.

115 straipsnis

Kilus 112 straipsnio 2 dalyje nurodytiems ginčams, galima pateikti skundą aukštesnei administracinei institucijai.

116 straipsnis

1. Teismai, priklausantys teismų sistemai, apibrėžti parlamento įstatyme.

2. Teismų sistemos struktūrą, sudėtį ir įgaliojimus reglamentuoja parlamento įstatymas.

3. Parlamento įstatymo numatytais atvejais vykdant teisingumą kartu su teisminės valdžios atstovais gali dalyvauti asmenys, nepriklausantys teisminei valdžiai.

4. Už teisingumo vykdymą atsakingų teisminės valdžios atstovų vykdomą pirmesnėje straipsnio dalyje nurodytų asmenų pareigų atlikimo priežiūrą reglamentuoja parlamento įstatymas.

117 straipsnis

1. Teisingumą vykdantys teisminės valdžios atstovai ir Aukščiausiojo Teismo generalinis prokuroras skiriami iki gyvos galvos Karaliaus dekretu.

2. Šių asmenų tarnyba baigiasi jiems atsistatydinus arba sulaukus parlamento įstatyme nustatyto amžiaus.

3. Parlamento įstatymo nustatytais atvejais šie asmenys nuo pareigų gali būti laikinai nušalinti arba iš jų atleisti teismų sistemai priklausančio teismo, nurodyto parlamento įstatyme.

4. Jų teisinė padėtis kitais aspektais reglamentuojama parlamento įstatyme.

118 straipsnis

1. Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo teisėjai skiriami iš trijų asmenų sąrašo, sudaromo parlamento Antrųjų Rūmų.

2. Aukščiausiasis Teismas, parlamento įstatyme nustatytais atvejais ir laikydamasis jame numatytų apribojimų, yra atsakingas už įstatymų neatitinkančių teismo sprendimų panaikinimą (kasacija).

3. Papildomos pareigos Aukščiausiajam Teismui gali būti priskirtos parlamento įstatymu.

119 straipsnis

Esamų ir buvusių parlamento narių, ministrų ir Valstybės sekretorių bylos už jų padarytus nusižengimus einant pareigas, nagrinėjamos Aukščiausiajame Teisme. Byla iškeliama Karaliaus dekretu arba Antrųjų Rūmų nutarimu.

120 straipsnis

Parlamento įstatymų ir sutarčių konstitucingumo teismai netiria.

121 straipsnis

Išskyrus parlamento įstatyme nustatytus atvejus, bylos nagrinėjamos viešai ir teismo sprendimuose nurodomi jų priėmimo pagrindai. Teismo sprendimai skelbiami viešai.

122 straipsnis

1. Malonė suteikiama Karaliaus dekretu, remiantis parlamento įstatyme apibrėžtomis teismo rekomendacijomis, deramai atsižvelgiant į parlamento įstatyme nustatytą tvarką.
2. Amnestija suteikiama remiantis parlamento įstatymu.

7 SKYRIUS. PROVINCIJOS, SAVIVALDYBĖS, VANDENS IŠTEKLIŲ VALDYBOS IR KITOS VIEŠOSIOS INSTITUCIJOS

123 straipsnis

1. Provincijos ir savivaldybės gali būti panaikinamos ir naujos gali būti steigiamos pagal parlamento įstatymą.
2. Provincijų ir savivaldybių teritorinių ribų peržiūrėjimą reglamentuoja parlamento įstatymas.

124 straipsnis

1. Provincijų ir savivaldybių įgaliojimai tvarkyti ir administruoti savo vidaus reikalus pavedami jų administraciniams organams.
2. Pagal parlamento įstatymą gali būti reikalaujama, kad provincijų ir savivaldybių administraciniai organai vykdytų tvarkymo ir administravimo įgaliojimus.

125 straipsnis

1. Provincijoms ir savivaldybėms vadovauja atitinkamai provincijų ir savivaldybių tarybos. Jų susirinkimai yra vieši, išskyrus parlamento įstatyme numatytais atvejais.

2. Provincijos administraciją sudaro provincijos vykdomasis organas ir Karaliaus įgaliotinis (*Commissaris van de Koning*); savivaldybės administraciją sudaro savivaldybės vykdomasis organas (*College van Burgemeester en Wethouders*) ir meras.

126 straipsnis

Karaliaus įgaliotiniui pagal parlamento įstatymą gali būti pavesta vykdyti vyriausybės duotus tarnybinius nurodymus.

127 straipsnis

Provincijų ir savivaldybių potvarkius priima atitinkamai provincijų arba savivaldybių tarybos, išskyrus parlamento įstatyme arba provincijų ar savivaldybių tarybų nustatytais atvejais, remiantis parlamento įstatymu.

128 straipsnis

Išskyrus 123 straipsnyje nustatytais atvejais, 124 straipsnio 1 dalyje numatytus įgaliojimus kitiems 125 straipsnyje nenurodytiems organams perduoti gali tik provincijų arba atitinkamai savivaldybių tarybos.

129 straipsnis

1. Provincijų ir savivaldybių tarybų nariai yra tiesiogiai renkami Nyderlandų piliečių, gyvenančių atitinkamoje provincijoje ar savivaldybėje ir atitinkančių reikalavimus, nustatytus rinkimams į parlamento Antruosius Rūmus. Tos pačios sąlygos taikomos narystei.

2. Tarybų nariai renkami pagal proporcinio atstovavimo sistemą, laikantis parlamento įstatyme nustatytų ribų.

3. Taikoma 53 straipsnio 2 dalis ir 59 straipsnis. *Mutatis mutandis* taikomas 57a straipsnis.

4. Provincijų ir savivaldybių tarybų kadencija yra ketveri metai, nebent parlamento įstatyme nustatyta kitaip.

5. Pareigybės, kurių negali užimti provincijų ir savivaldybių tarybų nariai narystės metu, nustatomos parlamento įstatyme. Įstatyme taip pat gali būti nustatyta, kad kliūtimi tapti provincijų ar savivaldybių tarybų na-

riais bus šeiminiai ar santuokiniai ryšiai, taip pat narystės praradimą gali lemti ir tam tikrų nusikalstamų veikų, nurodytų parlamento įstatyme, padarymas.

6. Balsuojant narių nesaisto mandatas ar instrukcijos.

130 straipsnis

Teisė rinkti savivaldybių tarybos narius ir teisė būti renkamiems savivaldybių tarybos nariais pagal parlamento įstatymą gali būti suteikta rezidentams, kurie nėra Nyderlandų piliečiai, jeigu jie atitinka reikalavimus, taikomus rezidentams, kurie yra Nyderlandų piliečiai.

131 straipsnis

Karaliaus patikėtiniai ir merai skiriami Karaliaus dekretu.

132 straipsnis

1. Provincijų ir savivaldybių struktūrą bei jų administracinių organų sudėtį ir įgaliojimus reguliuoja parlamento įstatymas.

2. Administracinių organų priežiūra vykdoma remiantis parlamento įstatymu.

3. Administracinių organų sprendimai iš anksto peržiūrimi tik parlamento įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka.

4. Administracinių organų sprendimai gali būti panaikinti tik Karaliaus dekretu ir tik tuo pagrindu, kad jie prieštarauja įstatymams arba viešajam interesui.

5. Nuostatas, taikomas reguliavimo ir administravimo klausimų neatitikties pagal 124 straipsnio 2 dalį atveju, reglamentuoja parlamento įstatymas. Nepaisant 125 ir 127 straipsnių, parlamento įstatyme gali būti įtvirtintos nuostatos, reglamentuojančios provincijos arba savivaldybės administracinių organų šiurkštaus pareigų nevykdymo atvejus.

6. Mokesčius, kuriuos gali rinkti provincijų ir savivaldybių administraciniai organai, bei jų finansinius ryšius su centrine vyriausybe reglamentuoja parlamento įstatymas.

133 straipsnis

1. Tiek, kiek parlamento įstatymu nenustatyta kitaip, vandens išteklių valdybų (*waterschappen*) steigimas ir panaikinimas, jų pareigų ir struktūros reguliavimas kartu su jų administracinių organų sudėtimi nustatomi provincijų potvarkiu pagal parlamento įstatymo nustatytas taisykles.

2. Vandens išteklių valdybų administracinių organų teisėkūros ir kitus įgaliojimus, taip pat jų susirinkimų viešumo klausimus reglamentuoja parlamento įstatymas.

3. Provincijų ir kitų institucijų vykdomą šių administracinių organų priežiūrą reglamentuoja parlamento įstatymas. Administracinių organų sprendimai gali būti panaikinti tik tuo atveju, jeigu jie prieštarauja įstatymams arba viešajam interesui.

134 straipsnis

1. Profesijos ir amatų pagrindu sukurti viešieji organai bei kitos viešosios institucijos gali būti steigiamos ir panaikinamos parlamento įstatymo nustatyta tvarka.

2. Šių institucijų pareigas ir struktūrą, jų administracinių organų sudėtį ir įgaliojimus bei jų susirinkimų viešumo klausimus reglamentuoja parlamento įstatymas. Teisėkūros įgaliojimai jų administraciniams organams gali būti suteikti pagal parlamento įstatymą.

3. Administracinių organų priežiūra reglamentuojama parlamento įstatyme. Administracinių organų sprendimai gali būti panaikinti tik tuo atveju, jeigu jie prieštarauja įstatymams arba viešajam interesui.

135 straipsnis

Taisyklės, susijusios su klausimais, kuriuose dalyvauja dvi arba daugiau valstybės institucijų, nustatomos parlamento įstatyme. Jose gali būti numatyta įsteigti naują valstybės instituciją ir tokiu atveju taikomos 134 straipsnio 2 ir 3 dalys.

136 straipsnis

Valstybės institucijų ginčai sprendžiami Karaliaus dekretu, išskyrus atvejus, kai jie patenka į teismų kompetenciją arba sprendimai parlamento įstatymu perduodami kitoms institucijoms.

8 SKYRIUS. KONSTITUCIJOS KEITIMAS

137 straipsnis

1. Priimamas parlamento įstatymas, kuriame konstatuojama, kad turi būti nagrinėjama siūlomos formos Konstitucijos pataisa.

2. Antrieji Rūmai Karaliaus arba jo vardu pateiktu siūlymu arba kitais pagrindais šiuo tikslu pateiktą įstatymo projektą gali suskaidyti į kelis atskirus projektus.

3. Paskelbus šio straipsnio pirmojoje dalyje nurodytą įstatymo projektą, Antrieji Rūmai paleidžiami.

4. Susirinkus naujiems Antriesiems Rūmams, pirmojoje dalyje nurodytas įstatymo projektas antrajame svarstyme nagrinėjamas parlamento abejų Rūmų. Šis įstatymo projektas priimamas tik tuo atveju, jeigu už jį balsuojama bent dviejų trečdalių balsų dauguma.

5. Antrieji Rūmai Karaliaus arba jo vardu pateiktu pasiūlymu arba kitais pagrindais įstatymo projektą dėl Konstitucijos keitimo gali suskaidyti į keletą atskirų projektų, jeigu už tai balsuojama bent dviejų trečdalių balsų dauguma.

138 straipsnis

1. Kol įstatymo projektai dėl Konstitucijos keitimo po antrojo svarstymo dar nėra ratifikuoti Karaliaus, parlamento įstatymu gali būti pateiktos nuostatos, kuriomis: a) atitinkamai derinami priimti siūlymai ir nepataisytos Konstitucijos nuostatos; b) keičiamas dalijimas į skyrius, dalis ir straipsnius, taip pat jų antraštės ir numeracija.

2. Įstatymo projektas, kuriame pateiktos šio straipsnio 1 dalies a) punkte numatytos nuostatos, abejų Rūmų priimamas tik tuo atveju, jeigu už jį balsuojama dviejų trečdalių balsų dauguma.

139 straipsnis

Konstitucijos pataisos, priimtos parlamento ir ratifikuotos Karaliaus, įsigalioja nedelsiant po jų paskelbimo.

140 straipsnis

Parlamento įstatymai ir kiti teisės aktai bei dekretai, kurie prieštarauja Konstitucijos pataisai, lieka galioti tol, kol jų nuostatos suderinamos su Konstitucija.

141 straipsnis

Pakeistas Konstitucijos tekstas, kuriame gali būti atitinkamai naujai sunumeruoti skyriai, dalys ir straipsniai bei atitinkamai pakeistos nuorodos į juos, skelbiamas Karaliaus dekretu.

142 straipsnis

Konstitucija parlamento įstatymu gali būti suderinta su Nyderlandų Karalystės Chartija. *Mutatis mutandis* taikomi 139, 140 ir 141 straipsniai.

Papildomi straipsniai

I straipsnis

57a straipsnis ir 129 straipsnio 3 dalies antras sakinys įsigalioja tik po ketverių metų arba kitą ankstesnę dieną, jeigu tai būtų nustatyta parlamento įstatyme.

II straipsnis

54 straipsnio 2 dalies pakeitimas įsigalioja tik po penkerių metų arba kitą ankstesnę dieną, jeigu tai būtų nustatyta arlamento įstatyme. Šis laikotarpis parlamento įstatymu gali būti pratęstas iki penkerių metų.

III–VIII straipsniai

(Negalioja pagal 1995 m. liepos 10 d. Karalystės įstatymą, Įstatymų ir dekretų biuletenis Nr. 404)

IX straipsnis

16 straipsnis netaikomas nusikaltimams, už kuriuos baudžiama pagal Karo nusikaltimų dekretą (*Besluit Buitengewoon Strafrecht*).

X straipsnis

(Negalioja pagal 1995 m. liepos 10 d. Karalystės įstatymą, Įstatymų ir dekretų biuletenis Nr. 404)

XI straipsnis

(Negalioja pagal 1999 m. spalio 6 d. Karalystės įstatymą, Įstatymų ir dekretų biuletenis Nr. 454)

XII–XVI straipsniai

(Negalioja pagal 1995 m. liepos 10 d. Karalystės įstatymą, Įstatymų ir dekretų biuletenis Nr. 404)

XVII straipsnis

(Negalioja pagal 1999 m. vasario 25 d. Karalystės įstatymą, Įstatymų ir dekretų biuletenis Nr. 135)

XVIII straipsnis

(Negalioja pagal 1995 m. liepos 10 d. Karalystės įstatymą, Įstatymų ir dekretų biuletenis Nr. 404)

XIX straipsnis

Parlamento įstatymų formuluotės, įtvirtintos 1972 m. Konstitucijos redakcijos 81 straipsnyje, taip pat pranešimų, siunčiamų kartu su įstatymų projektais vienų Rūmų kitiems arba Karaliui, bei Karaliaus parlamentui siunčiamų pranešimų, informuojančių apie jo priimtą sprendimą dėl įstatymo projekto, formuluotės, kaip numatyta 1972 m. Konstitucijos redakcijos 123, 124, 127, 128 ir 130 straipsniuose, lieka galioti, kol nebus nustatyta kitaip.

XX straipsnis

(Negalioja pagal 1995 m. liepos 10 d. Karalystės įstatymą, Įstatymų ir dekretų biuletenis Nr. 402)

XXI straipsnis

(Negalioja pagal 1999 m. spalio 6 d. Karalystės įstatymą, Įstatymų ir dekretų biuletenis Nr. 454)

XXII–XXIII straipsniai

(Negalioja pagal 1995 m. liepos 10 d. Karalystės įstatymą, Įstatymų ir dekretų biuletenis Nr. 404)

XXIV–XXV straipsniai

(Negalioja pagal 1999 m. vasario 25 d. Karalystės įstatymą, Įstatymų ir dekretų biuletenis Nr. 135)

XXVI–XXIX straipsniai

(Negalioja pagal 1995 m. liepos 10 d. Karalystės įstatymą, Įstatymų ir dekretų biuletenis Nr. 404)

XXX straipsnis

(Negalioja pagal 1999 m. spalio 6 d. Karalystės įstatymą, Įstatymų ir dekretų biuletenis Nr. 454)

1972 m. ir 1983 m. Konstitucijos redakcijos straipsniai, kurie lieka galioti

54 straipsnio 2 dalis

Teisės balsuoti neturi šie asmenys: a) asmuo, padaręs parlamento įsta-

tyme numatytą nusikaltimą ir dėl to nuteistas galutiniu ir įsiteisėjusiu teismo sprendimu ne mažiau nei vieneriems metams laisvės atėmimo bausme ir tuo pat metu yra netekęs teisės balsuoti; b) asmuo, galutiniu ir įsiteisėjusiu teismo sprendimu pripažintas neveiksniu dėl psichikos sutrikimo.

81 straipsnis

Įstatymų paskelbimo forma:

„Mes“ (nurodyti) „Nyderlandų Karalius“ (nurodyti)

„Sveikindami visus, kurie mato arba girdi šį pareiškimą, skelbiame:

„Atsižvelgiant į tai, kad mes nusprendėme, jog“ (nurodyti)

(Įstatymo argumentai)

„Taigi mes, išklausę Valstybės Tarybos ir pasitarę su parlamentu, patvirtinome ir pareiškėme, kaip ir šiuo patvirtiname ir pareiškiame“ (nurodyti)

(Įstatymo turinys)

„Atsižvelgiant į“ (nurodyti)

Tuo atveju, jeigu valdo Karalienė arba karališkoji valdžia priklauso regentui, arba Valstybės Tarybai, ši forma atitinkamai gali būti keičiama.

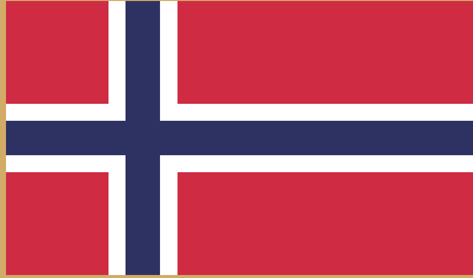
130 straipsnis

Karalius kaip įmanoma greičiau praneša parlamentui apie savo pritarimą arba nepritarimą parlamento priimtam įstatymo projektui. Pranešama viena iš šių formų:

„Karalius pritaria įstatymo projektui.“

arba:

„Karalius svarsto įstatymo projektą.“

NORVEGIJOS KARALYSTĖ

• PRATARMĖ •

Šiuolaikinė Norvegijos Karalystė yra parlamentinė monarchija, įkurta 1814 m. gegužės 17 d., kai Norvegijos tautos atstovai Steigiamajame Konstitucinės Asamblėjos susirinkime Eidsvolyje paskelbė Norvegiją laisva, savarankiška ir nepriklausoma konstitucine monarchija ir priėmė jos Konstituciją. Ši Konstitucija dabar yra seniausia Europoje galiojanti ir tiesiogiai veikianti konstitucija. Šiam konstituciniam fenomenui šiemet sukako 200 metų. Per šį laikotarpį Konstitucija buvo pildyta (ypač dėl Norvegijos ir Švedijos unijos nutraukimo 1905 m.) bei keista, atsisakant laikmečio dvasios neatitinkančių konstitucinių nuostatų ir normų, bet jos archainė kalba ir struktūra išliko. Šiuo metu galima susipažinti su pirminiais Norvegijos Karalystės Konstitucijos dokumentais: Eidsvolio Konstitucijos originalu, jos 1978 m., 1992 m., 1995 m., 2010 m. konsoliduotomis ir interpretuotomis versijomis, kitais istoriniais dokumentais[1].

Visiškai tikėtina, kad Norvegijos Karalystės Konstitucijos ilgaamžiškumą lemia dvi grupės veiksnių – sociokultūrinis norvegų tautos charakteris ir monarcho institucijos lankstumas prisitaikyti prie pakitusios politinės realybės. Norvegų tauta susiformavo veikiama šiaurės jūrinio gyvenimo ypatumų, todėl ir jų vardas kildinamas iš senovinių Šiaurės germanų kalbų ir reiškia „šiaurės kelias“. Senąja nordų kalba būtų „nord veg“[2]. „Šiaurės kelias“ – tai nenutrūkstamų gamtinių sąlygų procesas, kuris lėmė atkaklių, ištvermingų ir sumanių žmonių įsitvirtinimą Europos žemyno pakraštyje. Jų bendruomenės sukūrė išskirtinį vikingų fenomeną, gyvavusį apie 300 metų (800–1066 m.). Norvegijos karalystes 872 m. suvienijo Haraldas I iš Vestfoldo ir tapo jos pirmuoju karaliumi. X a. pradžios Norvegijoje buvo platinama krikščionybė. Haakonas I (920–961 m.) buvo pirmasis Norvegijos karalius krikščionis. Tačiau dėl karalių politikos ir giminystės ryšių su kitomis karališkosiomis Skandinavijos šeimomis Norvegijos Karalystė nuo XIV a. kelis šimtmečius buvo besikeičiančiose unijose su savo

1 <http://www.hoelseth.com/grunnloven/#historikk> [2014-03-20].
2 <http://lt.wikipedia.org/wiki/Norvegija/> [2014-03-20].

kaimynėmis – Švedija ir Danija. Apibendrintai galima teigti, kad Norvegijos Karalystė yra senoji Europos valstybė, turinti turtingą gamtinį, istorinį, kultūrinį ir teisinį paveldą[3], kurį ypač kruopščiai saugoja.

Šioje studijoje siekiama atskleisti Norvegijos Karalystės Konstitucijos sukūrimo, priėmimo ir ilgalaikio įsigaliojimo istorines, kultūrines ir politines aplinkybes, pagrindinius Konstitucijos bruožus ir pateikti jos galiojančio varianto teisinį vertimą į lietuvių kalbą.

Norvegijos Karalystės Konstitucijos parengimą ir priėmimą lėmė prieš tai palankiai susiklostęs ekonominių, socialinių ir politinių veiksnių derinys, kurį galima apibūdinti kaip norvegų tautos atgimimą. Po nesėkmingo 1537 m. sukilimo prieš Danijos įgyvendinamą reformaciją ir savosios Bažnyčios nepriklausomybės praradimo bei daugiau kaip šimtą metų alinančių periodinių Šiaurės karų norvegų tauta atsigavo ir sustiprėjo tik XVIII a., kai jungtinė Danijos ir Norvegijos valstybė ėmė laikytis neutraliteto. Šio amžiaus pabaigoje apie 75 proc. Norvegijos valstiečių tapo žemės savininkais, plėtėsi žuvų, medienos ir geležies eksportas, vystėsi prekiniai piniginiai santykiai, daugiau kaip dvigubai išaugo Norvegijos laivynas ir krovinių plukdymo talpos. Visa tai skatino nacionalinės savimonės stiprėjimą[4].

Tačiau XIX a. pradžioje Danija įsivėlė į karą su Didžiąja Britanija ir patyrė pralaimėjimą. Todėl 1814 m. sausio 14 d. turėjo pasirašyti Kylio taikos sutartį su Didžiąja Britanija ir jos sąjungininke Švedija. Pagal Kylio taikos sutartį Danija „atidavė“ Švedijai Norvegiją. Kylio taikos sutartis norvegams įžiebė Norvegijos nacionalinės nepriklausomybės paskelbimo viltį. Danijos karaliaus vietininko Norvegijoje princo Kristijono Frederiko iniciatyva visose valstybinėse bažnyčiose ir kariniuose vienetuose buvo išrinkti atstovai į Steigiamąjį susirinkimą, kuris buvo sušauktas Eidsvolio dvare balandžio 10 d. Per penkias savaites buvo parengta Norvegijos Karalystės Konstitucija ir 112 Norvegijos Konstitucinės Asamblėjos narių jai pritarė 1814 m. gegužės 16 d. ir pasirašė gegužės 17 d. Todėl gegužės 17 d. dabar švenčiama kaip Norvegijos Karalystės Konstitucijos diena[5].

3 <http://www.samfunnskunnskap.no/?page_id=815&lang=en/> [2014-03-30]. Taip pat žr: Stenersen O., Libaek I. History of Norway: from the ice age to today. Engelsk / Heftet /: Dinamo Forlag, 2003.

4 <http://www.samfunnskunnskap.no/?page_id=815&lang=en/> [2014-03-20]. Taip pat žr.: Stenersen O., Libaek I. History of Norway: from the ice age to today. Engelsk / Heftet /: Dinamo Forlag, 2003.

5 <http://www.hoelseth.com/grunnloven/#historikk/> [2014-03-20].

Socialinių ir politinių veiksnių analizė atskleidžia, kad Norvegijos Karalystės Konstitucijos parengimą lėmė Konstitucinės Asamblėjos narių socialinė sudėtis: 57 jos nariai buvo pareigūnai ir jie sudarė Asamblėjos narių daugumą; 37 nariai buvo ūkininkai. Pareigūnų ir ūkininkų sąjunga prisidėjo prie siekio apriboti monarcho teises ir išplėsti rinkimų teises. Tai buvo radikalus žingsnis, nes to meto Europoje, viena vertus, dar vyravo absoliutinė monarchija, bet kita vertus, jau kalėsi demokratijos daigai. Todėl neatsitiktinai Norvegijos Karalystės Konstitucijos kūrėjai nepriklausomybės ir demokratijos dvasios sėmėsi iš JAV Nepriklausomybės deklaracijos ir konstitucijos, Didžiosios Prancūzijos revoliucijos ir jos konstitucijos bei Ispanijos 1812 m. konstitucijos. Nors Konstitucinės Asamblėjos nariai nevartoja demokratijos sąvokos, jos realaus įgyvendinimo mechanizmų pradmenys išreikšti reglamentuojant Karaliaus ir Stortingo (parlamento) bei radikalių ir tradicinių vertybių santykius. Eidsvolio Konstitucija rado tinkamą radikalių ir tradicinių vertybių derinį, kuris istorinėje raidoje pasiteisino. Pavyzdžiui, vykdomosios, įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžios atskyrimo principas buvo tiesiogiai perimtas iš radikalių JAV ir Prancūzijos konstitucinių sistemų. Norvegijos Karalystės Konstitucija išlaikė monarcho institutą, tik jo galia buvo apribota. Karaliaus veto išliko, bet jis nebuvo absoliutus. Siekiant išsaugoti Norvegijos ryšius su Danija, Eidsvolio signatarai išsirinko Karaliumi princą Kristijoną Frederiką. Išlaikytas valstybinis Bažnyčios vaidmuo.

Konstitucija įteisino kai kurias prigimtines žmogaus teises. Pavyzdžiui, išplėsta, bet nenustatyta visuotinė teisė balsuoti. Visi vyrai, kurie buvo arba ūkininkai, turintys savo žemės, valstybės tarnautojai, arba miestų nekilnojamojo turto savininkai, galėjo balsuoti. Todėl apie 40 proc. visų vyresnių kaip 25 metų Norvegijos vyrų buvo suteikta teisė balsuoti. Svarbų vaidmenį formuojant Konstitucijos kalbą ir formuluojant dalį prigimtinių teisių atliko Konstitucinės Asamblėjos narys Adolfas Diriksas, kuris buvo Konstitucinių reikalų komiteto teisinis sekretorius ir užsienio konstitucijų ekspertas. Jo nuomonės paisyta formuluojant labai svarbius Konstitucijos straipsnius, pavyzdžiui, dėl spaudos laisvės (100 str.), saugumo nuo nepa-

Taip pat: <http://snl.no/1814/Det_selvstendige_Norges_f%C3%B8dsel/> [2014-03-20].

Taip pat: Nohlen D., Stöver P. *Elections in Europe: A data handbook*. 2010, p. 1438. <http://www.thefreelibrary.com/Elections+in+Europe%3B+a+data+handbook.-a0241137729“>Elections in Europe; a data handbook/> [2014-03-30].

grįstos kratos ir arešto (102 str.) ir kt.[6]

Tačiau tarptautinių santykių tikrovė nebuvo palanki įteisinti Norvegijos Karalystės nepriklausomybę. Nors Norvegijos Karalystės Karalius ir pareigūnai bandė užsitikrinti Didžiosios Britanijos paramą, bet karas su Švedija tapo neišvengiamas. Trumpame kare Norvegijai nepavyko atsilaikyti prieš Švediją ir jai teko 1814 m. rugpjūčio 4 d. pasirašyti Moso konvenciją. Pagal ją buvo nutarta abi šalis sujungti į uniją ir į Norvegijos sostą išrinkti Švedijos monarchą. Vis dėlto tarptautiniu lygmeniu buvo įvertintas norvegų ryžtas ginti savo nepriklausomybę ir dėl to jiems palikta galioti Norvegijos Eidsvolio Konstitucija su kai kuriomis pataisomis, kurios netiko unijai.

Labai svarbu pažymėti, kad Norvegijos ir Švedijos unijos sutartis sudarė palankias teisines galimybes įsitvirtinti Norvegijos parlamentui – Stortingui. Nors Švedijos Karalius skyrė Norvegijos vyriausybės (Valstybės Tarybos) narius, bet turėjo gauti Stortingo rekomendacijas. Norvegija išlaikė tam tikrą savarankiškumą: savo parlamentą, centrinę administraciją, vietos savivaldą, teismus, Bažnyčią, nacionalinį banką ir universitetus. Stortingas leido savo įstatymus, tvarkė finansus ir pilietybės klausimus. Nors Norvegijos kariuomenė buvo pavaldi Karaliui, bet be Stortingo sutikimo negalėjo būti panaudota už Norvegijos ribų. Taigi Stortingas tapo norvegų kovos su unija centru ir 1905 m. birželio 7 d. nutraukė uniją, pasinaudodamas palankia Didžiosios Britanijos pozicija. Tais pačiais metais Norvegijos žmonių plebiscitas pritarė šiam Stortingo sprendimui. 1905 m. spalio 26 d. Švedija ir Norvegija pasirašė Karlstado susitarimus, patvirtinančius unijos nutraukimą[7].

Unijos nutraukimas sukėlė aktyvią diskusiją dėl Norvegijos valdymo formos. Respublikos idėjos, kurios buvo iškilusios Eidsvolyje, dalies norvegų elito nebuvo visiškai atmestos ar užmirštos. Todėl apsispręsti dėl Norvegijos valdymo formos norvegų tauta galėjo 1905 m. lapkričio 12–13 d. referendume, kurio rezultatai buvo ypač įtikinami: 78,9 proc. balsavo už karalystę. Tų pačių metų lapkričio 18 d. Stortingas Norvegijos Karaliumi išrinko Danijos princą Karlą, kuris pasirinko Haakono VII vardą[8]. Taip jis pagerbė ir pratęsė tūkstantmetę norvegų tautos tradiciją.

Taigi referendumo rezultatai ir Karaliaus vardas patvirtina, kad norvegų tauta saugoja tradicines vertybes. Kita vertus, jai priimtinos taip pat

6 ***<http://snl.no/1814/Det_selvstendige_Norges_f%C3%B8dsel/> [2014-03-20].***

7 ***<http://snl.no/1814/Det_selvstendige_Norges_f%C3%B8dsel/> [2014-03-20].***

8 <http://snl.no/Norsk_historie_fra_1815_til_1905/> [2014-03-20].

svarbiausios konstitucionalizmo idėjos – valdžios galių apribojimas ir vis platesnis prigimtinių teisių konstitucinis įtvirtinimas. Pavyzdžiui, 1898 m. buvo įtvirtinta vyrų, vyresnių kaip 20 metų amžiaus, visuotinė rinkimų teisė. Moterims savivaldybės rinkimų teisė buvo suteikta 1910 m., o visuotinė rinkimų teisė 1913 metais[9]. Norvegijos Karalystė buvo ketvirtoji pasaulio valstybė, suteikusi moterims visuotinę rinkimų teisę. Todėl dar kartą galima teigti, kad demokratinių ir tradicinių vertybių derinio puoselėjimas yra Norvegijos Karalystės Konstitucijos ilgaamžiškumo garantija.

Eidsvolio Konstitucijos pirmoji dalis „Karalystės valdymo forma ir religija“ atlieka Konstitucijos preambulės funkciją, nes joje apibrėžtas Karalystės vientisumas (1 str.) ir valstybės vertybės (2 str.). Dabar veikiančioje Konstitucijos versijoje pirmasis skyrius vadinamas „Valdymo forma“ ir apima du straipsnius. Religijos statuso aptartis perkelta į antrą Konstitucijos skyrių. Taip pat pakeistas ir šiuolaikiškai išplėstas Konstitucijos 2 straipsnio turinys. Norvegijos Karalystės Konstitucija yra viena paskutinių pirmosios bangos konstitucijų, kurios simboliu išskiriama 1787 m. JAV konstitucija[10]. Tai labai stiprus pasaulinis simbolis, išaukštinęs ne tik svarbiausią konstitucionalizmo principą – valstybės valdžios galios ribojimą, atsižvelgiant į prigimtines žmogaus teises, bet ir respublikos idėją, kuri yra priešingybė monarchijai. Taigi JAV Konstitucijos dvasios veikiamiems Eidsvolio Konstitucinės Asamblėjos nariams, dar kitaip vadinamiems „Eidsvolio vyrams“ (*Eidsvollsmennene*), reikėjo atsakyti į du labai svarbius nepriklausomos Norvegijos valstybės valdymo formos klausimus: 1) ar Norvegija bus monarchija, ar respublika; 2) jeigu bus monarchija, tai kokio pobūdžio. Tai nebuvo lengvas sprendimas, bet Eidsvolio signatarai apsisprendė dėl ribotos (*indskrænket*) ir paveldimos monarchijos. Todėl dabar Konstitucijos 1 straipsnis pabrėžia: „Norvegijos Karalystė yra laisva, nepriklausoma, nedaloma ir neatimama viešpatija. Jos valdymo forma yra ribota ir paveldima monarchija.“[11]

Ribota monarchija gali būti tik konstitucinė monarchija, kur monarcho kaip valstybės vadovo įgaliojimus riboja konstitucija. Skiriamos dvi konstitucinės monarchijos formos – dualistinė ir parlamentinė monarchija. Pagrindinis veiksnys, pagal kurį yra nustatoma konkrečios šalies valdymo

---

9 *Ibid.*

10 Jarašiūnas, E. Žvelgiant į Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstituciją platesniame konstitucionalizmo raidos kontekste. *Jurisprudencija*. 2002, 30 (22): 50.

11 <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/> [2014-03-20].

forma, yra valstybės vadovo (monarcho) santykis su kitomis valstybinės valdžios institucijomis ir tauta[12]. Dualistinėje monarchijoje valdžios šakų atskyrimas nėra išsamus. Dažniausiai skiriamos dvi savarankiškos valdžios šakos – vykdomoji valdžia ir parlamentas. Teismai nėra visiškai savarankiški, nes vienokiu ar kitokiu laipsniu priklauso nuo monarcho sprendimų. Taigi dualistinė monarchija yra tokia valstybės valdžių sistema, kurioje valstybės vykdomąją valdžią įgyvendina valdovas ir vyriausybė, tuo tarpu įstatymų leidžiamosios valdžios kompetencija priklauso tautos renkamam parlamentui. Tokiai valstybinės valdžios sąrangai yra būdingas monarcho ir parlamento dualizmas. Monarchas praktiškai yra nepriklausomas nuo parlamento, įgyvendindamas vykdomąją valdžią. Jis pats skiria vyriausybę, kuri yra atskaitinga tik valdovui. Parlamentas, kuriam pagal konstituciją priklauso įstatymų leidžiamosios valdžios kompetencija, neturi jokios įtakos formuojant vyriausybę, vertinant jos veiklą. Dualistinėje monarchijoje nėra vyriausybės atsakomybės parlamentui instituto[13]. Parlamento įgaliojimai įstatymų leidžiamosios valdžios srityje irgi yra apriboti. Monarchas turi absoliutaus veto teisę, leidžiančią jam atmesti parlamento priimtą įstatymą.

Parlamentinė monarchija yra tokia valstybės valdžių sistema, kurioje valstybės valdovo institutas netenka daugumos vykdomosios ir teisminės valdžios funkcijų. Valstybės valdžios yra aiškiai padalintos į tris savarankiškas valdžios šakas – įstatymų leidžiamąją, vykdomąją (valstybės vadovas ir vyriausybė) ir teismų valdžią. Parlamentinėje monarchijoje galioja demokratiniu būdu priimta konstitucija, įstatymų leidžiamosios valdžios kompetencija išimtinai suteikta tik parlamentui. Monarcho įgaliojimų apimtis gali būti labai skirtinga: monarchas gali turėti labai plačius įgaliojimus – būti faktišku vyriausybės vadovu ir ginkluotųjų pajėgų vadu (pvz., Norvegijos Karalystės Konstitucijos 25 straipsnis: „Karalius yra vyriausiasis Karalystės žemės ir jūros pajėgų komandoras. Šios pajėgos negali būti didinamos ar mažinamos be Stortingo sutikimo“[14]); gali praktiškai nedalyvauti valstybės valdyme ir atlikti tik įvairias atstovavimo funkcijas. Net ir pastaruoju atveju monarchas yra teisinis valstybės vadovas, bet praktiškai

12 Чиркин В. Е. Сравнительное конституционное право. Москва: Международные отношение, 2002, с. 261.

13 Мишин А. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Москва: Юстицинформ, 2002, с. 70.

14 <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/> [2014-03-20].

nedalyvauja valstybės valdyme[15]. Todėl paplitęs posakis, kad „monarchas karaliauja, bet nevaldo“.

Šiuolaikinė Norvegijos Karalystė yra neabejotinai parlamentinė monarchija. Tačiau jos formavimosi ištakose – Eidsvolio Konstitucijoje, dualistinės ir parlamentinės monarchijų skirtis nėra ryški. Monarchas turėjo pakankamai reikšmingą veto, kuriuo galėjo užblokuoti įstatymų leidybą. Karalius pats pasirenka Tarybą (sudaro vyriausybę) iš Norvegijos piliečių, galinčių balsuoti. Šiuolaikinės Norvegijos Karalystės Konstitucijos 12 straipsnyje nurodyta, kad ši Taryba susideda iš Ministro Pirmininko ir dar bent septynių narių[16]. Karalius dabar nesinaudoja šia konstitucine teise, nes nuo 1884 m. birželio 23 d. Norvegijoje įsigalėjo parlamento viršenybė ir Taryba tapo pavaldi Stortingui[17]. Taigi Norvegijos Karalystei kaip parlamentinei monarchijai galutinai susiformuoti dar reikėjo 70 metų politinės evoliucijos.

Eidsvolio Konstitucijos 2 straipsnio pakeitimui prireikė 180 metų. Dar 1992 m. Konstitucijos versijoje 2 straipsnis buvo suformuluotas taip: „Visi Karalystės gyventojai turi teisę laisvai pasirinkti savo religiją. Evangelikų liuteronų religija lieka oficiali Valstybės religija. Ją išpažįstantys gyventojai įsipareigoja taip auklėti ir savo vaikus.“[18] Dabar evangelikų liuteronų religijos vaidmens konstitucinis pabrėžimas yra panaikintas, bet tai dar nereiškia, kad dėl to sumažėjo tradicinis ir tautą vienijantis Norvegijos bažnyčios vaidmuo. Dabar Konstitucijos 2 straipsnis pabrėžia, kad „Mūsų vertybių pagrindas išlieka mūsų krikščioniškasis bei žmogiškasis paveldas. Ši Konstitucija užtikrina demokratiją, teisinę valstybę ir žmogaus teises“[19]. Taigi šia formuluote Norvegijos Karalystės Konstitucija, viena vertus, išlaiko savo tradiciją, bet kita vertus, perima ir šiuolaikinio konstitucionalizmo formuluotes. Neatsitiktinai ir Europos Sąjungos kūrėjai naujo socialinio darinio konstitucines galias konstruoja „semdamiesi įkvėpimo iš kultūrinio, religinio ir humanistinio paveldo, iš kurio susiformavo visuotinės vertybės: neliečiamos ir prigimtinės žmogaus teisės, laisvė, demokratija,

[15] Якущев А. В. Конституционное право зарубежных стран. Москва: Приор-Издат, 2003, с. 25.

[16] <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/> [2014-03-20].

[17] <http://snl.no/Norsk_historie_fra_1815_til_1905/> [2014-03-20].

[18] <http://www.hoelseth.com/grunnloven/#historikk/> [2014-03-20].

[19] <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/> [2014-03-20].

lygybė ir teisinė valstybė“[20].

Antrasis Konstitucijos skyrius reglamentuota Karaliaus ir karališkosios šeimos bei religijos konstitucinį statusą, Karaliaus kaip valstybės vadovo teises ir pareigas, Valstybės Tarybos – Karalystės vykdomosios valdžios sudarymą ir veikimo teisines galimybes bei atsakomybę, Karaliaus ir Stortingo (parlamento) santykius. Šis Konstitucijos skyrius yra plačiausias ir jį dabar sudaro 46 straipsniai, iš jų 4 straipsniai yra panaikinti. Tai pagrindinis Konstitucijos skyrius, todėl neatsitiktinai jis eina po pirmojo Konstitucijos skyriaus – įsivaizduojamos preambulės.

Karaliaus ir karališkosios šeimos konstitucinį statusą apibrėžia Konstitucijos 3, 5–9, 35–37 straipsniai ir jų dalys. Pavyzdžiui, Konstitucijos 3 straipsnis apibrėžia Karaliaus kaip valstybės vadovo teisinį statusą: vykdomoji valdžia patikėta Karaliui ar Karalienei, jei ji paveldėjo Karūną pagal šios Konstitucijos 7, 8 ar 48 straipsnį. Kai vykdomoji valdžia patikima Karalienei, ji turi visas teises ir įsipareigojimus, kuriais pagal šią Konstituciją ar Žemės įstatymą naudojasi Karalius. 5 straipsnis pabrėžia Karaliaus asmens neliečiamumą: „Karaliaus asmuo yra šventas, jis negali būti smerkiamas ar kaltinamas. Atsakomybė tenka jo Tarybai.“[21] Karaliaus priesaikos tekstą ir priesaiką Stortingui reglamentuoja Konstitucijos 9 straipsnis.

Religijos ir Bažnyčios konstitucinio statuso apibrėžtį atskleidžia 4 ir 16 straipsniai. Pavyzdžiui, Konstitucijos 4 straipsnio dabartinė redakcija pabrėžia, kad „Karalius visada išpažįsta evangelikų liuteronų religiją“. Ankstesnėje šio straipsnio redakcijoje dar buvo papildomi žodžiai „ją remia ir gina“. Taigi galima teigti, kad dabartiniais laikais niekas nesikėsina į norvegų evangelikų liuteronų tikėjimą. Kita vertus, Konstitucijos 16 straipsnyje yra įtvirtinta: 1. Religijos pasirinkimo laisvė (1 dalis). 2. Norvegijos bažnyčia, kaip Evangelikų liuteronų bažnyčia, lieka Norvegijos bažnyčia ir kaip tokia yra valstybės palaikoma (2 dalis). 3. Konkrečios jos organizacinės nuostatos yra nustatytos įstatymu (3 dalis). 4. Visos religijos ir religinės grupės yra vienodai remiamos (4 dalis)[22].

Norvegijos Karalystė yra paveldima monarchija (1 straipsnio 2 da-

[20] Sutartis dėl Konstitucijos Europai. Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras, 2005, p. 9.

[21] <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/> [2014-03-20].

[22] <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/> [2014-03-20].

lies baigiamoji nuostata). Todėl Norvegijos Karalystės Konstitucijoje ypač kruopščiai sureglamentuotas monarcho valdymo nenutrūkstamumas (6–9, 34–37, 39–41, 44–47 str. ir jų dalys). Monarchas dažniausiai sostą perima laikydamasis labai tiksliai Konstitucijoje apibrėžtos paveldėjimo tradicijos[23]. Norvegijos Karalystės monarcho sosto paveldėjimo tvarką reglamentuoja dabartinės redakcijos Konstitucijos 6 straipsnis. Remiantis juo galima teigti, kad Norvegijos Karalystėje sosto paveldėjimas grindžiamas Kastilijos sistema. Kitaip tariant, monarcho moteriškos ir vyriškos lyties įpėdiniai kaip pretendentai į sostą turi tas pačias sosto paveldėjimo teises. Ankstesnėse Konstitucijos redakcijose (iki 1990 m. redakcijos) sosto paveldėjimas buvo pagal Salijų sistemą. Pagrindinis skirtumas tarp Salijų ir Kastilijos sistemų yra tas, kad pastarojoje pripažįstama valdovo moteriškos lyties įpėdinių teisė pretenduoti į sostą, vyriškajai giminei suteikiant pirmumą tik konkrečioje paveldėjimo kartoje.

Taip pat reglamentuojama Karaliaus ir tiesioginių Karūnos paveldėtojų judėjimo ir veiksmų laisvė. Pavyzdžiui, Konstitucijos 11 straipsnis riboja Karaliaus teisę išvykti už šalies ribų: Karalius reziduoja Karalystėje ir be Stortingo sutikimo už Karalystės ribų negali likti ilgiau nei šešis mėnesius, kitaip iš jo, kaip iš asmens, bus atimamos teisės į Karūną. Karalius negali priimti jokios kitos karūnos ar valdžios be Stortingo sutikimo, kuriam reikalingi du trečdaliai jo balsų[24]. Kai tik sosto įpėdiniui sukanka aštuoniolika metų, ji ar jis paskiriamas užimti vietą Valstybės Taryboje, nors be balso teisės ir atsakomybės (35 str.). Princesė ar princas, paskirtas perimti Norvegijos Karūną, negali susituokti be Karaliaus sutikimo. Ji ar jis taip pat negali priimti jokios kitos karūnos ar valdžios be Karaliaus ir Stortingo sutikimo; Stortingo sutikimui gauti reikia dviejų trečdalių balsų. Jei ji ar jis veikia priešingai šiai taisyklei, jie ir jų palikuonys netenka teisės į Norvegijos sostą (36 str.)[25]. Karaliui mirus, o sosto įpėdiniui esant nepilnamečiui, Valstybės Taryba nedelsiant sušaukia Stortingą (39 str.). Stortingui susirinkus ir priėmus valdymo nuostatas Karaliaus nepilnametystės laikotarpiui, Valstybės Taryba lieka atsakinga už Karalystės administravimą remiantis Konstitucija (40 str.). Tačiau Stortingas nenusišalina nuo valstybės valdy-

[23] Alder J. Constitutional and administrative law. London: The Macmillian Press LTD Houndsmills, Basingtoke, Hampshire RG21 2XS, 1991, p. 196.

[24] *Ibid.*

[25] <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/ > [2014-03-20].

mo ir parenka patikėtinius, kurie kontroliuoja, kaip atliekamas valstybės valdymas Karaliaus vardu jo nepilnametystės laikotarpiu (43 str.)[26].

Karaliaus kaip valstybės vadovo teises ir pareigas reglamentuoja 12–26, 29–30, 34 straipsniai. Daugiausiai Karaliaus kaip valstybės vadovo teisių ir pareigų yra susijusios su Valstybės Tarybos (vyriausybės) sudarymu ir jos veiklos organizavimu. Vyriausybė sudaroma iš rinkimus į Stortingą laimėjusios partijos ar jų koalicijos kandidatų. Karalius turi pareigą patvirtinti Stortingo sudarytą vyriausybę. Tačiau tai nebūtinai turi būti vien formalus teisinis aktas, nes Konstitucijos 12 straipsnis suteikia Karaliui labai plačias Valstybės Tarybos sudarymo teises. Jis turi teisę paskirti Valstybės sekretorius padėti Valstybės Tarybos nariams atlikti savo pareigas ne Valstybės Taryboje (14 str. 1 dalis)[27]. Konstitucijos 21 straipsnis reglamentuoja Karaliaus teises paskirti aukščiausio rango valstybės pareigūnus: Karalius pasirenka ir po konsultacijos su Valstybės Taryba paskiria visus vyresniuosius civilinius, bažnytinius ir karinius tarnautojus. Prieš paskiriami tokie pareigūnai prisiekia, o jei įstatymiškai jiems priesaika netaikoma, asmeniškai deklaruoja savo nuolankumą ir atsidavimą Konstitucijai ir Karaliui. Tik tie vyresnieji tarnautojai, kurie yra ne norvegai, gali būti atleisti nuo šios pareigos. Karališkieji princai negali eiti vyresniųjų civilinių pareigų[28].

Karalius turi teisėkūros teisių. Pavyzdžiui, Konstitucijos 17 straipsnis suteikia Karaliui teisę išleisti ir atšaukti teisės aktus, susijusius su komercija, muitų tarifais, visais ekonomikos sektoriais ir policija; jie negali prieštarauti Konstitucijai ar Stortingo taikomiems įstatymams (kaip nustatyta 76, 77, 78 ir 79 str.) ir turi likti galiojantys taikant priežiūrą iki kito Stortingo[29]. Be teisėkūros teisių, Karalius turi ir ypač reikšmingų pareigų. Pavyzdžiui, Konstitucijos 19 straipsnis pabrėžia, kad Karalius turi užtikrinti, kad Valstybės priemonės ir prerogatyvos būtų naudojamos ir administruojamos Stortingo apibrėžtu būdu ir siekiant geriausių bendrų visuomenės interesų[30]. Valstybės Tarybos – Karalystės vykdomosios valdžios, sudarymą ir veikimo teisines galimybes bei atsakomybę reglamentuoja Konstitucijos 5, 12–14,

[26] *Ibid.*

[27] <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/> [2014-03-20].

[28] *Ibid.*

[29] <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/> [2014-03-20].

[30] <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/> [2014-03-20].

22, 23, 27–32, 39–41 straipsniai. Nors Karalius yra valstybės vadovas, bet jo veiksmai tiesiogiai jam nesukelia jokios teisinės atsakomybės. Konstitucijos 5 straipsnio antroje dalyje yra įtvirtinta nuostata, kad „atsakomybė tenka jo Tarybai“[31]. Valstybės Tarybos sudarymą aiškiai reglamentuoja Konstitucijos 12 straipsnis. Jo pirmoji dalis pabrėžia, kad Valstybės Tarybos suformavimas yra išimtinė Karaliaus teisė: „Karalius pats pasirenka Tarybą iš Norvegijos piliečių, galinčių balsuoti.“[32] Kaip jau minėjome anksčiau, dėl įsigalėjusio parlamentarizmo Karalius šia teise nesinaudoja, bet ji nėra ir panaikinta. Taigi konstitucinių nuostatų ir jų įgyvendinimo politinėje tikrovėje skirtis bei parlamentarizmo krizių vengimas rodo Norvegijos Karalystėje pasiektą labai aukštą politinę ir teisinę kultūrą. Tai liudija ir 1992 m. redakcijos Konstitucijos 12 straipsnio antros dalies nuostatos, kad „daugiau nei pusė Valstybės Tarybos narių turi išpažinti oficialią Valstybės religiją“[33] atsisakymas vėlesnėse Konstitucijos redakcijose.

Konstitucijos 27 straipsnis reglamentuoja privalomą Valstybės Tarybos narių dalyvavimą Valstybės Taryboje, nebent jie nedalyvauja dėl teisėtų priežasčių. Joks sprendimas negali būti priimtas, jei nedalyvauja bent pusė Valstybės Tarybos narių. Pagarbos žmogaus teisėms požiūriu labai svarbu, kad dabar veikiančios Konstitucijos 27 straipsnio redakcijoje atsisakyta tokios nuostatos: „Valstybės Tarybos narys, kuris neišpažįsta oficialios Valstybės religijos, nedalyvauja procesuose, kurių nagrinėjamas klausimas yra susijęs su Valstybės bažnyčia.“[34]

Karalystės vykdomosios valdžios veikimą ir jos narių konstitucinę atsakomybę reglamentuoja Konstitucijos 30–32 straipsniai. Valstybės valdymo požiūriu ypač svarbios yra 30 straipsnio nuostatos: 1) kiekvienas Valstybės Tarybos narys turi pareigą laisvai išreikšti savo nuomonę, kurią Karalius įpareigotas išklausyti; 2) Karalius turi neatimamą teisę priimti sprendimą savo paties nuožiūra; 3) jei kuris nors Valstybės Tarybos narys mano, jog Karaliaus sprendimas prieštarauja Karalystės valdymo formai ar įstatymams ar yra aiškiai žalingas Karalystei, jis turi pareigą prieštarauti tokiam sprendimui ir teisę reikalauti, kad jo nuomonė būtų įtraukta į protokolą; 4) Valstybės Tarybos narys, kuris nereiškė protesto dėl tokio Karaliaus sprendimo, laikomas pritarusiu Karaliui ir dėl to turi būti laikomas atsakingu už

[31] *Ibid.*
[32] *Ibid.*
[33] http://www.hoelseth.com/grunnloven/#historikk/> [2014-03-20].
[34] *Ibid.*

sprendimą; 5) jei kiltų neigiamų pasekmių dėl netinkamo Karaliaus sprendimo, toks konformistas Valstybės Tarybos narys taip pat gali būti Odelstingo apkaltintas Apkaltos teisme[35]. Visi Karaliaus priimti sprendimai, kad taptų galiojantys, turi būti pasirašyti. Sprendimai, susiję su karinėmis komandomis, turi būti pasirašyti klausimą pateikusio asmens, o kiti sprendimai turi būti pasirašyti Ministro Pirmininko, o šiam nedalyvavus, – dalyvavusio aukščiausio rango Valstybės Tarybos nario[36] (31 str.).

Karaliaus ir Stortingo santykius reglamentuoja Konstitucijos 6, 7, 9, 11, 12, 15, 17–19, 25, 26, 36, 39, 40, 43, 47, 48, 68, 69, 74, 77–81 straipsniai. Jų santykius Konstitucijos nuostatų ir normų visuma derina taip, kad Karalius ir Stortingas kaip dvi savarankiškos valdžios šakos yra „priverstos“ bendradarbiauti siekiant valstybės stabilumo, neutraliteto ir taikos šalies viduje. Pavyzdžiui, nors Karalius yra vyriausiasis Karalystės žemės ir jūros pajėgų komandoras, bet be Stortingo sutikimo šalies karinės pajėgos negali būti didinamos ar mažinamos. Be Stortingo sutikimo jos negali būti nei perleistos tarnauti užsienio pajėgoms, nei sujungtos su užsienio karinėmis pajėgomis, kurios nebent panaudotos kaip papildomos pajėgos gelbėjantis nuo priešiškos Karalystės atakos. Teritorinė armija ir kiti būriai, kurie negali būti klasifikuojami kaip linijiniai būriai, negali būti siunčiami už Karalystės ribų be Stortingo sutikimo (25 str.). Kita vertus, Konstitucijos 25 straipsnio nuostatos nėra absoliučios, nes Konstitucijos 26 straipsnis pabrėžia, kad Karalius turi teisę sušaukti karines pajėgas, įsitraukti į karinius veiksmus ginant Karalystę, sudaryti ir denonsuoti konvencijas, siekiant taikos, siųsti ir priimti diplomatinius pasiuntinius. Ypatingos svarbos sutartys ir, visais atvejais, sutartys, kurių įgyvendinimas pagal Konstituciją reikalauja naujo įstatymo ar Stortingo sprendimo, negalioja, kol Stortingas neduoda tam sutikimo[37].

Kertiniai Karaliaus ir Stortingo sąveikos konstituciniai pagrindai yra Valstybės Tarybos ar jos nario parlamentinis atstatydinimas ir Karaliaus veto ir jo įveikimo procedūros.

Konstitucijos 15 straipsnis reglamentuoja balsavimo dėl nepasitikėjimo Valstybės Taryba ar jos nariu teisinius padarinius: 1) kiekvienas asmuo,

---

[35] <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/> [201-03-20].

[36] *Ibid.*

[37] <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/> [201-03-20].

dirbantis Valstybės Taryboje politinio pasitikėjimo pagrindu, turi pareigą pateikti savo atsistatydinimo prašymą, kai Stortingo dauguma išreiškė nepasitikėjimą šios Valstybės Tarybos nariu ar Valstybės Taryba kaip visuma (15 str. 1 dalis); 2) Karalius privalo priimti tokį atsistatydinimo prašymą (2 dalis); 3) Stortingui pareiškus nepasitikėjimą, gali būti atliekami tik tokie veiksmai, kaip to reikalauja tinkamas pareigų atlikimas (3 dalis)[38]. Konstituciniu požiūriu balsavimas dėl nepasitikėjimo Valstybės Taryba ar jos nariu nemeta jokio politinio šešėlio Karaliui kaip valstybės vadovui. Kaip jau buvo minėta, nuo 1884 m. Valstybės Tarybą formuoja ne Karalius, bet Stortingo parlamentinė dauguma. Karalius tradiciškai sankcionuoja Stortingo sudarytą Valstybės Tarybą, nes priešingu atveju sukeltų šalyje parlamentinę krizę, kurių ne viena buvo praeityje[39].

Konstitucijos 77–78 straipsniai reglamentuoja, kad įstatymo projektas (bilis), jei jam pritarta dviejose iš eilės Stortingo sesijose, nusiunčiamas Karaliui su prašymu suteikti karališką pritarimą. Jei Karalius pritaria biliui, tuomet jis pasirašo jį, taip padarydamas jį įstatymu. Jei nepritaria, grąžina Stortingui su nuoroda, kad šiuo metu jis nemano esant reikalą jį sankcionuoti. Tokiu atveju bilis, kai susirinks Stortingas, pakartotinai Karaliui neteikiamas[40]. Tačiau Karaliaus veto nėra absoliutus. Konstitucijos 79 straipsnis reglamentuoja teisinę procedūrą, kurią atlikus Karaliaus veto įveikiamas. Tokia procedūra „patikrina“ Stortingo vieningumą: po išsamių svarstymų Stortingui nusprendus, jog bilis yra naudingas, jis tampa įstatymu be karališkojo pritarimo prieš Stortingui darant pertrauką[41] (79 str.).

Trečiojo Konstitucijos skyriaus 49–85 straipsniai reglamentuoja Karalystės piliečių teises ir įstatymų leidžiamosios valdžios atsiradimą, veikimą ir jos galios tęstinumą. Konstitucijos 49 straipsnis pabrėžia, kad „liaudis įgyvendina įstatymų leidžiamąją valdžią per Stortingą“. Rinkimai turi būti rengiami kas ketverius metus. Jie turi baigtis iki rugsėjo pabaigos (54 str.). Balsuoti gali tie Norvegijos piliečiai, vyrai ir moterys, kuriems rinkimų regimo metu buvo sukakę 18 metų (50 str. 1 dalis). Šio straipsnio 3 dalyje numatyti balsavimo teisės ribojimai: „remiantis įstatymu gali būti nustatytos

38 *Ibid.*

39 <http://www.samfunnskunnskap.no/?page_id=815&lang=en/> [2014-03-20]. Taip pat žr.: Stenersen O., Libaek I. History of Norway: from the ice age to today. Engelsk / Heftet /: Dinamo Forlag, 2003.

40 <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/> [2014-03-20].

41 *Ibid.*

taisyklės asmenims, turintiems teisę balsuoti, tačiau rinkimų dieną esantiems smarkiai pablogėjusios psichinės būklės ar sumažėjusio sąmoningumo". „Sumažėjusio sąmoningumo" terminas yra dviprasmiškas ir juo galima piktnaudžiauti, todėl jo vartojimas Konstitucijoje kelia nuostabą. Juo labiau kad Konstitucijos 53 straipsnyje pateikiami tik du atvejai, kai asmenys netenka balsavimo teisės: a) yra nuteisti už baudžiamąsias veikas, remiantis atitinkamomis įstatymų nuostatomis; b) pradeda tarnauti užsienio valdžiai be Vyriausybės sutikimo[42]. Kiti atvejai yra panaikinti, kaip, pavyzdžiui, ir toks ankstesnėje – 1992 m., Konstitucijos redakcijoje buvęs balsavimo teisės netekimo atvejis: „dėl to, kad akivaizdžiai kalti kaip pirkę balsus, pardavę savo balsą arba balsavę daugiau nei vienoje balsavimo patalpoje"[43].

Balsavimo teisę turintis žmogus gali būti išrinktas atstovu į Stortingą (61 str.). Ši teisė nėra absoliuti, nes 62 straipsnyje apibrėžti jos ribojimai: ministerijų pareigūnai, išskyrus Valstybės Tarybos sekretorius ir politinius patarėjus, negali būti išrinkti atstovais į Stortingą. Šis apribojimas taikomas taip pat ir Aukščiausiojo Teismo nariams bei diplomatinių arba konsulinių įstaigų pareigūnams[44].

Į Stortingą renkamų atstovų skaičių, kandidatų į parlamentą registravimo ir rinkimo tvarką, parlamento vietų tarp politinių partijų pasiskirstymą po rinkimų, išrinktų atstovų teises ir pareigas reglamentuoja Konstitucijos 57–66 straipsniai. Konstitucijos 57 straipsnis reglamentuoja: renkamų į Stortingą atstovų skaičių (169 atstovai), rinkimo apygardų skaičių (19 apygardų), apygardos atstovų skaičių (150 atstovų, kurie išrinkti atstovauja konkrečiai apygardai) ir šalies mastu (kaip vienoje didelėje apygardoje) bendrai renkamų atstovų skaičių (renkama 19 atstovų, už kuriuos kiekvienoje apygardoje gauti balsai skaičiuojami šalies mastu), konkrečioje apygardoje renkamų atstovų skaičiaus apskaičiavimo taisykles. Atsisakyta iki 1992 m. galiojusios tvarkos, kai Konstitucijos 58 straipsnis apibrėžė, kokį skaičių atstovų į Stortingą galima išrinkti konkrečioje apygardoje. Konstitucijos 57 straipsnio 4 dalis apibrėžia tvarką, pagal kurią kas 8 metai apskaičiuojama, kiek atstovų į Stortingą galima išrinkti konkrečioje apygardoje: atstovų į Stortingą skaičius kiekvienoje apygardoje nustatomas pagal normą, kuri gaunama lyginant kiekvienos apygardos gyventojų ir ploto santykį su visos Karalystės gyventojų

[42] *Ibid.*
[43] <http://www.hoelseth.com/grunnloven/#historikk/> [2014-03-20].
[44] <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/> [2014-03-20].

ir ploto santykiu, kur vienas gyventojas turi vieną tašką, o vienas kvadratinis kilometras turi 1,8 taško[45]. Taigi vykstantys demografiniai ir vis intensyvėjančio žmonių judėjimo pokyčiai skatina ir Konstitucijos pokyčius. Kitaip tariant, Konstitucija visada turi išlikti gyvybingas tautos politinio elito kūrinys, laiduojantis pačios tautos sėkmingos būties teisines galimybes.

Konstitucijos 59 straipsnio pirmoje dalyje pabrėžiama, kad „apygardų atstovų rinkimai pagrįsti proporciniu atstovavimu, o vietos tarp politinių partijų paskirstomos remiantis taisyklėmis", kurios įtvirtintos šio straipsnio 2 ir 3 punktuose. Jokiai partijai nėra skiriama parlamento vieta, jei ji neperkopė 4 procentų visų balsų Karalystėje ribos[46].

Stortingo veiklos sritis, veikimą ir jo vidinę organizaciją reglamentuoja 68–69, 71, 73–85 straipsniai. Lyginant šių straipsnių tekstą su prieš tai buvusiu, visiškai pakeistas 73 straipsnis: dabar naujai išrinkto Stortingo nariai išsirenka parlamento Pirmininką, penkis jo pavaduotojus ir du sekretorius (pirmas punktas); Stortingas negali sušaukti posėdžio, jeigu jame dalyvauja mažiau kaip pusė parlamento narių (antras punktas); Be to, biliai, susiję su Konstitucijos papildymu, negali būti priimti dalyvaujant mažiau nei dviem trečdaliams Stortingo narių (trečias punktas)[47]. Konstitucijos 75 straipsnis reglamentuoja Stortingo veiklos sritis, kurios apima ne tik teisėkūrą, bet ir ypač įvairiaaspektį valstybės finansų valdymą ir jo kontrolę. Todėl neatsitiktinai Konstitucijos 82 ir 83 straipsniai pabrėžia privalomą Karalystės aukščiausios valdžios šakų bendradarbiavimą:

1. Vyriausybė turi pateikti Stortingui visą informaciją, kuri yra procedūriškai būtina posėdžiuose nagrinėjamais klausimais. Nė vienas Valstybės Tarybos narys negali pateikti neteisingos ar klaidingos informacijos Stortingui ar jo institucijoms (82 str.).

2. Stortingas gali taikyti Aukščiausiojo Teismo nuomonę teisės aspektais (83 str.)[48].

Visus Karalystės piliečius ir kitus gyventojus ypač perspėjantis yra Konstitucijos 85 straipsnis: „Bet kuris asmuo, kuris paklūsta tvarkai, ku-

---

45 <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/> [2014-03-20].

46 *Ibid.*

47 *Ibid.*

48 <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/> [2014-03-20].

rios tikslas yra trikdyti Stortingo laisvę ir saugumą, yra pripažįstamas kaltu kaip išdavęs Valstybę.“[49]

Norvegijos Karalystėje aukščiausią teisminę valdžią vykdo Karalystės Aukščiausiasis Teismas. Karalius savo pasirinkimu skiria ir atleidžia teismų tarnautojus (24 str. 2 dalis)[50]. Aukščiausiojo Teismo statusą aukščiausių valdžios šakų sandaroje, struktūrą ir sprendimų teisinę galią reglamentuoja Konstitucijos 88–91 straipsniai[51]:

1. Aukščiausiasis Teismas vykdo teisingumą kaip galutinė instancija. Bylos pateikimo nagrinėti Aukščiausiajam Teismui senaties terminai gali būti numatyti įstatymo. Aukščiausiąjį Teismą turi sudaryti pirmininkas ir dar bent keturi nariai (88 str.).

2. Aukščiausiojo Teismo sprendimai jokiu atveju negali būti apeliuojami (90 str.).

3. Niekas negali būti paskirtas Aukščiausiojo Teismo nariu, kol jam nėra sukakę 30 metų (91 str.).

Be šios aukščiausios ir nuolatos veikiančios teisingumo vykdymo institucijos, dar gali būti sukurta laikina teisminė institucija – aukščiausių pareigūnų Apkaltos teismas. Apkaltos teismas vykdo teisingumą kaip pirmoji ir galutinė instancija procesuose, kuriuos inicijuoja Odelstingas (Stortingo žemieji rūmai) prieš Valstybės Tarybos, Aukščiausiojo Teismo ar Stortingo narius dėl nusikalstamos veikos, kurią jie galėjo padaryti eidami savo oficialias pareigas (86 str. 1 dalis). Viena vertus, Karalystėje labai vertinama aukščiausio rango pareigūnų veikla ir jiems numatytos tam tikros socialinės garantijos (atskiros 22–23 str. dalys), bet, kita vertus, jų atsakomybės senaties terminas ikiteisminio tyrimo stadijoje negali būti trumpesnis kaip 15 metų (86 str. 2 dalis). Apkaltos teismas yra išskirtinė teisingumo vykdymo institucija, todėl jo sudėtį ir narių laikiną statusą apibrėžia Konstitucijos 86 straipsnio 3 ir 4 punktai. Neatsitiktinai 87 straipsnis pabrėžia, kad vykdant Apkaltos teismo sudarymo procedūrą reikia laikytis ypatingų nuostatų, kurios apibrėžtos įstatymu[52].

Konstitucijos 92–112 straipsniai pabrėžia bendras nuostatas, kurios apima žmogaus teisių apsaugą (96, 99–102, 110b, 110c), asmenų paskyrimo į vyresniųjų valstybės tarnautojų postus galimybes (92 str.), bendra-

[49] *Ibid.*
[50] *Ibid.*
[51] *Ibid.*
[52] *Ibid.*

darbiavimo siekiant saugoti tarptautinę taiką ir patį saugumą ar skatinant tarptautinės teisės normų plėtrą bei bendradarbiavimą tarp tautų esmines nuostatas (93 str.), naujų Civilinio ir Baudžiamojo kodekso, kitų įstatymų įsigaliojimo ir veikimo nuostatas (94–95, 97 str.), Norvegijos Karalystės Konstitucijos papildymo nuostatas (112 str.). Konstitucijos 119 straipsnis pabrėžia, kad pagrindinė kiekvieno valstybės piliečio pareiga yra vienodas įsipareigojimas tarnauti valstybės apsaugos tarnyboje tam tikrą laikotarpį, nepriklausomai nuo kilmės ar turtinės padėties. Tačiau ir valstybė turi pareigų savo piliečiams. Pavyzdžiui, valstybės institucijos yra atsakingos už sąlygų, įgalinančių kiekvieną asmenį tinkamai dirbti ir savo darbu užsidirbti pragyvenimui, kūrimą (110 str.), žmonių teisių gerbimą ir jų įgyvendinimo užtikrinimą (110 c str. 1 dalis). Taip pat Konstitucijos bendrosios nuostatos pabrėžia, kad Konstitucija gali būti papildyta. Tačiau toks papildymas privalo neprieštarauti šioje Konstitucijoje įkūnytiems principams, turi būti susijęs su atitinkamų nuostatų kurios nesiskirtų nuo Konstitucijos dvasios, pakeitimu; taip pat reikia, jog du trečdaliai Stortingo narių pritartų tokiam papildymui (121 str.)[53].

Kaip minėta, nors Konstitucija išleista 1814 m., laikui bėgant jos atskiri straipsniai buvo peržiūrimi ir dalis jos nuostatų buvo pakeistos, panaikintos arba atsirado naujų. Pažymėtina, kad pasiūlymas tikslinti ar keisti Konstitucijos tekstą turi būti pateiktas Stortingui per pirmus trejus ketverių metų Parlamento veiklos metus. Net jei Konstitucijos keitimo iniciatyvos teisė priklauso Vyriausybei, tokie pasiūlymai paprastai pateikiami atskirų Norvegijos parlamento narių.

Paskutiniai Norvegijos Konstitucijos pakeitimai buvo padaryti 2014 m. gegužės mėnesį.

[53] <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/> [2014-03-20].

NORVEGIJOS KARALYSTĖS KONSTITUCIJA[54]

Konstitucija išdėstyta 1814 m. gegužės 17 d. Konstitucinėje Asamblėjoje Eidsvolyje (su vėlesniais papildymais iki 2014 m. gegužės mėnesio).

A. VALDYMO FORMA

1 straipsnis

Norvegijos Karalystė yra laisva, nepriklausoma, nedaloma ir neperleidžiama karalystė. Jos valdymo forma yra ribota ir paveldima monarchija.

2 straipsnis

Mūsų vertybių pagrindas išliks mūsų krikščioniškasis ir žmogiškasis palikimas. Ši Konstitucija užtikrina demokratiją, valstybę, pagrįstą teisinės valstybės principu ir žmogaus teisių užtikrinimu.

B. VYKDOMOJI VALDŽIA, KARALIUS IR KARALIŠKOJI ŠEIMA BEI RELIGIJA

3 straipsnis

Vykdomoji valdžia suteikta Karaliui ar Karalienei, jei ji paveldėjo Karūną pagal šios Konstitucijos 7 straipsnį, 8 straipsnį ar 48 straipsnį. Kai vykdomoji valdžia patikima Karalienei, ji turi visas teises ir pareigas, kurios pagal šią Konstituciją ar įstatymus yra suteiktos Karaliui.

[54] Norvegijos Karalystės Konstitucija, paskelbta Norvegijos parlamento internetiniame puslapyje https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/, išversta iš anglų kalbos.

4 straipsnis

Karalius visais laikais turi išpažinti evangelikų liuteronų tikėjimą.

5 straipsnis

Karaliaus asmuo yra šventas, jis negali būti smerkiamas ar kaltinamas. Atsakomybė tenka jo Tarybai.

6 straipsnis

Paveldėjimo tvarka yra linijinė, taigi tik teisėtoje Karalienės ir Karaliaus santuokoje ar vienam iš jų, turinčiam paveldėjimo teisę, gimęs vaikas gali būti paveldėtojas. Artimesnė linija turi pirmumą paveldėti prieš tolimesnę, kaip ir vyresnis linijoje turi pirmumą prieš jaunesnį.

Negimęs vaikas taip pat įtraukiamas į paveldėjimo eilę tarp kitų paveldėtojų ir savo vietą paveldėjimo linijoje užims vos tik gims.

Paveldėjimo teisė negali priklausyti tokiam asmeniui, kuris negimsta tiesioginėje paskutinių valdžiusių Karaliaus ir Karalienės, jų seserų ar brolių palikuonių linijoje arba pats nėra jų brolis arba sesuo.

Kai gimsta princesė ar princas, turintys teisę paveldėti Norvegijos Karūną, jų vardas ir gimimo data yra pranešami pirmoje Stortingo sesijoje ir įrašomi į susirinkimo protokolą.

Gimusiems iki 1971 metų taikomas 6 Konstitucijos straipsnis, priimtas 1905 m. lapkričio 18 d. Gimusiems iki 1990 metų taikoma vyro pirmumo prieš moterį taisyklė.

7 straipsnis

Nesant princesės ar princo, kuris galėtų būti paveldėtojas, Karalius gali Stortingui siūlyti savo paveldėtoją. Jeigu Stortingas nepatvirtina Karaliaus pasiūlymo, tada pats nusprendžia dėl paveldėtojo.

8 straipsnis

Karaliaus pilnametystės amžių nustato įstatymas.

Kai tik Karalius sulaukia įstatymo nustatyto amžiaus, jis viešai apie tai praneša.

9 straipsnis

Karalius, sulaukęs reikiamo amžiaus, pradeda valdyti duodamas priesaiką Stortingui: „Aš pažadu ir prisiekiu, kad valdysiu Norvegijos Karalystę remdamasis Konstitucija ir įstatymais; tepadeda man Visagalis ir Visažinis Dievas.“

Jei tuo metu nevyksta Stortingo sesija, Karaliaus priesaika duodama raštu Valstybės Taryboje ir Karaliaus asmeniškai pakartojama žodžiu artimiausioje Stortingo sesijoje.

10 straipsnis

(Panaikintas)

11 straipsnis

Karalius reziduoja Karalystėje ir be Stortingo sutikimo negali išvykti už Karalystės ribų ilgiau nei šešiems mėnesiams, kitaip iš jo, kaip iš asmens, bus atimamos teisės į Karūną.

Karalius negali priimti jokios kitos karūnos ar valdžios be dviejų trečdalių Stortingo narių sutikimo.

12 straipsnis

Karalius pats sudaro Tarybą iš galinčių balsuoti Norvegijos piliečių. Ši Taryba susideda iš Ministro Pirmininko ir dar bent septynių narių.

Karalius paskirsto veiklos sritis Valstybės Tarybos nariams, kaip mano esant tinkama. Esant nenumatytoms aplinkybėms, Karalius gali sušaukti kitus Norvegijos piliečius, nesančius Stortingo nariais, užimti vietas Valstybės Taryboje.

Vyras ir žmona, tėvas ir vaikas ar du broliai ir seserys niekada negali vienu metu būti Valstybės Taryboje.

13 straipsnis

Keliaudamas Karalystėje Karalius gali pavesti Karalystės administravimą Valstybės Tarybai. Valstybės Taryba vadovauja valdymui Karaliaus vardu vykdydama Karaliaus nurodymus. Ji skrupulingai laikosi šios Konstitucijos nuostatų bei konkrečių Karaliaus nurodymų, kuriuos Karalius gali duoti.

Veiklos klausimai turi būti sprendžiami balsavimu, kurio metu, esant vienodam balsų skaičiui, Valstybės Tarybos Ministras Pirmininkas arba jo nesant – kitas aukščiausią poziciją užimantis Valstybės Tarybos narys turi du balsus.

Valstybės Taryba turi pateikti pranešimą Karaliui dėl jos nutarimų veiklos klausimais.

14 straipsnis

Karalius gali paskirti Valstybės sekretorius padėti Valstybės Tarybos nariams atlikti savo pareigas ne Valstybės Taryboje. Kiekvienas Valstybės sekretorius veikia Valstybės Tarybos nario vardu, kuriam jis paskirtas, to nario jam suteikta veiklos apimtimi.

15 straipsnis

Kiekvienas Valstybės Tarybos narys privalo pateikti atsistatydinimo prašymą, jei Stortingas išreiškė nepasitikėjimą šiuo Valstybės Tarybos nariu ar visa Valstybės Taryba.

Tik Karalius turi teisę patvirtinti atsistatydinimo prašymą.

Stortingui pareiškus nepasitikėjimą, gali būti vykdomos tik tokios veiklos, kurios būtinos norint tinkamai atlikti pareigas.

16 straipsnis

Visi karalystės gyventojai turi teisę laisvai praktikuoti savo religiją. Evangelikų liuteronų bažnyčia išliks Nacionalinė Norvegijos Bažnyčia ir bus remiama valstybės. Tikslūs nurodymai jos sistemai bus apibrėžti įstatyme. Visos religinės ir tikėjimo bendruomenės remiamos laikantis vienodų standartų.

17 straipsnis

Karalius gali leisti ir atšaukti dekretus, susijusius su komercija, muitine, visais pragyvenimo šaltiniais, viešuoju administravimu ir reguliavimu, tačiau šie Karaliaus dekretai negali prieštarauti Konstitucijai ar Stortingo priimtiems įstatymams (kaip tai įtvirtinta 76, 77, 78 ir 79 straipsniuose). Jie laikinai galioja iki kito Stortingo.

18 straipsnis

Paprastai Karalius pateikia Stortingui numatomus rinkti mokesčius ir muitus.

19 straipsnis

Karalius turi užtikrinti, kad Valstybės turtas ir regalijos būtų naudojamos ir administruojamos Stortingo nustatytu būdu ir tenkinant visos visuomenės interesus.

20 straipsnis

Karalius Valstybės Taryboje turi teisę atleisti nuteistą asmenį nuo paskirtos bausmės atlikimo. Nuteistas asmuo turi teisę priimti Karaliaus malonę arba toliau vykdyti paskirtą bausmę.

Teismo procesuose, Apkaltos teisme vykstančiuose Stortingo iniciatyva, Karalius turi teisę atleisti tik nuo mirties bausmės vykdymo, išskyrus atvejus, kai Stortingas sutinka ir dėl kitokio pobūdžio Karaliaus malonės suteikimo.

21 straipsnis

Karalius, pasikonsultavęs su Valstybės Taryba, pasirenka ir paskiria visus vyresniuosius valstybės ir karinius tarnautojus. Prieš paskiriami jie prisiekia, o jei įstatymiškai jiems priesaika netaikoma, asmeniškai deklaruoja savo nuolankumą ir atsidavimą Konstitucijai ir Karaliui. Tačiau vyresnieji tarnautojai, neturintys Norvegijos pilietybės, gali būti įstatymu atleisti nuo šios pareigos. Karališkieji princai ir princesės negali eiti vyresniųjų valstybės tarnautojų pareigų.

22 straipsnis

Ministrą Pirmininką ir kitus Valstybės Tarybos narius kartu su Valstybės sekretoriais Karalius gali atleisti be išankstinio teismo sprendimo išklausęs Valstybės Tarybos nuomonę šiuo klausimu. Tas pats taikoma vyresniesiems valstybės tarnautojams, dirbantiems ministerijose, diplomatinėse ar konsulinėse tarnybose, aukščiausio lygio valstybės tarnautojams, pulkų ir kitų karinių formuočių, tvirtovių bei karo laivų vadams. Kitas Stortingas turėtų nuspręsti, ar atleistiems vyresniesiems tarnautojams turėtų būti skiriamos pensijos. Laikotarpiu iki kito Stortingo jie gauna du trečdalius savo buvusio atlyginimo.

Visus kitus vyresniuosius valstybės tarnautojus Karaliaus turi teisę tik nušalinti nuo užimamų pareigų. Nušalinimo pagrįstumo klausimas skubos tvarka sprendžiamas teisme. Tik teismas, o ne Karalius turi teisę priimti sprendimą dėl šių tarnautojų atleidimo ar perkėlimo į kitas pareigas be jų sutikimo.

Visi vyresnieji tarnautojai be išankstinio teismo sprendimo gali būti nušalinti nuo tarnybos suėjus įstatymo nustatytam amžiaus cenzui. Įstatyme gali būti įtvirtinta, kad tam tikri aukštesnieji tarnautojai, išskyrus teisėjus, gali būti paskirti kadencijai.

23 straipsnis

Karalius savo nuožiūra gali suteikti orderius už nuopelnus tarnyboje ir tokie orderiai yra viešai skelbiami. Tačiau Karalius orderiu gali suteikti tik tokius rangus arba titulus, kurie gali būti suteikiami už nuopelnus tai sričiai. Orderis neatleidžia asmens nuo įprastų piliečių pareigų ir prievolių, taip pat nesuteikia lengvatų dėl paskyrimo į aukštesnius tarnybinius postus. Vyresnieji tarnautojai, garbingai atleisi iš pareigų, išsaugo savo tarnybos titulą ir rangą. Tai netaikoma Valstybės Tarybos nariams ir Valstybės sekretoriams.

Nuo šiol niekam negali būti suteiktos asmeninės ar mišrios bei paveldimos privilegijos.

24 straipsnis

Karalius, vadovaudamasis savo diskrecijos teise, skiria ir atleidžia karališkosios šeimos ir teismų tarnautojus.

25 straipsnis

Karalius yra vyriausiasis Karalystės ginkluotųjų pajėgų vadas. Šios pajėgos negali būti didinamos ar mažinamos be Stortingo sutikimo. Be Stortingo sutikimo ginkluotosios pajėgos negali būti perleistos tarnauti užsienio pajėgoms kaip ir užsienio ginkluotosios pajėgos negali būti prijungtos prie Karalystės ginkluotųjų pajėgų, nebent panaudotos kaip papildomos pajėgos gelbėjantis nuo priešiškos atakos prieš Karalystę.

Kariuomenė ir kitos karinės pajėgos, kurios negali būti klasifikuojamos kaip linijinės karinės pajėgos, be Stortingo sutikimo negali būti siunčiamos už Karalystės ribų.

26 straipsnis

Karalius turi teisę sušaukti karines pajėgas, įsitraukti į karinius veiksmus ginant Karalystę ir siekti taikos, sudaryti ir denonsuoti sutartis, siųsti ir priimti diplomatinius pasiuntinius.

Ypatingos svarbos sutartys ir, visais atvejais, sutartys, kurių įgyvendinimas pagal Konstituciją reikalauja naujo įstatymo ar Stortingo sprendimo, negalioja be Stortingo sutikimo.

27 straipsnis

Visi Valstybės Tarybos nariai privalo, išskyrus pateisinamas priežastis, dalyvauti Valstybės Taryboje. Valstybės Taryba negali priimti sprendimų, jei joje nedalyvauja bent pusė jos narių.

28 straipsnis

Valstybės Tarybos narys pagal savo kompetenciją teikia Valstybės Tarybai svarstyti rekomendacijas dėl asmenų skyrimo į aukštesnius valstybės tarnybos postus ir kitus svarbius klausimus. Šie klausimai sprendžiami vadovaujantis priimtais Valstybės Tarybos nutarimais. Tačiau klausimai, išimtinai susiję su karine vadovybe, gali, atsižvelgiant į Karaliui suteiktus įgaliojimus, būti nesprendžiami Valstybės Taryboje.

29 straipsnis

Jei Valstybės Tarybos narys dėl pateisinamų priežasčių negali dalyvauti posėdyje, kuriame nagrinėjami jo kompetencijai priskirti klausimai, šiame posėdyje gali dalyvauti kitas šiam tikslui Karaliaus laikinai paskirtas narys.

Jei dėl pateisinamų priežasčių Valstybės Tarybos veikloje negali dalyvauti daugiau nei pusė visų paskirtų narių, Valstybės Taryba iki reikiamo skaičiaus gali būti papildyta laikinai paskirtais kitais vyrais ir moterimis.

30 straipsnis

Visi Valstybės Tarybos posėdžiai turi būti protokoluojami. Diplomatiniai klausimai, kuriuos Valstybės Taryba nusprendžia laikyti slaptais, įtraukiami į specialius protokolus. Tas pats taikoma ir kariniams klausimams, kuriuos Valstybės Taryba nusprendžia laikyti slaptais.

Kiekvienas Valstybės Tarybos narys turi pareigą atvirai išreikšti savo nuomonę, kurią Karalius privalo išklausyti. Tačiau sprendimą Karalius priima savo paties nuožiūra.

Valstybės Tarybos narys, manantis, kad Karaliaus sprendimas prieštarauja Karalystės valdymo formai ar joje galiojantiems įstatymams, turi pareigą tokiam sprendimui prieštarauti bei reikalauti, kad jo nuomonė būtų įtraukta į protokolą. Karaliaus sprendimui neprieštaravęs narys laikomas sutikusiu su Karaliumi ir yra tokia forma atsakingas už dėl šio sprendimo kilusius padarinius, kaip bus nuspręsta vėliau. Stortingas tokiam nariui gali pradėti apkaltos procedūrą Apkaltos teisme.

31 straipsnis

Karaliaus priimti sprendimai įsigalioja tik patvirtinti atsakingo asmens parašu. Sprendimai, susiję su kariniu vadovavimu, turi būti pasirašyti klausimą pateikusio asmens, o kiti sprendimai turi būti pasirašyti Ministro Pirmininko, o šio nesant – kito aukščiausio rango Valstybės Tarybos nario.

32 straipsnis

Sprendimai dėl valdymo nedalyvaujant Karaliui priimami Karaliaus vardu ir pasirašomi Valstybės Tarybos.

33 straipsnis

(Panaikintas)

34 straipsnis

Karalius turi priimti nuostatas dėl galimų Karūnos perėmėjų titulų.

35 straipsnis

Kai sosto įpėdiniui sukanka aštuoniolika metų, jai ar jam suteikiama teisė užimti vietą Valstybės Taryboje, tačiau be balso teisės ir atsakomybės.

36 straipsnis

Princas ar princesė, paskirti perimti Norvegijos Karūną, negali susituokti be Karaliaus sutikimo. Jis ar ji taip pat negali priimti jokios kitos karūnos ar valdžios be Karaliaus ir Stortingo sutikimo. Stortingo sutikimui yra reikalinga dviejų trečdalių balsų dauguma.

Jei jis ar ji veikia priešingai šiai nuostatai, jie ir jų palikuonys netenka teisės į Norvegijos sostą.

37 straipsnis

Karališkasis princas ir princesė asmeniškai yra atsakingi tik Karaliui arba tam, ką jis dekretu įgalioja priimti sprendimus jų atžvilgiu.

38 straipsnis

(Panaikintas)

39 straipsnis

Jeigu Karalius miršta sosto įpėdiniui nesukakus reikiamo amžiaus, Valstybės Taryba nedelsiant sušaukia Stortingą.

40 straipsnis

Stortingui susirinkus ir priėmus valdymo nuostatas Karaliaus nepilnametystės laikotarpiui, Valstybės Taryba lieka atsakinga už Karalystės administravimą remiantis Konstitucija.

41 straipsnis

Karaliaus nesant Karalystėje, išskyrus vadovavimą kovos lauke arba sunkiai sergant ir negalint dalyvauti valdyme, kitas numatytas sosto įpėdinis, kuris yra sulaukęs Karaliaus pilnametystės amžiaus, turi valdyti kaip laikinas karališkųjų galių vykdytojas. Jei tai neįmanoma, tada Karalystės administravimą atliks Valstybės Taryba.

42 straipsnis

(Panaikintas)

43 straipsnis

Rinkimus į patikėtinius, kurie valdytų Karaliaus vardu Karaliaus nepilnametystės laikotarpiu, vykdo Stortingas.

44 straipsnis

Princesė ar princas 41 straipsnyje nurodytais atvejais, įgyvendindami valdymą, turi raštu duoti priesaiką Stortingui: „Aš pažadu ir prisiekiu, kad valdysiu vadovaudamasis Konstitucija ir įstatymais, tepadeda man Visagalis ir Visažinis Dievas.“

Jei tuo metu nevyksta Stortingo sesija, priesaika duodama Valstybės Taryboje, o vėliau ji pateikiama kitoje Stortingo sesijoje.

Princesė ar princas, kartą davęs priesaiką, jos vėliau nebekartoja.

45 straipsnis

Kai tik baigiasi jų valdymas, patikėtiniai Karaliui ir Stortingui pateikia savo valdymo ataskaitą.

46 straipsnis

Jei privalantieji nedelsiant sušaukti Stortingą pagal 39 straipsnį to nepadaro, tai Aukščiausiasis Teismas įgyja besąlygišką pareigą, kiek įmanoma greičiau, bet ne vėliau nei per keturias savaites sušaukti Stortingą.

47 straipsnis

Jeigu Karaliaus abu tėvai mirę ir nė vienas iš jų nėra palikęs rašytinių nurodymų, tai jo išsimokslinimu nepilnametystės laikotarpiu turi rūpintis Stortingas.

48 straipsnis

Išnykus karališkajai linijai ir nesant paskirto nė vieno sosto įpėdinio, Stortingas privalo išrinkti naują Karalienę ar Karalių. Tuo laikotarpiu vykdomoji valdžia įgyvendinama vadovaujantis 40 straipsniu.

C. PILIEČIŲ TEISĖS IR ĮSTATYMŲ LEIDŽIAMOJI VALDŽIA

49 straipsnis

Liaudis įstatymų leidžiamąją valdžią įgyvendina per Stortingą. Stortingo narių rinkimai yra laisvi ir slapti.

50 straipsnis

Balsuoti gali tie Norvegijos piliečiai, vyrai ir moterys, kuriems rinkimų metu yra suėję 18 metų. Norvegijos piliečių, kurie rinkimų dieną gyvena už Karalystės ribų, tačiau atitinka anksčiau minėtas sąlygas, balsavimo tvarka numatoma įstatymu.

Įstatyme gali būti numatytos balsavimo taisyklės asmenims, turintiems teisę balsuoti, tačiau rinkimų dieną esantiems smarkiai pablogėjusios psichinės būklės ar sumažėjusio sąmoningumo.

51 straipsnis

Rinkėjų registro saugojimo ir galinčių balsuoti asmenų registravimo registre taisyklės nustatomos įstatymu.

52 straipsnis

(Panaikintas)

53 straipsnis

Balsavimo teisės neturi asmenys, kurie:

a) nuteisti už nusikalstamas veikas, remiantis atitinkamomis įstatymo nuostatomis;

b) pradeda tarnauti užsienio valdžiai be Vyriausybės sutikimo.

54 straipsnis

Rinkimai rengiami kas ketverius metus. Jie turi pasibaigti iki rugsėjo pabaigos.

55 straipsnis

Rinkimai vykdomi įstatymo nustatyta tvarka. Ginčus dėl balsavimo teisės turi spręsti Rinkimų komisija. Rinkimų komisijos sprendimas gali būti skundžiamas Stortingui.

56 straipsnis

(Panaikintas)

57 straipsnis

Stortingą sudaro vienas šimtas ir šešiasdešimt devyni atstovai.

Karalystė yra suskirstyta į devyniolika rinkimo apygardų.

Vienas šimtas ir penkiasdešimt atstovų į Stortingą yra renkami kaip apygardų atstovai, o likę devyniolika kaip visos Karalystės atstovai.

Kiekviena apygarda iš viso turi po vieną vietą.

Atstovų į Stortingą skaičius kiekvienoje apygardoje nustatomas pagal proporciją, apskaičiuojamą apygardos gyventojų skaičiaus ir ploto santykį lyginant su visos Karalystės gyventojų ir ploto santykiu, kur vienas gyventojas turi vieną tašką, o vienas kvadratinis kilometras turi 1,8 taško. Šis skaičiavimas atliekamas kas aštuonerius metus.

Specialios Karalystės dalijimo į rinkimų apygardas ir Stortingo vietų paskirstymo nuostatos nustatomos įstatymu.

58 straipsnis

Balsavimai rengiami atskirai kiekvienoje savivaldybėje. Balsuojama turi būti tiesiogiai už atstovus į Stortingą ir jų įgaliotinius, kurie atstovaus visai rinkimų apygardai.

59 straipsnis

Apygardų atstovai renkami pagal proporcinę rinkimų sistemą, o vietos tarp politinių partijų paskirstomos remiantis toliau nurodytomis taisyklėmis.

Bendras kiekvienos partijos kiekvienoje rinkimų apygardoje gautas balsų skaičius dalinamas iš 1, 4, 3, 5, 7 ir taip toliau tol, kol pasiekiamas toks vietų skaičius, kokį partija galėtų tikėtis įgyti. Partija, kuri surenka didžiausią balsų skaičių remiantis anksčiau pateiktomis taisyklėmis, gauna pirmą vietą, o antra vieta atitenka partijai, gavusiai antrą didžiausią vietų skaičių, ir taip toliau, kol vietos išdalijamos.

Partijų koalicijos neleidžiamos.

Vietos tarp partijų paskirstomos atsižvelgiant į kiekvienos partijos visoje Karalystėje gautą balsų skaičių tam, kad būtų pasiektas didžiausias galimas proporcingumo tarp partijų laipsnis.

Kiekvienos partijos įgyjamas bendras vietų skaičius Stortinge nustatomas taikant vietų paskirstymo visos Karalystės rinkimų apygardose taisykles ir atsižvelgiant į vietų skirstyme dalyvaujančių partijų skaičių. Partijoms skiriama tiek vietų, kad jos, kartu su jau paskirtomis rinkimų apygardų vietomis, atitiktų tokį vietų skaičių, kurį iš viso partija gali gauti vadovaujantis anksčiau šiame straipsnyje įtvirtintomis taisyklėmis. Jei partija skirstant rinkimų apygardų vietas gavo didesnį vietų skaičių, nei turėjo teisę gauti vadovaujantis anksčiau šiame straipsnyje įtvirtintomis taisyklėmis, turi būti atliktas naujas esminis vietų paskirstymas išskirtinai tik tarp likusių kitų partijų neskaičiuojant minėtos partijos surinktų balsų.

Partijai negali būti skiriama vieta, jei ji neperkopė 4 procentų visų balsų ribos visoje Karalystėje.

Specialios nuostatos, susijusios su partijų vietų paskirstymu rinkimų apygardose, nustatomos įstatymu.

60 straipsnis

Kaip ir kokiu būdu asmenys, turintys teisę balsuoti, turėtų pateikti savo biuletenius asmeniškai nedalyvaudami balsavime, nustato įstatymas.

61 straipsnis

Stortingo nariu gali būti renkamas tik turintis teisę balsuoti asmuo.

62 straipsnis

Ministerijose dirbantys tarnautojai, išskyrus valstybės sekretorius ir politinius patarėjus, negali būti renkami atstovais. Tas pats taikoma Aukščiausiojo Teismo nariams bei diplomatinio ar konsulinio sektoriaus tarnautojams.

Valstybės Tarybos nariai negali dalyvauti Stortingo posėdžiuose kaip atstovai tol, kol yra Valstybės Tarybos nariai. Valstybės sekretoriai bei ministerijose dirbantys politiniai patarėjai taip pat negali dalyvauti Stortingo posėdžiuose kaip atstovai tol, kol atitinkamai eina Valstybės sekretorių arba politinių patarėjų pareigas.

63 straipsnis

Kiekvieno išrinkto Stortingo nario pareiga yra pripažinti savo išrinkimą, nebent jie:

a) buvo išrinkti už apygardos, kurioje turėjo teisę balsuoti, ribų,

b) kaip atstovai dalyvavo visose anksčiau išrinkto Stortingo sesijose,

d) yra politinės partijos nariai, tačiau yra išrinkti pagal kandidatų sąrašą, kurio partija nesudarė.

Taisyklės ir laikotarpis, per kurį kiekvienas išrinktas narys turi teisę atsisakyti būti Stortingo nariu, turi būti nustatyti įstatymu.

Įstatyme taip pat turi būti įtvirtinta, kada ir kokiu būdu asmuo, išrinktas atstovu dviejose ar daugiau rinkimų apygardų, turi pranešti, kurios iš tų rinkimų apygardų atstovu Stortinge jis bus.

64 straipsnis

Išrinktiems atstovams turi būti suteikiami kredencialai, kurių teisėtumą turi patvirtinti Stortingas.

65 straipsnis

Kiekvienam Stortingo nariui ir jo patikėtiniui iš iždo yra padengiamos įstatyme numatyto dydžio kelionės į Stortingą ir iš jo bei atostogų, trunkančių bent keturiolika dienų, išlaidos.

Jiems taip pat turi būti mokamas įstatymo numatytas atlyginimas už dalyvavimą Stortinge.

66 straipsnis

Stortingo nariai jų vykimo į Stortingą ir iš jo, taip pat dalyvavimo jame metu negali būti suimti, nebent jie būtų sulaikyti darantys nusikaltimus viešoje vietoje. Jie taip pat negali būti kviečiami pasiaiškinti už Stortingo ribų už Stortingo posėdžių metu išreikštą savo nuomonę. Kiekvienas atstovas yra įpareigotas laikytis Stortinge taikomų darbo tvarkos taisyklių.

67 straipsnis

Anksčiau nurodytu būdu išrinkti atstovai sudaro Norvegijos Karalystės Stortingą.

68 straipsnis

Stortingas įprastai kasmet renkasi pirmą spalio mėnesio šiokiadienį Karalystės sostinėje, nebent Karalius dėl neįprastų aplinkybių, tokių kaip priešiš-

ka invazija ar infekcijos protrūkis, šiam tikslui paskiria kitą Karalystės miestą. Toks sprendimas privalo būti viešai paskelbtas likus pakankamai laiko.

69 straipsnis

Kai Stortingas nesusirinkęs, jį gali sušaukti Karalius, jei mano tai esant būtina.

70 straipsnis

(Panaikintas)

71 straipsnis

Stortingo nariai renkami ketveriems metams.

72 straipsnis

(Panaikintas)

73 straipsnis

Stortingas paskiria pirmininką, penkis vicepirmininkus ir du sekretorius. Stortingo posėdis negali įvykti, jeigu jame dalyvauja mažiau nei pusė jo narių. Konstitucijos pataisų projektai gali būti priimti tik dalyvaujant ne mažiau nei dviem trečdaliams Stortingo narių.

74 straipsnis

Iškart, kai Stortingas yra suformuotas, Karalius ar šiam tikslui jo įgaliotas asmuo pirmą jo posėdį pradeda kalba, kuria informuoja naują Stortingą apie padėtį Karalystėje ir apie klausimus, į kuriuos labiausiai nori atkreipti Stortingo dėmesį. Jokie svarstymai nevyksta dalyvaujant Karaliui.

Prasidėjus Stortingo sesijoms, Ministras Pirmininkas ir Valstybės Tarybos nariai turi teisę dalyvauti atviruose Stortingo posėdžiuose kaip jo nariai, tačiau be balsavimo teisės, o uždarų posėdžių metu teisę dalyvauti juose įgyja tik Stortingo leidimu.

75 straipsnis

Stortingui yra pavedama:

a) priimti ir panaikinti įstatymus; nustatyti mokesčius, rinkliavas, muitus ir kitus Valstybės apmokestinimus iki einamųjų metų gruodžio 31 dienos, išskyrus atvejus, kai jų galiojimas pratęsiamas kitoje Stortingo sesijoje;

b) padidinti paskolas Karalystės vardu;

c) prižiūrėti Karalystės monetarinę sistemą;

d) asignuoti lėšas, būtinas valdžios išlaidoms padengti;

e) nuspręsti, kiek kasmet lėšų skirti Karaliui Karališkosios šeimos išlaikymui, ir nustatyti Karališkosios šeimos turto dalį, kuri negali susidėti iš nekilnojamojo turto;

f) gauti Valstybės Tarybos protokolus ir visas kitas viešas ataskaitas ir dokumentus;

g) gauti informaciją apie Valstybės vardu Karaliaus su užsienio subjektais pasirašytas konvencijas;

h) turėti teisę reikalauti kiekvieno, išskyrus Karalių ir Karališkąją šeimą, atvykti į Stortingą dėl Valstybinės reikšmės klausimų; išimtis netaikoma viešąsias pareigas einantiems Karališkosios šeimos princui ir princesei;

i) peržiūrėti numatomus atlyginimus ir pensijas ir atlikti būtinus pakeitimus;

k) paskirti penkis auditorius kasmet tikrinti Valstybės sąskaitas ir vertinimo ištraukas paskelbti spaudoje. Šiuo tikslu sąskaitos turi būti pateikiamos auditorių patikrai per šešis mėnesius pasibaigus metams, kuriems Stortingas skyrė asignavimus. Stortingas taip pat turi teisę priimti nuostatus dėl sąskaitų autorizavimo, atliekamo valstybės tarnautojų, dirbančių apskaitos srityje;

l) įstatyme numatyta tvarka paskirti asmenį, kuris nėra Stortingo narys, prižiūrėti viešąjį administravimą ir visus viešojo administravimo srityje dirbančius asmenis tam, kad būtų užtikrinta, jog nebus neteisingai elgiamasi su atskirais piliečiais;

m) natūralizuoti užsieniečius.

76 straipsnis

Kiekvienas įstatymo projektas pirmiausia pateikiamas Stortingui arba vieno iš jo narių, arba Vyriausybės per Valstybės Tarybos narį.

Pateiktas įstatymo projektas yra svarstomas Stortinge, kuris jį patvirtina arba atmeta. Stortingo pastabomis papildytas atmestas įstatymo projektas vėl svarstomas Stortinge ir yra arba atmetamas, arba priimamas su minėtomis pastabomis.

Tarp kiekvieno tokio svarstymo turi praeiti bent trys dienos.

77 straipsnis

Dviejuose iš eilės vykstančiuose Stortingo posėdžiuose patvirtintas įstatymo projektas siunčiamas Karaliui su prašymu suteikti Karališkąjį pritarimą.

78 straipsnis

Jei Karalius pritaria įstatymo projektui, tuomet jį pasirašo ir tokiu būdu įstatymo projektas tampa įstatymu.

Jei įstatymo projektui Karalius nepritaria, tuomet grąžina Stortingui su pastaba, kad jis nemano esant tikslinga pritarti įstatymo projektui. Tokiu atveju susirinkus Stortingui įstatymo projektas pakartotinai Karaliui neteikiamas.

79 straipsnis

Jei priimtas įstatymo projektas nepakeičiamas dviejų Stortingo sesijų metu, vykstančių po dviejų atskirų sėkmingų rinkimų, vienas nuo kito atskirtų bent dviejomis įsiterpiančiomis Stortingo sesijomis, ir be pakeitimų šiam įstatymo projektui buvo pritarta bet kuriame iš tarp pirmo ir paskutinio patvirtinimo vykusių Stortingų, tai toks įstatymo projektas teikiamas Karaliui su prašymu, kad Jo Šviesybė neatmestų įstatymo projekto, kuris, po išsamių svarstymų, Stortingo laikomas naudingu. Toks įstatymo projektas tampa įstatymu net ir negavus Karališkojo pritarimo prieš pertrauką tarp Stortingų.

80 straipsnis

Stortingo sesija trunka tiek, kiek manoma būtina, o procedūros baigiamos, išsprendus klausimus.

Remiantis Stortingo priimtomis darbo tvarkos taisyklėmis, Stortingo veikla gali būti atnaujinta, tačiau turi būti baigiama ne vėliau nei paskutinę rugsėjo mėnesio darbo dieną.

Per tą laiką Karalius pateikia savo nuomonę dėl tų įstatymo projektų, dėl kurių dar nebuvo nusprendęs juos patvirtindamas arba atmesdamas. Visi tie įstatymo projektai, dėl kurių Karalius aiškiai neišreiškia savo patvirtinimo, yra laikomi jo atmestais.

81 straipsnis

Visi teisės aktai (išskyrus nurodytus 79 straipsnyje) yra priimami Karaliaus vardu, patvirtinant juos Norvegijos Karalystės antspaudu ir priera-

šu: „Mes, X, viešai pareiškiame: Stortingo sprendimas, priimtas nurodytą dieną, mums buvo išaiškintas: (toliau pateikiamas sprendimas). Atsižvelgiant į tai, kad mes pritarėme tokiam įstatymui ir jį patvirtinome, todėl mes jam pritariame ir savo parašu ir Karalystės antspaudu suteikiame jam įstatymo galią.“

82 straipsnis

Vyriausybė turi pateikti Stortingui visą informaciją, kuri yra reikalinga jo svarstomiems klausimams. Nė vienas Valstybės Tarybos narys negali pateikti neteisingos ar klaidingos informacijos Stortingui ar jo organams.

83 straipsnis

Stortingas gali prašyti Aukščiausiojo Teismo nuomonės teisės klausimais.

84 straipsnis

Stortingo posėdžiai turi būti atviri, o jų protokolai skelbiami viešai, išskyrus atvejus, kai dauguma nusprendžia priešingai.

85 straipsnis

Bet kuris asmuo, kuris paklūsta nurodymams trikdyti Stortingo laisvę ir saugumą, yra pripažįstamas kaltu dėl valstybės išdavimo.

D. TEISMINĖ VALDŽIA

86 straipsnis

Apkaltos Teismas yra pirmoji ir galutinė instancija byloms, kuriose pareiškėjas yra Stortingas, o atsakovai – Valstybės Tarybos, Aukščiausiojo Teismo arba Stortingo nariai dėl nusikalstamo ar neteisėto elgesio, kuriuo pažeidžiami konstituciniai įsipareigojimai.

Įstatymas numato specialias Stortingo kaltinimo tvarkos pareiškimo vadovaujantis šiuo straipsniu taisykles. Tačiau kaltinimo pareiškimo Apkaltos Teismui terminas negali būti nustatytas trumpesnis nei 15 metų.

Apkaltos teismą sudaro šeši Stortingo išrinkti asmenys ir penki ilgiausiai tarnaujantys neterminuotai paskirti Aukščiausio Teismo asmenys, įskaitant Aukščiausiojo Teismo pirmininką. Stortingas Apkaltos teismo narį ir jo atstovą renka šešeriems metams. Valstybės Tarybos ir Stortingo

nariai negali būti renkami Apkaltos Teismo nariais. Apkaltos Teismo pirmininkas yra Aukščiausiojo Teismo pirmininkas.

Stortingo išrinkti Apkaltos Teismo nariai, pasibaigus jų kadencijai, ir toliau eina savo pareigas Apkaltos Teisme tol, kol baigiamas vykstantis teisminis bylos nagrinėjimas. Aukščiausiojo Teismo teisėjas lieka Apkaltos Teismo nariu, net jeigu jis ir atsistatydina iš Aukščiausiojo Teismo teisėjo pareigų.

87 straipsnis

Specialios Apkaltos Teismo formavimo ir šio teismo procesų nuostatos įtvirtinamos įstatyme.

88 straipsnis

Aukščiausiasis Teismas yra galutinė bylų nagrinėjimo instancija. Vis dėlto įstatyme gali būti įtvirtinti teisės kreiptis į Aukščiausiąjį Teismą apribojimai.

Aukščiausiąjį Teismą sudaro pirmininkas ir bent keturi kiti nariai.

89 straipsnis

(Panaikintas)

90 straipsnis

Apeliacija dėl Aukščiausiojo Teismo sprendimų yra negalima.

91straipsnis

Niekas negali būti paskirtas Aukščiausiojo Teismo nariu, kol jam nėra sukakę 30 metų.

E. ŽMOGAUS TEISĖS

92 straipsnis

Valstybės institucijos privalo gerbti ir užtikrinti šioje Konstitucijoje ir Norvegijai privalomose laikytis sutartyse, kurių objektas yra žmogaus teisės, įtvirtintas žmogaus teises.

93 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę į gyvybę. Niekas negali būti nuteistas mirties bausme. Niekas negali būti kankinamas, su niekuo negali būti el-

giamasi nežmoniškai ar žeminančiai bei negali būti skiriamos nežmoniškos ir žeminančios bausmės.

Niekas negali būti laikomas vergijoje arba verčiamas dirbti per prievartą.

Valstybės institucijos privalo saugoti teisę į gyvybę ir užkirsti kelią kankinimams, vergijai ir kitoms nežmoniško ir žeminančio elgesio formoms.

94 straipsnis

Niekas negali būti suimamas, niekieno laisvė negali būti apribojama kitais nei įstatyme numatytais atvejais ir būdais. Laisvės apribojimas turi būti būtinas ir proporcingas nusižengimui.

Suimtų asmenų bylos teisme turi būti nagrinėjamos kiek įmanoma greičiau. Kiti asmenys, kurių laisvė buvo apribota, turi teisę į bylos dėl laisvės apribojimo nagrinėjimą teisme be nepateisinamo delsimo. Asmenims, atsakingiems už neteisėtą asmens suėmimą ar sulaikymą, kyla atsakomybė šiam asmeniui.

95 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į tai, kad jų byla būtų nagrinėjama nepriklausomo ir nešališko teismo per kiek įmanoma trumpiausią laiką. Bylos nagrinėjimas turi būti teisingas ir viešas. Tačiau bylos teisme gali būti nagrinėjamos ir uždaruose posėdžiuose, kai tai yra reikalinga dėl proceso dalyvių privataus gyvenimo arba svarių ir reikšmingų visuomenės interesų užtikrinimo.

Valstybės institucijos privalo užtikrinti teismo bei teisėjų nepriklausomumą ir nešališkumą.

96 straipsnis

Niekas negali būti nuteistas nesivadovaujant įstatymu arba baudžiamas nesant teismo sprendimo.

Kiekvienas turi teisę, kad jo nekaltumas būtų preziumuojamas, kol jo kaltė neįrodyta vadovaujantis įstatymu.

Turtas ar kita sukaupta nuosavybė negali būti konfiskuojama teismo sprendimu, išskyrus atvejus, kai tai buvo naudojama darant nusikaltimą arba įgyta nusikalstamu būdu.

97 straipsnis

Nė vienas įstatymas neveikia atgaline data.

98 straipsnis

Prieš įstatymą visi žmonės yra lygūs. Nė vienas žmogus negali patirti neteisingo arba neteisėto diskriminacinio elgesio.

99 straipsnis

(Panaikintas)

100 straipsnis

Kiekvienas turi saviraiškos laisvę.

Joks asmuo negali būti laikomas teisiškai atsakingu už informacijos perteikimą ar gavimą, idėjas ir pranešimus nebent tai gali būti laikoma saviraiškos laisvės siekiant tiesos, demokratijos propagavimo ar asmens laisvės susidaryti savo nuomonę pažeidimu. Teisinė atsakomybė už tokius veiksmus turi būti numatyta įstatyme.

Kiekvienas turi teisę laisvai reikšti savo mintis apie Valstybės administravimą ar apie bet kokį kitą objektą. Aiškiai apibrėžti šios laisvės apribojimai gali būti nustatomi tik esant svariems argumentams dėl saviraiškos laisvės ribojimo.

Pirminė cenzūra ir kitos prevencijos priemonės negali būti taikomos, nebent siekiama apsaugoti vaikus ir jaunus asmenis nuo žalingos akivaizdžių pavyzdžių įtakos. Laiškų cenzūra gali būti taikoma tik institucijose.

Kiekvienas turi teisę prieiti prie Valstybės ir savivaldybių dokumentų, stebėti teismų, demokratiškai išrinktų organų posėdžius. Įstatyme gali būti numatyti šios teisės apribojimai, būtini siekiant užtikrinti asmens privatų gyvenimą arba kitus svarbius interesus.

Valstybės valdžios institucijų pareiga yra sukurti sąlygas, kurios supaprastintų atvirą ir šviečiamąjį viešąjį diskursą.

101 straipsnis

Kiekvienas turi teisę įkurti, prisijungti arba išstoti iš asociacijos, įskaitant profesines sąjungas bei politines partijas. Visi žmonės gali dalyvauti taikiuose susibūrimuose ir mitinguose.

Vyriausybė neturi teisės panaudoti karinių pajėgų prieš valstybės piliečius, išskyrus įstatymo numatytais atvejais, nebent susibūrimas kelia grėsmę viešajai tvarkai, o susirinkimo dalyviai nedelsdami nesiskirsto, nors įstatymo nuostatos dėl riaušių kėlimo draudimo ir pasekmių prieš tai valdžios institucijos atstovo buvo aiškiai perskaityti tris kartus.

102 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas. Privačių namų krata yra negalima, išskyrus baudžiamųjų bylų tyrimo atvejus. Valstybės institucijos turi užtikrinti asmens neliečiamumą.

103 straipsnis

(Panaikintas)

104 straipsnis

Vaikų orumas turi būti gerbiamas. Jie turi teisę būti išgirsti, kai yra sprendžiami jiems svarbūs klausimai ir, atsižvelgiant į jų amžių ir subrendimą, skiriamas pakankamas dėmesys jų požiūriui.

Pamatinis veiksnys, nulemiantis veiksmus ir sprendimus, susijusius su vaikais, turi būti didžiausios vaikų gerovės interesas.

Vaikai turi teisę į asmens neliečiamybę. Valdžios institucijos turi sukurti sąlygas, palengvinančias vaikų vystymąsi, įskaitant užtikrinimą, kad vaikai turėtų tinkamas ekonomines, socialines ir sveikos apsaugos sąlygas, pirmenybę teikiant, kad šios sąlygos būtų užtikrintos jų pačių šeimoje.

105 straipsnis

Asmuo, Valstybės reikalavimu perdavęs savo kilnojamą ar nekilnojamą turtą viešajam naudojimui, gauna kompensaciją už tą turtą iš iždo.

106 straipsnis

Kiekvienas teisėtai Karalystėje gyvenantis žmogus gali laisvai keliauti po Karalystę ir rinktis savo gyvenamą vietą.

Niekam negali būti uždrausta išvykti iš Karalystės, nebent toks reikalavimas kyla dėl bylos teisminio nagrinėjimo arba karinės tarnybos. Norvegijos piliečiams negali būti uždrausta atvykti į karalystę.

107 straipsnis

(Panaikintas)

108 straipsnis

Valstybės institucijos privalo užtikrinti sąlygas samių tautai išsaugoti ir plėtoti savo kalbą, kultūrą ir gyvenimo būdą.

109 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į išsilavinimą. Vaikai turi teisę gauti pagrindinį ugdymą. Išsilavinimas turi saugoti asmens gebėjimus ir poreikius bei skatinti pagarbą demokratijai, teisinės valstybės principams ir žmonių teisėms.

Institucijos privalo užtikrinti galimybę įgyti aukštesniosios pakopos vidurinį išsilavinimą ir lygias galimybes įgyti aukštąjį išsilavinimą atsižvelgiant į turimą kvalifikaciją.

110 straipsnis

Valstybės institucijos yra atsakingos už sąlygų, įgalinančių kiekvieną galintį dirbti asmenį savo darbu ar per įmonę užsidirbti pragyvenimui, kūrimą. Savęs negalintys išlaikyti asmenys turi teisę gauti paramą iš valstybės.

Specialios nuostatos, susijusios su darbuotojų teise dalyvauti įmonės veikloje, turi būti nustatytos įstatyme.

111 straipsnis

(Panaikintas)

112 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę į sveiką aplinką ir į gamtinę aplinką, kurios produktyvumas ir įvairovė yra išsaugota.

Gamtiniai ištekliai turi būti naudojami visapusiškai atsižvelgiant į ilgalaikes perspektyvas, teisę į juos išsaugant ir ateities kartoms.

Siekiant išsaugoti šią teisę, piliečiams yra suteikta teisė į informaciją apie gamtinės aplinkos būklę bei kiekvieno suplanuoto ar vykdomo kišimosi į gamtą poveikį jai.

Valstybės institucijos privalo imtis priemonių dėl šių principų įgyvendinimo.

113 straipsnis

Valstybės institucijų padarytas žmogaus teisių pažeidimas turi būti pagrįstas įstatymu.

F. BENDROSIOS NUOSTATOS

114 straipsnis

Į vyresniųjų valstybės tarnautojų postus Valstybėje gali būti paskirti tik Norvegijos piliečiai, vyrai ar moterys, kurie kalba valstybine kalba ir kurie:

a) arba yra gimę Karalystėje ir jų tėvai buvo Norvegijos piliečiai;

b) arba gimė užsienio valstybėje, bet jų tėvai buvo Norvegijos piliečiai ir tuo metu neturėjo kitos valstybės pilietybės;

c) arba gyveno Karalystėje dešimt metų;

d) arba buvo Stortingo natūralizuoti.

Tuo tarpu kiti vis dėlto gali būti paskirti universitetų ar aukštesniojo mokslo įstaigų dėstytojais, medicinos praktikantais ir konsulais užsienyje.

115 straipsnis

Siekiant tarptautinės taikos ir saugumo arba skatinant tarptautinės teisės laikymąsi bei bendradarbiavimą, Stortingas trijų ketvirtadalių dauguma gali nuspręsti, kad tarptautinė organizacija, prie kurios Norvegija prisijungia ar prisijungs, numatytose srityse turėtų teisę naudotis galiomis, kurios pagal Konstituciją paprastai suteikiamos Norvegijos institucijoms, išskyrus teisę keisti šią Konstituciją. Stortingas tokį sprendimą gali priimti, jei dalyvauja bent du trečdaliai Stortingo narių, kaip numato Konstitucijos pakeitimo procedūros reikalavimai.

Šio Straipsnio nuostatos netaikomos narystei tarptautinėje organizacijoje, kurios sprendimai turi poveikį Norvegijai tik pagal tarptautinę teisę.

116 straipsnis

Pirkimų pinigai, lygiai kaip pajamos, gautos iš turimo turto, sudarantys bažnytines rinkliavas, bus naudojami dvasininkijos poreikiams ir švietimui. Labdaringų institucijų turtas naudojamas tik šių institucijų tikslais.

117 straipsnis

Alodinė teisė ir vyriausiojo sūnaus teisė nebus panaikintos. Ypatingas šių teisių įgyvendinimo siekiant naudos Valstybei ir didinti kaimiškų vietovių populiaciją sąlygas turi apibrėžti pirmas arba paskesnis Stortingas.

118 straipsnis

Ateityje nebus galima steigti jokių grafo valdų, baronijų, majorato ar patikėtinų valdų.

119 straipsnis

Bendra visiems valstybės piliečiams taisyklė yra ta, kad kiekvienas pilietis tam tikrą laikotarpį turi tarnauti valstybės apsaugos tarnyboje, nepriklausomai nuo kilmės ar turtinės padėties. Šio principo taikymas ir apribojimai turi būti apibrėžti įstatymu.

120 straipsnis

Norvegijos vėliavos formą ir spalvas nustato įstatymas.

121 straipsnis

Paaiškėjus, jog tam tikrą šios Norvegijos Karalystės Konstitucijos dalį reikia pakeisti, pasiūlymas šiuo klausimu turi būti pateiktas pirmam, antram arba trečiajam Stortingui po naujų parlamentinių rinkimų, viešai apie tai pranešant spaudoje. Pirmam, antram ar trečiajam Stortingui po kitų parlamento rinkimų bus palikta teisė nuspręsti, ar toks pakeitimas bus priimtas. Konstitucijos keitimas privalo neprieštarauti šioje Konstitucijoje įtirtintiems principams ir turi būti išimtinai susijęs su atitinkamų nuostatų pakeitimu nekeičiant Konstitucijos dvasios. Tokiam Konstitucijos keitimui turi pritarti du trečdaliai Stortingo.

Konstitucijos pakeitimas, priimtas anksčiau nurodytu būdu, turi būti pasirašytas Stortingo pirmininko ir sekretoriaus bei nusiųstas Karaliui viešai paskelbti spaudoje kaip taikytina Norvegijos Karalystės Konstitucijos nuostata.

PASAULIO VALSTYBIŲ KONSTITUCIJOS

I tomas (A–I)

- Airijos Respublika
- Argentinos Respublika
- Armėnijos Respublika
- Australijos Sandrauga
- Austrijos Respublika
- Azerbaidžano Respublika
- Baltarusijos Respublika
- Belgijos Karalystė
- Bulgarijos Respublika
- Čekijos Respublika
- Čilės Respublika
- Danijos Karalystė
- Estijos Respublika
- Graikijos Respublika
- Gruzija
- Islandijos Respublika
- Ispanijos Karalystė
- Italijos Respublika

II tomas (J–N)

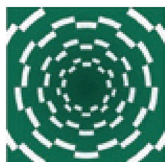
- Japonija
- Jungtinės Amerikos Valstijos
- Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė
- Kanada
- Kinijos Liaudies Respublika
- Kipro Respublika
- Kirgizijos Respublika
- Korėjos Respublika
- Kroatijos Respublika
- Latvijos Respublika
- Lenkijos Respublika
- Libano Respublika
- Lichtenšteino Kunigaikštystė
- Liuksemburgo Didžioji Hercogystė
- Maltos Ordinas
- Maltos Respublika
- Moldovos Respublika
- Nyderlandų Karalystė
- Norvegijos Karalystė

III tomas (P–V)

- Pietų Afrikos Respublika
- Portugalijos Respublika
- Prancūzijos Respublika
- Rumunijos Respublika
- Rusijos Federacija
- San Marino Respublika
- Saudo Arabijos Karalystė
- Slovakijos Respublika
- Slovėnijos Respublika
- Suomijos Respublika
- Švedijos Karalystė
- Šveicarijos Konfederacija
- Tadžikistano Respublika
- Turkijos Respublika
- Vatikano miesto valstybė
- Venesuelos Bolivaro Respublika
- Vengrijos Respublika
- Vokietijos Federacinė Respublika

NUOŠIRDŽIAI DĖKOJAME ŠIO LEIDINIO RĖMĖJAMS:

Leidinio elektroninę leidybą iš dalies (3000 EUR) finansavo
Lietuvos mokslo taryba (Nr. LEI-15024)

Lietuvos
mokslo
taryba

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
KONSTITUCINIAM TEISMUI**

Advokatų kontorai „Valiunas Ellex“

Valiunas Ellex

Advokatų kontorai
„Bajorienė, Čelkis, Kalinauskas ir partneriai“

BAJORIENĖ / ČELKIS,
KALINAUSKAS & PARTNERIAI
ADVOKATŲ KONTORA

Pa305 PASAULIO VALSTYBIŲ KONSTITUCIJOS. II tomas. Moksliškai komentuoti vertimai. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016. 1016 p.

Spausdinta versija:
ISBN 978-9955-19-734-8 (bendras)
ISBN 978-9955-19-768-3 (II tomas)

Elektroninė versija:
ISBN 978-9955-19-732-4 (bendras)
ISBN 978-9955-19-767-6 (II tomas)

Šiame leidinyje, kurį sudaro 3 tomai, pateikiami 55 pasaulio valstybių konstitucijų tekstai lietuvių kalba ir pratarmės kiekvienai konstitucijai. Pratarmėse atskleidžiami esminiai nacionalinių konstitucijų istorinės raidos bruožai, pagrindinių konstitucinių institutų turinys, jų politinė ir teisinė kilmė. Leidinys visų pirma skiriamas studijuojantiesiems konstitucinę teisę, taip pat tiems, kurie domisi nacionalinių politinių sistemų įvairove, visuomeninių santykių raiška konstitucijose ir kituose konstitucinės reikšmės aktuose.

Leidinį parengė Mykolo Romerio Universiteto mokslininkai, bendradarbiaudami su įvairių Lietuvos ir užsienio valstybių institucijų darbuotojais. Tai pirmas tokio pobūdžio leidinys Lietuvoje.

UDK 342.4(100)

PASAULIO VALSTYBIŲ KONSTITUCIJOS

II tomas

Redagavo *Stasė Simutytė*
Maketavo *Jelena Babachina*

2016 01 29. 63,5 spaudos l.
Užsakymas 10014577

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas mrulab@mruni.eu

Parengė spaudai
UAB „Vitae Litera“ Savanorių pr. 137,
LT-44146 Kaunas
Puslapis internete www.bpg.lt
El. paštas info@bpg.lt

Šiame leidinyje, kurį sudaro 3 tomai, pateikiami 55 pasaulio valstybių konstitucijų tekstai lietuvių kalba ir pratarmės kiekvienai konstitucijai. Pratarmėse atskleidžiami esminiai nacionalinių konstitucijų istorinės raidos bruožai, pagrindinių konstitucinių institutų turinys, jų politinė ir teisinė kilmė. Leidinys visų pirma skiriamas studijuojantiesiems konstitucinę teisę, taip pat tiems, kurie domisi nacionalinių politinių sistemų įvairove, visuomeninių santykių raiška konstitucijose ir kituose konstitucinės reikšmės aktuose.

Leidinį parengė Mykolo Romerio Universiteto mokslininkai, bendradarbiaudami su įvairių Lietuvos ir užsienio valstybių institucijų darbuotojais. Tai pirmas tokio pobūdžio leidinys Lietuvoje.

ISBN 978-9955-19-734-8 (bendras)
ISBN 978-9955-19-768-3 (II tomas)

